

DIGESTO

rum seu Pandectarum Iuris Cas-
rei Tomus Secundus, quod
vulgo *fortiatum*
appellant.

Ad exemplar Gregorii Haloandri qua-
licuit hunc castigatum.

PARISIIS
EX OFFICINA CAROLAE GVILLARDAE
sub Sole aureo, via ad diuum Iacobum.
1540

173316

TITVLORVM INFOR-
tiati index alphabeticus, cui
prior numerus chartā,
alter faciem indicat.

DE acquirenda vel
omittēda heredi-
tate. 161. b
Ad legē Fal. 389. b
Ad senatuscōsultum Trebel-
lianum. 414. a
De assignādis libertis. 513. b
Ad senatuscō. Tertullianum,
& Orphitianum. 536. a
De adimēdis vel trāsfe. lega-
tis, vel fideicōmis. 352. a
De agnoscēdis vel alendis li-
beris vel parētib*, vel patro-
nis, vel libertis. 21. b
De administ. & pericu. tut. &
curat. qui gesserūt vel non:
& de agētibus, vel cōueniē-
dis vno vel pluribus. 44. b
De alimētis vel cibariis lega-
tis. 327. a
De annis lega. & fideic. 286. b
De auro, argēto, mūdo, orna-
mētis, vnguē. veste, vel ve-
stimē. & statuis lega. 334. a
De autoritate & cōsensu tu-
torum & curatorum. 61. b
DE bōis libertorū. 504. a
De honorū possessione
contra tabulas. 463. b
De honorū possessione ex tes-
tamento militis. 495. a
De bono. posses. furioso, infā-
ti, muto, surdo, cæco com-
petenti. 463. a

De bo. posses. scdm ta. 490. b
De bo. posses. iōibus. 461. a

DE Carboniano edicto,
485. b

De collatiōe bonorū. 474. b

De concubinis. 28. b

De condi. & demōstra. & cau-
sis, & modis corū, quæ in
testamēto scribūtur. 369. a

De condi. institutionū. 149. a

De coniungendis cum eman-
cipato liberis eius. 483. a

De confirmando tutore vel
curatore. 46. b

De contraria tutelæ & vtili
actione. 88. b

De curatorib. furioso, & aliis
extra minores, dādīs. 99. b

DE dote relegata. 31. a
De dotis colla. 479. b

DE eo, qui p tutore, prō-
ve curatore negocia
gessit. 90. b

De excusationibus tutorū &
temporibus eorum. 69. a

DE fideiū. & noiātorib*,
& here. tu. & cura. 92. b

DE gradibus & adfinib*,
& noiū corū. 523. a

DE heredibus insti. 119. b

De his, q̄ in testamento
delē. inducū. vel iscri. 118. a

De his, quæ pro non scriptis
habentur. 363. b

De his, quæ pōna causa re-
linquuntur. 363. a

De his, quæ vt iōdignis ause-
runtur. 364. b

DE impēs in rebus do-
talibus

Infortiatu tituluoru

talibus factis. 16. a
De inspicendo ventre, custo
diendoq; partu. 25. a
De instructo vel instrumen
to legato. 310. a
De iniuncto, rupto, irritato fa
cto testamento. 113. b
De iure codicillorum. 191. a
De iure deliberandi. 153. a
De iure patronatus. 495. a
De legatis & fideicom
missis liber primus.
195. a
De legatis & fideicommissis
liber secundus. 227. a
De legatis & fideicommissis
liber tertius. 255. b
De legatis praestandis contra
tabulas bonorum possessionis
ne petita. 470. a
De legitimis tutoribus. 38. a
De liberatione legata. 343. a
De liberis & posthumis ha
redibus instituendis vel ex
heredandis, vel praeteritis.
106. a
De libertis universitatum.
513. b
De magistratibus conue
niendis & eorum ha
redibus. 93. b
De militari testamento. 154. b
De obsequiis a liberis &
libertis paratibus &
patronis praestandis. 498. a
De operis libertorum. 499. a
De optioe, vel electione lega
ta. 305. a
De peculio legato. 319. a

De penu legata. 321. a
Quado ex facto tuto
ris vel curatoris mi
nores agere vel conveniri
possunt. 64. b
Quando dies legatorum, vel fi
deicommissorum cedit. 447. b
Qui petant tutores vel cura
tores, & ubi petantur. 43. a
Qui testamentum facere possunt,
& quemadmodum testamen
ta fiant. 102. a
Quis ordo in bonorum posses
sione servetur. 531. b
Quibus non competit bono
rum possessio. 531. b
Quod falso tutore auctore
gestum esse dicatur. 91. a
De rebus dubiis. 358. a
De rebus eorum, qui sub
tutela vel cura sunt, sine de
creto non alienandis vel pi
gnori obligandis. 96. a
De regula Catoniana. 363. b
Rerum amotarum. 18. a
De senatusconsulto Sila
niano & Claudiano,
quorum testamenta nec ape
riantur. 184. b
De servitute legata. 300. b
Si a patre quis manumissus
fuerit. 494. a
Si cui plus, quam per legem Fal
cidia licuerit, legatum esse
dicatur. 412. a
Si mulier veteris noie in pos
sessionem calumniae causa
esse dicatur. 18. a
Si quid in fraudem patroni
factum

Index.

factum sit. 513. b
Si quis aliquem testari prohi
buerit, vel coegerit. 190. b
Si quis omissa causa testamē
ti ab intestato, vel alio mo
do possideat hereditatem.
178. b
Si tabulae testamenti extabunt.
463. a
Si tabulae testamenti nulle ex
tabunt, unde liberi. 518. b
Si veteris nomine muliere in
possessione missa, eadem pos
sessione dolo malo ad alium
translata esse dicatur. 27. b
Solutio matrimonio, quemad
modum petatur. 1. a
De successorio edicto. 523. a
De suis & legitimis heredi
bus. 52. b
De suppellectile legata. 525. a
De suspectis tutoribus & cu
ratoribus. 65. b
Testamenta quemadmodum
aperiantur, inspician
tur & describantur. 177. a
De testamentaria tutela. 32. a
De tritico, vino, & oleo lega
to. 308. a
De tutelis. 29. b
De tutela & rationibus distra
hendis, & utili curationis
causa actione. 84. a
De tutoribus & curatoribus
datis ab his, qui ius dari ha
bent: & qui, & in quibus cau
sis specialiter dari possunt. 40. b
Vbi pupillus educari vel
morari debeat, & de
alimētis ei praestandis. 82. b
De veteris in possessione mit
tendo & curatore eius. 480. b
De veteratorum & militum suc
cessionem. 531. a
Unde cognati. 521. a
Unde legitimi & unde adigna
ti. 520. a
Unde vir & uxor. 531. a
De usu, & fructu, & redditu, &
habitatione, & operis p
legatum, vel fideicommissum. 293. a
Ut ex legibus senatusve consulti
bonorum possessio detur.
531. b
Ut in possessione legatorum
vel fideicommissorum seruando
rum causa esse liceat. 457. a
Ut legatorum seu fideicommissor
um seruandorum causa ca
ueatur. 453. a
De vulgari & pupillari sub
stitutione. 137. b
INFORTIATI LEGVM
INDEX.
A Duobus manu
missus. 499. a
A filio herede.
198. b
A filio herede. 330. b
A filio praeterito. 256. a
A fratris posthumo. 226. b
A filia petij, ut si. 437. b
A liberto suo herede. 510. b
A patre vel domino. 256. b
A testatore rogatus. 388. b
A tutela remouens. 90. a
A tutoribus. 52. b
A vobis quoque. 287. a
* iij Ab adgnato

Infortiatū legum

Ab adgnato vel alio. 101. a
Ab exheredati. 126. a
Ab intestato. 194. a
Ab omnib⁹ heredibus. 219. a
Acceptis à Mævio. 411. a
Accipientis & edentis. 63. b
Actione rationibus. 85. b
Actus sui rationem. 50. b
Ad fiscum mariti. 19. b
Ad instruendam. 53. a
Ad testium numerum. 105. a
Adveterani testamētū. 400. b
Adigere iureiurando. 495. b
Adgnato propior. 40. a
Aditio hereditatis. 169. a
Administrantes res. 81. a
Adsignare & purē. 151. a
Acquisitū est omnes. 540. a
Acquisitū ordinem. 491. b
Aestimatae res. 12. b
Aestimatis rebus. 12. b
Aemilius Dexter. 58. b
Aeris alieni loco. 400. b
Ait Prætor si pupilli. 153. b
Alia causa est. 4. b
Alienus fundus tibi. 403. a
Alimenta & vestimenta. 331. a
Alimenta liberto. 24. b
Alimentorum causa. 515. a
Alio hærede. 328. b
Aliquando accidit. 388. b
Aliter atq; si. 321. a
Alterius curatoris. 88. a
Alteri ex heredibus. 355. b
Alinæ sue Sempronie. 556. a
Amicissimos quidem. 80. a
An in magistratus. 95. b
Annuā his verbis. 290. b
Annuam pecuniam. 287. a
An quod coloni. 317. b
Ante tabulas. 192. a
Antistius Labeo. 171. a
Apud Aristonem. 61. a
Apud Aufidium. 307. a
Apud Iulianum. 419. a
Apud Pamphilium. 334. b
Argento legato. 274. b
Argumento sunt. 338. b
Aristo existimat. 166. a
Aristo in decretis. 176. b
Aristo negavit. 193. a
Aristo scribit. non. 153. b
Asse toto nō distributo. 134. b
Attius fundi. 123. a
At ubi institutus. 472. b
Aufertur hereditas. 364. b
Auria, quæ nepotē. 383. a
Auria testamento. 38. a
Aurbus legatis. 277. b
Aurelius Symphorus. 348. b
Aurelio Sempronio. 347. a
Aut certē ita. 500. b
B Allista filiū fami. 430. a
Bello amissi. 77. b
Bñficio legis Falcidiae. 403. a
Bona autem hic. 461. a
Bona militis intestatō. 531. a
Bonorum possessio. 519. a
Bonorum possessione. 461. a
Bonorum possessione. 474. a
Bonorum ventris. 100. b
Actera igit. 203. a
Cai⁹ Sei⁹ au⁹. 11. b
Cai⁹ testam. 77. a
Cai⁹ Sei⁹. 190. a
Cai⁹ Sei⁹. 249. b
Caus Scius. 288. b
Caius Scius decedens. 496. a

Caso

Index.

Caio Seio trecentos. 329. b
Campanus scribit. 503. b
Cancellauerat quis. 118. b
Capratoriae scripturae. 206. b
Captatorias. 134. a
Capitis diminutioe pēit. 535. b
Capitis diminutio. peri. 521. b
Carbonianum edictū. 486. b
Camelia Pia. 497. b
Cassius. Etiam. 347. a
Catoniana regula non. 363. b
Catoniana reg. sic defin. 363. b
Causa cognita impubes. 145. a
Centurio filio. 141. a
Cerdonem seruum. 503. b
Certarum rerum. 33. b
Chartæ appellatio. 492. a
Chartis legatis. 279. a
Chirographis debitorū. 60. a
Circa eos. 120. a
Circa legem Falcidiam. 404. a
Circa pupillum. 49. b
Circa tempora bonorū. 532. a
Cuius civitatis. 358. a
Civitibus etiam. 225. a
Claudius Seleucus. 366. b
Clemens patronus. 135. a
Claudius Clodius. 176. a
Codicillis fideicommissa. 298. b
Codicillis testamento. 290. a
Cogi poterit. 420. b
Cognatis accusatio nihil. 522. a
Coheredi substitutus. 145. a
Commodissime is. 108. a
Compluria senatuscon. 32. a
Concubinam ex ea. 29. a
Concubinam ex sola. 29. a
Conditiones contra. 151. a
Cōditiones extrinsecus. 387. a
Conditiones, quæ. 150. b
Conditionum quædam. 169. a
Conditionum, quæ in. 386. a
Conditionibus pupillus. 369. b
Conficiuntur codicilli. 192. b
Communē heredes. 280. a
Conscribens. 69. a
Continetur autem. 314. a
Contra nuntum. 18. b
Contrariam tutelæ. 88. b
Convento hærede. 88. b
Cornelius & Mævius. 134. a
Credendum est, & eam. 44. a
Creditor debitori. 351. a
Creditori ita. 261. a
Creditorem, cui. 249. b
Cuius bonis. 100. b
Cui fundus legatus. 379. b
Cui, quæ Romæ. 180. b
Cui seruus ipsius. 183. b
Cui vinum. 308. b
Cui usufructus. 296. b
Cum à pluribus. 301. a
Cum ab initio. 177. b
Cum ab vno. 237. a
Cum alij penum. 308. a
Cum alimenta per. 333. b
Cum aliter nulla. 184. b
Cum apud hostes. 113. b
Cum aurum & argentū. 336. b
Cum autem pars. 228. a
Cum avus filium, ac. 488. a
Cum centum, quæ. 353. b
Cum certus numerus. 308. b
Cum certum auri. 335. a
Cum certum pondus. 308. a
Cum codicillis ideo. 36. b
Cum curatore. 51. b
Cum de lanionis. 315. a

* iij

Cum

Infortiati legum.

Cum domini⁹ occiditur. 189.b
 Cum dominus servum. 321.b
 Cum dos relegatur. 301.a
 Cum dotem maritus. 402.b
 Cum ei, qui partem. 234.b
 Cum emancipatus. 467.b
 Cum emancipati filij. 476.b
 Cum emptor venditori. 401.a
 Cum enim hereditas. 182.a
 Cum erat pecunia. 292.b
 Cum & tunicam. 338.b
 Cum ex filio. 145.a
 Cum ex oratione divi. 81.a
 Cum falsum. 169.a
 Cum filius divitis. 243.a
 Cum filius rogatus. 389.b
 Cum filio impuberi. 158.b
 Cum filius familiars. 158.b
 Cum filio familiars. 196.a
 Cum filio familiars. 273.a
 Cum filio familiars bonorum.
 532.b
 Cum fisco caduca. 188.b
 Cum fuerit sub hac. 371.a
 Cum fund⁹ nominatum. 278.a
 Cum fundus sine. 317.a
 Cum heres deductis. 433.a
 Cum heres institutus. 170.a
 Cum heres instituta. 430.b
 Cum heres rogatur. 348.a
 Cum hereditas. 61.a
 Cum hereditas. 432.b
 Cum hereditas ex fideicom-
 misso. 430.b
 Cum hereditate. 170.a
 Cum illud aut illud. 451.b
 Cum incertus. 197.a
 Cum in annos. 286.b
 Cum in annos. 288.b

Cum in annos singulos. 448.b
 Cum in annos singulos relin-
 quitur. 451.b
 Cum in secundo. 117.a
 Cum in substitutione. 279.a
 Cum in testamento alicui. 339.b
 Cum in testamento. 362.b
 Cum in testamento. 127.b
 Cum ita datur. 386.b
 Cum ita legatum. 299.b
 Cum ita legatum est. 449.b
 Cum ita legatum sit. 380.a
 Cum ita legatur. 306.a
 Cum ita legatur. 231.b
 Cum ita testatur. 147.a
 Cum legato servo. 450.a
 Cum legatorum. 455.b
 Cum lege quis. 105.b
 Cum mulier de dotis. 15.a
 Cum mulier deferente. 490.a
 Cum mulier habebit. 19.a
 Cum mulier viri. 12.a
 Cum non facile. 414.a
 Cum optio duorum. 307.a
 Cum ostendimus. 93.a
 Cum pater filios. 244.a
 Cum pater impuberi. 403.a
 Cum pater pluribus. 310.a
 Cum patronus. 230.b
 Cum patronus operas. 501.a
 Cum plures tutelam. 49.b
 Cum post mortem. 55.b
 Cum posthumus sub. 110.a
 Cum proponebatur. 238.b
 Cum ppter hoc legatum. 470.b
 Cum pubere filio. 362.a
 Cum pupillus, aut. 383.b
 Cum pupillus tutelae. 88.a
 Cum queritur in stipulatione.

362.b

Index.

362.b
 Cum queritur quod sit. 317.b
 Cum quateretur. 50.b
 Cum quateretur. 276.a
 Cum quidam. 229.b
 Cum quidam. 230.a
 Cum quidam. 292.b
 Cum quidam duos. 310.b
 Cum quidam filiam. 109.b
 Cum quidam legationis. 166.b
 Cum quidam libertum. 334.a
 Cum quidam propinquus.
 462.b
 Cum quidam scripsisset. 366.b
 Cum quidam tutores. 40.b
 Cum quidam vxori. 326.a
 Cum quis decedens. 265.a
 Cum quis vxori suae. 302.a
 Cum quo de peculio. 402.a
 Cum res legata. 205.a
 Cum scriptum esset. 303.a
 Cum secundis tabulis. 367.a
 Cum semel petitis. 30.b
 Cum senatus temporib⁹. 362.a
 Cum servus. 202.a
 Cum servus ita. 384.b
 Cum servis legatis. 354.b
 Cum servus purc. 151.b
 Cum sine beneficio. 490.a
 Cum sine praefinitione. 450.b
 Cum solus servus. 171.b
 Cum soluto matrimonio. 21.b
 Cum sub hac. 380.b
 Cum sine ancilla. 278.b
 Cum tabule testamenti. 492.b
 Cum tale legatum. 382.a
 Cum Titio in annos. 402.a
 Cum tutor negociis. 88.a
 Cum venter in possessione.

460.a
 Cum venter mittitur. 483.a
 Cum vir vxori, quandoque.
 373.a
 Cum vnus ex heredibus. 329.a
 Cum vltus fructus. 294.a
 Cum vulgari modo. 303.a
 Cum vxori suae. 275.b
 Curator ex senatusconsulto.
 100.a
 Curator furiosi nullo. 101.b
 Curator pro minore. 58.b
 Curator pupillo. 41.a
 Curator ventris. 482.b
 Curatorem etiam. 64.a
 Curatorem impuberi. 42.b
 Amas esto.
 294.a
 De bonis matris.
 489.a
 De diuisione an-
 ni eius. 2.a
 De etate quoque. 418.b
 De euictione praediorum.
 441.b
 De grege ovium. 311.a
 De libertatibus. 182.a
 De militis testamento. 154.b
 De rebus amotis. 19.a
 De statu suo dubitantes. 103.b
 De tapetis quatuor. 325.b
 Debitor decem. 248.b
 Debitor sub pignore. 436.b
 Decreto Decurionum. 44.a
 Decreto Praetoris. 51.a
 Decreto Praetoris. 68.b
 Decessit, quem ego. 489.b
 Deducta parte quarta. 435.b
 Defensor tutoris. 88.b
 Defenden-

Infortiati legum

Defendente tutore. 64.a
Demonstratio falsa. 371.b
De quibus deliberantibus. 114.a
Denique Pegasus. 320.a
De omnibus, quæ. 84.a
Detrahente legatis. 358.a
Diariis relictis. 333.b
Dies incertus. 383.a
Diuus Claudius. 495.b
Diuus Marcus. 42.b
Diuus Marcus. 186.b
Diuus Pius ab eo. 414.a
Diuus Pius Cæcilio. 305.a
Diuus Severus & Anto. 52.a
Diuus Severus. 192.a
Diuus Severus. 354.a
Diuus Severus & Anto rescri-
pserunt. 364.b
Diuus Severus & Antoninus.
410.a
Diuus Traianus. 158.a
Diuus Traianus filium. 494.b
Diuus fratres i hæc verba. 497.a
Diuus Vespasianus decrevit.
495.b
Diximus tres. 70.a
Dolia fictilia. 317.b
Dolus tutorem. 64.b
Dolo carere nō videtur. 400.b
Dolo facit mulier. 27.b
Dolove malo. 18.b
Dominus servum. 322.a
Dominus Stichus. 322.a
Domino à familia. 189.b
Domitius Labeo. 105.b
Domos hereditarias. 208.b
Dotalem fundum. 156.b
Dotalem servum. 14.a
Dotium causa. 11.a
Dotem dedit avus. 478.b
Dotem voluntate. 10.a
Dote relegata. 303.a
Dum deliberant. 100.a
Duo fratres. 174.a
Duo hæredes instituti. 182.b
Duo socij quendam. 121.b
Duo sunt Titij. 36.a
Duo tutores partiti. 95.a
Duorum libertus potest. 504.a
Duobus coniunctim. 215.b
Duos mater. 381.a
Duos separatim. 294.a
Duobus pupillis. 35.a

A tamen adiectio
272. b
Eadem in omni-
bus. 278.b
Eadem ratio est.

311.b
Eas causas. 384.a
Edictum de custodiendo. 27.a
Edicto Prætoris bonorum.
462.b
Eius artificij, quod. 500.b
Eius bona, qui. 106.a
Eius militis. 159.b
Eius, qui apud. 102.b
Eius servi æstimatio. 400.a
Eius servum. 133.a
Ei, qui admisit. 461.b
Ei, qui de statu suo. 42.a
Ei, qui ita. 151.a
Ei, qui mortem. 368.a
Ei, qui pro. 91.a
Ei, qui se non. 163.a
Ei, qui soluendo. 136.b
Ei quoque, cui. 456.a
Ei quoque, qui. 321.a

Emancipa.

Index.

Emancipatus à parente. 494.a
Emancipatus præteritus. 519.a
Emancipato quis. 485.a
Epistolam ad heredem. 442.b
Ergo & si senatusconsult. 518.a
Etiam contutoris. 50.a
Etiam ea. 260.b
Etiam fideiussores. 93.a
Etiam filios mulieris. 5.a
Etiam hoc modo. 224.a
Etiam militibus. 498.a
Etiam non. 31.a
Etiam si partis. 222.a
Etiam de præfenti. 456.b
Etiam si condemnatus. 460.a
Etiam si ius annulorum. 504.b
Etiam si non. 62.a
Etiam si quanti. 413.a
Etiam si tutor. 64.a
Et ante omnia. 18.a
Et definit servus. 14.a
Et de inofficioso. 189.b
Et de contrario. 163.a
Et eo modo. 224.b
Et expleta quidem. 125.a
Et fideicommissum. 281.a
Et hoc Tyberius. 128.b
Et ideo, si nihil. 92.a
Et ideo si post. 18.a
Et ideo si prægnante. 470.a
Et ideo si vino. 353.b
Et in libertis. 188.b
Et in totum id. 16.b
Et mulieri, quæ. 101.a
Et non tantum. 74.a
Et Proculo. 229.b
Et pro voluptariis. 17.a
Et quidem totum. 197.b
Et qui non sunt. 42.b
Et qui pro tutore. 91.a
Et si ancilla. 519.a
Et si certus. 188.a
Et si conditionalis. 63.a
Et si contra tabulas. 144.a
Et si datus fuerit. 33.b
Et si æquo precio. 209.a
Et si ex modica. 505.b
Et si extrinsecus. 65.a
Et si pluribus. 62.a
Et si maximè. 300.b
Et si non totam. 182.a
Et si pepererit filium. 106.b
Et si quid in eam. 7.a
Et si substitutum. 191.b
Eum demum. 175.b
Eum patronum, qui. 496.a
Eum, qui codicillorum. 192.a
Eum, qui duobus. 169.b
Eum, qui post. 388.a
Eum, qui rogatus. 289.b
Eum, qui tactum. 367.b
Ex asse hæres institutus. 428.b
Ex asse patronum. 401.b
Ex diverso, si locer. 4.b
Ex duobus filiis. 468.a
Ex duobus impuberibus. 144.a
Ex ea scriptura. 106.a
Ex eo, quod. 92.b
Ex eo tempore. 161.a
Ex eo vino legato. 309.b
Ex facto etiam. 124.b
Ex facto proponebatur. 126.b
Ex facto queritur. 146.b
Ex facto tractatum. 422.b
Ex his apparet. 80.a
Ex imperfecto. 261.a
Ex militari testamento. 155.b
Ex parte hæres. 170.b. & 355.a
Ex pluri.

Infortati legum.

Ex pluribus tutoribus. 55.b
Ex pupillari testamento. 147.b
Ex semisse Titius. 173.b
Ex sententia. 36.a
Ex tribus patronis. 509.b
Ex vncius sex primo. 136.b
Ex vno testatoris. 309.a
Exciuntur eodem. 189.a
Excusantur a tutela. 69.b
Excusare se tutor. 78.b
Excusatus videtur. 180.a
Explicite tractatu. 415.a
Extraneo posthumo. 482.b
 Abriles operæ. 499.b
Facere posse maritus. 9.a
Facere testamentum. 155.b
Facta fideicommissi. 437.b
Falcidia interuenire. 400.b
Falcidia legis rationem. 397.a
Falcidia stipulatio. 405.a
Falsa demonstratio. 374.a
Falsus tutor. qui. 92.a
Foemine tutores dari. 32.a
Fideicommissi. quocumque. 257.b
Fideicommissum a filio. 383.a
Fideicommissum. 212.a
Fideicommissum. quod. 190.b
Filia in adoptionem. 479.b
Filiæ mæ emancipatæ. 14.a
Filiæ mæ. 292.b
Filiæ suæ ita quis. 373.b
Filiam fratribus. certis. 435.a
Filiam in potestate. 336.a
Filius a patre. 110.b
Filius autem. 87.a
Filius dum liberat. 154.a

Filius. qui fuit. 157.a
Filius. qui se. 168.a
Filius emancipatus intestati. 479.a
Filius emancipatus. 480.a
Filius patri adgnatus. 535.b
Filius patroni. 507.a
Filij etiam. 109.b
Filij hereditate paterna. 496.a
Filij mater ex hoc. 540.a
Filio & filia. 411.a
Filio ex parte hærede. 357.b
Filio etiam familiâs. 363.a
Filio pater. 216.a
Filio præterito. 117.b
Filio. quem pater. 110.a
Filio vel seruo. 455.b
Filius emancipatum. 171.a
Filius emancipatum. 478.a
Filius & uxorem. 307.b
Filius quis impuber. 470.b
Filius. quæ in potestate. 469.a
Filius hæredes. 299.b
Filius familiâs. 103.b
Filius familiâs duxit. 176.a
Filius familiâs equestri. 161.a
Filius familiâs miles. 110.b
Filius familiâs miles. 222.b
Filius familiâs seruum peculiam. 496.b
Filius fami. vt proximus. 520.a
Filius familiâs legatum. 376.b
Filius familiâs. quoad. 293.a
Filius familiâs. 452.b
Firmio Heliodoro. 452.a
Fructus esse constat. 2.a
Fuit quæstionis. 165.a
Fuit quæstionis. 480.b
Fundus qui locatus. 317.b
Fundus

Index.

Fundus. quem. 288.a
Fundi instrumentum legato. 317.b
Fundi Trebatiani. 299.b
Fundo legato. adimi. 352.a
Fundo legato. instrumentum. 327.a
Fundo mihi legato. 392.a
Fundo legato. vt. 317.a
Fundum communem. 300.a
Fundum instructum libertis. 310.a
Fundum Mærianum. 358.a
Furius acquirere. 171.b
Furius si tutor. 31.a
Furius matris. 100.a
Furius Titius. 463.a
 Alius sic posse institui. 111.b
Geometrix a tutela. 78.a
Generali capite. 296.b
Generaliter igitur. 520.b
Generaliter. quotiescunque. 49.b
Gerit pro hærede. 175.b
Gratus cognationis alij. 523.a
Grege autem legato. 227.b
Grege legato. 198.a
Gerere atque administrare. 44.b
 Abitatio quoque. 482.b
Habitationis legatum. 294.a
Hæc parte Procōsul. 521.b
Hæc demum. 503.a
Hæc operæ. quas. 501.a
Hæc actio etiam. 15.a
Hæc autem satisfactio. 415.b
Hæc bonorum possessio. 490.b
Hæc bonorum possessio. 521.a
Hæc clausula frequens. 65.b
Hæc conditio. 370.b
Hæc conditio. si in. 373.b
Hæc scriptura. Si viginti. 373.a
Hæc stipulatio &. 456.a
Hæc verba. 195.a
Hæc verba edicti. 520.a
Hæres. cum debuerat. 414.a
Hæres in fundo. 294.a
Hæres in omne ius. 168.a
Hæres institutus. si. 167.a
Hæres liberti. 498.b
Hæres meus damnas. 284.a
Hæres meus. 383.b
Hæres per seruum. 169.a
Hæres percepto fundo. 442.a
Hæres. qui tacitam. 366.b
Hæres. qui veneni. 189.b
Hæres. quandoque. 170.a
Hæres statuliberum. 380.b
Hæres testatoris. 260.a
Hæredis aditio moræ. 448.a
Hæredi. cuius. 463.a
Hæredi cum posthumo. 167.a
Hæredi. qui falsos. 367.a
Hæredem damnatum. 343.b
Hæredem meum. 229.a
Hæredem. qui sciens. 367.b
Hæredem tutoris. 90.a
Hæredes aut instituti. 137.b
Hæredes eum. 91.b
Hæredes mei quicquid. 435.a
Hæredes palam. 104.b
Hæredes sine partibus. 133.a
Hæredibus institutis. 443.a
Hæreditas ad Statium. 133.b
Hæreditas

Infortiatum legum

Hereditas ex die. 126.b
Hereditarium computationis.
 406.b
Hi demum sub conditione.
 492.b
Hi, quorum parens. 535.a
Hi, quibus relicta. 474.a
Hic titulus aequitatem. 470.a
Hic titulus manifestam.
 474.b
His, qui in ea causa. 41.a
His verbis legauit. 285.a
His verbis Titius. 130.a
Hoc articulo. 126.a
Hoc autem, quod. 47.a
Hoc edictum à Prætor. 504.a
Hoc edictum Prætor. 499.a
Hoc edicto rectissime. 27.b
Hoc est patris eius. 523.b
Hoc genus legati. 388.a
Hoc legatum. 272.a
Hoc modo legato. 380.b
Homine legato. 307.a
Hominis operæ. 293.a
Hominis quoque. 293.a
Honori parentum. 498.a
Huius actionis. 92.a
Huius edicti æquitas. 91.a
Huiusmodi legatum. 214.a
Huiusmodi legatum. 449.a
Ant dubitari non
 potest. 136.a
Iam hoc iure vi-
 mur. 138.b
Id autem, quod.
 406.a
Id, quod apud. 196.a
Idem erit dicendum. 514.a
Idem est, & si. 346.b

Id est, & si adrogauerit. 155.a
Idem est, & si crimen. 508.a
Idem est, etsi de. 155.b
Idem est, & si ita. 109.b
Idem & si paterfamilias. 158.a
Idem est, & si post mortem.
 142.a
Idem est, si dos vxori. 361.b
Idem fiet, si. 35.b
Idem est etiam. 163.a
Idem Labeo scribit. 19.b
Idem seruandum. 242.b
Idem Vlpianus. 74.a
Idemque est, & si. 463.b
Idemque erit dicendum. 155.b
Idemque erit. 188.b
Idque & in legato. 125.b
Ideoque nec. 19.a
Ideoque, qui posthumus. 107.a
Ideo si ex prima. 488.a
Id est, quæ. 385.b
Id est, res mobiles. 335.a
Id, quod seruo. 310.b
Igitur, siquidem. 153.b
Illa institutio. 126.a
Ille, à quo sub. 419.b
Ille aut ille. 261.a
Illæ autem institutiones. 134.a
Illicite post senatusconsultum.
 99.a
Illi cum illo. 299.b
Illis libertis, alimentorum. 385.a
Illud aut illud. 307.a
Illud dubitari potest. 173.b
Illud notandum est. 465.a
Illud semper constituit. 40.b
Illud sine dubio. 193.b
Illud vtitatissimum est. 77.b
Imo & si quosdam. 305.b

Impensæ

Index.

Impensæ necessariae. 17.b
Impensarum quedam. 16.a
Imperator Adrianus, cum.
 435.a
Imperator Antoninus. 242.a
Imperatorem litis. 137.a
Imperatoris Seueri. 96.a
Imperatores Seuerus. 87.b
Imponi opere ita. 502.b
Impuberes tutore. 63.b
Impuberi ad hereditatē. 41.a
Impuberi filio. 55.b
Impuberibus. 162.b
Impuberibus quidem. 68.a
In aduersa corporis. 103.b
In ambiguo sermone. 358.a
In annos singulos. 286.b
In arbitrium. 227.a
In argento potorio. 338.a
In bonis superstium. 25.a
In bonorum possessionibus.
 462.a
In cognitione. 189.a
In concubinato potest. 29.a
In conditionibus primum.
 372.a
In confirmando. 37.b
In contra tabulas. 463.b
In dando tutore. 42.a
In duplicib⁹ testamētis. 406.b
In eo, qui testatur. 102.a
In eos extra. 31.a
In facto consistentes. 379.b
In Falcidia æstimatorio. 400.b
In Falcidia placuit. 392.b
In Fauiana. 517.a
In fideicommissariam. 423.b
In fraudem. 156.a
In fraudem iuris. 366.a
In fructu id. 300.a
In his, quæ extra. 371.a
In his rebus, quas. 15.a
In insulam. 11.a
In lege Falcidia. 392.b
In lege Falcidia hoc. 403.b
In lege Falcidia non. 401.a
In magistratus. 95.b
In omnem rem. 42.a
In omnibus causis. 22.b
In omnibus enim. 461.a
In ordinem subditiaria. 94.a
In partem dotis reddendæ. 15.b
In plurium heredum. 172.a
In pupillari substitutione. 141.a
In quantitate patrimonij. 405.a
In quartam hereditatis. 410.b
In ratione legis. 392.b
In ratione legis Falcidiæ. 398.a
In repetendis. 276.b
In repudianda. 165.a
In seruitutem. 508.a
In singulis hereditibus. 406.a
In singulos annos. 288.a
In substitutione. 143.b
In suis hereditibus. 108.a
In suis hereditibus. 535.b
In suspensio est. 340.a
In tacitis fideicommissis. 219.a
In tempus capiendæ. 133.a
In testamento ita scriptum.
 374.a
In testamento quidam. 373.a
In testatoris seruo. 400.a
In voluptariis autem. 17.a
Indigno hærede. 366.a
Indignus esse diuus Pius. 364.b
Inferioris gradus. 523.a
Ingratus libertus est. 497.a
Institutio.

Infortiati legum

Institutio talis. 150. b
Instrumentum pistrini. 325. a
Instrumenti significatio. 325. b
Instrumento fundi. 311. a
Inter adgnatos. 320. b
Inter bonorum. 58. a
Inter cetera. 113. a
Inter pupillos. 64. a
Inter tutores diuisa. 53. a
Inter vestem virilem. 341. a
Intercidit legatum. 379. b
Interdum & diminutionem.
502. b
Interdum hæc. 123. a
Interdum licet. 460. b
Interdum operarum. 504. a
Interdum tamen. 91. b
Intervenit illa quaestio. 474. a
Intestata reliquit. 522. a
Intestati hi gradus. 531. b
Intestati propriè appellantur.
532. b
Intestato liberto mortuo.
534. b
Intestato parente. 40. a
Inuicem enim. 129. a
Ipsi tamen hæredi. 177. b
Is, a quo si sine. 27. a
Is autem nec. 496. a
Is, cuius in. 230. b
Is, cui alimentis. 329. a
Is, cui fideicommissum. 399. a
Is, cui ita legatum. 450. a
Is, cui legatorum. 458. a
Is, cui lege bonis. 103. b
Is, cui sub conditione. 371. b
Is potest repudiare. 163. b
Is, qui aliqua ratione. 522. a

Is, qui complures. 283. a
Is, qui contra tabulas. 142. a
Is, qui fideicommissum. 261. a
Is, qui fundum tecum. 296. b
Is, qui hæres. 163. a
Is, qui in potestate est. 473. a
Is, qui putat. 163. a
Is, qui vnum. 194. b
Ita autem depositioni. 46. a
Itaque pauciores. 153. a
Ita tamen, ut hi. 446. b
Item a substituto. 472. b
Item legato continetur. 273. a
Item pictoris. 314. b
Item Prætor edicto. 535. a
Item (ut Sabinus. 124. a
Iulianus ait. 237. b
Iulianus ait: si. 377. b
Iulianus ait: si patronus. 511. a
Iulianus lib. x xvj. Dige. 168. b
Iulianus nec. 196. a
Iulianus noster cum. 385. b
Iulianus putat patronum. 512. a
Iulianus quoque. 124. a
Iulianus scribit eo. 101. a
Iulianus scribit patrem. 183. b
Iulius Paulus. 384. a
Iulius Phœbus. 442. a
Iuniano respondit. 277. b
Ius alimentorum. 83. a
Ius dandi tutores. 40. b
Iure civili receptum. 372. b
Iure militari. 255. a
Iure nostro tutela. 35. a
Iura libertorum. 495. b
Iurisconsultus cognatorum.
525. a
Iurisperitos, qui. 78. b

Labco

Index

Abeo ait, liberra
tis. 502. b
Labco ait, origi-
nem. 325. b
Labco scribit ne-
potis. 525. a
Lana legata vestem. 281. a
Latinus Largus. 249. a
Legata inutiliter. 198. a
Legata inutiliter. 354. a
Legata sub conditione. 376. b
Legata suppellectile. 316. a
Legatarius pro parte. 202. a
Legatarius, qui. 78. b
Legatis alimentis. 328. b
Legatis, que relinquuntur. 369. a
Legatis seruis. 277. a
Legatis vxori iis. 234. a
Legato generaliter. 201. b
Legato sub conditione. 380. b
Legatorum noie satisfieri. 453. a
Legatorum petitio. 231. b
Legatum ciuitati. 294. b
Legatum est delibatio. 224. a
Legatum est donatio. 234. a
Legatum ita dominium. 248. b
Legatum ita erat. 219. b
Legatum ita est. 289. b
Legatum nulli alij. 354. b
Legatum seruo. 195. b
Legatum sub conditione. 355. a
Legatum sub conditione. 387. a
Legatum Titio quod. 348. a
Lege Cornelia. 103. a
Lege Cornelia. 190. a
Lege duodecim tabu. 32. a
Lege duodecim tabula. 99. b
Lege Falcidia interne. 392. b
Legu Falcidie beneficiu. 403. a

Legitimæ tutelæ. 38. a
Legitimam tutelam. 38. b
Legitimi capite. 522. a
Legitimos tutores. 39. b
Leuissima libertatis. 374. b
Lex Cornelia. 142. b
Lex etiam Falcidia. 389. b
Lex Falcidia (si interueniat.)
401. a
Liberatione debitori. 343. b
Liberti patroni. 515. a
Liberti & capite. 519. a
Libertinus, qui. 505. b
Libertini homines. 495. a
Libertus cum fraudandi. 518. a
Libertus negociatoris. 505. b
Libertus non aliis. 41. b
Libertus, qui in priore. 356. a
Libertus, qui operarum. 503. b
Libertus, qui post. 500. b
Libertus quoque. 66. a
Libertus senatoris. 81. a
Libertus qui soluendo. 510. b
Liberto & filio. 498. b
Liberto octoginta. 509. b
Liberto per obreptionem. 513. a
Liberto sine liberis. 508. b
Liberto suo ita. 291. a
Libertum cum. 75. b
Liberta ingrata non. 498. b
Liberta maior. 502. b
Liberta, que. 10. a
Liberta si i cōcubinatu. 503. b
Libertis omnibus. 388. b
Libertis, quos. 331. b
Librorum appellatio. 273. b
Licet famose non. 498. b
Licet imperator. 211. a
Licet mulier. 486. b

Licet

Infortiatil legum

Licet placeat. 364.b
Licet pro herede. 179.a
Licet testatori. 195.a
Licet, ut non. 456.a
Licinius Lucusta. 236.a
Ligni appellatio. 275.a
Lineam margaritorum. 397.b
Litere, quibus. 194.b
Longe magis. 89.a
Lucius Titius. 51.a
Lucius Titius. 160.b
Lucius Titius. 229.b
Lucius Titius curator. 56.b
Lucius Titius cum. 10.b
Lucius Titius cum. 225.b
Lucius Titius cum. 346.b
Lucius Titius fundus. 318.b
Lucius Titius integra. 118.a
Lucius Titius intestato. 443.b
Luci⁹ Titi⁹ ita testamētū. 385.a
Lucius Titi⁹ legitimū. 147.b
Lucius Titius libertis. 329.a
Lucius Titius, qui. 136.a
Lucius Titius Seio. 131.a
Lucius Titius testamēto. 251.a
Luci⁹ Ti. testamēto suo. 282.b
Lucius Titius testamento ita
scripsit. 344.b
Lucio Titio fundus. 230.a
 Agis puto ex sen
tentia. 97.a
Magistratus a cu
ratoribus. 95.b
Mancipiorū ele
ctio. 305.b
Marcellus autem. 417.a
Marcellus lib. 7. Digestorum
scribit, siue. 19.a
Maritus dotem. 13.a

Maritus facere. ibidem.
Maritus vxoris. 411.a
Maritus vxori suae. 307.b
Maritum in id. 4.a
Maritum suum &. 397.a
Mater secundis tabulis. 184.a
Matris intestatæ. 539.b
Matris sollicitudo. 43.a
Matrem & auunculum. 447.a
Maximeq; heredem. 51.b
Mea res sub. 387.a
Medicus patronus. 501.b
Medico suo. 342.b
Mela ait, si puero. 330.a
Mensores frumētarios. 78.b
Mæuius, cui fundus. 379.a
Mæuius fundum. 219.a
Mæuius marito. 11.b
Mæuius fundi. 234.a
Mæuia nepotem. 289.a
Miles ad fororem. 242.b
Miles filiusfamilias. 158.a
Miles ita heredem. 160.b
Miles si dum. 411.b
Miles si testamentum. 159.b
Milites enim. 155.b
Milites etiam. 155.a
Militis codicillis. 160.a
Militi, qui capite. 511.a
Mililibus liberam. 154.b
Minus autem audiens. 40.a
Minori viginti. 91.b
Modestus respondit. 522.a
More nostræ ciuitatis. 162.b
Moribus introductū. 137.b
Mortuo boue. 236.a
Mortuo patre, licet. 447.b
Mulier, an masculus. 431.a
Mulier liberis. 37.a

Mulier

Index.

Mulier, quæ duobus. 424.b
Mulier, quæ viro. 351.b
Mulieri & Titio. 383.a
Mulierem, quæ stupro. 367.a
Multa testamento non. 369.b
Multi non notæ causa. 109.b
Multum interest. 372.b
Municipiis fideicommissum.
460.a
Municipibus plenum. 513.b
Municipibus si. 387.a
Mutus, surdus, cecus. 463.a
Mutianæ cautionis. 370.a
Muto, itemque. 30.b
Mutum nec non. 161.b
 Nam absurdum.
506.a
Nam aliter ob
seruandis. 309.b
Nam cum ad he
redem. 447.b
Nam cum libertas. 448.b
Nam et si sub. 114.a
Nam in bona castrētia. 159.a
Nam in honorem. 18.a
Nā nec emancipatus. 216.a
Nam ne id. 272.b
Nā quæ accessionum. 319.a
Nam quod ad ius. 420.a
Nam quod liquidæ. 324.a
Nam secundum. 471.b
Nam tertium. 124.a
Nati post mortem. 521.a
Naturali filio. 37.b
Nec ille definit. 42.a
Nec id iniquum est. 182.a
Nec interest, vtrum. 401.b
Nec ipsa dote. 480.b
Nec is, qui non. 163.b
Nec mandante Præfide. 41.a
Nec militem. 32.a
Nec refert singuli. 448.b
Nec semel diem. ibidem.
Nec serui corrupti. 498.b
Nec si forte velit. 454.b
Nec solum si. 305.b
Nec viuis hereditatem. 514.b
Nec vsus. 293.a
Necare videtur non tantum.
23.a
Necessariis heredibus. 170.b
Necessarios heredes. 188.a
Nec amplius concedendum.
391.b
Nec audiendus. 500.b
Nec non ignorati. 40.b
Nec non illud. 153.b
Nemo dubitat. 151.b
Neminem eiusdem. 227.a
Neminem pro herede. 166.a
Nequaquam credendū. 78.a
Neque stipendium. 17.b
Nemo potest. 208.a
Nepos, qui in potestate. 473.b
Nepoti legauerat. 310.b
Nesennius Apollinaris. 79.b
Nesennius Apollinaris. 396.b
Nihil autem interest. 500.a
Nihil in hac parte. 484.b
Nihil interest. 19.b
Nihil interest. 354.b
Nihil interest, ipse. 513.a
Nihilq; interest. 322.a
Nihil proponi. 68.b
Nihil proponi. 225.a
Nihil prohibet. 354.b
Nisi aliud testatorem. 328.b
Nisi dolo ipsius. 413.a
Nisi

Infortiati legum

Nisi finita tutela. 86. a
Nolo adire hereditatē. 161. b
Nomen debitoris. 263. b
Nominatim exheredat. 106. b
Nominatim legatum. 281. b
Non ad ea. 385. b
Non aliter. 277. b
Non amplius. 198. b
Non dubium est. 260. a
Non dubium est. quin. 495. a
Nō enim equum est. 19. a
Non enim tantum. 431. a
Non est ambigendum. 462. b
Nō est cogendus heres. 433. b
Non est dubium. quin. 401. b
Non est exigendum. 19. b
Non existimo. 59. a
Non facile autem. 52. 4. a
Non sit contra. 99. a
Nonnihil interest. 300. a
Non magis quam. 19. b
Non minus seruos. 126. a
Non multum interest. 63. b
Non omne quod. 32. 4. b
Non oportet. 237. a
Non purabam diem. 378. a
Non putauit Prætor. 465. b
Non quemadmodum. 2. 4. b
Non quocunque. 213. b
Non similiter tenentur. 95. a
Non solum autem. 1. b
Non solum autem. 73. a
Non solum autem. 345. a
Non solum nostrum. ibidē. b
Non solum tutelę. 88. b
Non tamen ut. 456. a
Non tantum ad dotem. 40. b
Non tantum autem. 463. b
Non tantum magnitudo. 77. a

Non videtur patronus. 518. a
Non vique adeo. 494. b
Nonnunquam autem. 425. b
Nonnunquam cōtingit. 378. b
Nonnunquam cōtra. 472. b
Nonnunquam Prætor. 478. b
Novissime Prætor. 91. b
Nulla enim. 61. b
Nulla femina. aut. 535. b
Nullum ius libertatis. 498. b
Nummis indistinctē. 269. a
Nunquam ex co. 326. b
Nuper constitutum. 280. b
Nupta non impeditur. 9. a
Nuto etiam. 260. b

B dolum malum
64. b

Ob scenus. 58. b
Ob res amotas.
21. a

Obligari ex omni. 63. a
Observare Prætozem. 100. a
Obsides testari. 103. a
Obtinuit impossibiles. 369. b
Octavi gradus adgnato. 512. a
Officio iudicis. 83. a
Omnia. que testamētis. 231. a
Omnes. qui de. 4. 42. a
Omnibus ciuitatibus. 426. a
Omnibus debitoribus. 343. a
Omnibus. quicunque. 177. a
Omnia in edificadis. 17. b
Opere cum eo loco. 501. a
Opere in rerum. 499. b
Operæ sunt diurnum. 499. a
Operæ testamento. 293. b
Operatum editionem. 504. a
Operas stipulans. 499. a
Operis non impositis. 502. a

Operis

Index

Operis obligatus. 503. b
Optione legata. 307. a
Ornamentorum appellatio.
ne. 342. a
Ofidius quidam. 283. b

Aconi ait. 494. b
Pali & perticæ.
275. b
Pamphilo liber-
to. 268. b

Pannonius. 175. a
Papinianus libro. 364. b
Papinianus tractat. 431. b
Parens. patronus. 498. b
Pater dotem à nuru. 305. a
Pater filie domum. 400. b
Pater filiam. que. 394. a
Pater filio impuberi. 131. a
Pater filio suo coheredes.
386. b
Pater filium. 267. a
Pater filium emancipatum.
480. b
Pater filii. ex quo. 402. a
Pater heredi instituto. 32. a
Pater instrumento dotali.
536. a
Pater inter filios. 355. a
Pater meus. 230. b
Pater nubenti filię. 480. b
Pater quoq; in legatis. 397. b
Pater quoties filio. 176. a
Pater Scuerinam. 387. b
Paterfamilias primis. 148. a
Paterfamilias testamēto. 119. a
Patris & filij. 142. a
Patri. qui filium. 494. b
Patrem adoptiuum. 539. b
Patrimonij mei. 295. a

Patrone quidē liberi. 508. b
Patronus ex debita. 437. a
Patronus liberto. 264. b
Patronus. qui operas. 502. b
Patronus quoque. 31. a
Patroni filia. 511. a
Patrono libertus. 510. a
Patronorum querelas. 495. a
Paulus respondit. 479. a
Paulus respōdit. Cūm. 358. b
Paulus respondit. etli. 99. b
Paulus respondit. exhereda-
tionem. 512. b
Paulus respondit his verbis.
437. a
Paulus respōdit. id. 358. a
Paulus respondit. Patronus.
512. b
Paulus respondit. solā. 462. b
Paula Callinico. 261. a
Paupertas sanē. 72. a
Peculium legatum. 238. b
Peculio legato. 319. a
Pecunię sortem. 328. b
Pediculis argenteis. 140. a
Penum meam. 325. a
Penu certa cum. 323. b
Pœnales actiones. 399. a
Pœnam à conditione. 363. a
Per fideicommissum. 386. a
Per omnia ex quata. 195. a
Per procuratorem. 175. b
Per procuratorem. 498. b
Peto Luci Titij. 241. a
Petitor vel possessor. 351. a
Pignus à curatore. 101. a
Pignori obligatum. 126. a
Placet Catonis. 365. b
Placet omnem. 107. a

** iij

Placet

Infortia legum

Placet, quod ex 174. a
 Placere cum nupta. 500. a
 Placere si filium. 217. b
 Placere si in exilium. 78. b
 Placere si sit, qui. 91. b
 Placere si noua. 458. a
 Placere si quid sit. 400. a
 Placere ubi transferre. 200. a
 Placere ultra centesimum. 81. a
 Plautius, heres. 376. b
 Plautius, mulier. 335. a
 Plautius, seruo. 401. a
 Plotina Celso suo. 194. b
 Plures testamento. 362. b
 Pluribus tabulis. 119. a
 Portiones quoque. 368. a
 Post consanguineos admittitur. 535. b
 Post dotem datam. 10. b
 Post emancipationem. 269. a
 Post emancipationem. 344. b
 Post finitam tutelam. 68. b
 Post legatum acceptum. 365. a
 Post mortem furiosi. 65. a
 Post susceptam tutelam. 81. a
 Posteaquam Praetor. 518. b
 Posthuma sub. 110. a
 Posthumus natus. 483. a
 Posthumus preteritus. 116. b
 Posthumi per virilem. 113. b
 Posthumus tutor. 88. b
 Posthumus ex qualibet. 110. b
 Posthumorum loco. 116. b
 Postquam heres. 455. a
 Postulante Stichio. 431. a
 Postulare tutorem. 93. a
 Potest etiam. 199. b
 Potest heres in vendenda. 405. a

Potest pupillus. 64. a
 Potest quis. 144. b
 Potest quis ita. 131. b
 Prædia maritima. 318. a
 Prædiis per præceptionem. 281. b
 Præterea patrono. 182. b
 Praetor ait. 531. b
 Praetor ipse se. 40. b
 Praetor non sub conditione. 477. b
 Praetor voluntates. 178. b
 Precia rerum non ex. 403. b
 Priuignus etiam. 325. a
 Prius de familia. 189. b
 Pro hærede gerere. 163. b
 Pro tutelæ actionem. 90. b
 Proponebatur duos. 95. a
 Procurator, à quo. 347. b
 Propter litem. 78. a
 Propter magistratus. 78. a
 Propter veneni. 189. b
 Proximè in cognitione. 119. a
 Publius Mæuius testamento. 374. b
 Pupillares tabulas. 178. a
 Pupillus contra. 93. b
 Pupillus obligari. 62. a
 Pupillus, si fari. 162. b
 Pupilli scientia. 91. b
 Pupillo, qui tam. 43. a
 Pupillum etiam co tutore. 169. b

Va etate. 102. a
 Quandiu instituitur. 172. a
 Quandiu patrono. 509. b
 Quandiu

Index.

Quandiu potest. 168. a
 Quandiu prior. 161. b
 Quancumque ita demum. 479. b
 Quancumque regula. 61. b
 Quantitas patrimonij. 405. a
 Quauis antecessor. 99. a
 Quauis heres. 92. b
 Quauis iure. 86. b
 Quauis minima. 460. b
 Quauis mulier non. 5. a
 Quauis non proprie. 182. a
 Quauis quædam. 339. a
 Quauis rationes reddere. 374. a
 Quauis Senatus. 431. a
 Quæ conditio ad genus. 375. b
 Quæ de legato. 205. a
 Quæ dotis nomine. 10. a
 Quæ filium. 456. b
 Quæ fideicommissum. 248. b
 Quæ in concubinam. 28. b
 Quæ in testamento. 118. a
 Quæ in testamento. 364. a
 Quæ legatorum. 460. b
 Quæ neptis suæ. 176. b
 Quæ sub conditione. 149. b
 Quædam in testamento. 231. a
 Quædam non. 192. b
 Quædam sunt. 361. b
 Quem heredi. 362. b
 Quemadmodum urbanus. 326. b
 Querebatur. 157. a
 Querebatur, cum is. 407. a
 Queritur, an filio. 511. a
 Queritur, an impubes. 490. b
 Quæro, an is. 91. a
 Quæro, an liberus. 497. a
 Quæro, an non. 36. a
 Quæro de eo. 512. b
 Quæro, si vniuersus. 296. a
 Quæritum est. 279. a
 Quæritum est, an. 379. a
 Quæritum est, an frumentum. 311. b
 Quæritum est, an hi. 31. a
 Quæritum est, an licet. 168. a
 Quæritum est, si. 216. b
 Qui à latronibus. 103. a
 Qui à patre tutor. 37. a
 Qui actu legato. 352. a
 Qui chirographum. 275. b
 Qui concubinam. 262. a
 Qui complures. 143. b
 Qui contra legem. 496. b
 Qui cum maior. 507. b
 Qui dotem. 12. a
 Qui dotem in pecunia. 304. a
 Qui dotem. 304. b
 Qui duas tabernas. 300. a
 Qui dum caprat. 190. b
 Qui duos filios habebat. 484. b
 Qui duos impuberes. 146. b
 Qui duos impuberes filios. 359. b
 Qui duos mulos. 276. b
 Qui duos reos. 228. b
 Qui duos seruos. 198. a
 Qui duobus heredibus. 372. b
 Qui ex causa. 510. a
 Qui ex duabus. 170. a
 Qui ex fratribus. 152. a
 Qui ex liberis meis. 493. a
 Qui filio impuberi. 128. a
 Qui filium. 83. b
 Qui filium. 154. a
 Qui filium emancipauerat. 474. a
 Qui si-

Infortiati legum

Qui filium & filiam. 442.b
Qui filium & nepotem. 276.b
Qui filius. 197.b
Qui fructus prædiorum. 295.b
Qui fundum solum. 408.a
Qui graui vtero. 193.b
Qui habent tutorem. 29.b
Qui habebat. 284.b
Qui habebat filium. 148.a
Qui habebat Flaccum. 362.b
Qui hæres institutus. 166.a
Qui hæredi dare. 377.a
Qui hereditatem adire. 163.b
Qui hominem. 354.a
Qui in aliena. 161.b
Qui in collegiis. 82.a
Qui in potestate. 102.b
Qui in seruitutem. 506.b
Qui ira institutus. 440.b
Qui ita legat vxori. 303.a
Qui iure militari. 155.a
Qui iussus est ab eo. 50.b
Qui lancem maximam. 340.a
Qui liberis impuberibus. 139.b
Qui libertinus. 502.b
Qui manus amitte. 103.a
Qui negociationem. 60.a
Qui neque tutores. 98.b
Qui non militabat. 134.b
Qui nominibus. 56.a
Qui omnia causa. 184.a. & b
Qui oneranda. 502.a
Qui patri hæres. 171.a
Qui peculium serui. 321.b
Qui penum legat. 323.b
Qui plures habebat. 294.b
Qui plures hæredes. 142.a
Qui plures liberos. 144.b
Qui plures tutores. 55.b
Qui posthumos. 188.a
Qui pro tutore. 91.a
Qui putat se decem. 173.a
Qui quadringenta. 409.b
Qui quadringenta. 416.b
Qui qualitercunque. 44.a
Qui quartam. 197.a
Qui quod per. 401.a
Qui saltum æstium. 277.b
Qui se pupillum. 176.a
Qui seruum suum. 169.b
Qui solidum. 248.a
Qui soluendo non. 128.b
Qui soluendo non erat. 133.a
Qui sub conditione. 389.a
Qui superstitis. 176.a
Qui testamento. 234.a
Qui testamento domini. 103.a
Qui testamento hæres. 104.a
Qui testamento tuto. 80.b
Qui testatur. 119.b
Qui tibi mandauerat. 334.a
Qui Titij testamentum. 366.a
Qui totam hereditatem. 161.b
Qui totam hereditatem. 432.a
Qui tutor negotia. 50.b
Qui tutelam. 35.b
Qui ventri substitutus. 27.a
Qui vestem omnem. 326.b
Qui vinum Surcinum. 309.b
Qui volebat. 135.a
Qui vxori suæ. 336.b
Qui vxorem. 117.a
Quia alie opera. 300.a
Quia autem. 12. 180.a
Quia & si omnes. 474.a
Quia parentis locum. 4.b
Quia perinde est. 431.a
Quia personæ non rei. 33.b

Quia po-

Index.

Qui poterat fieri. 417.b
Quia ratio. 152.a
Quia satisfactio. 67.b
Quia tacita. 125.b
Quia tale beneficium. 4.b
Quibus diebus vicinus. 375.b
Quid autem. si. 80.a
Quid ergo est. 344.a
Quid ergo. si. 89.b
Quid ergo. si. 207.b
Quid ergo. si. 216.a
Quid si nepotes sint. 32.b
Quid sit nominatum. 106.a
Quidam cdm. 129.a
Quidam hæredem. 308.b
Quidam in suo. 152.b
Quidam ita testamto. 435.b
Quidam prædia. 294.b
Quidam referunt. 193.b
Quidam relegatus. 358.b
Quidam testamento. 143.a
Quidam testamento. 218.a
Quidam testamento ita. 321.a
Quidam Titium. 181.a
Quinquaginta dierum. 80.b
Quintus Mutius. 335.a
Quintus Mutius ait. 287.b
Quintus Mutius libro secun-
do iuris. 339.a
Quisquis mihi. 283.a
Quo defuncto. 39.a
Quo gradu hæres. 141.a
Quo loco scribanur. 124.b
Quod ad hæredem. 95.b
Quod autem dicitur. 406.a
Quod bonis iure. 394.b
Quod constitutum. 157.b
Quod de pariter. 361.b
Quod dicimus. 62.b
Quod dicitur. 16.b
Quod dicitur. 17.b
Quod dicitur filium. 105.a
Quod dicitur si indistincte.
30.a
Quod dicitur. si. 160.a
Quod fideicommissum. 217.b
Quod his verbis. 280.b
Quod in rerum. 198.b
Quod Labeo scribit. 489.b
Quod mihi. 147.b
Quod nisi fiat. 500.b
Quod per manus. 193.a
Quod principi. 237.b
Quod pupillæ. 453.a
Quod pure datum. 448.a
Quod quis sibi. 364.a
Quod seruus legatus. 234.a
Quod si alij legetur. 351.b
Quod si alterutro eorū. 406.a
Quod si dubitet. 167.b
Quod si ex res. 17.a
Quod si iterum. 353.a
Quod si Marcius. 135.a
Quod si non sit reliqui. 135.a
Quod si nulla. 206.b
Quod si pater meus. 506.b
Quod si plures. 34.b
Quod si quis. 211.b
Quod si tutor ab hac. 95.a
Quod si vir. 14.a
Quod supra. 392.b
Quod tamen priuatis. 97.a
Quod traditum est. 385.b
Quod vulgo. 468.b
Quodcumque dolo malo. 517.b
Quoniam hæ. 67.b
Quoties certæ. 501.b
Quoties. cui bonorum. 462.b
Quoties cui.

Infortiati legum

Quoties cūda amplius. 104.b
Quoties in actionibus. 360.a
Quoties libertis. 360.a
Quoties nominatim. 227.a
Quoties pater. 9.a
Quoties paterfamilias vnum.
425.b

Quoties pupillus. 169.a
Quoties serui electio. 305.a
Quoties sub conditione. 372.b
Quoties tutor. 48.b
Quoties volens. 121.b

E coniuncti vide-
tur. 281.a

Recusare autem.
418.a

Recusari heredi-
tas. 176.a

Redintegrato matrimonio.
21.a

Redemptis à sorore. 193.b

Regula Catoniana. 363.b

Rei iudicatae tempus. 4.b

Reliqua quoque. 147.a

Rem legatam testator. 354.b

Rerum amotarum. 18.a

Rerum amotarum actio. 21.a

Rerum amotarum actio. ibi.

Rerum amotarum aestimatio.

ibidem.

Rerum quidem amotarum.

ibidem.

Reperitur casus. 407.b

Rescripta principum. 161.a

Rescriptum est à Principe. 366.a

Restituta hereditas. 430.b

Rogatus es. vt. 333.b

Rogo quandoque. 453.a

Romanus Apulus. 43.a

Acratissimi Prin-
cipis. 540.a
Saluius Aristo.
471.b
Satis constat, etiā

497.b
Sæpe ad alium è lege. 101.a

Sæpe legatum. 260.a

Sæpissimè rescriptum. 191.a

Scruola respondit. 443.a

Sciendum est, eos. 195.a

Scilicet si ante. 305.b

Scire etiam oportet. 74.a

Scire oportet. 42.a

Scribit Celsus libro. 430.a

Scribit Quintus Mutius. 341.a

Scriptus hæres, contra. 490.a

Scripto hærede. 519.b

Scyphi electione. 305.b

Sed cum ab hærede. 419.b

Sed cum ea testatoris. 194.a

Sed cum patrono. 461.b

Sed duobus. 227.a

Sed est questum, an is. 107.a

Sed etiam ad ea. 199.b

Sed & iis dabit. 100.a

Sed & domino cōdictio. 20.a

Sed & in illo. 362.a

Sed & ipsis. 454.b

Sed & milites. 72.a

Sed & qui magna. 418.a

Sed & si ad tempus. 424.a

Sed & si alio loco. 418.b

Sed & si ante. 419.a

Sed & si adhuc. 181.a

Sed & si decesserit. 465.a

Sed & si diuortij tempore.

20.a

Sed & si cum ediderit. 482.b

Scd

Index.

Sed & si is qui. 488.a
Sed & si ideo maritus. 5.b
Sed & si in conditione. 121.a
Sed & si mortis causa. 470.a
Sed & si pro dote. 472.a
Sed & si quis. 161.b
Sed & si quidem. 319.a
Sed & si sic. 256.b
Sed & si sic legauerit. 363.b
Sed & si sit plus. 472.a
Sed hæc nimium. 80.a
Sed hic videtur. 96.b
Sed hoc impetrari. 153.b
Sed nec filius. 116.b
Sed nec ipsi tutori. 431.a
Sed non dantur. 87.a
Sed quod inde comparatum.
242.b
Sed sciendum est. 418.b
Sed si certos. 207.a
Sed si de sua conditione. 167.b
Sed si forte alius. 98.a
Sed si hoc specialiter. 380.a
Sed si is, cui assignassem.
514.a
Sed si maior. 177.b
Sed si minori, quam. 518.a
Sed si non aliis. 216.a
Sed si non seruus. 400.a
Sed si pecunia. 96.b
Sed si quis ex. 177.b
Sed si res aliena. 203.a
Sed sicuti de bonis. 490.b
Sed vsusfructus. 407.a
Scia ab hærede. 334.b
Scia cum nuberet. 304.a
Scia dulcissime. 342.a
Scia egressæ annos. 43.a
Scia ex parte. 316.a
Sciurus & Agerius. 397.b
Sciurus Saturninus. 432.b
Seio amico. 288.a
Semel mora facta. 8.b
Sempronius Attalus. 295.b
Sempronius Proculus. 235.b
Sempronius ea. 298.a
Senatus enim. 204.a
Senatusconsultum, quod factū
est. 21.b
Senatusconsulto. 188.b
Senatusconsulto, quod. 513.b
Sequens questio. 241.a
Seruius rectè dicebat. 525.a
Seruius respondit. 275.b
Seruius ab hostibus. 218.b
Seruius ad bonorum. 462.a
Seruius alienus vel totus vel
120.a
Seruius alienus, ita. 152.a
Seruius communis. 171.b
Seruius dotalis hæres. 13.b
Seruius duorum hæres. 171.b
Seruius hereditarius. 131.a
Seruius, licet alienus. 106.a
Seruius patroni. 500.a
Seruius post decem. 289.b
Seruius, qui in fundo. 280.b
Seruius vni ex. 209.a
Seruius vxori à marito. 134.b
Serui electio. 195.b
Serui, qui apud hostes. 400.b
Seruo alieno. 222.a
Seruo generaliter. 306.b
Seruo, inuito domino. 439.b
Seruo legato cum. 319.a
Seruo legato legari. 209.b
Seruo manumisso peculium.
321.a

Serno meo

Infortiati legum

Sermo meo hærede. 531.b
Sermo sine libertate. 307.a
Sermum a filiofamiliâ. 496.a
Sermum communem. 148.a
Sermum filij. 204.b
Sermum meum heredem. 130.b
Sermis legatis. 280.a
Sermis urbanis. 284.a
Sermos ad custodiam. 331.b
Sextiam filiam. 263.a
Sexto gradu sunt. 521.b
Si a me tibi fideicommissum.
397.b
Si a milite scribitur. 158.b
Si a pluribus. 220.a
Si a primo hærede. 107.b
Si a seruo meo hærede. 396.a
Si a substituto. 205.a
Si a te hærede. 456.a
Si ab eo cui. 293.b
Si ab hostibus. 4.a
Si ab instituto. 182.a
Si ab uno ex hæredibus. 456.b
Si absens sit. 84.a
Si adhuc cum tutore. 87.b
Si adimendo legatum. 354.b
Si ad patrem manumissorem.
335.b
Si ad pupillum. 63.b
Si adrogati sint. 31.b
Si alienus seruus. 238.a
Si alienam rem. 4.a
Si alienum hominem. 201.a
Si alienum seruum. 130.a
Si alij fundum, alij vsum.
295.a
Si alij vestimenta. 334.a
Si alimenta fuerint. 327.a
Si alterius atque. 123.a
Si ancilla cum. 206.b
Si ancillæ alienæ. 379.b
Si ancillas omnes. 206.b
Si arcæ legatæ. 234.a
Si ante nuptias. 2.a
Si ante, quam. 190.a
Si Augustus legaveris. 237.b
Si autem certum sit. 457.b
Si binæ tabulæ. 116.b
Si bona patroni. 503.b
Si certa portio. 432.b
Si certarum rerum. 156.b
Si chorus aut. 280.a
Si cognatis legatum sit. 362.a
Si coheredi tuo substituitur. 532.b
Si concubina res. 19.b
Si constante matrimonio. 7.b
Si creditor debitori. 346.b
Si creditor filij tui. 407.b
Si creditori. 199.a
Si cui annuum. 289.a
Si cui controuersia fiet. 485.b
Si cui ædes. 263.a
Si cui fundus centum. 237.a
Si cui fundum &. 310.b
Si cui lana legetur. 278.a
Si cui legatum. 386.b
Si cui legetur. 206.a
Si cui libertas data. 378.a
Si cui plus, quam. 412.a
Si cui purè libertas. 429.b
Si cui res legata fuerit. 237.b
Si cui serui. 207.a
Si cui vinum. 308.b
Si cum dos solueretur. 19.a
Si cum dotem daret. 5.b
Si cum falso tutore. 92.a
Si cum fideiusforibus. 93.a
Si cum heres morietur. 447.b
Si cum ip-

Index.

Si ei, cui fundum. 346.b
Si ei, qui post. 191.b
Si eo tempore, quo. 364.a
Si emancipatus filius. 465.a
Si emancipatus filius. 468.b
Si emancipato filio. 473.b
Si Eros Scio. 306.b
Si eundem libertum. 513.b
Si ex asse hæres. 162.b
Si ex causa fideicommissi. 454.a
Si ex duobus fratribus. 520.b
Si ex duobus patronis. 515.a
Si ex duobus tutoribus. 87.b
Si ex patronis. 506.b
Si ex pluribus legitimis. 535.b
Si ex pluribus rebus. 395.b
Si ex sua parte. 168.a
Si ex toto fundo. 195.b
Si exheredatus. 188.b
Si fideicommissorum. 460.a
Si fidei meæ. 261.b
Si fideiussores, qui rem. 93.b
Si filia fuerit hæres. 480.a
Si filix pater dotem. 272.a
Si filixfamiliâ. 273.b
Si filius eius, qui. 107.a
Si filius emancipatus contra.
474.a
Si filius hæres institutus. 109.b
Si fili⁹ i potestate heres. 479.a
Si filius meus. 182.b
Si filius patris. 497.b
Si filius, qui. 183.b
Si filius, qui patri. 141.a
Si filius, qui patris. 511.b
Si filius sub conditione. 192.b
Si filius substituitur. 134.b
Si filio emancipato. 115.b
Si filio impuberi. 37.b
Si ei, cui fundum. 346.b
Si cum optio serui. 307.a
Si cum pater sine. 2.a
Si cum præfinitione. 450.b
Sicut adimi legatum. 333.b
Sicut codicilli. 178.a
Sicut patronus, ita. 504.a
Sicut testamento. 497.a
Sicuti liberorum. 480.b
Si damnatus hæres. 346.a
Si de pluribus. 190.b
Si de possessione. 28.a
Si debitor creditore. 394.a
Si debitor fideiussores. 346.a
Si deportati seruo. 257.a
Si dies adposita. 451.a
Si dignum decem. 396.a
Si disceptetur. 83.b
Si dolo tutoris. 183.b
Si domino Stichus. 218.b
Si domus alicui. 210.b
Si dos focero data. 408.a
Si dotali instrumento. 12.a
Si duas habenti. 70.b
Si duo eiusdem. 456.b
Si duo pluresve. 58.b
Si duo proponantur. 473.b
Si duo sint hæredes. 168.a
Si duorum plurimve. 502.a
Si duobus a milite. 169.a
Si duobus coniunctim. 197.b
Si duobus filiis. 467.a
Si duobus seruis. 234.a
Si eadem res. 182.b
Si ego & seruus. 166.a
Si ego & Titius. 117.b
Si eius pupilli, cui. 439.a
Si eius, qui nouissimus. 430.a
Si eiusmodi sit. 121.a

Si filius

Infortiati legum

Si filium naturalem. 52. a
Si filium nominatum. 110. a
Si filiusfamilias nupta. 14. a
Si filiusfamilias. 37. a
Si filiusfamilias. aut. 103. b
Si filiusfamilias. cum. 304. b
Si filiusfamilias miles captus. 160. b
Si filiusfamilias miles fecisset. 159. a
Si filiusfamilias miles manumittat. 509. b
Si filiusfamilias miles non sit. 540. a
Si filiusfamilias. qui militauerat. 195. b
Si filiusfamilias tutelam. 36. a
Si filiusfamilias tutor. 3. a
Si filiofamilias dos. 8. a
Si filiofamilias data. 13. a
Si fuerit legatum relictum. 360. a
Si fuerit municipio. 256. b
Si fundus alicui. 371. a
Si fundus in dotem. 3. b
Si fundus instructus. 452. b
Si fundus legatus. 272. a
Si fundus legatus sit. 404. a
Si fundus mihi legetur. 397. a
Si fundus sit sterilis. 99. a
Si fundum a testatore. 388. a
Si fundum Maevio. 300. b
Si fundum per fideicommissum. 217. a
Si furioso puberi. 101. a
Si gemma ex annulo. 336. a
Si gener socerum. 368. b
Si generaliter haeres. 221. b
Si grege legato. 198. a
Si habitatio filiofamilias. 448. b
Si haereditas nondum. 33. a
Si haeredes nominatum. 226. a
Si haeres ab eo. qui. 441. b
Si haeres centum. 226. a
Si haeres cuius. 410. a
Si haeres damnatus. 308. b
Si haeres institutus. 391. b
Si haeres institutus. Titio. 441. b
Si haeres iustus. 211. a
Si haeres partem. 414. b
Si haeres pecuniam. 442. a
Si haeres rem. 238. a
Si haereditis seruus. 206. a
Si haereditis eius. cui. 432. b
Si haerediti plures. 149. b
Si his legatum est. 369. b
Si iam facta sunt. 370. b
Si id (inquit) 91. b
Si id. quod a liberto. 518. a
Si id. quod mihi. 347. b
Si idem seruus. 229. a
Si illud aut. 230. b
Si imaginem legatam. 335. b
Si impubes negetur. 489. a
Si impuberi libertas. 41. b
Si in adoptionem. 467. a
Si incertus quis. 255. b
Si in duobus. 178. a
Si inaequalibus. 123. a
Si inimicitiae capitales. 366. a
Si in libertinum. 510. a
Si in metallum. 364. a
Si inquilinos. 222. a
Si in singulos. 187. a
Si in testamento. 183. a
Si in testamento. 220. a
Si in testamento haeredes. 139. b
Si in testamento ita scriptum sit. haeres. 404. a

Si inter

Index.

Si inter virum &. 359. a
Si intra annos decem. 378. a
Si intra diem. 377. b
Si iunctis haeredibus. 388. b
Si is. a quo satis. 457. b
Si is. ad quem. 165. a
Si is. cui. 229. b
Si is. qui bonis. 175. b
Si is. qui datus. 300. b
Si is. qui ducenta. 360. b
Si is. qui duos reos. 351. a
Si is. qui ex bonis. 139. a
Si is. qui filium. & ex eo. 469. b
Si is. qui haeres. 141. a
Si is. qui immiscuit. 170. b
Si is. qui pro. 91. a
Si is. qui quadringenta. 406. b
Si is. qui tres. 79. a
Si is. qui soluendo. 131. b. bis.
Si ita esset liberis. 449. b
Si ita expressum. 381. a
Si ita facta sit. 117. a
Si ita fuerit. 257. b
Si ita haeres. institutus. 149. b
Si ita legatum est. 281. a
Si ita legatum esset. 335. a
Si ita legatum esset. 381. a
Si ita legatum sit. 206. b
Si ita legatum sit. quoniam. 371. a
Si ita legatum sit. Titio. 388. a
Si ita legetur. haeres. 227. a
Si ita quis. 236. b
Si ita quis haeredes. 135. b
Si ita quis institutus. 125. b
Si ita quis substituerit. 142. a
Si ita relictum. 234. b
Si ita scripsero. quantum. 375. b
Si ita scriptum fuerit. 129. b
Si ita scriptum fuerit. 133. b
Si ita scriptum fuerit. 151. b
Si ita scriptum sit. filius. 235. a
Si ita scriptum sit. Sempronius. 492. b
Si ita sit adscriptum. 197. a
Si ita stipulatio. 503. a
Si ita testamento. 314. a
Si iure testamento. 260. b
Si iurauero me. 496. b
Si legatarius. a quo. 257. a
Si legatarij aduersus. 456. a
Si legatus fuerit. 323. a
Si legatus suspectam. 429. a
Si legatus seruus. 208. a
Si legatum pure. 354. a
Si legatum sit relictum. 286. b
Si legatorum satis. 460. a
Si liber homo. cum. 132. a
Si libertus artem. 502. a
Si libertus. cum duos. 510. b
Si libertus cum fraudare patrum. 517. b
Si libertus ita iurauerit. 502. a
Si libertus meus. 510. a
Si libertus minorem. 496. b
Si libertus moram. 503. b
Si libertus patrono. 511. a
Si libertus praeterito. 509. b
Si libertus sub conditione. 508. b
Si mancipia. quae. 316. a
Si maritus in id. 11. a
Si maritus minus. 10. a
Si marito publico. 9. a
Si mater ita testetur. 144. a
Si Maevia mater. 129. a
Si meus causa. 175. a
Si mihi & tibi. 196. b
Si mihi & Titio. 237. a
Si mihi Maevia. 282. a

Si mihi

Infortiati legum

Si mihi putē. 157.b
Si mihi Sempronius. 218.b
Si mihi Stichus. 218.b
Si miles iure. 116.a
Si miles, qui destinauerat.
255.a
Si militem amēto facto. 410.b
Si miles Titio. 159.a
Si miles vnum. 155.a
Si minor vigintiannis. 219.a
Si minoris actum. 51.b
Si minores non habent. 43.b
Si mora per mulierem. 4.a
Si muli plures. 42.b
Si mulier, cum de viro. 20.a
Si mulier cum filio. 362.b
Si mulier dixerit. 5.a
Si mulier dotem. 256.a
Si mulier ventris. 178.a
Si mutus aut surdus. 102.b
Si nauta cum instrumento.
319.a
Si nauta neque. 199.a
Si necem domini. 505.b
Si neget, qui. 24.b
Si nec herede tutor. 52.a
Si nemo hereditatem. 33.a
Si nemo tutorum. 34.b
Si nepos exheredatus. 485.a
Si nepotes in locum. 478.b
Singulos testes. 106.a
Si nulli sint. 460.a
Si nominari alium. 374.b
Si non in controuersia. 414.b
Si non lex Aelia. 135.b
Si non solus. 181.b
Si operarum iudicio. 502.a
Si optio serui. 306.b
Si palam hæres. 194.b
Si Pamphilo seruo. 306.a
Si pater ab hostibus. 116.a
Si pater apud hostes. 535.b
Si pater captus sit. 143.a
Si pater exheredatus. 36.a
Si pater exheredato. 285.b
Si pater exheredato. 511.a
Si pater filium. 142.b
Si pater filium emancipauerit.
519.b
Si pater ignorans. 11.a
Si pater impubes. 142.b
Si pater pro filia. 480.a
Si pater se dederit in. 468.b
Si patronus a liberto præteri-
tus. 504.b
Si patronus ex minori. 508.b
Si patronus ex testa. 512.b
Si patronus hæres institutus.
517.a
Si patronus libertam. 29.a
Si patronus non aluerit. 510.b
Si patronus testamento. 506.b
Si patronus, vel quibus. 37.a
Si patroni filii extraneo. 434.a
Si patronum ex debita. 512.a
Si peculium. 319.a
Si peculium seruo. 321.a
Si pecunia apud. 212.a
Si pecunia legata. 228.b
Si pecunia numerata. 459.b
Si pecunia a substituto. 179.b
Si penum hæres. 451.b
Si per epistolam. 169.b
Si peregre agant. 41.a
Si plures curatores. 45.a
Si plures gradus. 154.a
Si plures gradus. 284.a
Si plures gradus. 462.a

Si plures

Index.

Si plures institutiones. 151.b
Si plures sint adgnati. 40.a
Si plures sint instituti. 142.b
Si plures tutelam. 53.b
Si plures tutores. 35.a
Si pluribus eadem. 200.a
Si pluribus hæredibus. 235.a
Si portio hereditatis. 474.a
Si post diem legati. 447.b
Si post diuortium. 8.b
Si post emancipationem. 485.a
Si post missionem. 395.b
Si post mortem. 209.b
Si post mortem. 466.b
Si post pubertatem. 87.b
Si postea, quam filius. 520.a
Si posthumus a primo. 109.a
Si postulante me. 441.a
Si prædia minoris. 99.a
Si prægnantem. 479.a
Si præteritus filius. 468.a
Si prior maritus. 9.b
Si probatum est. 88.a
Si propterea, quæ. 402.a
Si propter res amoras. 20.a
Si pupillus alterum. 56.a
Si pupillus, cui sine. 396.a
Si pupillus hæres. 86.a
Si pupillus parenti. 446.b
Si pupillus se. 175.b
Si pupillus sub conditione.
152.b
Si pupillo tutor. 462.b
Si pupillum patris. 77.b
Si pupillorum sint. 98.a
Si pure proprietatis. 293.a
Si pure sit usufructus. 447.b
Si quando alterius. 319.b
Si quando duobus. 499.b
Si quando incerta. 455.b
Si quando quis. 221.b
Si queramus, an. 102.a
Si quid dolo malo. 515.b
Si quid earum rerum. 272.b
Si quid est, quod. 64.b
Si quid relictum sit. 224.b
Si qui hæres. 117.b
Si qui ita sint instituti. 149.b
Si quilibet hæres ex. 368.b
Si quis a filio. 199.b
Si quis a liberis. 23.a
Si quis alicui mandauerit.
169.b
Si quis bonorum. 198.a
Si quis creditori suo. 320.a
Si quis cum. 191.b
Si quis cum haberet. 535.a
Si quis, cum testamētum. 105.b
Si quis cum vetitis. 457.a
Si quis de pluribus. 362.b
Si quis dolo malo. 191.a
Si quis duobus. 229.a
Si quis eum, quem. 141.b
Si quis eum, quem. 375.a
Si quis ex his. 519.a
Si quis ex his, quibus. 483.a
Si quis extraneus rem. 164.b
Si quis fecerit. 178.a
Si quis filiabus suis. 12.b
Si quis filio exheredato. 114.b
Si quis filium habeat. 478.a
Si quis filium habens. 485.a
Si quis filium familiæ. 162.a
Si quis hac lege. 500.a
Si quis hæres institutus. 167.b
Si quis hæres ita. 173.a
Si quis hæres ita. 123.b
Si quis hereditatem. 163.b
*** Si quis in.

Infortia legum

Si quis in fundi vocabulo erra-
uit. 195.a
Si quis ingrauescente. 186.b
Si quis in principio. 261.a
Si quis instituitur. 125.a
Si quis in testamento. 346.b
Si quis intestatus decesserit.
540.a
Si quis ita dixerit. 34.a
Si quis ita heres institutus fue-
rit. 134.b
Si quis ita heres instituitur: si
legitimus. 135.b
Si quis ita legauit. 340.a
Si quis ita legauit. dñ. 370.a
Si quis ita legauit: Titio.
352.a
Si quis ita scripserit. 126.b
Si quis ita scripserit. 127.b
Si quis ita scripserit. 361.b
Si quis ita institutus sit. 149.b
Si quis legauit fundum Cor-
nelianum. 211.a
Si quis legauit. 225.a
Si quis legauit aurum. 335.b
Si quis legata. quibus. 378.b
Si quis libertum. 310.a
Si quis libertis. 327.a
Si quis mihi bona. 165.a
Si quis non quasi heres. 173.a
Si quis omitta. 182.b
Si quis operas sit. 499.a
Si quis pecuniam. 179.b
Si quis post accusationem.
103.a
Si quis posthumos. 107.b
Si quis priore facto. 429.a
Si quis quasi. 190.a
Si quis. quos. 231.a

Si quis rationes. 346.a
Si quis reum. 344.a
Si quis Sempronium. 133.b
Si quis seruum. 227.b
Si quis seruum liberum. 378.b
Si quis seruo. 249.b
Si quis seruos. 278.b
Si quis sic stipuletur. 13.a
Si quis solidum. 154.a
Si quis sub conditione. 33.b
Si quis sub conditione. 181.a
Si quis sub conditione. 149.b
Si quis suus heres. 154.a
Si quis testamento. 151.a
Si quis testamento. 212.a
Si quis testamento. 248.b
Si quis Titio. 229.a
Si quis tutor datus. 495.a
Si quis tutor non. 31.b
Si quis tutorem. 35.a
Si quis vinum. 309.a
Si quis vsumfructum. 296.a
Si quod ex Pamphila. 242.b
Si reditus ex melle. 311.a
Si reliquero filium. 40.a
Si repudiauert. 520.a
Si res aliena Titio. 433.a
Si res mihi. 260.b
Si rem. quam maritus. 20.a
Si res obligata. 208.a
Si res pupillaris. 58.b
Si retentus fuerit. 465.b
Si scripisset. 235.b
Si scripserit heredibus. 368.a
Si secundum probabilem.
159.a
Si Scire pro dote. 304.a
Si separatim mihi. 373.b
Si sequens. 189.a

Si seruus

Index.

Si seruus a testatore. 188.b
Si seruus communis. 63.b
Si seruus communis. 121.b
Si seruus communis. 171.b
Si seruus communis. 141.b
Si seruus eius. 174.b
Si seruus fuerit. 153.a
Si seruus legatus. 220.a
Si seruus legatus est. & 355.b
Si seruus liber esse. 323.a
Si seruus liber esse. 515.a
Si seruus plurium. 206.b
Si seruus sub conditione. 493.a
Si seruus tibi legatus sit. 400.a
Si seruus Titij. 210.a
Si seruus vetitus. 224.b
Si seruo cum libertate. 355.b
Si seruo fideicommissaria.
135.b
Si seruo manumisso. 321.b
Si seruo meo. 218.b
Si seruum heredem. 184.a
Si seruum quis alienum. 172.b
Si seruum sub. 295.a
Si sic legatum. 211.a
Si sic locutus. 260.a
Si socer a genero. 11.b
Si socius heres. 137.a
Si solus heres. 174.a
Si spurius intestatus. 521.b
Si statum legauero. 336.a
Si Stichus manumisso. 322.a
Si sub conditione heres. 492.b
Si tacitum fideicommissum.
394.a
Si tamen quibusdam. 230.a
Si tamen tutor detur. 34.a
Si te solum ex parte. 125.b
Si testamentum patris. 368.b

Si testamentum. quod. 105.b
Si testamento. 149.a
Si tibi certam rem. 355.b
Si tibi electio serui. 305.b
Si tibi & ei. 259.b
Si tibi homo. quem. 215.b
Si tibi legatum. 260.b
Si tibi pure legauero. 274.b
Si Titius coheredi. 142.b
Si Titius ex parte. 283.b
Si Titius heres erit. 151.b
Si Titius mihi. 236.b
Si Titio aut. 229.a
Si Titio. cum annorum. 451.a
Si Titio. & ei. 227.b
Si Titio & Mauro. 238.a
Si titio fundus. 293.b
Si totam hereditatem. 174.b
Si transferam legatum. 354.b
Si Tribunus in. 73.a
Si tu ex parte. 173.b
Si tutelae agat is. 48.a
Si tutelae. aut. 86.a
Si tutor aliquo. 62.a
Si tutor constitutus. 50.a
Si tutor post. 87.a
Si tutor pro pupillo. 90.a
Si tutor pupillo. 64.a
Si tutor pupillam. 226.b
Si tutor Reip. 86.b
Si tutor rem. 86.a
Si tutor vel curator. 64.b
Si tutoris heres. 61.a
Siue autem omiserint. 472.b
Siue cum instrumento. 310.a
Siue ingenua. siue. 536.b
Siue ingenua sit. 537.a
Siue libertus. siue. 497.b
Siue Proconsul. 40.b

*** ij

Siue

Infortiati legum

Siue sciuit. 294.a
 Siue tutor condemnauit. 45.a
 Si gentis nomine. 485.a
 Si verò composita. 157.a
 Si verò contra. 22.b
 Si verò negotium gerens. 14.b
 Si verò non habuerit. 506.a
 Si vir vxori ad tempus. 379.b
 Si vir vxori hæres. 392.a
 Si viuo testatore. 368.b
 Si vnum ex familia. 239.b
 Si vñusfructus. 293.b
 Si vñusfructus aut decē. 449.b
 Si vñusfructus municip. 293.b
 Si vt habiliter. 338.a
 Si vxor rem vici. 21.a
 Si vxori mundus. 342.b
 Solemus dicere. 370.b
 Solet etiam curator. 31.b
 Solet Prætor. 82.b
 Solent iudices. 527.b
 Solutio matrimonio. solui. 1.a
 Spadonem quoque. 76.a
 Species auri & argenti. 336.a
 Stantiber hæredis non. 400.b
 Stantiberum. 228.a
 Stantiberum cognationum. 525.a
 Stichus habet in. 321.a
 Stichus liber. 260.a
 Stichus nutritis. 333.a
 Stichus manumisso. 299.a
 Stichus testamento. 299.a
 Stichum. qui. 195.b
 Sub conditione. 109.b
 Sub conditione hærede. 134.b
 Sub conditione. 152.b
 Sub conditione. 468.b
 Sub conditione. 515.a
 Sub diuersis cōditiōib*. 378.a

Sub impossibili. 149.a
 Substitui liberis. 141.b
 Successorum edictum. 522.a
 Sumptus autem. 206.b
 Sumptus autem ab ea. 482.b
 Sunt autem adgnati. 40.a
 Suus quoque. 120.b
 Suo victu vestituque. 500.b
 Suos autem seruos. 278.b
 Supellex. 325.a
 Supellectilis eas. 325.b
 Supellectile legata. 325.a
 Suspectum fieri. 67.b
 Suspectum etiam. 68.a

Taverna cum co-
 naculo. 311.a
 Tabernæ caupo-
 niz. 314.a
 Tabu. testa. 490.b
 Tabularum testamenti. 177.a
 Tacumei? Androsthenes. 137.a
 Talis scriptura. 199.b
 Talem institutionem. 130.b
 Tales conditiones. 389.a
 Temporibus diuorum. 25.a
 Tenetur Fauiana. 517.b
 Testamentum aut non. 113.b
 Testamentum est. 102.a
 Testamenti factio. 102.a
 Testamento datos. 32.a
 Testamento datos. 34.a
 Testamento domini. 137.a
 Testamento filium. 254.a
 Testamento ita cautum. 332.b
 Testamento potest. 515.b
 Testamento tutores. 35.a
 Testamenta eorum. 158.b
 Textoribus omnibus. 276.a
 Theopompus testamento. 304.b

Tit

Index.

Titii fili d medio. 313.a
 Titia cum testamento. 232.a
 Titia diuortium. 10.a
 Titia hæredis. 385.b
 Titia hærede Scia. 290.a
 Titia post mortem. 49.a
 Titia Scio. 250.a
 Titia testamento. 342.a
 Titia testamento suo. 406.a
 Titia amicæ. 342.a
 Titia. si nupserit. 387.a
 Titia textores. 201.a
 Titius & Scius vtrive. 125.b
 Titius exheredato filio. 535.a
 Titius filius meus. 81.b
 Titius hæredes. 272.a
 Titius prius. quam. 158.a
 Titius puerum emit. 498.a
 Titius rogatus est. quod. 433.b
 Titius si statuas. 371.a
 Titius Stichum partem. 214.a
 Titius testamento. 110.a
 Titio centum. 381.a
 Titio centum aureos. 242.b
 Titio fundus. si. 382.b
 Titio vñusfructus. 295.a
 Titio vñusfructus scrui. 387.a
 Titium & Mauium. 57.b
 Titius. si. 327.b
 Tities videtur. 174.b
 Tractabatur. an. 156.a
 Translatio legati. 353.b
 Trebatius ait. 125.a
 Tres tutores. 59.a
 Tria onera in. 70.b
 Tria onera tutelatum. 70.a
 Tribunus militum. 157.b
 Tunc autem prius. 113.b
 Tunc inutile. 321.a

Turpia legata. 208.a
 Tutela est (vt Scruuius. 29.b
 Tutela legitima. 48.b
 Tutela plerumque. 31.b
 Tutor ad vtilitatem. 51.a
 Tutor autē bonorum. 462.a
 Tutor datus. verari. 32.b
 Tutor decedens. 348.b
 Tutor incertus dari. 55.a
 Tutor interposito. 65.a
 Tutor ita rectē. 35.a
 Tutor petitus ante. 78.b
 Tutor pro pupillo. 51.b
 Tutor. qui. 47.a
 Tutor. qui & cohæres. 65.a
 Tutor. qui per. 63.b
 Tutor. qui tutelam. 51.b
 Tutor quoque. 660
 Tutor rerum. 59.b
 Tutor secundum. 50.a
 Tutor si petitus. 41.a
 Tutor siue curator. 53.a
 Tutor vel curator. 51.a
 Tutori. qui in. 65.a
 Tutoris præcipuum. 52.a
 Tutorem. qui sui. 368.a
 Tutorem. qui tutelam. 51.b
 Tutores. a patre. 37.b
 Tutores non ab hærede. 52.b
 Tutores. quibus. 62.b
 Tutores. qui post. 54.a
 Tutoribus ita datis. 36.b

Vbi absit hi. 42.a
 Vbiunque ab in-
 testato. 482.b
 Vbi est verborum
 ambiguitas. 362.a
 Vbi purē fidei cōmissū. 424.a
 *** iij Vel

Infortiati legum Index.

Vel cum fisco. 37. b
Vel ex parte posthumū. 358. b
Vel negare se. 177. b
Vel omnia sua. 420. b
Vel si in valetudinem. 16. a
Vel singulis liberis. 144. b
Vel si vites. 16. a
Vel si vino co. 535. a
Veluti quod spreuerunt. 461. b
Veluti si nouellarum. 17. a
Ventre prieterito. 174. b
Ventre tutor. 42. a
Verba hæc, Publius. 151. a
Verba testamenti. 318. a
Verbis civilibus. 139. b
Verbis legati vel. 392. a
Verum est. 116. a
Verum est, omnem. 492. a
Vestimenti id est. 338. a
Vestis, an vestimenta. 338. a
Vetus accipitur. 309. a
Videamus, si ei. 348. b
Videamus, an stipulatio. 414. a
Videndum est. 218. a
Vile instrumentum. 314. b
Vinum cum vasis. 309. b
Vino legato, acetum. 308. a
Vino legato, ca. 309. b
Virilis portio. 471. b
Viro atque vxore. 10. b
Virum, qui. 191. a
Virum vxori mente. 101. a
Vir vxori, quæ. 303. b
Vitellius Sabinus. 124. b
Vivus libertus donare. 518. a
Viva quoque filia. 18. b
Vivo filio, si. 510. a
Voluptaria autē impet. 17. a
Vnum testamentum. 105. b
Vusufructu bonorum. 405. a
Vusufructu in dotem. 13. b
Vsumfructum, cum. 193. b
Vt bonorum possessio. 493. a
Vt bonorū possessio peti. 531. a
Vt heredibus. 236. b
Vt iurifurandi. 499. b
Vt ne de confirmandis. 36. b
Vt scriptus hæres agnoscere. 493. b
Vt Stichum. 354. a
Vter ex fratribus. 152. a
Vtile tempus est. 532. a
Vtilium nomine. 17. a
Vtilitatem pupillorum. 38. a
Vtrum autem. 466. b
Vtrum ei tantum. 515. a
Vtrum ita posthumus. 358. b
Vtrum portio eius. 514. b
Vulgo observatur. 51. a
Vxori ex parte. 453. a
Vxori ita legavit. 305. a
Vxori legavit, quæ. 334. a
Vxori maritus per. 296. a
Vxori meæ fundum. 303. b
Vxori meæ usufructū. 299. b
Vxori quis legavit. 335. b
Vxori suæ in annos. 323. a
Vxori suæ inter. 263. a
Vxori usufructū villæ. 299. a
Vxori usufructu. 295. a
Vxorem & filium. 269. a

Infortiati legum indicis
Finis.

Errata sic corrigito.

Folio. 81. facie. i. vltima linea lege professione.
fo. 133. fa. i. li. 29. Hæreses fo. 137. fa. i. li. 28. Ta-
ctumci. fo. 300. fa. i. li. 10. in margine, lege Ci.
lib. 2. de natura deorum. fo. 434. fa. 2. li. 1. volū-
tas. fo. 441. fa. i. li. 13. l. X v 11.

QUALISNAM VOX SIT IN

fortissimum & de Pandectarum serie, & partitione.

Andreas Alciatus, cum ceterarum artium, tu uero iuris peritissimus, in proemio primi libri Dispunctionum suarum, in manus suas nuper incidisse ait Digestorum uolumen quoddam antiquissimum, non uulgaribus, proteritisque tomis diuisum, sed in duas tantum partes: quarum posterior a Trebelliano Senatusconsulto sumebat exordium. Quae res (inquit ille) manifestissimum facit, ineptam esse recentium dubitationem, dum potissimum ambigunt, cur secundum Digestorum uolumen, Infortiatum dicatur: quasi non barbara haec uox sit, et nullius sensus, ab indocto aliquo literatore primum facta, quae deinde alii eoque indociles sequuti sint. Haec ille. Proinde nemo se posthac cum Accursianis cruciet, quid ita secunda Pandectarum pars, Infortiatum, appelletur: quum plane nec secunda ea sit, ut quae uicesimi quarti libri Digestorum (qui ultimus est Digesti Veteris) titulum ultimum secum trahat: nec ulla aut eius uocis etymologia reddi possit, quum barbara sit, ut iam dictum est: aut eius partitionis iusta ratio. Perpetuum enim est Digestorum ordo ac contextus, quinquaginta omnino librorum continua serie absolutus, non alia prorsus ratione ab antiquis intercisus, quam quod tanta librorum congeries, ac uelut moles, in iustum aliquod uolumen consui non posset: quale quid nunc feceris, si aut Vergilianam Aeneidem, aut Liuii Decades, aut cuiusuis alterius authoris plures libros eadem rem tractantes, in treis aut plures tomos diuiseris.

SOLVTO MATRIMONIO,
quemadmodum dos
petatur.

Titulus tertius.

Dotis causa priuilegiata est non solum propter mulieres, sed etiam propter fauorem Reipublicae, qui uertitur in liberis procreandis. Martialis et ualens de castro.

I. POMPONIUS lib. xv. ad Sabinum.

DOTIVM CAUSA SEMPER & ubique praecipua est. Nam & publice interest, dotes mulieribus edicari: cum dotas esse feminas, ad sobolem percrenda, et replendamque liberis ciuitatem, maxime sit necessarium.

Soluto matrimonio debet dos reddi, et ab initio soli mulier promitti, et non alii, si marito noceret. Mart.

† Pulchre
hac fere
titia Arist.
lib. 2. poli.
cap. 7. Plu
tar. in a
poph. La
conicis de
Lycurgo.

II. ULPIANVS lib. xxxv. ad Sabinum.

Soluto matrimonio, solui dos mulieri debet: nec cogitur maritus alij eam ab initio stipulari promittere, nisi hoc ei nihil noceat. Nam si incommodum aliquod maritus suspectum habet, non debere eum cogi alij, quam uxori promittere, dicendum est, haec, si sui iuris mulier est.

Patris et filiae communis est actio de dote profectitia, nec pater in praedictum filiae potest petere uel delegare: et si contra fiat, non liberatur maritus a filia, quo minus ipsa possit effecta sui iuris maritum conuenire: et contra non potest filia patri praedictare, sed sibi soli, sicut excludatur ab agendo cum erit sui iuris, durante patria potestate non excluditur a consentiendo patri propter pactum suum Alexand.

ff. Infor.

Quod

Digestorum lib. XXIII.

Quod si in patris potestate est, & dos ab eo profecta sit, ipsius & filiae dos est. Denique pater non aliter, quam ex voluntate filiae petere dotem, nec per se, nec per procuratorem potest. Sic ergo & promittendum Sabinus ait. ei ergo promittendum erit, cui uterque iusserit. Ceterum, si pater solus iusserit, dotis actio filiae non erit adempta, quandocumque sui iuris filia fuerit facta. Item si voluntate solius filiae promittatur, remanebit dotis actio integra patri. Sed utrum ut agat solus, an ut adiuncta quoque filiae persona experiri possit? Et puto, nec eam actionem amissam, quam adiuncta filiae persona potest habere. Quod si sui iuris fuerit facta filia, nocet ei ista stipulatio.

¶ Filia sane mentis si est praesens, et non contradicit, habetur pro consentiente. Idem si propter furorē contradicere non poterat: scius si ideo quia erat absens: quoniam tunc non habetur pro consentiente nec dissentiente: et ideo cum ratione rati tunc admittitur pater. Alexan.

Voluntate autem filiae cum pater agit de dote, utrum sic accipimus, ut consentiat: an vero ne contradicat filia? Et est ab Imperatore Antonino rescriptum: filiam, nisi euidenter contradicat, videri consentire patri. Et Iulianus libro decimo septimo Digestorum scripsit, quasi ex voluntate filiae videri experiri patrem, si furiosam filiam habeat. Nam ubi non potest per dementiam contradicere, consentire quis eam merito credet? Sed si absens filia sit, dicendum erit, non ex voluntate eius id factum: cauendumque a patre, ratam rem filiam habituram. Vbi enim sapit, scire eam exigimus, ut videatur non contradicere.

¶ In dote quae est communis patri et filiae, solutio spontanea facta uni sine consensu alterius non liberat solventem ab alio, nisi persona sit conuersa in utilitatem alterius directo vel per indirectum. Alexan.

III. PAVLVS lib. vij. ad Sabinum.

Non solum autem in exigenda, sed etiam in soluenda dote, quae communis est & patri & filiae, utriusque voluntas exquiritur: nec alter alterius conditionem deteriore facere potest. Sed si pecunia ad patrem peruenit, quam filia accepit, actio de dote utriusque tollitur.

¶ Magis solvens dotem patri uxoris sine consensu eius: si pater postea

Soluto matrimonio, quemadmodum &c. 2

postea alteri viro filiae dat illam dotem: filia repellitur, si agat contra primum maritum.

IIII. POMPONIUS lib. xv. ad Sabinum.

Si cum pater sine consensu filiae dotem a viro exegisset, & eandem alij viro eiusdem filiae nomine dedisset, mortuo patre filia cum priore viro agat: doli mali exceptione repellitur.

¶ Vbi praecedat matrimonium, et sequitur traditio dotis, ex die traditionis dotis tempus computatur ad discernendum pro quota parte fructus ad virum pertineant, et pro quota ad uxorem soluto matrimonio. Alexan.

V. VLPIANVS lib. xxxv. ad Sabinum.

De diuisione anni eius, quo diuortium factum est, queritur, ex die contracti matrimonij, an ex die traditi fundi maritus sibi computet tempus? Et utique in fructibus a viro retinendis, neque dies constituitur dotis, neque nuptiarum observabitur: sed quo primum dotale praedium constitutum est, id est, tradita possessione.

¶ Si praecedat traditio nomine dotis: et sequantur nuptiae: ad cognoscendum pro qua rata temporis fructus spectent ad virum, inspicitur dies nuptiarum. et ideo fructus ante percepti, mulieri restituentur. Alexan.

VI. PAVLVS lib. vij. ad Sabinum.

Si ante nuptias fundus traditus est, ex die nuptiarum ad secundum diem sequentis anni computatur annus est. Idem in ceteris annis observatur, donec diuortium fiat. Nam si ante nuptias traditus sit, & fructus inde percepti, hi restituendi sunt, quandoque diuortium factum, quasi dotis facti.

¶ De fructibus diuidendis inter maritum et uxorem debent ante omnia deduci impense factae gratia ipsorum fructuum sine per uxorem, sine per maritum, sine per utrumque factae sint. et hoc sine matrimonium durauerit minus anno, sine pluribus annis: et residuum fructuum diuidi debet. Alex.

VII. VLPIANVS lib. xxxv. ad Sabinum.

Fructus esse constat, qui deducta impensis supererunt. Quod Scaevola & ad mariti & ad mulieris impensas refert. Nam si mulier pridie vindemias doti dedit, mox sublatis a marito vindemiis, diuertit: non parat ei undecim duntaxat mensium fructus restitui, sed & impensas, quae antea

a ij portiones

Digestorum lib. XXIII.

portiones fructuum fiant, deducendae sunt. Igitur si & maritus aliquid impenderit in eundem annum: utriusque impense concurrent: & ita (si impensarum à muliere factarum ratio habeatur) eodem plurimis annis in matrimonio fuit, necesse est, primi anni temporis computari, quod fuit antedatum praedium.

¶ Si fundus plenus fructibus datur in dotem, tempus locationis inspicitur ut sciamus quid percipitur de pensione, id est pro quanto tempore percipitur pensio. Tempus uero matrimonii inspicitur, ut sciamus pro quota parte anni de pensione uir lucratur. sed si fundus uacius datur in dotem, tempus locationis pro nullo inspicitur. Bartolus.

Papinianus libro undecimo Quaestionum, diuortio facto, fructus diuidi ait, non ex die locationis, sed habita ratione praecedentis temporis, quo mulier in matrimonio fuit. Neque enim si vindemiae tempore fundus in dotem datus sit, eumque vir ex calendis Nouembribus primis fruendum locauerit, mensis Ianuarij suprema die facto diuortio, retinere uirum, & vindemiae fructus, & eius anni, quo diuortium factum est, quartam partem mercedis: aequum est. Alioquin si coactis vindemiis, altera die diuortium intercedat, fructus integros retinebit. Itaque si in fine mensis Ianuarij diuortium fiat, & quatuor mensibus matrimonium steterit: vindemiae fructus, & quarta portio mercedis instantis anni confundi debebunt, ut ex ea pecunia tertia portio viro relinquatur.

Ex contrario quoque idem obseruandum est. Nam si mulier percepta vindemia statim fundum viro in dotem dederit, & vir ex calendis Martijs eundem locauerit, & calendis Aprilibus primis diuortium secutum fuerit, non solum partem duodecimam mercedis, sed pro modo temporis omniui mensium, quo dotale praedium fuit, ex mercede, quae debebatur, portionem retinebit. Item si messes eius anni, quo diuortium factum est, colonum ex forma locationis sequantur: aut vindemiam, soluto matrimonio, nihilominus pecunia messium in computatione cum spe futurae vindemiae veniet.

Apparet igitur ex his, illos fructus, quos mulier percepit, antequam nubere, non debere in contributionem venire.

¶ De parte fructuum restituenda uxori potest obici per uirum compensationem pro rebus à viro uxori donatis, uel per eam amotis, & uirum

re-

Soluto matrimonio, quemadmodum &c. 3

ro restituendis: & quod dicitur in anno (ut si pro quarta anni durauit matrimonium, uir lucratur fructus) habet locum in semestri quapdo bis in anno idem fructus colligitur, & similiter si singulo quinquennio unus tantum fructus colligitur, quinquennium pro uno anno habetur Alexan.

Ob donationes, ite ob res amotas, ex his fructibus, qui post diuortium percepti sunt, compensationes fieri possunt.

¶ Quod in anno dicitur, potest dici & in sex mensibus, si bis in anno fructus capiantur: ut est in locis irriguis. Sed & in pluribus annis idem dici potest: ut in sylua caedua. Item, si locatio agri talis sit, ut super annuam mercedem quinquennio quoque aliquid amplius praestaretur. In eo enim, quod amplius est, tempus ad quinquennium computamus.

¶ In animalium & aliarum rerum mobilium fructu & in praediorum urbanorum pensionibus fit diuisio inter uirum & uxorem sicut in fructibus rusticorum praediorum. Alexan.

Non solum autem de fundo, sed etiam de pecore idem dicemus, ut lana ouium, foetusque pecorum praestetur. Quare enim si maritus prope partum oues doti acceperit, item proximas tonsurae post partum, & tontas oues protinus diuortio facto, nihil reddat. Nam & hic fructus, toto tempore, quo curantur, non quo percipiuntur, rationem accipere debemus.

In seruo quoque anni ratio habetur, ut si in annum forte opere eius locatae sint, praeteriti temporis ad maritum: post diuortium autem ad mulierem opere pertineat. De pensionibus quoque praediorum urbanorum idem est, quod in fructibus rusticorum.

¶ Arbores caeduae computantur in fructibus: sicut in arboribus fructiferis & thesauris. Bart.

Si fundum viro uxor in dotem dederit, isque inde arbores dederit: si haec fructus intelliguntur, pro portione anni debent restitui. Puto autem, si arbores caeduae fuerint, uel ete miales, dici oportere in fructu cedere. Si minus, quasi deteriorum fundum fecerit: maritum teneri. Sed si vi temporis ceciderint, dici oportet, precium earum restituendum mulieri, nec in fructum cedere: non magis, quam si thesaurus fuerit inuentus. Non enim in fructu computabitur, sed pars eius dimidia restituetur, quasi in alieno inuenti.

¶ Lapis qui non renascitur: non est in fructu: sicut si renascitur, idem in auri-

† In hunc locum Plinius us natu. hist. lib. 6. cap. 17. & lib. 17. ca. 2. & libro 18. cap. 22.

Digestorum lib. XXIII.

in aurifodinis, argentifodinis, & cret. & fodinis. Bar.

Si vir in fundo mulieris dotali lapidicinas marmoreas fouerit, & fundum fructuosorem fecerit: marmor, quod casum, neque exportatum est, mariti est, & impensa non est ei prestanda: quia nec in fructu est marmor: nisi talis sit, ut lapis ibi renascatur: quales in Gallia sunt & in Asia. Sed si cretifodina, vel argentifodina, vel auri, vel cuius alterius materię sint, vel arenae: utique in fructu habebuntur.

¶ Si fundus restituitur pendentibus fructibus, mulier utro cauet, sed eis perceptis & matrimonio soluto post annum maritus nihil restituit, si intra annum fuerit dissolution, restituitur pro rata quod etiam ad socerum & eius heredes extenditur. Bar.

Interdum marito de fructibus a muliere cautur, & nihil retinebit, si fructibus stantibus, fundum mulier recipiet. Interdum retinebit totum maritus, & nihil restituet: id est, si non plus erit, quam pro portione eum retinere oportet. Interdum vero reddet, si plus percepit, quam cum retinere oportet. Eadem conditio erit, & si cum socero, vel cum herede alterutrius de dote agatur.

Impendia facta gratia quærendorum fructuum, de fructibus deducuntur, cetera necessaria & utilia repetuntur. Bar.

Impendi autem fructuum percipiendorum causa Pomponius ait, quod in arando serendoque agro impensum est, quodque in tutelam ædificiorum, ægrumve seruum curandis: scilicet si ex ædificio, vel seruo fructus aliqui percipiebantur. Sed hæc impense non repetuntur cum maritus fructum totius anni retinet: quia ex fructibus prius impensis satisfaciendum est. Planè si nouam villam necessariis extruxit, vel veterem tota sine culpa sua collapsam restituit, erit eius impense petitio. Simili modo & si pastinum instituit. Hæ enim impense, aut in res necessarias, aut in viles cedunt, pariuntque marito actionem.

Commodum lapidicinarum existentium in re dotali, pertinet ad maritum, nisi aliud actum sit. Bar.

VIII. PAULVS lib. vij. ad Sabinum.

Si fundus in dotem datus sit, in quo lapis cæditur, lapidicinarum commodum ad maritum pertinere constat: quia palam sit, eo animo dedisse mulierem fundum, ut is fructus ad maritum pertineat: nisi contrariam voluntatem in dote

Soluto matrimonio, quemadmodum &c. 4

dote danda declarauerit mulier.

Impensa facta in certis fructibus, deducitur ex aliis fructibus eiusdem anni & eiusdem fundi. Bar.

Quod in semetem erogatur, si non responderint menses, ex vindemia deducitur: quia totius anni vnus fructus est.

Mora mulieris in non recipiendo fundum dotalem, facit maritum teneri de dolo dicitur, & de fructibus quos percepit. Bartolus, & Alexan.

IX. POMPONIVS lib. xv. ad Sabinum.

Si mora per mulierem fuit, quod minus dotem reciperet, solum malum duntaxat in care, non etiam culpam maritus prestare debet: ne factio mulieris in perpetuum agrum eius colere cogatur. fructus tamen, qui peruenissent ad virum, redduntur.

Cassio de dote profectitia consolidatur in patrem si filia fugatior decessisse in patris potestate, licet uere non esset tempore mortis. Alexan.

X. IDEM lib. xvij. ad Sabinum.

Si ab hostibus capta filia, quæ nupta erat, & dotem a patre profectam habebat, ibi decessit: puto dicendum, pinde omnia obseruanda, ac si nupta decessisset: ut etiam si in potestate patris non fuerit, dos ab eo profecta, reueri ad eum debeat. Quod occidit uxorem, non debet aliquid ex dote lucrari. Bar.

Si vir uxorem suam occiderit, dotis actionem heredibus vxoris dandam esse, Proculus ait: & rectè. Non enim equum est, virum ob facinus suum dotem lucrificare. Idemque & ex contrario statuendum est.

Mulierem repenti dotem & fructus, non potest opponi exceptio quod res in dotem data sit aliena. Alex.

XI. IDEM lib. iij. ad Q. Mutium.

Si alienam rem sciens mulier in dotem dederit, reddenda ei est, quasi suam dedisset: & fructus quoque pro portione anni, quo diuortium factum est.

Maritus habet beneficium ut non condemnatur, nisi in quantum facere potest: quod ad heredem non porrigitur, licet ad defensorem sit. Alex. post. Bar.

XII. VIPIANVS lib. xxxv. ad Sabinum.

Arbitrari in id, quod facere potest, condonari, explorati iuris est: sed hoc heredi extraneo non esse præstandum.

2 iij

XIII.

¶ In hunc locum Plinius lib. 33. natu. histo. c. 4. Alex. ab Alex. lib. quinti Genia. dictu ca. nono.

* als pñ scinam.

Digestorum lib. XXIII.

XXII. PAVLVS lib.vij. ad Sabinum.

Quia tale beneficium personale est, & cum persona extinguitur.

XXIII. VLPIANVS lib.xxxv. ad Sabinum.

Aria causa est defensoris, quem placet sufficienter videri defendisse, si tantum vxori præstet, quantum conficeretur, si ipsum maritum conuenisset.

Quædam quod maritus conueniatur ultra quam facere possit, cum per illud tollatur ius reuerentiale, non ualet, tanquam contra bonos mores. Alex.

Eleganter querit Pomponius, libro decimoquinto ex Sabiniano, si paciscatur maritus, ne in id quod facere possit, condemnatur, sed in solidum: an hoc pactum seruandum sit? Et negat seruari oportere: quod quidem & mihi verum videtur. Namque contra bonos mores id pactum esse, melius est dicere: quippe cum contra receptam reuerentiam, quæ maritis exhibenda est, id esse appareat.

XV. PAVLVS lib.vij. ad Sabinum.

Rei iudicatur tempus spectatur, quatenus maritus facere potest.

Quæ res mariti potest obicere compensationem ob res donatas & amotas, non ob mores. Bar.

Heredi mariti, licet in solidum condēatur, compensationes tamen, quæ ad pecuniariam causam respiciunt, proderunt, ut hoc minus sit obligatus: veluti ob res donatas, & amotas, & impensas, monum verò coercionem non habet. Socero ex utraque parte, & etiam ipsi mulieri datur hoc beneficium. Bartolus.

Socero quoque, cum quo nurus de dote agit, idem honor habetur: ut in id damnatur, quod facere potest.

XVI. POMPONIVS lib.xv. ad Sabinum.

Quia parentis locum socer obtinet.

XVII. PAVLVS lib.vij. ad Sabinum.

Ex diuerso, si socer ex promissione à marito conueniatur: solet queri, an idem honor ei habendus sit? Neratius libris Membranarum, & Proculus scribunt, hoc iustum esse.

Item si mulier ex promissione conueniatur, magis placuit defendendam eam per exceptionem. (idem & Proculus ait) sicut enim cum socia fuerit, sic dabitur ei exceptio, quanuis

Soluto matrimonio, quemadmodum &c. 5

quanuis iure ciuili sit obligata.

Quæ exceptio quæ non impugnatur sententiam, potest opponi post sententiam. Bar. & Alex.

Si in iudicio dotis iudex ignorantia iuris lapsus, condemnauerit maritum in solidum: Neratius & Sabinus doli exceptione uti oportere aiunt, eaque tutum fore.

Quæ exceptio ne conueniatur maritus, nisi quantum facere possit, transit in filios eiusdem matrimonii. Alex.

XVIII. POMPONIVS lib.xv. ad Sabinum.

Etiam filios mulieris, qui patri heredes extiterunt, in id quod facere possunt, condemnandos Labeo ait.

Quæ exceptio quod habet maritus, perdit ratione doli in fraudem mulieris in rebus propriis commissi, vel si in dotalibus dolum qualitercunque commisit, & quando maritus ex culpa alterius tenetur, liberatur cedendo actionem sibi contra eum competentem.

Licet in dotalibus rebus, non solum dolum, sed & culpam maritus præstet: cum tamen quæritur in iudicio de dote, an facere possit, dolo dicitur comprehendi: quia in rerum ipsius administratione non erat culpa ab eo exigenda: quam cum duntaxat dolum ei nocere putem (si facere non possit) quem propter vxorem adhibuit, ne ei solidum solueret: non propter quemlibet alium. Offilius tamen aiebat, si dolo mariti res dotalis interuissent, & alioquin soluendo non esset: quanuis nihil dolo fecisset, quò minus soluendo esset, perinde tamen cum dānandum eius rei dotalis nomine, in qua dolo fecisset, atque si dolo eius factum esset, quò minus facere possit. Ceterum si circa interitum rei dotalis dolo mariti & culpa mariti absit, actiones solum quas eo nomine quasi maritus haberet, præstādas mulieri, veluti furti, vel dāni iniuriæ.

Qui pendente iudicio expirat ius agentis, expirat iudicium. Alex.

XIX. VLPIANVS lib.xxxv. ad Sabinum.

Si mulier diuerterit, & iudicio de dote contestato reuersa fuerit in matrimonium: redintegrato matrimonio expirat iudicium, & omnia manent in statu pristino.

Qui mulieri constante matrimonio dos soluitur ex iusta causa, vel etiam maritus nomine mulieris in causis iustis expendit, eatenus actio de dote perimitur. Alexan.

XX. PAVLVS lib.vij. ad Sabinum.

Quanuis mulier non in hoc accipiat constante matrimonio

Digestorum lib. XXIII.

trimonio dotem, ut res alienum soluat, aut prædia idonea emat: tamen ut liberis ex alio viro egentibus, aut fratribus, aut patribus consulat, vel ut eos ex hostibus redimat (quia in ista & honesta causa est) non videtur male accipere: & ideo recte ei soluitur: idque & in filia familiâs observatur.

XXI. *VLP. IANVS* lib. xxxiii. ad edictum.

Sed & si ideo maritus ex dote expendit, ut à latronibus redimeret necessarias mulieri personas, vel ut mulier vinculis aliquem de necessariis suis vindicaret: reputatur ei id, quod expensum est: siue pars dotis sit, pro ea parte: siue tota dos sit, actio dotis evanescit. Et multo magis idem dicendum est, si facer agat de dote, debere rationem haberi eius, quod in ipsum impensum est: siue ipse maritus hoc fecit, siue filia ut faceret, dedit. Sed & si non pater experiretur, sed post mortem eius filia sola de dote ageret, idem erit dicendum. Cum enim doli exceptio in sit de dote actioni, ut ceteris bonæ fidei iudiciis: potest dici (ut & Celsus videtur) inesse hunc sumptum actioni de dote, maxime si ex voluntate filia factus sit.

¶ Si pater vel extraneus datus dotem stipulatur sibi soli reddi in unum casum soluti matrimonio, censetur in alium casum mulieri datus: & ideo in illum casum solvitur mulieris est actio.

XXII. *IDEM.*

Si cum dotem daret pater, vel extraneus, pro muliere in unum casum pepigit, vel in divortium, vel in mortem: dicendum est, in eum casum, in quem non pepigit, esse mulieri actionem.

¶ Per solutionem factam filia, patris actio non tollitur: nisi ex iustis causis solvatur filia non perditur. *nar.*

Si post solutum matrimonium filia familiâs citra patris voluntatem exactam communem dotem consumat, patri, & viva ea, & mortua, actio superest, ut dos ipsi solvantur, quod ita verum est, si perditur solvantur. Ceterum si non perditur, & ex iustis causis soluta sit, non supererit actio: sed mortuo patre, nec etiam heredes agent, nec mulier.

¶ Si mulier debitore inopè ignoranter accipiat animo non dandi, non perimitur actio de dote. *h. d. & non est alibi secundum AUGE. & ALEXA.*

Si mulier soluto matrimonio, egentem rei dotis per nonationem decepta accipiat, nihilominus actio dotis ei manebit.

¶ Pater

Soluto matrimonio, quemadmodum &c. 6

¶ Pater qui sine voluntate filia dotem egerit, eam heredem instituyendo, vel eidem legato, intelligitur fecisse animo compensandi cum dote exacta. *ALEX.*

Si pater filia absente de dote egerit, etsi omissa sit de rato satisfactio, filia denegari debet actio: siue patri heres extiterit, siue in legato tantum acceperit, quantum doti satis esset. Sed & Iulianus in pluribus locis scribit, compensandum ei in dotem, quod à patre datur: lucroque eius cedere, si tantum ab eo consecuta sit, quantum ei dotis nomine debebatur à marito, qui patri soluit.

¶ Propter patris absentiam necessariam potest solvi mulieri eadenti patri rationi habiturum.

Si patri propter condemnationem Romæ, ubi dos petatur, esse non licet, filia satis dotis fieri oportet: ita tamen, ut caveat ratam rem patrem habiturum.

¶ Ante litem contestatâ potest filia mutare voluntatem. *Id est ex causa quandoque datur actio filia, & patri denegatur, vel contra. nar.*

Eo autem tempore consentire filiam patri oportet, quod litem contestatur. Secundum hæc, si filia dicat se patri consentire, & ante litem contestationem mutaverit voluntatem, vel etiam emancipata sit, frustra pater agat. Necnon illud quoque probamus quod Labeo probat: nonnunquam patri denegandam actionem, si tam turpis persona patris sit, ut verendum sit, ne acceptam dotem consumat. Ideoque officium iudicis interponendum est, quatenus & filia, & patri competenter consulatur. Sed si latet filia, ne tali patri consentire eogatur, puto dari quidem patri actionem, sed causa cognita. Quid enim, si filia verecundè per absentiam patri contradicat? cur non dicamus patri non esse dandam actionem? Quod si is pater sit, cui omnimodò consentire filiam de ceat, hoc est, vitæ probatæ: filia levis mulier, vel admodum iuvenis, vel nimia circa maritum non merentem: dicendum est, patri potius acquiescere. Præterea oportere, dareque ei actionem.

¶ Turpius non potest conjugem repudiare, nec ipse potest ex hac causa repudiari: nisi furor sit intolerabilis. *nar.*

Si maritus vel vxor, constante matrimonio, furere coeperit, quid faciendum sit, tractemus. Sed illud quidem dubio procul observatur, eam personam, quæ furore detenta est (quia

Digestorum lib. XXIII.

(quia sensum non habet) nuncium remittere non posse. An autem illa repudianda sit, considerandum est. Et si quidem infernalis furor habet, vel perpetuus quidem morbus est, ferendus tamen his, qui circa eam sunt: tunc nullo modo oportet dirimi matrimonium: sciente ea persona, quæ cum compos mentis est, ita furenti (quemadmodum diximus) nuncium miserit, culpa sua nuptias esse diremptas. Quid enim tam humanum est, quam fortuitis casibus mulieris maritum, vel uxorem viri participem esse? Si autem tantus furor est, ita ferox, ita perniciosus, ut sanitati nulla spes supersit: ita circa ministros terribilis: & forsitan altera persona velit, vel propter seuitiam furoris, vel quia liberos non habet, procreandæ sobolis cupidine tenta, dirimere: licetia erit compoti mentis personæ, furenti nuncium mittere: ut nullius culpa videatur esse matrimonium dissolutum, neque in damnum alterutra pars incidat.

¶ Maritus cogitur uxorem furiosam alimentare, & alia necessaria impendere. Et si dotem dissipat, dos sequestrabitur, Bar.

Si autem in seuitissimo furore muliere constituta, dirimere maritus quidem matrimonium calliditate non vult, spernit autem infelicitatem vxoris, & non ad eam flectitur, nullamque competentem curam inferre manifestissimum est, sed abutitur dote: tunc licentiam habeat, vel curator furiosæ, vel cognati, adire iudicem competentem: quatenus necessitas imponatur marito, omnem talem mulieri sustentationem sufferre, & alimenta præstare, & medicina ei succurrere, & nihil prætermittere, quorum maritum vxori afferre decet, secundum dotis quantitatem. Si verò dotem ita eum dissipare manifestum est, ut hominem non frugi, oportet dotem tunc sequestrari, quatenus ex ea mulier competens habeat solatium, vna cum sua familia: pactis videlicet dotalibus, quæ inter eos ab initio nuptiarum inita fuerunt, in suo statu durantibus, & alterius expectantibus sanitatem, aut mortis euentum.

¶ Pater potest agere pro se, & pro filia furiosa, & pro ea repudiandum mittere, Bartolus.

* (Item pater furiosæ utiliter intendere, sibi, filiæve suæ reddi dotem, potest. Quamvis enim furiosa nuncium mittere non potest: patrem eius tamen posse, certum est.)

¶ Pater

Soluto matrimonio, quemadmodum &c. 7

¶ Patre furente, eius curator vel filia de dote agit. Idem in patre capto, Bartolus.

Si soluto matrimonio pater furiosus sit, curator eius voluntate filiæ dotem petere poterit: aut si curatoris copia non sit, agere filiam permittendum erit, cauerique oportebit de rato. Item dicendum est, & si ab hostibus captus sit pater, puellæ dandam actionem de dote repetenda.

¶ Dos soluta marito sui iuris, vel alii de voluntate mariti, contra maritum repetitur. sed si maritus erat in potestate patris, dos repetitur contra patrem insolidam, si soluta fuit patri vel marito iussu patris. si autem sine iussu patris, tunc conuenitur pater de peculio tantum. Et quando dos fuit soluta patri, filius non tenetur nisi sit heres patris, Alexander.

Transgrediamur nunc ad articulum hunc, ut queramus, aduersus quos competat de dote actio. Et aduersus ipsum maritum competere palam est: siue ipsi dos data sit, siue alij ex voluntate mariti, vel subiecto iuri eius, vel non subiecto. Sed si filius familiæ maritus sit, & dos socero data sit: aduersus socerum agitur. Planè si filio data sit, si quidem iussu soceri, adhuc absolute socer tenebitur. Quod si filio data sit, non iussu patris, Sabinus & Cassius responderunt, nihilominus cum patre agi oportere. videri enim ad eum peruenisse dotem, penes quem est peculium. Sufficit autem ad id eum damnari, quod est in peculio, vel quod in rem patris versum est. Sin autem socero dotem dederit, cum marito non poterit experiri, nisi patri hæres extiterit.

¶ Vxor putatiua habet quasi priuilegium in actione de peculio contra omnes præterquam contra dominum mariti putatiui, & contra eum in rebus extantibus, quæ propter impensas potuerunt retineri, Bartolus.

Si mulier in conditione mariti errauerit, putaueritque esse liberum, qui seruus esset: concedi oportet, quasi priuilegium in bonis viri mulieri: videlicet, ut si sint & alij credidores, hæc præferatur circa actionem de peculio: ut tamen si domino aliquid debeat seruus, non præferatur mulier, nisi in his tantis rebus, quæ vel in dotem datæ sunt, vel ex dote comparatæ, quasi & hæc dotalis sint.

ET siquid in eâ dotem impensum est, nec à muliere reddatur:

* Hæc autem defunct.

Digestorum lib. XXIII.

datur, per doli mali exceptionem servabitur.

¶ Propter mariti inopiam etiam constante matrimonio dos exigi potest: dummodo appareat facultatem dari ad dotis restitutionem sufficientem non esse. *Alex. de Imo.*

XXIII. ULPIANVS lib. xxxv. ad Sabinum.

Si constante matrimonio propter inopiam mariti mulier agere velit unde exactionem dotis initium accipere ponemus? Et constat exinde dotis exactionem competere, ex quo evidentissime apparuit, mariti facultates ad dotis exactionem non sufficere.

¶ Mortuo eo qui ad dotis restitutionem tenetur, ex eius hereditate intestate, non potest soluto matrimonio agi de dote, nisi eius hereditate adita. *Alexander.*

Si exheredato marito mulier agat, magis est, ut ex die adita patris hereditatis, incipiat ei dotis exactio.

¶ Si per maritum non satisfidatur, cum possit statim in solidum condamnari, sed si non possit satisfacere, inter usum in mediū temporis incontinenti deducetur: nec mulier poterit voluntatem mutare. *Alexon.*

Quoties mulieri satisfidandum est de solutione dotis post certum tempus, si maritus satisfacere non possit, tunc deducto commodo temporis, condemnatio residui representatur. Sed si cum maritus satisfacere possit, nollet in solidum cum condemnandum, *Mela ait*, non habita ratione commodi temporis, iudicis igitur officio convenit, ut aut satisfactione interposita absolvat maritum: aut habita ratione* representationis cum condemnet, quod quidem hodie magis usurpatur. Nec ferenda est mulier, si dicat magis se velle dilationem pati, quam in representatione deductionem. Siue autem mariti, siue vxoris periculo dos fuit, nihilominus legitimo tempore debet solvere maritus.

¶ Vir tenetur restituere quicquid habet vel habere sperat a libero dotali: nisi animo donandi vel compensandi sibi permissum fuerit manumittere. *Ulpianus.*

* Ars, cō-
pensationis.

* Hec alii
defiunt.

¶ (Si vir voluntate mulieris servos dotales manumiserit: si quidem donare ei mulier voluit: nec de libertatis causa impositis ei præstandis tenebitur. Quod si negotium ab eo gestum est, utique tenebitur, ut officio iudicis caveat, restitutum se mulieri, quicquid ad eum ex bonis liberti, vel ex obligatione peruenisset.)

¶ In bono

Soluto matrimonio, quemadmodum &c. 8

¶ In bono sufficit maritum esse talem in rebus dotalibus, qualem fuisse: scilicet in malo.

Si maritus seuus in servos dotales fuit, videndum, ad de hoc possit conveniri. Et si quidem tantum in servos vxoris seuus fuit, constat eum teneri hoc nomine. Si vero & in suos, licet natura: adhuc dicendum est, immoderatam eius scuitiam hoc iudicio coercendam. Quamvis enim diligentiam vxor eam demum ab eo exigit, quam rebus suis exhibet, nec plus possit: attamen scuitia, quæ in propriis culpanda est, in alienis coercenda est.

¶ Qui propter dolum tenetur restituere rem, non consequitur dilationem ad eam perquirendam: alias seuus. *Ulpianus.*

Si vxor viri rem commodauerit, eaque perierit: videndum est, an compensationem hoc nomine pati possit? Et puto, si quidem prohibuit, eam maritus commodare, statim deductionem fieri. Si vero non prohibuit, eam commodare: arbitrio iudicis modicum tempus ei indulgeri cautione præbendi.

* Alias,
prebenti.

¶ Quotiens bona mulieris confiscata sunt, eadem ei desinit actio de dote competere: quia in fiscum transit: et pro illa parte iudicium inchoatum extinguitur: et sufficit sententiam ferri pro alia parte quæ non venit in confiscatione. *Ulpianus.*

Si bona mulieris pro parte sint publicata, superest mulieri reliquæ partis dotis exactio. Plus puto, & si post litem contestatam publicata sit pro parte dos, sufficit arbitrium iudicis ad partis condemnationem faciendam. Quod si tota dos publicata sit, expirabit iudicium.

¶ In peculio filii videtur esse quicquid mulier debet filio. Et ideo illud mulier poterit compensare. *Ulpianus.*

XXV. PAVLVS lib. vij. ad Sabinum.

Si filiofamilias dos data sit in iussu patris, de peculio quidem agetur. Sed siue propter impensas à filiofamilias factas, siue propter res donatas à filiofamilias, vel amotas ab vxore res peculiares: hoc ipso, quod habet, actionem patet ex persona filii, maius peculium sit: & sic totum est præstandum mulieri, quod in peculio est, modo adhuc sit, quod vxori debeatur.

¶ Maritus qui dotem restituit, tenetur cavere de dolo et culpa: et contra non restituentem inquitur in litem. *Ulpianus.*

Maritum

Digestorum lib. XXIII.

Maritum in reddenda dote de dolo malo & culpa cauere oportet. Quod si dolo malo fecerit, quod minus restituere possit, dampnandum cum, quanti mulier in litem iurauerit: quia inuitis nobis, res nostras alius retinere non debeat.

¶ Post mortem periculum rerum dotalium spectat ad virum, *Bar.*

Si post diuortium res dotationales deteriores factae sint, & vir in reddenda dote moram fecerit, omnino detrimentum ipse praestabit.

¶ Vir tenetur persequi seruos fugitiuos sine culpa suis expensis. *Bartholus.*

Siqui dotalium seruorum in fuga erunt: cauere debebit maritus, secus viri boni arbitratu persecuturum, & restitutum.

¶ Locationi factae per virum, uxor stare tenetur. ideo cauetur de interesse, si contra fecerit. Et pensio post solutum matrimonium spectat ad eam: ideo uir cauet ei de restituendo, si eam perceperit. *Alexander.*

Si vir in quinquennium locauerit fundum, & post primum forte annum diuortium interuenerit: Sabinus ait, non alias fundum mulieri reddi oportere, quam cauerit, si quid praeter unius anni locationem maritus damnatus sit, id se praestaturum esse. Sed & mulieri cauendum, quicquid praeter primum annum ex locatione vir consecutus fuerit, se ei restitutum.

¶ Oblatio debitoris purgat moram suam, & tollit omnem eius efficiam. *Alexan.*

XXVI. IDEM lib. XXV. ad edictum.

¶ Semel mora facta, si seruum dotationalem postea offerente marito, mulier accipere noluerit, & ita is decesserit: non debet precium eius maritus, vel haeres eius, ne dampnum sentiat, quod postea offerente eo, mulier accipere noluit.

¶ Licet persone adoris mutetur, non tamen mutatur qualitas actionis: sicut respectu conuicti, *Bar.*

XXVII. POMPONIVS lib. XV. ad Sabinum.

¶ Si post diuortium mortua muliere, haeres eius cum viro parente eius agat, eadem videntur de restituenda dote interuenire, quae ipsa muliere agente obseruari solent.

¶ Quod uir ab eius uxore potest exigere, in eius bonis non computatur: & illud dicitur posse facere quod dicitur hic in textu ibi, facere posse, & ideo in hoc compensatio nulla obicitur mulieri. *Bar.*

XXVIII. VLPIANVS.

Facere

Solutio matrimonio, quemadmodum &c. 9

¶ Facere posse maritus etiam id videtur, quod à muliere cōsequi potest: scilicet, si iam ei aliquid absit, q. p. muliere vel expendit, vel mandatu eius praestitit. Ceterum, si nondum ei abest, ut puta, si sub conditione obligatus est, nodū videtur facere posse.

¶ Pater appropriat sibi actionem de dote, si ante matrimonium stipuletur, uel post tempore traditionis. alias se eius, nisi filia ei consentiat. *Bartholus.*

XXIX. IDEM lib. VII. Disputationum.

¶ Quoties pater dotem dat, & stipulatur, ita demum in suam personam de dote actionem transfert, si ex continenti stipuletur. Ceterum, si interposito tempore stipulari velit, nō nisi consentiente filia poterit, quauis in potestate sit: quia deterio rem conditionē in dote filiae facere non potest, nisi consentiat. Planē si ante nuptias dotem dederit, poterit ex intervallo (ante nuptias tamen) & citra uoluntatem filiae stipulari.

¶ Si extraneus stipulatur dotem, solutio facta uxori maritum non liberat. *Bartholus.*

¶ Siquis pro muliere dotē dederit, conueneritq. ut quoquo modo dirempto matrimonio, ipsi solueretur: postea maritus uxori dotem dederit: rectissime dicitur, ex actionem nihilominus ei, qui dedit, contra maritum competere.

XXX. IULIANVS lib. XV. Digestorum.

¶ Ne pra non impeditur, quod minus cum priore marito de dote experiatur.

¶ Non potest quis petere quod exactum cogetur reddere: sed satis est debitorem liberare. *Bartholus.*

¶ Quoties culpa viri accidit, ne dos à socero, aut à quolibet alio, qui mulieris nomine promiserat, exigeretur: si aut in matrimonio filia decesserit, aut mater familiās facta, eū qui dotem repromiserat, heredem instituerit: satis constat, nihil amplius virum praestare debere, quam ut eos obligatione liberet.

¶ Pro qua parte bona mariti publicantur: pro ea parte ad dotem fiscus tenetur. *Bartholus.*

XXXI. IDEM lib. XVII. Digestorum.

¶ Si marito publico iudicio damnato, pars aliqua bonorum eius publicetur, fiscus creditoribus eius satisfacere necesse habet. *Infor. b*

Digestorum lib. XXIII. *quinto*

se habet inter quos vxor quoq; est.

Cdotem sibi pacto remissam pater non exigit subito matrimo-
nium. *Bartholus*

Si pater cum ducenta filiae suae nomine doti promississet, pactus fuerit, ne amplius, quam centum à se peterentur, & soluto matrimonio egerit: centum, de quibus cōuenit, ne pe- terentur, nec intelliguntur dotis esse. qd si mortuo patre cū herede eius maritus agere cōperit, ista quoq; pecunia in dotem erit.

Cactio iudicati post mortem patris consolidatur in personam fi-
liae sicut actio de dote. *Bar.*

Si voluntate filiae procurator à patre datur, litem de do- te contestatus fuerit: & re secundum eum iudicata pater de- cesserit, iudicati actionem filiae potius, quam hereditibus pa- tris dari oportebit.

Cquantenus solutum est mulieri, eatenus nō a cohæredibus eius
non repetit. *Bartholus*.

Cum patri dos data est, & ei filius ex aliqua parte hæres sub cōditione institutus fuerit, & pendente conditione co- hæredes eius dotem pro sua portione mulieri soluerint, hoc minus ex dote filius præstare debet: quoniam nullā actionem eius pecuniae recuperandæ gratia aduersus cohæ- res habet.

Cfructus argent dotem: & ideo quod iuris est in dote, erit & in
fructibus. *Bartholus*.

Si fundum dotalem recepiisset mulier, non habita ratio- ne fructuum pro portione anni, quo nupta non fuisset, ni- hilominus de dote agere potest: quia minorem dotem rece- piisset. hoc enim ad dotis augmentum pertinet: quemadmo- dum si partum ancillarum non recepiisset, aut legata, vel hæ- reditates, quæ post diuortium per seruos dotales acquisitæ marito fuissent.

Cqui promittit quod debet, intelligitur de debito cum effectu,
Bartholus.

XXXII. IDEM lib. ij. ex Minutio.

Si prior maritus posteriori dotis nomine, tanquàm debi- tor mulieris, dotem promiserit, non plus, quam facere possit, dotis futurum est.

Cadhibitus

Soluto matrimonio, quemadmodum &c. 10

Cadhibitus ad stipulandum dotem animo donandi, potest eam & marito repetere, licet maritus ab uxore adhibente nunquā receperit: si tamen sibi successit in hereditate, quod hæreditas non sit soluendo. *Alexan.*

XXXIII. AFRICANVS lib. iij. Quæstionum.

Quæ dotis nomine certā pecuniā promiserat, quos-
dā adhibuerat, qui stipularentur partem dotis di-
stracto matrimonio sibi solui. ea nulla data dote obierat,
eodem marito suo herede relicto. is damnosam hæredi-
tatē eius adierat. Nihilominus stipulatoribus teneri: quoniā
adeundo hæreditatē debitricis intelligeretur se cōpensasse.
nec ad rē pertinere, quod soluendo nō esset hæreditas, quā-
do ceteris etiam creditoribus teneatur.

Cexceptio opposita a tertia persona cuius interest, obstat, & ne-
uit examinanda in iudicio: & habet processionem impedire. *Alex.*

XXXIII. IDEM lib. vij. Quæstionum.

Tertia diuortium à seio fecit. hanc Titius in sua potesta-
te esse dicit, & dotem sibi reddi postulat: ipsa se ma-
trem familiās dicit, & de dote agere vult. Quæsitum est, quæ
partes iudicis sint? Respondi, patri nisi probet filiam non
solum in sua potestate esse, sed etiā consentire sibi: denegā-
dam actionem: sicuti denegaretur, etiam si constaret eam
in potestate esse.

Cliberta quæ legitime recedit a patrono, ab eo potest petere do-
tem. *Bar.*

XXXV. PAPINIANVS.

Liberta, quæ voluntate patroni discessit, de dote cum eo
agere potest, quam ei dedit.

Cetiam si fisci succedat uxori, non perditur privilegium mariti.
Bartholus.

XXXVI. PAVLVS.

Si maritus minus facere potest, & dos publicata sit: in id
quod facere potest, & filio maritus condemnandus est:
ne in perniciem mariti mulier punita sit.

Cnon videtur filia contradicere, quæ iustam causam contradicē-
di non habet. *Bartholus*.

XXXVII. ULPIANVS.

Dotem voluntate filiae videri patrem recepiisse, cū cau-
sas contradicendi ei filia nō haberet, maxime cū ab
eo postea

b ij

Digestorum lib. XXIII.

eo postea ampliore summa dotata sit.

Sponsalia contrahita per patrem non extinguunt ius petendi dotē, nec restituendi filio competens culpa mulieris. *Bar.*

XXXVIII. MARCELLVS lib. singulari Responsorum.
Lucius Titius cum esset filiusfamilias, voluntate patris uxorem Mauiam duxit: & dotē pater accepit. Mauiā Titio repudium misit: postea pater repudiari, absente filio, sponsalia cum eadem nomine filij sui fecit: Mauiā denuo repudium sponsalibus misit, atque ita alij nupsit. Quæro, si Mauiā ageret cum Lucio Titio quondam marito, & à patre herede relicto de dote, & probetur culpa mulieris matrimonium dissolutum: an possit maritus propter culpam mulieris dotem retinere? Marcellus respondit: etiam si ut hæres institutus à patre Titius conueneretur: tamen si sponsalibus non consensisset, culpam mulieris multandam esse.

Exceptio adulterij tollitur replicatione lenocinii: vel econtra: cum agitur: civiliter de dote vel donatione propter nuptias lucratu da. *Alexand.*

XXXIX. PAPINIANVS lib. iij. Questionum.

Viro atque uxore mores inuicem accusantibus, causam repudij dedisse utrunque pronunciatum est. Id ita accipi debet, ut ea lege, quam ambo contempserunt, neuter vindicetur. Paria enim delicta sunt, mutua pensatione dissoluantur.

¶ Etenim non modo accusator sed ne oburgator quidē ferendus est is, qui quod altero vitio reprehendit, eo ipse dephen datur. *C. de act. s. in veris & libidē multa in eadē sententiā.*

Pater stipulando dotem: mandato filiae videtur stipulari, et tamquam eius procurator: ex qua stipulatione filia mortua sine liberis agit pater ut hæres filiae, sed filia uiuente ius agendi non residet in patre. *Alexand.*

XL. IDEM lib. viij. Questionum.

Post dotem datam, & nuptias contractas stipulatus est pater, voluntate filiae, **DIVORTIO FACTO DOTE MARI?** Si conditio stipulationis impleatur, & postea filia sine liberis decesserit, non erit impediendus pater, quod minus ex stipulatu agat: viua autem filia, si agere vult, exceptione summouendus erit.

Etiam pro dote soluta soluto matrimonio competit actio de dote. *Alexand.*

XLI. IDEM lib. j. Responsorum.

Si pater

Soluto matrimonio, quemadmodum &c. ii

Si pater ignorans filiam diuertisse, dotem ex causa promissionis numerauerit, non per indebiti conditionem, sed de dote actione pecunia petetur.

Mors civilis patris facit actionem de dote filiae esse pro solido. *Barolus.*

XLII. IDEM lib. xij. Responsorum.

In insulam patre deportato, qui pro filia dotem dedit, actio dotis ad filiam pertinet. Post diuortium quoque patre dānato, qui dotem cōsentiente filia non petierat: æque dotis actio mulieris est.

Vir non lucratur fructus dotis putatiua: retinet tamen quatenus in uxorem consumpsit, et quatenus necessario vel utiliter impendit. *Barolus.*

Fructus ex prædijs, quæ in dotem data esse videbantur, bona fide perceptos, & in mulieris oneribus ante causam liberalem absumptos: quamuis seruam fuisse postea constiterit, peti non posse placuit. Sumptus vero necessarios & utiles in prædia, quæ dotalia videbantur, factos, compensatus fructibus perceptis, ad finem superflui seruari conuenit.

Debitum huiusmodi ex causa usuraria compensatur, ut marito non debentur usurae: qui non alit uxorem. *Bar.*

Usuras autem numeratæ dotis ex stipulatu pater, in matrimonio defuncta filia, si petat: gener, qui residuæ dotis promissæ fœnus stipulatus est, ita demum ad finem vice mutua debite quantitatis cōpensationem opponere iuste videtur, si proprijs sumptibus uxorem suam exhibuit: alioquin si patris sumptibus exhibita sit, inanis viurarum stipulatio compensationi non proderit.

Redintegrato matrimonio iudicium de dote inceptum per extraneum non dissoluitur. *Barolus.*

Ad virum uxore post diuortium reuerfa, iudicium acceptum ex stipulatione, qua extraneus, qui dotem dedit, stipulatus fuerat, non dissoluitur: nec officio iudicis absolutio continebitur.

Maritus non tenetur per restitutionem dotis actionem de dote cedere, si aliud ad uitam sufficiens sibi non remouet. *Barolus.*

XLIII. SCABVOLA lib. v. Digestorum.

Si maritus in id, quod facere potest, condemnatus sit, & nomina

b iij

Digestorum lib. XXIII.

nomina sint ad dotis quantitatem, neq; amplius habebit, mandare actiones debet.

¶ Si socius succedat genero, non tamen filia perdit ius consolidationis: imo facta sui iuris agere poterit contra heredes patris sui, vel etiam contra ipsum patrem tamq[ue] heredem mariti. Alex.

XLIII. PAVLVS lib. Quæstionum.

*S*i socius à genero hæres instituitur, adierit hereditatē: quādoq; mortuo patre, cū hærede eius filiam de dote acturam, Nerua & Cato responderunt: vt est relatum apud Sextum Pōponium ab Aristone libro quinto. vbi idem Aristoni consensit. * Ego dicerem & si emancipasset pater filiam, ipsum quoq; conueniri posse.

Mass, Er
20.

¶ Qui petit illud quod restituitur est alteri, q[ui] ei a quo petit, dolo facere non videtur. Bar.

Lucius Titius filie suæ nomine centum doti promisit Caius Scio: interque Caium Scium, & Lucium Titium patrem mulieris conuenit, ne dos à viro viuo Lucio Titio peteretur. postea culpa mariti diuortio facto, solutum est matrimonium: & pater mulieris decedens, alios hæredes instituit, filia exhæredata. Quæro, an ab hæredibus socii maritus exigere possit dotem, cum eam mulieri redditurus sit? Respondi: Cum filia, alius à patre hæredibus institutis, actionem de dote sua recuperanda habere ceperit, necesse habebit maritus, aut exactam dotem, aut actiones ei præstare: nec vllam exceptionem habebunt socii hæredes aduersus eum: cum absurdè dicatur, dolo videri eum facere, qui non ipsi quem conuenit, sed alij restitutus petat. Alioquin & si post mortem patris diuertisset, nondum exacta dote, excluderetur actione dotis maritus: quod non est admitterdum. Sed & si ex parte filia hæres patris suo extiterit, debebit maritus cohæredes eius pro parte virili exigere, & mulieri reddere, aut actiones ei præstare.

¶ Ex pacto aut materni dotem dantis soluto matrimonio actio queritur mulieri. Bartolus.

XLV. IDEM lib. Quæstionum

*C*aius Scius auus maternus, Scie nepti, quæ erat in patris potestate, certam pecuniæ quantitatem dotis nomine Lucio Titio marito dedit, & in instrumēto dotali huiusmodi

Soluto matrimonio, quemadmodum &c. 12

modi pactum & stipulationem complexus est: Si inter Lucium Titium maritum, & Sciam diuortium sine culpa mulieris factum esset, dos omnis Scie vxori vel Caio Scio auo materno redderetur, restituereturq; Quæro, cum Scius auus maternus statim vita defunctus sit: & Scia postea sine culpa sua diuerterit, viuo patre suo, in cuius potestate est: an & cui actio ex hoc pacto & stipulatione competat: vtrum hæredi aut materni, an nepti? Respondi: in persona quidem neptis videri inutiliter stipulationem esse conceptam, quoniam auus maternus ei stipulatus proponerecur. Quod cum ita est, hæredi stipulatoris (quandocūque diuerit mulier) actio competere videtur. Sed dicendum est, Scie dotem posse solui, quauis actio ei directio non competat: ac si sibi, aut illi dari auus stipulatus esset. Sed & permittendā esse nepti ex hac auita conuentione, ne commodo dotis defraudetur, vilem actionem. fauore enim nuptriarum, & maxime propter affectionem personarum ad hoc decurrendum esse.

¶ Legatum quod non potest capi, non potest in dotem compensari. Bartolus.

XLVI. IDEM.

*Q*ui dotem stipulanti vxori promiserat, eidem testamento quædam legauerat: ita tamen, ne dotem ab hæredibus peteret. ea, quæ legata erant, vxor capere non poterat. Respondi: dotis actionem mulieri aduersus hæredes non esse denegandam.

¶ Si sine marito excipiat de adulterio, ut dotem lucretur, sine crimine nuptiarum accusetur, lenocinii replicatione, vel exceptione repellitur. Alex.

XLVII. SCÆVOLA.

*C*um mulier viri lenocinio adulterata fuerit, nihil ex dote retinet. Cur enim improbet maritus mores, quos ipse, aut ante corrupit, aut postea, probauit? Sed etsi ex mente legis sumat quis, vt nec accusare possit, qui lenocinium vxori præbuit, audiendus est.

¶ Appellatione liberorum nepotes continentur. Bar.

XLVIII. CALLISTRATVS lib. vj. stipulationum.

*S*i dotali instrumēto ita stipulatio interposita sit, vt liberorum nomine dos apud maritum resideat, nepotū quoque nomine dos retinebitur.

Digestorum lib. X XIII.

Maritus non tenetur de periculo nominis, si sibi culpa imputari non potest. Bartolus.

XLIX. PAVLVS lib. ij. Responsum.

MAEVIA marito suo inter alias res dotis, etiam instrumentum solidorum decem tradidit, quo OTACILIUS eidem MAEVIÆ cauerat, daturum se, cum nuptum ire cœpisset, decem ex eo instrumento maritus nihil exegit: quia nec potuit. Quæsitum est, si dos à marito petatur, an compellendus sit, etiam illam summam, quæ instrumento contineatur, refundere? Respondi, potuisse quidem eum, cui actiones mandate sunt, debitorem convenire: sed si sine dolo malo, vel culpa exigere pecuniam non potuerit, neque dotis nomine eum conveniri posse, neque mandati iudicio.

Et si prædium æstimatum in dotem datum sine culpa evincatur, non debetur æstimatio mulieri. Bar.

Fundus æstimatus in dotem datus, à creditore antedecente ex causa pignoris ablatus est. Quæsitum est, an mulier, si æstimatorem dotis repetat, exceptione summouenda sit? ait enim, propterea se non teneri, quod pater eius dotem pro se dedit, cui hæres non extiterit. Paulus respondit: prædium evincto sine dolo & culpa viri, precium petenti mulieri doli mali exceptionem obesse. Consequi enim eam precium fundi evincti, evidens iniquitas est, cum dolus patris ipsi nocere debeat.

Fundus æstimatus tali æstimatone quæ non facit emptionem, potest alienari muliere volente. Bar.

L. SCAEVOLA.

Aestimatis rebus in dotem datis, pactum intercessit, ut ex quacunque causa dos reddi deberet, ipsæ res restituerentur, habita ratione augmenti, & diminutionis viri boni arbitrato: si quæ verò non extarent, æstimatio eamum. Quæsitum est, cum res quædam, quas maritus vendiderat, extarent: an secundum pactum, & hæc ad mulierem pertinerent? Respondit: res, quæ extant, si neque volente, neque ratum habente muliere venissent, perinde reddendas, atque si nulla æstimatio intervenisset.

LI. HERMOGENIANVS lib. ij. Iuris.

Aestimata res vfu etiam mulieris periculo mariti deterioriores efficiuntur.

Dos

Soluto matrimonio, quemadmodum &c. 13

Dos indebite reddita condicitur. Bar.

LII. TRIPONINVS lib. vij. Disputationum.

Maritus dotem, quam non accepit, si post diuortium per errorem soluit, repetet: quasi non numeratam pecuniam cauerit. exigi enim ab eo non potuit.

LIII. IDEM lib. viij. Disputationum.

Si filiofamilias data est dos, ipse quidem dotis actione tenetur, pater autem eius de peculio. Nec interest, in peculio rem, vel pecuniam dotalem habeat, necne, sed quatenus facere potest, hic quoque condemnandus est. Intelligitur autem peculioratus facere posse, quod habet rei iudicate tempore. Et quidem si cum patre agatur, deducetur ex peculio, quod patri vel subiectis ei personis filius debet. At si cum ipso filio agatur, alterius debiti non fiet detractio in computatione, quantum facere possit filius.

Et in æstimatone quantum quis facere potest, non fit deductio aris alieni, nisi in donatore. Bar.

LIIII. PAVLVS.

Maritus facere posse creditur, nullo deducto ære alieno: item socius, item patronus, parænsve. At is, qui ex donatione convenietur, omni ære alieno deducto, facere posse intelligitur.

Et viro restituyente dotem debet a muliere caueri de indénitate. Bar.

LV. IDEM.

Cum mulier de dotis repetitione post solutum matrimonium agit: cauere debet marito, qui ædium nomine damni infecti cavit, si velit eam recipere, ut periculum marito amoveatur.

Stipulatio generalis refertur ad oëm casum soluti matrimonii. Bar.

LVI. IDEM.

Si quis sic stipuletur à marito, si quo casu tibi tibi nupta esse desierit, dotem dabis: hæc generali commemoratione, & ab hostibus capta ea committetur stipulatio, vel etiam si deportata fuerit, vel ancilla facta. hæc enim conceptione omnes hi casus continentur. Planè quantum veniet in stipulatione, vtrum quasi mortua sit, an quasi diuortium fecerit? Sed humanius quis id competere dixerit, quod propter mortem convenit.

Et vfu fructus

Digestorum lib. XXIII.

Vsiusfructus in dotem datus in re propria mulieris, sibi & heredi eius restituitur salvo diuortio: in re uero mariti, sibi duntaxat: in re uero, commoditas percipiendi fructus sibi, & heredi debet restitui. *Bar.*

L VII. MARCELLVS lib. vij. Digestorum.

Vsiusfructu in dotem dato, si diuortiu interuenerit, nec proprietatis rei apud maritum, vel mulierem sit: eam dotis esse restitutionem, ut maritus caueat, quandiu vixerit, passurum se uti frui mulierem, heredemque eius: id an verum sit circa adiectionem heredis, dubito. Sed interest, quemadmodum sit ususfructus in dotem datus, ut si cum haberet mulierem ususfructum, viro, cuius erat proprietatis fundi, ususfructum cessit, nihil mulier heredi suo relinquit. Debeatur enim ei ususfructus, qui ad heredem non solet transire. Quod si fundi sui fructum mulier viro cessit, restitui is a viro debet. cum proprietate enim ad heredem eius transisset, si vir in reddendo eo non fecisset moram. Si vero alienata sit proprietatis, aut aliquis fundi sui ususfructum mulieris iussu viro eius dederit in dotem: inspiciendum est primum, quemadmodum mulieri possit restitui. Potest autem, vel cautionibus interpositis, ut (sicut potest) vir iure suo cedat mulieri, fruique eam patiatur: vel si se accommodauerit dominus proprietatis, volente eo, mulieri constituitur ususfructus. Nam aut fructum fundi ille mulieri poterit cedere, aut aliquid, videlicet pro eo (prout inter eos actum fuerit) dare. Nam si hoc ipsum mulierem posse proprietatis domino vendere. quo casu non inique etiam mulieris herede agente, vir facere cogitur: quippe si moram non fecisset, precium fructuum mulier heredi suo reliquisset. Quod si facultatem ususfructus vendendi proprietatis domino mulier non habuerit, patientiam percipiendi fructus, quam prestare ipsi debuit, & heredi eius praestet.

Cumque ea quae ad alienum commodum geruntur, consilium est illius voluntatem exquirere ut gestor se a periculo gestiois excuset. *Bar.*

L VIII. MODESTINVS lib. singulari de differetia dotis.
Seruus dotalis haeres ab aliquo institutus, mariti iussu, vel adire, vel repudiare debet hereditatem. Sed ne maritus, aut facile repudiando, vel temere suscipiendo, incognitam successio-

Soluto matrimonio, quemadmodum &c. 14

successionem, dotis iudicio vxori suae obliget, consulendum est, mulierem coram testibus interrogari, utrum velit omittere, an acquirere hereditatem. Et si repudiare se dixerit, facile mariti iussu repudiabit. quod si hereditatem agnoscere maluerit, reddendus est a marito seruis vxori, ea conditione, ut cum iussu eius adierit, tutum marito retradatur. ita & mariti sollicitudini consulatur, & vxoris desiderio parebitur.

Crepudium fraudulentum patri non praedicat. *Bar.*

L IX. VLPIANVS lib. xxxv. ad Sabinum.

Filia mea emancipata & aegre vir in hoc repudium misit, ut mortua ea, dotem potius heredibus eius, quam mihi redderet. Sabinus dicebat, vtile mihi eius dotis recuperanda iudicium dandum esse.

Cum expensis funeris statim repetitur non expectata dilatione legalis. *Barclaus.*

L X. IDEM lib. xxv. ad edictum.

Si filiafamilias nupta decesserit, & pater funus ei fecerit: statim ei dotem post aliquod tempus gener reddere deberet, tamen continuo foveri agendo consequetur, ut impensam funeris praesentem recipiat: cetera dotis statuto tempore soluantur.

Cum vir manumittit uxorem contradicente, restituat omnia. *Bar.*

L XI. PAPINIANVS.

Dotalem seruum vir inuita vxore manumissit. solus vir haeres a liberto institutus, portionem hereditatis, quam ut patronus consequi potuit ac debuit, restituere debet: alteram vero portionem dotis iudicio, si modo vxor manumittenti refragatur.

Cum vir voluntate mulieris donantis seruos dotalis manumittit, de impositis operis nil restituit. *Bar.*

L XII. VLPIANVS lib. xxiii. ad edictum.

Quod si vir voluntate mulieris seruos dotalis manumissit, cum donare ei mulier seruos voluit: nec de libertatis causa impositis ei praestandis tenebitur.

L XIII. PAULVS lib. vij. ad Sabinum.

Et definit seruus in dote esse: quia cui manumittendi causam donare liceret, ei quodammodo donaret, quod permitteret manumittere.

Cum maritus manumittit uxorem uolente eo animo, ut eius negotia geratur

Digestorum lib. XXIII.

geratur, restituit omnia quæ ut patronus consequitur, mulieri & quæ dedit, secus in eo quod consequitur ut quilibet. *var.*

LXIIII. ULPIANVS lib. xxiii. ad edictum.

SI verò negotium gerens, mulieris nō iniuræ maritus dotalem seruum voluntate eius manumiserit, debet vxori restituere, quicquid ad eum peruenierit. Sed & si quid libertatis causa maritus ei imposuit, id vxori præstabit. Planè si operæ fuerint marito exhibitæ, non æstimatio earum: non erit æquum hoc nomine vxori maritum quippiam præstare. Sed & si post manumissionem aliquid fuerit ei liberti imposuit, id vxori præstandum est. Sed & si eum maritus acceperat, expromissorēque, æquè aduersus ipsum obligationem debet præstare. Item quicquid ad eum ex bonis liberti peruenierit, æquè præstare cogetur: si modò ad eum quasi ad patronum peruenierit. Ceterum, si alio iure, non cogetur præstare. Nec enim beneficium, quod in eum libertus contulit, hoc vxori debet: sed id tantum, quod iure patronatus adsequitur vel adsequi potuit. Planè si ex maiore parte quàm debet, heres scriptus fuerit: quod amplius est, nō præstabit. Et si fortè cum ei nihil deberet libertus, heredem eum scripsit, nihil vxori restituet. Dabit autem (vt ait lex Julia) quod ad eum peruenit. Peruenisse accipimus, siue iam exegit, siue exigere potest, quia actio ei delata est. Adiciuntur in lege: ET SI DOLO MALO FACTVM SIT, QVO MINVS AD EVM PERVENIAT. Si filium exheredauerit patronus, vt ad eum bona liberti pertineat: videndum est, an hæres hoc nomine teneatur. Et cum nihil, neque ad ipsum, neque ad heredem eius perueniat: euomodò fieri potest, vt hoc nomine teneatur?

Transmissio legis contra ius commune non extenditur ultra illud, quod lex exprimit, licet eadem sit ratio. *var.*

De viro hæredèque eius lex tantum loquitur: de socero successoribusque soceri nihil in lege scriptum est: & hoc Labeo quasi omissum annotat. In quibus igitur casibus lex deficit, non erit, nec utilis actio danda.

Quando quis tenetur ad quantitatem respectu certæ speciei solvendo speciem liberatur. *var.*

Quod ait lex, QVANTA PECVNIA ERIT, TAM PECVNIAM DATO: ostendit æstimationem hæredi-

Solutio matrimonio, quemadmodum &c. 15

hæreditatis, vel bonorum liberti, non ipsam hæreditatem voluisse legem præstari: nisi maritus ipsas res tradere maluerit. & hoc enim benignius admitti debet.

LXV. SCAEVOLA.

Hæc actio etiam constante matrimonio mulieri competit.

Quod annuum datum ab inimicis mariti, culpa mariti dari videtur: ideo maritus tenetur. *var.*

LXVI. IABOLENVS lib. v. ex posterioribus Labeonis.

IN his rebus, quas præter numeratam pecuniam doti vir habeat, dolum malum & culpam præstare cum oportere, Seruius ait. eaq; sententia & Publij Mutij est. nā is in Licinnia * Gracchi vxore statuit quod quæ res dotales in ea seditione, qua Gracchus occisus erat, periissent (quia Gracchi culpa ea seditio facta esset, eas Licinnia præstari oporteret. ** Alas, more antiquo des est aspira-*

Quod actio diuortio maritus uestimenta data seruis dotalibus recuperat, qualia sint, alias compensat in dotem. *var.*

Seruis vxoris vir nummos in uestiariū dederat: quo peracto, deinde intra annum diuortium intercesserat. Placuit Labeoni & Trebatio, qualia uestimenta post diuortium essent, talia viro reddi. Idem iuris futurum fuisse, si ipsa uestimenta vir emisisset, & seruis dedisset. Quod si uestimenta non redderentur, tunc vitum precium in dotem compensaturum.

Voluntas de soluendo patri non impedit filie ius consolidationis mortuo patre in ea parte quæ soluta non est. *var.*

Filia familiās diuortio facto dotem patri reddi iusserat: deinde parte dotis persoluta, pater decesserat. Reliquam partem, si nec dum delegata, nec promissa nouandi animo patri fuisset, mulieri solui debere, Labeo & Trebatius putant: idque verum est.

Si ad maritum spectat periculum ancillarum, ad eum spectat partus earum. *var.*

Mancipia in dotem æstimata accepisti: pactum conuentum deinde factum est, vt diuortio facto, tantidem æstimata redderes: nec de partu dotalium ancillarum mentio facta est. Manebit (inquit Labeo) partus tuus: quia is pro periculo mancipiorum penes te esse debet.

¶ Si ma-

Digestorū lib. XXIII. Soluta matri. &c.

¶ Si maritus per errorem promisit plus debito, non potest exigere ultra debitum. *nar.*

¶ Mulier, quæ centum dotis apud virum habebat, diuortio facto ducta à viro errante stipulata erat. Labeo putat, quanta dos fuisset, tantam deberi, siue prudens mulier plus esset stipulata, siue imprudens. Labeonis sententiam probo.

¶ Dos primi matrimonii vadetur in sequenti matrimonio repetita: licet matrimonium tertium in medio interuenerit. *nar.*

¶ Vxor diuortio facto, partem dotis receperat, partem apud virum reliquerat. deinde alij nupsit. iterum vidua facta, ad priorem virum redierat, cui centum doti dederat: neque eius pecuniæ, quæ reliqua ex priore dote erat, mentionem fecerat. Diuortio facto, reliquum ex priore dote iisdem diebus virum redditurum ait Labeo, quibus reddidisset, si superius diuortium inter eos factum non esset: quoniam prioris dotis causa in sequentem dotis obligationem esset translata. & hoc verum puto.

¶ Dos acceptilata potest repeti sicut dos data. *nar.*

¶ Si vir focero, iniussu vxoris manente matrimonio dotem acceptam fecisset: etiam si id propter egestatem foceri factum esset, viri tamē periculum futurum, ait Labeo: & hoc verum est.

¶ Vro qua parte mulier tenetur solvere, pro ea parte ad virum non spectat periculum. *nar.*

¶ Si quis pro muliere dotem viro promisit, deinde hærede muliere relicta decessit: qua ex parte mulier ei hæres esset, pro ea parte dotis periculum, quod viri fuisset, ad mulierem pertinere, ait Labeo: quia nec melius nec æquius esset (quod exigere vir ab vxore non potuisset) ob id ex detrimento viri mulierem locupletari: & hoc verum puto.

¶ Vir tenetur de dolo & culpa in quærendo & conseruando peculium: & fructus peculii spectant ad virum. *nar.*

LXVII. POMPONIUS lib. xj. ad Q. Mutinum.

In partem dotis reddendæ erit id, quod mulieri ex peculio serui restitui debet: & ideo & dolum & culpam in eo peculio, vel acquirendo, vel conseruando maritus præstare debet: & fructus ex eo percepti, quomodo cuiuslibet rei dotalis, ad maritum pertinebunt.

Digestorum

Digestorum seu pandectarum.
Liber. XXV.

De impensis in rebus dotalibus factis.
Titulus. I.

I. VLPIANVS lib. xxxv. ad Sabinum.

IMPENSARVM QVÆDAM sunt necessariae, quædam viles, quædam voluptariae.

Necessariæ hæ dicuntur, quæ habent in se necessitatem impendendi. cæteram si nulla sit necessitas, alio iure habentur. In necessariis impensis hoc sciendum est, eas demum impensas dorem minueré, quæ in dorem factæ sunt.

Cæteram, si in dotem factæ non sint, non habent in se reputationem. Inter necessarias impensas esse Labeo ait, moles in mare vel flumen proiectas. Sed & si pistrinum vel horreum necessario factum sit, in necessariis impensis habendum ait. Proinde Fulcinus inquit: si ædificium ruens, quod habere mulieri vile erat, refecerit: aut si oliueta defecta restaurauerit: vel si ex stipulatione damni infecti nomine, ne committatur, præstiterit:

II. PAULVS lib. vij. ad Sabinum.

Vel si in valetudinem seruorum impenderit.

Quæ sunt ad perpetuam utilitatem rei, dicuntur expensæ necessariae: sed quæ factæ sunt ad præsentem tantum utilitatem, sunt expensæ viles.

III. VLPIANVS lib. xxxv. ad Sabinum.

Vel si vites propagauerit, vel arbores curauerit, vel seminaria pro utilitate agri fecerit, necessariae impensas fecisse videbitur. Nos generaliter definimus, multum interesse, ad perpetuam utilitatem agri, vel ad eam, quæ ad præsentis temporis, an vero, quæ non ad præsentis anni fructum pertineat.

Digestorum lib. XXV.

riueat. Si in presens, cum fructibus hoc computandum, si vero non fuit ad presens tantum apta erogatio, necessariis impensis computandum, Iulianus putat.

III. PAVLVS lib. vi. ad Sabinum.

ET in totum id videtur necessarius impensis contineri, quod si a marito omisum sit, iudex tanti eum damnabit, quanti mulieris interfuerit, eas impensas fieri. sed in hoc differt, quod factarum ratio habetur, & si res male gesta est: non factarum, ita si ob id res male gesta est, itaque, si fuisse sit insulam ruentem, eaque exusta sit, impensas consequitur. si non fecerit, deusta ea, nihil prestabit.

Expenses necessariae in dotem factae minuant dotem & quantitatem in dote contentam, non corpora dotalia, secus si extra dotem sint factae. item muliere soluerit eam dos crescit. Bar.

V. VLP IANVS lib. xxxv. ad Sabinum.

QUOD dicitur, NECESSARIAS IMPENSAS DOTE MINVERE, sic erit accipiendum (vt & Pomponius ait) non vt ipse res corporaliter diminuantur (vt puta fundus, vel quodcuque aliud corpus) (etenim absurdum est diminutione corporis fieri propter pecuniam) ceterum haec res faciet desinere esse fundum dotalem, vel partem eius, manebit igitur maritus in rerum detentione, donec ei satisfiat. non enim ipso iure corporum, * sed dotis sit diminutio. * Vbi ergo admittimus diminutionem dotis ipso iure fieri, ubi non sunt corpora, sed pecunia. Nam in pecunia ratio admittit diminutione fieri. Proinde si aestimata corpora in dotem data sint, ipso iure dos diminuetur per impensas necessarias. Hoc de iis impensis dictum est, quae in dotem ipsam factae sunt: ceterum si extrinsecus, non diminuent dotem. Sed si impensis necessariis mulier satisfecerit, utrum dos crescit: an vero dicimus ex integro videri dotem? Et ego, ubi & pecunia data est, non dubito dotem videri creuille.

Tota dos soluit sine deductione impensarum necessariarum: indebiti constitutio condicatur. Bar.

Si dos tota soluta sit, non habita ratione impensarum: videndum est, an condici possit id, quod pro impensis necessariis compensari solet. Et Marcellus admittit conditioni esse locum. Sed et si plerique negent, tamen propter aequita-

tem Mar-

De impensis in rebus dotalibus factis. 17

tem Marcelli sententia admittenda est. Viles autem impensae sunt, quas maritus utiliter fecit: quaeque rem mulieris meliorem reddunt.

VI. PAVLVS lib. vi. ad Sabinum.

Veluti si nouelletum in fundo factum sit, aut si domui pistrinum, aut tabernam adiecerit. Idem erit, si seruos artes docuerit.

VII. VLP IANVS lib. xxxv. ad Sabinum.

Voluptariae autem impensae sunt, quas maritus ad voluptatem fecit, & quae * species exornant. quarum viles quidem ipso iure dotem non minuunt: veruntamen habent exactionem.

Mulier tenetur ad impensas utiles, si eius voluntate factae sint, vel aliunde solvere potest: alias secus. Bar.

VIII. PAVLVS lib. vi. ad Sabinum

Vtilium nomine ita faciendam deductionem quidam dicunt, si voluntate mulieris factae sint: iniquum enim esse, compelli mulierem rem vendere, vt impensas in eam factas soluat, si aliunde solvere non potest. quod summam habet aequitatis rationem.

Mulier debet pati iniuriam tollere quod voluptarie impendit, si ablatum viri commodo cedat: alias secus, & si non patitur, debet solvere. Bartolus.

IX. VLP IANVS lib. xxxv. ad Sabinum.

ET pro voluptariis impensis, nisi parata sit mulier, pati maritum tollentem, exactionem patitur. Nam si vult habere rem mulier, reddere ea, quae impensa sunt, marito debet: aut si non vult, pari debet tollentem: si modo recipiant separationem. ceterum si non recipiant, relinquendae sunt. Ita enim permittendum est marito auferre ornatum, quae posuit, si futurum est eius, quod abstulit.

X. PAVLVS lib. vi. ad Sabinum.

QUOD si ex res, in quibus impensae factae sunt, promercales fuerint, tales impensae non voluptariae, sed viles sunt.

XI. VLP IANVS lib. xxxv. ad Sabinum.

In voluptariis autem Aristo scribit, nec si voluntate mulieris factae sunt, exactionem parere. Donationem inter virum & uxorem circa impensas quoque inhibitam, ff. Infor.

c

verè

* Afs, de-
est, sed.
* Afs, si-
ne iterro-
gatiõe. &
ibi ergo.

Digestorum lib. XXV.

verè Sabinus scribit.

Quæstione de dote de impensa modica nõ curatur, secus in æstio-
ne neg. gest. var.

XII. PAVLVS lib. vij. ad Sabinum.

Omnino & in ædificandis ædibus, & in reponendis, pro-
pagandisq; vineis, & in valetudine mancipiorum, mo-
dicas impensas non debet arbitrarè curare: alioquin negocio-
rum gestorum potius, q̃ de dote iudicium videbitur.

Qui percipit fructus, debet tributa ex collectas solvere. var.

XIII. IDEM.

Neq; stipendium, neque tributum ob dotalem fundum
præstare exigere vir à muliere potest, onus enim fru-
ctuum hæc impendia sunt.

XIII. VLPIANVS.

Impense necessariae sunt, quib; nõ factis dos imminuitur:
veluti aggeres facere, flumina auertere, ædificia vetera ful-
cire, iter relinere, arbores in locum mortuorum reponere.
Vtiles sunt, veluti pecora prædiis imponere, stercoreare.
Voluptuosae sunt, balinea extruere.

Impense necessariae minuant dotem, si in dotem sint factae: ad
perpetuam utilitatem, secus si causa querendorum fructuum, vel
ad temporalem rei custodiam. var.

XV. NERATIVS lib. iij. Membranarum.

Quod dicitur, IMPENSAS, QVAE IN RES
DOTALES NECESSARIO SYNT FA-
CTAE, DOTE MINVERE: ita interpretandum
est, vt si quid extra tutelam necessariam in res dotales impẽ-
sum sit, id demum in ea causa sit. Nam tueri res dotales vir
suo sumptu debet: alioquin tam cibaria dotalibus manci-
piis data, quàm quavis modica ædificiorum dotalium refe-
ctio, & agrorum quoque cultura, dotem minuent. Omnia
enim hæc in specie necessariae impensarum sunt. Sed
ipsæ res ita præstare intelliguntur, vt non tam impendas in
eas, quàm deducto eo, min; ex his percepisse videaris. Quæ
autem impendia secundum eam distinctionem ex dote de-
duci debeant, non tam facile in vniuersum definiri, quàm
per singula ex genere & magnitudine impendiorum æsti-
mari possunt.

XVI. IDEM.

Et ante

Rerum amotarum.

18

ET ante omnia, quæcunq; impensæ querendorum fru-
ctuum causa factæ erunt, quanq; eadem etiam colendi
causa fiant, ideòq; nõ solum ad percipiendos fructus, sed etiã
ad conservandam ipsam rem, speciq; eius, necessariae sunt)
eas vir ex suo facit, nec vllam habet eo nomine ex dote de-
ductionem.

Uice uxoris constante matrimonio furti faciat, furti non tene-
tur: sed actione rerum amotarum divorcio facto conuenitur: nisi
post divorcium contraxerit. var.

Rerum amotarum.

Ticulus. II.

I. PAVLVS.

RERVM amotarum iudicium singulare intro-
ductum est aduersus eam, quæ vxor fuit: quia
non placuit cum ea furti agi posse quibusdam
existimantibus, nec quidem furtum eam face-
re (vt Nerua & Cassio) quia societas vitæ
quodammodo dominã eã faceret: aliis (vt Sabino & Procu-
lo) furti quidem eam facere, sicut filia patri faciat: sed fur-
ti non esse actionem, constituto iure, in qua sententia & Lu-
lianus rectissime est.

II. CALVS. lib. xij. ad edictum prouinciale.

Nam in honorem matrimonij, turpis actio aduersus
vxorem negatur. †

III. PAVLVS lib. vij. ad Sabinum.

ET ideò si post divorcium easdem res contraheret, etiam
furti tenebitur.

Uxoris persona alterius inter virum & uxorem datur conditio fur-
tis. Bartolus.

Item si seruus eius furtum fecerit, furti cum ea agere pos-
sumus. Sed & cum vxore furti agi possibile est, si ei, cui hæ-
redes sumus, furtum fecit: vel nobis antequàm nuberet:
tamen propter reuerentiam personarum, in vtroque casu
furti tantum conditionem competere, non etiam fur-
ti actionem dicimus.

Hæc actio datur etiam pro rebus consumptis. var.

Item verum est, quod Offilius ait, etiam eas res, quas
divorij tempore mulier comederit, vendiderit, donauerit,
c ij qualibet

† vnde &
veteribus
placuit, vt
si quid iur
gii inter
viru & v-
xorẽ inter
cessisset, id
non apud
iudices,
sed prius
tim inter
se ipsos
inuicem
locuti di-
stimerent.
Vale Ma-
xi. lib. 2.
cap. 1.

Digestorum lib. XXV.

qualibet ratione consumpserit, rerum amotarum iudicio contineri.

Et si filia amotens tenetur insolidum, & pater de peculio: & pater adiuncta filia dotem repetens ipsam tenetur defendere in solidum ea iura: sed ea mortua, tenetur ad id quod ad eam pervenit.

Si filia familiās res amoverit, Mela & Fulcinius aiunt, & de peculio in patrem: quia displicuit eam furti obligari, & in ipsam ob res amotas dari actionem. Sed si pater adiuncta filia de dote agat, non aliter ei dandam actionem, q̄ si filiam rerum amotarum iudicio insolidum, & cum satisfactione defendat. Sed mortua filia, in patrem rerum amotarū actionem dari non oportere, Proculus ait: nisi quatenus ex ea re pater locupletior sit.

III. POMPONIUS.

Dolove malo fecerit, quod minus ad eum pervenerit.

V. RAPINIANVS.

Via quoq; filia, quod ad patrem ex rebus amotis pervenit, vili iudicio petendum est.

VI. PAULVS.

Contra nutrum quoq; socero hoc iudicium dandum, Attilicinus & Fulcinius aiunt.

Et pro rebus quae spectant ad iuriam, non competit socero haec actio, Bartolus.

Quoties filios familiās dos data est, socerum ob res diuorij causa amotas, furti agere non posse.

Haec actio datur contra iuriam, etiam si fuerit filius familiās, & in patrem de peculio. Bar.

Item, cum rerum amotarum etiam in virum datur iudicium, si filius familiās maritus sit: utrum de peculio, an in ipsum actio dari debeat: eadem repetemus, quae de filia familiās diximus.

Haec actio datur contra heredem, & transit ad heredem, item haeres viri potest condicere res amotas eo mortuo: licet iacente hereditate non fiat furtum. Bar.

Si post diuortium maritus decesserit, haeres eius rerum amotarū iudicio uti potest. Item haeres mulieris ex hac causa tenebitur, sicut conditionis nomine ex causa fortuita. Sed si morte mariti solum sit matrimonium, haeres mariti hereditatis petitione, vel ad exhibendum actione eas consequi poterit.

Rerum amotarum.

19

poterit. Aristo & conditione posse, recte putat: quia ex iniusta causa apud eam essent. Quod si mortuo viro amoverit, non facit furtum: quia rei hereditariae nondum possessa furtum non fit: idemque aut vendicari poterunt, aut in hereditatis petitionem venient.

Si maritus & uxor inuicem agant rerum amotarum actione, poterunt compensare. Bar.

VII. VLPIANVS.

Cum mulier habeat rerum amotarum actionem aduersus virum: & compensare potest cum actione, qua maritus agere vult ob res amotas.

Qui soluit quod debet, non prohibetur petere quod sibi debetur. Bartolus.

VIII. POMPONIUS lib. xv. ad Sabinum.

Si cum dos solueretur mulieri, aut satis dote fieret, dictum non esset, actum iri rerum amotarum: nihilominus agi potest. Nam & cum dos nulla est, eadem actio datur.

In actione hac contra non restituentem iuratur in litem: & soluenti astinationem non cauetur de eversione. Bar.

Sabinus ait, si mulier res, quas amovit, non reddat, aestimari debere, quanti in litem vir iurasset.

IX. PAULVS lib. vij. ad Sabinum.

Non enim aequum est, inuitum suo precio res suas vendere.

X. POMPONIUS lib. xij. ad Sabinum.

Ideoque nec debere cum pro eversione promittere, quod ex contumacia mulieris id ita acciderit.

Et tam viro quam uxori competit haec actio. Bar.

XI. VLPIANVS lib. xxxv. ad Sabinum.

Marcellus libro septimo Digestorum scribit, siue vir uxorem, siue vxor virum domo expulit, & res amovit, rerum amotarum teneri.

Conuenit hac actione potest deferri iusiurandum, nisi alieno nomine conveniatur: & is cui deferitur, non potest referre. Bar.

Qui rerum amotarum instituit actionem, si velit magis iusiurandum deferre, cogitur aduersarius iurare, nihil diuorij causa amotum esse: dum prius de calumnia iuret, qui iusiurandum deferat. Iurare autem tam vir q̄ vxor cogitur: pater autem amouentis iurare non cogitur: cum iniquum sit, c. iij de alieno

Digestorum lib. XXV.

de alieno facto aliū iurare. Is ergo cogitur iurare, qui amovisse dicitur: & idcirco nec heres ei⁹, qui quēve amovisse dicitur, iurare cogetur. Si quis delatum sibi iusiurandum referre velit non videtur Prætor id permisisse.

XII. PAVLVS lib.vij.ad Sabinum.

Non magis quā si quis ei, qui furti agat, iusiurandum referat, an ipse fur sit.

XIII. VLPIANVS lib.xxxv.ad Sabinum.

Idem Labeo scribit, mulieri non esse permittendum, referre iusiurandum: & ita edicto ordinatum videtur.

Circa diversas res admittitur variatio. Bar.

XIII. PAVLVS lib.ij.Sententiarum.

De rebus amoris permittendum est marito vel vxori, de quibusdam rebus iusiurandum deferre, de quibusdam probare.

Cum hac actione non curatur, an simul habitauerint coniuges. Bartolus.

XV. VLPIANVS lib.xxxiiij.ad edictum.

Nihil interest, vtrum simul, an separatim habitauerint: cum actio rerum amotarum competat etiam aduersus eam, quæ ex ea domo subtraxit, in qua non simul cum viro habitabat.

Contra coniugem etiam, quam quis habet in potestate, non datur actio furti: scilicet si emancipata fuerit. Bar.

Vxor & nurus, & pronus viro, & socero, & profocero furtum facere possunt: furti autem non tenentur, nisi forte emancipatus sit filius. tunc enim nurus patri eius, & furtum facit, & furti tenetur.

XVI. HERMOGENIANVS lib.ij.Juris Iurisconsulti.

Ad fideum mariti bonis deuolutis, vxor rerum amotarum nomine in simplicem conuenitur: quantum alij in quadruplum condemnentur.

Inter eos, inter quos non fuit matrimonium vere, non habet locum hæc actio. Bar.

XVII. VLPIANVS.

Si concubina res amouerit, hoc iure utimur, vt furti teneatur. Consequenter dicemus, vbiq; cesset matrimonium: vt puta, in ea, quæ tutori suo nupsit, vel cōtra mādāta cōuenit: vel siubi alibi cessat matrimonium, cessare rerū amotarum

Rerum amotarum.

20

amotarum actionem: quia competit diuortij causa.

Causa diuortij potest amoueri tunc, cum sit diuortium, vel etiam ante, si postea celestur. Bar.

Res amotas dicimus non solum eas, quas mulier amouit, cum diuortij consilium inisset: sed etiam eas, quas mulier nupta amouit, si cum discederet, eas celauerit.

Hæc actio competit pro rebus extantibus & peremptis. Bar.

Non solum eas res, quæ extant, in rerum amotarum iudicium venire, Iulianus ait: verum etiam eas, quæ in rerum natura esse desierunt. Simili modo & certi condici eas posse ait. Quæ viro suo res pignori datas amouerit, hoc iudicio tenebitur.

XVIII. PAVLVS lib.vij.ad Sabinum.

Sed & domino condictio competet, sed alterutri agere permittendum est.

Camouere dicitur, qui dolo causam dat ut alius amoueatur. Bar.

XIX. VLPIANVS lib.xxxv.ad Sabinum.

Sed & si diuortij tempore fures in domum mariti induxerit, & per eos res amouerit, ita vt ipsa non contrectauerit, rerum amotarum iudicio tenebitur. Verum est itaque, quod Labeo scripsit, vxorem rerum amotarum teneri, etiam si ad eam res non peruenerint.

Cum hæc actio competit coniugi pro re a se bona fide possessa. Bar.

XX. MARCELLVS lib.vij.Digestorum.

Si rem, quam maritus bona fide cinerat, vxor amouerit, vel opem furi tulerit, idque fecerit diuortij causa, rerum amotarum iudicio damnabitur.

Cum eam quæ causa mortis speratæ amouet, utilis hæc actio datur vel sit: qui amouit causā mortis speratæ, tenetur hæc actioe, si postea diuortium est secutum. Bar.

XXI. PAVLVS lib.vij.ad Sabinum.

Si mulier, cum de viri vita desperasset, surreptis quibusdā rebus diuertisset: si conualuerit vir, utilis rerum amotarum actio ei danda est.

Cum etiam si in amouendo furtum non fuit, mulier cuius dolo sit amotio, tenetur rerum amotarum actione. Bar.

Si seruus mulieris, iussu domine diuortij causa res amouit: Pedius putat, nec furtū eum facere (quoniam nihil lucris sui causa contrectet) nec videri furtum facienti opem ferre, cum

Digestorum lib. XXV.

In hanc
sententiam
Gel. lib. 1.
noct. Att.
cap. 7.

cum mulier furtum non faciat: quanvis servus in facinoribus domino dicto audiens esse non debeat. Sed rerum amotarum actio erit.

¶ Ex facto servi dotalis mulier tenetur, si fuerit sciens: alias liberatur dimittendo pro noxa. Bar.

At si in dotem servus datus furtum viro fecerit, si quidem mulier talem esse cum scierit: totum damnum viro facietur. quod si ignoraverit, tunc non ultra condemnationem noxæ multanda erit.

¶ Si res dotalis amoveatur, habet locum hæc actio propter interdictum medii temporis. Bar.

Rerum amotarum actio damnum repræsentat, etiam si postea dotis exactio competat. Commodi quoque si quidæ amotis rebus vir amiserit, ratio habenda est.

¶ Hæc actio est persecutoria, ideo perpetua. Bar.

Hæc actio licet ex delicto nascatur, tamen rei persecutio nem continet: & ideo non anno finitur: sicuti nec cõdictio furtiva, præterea & heredibus competit.

¶ In actione ex maleficio non est locus beneficio, ne quis condemnatur, nisi in quantum facere potest. Bar.

Nec viro nec mulieri prodest in hoc iudicio, si facere nõ possint. pendet enim id ex furto.

¶ Litis æstimatio facit emptionem: ideo solvens habet exceptionem & retentionem. Bar.

XXII. IULIANVS lib. xvij. Digestorum.

¶ Si propter res amotas egero cum muliere, & lis æstimata sit: an actio ei danda sit, si amiserit possessionem? movet me, quia dolo acquisivit possessionem. Respondi: Qui litis æstimationem suffert, emptoris loco habendus est. Ideoque si mulier, cum qua rerum amotarum actum est, æstimatione litis prestiterit, adversus vendicantem maritum, vel heredem mariti exceptionem habet: & si amiserit possessionem, in rem actio ei danda est.

¶ Si mulier amotat causam mortis, quæ secuta est, tenetur actione petitionis hereditatis & ad exhibendum. Bar.

Si mulier mortis causa res amoverit, deinde mortuus ei sit maritus: hereditatis petitione, vel actione ad exhibendum consequi poterit hæres id, quod amotum est.

XXIII. AFRICANVS lib. vij. Quaestionum.
Redinte-

Rerum amotarum.

21

¶ Redintegrato matrimonio, si iterum diuortium factum erit, ob res amotas prioris diuortij causa. item ob impensas donationesque priore matrimonio factas, manere actionem existimavit.

¶ Ob res amotas mulier tenetur pluribus actionibus: licet altera debet eligi. Bar.

XXIII. VLPIANVS.

¶ Ob res amotas, vel proprias viri, vel etiam dotales, tam vendicatio, quam cõdictio viro adversus mulierem competit: & in potestate est, qua velit actione uti.

¶ Pro rebus amotis secundo diuortio competit hæc actio: si diuortium non est secutum, competit cõdictio. Bar.

XXV. MARTIANVS lib. xj. Institutionum.

¶ Rerum quidem amotarum iudicium sic habet locum, si diuortij consilio res amotæ fuerint, & secutum diuortium fuerit. Sed si matrimonio vxor marito res subtraxerit: licet cesset rerum amotarum actio, tamen ipsas res maritus condicere potest. Nam iure gentium puto res condici posse ab his, qui non ex iusta causa possident.

¶ Ista actio est in personam. Bar.

XXVI. CASSIUS lib. xj. ad edictum provinciale.

¶ Rerum amotarum actio cõdictio est.

¶ Actio civilis proposita ab uno, nõ differtur propter accusationem criminalem propositam ab alio. Bar.

XXVII. PAPINIANVS lib. j. de adulteriis.

¶ Rerum amotarum actio ob adulterij crimine, quo mulier postulata est non differtur.

¶ Pro re viri subtrahata competit actio facti extraneo, cuius interest, licet non viro. Bar.

XXVIII. PAULVS lib. xxxix. ad edictum.

¶ Si vxor rem viri ei, cui eam vir commodauerat, surripuerit, isque conuentus sit, habebit furti actionem: quanvis vir habere non possit.

¶ Inspectitur quantum res valuit tempore amotionis, & postea quanti plurimi fuerit. Bar.

XXIX. TRIPHONINVS lib. vij. Disputationum.

¶ Rerum amotarum æstimatio ad tempus, quo amote sunt res, referri debet. nam veritate furtum fit, etsi levius committitur mulier. Quare nec à bonæ fidei possessore ita res amote

Digestorum lib. XXV.

amote viciantur. sed si plures facte non restituuntur, quae amota sunt, crescit aestimatio, ut in conditione rei furtive. Per matrimonium redintegratum soluitur hoc iudicium. *Bar.*

XXX. PAPINIANVS.

Cum soluto matrimonio rerum amotarum iudicium contra mulierem restituitur, redintegrato rursus matrimonio soluitur iudicium.

De agnoscendis, vel alendis liberis, vel parentibus, vel patronis, vel libertis.

Titulus. III.

I. VLPNIANVS.

Senatusconsultum, quod factum est de liberis agnoscendis, duas species complectitur: vnam eorum, qui agnoscunt: aliam earum, quae falsum partum subiiciunt. Permittitur igitur mulieri, parentive eius, in cuius potestate est, vel ei, cui mandatum ab eis est, si putet praegnantem, denunciare intra dies triginta post diuortium connumerandos, ipse si marito, vel parenti, in cuius potestate est: aut ad domum denunciare, si nullius eorum copiam habeat. Domum accipere debemus hospitium, si in ciuitate maneat. Quod si non sit in ciuitate, sed in villa, vel in municipio, illic, ubi larem matrimonio collocauerunt. Denunciare autem hoc tantum, esse mulierem ex eo praegnantem. Non ergo hoc denunciat, ut mittat custodes maritus. Sufficit enim mulieri notum facere, quod sit praegnans. Mariti est iam, aut mittere custodes, aut eidem renunciare, quod non sit ex eo praegnans. Hoc autem vel ipsi marito, vel alij nomine eius facere permittitur.

Poenam autem mariti ea est, ut nisi aut custodes praemiserit, aut contra denunciauerit, non esse ex se praegnantem: cogatur maritus partum agnoscere: & si non agnouerit, extra ordinem coercetur. Debebit igitur respondere, non esse ex se praegnantem, aut nomine eius responderi. Quod si factum fuerit, non alias necesse habebit agnoscere, nisi verum filius fuerit. Illud notandum est, quod denuntiatio a marito non incipit, sed a muliere.

Cum mulier contemnat senatusconsultum Plautianum, praedicitur filio, nisi

De agnoscendis, vel alendis liberis &c. 22

nisi uere probet se filium. sed si erraret, melius ex necessitate mulier denunciationem omisset. *Bar.*

Sed si maritus ultro custodes offerat, & ea non admittat: vel si non denunciauerit mulier, aut si denunciauerit quidem, custodes autem arbitrati iudicis non admiserit: liberum est marito parentive eius, partum iam non agnoscere. Si mulier se praegnantem intra triginta dies non denunciauerit: & postea denuncians, causa cognita, audiri debet. Quinimo & si in totum omiserit denunciationem, Iulianus ait, nihil hoc nocere ei, quod editur. Dies autem triginta continuos accipere debemus ex die diuortij, non utiles. Eleganter autem apud Iulianum libro decimonono Digestorum quaeritur: si intra triginta dies marito mulier non denunciauerit, & intra triginta partum ediderit: an senatusconsulto locus sit? Et ait Plautianum senatusconsultum cessare: quia de eo partum non videatur sentire, qui intra dies triginta nascatur: quippe dies triginta ad denunciandum praestat Senatus. Sed hanc rem non facere praedictum parui arbitror.

Cum uxor & maritus obseruat senatusconsultum: licet maritus partum non agnosceret. *Bar.*

Quemadmodum & per contrarium si maritus uxore denunciante custodes miserit, nullum praedictum sibi facit. Licebit igitur ei partum edidit ex se negare: nec ei nocere, quod ventrem custodierit. & ita Marcellus libro septimo Digestorum scripsit. ait enim: Siue quis neget suam uxorem, siue ex se praegnantem, sine praedictio recte mittit custodes: maxime, si missurus id ipsum protestetur.

Cum maritus contemnat senatusconsultum Plautianum, cogitur partum agnoscere: nisi uere probet non filium. sed si mulier contemnit, maritus non cogitur, nisi ille probetur filius. *Bar.*

Iulianus libro decimonono Digestorum scripsit: Quod senatusconsulto comprehensum est, si mulier viro denunciauerit se ex eo concepisse: & is, cui denunciatum erit, custodes ad ventrem custodiendum inspicendumque non miserit, neque contestato dixerit, eam ex se praegnantem non esse: ut ei id, quod editum sit, agnoscere sit necesse: non eo pertinere, ut quasi iudicio agnoscere se filium diceret, suum heredem habeat, quanuis ex alio conceptus sit. Quandoque enim (inquit) coeperit causa agi, grande praedictum attest pro filio

* Atque, ut si quis agnoscere.
* Atque, quaquam (inquit) coeperit.

Digestorum lib. XXV.

filio confessio patris.

¶ Si maritus eodem die senatusconsultum Plautianum, cogitur patrem agnoscere, nisi probet illum non filium. *Ulp.*

Idem per contrarium quoque ait, si mulier diuortio facto non fecerit ea, quæ senatusconsulto præcipiuntur, ut liceat patri non agnoscere: non eò pertinere, ut filius natus suum se dicere non possit: sed ad id tantum, ut ita pater alere cum cogatur, si constiterit cum filium esse. Idem Iulianus scribit, si vxore denunciante & prægnantem, maritus non negauerit, non utique suum illico partum effici: cogendum tamen alere. Ceterum si esset, satis iniuriosum ait. Si quis longo tempore abfuerit, & reuersus vxorem prægnantem inuenerit, & idcirco reiecerit: si quid ex his quæ senatusconsulto continetur, omiserit, suum heredem ei nasci. Ex his apparet, siue vxor omiserit, quæ eam ex senatusconsulto obseruare oportuit: nihil præiudicabit filio (si filius est) non tantum in iure sui, verum ne in alimentis quidem, secundum diui Pij re scriptum. Siue maritus neglexerit facere, quæ ex senatusconsulto deberet, natum cogetur omnimodò alere: ceterum recusare poterit filium.

¶ Sententia lata in causa filiationis inter patrem & filium, facit fidem quo ad omnes. *Ulp.*

Planè si denunciante muliere, negauerit ex se esse prægnantem: tametsi custodes nò miserit, non euitabit, quò minus queratur, an ex eo mulier prægnans sit, necne? Quæ causa si fuerit acta apud iudicem, & pronuncianerit (cum de hoc ageretur) quòd ex eo prægnans fuerit: in ea causa est, ut agnosci debeat (siue filius non fuerit, siue fuerit) quasi suus.

II. IULIANVS lib. xix. Digestorum.

IN omnibus causis. quare & fratribus & suis consanguineus erit.

III. ULPIANVS lib. xxxiii. ad edictum.

SI verò contrà pronunciauierit, nò fore suum, quauis suus fuerit. Placet enim eius rei iudicem ius facere. & ita Macellus libro septimo Digestorum probat: eoque iure utimur.

¶ Si partus nascitur constante matrimonio, & eo soluto morte iuri aucto superstiti, uel si de hoc dubietur: an sit uxor, præiudicialis in rem redditur: & non habet locum cum extraneis in petitione hæreditatis incidenter examinabitur de filiatione: quia ad Carbonianam de-

De agnoscendis, vel alendis liberis &c. 23

niam deuenitur: & hæc instantia incepta cum patre, ad heredem non transit: *Uartolus.*

Quia Plautianum senatusconsultum ad eos partus pertinet, qui post diuortium eduntur: aliud senatusconsultum temporibus diui Adriani factum est, ut etiam si constante matrimonio partus sit editus, de agnoscendo eo agatur. Quid ergo, si quis post mortem patris nascatur, aucto superstiti, in cuius potestate recasurus est? & si ex filio eius susceptus probetur: videndum, quid dici debeat. Et certè probandum est, cum aucto præiudicio de partu agnoscendo similiter agendum. Quid si hoc ipsum in quæstionem veniat, utrum in matrimonio, an postea editus sit: dicendum est, & super hoc ex senatusconsulto agendum. Et quid si, an vxor fuerit, disceptetur? Et Iulianus Sexto Cæcilio Aphricano respondit, locum esse præiudicio. Illud tenendum, hæc senatusconsulta post mortem parentis cessare, si is superstiti, in cuius potestate recasuri non sunt. Quid ergo est in petitione hæreditatis, quam filius intendit? Queritur, utrum ex eo natus sit, cuius hæreditatem petit, an non. & adeò hoc verum est, ut Iulianus libro decimonono Digestorum scribat: Si uiuo patre redditum sit præiudicium, & antequàm sententia feratur, pater decesserit, transeundum esse ad Carbonianum edictum. Item hæc senatusconsulta pertinent & ad eos, qui sui hæredes adnascuntur. Ceterum, si fortè non sint in potestate recasuri: verius est, senatusconsulta cessare.

III. PAVLVS.

NEcare videtur non tantum is, qui partum præfocat, sed & is, qui abiicit, & alimoniam denegat: & qui publicis locis misericordiæ causa exponit, quam ipse non habet.

¶ Alimenta liberis a parentibus, uel a liberis parentibus decernuntur officio iudicis cognoscentis, an sit filius uel pater, & an de facultatibus conueniri possit ali, & an sibi petens sufficiat propter res & operas suas, uel an subsit causa propter quam possint legitime denegari. *Uartolus.*

V. ULPIANVS.

SI quis à liberis ali desideret, vel liberi ut à parente exhibeantur, iudex de ea re cognoscat. Sed utrum eos tantum liberos, qui sunt in potestate, cogatur quis exhibere: an verò etiam emancipatos, vel ex alia causa sui iuris constitutos, videndum

Digestorum lib. XXV.

¶ Idē Pla-
to dialo-
g. de legi-
bus & dialo-
g. de vale.
Maxi. lib.
5. cap. 4.
vbi inli-
gma quē-
dā & icu-
dignifi-
ca exem-
pla in hac
eandē sen-
tentiam
refert.
* Hec aff-
desunt.

dendum est. Et magis puto, etiam si non sunt liberi in pote-
state, alendos à parentibus: & vice mutua ꝑ alere parētes de-
bere. Vtrum autem tantum patrem, autumve paternum,
proavumve * paterni aut patrem, * ceterosque virilis sexus
parentes: an verò etiam matrem, ceterosque parentes, per al-
lum sexum contingentes cogamur alere, videndum. Et ma-
gis est, ut utrobique se index interponat, quorundam neces-
sitatibus facilius succursurus, quorundam egritudine. Et cum
ex æquitate hæc res descendat, charitatēque sanguinis, sin-
gulorum desideria perpendere iudicem oportet. Idem in
liberis quoque exhibendis à parentibus dicendum est. Ergo
& matrem cogemus, præsertim vulgò quæsitos liberos ale-
re, nec non ipsos eam. Item diuus Pius significat, quasi unus
quoque maternus alere compellatur. Idem rescripsit, ut
filiam suam pater exhibeat, si constiterit apud iudicem in-
istē eam procreatam. Sed & si filius possit se exhibere, esti-
mare iudices debent, ne non debeant ei alimenta decerne-
re. Deinde idem ita rescripsit ad Titianum: Competentes
iudices ali te à patre tuo iubeunt, pro modo facultatum
eius: si modo (cum opificē te esse dicas) in ea valetudine es,
ut operis sufficere non possis.

¶ In causa alimentorum proceditur summarie: & sententia lata
non facit præiudicium in causa filiationis ordinariæ exercenda. *

Si vel parens neget filium, idcircoque alere se non debere
contendat, vel filius neget parentem, summam iudices o-
portet super ea re cognoscere, & si constiterit filium vel pa-
rentem esse, tunc ali iubeunt. ceterum si non constiterit,
nec decernunt alimenta. Meminisse autem oportet, etsi
pronunciantur ali oportere, attamen eam rem præiudi-
cium non facere veritati. nec enim hoc pronunciat, filium
esse, sed ali debere. & ita diuus Marcus rescripsit. Si quis ex
his alere detrectet, pro modo facultatum alimenta consti-
tuentur. Quòd si non præsentur, pignoribus captis & di-
stractis, cogitur sententiæ satisfacere. Idem index estima-
re debet, num habeat aliquid parens, vel an pater meritò
filios suos nolit alere. Trebatius denique Marino rescriptum
est, meritò patrem cum nolle alere, qui cum detulerat. Nō
tantum alimenta, verum etiam cætera quoque onera libero-
rum, patrem à iudice cogi præbere, rescriptis continentur.

Et si

De agnoscendis, vel alendis liberis &c. 24

Et si impubes filius emancipatus sit, patrem inopem ale-
re cogitur. Iniquissimum enim quis meritò dixerit, patrem
agere, cum filius sit in facultatibus.

¶ Mater alimenta quæ fecit in filium quæ à patre ali debebat, à pa-
tre repetit. Bartolus.

Si mater alimenta, quæ fecit in filium, à patre repetat: cū
modo eā audiendam diuus Marcus rescripsit Antoniæ Mō-
tanæ, in hæc verba: Sed & quantum tibi alimentorum no-
mine, quibus necessario filiam tuam exhibuisti, à patre eius
præstari oporteat, iudices estimabunt. nec impetrare debes
ea, quæ exigente materno affectu, in filiam tuam erogatura
esses, etiam si à patre suo educeretur. A milite quoque filio,
qui in facultatibus est, exhibendos parentes esse, pietatis ra-
tio exigit. Parens quanvis ali à filio ratione naturali de-
beat: tamen es alienum eius non esse cogendum exolvere fi-
lium, rescriptum est.

¶ Omnis alimentandi in subsidium transit contra heredes. n. r.

Item rescriptū est, heredes filij ad ea præstanda, quæ viuis
filij ex officio pietatis suæ dabat, inuitos cogi non oportere.
relinqui in summam egestatem pater deductus sit.

¶ Liberti coguntur alere patronos & eorum filios & parentes:
& officio iudicis cognoscitur an sit libertus: & de facultatibus li-
berti & patroni, & an causam habeant recusandi. n. r.

Solent iudices cognoscere & inter patronos & libertos, si
de alendis his agatur. Itaque si neget se esse liberos, cogno-
scere eos oportebit. Quod si liberos esse constiterit, tunc de-
mum decernere ut alant. Nec tamē alimentorū decretū tol-
let liberto facultatē, quò minùs præiudicio certare possit, si li-
bertum se neget. Alimenta autē pro modo facultatū erūt præ-
benda, egentibus scilicet patronis. Ceterum, si sit vnde se ex-
hibeant, cessabunt partes iudicis. Vtrum autem tantū pa-
troni alendi sint, an etiā patronorū liberi, tractari potest. Et
puto, causa cognita iudices & liberos quoque patronorū alē-
dos decernere: non quidē tā facile ut patronos, sed nonnun-
quam & ipsos. Nam & obsequiū nō solum patronis, verum
etiam liberis eorum debet præstari. Sed & libertus mater-
nus alere cogitur. Si quis à liberti liberto ali se desideret,
vel ab eo, quem ex causa fideicommissi manumisit, quemque
suis numis redemit, nō debet audiri, ut & Masscollus scribit.

q. 64

Digestorum lib. XXV.

qui exaquat eum ei, qui mercedes exigendo, ius libertorum amittit. Sed & patroni filium, qui capitis accusauit libertum patrum, negat exhibendum. Sed & liberta cogitur patronum alere. De alimentis patroni arbiter solet dari, arbitraturus quantum sit in facultatibus, ut proinde possint alimenta moderari: quae tandiu praestabuntur, quandiu liberto supersit, patrono desit. Patrem quoque & matrem patroni, cum patronus & filij eius minime supersint, alere liberti ipsi (si idonei facultatibus sint) coguntur.

¶ Si patronus liberto denegat alimenta, perdit ius patronatus: si libertus patrono, redigitur in seruitutem. *Bar.*

VI. MODESTINVS.

Alimenta liberto petente non praestando patronus amissione libertatis causa impositorum, & hereditatis liberti punietur: non autem necesse habebit praestare, etiam si potest. Imperatoris Commodi constitutio talis profertur: Cum probatum sit, contumeliis patronos a libertis esse violatos, vel illata manu atrocibus esse pulsatos, aut etiam paupertate, vel corporis valetudine laborantes relictos: primum eos in potestate patronorum redigi, & ministerium praebere dominis iuberimus cogi. Sin autem nec hoc modo admo- neantur, vel à Praefide emptori addicentur, & precium patronis tribuetur.

¶ Cum de statu inter uirum & uxorem disceptatur, liberi communes sunt interim a patre alendū: nec alimenta praestita a patre filiis liti praeiudicium faciunt. *Bar.*

VII. IDEM.

Si neget, qui maritus fuisse dicitur, matrimonium esse co- tractum, eo quod eam, quae se uxorem fuisse dicit, ancil- lam esse probare paratus sit: alimenta quidem liberis praestare interim compellendum. Sin autem constiterit, eam ser- uam fuisse, nihil ei, qui pascendos curauit, ex hoc praedicti generari respondit.

¶ Descendentes per lineam masculinam coguntur alere ascendē- tes: scilicet si per femininam: nisi in subsidium. *Bar.*

VIII. MARCELLVS.

Non quemadmodum masculorum liberorum nostrorum liberi ad onus nostrum pertinere: ita & in feminis est. Nam manifestum est, id quod filia parit, non auo, sed patri suo

De inspiciendo ventre, custodiendōq; partu. 25

suo esse oneri: nisi pater aut non sit superstes, aut egenus sit. *¶* Patronus non habet ius in bonis liberti nisi pro alimentis in ca- su necessitatis. *Bar.*

IX. PAVLVS.

In bonis superstitum libertorum nullum omnino ius pa- troni liberive patronorum habent: nisi si tam infirmos se esse tamque pauperes Praefidibus probauerint, ut meri- to mensuris alimentis à libertis suis adiuuari debeant. idq; ius ita plurimis Principum constitutionibus manifestatur.

De inspiciendo ventre, custo- diendōq; partu.

Titulus. IIII.

I. VLPIANVS lib. xxxiii. ad edictum.

EMPORIBVS diuorum fratrum, quum hoc incidisset, ut maritus quidam praegnantē mu- lierem diceret, vxor negaret: consulti, Valerio Prisciano Praetori urbano rescripserunt in hec verba: Nouam rem desiderare Rutilius Seuerus

videtur, ut vxori, quae ab eo diuertit, & se non esse praegnan- tem profitetur, custodes adponat. Et ideo nemo mirabitur, si nos quoq; nouum consilium & remedium suggeramus. Igitur si perstat in eadem postulatione, commodissimū est, eligi honestissimee feminae domū, in qua in Domicia ve- niat: & ibi tres obstetrices probatae & artis & fidei, quae à te adsumptae fuerint, eam inspiciant. & si quidem vel omnes, vel duae renunciauerint praegnantem videri, tunc persuadē- dū mulieri erit, ut perinde custodē admittat, atq; si ipsa hoc desiderasset. Quod si enixa nō fuerit, sciat maritus ad iniu- diam existimationemq; suā pertinere, ut nō immerito pos- sit videri, captasse hoc ad mulieris iniuriam. Si autem vel omnes, vel plures non esse grauidam renunciauerint, nulla causa custodiendi erit.

¶ Hoc rescriptum locum habet ante partum editum, non post. Nam post partum locum sibi uendicat edictum de liberis exhiben- dis. *Bar. velus.*

ff. Infor.

d

Ex hoc

Digestorum lib. XXV.

Ex hoc rescripto euidentissime apparet, senatusconsultum de liberis agnoscendis locum non habuisse, si mulier dissimularet se pregnantem, vel etiam negaret, nec immerito: partus enim antequam edatur, mulieris portio est, vel viscerum. Post editum plane partum a muliere, non potest maritus iure suo filium per interdictionem desiderare, aut exhiberi sibi, aut ducere permitti extra ordinem. Igitur Princeps in causa necessaria subuenit. Secundum quod rescriptum euocari mulier ad Praetorem poterit, & apud eum interrogari, an se putet pregnantem, cogendaque erit respondere. Quid ergo, si non responderit, aut non veniat ad Praetorem? nunquid senatusconsultum poenam adhibemus, scilicet, ut liceat marito non agnoscere? sed finge non esse eo contentum maritum, qui se patrem potius optet, quam carere filio velit. Cogenda igitur erit remediis Praetoris, & in ius venire (& si venit) respondere: pignoraque eius capienda & distrahenda, si conteneret, vel multis coercenda. Quid ergo, si interrogata dixerit se pregnantem? ordo senatusconsulti expositus sequitur. Quod si negauerit tunc secundum hoc rescriptum Praetor debet obstetricem adhibere. Et notandum, quod non permittitur marito vel mulieri obstetricem adhibere: sed omnes a Praetore adhibenda sunt. Item Praetor domum honestae matronae eligere debet, in qua mulier veniat, ut possit inspicere. Quid ergo, si inspicere senon potest, vel ad domum non veniat? eque Praetoris auctoritas interueniet.

¶ Si maritus custodes adhibeat mulieri non pregnantem, poterit mulier actione iniuriarum agere, si maritus hoc fecit auctoritate iniuriarum non habente.

Si omnes vel plures renunciaverint praegnantem non esse, an mulier possit iniuriarum experiri ex hac causa? Et magis puto, agere eam iniuriarum posse: sic tamen, si iniuriam faciendae causa id maritus desiderauit. Caeterum, si non iniuriam faciendae animo, sed quia iuste credidit, vel nimio voto liberorum suscipiendorum ductus est, vel ipsa eum illexerat, ut crederet, quod constaret matrimonio hoc omnino fingebat: acquissimum erit ignosci marito. Meminisse autem oportet, tempus non esse praestitutum rescripto, quibus i senatusconsultis de liberis agnoscendis triginta dies praestituatur mulieri. Quid igitur est. Semperne dicemus marito licere uxorem ad Praetorem euocare: an vero & ipsi triginta dies praestituimus? Et putem: Praetorem causa cognita debere maritum etiam post triginta dies audire.

De inspiciendo ventre, custodiendoque partu sic Praetor ait:

De inspiciendo ventre, custodiendoque partu. 26

SI MULIER MORTUO MARITO PRAEGNANTEM SE ESSE DICTUM HESSE, AD QUOS EA RES PERTINET, PROCURATORIBUSVE EORUM, BIS IN MENSE DENUNCIANDUM CURAT, UT MITTANT (SI VELINT) QUAE VENTREM INSPICIANT. MITTANTVR MULIERES, LIBERAE DVNTAXAT QVINQVE, HAEQVE SIMVL OMNES INSPICIANT: ET NE QVA PARVM, DVN INSPICIT, INVITA MULIERE VENTREM TANGAT. MULIER IN DOMO HONESTISSIMAE FEMINAE PARIAT: QUAM EGO CONSTITVAM. MULIER ANTE DIES TRIGINTA, QUAM RARITVRAM SE PVSTAT, DENVNCIET HIS, AD QUOS EA RES PERTINET, PROCURATORIBUSVE EORVM, UT MITTANT (SI VELINT) QUI VENTREM CVSTODIANT. IN QVO CONCLAVIMVLIER PARTVRA ERIT, IBI NE PLVRES ADITVS SINT, QUAM VNVS: SI ERVNT, EX VTRAQUE PARTE TABVLIS PRAEFIGANTVR: ANTE OSTIVM SIVE CONCLAVIS LIBERI TRES, ET TRES LIBERAE CVM BINIS COMITIBVS CVSTODIANT. QVOTIESCVQVE EA MULIER IN ID CONCLAVE, ALIVDVE QVOD, SIVE IN BALINEVM IBIT: CVSTODES (SI VOLENT) ID ANTE PROSPICIANT, ET EOS, QUI INTROIERINT, EXCVTiant. CVSTODES, QUI ANTE CONCLAVE POSITI ERVNT (SI VOLVERINT) OMNES, QUI CONCLAVE, AVT IN DOMVM INTROIERINT, EXCVTiant. MULIER CVM PARTVRARE INCIPIT, HIS, AD QUOS EA RES PERTINET, PROCURATORIBUSVE EORVM DENVNCIET, UT MITTANT, QUIBUS PRAEGENTIBVS PARIAT. MITTANTVR MULIERES LIBERAE DVNTAXAT QVINQVE: ITA VT PRATER OBSTETRICES DVAS IN EO CONCLAVI NE PLVRES MULIERES LIBERAE SINT, QUAM DECEM: ANCILLAE, QUAM SEX. SED HAE, QUAE INTVS PVTVRAE ERVNT IN EO CONCLAVE

Digestorum lib. XXV.

VI. EXCUTIANTUR OMNES, NE QUA PRAE-
GNANS SIT. TRIA LYMINA, NEC MINVS,
ETI SI SINT: SCILICET, QVIA TENEBRAE AD
SVBSCIENDVM APPTIORES SVNT. QVOD
NATVM ERIT, HIS, AD QVOS EA RES PER-
TINET, PROCVRATORIBVSVE EORVM (SI
INSPICERE VOLENT) OSTENDATVR. APVD
EVM EDVCATVR, APVD QVEM PARENS IVS-
SERIT: SI AVTEM NIHIL PARENS IVSSERIT,
AVT IS, APVD QVEM VOLVERIT EDV-
CARI, CVRAM NON RECIPET: APVD QVEM
EDVCETVR, CAUSA COGNITA CONSTITV-
AM. IS, APVD QVEM EDVCABITVR, QVOD
NATVM ERIT, QVOD TRIVM MENSIVM
SIT, BIS IN MENSE, EX EO TEMPORE, QVO
AD SEX MENSIVM SIT, SEMEL IN MENSE: A
SEX MENSIBVS, QVOD ANNICVLVS FIAT,
ALTERNIS MENSIBVS: AB ANNICVLO, QVO-
AD FARI POSSIT, SEMEL IN SEX MENS-
IBVS (VBI VOLVIT) OSTENDAT. SI CVI VEN-
TREM INSPICI, CVSTODIRI, ADESSEVE PAR-
TVI LICITVM NON ERIT: FACTVMVE QVID
ERIT, QVO MINVS ITA EA FIANI, VTI SV-
PRA COMPREHENSVM EST: EI, QVOD NA-
TVM ERIT, POSSESSIONEM CAUSA COGNI-
TA NON DABO. SIVE QVOD NATVM ERIT,
VT SVPRA CAVTVM EST, INSPICI NON
LICVERIT: QVAS VTIQVE ACTIONES ME
DATVRVM POLLICEOR HIS, QVIBVS EX
EDICTO MEO BONORVM POSSESSIO DA-
TA SIT: EAS, SI MIHI IUSTA CAUSA ESSE
VIDEBITVR, EI NON DABO.

*Hic declarat, quibus personis sit denunciandum: et intellige
semper hoc secundum edictum mortui marito, nam in primo edicto
quod est a principio tituli usque ad §. de inspiciendo, denunciatur
marito.*

Quamvis sit manifestissimum edictum Prætoris, attamē
non est negligenda eius interpretatio. Denunciare igitur
mulierem oportet his scilicet, quorum interest partum nō
edi,

De inspiciendo ventre, custodiendōq; partu. 27

edi, vel totam habituris hereditatem, vel partē eius, siue ab
intestato, siue ex testamento. Sed & si servus hæres in-
stitutus fuerit, si nemo natus sit: Aristo scribit, huic quoque
servo (quamvis non omnia) quædam tamen circa partum
custodiendum arbitrio Prætoris esse concedenda. quam sen-
tentiam puto veram. Publice enim interest, partus non sub-
lici, ut ordinum dignitas, † familiarumq; salua sit. Ideoq;
etiam servus iste, cum sit in spe constitutus successione (qua-
lis qualis sit) debet audiri, & rem publicam, & suam gerēs.
Denunciari autem oportet iis, quos proxima spes successio-
nis contingit: ut puta primo gradu hæredi instituto, nō etiā
substituto: & si intestatus sit paterfamilias, his qui primi lo-
cum ab intestato tenent: si verō plures sint simul successuri,
omnibus denunciandum est.

Commissio modice solemnitas non utitur, nar.

Quod autem Prætor ait, CAUSA COGNITA SE
POSSESSIONEM NON DATVRVM, VEL A-
CTIONES DENEGATVRVM, cō pertinet, ut si
per rusticitatē aliquid fuerit omissum ex his, quæ Prætor ser-
uari voluit, nō obstat partui. Quale est enim, si quid ex his,
quæ leuiter observanda Prætor edixit, non sit factum, par-
tui denegari bonorum possessionem? Sed mos regionis in-
spiciendus est, & secundum eum & observari ventrem, &
partum, & infantem oportet.

Mulier propter imperitiā excusatur, nar.

II. IULIANVS lib. xix. Digestorum.

EDictum de custodiendo partu, derogatorium est eius,
quod ad Carboniani decreti exemplum comparatum
est: sed hoc aliquando remittere Prætor debet, si non mali-
tia, sed imperitia mulieris factum fuit, ne venter inspiceretur,
aut partus custodiretur.

III. PAVLVS.

QVid ventri substitutus est, vel institutus: si ventrē ser-
uare velit, audiendus est.

*Videi commissarius universalis cuius conditio deficit propter in-
ritatē posthumi, admittitur ad custodiendum partum, nar.*

IIII. SCAEVOLA.

IS, a quo, si sine liberis decessisset, quicquid ad eum ex bo-
nis

†Huc pti-
nēt exem-
pla, quæ
Val. Max.
lib. 9. cap.
16. refert
de iis, qui
ssimo loco
nati men-
dacio se
clarissimæ
familis
inferere
conati sūt

Digestorum lib. XXV.

nis pervenisset, torori fideicommissum relictum erat: decessit posthumo hærede instituto, & substitutis aliis. *Quæstio est, cum vxor defuncti prægnantem se dicat, an torori, procuratorive eius secundum formam edicti ventrem inspicere, & partum custodire permittendum sit?* Responditur: in eiusmodi specie, de qua quæreretur, posse videri ad eius, cui fideicommissum datum esset, sollicitudinem prospiciendum, idque causa cognita statuendum.

Si ventris nomine muliere in possessione missa, eadem possessio dolo malo ad alium translata esse dicatur.

Titulus. V.

I. VIPIANVS.

Ecce edicto rectissime Prætor prospexit, ne dum in fauorem partus, possessionem pollicetur, aliis præde occasionem præbeat. Idecirco constituit actionem in mulierem, quæ in alium hanc possessionem dolo malo trātulit. Nec solum mulierem Prætor coerceat, verum et cum quoque, in cuius potestate ea fuit, scilicet, si dolo ipsorum alius in possessionem fuerit admissus. Actionemque in tantum pollicetur in eos, quanti interfuerit eius, qui experitur. Necessario Prætor adiecit: VT QUI PER DOLVM VENIT IN POSSESSIONEM, COGATUR DECEDERE. Coget autem eum decedere, non Prætoria potestate, vel manu ministrorum: sed melius & ciuilius faciet, si eum per interdictum ad ius ordinarium remiserit. Interest autem eius, qui experitur, admissum alium in possessionem non fuisse: cum forte bona fide fructus perceptos consumpserit: aut si prædo venerit in possessionem, a quo fructus consequi non possit, quia soluendo non est. Hæc actio etiam post annum dabitur: quia rei habet persequutionem. Et si filia sit, quæ dolo fecit: in patrem dabitur actio, si quid ad eum peruenierit.

II. PAVLYS.

DOlo facit mulier, non quæ in possessionem venientem non prohibeat: sed quæ circumscribendi alicuius causa, clam

Si mulier ventris nomine &c.

28

sa, clam & per quandam machinationem in possessionem introducat. Si & patris & filie factum arguetur, in alterum quem actor velit, reddenda est actio: quia in id quod agentis interest, datur: ideo si id, quod ei abest, ab eo, qui in possessione est, seruati possit (præter sumptus litis causa factos) state, inutilis erit ei hæc actio.

Si mulier ventris nomine in possessionem calumniæ causa esse dicetur. Tit. VI.

Curantem mulieris excusat eam a calumnia: et partu non prodest nec nocet, nartolus.

I. VIPIANVS.

De possessione ventris nomine quærat, & deferente hærede mulier iurauerit se prægnantem esse, seruandum est iusiurandum: nec tenebitur mulier, quasi calumniæ causa fuerit in possessionem missa. Nec vis ei facienda est post iusiurandum. Si tamen pepererit, quæretur veritas, an ex eo prægnans fuerit. Alteri enim nec prodest, nec nocet iusiurandum inter alios factum, nec parui igitur nocebit. Et hoc edictum ex eadem causa proficiscitur, quæ superius. Debet enim Prætor, quemadmodum facilis est circa bonorum possessionem mulieri dandam ventris nomine, ita calumniam eius impunitam non relinquere. Per calumniam autem in possessionem fuisse videtur, quæ sciens prudensque se prægnantem non esse, voluerit in possessionem venire. Hanc autem actionem Prætor intra annum vtilem pollicetur, ultra non videlicet quasi pœnalem. Simili autem modo & hic quanti agentis interfuit, Prætor actionem hanc pollicetur. In partem etiam Prætor actionem pollicetur: si modò per eam factum sit, ut in possessionem per calumniam veniret. Cōpetit autem actio ei, cui interfuit in possessionem missum non esse: ut puta vel cohæredi sperati partum, vel ei, qui substitutus fuit, vel qui ab intestato, si partus non fuisset, succedere potuit. Interesse autem videtur primum de alimentis, quæ in ventrem sunt erogata. Nec enim aliàs hæc repetitur, nisi per calumniam in possessionem venit. Cæterum, si res calumnia caret, nihil præstabit mulier, quasi sine causa alta sit sub prætextu ventris.

d iij Cm

Digestorum lib. XXV.

In hoc interesse non potest uenire astatio totius hereditatis, si propter uentrem alius successus est ab hereditate exclusus. Nonnunquam augebitur quod interest, si quis forte dubitans, an pregnant sit, exclusus sit hereditate. Nam hereditas eius, qui exclusus est, dandam hanc actionem Iulianus ait: si quidem eius quoque interfuit, non fuisse calumnie causa in possessione mulierem: quia hoc si non fuisset, adeundo hereditatem institutus heredi suo locupletiore hereditatem suam relinqueret. Sed & hoc imputatur mulieri, quod diminuta sunt multa in hereditate: dum hic contemplatione ueteris non attingit hereditatem.

Contra mulierem succurritur heredi substituto defuncti: & conseruantur legata & libertates. *nar.*

Idem Iulianus lib. xix. Digestorum sic ait: Si substitutus, mente muliere in possessione, decesserit, heres eius eadem actione precium hereditatis a muliere exigit. Sed an decedant legata, ceteraque onera hereditatis, videndum. Et mihi uidetur potius dici posse legatarios cum muliere uiros hac actione: quia & ipsorum interfuit adiri hereditatem. Libertatibus plane subueniendum erit aduersus eum, qui propter hereditatem hac actione agat, scilicet, ut fideicommissarias cogatur is prestare, qui precium etiam eorum utrique consequitur. Sed & directis credo Prætoris succurrere oportere, ut interuentu suo tueatur eorum libertates. Si dolus filiefamilias interuenerit, & particeps doli pater fuerit, suo nomine tenebitur.

De Concubinis. Titulus. VII.

Liberta concubina patroni sui non potest patronum relinquere, & alii numerus licet possit alteri se in concubinam dare, item illa sola potest esse concubina, cum qua stuprum non committitur: & concubina patris non potest esse concubina filii uel nepotis: & concubina non debet esse minor duodecim annis.

I. VLPIANVS.

Vix in concubinato est, ab inuito patrono poterit discedere, & alteri se aut in matrimonium, aut in concubinatum dare. Ego quidem puto in concubina adimendum ei connubium, si patronum inuitum deserat: quippe cum honestius sit

De Concubinis.

29

sit patrono, libertam concubinam quam matremfamilias habere. Cum Atilicino sentio, & puto solas eas in concubinato haberi posse sine metu criminis, in quas stuprum non committitur. Qui etiam adulterij damnatam in concubinato habuit, non puto lege Iulia de adulteriis teneri: quanuis si uxorem eam duxisset, teneretur. Si quæ in patroni fuit concubinato, deinde in filij esse coepit, vel nepotis, vel contrà, non puto eam recte facere: quia pro nefaria est huiusmodi coniunctio: & ideo huiusmodi facinus prohibendum est. Cuiuscunque ætatis concubinam haberi posse palam est: nisi minor annis duodecim sit.

II. PAVLVS.

Si patronus libertam concubinam habes, furere coeperit, in concubinato eam esse humanius dicitur.

Cum ingenua honeste nata in dubio præsumitur matrimonium, nisi contrarium probetur: scilicet si fuerit liberta, uel uiliter nata. *Bartholus.*

III. MARTIANVS.

In concubinato potest esse & aliena liberta, & ingenua: sed maxime ea, quæ obscuro loco nata est, uel quæ corpore questum fecit: alioquin si honestæ uitæ & ingenuam mulierem in concubinato habere maluerit, sine contestatione hoc manifestum faciente non conceditur: sed necesse est ei, uel uxorem eam habere: uel hoc recusante eo, stuprum cum ea committere: nec adulterium per concubinam ab ipso committitur. Nam cum concubinatus per leges nomen assumptis, jextra legis poenam est: ut Marcellus libro septimo Digestorum scribit.

IIII. PAVLVS.

Concubinam ex sola animi destinatione estimari oportet.

V. IDEM.

Concubinam ex ea prouincia, in qua quis aliquid administrat, habere potest.

Digesto uerba est.

† Aristoteles tamen li. 7. Polit. ca. 16. Concubinum oem altius quam coniugis censet penitus interdicendum eum qui contra fecerit grauius puniendus. id. 18. & apud Christianos obtinere extra cõtro.

Digestorum seu pandectarum

Liber. XXVI.

De tutelis. Titulus. I

Primo ponit definitionem tutelae. Secundo ponit definitionem tutoris. Tercio ponit allusionem seu derivationem huius vocabuli Tutor. Secunda ibi: Tutores. Tertia ibi: Ex qua re. Bar.

I. PAVLVS.

TUTELA EST (VT SER-
uius definit) vis ac potestas in
capite libero constituta ad tu-
endum eum, qui per etatem sua
sponte se defendere nequit, in
re civili data ac permitta.

Tutores autem sunt, qui eam
vim ac potestatem habent, ex
que re ipsa nomen acceperunt.
Itaque appellantur tutores,
quali tuitores, atque defenso-
res: sicut aditui dicuntur, qui

redes tuerunt.

Mutis & surdis tutores dari non possunt, Bartolus.

Mutis tutor dari non potest: quoniam auctoritatem pre-
bere non potest. Surdum non posse dari tutorem, plerique,
& Pomponius libro decimosexto ad Sabinum probant:
quia non tantum loqui, sed & audire tutor debet.

II. POMPONIVS lib. xvj. ad Sabinum.

Non est exigendum à pupillo, vt sibi tutorem petat, aut
vt ad tutorem suum proficiat.

Quando concurrunt duae causae, una naturalis, alia accidentalis,
praevalet naturalis. Bar.

III. VLPIANVS lib. xxxvij. ad Sabinum.

Qui habent tutorem, si furere coeperint, in ea causa
sunt, vt in tutela nihilominus durent. Quae senten-
tia Quinti quoque Mutij fuit, & à Iuliano probatur: eoque
iure utimur, vt cesset cura, si tutelae aetas indigeat. Quare si
tutores habent, per furorē in curam non rediguntur, si verò
non

non habet, & furor eis accessit, nihilominus tutores accipere
poterūt: quia lex duodecim tabularum ita accepta est, vt ad
pupillos vel pupillas non pertineat. Quia autem in pupillo-
rum persona adgnatos curatores nō admittimus, idcirco pu-
tamus & si minor viginti quinque annis futuosus sit, curato-
rem ei, non vt furioso, sed vt adolescenti dari, quasi aetatis sit
impedimentū, & ita definiemus, ei, quem aetas curae vel tute-
lae subiicit, non esse necesse, quasi dementi, queri curatorem:
& ita Imperator Antoninus Augustus rescriptis: cum magis
aetati, quam dementiae tantisper sit consulendum.

Propter litē quam quis habiturus est, cum tutore vel curatore,
datur curator, qui non datur nisi praesenti & petenti. Item cogitur
quis petere. Bartolus.

Si pupillus pupillave cum iusto tutore litē agere vult, &
curator in eam rem petitur: vtrum ipsis poscentibus datur,
an verò & aduersario? Et sciendum est, siue agant, siue con-
ueniantur, dari his hunc curatorem posse: licet nō aliās, quam
si ipse petat, cui dari eū oportet. Denique Cassius libro sexto
scripsit, talem curatorem neminem dari posse, nisi praesen-
tem: neque cuiquam, nisi praesenti & postulati. itaque infan-
ti non potest dari. Idemque Cassius ait, si pupillus curato-
rem poscere non vult, quò minus cum eo agatur, cogi cum
à Praetore debuisset. Quolibet loco & tempore hunc cu-
ratorem dari posse, Pomponius libro decimosexto ad Sabinum
scripsit.

Curator simpliciter ad litē datus, intelligitur datus ad omnes
lites, quas pupillus habet cum tutore, cum quo litigare intendit. B.

Si pupillus petat talem curatorem, nec addat in quam rei:
an in omnes controuersias datus sit? Et ait Celsus, Seruium
constituisse, in omnes res datum videri.

III. PAVLVS lib. ix. ad Sabinum.

Quod dicitur, si indistincte datus sit curator, in totā
litē datum videri: fortasse eo spectat, si familiae er-
ciscunde, aut communi diuidundo, aut finium regundorum
actio esset cum tutore. Et si indistincte datus esset, nō solum
eo nomine curator esset, quò ageret pupillus pupillave: sed
iunctim quoque, quo cum iis ageretur. Possunt autem vel
plures in plurimum locum, vel vnus in plurimum, vel vnus vnus
loco, vel in vnam litē, vel in plures curator peti.

In eadem

Digestorum lib. XXVI.

In eadem causa dato uno curatore non potest dari alius. item
datus in una causa non potest dari in alia. *Bar.*

V. POMPONIVS lib. xvj. ad Sabinum.

Cum semel petitus est talis curator, quādiu is curator ma-
net, alius in eandem litem curator peti non potest. Et si
Titius (verbi gratia) aduersus Seium curator petitus sit idem
Titius & aduersus alium curator esse poterit, vt ex diuersis
causis vnus duorum curatorum locum obtineat. Quod qui-
dem & aduersus eundem accidet, si in diuersas lites, & di-
uersis temporibus idem petatur.

In tuto potest dari tutor, qui ei poterit authorari. *Bar.*

VI. VLPIANVS.

Muto, itēque mutae impuberibus tutorem dari posse,
verum est. Sed an authoritas eis accommodari possit,
dubitatur. Et si potest, tacenti & tuto potest. Est autem ve-
rius (vt & Iulianus libro vigesimoprmo Digestorū scripsit)
etiam tacentibus authoritatem posse accommodari.

In indice non potest dari tutor sub conditione: ex expressio eius
quod tacite inest, dispositionem conditionalem non inducit. *Bar.*

Sub conditione à Praesidibus prouinciarum non posse da-
ri tutorem placet: & si datus sit, nullius esse momenti datio-
nem. & ita Pomponius ait. Hanc autem adiectionem, quam
Praesides prouinciarum faciunt: **TUTOREM DO, SI**
SATIS DEDERIT: non conditionem in se habere, sed
admonitionem. Non scilicet aliter ei tutelam committi,
quam si rem pupillo saluam fore cauerit.

Is potest dare tutorem, cui specialiter permittitur. *Bar.*

Tutoris datio, neque imperij est, neque iurisdictionis: sed
ei soli competit, cui nominatim hoc dedit, vel lex, vel sena-
tusconsultum, vel princeps. Surdo impuberi poterit tutor
dari.

Et cuius status est dubius, non potest dari tutor: sed dabitur ci-
uator bonis. *Bar.*

Ei cuius pater in hostium potestate est, tutorem dari nō
posse, palam est. Sed si datus sit, an in pendēti sit datio, queri
potest: Et non puto dationem valere. Sic enim post patris re-
gressum recidit in potestatem, atq; si nunquam pater ab ho-
stibus captus fuisset. Imo curator substantiae dari debet, ne
medio tempore pereat.

C

De tutelis.

31

Isi pater cōsensit filio tutori datio, tenetur in solidum: ex admo-
nitiō pro consensu non habetur. *Bar.*

VII. VLPIANVS.

Si filius familiās tutor à Pratore datus sit, si quidem pater
tutelam agnouit, in solidum debet teneri: si non agnouit,
duntaxat de peculio. Agnouisse autem videtur, siue gessit,
siue gerenti filio consensit, siue omnino tutelam attigit. Vn-
de cum quidam filio scripsisset, vt diligenter tutelam gere-
ret, **CVM SCIAS** (inquiens) **PERICVLVM AD NOS**
FERTINERE: dixi hunc quoque videri agnouisse. Planē
si solum monuit filium, non videbitur agnita.

Patrono impicitur negligentia ex fr̄as in bonis liberti, sicut
in bonis extranei. *Bar.*

VIII. IDEM.

Patronus quoque tutor liberti sui, fidem exhibere debet:
& si qua in fraudem* debitorum (quāvis papilli liberti)
gesta sunt, renocari ius publicum permittit.

Et fr̄as in assumendo tutelam vel in male administrando, extra
ordinem punitur. *Bar.*

IX. MARTIANVS lib. xj. Institutionum.

In eos extra ordinem animaduertitur, qui probantur nū-
mis datis tutelam occupasse, vel precio accepto operam
dedisse, vt non idoneus tutor daretur: vel consulto in eden-
do patrimonio quātitatē minuisse, vel euidenti fraude pu-
pillorum bona alienasse.

Hic est duplex litera: vna affirmatiua, secundum quā dicit quod
municipes possint dari tutores municipi, hoc est ciues ciuī: ex sic in-
mit fecus esse, si non esset ciuīs ciuitatis. Alia litera est hic negati-
ua secundum quam dicit, quod non municipes potest dari municipi
tutor. *Bartholus.*

X. VLPIANVS.

Etiam* nō municipes tutor dari potest, dummodò mu-
nicipi detur.

* Als, de-
est nega-
tio.

XI. PAVLVS.

Vrius si tutor datus fuerit, potest intelligi ita dari, cū
sux mentis esse coeperit.

Tutores dati in locum absentis, durant etiam illo defuncto. *Bar.*

XII. IDEM.

Questum est, an hi, qui in locum absentis Reipubli-
cae causa

Digestorum lib. XXVI.

ca causa tutores dati sunt, mortuo illo, tutores persecuerentur: an alij petendi sint: Paulus respondit, eos, qui in locum absentis dati sunt, non reuocari eo, in eadem causa persecuerare, usque ad tempus pubertatis.

Curator uel coadutor datur tutori per iudicem ex causa: uel per ipsum tutorem cum decreto iudicis. *Bar.*

XIII. POMPONIUS.

Solet etiam curator dari aliquando tutori habenti propter aduersam tutoris valetudinem, vel senium etatis: qui magis administrator rerum, quam curator esse intelligitur. Sed etiam actor tutelae: quem solet Pretor permittere tutoribus constituere, qui non possunt iussu administracioni tutelae: ita tamen, ut suo periculo eum constituent.

Si pupillus transierit in alterius potestatem, uel perdit ciuitatem, tutela finitur. Idem si tutor remoueat: uel conditio existat exiterit. *Bar. et alii.*

XIII. VLPIANUS.

Si adrogati sint adhuc impuberes, vel pupilli deportati sint, tutores habere desinunt. Item si in seruitutem pupillus redigatur, utique finitur tutela. Aliis quoque modis desinunt esse tutores, si forte quis ab hostibus fuerit captus, vel pupillus, vel tutor. Sed & si ad tempus fuerit quis datus, tempore finito desinit esse tutor. Praeterea si tanquam suspectus quis fuerit remotus, desinit esse tutor. Sed & si ad certam conditionem datus sit, aequè eueniet, ut desinat esse tutor, existente conditione.

Si tutor est apud hostes sine mutatione status: non finitur tutela. *Bar. et alii.*

XV. IDEM.

Si quis tutor non sit captus ab hostibus, sed ad eos quasi legatus missus, aut etiam receptus ab eis, aut transfugerit: quia seruus non efficitur, tutor manet: sed interim à Praesidibus alius tutor dabitur.

Tutela est officium uirile, et non transit ad heredes. *Bar.*

XVI. CAIVS.

Tutela plerumque uirile officium est. Et sciendum est, nullam tutelam hereditario iure ad alium transire & licet ad liberos uirilis sexus perfectae aetatis descendunt legitime, ceterae tamen non descendunt.

XVII.

De testamentaria tutela.

32

XVII. PAVLVS.

Compluria senatusconsulta facta sunt, ut in locum furiosi & muti, & surdi tutoris alij tutores dentur.

XVIII. NERATIVS.

FOeminae tutores dari non possunt, quia id munus est masculorum: nisi à Principe filiorum tutelam specialiter postulent.

De testamentaria tutela. Titulus. II.

I. CAIVS lib. iiii. ad l. xij. tabularum.

Ege duodecim tabularum permissum est patribus, liberis suis, siue masculini, siue feminini sexus (si modò in potestate sunt) tutores testamento dare. Item scire debemus, etiam posthumis filiis, vel nepotibus, vel ceteris liberis licere parentibus testamento tutores dare: qui modò in ea causa sint, ut si eo uiuo nati fuerint, in potestate eius futuri, neque testamentum rupturi sint. Item ignorandum non est, cum, qui filium in potestate, & nepotem ex eo aequè in potestate habebit: si nepoti tutorem dederit, ita rectè dedisse uideri, si nepos post mortem eius in patris sui potestate recasurus non sit. quod euenit, si uiuo testatore filius in potestate eius esse desierit.

II. VLPIANUS.

Nec militem liberis recasurus in potestatem tutorem dare posse, à diuis fratribus rescriptum est.

Testamento uidentur dati qui sint dati, in codicillis testamento confirmatis. *Bar. et alii.*

III. IDEM.

Testamento datos tutores accipere debemus etiam eos, qui codicillis testamento confirmati scripti sunt. Sed eos demum testamento datos accipere nos oportet, qui iure dati sunt.

Pater dat tutorem filio instituto uel exheredato, mater instituto tantum: et tunc eam inquisitione confirmabitur. *Bar.*

III. MODESTINVS.

Pater heredi instituto filio uel exheredato tutorem dare potest: mater autem non nisi instituto: quasi in rem potius, quam in personam tutorem dare videatur. Sed & in-

quiri

Digestorum lib. XXVI.

quirit in eum, qui in matris testamento datus est tutor, oportet.

¶ Tutor datus a patre non legitimo, confirmabitur sine inquisitione, nisi nova causa superveniat. *Bar.*

Cum à patre datus, quantumvis minus iure datus sit, tamen sine inquisitione confirmetur: nisi causa, propter quam datus videbatur, in eo mutata sit: veluti si ex amico inimicus, vel ex diuite pauperior effectus sit.

¶ Appellatione filiorum continentur posthumi filii, non nepotes: sed appellatione liberorum etiam nepotes continentur. appellatione vero posteriorum omnes descendentes continentur. *Bar.*

V. VLPIANVS.

¶ Si quis filiabus suis tutores dederit, etiam posthumæ videatur dedisse: quia filiarum appellatione etiam posthuma continentur.

VI. IDEM.

¶ Vid si nepotes sint, an appellatione filiorum & ipsis tutores dati sint, videndum est. Et magis est, ut ipsis quoque dati videantur: si modò liberos dixit. Cæterum si filios, non continebuntur. Aliter enim filii, aliter nepotes appellantur. Planè si posteris dixerit, tam filii posthumi quam cæteri liberi continebuntur.

¶ Dies tutelæ cedit ab adita hereditate, et immediate illa potestas transit a testatore in tutorem. *Bar.*

VII. PAVLVS.

¶ Tutores non ab herede, sed à testatore protinus proficiuntur, & simul atque aliquis heres extitisset. Nam & ipse heres tutor dari potest. sed & post mortem heredis tutor rectè dari potest.

¶ Unquodque per id per quod ligatur, per contrarium dissolvitur.

VIII. VLPIANVS.

¶ Tutor datus, vetari tutor esse potest, vel testamento, vel codicillis. Sed & si sub cōditione fuerit tutor datus, deficiente conditione tutor non erit. Tutorem autem & à certo tempore dare, & vsque ad certum tempus licet, & sub cōditione, & vsque ad conditionem.

¶ In tutela datione attenditur etiam nouissima scriptura. *Bar.*

In tutoris datione utrū leuissima conditio, an nouissima, spectanda est? utputa ita: TITIVS, CVM POTERIT, TY-

RIT, TY-

De testamentaria tutela.

33

EST, TUTOR ESTO. TITIVS, SI NAVIS EX ASIA VENERIT. TUTOR ESTO. & Iulianus libro vicesimo Digestorum rectè scripsit, nouissimam scripturam esse spectandam.

¶ Non valent disposita in testamento, nisi adeatur hereditas saltem per unum ex pluribus. *Barolus.*

IX. POMPONIVS lib. xvj. ad Sabinum.

¶ Si nemo hereditatem adierit, nihil valet ex his, quæ testamento scripta sunt. Si verò unus ex pluribus adierit tutela statim valet: nec expectandum erit, ut omnes hereditatem adeant.

¶ Pendente aditione hereditatis potest dari tutor pupillo. *Bar.*

X. VLPIANVS.

¶ Si hereditas nondum adita sit, ex qua tutor speratur: verius est, alium tutorem dari posse, quasi nondum sit, nec speretur.

¶ In tutelæ attendimus nouissimam scripturam. *Bar.*

In tutelæ testamentariis id sequimur, quod nouissimum est: & si sæpius tutor datus sit, nouissimam scripturam inueniatur.

¶ Si nepos viuo auctore incipit tenere locum sui, si est confirmatus testamentum per. l. velleiam: ita tutela datio. *Bar.*

¶ Qui filium, & ex eo nepotem habebat, si nepoti tutorem dederit: habet disceptionem, an aliquo casu non sit utilis datio: ut puta, si proponas, filium viuo patre decessisse, & nepotem ex eo successisse viuo auctore. Et fortius dicendum est, tutelam quoque ex lege Iunia Vellea confirmatam. Nam & Pomponius libro decimosesto ex Sabino scripsit, valere tutoris dationem. Cum enim confirmatum sit testamentum, consequenter tutoris quoque datio valebit in eo testamento scripta, quod valet. (idem ubi nepos vel heres instituitur sit, vel nominatim exheredatus.)

*Hec alii
as desunt.

¶ Inhabilis datus tutor, intelligitur datus cum fuerit habilis.

¶ Si furiosus testamento tutor datur: si quidem cum furere defierit, rectè tutorem esse datū, Proculus existimat. Quod si datus sit purè, negat Proculus valere dationem. Sed est verius, quod & Pomponius ait, rectè videri datum: & tunc fore tutorem, cum sapere coeperit.

¶ Si alicui potest dari tutor sub conditione libertatis: & si infans.

c

si sim-

Digestorum lib. XXVI.

*Si simpliciter datur, in dubio idetur ei data fideicommissaria liber-
tas. Bartolus.*

Servus alienus ita dari tutor potest: **SI LIBER ERIT, TUTOR ESTO.** Quinimò & si purè datus sit, videtur inesse hæc cōditio, **CUM LIBER ERIT.** Potest autē quis & extraneo servo defendere ex hac causā fideicommissariā libertatē. Quid enim interest suum servum, an alienum, tutorem scripserit: cum pupilli favore, & publicæ utilitatis gratia, assumpta libertas sit in persona eius, qui tutor scriptus est? potest igitur & huic fideicommissaria libertas defendi, si voluntas apertissimè non refragetur.

*Et per testamentaria facit cessare legitimā, ex locus erit dat in-
tem si testamentarius desit esse naturaliter vel civiliter, iudice
hoc principaliter agente. Secus si desit esse naturaliter vel civiliter
iudice principaliter hoc non agente, quia tunc legitimus succedit:
sed nō succedit ibi, si aliquis ex testamentariis superinduit. Bar.*

XI. IDEM

SI quis sub conditione, vel ex die tutorem dederit, medio tempore alius tutor dandus est, quamvis legitimus tutor pupillus habeat. Sciendum est enim, quandiu testamentaria tutela speratur, legitimā cessare. Et si semel ad testamentariā devoluta sit tutela, deinde excusatus sit tutor testamentarius: adhuc dicimus in locum excusati alium dandum: nō ad legitimū tutorem redire tutelam. Idem dicimus, & si fuerit remouus. Nā idcirco abicitur, ut alius detur. Quod si tutor testamento datus decesserit, ad legitimum tutelā rediit: quia hic senatusconsultum cessat. Planè si duo pluresve fuerint tutores testamentarij: in locum eius, qui cessit, vel in ciuitate esse desit, poterit dari alius. Ceterum, si nullus superfit, vel in ciuitate sit, legitima tutela succedit.

Tutor non potest dari terræ rei, sed personæ vel universitati. Bartolus.

XII. IDEM.

Certarum rerum vel causarum testamento tutor dari nō potest, nec deductis rebus.

XIII. POMPONIUS.

ET si datus fuerit, tota datio nihil valebit.

XIII. MARTIANUS.

Quia personæ, non rei, vel causæ datur.

XV.

De testamentaria tutela.

34

XV. VERPIANUS.

SI tamen tutor detur rei Africanæ, vel rei Syriacæ, ut illis datio est. hoc enim iure vitur.

*Indefinita in singulari vel etiā in plurali prolata in tutelâ equi-
poller inuiversalis: non tamen comprehendit eos, de quibus constat
testatorem non sensisse. Bar.*

XVI. IDEM.

SI quis ita dixerit: **FILIIS MEIS TUTOREM DO:** Sin ea conditione est, ut tam filiis, quam filiabus dedisse videatur. Filiorum enim appellatione & filix cōtinentur.

Si quis filio tutorem dederit, & plures filios habeat, an omnib⁹ filiis dedisse videatur? & de hoc etiā Pōponi⁹ dubitat. Magis est autem, ut omnibus dedisse videatur. Si quis liberis tutores dederit, vel filiis, & habeat quosdam apud hostes, etiam ipsis dedisse videbitur, si nō aliud apertè probetur testatorem sensisse. Si quis cum ignoraret se Titium filium habere, filiis tutores dederit: utrum his solis dedisse videbitur, quos in potestate scit: an ei quoq; , quem ignoravit se habere? Et magis est, ut huic dedisse nō videatur: licet nomen filiorum admittat, & ipsam. Sed quia de ipso non sensisset, dicendum est, cessare in personam eius donationē. Proinde & si * certior sit factus filium decessisse, qui supererat, idem erit dicendum. Nec enim videtur ei dedisse, quē obice credebatur. Si posthumis dederit tutores, hīq; viuo eo nascantur, an datio valeat? Et magis est, ut utilis datio fiat, etiam si viuo eo nascantur.

*Ita, cre-
dat filio.*

*Testamentarii non coguntur a iudice satisfacere: sed quandoque
possint offerre, ut soli administrent. ad quod admittuntur, nisi alii
etiam offerant idonee: vel iudici cognoscenti aliud iudicetur, quod
si plures simul offerant, idoneior eligitur. Bar.*

XVII. IDEM.

Testamento datos tutores non esse cogendos satisfacere rem saluam fore, certo certius est. Sed nihilominus cū quis offert satisfactionē, ut solus administret, audiendus est, ut edicto canetur. Sed rectè Prætor etiā ceteris detulit hæc cōditionem, si & ipsi velint satisfacere. Nam & si ipsi parati sint satisfacere, nō debēt excludi alterius oblatione: sed impleta videlicet ab omnibus satisfactione, omnes gerēt: & qui cōtētus est magis satis accipere, quam gerere, secur⁹ erit. Non omnimodò tamen is, qui satisfacit, præferendus est. Quid enim

e ij

Digestorum lib. XXVI:

enim, si suspecta persona sit, vel turpis, cui tutela committi, nec cum satisfactione debeat: vel quid si iam multa flagitia in tutela admisit? Nonne magis repelli & reici à tutela, q̃ solus administrare debeat? Nec satis non dantes temere repelluntur: quia plerumq; bene probati & idonei atq; honesti tutores, etiam si satis non dent, non debent reici: quinimò nec iubendi sunt satisfacere. Duplex igitur causæ cognitio est. Vna ex persona eius, qui obtulit satisfactionem, quia & qualis sit: alia verò contutorum, quales sint: nū forte eius exultationis, vel eius honestatis sint, vt non debeat hanc contumeliam satisfactionis subire.

XVIII. CALLISTRATVS.

Quod si plures satisfacere parati sint, tūc idonior preferendus erit, vt & tutorum personæ inter se & fiduciariorum comparentur.

¶ Extraneus nolens satisfacere, non repellit tutores ab administratione. Bartolus.

XIX. VLPIANVS.

Si nemo tutorum prouocet ad satisfactionem, sed existat quidam, qui tutor non est, desideretq; vt aut satisfiant tutores, aut si non dent, parato sibi satisfacere committant tutelam: non est audiendus. Neq; enim aut extero tutela committenda est, aut testamento dati tutores contra ius satisfactioni subiiciendi sunt. Hoc edictum de satisfactione, ad tutores testamentarios pertinet. Sed & si ex inquisitione dati sint tutores, Marcellus ait, ad eos pertinere hoc edictum: & id etiam oratione diuorum fratrum significari. Ideoq; & illi clausule sunt subiecti: * & si cui maior pars tutorum decernat, * is enim geret, quem maior pars elegerit: quāuis verba edicti ad testamentarios pertineant.

¶ De eo quod quis gerit antequā nascatur posthumus, tenetur actione negotii gest. si uero post eum natum gerat, in actionem tutelæ deuoluitur. Bartolus.

Licet testamento datus posthumus tutor nondū est tutor, nisi posthumus edatur, datur tamen aduersus eum substituto pupilli negotiorum gestorū actio. Sed & si partus editus fuerit, deinde hic tutor prius, quā quicquā gereret, remotus à tutela fuerit: & hic eadem actione tenebitur. Si quid planè gessit post editum partum: de eo quoque, quod ante

De testamentaria tutela.

35

ante gessit, tutelæ iudicio tenebitur: & omnis administratio in hanc actionem veniet.

XX. PAVLVS.

Tutor incertus dari testamento nō potest. Quem libet possumus tutorem dare, siue is Prætor, siue Cōsul sit: quia lex duodecim Tabularum id confirmat.

XXI. IDEM.

Testamento tutores hi dari possunt, cum quibus testamenti factio est.

¶ Qui relinquit tutorem seruam, quem putabat liberum, non videtur libertatem ei dare. Bartolus.

XXII. IDEM.

Si quis tutorem dederit filio suo seruum, quem putabat liberum esse, * is neq; tutor, neque liber erit.

¶ Incertitudo circa personas quibus datur tutor, nitiat dationem. Item datio certa potest conferri in voluntatē eius, cui datur. Bartolus.

XXIII. APURICANVS.

Tutor ita recte non datur, illi aut illi filiis meis, vtri eorum uolet, titius tutor esto. Quid enim dicemus, si Titius constitutere nolit, vtri ex filiis tutor esse velit? Ita autem recte tutor dabitur, TITIVS (SI VOLET) ILLI FILIO MEO TVTOR ESTO.

XXIII. TABOLENVS.

Si plures tutores dati sint à Prætorē, curatorē posci litis causa superuacuum est: quia altero tutore auctore cum altero agi potest.

¶ Excusatus à tutela unus, propter hoc nō excusatur à tutela alterius: uel aliter, in separatis de iure ad aliud non infertur. n.

XXV. MODESTINVS.

Dvobis pupillis tutor datus, et si alterius tutela se excusare potest, cum res separatæ sint: attamen alterius tutor manet.

¶ Mater non potest esse tutor testamentaria nec à iudice constituitur. Bartolus.

XXVI. PAPINIANVS.

Iure nostro tutela communium liberorum matri testamentario patris frustra mādatur. Nec si prouincia præles imperitia

* as, addi
tur, cū es-
set seruus,

* as, vt si
* as is ge-
ret,

ante

c ij

Digestorum lib. XXVI.

ritia lapsus, patris voluntatem sequendam decreuerit, successores eius sententiam, quam leges nostrae non admittunt, resequitur.

¶ Non videtur tutor honorarius, qui ab aliis rationes exigere debet, Bartolus.

Honoris causa tutor datus non videbitur, quem pater à ceteris tutoribus, quibus negocia gerenda mandauit, rationes accipere voluit.

¶ Datus tutor in testamento de eius iuribus dubitatur, & prætor confirmatur: ex interm erit tutor, sed qualis sit declarabit euentus, Bartolus.

Propter litem inofficiosi testamenti ordinandam, ex herede, cui. redato filio, * quem ei tutorem pater dedit, eundem à Prætor confirmari oportet. Euentus etenim iudicatus rei declarabit, vtrum ex testamento patris, an ex decreto Prætoris auctoritatem accepit.

XXVII. TRIPHONINVS.

Idem fiet, si intestatum decessisse patrem, pupilli nomine defendatur, falsum ve testamentum nomine pupilli datur: & si patruus extet, legitimus tutor sumus ab intestato: quia tutorem habenti, tutor dari non potest. Nam commodius ipse, qui scriptura continetur, à Prætor dabitur: vt sine vilo litis præiudicio iustus tutor auctor pupillo ad eam litem fiat.

¶ Propter causam statim receditur à legitimo, ex loco est datio, Bartolus.

Cum autem ipse patruus, quem tutorem legitimum sibi dicebat pupillus esse, subiectum filium criminaretur, & ad se legitimam hereditatem pertinere contenderet, alium tutorem petendum Iulianus respondit.

¶ Qui se à tutela excusat, perdit quod sibi suisque est ea contemplatione reliquum, Bartolus.

XXVIII. PAPINIANVS.

¶ Vi tutelam testamenti mandatam, excusationis iure suscipere noluit, ab his quoque legatis summo uedus erit, quæ filiis eius relicta sunt. modo si legata filij non affectione propria, sed in honorem patris meruerunt.

¶ Seruus datus tutor non erit liber incontinenti: sed eius libertati aliter prouideatur, Bar.

Verbis

De testamentaria tutela.

36

Verbis fideicommissi manumissus, non iure tutor testamento datur: post libertatem itaque redditam, ex voluntate testatoris ad tutelam vocatur.

¶ Patronus non potest dare liberto tutorem, sed confirmatur, Bartolus.

Impuberi liberto patronus frustra tutorem dabit: sed voluntatem eius, si fides inquisitionis congruat, Prætor sequetur.

¶ Qui sibi ascriptis tutelam in testamento, non erit tutor, nisi testator subscripsit: ex executionem amittit, Bar.

XXIX. IDEM.

EX sententia senatusconsulti Liboniani tutor non erit, qui se in testamento pupillo tutorem scripsit. Cum autem patris voluntas hoc ipsum manu sua declarantis ambigua non esset, cum (quauis alij tutores essent) curatorem dandum respondi: nec admittendam excusationem, quam iure publico habebat, * (quoniā promississe videbatur) nec vt suspectum remoueri.

* Nec alii defuncti.

¶ Incertitudo personæ, cui datur tutor, irritat dationem, Bar.

XXX. PAVLVS.

DVO sunt Titij, pater & filius. datus est tutor Titius: nec apparet, de quo sensit testator. Quæro, quid iuris sit? Respondi: Is datus est, quem dare se testator sensit. Si id non apparet, non ius deficit, sed probatio, igitur neuter est tutor.

¶ Tutores dati in testamento rupto, debent confirmari, Bar.

XXXI. SCARVOLA.

SI pater exheredatæ filiz tutores dederit, & testamentum eius ruptum dicatur, nato posthumo. commodissimum est, eosdem tutores pupillæ dari, ad petendam intestati hereditatem.

¶ In testamento potest dari tutor non eius, Bar.

XXXII. PAVLVS.

QVÆRO, an non eiusdem ciuitatis ciues testamento quis tutores dare possit? Paulus respondit, posse.

¶ Tutor datus causa notitia, ita tenetur ut alius, Bar.

Idem Paulus respondit, cum quoque, qui propter rerum notitiam tutor datus sit, perinde in omnibus, & administrationis, & accessionis iure conueniri posse, atque ceteros tutores, qui eodem testamento dati sunt.

e iij

¶ Licet

Digestorum lib. XXVI.

Et licet expressum differatur, tacitum non differatur. Bar.

Lucius Titius heredes instituit filios suos pupillaris etatis, eis que tutores his verbis dedit: FILIIS MEIS TUTORES SUNTO CAIUS MAELIVS, ET LVCIVS PROS. cui Eros libertatem non dedit. fuit autem Eros intra viginti quinque annos etatis. Quæro, an possit libertatem sibi vindicare? Paulus respondit: quoniam placet eum, qui à domino tutor est datus, libertatem quoque meruisse videri: eum quoque, de quo quæritur, in eadem causa habendum, & liberum quidem ab adita hereditate esse: tutela autem post legitimam ætatem onerari.

Verba præsentis temporis cum adverbio, tunc, referuntur ad tunc mortis. Bar.

XXXIII. TABOLENVS.

Tutoribus ita datis: LVCIVM TITIVM TUTOREM DO. SI IS NON VIVIT, TUNC CAIUM PLAVTIUM TUTOREM DO. Lucius Titius vixerat, & tutelam gesserat, deinde mortuus erat. Trebatius negabat, ad Plautium pertinere tutelam, Labeo contra: Proculus quod Labeo. Ego Trebatij sententiam probor: quia illa verba ad mortis tempus referuntur.

Defectus causæ finalis nititur dispositionem. Bar.

XXXIII. SCÆVOLA.

Cum codicillis ideo alios se tutores dare significasset, quoniam testamento datos, quosdam defunctos, aut excusationem habere posse comperisset: an nihilominus, qui eorum viverent, nec excusati essent, tutores permanerent? Respondi: nihil proponi, cur non permanerent.

De confirmando tutore vel curatore.

Titulus. III.

Et tutor legitime datus in testamento non eget confirmatione: scilicet si nimis legitime, vel ex persona dantis, vel eius cui datur, vel ex modo dandi. Bar.

I. MODESTINVS.

Ne de confirmandis tutoribus querentes relinquamus, paucæ de his scrutemur. Quidam recte dati sunt tutores secundum testamentum, hoc est, & à quibus oportet, & quibus oportet, & quomo-

De confirmando tutore vel curatore. 37

quomodo oportet, & ubi oportet. Pater enim filiis, vel nepotibus, quos habet in potestate, recte dat tutorem, sed in testamento. Si autem talis persona fuerit, quæ dare non possit, velut mater, aut patronus, aut extraneus quis: aut cui non potest dari, veluti filio non existenti in potestate, aut filix, aut si dixerit, PRECOR TE CVRAM HABERE RE RVM: aut in codicillis quidem non confirmatis dederit tutorem, aut curatorem: tunc & quod deficit, repleti à consulari potestate, constitutiones concesserunt: & secundum mentem tutores confirmari. Et si quidem pater fuit, qui dedit, nihil amplius inquit qui præest, sed simpliciter eum confirmat. Si autem alius quis dederat, tunc inquit personam, si apta sit. Amplius scire oportet, quoniam neque curator testamento à patre recte datur, datum assuetum esse confirmari ab eo, qui præest.

Et tutor vel curator datus à matre, confirmatur ex inquisitione. Bartolus.

II. NERVATIVS lib. iij. Membranarum.

Mulier liberis non recte testamento tutorem dat: sed si dederit, decreto Prætoris, vel Proconsulis, ex inquisitione confirmabitur: nec satisfabit pupillo rem suam fore. Sed & si curator à matre testamento datus sit filiis eius, decreto confirmatur ex inquisitione.

Et tutor datus à patre in testamento inualido confirmatur: scilicet si in testamento inualido datus esset. Bar.

III. IVLIANVS lib. xx. Digestorum.

Qui à patre tutor scriptus est, aut non iusto testamento, aut non ut lege præcipiebatur, confirmandus est ad tutelam gerendam, perinde ac si ex testamento tutor esset, id est, ut satisfactio ei remittatur.

Quilibet potest dare tutorem impuberi, quem instituit, si nihil aliud habet. Bartolus.

III. PAVLVVS.

Si patronus, vel quicquid extraneus impuberi, quem herede instituit, tutorem dederit: & extra ea nihil in bonis pupillus habeat: non male dicitur, iudicium eius sequendum esse: quippe qui & personam eius, quem tutorem esse voluit, nouerit: & impuberem ita dilexerit, ut eum heredem institueret.

Ad

Digestorum lib. XXVI.

¶ Ad magistratus qui tutores confirmant sine inquisitione, & fideiussores non recipiunt, pertinet periculum administrationis. *Bar.*

V. PAPIANVS.

Tutores à patre testamento datos iussit Prætor magistratus confirmare. Hi cautionem quoque accipere debuerunt: nec voluntas eius, qui tutorem dare non potuit, negligentiam magistratum excusat. Denique Prætor non ante decretum interponere potest, quam per inquisitionem idoneis pronunciatis. Vnde sequitur, ut si tutelæ tempore solvendo non fuerunt: in id, quod de bonis eorum servari non poterit, contra magistratus actio decernatur.

¶ Tutor datus à patre sine inquisitione confirmatur. *Bar.*

VI. IDEM.

Si filio impuberi pater tutorem, aut puberi curatorem dederit, citra inquisitionem Prætor eos confirmare debebit.

VII. HERMOGENIANVS lib. iij. l. i. *l. i. l. i. l. i. l. i.*

Naturali filio, cui nihil relictum est, frustra tutor à patre datur, nec sine inquisitione confirmatur.

¶ Hic ponitur forma quomodo tutor confirmatur ex inquisitione. *Bar.*

Si queratur, an ex inquisitione rectè datus sit tutor, quatuor hæc consideranda sunt: an & hic dederit, qui dare potuit: & ille acceperit, cui fuerat dandus: & is datus sit, cuius dandi facultas erat: & pro tribunali decretum interpositum sit.

¶ Licet pater dederit tutorem filio: tamen inquiri debet, an voluntas patris mutata fuerit, vel mutari debuerit: maxime si diu post testamentum factum decesserit. *Bar.*

VIII. TRIPHONINVS lib. vij. Disputationum.

In confirmando tutore hoc Prætor inquirere debet, an dederit patris voluntas, quod in facili est, si in proximo mortis tempore tutores non iure, vel curatores scripserit pater. Nam si ante annos, ut medio spatio ponerit facultatem tutoris non iure à patre dati, fieri diminutio, vel mortem antè celata, vel ignorata emerferit improbitas, aut inimicitie cū patre exarserint,

IX. PAVLVS.

Vel cum fisco aliquem contractum damnosum miscuisset:

X. TRIPHONINVS.

Utilita-

De legitimis tutoribus.

38

Vtilitatem pupillorum Prætor sequetur, non scripturam testamenti vel codicillorum. Nam patris voluntatem Prætor ita accipere debet, si non fuit ignarus scilicet eorum, quæ ipsa Prætor de tutore comperta habet. Quid denique si postea de eo, quem pater testamento codicillis ve non iure dedit, scripserit tutorem esse nolle? Nempe non sequetur primam voluntatem Prætor, à qua pater discessit.

¶ Curator datus à patre non debet satisfacere re pupilli salutem fore: sed de fideicommissio restituendo sibi relicto, si curam dimiserit. *Bar.*

XI. SCAEVOIA.

A Via testamento nepotibus curatorem dedit, fideicommissio ei relicta. Quæsitum est, an administrare curator compelli debeat? Respondi, curatorem quidem non esse: sed cum aliquid testamento ei datum esset, teneri cum ex fideicommissio, si non curam susciperet: nisi id quod ei datum esset, nollet petere, aut reddere paratus esset. Item quæsitum est, an iste curator satisfacere nepotibus debeat? Respondi: quasi curatorem non debere, sed cum fideicommissum peti ab eo posset, fideicommissi nomine satisfacere debere.

De legitimis tutoribus.

Titulus. III.

¶ Legitima tutela ex verbis & ex mente. I. duodecim tabularum deferitur cognatis, ad quos deferitur hæreditas: fallit si mulier est in medio. *Bar.*

I. VLPINVS.

Egitime tutelæ lege duodecim tabularum adgnatis delatæ sunt, & consanguineis: item patronis id est, his, qui ad legitimam hæreditatem admitti possint. Hæc summa providentia: ut qui spectarent hanc successionem, idem tuerentur bona, ne dilapidarentur. Interdum tamen alibi hæreditas est, alibi tutela: ut puta, si consanguinea pupillo sit. Nam hæreditas quidem ad adgnatam pertinet: tutela autem ad adgnatum. Idem in libertinis, si sit patrona, & patroni filius. Nam tutelam patroni filius, hæreditatem patrona obtinebit. Tandemque erit, & si sit patroni filia & nepos.

¶ Tres primi legitimi faciunt tutelam non deinde ad sequentem, sed esse locum dativo. *Bar.*

Si apud

Digestorum lib. XXVI.

Si apud hostes sit frater inferioris gradus, agnato tutela non deferitur. Nam etsi patronus apud hostes sit, patroni filio tutela non deferitur: sed interim à Prætorè datur.

¶ Licet patronus propter delictum priuatur iure succedendi: non tamen priuatur onere tutela. *Bar.*

Interdum etiam sine hereditate tutela deferitur, interdum hereditas sine tutela: ut puta in eo qui latitauit, cum seruum rogatus esset manumittere. Nam generaliter diuus Pius rescripsit Aurelio Basso, ius patroni eum non habere, his verbis: Planè tergiversatio eorum, qui subuertere fideicommissariam libertatem voluerunt: eo modo puniatur, ne ius patroni acquirant in eo, quem liberum esse noluerunt. Idem erit, si filix adsignatus libertus sit. tutela quidem apud fratres remanebit (ut Marcellus notat) legitima autem hereditas ad sororem pertinebit.

¶ Tutela legitima tollitur capitis diminutione. *Bar.*

II. IDEM.

Legitimam tutelam, capitis diminutione pupilli (etià ea, quæ salua ciuitate contingit) amitti, nulla dubitatio est. Ex lege dicitur, quod ex mente eius colligitur, licet verba deficient. *Bar. et alii.*

III. IDEM.

Tutela legitima, quæ patronis deferitur lege duodecim Tabularum, nõ quidem specialiter vel nominatim delata est, sed per consequentias hereditatum, quæ ex ipsa lege patronis datae sunt. Ergo manumissor ex lege duodecim Tabularum tutor est, siue sponte, siue etiam compulsus ex causa fideicommissi manumissit.

¶ Continuat in manumittendo priuatur hereditate, sed non tutela: nisi in totum ius patronatus perdat. *Bar.*

Sed & si hac lege emit, ut manumitteret, & ex constitutione diui Marci ad Aufidium Victorinum peruenit ad libertatem, dicendum est, tutorem esse. Planè si fortè ex Rubriano senatusconsulto peruenit ad libertatem, non habebit tutorem eum, qui rogatus est. sed Orcinus libertus effectus, ad familiam testatoris pertinebit. in qua specie incipit tutela ad liberos patroni primos pertinere, quæ ad patronos non pertinet. Quod quidem in omnibus Orcinis libertis locum habet, testamento manumissis.

¶ Si plures

De legitimis tutoribus.

39

¶ Si plures sint patroni, omnibus deferitur tutela, & aliquo deficiente remanet apud ceteros, & omnibus deficientibus uadit ad liberos eorum, per eundem modum per quem deferitur hereditas. *Bar.*

Si duo pluresve manumittant, omnes tutores sunt. Sed si mulier sit inter manumissores, dicendum est, solos masculos fore tutores. Sed & si aliquis ex patronis decesserit, tutela penes ceteros patronos est, quantum ille filium reliquerit.

Sed & si ab hostibus fuerit captus, interim soli cõpatroni tutores sunt. Simili modo & si in seruitutem redactus sit: appareat ceteros esse tutores. Sed si omnes patroni decesserint: tunc tutela ad liberos eorum incipit pertinere. Proinde si alter ex patronis filium, alter nepotem reliquerit: utrum ad solum filium, an verò & ad nepotem tutela pertineat: quia & nepos in familia patris sui proximus est? hoc apparebit ex legitimis hereditatibus. legitima autem hereditas ad solum filium pertinet. ergo & tutela ad solum filium descendit: post filium tunc ad nepotem.

¶ Si primus legitimus defuncto patre indicit hoc principaliter agentis, locus est dativo, non sequenti legitimo: scens si defuncti casu naturali uel civili, iudex hoc principaliter non agentis. *Bar.*

Quærit potest, si patroni filius sit remotus, vel excusatus, an nepoti tutela deferatur? Et Marcellus in ea sententia est, ut succedi non posse scribat. idcirco enim abierunt tutela, ut alij in locum eorum dentur, nõ ut & successio* admittatur. * Alias, amittatur

Non tantum autem morte, verum etiam capitis diminutione successio debet in legitima tutela admitti. Quare si proximior capite diminutus est: qui post eum est, succedit in tutelæ administratione.

¶ Pater est legitimus tutor filii emancipati: frater fratris emancipati est tutor fiduciarius. *Bar.*

Si parens filium vel filiam, vel nepotem, vel neptem, vel deinceps impuberes, quos in potestate habebat, emancipet, vicem legitimi tutoris sustinet.

III. MODESTINVS.

Quo defuncto, si liberi perfectæ ætatis existant, fiduciarij tutores fratris vel sororis efficiuntur.

¶ Tutores legitimi constituuntur ipso iure per legem, non tamen possunt administrare nisi satisfecerint: quæ satisfactio a patrono causa cognita non exigitur. *Bar.*

V. VLP. A.

Digestorum lib. XXVI.

V. VIPIANVS.

Legitimos tutores nemo dat, sed lex duodecim tabularū fecit tutores. Sed etiam hos cogi satisficere, certum est: tantum, ut etiam patronum & patroni filium, ceterosque liberos eius cogi rem saluam fore satisfacere, plerisque videatur. Sed hic causa cognita Praetorem statuere debere, melius est: utrum debeat satisfacere patronus liberique eius, an non: ut si persona honesta sit, remittatur ei satisfactio: & maxime si substantia modica sit. Si autem patroni persona vulgaris, vel minus honesta sit, ibi dicendum est, satisfactionem locum habere, ut aut modus tutelae, aut persona, aut causa admittat satisfactionem.

¶ Vni ex tutoribus legitimis ex causis potest decerni administratio: & se invicem possunt prouocare ad satisfactionem: nisi sint patroni. Bartolus.

In legitimis, & in his, qui a magistratibus dantur, quaestio est, an vni decerni tutela possit: Et ait Labeo, & vni recte tutelam decerni. posse enim aliquos, vel absentes, vel furiosos esse, quae sententia utilitatis gratia admittenda est, ut vni decernatur administratio. An ergo & prouocare se invicem secundum superiorē clausulam possint? Et magis est, ut si omnes satis non dederint, vel potuerint & noluerint: vel si finita sit satisfactio (nonnunquam enim satisfactio ab eis non petitur) aut satis definit esse cautum: aut magistratus municipales, ab his, quos dederunt, aut non potuerint, aut noluerint satis exigere: posse dici in his, & quo casu cautum non est, admittendam prouocationem. An ergo & in patronis idem sit dicendum, maxime ubi cessat satisfactio? Et puto in patronis non oportere admitti prouocationem, nisi ex magna causa, ne quis spem successionis diminuat. Nam si patrono tutela non fuerit commissa, poterit per compatronum damno affici, qui solus rem pupilli male administrat.

¶ Capitis diminutione pereunt legitimae tutelae etiam iam susceptae. Bartolus.

Si quis legitimus tutor capite minutus sit, dicendum est, desinere eum esse tutorem: & locum esse iudicio tutelae, finita tutela.

¶ Qui non reliquit tutorem, est intestatus quo ad tutelam: & mortuo testamentario devenitur ad legitimos. Bartolus.

VI. PAVLVS.

De legitimis tutoribus.

40

VI. PAVLVS.

In testato parēte mortuo, adgnatis defertur tutela. Intestatus autem videtur non tantum is, qui testamentum non fecit: sed & is, qui testamento liberis suis tutores non dedit. quantum enim ad tutelam pertinet, intestatus est. Idem dicemus, si tutor testamento datus, adhuc filio impubere manente decesserit: nam tutela eius ad adgnatum reuertitur.

VII. CAIVS lib. ij. rerum quotidianarum.

Sunt autem adgnati, qui per virilis sexus personas cognatione iuncti sunt, quasi a patre cognati: veluti frater eodem patre natus, fratris filius, neposve ex eo: item patruus, & patruus filius, neposve ex eo.

¶ Qui sunt in pari gradu agnationis, pariter vocantur ad tutelam. Bartolus.

VIII. PAVLVS.

Si reliquero filium impuberem, & fratrem & nepotem ex alio filio, constat utrosque esse tutores, si perfectae aetatis sint: quia eodem gradu sunt.

IX. CAIVS lib. ij. rerum quotidianarum.

Si plures sint adgnati, proximus tutelam nanciscitur, & si in eodem gradu plures sint, omnes tutelam nanciscuntur. **¶** Propinquior cognatus non impedit sequentem, nec propinquior cognatus impedit sequentem cognatum. Bartolus.

X. HERMOGENIANVS lib. iij. Iuris et iurum.

Adnato propior femina, quod minus sit impuberis adgnati tutor, non obicitur: ideoque patruus sororem consanguineā habentis fratris filij legitimus erit tutor. Nec amita patruo magno, vel matertera fratris filijs ne sint tutores obstat. Surdus & mutus nec legitimi tutores esse possunt, cum nec testamento, nec alio modo utiliter dari possint.

XI. PAVLVS.

Minus autem audiens potest.

De tutoribus & curatoribus datis ab his, qui ius dandi habet: & qui, & in quibus causis specialiter dari possunt. Tit. V.

¶ Potest dare tutorem cui est concessum, & illi qui sua iurisdictioni subest. Bartolus.

E. VILFRA.

Digestorum lib. XXVI.

I. ULPIANVS.

Sive Proconsul, siue Præses, siue etiam præfectus Aegypti, siue qui Proconsulatum vel moderamen provincie temporis causa obtinet, Proconsule scilicet vel Præsede defuncto, vel quia ipsi provincia regenda commissa est: tutorem dare poterit. Legatus quoque Proconsulis, ex oratione diui Marci, tutorem dare potest. Quod autem permittitur tutorem dare provincie præfidi, eis tantum permittitur, qui sunt eiusdem provincie, vel ibidem domicilium habent.

¶ Propter absentiam vel appellationem aliorum datur tutor ad tempus. Bartolus.

II. IDEM.

Cum quidam tutores dari appellassent, quidam autem non adessent: diuus Pius rescripsit, dandum temporarium tutorem, qui tutela fungeretur.

¶ Magistratus municipales si substantia pupilli non excedit quinque aureos, possint dare tutores iure suo: si autem excedat, tunc dabunt iussu præfidis.

III. IDEM.

In dandi tutores, datum est omnibus magistratibus municipalibus, eoque iure utimur: sed illum, qui ab eodem municipio, vel agro eiusdem municipij est.

¶ Curator non potest se dare tutorem vel delegare. Bar.

IV. IDEM.

Prætor ipse se tutorem dare non potest: sicut nec pedaneus iudex, nec compromissarius ex sua sententia fieri potest.

¶ Absens ex iustis absentis ex iure potest dari tutor. Bar.

V. CAIVS lib. ij. rerum quotidianarum.

Illud semper constitit, Præfidem posse tutorem dare, tam absentem, quam præsentem: & tamen præsentem, quam absentem.

VI. ULPIANVS.

Non ignorantem & iniuriam.

¶ Curator potest dari ad authorandum in uno contractu tantum. Bartolus.

VII. IDEM.

Non tantum ad dotem dandam nupturæ curatorem dari oportet, verumetiam ei, quæ iam nupta est. Sed & ad dotem

De tutorib. & curatorib. datis ab his &c. 41

ad dotem augendam datur: & mutandæ quoque dotis gratia curator dare potest.

¶ Tutelæ datio non potest mandari ei, qui non habet iurisdictionem: sed habenti iurisdictionem sic. Bar.

VIII. IDEM.

Nec mandante Præsede & aliis tutor dari poterit.

¶ Qui non intelligit, licet habeat iurisdictionem, non potest eam exercere. Bartolus.

¶ Si Prætor vel Præses provincie in furore aut dementia constitutus dederit tutorem, non puto valere. Quamvis enim Prætor vel Præses sit, nec furor ei magistratum abroget: atamen datio nullius erit momenti.

¶ Tutor potest dari die feriata. Bar.

¶ Dari tutor omni die poterit. Furiosus & furiosæ, & mutus & surdus, tutor vel curator à Præatore vel Præsede dari poterit.

IX. MARTIANVS.

Impuberi ad hereditatem adeundam, ut tutor detur, ex causa permissum est.

¶ Si in causa dandi tutorem erratur, datio est nulla. Bar.

X. IDEM.

Tutor si petitus fuerit habenti: & absente eo, quasi non habenti datus sit, datio nulla est. Nam & si quoquo modo in petitione tutoris erratum fuerit, in facti causa, maxime post constitutionem diuorum fratrum, non valet tutorum datio.

¶ Præsente tutore non potest dari curator pupillo. Bar.

XI. CELSVS lib. viij. Digestorum.

Curator pupillo vel pupillæ non datur, si tutor eorum adfuerit.

¶ Filius potest dari curator patri curatore egenti. Bar.

XII. ULPIANVS lib. v. de officio Proconsulis.

His, qui in ea causa sunt, ut superesse rebus suis non possint, dare curatorem Proconsulem oportebit. Nec dubitabit filium quoque patri curatorem dare. Quamvis enim contra sit apud Celsum, & apud alios plerique: relatum, quasi indecorum sit patrem à filio regi: attamen diuus Pius Iustus Celerum item diui fratres rescripserunt: filium, si sobrie vivat, patri curatorem dandum magis, quam extraneum.

ff. Infor.

f

¶ Prodigio

* alii, alii
quis tutor
re dare.
Itē, aliis
tutor ipse
datur.

Digestorum lib. XXVI.

Proditus filio ad matris instantiam datur curator: & prodigus est, qui in sermonibus uidetur sapiens, in factis insipiens. *Bar.*

Divus Pius matris querelam de filiis prodigis admisit, ut curatorem accipiant, in hæc verba: Non est nouum, quodam, etsi mentis suæ videbuntur ex sermonibus compotes esse: tamen sic tractare bona ad se pertinentia, ut nisi subueniatur his, deducantur in egestatem. eligendus itaque erit, qui eos cōsilio regat, nam æquum est, prospicere nos etiam eis, qui quod ad bona ipsorum pertinet, furiosum faciunt exitum.

Ista est optima & iuxta legem sic summatur, seruo pupillo in causa quam potest habere cum domino, datur tutor, qui desinit esse statim non ceperit habere patronum, & legitime satisfecerit. *Barolus.*

XIII. PAPINIANVS.

Si impuberi libertas & hæreditas per fideicommissum data sit, & institutus adire noluit: senatus celsit eum (si impuberi: nomine desideretur) adire cogendum: ut tamen pupillo pupillæve tutor ab eo, cui ius dandi erit, detur: qui tutelam retineat, quoad restituitur hæreditas, & rem saluam fore ab hærede caueatur. Postea autem diuus Adrianus, ut idē in eo seruetur, quod in eo, cui directa libertas data fuerit, rescriptit. Quamuis autē à patrono *REM SALVAM PUPILLO FORE*, nō facile cautio exigatur: tamē Senatus pro extraneo haberi voluit eū, qui quod in ipso fuit, etiā libertate priuante impuberem: & ius quidē liberti quod habet, *qui ex causa fideicommissi manumittit, non est ei ablatum: tutela verō sine vinculo cautionis non committitur.

*als, quia

Quid ergo, si non caueat? Non dubiē tutela non erit apud patronum. *Si puella duodecimum annum impleuerit, tutor desinit esse: quoniam tum minoribus annis desiderantibus curatores dari solent. Si curator patronus petatur, fides inquisitionis pro vinculo cautionis cedit.

XIII. IDEM.

Libertus non aliis patroni patronæve libertis tutor esse cogitur, q̄ qui iura patronatus sperare possunt.

Curator datus in locum tutoris absentis, datur in omnem rem. *Barolus.*

XV. PAVLVS.

In omnem

De tutorib. & curatorib. datis ab his &c.

42

In omnem rem *tutor dandus est in eius tutoris locum, qui reipublicæ causa abfuit. **als, cura tor,*

XVI. IDEM.

Nec ille desinit tutor esse, quod & in omnibus, qui ad tēpus excusantur, iuris est.

XVII. VLPIANVS.

Et, qui de statu suo litigat, tutorem dari posse, Pomponius scribit: & verum est, ut ita demum teneat datio, si liber est.

XVIII. IDEM.

In dando tutore ex inquisitione, & in eum inquiritur, qui senator est: & ita Seuerus scripsit.

Quando rectores non sunt in ciuitate, tutoris datio remanet apud ordinem pcuratorum. *Bar.*

XIX. PAVLVS.

Vbi absunt hi, qui tutores dare possunt, Decuriones iubentur dare tutores, dūmodo maior pars conueniat: ubi non est dubium, quin vnum ex se dare possint. Magistratus municipalis collegam suum, quin dare tutorem possit, non dubium est.

Curri non datur tutor, sed curator. *Bar.*

XX. MODESTINVS.

Ventri tutor à magistratibus populi Romani dari non potest, curator potest: nam de curatore constituendo edicto comprehensum est. Curatorē habenti, quō minus alius curator detur, regula iuris non est impedimento.

Mulieres non possunt esse curatrices. *Valit* hodie in matre & anie: ut in authenticæ, matri & adæ. c. quando m. tu. offi. fin. pos. *Bar.*

XXI. IDEM lib. iij. Excusationum.

Scire oportet magistratus, quod curatrices minoribus mulieres non creabunt.

Cum quid iura prohibetur, aliæ non debet esse permissum. *Barolus.*

Si mater sub hac cōditiōe scripserit filios heredes, si solum patris potestate fuerint: solutis his, & ppter hoc heredib*, ipse pater curator creari nō poterit etiā si voluerit: ut nō alia via hoc, qd noluit testatrix, fiat. & hoc ita à diuo Seuero promulgatum est. Sed & si quis à

f ij paren-

Digestorum lib. XXVI.

parentibus prohibitis fuerit tutor esse: neq; creare hunc oportet: & si creatus sit, nec recusauerit: prohiberi cum esse tutorem, manente * epistimia.

Interp
reliquit
Grgcã vo
gem.

¶ Absens causa reipublica non debet dari tutor: & si tutor datur ex inquisitione, inquitur de moribus dandi: nec debet dari ille qui se ingerit. Bartolus.

Eos, qui in legatione sunt, non creent tutores vel curatores magistratus: quia per id tempus, quo in legatione sunt, periculum ad eos non pertinet. Si præfectorium hominē in legatione existētem Romanus princeps dederit tutorē, dimittetur. Cum reliquis oportet magistratū & mores creandorum inuestigare. Neque facultates enim, neq; dignitas ita sufficiens est ad fidē, vt bona electio, & benigni mores.

Semper autem maximē hoc obseruent magistratus, ne creent eos, qui seipsos volunt ingerere vt creentur: quique pecuniam dant, hos enim & potē obnoxios esse, lege promulgatum est.

¶ Nobiles possint esse tutores popularium, & e converso. Bar.

XXII. IDEM lib. v. Excusationum.

ET qui non sunt consiliarij, consiliariorum filiis tutores creantur: sicut & consiliarij his, qui non sunt ex consiliariis.

XXIII. IDEM.

Simul plures tutores dari possunt.

¶ Si idoneus tutor in ciuitate non repetitur, perquiritur in circumstantibus ciuitatibus. Bartolus.

XXIII. PAVLVS.

DIUS Marcus & Verus Cornelio Proculo: Siquando defuncti in ciuitate, ex qua pupilli oriūdi sunt, qui idonei videantur esse tutores: officium erit magistratum, inquirere ex vicinis ciuitatibus honestissimum quemq;, & nomina Præsidi prouinciæ mittere, non ipsos arbitrium dandi sibi vindicare.

¶ Curator datus impuberi durat usque ad pubertatem. Bar.

XXV. IDEM lib. vij. Responsorum.

Curatorem impuberi datum quacunq; ex causa, perseuerare in diem pubertatis in eadem cura respondendi. ergo post pubertatem alium curatorem sibi petere debebit.

¶ Si tutor

Qui petant tutores vel curatores &c.

43

¶ Si tutor datur tanquam impuberi qui non est, non valet datio. Bar.

XXVI. SCAEVOLA lib. iij. Digestorum.

SEI egressi annos duodecim, decreto Prætoris ex inquisitione datus est tutor, quasi minori. quæro, an excusare se deberet? Respondi: secundum ea, quæ proponerentur, neque excusationem necessariam esse, neque obligari, quod non gereret.

¶ In loco originis datur tutor a iudice domicilii: alias datur a iudice originis si in utroque habeat bona. Bar.

XXVII. HERMOGENIANVS lib. v. Responsorum.

PVILLO, qui tam Romæ quàm in prouincia facultates habet: rerum, quæ sunt Romæ, Prætor: prouincialium, Præses tutorem dare potest. Libertino tutores libertini dandi sunt. Sed etsi ingenuus detur, nec se excusauerit, tutor perseuerabit.

¶ Potest quis dari contutor ei, pro quo tenetur. Bar.

XXVIII. PAVLVS lib. iij. Decretorum.

ROMANUS Apulus à iudice appellauerat, dicens, se non debuisse dari in tutela collegam ei, quem ipse, cum magistratus esset, nominasset suo periculo: ne in vna tutela duplex periculum sustineret. Decreuit Imperator, posse quem & fideiussorem pro tutore esse, & nihilominus tutorem dari. Itaque decreuit est in tutela.

¶ Tutoribus datis debet per iudicē intra triginta dies nunciari. Bar.

XXIX. IDEM.

SI peregrē agant, qui tutores vel curatores dati sunt, vt intra dies triginta notum his à magistratibus fiat, diuus Marcus rescripsit.

Qui petant tutores vel curatores, & vbi petantur. Titulus. VI.

¶ Mater tenetur filiis impuberibus petere tutores & curatores, non adultos. Bartolus.

I. MODESTINVS lib. iij. Responsorum.

ATRIS sollicitudo in petendis filio tutoribus, non etiam curatoribus, obseruatur: nisi quo casu impuberi curator petendus est.

¶ Pupillis petendi tutores sint a matre: alias primum successione, & a libertis, qui alias ponuntur, &

f iij. alii

Digestorum lib. XXVI.

alii agnati vel cognati possunt hoc facere, sed si neglexerint, non puniuntur. Bartolus.

II. IDEM lib. ij. Excusationum.

SI minores non habet eos, qui ex legibus defensores sint, siquidem tutoribus indigent propter etatem, possunt eis petere tutores constitui cognati, & qui affinitate iuncti sunt parentibus, et masculis quam feminis. Possunt & amici parentum, & educatores ipsorum puerorum hoc petere, & hi quidem ex electione vel voluntate petunt tutores. Sunt autem quidam, quibus necesse est petere tutores: puta mater, & liberti. ex his enim quidam damnati patiuntur: quidam vero & puniuntur, si non petierint eos, qui ex legibus defensores sint. Mater enim expellitur legitima filii hereditate: quasi indigna existens accipere hereditatem legitimam eorum, quibus tutorem constitui neglexerit. nec solum si non petierit, sed & si quem petierit, qui prauitatis gratia dimitti poterat, deinde dimisso eo vel etiam abiecto, rursus alium non petierit: vel studiosi malos petierit. Liberti autem ex his causis accusati apud Praesidem puniuntur, ut emendantur, si appareat eos vel propter negligentiam, vel malitiam non petisse. Quae autem de matre praedicta sunt, ostenduntur in epistola Severi: cuius verba subiecta sunt. **DIUVS SEVERVS VLPIO RVFINO.** Omne me rationem adhibere subueniendis pupillis, cum ad curam publicam pertineat, liquere omnibus volo: & ideo mater, quae vel non petierit tutores idoneos filiis suis, vel prioribus accusatis reiectisve, non confestim aliorum nomina ediderit, ius non habeat vendicandum sibi bonorum intestatorum filiorum. Sed & apud Paulum libro septimo ita responsum est.

Qui litigaturus est cum pupillo non debet ipse petere tutorem, sed alius muniare: quibus negligentibus iudici debet referri. *Bar.*

Si quidem aliquis vel foenerator, vel legatarius, vel alius necessariam habeat aduersus pupillum persecutionem: ipse quidem non petet tutorem pupillo, sed eos, qui petere possunt, rogabit petere: vel si hi neglexerint, tunc accedens ad Praesidem, hoc ipsum dicet, ut vel constituto tutore legitimo, ea vel aduersus pupillum moueatur persecutio. Haec quidem de tutoribus.

Quoniam minores petunt sibi curatores per se, vel per procuratorem. *Bar.*
Curatores

Qui petant tutores vel curatores &c. 44

Curatores autem minores sibi ipsis petent, si quidem adfuerint, per se ipsos: si autem abfuerint aliquis eorum, petet per procuratorem. An autem alius petere curatorem possit minori, quaesitum est: Et Ulpianus egregie ita scribit, non decere alium ei petere, sed ipsum sibi ipsi: & apud Paulum libro nono Responsorum ita relatum est.

Tutor non potest petere curatorem pupillo, & qui legitime non petierit tutorem, pro non legitimo habetur. *Bartolus.*

Curatorem, ignorante, nec mandante pupillo, non recte ei a tutore petendum videri: periculumque eorum, quae curatorem non iure datus gessisset, non sine ratione eum, qui petisset, cogendum agnoscere. Sed & alia parte eiusdem libri ita respondit: Si matris iudicium Princeps secutus, curatores filiae eius dederit, periculum administrationis eorum eam respicere debere.

Remotus a tutela, non tenetur alium petere. *Bar.*

III. IDEM lib. iij. Excusationum.

Qui qualitercunque dimissi sunt per excusationem a tutela, necesse non habent petere pupillis tutorem: ut ait Severi & Antonini constitutio.

Decuriones possunt dare aliquem iudicem tutorem. *Bar.*

III. PAVLVS.

Decreto decurionum & ipsum magistratum curatorem dari potuisse respondi.

Mater, quae tutorem non petit confirmari, vel in locum excusati alium dari eum alius non superesset, perdit successionem filii: non id quod ei debetur ex testamento mariti, nec sibi imputatur, si ut suspensum non petiit remoueri. *Bar.*

V. TRIPHONINVS lib. vij. Disputationum.

Redendum est, & eam matrem constitutione contineri, quae tutores a patre non legitime testamento, vel co-dicillis datos filiis impuberibus, non postulauit decreto confirmari. Si autem pluribus tutoribus idoneis datis, vnus eorum, vel decessit, vel temporalem excusationem accepit, mater, quae propterea in locum illius alium non petit, quia numerus reliquorum administrationi tutelae sufficiebat, incidit quidem in verba constitutionis: sed sententia excusatur. Sed si suspecto tutore pupilli accusato, decretum erit, ei adiungi alios, mater eos quoque petere debet: & si non petit, incidet

Digestorum lib. XXVI.

in sententiā constitutionis. Hęc autem mater ab omni quidem bonorum vendicatione intestatorum filiorum repellitur. Si verò maritus ei fideicommissum à filio reliquerit, cui mulier non petiit tutorem, SI SINE LIBERIS DECESSERIT, vel sub hac conditione, SI INTESTATUS MORTUUS ERIT: fideicommissi petitio, quę ex alieno iudicio descendit, non est percipienda. Quę autem suspectum tutorem non fecit, nec verbis, nec sententiā constitutionis in penam incidit: quod eiusmodi facta diiudicare & æstimare, virilis animi est: & potest etiā delicta ignorare mater: satisq; est, eam petisse talem, qui inquisitione per Pretorem habita, idoneus apparuit: & ideo nec iudicium ei sufficit ad eligendos tutores: sed inquisitio fit, etiā si maxime in propria bona liberis suis testamento tutores dederit.

De administratione & periculo tutorum & curatorum, qui gesserunt vel non: & de agentibus, vel conveniendis vno vel pluribus. Titulus. VII.

¶ Tutor cogitur administrare, & ad eum spectat periculum, ex quo scit se datum. Bartolus.

I. ULPIANVS.

Ereare atque administrare tutelam, extra ordinem tutor cogi solet. Ex quo scit se tutorem datum, si cesset tutor, suo periculo cessat. Id enim à diuo Marco constitutum est, ut qui scit se tutorem datum, nec excusationem (si quā habet) allegat intra tempora præstituta: suo periculo cesset.

¶ Tutor potest defendere pupillū per se, vel ei se defendenti autorari, prout elegerit ipse: sed curator potest defendere adultum per se, vel ei defendenti autorari, prout elegerit actor, item tutor. & curator possunt agere, vel agentibus autorari, prout ipse elegerint. Et est solennis & magistratus casus. Bart.

Sufficit tutoribus ad plenam defensionem, siue ipsi iudicium suscipiant, siue pupillus ipsis authoribus: nec cogendi sunt tutores cauere, ut defensores solent. Licentia igitur erit, utrum malint ipsi suscipere iudicium, an pupillum exhibere, ut ipsis authoribus iudicium suscipiatur: ita tamen, ut pro his,

De administrat. & periculo tutor. & curat. 45

his, qui fari non possint, vel absint, ipsi tutores iudicium suscipiant: pro his autem, qui supra septimum annum ætatis sunt, & præsto erunt, auctoritatem præstent. In causis autem adultorum licentia erit agentibus, vel ipsū adultum præsentem in iudicium vocare, ut consensu curatoris conueniatur: vel contra curatorem agere, ut ipse litem suscipiat.

In absentibus autem adultis omnimodò contra curatorem agendum. Non denegari autem, neque tutoribus, neque curatoribus debet, etiā debitores pupillorum, vel adultorū ex persona sua respectu officij in iudicium vocare: vel illis hoc facientibus suum accommodare consensum.

¶ Iudicati actio non datur contra tutorem, nisi se liti obtulerit: sed contra pupillum, nisi ab hereditate, cuius causa est condemnatus, se abstinerit. Bart.

II. IDEM.

Sive tutor condemnauit, siue ipse condemnatus est, pupillo & in pupillum potius actio iudicati datur: & maxime, si ideo se liti obtulit, quod non posset vel propter infantiam, vel propter absentiam, auctor esse ei ad accipiendum iudiciū. & hoc etiā diuus Pius rescriptis: & exinde multis rescriptis declaratum est, in pupillum dandam actionem iudicati semper, tutore condemnato, nisi abstinere: tunc enim nec in tutorem, nec in pupillum dari, nec pignora tutoris accipienda esse, sæpe rescriptum est. Amplius Marcellus libro vigesimo Digestorum scribit. & si satisfecit tutor, mox abstinuit pupillus, fideiussores quoque eius debere subueniri. Sed si pupillus non abstinuit, quemadmodum ipsi, ita & fideiussores eius subueniri: maxime si pro absente pupillo, vel pro infante satisfecerit.

* alii abstinere.

¶ Si pluribus tutoribus, vel curatoribus quilibet potest administrare: & tunc erit decernenda administratio per iudicium. vel si iniuratur decreta per testatorem, ille administrabit: & alii non gerentes tenentur ad ea, quæ hic exponuntur in textu. Bart.

III. IDEM.

Si plures curatores dati sunt: Pomponius libro sexagesimo octauo ad edictum scripsit, ratum haberi debere, etiā quod per vnum gestum est. Nam & in furiosi curatoribus, ne vtilitates furiosi impediatur, Prætor vni eorum curationem decernit: ratūq; habebit, quod per eum sine dolo malo ge-

Digestorum lib. XXVI.

lo gestum est. Si parens, vel pater, qui in potestate habet, destinavit testamento, quis tutorum tutelam gerat, illum debere gerere Pretor putavit. meritoque patris statum voluntati, qui utique filio recte prospexit. Tandem Pretor fecit, & de his, quos patres destinavit testamento, aut confirmavit: ut si parens quem vellet tutelam administrare declaravit, ille solus administraret. ceteri igitur tutores non administrarent: sed erunt hi quos vulgo honorarios appellamus. Nec quisquam putet ad hos periculum nullum redundare. Constat enim hos quoque excussis prius facultatibus eius, qui gestum sit, conveniri oportere. Dati sunt enim quasi observatores actus eius & custodes: imputabiturque eis quandoque, cur si male eum converteri videbant, suspectum non fecerint? Assidue igitur & rationem ab eo exigere eos oportet, & solliciti curare, qualiter converteretur: & si pecunia sit, quae deponi possit, curare ut deponat ad praediorum comparationem. Blandiuntur enim sibi, qui putant honorarios tutores omnino non teneri. tenentur enim secundum ea, quae supra ostendimus.

Cur causa receditur a voluntate defuncti, & alii quam testator dicit, administratio conceditur. idem in curatore. & si testator non dixerit, ius eligitur. var.

Quamvis autem ei potissimum se tutelam commissurum Pretor dicat, cui testator delegavit: attamen nonnunquam ab hoc recedit, ut puta, si pater minus perpenso consilio hoc fecit, forte minor viginti quinque annis: vel eo tempore fecit, quo iste tutor bonae vitae vel frangi videbatur: deinde postea idem cepit male converteri, ignorante testatore: vel si contemplatione facultatum eius res ei commissa est, quibus postea exutus est. Nam & si vnum pater tutorem dederit, nonnunquam ei adiunguntur curatores. nam Imperator noster cum patre rescripsit, cum duos quis liberos suos tutores dedisset, vnum rerum Italicarum, alium rerum Africarum, curatores eis adiungendos: nec patris voluntatem secuti sunt. Quod in tutoribus rescriptum est, & in curatoribus erit observandum, quos pater testamento destinavit a Pretore confirmandos. Apparet igitur Pretori curam fuisse, ne tutela per plures administraretur, quippe etsi pater non destinaverit, quis gerere debeat, attamen id agit, ut per vnum administraretur.

De administrat. & periculo tutor. & curat. 46

nistratur. Sanè enim facilius vnus tutor & actiones exercet, & excipit, ne per multos tutela spargatur.

Tutores possunt tunc ex eis administrationem committere, vel omnes simul gerere, vel diuidere. Bartolus.

Si non erit à testatore electus tutor, aut gerere nolet, tunc is geret, cui maior pars tutorum tutelam decreuerit. Pretor igitur iubebit eos conuocari: aut si non coibunt, aut coacti non decernent, causa cognita ipse statuet, quis tutelam gerat. Planè si non consentiant tutores Pretori, sed velint omnes gerere, quia fidem non habeant electo, nec patiuntur ut succedanei sint alieni periculi: dicendum est, Pretorem permittere eis omnibus gerere. Item si diuidi inter se tutelam velint tutores, audiendi sunt: ut distribuatur inter eos administratio, vel in partes, vel in regiones. & ita si diuisa fuerit, vnusquisque exceptione summovebitur pro ea parte vel regione, quam non administrat.

Quidum determinatur secundum suam causam. Bart.

III. IDEM.

Ita autem depositioni pecuniarum locus est, si ea summa corradì possit, ut inde ager comparari possit. Si enim tam exigua esse tutelam probabitur, ut ex nummo resecto praedium puero comparari non possit, depositio cessat. Quae ergo tutelae quantitas depositionem inducat, videamus. Et cum causa depositionis exprimat, ut praedia pupillis coparentur, manifestum est, ut ad minimas summas non videatur pertinere. Quibus modis praefiniri generaliter non potest: cum facilius causa cognita per singulos possit examinari. Nec tamen auferenda facultas est, etiam minores summas interdum deponi postulare, si suspecti tutores esse videantur.

Gessisse dicitur, qui modicum attigit per se vel per alium: & si cessat, ut suspectus poterit accusari: & qui non gessit, tenetur utili. Bartolus.

Gessisse autem videtur tutor, quicquid omnino pupillare attigit, etiam si modicum: cessantque partes eorum, qui solent cessantes cogere administrare. Quod si postea quam gessit, tunc se gestu abstinnit, etiam suspecti postulatio succedit. Quod si quis tutelam mandauerit gerendam, gestumque fuerit ab eo, cui mandatum est, locus erit tutelae actioni. Gessisse

Digestorum lib. XXVI.

Gessisse enim videtur, & qui per alium gessit. Quod si non accepit is, cui mandatum est, vtili actione conuenitur.

¶ Debitum ex alia causa denoluitur in actionem tutelae. *bar.*

Debitor patris, qui tutelam administravit filij, tutelae iudicio tenebitur etiam ob id, quod patri debuit.

¶ Tutor finit a tutela tenetur adiuuere minorem, ut petat sibi curatorem alius tenetur. *artobis.*

Si tutor pupillum suum puberem factum non admonuerit, ut sibi curatores peteret (sacris enim constitutionibus hoc facere iubetur, qui tutelam administravit) an tutelae iudicio teneatur? Et magis puto, sufficere tutelae iudicium, quasi connexum sit hoc tutelae officio, quamvis post pubertatem admittatur.

¶ Post completam tutelam vel curam cogitur quis litem captam perficere nisi instrumenta litis & rationes reddiderit. *bar.*

Post completum vicessimum quintum annum aetatis, si nondum rationes reddita sunt, nec ad causam pertinentia instrumenta: fidei ac verecundiae curatorum conuenit, ut consilio suo ceptam litem perficiant. Si igitur cessent in his, quae constituta sunt faciendis, magis puto, sufficere negotiorum gestorum iudicium, etiam si iam actum sit: si tamen huius rei ratio reddita non est.

¶ Si relinquitur liberatis a reddendis rationibus, nihilominus tutor de dolo tenetur, qui non potest remitti: secus si de damno quod sua culpa sentiret. *artobis.*

Julianus libro vicesimo primo Digestorum huiusmodi speciem proponit: Quidam decedens filiis suis dederat tutores & adiecerat, *Εὐς ἀνεκ' ἀοφίη τοῦ εἶναι* VOLO. Et ait Julianus, tutores nisi bonam fidem in administratione praestiterint, damnari debere, quamvis testamento comprehensum sit, ut *ἀνεκ' ἀοφίη* essent, sed nec eo nomine ex causa fideicommissi quicquam consequi debebunt, ut ait Iulianus: & est vera ista sententia. Nemo enim ius publicum transmittere potest huiusmodi cautionibus, aut mutare formam antiquitus constitutam. Damnum verò quodcumque ex tutela quis senserit, & legari, & per fideicommissum ei relinqui potest.

¶ Si tutor iubetur gerere de consilio eius, qui non potest esse partis, cepti officij, de honestate illud requirit: sed non tenetur sequi: sicut

alio

De administrat. & periculo tutor. & curat. 47

alio quando a voluntate defuncti receditur. *artobis.*

Papinianus libro quinto Responsorum ita scribit. Pater tutelam filiorum consilio matris geri mandauit, & eo nomine tutores liberauit. Non ideo minus officium tutorum integrum erit: sed viris bonis conueniet salubre consilium matris admittere: tametsi neque liberatio tutoris, neque voluntas patris, aut intercessio matris, tutoris officium infrumat. Usque adeo autem licet amoribus patris praecipuum negligere, ut si pater cauerit, ne quid rei suae distraberetur, vel ne macipia, ne vestis, ne domus, ne aliae res periculo subiectae, liceat eis contemnere hanc patris voluntatem.

¶ A tempore scientiae periculum est tutoris: & ignorantia praestimitur, nisi scientia probetur. *bar.*

Ex quo innouit tutori se esse tutorem, scire debet periculum tutelae ad eum pertinere. Innoscere autem qualiter qualiter sufficit, non utique testatō cum conueniri. Nam & si citra testationem, scilicet vndeunque cognouerit: nulla dubitatio est, quin debeat periculum ad ipsum respicere.

V. IDEM.

Hoc autem quod cognouerit tutor, pupillus probare debet.

¶ Contra tutorem, qui non facit inuentarium absque causa, iuratur in litem: & antequam faciat, non potest administrare, nisi quae dilationem non recipiant. *bar.*

VI. IDEM.

Tutor, qui repertorium non fecit, quod vulgò inuentarium appellatur, dolo fecisse videtur nisi forte aliqua necessaria & iustissima causa allegari possit, cur id factum non sit. Si quis igitur dolo inuentarium non fecerit, in ea conditione est, ut teneatur in id, quod pupilli interest: quod ex iureiurando in litem aestimatur. Nihil itaque gerere ante inuentarium factum eum oportet, nisi id, quod dilationem nec modicam expectare possit.

¶ In iudicio testamentaria vel negligentia tutoris in rebus pupilli uendendis puniuntur. *bar.*

Si tutor cessauerit in distractione earum rerum, quae tempore deperierunt, suum periculum facit. Debit enim confestim officio suo fungi. Quid si contutores expectant distantes, vel etiam volentes se excusare, an ignoscatur eis: non facile

rationibus reddendis tutoris.

¶ Vnde & pupillorum causa communis omnium eam appellat Cicero act. 3. in Verrem.

Digestorum lib. XXVI.

facile ignoscatur. debuit enim partibus suis fungi: non quidē

precipiti festinatione, sed nec moratoria cunctatione. †

† Multi in hac sententiam grauius & copiose Brasm^o chiliadis secundæ prouerbio primo.

† In emendis rebus tutor nō tenetur nisi de dolo & lata culpa. n. Competet aduersus tutores tutelæ actio, si malē contraxerunt: si prędia non idonea comparauerunt per sordes aut gratiam. Quid ergo, si neque sordidē, neque gratiosē: sed nō bonam conditionem elegerint? Rectē quis dixerit, solam latam negligentiam eos pręstare hac in parte debere.

† Si tutor pecuniam pupillarem otiosam reliquit, uel in usus suos conuertit, tenetur eius pecunię usuras pręstare.

Si post depositionem pecunię comparare prędia tutores neglexerunt, incipient in usuras conueniri. Quanquā enim à Prętore cogi eos oportet ad comparandum: tamen si cessent, etiā usuris plectendi sunt, tarditatis gratia: nisi per eos factum non est, quō minūs compararent. Pecunię, quam in usus suos uerterunt, tutores, legitimas usuras pręstare: sed hoc ita demum, si euidenter doceantur, pecuniam in usus suos uertisse. Cæterum non utique qui non foenerauerit uel non deposuerit, in usus suos uertit. & ita diuus Seuerus decreuit. Doceri igitur debet in usus suos pecuniam uertisse.

Vertisse in usus suos non accipimus eum, qui debitor patris pupilli fuit: deinde ipse sibi non soluit. hic enim eas usuras pręstabit, quas patri promiserat. Si tutor pecuniam pupillarem suo nomine foenerauit, ita demum cogetur usuras, quas percepit, pręstare: si suscipiat pupillus ceterorum nominum periculū. Si deponi oporteat pecunias ad prędiorum comparationem: si quidem factum est, usurę non current. Sin uerō factum non est: si quidem nec præceptum est, ut deponātur, pupillares pręstabuntur. si præceptum est, & neglectum, de modo usurarum uidendum est. Et solent Prętores comminari, ut si non fiat depositio, uel aliquanto tardius fiat, legitimę usurę pręstentur. Si igitur comminatio intercessit, iudex, qui quandoque cognoscet, decretum Prętoris sequetur. Idem solent facere Prętores etiam circa eos tutores, qui negant habere ad alendos pupillos penes se aliquid: ut quicquid confiterit penes eos esse, eius grauisima usura pendatur. & hoc persequi oportere iudicē palam est, cum aliā etiā pœnæ adiectio. Residuorum autem summarum pupillares usuras pēdi oportet. Quę sint autem pupillares

De administrat. & periculo tutor. & curat. 48

pillares usurę, uidendum est. Et apparet hanc esse formam usurarum, ut eius quidem pecunię, quam quis in usus suos conuertit, legitimam usuram pręstet. Sed & si negauit apud esse se pecuniam, & Prętor pronunciauit contra eū, legitimam soluere debet: uel si moram depositioni fecit, & Prętor irrogauit ei legitimas. Sed & si dum negat aliquam quantitatem penes se esse, pupillis ad onera sua expedienda imposuit necessitatem mutuam pecuniam legitimis usuris accipiendi, tenebitur in legitimis. Item si à debitoribus legitimas exegit. Ex cæteris causis secundum morem prouincię pręstabit usuras, aut quincunces, aut trientes, aut si quę alię leuiore in prouincia frequentantur. Usurę à tutoribus non statim exiguntur, sed interiecto tempore ad exigendum & ad collocandum, duorū mensium: idque in iudicio tutelę seruari solet. quod spatium seu laxamentum temporis tribui non oportet his, qui nummos impuberum uel adolescentium in usus suos conuerterunt. Si usuras exactas tutor uel curator uisibus suis retinuerit, earum usuras agnoscere eum oportet. Sanē enim parui refert, utrū fortem pupillarem, an usuras in usus suos conuerterit. Pecunię, quę in arca fuit, etiam hæredes * tutoris tandiu usuras pręstabunt, quandiu non interpellauerint, ut loco defuncti * curator constituatur. Si tutor pro conuatore condemnatur, an etiam in usuras condemnandus sit, quæritur? Et placet (ut multis rescriptis continetur, & Papinianus libro duodecimo Questionum ait) etiam in usuras eum condemnandum, si suspectum facere supersedit: & quidem eas demum usuras cogendum pręstare, quas ex sua etiam administratione cogereetur. Sciendum, est tutorem & post officium finitum usuras debere in diem, quo tutelam restituit.

† Tutor tenetur restituere pecuniam, quam credidit adueniente diuensi in credendo non potuit sibi culpa imputari. Bar.

VII. IDEM.

† Si tutelę agat is, cuius tutela administrata est, dicendum est, nonnunquam diem creditę pecunię expectandam: si fortē tutor pecunias crediderit pupilli nomine, quarum exigendarum dies nondum uenit. Sanē quod ad pecunias attinet, ita demum est, si potuit, & debuit credere. ceterum, si non debuit credere, non expectabitur.

† Tutor

* Ats, cura
ratoris.

* Atas,
tutor.

Digestorum lib. XXVI.

Tutor debet facere pupillo, si potest, ut quaturat dicitur: alius actionem utilem queri sufficit. *Bar.*

VIII. IDEM.

Quoties tutor pecuniam pupillarem farnori dat, stipulatio hoc ordine facienda est. Stipulari enim debet aut pupillus, aut servus pupilli. Quod si neque pupillus eius ætatis erit, ut stipulari possit, neque servum habebit: tunc ipse tutor, quive in eius potestate erit. Quo casu Iulianus sepiissime scripsit utilem actionem pupillo dandam. Sed & si absens sit pupillus, oportere tutorem suo nomine stipulari. **D**ebitum ex alia causa, in actionem tutelæ devolvitur, si tutor debuit & potuit solvere, & pupilli interest quod in actionem illam devolvatur. *Barolus.*

Nequaquam ambigendum est, si paterfamilias cum, pro quo fideiussit, tutorem dederit filio suo: officio tutoris convenire, ut eam dies pecuniæ præterit, creditori debitum solvat. Et ideo cessante eo, si pupillus suæ tutelæ factus soluerit ex causa fideiussoria, non solum mandati, sed etiam tutelæ agere poterit. Hoc enim ei imputatur, cur pro se non soluerit. Quod si in diem debitor fuit iste tutor, quibusdam videtur non venire in tutelæ iudicium: si modo is dies post tutelam finitam supervenit. Quod si dies adhuc durante tutela venit, putant omnimodo devolui in tutelæ iudicium. Ego & hoc & superius ita verum puto, si facultatibus labi tutor coepit. Cæterum si idoneus tutor fuerit, nihil venire in tutelæ iudicium. Nec quisquam putet nullum effectum hoc habere. namque si quis dixerit in tutelæ iudicium devolui, & privilegio locus est, & fideiussores tenebuntur, si rem saluam fore cautum est.

Si tutor permittit expiare actionem temporalem, quam pupillus contra ipsum habet, efficitur perpetua actio tutelæ: quia a se exigere debet tutor sicut ab aliis.

Item si temporali actione fuit obligatus tutor, dicendum est, locum esse in tutelæ iudicio, ut perpetua actio sit. Et generaliter quod adversus alium præstare debuit pupillo suo, id adversus se quoque præstare debet, fortassis & plus. Adversus alios enim experiri sine actione non ponit, adversus se ponit. Sed si sub usuris gravioribus patri pupilli pecuniam debuit, quam sint pupillares: videndum est, an ei aliquid imputetur?

De administrat. & periculo tutor. & curat. 49

imputetur? Et si quidem solvit, nihil est, quod ei imputetur. Potuit enim solvere, nec onerare se usuris. Si verò non solvit, usuris cogendus est agnoscere, quas à se exigere debuit.

Tutor potest sibi & aliis solvere. debet enim bonam fidem agnoscere. *Barolus.*

Sicut autem solvere tutor quod debet, ita exigere à pupillo, quod sibi debetur, potest: si creditor fuit patris pupilli. Nam & sibi solvere potest, si modo fuerit pecunia, unde solvat: & si usuræ fuerint graviiores, quæ ei debebantur, releuabitur eis pupillo: quia tutor se ponit liberare, sicut aliis quoque solvere & potuit & debuit. Nec utique necesse habet, si conveniatur, per iudicem semper solvere: tueri enim debet causam pupilli, si iusta est. Idcirco quoque si mala causa pupillaris est, denunciari verum sibi debet. Denique imperator Antoninus cum patre suo etiam eos honoraria imputare pupillo prohibuit, si superuacaneam litem instituerent cum convenirentur à vero creditore. Nec enim prohibentur tutores bonam fidem agnoscere.

Tutor potest à pupillo mutuo accipere, & seipsum debitorem ascribere. *Barolus.*

Non tantum autem sibi solvere tutor, verum etiam sibi creditam pecuniam scribere (ut Marcellus libro octavo Digestorum scripsit) seque mutua pecunia poterit obligare, sibi mutuam præscribendo.

Tutor datus patrimonio supervenienti non tenetur de anterioribus prior tenetur de augmento obvenienti. *Bar.*

Constat autem eum, qui ad augmentum (ut puta ad bona materna, quæ postea accesserunt, vel ad aliud quod augmentum) administrare bona pristina non solere. Si autem suspectum facere priorem tutorem supersedit, vel satis ab eo exigere, plectetur. Per contrarium autem, qui datus est simpliciter tutor pupillo vel curator, si quid postea augmenti accesserit, periculo tenetur: quavis solet ad augmentum dari curator. quæ res non facit, ut ipsa augmenta non pertineant ad curam priorum: ad quos omnis utilitas pupillorum debet pertinere. Siue igitur datus est, communicatur periculum cum prioribus: siue datus non est, tenetur administrationis necessitate is, qui antea erat datus.

ff. Tutor.

§ Tutor

Digestorum lib. XXVI.

Tutor non videtur defendere, qui non facit ea, quae faceret qui-
libet legitime defendens. *Bar.*

IX. IDEM.

Generaliter quotiescunq; non sit nomine pupilli, quod
quis paterfamilias idoneus faceret: non videtur defen-
di. Siue igitur solutionem, siue iudicium, siue stipulationem
detrectat, defendi non videtur.

In rebus emptis per tutorem, qui est inuetus seruus: dominus non
habet ius deductionis. *Bar.*

X. IDEM.

Circa pupillum, cuius tutor seruus erat pronuntiatus, di-
citur Pius rescriptis: in rebus, quas ex pecunia pupilli ser-
uus comparauerat, dominum non posse uti prerogatiua de-
ductionis, quod & in curatore obseruandum est.

XI. PAVLVS.

Durante tutela non potest agi actione tutelae. *Bar.*

Cum plures tutelam gerunt, nulli eorum in contutorem
actio pupilli nomine datur.

Quae legitime ex bona fide alienata sunt, non retractantur ex,
eo quod bona pupilli fuerint. *Bar.*

Quae bona fide a tutore gesta sunt, rata habentur etiam
ex rescriptis Traiani & Adriani: & ideo pupillus rem a tu-
tore legitime distracta vendicare non potest. Nam & inutile
est pupillis, si administratio eorum non seruetur, nemine sci-
licet emente. Nec interest, tutor soluendo fuerit, necne: cum
si bona fide gesta est, seruanda sit: si mala fide, alienatio non
valeat.

Non potest tutor propter pupillum suo nomine plus expendere,
Bar.

Nimium est tutori licere respectu existimationis pupil-
li erogare ex bonis eius, quod ex suis non honestissime fuis-
set erogaturus.

Circa personam pupilli debet tutor expendere quod moribus bo-
nestati & conditioni pupilli congruit. *Bar.*

Cum tutor non rebus duntaxat, sed etiam moribus pu-
pilli praepsonatur: in primis mercedes praepceptoribus, non
quas minimas poterit, sed pro facultate patr. monij pro di-
gnitate natalium constituet: alimenta seruis libertisq;, non
niquam etiam extraneis (si hoc pupillo expediet) praestabit:
solennia

De administrat. & periculo tuto, & curat. 50

solennia munera parentibus cognatisq; mittet: sed non da-
bit dotem sorori pupilli alio patre natae, etiam si aliter ea
nubere non potuit. Nam etsi honeste, ex liberalitate tamen sit
quae seruanda arbitrio pupilli est. Si tutor pecunia pupillare
credere non potuit, quod non erat, cui crederet, pupillo va-
cabit.

XII. CAIUS lib. xij. ad edictum provinciale.

Tutor secundum dignitatem facultatesque pupilli mo-
dum seruorum aestimare debet, qui circa eum futuri
sunt.

Quod quis facit de suo, praesumendum est quod potuerit facere
de alieno. *Bar.*

Non est audiendus tutor, cum dicat ideo cessasse pupilla
rem pecuniam, quod idonea nomina non inueniret: si argua-
tur eo tempore suam pecuniam bene collocasse.

Tutor debet soluere debita, & expensas necessarias facere, &
contutores suspectos arguere: expensas uero quae in donatione ca-
derent facere non potest. *Bar.*

In soluendis legatis & fideicommissis attendere debet tu-
tor, ne cui non debitum soluatur: sed nec nuptiale munus matri
pupilli vel sorori mittere debet. Aliud est, si matri forte aut
sorori pupilli tutor ea, quae ad victum necessaria sunt, praesti-
terit, cum semetipsum sustinere non possent. Nam ratum id
habendum est. Nec enim eadem causa est eius, quod in ea
re impenditur: & quod muneris legatorumve nomine ero-
gatur.

XIII. PAVLVS.

Etiam contutoris factum imputatur collegae, si potuit
& debuit suspectum facere. Interdum & si debuit satis
petere. Nam si idoneus subito lapsus sit, nihil college impu-
tari potest.

Negligentia in non conueniendo debitores, & in non mutando
pecuniam, imputatur tutori. *Bar.*

XIII. IDEM.

Si tutor constitutus, quos inuenit debitores, non conuen-
rit, ac per hoc minus idonei efficiantur: vel intra sex pri-
mos menses pupillares pecunias non collocauerit: ipse in
debitam pecuniam, & in usuras eius pecuniae, quam non
fornerauit, conueniatur.

g ij C ti

Digestorum lib. XXVI.

¶ Si in eadem administratione plura nomina contrahantur ad petitionem administrantis: debet dominus uel omnia agnoscere, uel omnia repudiare. Bartolus.

XV. IDEM.

Cum quaereretur iudicio tutelae, quae nomina à tutore facta agnoscere pupillus deberet: Marcellus putabat, si tutor pecuniā pupilli mutuā dedisset, & suo nomine stipulatus esset, posse dici nomina integra pupillo salua esse: deperdita & male contracta, ad tutorem pertinere: sed verius esse putarim, posse tutorem eam conditionē adolescenti deferre, ut id quod gessisset tutor in contrahendis nominibus, aut in totum agnosceret, aut à toto recederet: ita ut perinde esset, ac si tutor sibi negotium gessisset. Idem est & si pupilli nomine credidisset.

¶ Tutor tenetur à tempore quo iussus est administrare, si ante ignorauit. Bartolus.

XVI. POMPONIVS.

Qui iussus est ab eo, qui ius iubendi habet, tutelam gerere: si cessat, ex quo iussus est, indēnē pupillū praestare debet: non ex quo tutor esse coepit.

¶ Tutela potest geri, & tutor obligari, licet in nullo actu interponatur auctoritas. Bartolus.

XVII. IULIANVS.

Qui tutor negocia pupilli gessit: quanuis in nulla re auctor pupillo fuerit: quin tutelae iudicio teneatur, dubitari non oportet. Quid enim prohibet, ita patrimonium pupilli compositum esse, ut nihil gerere necesse sit, in quo tutoris auctoritas interponi debeat? Ex duobus tutoribus si cum altero actum fuerit, alter non liberabitur.

¶ Durante administratione non tenetur quis reddere rationē collegae, sed cum ad administrationem admittitur. Bartolus.

XVIII. VLPIANVS lib. ij. Responsorum.

Actus sui rationem tutorem contutori reddere non esse compellendum: sed nisi cum eo administrationem communicet, aut ex fide curam gerat: suspectum postulare posse.

¶ Tutor qui succumbit in excusatione, tenetur ex quo debuit gerere. Bartolus.

XIX. IDEM.

Tutor

De administr. & periculo tutor. & curat. 51

Tutor vel curator, cuius iniusta appellatio pronunciata fuerit, cuiusve excusatio recepta non sit: ex quo accedere ad administrationem debuit, erit obligatus.

¶ Si pater consentit filio, qui administrat ut testamentarius: non obligatur, nisi de peculio, & de in rem uerso. Bartolus.

XX. MARCELLVS lib. singulari Responsorum.

Lucius Titius Caium Seium filium familiās testamento filio suo tutorem dedit. Caius Seius sciente & consentiente patre tutelam administravit. quaero, an defuncto Caio Seio, actio tutelae aduersus patrem eius, & in quantum competat? Marcellus respondit: secundū ea, quae proposita essent, actione de peculio, & de in rem uerso patre teneri: nec multum videri in hoc casu facere patris scientiam & consensum ad obligandum eum infolidum, nisi forte contutore vel quo alio volente eum facere suspectum, intercessisset, & quasi in se periculum recepisset.

XXI. PAVLVS.

Tutor ad utilitatem pupilli, & nouare, & rem in iudicium deducere potest: donationes autem ab eo factae, pupillo non nocent.

¶ Tutor nō debet cauere de rato, nisi de eius potestate dubitetur. Bartolus.

XXII. VLPIANVS.

Vulgò obseruatur, ne tutor caueat ratam rem pupillum habiturum, cum rem in iudicium deducit. Quid tamē si dubitetur an tutor sit, vel an duret tutor, vel an gestus illi commissus sit? Aequum est, aduersarium non decipi. Idem & in curatore est: ut Iulianus scribit.

¶ Ex causa constituitur actor per tutorem decreto iudicis. Bartolus.

XXIII. PAVLVS.

Decreto Praetoris actor constitui periculo tutoris solet, quoties aut diffusa negocia sunt, aut dignitas, vel etas, aut valetudo tutoris id postulat: si tamen nondum fari pupillus potest, ut procuratorem facere possit, aut absens sit, tunc actor necessario constituendus est.

¶ Vnus ex pluribus tutoribus potest agere. Bartolus.

Si duobus tutela simul gerenda permissa est, vel à parente, vel à contutoribus, vel à magistratibus: benigne accipiendum est, etiā vni agere permissum: quia duo simul agere nō possunt.

g iij. **¶** Auxilium

Digestorum liber. XXVI.

Caxillam ordinariam non impedit extraordinariam quando eode
titio contra diuerfos. item beneficium restitutionis potest in alios per
cessionem transferri. Bar.

XXIII. ULPIANVS.

* ars, ad
ditur no
mine.

Si minoris* actum fuerit cum tutoribus, adstantibus tu
ratoribus, & pupillus ob hoc egerit cum curatoribus, &
ei sint condemnati in id, quod sua intererat, minoris eoru cul
pa tutores condemnatos non esse: an restitutio aduersus tuto
res cesserit? Et Papinianus libro secundo Responsum ait,
nihilominus posse restitui: & idcirco curatores si nondum
iudicatum fecerint, posse promouentes per exceptionem do
li consequi, ut eis mandentur aduersus tutores actiones.
Quid tamen, si iam fecerunt iudicatu curatores? Hoc pro
derit tutoribus, quoniam nihil minori abest, qui de pre
da magis, quam de damno sollicitus est: nisi forte mandare
actiones paratus sit curatoribus.

XXV. PAVLVS.

Cum curatore & pro tutore etiam manente admini
stratione agi potest.

Curator qui benefacit, habetur pro domino. Bar.

XXVI. IDEM.

† Per con
trariu pu
pillus lo
co seruitha
betur. Na
ut inquit
Paulus ad
Gala. cap.
4. Quadiu
hæres pu
er est, ni
hil differt
a seruo, cu
sit domi
nus omni
um, sed
sub tutori
b* & acto
rib* est, ut
ad tem
pus qd pa
ter præ
scripserit.

Tutor, qui tutelam gerit, quantum ad prouidentiam pu
pillarem, domini loco haberi debet. †

Functa tutela finiuntur satisfactiones iudiciales. Bar.

XXVII. MARCELLVS lib. viij. Digestorum.

Tutor pro pupillo in iudicium vocatus, solenniter ca
uit. Si intra moras, puer ad pubertatem peruenit, non est
cogendus accipere iudicium.

Cille per quem non stat, quo minus reliqua soluat, ad usuras non
tenetur. Bar.

Tutor, qui post pubertatem pupilli negotiorum eius ad
ministracione abstinet, usuras præstare non debet, ex quo
obtulit pecuniam. Quinciam iustius videtur, nisi eum,
per quem non stetit, quo minus conuentus restitueret tute
lam ad præstationem usurarum non compelli. ULPIA
NVS NOTAT, non sufficit obtulisse, nisi & deposuit ob
signatam tuto in loco.

XXVIII. IDEM lib. x. Digestorum.

Maximèque hæredem tutoris. nam periniquum est, eū
forte

De admini. & periculo tutor. & curator. 52

forte, cui post viginti annos, vel amplius in mentem* ve
nit tutelam reposcere, etiam usuras postulare.

XXIX. IDEM.

Tutoris præcipuum est officium, ne indefensum pupil
lum relinquat.

Conue plures gerant ex officio publico, tenentur infelidum. se
cus cum incipiunt gerere ex privato. Bar.

XXX. MODESTINVS lib. viij. Digestorum.

Dui Seuerus & Antoninus Augusti Sergio Iuliano. For
ma, qua singuli tutores, prout quisque gessit tutelam,
nonnunquam infolidum tenentur, dumtaxat intra pubertat
is tempora locum habet: non etiam si post pubertatem ad
ministraverint.

Cmortuo principali sine hærede tenetur fideiussor ad id, ad quod
principalis tenebatur. Bar.

XXXI. IDEM lib. iij. Responsum.

Si ne hærede tutor decessit. quæro, an curator pupillo da
tus, cum neque inuentaria, neque alia instrumenta à fide
iussore tutoris exhibeantur, possit eundem fideiussorem con
uenire ex stipulatione, quanti pupilli interest? Modestinus
respondit: in id, in quod tutor conueniri potuit, fideiussorem
conueniri posse.

Ctutori non imputatur damnum absque sui culpa contingens. n.

Modestinus respondit: damnum, si quod accidit eo, quia
cautiones soluti vectigalis inuentæ non sunt: ad tutorem,
cuius nulla culpa admissa proponitur, minime pertinere.

Cin reddenda ratione sufficit contra tutorem probari quod fru
ctus bonæ fide percipi potuerint: licet perceptos per eum non pro
betur. Bar.

Modestinus respondit: tutorem eorum reddituum nomi
ne rationem pupillo reddere debere, qui ex fundo bona fi
de percipi potuerunt. Item respondit: si minus à seruo tutor
recepit, quam bona fide ex fundo percipi potuit, ex eo, de
quo pupilla sit obstrictus, quantum ex peculio serui seruari
possit, eidem tutori proficere debere: scilicet, si non perditu
ro seruo administrationem credidit.

Crestitutus ad rem uenditam, non debet restituere pretium, nisi
quatenus ex eo factus est locupletior: nec expensas voluptarias: sed
ausferri possunt. Bar.

g iij In-

Digestorum lib. XXVI.

Interposito curatore adolescens fundum Titio vendidit: postea agnita fraude, in integrum restituit, in possessionem induci iussus est. Quæro, an cum ex hac venditione melior factus non sit, neque in rem suam quicquam verum probetur, precium emptori restituere non debeat? Modestinus respondit precium fundi ab adolescente vendidit, si rationibus eius non profuit, nec quicquam de eo à iudicante de in integrum restitutione, statutum est emptorem frustra postulare. Idem respondit, sumptibus voluptatis causa ab emptore factis, adolescentem onerandum non esse: quæ tamen ab eodem edificio ita auferri possunt, ut in facie pristina edificium esse possit: emptori auferre permitti oportere.

Consuetudo quæ respicit rem, sicut ligat maiores, ita et minores. Bartolus.

Lucius Titius coheres, & curator sororis suæ, cum esset ex ciuitate, in qua vltatum erat, ipsos dominos prædiorum, non conductores, onera annonarum & contributionum temporalium sustinere, morem hunc & consuetudinem semper obseruatam secutus, & ipse pro communi & indiuidua hereditate annonas præstitit. Quæro, an in rationibus dandis opponi curatori possit: quod non recte pro parte sororis tales impensas fecerit? Modestinus respondit: id demum curatorem adultæ reputare ex ea causa, de qua quæritur, posse, quod ipsa, si rem suam administraret, erogare cõpelleretur. Relegatione non finitur tutela, ideo tutor conuenti non potest. Bartolus.

Tutores duo post venditionem pupillarium rerum factam, pecuniam inter se diuiserant: post quam diuisionem alter eorum in exilium actus est, durante tutela, querebatur, an actore constituto, conutor eius partem pupillaris pecunie petere ab eo posset? Modestinus respondit: Si hoc queritur, an cum tutore relegato conutor eius tutelæ actionem exercere possit? respondi, non posse.

Tutor tenetur facere illud quod diligens paterfamilias facinus esset. Bartolus.

XXXII. PAVLVS.

A Tutoribus & curatoribus pupillorum eadem diligentia exigenda est circa administrationem rerum pupillariarum, quæ paterfamilias rebus suis ex bona fide prebere debet.

Cicquarort

De administrat. & periculo tutor. & curat. 53

Curatoribus constitutis, in eos administratio transfertur, & officium tutoris finitur. Bartolus.

Officium tutorum curatoribus constitutis finem accipit: ideoque omnia negotia, quæ inita sunt, ad fidem curatorum pertinent. idque etiam diuus Marcus cum filio suo Commodus rescripsit.

Quis eligendi unum ex reis, transit ad heredes. Bartolus.

Hereditibus quoque pupillorum electio eadem aduersus tutores, cum quo potissimum cõsistere velint, competit, quæ ipsis, quorum tutela administrata fuit.

Expensæ factæ circa personam tutoris, non imputantur pupillo nisi per iudicem salarium ei fuerit ordinatum. Bartolus.

Quemadmodum principalibus constitutionibus declaratur: Sumptuum, qui bona fide in tutelam, non qui in ipsos tutores fiunt, ratio haberi solet: nisi ab eo, qui cum dat, certum solatium ei constitutum sit.

In causa suspecti tutoris possunt torqueri serui pupilli. Bartolus.

XXXIII. IVLIVS AQVILA lib. Responsorum respondit.

Ad instruendam diligentiam iudicantis, & pupillorum utilitatem, admittendum, seruos quoque eorum interrogari posse.

Sequens administrator nomina facta a primo non tenetur recipere suo periculo. Bartolus.

XXXIII. PAPINIANVS.

Tutor sine curator nomina, quæ iuste putat non esse idonea, à tutore priore, vel curatore suscipere quidem cogitur, non tamen ex actionem periculo suo facere.

Diuisio qualitercumque facta non impedit, quin de re pertinente ad administrationem iussus, contra alium possit obici compensatio, & dari petitio. Bartolus.

XXXV. IDEM.

Inter tutores diuisa tutela est. æquitas, quæ merum ius compensationis inducit, propter officium & personam agentis tutoris non differtur. Nam diuisio tutelæ, quæ non iuris, sed iurisdictionis est, modum administrationis facit, & inter ipsos locum habet: nec expectari cum pupillo volentibus ob stare debet.

Situatio conditio personæ gerentis, vel eius eius negotia ex necessitate

Digestorum lib. XXVI.

necessitate geruntur, obligationis conditio variatur. Bar.

XXXVI. IDEM.

Tutorem, qui tutelam gerit, Sabinus & Cassius, prout gerit, in singulas res & tempora, velot ex pluribus causis, obligari putauerunt. Secundum quam sententiam sicut servus institutor dominice mercis, vel prepositus debitis exigendis, si liber factus, in eodem actu perseveret (quanvis tempore servitutis obligari non potuerit) præteriti temporis nomine actione negotiorum gestorum non inutiliter convenitur, earum scilicet rerum, quæ connexam rationem cum his, quæ postea gesta sunt, habuerunt. Sic & tutelæ iudicium earum quoque rerum causa tenere placuit, quæ post pubertatē administrantur, si posterior actus priori cohareat, neque diuisi propriam rationem habeat. Inde descendit questio, quæ vulgo circa filium familiæ tractata est, qui tutor testamenti datus, post tutelam gestam emancipatus, in eodem officio perseveravit. Et secundum Sabinus & Cassij sententiā eveniet, ut de eo quidem, quod post emancipationem gestū est, in solidum conveniri possit: de præterito autem (siue peculium non sit ademptum, siue ademptum sit) in id quod facere possit. Quod si superioris temporis nomine patrem de peculio pupilli convenire maluerit (annus enim utilis, ex quo tutelæ agi posse cœperit, computabitur, ne capiat pater, inducta totius temporis causa) tēpus, quo filius familiæ tutelam gessit, comprehendendum erit.

Inter tutores continuatiter non gerentes habet locum beneficium divisionis, non autem cessantis. Bar.

XXXVII. IDEM.

Si plures tutelam non administraverint, & omnes soluta do sint: verum, quia nullæ partes administrationis inveniuntur, electioni locus erit: an ut eiusdem pecuniæ debitorum, excipere debebunt periculi societatem? Quod magis ratio suadet. Si quidam ex his idonei non sunt, onerabuntur sine dubio cæteri: nec iniquè, cum singulorum contumacia pupillo damnum in solidum dederit. Vnde querendum est, an actiones pupillus, qui solus convenitur, in alterum pro parte scilicet præstare debeat? Sed cum propria cuiusque contumacia puniatur, qua fronte poterit hoc desiderari?

Qui quid non potest agere, non imputatur periculum, si nomina debitorum

De admini. & periculo tutor. & curator. 54

ditorum sunt effecta deteriora. Bar.

XXXVIII. IDEM.

Tutores, qui post finem tutelæ per errorem in officio durantes, rerum administrationem retinuerunt: nominum paternorum periculum, quæ post pubertatem adolescentis idonea fuerunt, præstare cogendi non erunt, cum actionem inferre non potuerunt.

Tutor inutiliter datus gerens, postquam alius fuerit datus legitime, non tenetur. Bar.

Curator à patre testamento datus, impuberis negociis se per errorem immiscuit: postea à Prætorē tutoribus aliis datus, periculum futuri temporis ille, qui postea nihil gessit, non præstabit. Qui se negociis impuberis, non iure tutor datus, secundum patris voluntatem immiscuit, errore comperito tutorem à Prætorē constitui, consultius petet: ne forte si receptam deseruerit, fraudis vel culpæ causa condemnatur. Non idem servatur, si quis ultro negocium alienum gesserit: cum satis abundèque sit, vel in vna specie per amici laborem domino consili.

Ea quæ sunt agenda cum persona, pertinent ad tutorem eius regionis unde est persona: et ea quæ sunt agenda in rebus, pertinent ad tutorem eius regionis ubi sunt res. Bar.

Hæres instituitur, qui non habuit substitutum, prius, quam hereditatem adiret, quam impuberi restituere debuit, vita decessit, cum hereditas in Italia esset, scriptus autem heres in provincia vita decessisset: tutores provincialium rerum culpæ nomine condemnandos existimavi, si causam testamenti non ignorantes, utilitatem impuberis deseruerunt. Nam hereditatis in provincia fideicommissio restituta, causam quidem iuris expediri potuisse: rerum autem administratione ad eos recidere debuisset, qui tutelam in Italia suscepissent.

Qui contraxit cum tutore tanquam cum privata persona, potest conveniri, licet pecuniæ ad pupillum pervenerit. Bar.

Aduerfus tutorem, qui pupillum hereditate patris abstulit, actionem denegari non oportet creditori, qui cum ipso tutore contraxit: quanvis tutor pecuniam in rem impuberis verteret.

Sublata causa cautionis interponenda, tollitur effectus cautionis interpositæ. Bar.

Curatores

In hanc sententiā si in ora, pro Rose, Ameri ubi de iudicio dicitur datū disse- tit.

*As, ex quo.

Digestorum lib. XXVI.

Curatores adolescentis, muni periculi gratia cautionem
iuricem sibi præbuerunt, & in eam rem pignora dederunt.
Cum officio depositi soluendo fuissent, irritam cautionem
esse factam, & pignoris vinculum solutum apparuit.

Periculum temporis currentis pendente appellatione frustra-
rie interposita, ad periculum tutoris pertinet. *Bar.*

Tutor datus aduersus ipsam creationem prouocauit. He-
res eius postea victus, præteriti temporis periculum præsta-
bit: quia non videtur levis culpa, contra iuris auctoritatem
mandatum tute officium detrectare.

Tutor inius provincie recte petit curatorem constitui ad cau-
sam, quæ in alia provincia agitur. *Bar.*

Rerum provincialium tutores in vrbe causa appellationis
impuberum agentes, rerum Italicarum curatores, vt impu-
beribus constituentur, ad officium suum reuocare debent.
alioquin si prius in provinciam redierint, dolum aut cul-
pam eorum in ea quoque parte recte index conueniet.

Tutor datus certe regioni, administrat ea quæ tempore admi-
nistrationis erant eiusdem regionis. *Bar.*

Patruus testamento fratris filio tutor datus, cum in Italia
domicilium haberet, tam Italicarum rerum, quam provincia-
lium administrationem suscepit: atque ita pecuniam ex vè-
ditionibus Romæ resectam, in provinciam traiecit, & in ca-
lendarium pupilli conuertit. Tutor in locum eius Romæ sub-
stitutus, administrationem pecuniæ, quæ non pertinet ad
tutelam suam, suscipere non cogitur.

Procuratores tenentur insolidum ut tutores. *Bar.*

Curatores testamento vel tutores inutiliter dati, neque de-
creto Prætoris confirmati, negocia gesserunt, vice mutua peri-
culum præstare coguntur: cum officium sponte citra iuris ad-
miniculum inierint: & qui fuit idoneus, decretum Prætoris
curatores vel tutores constituentis implorare debuerit.

Unus heres non tenetur ex persona sua, si non exegit heredem
alterius tutoris. *Bar.*

Tutoribus idoneis diem functis, vice mutua periculum
ad heredem eorum non redundat: quod non habuit locum
officio tutelæ manente.

Primo tenetur generis quam non generis pro gestis: pro negle-
ctis quilibet equaliter. *Bar.*

In cum,

De administrat. & periculo tutor. & curat. 55

In eum, qui tutelam gerere noluit, post ceteros quis ges-
serunt, actionem tutelæ dari placuit. Quod tamen ex tutela
non peruenit ad eos, qui se negociis miscuerunt, sed comu-
ni negligentia perit: citra substitutionis ordinem æquali-
ter omnium periculum spectat.

Quantis finita tutela causa cepta possit peragi per tutorem, nō
potest tamen agi iudicati per eum. *Bar.*

Tutores pubere pupillo constituto litem appellationis
inchoatam, iussu consulum ob notitiam rei perfecterunt.
Cum iudicatum persequi non potuerunt, periculo culpæ nō
subiiciuntur.

Pupillus factus maior potest tutoribus, si damnum fecerint, per-
tem damni vel totum conuentione remittere. *Bar.*

Ab eo, qui restitutionis auxilium non iuuatur, questio cul-
pæ tutorum conuentione remitti potest: nec donatum, sed
transactum videtur negligentia tutorum. Periculo nomi-
nū, quæ pater vltimis maioribus fecit, adscripto: pupilla quidē
actionem calendarij præstare cogitur: exactas autem vltimas
tutelæ tempore citra vllam compensationem retinet.

Per actionem propositam contra tutores non tollitur actio con-
tra curatores: nisi quatenus est exasum. *Bar.*

Adolescens tutoribus cōuentis, à quibus totum seruare nō
potuit: aduersus curatores, qui tutelam ad se negligentia nō
transulerunt, integram actionem retinet. neque enim tute-
læ iudicio consultum videtur, quod alterius officij querelam
habuit.

Tutori imputatur negligentia, si heredem contutoris non con-
uenit: sicut si contutorem suspectum facere neglexerit. *Bar.*

Tutor, qui tutoris idoneum heredem conuenire pupillæ
nomine noluit, damni vicarius substituitur, vt is, qui non
idoneum tutelæ tempore suspectum facere superfedat. Tu-
telæ iudicium ideo differri non oportet, quod fratris & co-
heredis impuberis idem tutelam sustineat. Quod de pe-
culio serui actoris, quem adolescens postquam res suas admi-
nistrare cepit, manumisit, retinuit, aut retinere potuit: in
ratione reddenda curatori per iudicem accepto feretur.

Præuilegium concessum militibus circa testamenta, intelligitur
concessum circa eorum bona: nec ultra se extendit. *Bar.*

XXXIX. IDEM.

Impuberi

Digestorum Liber. XXVI.

Impuberi filio Céturio curatorem dedit. decreto Prætoris nō secuto, si nihil curator datus administrat, periculo cōtumaciæ vel negligentie non adstringetur. Nam privilegiū militum ad alienam iniuriam porrigi non oportet: nec in aliis circa supremam voluntatem imperitiæ venia datur, quā in bonis militum. Filij verō tutela iure patriæ potestatis, nō militiæ præmio mandatur.

¶ Licet nō sit relicta liberatio reddendarum rationum: non prohibetur pupillus aliam ex eius persona conuenire, si eum suspectum facere neglexerit. *Bar.*

XL. IDEM.

Qui plures tutores habuit, vnum, qui soluendo non fuit, rationem actus sui venit reddere. Quoniam eius liberatio, quod ex tutela percepit, aut dolo contraxit, non est relicta: conuictus, qui suspectum facere neglexerit, ex culpa recte conueniuntur. Tutor enim legatarius ex culpa, quæ testamento remissa est, non tenetur.

¶ Qui non sunt transmissibiles ad hæredes, per cessionem non transferunt. *Bar.*

XLI. IDEM.

Ex pluribus tutoribus in solidum vnum tutorem iudex cōdemnauit. In rem suam iudicatus procurator datus, privilegium pupilli non habebit, quod nec hæredi pupilli datur. Non enim causæ, sed personæ succurritur, quæ meruit præcipuum fauorem.

¶ Si mortuo pupillo res eius experint perire, liberatur tutor a periculo periculi daturum rem. *Bar.*

XLII. PAULVS lib. vii. Questionum.

Cum post mortem pupilli desinit esse nomen idoneum, tutor periculo eximitur. Quidam cum esset fratris sui filix curator, quadringenta dotis nomine marito eius se daturum promissit. Quæro, an succurrendum sit ei: cum postea ære alieno emergente, supra vires patrimonij eius dos promissa sit, quoniam in instrumento ita scriptum sit: **L. E. PATRVS ET CURATOR STIPVLANTI SPONDIT?** Mouet quæstionem, quod non vt de suo dotem daret, sed cum crederet rationem pupillarem sufficere, promiserit. Præterea & illud hic potest tractari, vt si sciens curator nō sufficere promiserit, vel donasse videatur, vel quoniam dolo

De administrat. & periculo tutor. & curat. 56

dolo fecit, non illi succutatur. Respondi: Curator cum officium suum egressus, sponte se obligauit, non puto ei à Prætoris subueniri debere: non magis, quàm si creditori pupillæ pecuniam se daturum spondidisset. Sed is, de quo tractamus si nō donandi animo, sed negocij gerendi causa dotem promissit, habet mulierem obligatam: & poterit dici, etiam manente matrimonio eam teneri (quia habet dotem) sicut in collatione bonorum dicitur: vel certè post diuortium, siue exacta sit dos, siue maneat nomen: quia potest efficere, vt ei acceptio feratur. Quod si mulier suum curatorem adimplere, cō quod supra vires patrimonij eius in dotem dare promissit, non queat: curatorem quidem in hoc, quod superfluum est, per exceptionem releuari: mulierem verò cautionem in marito exponere debere. quod si quādoque locupletior cōstante matrimonio facta fuerit, dotis reliquum marito soluat.

¶ Qui nomina quæ sibi a priore administratore assignantur agnoscit, eorum periculo est adstrictus. *Bar.*

XLIII. IDEM.

Qui nominibus à curatoribus prioribus susceptis, siue tutoribus, nomina agnouerunt: periculum in se transferunt.

¶ Per receptionem usurarij pupillus non perdit privilegium. *Bar.*

Sed & si pupillus post pubertatem rationibus à tutore acceptis, reliquationem eius secutus, vsuras acceptauerit: privilegium suum non amittit in bonis tutoris venditis. Prætor enim privilegium ei seruare debet.

¶ Quatenus vnus ex tutoribus est liberatus factis pupilli, ceteris alter eius nomine conueniri non potest, vel aliter. Qui tenetur cedere actionem: si eam cedere non potest factis suo, repellitur exceptione cedendarum actionum. *Bar.*

XLIIII. IDEM.

Si pupillus alterum ex tutoribus post pubertatē (autho-
ritate curatoris) liberaasset, improbe alterum illius nomine conabitur interpellare. Idemque dicemus, in duobus magistratibus collegis, quorum alterum res publica cōuenit. Sed hæc in magistratibus quidam tractant, quasi duo rei eiusdē debiti essent omnino: quod non ita est. Nam si vterque idoneus est, electio locū nō habet. Is autem, qui tempore liberatus est, nō ei similis est, qui nihil habet, sed ei qui satisfecit habet

Digestorum lib. XXVI.

habet enim, quod obiciat petitori.

¶ Si adultus debitorem suum procuratorem constituit: non videtur eum ut debitorem idoneum ex causa praeambula approbare. *U.*

XLV. IDEM.

L Vcius Titius curator Caij Seij tempore curę fundum Cornelianum locavit Sempronio, qui Sempronius reliqua traxit: pupillus etate probata, eundem quondam colonum Sempronium fecit procuratorem. Quęro, an ex eo, quod ille ut procurator egit, omne debitum adolescens agnouisse videatur, eoque nomine curatorem suum liberarit? Paulus respondit: non ex eo, quod adultus eum, qui predia eius coluit, procuratorem habere voluit: debitum, quod ex conductione reliquatus est, agnouisse eum videri.

¶ In iusto facta inter plures tutores a seipsis, non facit quā iustus pro alio teneatur: antequam perveniat ad magistratum: si eius in divisione facta a pluribus reipublice administratoribus. *U.*

Sempronij, qui ex pollicitatione debitor patrię sue extiterat, bona reipublica iussu Pręsidis possedit: quorum bonorum magistratus reipublicę tres curatores constituerunt, qui apud Gręcos vocantur *ἐπίτροποι*, qui postea inter se sine consensu reipublicę administrationem bonorum Sempronij diuiserunt. ex quibus quidam cum reliqua traherent, idonei ipso tempore administrationis esse desierunt: postea pupillus heres Sempronij, qui abstinens erat, ab Imperatore impetrauit, ut bona paterna ei restituerentur. Quęro, an ex bonis eorū, qui idonei sunt, indemnitati pupilli prospici debeat: cum indiuiduum his officium curę a magistratibus iniunctum sit? Paulus respondit, si pupillo in curatores bonorū actiones decerni placuerit, pro eius portione, qui idoneus nō sit, magistratus conveniri oportere. Alia enim causa est tutorū, alia eorū, qui reipublicę negocia administrāt.

¶ Si tutor facit de re pupilli id ad quod tenetur: licet suo nomine: ad utilitatem tamen pupilli facere pręsumitur. *U.*

Tutorem, qui pecuniam pupillarem (quantvis suo nomine fecerit) non videri contra cōstitutiones fecisse, quę prohibent pecuniam pupillarem in vñs suos convertere.

¶ Finita tutela ante solutionem currunt usurę, quę prius currebant. *U.*

Quęsitum est, an eius pecunię, qua tutor vñs est: post finitam

De administrat. & periculo tutor. & curat. 57

nitam quoq; tutelam, in diem iudicij accepti easdem vñsuras pręstare debeat? Paulus respondit: finita administratione, eas vñsuras debere computari, quę in tutelę iudicio cōputantur.

¶ Videtur tutor non teneretur ad ea quę tutor post pubertatē sponte gessit. *U.*

Paulus respondit, propter ea, quę post pubertatem nulla necessitate cogente, sed ex voluntate sua tutor administravit, fideiussores, qui saluam rem fore cauit, nō teneri.

¶ Apochę tutorum debitoribus data: fidem faciunt contra pupillum, licet ipse contra tutores habeat regressum. *U.*

Tutelę iudicio tutor conuentus edidit librum rationū, & secundum eum condēnatus soluit: postea cum a debitoribus paternis, quorū nomina libro rationū nō inerant, exigere veller pupillus decem, prolatę sunt ab his apochę tutoris. Quęsitum est, vtrum aduersus tutorem, an aduersus debitore actio ei competat? Paulus respondit, si tempore administrandę tutelę tutori tutelę gerenti debitores soluisent, liberatos eos ipso iure a pupillo. Sed & si cum tutore actum esset, posset eundem adolescentem propter eam causam tutelę experiri, & aduersus exceptionem rei iudicatę doli mali replicatione vti.

¶ Si tutor testamentarius ex dativis gerant diuisim pro dativis: prius perveniunt ad magistratum q̄ ad contutorem. *U.* si omnes essent dativi. *U.*

Cum in testamento duo tutores dati essent pupillo, & alter ex his vita defunctus fuisset, in locum eius petente matre, ex Pręsidis provincię pręcepto a magistratibus tutor datus est, a quo magistratus satis exegerit rem saluam fore. tutor testamento datus, postea datum suspectum fecit. Quęsitum est, in quantum teneatur? Paulus respondit, tutore testamento datum, pro ea parte conveniri oportere, pro qua parte administravit: pro contutoris autem portione prius eos conveniri debere, qui pro eo se obligaverunt, vel magistratus, qui cum dederunt: tunc si solidum pupillus consequi nō potuerit, de officio contutoris querendum, an suspectū facere debuerit: pręsertim, cum suspectum quoq; eum postulasse dicatur. aliās quidem, cum magistratus plures tutores dant, non prius ad eos reverti pupillus potest, q̄ omnes

ff. Infor.

h

tutores

*.i. tuto-
res. als ex
vestigia
ant. ex ep.
legere po-
teris etia
pand. 1401.

Digestorum lib. XXVI.

tutores excussi fuerint. In proposito cum unus à magistratibus datus proponeretur: non est visum prius collegam conveniendum, qui & suspectum fecit, & testamento datus est: perindeque habendos singulos, ac si in testamento in partes dimidias tutores dati essent.

Tutor potest solutionem recipere, non donare, vel pro modica sine causa transigere, *Bar.*

Tutoribus concessum est, à debitoribus pupilli pecuniā exigere, ut ipso iure liberentur: non etiam donare, vel etiam diminuendi causa cum his transigere. & ideo eum, qui minus tutori soluit, à pupillo in reliquum conveniri posse.

Missus facere cum consilio alterius: si quidem est particeps officii, tenetur eum requirere & sequi: alias secus, *Bar.*

XLVI. SCAEVOLA.

i. volo es-
agitator,
ut oia ex
sententia ac
consilio
Magistri, fra-
tris mei
gerantur
quodq; si
ne ipso ge-
ritu erit, ir-
ritu esto.

Titium & Marcium tutores quis dedit, & cavet ita: *Bar.*

Titius solus à debitoribus exegit. an liberati essent, queritur. Respondi, si & administrationem Marcio dedisset, non recte solum. Quantum filio meo diurnū sufficiat, Mariana & Ianuaria aestimabunt. Quæro, an contenti esse debent tutores arbitrio mulierum? Respondi: sumptum boni viri arbitrio faciendum.

Ad tutorem apud quem instrumenta ad administrationem alterius pertinentia reperiuntur, pertinet alteri notum facere: alias tenetur. *Barolus.*

Tutores dati ad res Italicas, instrumenta Remque reperiunt debitorum provincialium: ut pecunia Romæ, aut ubique petitiū fuerit, solvatur. Quæro, cum neque debitores in Italia essent, neque eorum prædia, an hæc exactio ad Italice rei tutores pertineat? Respondi, si provincialis contractus esset, non pertinere: respicere tamen ad officium eorum, ne instrumentorum ignorantia, contractus eos, ad quos administratio pertinet, lateret.

Res non legitime venditas potest pupillus vendicare, *Bar.*

A matre datus testamento tutor, cum putaret se tutorem esse, distraxit bona materna, & paterna pupillorum, & decessit non solvendo. Queritur, an pupillus res possit vindicare? Respondi: si manent res pupilli, vindicari ab eo posse.

CL

De administrat. & periculo tuto. & curat. 58

Quæ quæ tutor potest facere pro pupillo & pro se licite faciendo, simpliciter videtur pro se facere, *Bar.*

Prædictus legionis ita testamento cavet: Volo, ut sit in arbitrio tutorum filii mei, si voluerint huius summae vncias inferre usurarum nomine, ita ne nummi dispergatur. Quæro, si appaverit pecunia fornerata à tutoribus, iudicio tutelæ vncias usurarum, an verò eas, quas stipulati sunt, prestare debeant? Respondi: Si secundum voluntatem defuncti elegissent usurarum præstationem, neque pupilli nomine in forneratam dedissent: id præstari, quod testator voluisset.

Quamvis subito emergens in re pignoriata, tutori non imputatur, *Barolus.*

Lucius Titius mutuum pecuniam à tutore accepit, & res hereditaria pignori ei dedit. post triennium, iam puberibus his, quorum tutela administrata est, hinc bona defuncti ad iudicata sunt, quia mortem eius hæres non est ultus. Queritur, an id nomen pupillus recusare possit? Respondi: secundum ea, quæ proponuntur, id nomen ad onus tutorum non pertinere.

Tutor qui est debitor pupilli in genere, si rem eius suo nomine, non videtur emisse de pecunia pupilli, *Bar.*

Altero ex duobus fratribus sociis bonorum & negotiationis defuncto, hærede filio, tutor patruus venditis omnibus communis negotiationis mercibus, & sibi redemptis, negotium suo nomine exercuit. Quæritur, utrum compendium negotij, an usurarum pecuniarum præstare debeat? Respondi: secundum ea, quæ proponuntur, pupillo usuram, non compendium præstandum.

Tutor iunior regionis potest solvere creditori alterius regionis, *Barolus.*

Tutor rerum Italicarum conveniendus à creditore provinciali, ubi rem pupillus habuit, solvit. Quæritur, an id tutelæ iudicio reputari potest? Respondi: nihil proponi, cur non possit.

XLVII. HERMOGENIANVS lib. iij. Iuris. *Barolus.*

Inter bonorum, utriusque, curatorem, & inter curatorem furiosum, itemque prodigi, pupillive, magna est differentia: quippe cum illis quidem plane rerum administratio: duobus autem superioribus sola custodia, & rerum, quæ deteriores

h ij futuræ

Digestorum lib. XXVI.

furat sunt, venditio committatur.

Tutor qui non est solvendo ob negligentiam, punitur in corpore, Bartolus.

XLVIII. PAULVS.

Ob sceleris pupillaris pecunie per contumaciam non ex-
ercium, aut fundorum omisam comparatione, tutor,
si non ad damnum refarciendū idoneus est, extra ordinem
coercebitur.

Casus fortuitus non imputatur tutori. Bar.

XLIX. HERMOGENIANVS lib. iij. iuris. *inter res pupillares.*

Si res pupillaris incursum latronum pereat, vel argenta-
rius, cui tutor pecuniam dedit, cum fuisset celeberrimus,
solidum reddere non possit: nihil eo nomine tutor prestare
cogitur.

Eodem modo quo iustus tutor tenetur pro alio, eodem modo te-
netur fideiussor eius. Bar.

L. VENULEIUS lib. vj. Stipulationum.

Si duo pluresve tutores tutelam administrant: in fideius-
sorem quidem insolidum per quemlibet eorum committi-
tur stipulatio. At si inter eos diuisa sit tutela regionibus
(quod plerūq; fit) & alius vrbica negotia, alius peregrina
administret, tunc ex substantia cuiusq; rei, aut committi cō-
tra fideiussorem stipulationem, aut non committi dicemus.
Nam licet omnes tutores sint, & tutelam gerant: tamen cū
quis de ea re, quæ extra suam regionem erit, experiri, vel ad
iudicium vocari cōperit: perinde non committitur stipu-
latio, atq; si ei administratio tutelæ permisa nō esset. Quā-
tum enim facit in totum denegata, tātūdem valet, si in ea
re, de qua agitur, denegata sit.

LI. NERATIUS lib. iij. Membranarum.

Curator pro minore non tantum dotem dare debet, sed
etiam impendia, quæ ad nuptias facienda sunt.

Ad contutorem ex magistratum pertinet periculum tutoris qui
satis non dedit, si tempore finitæ tutelæ reperitur non solvendo
alias secus. Bar.

LII. PAULVS lib. iij. Decretorum.

AEmilius Dexter magistratus sui tempore datis tutori-
bus, cessauerat in exigenda satisfactio: deinde quibus-
dā excusatis, à sequētib; magistratibus Dexter tutor assum-
ptus

De administr. & periculo tutor. & curat. 59

pius fuerat. creatus cōueniebatur insolidū duplici ratione: &
quia tutor, & q; cū magistrat' eēt, & tutores dedisset, satisfac-
tionē nō exegisset. Ex dīnerto dictū est, licet satis exactum
nō esset: tamē in diē tutelæ finitæ idoneos fuisse tutores, ne-
q; cessationē curatorū obesse tutorib; debere. Pronūciavit: si
in diē finitæ tutelæ idonei permansissent tutores, licet satis
non esset exactum, curatorum esse periculum: si minūs, tu-
torum & magistratum.

Tutor potest accipere pecuniam pupilli mutuo a contutore, vel
a seipso palam & bona fide, & non clam. Bar.

LIII. TRIPHONINVS lib. vij. Disputationum.

Non existimo maximis vitiis subiciendum eum, qui
a contutoribus suis mutuā pecuniam pupilli accepit,
& cauit, certāq; viuas promissit, quas & alij debitores pupil-
lo dependunt: quia hic sibi non consumpsit, nec clam, nec
quasi sua pecunia licenter abutitur: & nisi his vitiis a cōtu-
tore mutuū ei daretur, aliunde accepisset. Et multū refert, pa-
lām ap. rēq; debitore se, vt extraneū & quemlibet faceret
pupillo: an sub administratione tutelæ, pupilliq; utilitate, la-
tenter sua commoda pecunia pupilli inuaret.

LIIII. IDEM lib. ix. Disputationum.

TRes tutores pupillo dati sunt: vnus tutelā gessit, & sol-
uendo non est: secundus tertio gerendam mandauit:
tertius nihil omnino gessit. Quæsitum est, quatenus quisq;
eorum teneatur? Et tutorū quidem periculū cōmune est in
administratione tutelæ, & insolidum vniuersi tenentur. Pla-
nē si numerata pecunia pupilli* (inter eos distributa) est, * Hæc atq;
non in maiorem summam quisq; eorum, q̄ accepit, tenetur. *desunt.*
Sed si ipsi tutores rem pupilli furati sunt, videamus, an ea
actione, quæ proponitur ex lege duodecim tabularum, ad-
uersus tutore in duplum, singuli insolidum teneantur: & q̄
uis vnus duplum præstiterit, nihilominus etiā alij teneantur.
Nam in aliis furibus eiusdem rei pluribus, non est propter
ea ceteris pœnæ dempta actio, q; ab vno iam exacta est.
Sed tutores propter admissam administrationem, nō tam
inuito domino contrectare eam videntur, q̄ perfidē agere.
Nemo deniq; dicit vnum tutorem, & duplum hac actione
præstare, & quasi specie cōditionis, aut ipsam rem, aut eius
æstimationem. Non solū ergo gessisse tutelā crediur is,

h iij qui

Digestorum liber. XXVI.

qui vel ipse gessit, vel alij gerendam mandauit: sed & qui satis a contutore accepit rem saluam pupillo futuram, & eique permittit administrationem totius tutelae: nec potest se defendere constitutionibus, quae iubent ante conueniri eum, qui gessit. Inde in eo, quod nemo gessit, non vtiq; eius periculum est, qui quidam gessit, sed communiter omnium. Exigi autem ab eo solo periculi ob alia, quae non gessit, non oportet: nisi si qua talia sunt, quae vel contumationem ceptorum ab eo desiderabant, vel ita coniuncta fuerunt, ut separari non deberent. Quod autem dicitur desisse soluedo esse, vel non esse, & contutores prestare debere: videamus, qualem intellectum habeat. Item vtrum sufficiat, nihil diminutum esse de facultatibus tutoris, ex quo tempore datus est, sed eandem faciem patrimonij permansisse, an et si nihil post accidit, quod palam faciat diminutionem patrimonij, debeat tamen contutor inquirere fortunas contutoris. Sed hoc & ex personae qualitate, & ex temporis intercedine, quo testamentum factum est, usque ad mortem patris aliam aestimationem accipere potest. Nam aperte prodigo, vel cuius bona vniuerant: licet obreptum fuerit Praetori, qui decreto eum dedit, permittere contutor administrationem non debet: & potuit aliquid pater eorum, post testamentum factum accidens ignorasse: aut cum destinatum haberet mutare testamentum, id non fecisse.

¶ Item pupilli in se uenditam potest tutor sibi licite retinere, si emptor precium non soluit, & ipse tutor precium de suo in utilitatem pupilli conuertit. *nar.*

LV. SCAEVOLA.

Tutor rerum & animalium pupilli venditionem fecit: sed quidam animalia, emptoribus precium non solutibus, retinuit, & apud se habuit. precium idem rationibus pupilli accepto tulit. ex his aliquot nata sunt. defuncto tutore, haeres eandem tutelam administravit, & animalia annis pluribus possedit. Quaesitum est, an cum is, cuius tutela administrata est, annis quatuordecim esset, iure animalia vendicare? Respondi: secundum ea, quae proponerentur, pupillum ea vendicare non posse.

¶ Imputatur tutori si ex instrumentis in inventario exemplatis potuerit conuenire debitores, & neglexit. *nar.*

LVI.

De admini. & periculo tutor. & curator. 66

LVI. IDEM.

Chirographis debitorum incendio exustis, cum ex inuentario tutores conuenire eos possent ad soluendam pecuniam, aut ad nouationem faciendam cogere: cum idem circa proprios debitores propter eundem casum fecissent, & id omisissent circa debitores pupillorum: an si quid propter hanc eorum cessationem pupilli damni contraxerunt, iudicio tutelae consequantur? Respondi: si ad probatum fuerit, eos tutores hoc per dolum vel culpam praetermisisse, prestari ab eis hoc debere.

¶ Ad appellacionem pendente, si appellans succumbit, officio iudicis appellacionis in stationem pristinae reponitur. *nar.*

Ab eo, qui sententia Praefidis bonis adeptis relegatus erat, (cum permittu Principis appellatio eius recepta sit, quam is, qui pronunciauerat, non receperat) fundum emerat pupillus, interuenientibus tutoribus: & appellacione iniusta pronunciata, fundus ei ablatus est. Quaesitum est, an tutelae iudicio precium fundi pupillus consequi a tutoribus possit? Respondi: si scientes emerunt ab eo, qui in ea causa etiam obnoxius sententiae prioris esset, tutelae iudicio eos teneri.

¶ Si tutor facit id quod testator iussit, praesumitur in dubio nomine pupilli facere, licet non exprimat. *nar.*

LVI. IDEM.

Qui negociationem per Pamphilum & Diphilum prius seruos, postea libertos exercebat, suo testamento eos tutores reliquit, & cauit, ut negocium eodem modo, quo se uiuo, exerceretur. hi tutelam administrauerunt, non tantum cum impubes patroni filius fuisset, sed etiam post pubertatem eius. Sed Diphilus quidem cum incremento negociationis rationes obtulit: Pamphilus autem putauit reddi oportere, non ad incrementum negociationis, sed ad computationem usurarium, ut in tutelae iudicio solet. Quaesitum est, an secundum voluntatem defuncti, exemplo Diphili, Pamphilus quoque rationem reddere debeat? Respondi, debere. *CLAVDIUS TRIPHONINVS.* quia luctum facere ex tutela non debet. *†*

¶ Quod tutor ab alio exigit nomine sortis, uel usurarium, quod non ad eum loco sortis habetur. *nar.*

Ex duobus tutoribus pupilli altero defuncto, adhuc im-

h iij

pubere

¶ Hinc M. Ci. actioe tertia Veri criminose obli- cit scelera tu ex tutela pupilli Malleoli luctum,

Digestorum lib. XXVI.

pubere pupillo: qui supererat, ex persona pupilli sui iudice accepto, consecutus est cum usuris, quantum ex tutela ad tutorem defunctum pervenerat. Quæsitum est, iudicio tutelæ quo ex peritur pubes factus, utrum eius tantum, quod ab initio ex tutelæ ratione pervenerat ad defunctum contutorem, usuræ veniant: an etiam eius summæ, quæ ex ortis usuris pupillo aucta, post mortem eius ad superstitem æquæ cum sorte translata sit, aut transferri debuit? Respondi, si eam pecuniam in se vertisset, omnium pecuniarum usuras præstandas, quod si pecunia mansisset in rationibus pupilli, præstandam, quod bona fide percepisset, aut percipere potuisset, si scenori dare (cum potuisset) non neglexisset: eum id, quod ab alio debitore nomine usurarum cum sorte datur, ei, qui accepit, totum sortis vice fungatur, vel fungi debeat.

Tutores dati inutiliter in testamento, non tenentur de periculo ante confirmationem contingente. *var.*

Testamento dati tutores, quod ruptum videbatur, cessaverunt in administratione tutelæ, & à Præside tutor datus est pupillo. Iussi autem sunt & hi, qui dati erant testamento tutores, tutelam administrare: coniuncto eo, qui à Præside datus, cœperat administrare. Quæsitum est, ad testamento datos periculum administrationis, utrum ex apertis tabulis, an ex quo iussi sunt, pertinere? Respondi: ad eos, de quibus quæteretur, nullum antecedentis temporis periculum pertinere.

Tutor tenetur, si reliquum pupillo negligit a fratre eius petere. *Marcelus.*

Pupillo herede instituto, filie ex hereditate duo milia nummorum aureorum legavit, eisdemque tutores viri; dedit. Quæsitum est, an cum ex eo die, quo duo milia potuerunt à substantia hereditatis separari, in nomina collocare neglexerint: usurarum nomine pupillæ tutelæ iudicio teneantur? respondi, teneri.

Quædam ad recipientem pro sorte habetur, quod ei ab initio pro usuris datur. *Marcelus.*

Quæsitum est, an usuræ pupillaris pecuniæ, quas tutores debuerunt, cum ad curatorem transferuntur, in sortem computantur, & universæ summæ usuras debere curatores incipiant? Respondi: omnis pecuniæ, quæ ad curatores transiit,

parem

De administrat. & periculo tutor. & curat. 61

parem causam esse, quia omnis fors efficitur.

Quædam quod tutor facit cum creditoribus pupilli, tenetur observare in seipso. *var.*

LVIII. IDEM.

Cum hereditas patris ære alieno gravaretur, & res in eo statu videretur, ut pupilla hereditate paterna abstinere: unus ex tutoribus cum plerisque creditoribus ita decidit, ut certa crediti portione contenti essent, acciperentque, idem curatores iam viripotenti accepti, cum plerisque creditoribus deciderunt. Quæsitum est, an si aliquis tutorum creditor patris pupillæ solidam pecuniam expensam sibi ex re pupillæ cum usuris fecerit, reuocari à curatoribus pupillæ ad portiones eas possit, quas ceteri quoque creditores acceperunt? Respondi: eum tutorem, qui ceteros ad portionem vocaret, eodem parte contentum esse debere.

In actione tutelæ venit, quod factum est ab hærede tutoris implente inchoata per defunctum. *var.*

LIX. POMPONIUS.

Si tutoris hæres executus est, que tutor inchoavit, tutelæ etiam eo nomine tenetur.

Pupillus tenetur ex culpa tutoris, quatenus est locupletior: et etiam ultra si tutor est solvendo: sed liberatur cedendo actionem. *var.*

LX. IDEM lib. liij. *in 1310 A. ap.*

Apud Aristonem ita scriptum est: Quod culpa tutoris pupillus ex hereditate desit possidere, eius estimatio in petitione hereditatis sine ulla dubitatione fieri debet, ita, si pupillo de hereditate cautum sit. Cautum autem esse videtur, etiam si tutor erit idoneus, à quo servari possit id, quod pupillus ex litis estimatione subierat. Sed si tutor solvendo non est, videndum erit, utrum calamitas pupilli, an detrimentum petitoris esse debeat: perindeque haberi debeat, ac si res fortuito casu interisset: similiterve atque ipse pupillus expertus culpe, quid ex hereditate diminuisset, corrupisset, perdidisset. De possessore quoque furioso queri potest, si quid, ne in rerum natura esset, per furorem ei accideret. Tu quid putas? *POMPONIUS.* Puto cum verum dicere. Sed quare cunctans es, si solvendo non sit tutor, cuius damnum esse debeat: cum alioquin elegantius dici possit, actiones duntaxat, quas haberet cum tutore pupillus, venditori hereditatis

tis

Digestorum lib. XXVI.

eis prestandas esse: sicuti & heres, vel bonorum possessor, si nihil culpa eius factum sit: (veluti si fundo hereditario vi delectus sit, aut seruus hereditarius vulneratus ab aliquo sit, sine culpa possessoris) nihil amplius, quam actiones, quas eo nomine habet, prestare debeat. Idē dicendū est, & si per curatorem furiosi culpa vel dolo quid amissum fuerit: quemadmodum si quid stipulatus tutor vel curator fuisset, aut vēdidisset hereditariam rem. Impunē autem puto admittendum, quod per furorem alicuius accidit: quomodo si casu aliquo sine facto personæ id accidisset.

† In hanc sententiam Qui. lib. 1. Amorū elegia. 7. ubi furore à poena excusa re ad possitissimē describit.

De autoritate & consensu tutorum & curatorum. Titulus. VIII.

Quod non licet de iure directo, licet per consequentiam, itē quid non potest authorari in negotio, ex quo sibi acquiritur principaliter. Bartolus.

I. VLPIANVS.

Vāquā regula est iuris civilis, in rem suam authorem tutorem fieri non posse: tamen potest tutor proprii sui debitoris hereditatem aduenti pupillo autoritatem accommodare, quantum per hoc debitor eius efficiatur. Prima enim ratio autoritatis ea est, ut heres fiat: per consequentias contingit, ut debitum subeat. Se tamen authore, ab eo stipulari non potest. Et cum quidam autoritatem accommodaret pupillæ suæ, ut seruo suo stipulanti sponderet, diuus Antoninus Pius rescripsit, iure pupillam non teneri, sed in quantum locupletior facta esset, dandam actionem. Sed si author fiat, ut filio suo quid tradatur, nulla erit autoritas, euidenter enim sua autoritate rem acquirit.

Non valet autoritas interposita à tutore invito, nec presentia corporis cum ignorantia. Bar.

Tutor, si iniustus retentus sit per vim, non valet quod agitur: sicuti neque presentia corporis sufficit ad autoritatem: ut si somno, aut morbo comitiali occupatus tacuisset.

II. IDEM.

NVlla enim differentia est, non interueniat autoritas tutoris, an perperam adhibeatur.

¶ Sufficit

De autoritate & consensu tutor. & curat. 62

¶ Sufficit autoritatem tutoris interponi parte non interrogante. Bartolus.

III. PAVLVS.

ETiam si non interrogatus tutor author fiat, valet autoritas eius, cum se probare dicit id, quod agitur, hoc est enim authorem fieri.

¶ Sufficit minus tutoris autoritas si potest administrare: alias secus. Bartolus.

IIII. POMPONIVS.

ET si pluribus datis tutoribus, vnus autoritas sufficiat: tamen si tutor * author erit, cui administratio tutelæ cōcessa non est, id ratū à Prætorē haberi non debet: & idē puto verius esse, quod Offilio placebat, si eo tutore authore, qui tutelam nō gerat, emam à pupillo, sciens alium eius tutelam gerere, dominū me non posse fieri. Item si eo authore emā, qui à tutela fuerit remotus, nec enim id ratum haberi.

¶ Pupillus tutore authore non potest obligari naturaliter, nisi quatenus factus est locupletior: sed cum autoritate alterius tutoris poterit. Bartolus.

V. VLPIANVS.

Pupillus obligari tutore eo authore non potest. Planē si plures sint tutores, quorum vnus autoritas sufficiat: dicendum est, alio authore pupillum ei posse obligari: siue mutua pecuniam ei det, siue stipuletur ab eo. Sed & cum solus tutor mutua pecuniam pupillo dederit, vel ab eo stipuletur, non erit obligatus tutore: naturaliter tamen obligabitur, in quantum locupletior factus est. Nam in pupillum nō tantum tutore, verum & cum alijs actionem, in quantum locupletior factus est, dandam, diuus Pius rescripsit.

¶ Pupillus in contractu ulro citroque obligatorio sine autoritate tutoris non obligatur: sed alium sibi obligat. Bar.

Pupillus vendendo sine tutoris autoritate nō obligatur. Sed nec emendo, nisi in quantum locupletior factus est.

¶ Tutor potest emere à pupillo, dummodo ipse non authoretur in contractu proprio, sed alter contutor interponat autoritatem. Item tutor non debet emere rem pupilli per interpositam personam: quia fraudi præsumitur. Item tutor potest palam authore se emere, si bonus fidei alterius nomē in instrumento accommodauerit: si uero mala fide, non valet emptio.

Item

Digestorum lib. XXVI.

Item ipse tutor & emptoris, & venditoris officio fungi non potest. Sed enim si cōtutorem habeat, cuius auctoritas sufficit, proculdubio emere potest. Sed si mala fide emptio intercesserit, nullius erit momenti: ideoque nec vſucapere poterit. Sanē si sine gratis factus comprobauerit emptionem: contractus valet. Sed si per interpositam personam rem pupilli emerit in ea causa est, vt emptio nullius momenti sit: quia non bona fide videtur gessisse rem, & ita est rescriptum à diuo Seuro & Antonino. Sanē si quidem emit ipse palam, dedit autem nomen non mala fide, simpliciter (vt solēt honestiores non pati nomina sua instrumentis inscribi) valet emptio. Quod si callidē, idem erit, atque si per interpositam personam emisset. Sed & si creditor pupilli distrabat, æque emere bona fide poterit. Si verō filius tutoris vel quæ alia pſona iuri ei' subiecta emerit: idē erit, ac si ipse emisset. ¶ Tutores non possunt administrare, nisi eis administratio decretata: tunc possunt emere ut extranei. *bar.*

V I. P O M P O N I V S.

Tutores, quibus administratio decreta non est, tanquā extraneos rectē à pupillo emere placet.

V I I. V L P I A N V S.

Quod dicimus in rem suam auctoritatem accommodare tutorem non possidetoties verum est, quoties per semetipsum, vel subiectas sibi personas acquiritur ei stipulatio. cæterum negotium ei per consequentias geri (vt dictū est) nihil prohibet.

¶ Diversitas tutorum auctoritatem non impedit constitutionem duorum reorum. *bar.*

Si duo rei sint stipulandi, & alter me authore à pupillo stipuletur, alter altero tutore authore: dicendum est, stipulationem valere: si tamen auctoritas tutoris vnius sufficiat. cæterum, si non sufficiat, dicendum erit, inutilem esse stipulationem.

¶ Pupillus tutor non potest interponere auctoritatem contrahente patre, in cuius est potestate. *bar.*

Si & pater & filius, qui in potestate eius fuit, tutores fuerint, & pater est stipulatus filio authore, nullius momenti erit stipulatio: idcirco, quia in rem patris author esse filius non potest.

¶ III.

De auctoritate & cōsensu tutor. & cura.

63

¶ Interpositio auctoritatis est actus legitimus, qui conditionem non recipit, *artolus.*

V I I I. I D E M.

ET si conditionalis contractus cum pupillo fiat, tutor debet purē author fieri. Nam auctoritas non conditionaliter, sed purē interponenda est, vt conditionalis contractus confirmetur.

¶ Pupillus nullum actum vel contractum potest facere sine tutore, si in eis posset ladi bene autem potest actum exercere sine tutore, sine contractum inire quando certum est, quod ex eo ladi non potest.

I X. C A I V S lib. xvij. ad edictum provinciale.

Obligari ex omni contractu pupillus sine tutoris auctoritate non potest. acquirere autem sibi stipulando, & per traditionem accipiendo, etiam sine tutoris auctoritate potest: sed credendo obligare sibi non potest: quia sine tutoris auctoritate nihil alienare potest. Ex hoc autem, quod pupillus nullam rem sine tutoris auctoritate alienare potest, apparet nec manumittere cum sine tutoris auctoritate possit. Hoc amplius, licet tutoris auctoritate manumittat, debet ex lege Acha Sentia apud consilium causam probare,

Pupillus ex omnibus causis solvendo sine tutoris auctoritate nihil agit: quia nullum dominium transferre potest. si tamen creditor bona fide pecuniam pupilli consumpserit, liberabitur. Pupillus hereditatem adire sine tutoris auctoritate non potest, quanvis lucrosa sit, nec vllum habeat damnum: sed nec ex senatusconsulto Trebelliano hereditatem recipere sine tutoris auctoritate potest.

¶ Auctoritas debet in ipso negotio interponi. *bar.*

Tutor statim in ipso negotio præsens debet author fieri: post tempus verō, aut per epistolam, interposita eius auctoritas nihil agit.

¶ Sufficit tutoreni auctorari pupillo præsentē: licet alia pars sit absens. *artolus.*

Etiam si non exaudiat tutoris auctoritatem is, qui cum pupillo contrahit, scriptis tamē hoc approbetur, rectē negotium geritur: veluti si absenti pupillo per epistolam vëdā aliquid aut locem, & is tutoris auctoritate consentiat.

¶ Non imputatur tutori, si impeditur non auctoratur. *bar.*

X. P A V L V S.

Tutor,

Digestorum Liber. XXVI.

Tutor, qui per valitudinem, vel absentiam, vel aliam istam causam author fieri non potuit, non tenetur. **U**lteriusque vel bonorum possessio non potest agnosci sine authoritate tutoris vel curatoris: quod si tenentur, si non utiliter fuerint autorati. **Bar.**

XI. CAIVS lib. xvij. ad edictum provinciale.

Si ad pupillum, aut furiosum bonorum possessio pertineat: expedientiarum rerum gratia, & in agnoscenda, & in repudianda bonorum possessione voluntatem tutoris curatorisque spectari debere placuit: quia si quid contra modum pupilli furiosive fecerint, tutelae curationisve iudicio tenebuntur. **U**lteriusque communis acquirat quod nisi ex dominis non potest quatenus, quatenus alteri cui potest. **Bar.**

XII. IVLIANVS lib. xx. Digestorum.

Si seruis communis tuus & Titij, a pupilla tua te autore aliquam rem per traditionem acceperit, tota ad Titium pertinebit. **MARCELLVS NOTAT:** Nam quodcumque ad omnes dominos non potest pertinere, id pro solido ad eum, cui acquiri potest, pertinere veteres comprobauerunt.

Ulteriusque qui non celebratur verbis, non est necesse pupillum loqui: et tutor poterit autorari. **Bar.**

XIII. IDEM lib. xxj. Digestorum.

Imperatores tutore autore obligantur, etiam si taceant. Nam cum acceperint pecuniam mutuam: quantum nihil dicant, autoritate tutoris interposita, tenentur. Quare & si non debita pecunia his personis soluta fuerit: quantum tacerint, interposita tutoris autoritas sufficit, ut coditione teneantur.

Ulteriusque cum praesens negotium pupilli contrahendum sine contrarium ignorauerit, non intelligitur autoritatem praestare. **Bar.**

XIII. IDEM ad Urseum Ferocem.

Non multum interest, non adfuerit tutor, cum negotium contraheretur, an praesens ignorauerit, quale esset, quod contraheretur.

Ulteriusque non potest interponi autoritas duobus diuersis actibus. **Bar.**

XV. MARTIANVS.

Accipientis & edentis iudicium idem tutor author utrinque

De autoritate & consensu tutor. & curat. 64

que sit. Sed utrum ita est, si his author factus est: an & vna autoritas sufficiat eo animo, ut ad utrumque pertineat: dubitatur quidem Pomponius, sed fortiter defenditur, sufficere vnam autoritatem.

XVI. PAVLVS.

Etiam si tutor caecus factus sit, author fieri potest. **U**lteriusque non cogitur tutor in certo contractu autorari pupillo. **Bar.**

XVII. IDEM.

Si tutor pupillo nolit author fieri, non debet eum Praetor scogere: primum, quia iniquum est, si non expedit pupillo, autoritatem eum praestare: deinde, & si expedit, tutelae iudicio pupillus hanc iacturam consequitur.

Ulteriusque si aut gerenda cum alio, possint expediti tutore autore: scilicet si cum ipso tutore, tunc enim non potest autorari: nec ad id se autore procuratorem facere. **Bar.**

XVIII. IDEM.

Potest pupillus tutore autore debitorem suum Titio delegare. Sed cum tutor debet pupillo, dicendum est, neque delegari eum, neque procuratorem aduersus tutorem dari ipso tutore autore posse: quia futurum sit, ut autoritate sua liberetur.

Ulteriusque potest dari pupillo ad agendum, non ad autorandum. **Bar.**

XIX. IDEM lib. xvij. Responsorum respondit.

Curatore etiam impuberi dari posse: sed ad ea, quae solennitatem iuris desiderant, explicanda, tutore autore opus esse.

Ulteriusque non est necesse tutorem autorem diuisioni se subscribere. **Bar.**

XX. SCAEVOLA lib. vij. Responsorum.

Inter pupillos paternae hereditatis diuisioni facta est, praesente tutore, sed non assignante instrumento diuisionis. quoniam est, an ei stare oportere? Respondi: si tutor author fuisset, non idcirco minus standum esse diuisioni, quod non assignasset.

Ulteriusque petitio restitutionis impedit executionem sententiae. **Bar.**

XXI. IDEM lib. singul. questionum publice tractatarum.

Deficiente tutore pupillus condemnatus ex contractu patris accepit curatorem: inter quem & creditorem acta facta sunt apud procuratorem Caesaris infra scripta: Prius procurator Caesaris dixit, Faciat iudicata. Nouellus curator

Digestorum lib. XXVI.

rator dixit: Abstineo pupillum. Priscus procurator Caesaris dixit: Responsum habes. scis quid agere debeas. Quæsitum est, an secundum hæc acta adolescens bonis patris abstentus sit? Respondi, proponi abstentum.

¶ Alius qui tendit ad liberationem tutoris, non potest fieri eo auctore. Bartolus.

XXII. LABEO lib. v. posteriorum à Laboleno epitomatorum.

¶ Siquid est, quod pupillus agendo, tutorem suum liberatus est, id ipso tutore auctore agi rectè non potest.

Quando ex facto tutoris vel curatoris minores agere vel conveniri possunt. Titulus. IX.

¶ Quando pupillus convenitur ex dolo tutoris, non admittitur probatio per iuramentum in litem. Bar.

I. POMPONIVS.

¶ Dolum malum, vel culpam tutoris Aristo ait, pupillum possessorem condemnandum: sed non puto, quanti actor in litem iuraret: & tamen illud ita est, si rem à tutore pupillus servare possit.

¶ Quod tutor vel curator acquirit ex pecunia minoris: efficitur minoris. Bartolus.

II. VLPNIANVS.

¶ Si tutor vel curator pecunia eius, cuius negotia administrat, mutua data, ipse stipulatus fuerit, vel prædia in nomen suum emerit: utilis actio ei, cuius pecunia fuit, datur ad rem vendicandam, vel mutua pecuniam exigendam.

¶ Pupillus non tenetur ex dolo tutoris, nisi quatenus ad eum pervenerit. Bartolus.

III. PAPINIANVS.

* AEs, pueri.

¶ Dolum tutorum * pupillo neque nocere, neque prodesse debet. Quod autem vulgò dicitur, tutoris dolum pupillo non nocere: tunc verum est, cum ex illius fraude locupletior pupillus factus non est. Quare merito Sabinus tributoria actione pupillum conveniendum ex dolo tutoris existimavit: scilicet, si per iniquam distributionem pupilli rationibus

Quando ex facto tutoris vel curatoris &c. 65

nibus fuit. Quod in depositi quoque actione dicendum est, item in hereditatis petitione, si modò quod tutoris dolo desit, pupilli rationibus illatum probetur.

IIII. VLPNIANVS.

¶ ET si extrinsecus aliquid tutor dolo amiserit, pupillo nihil nocere oportet.

¶ De eo quod quis gessit ut administrator, finita administratione non tenetur. Bar.

V. PAPINIANVS.

¶ Post mortem furiosi non dabitur in curatorem, qui negotia gessit, iudicati actio: non magis, quam in tutore: si modò nullam ex consensu post depositum officium novationem factam, & in curatorem, vel tutorem obligationem esse translatam constabit.

¶ Si tutor simpliciter contrahat in re pertinente ad pupillum, intelligitur tutorio nomine contrahere, si in re quæ potest ad ipsum et ad pupillum pariter pertinere: intelligitur nomine proprio contrahere: nisi aliud actum sit. Bar.

¶ Tutor, qui pecuniam solutus se cauit, ad quam pater pupilli condemnatus fuerat, actionem post tutelam finitam rectè recusat. Non idem in eo placuit, qui suo nomine mutua pecuniam accepit, & iudicatum pro pupillo fecit, nisi forte creditor adeo contraxit, ut in causam iudicati pecunia transiret.

¶ Sicut pupillo queritur per tutorem, ita per auctorem ab eo constitutum. Bartolus.

VI. IDEM.

¶ Tutor interposito decreto Prætoris, actorem reliquit. Secundum eum sententia dicta, iudicati actio ad pupillum nõ minùs transfertur, quam si tutor obtinuisset.

VII. SCAEVOLA.

¶ Tutori, qui infantem defendit, succurritur, ut in pupillo iudicati actio detur.

¶ Si negotium in parte spectat ad pupillum, pro illa videtur tutorio nomine facere, pro alia proprio. Bar.

VIII. IDEM.

¶ Tutor, qui & coheres pupillo erat, cum conveniretur si deicommissi nomine, insolidum ipse cauit. Quæsitum est, an in adualem pupillum pro parte danda sit utilis actio? ff. Infor.

Digestorum lib. XXVI.

Adio Respondit, dandam.

De suspectis tutoribus & curatoribus.
Titulus. X.

I. VIPIANVS.

HABET clausula frequens & perquam necessaria est. quotidie enim suspecti tutores postulatur. Primum igitur tractem^{us}, unde descēdat suspecti crimen, & apud quos postulari quis possit suspectus tutor vel curator: deinde quis, & à quo, & ex quibus causis remoueat^{ur}, deq; pœna suspecti. Sciendum est itaq; suspecti crimen è lege duodecim Tabularum descendere.

Causa suspecti potest agitari coram ordinario, & coram delegato iudice, Bartolis.

Damus autem ius remouendi suspectos tutores Romæ Prætoribus in prouincijs, Præsidibus eorum. An autē apud Legatum Proconsulis suspectus postulari possit, dubiū fuit. Sed Imperator Antoninus cū diuo Seuer^o Bradræ Marico Proconsuli Aphricæ rescripsit, posse: quia mandata iurisdictione totum officium iuris dicēdi ad eum transit. Ergo & si Prætor mandet iurisdictionem, simili modo dicendum est, suspectum posse apud eum postulari, cui mandata est, cū enim sit in prouincia hoc rescriptum, consequens erit dicere, etiam eum, cui à Prætorē mādata est iurisdictione, posse de suspecto cognoscere.

Omnes tutores cuiuscunque conditionis existant, possint accusari de suspecto si male gerant, &c.

Ostendimus, qui possint de suspecto cognoscere: nūc videamus, qui suspecti fieri possint. Et possunt quidem omnes tutores siue testamentarij sint, siue non sint, sed alterius generis tutores. quare & si legitimus sit tutor, accusari poterit. Quid si patronus? adhuc idem erit dicendum: dummodò meminerimus patrono parcendum.

Quilibet admittitur ad accusandum tutorem de suspecto, etiam mulier si ex pietate mouetur, Bartolis.

Consequens est, ut videamus, qui possint suspectos postulare,

De suspectis tutoribus & curatoribus. 66

stulare. Et sciendum est, quasi publicam esse hanc actionem: quinimmo & mulieres admittuntur: sed hæc solæ, quæ pietate necessitudinis ductæ, ad hoc procedunt: ut putā māter, nutrix quoque, & ania potest & soror: nam in sororem etiam rescriptum extat diui Seueri. sed si qua alia mulier fuerit, quam Prætor propensā pietate intellexerit scilicet verecundiam non egredientem, sed pietate productam non sustinere iniuriam pupillorum: admittet eam ad accusationem.

Obfacta atrocitas tutor non solum remouetur, sed etiam puni-
tur, Bartolis.

Si quis de plebeis ob facta atrociora in tutela admissa fuerit apud Prætorē accusatus, remittitur ad præfectū vrbi grauius puniendus.

III. IDEM.

Libertus quoque si fraudulenter gessisse tutelam filiorum patroni probetur, ad præfectum vrbi remittetur puniendus.

Tutor potest accusare cotutorem suspectum, etiam si fuerit remotus, Bartolis.

III. IDEM.

Tutor quoque cotutorem potest suspectum facere: siue durer adhuc tutor, siue iā deserit ipse, cotutor autem maneat tutor: & ita diuus Seuerus rescripsit. Plus diuus Pius Cæcilio Petino rescripsit, posse & tutorem suspectum remouere, cotutores suos suspectos facere.

Liberti possint tutores patronorū suorum siue filiorum patroni sui accusare de suspecto: sed liberti non accusant patronos suos crimine suspecti tutoris. item omnis curator non tantum adolecentium potest suspectus accusari.

Liberti quoque pupillorum gratè facient, si tutores vel curatores eorum malè gerentes rem patronorum vel liberorū patronorum suspectos fecerint. Sed si patronum suum ut suspectum in tutela facere velint, melius est libertos ab accusatione repellere: ne in ipsa cognitione grauius aliquid emergat, cū hoc omnibus alijs pateat. Nō tantū autē adolecentis curator, sed etiam furiosus, vel prodigi, ut suspectus remoueri potest. Sed & si quis curam ventris, bonorūve administrat, non carebit huius criminis metu.

i ij

Tutor

Digestorum lib. XXVI.

Tutor potest remoueri ex officio iudicis sine accusatione. *Bar.*
Præterea videndum, an sine accusatione possit suspectus repelli. Et magis est, ut repelli debeat, si Prætori liqueat ex apertissimis rerum argumentis suspectum eum esse, quod fauore pupillorum accipiendum est.

Tutor remouetur ob dolum in tutela commissum: secus si extra tutelam. Item secus si in alia tutela: si est, qui etiam actione tutelæ conueniat. *Bartholus.*

Nunc videamus, ex quibus causis suspecti remoueantur. Et sciendum est, aut ob dolum in tutela admissum, suspectum licere postulare: si fortè grassatus in tutela sit: aut quod sordide egerit, vel perniciose pupillo, vel aliquid interceperit ex rebus pupillaribus iam tutor. Quod si quid admisit, antè tamen, quam tutor esset (quauis in bonis pupilli vel in tutela) non potest suspectus tutor postulari: quia delictum tutelam præcessit. Proinde, si pupilli substantiam expilauit, sed antèquam tutor esset, accusari debet expilator hæreditatis: si minus, furti. Quæri potest, si tutor fuerit pupilli, idè: q: sit curator confirmatus adolescenti, an possit ex delictis tutelæ suspectus postulari? Et cum possit tutelæ à concurretoribus conueniri, consequens erit dicere, cessare suspecti accusatione: quia tutelæ agi possit deposito officio, vel alio sumpto. Item erit querendū, si proponas aliquem desuisse esse tutorem, & rursum coepisse (ut putà vsque ad tempus, vel ad conditionem erat datus: deinde iterum, vel superueniente conditione testamentaria, vel etiam à Prætoris postea datus) an suspectus possit postulari? Et quia dux tutelæ sunt, si est, qui eum tutelæ iudicio conueniat, æquissimum erit dicere, cessare crimen suspecti. Si autem ipse tutor est solus, nunquid quia tutelæ cessat, remouendus sit ab hac administratione, quasi suspectus ex eo, q: in aliâ male versatus sit? Ergo & in eo, qui curator solus post finitam tutelam confirmatus est, idem dici potest. Quod si quis tutor ita datus sit: *QVOD IN ITALIA ERIT, TUTOR ESTO: vel, QVOD TRANS MARE NON * IERIT:* an possit suspectus postulari ex eo gestu, quem administrauit antè, quam trans mare * abisset? Et magis est, ut postulari possit, quasi vna tutela sit, habens interualla. Si quis abfuturus Reipublice causa, desiderauerit in locum suum constitui

* al'is, erit.

* al'is, abisset.

De suspectis tutoribus & curatoribus. 67

constitui alium tutorem: an reuersus, ex antè gesto suspectus postulari possit? Et quia potest ex priore gestu vtili actione conueniri, cessabit postulari. Si curator ventri bonisve datus, fraudulentè versatus sit: deinde tutor datus, an postulari suspectus propter fraudes in cura admissas possit dubitari potest. Et si quidem habet cōtutores, non poterit postulari, quia conueniri potest: si non habet, amoueri poterit.

Propter inimicitias cum pupillo uel cum parentibus remouetur tutor ut suspectus. *Bar.*

Si tutor inimicus pupillo parentibusve eius sit, & generaliter, si qua iusta causa Prætorem mouerit, cur non debeat in ea tutela versari: reicere eum debet.

Propter res male uenditas potest tutor ut suspectus remoueri. *Bartholus.*

Seuerus & Antoninus rescripserunt Epicurio: Tutores, qui res veritas sine decreto distraxerunt, nihil quidem egisse: verum si per fraudem id fecerunt, remoueri eos oportere.

Tutor, qui denegat alimenta indebite, potest ut suspectus remoueri, & etiam puniri. *Bar.*

Tutor, qui ad alimenta pupillo præstanda copiam sui nõ faciet, suspectus est, poteritq: remoueri. sed si non latiter, sed præsens nihil posse decerni contendat, quasi inopi: si datis pupillo aduocatis, in modicio reuineatur, ad præfectum vrbi remittendus est. neq: enim interest, id agere quèquã, ut corrupta fide inquisitionis, tutor constituatur, an bona fide constitutum, velut prædonem bonis alienis incumbere. hic ergo non quasi suspectus remouebitur, sed remittetur puniendus ea pena, qua solent affici, qui tutelam corruptis ministeriis Prætoris redemerunt.

Tutor qui non facit inuentarium, vel pecuniam ad comparationem non deponit pertinaciter, in iudiculis est ponendus: nisi fuerit positus in dignitate. *Bar.*

Tutores, qui repertorium non fecerunt, vel pecuniã neq: ad prædiorum cõparatione cõferre, neq: deponere, pertinaciter perstāt, quoad emptionis occasio inueniatur, iudiculis publicis iubetur cõineri: & insuper pro suspectis habentur. Sed sciendum est, non omnes hac seueritate tractari

Digestorum. lib. XXVI.

debere, sed utique humiliores. Ceterum eos, qui sunt in aliqua dignitate positi, non opinor vinculis publicis contineri oportere. Is tutor, qui inconsiderate pupillum, vel dolo abstulit hereditate, suspectus postulari potest.

Remotus propter culpam non est infamis. Idem in eo cui alius adiungitur. Bar.

Qui ob segnitiam, vel rusticitatem, vel inertiam, vel simplicitatem, vel ineptiam remotus fuit, in hac causa est, ut integra existimatione tutela vel cura abeat. Sed & si ob fraudem non remouerit aliquem, sed alium ei adiunxerit, non erit famosus: quia non est abire tutela iustus.

Remotus absque dolo, non est infamis. Et si in sententia causa non exprimitur, non intelligitur ex causa famosa damnatus seu remotus. Bar.

IIII. IDEM.

Quoniam hec cause faciunt, ut integra existimatione tutela vel cura quis abeat. Decreto igitur debet causa remouendi significari, ut appareat de existimatione. Quid ergo, si non significauerit causam remotionis decreto suo? Papinianus ait, debere dici hunc integre esse fame. & verum est.

Idem est probare gerere, & remouere. Bar.

Si Pretor sententia sua non remouerit tutela, sed gerere prohibuit: dicendum est, magis esse, ut & hic desinat tutor esse. Qui nihil gesserunt, non possunt suspecti postulari: verum ob ignam, vel negligentiam, vel dolum (si dolo fecerunt) possunt remoueri.

Latitatio non impedit quin tutor possit, si male gerat, ut suspectus remoueri. Bar.

IDEI.

Si suspectus fieri is quoque, qui satisfecerit, vel etiam nunc offerat, potest. Expedi enim pupillo, rem suam saluam fore, quam tabulas cautionis habere. Nec ferendus est contutor, qui ideo collegam suum suspectum non fecit, quoniam cautum erat pupillo.

VI. CALLISTRATVS.

Quia satisfactio propositum tutoris malenonum non mutat, sed diutius grassandi in re pupillari facultatem prestat.

Adulti

De suspectis tutoribus & curatoribus. 68

Adulti possunt accusare curatorem de suspecto in consilio consanguineorum: secus in pupillo. Bar.

VII. VLPIANVS.

Impuberibus quidem non permittitur suspectos facere: adolecentibus plane volentibus suspectos facere curatores suos, permittitur: dummodo consilio necessariorum id faciant.

Tutor potest remoueri propter latam culpam. Bar.

Si non fraus admissa sit, sed lata negligentia: quia ista prope fraudem accedit, remoueri & hunc quasi suspectum oportet.

Ex sola contumacia quis suspectus efficitur, & ut suspectus remoueri potest. Bar.

Præterea accesserunt quædam species ex epistola Imperatoris nostri, & diui Severi ad Atrium Colonom. Nam aduersus eos, qui ne alimenta decernantur, sui copiam perseuerant non facere, ut suis rebus careant, præcipitur, relique seruandæ causæ pupillus in possessionem miratur eius, qui suspectus sententia sua factus est: quæque mora deteriora futura sunt, curatore dato distrahi iubentur.

Tutor qui copiam sui pupillo agere volenti non præstitit, tamquam suspectus remouebitur. Bar.

Item si quis tutor datus non compareat, solet edictis euocari: nouissimèque, si copiam sui non fecerit, ut suspectus remoueri, ob hoc ipsum, quod copiam sui non fecit, quod & perraro, & diligenti habita inquisitione faciendum est.

Suspectus dicitur tutor ex moribus, non ex diuitiarum defectu.

VIII. IDEM.

Si suspectum etiam tutorem esse putamus, qui moribus talis est, ut suspectus sit. Enimvero tutor, quamvis pauper sit, fidelis tamen & diligens remouendus non est, quasi suspectus.

Si tutor conuictus per remotionem infamaretur, melius est sibi curatorem adiungi. Bar.

IX. MODESTINVS.

Si tutor aliquo vinculo necessitudinis, vel adfinitatis pupillo coniunctus sit: vel si patronus pupilli liberi tutelam gerat, & quis eorum tutela remouendus videatur: optimum factum est, curatorem ei potius adiungi, quam eundem notata fide & existimatione remoueri.

i iij

Post

Huc pertinet lepidissimum Ari. Prob. Sectione seu partia cula. 18. In signa & imprimitis scitu digna ex empla apud Val. Max. li. 4. ca. 4.

Digestorum liber. XXVI.

Post remotionem non spectat ad tutorem periculum tutelae. *Ulp.*

X. PAPINIANVS.

Decreto Prætoris, ut suspectus remotus, periculum futuri temporis non timet. Iniquum enim videtur, remoueri quem tutela vel cura, in futurum autem non esse securum.

¶ *Ulp.* causa litis finitur instantia. *Ulp.*

XI. IDEM.

Post finitam tutelam cognitio suspecti tutoris, quamvis pridem cepta, soluitur.

¶ *Ulp.* sernis pupilli potest inquiri, et inuestigari de fraude tutoris. *Ulp.*

XII. IULIANVS lib. iij. ad Minutium.

Nihil proponi, cur præscribere curator possit in cognitione suspecti, quod minus religio Prætoris à pupillari seruo detegente fraudes instruat.

¶ *Ulp.* pater cogitur se obligare pro filio tutore, si est necesse. *Ulp.*

*als deest
tot hic §.

¶ *Ulp.* Imperator Adrianus Britasio Pollioni legato Lugdunensi in hæc verba rescriptis: Si Ildorus Marcus, quamvis filiusfamilias sit, tutor tamen idoneus esse videtur: pater autem eius idcirco cauere non vult, ut filium suum tutelæ eximat: & in hoc artificio perseverauerit: ex istimo te hinc fraudi recedæ occursum, ut & filius & ipse ad tutelam liberorum Clemetis gerendam compellantur.

Digestorum

Digestorum seu pandectarum
Liber. XXVII.

De excusationibus tutorum, & temporibus earum. Titulus. I.

Tutor vel curator liberto dari, nisi in subsidium ingenuus prohibetur: idcirco autem se excusare debet: alias ad rationum redditionem se obligat: libertus vero non potest se a dicto onere excusare. *Ulp.*

¶ *Ulp.* Angelus Politianus epistolam libro quinto, epistola duodecima, titulum bene pene integrum Græce fuisse editum dicit, et ab indocto aliquo in latinum versum. quod sane lector agnoscat facillime, modo non sit plumbus stupidior. proinde nemo putet restitui posse, nisi ex archetypis.

I. HERENNIVS MODESTINVS IGNATIO
DEXTRO.

COGNOSCERE LIBRVM (ut mihi videtur) vtilissimum, quem excusationum tutelæ & curatoris vocavi, huc tibi misificiam autem, quoad possibile erit, de his doctrinam manifestam, enarrans legitima Græcorum voce. Et si cognouero inepta ea ad transferendum esse: apponam dicendorum narrationi etiam ipsa legum verba, si necesse erit: ut dicendorum

simul & legendorum usum habentes, integritatem indigentibus, & vtilitatem præbeamus. Dicendum igitur primum est, quos creare non oporteat. Libertinis pupillis ingenuos tutores vel curatores Præfides non dabunt: nisi omnimodò libertinorum penuria secundum locum illum sit. Libertinis enim libertinos solos oportere dari, qui ex eodem loco sint, oratio diui Marci iubet. Si autem dabitur, diuus Scuerus impuberum curam habens, obligatum cum esse tutelæ, nisi iustitia

si r.

Digestorum lib. XXVII.

rationes reddiderit, rescriptis. Non potest curator esse sponse sponsus, ut Senatus dicit: creatus aut talis absoluitur. Aetas septuaginta annorum probata legitime a tempore creationis perfectam tribuit excusationem a tutela, vel cura testamentaria, vel dativa, Nico. de Neap.

II. IDEM lib. ij. Excusationum.

Excusantur a tutela & curatoria, & qui septuaginta annos compleverunt. Excessisse autem oportet septuaginta annos tempore illo, quo creantur, aut quo hereditate adiit quis, aut quo conditio, quae testamento inscripta est, completa est: non infra tempora excusationis. Aetas autem probatur, aut ex natiuitatis scriptura, aut aliis legitimis demonstrationibus. Cuiusmodi numerus filiorum legitimorum, & naturalium superstitum excusationem tutelae praestat: & in hoc computantur nepotes, qui supersunt ex praemortuis filiis: pluribus tamen ex uno patre relictis loco unius computandis. Nico. de Neap.

Remittit a tutela vel curatoria, & liberorum multitudo. Legitimos autem liberos esse oportet omnes, etsi non sint in potestate. Oportet autem liberos viuos esse, quando tutores patres dantur. Qui enim antea decesserunt, his non connumerantur: neque rursus nocent, qui postea moriuntur. & haec ita inquit constitutio diui Severi. Hoc autem videtur quidem dictum esse de tutore dato secundum testamentum: conuenit autem & in omni alio. Qui autem in ventre est, etsi in multis partibus legum comparatur iam natis: tamen neque in praesenti quaestione, neque in reliquis civilibus muneribus prodest parti. & hoc dictum est in constitutione diui Severi.

Non solum autem filij remissionem tutelae tribuunt & filiae, sed etiam nepotes ex filiis masculis nati masculi & foeminae. Auxiliantur autem tunc, quando patre eorum mortuo, illius locum supplent auctores. Quotcumque autem nepotes fuerint ex vno filio, numerantur pro vno filio. Haec autem ex constitutionibus, quae de liberis loquuntur, possunt colligi. Nusquam enim facile est inuenire, ubi de filiis loquatur constitutio, sed de liberis appellatio autem haec & ad nepotes extenditur. Numerum autem liberorum determinatum constitutionibus esse oportet unicuique tunc, cum creatur. Non & si post creationem generetur, antequam iura remissionis prebeantur. Qui enim post hoc geniti fuerint, non auxiliantur

† Senes enim ab omnibus publicis muneribus vacare tradit Arist. lib. 3. Po. li. cap. 1.

† Ad hoc insum potest quod de Lacerdemonio in Reputat. refert Arist. lib. 2. Politic. 7. & Gel. li. 2. no. Att. cap. 15.

De excusationibus tutorum & temporibus eorum. 70

auxiliantur, ut constitutio Severi & Antonini inquit.

Numerus trium tutelarum vel curarum simplicium non admittitur pupillorum diversum patrimonium habentium non committitur, principaliter istam excusandi facultatem praebet a quarta. Nico. de Neapoli.

Amplius autem & qui habet tres tutelas, aut tres curatorias, aut commisit tres curatorias & tres tutelas, & adhuc manentes, hoc est, nondum excedentibus aetatem minoribus: hi remittuntur ad tutelam, vel ad curatoriam vocati. sed tamen & si curator quis fuerit non impuberis, sed furiosi, in numerum curarum & haec computabitur curatoria, quod sic se habere, docet constitutio Severi & Antonini. Dicit autem haec & optimus Ulpianus de tribus tutelis.

Trium pupillorum cura non facit tria onera, sed trium pupillorum tria patrimonium possidentium, nar.

III. ULPIANVS lib. sing. de officio praetoris tutelarum.

Trium onera tutelarum dant excusationem. Trium autem onera sic accipienda sunt, ut non numerus pupillorum plures tutelas faciat, sed patrimoniorum separatio. & ideo qui tribus fratribus tutor datus est, qui indivisum patrimonium habet: vel quibusdam tutor, quibusdam curator: vnam tutelam suscepisse creditur.

Ad tertiam tutelam vel quartam vocatus appellatione interposita & pendente ad aliam vocari non potest: sed terminus illius appellationis expectatur. & in ea succumbens quartam repellit: eius autem idtoriam illam admittit, nisi illa de iure fuerit recusata. Nico. de Neapoli.

III. MODESTINVS lib. ij. Excusationum.

Primum tres tutelae habentes, ad quartam non vocari. quaesitum est igitur, si quis duas habens tutelas, deinde ad tutelam tertiam vocatus appellauerit, & adhuc pendente iudicio appellationis ad quartam tutelam promoueatur, utrum a quarta se excusans, mentionem faciet & tertiam: an omnino dimittet illam? Et inuenio a diuo Severo & Antonino constitutum, non oportere ad quartam promoueri a tertia appellante, pendente tertiae creationis excusatione, sed illius finem expectari, terminum futurum quartae creationis recta ratione. si enim eo ordine quarta suscipiet quis, eveniet ut post tertiam existentem iniusta tertiae appellatione

Digestorum lib. XXVII.

pellatione apparere, quatuor oneribus grauetur extra leges. **T**ria onera tutelarum penes eosdem, qui sunt in eadem potestate, uel ipsam in potestate habentes existentia, ab aliis tutelis excusant, nisi patrie uel eorum altera accepta fuerit absque uoluntate paterna. Nicola. de Neapoli.

Si pater in tribus fuerit muneribus, aut tutelarum, aut curatoriarum, filius ipse non vexabitur. & ita constitutum est à diuo Seuero & Antonino. Hoc autem & econtrariò est, quòd oportet filios tutelarum remissionem patri dare: & rursus utriusque communes, id est, vnam filij, & duas patris: aut econtrario. tunc autem hæc ita se habent, cum onus vni domui, non separatis obtingit. Scribit autem eadem hæc & nobilissimus Vlpianus.

V. VLPIANVS lib. singulari de officio Prætoris tutelarum.

Tria onera in domo vna esse sufficit. Proinde, si pater alicuius, vel filius, vel frater, qui est in eiusdè potestate, tria onera sustineat, quæ ad periculum patris sui spectent: quia uoluntate eius administrat, omnibus excusatio à tutela competit. sed si non uoluntate patris administrant, non prodesse, sæpe rescriptum est.

Ut habenti duas tutelas si duæ deferantur diuersis temporibus, prior posteriori præferatur. si uero in simul deferantur, illa præferatur, quam deferens declarauit. Nico. de Neapo.

VI. MODESTINVS lib. ij. Excusationum.

Si duas habenti tutelas, aliæ duæ simul superinductæ fuerint: vel ordine tertia auxiliabitur ei ad remissionem quartæ: & si Imperator fuerit, qui quartam iniunxerit, aut tertiam, & ante quàm cognoscat Imperatoris mandata, promotus erit ad aliam. Si autem ordo non apparuerit, sed vna die duæ creationes proponantur in diuersis chartis: non qui creatus est, sed qui creauit, eliget quam oporteat cum suscipere. Grammatici, sophistæ, rhetores, medici, qui *uiginti* vocantur: quemadmodum à reliquis muneribus ita & à tutela, & à cura requiem habent. Est autem & numerus rhetorum in vnaquaque ciuitate, qui vacationem munerum habeant, & heredes quedam propositæ lege: quod manifestum est ex epistola Antonini Pij, quæ scripta quidem est communari Asiæ, vniuerso autem orbi conueniens est: cuius capitulum

De excusationib. tutor. & temporib. earum. 71

tulum hic subiectum est. Minores quidem ciuitates possunt quinque medicos immunes habere, & tres sophistas, & grammaticos totidem: maiores autem ciuitates septem, qui curent: quaternos, qui doceant utranque doctrinam: maxime autem ciuitates, decem medicos, & rhetores quinque, & grammaticos totidem. Supra hunc autem numerum, ne maxima quidem ciuitas immunitatem præstat. Decet autem maximum quidem numero, uti metropoles gentium, secundo autem, quæ habent fora causarum. tertio autem, reliquas excedere hunc numerum quidem non licet, neque sententia Senatus, neque alia qua adinventione: minuire autem licet, quoniam pro ciuilibus muneribus hoc introductum esse apparet. & utique non aliter hac immunitate perfruentur, nisi dogmate Senatus inscripti fuerint numero concessio: & circa operationem se negligenter non habeant. Et quidem philosophos liberari à tutelis, & Paulus scribit ita.

Uere philosophantes excusationem consequuntur à tutela & cura, secus si sit: & idem in aliis privilegiis per quæ immunitas eis adiudicatur: ut legatione, militiæ, uel alio famulatu conceditur, & ab emptione specierum, sacerdotii & gymnasii administratione, medicus uero semel approbatus poterit reprobari. Nicolaus de Neapoli.

Philosophi, oratores, grammatici, qui publicè iuuenibus profunt, excusantur à tutelis. nam & Vlpianus libro quarto de officio Proconsulis ita scribit: Sed & reprobari medicum posse à republica, quanuis semel probatus sit, Imperator noster cum patre Lælio Basso rescripsit. De philosophis autem eadem constitutio diui Pij ita dicit: Philosophorum autem non constitutus est numerus: quia rari sunt, qui philosophantur. Existimo autem eos, qui diuitiis abundant, uoluntariè pecuniam in utilitates patriæ contribuere debere. Si autem propriè loqueretur de substantia, iam inde manifestum esset eos non philosophari. Est autem Imperatoris Commodi constitutionibus inscriptum capitulum ex epistola Antonini Pij, in qua manifestatur, & philosophos habere immunitatem tutelarum. Sunt autem hæc uerba: Consimiliter autem his omnibus diuus pater meus mox ingrediens principatū, constitutione existentes honores & immunitates firmasset scribens, philosophos, rhetores, grammaticos, medicos, im-

munes

Digestorum lib. XXVII.

omnes esse non solum à praefecturis gymnasionum, & sacerdotij toleret: sed & frumenti, vini, & olei emptionis, & ius praepositionis, & neque indicare, & neque legatos esse) neque in militia numerari iuvit, neque ad aliquod munus gentile siue familiarum eos cogi.

¶ Docens grammaticā, vel curans in propria patria, habet excusationē in illa, scens si docet in patria aliena: nisi sint valde disciplinatici: tunc ubique docentes etiam extra numerum excusationem consequuntur, idē in philosophantibus in ciuitate Romana, & legum doctoribus: siue etiam salario doceant, ut de Neap.

Amplius & illud scire oportet, & cum, qui in patria propria docet, aut medicatur, immunitatem hanc habere. Si enim existens Cumanus, in Casarea doceat, aut medicetur, apud Cumanos immunitatē non habet. & hoc ita promulgatum est à diuo Severo & Antonino. Valde tamen disciplinis instructos, & si supra numerum, & in aliena patria moram faciant, esse immunes, Paulus scribit, dicens ita diuom Pium Antoninum iussisse. Romae philosophantem cum salario vel sine salario, remissionem habere, promulgatum est à diuo Severo & Antonino, ita ac si in propria patria doceret. Quibus promulgationibus potest quis illam rationem adducere, quoniam in regia vrbe, quae & habetur, & est communis patria, decenter utique vtilem seipsum praebens, non minus, quam in propria patria immunitate fruatur. Legū verò doctores in aliquo praesidatu docentes, remissionem non habebunt. Romae autem docentes, & à tutela & cura remittuntur.

¶ Athletae & praefides & magistratus dum sint in magistratu, à tutelis & curis, quae sint munera ciuilia, excusantur, ut de Neap.

Vlpianus quoque libro singulari de officio Praetoris tutelaris ita scribit: Athletae habent quidem à tutela excusationem, sed si factis certaminibus coronati sunt. Gentium praesidatus (puta Asiae, Bithyniae, Cappadociae) tribuit immunitatem à tutela, hoc est, quoad in praesidatu sunt. Tutela enim non est Reipublicae munus, nec quo ad impensam, sed ciuile: nec provinciale videtur in tutela administrari. Remittuntur à tutela & curatoria duces ciuitatum.

¶ Capitales inimicitiae liberant à tutela, si ante testamentum, quo tutor datus sit, ortae sint: aut post longē diuauerint.

Dat

De excusationib. tutor. & temporib. earum. 72

Dat remissionem tutelae & capitalis inimicitiae contentio facta aduersus patrem pupillorum, nisi secundum testamentum apparuerit datus tutor, nisi postquam scriptum est testamentum, capitale certamen eis inuicem constituitur: vel nisi antiquior quidem est testamento inimicitia. Propter hoc autem videatur esse datus tutor, ut supponatur debiro & negotiis. & hoc ex epistola Imperatoris Seueri ostenditur.

Amplius autem absoluitur à tutela, cum quaestionem quis pupillo de statu mouet: cum videtur hoc non calumniam facere, sed bona fide. & hoc diuus Marcus & Verus promulgauerunt.

¶ Simpliciter & illiteratae personae excusantur à tutela, si modo non fuerint aliter expertes.

De rusticis autem, & humilibus, & illiteratis scribit Paulus ita: Mediocritas, & rusticitas interdum excusationem praebent, secundum epistolam diuom Adriani & Antonini. Eius, qui se neget literas scire, excusatio accipi non debet, si modo expertus non sit negotiorum.

¶ Qui minus possidet pupillo, excusatur à tutela, vel qui ob paupertatem non poterit pupilli res administrare.

VII. VLPIANVS lib. singulari Excusationum.

Paupertas sane dat excusationem, si quis imparem se one pri iniuncto possit probare. Idque diuom fratrum rescripto continetur.

¶ Veterani milites, & qui tempus compleuerint militia, quaquam non militent, liberantur à tutela.

VIII. MODESTINVS lib. ij. Excusationum.

¶ Ed & milites, qui honeste compleuerint militie tempus, remissionem habent tutelarū aduersus omnes priuatos. Aduersus autē filios eorum, qui eidem ordini communicauerunt, & omnium, qui olim milites fuerunt, infra annū quiddē dimissionis remissionē habent, post anni autem nō habent. Coequalitas enim honoris militiae fortior videtur privilegio, quod olim inter milites habuerunt: nisi fortassis alias habuerit iustas tutelae excusationes: ut puta, numerū annorum, vel aliquid tale, quale priuatos aduersus omnes excusare cōsuevit. Haec autem de filiis, nō de nepotibus eorum, qui olim milites fuerunt. Nepotes enim eorum, qui olim milites fuerunt, in eodem loco cum reliquis priuatis esse creduntur.

¶ Quis

Digestorum Lib. XXVII.

¶ Qui turpiter militauerit, non habet ipse nec filii eius excusationem tutelae.

Qui verò ignominiose dimissi sunt, similes his habentur, qui nunquam militauerunt: & propter hoc neque ipsi habent privilegium, neque filij eorum.

¶ Qui iam non militant, sed militauerunt, nisi sint ueterani, non excusantur, nec.

Qui olim fuerunt milites, tutores dati obligabuntur.

¶ Qui non complerit militis tempus, habet per quantam partem completi temporis excusationem.

¶ In hunc locū Alex. an. ab Alex. lib. 6, cap. 12.

Quandoque autem non complent quidam militie tempus, & tamen habent remissionem tutelarum, perinde ut hi, qui compleuerunt, qui enim vigesimum annum militie excessit, similis esse creditur ei, qui compleuit tempus militie: qui autem infra hos annos dimissus est, non habet continuā tutelarum immunitatem, sed ad tempus, quemadmodum & reliquorum ciuiliū munerum remissionē habet. Qui enim infra quinque annos à militia solutus est, nullam sibi vendicabit immunitatem. Qui autem post quinque annos, vnius anni habet immunitatem: qui autem post octo, biennij: qui autem post duodecim, triennij: qui autem post quindecim, quadriennij: qui autem post viginti, sicut supra diximus, continue absoluetur.

¶ Supra dictum est de iis, qui militant extra ciuitatem Romanam: hic de iis, qui in ciuitate Romana eam custodiēdo de nocte. Nicolaus de Neapoli.

Qui autem inter nocturnos custodes, qui sunt Romae, militauerit, anni solius habet remissionem: ita autem, si honeste scilicet absolutus fuerit (sicut dictum est) vel propter egritudinem causariam (ut vocant) remissionem acceperit, (est enim & hæc honesta.) Qui enim ignominiose potitur remissione, non habet vacationem. Si autem veteranus esse creditur, non solum legionarius, sed & omnis, qui qualitercunque militauit, licet honeste est & ipse absolutus, filiorum tamen tutor creabitur, etenim legionarius eius, qui inter nocturnos custodes militauit, filiorum tutor fit. Iam verò & militi impuberi curator dabitur, qui olim miles fuerit, scilicet, si pater huius mortuus fuerit, siue etiam hic emancipatus fuerit, similiter & de vniuersis his constitutiones testantur.

¶ Qui de-

De excusationibus tuto. & temporib. earum. 73

¶ Qui deportatus uel relegatus est, quia non possit ciuitatem intrare, excusatur a tutela.

Scribit autem & Vlpianus ita: Sed ignominia missi, ab vrbicis planē tutelis excusabuntur: quia ingredi urbem eis non licet. Planē si quis in cohortibus vrbanis militauit: licet ante viginti annos mittitur, tamen perpetuam habet à tutelis excusationem. Quæsitum est autem, vtrum vnam & semel tutelam accipiant, qui olim fuerunt milites: vel vno tempore nō amplius q̄ semel: quiescente autem prima tutela, rursus privilegium recipiāt: sed sicut in priuatis, qui quiescerūt, nō auxiliantur his, qui habuerūt: nec inter tres adnumerantur: ita & in his, qui olim fuerūt milites, nō prodest creatum esse. hoc autem & in curiis est promulgatū, ut ostendit diui Seneri & Antonini cōstitutio, & nihil differt qualiter indigeant filij commilitonis tutore vel curatore: vtrum emancipati, vel patre mortuo. **¶** Primipilarij ex cō-

¶ In hunc locū Alex. ab Alex. lib. 1, ca. 3.

stitutionibus Imperialibus excusationem habent reliquarum tutelarum: primipilarij autem filiorum tutores erunt. Primipilarij autem hi existimantur, qui exercent primipilum. Si quis autem non exercens mortuus fuerit, huius filiorum primipilarius tutor non erit.

IX. VLPIANVS lib. singulari Excusationum.

¶ I Tribuni in cohortibus Prætoris permilitauerit, etiā collegarum filiorum tutela excusabitur beneficio diui Seneri & Imperatoris nostri.

¶ Quicumque reipublice causa abest, habet annum post reuersionem, ut ad tutelam non uocetur. Nico. de Neapo.

X. MODESTINVS lib. ij. Excusationum.

Non solum autem qui ad caligatas militias & reliquas primipilarij militauerunt: sed & qui qualitercunque necessitatis publicæ populi Romani gratia absentes fuerunt, anni habent vacationem post reuersionem.

¶ Annus iste datur pro futuris tutelis, non pro his, quas iam suscepit reipublice causa absentes.

Annus deniq; hic non solum his, qui compleuerunt cōfectum militie tēpus, in reliquis publicis necessitatibus datur: sed & his, qui qualitercunque quiescerunt à publica necessitate, & reuerſi sunt: & si minus eo tempore quod cōstitutū est, cōsummauerunt, quas denique prius habebant tutelam, si. Infor. k propter

Digestorum lib. XXVII.

propter hoc autē deposuerunt, quoniam publici negotij gratia abibant: has cum reuerſi fuerint, cōſeſſim recipiēt, nihil eis auxiliante anno. Annus enim ad futuras nouas datur, non ad eas, quæ reſumi debent.

Abſens reſpublicæ cauſa debet ire directas vias, quā non tuerit directas, ſed per circuitiōnes, incipit eidem curare annus eo die, quo, ſi directas fuiſſet, venire potuerit.

Annus autem continuorum dierum ſcrutabitur, ex quo quis reuerſus eſt, rectam viam dirigens vel dirigere debens: non eam, quæ eſt ex circuitibus.

Tutor datus ſimpliciter poteſt reſutare adminiſtrationem rerū & poſſeſſionum, quæ in alia regione ſive prouincia ſint, ſive ſituantur.

Et qui in teſtamēto dati ſunt tutores, reueniunt ſecundum leges adminiſtrationem earū poſſeſſionū, quæ in alia ſunt prouincia, quod oſtēdit ſubiecta diui ſeueri cōſtitutio. Diui ſeuerus & Antoninus Auguſti Valerio. Teſtamento tutor datus, ante præſinitum diem adire Præſidem prouinciæ debuiſti, & poſtulare, vt ab adminiſtratione earum rerum, quæ in alia prouincia erant, liberareris.

Vtriuſque ſuius quo quis excuſatur a tutela: tutela ſubit, ſi iterum reſſumit priuilegium, habet vacationem a tutela. intellige in principilario, ne erres in textu qui ſequitur.

Qui primipilum expleuit, ſi cum tutelam ſuſcepſiſſet, & vnus filium, rursus in militares neceſſitates aſſumptus erit, deponet ſollicitudinem tutelæ. Similiter in locum illius tutoris, quem poſtea ſibi collegā adduxerit, dabitur curator, vt ait cōſtitutio diui ſeueri, quā adoptādo reſcē omnibus ſimilibus capitulis curatorē dare licet in locum eorum, qui temporis vacationem recipiunt.

Nemo poteſt eſſe tutor minor vigintiſiquē annis: & ſi datus ſit, donec ad maioritatem peruenierit, non moleſtabitur: ſed in locū ſuum interea creabitur curator.

Si libertus impubes dabitur à patrono curator filiis ſuis, vel alius quicumq; minor vigintiſiquē annis: donec quidem impubes fuerit, nec moleſtabitur: interim autem alter in locum eius creabitur curator. Similis eſt huic & legitimus tutor, ſi puberem eſſe contigerit, nam & in eius locum curator interim dabitur.

Infirmi-

De excuſationibus tuto. & temporib. earum.

74

Infirmiſſas & ætudo corporis excuſat a tutela non modo ſuſcipienda, verum etiam ſuſcepta.

Siquis etiā ita ægrotus fuerit, vt oporteat eū nō omnino dimitti a tutela, in locū eius curator interim dabitur: ſanatus autē hic rursus recipiet tutelā. Sed & ſi quis in infaniam incidere, ſimilis eſt huic. & ita Vlpianus ſcribit. Aduerſa quoq; valetudo excuſat: ſed ea, quæ impedimēto eſt, quō minus quis ſuis rebus ſuperſeſſe poſſit, vt Imperator noſter cū patre reſcripſit.

XI. PAVLVS lib. ſingu. de excuſatione tutorum.

Et non tantum ne incipiant, ſed ab accepta etiam excuſari debent.

Qui infirmiſſas excuſatur, non in perpetuum, ſed ad tempus infirmiſſas excuſatur, & datur interim curator.

XII. MODESTINVS lib. iij. Excusationum.

Idem Vlpianus ſcribit. Sed in hoc reſcripto adiectum eſt, ſolere eos vel ad tempus vel in perpetuum excuſari, prout valetudo eſt qua afficitur. Furor autem non in totum excuſat, ſed efficit, vt curator interim deuit.

Qui ex permiſſione principis domicilium ſuum tranſſulerit, excuſatur a ſuſceptis tutelis.

Sunt & alij, qui ſi iam ſint tutores vel curatores, tamē cōtinuē de reliquo abſoluantur à ſollicitudine: puta quia domicilium aliō tranſſulerunt, ex reſcripto Imperatoris, ſcientis quidem tutorem eſſe eum, tranſmigrare autem expreſſim ei concedentis: & horum alterutrum literis ſignificantis.

A tutela vel cura nemo poteſt appellare: eſed aduerſus ſententiā Prætoris auferentē ei excuſationem poteſt quis curator datus appellare.

XIII. IDEM lib. iij. Excusationum.

Sic etiam oportet, neq; datos tutores, neq; teſtamentarios pronocare neceſſe habere, vt oſtēdit cōſtitutio diui ſeueri & Antonini. Hoc autem obſeruari oportet & in datis curatoribus. In paucis enim valde diſtant curatores à tutoribus. Aduerſus deniq; ſententias, auferentes eis excuſationes, licentiam habebunt appellandi.

Non licet debet quis admitti ad præſtandū excuſationes a tutela: ſed habebit cōſtituto ſibi tēpore ad iudicē ire allegaturus cauſas im-

l ij ſas im-

Digestorum lib. XXVII.

si impedimenti: quod si ne glexerit, non audietur.

Multa verò obseruare oportet, vt permittatur tutores vel curatores causas remissionis exponere. Oportet enim eos etiam cōstituto legibus tēpore ad iudicem accedere. Sunt autem cōstituta tēpora hæc. Qui enim in ipsa ciuitate est, vbi creatur, vel intra centesimū miliarium à ciuitate, infra quinquaginta dies excusabitur: postea autem non admitte- tur, sed tenebitur ad sollicitudinem. & si horum quid non fecerit, erit in eadem causa, in qua esset, si videretur proprio ipsam periculo negligere: neq; vlla ei via relicta erit ad ex- cusationem.

¶ Praeses qui tutorem dederit, habebit ei in faciem vel ad domū intimare se datum: post diem autem notitia habet datus tutor & alios triginta dies.

Qui autem supra centum miliaria à ciuitate abest, vigin- ti miliaria habebit numerata in vnāquamq; diem, à qua co- gnouerit: oportet autē ei manifestari à Praesidibus, vel in faciem, vel ad domū. & extra hos, alios triginta dies habe- bit ad excusationem. Hoc autē cōuenit & his, qui in testa- mento dati sunt: siue tutores fuerint, siue curatores, quos cō- firmari à magistratibus consuetum est.

¶ Quotiens enimque ex verbis legis simpliciter intellectis resultat iniquitas: tunc a verbis receditur, & mens seruatur. NICO. de Neapo.

Aliud etiam inuenimus in dini Marci promulgatione inquisitione dignum. si enim ei, qui in ipsa ciuitate est, in qua creatus est, vel intra cētum miliaria, quinquaginta die- rum spacium legislator dedit: ei verò, qui vltra centum mi- liaria habitat, in vnāquāq; diem numerari viginti milia- ria iussit: & extra hos, alios triginta dies adiecit ad excusa- tionem. Vnde contingit, vt si cuius habitatio centum sexa- ginta miliaribus absit, is octo & triginta dierum spacium duntaxat habeat: octo quidem, cētum sexaginta miliario- rum nomine in vnāquāque diem viginti miliaris nu- meratis: triginta verò, eo quòd ad excusationē faciunt. Erit igitur deteriore ordine, qui longius habitat eo, qui intra cē- tū miliaria est, vel in ipsa ciuitate: si utiq; his quidem super quinquaginta dies spacij sunt: illis verò pauciores. Sed et si maxime verba legis hūc habeant intellectu, tamē mens le- gislato-

De excusationibus tuto. & temporib. earum. 75

gislatoris aliud vult. Ita enim Serbidius Scaeuola, & Paulus, & Domitius Ulpianus vertices legum prudentum scribunt, dicētes ita oportere hoc obseruari, vt nunq̃ alicui min⁹ de- tur quinquaginta dierū spacium: tunc autē longius, cum an- numeratio dierum, qui in viā cōputantur, adiectis triginta diebus, quos ad excusationē lex dat, excedit quinquaginta dies: vtputā, si dixerimus aliquē à quadringētis quadragin- ta miliaris habitare, hic enim viā quidē habebit dies vi- ginti duos, ad excusationem autem alios triginta. obserua- bunt autem hoc temporis spacium omnes, qui qualitercunq; excusantur à tutela, vel cura, vel parte eius.

¶ Sententia lata contra ius litigatoris non expresso errore in sen- tentia, non ualet ipso iure: sed hoc est favore minoris ætatis. NICO. de Neapo.

Consequēs autē est credere, quod si aliqua specie excusa- tionis fuerit quis vñs, nō aliter audietur, quā si obseruau- rit cōstitutū tēpus: nisi forte alterius alicuius ciuitatis est ci- uis. Ita verò necesse est custodiri constitutum tēpus, vt & si excusatus fuerit dimissus, nō liberari eū diuus Seuer⁹ & An- toninus ostēdant in constitutione, iubentes nō detineri eū, qui in locum eius creatus sit: quasi non liceat aliū dari in lo- cum existentis tutoris. Sufficit autem intra constitutum tempus excusare se solum. Et si enim postea velle definat, nō ei nocebit. ideòq; si repræsentauerit quis se solū, non per- manserit autem postea, vt se excuset, post cōstitutū tempus exceptione repellentur. Et dicit hæc cōstitutio Imperatorum Seueri & Antonini: si enim quis propter ægritudinem vel propter aliā necessitatē (putā maris, vel hyemis, vel incursum latronum, aut aliam quam similem) cōstituto tēpore nō po- terit venire, ignoscendū ei est, cuius fidē tamen sufficit fir- mare ex ipsa naturali iustitia: est tamen & constitutio Im- peratorū Seueri & Antonini, hæc dicens: Scire autē oportet, non sufficere si accedat ad iudicem, sed oportere etiam de specie remissionis testari: & si multa habeat iura, quæ ad re- missionem facit, omnia nominare: sin minus, similem esse ei, qui nequaq̃ accessit: aut accessit quidē, iusta autem remis- sionis causam non nominauit. Quinquaginta verò dies cō- tinui numerantur, incipiendo à tempore cognitionis, quo quis cognouit seipsum datum esse.

Digestorum. lib. XXVII.

¶ Qui excusatus est, tenetur ad minima una speciem excusationis, aut minima voce, vel in scriptis iudici presentare.

Oportet autem vnam testari ante tribunal (vel aliter in submemoratiōibus). Potest autē & libellos dare, vt iidē ipsi aiunt Imperatores. Hæc de his, qui obseruare constituti tempus debent. De his autem, qui nō subiecti sunt, constitutis temporibus agere scitemur.

¶ Quisquis tutor datus, qui ex iuris quavis occasione non tenetur administrare, non oportebit eum constituta excusationis tempore obseruare.

Qui non iuste dati sunt tutores, hoc est, à quibus non oportet, aut quos non oportet, aut quibus non oportet, aut quo non oportet modo, si neq; confirmantur, neq; administrauerint, sunt immunes. neq; opponet quis eis, quod constituta tempora excusationis non obseruauerint. neq; enim habent excusationis necessitatem, vt ostenditur in subiectis constitutionibus, quas exempli gratia subiecti: adaptantur autem utiq; omnibus. Diui Seuerus & Antoninus Augusto Narcisso. Ab auo materno tutor datus necesse nō habuisti excusari, cum ipso iure non tenearis, & si igitur administratiōi te non immiscuisti, potes esse securus. Similiter autem & si eum, qui non suppositus est iurisdicciōi, creabunt magistratus tutorem, vel curatorem: neq; hic necessitatem habet, obseruare constituta tempora, vt putā quia neque cinis, neq; incola est.

¶ Libertus non solum non potest se excusare a tutela patroni: sed & matris pupillorum. ad nepotes etiam & neptes ex pupillo iure latere debet hoc referri.

XVIII. IDEM lib. v. Excusationum.

Libertum, cum de excusatiōe tutorum & curatorum tractatur, scire oportet, non solum patris pupilli, sed & matris intelligi debere. Sed & cum de liberis patroni quaerimus, scire oportet, appellationem hanc non in primo gradu consistere, hoc est, in filium & filiam: sed & in nepotes ex utroq; latere, & eos, qui deinceps sunt. Sed & si ius anulorum aureorum impetraverit, adhuc custodit libertorū ordinē, secundū hæc, quæ rescriptis Marcus Antoninus. Qui propria pecunia emptus & manumissus est, nequaquam cōnumeratur reliquis libertis.

¶ Vnus

De excusationib. tutor. & tempo. earū. 76

¶ Vnus ex plurius libertis tutor datus multis & omnibus liberis patroni, non habebit triū onerum appellatione excusationem.

Si plures liberti fuerint, vnus omnium liberis tutor dabitur, & à tribus tutelis non absoluetur.

XV. IDEM lib. vj. Excusationum.

Spadonem quoque creabūt tutorem. nullam enim habet excusationē, vt cōstitutio ostendit Imperatorum Seueri & Antonini. Qui patri promisit se fore tutorem liberorū, excusari ab hac tutela non potest, et si aliter habet ius excusationis. Scire oportet, nulli dignitatem tribuere excusationē. Vnde si quis senatorius fuerit, hic tutor erit, & eorum, qui inferioris ordinis sunt quā senatorum: quemadmodū rescriptis diuis Marcus & Commodus. Si autem quis tutor vel curator fuerit, non senatoris, vel aliter in dignitate positus: deinde postea fiet senator, continuo absoluetur à sollicitudine. Si autem liberi, quorum tutelam aut curā administrabat, erant senatoris, non absoluetur à tutela aut cura. Similiter autem & qui inferioris ordinis est, non excusabitur à tutela vel cura maiorum. Neque librarios, neque calculatores, quos vulgō rationarios dicimus, habere immunitatem dicunt diuorum constitutiones. Iam autem & Iudæi, non Iudæorū tutores erunt, sicut & reliqua administrabunt. Constitutiones enim in his solis sine molestia eos esse iubet, per quæ cultus inquinari videtur. Ratiocinatio ciuitatis, neq; in numerum vnus tutelæ procedit. Liberti vxorū senatorū vnus, et si res eorū disponit, nō absoluitur tamē à tutelis. hoc enim masculorū senatorum libertis solum cōcessum est.

¶ Magistratus aut prætor ciuitatis non habet conuenerationem huius obligationis quā ex creando aliquem in alterius tutorem contraxerit, quo minus alias tutelās suscipiat.

Si ciuitatis magistratus, incidente ei creatione, obnoxius fuerit periculo tutelæ, hanc non connumerabit aliis tutelis, quemadmodum nec fideiussores tutelæ: sed neque qui ob honorem tutores conscripti sunt. Qui vectigalia conduxit à ciuitatibus, non excusatur à cura. Qui iura multa poterit dicere, quorum vnumquodque per seipsum satis validum nō est, an possit excusari, quaeritū est: putā, septuaginta quis annorum non est, neque tres habet tutelās: sed neque quinque filios,

k iij

Digestorum lib. XXVII.

filios, aut aliquod aliud ius remissionis habet: nimirum duos
tutelas, & duos filios, & sexaginta annorum est, aut alia
quædam talia dicit, per se ipsa quidem perfectum auxilium
non præbentia: quæ tamen si inuicem coniuncta sint, ius
ista appareant. Sed visum est hunc non excusari.

Immunitas quæ eximit a publicis & civilibus muneribus, non
liberat ab onere tutelæ.

Qui accepit vel habet immunitatem civilium, vel publi-
corum munerum, hic à tutela vel cura non excusabitur.

Remissio tutelæ delatus nonis est utendæ allegationibus nec suffi-
cit semel excusatum fuisse.

Qui absolutus est à tutela vel cura, omnino non deposi-
tionibus apud acta ad remissionem alterius tutelæ vel cura-
tionis utitur. Si ea iura remissionis non extiterint, qui dixe-
rit se ipsum ignotum esse patri vel matri pupilli, non propter
hoc excusabitur.

Qui affectauerit supra tres tutelæ, non utitur beneficio excusa-
tionis: pauper autem in tutela repertus, præsumitur eam affectasse.

Quandoq; aut & qui tres habet tutelæ, vel curas, non habet
ius remissionis: puta, si quis affectauerit suscipere. Iam autè,
& tutor, qui modici patrimonij factus est, affectasse videtur.

Cogens tutelam sui emancipati filii, habet remunerare hanc
sufficienter aliis duabus tutelæ.

Item Ulpianus scribit, Si quis inter tres tutelæ emancipa-
ti filij sui tutelam administret, an hoc ei in numerum proce-
dat, scio dubitatum. Inuenio tamen rescriptum, emancipatæ
filij tutelam numerari inter onera oportere. Si quis crea-
bitur tutor existens in patris potestate, deinde pater nolue-
rit pro ea cauere: iusserunt leges, & ipsum patrem creari tu-
torem, ut nullo modo impediatur tutelæ cautio, ut ostendit
diui Adriani constitutio.

Filius familias potest esse tutor: & si pater nolit pro eo satisfac-
ere, ut tutela liberetur, cogitur ambo & pater & filius omni tute-
læ subire.

Imperator Adrianus Bricasio Pollioni legato Lugdunen-
si. Claudius Marcus (quauis filius familias) si idoneus tutor
esse videbitur: pater autem eius idcirco cauere non vult, ut si-
lium suum tutela eximat, & in hoc artificio perseuerauit: exi-
stimo te huic fraudi rectè occurruturum, ut & filius, & ipse ad
tutelam

*As in
submemo-
rationib.

De excusationibus tuto. & temporib. earum. 77

tutelam liberorum Clementis gerendam compellantur.

Si tutor vel curator datus inutiliter confirmari se permiserit, non
poterit postea se excusare.

XVI. IDEM lib. iij. Responsorum.

Cuius testamento suo Nigidium filio suo tutorem dedit:
eundemque usque ad vicesimum quintum annum cura-
torem constituit. Quæro, cum liceat Nigidio à curatione e-
tiam citra appellationem se excusare: ex qua die tempora,
quæ in excusationibus obseruanda diuus Marcus constituit,
computanda sunt: utrum ex die aperti testamèti, an ex quo
ad negocia gerenda vocatur, id est, post decimum quartum
annum impletum? Modestinus respondit: excusationem à cura
tunc necessariam esse, cum decreto Prætoris seu Præsidis
confirmatus curator fuerit.

Tutor pupilli qui proximus est pubertati, non habet excusationem
illius occasione tutelæ.

XVII. CALLISTRATUS lib. v. Edicti monitorij.

Non tantum magnitudo patrimoniorum incunda est
susceptorum trium tutelæ, eiusque quæ suscipienda
est: sed etiam ætas pupillorum consideranda est. Nam si prio-
rum pupillorum ætas prope pubertatem sit, ita, ut tantum-
modo semestre tempus reliquum fuerit, aut eorum, quorum
suscipere tutelam cogitur, non dabitur excusatio. idque prin-
cipalibus constitutionibus cauetur.

Qui præditus est dignitate, aut sanguinis, aut honoris, immunitas
est à tutelæ non præditorum.

Ille natus, & propter inclytam nobilitatem ciuitatis, &
propter coniunctionem originis Romanæ, iam antiquitus
& senatusconsultis, & constitutionibus principum plenissi-
ma immunitas tributa est, ut etiam tutelæ excusationem ha-
beant, scilicet eorum pupillorum, qui Illeenses non sunt: idq;
diuus Pius rescripsit.

Privilegium paupertatis cessat cum fuerint ad quædam facultates.

Eos, qui in corporibus sunt (veluti fabrorum) quosque
immunitatem habere dicimus: etiam circa tutelam extra-
neorum hominum administrationem habebunt excusatio-
nem, nisi si facultates eorum adauctæ fuerint, ut ad cetera
quoque munera publica suscipienda compellantur: idque
principalibus constitutionibus cauetur.

Collecte.

Digestorum lib. XXVII.

Collegia omnia subeunt omni tutelae, nisi ea quibus expresse data est uacatio.

Non omnia tamen corpora, vel collegia vacationem tutelatum habent, quauis muneribus municipalibus obstricta non sint: nisi nominatim id privilegium eis indultum sit.

Licet adiles curules sint excusati a priuatis muneribus, non tamen a tutela.

Is qui aedilitate fungitur, potest tutor dari. Nam aedilitas inter eos magistratus habetur, qui priuatis muneribus excusati sunt, secundum diui Marci rescriptum.

Qui habet dignitatem cum administratione, excusatur a tutela: non tamen iam suscepta.

Sanè notum est, quod gerentibus honorem vacatione tutelatum concedi placuit. Vacare autem eos, qui tunc primum vocentur ad suscipiendum officium tutelae. Ceterum eos, qui iam se miscuerunt administrationi, nec tempore quidem magistratus vacare. Domini nauium non videntur haberi inter privilegiarios ut tutelae vacent: idque diuus Traianus rescripsit. Inquilini castrorum a tutelae excusari solent: nisi eorum, qui & ipsi inquilini sunt, & in eodem castris, eademque conditione sunt.

Illi occisi in bello, computantur in numero filiorum qui excusant patrem a tutela.

XXVIII. VLPIANVS.

Bello amissi, ad tutelae excusationem profunt. Quæstus est autem, qui sint isti, utrum hi, qui in acie sunt interempti: an verò omnes omnino, qui per causam belli parentibus sunt abrepti, in obsidione forte? Melius igitur probabitur, eos solos, qui in acie amittuntur, prodesse debere, cuiuscumque sexus vel ætatis sint: hi enim pro republica ceciderunt.

XIX. IDEM.

Illud vstratissimum est, ut his, qui in Italia domicilium habent, administratio rerum prouincialium remittatur.

Tutor habens litem cum pupillo de hereditate tota, excusatur a tutela, sed si se non vult excusare, subulominus prohibetur gerere tutelam.

XX. PAVLVS.

Si pupillum patris cõtendat exheredatum esse, & se heredem scriptum, equum est, tutorem pupillo dari, recepta patriui

De excusationib. tutor. & temporib. earũ. 78

patriui excusatione: vel si nolit excusationem petere, remoto eo a tutela, ita litem de hereditate expedire.

XXI. MARTIANVS.

Propter litem, quam quis cum pupillo habet, excusare se a tutela non potest, nisi forte de omnibus bonis, aut plurima parte eorum controuersa sit. Qui se vult excusare, si plures habeat excusationes, & de quibusdam non probauerit, aliis ut intra tempora non prohibetur.

Datus tutor simpliciter a iudice vel testatore, non cogitur gerere tutelam bonorum, quæ sicut ultra centum milia, nisi essent in eadem promissa.

Licet datus tutor, ad vniuersum patrimonium datus est: tamen excusare se potest, ne ultra centesimum lapidem tutelam gerat: nisi in eadem prouincia patrimonium pupilli sit. & ideo illarum rerum dabunt tutores in prouincia Præfides eius. Nec senatores ultra centesimum lapidem vrbis tutelam gerere coguntur. Habenti ergo tutorem, tutor datur: sed aliarum rerum, non earundem.

A tutela seu cura terræ mensores excusationem non habent: sed seus in procuratore principis durante eius officio est seruandam. *nico. de uero.*

XXII. SCAEVOLA.

Geometra a tutelae non vacat. hi verò, quibus princeps curam alicuius rei insunxit, excusantur a tutela, donec curam gerunt.

Magistratus in municipio non excusat: seus in ciuitate.

XXIII. VLPIANVS.

Propter magistratum, quem in municipio quis erat administraturus, tutelae excusatione non habere respondit. **S**ententia a non suo iudice lata, non tenet.

Si in castris merentes non ab eo tutores dentur, qui in castris merebat, excusationem habere respondit.

Qui fideicommissariam libertatem consecutus est, potest, si quas excusationes habuerit, eis uti aduersus pupillum patris.

XXIV. PAPINIANVS.

Nequaquam credendum est, ei privilegium excusationis ablatum, cui fideicommissaria libertas soluta est. Nam in toto ferè iure manumissor eiusmodi nihil iuris, ut patronus aduersus liberti personam consequitur, excepto

Digestorum lib. XXVII.

pro, quod in ius vocari iniussu Prætoris non debet.

XXV. VIPIANVS.

EXcusare se tutor per libellos non poterit.

XXVI. PAVLVVS.

Mensores frumentarios habere ius excusationis apparet ex rescripto diuorum Marci & Commodi, quod rescripserunt Præfecto annonæ.†

XXVII. MARTIANVS.

Legatarius, qui rogatus est alij omne legatum restituere, si malit se excusare à tutela, legatum propter fideicommissarium consequitur. cui similis est, qui de falso egit, nec obtinuit.

XXVIII. PAPINIANYVS.

Tutor peritus ante decreti diem, si aliquod priuilegium querit, recte petitione instituta excludere non poterit. **H**eredes extranei possunt legatum quod tutori relictum erit remuneranda tutela gratia, volenti se à tutela excusare, apud se retinere, secus si filio in testamento pater quid reliquerit, ut alterius filii impuberis tutor sit.

Quæ tutoribus remunerandæ fidei causa testamento parentis relinquuntur, post excusationem ab heredibus extraneis quoque retineri placuit, quod non habebit locum in persona filij, quem pater impuberi fratri cohæredem & tutorem dedit, cum iudicium patris ut filius, non ut tutor promeruit. Tutorem per tempus exulare iussum, excusari non oportet: sed per tempus exilij curatori locum ipsius debet dari.

Tutor qui in perpetuum exilium mittitur, excusatus est à pater: qui etiam si contutorem suum de suspitione non accusauerit, facilius exili causa ueniam meretur.

XXIX. MARTIANVS.

Planè si in exilium datus sit tutor, potest se excusare, modo in perpetuum datus sit. Facilius autem exilis ignorantia, qui tutorem suspectum facere non potuit, veniam habebit.

Qui non habet limitationem tempus, intelligitur in perpetuum.

XXX. PAPINIANYVS.

Irisperitos, qui tutelam gerere coeperunt, in consiliu principum assumptos, optimi maximique principes nostri constituerunt

De excusationib. tutor. & temporib. caru. 79

stituerunt excusandos: quoniam circa latus eorum agerent, & honor delatus finem certi temporis ac loci non haberet.

Qui iudis pupilli suscepit tutelam habentis domicilium in alia provincia, bona quoque in alia provincia non indebitur duas habere tutelas.

Cum oriundus ex provincia, Romæ domicilium haberet: eiusdem curator decreto Prædis ac Prætoris constitutus, rerum administrationem utriusque suscepit. Placuit, cum duas curationes administrare non videri, quod videlicet vnius duo patrimonialia non viderentur.

Qui habet excusationes à tutela, non cogitur subire tutelam fratris. Item libertus potest se excusare, si habet excusationes: etiam si tutor detur a patrono in testamento.

Qui priuilegio subnixus est, fratris curationem suscipere non cogitur. Patronus impuberi liberti quosdam ex libertis tutores aut curatores testamento dedit. Quamuis eos idoneos esse constet, nihilominus iure publico poterunt excusari, ne decreto confirmantur.

Ex duabus tutelis testamentariis vel datis tres tutelas habenti delatus ante excusationem ex tribus, una finita statim tenetur ad aliam, quæ loco tertia subrogatur. A quarta uero, quæ loco quartæ successit, intra tempus legitimum excusatur: alias gestioni periculum sustinebit: postea uero ipsam retinet. Nemo de neapo.

XXXI. PAVLVVS.

Si is, qui tres tutelas administrabat, duobus pupillis diuersis decretis datus est: & prius, quam causas excusationis allegaret vnus ex pupillis, quorum iam tutelam administrarat, decessit: ubi desinit ei competere excusatio, statim tenuit cum prius decretum, quasi in loco tertiæ tutelæ quarta subroganda. nam ipso iure tutor est, & ante, quam excusetur. Poterit ergo à tutela eius, qui nunc quarto loco inuenitur, excusari. sed cum non sit excusatus, necessariò subeundum est onus illius quoque tutelæ. Nec me mouet, quod dicat aliquis, hoc non exigi an administraretur tutela. hoc enim eò pertinet, ne sit finita administratio. Ceterum, si periculum sustineat cessationis, puto ei imputandam quoque eam tutelam. Idem euenire potest, si duobus testamentis, cum haberet tres tutelas, tutor datus est: ubi non apertarum tabularum tempus inspicere debet, si queratur, quæ prior delata sit tutela: sed

Digestorum lib. XXVII.

sed adite hereditatis, vel conditionis existentis. Illa quoque erit differentia tutelarum, de quibus diximus, si tertia & quarta sit delata, licet in quarta prius detentus sit: quod huius (id est, quartæ) ex quo iussus est administrare: illius, ex quo datus est, periculum sustinet. Et eum, qui pupillum bonis paternis abstinerat, detinendum in quarta tutela existimavi, quasi deposita illa. Ceterum putarem recte factum Prætorum, si etiam unam tutelam sufficere crediderit, si tam diffusa & negotiosa sit, ut pro pluribus cedat. Neque igitur fratres & sorores plurium loco habendi sunt: sed neque fratres, si idem patrimonium habent, & ratio administrationis pariter redigenda est. Et ex diverso* fratrum diuiso patrimonio duæ tutelæ sunt. Non enim (ut dixi) numerus pupillorum, sed difficultas rationum consuecendarum & reddendarum consideranda est.

¶ Qui tutor in testamento datus est, & ei legatum est in eodem testamento, perdit legatum, si non uult subire onus tutelæ. idem dicendum est in testamento matris & extranei, hoc tamen locum habet, si legatum est tutori relictum ea contemplatione, ut tutelam subeat: alias secus.

XXXII. IDEM.

Nesennius Apollinaris Iulio Paulo. Mater filium suum pupillum, vel quiuis alius extraneus extraneum æque pupillum scripsit heredem, & Titio legatum dedit: eumque eidem pupillo tutorem adscripsit. Titius confirmatus, excusauit se à tutela. Quæro, an legatum amittat: & si testamento quidem tutor non sit scriptus, legatum tamen acciperit, datusque à Prætoribus tutor excuset se: an æque repellendus sit à legato: & an aliquid intersit, si à patre vel emancipato pupillo tutor datus sit, vel puberi curator? Respondi: Qui non iure datus, vel curator, vel tutor à patre est, confirmatus à Prætoribus, excusationis beneficio uti malit, repellendus est à legato, idque & Scæuolæ nostro placuit. Nam & Prætor, qui eum confirmat tutorem, defuncti sequitur iudicium. Idem in matris testamento dicendum est. Similis est matri quiuis extraneus, qui pupillum heredem instituit, ei que & in tutore dando prospicere uoluit, quales sunt alumni nostri. Recte ergo placuit, eum, qui recusat onus, quod testator reliquit & ab eo, quod petit, quodque idem dedit, repelli debere.

* Atas, fratris.

De excusationib. tutor. & temporib. earum. 80

debere. Non semper tamen existimo eum, qui onus tutelæ recusauit, repellendum à legato: sed ita demum, si legatum ei ideo adscriptum appareat, quod eidem tutelam filiorum iniunxit, non quod alioquin daturus esset etiam sine tutela. Id apparere poterit, si posueris, testamento legatum adscriptum, codicillis uero postea factis tutorem datum. in hoc enim legato potest dici, non ideo ei relictum, quia & tutorem esse uoluerit testator.

XXXIII. IDEM.

¶ Sed hæc nimium scrupulosa sunt: nec admittenda, nisi euidenter pater expresserit, uelle se dare, etiã si tutelam non administrauerit. Semper enim legatum aut antecedit aut sequitur tutelam.

XXXIII. IDEM.

EX his apparet, non esse his similem eum, quem Prætor tutorem dedit, cum posset uti immunitate. hic enim nihil contra iudicium fecit testatoris. Nam quem ille non dedit tutorem, eum uoluisse tutelam administrare filij, dicere non possumus.

XXXV. IDEM.

¶ Vid autem, si se non excusauerit, sed administrare noluerit, contentus, quod ceteri idonei sint? Et hic poterit conueniri: si ab illis res seruari non potuit. Sed hoc non querendum est, sed contumacia punienda est eius, qui quodammodo se excusauit. Multo magis quis dicere debet, indignum iudicio patris, qui ut suspectus remotus est à tutela. ¶ Qui tutor datus est, & ei legatum est in testamento, postea in eodem testamento substitutus est: licet repudiando onus tutelæ perdat legatum, non tamen perdit ius substitutionis.

XXXVI. IDEM lib. vij. Responsorum respondit.

¶ Micissimos & fidelissimos parentes liberis tutores eligere solere. & ideo ad suscipiendum onus tutelæ, etiam honore legati eos persequi. Sed cum proponatur is, de quo queritur, in testamento legatum meruisse, & item pupillo substitutus: non est uerisimile, tunc demum eum testatorē substituere uoluisse, si & tutelam suscepisset: & ideo eum, de quo queritur, à legato quidem (si adhuc uiueret pupillum) repellendum fuisse substitutione autem non esse summo uendum, cum eo casu etiam suscepta tutela finiretur.

Lucius Titius
scio Co.
modo,

* Atas, noluisse.

¶ Hinc per-
clare Cic.
Aequè
perfidiosū
& nephariū
esse
ceteris fide
frangere,
que cōtin-
net uitā
& pupillū
fraudare,
qui in tu-
telā per-
uenit &
sociū fal-
lere, qui se
in nego-
cio conu-
xit. Cic.
in oratio-
ne p. Ro-
scio Co.
modo,

Digestorum lib. XXVII.

Titius ex tribus filiis incolumibus vnum habet emancipatum eius gratis, vt curatores accipere debeat. **Q**uero, si idem Titius pater petente eodem filio emancipato curator a Prætorē detur, an iure publico vti possit: & nihilominus trium filiorum nomine vacationē postulare? Respondi: premium quidem patri, quod propter numerum liberorum ei competit, denegari non oportet, sed cum filio suo curator petatur, contra naturales stimulos facit, si tali excusatione utendum sibi putauerit.

Infertio falsæ causæ reddit sententiam ipso iure nullam favore minoris, lxxviii.

XXXVII. SCAEVOLA.

Qui testamento tutor datus fuerat, adito Prætorē dixit, se tres liberos habere: adiecit præterea, habenti patrui legitimum tutorem, se vitiose tutorem datum. Prætor ita decreuit: Si legitimum tutorem habenti tutor datus es, non est tibi necessaria excusatio. **Q**uero, cum nemo patrui impuberi tutor esset: an nihilominus tutor remanserit? Respondi, secundum ea, quæ proponerentur: quauis iustas causas excusationis haberet: non tamen esse excusatum, propter vitium pronuntiationis. Item quæro, si acquiesceret sententiæ, an ob id, quod non gessit tutelam, vtilis actio in hunc dari debeat? Respondi, si errore potius (quod se pro iure trium liberorum, quod allegabat, excusatum crediderit) quam malitia ab administratione cessasset, vtilem actionem dandam.

Spatium quinquaginta dierum ad proponendas in iudicio excusationes tutoribus & curatoribus est statutum: sed quatuor menses continui a die nominationis & scientiæ ad instantiam finiendam: nisi prosequentes contradicant, aut falso aduersarij sint impediti. *Nicolaus de Neapoli.*

XXXVIII. PAVLVS.

Quinquaginta dierum spatium tantummodò ad contestandas excusationum causas pertinet. Peragendo enim negotio, ex die nominationis continui quatuor menses constituti sunt.

XXXIX. TRIPHONINVS.

Si cum ipse institueret, vt proferret excusationem, mora contradictionis impeditus est, quò minus decreto liberaretur,

De excusationibus tuto. & temporib. earum. 81

raretur: excusationem rectè probari.

Defectus visus, auditus, sermonis ac intellectus: item egestas intolerabilis, ac perpetua naletudo etiam suscepta tutelæ excusationem tribuunt impedito. *Nico. de Neapo.*

XI. PAVLVS.

Post susceptam tutelam cæcus, aut mutus, aut surdus, aut furiosus, aut valetudinarius, deponere tutelam potest. Paupertas, quæ operi, & oneri tutelæ impar est, solet tribuere vacationem.

XLI. HERMOGENIANVS lib. iiii. iuris lxxviii.

Administrantes res principum, ex indulgentia eorum, licet citra codicillos, à tutela itemq; cura tempore administrationis delata, excusantur. Idemq; custodiunt in his, qui præfecturam annonæ vel vigillum gerunt. Eorum, qui reipublicæ causa absunt, comites, qui sunt intra statutu numerum: de tutela, quæ absentibus vel profecturis delata est, excusantur. nam susceptam antea non deponunt.

In collegio seu corpore licite constituti excusantur ab extraneorum tutela, filiorum nouissime collegiarum tutores intra centesimum militare coguntur esse: sed ulterius excusantur: ubique vero sint innumes, qui speciali privilegio sint muniti. *Nico. de Neapo.*

Qui corporis, item collegij iure excusantur: à collegiarum filiorumq; eorum tutela non excusantur: exceptis his, quibus hoc specialiter tributum est.

XLII. PAVLVS.

Planè ultra centesimum miliarium ab vrbe, filiorum collegiarum suorum tutelam suscipere non coguntur.

XLIII. HERMOGENIANVS lib. iiii. iuris lxxviii.

Libertus senatoris, filiorum eius tutelam administrans, ab aliis tutelis non excusatur.

Ingenuus vel libertus iure annulorum anteorū minus excusare se potest à tutela seu cura liberti: nisi etià eodè iure sit tutus, illius etià tutelam vel curam prius excusatus suscipere compellitur. *Nico. de Neapo.*

XLIIII. TRIPHONINVS lib. xij. Disputationum.

Vm ex oratiōe diui Marci ingenuus libertino tutor datus excusari debeat, eandem excusationem competere etiam ei, qui ius annulorum impetrasset, Imperator noster cum diuo Seuero patre suo rescripsit. Ergo si pupillo lib. Infor. 1 bertino

Digestorum lib. XXVII.

bertino habenti ius annulorum datus sit ingenuus tutor vel curator, consequens est, ut excusatio eius ob hanc conditionem diueritatem non debeat accipi. At si ante, quam pupillus vel pubes minor annis viginti quinque ius annulorum acciperet, Lucius Titius ei datus, ut ingenuus excusatus fuit: post impetratum beneficium denuo idem tutor curatorve dari poterit, exemplo eo, quo placuit & rescriptum est, cum, qui tempore quod intra annum erat, ex quo reipublicae causa abesse desierat, excusatus fuit: praeterito eo, ipsum suo loco dari posse.

¶ Libertus senatoris ipsius solus procurator excusare potest se ab aliorum tutelis, nisi iure annulorum auctoritatem a principe sit donatus. Nico. Neapo.

Et quamvis libertus, qui senatori patrono procurat, excusationem ab aliorum tutela habeat: iste tamen, qui ius annulorum impetrauit, quia in ordinem ingenuorum transiit, tali excusatione uti non potest.

¶ Tutor testamentarius reipublicae causa absens, ueterem tutelae excusationis privilegio circumscripso assumere tenetur statim post reditum, administrationis prioris temporis conventionem cessante: nisi in dispositione testatoris expresse fuerit absolutus: quia tunc a posterioris temporis administratione absentis privilegio se excuset post hereditatis aditionem seu eventum conditionis, quibus in testamento fuerat constitutus. Nico. de Neapo.

XLV. IDEM lib. xvj. Disputationum.

TITIVS FILIIS MEIS, QUOAD REIPUBLICAE CAUSA NON ABIERIT, TUTOR ESTO, gessit tutelam ex testamento delatam: deinde Reipublicae causa abesse coepit, & desuit: an quasi noua tutela nunc delata, excusari debeat etiam ob absentiam Reipublicae causa: an quia praecessit testamentum absentiam ob publicam causam, & est ab eo iam administrata tutela, non oporteat eum excusari, & si liberos interea susceperit, aut alia excusationem parauerit: & magis est, ut haec una tutela sit: ideo nec excusatione ei competere, nec agi tutelae ob prius tempus posse. Sed si ita scriptum in testamento fuit: TITIVS TUTOR ESTO: CUM REIPUBLICAE CAUSA ABIERIT, TUTOR NE ESTO: CUM REDIERIT, TUTOR ESTO, quid de excu-

De excusationibus tuto. & temporibus earum. 82

de excusatione, aut ob absentiam Reipublicae causa, aut aliam, quae post obuenerit, dici oporteat, videamus. Procedit autem & alia quaestio, testamento tutores ex die, vel sub conditione dati, an se excusare ante diem conditionemve necessitate habeant: & in primis, an iam dies quadraginta eis cedat, intra quos necesse est causas excusationis exercere? Sed verum est, non ante esse tutorem, quam dies venerit: nam nec ante, quam adita sit hereditas. Quia igitur ex eodem testamento iam gesta fuit tutela, & qui excusatus esset alia, abstinens Reipublicae causa, reuersus, continuo coheret tutelae ante susceptis, etiam intra annum. Sed hic ex ipso testamento desierat esse tutor: ideo ex secunda tutela excusare se potest.

¶ Curator datus a iudice mente capto, muto, seu uentri, se excusare potest propter legitimam numerum liberorum. Nico. de Nea.

Si a Praetore detur curator mente capto, aut muto, sine ventri, excusatur iure liberorum. Romae datos tutores eos tantum accipere debemus, qui vel a praefecto urbi, vel a Praetore, vel in testamento Romae concepto, vel in continentibus dati sunt.

¶ Libertus aduersa valetudine corporis seu mentis super propriis negotiis legitime impeditus, a tutela patroni eiusque liberorum de iure communi se poterit excusare. Nico. de Neap.

Si tanta corporis aut mentis valetudine ab agendis rebus libertus prohibeatur, ut ne suis quidem negotiis sufficiat, necessitati erit succurrendum: ne impossibile ei iniungatur tutelae munus, quod obiri a liberto non possit: nisi cum in eodem modo pupilli, & aduersus utilitatem eius.

¶ Pistores in collegio in legitimo numero constituti, pistariam per seipsos exercentes, a tutelis et curis etiam collegiarum excusantur, urbis excusari possunt, si in loco ubi dati sunt, domicilium non habent. Nico. de Neapo.

XLVI. PAPINIANVS.

Qui in collegiis pistorum sunt, a tutelis excusantur: si modo per semet pistrium exercent. Sed non alios puto excusandos, quam qui intra numerum sunt. Urbici autem pistores a collegiarum quoque filiorum tutelis excusantur. Sed & hoc genus excusationis est: si quis se dicat ibi domicilium non habere, ubi ad tutelam datus est. Idque Imperator Antoninus cum diuo patre significauit.

Digestorum lib. XXVII.

Vbi pupillus educari vel morari debeat,
& de alimentis ei prestandis.

Titulus. II.

Pupillus educari ac morari debet apud virum idoneum eius propinquis presentibus ex persona, conditione et tempore Prætoris arbitrio eligendum excluso ipsius substituto: licet in testamento paterno expresse contrarium egerit. hoc dicit Ray. secundum Nico. de Nica.

l. VIPIANVS.

SOLIT Prætor frequentissime adiri, ut constituat, vbi filij vel alantur vel morentur: non tantum in posthumis, verum omnino in pueris. Et solet ex persona, ex conditione, ex tempore statuere, vbi potius alendus sit. Et nonnunquam à voluntate patris recedit Prætor. Denique cum quidam testamento suo cauisset, ut filius apud substitutum educaretur: Imperator Seuerus rescripsit, Prætorem existimare debere, presentibus cæteris propinquis liberorum. Id enim agere Prætorem oportet, ut sine vlla maligna suspitione alatur pater, & educetur.

Liberti pariter cognati vel pupillorum affines educationem prætoris suscipere a prætoribus coguntur: extranei vero excoisuntur ab hoc onere: sed priuantur legatis ac hereditate in testamento patris pupilli sibi relictis: nisi alias fuerat relictus. b. d. Ray. secundum Nico. de Neapoli.

Quamvis autem Prætor recusantem apud se educari, non polliceatur se evocaturum: attamen questionis est, an debeat etiam inuitum cogere: ut puta libertum, parentem, vel quem alium de affinibus cognatisve? Et magis est, ut interdum debeat id facere. Certè non male dicitur, si legatarius vel hæres educationem recuset testamento sibi iniunctam: denegari ei actiones debere, exemplo tutoris testamento dati. Quod ita demum placuit, si idcirco sit relictus. Cæterum, si esset relictus, etiam si educationem recusaturum sciret, non denegabitur ei actio: & ita diuus Seuerus sepius statuit.

Tutor a pupillo tutelæ actione conuentus, sumptus in alimentis

Vbi pupillus educari vel morari debeat &c. 83

ac disciplinis eius factos, ab illo secundum vires facultatis eius sibi poterit reputare: non ultra etiam si moderata taxatio facta fuerit in testamento, vel a Prætoribus. Nico. de Nica.

II. IDEM.

Officio iudicis, qui tutelæ cognoscit, congruit, reputationes tutoris non improbas admittere: ut puta, si dicat impendisse in alimenta pupilli vel disciplinas. Modus autem, (si quidem Prætor arbitratus est) is seruari debet, quem Prætor statuit. Si vero Prætor non est adiutus, pro modo facultatum pupilli debet arbitrio iudicis estimari. nec enim permittendum est tutori, tantum reputare, quantum dedit, si plus equo dederit. Hoc amplius, & si Prætor modum alimentis statuit: veruntamen ultra vires facultatum est, quod decretum est, nec suggestit Prætori de statu facultatum, non debet ratio haberi alimentorum omnium: quia si suggestisset, aut diminerentur ià decreta, aut non tanta decerneretur. Sed si prætor statuit alimenta liberis, quos hæredes scripsit, ea præstare tutor reputare poterit, nisi forte ultra vires facultatum statuerit: tunc enim imputabitur ei, cur non adito Prætoris desiderat alimenta minui.

III. IDEM.

In alimentorum decernendorum pupillis, Prætori competit, ut ipse moderetur: quam summam tutores vel curatores ad alimenta pupillis, vel adolescentibus præstare debeant. Modum autem patrimonij spectare debet cum alimentis decernit: & debet statuere tam moderatè, ut non vniuersum redditum patrimonij in alimenta decernat, sed semper ita, ut aliquid ex reditu supersit. Ante oculos habere debet in decernendo etiam mancipia, quæ pupillis deseruiunt, & mercedes pupillorum, & vestem, & testum pupilli. ætatem etiam contemplari, in qua constitutus est, cui alimenta decernuntur. In amplis tamen patrimoniis, non cumulus patrimonij, sed quod exhibitioni frugaliter sufficit, modum alimentis dabit. Sed si non constat, quis modum facultatum sit, inter tutorem, & eum qui alimenta decerni desiderat, suscipere debet cognitionem: nec temerè alimenta decernere, ne in alterutram partem delinquat. prius tamen exigere debet, ut profiteatur tutor, quæ sit penes se summa: & comminari, maiores se ei vias infligere eius, quod supra possessionem

Digestorum. lib. XXVII.

apud eum fuerit deprehensum. Item ad institutionem quoque pupillorum, vel adolescentium, ite pupillarum, vel earum, quae infra vicesimum annum constitutae sunt, solet decernere respectu facultatum, & aetatis eorum, qui instituuntur.

Tutor pupillos egentes de suo alere non tenetur: & si post alimentorum decretum ad inopiam sint deducti, debent alimenta decretata minui: si vero ad pinguiorem fortunam peruenierint, sint augenda. *Idem de re apud.*

Sed si egenti sint pupilli, de suo eos alere tutor non compellitur. Et si forte post decreta alimenta ad egestatem fuerit pupillus perductus, diminui debent, quae decreta sunt: quemadmodum solent augeri, si quid patrimonio accesserit.

IIII. IULIANVS lib. xxj. Digestorum.

Quamvis filium heredem instituerat, filiae dotis nomine, cum in familia nupsisset, duceta legauerat, nec quicquam praeterea: & tutorem ei Sempronium dedit. is a cognatis & propinquis pupillae, perductus ad magistratus, iussus est alimenta pupillae & mercedes, ut liberalibus artibus institueretur pupillae, nomine praceptoribus dare. pubes factus pupillus, puberi iam factae sorori suae ducenta legati causa soluit. Quaesitum est, an tutela iudicio consequi possit, quod in alimenta pupillae & mercedes a tutore ex tutela praestitum sit? Respondi ex istimo, & si citra magistratum decretum tutor sorori pupilli sui aluerit, & liberalibus artibus instruxerit (cum haec aliter ei contingere non possent) nihil eo nomine tutelae iudicio pupillo, aut substitutus pupilli praestare debere.

Controuersia de alendo pupillo, praestitum iudicio est dirimenda: illis exclusis quos foret uerisimile eis facere praedictum. *Idem de re apud.*

V. IULIANVS.

Si disceptetur, ubi morari vel educari pupillum oporteat, causa cognita id Praesidem statuere oportebit. In causae cognitione vitandi sunt, qui pudicitiae impuberis possunt insidiari.

Tutor absens uoluntarie contumax in alendo pupillum, hoc in iudicio requirentibus amicis uel cognatis eius, uelut suspectus causa cognita remouebitur a tutore: uel eidem tutor generalis perpetuus ab ipso adiungitur, necessario uero absens idoneus in officio retinebitur, speciali curatore ad praestantem alimentorum

dimittatur.

De tutela, & rationibus distrahendis. 84

Dimittatur sibi adiuncto, & apud.

VI. TRIPHONINVS lib. xj. Disputationum.

Si absens sit tutor, & alimenta pupillos derelicti: si quidem negligentia, & nimia cessatio in administratione tutoris obiciatur, quae etiam ex hoc arguatur, quod per absentiam eius derelicta derelictaque sint pupilli negotia, euocatis affinibus atque amicis tutoris, Praetor edicto proposito, causa cognita, etiam absente tutore, uel remouendum eum, qui dignus tali nota uidebitur, decernet, uel adiungendum curatorem: & ita qui datus erit, expediet alimenta pupillo. Si uero necessaria absentia tutoris, & improuisa inciderit, forte quod subito ad cognitionem principalem profectus, nec rei suae providere, nec consulere pupillo potuerit: & speretur redire, & idoneus sit tutor, nec expediat alium adiungi, & pupillus alimenta de re sua possit recte constituetur ad hoc solum, ut ex re pupilli alimenta expediat.

De tutela, & rationibus distrahendis,
& utili curationis causa actione.

Titulus. III.

Tutor pupillo actione tutela directa de gestis ac neglectis per dolum seu culpam leuem: ac de auctoritate sibi praestita in donando causa mortis seu inter uiuos, tenetur reddere rationem: licet talis donatio sit eadem tanquam testamenti factio interdicta. *Idem de re apud.*

I. IULIANVS.

De omnibus, quae tutor fecit, cum facere non deberet: item de his, quae non fecit, rationem reddet hoc iudicio, praestando dolum & culpam, & quantam in suis rebus diligentiam. Unde quaeritur apud Iulianum libro vicesimo primo Digestorum, si tutor pupillo auctoritatem ad mortis causa donationem accommodauerit, an tutelae iudicio teneatur? Et ait teneri eum. Nam sicut testamenti factio (inquit) pupillis concessa non est, ita ne mortis quidem causa donationes permittende sunt. Sed & si non mortis causa donauerit tutore auctore, idem Iulianus scripsit, plerumque quidem putare, non valere donationem (ut plerumque ita est.)

l. iij

Tutor

Digestorum lib. XXVII.

Tutor alimenta præstita de facultatibus pupilli ualde amplis, dimittat eius matri, uel sorori egentibus, potest imputare decreto iudicis si, uel ipsius substituit: ex per negligentiam istud omittens, et tutela actione tenetur, secus si munus eide miserit nuptiale. *Nico. de Neapo.*

Sed nonnullos casus posse existere, quibus sine reprehensione tutor author sit pupillo ad diminuendum, decreto scilicet interueniente: ueluti si matri, aut sorori, quæ aliter se tueri non possunt, tutor alimenta præstiterit. Nam cum bonæ fidei iudicium sit, nemo feret (inquit) aut pupillum, aut substitutum eius querentes, quod tam coniunctæ personæ aliter sunt, quinimod per contrarium putat, posse cum tutore agi tutelæ, si tale officium prætermiserit.

Tutor librum rationum conficere ac reddere pupillo tenetur, alias tutela iudicio obligatur. *Ray.*

Officio tutoris incumbit etiam rationes actus sui conficere, & pupillo reddere. Ceterum, si non fecit, aut si factas non exhibet, hoc nomine iudicio tutelæ tenebitur.

Inuentarii ac libri rationum pupillo exhiberi tutore cessante, serui ut gregia gerentes possunt interrogari simpliciter, ex cōtormetis ex fine, idē si fractus in scribendis rebus per tutores ipsis imputetur. *R.*

De seruis quoque interrogationes, sed & quæstiones habendas, & hoc officio iudicis euenire placuit. Nam diuus Se uenit decreuit, cum neque inuentaria, neque rationalia proferuntur: remedio eo uti debere, ut rationes à seruis, qui rem gesserunt, proferantur. Has rationes, si mala fide conscriptas esse à seruis dicant tutores, etiam in quæstione serui interrogari poterunt. Præterea, si matrem aluit pupilli tutor, putat Labeo, imputare eum posse, sed est uerius, non nisi si perquam egenti dedit, imputare eū oportere de largis facultatibus pupilli. Vtrunque igitur concurrere oportet, ut & mater egena sit, & filius in facultatibus positus. Sed si munus nuptiale matri pupilli miserit, non eum pupillo imputaturum, Labeo scribit, nec enim tam necessaria est munusculatio ista.

Si plures tutores aut ipse testator unum ex pluribus tutoribus ordinauerint, scilicet libertum suum, qui administraret tutelam, ceteri tutores possunt illi administranti alimenta constituere: ex ille administrans poterit certis personis constituere uisualia, quæ personæ hie enumerantur, dicit etiam in quam rem sumptus sunt præstandi.

Si

* alii non
feret ini-
quæ.

* alii au-
xionalia.

De tutela, & rationibus distrahendis &c. 85

Si pupillis tutores pater dederit, interque eos & libertum suum, per quem voluerit tutelam suam administrari: & tutores certam summam ei statuerint, quia alter se exhibere non poterat: habendam eius rationem, quod statutum est, Mela existimat. Ergo, & si ex inquisitione propter rei notitiam fuerit datus tutor, eique alimenta statuerint cōtutores, debet eorum ratio haberi: quia iusta causa est præstandi. Sed & si seruis cibaria præstiterit, uel libertis, scilicet rei pupilli necessariis, dicendum est, reputaturum. Idemque est, & si liberis hominibus, si tamen ratio præstandi iusta intercedat. Itē sumptus litis tutor reputabit, & viatica, si ex officio necesse habuit aliquid excurrere, uel proficisci. Nunc tractemus, si plures tutelam pupilli administrauerint, pro qua quisque eorum parte conueniendus sit. Et si quidem omnes simul gesserunt tutelam, & omnes soluendo sunt, equissimum erit, diuidi actionem inter eos, pro portionibus virilibus, exemplo fideiussores. Sed & si non omnes soluendo sunt, inter eos, qui soluendo sunt, diuiditur actio: sed prout quisque soluendo est, poterunt conueniri. Et si forrē quis ex facto alterius tutoris condemnatus præstiterit, uel ex communi gestu, nec ei mandare sunt actiones, cōstitutum est à diuo Pio, & ab Imperatore nostro, & diuo parte eius, uisile actionem tutori aduersus contutorem dandam.

Ex dolo suo commentus non habet regressum contra socios suos: ex dolo enim suo penam patitur.

Planē si ex dolo communi cōuenius, præstiterit tutor, neque mandandæ sunt actiones, neque utilis actio competit: quia proprii delicti penam subit: quæ res indignum cum fecit, ut à ceteris quid doli participibus consequeretur. Nec enim ulla societas est malefactorum, uel iusta communicatio damni ex maleficio. Usque adeo autem ad contutores non uenitur, si soluendo tutores non sunt, ut prius ad magistratus, qui eos dederunt, uel ad fideiussores ueniat: & ita Imperator noster Vlpio Proculo rescripsit. Quod enim Marcellus libro octauo Digestorum scripsit, quodque sæpissime rescriptum est, quandiu unus ex tutoribus idoneus sit, non posse ad magistratus, qui dederunt, perueniri: sic erit accipiendum, si non contutor ob hoc conueniatur, quod suspectum facere, uel satis exigere noluit. Hanc actionem etiam in heredem

Digestorum lib. XXVII.

heredem tutoris competere constat. Sed & heredi pupilli æque competit, similibusque personis.

¶ Tutori condemnato pro contutore debent cedi actiones a pupillo contra contutorem.

Non tantum ante condemnationem, sed etiam post condemnationem desiderare potest tutor, mandari sibi actiones adversus contutorem, pro quo condemnatus est. Rationibus distrahendis actione non solum hi tenentur tutores, qui legitimi fuerunt, sed omnes qui iure tutores sunt, & gerunt tutelam. Considerandum est in hac actione, utrum precium rei tantum duplicetur, an etiam quod pupilli interest. Et magis esse arbitror, in hac actione, quod interest non venire, sed rei tantum æstimationem. In tutela ex vna obligatione duas actiones esse constat: & ideo, siue tutelæ fuerit actum, rationibus distrahendis agi non potest: siue contra, tutelæ actio (quo ad speciem istam) perempta est. Hunc tutorem tamen, qui interceptit pecuniam pupillarem, & furti teneri, Papinianus ait: qui si etiam furti teneatur, hac actione convenitur, furti actione non liberatur. Nec enim cadē est obligatio furti, ac tutelæ: ut quis non dicat plures esse actiones eiusdem facti, sed plures obligationes. Nam & tutelæ & furti obligatur. Hanc actionem sciendum est, perpetuam esse: & heredi similibusque personis dari ex eo, quod viuo pupillo captum est: sed in heredem ceterosque successores non dabitur: quia poenalis est. Hæc actio tunc competit, cum & tutelæ actio, hoc est, finita demum tutela.

II. PAULVS.

Actione rationibus distrahendis nemo tenetur, nisi qui in tutela gerenda rem ex bonis pupilli abstulerit. Quod si furandi animo fecit, etiam furti tenetur. Vtraque autem actione obligatur, & altera alteram non tollit. **¶** Ceditio si rima competit pro rebus interceptis a tutore: quæ postquam actum fuerit tollitur actio de rationibus distrahendis.

Sed & ceditio ex furtiua causa competit: per quam si consecutus fuerit pupillus, quod fuerat ablatum, tollitur hoc iudicium: quia nihil absit pupillo. Hæc actio, licet in duplum sit, in simplo rei persecutionem continet, & non tota dupli poena est.

III. POMPONIVS.

Si

De tutelæ, & rationibus distrahendis &c. 86

Si tutelæ aut negotiorum gestorum agatur, incerto hoc, quantum ab adversariis debeatur, tutori procuratorive, arbitratu iudicis cauendum est, quod eo nomine eis absit.

III. PAULVS.

Nisi finita tutela sit, tutelæ agi non potest. Finitur autem non solum pubertate, sed etiam morte tutoris vel pupilli. Filium familiæ emancipatū, si tutelam administrat, etiam directo teneri, Iulianus putat. Si adhuc impubes tutelæ agat, nihil consumitur. Cum furiosi curatore, non tutelæ, sed negotiorum gestorum actio æque competit, etiam dum negocia gerit: quia non idem in hac actione, quod in tutelæ actione (dum impubes est is, cuius tutela geritur) constitutum est.

VI. VLPPIANVS.

Si tutor rem sibi depositam à patre pupilli vel commodatam non reddat, non tantum commodati, vel depositi, verum tutelæ quoque tenetur. Sed si acceperit pecuniam vel reddat, plerisque placuit, eam pecuniam depositi vel commodati actione repeti, vel condici posse, quod turpiter accepta sit.

¶ Pater non tenetur de dolo filii tutoris quem commisit postquam emancipatus est.

VII. IDEM.

Si filius familiæ tutelam administraverit, & liberatus patri potestate, dolo aliquid fecerit: an actio tutelæ patrem hoc nomine teneat, quaeritur? Et æquum est, ut eundem xat dolum pater præstet, qui commissus sit ante emancipationem filij.

VIII. IDEM.

Si pupillus heres extiterit ei, cuius tutelam tutor suus gesserat, ex hereditaria causa cum tutore suo habebit actionem.

¶ Tutela finita per captivitatem tutoris, possunt conveniri fideiussores eius, vel defensor, vel curator: datus bonis captivi tutoris: si tamen tutor postlinuino reuersus fuerit, recipiet pristinam tutelam.

Si tutor in hostium potestatem peruenierit (quia finita tutela intelligitur) fideiussores, qui pro eo rem saluam fore sponderint: & si quis existat defensor eius, qui paratus est suscipere

Digestorum lib. XXVII.

scipere iudicium tutelæ: vel si quis curator bonis eius constitutus, recte conveniatur.

VIII. PAPIANVS.

Quanvis iure postliminij tutelam pristinam possit redintegrare.

Quæuerso tutore qui reipublicæ causa aberat, potest conveniri, qui in locum eius datus fuerat: quia desinit tutor esse.

IX. ULPIANVS.

Si tutor Reipublicæ causa abesse coeperit, ac per hoc fuerit excusatus, quod Reipublicæ causa aberit, tutelæ iudicio locus est. Sed si desierit Reipublicæ causa abesse, consequenter desinit & is, qui in locum eius datus est, & tutelæ conveniri poterit. Si duobus impuberibus fratribus tutor datus sit, & alter eorum in legitimam tutelam fratris sui perfectæ ætatis constituti reciderit: eum, qui datus sit, tutorem esse desisse, Neratius ait. Quia igitur desinit, tutelæ actio erit, etiā ex persona impuberis: quāvis si testamento datus fuisset, non desineret esse tutor eius, qui adhuc erat impubes: quia semper legitima tutela testamentariæ cedit. Si testamento sub conditione tutor datus sit, deinde alius medio tempore ex inquisitione: dicendum est, locum esse tutelæ iudicio existente conditione: quia tutor esse desinit. Sed & si quis testamento usque ad tempus fuerit datus, idem erit dicendum. Et generaliter, quod traditum est, pupillum cum tutore suo agere tutelæ non posse: hætenus verum est, si eadem tutela sit. Absurdum enim erat, à tutore administrationis rationem negotiorum pupilli posci, in qua adhuc perseveraret. In qua autem desinit esse tutor, & iterum coepit: sic ex pristina administratione tutelæ debitor esse pupillo, quomodo si pecuniā creditam à patre eius accepisset. Quæm igitur effectum hæc sententia habeat, videamus. Nam si solus tutor est, utique ipse secum non aget, sed vel per specialem curatorem conveniendus est, vel pone cum contutorem habere, qui possit aduersus eum iudicium accipere, ex qua causa cum eo tutelam agi potest. Quinimò & si medio tempore solvendo esse desierit, imputabitur contutoribus, cur non egerint cum eo. Si tutori curator sit adiunctus, quāvis suspecto postulato, non cogetur tutelæ iudicium tutor suscipere: quia tutor manet. Sed & si fuerit tutor cōfiscatus, aduersus fiscum dandam esse actionem

De tutelæ, & rationibus distrahendis &c. 87

actionem constat ei, qui loco eius tutor datus sit, vel contutoribus eius. Cæteræ actiones, præter tutelæ, aduersus tutorem competūt, & si adhuc tutelam administret: veluti furti, damni, iniuriæ, condictio.

X. PAVLVVS.

Sed non datur pupillo, dum tutor tutelam gerit. Quāvis enim morte tutoris intereat, tamē pupillus cum hærede eius actionem habet, quia sibi solvere debuit.

XI. ULPIANVS.

Si filius familiæ tutelam administraverit, deinde fuerit emancipatus, remanere eum tutorem, Iulianus ait. Et cum pupillus adoleuerit, agendum esse cum eo, eius quidem temporis nomine, quod est ante emancipationem, inquantum facere potest. eius verò, quod est post emancipationem, infolidum: cum patre verò duntaxat de peculio. manere enim aduersus eum etiam post pubertatem de peculio actionem. neque enim ante annus cedit, intra quem de peculio actio datur, quāam tutela fuerit finita.

XII. PAVLVVS.

Filius autem tutor propter hoc suum factum cum patre agere non potest ante pubertatem: quia nec finita tutela hoc ab eo exigi potest.

Si tutor post pubertatem gerit negocia, quæ connexa sunt negotiis inceptis ante pubertatem, poterit conveniri actione tutelæ etiam de iis, quæ tutela finita gessit. secus autem, si non est negotiorum connexio: quia negotiorum gestorum conveniuntur. si autem tutor finita tutela intermisit gerere negocia, postea iterum inceptis: pro eo quod gessit in tutela, actio tutelæ: pro eo quod gessit post, negotiorum gestorum actio queritur.

XIII. ULPIANVS.

Si tutor post pubertatem pupilli negocia administraverit, in iudicium tutelæ veniet id tantum, sine quo administratio tutelæ expediri nō potest. Si verò post pubertatem pupilli is, qui tutor huius fuerat, fundos eius vendiderit, mancipia & prædia comparaverit: neque venditionis eius, neque emptionis ratio iudicio tutelæ continebitur. Et est verum, ea, quæ connexa sunt, venire in tutelæ actionem. Sed & illud est verum, si coeperit negocia administrare post tutelam finitam, de iudicio tutelæ in negotiorum gestorum

actio

Digestorum lib. XXVII.

rum actionem. Oportuit enim eum à semetipso tutelā exigere. Sed & si quis cum tutelam administrasset, idem curator adolefcēti fuerit datus, dicendum est, negotiorum gestorū cum conueniri posse.

XIII. CAIVS.

SI post pubertatem tempore aliquo (licet brevissimo) intermiserit administrationem tutor, deinde cōperit gerere, sine vlla dubitatione tam tutelæ, quàm negotiorum gestorū iudicio cum eo agendum est.

Quod si tutoribus doli in tutela committentibus, iniurius transactio facta cum pupillo non prodest alteri, secus si unus eorum totū interesse præsterit pupillo.

XV. VLPIANVS.

SI ex duobus tutoribus cum altero quis transegisset, quantum ob dolum communem, transactio nihil proderit alteri: nec immerito, cum vnusquisque doli sui poenam suserat. Quod si conuentus alter præstitisset, proficiet id quod præstitit, ei, qui conuentus nō est. Licet doli mali ambo rei sint, tamen sufficit vnum satisfacere: vt in duobus, quibus res cōmodata est, vel deposita, quibūque mandatum est.

Sicut durante tutela tutor non potest conueniri actione tutelæ: nec fideiussor eius ex stipulatione rem pupilli saluam fore: ita nec tutor, nec fideiussor eius possunt conueniri durante tutela ex tali stipulatione rem pupilli saluam fore, secus in curatore.

XVI. IDEM.

SI adhuc cum tutore ex stipulatu agatur, vel cum his, qui pro eo interuenerunt: erit dubitatio, an quia tutelæ agi non potest, nec ex stipulatu agi possit. Et plerique putant, etiam hanc actionem propter eandem vtilitatem differendam. Cum curatore pupilli sine adolefcētis agi poterit, etsi vsque adhuc cura persequeret.

Tutor finita tutela vel non, tenetur ministrare sumptus pupillo causa litis exercendæ contra se.

XVII. IDEM.

Imperatores Severus & Antoninus rescripserunt in hæc verba: Cum hoc ipsum queratur, an aliquid tibi à tutoribus vel curatoribus debeatur, non habet rationem postulatō tua, volentis in sumptum litis ab his tibi pecuniam subministrari.

XVIII.

De tutelæ, & rationibus distrahendis &c. 88

XVIII. PAPINIANVS.

Cum tutor negotiis impuberis administratis, pupillum paternæ hereditate abluat: bonis patris venditis tractari solet, vtilis actio pupillo relinqui, an creditoribus concedi debeat. Et probatur, actionem inter pupillum & creditores patris esse diuidendam: scilicet, vt quod rationi bonorum per tutorem deerit, creditoribus reddatur: quod autem vel culpa tutoris in officio pupilli perperam abstenti cōtractum est, puero relinquatur. quæ actio sine dubio non prius competet, quàm pupillus ad pubertatem peruenerit: sed illa confestim creditoribus datur.

XIX. VLPIANVS lib. ij. Responsorum respondit.

SI probatum est, nomen debitoris à nouissimo curatore, frustra tutorem de eo conueniri.

Minoribus in integram restitutionis contra maiorem, sibi restituitur actio contra tertium minoris beneficio liberatam.

XX. PAPINIANVS.

Alterius curatoris heredem minorem, vt in maiore pecunia condemnatum, in integram restitui placuit. Ea res materiam litis aduersus alterum curatorem instaurandæ non dabit, quasi in minore pecunia condemnatum: si non sit eius ætatis actor, cui subueniri debeat, sed equitatis ratione suadente, per vtilem actionem ei subueniri, in quantum alter releuatus est, oportet.

Conuenito minore, nomine illius contra quem potest in integram restitutio postulari, illius iuris beneficio dicitur concedi, &c.

Non ideo actio, quæ post vicessimū quintū ætatis annū intra restitutionis tempus aduersus tutorem in minore pecunia tutelæ iudicio cōdemnatū redditur, inutilis erit: quod adolefcēti curatores ob eam culpam condemnati sunt, itaque si nō iudicatū à curatoribus factū est, per doli exceptionem curatores consequi poterunt, eam actionē sibi præstari.

Cessione actionis tutelæ a pupillo facta cōtra collegam, tutor insoluiam condemnatus secuta solutione debiti non excusatur, &c.

XXI. IDEM.

Cum pupillus tutelæ actione contra alterum tutorem tutorem, quem index insoluiam condemnauit, cessit: quantū postea iudicatum fiat, tamen actio data non intercidit, quia pro patre cōdemnati tutoris non tutela reddita, sed nomina

Digestorum lib. XXVII.

minis precium solum videtur.

Privilegium tutelæ pupillo competens non perimitur novatione necessaria per sententiam condemnatoriam latam in tutoris præiudicium contingentem.

XXII. PAULVS.

Defensor tutoris cōdemnatus non auferet privilegium pupilli. neque enim sponte cum eo pupillus cōtraxit.

Conuenio hærede tutoris iudicio tutelæ, curatorem eiusdem, neque ipso iure liberatum videri, neque exceptionem rei iudicatæ ei dandam. Idemque in hæredibus magistratum obseruandum est.

XXIII. IDEM.

Posthumus tutor datus, non nato posthumus, neque tutelæ, quia nullus pupillus est: neque protutelæ, quia nulla significatio est: neque negotiorum gestorum iudicio tenetur, quia administrasse negotia eius, qui natus non esset, non videtur: & ideo utilis in eum actio dabitur.

XXV. HERMOGENIANVS lib. iiii. Iuris tunc in pupillo.

Non solum tutelæ privilegium datur in bonis tutoris, sed etiam eius, qui pro tutela negotium gessit, vel ex curatione pupilli pupillæve, furiosi furiosæve debebit, si eo no mine cautum non sit.

De contraria tutelæ & utili actione.

Titulus. IIII.

I. VIPIANVS.

Contrariam tutelæ actionem Prætor proposuit, induxitque in usum, ut facilius tutores ad administrationem accederent, scientes pupillum quoque sibi obligatum fore ex sua administratione. Quoniam enim sine tutoris auctoritate pupilli non obligentur, nec in rem suam tutor obligare pupillum possit: attamen receptum est, ut tutori suo pupillus sine tutoris auctoritate civiliter obligetur ex administratione scilicet. Etenim provocandi erant tutores, ut promptius de suo aliquid pro pupillis impenderent, dum scirent se recepturos id, quod impendissent. Hæc actio non solum tutori, verum etiam

De contraria tutelæ & utili actione. 89

etiam ei, qui pro tutore negotia gessit, competere debet. Sed & si curator sit vel pupilli, vel adolescentis, vel furiosi, vel prodigi, dicendum est, etiam his contrarium dandum. Idem in curatore quoque ventris probandum est. Quæ sententia Sabini fuit existimantis, ceteris quoque curatoribus ex eisdem causis dandum contrarium. Finito autem officio hanc actionem competere dicemus tutori, ceterum quandiu durat, nondum competit. Sed si pro curatore negotia gessit, vel curam etiam administravit, locus erit iudicio etiam statim: quia hoc casu in ipsum quoque statim actio competit. Præterea si tutelæ iudicio convenietur, reputare potest id, quod in rem pupilli impendit. Sic erit arbitrii eius, utrum compensare, an petere velit sumptus. Quid ergo, si index compensationis eius rationem non habuit: an & contrario iudicio experiri possit? & utique potest. Sed si reprobata est hæc reputatio, & acquieuit, non debet index contrario iudicio id sarcire. An in hoc iudicio non tantum quæ pro pupillo, vel in rem eius impensa sunt, veniant: verum etiam ea quoque, quæ debebatur aliis tutori (ut puta si quid a patre pupilli debitum fuit) queritur? Et magis puto, cum integra sit actio tutori, non esse in contrarium iudicium deducendum. Quid tamen si ideo expectavit, quia tutor erat, & ideo non exegit? Videamus, an contrario iudicio tutelæ indénitatem consequatur. Quod magis probandum est. Nam sicuti, quodcumque aliud gessit pro utilitate pupilli, id contrario iudicio consequitur: ita etiam id, quod sibi debetur, consequi debet, vel eius securitatem. Ergo & si ex causa, quæ tempore finitur, obligatio aliqua fuit, tutelæ contrarium iudicium esse ei opinor.

Contraria actio non aggredditur, tamē quandoque aggressionem patitur.

Hanc actionem dandam placet, & si tutelæ iudicio non agatur. Etenim nonnunquam pupillus idcirco agere tutelæ non vult, quia nihil ei debetur: imo plus in eum impensum est, quam ei abest: nec impediendus est tutor contrario agere.

II. IULIANVS lib. xxj. Digestorum.

Longè magis dandum est, & si rationibus distrahendis actio intendatur.

ff. Infor.

m III. VI.

Digestorum lib. XXVII.

III. VERIANVS.

Quid ergo, si plus in eis impendit, q̄ est in facultatib⁹? Videamus, an possit hoc cōsequi. Et Labeo scripsit, posse. Sic tamen accipiendum est, si expediat pupillo ita tutelam administrari. Ceterum si nō expedit, dicendum est, absolui pupillum oportere. Neq; enim in hoc administratur tutela, vt mergantur pupilli. Iudex igitur, qui contrario iudicio cognoscit, vtilitatem pupilli spectabit, & an tutor ex officio sumptus fecerit.

¶ Finita tutela tutor non potest agere hoc iudicio, ut pupillus eum liberet ab actione tutelæ: sed rāum agit pro pecunia, quæ ei abest, ex hoc cum vfuris.

Contrarium iudicium an ad hoc quoq; cōpetat, vt quis à pupillo exeat liberationem, videndum est. Et nemo dixerit, in hoc agere, quem contrario posse, vt tutelæ iudicio liberetur: sed tantum de his, quæ ei propter tutelam absunt.

Consequitur autem pecuniam, si quam de suo cōsumpsit, etiam cum vfuris: sed vel trientibus, vel his, quæ in regione obseruantur, vel his, quibus mutatus est (si necesse habuit mutare, vt pupillo ex iusta causâ prorogaret) vel his, quibus pupillum liberauit, vel quibus caruit tutor, si nimium profuit pupillo pecuniam esse exsolutam. Planè si fortè tutor aliquid pecuniæ debuit scenerari, & aliquid ipse pro pupillo soluit, nec ipse vfuras consequitur, nec pupillo pensabit. Quare & si in vfus suos conuertit, deinde aliquid impendit in rem pupillarem: quam impendit, desinit vertisse, & exinde vfuras non præstabit. & si ante impendit in rem pupillarem, mox in vfus suos vertit, non videbitur vertisse quantitatem, quæ concurret cum quantitate sibi debita, vt eius summæ vfuras præstet. Vfuras vtrum tandiu consequetur tutor, quandiu tutor est, an etiam post finitam tutelam, an ex mora tantum, videamus. Et magis est, vt quoad ei reddatur pecunia, consequatur. Nec enim debet ei sterilis esse pecunia. Si tamen fuit in substantia pupilli, vnde cōsequeretur, dicendum est, non oportere eum vfuras à pupillo exigere. Quid ergo, si de re pupillari non potuit sibi solvere, quia erat deposita ad prædiorum comparisonem? Si quidem non postulant à Prætorē, vt promatur pecunia, vel hoc minus deponatur, sibi imputet. Si verò hoc desiderauit,

De contraria tutela & vtili actione.

90

rauit, nec impetravit, dicendum est, non deperire ei vfuras in contrario iudicio. Sufficit tutori bene & diligēter negotia gessisse, etsi euentum aduersum habuerit, quod gestum est. Iudicio tutelæ contrario præstatur & id, quod in rem pupilli vel post tutelam verum est, si negotiis tutelæ tempore gestis connexum probatur: & quod ante impensum est, siue pro tutore negotia gessit, & postea tutor cōstitutus est, siue ventri erat curator. Sed & si non pro tutore negotia gerat, debet venire, quod ante impensum est. Deducunt enim in tutelæ iudicium sumptus, quoscunq; fecerit in rem pupilli, sic tamen, si bona fide fecit. Hanc actionem perpetuam esse palam est, & heredi, & in heredem dari, ceterisq; successoribus, ad quos ea res pertinet, & in eos.

¶ Tutor remotus à tutela tanq̄ suspectus, potest agere contrario iudicio ad repetendum quod in rem pupilli impendit: quia in eo statu est, ac si pūbertate pupilli finita esset tutela. Ex hac actio datur heredi tutoris, si creditoribus pupilli pro pupillo soluat.

III. IULIANVS.

A tutela remotus, eo loco haberi debet, quo esset finita tutela. & sicut actiones patitur, perinde ac si pupillus pubes factus esset: ita contrario iudicio si quid ei aberit, persequi debet. Nihil enim prohibet, suspectū tutorem esse: quāuis cōplura in rem pupilli impenderit, quæ cum amittere non oportet.

V. VERIANVS.

Hæredem tutoris, si eam summam soluerit, in qua obligati pupilli fuerunt, actionem contrariam aduersus eos habere posse, respondi.

VI. PAVLVS.

Si tutor pro pupillo se obligauit, habet cōtrariam actionem, & antequā soluat.

De eo, qui pro tutore proue curatore negotia gessit.

Titulus. V.

I. VERIANVS.

m ij Proutelæ

Digestorum lib. XXVII.

PRO TUTELAE actionem necessariò Prætor proposuit. Nā cum plerumq; incertū sit, utrū quis tutor: an verò quasi tutor pro tutore administraverit tutelam: de eo in utrūq; casum actionē scripsit, ut siue tutor sit, siue nō sit qui gessit, actione tamen teneatur. Solent enim magni errores intercedere, ut discerni facile non possit. utrū quis tutor fuerit, & sic gesserit: an verò non fuerit, pro tutore tamen munere functus sit. Pro tutore autem negocia gerit, qui munere tutoris fungitur in re impuberis, siue se putet tutorem, siue sciat non esse, fingat tamen. Proinde & si servus quasi tutor egerit: diuus Severus scripsit, dandum in dominū vile iudicium. Cum eo, qui pro tutore negocia gessit, etiam ante pubertatem agi posse, nulla dubitatio est: quia tutor nō est. Quare, si quis finita tutela pro tutore negocia impuberis gessit, tenebitur. Sed & si prius pro tutore administraverit, deinde quasi tutor: æque tenebitur ex eo, qd̄ pro tutore negocia administraverit: quia deo luatur hic gestus in tutelæ actionē. Si quis quasi tutor negocia gesserit ei, qui iā pubes est, neq; tutorem habere potest, promutela actio cessat. Simili modo & si eius, qui nondum nanus est. Nam ut pro tutore quis gerat, eam esse personam oportet, cuius ætas recipiat tutorem: sed erit negotiorum gestorum actio. Si curator impuberi à Prætoris datis negocia gesserit, an quasi pro tutore gesserit teneatur, quæritur? Et est verius, cessare hanc actionem: quia officio curatoris functus est. Si quis tamē cum tutor non esset, compulsus à Prætoris vel à Præsides, dū se putat tutorem, gesserit tutelam: videndum, an pro tutore teneatur. Et magis est, ut quāvis compulsus gessit, teneri tamen debeat: quia animo tutoris gessit, cum tutor non esset. At iste curator, non quasi tutor, sed quasi curator gessit. In promutela iudicio vtrūque quoq; veniunt. Sed utrū solummodo in id, quod gessit, tenebitur: an verò in id etiā, quod gerere debuit? Et si quidem omnino nō attingerit tutelam, non tenebitur. Neq; enim attingere debuit, qui tutor non erat. Quod si quid gessit, videndum, an etiam eorum, quæ non gessit, teneatur. Et hæc tenebitur, si alius gesturus fuit. Sed si cognovit, quod tutor non fuit, abstinuit administratione: videamus, an teneatur, si necessarios pupilli

Quod falso tutore authore gestum esse &c. 91

pilli non certioravit, ut ei tutorem peterent: quod verius est.

II. CELEVS.

SI is, qui pro tutore negocia gerebat, cum tutor esset, rem pupilli vendidit, nec ea viucapta est: petet eam pupillus, quanquā ei cautum est. Non enim est eadem huius, quæ tutoris, rerum pupilli administratio.

III. TABOLENVS.

QUæro, an is, qui cum tutor testamento datus esset, & idipsum ignoraret, pro tutore negocia pupilli gessit quasi tutor, an quasi pro tutore* (negocia gessit) teneatur? respondit: non puto teneri quasi tutorem: quia scire quoque se tutorem esse debet, ut eo affectu negocia gerat, quo tutor gerere debet.

*als desēt
als, nisi
quasi pro
tutore ne
gocia ges
sit, teneat?

IV. POMPONIVS.

QUæro, si pro tutore negocia gerit, eandem fidem & diligētiā præstabit, quam tutor præstaret.

V. VLPIANVS.

ET, qui pro tutore negocia gessit, contrarium iudicium competit.

Quod falso tutore authore gestum esse
dicetur. Titulus. VI.

I. VLPIANVS.

Vius edicti æquitas non est ambigua, ne contrahentes decipiantur, dum falsus tutor adhibetur. Verba autem edicti hæc sunt: **Q**UOD EO AVTHORE, QVI TVTOR NON FVIT. Verbis edicti multa desunt. Quid enim, si fuerit tutor: is tamen fuit, qui autoritatem accommodare non potuit: putā furiosus, vel ad aliā regionem datus? Sed Pomponius libro tricesimo scripsit, interdum (quanvis *tutore gestum est) non pertinere ad hanc partem edicti. Quid enim, si duo tutores, alter falsus, alter verus, autoritatem accommodaverit: nōne valebit, quod gestum est? Item hoc edictum licet singulariter scriptum sit, si tamen plures intenerint, qui tutores non erant, locum habere debere, Pomponius libro tricesimo scribit. Idem Pomponius scribit, etiam si pro tutore negocia gerens, autoritatem accommoda-

*als non
a tutore.

Digestorum lib. XXVII.

commodauerit, nihilominus hoc editū locum habere: nō si forte Prætor decreuit, ratum se habitum id, quod his authoribus gestum est: tunc enim valebit per Prætoris iusticiam, non ipso iure.

¶ Volenti & consentienti non fit fructus neque iniuria.

¶ alio auctor.

Ait Prætor, si id actor ignoravit, dabo in integrum restitutionem. Scienti non subuenit, merito: quoniam ipse se decipit.

¶ In hac lege & quatuor sequentibus ponuntur personæ, quibus non nocet, licet sciant se cum falso tutore contrahere: & restitutum in integrum.

II. PAVLVS.

Si id (inquit) actor ignoravit. Labeo. Et si dictum sit ei, & ex bona fide non crediderit.

III. VLPIANVS.

Planè si is sit, qui auxilio non indiget, scientia ei nō nocet: ut puta si pupillos cum pupillo egit. Nam cum nihil actum sit, scientia ei non nocet.

III. IDEM.

Interdum tamen, & si scientia nocet, tamen restitutio facienda erit, si à Prætoris compulsi sunt ad iudicium accipiendum.

V. PAVLVS.

Minori viginti quinque annis succurritur, etiam si scierit.

VI. PAVLVS.

Pupilli scientia computanda non est, tutoris eius computanda est. Vtiq; si pupillo cautum sit, melius dicitur rem suam restitui pupillo debere, quam incertum cautionis euentum expectari: quod & Iulianus (si aliàs circumuentus sit pupillus) respondit.

VII. VLPIANVS.

Nullum Prætor ait: NEMINEM CVM TUTOR NON ESSET, DOLO MALO AUTHOR FACTVS ESSE DICETVR, IUDICIUM DABO, VT QVANTI EA RES ERIT, IN TANTAM PECUNIAM CONDEMNETVR. Non semper tutor cōuenitur, nec sufficit, si sciens author fuit: verū ita demū, si dolo malo author fuit. Quid enim, si compulsi, aut metuenti,

Quod falso tutore autore gestum esse &c. 92

metuenti, ne compelleretur, autoritate accommodauerit? nōne debet esse excusatus? Quod ait Prætor, QVANTI EA RES ERIT: magis puto, non penam, sed veritatem his verbis contineri. Pōponius libro tricesimo scripsit, rectè etiā sumptuū in hoc iudicio rationē haberi, quos factus est actor restitutorio agēdo. Si plures sint, qui autores fuerūt: pceptione ab vno facta, & ceteri liberantur, nō electione.

VIII. PAVLVS.

Et ideò, si nihil, aut non totum seruatum sit, in reliquos nō denegādā in id, quod deest, actionē, Sabinus scribit. Non solum falsus tutor tenetur hoc edito, sed etiam qui dolo fecit, quod falsus tutor se interponeret: & datur heredibus, sed non contra heredes: nec in ipsam falsum tutorem post annum: & in dominos datur noxalis actio pro delicto seruorum.

IX. VLPIANVS.

Huius actionis exemplo Pomponius libro tricesimo scribit, dandam actionem aduersus eum, qui dolo malo adhibuit, vt alius authoraretur inscius. Has in factum actiones heredibus quidem competere, ceterisque successoribus: in eos vero non reddi, Labeo scribit, nec in ipsum post annum: quoniam & factum puniunt, & in dolum concipiuntur, & aduersus eas personas, quæ alieno iuri subiectæ sunt, noxales erunt.

X. CAIVS.

Si cum falso tutore actum sit, & interea dies actionis exierit, aut res viciata sit: omnia incommoda perinde sustinere debet, ac si illo tempore vero tutore autore egisset.

XI. VLPIANVS.

Falsus tutor, qui in contrahendo author minori duodecim vel quatuordecim annis fuerit, tenebitur in factum actione, propter dolum malum, cuiuscunque conditionis fuerit, vel sui iuris, vel alieni. Qui enim dolo malo autoritatem accommodauerit, tenebitur hoc edito. Sed & si quis filie familiæ author factus sit ad contrahendum, tenetur. Idemque iuris est, si ancillæ quis tutore autore crediderit. Nam omnibus istis modis propter tutorem decipitur is, qui contraxit: quia aliter cum impubere contrahendus non fuisset, quam si tutoris autoritas intercessisset.

¶ Non puniuntur pater hoc edito extra actatem puellam nuptiā tractans in iij dena

Digestorum lib. XXVII.

Item: quod si dolo id patet faciat, & puella intra duodecimum annum moriatur, & pater dotem repetat, gener poterit eum repellere doli mali exceptione his casibus quibus si fuisset matrimonium constitutum, erat dotem totam vel partem eius lucraturus.

Julianus tractat libro. vicessimoprimo Digestorum, an etiam in patrem debeat dari hæc actio, qui filiam minorem duodecim annis nuptū dedit. Et magis probat, patri ignoscendum esse, si filiam suam [†] maturius in familiam sponsi perducere voluerit. Affectu enim propensiore magis, q̄ dolo id videri fecisse. Quod si intra duodecimū annum hæc decesserit, cum haberet dotem, putat Julianus, si dolo malo cōuersatus sit is, ad quem dos pertinet, posse maritum doli mali exceptione condicentem summouere in casibus, in quib⁹ dotem vel in totum, vel in partem, si constaret matrimoniu, fuerat lucraturus.

¶ Verba huius edicti debent accipi cum effectu, non tantum si quis iudicauit se esse tutorem.

XII. IDEM.

EX eo, quod interrogatus, tutorem se esse respondisset, nulla cum actione teneri. Si tamen cum tutor nō esset, responso suo in aliquam captionem adolescentem induxisset, vtilem actionem aduersus eum dandam.

De fideiussoribus, & nominatoribus, & heredibus tutorum & curatorum.

Titulus. VII.

I. POMTONIVS.

Vannus hæres tutoris tutor non est, tamen ea, que per defunctum inchoata sunt, per heredem (si legitimæ ætatis, & masculus sit) explicari debent, in quibus dolus eius admitti potest.

Quod penes tutorem fuit, hæres quoque eius reddere debet. Quod apud pupillum is reliquerit, si heres capit, non quidem crimine caret, sed extra tutelam est, & vtili actione hoc reddere compellitur.

II. VLPIANVS.

Postula-

De fideiussoribus, & nominatoribus &c. 93

Postulare tutorem videtur, & qui per alium postulat, ite nominare, & qui per alium hoc idem facit.

III. IDEM.

Etiam fideiussorem, & hæres fideiussoris ad eandem rationem vlturarum reuocandos esse constat, ad quam & tutor reuocatur.

¶ Hæres tutoris tenetur de suo proprio dolo, & administratione in tribus casibus, qui sunt pluri in textu si post mortem. & reddit rationem ibi: nam cum &c. de negligentia vero propria non tenetur hæres tutoris.

III. IDEM.

Cum ostendimus heredem quoque tutelæ iudicio posse conueniri, videndum, an etiam proprius eius dolus, vel propria administratio veniat in iudicium. Et extat Seruij sententia existimantis, si post mortem tutoris hæres eius negocia pupilli gerere perseuerauerit, aut in arca tutoris pupilli pecuniam inuenerit, & consumpserit, vel eam pecuniā, quam tutor stipulatus fuit, exegerit: tutelæ iudicio eum teneri suo nomine. Nam cum permittatur aduersus heredem ex proprio dolo iurari in litem, apparet eum iudicio tutelæ teneri ex dolo proprio. Negligentia planè propria heredi non imputabitur. Vlturas quoque eius pecuniæ, quam pupillarem agitaui, præstare debet hæres tutoris. Quantas autem & cuius temporis vlturas præstare debeat, ex bono & æquo constitui ab iudice oportet.

¶ Si fideiussores permittunt se nominari a tutoribus, & in actis nomina sua scribi nihil contradicentes, tenentur ac si stipulatio intercessisset: & hi etiam qui affirmant fideiussores esse idoneos, ite fideiussores a pupillo conueniri habent easdem reputationes contra pupillum quas habent tutores.

Fideiussores a tutoribus nominati, si præsentés fuerint, & non contraxerint, & nomina sua referri in acta publica passi sunt: æquum est, perinde teneri, atque si iure legitimo stipulatio interposita fuisset. Eadem causa videtur affirmatorum: scilicet quia cum idoneos esse tutores affirmauerint, fideiussorum vicem sustinent.

V. PAVLVS.

Si cum fideiussoribus tutoris ex stipulatione rem saluam fore agatur, easdem reputationes habebunt, quas tutor.

v. i.

Digestorum lib. XXVII.

VI. PATINIANVS.

Pupillus contra tutores, eorumque fideiussores iudicem accepit. iudice defuncto, prius, quam ad eum iretur, contra solos fideiussores alter iudex datus est. Officio cognoscere conueniet, si tutores soluendo sint, & administratio non dispar* (sed communis fuerit) portionum virilium admittere rationem ex persona tutorum.

* Hec autem defunct.

VII. IDEM.

Si fideiussores, qui rem saluam fore pupillo cauerat, ut tutoris adolescens ante conueniret, petierunt: atque ideo si pulanti promiserunt se reddituros, quod ab eo ferilari non potuissent: placuit inter eos, qui soluendo essent, actionem re fidui diuidi, quod onus fideiussores susceptum videretur. Nam & si mandatu plurium pecunia credatur, æque diuiditur actio. Si enim quod est datum pro alio, soluitur: cur species actionis æquitatem diuisionis excludat?

Et licet heres tutoris teneatur de dolo & culpa eius, qui iure datus fiat tutor: non tamen eius qui non iure datus fuit.

VIII. PAVLVS.

Heredes eius, qui non iure tutor vel curator datus administrationi se non immiscuit, dolum & culpam præstare non debere. Paulus respondit, tale iudicium in heredem tutoris transferri oportere, quale quidem defunctus suscepit. Hoc eo pertinere, ut non excusetur heres, si dicat se instrumenta tutelaria non inuenisse. Nam cum ex omnibus bonæ fidei iudiciis propter dolum defuncti heres teneatur, idem puto seruandum in tutela actione. Sed constitutionibus subuentum est ignorantie heredum. Hoc tamen tunc obseruandum est, cum post mortem tutoris hæres conueniatur: non si lite contestata tutor decesserit. Nam litis contestatione & penales actiones transmittuntur ab utraque parte, & temporales perpetuantur.

De magistratibus conueniendis, & eorum hæredibus. Titulus. VIII.

Ordo decurionum, fideiussores, & nominatores magistratuum non tenentur actione subsidiaria, sed bene ipsi magistratus: tamen si ordo sepe in se periculum, tenebitur hac actione, scilicet hi tantum qui presentes fuerint. & utolus.

I. VL.

De magistratibus conueniendis & eorum hære. 94

I. VELTIANVS.

Non ordinem subsidiaria actio non dabitur, sed in magistratus. nec in fideiussores eorum. Hi enim rem publicam saluam fore promittunt, non pupilli. Proinde nec nominatores magistratus ex hac causa tenebitur, sed soli magistratus. Sed si ordo receperit in se periculum, dici debet, teneri eos, qui presentes fuerint. Parui enim refert, nominauerint, vel fideiussierint, an in se periculum receperint. Vtilis ergo in eos actio cõperit. Sed si à magistratibus municipalibus tutor datus sit, non videtur per ordinem electus. Neque Prætor, neque quis alius, cui tutoris dandi ius est, hac actione tenebitur.

* Atque, nec in magistratus.

Magistratus non dantes tutores, sed tantum renunciantes eorum facultates, non tenentur actione subsidiaria, nisi hoc facerent limitibus gratia, aut pecunie corrupti, vel nisi præses provincie talibus magistratibus præcepisset ut exigerent satisfactionem a tutoribus.

Si Præses provincie renunciare magistratus tantum de facultatibus tutorum voluit, ut ipse daret: videamus an, & quantum teneantur. Et extat dñi Marci rescriptum, quo voluit eos, qui Præsidi renuississent, non perinde teneri, atque si ipsi dedissent: sed si decepissent, gratia forte aut pecunia, falsa renunciantes. Planè si Præses provincie satis eos exigere iussit, non dubitabimus, teneri eos, etiam si Præses dederit. Si Præses provincie nominibus ab alio acceptis, ad magistratus municipales remiserit, ut se de nominibus instruât, & extorrem instruunt, debeant magistratus teneri, quæritur? Vtique enim interest, utrum ipsi magistratus nomina electa dederint Præsidi, an ea, quæ ab alio Præses accepit, inquisierint. Et puto, utroque casu teneri, quatenus dolo vel lata culpa versati sunt. Non tantum pupilli, sed etiam successores eorum subsidiaria agere possunt. Si curatores fuerint minus idonei dati: dicendum est, teneri magistratus oportere, si ex suggestu eorum, vel nominibus ab eis acceptis, Præses dederit. Sed & si ad eos remiserit, ut ipsi darent, vel ut post dationem exigerent satisfactionem, periculum ad eos pertinebit. Magistratibus importatur, etiam si omnino tutor vel curator datus non sit: sed ita demum tenentur, si moniti non dederint. Ideo damnum, quod impuberes vel adolescentes medio tem-

Digestorum lib. XXVII.

dio tempore passi sunt, ad eos magistratus pertinere non ambigitur, qui munere mandato non paruerunt. Sciendum autem est, si magistratus municipales data opera tutelam distulerint, in successores suos, vel satisfactionem data opera traxerint, quoad successores accipiant, nihil eis prodesse. Diuus Adrianus rescripsit, etiam in eum, qui electus esset ad estimandas tutorum satisfactiones, actionem dandā.

Si inter magistratus hoc conuenisset, ut alterius tantum periculo tutores darentur: conuentiones pupillo non preiudicare, diuus Adrianus rescripsit. Conuentione enim Duum-tutorum † ius publicum mutari non potest. Prius enim arbitror conueniendum eum, qui hoc suscepit: deinde excussis eius facultatibus, tunc veniendum ad collegam: quemadmodum si solus dedisset, diceremus prius eum, deinde collegam aggrediendum. Siquando desint in ciuitate, ex qua pupilli oriundi sunt, qui idonei videantur: officium est magistratum, exquirere ex vicinis ciuitatibus honestissimum quēque, & nomina Præsidibus prouinciæ mittere, non ipsos arbitrium dandi sibi vendicare. Si magistratus ab initio tutorem idoneum dedit, & satis non exegit, non sufficit. Quod si satis exegit, & idoneum exegit, quāuis postea facultatibus lapsi sint tutores, vel fideiussores: nihil est, quod ei, qui dedit, imputetur. Non enim debent magistratus futuros casus & fortunam pupillo præstare. Sed & si satis non exegit, idoneus tamen tutor eo tempore fuit, quo tutelæ agi potest, sufficit. Probatio autem non pupillo incumbit, ut doceat fideiussores soluendo non fuisse, cum acciperentur: sed magistratibus, ut doceat eos soluendo fuisse. Priuilegium in bonis magistratus pupillus non habet, sed cum cæteris creditoribus partem habiturus est. Exigere autem cautionem magistrat⁹ sic oportet, ut pupilli seruus, aut pupillus ipse (si dari potest, & in presentiarum est) stipuletur a tutoribus, item fideiussoribus eorum, rem saluam fore pupillo, at si nemo est, qui stipuletur, seruus publicus stipulari debet rem saluam fore, aut certe ipse magistratus. Planè ubi seruus publicus, vel ipse magistratus stipulatur, dicendum est, utilem actionem pupillo dandam. Si filius familiæ fuerit magistratus, & caueri pupillo non curauerit, aut non idonee cautum sit culpa eius: an & quatenus in patrem eius actio danda sit: queritur. Et

† Duum-tutorum ius fuerint, latè Alex. ab Alex. Genial. dierū lib. j. ca. 16

De magistratib. cōueniendis, & eorū hære. 99

tur. Et ait Iulianus, in patrem de peculio dandam: siue voluntate eius filius decurio factus sit, siue non. Nam etsi voluntate patris magistratum administrauerit: atramen non oportere patrem ultra quā de peculio conueniri, quasi re-publicam saluam fore promittat, qui dat voluntatem ut si filius decurio creetur.

¶ Tutor non habet actionem contra magistratum qui dedit contutorem non sufficientem, licet ipse tutor pro contutore suo pupillo satisfecerit.

II. IDEM.

Proponebatur duos tutores à magistratibus municipalibus datos, cautione non exacta: eorūque alterum inopem decessisse, alterum infolidum conuentum satis pupillo fecisse. Et quærebatur, an tutor iste aduersus magistratū municipalem habere possit aliquam actionem: cum sciret à contutore suo satis non esse exactum? Dicebam, cum à contutore satis pupillo factum sit, neque pupillum ad magistratus redire posse, neque tutorem: cum nūquam tutor aduersus magistratus habeat actionem. Senatus enim consultum pupillo subuenit: præsertim cum sit, quod tutori imputetur, scilicet quod satis à contutore non exegit, vel suspectum non fecit, si sciuit (ut proponitur) magistratibus eum non cauisse.

III. IULIANVS.

¶ Quod si tutor ab hac parte culpa vacet, tamē erit iniquum, aduersus magistratus actionem ei dari.

IIII. ULPIANVS.

Non similiter tenetur hæres magistratū, ut ipsi tenentur, sed nec hæres tutoris negligentia nomine tenetur. Nam magistratus quidem in omne periculum succedit, hæres ipsius dolo proximæ culpæ succedaneus est.

V. IULIANVS.

¶ Duo tutores partiti sunt inter se administrationem tutelæ: alter sine hærede decessit. Quæsitum est, utrum in magistratum, qui non curasset, ut caueretur, an in alterum tutorem actio pupilli dari deberet? Respondi: æquius esse, in alterum tutorem dari, quā in magistratum. debuisset enim cum, cum sciret pupillo cautum non esse, vniuersa negotia curare, & in ea parte, quam alteri tutori commisisset, similem esse ei, qui administrationem quorundam negotiorum præ-

Digestorum lib. XXVII.

rum pupilli non accessisset. Nam & si aliquam partem negotiorum pupilli administraverit, tenetur etiam ob rem, quam non gessit, cum gerere deberet.

¶ Si magistratus nullam exegit cautionem a tutore, tenetur etiam heredes eius: si autem exegit cautionem idoneam, et postea factus est fideiussor non soluendo, non tenetur heredes magistratus, sicut nec ipse.

VI. VLPIANVS.

Quod ad heredem magistratus pertinet, extat diui Pij rescriptum, causa cognita debere dari actionem. Nam si magistratus tanta fuit negligentia, ut omnem cautionem omitteret, æquum est, haberi eum loco fideiussoris, ut & heredes eius teneantur. Si verò cauit, & tunc idonei fuerint, postea verò desierunt: sicut ipse magistratus probè recusaret hanc actionem, ita & heres multo iustius. Nouissime non aliàs aut in heredem actionem dandam, quam si euidenter magistratus, cum minis idoneis fideiussoribus contrahunt.

¶ Si dolo uel lata culpa magistratus non exegerint cautionem, tenentur in solidum pupillo: alias pro virili.

VII. CELSEVS.

In magistratus, qui tutorem dederit, rogo rescribas, utrum pro virili portione actio danda sit, an optio sit eius, qui pupillus fuit, cum quo potissimum agat? Respondi: Si dolo fecerunt magistratus, ut minis pupillo caueretur, in quem vult, actio ei in solidum danda est. Si nec culpa eorum, neque dolo malo id factum est: æquius esse existimo, pro portione in quemque eorum actionem dari, dum pupillo res saluasit.

VIII. MODESTINVS.

Magistratus a curatoribus adulti cautionem exegerint rem saluam fore. ex his alter sine herede decebitur. querro, an indemnitate in solidum collega eius præstare debeat? Modestinus respondit, nihil proponi, cur non debeat.

¶ Vt si res possint a magistratibus exigi eo pacto, quo exiguntur a tutoribus quando conveniuntur actione tutela.

IX. IDEM.

An in magistratus actione data, cum viris fors exigi debeat, an veròusura peti non possint: quoniam constitutum est, pecuniarum usuras peti non posse, questum est. Et rescriptum est à diuo Severo & Antonino, usuras peti posse: quoniam

De rebus eorum, qui sub tut. vel cura sunt &c. 96

quoniam eadem in magistratibus actio datur, quæ competit in tutores.

De rebus eorum, qui sub tutela vel cura sunt, sine decreto non alienandis vel pignori obligandis Titul. IX.

I. VLPIANVS.

Imperatoris Severi oratione prohibiti sunt tutores & curatores prædia rustica vel suburbana distrahere. Quæ oratio in senatu recitata est, dicitur à Traiano Terrylo & Clemente cõsulis, Idibus Iuniis: & sunt verba eius huiusmodi: PRAETEREA, PATRES CONSCRIPTI, INTERDICAM TUTORIBVS ET CURATORIBVS, NE PRAEDIA RUSTICA VEL SUBVRBANA DISTRAHANT: NISI, UT ID FIERET, PARENTES TESTAMENTO VEL CODICILLIS CAVERINT. QVOD SI FORTE AES ALIENVM TANTVM ERIT, VT EX REBVS CAETERIS NON POSSIT EXSOLVI: TUNC PRAETOR VRBANVS VIR CLARISSIMVS ADEATUR, QUI PRO SUA RELIGIONE EXISTIMET, QVAE POSSINT ALIENARI, OBLIGARIVE DEBEANT: MANENTE PVILLO ACTIONE, SI POSTEA POTVERIT PROBARI OBREPTVM ESSE PRAETORI.

¶ Res propter divisionem potest sine decreto alienari: aut cum pater pupilli prius eam obligavit, & creditor vendit.

¶ SI COMMVNIS RES ERIT, ET SOCIVS AD DIVISIONEM PROVOCET, AUT CREDITOR, QUI PIGNORI AGRVM A PARENTE PVILLI ACCEPIT, IVS EXEQVATVR: NIHIL NOVANDVM CENSEO.

¶ Voluntas defuncti volentis dum viueret res vendere, non facit res posse sine decreto alienari post mortem, nisi hoc duxit in testamento.

¶ Si defunctus, dum viueret, res vanales habuerit, testamentum tamen non cauerit, ut distraheretur, abstinendum erit venditione. Non enim utique, qui ipse voluerit vendere, idem etiam

Digestorum lib. XXVII.

etiam postea distrahendum putauit.

Utratum postquam res minoris esse cepit ita efficitur ut obligari uel alienari nullo modo sine decreto possit. uar.

Si minor vigintiquinque annis emerit prædia, ut quoad premium solueretur, essent pignori obligata venditori, non puto pignus valere. Nam ubi dominum questum est minor, cepit non posse obligari.

II. PAVLVS.

Sed hic uidetur illud mouere, quod cum dominio pignus quaeritum est, & ab initio obligatio inhesit. Quod si à fisco emerit, nec dubitatio est, quin ius pignoris saluum sit. Si igitur talis species in priuato venditore incidit, imperiali beneficio opus est, ut rescripto pignus confirmetur.

Fundus emptus pupillo & traditus pecunia alterius pupilli, est obligatus illi pupillo, cuius pecunia fundus est emptus.

III. VLPIANVS.

Sed si pecunia alterius pupilli, alteri pupillo fundus sit comparatus, siue pupillo vel minori traditus sit an pignori obligationem possit habere is, cui pecunia fundus fuit emptus? Et magis est, ut saluum sit ius pignoris secundum constitutionem Imperatoris nostri, & diui patris eius, ei pupillo, cuius pecunia comparatus est fundus. Pignori tamen capi, iussu magistratus, vel Præsidis, vel alterius potestatis & distrahi fundus pupillaris potest. Sed & in possessionem mitti rerum pupillarium à Prætoribus quis potest: & ius pignoris contrahitur, siue legatorum seruadorum causa, siue damni infecti, & ut procedat, iuberi & etiam possideri poterit. Hæ enim obligationes siue alienationes locum habent: quando non ex iustis vel curatoris voluntate id fit, sed ex magistratum autoritate.

Quod sponte aliquando fit, licet non ualeat: ualeat tamen si ex necessitate fiat.

Item queri potest, si fundus à tutore pupillaris petitus sit, nec restituatur, an litis estimatio oblata alienationem pariat? Et magis est, ut pariat: hæc enim alienatio non sponte tutorum fit. Idemque erit dicendum, & si fundus petitus sit, qui pupilli fuit, & contra pupillum pronuntiatum, tutoresque restituerunt. Nam & hic ualebit alienatio propter rei iudicaturæ autoritatem.

NON

De rebus eorum, qui sub tut. vel cura sunt &c.

97

Non tantum fundus pupilli non potest sine decreto alienari: sed nec ius pupilli quod habet ad illum fundum: per quod ius sibi queritur quasi rei uenditio.

Si ius iudicaturæ (vel ius iudicaturæ) habeat pupillus: uideamus, an distrahi hoc à tutoribus possit. Et magis est, non posse: quis ius prædij potius sit. Nec usufructus alienari potest, & si solus fuit usufructus pupilli. An ergo nec hic non uideo amittatur, si tutor causam præbuerit huius rei? Et manifestum est, restaurari debere. Sed si proprietatem habeat pupillus, non potest usufructum, vel vsum alienare: quis oratio nihil de usufructu loquatur. Simili modo dici potest, nec seruitutem imponi posse fundo pupilli vel adolescentis, nec seruitutem remitti: quod & in fundo dotali placuit. Si lapidinas, vel aliqua metalla pupillus habuerit stypteriz, vel cuius alterius materia: vel si creta, argenti fodinas, vel aliud quid huic simile.

IIII. PAVLVS.

Uol tamen priuatis liceat possidere.

V. VLPIANVS.

Q Agis puto ex sententia orationis impediri alienationem. Sed & si salinas habeat pupillus, idem erit dicendum. Si pupillus alienum fundum bona fide emptum possideat, dicendum puto, nec hunc alienare tutores posse. Etenim si quasi pupillaris distractus est, uenditio non ualeat. Si pupillo fundus pignoratius sit, an vendere tutores possint? & puto, hunc enim quasi debitoris, hoc est, alienum vendere. Si tamen impetrauerat pupillus, vel pater eius, ut iure dominij possideat: consequens erit dicere, non posse distrahi quasi prædium pupillare. Idemque est & si fuerit ex causa damni infecti iussus possidere.

Fundus alienus legatus a pupillo hærede instituto potest restitui legatario: siue si fundus proprius pupilli legatus sit.

Si fundus legatus, vel per fideicommissum fuerit relictus Scio à pupillo hærede instituto, an tutores restituere hunc fundum possint sine autoritate Prætoris? Et puto, si quidem rem suam legauit, cessare orationem. Sin veto de re pupilli, dicendum erit locum esse orationi: nec incóluto prætoris posse alienare.

ff. Infor.

n

Quando

*Hæc alia
desunt. i.
ias perpe-
tuarium.
i. ius dete-
tionis qd
missio in
possessione
nec ex pri-
mo decre-
to contin-
git: vsque
ad secundum
ipetrato,
authorita-
te iudicis
dominij
rei fortia-
tur.

Digestorum lib. XXVII.

¶ Quando pupillus succedit in rem alii promissam, vel debita prima ex venditione, illa res potest alienari in eam cui debetur: factus est si ipse pupillus talem rem immobilem promittat.

Si pupillus stipulati spoponderit, an soluere possit sine Prætoris autoritate? Et magis est, ne possit: alioquin inuenta erit alienandi ratio. Sed si pater stipulanti fundum spoponderit, successeritque pupillus in stipulatum: fortius dicetur, si sine Prætoris autoritate posse cum reddere. Idemque & si iure hæreditario alij successerit, qui erat obligatus. Eadem ratione, & si parens fundum vendiderit, vel quis alius, cui pupillus successerit, potest dici, pupillum cætera venditionis incòsulto Prætoris posse perficere. Fundum autem legatum repudiare pupillus sine Prætoris autoritate non potest. Esse enim & hanc alienationem, cum res sit pupilli, nemo dubitat. Non passim tutoribus sub obtentu eris alieni permitti debuit veditio. Neque enim est eis via distractiois tributa. & ideo Prætori arbitrium huius rei senatus dedit: cuius officio in primis hoc convenit excutere, an aliunde possit pecunia ad extenuandum res alienum expediri. Quætere ergo debet, an pecuniâ pupillus habeat, vel in numerato, vel in nominibus, quæ cõueniri possunt, vel in fructibus conditis, vel etiam in reddituum spe atque obuentionum. Item requirat, num aliæ res sint præter prædia, quæ distrahi possint, ex quorum precio erit alieno satisfieri possit. Si igitur deprehenderit, non posse aliunde exolui, quod ex prædiorum distractioe, tunc permittet distrahi, si modo urgeat creditor, aut vsum rarum modus earendum ære alieno suadeat. Item Prætor æstimare debebit, utrum vendere potius, an obligare permittat: necesse illud vigilanter obseruare, ne plus accipiat sub obligatione prædiorum foenoris, quam opus sit ad soluendum æs alienum, aut si distrahendû arbitrabitur: ne propter æs alienum modicum possessio magna distrahatur, sed si sit alia possessio minor, vel minus vtilis pupillo: magis eam iubeat distrahi, quam maiore & vtiliore.

In primis igitur quoties desideratur ab eo, ut permittat distrahi: requirere debet, qui se instruat de fortunis pupilli, nec nimium tutoribus vel curatoribus credere, qui nonnulli lucri sui gratia assueverunt Prætori solent, necesse esse distrahi possessionem, vel obligari. Requirit ergo necessarios pupilli vel

De rebus eorum, qui sub tute. vel cura sunt &c. 98

li vel parentes, vel libertos aliquos fideles, vel quem alium, qui notitiam rerum pupillarium habeat: aut si nemo inuenitur, aut suspecti sunt, qui inueniuntur, iubere debet edi rationes. * Idemque (si opus sit) pupillarium bonorum * aduocatum pupillo dare: qui instruere possit Prætoris religionem, an assentire venditioni, vel obligationi debeat. Illud queri potest, si Prætor aditus permiserit distrahi possessionem provincialem, an valeat quod fecit? Et putè valere, si modò tutela Romæ agebatur, & hi tutores eam quoque administrationem subierant. Ne tamen titulotenus tutores ære alieno allegato pecunia abutantur, quam mutuam acceperunt, oportebit Prætorem curare, ut pecunia accepta creditoribus solvatur, & de hoc decernere, darèque viatorè, qui ei renunciaret, pecuniam istam ad hoc conuersam, propter quod desiderata est alienatio vel obligatio. Si æs alienum non interueniat, tutores tamè allegent, & expedire hæc prædia vendi, & alia comparari, vel certè istis carere: videndû est, an Prætor eis debeat permittere. Et magis est, ne possit. Prætori enim non liberum arbitrium datum est distrahendi res pupillares, sed ita demum, si æs alienum imminet. Proinde & si permiserit, ære alieno non allegato: consequenter dicemus, nullam esse venditionem, nullamque decretû. Non enim passim distrahi iubere Prætori tributum est, sed ita demum, si urgeat æs alienum. Manet actio pupillo, si postea poterit probari, obreptum esse Prætori. Sed videndum est, utrum in rem, an in personam habimus ei actionem. Et magis est, ut & in rem detur, non tantum in personam aduersus tutores siue curatores. Communia prædia accipere debemus, si pro diuiso communia sint. Cæterum si pro diuiso communia sint, cessante oratione, decreto locus erit.

VI. IDEM.

Sed si fortè alius proprietatem fundi habeat, alius vsum fructum, magis est ut cesset hæc pars orationis, quæ de diuisione loquitur, nulla enim communio est.

VII. IDEM.

Si pupillorum sint cõmunia prædia, qui diuersos tutores habet: videamus, an alienatio locum habere possit. Et cû

n ij

prouocatio

* alij, ite
* alij aduo
catumque

Digestorum lib. XXVII.

prouocatio necessaria sit: puto alienationē impediri. Neque enim poterit prouocare, sed ambo prouocationem expectat. Itē si eisdem tutores habent, multo magis quis impeditam alienationem dicet. Si pupillus dedit res pignori permissu Prætoris, nonnulla erit dubitatio, an alienatio possit impediri. Sed dicendum est, posse creditorem ius suum exequi. Tutius tamen fecerit, si prius Prætorem adierit. Si pater vel parens tutor sit alicui ex liberis, an Prætorem aduersus sit si obligare velit? Et magis est, ut debeat. Priorior tamen esse debet Prætor ad consentiendum patri. Si Prætor tutoribus permiserit vendere, illi obligauerint: vel contra: an valeat quod actum est? Et mea fert opinio, eū qui aliud fecit quam quod à Prætore decretum est, nihil egisse. Quid ergo si Prætor ita decreuerit, **VENDERE OBLIGARE VE PERMITTO**: an possit liberum arbitrium habere, quid faciat? Et magis est ut possit: dummodo sciamus Prætorem non recte partibus suis functum. debuit enim ipse statuere & eligere, vtrum magis obligare, an vendere permittat.

¶ Si pupillus iuste pignus repetere quod tutor obligauit pro pecunia, quæ conuersa est in utilitate ipsius pupilli: puta quia soluta creditori eius, repellitur exceptione doli. *artobis.*

Si obligauerit rem tutor sine decreto: quanuis obligatio non valeat, est tamē exceptioni doli mali locus, sed tunc demum cum tutor acceptam mutuam pecuniam ei soluerit, qui sub pignore erat creditor. Item videndum est, an & obligare ei rem possit. Et dicendum est, si eandem sortem acceperit, nec grauioribus visuris, valere obligationem, ut ius prioris creditoris ad sequentem transeat.

VIII. IDEM.

¶ Vi neque tutores sunt ipso iure neque curatores, sed pro tutore negotia gerunt, vel pro curatore: eos non posse distrahere res pupillorum vel adolescentium, nulla dubitatio est. Sed si curator sit furiosus, vel cuius alterius non adolescentis, videndum est, vtrum iure veteri valebit venditio, an hanc orationem admitteremus? Et puto, quia de pupillis Princeps loquitur, & cōiunctim tutoribus curatores accipiuntur, pertinere. Et de cæteris puto ex sententia orationis idem esse dicendum. An obligari communia possint, quaeritur?

De rebus eorū, qui sub tut. vel cura sunt &c. 99

quaeritur? Sed non puto sine decreto obliganda. Nam quod excipit oratio, ad hoc tantum pertinet, ut perimatur communio, non ut augeatur difficultas communionis.

¶ Decretum antecessoris potest reuocare successor. *Bar.*

IX. IDEM.

¶ Quamuis antecessor Prædis decreuisset ea prædia venditari, quæ tutor pupilli subiecto nomine alteri emptoris ipse sibi comparabat: tamen si fraudem & dolum contra senatusconsulti auctoritatem, & fidem tutori commissam deprehendisset successor eius: aestimaturum, quatenus tam callidum commercium etiā in exemplū coerceri debeat.

¶ Exceptio quæ incipit competere venditori post contractum, transsit ad emptorem. *Bar.*

X. IDEM.

¶ Illicite post senatusconsultum pupilli, vel adolescentis prædio venundato, si eo nomine apud iudicem tutela, vel uti lis actionis aestimatio facta est, eaque soluta: vindicatio prædij ex æquitate inhibebitur.

XI. IDEM.

¶ Si prædia minoris viginti quinque annis distrahi desiderantur: causa cognita Præses provincie debet id permittere. Idem seruari oportet, & si furiosi vel prodigi, vel cuiuscunque alterius prædia curatores velint distrahere.

¶ Tutor potest creditori patris pupilli solvere, & in eius locum in pignora succedere.

XII. MARCELLVS.

¶ Non fit contra senatusconsultum, si cuius tutor creditori patris pupilli exolvit, ut eius loco succedat.

XIII. PAVLVS.

¶ Si fundus sit sterilis, vel saxosus, vel pestilens: videndum est, an alienare eum non possit. Et Imperator Antoninus & diuus pater eius in hæc verba rescripserunt: Quod allegastis infructuosum esse fundum, quem vendere vultis: mouere nos non potest, cum utique pro fructuum modo precium inuenturus sit.

¶ Si tutor vendat prædium pupilli, & ex precio satisfacit creditoribus paternis: si postea pupillus iuste vendicare prædium, & non offerat precium, repellitur doli exceptione hoc verum si ex cæteris facultatibus res alienam pupilli solui non poterit: & si ille res saluam
a iij erunt

Digestorum lib. XXVII.

erunt, ex quarum precio ari alieno satisfieri poterit. uer.

Quamquam autem neq; distrahere, neque obligare tutor pupillare prædium possit: si tamē (vt Papinianus libro quinto R. sponforum ait) errore lapsus vendiderit, & precium acceptum creditoribus paternis pueri soluerit: quandoque prædium domino cum fructibus vendicanti doli exceptione non inutiliter opponitur, precium ac medij temporis vfuras, quæ creditoribus debentur, non offerenti: si ex ceteris facultatibus eius res alienum solui non potuerit. Ego autem notauit, & si solui potuit: si tamen illæ res saluæ erūt, ex quarum precio ari alieno satisfieri poterat, dicendum esse, adhuc doli exceptionem ob stare, si lucrū capret pupillus ex damno alieno.

Testamentum irritum probat nobilitatem testatoris. nico. de ne.

XIIII. IDEM.

Paulus respōdit, etsi testamentū patris postea irritū esse apparuerit: tamen tutores pupilli siue curatores filij nihil contra orationem diuorum principum fecisse videri, si secundum voluntatem defuncti testamento scriptam, prædium iusticum pupillare vendiderunt.

De curatoribus furioso, & aliis, extra minores, dandis.

Titulus. X.

I. VLP IANVS.

¶ **E** G. duodecim tabularū prodigo ꝑ interdicitur bonorū suorum administratiōe. Quod moribus quidem ab initio introductum est: sed solent hodie Prætores vel Præsides, si talem hominem inuenerint, qui neque tempus nec finem expensarū habet, sed bona sua dilacerando & dissipando profundit, curatorem ei dare, exēplo furiosi. & tandiu erunt ambo in curatione, quandiu vel furiosus sanitate, vel ille sanos mores recepit. Quod si euenerit, ipso iure desinit esse in potestate curatoris. Curatio autē eiꝑ, cui bonis interdicitur, filio negabatur permittēda. Sed extar diu Pij rescriptū, filio potius curationē permittēda in patre furioso, si tā probus sit.

II. CAIVS.

Sed &

De cur. furioso, & aliis, extra minores dādis. 100

Sed & iis dabit Proconsul curatores, qui rebus suis superesse non possunt. Nec dabitur filium quoque patri curatorem dare.

III. VLP IANVS.

Dum deliberant heredes instituti adire, bonis à Præto- re curator datur.

IIII. IDEM.

Furiosæ matris curatio ad filium pertinet. pietas enim parentibus (etsi inæqualis est eorum potestas) æqualis debetur.

V. CAIVS.

Curator ex senatusconsulto constituitur, cum clara persona (veluti Senatoris, vel vxoris eius) in ea causa sit, vt eius bona venire debeant. Nam vt honestius ex bonis eius quantum potest, creditoribus soluantur: curator constituitur distrahendorum bonorum gratia, vel à Præto- re, vel in provinciis à Præside.

¶ **S**idus furor non est sufficiens ut alieni curator detur.

VI. VLP IANVS.

Obseruare Præto- rem oportebit, ne cui temerè citra causæ cognitionem plenissimam curatorem det: quoniam plerique vel furorem, vel dementia- m fingunt, quò magis curatore accepto onera ciuilia decre- scent.

VII. CAIVS.

Consilio & opera curatoris tueri debet, nō solūm patri- monium, sed & corpus ac salus furiosi.

¶ **H**eredes dementis possunt uendicare prædium alienatum a curatore eius, qui satis non dederat rem dementis saluam fore: nisi curator de precio prædij uenditi satisfecerit creditoribus dementis: quia tunc heredes repelluntur doli exceptione.

Curator dementi datus, decreto interposito uti satisfaceret, non cavit, & tamen quādam res de bonis eius legitimo modo alienauit. Si heredes dementis easdem res uendicet, quas curator alienauit, & exceptio opponitur, si non curator uendiderit: replicatio dari debet, AUT SATISDA- TIONE INTERPOSITA SE- CUNDVM DECRETVM VENDORIT. Quod si precio accepto curator creditores furiosi dimisit, replica- tio doli tutoris possessores præstabit.

n iij

Contra

¶ Prodigij
(inqt Ci-
cero lib. 3
offi.) qui
epulis &
visceratio-
nibꝑ & gla-
diatorum
muneribꝑ
ludorū ve-
nationū
apparatu
pecuniā
pūdēt
in eas res,
quarum
memoriā
aut nullā
aut breuē
sūt reli-
ti.

Digestorum lib. XXVII.

Contra exceptionem rei iudicatæ curatoris primo remoti datur hereditibus furiosi replicatio propter secundum datam, qui condemnari fecit primam: Et contra secundum datur replicatio ipsi primo: quia conuersa fuit pecunia in utilitatem dementis.

Cum dementis curatorem (quia satis non dederat, & res malè administrat) ideo Proconsul remouerit à bonis, aliūq; loco eius curatorem substituerit, & hic posterior (cum nec ipse satis dedit) egerit cum remoto negotiorum gestorum, posteaque heredes dementis cum eodem negotiorum gestorum agant, & is exceptione rei iudicatæ inter se & curatorem utantur: hereditibus replicatio danda erit, **§ V T § I S, QVI EGIT, SATIS DEDERAT.** Sed an replicatio curatori profutura sit, iudex æstimabit. Nam si curator sequens, pecuniam, quam ex condemnatione consecutus fuerat, in rem furiosi vertisset, doli replicatio obstabit. Questum est, an alteri ex curatoribus furiosi rectè soluiatur, vel an vnus re furiosi rectè alienare possit? Respondi, rectè solui. Eum quoque, qui ab altero ex curatoribus fundum furiosi legitime mercaretur, vscapturum: quia solutio, venditio, traditio, facti magis, quàm iuris essent: ideoque sufficit vnus ex curatoribus persona: quia alter intelligitur consentire. Denique si præsens sit, & veret solui, vel venire vel tradi, neque debitor liberabitur, neque emptor vscapiet.

VIII. IDEM.

Bonorum ventris nomine curatorem dari oportet, cumque rem saluam fore viri boni arbitrii satisfacere Proconsul iubet. Sed hoc si sine inquisitione detur. Nam si ex inquisitione, cessat satisfactio.

IX. NERATIVS.

Cuius bonis distrahendis curatores facere senatus permisit, eius bona creditoribus vendere non permisit, quamuis creditores post id beneficium bona vendere mallerent. Sicut enim integra re potestas ipsis est, vtrum velint, eligendi: ita cum alterum elegerint, ab altero abstinere debent. Multoque magis id seruari æquum est, si factus est curator, per quem bona distraherentur, etsi nondum explicato eo negotio decessit. Nam & tunc ex integro alius curator faciendus est: neque heres prioris curatoris onerandus: cum accidere possit, vt negotio vel propter sexus, vel propter ætatis infirmitatem,

De cur. furioso, & aliis extra minores dādis. 101

mitatem, vel propter dignitatem maiorem minoremve, quæ in priore curatore spectata erat, habilis nō sit. Possit etiam plures heredes ei existere, neque per omnes id negotium administrari expediat, aut quicquam dici possit, cur vnus aliquis ex his potissimum querendus sit.

X. VLPIANVS.

Vlpianus scribit, eos quibus per Prætorem bonis interdictum est, nihil transferre posse ad aliquem: quia in bonis non habeant, cum eis diminutio sit interdicta. Curator furiosi rem quidem suam quasi furiosi tradere poterit, & dominium transferre: rem vero furiosi, si quasi suam tradat, diminuendum, vt non transferat dominium: quia non quasi furiosi negotium gerens tradidit.

XI. PAVLVS.

Pignus à curatore furiosi datum valet, si utilitate furiosi exigente id fecit.

XII. MARCELLVS.

Ad agnato vel alio curatore furiosi, rem furiosi dedicari non posse constat. Ad agnato enim furiosi non vsquequaque competit rerum eius alienatio, sed quatenus negotiorum exigit administratio.

XIII. PAVLVS.

St Ape ad alium è lege duodecim Tabularum curatio furiosi aut prodigi pertinet: alij Prætor administrationem dat, scilicet cum ille legitimus inhabilis ad eam re videatur.

XIII. CAIVS.

Vtrum vxori mente capte curatorem dari non oportet.

XV. PAVLVS.

Et mulieri, quæ luxuriose viuit, bonis interdicti potest. In curatoris bonis priuilegium furioso furiosæ seruatur. Prodigus etiam & omnes omnino, etiam si in edicto non sit eorum mentio, in bonis curatoris decreto priuilegium consequuntur.

XVI. TRIPHONINVS.

Si furioso puero, quanquàm maiori annis viginti quinq; curatorem pater testamento dederit, eum Prætor dare debet, secus patris voluntatem. Manet enim ea datio curatoris apud Prætorem, vt rescripto diui Marci continetur.

Hic consequens est, vt si prodigo curatorem dederit pater:

† Huius legis vera ba. lib. 1. R. her. ad Heren. reseruntur. Si furiosus existat agnatorum gentiliūq; in eo pecuniaq; eius potestas esto.

Digesto. lib. XXVII, De curato. furioso. &c.

ter: voluntatem eius sequi debeat Prætor, eumque dare curatorem. Sed utrum omnimodò, an ita, si futurum esset, ut nisi pater aliquid testamento cauisset, Prætor ei bonis interdicturus esset: & maxime, si filios habeat iste prodigus? Potuit tamen pater & aliàs providere nepotibus suis, si eos iussisset hæredes esse, & exheredasset filium: eique, quod sufficeret, alimentorum nomine ab eis certum legasset, addita causa necessitatēque iudicii sui: aut si non habuerit in potestate nepotes: quoniam emancipato iam filio nati fuissent, sub cōditione eos hæredes instituisset, ut emancipentur à patre prodigo. Sed quid si nec ad hæc consensusset prodigus? per omnia iudicium testatoris sequendum est: ne quem pater verò consilio prodigum credidit, eum magistratus propter aliquod fortè suum vitium idoneum putauerit.

XVII. CAIUS.

Curator furiosi nullo modo libertatem præstare potest, quod ea res ex administratione non sit. Nam in tradendo ita res furiosi alienat, si ad administrationem negotiorum pertineat. Et ideo nec si donandi causa alienet, traditio quæquam valebit: nisi ex magna utilitate furiosi de cognitione iudicis faciat.

FINIT QUARTA PARS DIGESTORVM
seu Pandectarum, quæ libros octo singulares continet.

Sequitur quinta pars de testamentis.

Digestorum seu pandectarum.
Liber. XXVIII.

Qui testamentum facere possint, & quem
admodum testamenta fiant. Titu. I.

I. VLPNIANVS

TESTAMENTVM EST voluntatis nostræ iusta sententia de eo, quod quis post mortem suam fieri velit.

Tempore testamenti requiritur sanitas mentis, nec requiritur sanitas corporis. *Bar.*

II. LANEQ.

IN eo, qui testatur, eius temporis, quo testamentum facit, integritas mentis, non corporis sanitas exigenda est.

III. IDEM.

Testamenti factio non privati, sed publici iuris est. Primo querendum est de persona testantis, quam de solemnitate testamenti. *Bar.*

IIII. CAIUS.

Si queramus, an valeat testamentum: in primis animaduvertere debemus, an is, qui fecit testamentum, habuerit testamenti factionem: deinde si habuerit, requiremus, an secundum regulas iuris civilis testatus sit.

Truberes possint facere testamentum: & quantum ad hoc dies captus habetur pro completo. *Bar.*

V. VLPNIANVS.

Quæritur, an valeat testamentum, vel masculi, vel foeminae facere possint, videamus. Et verius est, in masculis quidem quartumdecimum annum spectandum: in foeminis verò duodecimum completum. Vtrum autem excessisse debeat quis decimumquartum annum, ut testamentum facere possit, an sufficiat complexisse propone aliquem calendis Ianuariis natum, testamentum ipso natali suo fecisse decimoquarto

Digestorum lib. XXVIII.

quarto anno: an valeat testamentum? Dico valere. Plus arbitror, etiam si pridie calendarum fecerit post sextam horam noctis, valere testamentum. Iam enim compleisse videtur annum quartumdecimum, ut Martiano videtur.

¶ Idus familias non potest testari etiam patri e permittente. *Bar.*

VI. CAIVS.

Qui in potestate parentis est, testamenti faciendi ius non habet: adeo, ut quantumvis pater ei permittat, nihilo magis tamen iure testari possit.

¶ Surdus & mutus non possunt testari sine permissu principis: sed hoc iurium superueniens postea testamentum non rumpit. *Bar.*

Surdus & mutus testamentum facere non possunt. sed si quis post testamentum factum valetudine, aut quolibet alio casu mutus aut surdus esse coeperit: ratum nihilominus permanet testamentum.

VII. MARTIANVS.

Si mutus aut surdus, ut liceret sibi testamentum facere, a Principe impetraverit, valet eius testamentum.

¶ Testamentum factum quando quis erat servus hostium, non valet. *Bartolus.*

VIII. CAIVS.

Eius, qui apud hostes est, testamentum, quod ibi fecit, non valet, quandois redierit.

¶ Damnatio qua perditur vita, libertas vel civitas, impedit testamentum fieri, & rumpit iam factum, secus in damnatione, per quam fama leditur tantum. *Bar.*

Si cui aqua & igni interdictum sit, eius nec illud testamentum valet, quod ante fecit: nec id quod postea bona quoque, quae tunc habuit, cum damnaretur, publicabuntur: aut si non videantur lucrosa, creditoribus concedentur. In insulam deportati, in eadem causa sunt. Sed relegati in insulam, & quibus terra Italica & sua provincia interdicitur, testamenti faciendi ius retinent. Hi vero, qui ad ferrum, aut ad bestias, aut in metallum damnantur: libertatem perdunt, bonaque eorum publicantur: vade apparet, amittere eos testamenti factionem.

¶ Pendente processu capitali non impeditur quis facere testamentum. *Bartolus.*

IX. VLPIANVS.

Si quis

Qui testamentum facere possint &c. 103

Si quis post accusationem in custodia fuerit defunctus in-
demnatus, testamentum eius valebit.

¶ Qui non habet manus, potest testari. *Bar.*

X. PAVLVS.

Qui manus amisit, testamentum facere potest, quan-
vis scribere non possit.

XI. VLPIANVS.

Obides testari non possunt: nisi eis permittatur.

¶ Testatore decedente apud hostes, testamentum ante factum,
per legem cornelianam confirmatur. *Bar.*

XII. IULIANVS.

Ege Cornelia testamenta eorum, qui in hostium pote-
state decesserunt, perinde confirmantur ac si hi, qui ea fec-
issent, in hostium potestatem non pervenissent: & heredi-
tas ex his eodem modo ad unumquemque pertinet. Quare
servus haeres scriptus ab eo, qui in hostium potestate deces-
serit, & liber & haeres erit, seu velit, seu nolit: licet minus
proprie necessarius haeres dicatur. Nam & filius eius, qui in
hostium potestate decessit, in iure hereditati obligatur:
quantumvis suus haeres dici non possit, qui in potestate morien-
tis non fuit.

¶ Capti a latronibus, & legati apud extraneos, possunt facere te-
stamentum. *Bartolus.*

XIII. MARTIANVS.

Qui a latronibus capti sunt: cum liberi manent, pos-
sunt facere testamentum. Item qui apud externos
legatione funguntur, possunt facere testamentum.

¶ Valet testamentum decedentis appellatione pendente. *Bar.*
Si quis in capitali crimine damnatus appellaverit, & me-
dio tempore pendente appellatione fecerit testamentum, &
ita decesserit, valet eius testamentum.

¶ Ista lex ponit casum in terminis: & lex sequens ponit summam
eius. *Bartolus.*

XIIII. PAVLVS.

Qui testamento domini manumissus est, si ignoret do-
minum decessisse, aditumque esse eius hereditatem,
testamentum facere non potest, licet iam paterfamilias & sui
iuris est. nam qui incertus de statu suo est, certam legem te-
stamento dicere non potest.

XV. VLPIANVS.

Digestorum lib. XXVIII.

XV. VLPNIANVS.

DE statu suo dubitantes vel errantes, testamentum facere non possunt, ut diuus Pius rescripsit.

Qui non habet testamenti factionem, aut sine sui delicto, potest habere testamenti factionem passivam. *Bar.*

XVI. POMPONIVS.

Filiusfamilias, & seruus alienus, & posthumus, & surdus, testamenti factionem habere dicuntur. licet enim testamentum facere non possint, atque ex testamento sibi, vel aliis acquirere possint. *MARCELLVS NOTAT.* furiosus quoque testamenti factionem habet, licet testamentum facere non possit. Ideo autem testamenti factionem habet, quia potest sibi acquirere legatum vel fideicommissum. Nam etiam compositibus mentis personales actiones vel ignorantibus acquiruntur.

Alienarius mente propter infirmitatem, non potest facere testamentum. *Artolus.*

XVII. PAVLVS.

In aduersa corporis valetudine mente captus, eo tempore testamentum facere non potest.

Interdictio facta bonis, a iudice impedit testamentum fieri, & testamento testificari: & iam factum non rumpit. *Bar.*

XVIII. VLPNIANVS.

Is, cui lege bonis interdictum est, testamentum facere non potest: & si fecerit, ipso iure non valet: quod tamen interdictione vetustius habuerit testamentum, hoc valebit. Merito ergo nec testis ad testamentum adhiberi poterit: cum neque testamenti factionem habeat.

Damnatus propter infamiam, impeditur facere testamentum. *u.*

Si quis ob crimen famosum damnetur, senatusconsulto expressum est, ut intestabilis sit. ergo nec testamentum facere poterit, nec ad testamentum adhiberi testis.

Testamentum quod ab initio non valet ex defectu testantis, impedimento cessante non confirmatur. *Bar.*

XIX. MODESTINVS.

Si filiusfamilias, aut pupillus, aut seruus tabulas testamenti fecerit, signauerit: secundum eas bonorum possessio dari non potest, licet filiusfamilias sui iuris, aut pupillus pubes, aut seruus liber factus decesserit: quia nullae sunt tabulae testamenti, quas is fecit, qui testamenti faciendi facultatem non habuit.

MARCE

Qui testamentum facere possint &c. 104

Heres in potestate testatoris constitutus non potest esse testis in testamento officus in legatario. Item pater & frater nullis testamento possint adhiberi ut testes. *Bar.*

XX. VLPNIANVS.

Qui testamentum heres instituitur, in eodem testamento testis esse non potest. quod in legatario, & in eo qui tutor scriptus est, contra habetur. hi enim testes possunt adhiberi, si alios eos nihil impediatur: ut puta, si impubes, si in potestate sit testatoris. Potestatis autem verbum non solum ad liberos, qui sunt in potestate, referendum est: verum etiam ad eum, quem redemit ab hostibus: quamvis placeat hunc seruum non esse, sed vinculo quodam retineri, donec precium soluat. Per contrarium queri potest, an pater eius, qui de castrensi peculio potest testari, adhiberi ab eo ad testamentum testis possit? Et Marcellus libro decimo Digestorum scripsit, posse. Et frater ergo poterit.

Sicut filius non potest esse testis in testamento patris, ita nec in aliquo negotio per quod patri aliquid acquiratur. *Bar.*

Quae autem in testamento diximus super prohibendis testimoniis eorum, qui in potestate sunt, in omnibus testimoniis accipias, ubi aliquid negotii geritur, per quod acquiratur. Nec furiosus quidem testis adhiberi potest, cum compos mentis non sit. sed si habet intermissionem, eo tempore adhiberi potest. testimonium quoque, quod ante furor consummatur, valebit: & bonorum possessio ex eo testamento competet.

Qui non potest esse testis in iudicio, non potest esse testis in testamento. item mulier in testamento testis esse non potest, in aliis potest, nisi sit infans. *Bar.*

Eum, qui lege repetundarum damnatus est, ad testamentum adhiberi non posse existimo: quoniam in iudicium testis esse vetatur. Mulier testimonium dicere in testamento quidem non poterit: alias autem posse testem esse mulierem, argumento est lex Iulia de adulteriis, quae adulterij damnatam, testem produci, vel dicere testimonium vetat.

Seruus non potest esse testis in testamento. *Bar.*

Seruus quoque merito ad solennia adhiberi non potest: cum iuris ciuilis communionem non habeat in totum, sed ne Praetorij quidem edicti.

Cr. filis

Digestorum lib. XXVIII.

De test.
nibus te-
stamento.
rū Ale. ab
Alex. Ge-
mal. dierū
lib. 4. ca. 3.
Gel. lib. 16.
noc. Atti.
cap. 17.

Testis debet adstare donec testamentum perficitur: & debet testificari de eo quod sensu percipit. *Bar.*

Et veteres putauerunt eos, qui propter solennia testamenti adhibeantur, durare debere, donec suprema contestatio peragatur. Non tamen intelligentia sermonis exigimus. hoc enim diuus Marcus Didio Iuliano in teste, qui latine loqui non nouerat, rescripsit: nam si vel sensu percipiat quis, cui rei adhibitus sit, sufficere. Sed si testes ibi detenti sint inuisti, putant non valere testamentum.

In testamento inscriptis heredes debent scribi in testamento nuncupatio debent palam nominari, ut testes exaudiant. *Bar.*

XXI. IDEM lib. x. ad Sabinum.

Heredes palam, ita ut exaudiri possint, nuncupandi sint. Licebit ergo testanti heredes, vel nuncupare, vel scribere. Sed si nuncupat, palam debet. Quid est palam? Nō utique in publicum, sed ut exaudiri possit. exaudiri autem non ab omnibus, sed à testibus: & si plures fuerint testes adhibiti, sufficit solennem numerum exaudire.

Qui mutando vel addendo requiritur eadem sollemnitatis quæ in constituto: scilicet in declarando. *Bar.*

Si quid post factum testamentum mutari placuit, omnia ex integro facienda sunt. Quod verò quis obcurius in testamento vel nuncupat vel scribit, an post solennia explanari possit, quæritur: ut puta Stichum legauit, cum plures haberet, nec declarauit, de quo sentiret. Item Titio legauit amico, cum multos Titios amicos haberet: & errauerat in nomine, vel prænomine, vel cognomine, cum in corpore non errasset: poteritne postea declarare de quo senserit? Et puto posse. nihil enim nunc dat, sed datum significat. Sed & si notum postea adiecit legato, vel sua voce, vel literis, vel summam, vel nomen legatarij, quod non scripserat, vel nummorum qualitatem: an recte fecerit? Et puto etiam qualitatem nummorum posse postea addi. nam & si adiecta non fuisset, utique placeret coniectionem fieri eius quod reliquit, vel ex vicinis scripturis, vel ex consuetudine patrisfamilias, vel regionis.

In testamento debent esse testes rogati, hoc est certiorati, quod ad hoc sint adhibiti. *Bar.*

In testamentis, in quibus testes rogati adesse debent, ut testamentum

Qui testamentum facere possint. &c. 105

testamentum fiat: alterius rei causa forte rogatos, ad testandum non esse idoneos placet. quod sic accipiendum est, ut licet ad aliam rem sint rogati vel collecti: si tamen ante certiorantur ad testamentum se esse adhibitos, posse eos testimonium suum recte perhibere.

¶ Vno contextu debet fieri testamentum. *Bar.*

Vno contextu actionis testari oportet. Est autem vno contextu, nullum alienum actum testamento intermiscere. Quod si aliquid pertinet ad testamentum faciat, testamentum non vitiat.

XXII. IDEM.

Ad testium numerum simul adhiberi possumus ego & pater, & plures, qui sumus in eiusdem potestate.

¶ Tempore testamenti inspicitur, cuius conditio sit testis. *Bar.*

Conditionem testium tunc inspicere debemus, cum signarent, non mortis tempore. Si igitur tunc, cum signarent, tales fuerint ut adhiberi possent, nihil nocet, si quid postea eis contigerit.

¶ Testis potest sigillare annulo testatoris vel alterius. *Bar.*

Si ab ipso testatore annulum accepero, & signaui, testamentum valet, quasi alieno signaui.

¶ Si testator turbauit signa, non videtur signatum. *Bar.*

Si signa turbata sunt ab ipso testatore, non videtur signatum.

¶ Requiritur signatio & subscriptio: & alterum sine altero non ualet. *Bar. et alii.*

Si quis ex testibus nomen suum non adscripserit, verumtamen signauerit: pro eo est, atque si adhibitus non esset. Sed & si (ut multi faciunt) adscripserit se, non tamen signauerit, adhuc quidem dicemus.

¶ Signari potest annulo vel sigillo, vel quouis alio signo. *Bar.*

Signum autem, verum annulo tantum impresso adhibemus: an verò & si non annulo, verum alio quodam impresso variè enim homines signant. Et magis est, ut tantum annulo quis possit signare: id tamen habet, ut possit. Possit & non de signari testamentum, nulla dubitatio est.

¶ Signatae tabulae dicuntur, si est signatum quod eis adhaeret. *Bar. et alii.*

Signatas tabulas accipi oportet, & si linteis, quo tabulae involutae sunt. *Infor.*

id. form. inculpta
signi imaginē.

Digestorum lib. XXVIII.

Inuoluta sunt, signa impressa fuerint.

Cui testamentum restitueretur sufficiens nona si gilla eum subscri-
ptionibus primis. *Bar.*

XXIII. IDEM.

Si testamentum, quod resignauerit testator, iterum signa-
tum fuerit septem testium signis, non erit imperfectum,
sed utroque iure valebit, tam civili, quam pratorio.

Cuius testamentum potest publicari in pluribus chartis. *Bar.*

XXIII. FLORENTINVS.

Vnum testamentum pluribus exemplis consignare quis
potest: idque interdum necessarium est, si forte naviga-
torus, & secum ferre, & relinquere iudiciorum suorum testa-
tionem velit.

Cuius testamentum non completo nihil debetur. *Bar.*

XXV. IABOLENVS.

Si quis, cum testamentum faceret, heredibus primis nu-
cupatis, priusquam secundos heredes exprimeret, obmu-
tuisset: magis cepisse cum testamentum facere, quam fecisse,
Varus Digestorum libro primo Seruius respondisse scrip-
sit; primos heredes ex eo testamento non futuros. Labeo
tunc hoc verum esse existimat, si constaret, voluisse plures eum,
qui testamentum fecisset, heredes pronuciare. Ego nec Seruius
puto aliud sensisse.

Cuius testamentum interstabilis importat ne quis possit facere testamentum,
nec esse testis in testamentum nec ei testimonium dicatur. *Bar.*

XXVI. CAIVS.

Cum lege quis intestabilis esse iubetur, eo pertinet, ne ei
testimonium recipiatur: & eo amplius (ut quidam putant)
neve ipsi dicatur testimonium.

Cuius testamentum non prohibetur esse testis in testamento. *Bar.*

XXVII. CELSVS.

Domitius Labeo Celso suo salutem. Quæro, an testi-
um numero habendus sit is, qui cum rogatus est ad
testamentum scribendum, idem quoque cum tabulas scrip-
pisset, signauerit? Lucretius Celsius Labeoni suo salutem.
Aut non intelligo quid sit, de quo me consulis, aut valde stul-
ta est consultatio tua. Plus enim quam ridiculum est, dubita-
re, an aliquis iure testis adhibitus sit, quoniam idem & tabu-
las testamenti scripserit.

Ceterum

De liberis & posthumis heredibus insti. &c. 106

Ceterum potest iussu testatoris testamentum scribere. *Bar.*

XXVIII. MODESTINVS.

Serius, licet alienus, iussu testatoris testamentum scribe-
re non prohibetur.

Cuius scriptura non legitur uel publicata coram testibus non proba-
tur testamentum. *Bar.*

XXIX. PAVLVS lib. v. Responsorum respondit.

Ex ea scriptura, quæ ad testamentum faciendum para-
batur, si nullo iure testamentum perfectum esset: nec ea,
quæ fideicommissorum verba haberent, peti posse.

Cuius verba, si non ualeat iure testamenti, & c. important ut debeatur
reliquit uidentibus ab intestato. *Bar.*

Idem respondit: ex his verbis, *ut si quis iussu testatoris* &c.
ad testamentum scribendum iussu testatoris, quæ scripturæ paterfa-
miliæ addidit, videri cum voluisse omnimodo valere, ea quæ
reliquit, etiam si intestatus decessisset.

Cuius penitus forma qualiter testis debeat se subscribere. *Bar.*

XXX. IDEM.

Singulos testes, qui in testamento adhibentur, proprio chi-
rographo adnotare conuenit, quis, & cuius testamentum
signauerit.

Cuius verba prolata causa iactantia non inducunt dispositionem. *Bar.*

XXXI. IDEM.

Eius bona, qui se imperatorem facturum heredem esse
iactauerit, a fisco occupari non possunt. *†*

De liberis & posthumis heredibus insti-
tuendis, vel exheredandis, vel præteritis.

Titulus. II.

Cui dicitur fieri nominatim quod sita exprimitur, ut de co ne-
queat dubitari. *Alex.*

I. VLPINVS.

Quid sit nominatim exheredare, videamus. No-
men & pronomine, & cognomen eius dicendum
est, an sufficit vel vnus ex his? Et constat sufficere.
Cuiusmodi a quo non potest nisi ad unum referri, ora-
tionem singulari æquiparetur. *Alex.*

II. IDEM.

o ij Nomi.

hoc te
statum
ratu esse
volo, qua
cuius rone
esse vel li-
cebit, vel
poterit.

† iuxta
hoc requit
simi im-
peratoris
Pettina-
cis edictu
refert Iu-
lius Capi-
tolinus in
eodem.

Digestorum lib. XXVIII.

Nominatim exheredatus filius & ita videtur, **FILIUS MEVS EXHAERES ESTO**: et si nec nomen eius expressum sit, si modò vnicius sit. Nam si plures sint filij, benigna interpretatione potius à plerisq; respondetur, nullū exheredatum esse.

Adiectio matris facit quem uideri nominatim exheredatum: & adiectio conuicti exheredationem non uincit. Bar.

III. IDEM.

Et si pepercerit filium dicere, ex Scia autem natum dixerit, recte exheredat. Et si cū conuictio dixerit, **NON NOMINANDVS**, vel **NON FILIUS MEVS**, **IA-TRO, GLADIATOR**: magis est, ut recte exheredatus sit, sed & si ex adulterio natum dixerit. Purè autem filiū exheredari Iulianus putat, quia sententia utimur.

Clausula posita inter inuicem capitulum, ad illud tantum refertur: sed posita inter plura capitula, uel ante omnia uel post omnia, ad omnia refertur. item exheredatio facta à certa persona uel sub conditione, non ualet.

Filius inter medias quoq; heredum institutiones recte exheredatur: & erit à toto gradu submotus, nisi fortè ab vnicius persona cū testator exheredauerit. Nam si hoc fecit, vitiosa erit exheredatio: quemadmodū si ita eū exheredauerit, **QUISQVIS MIHI HAERES ERIT, FILIUS EXHAERES ESTO**. Nā (ut Iulianus scribit) huiusmodi exheredatio vitiosa est: quoniam post aditam hereditatem uoluit eū submoueri: quod est impossibile. Ante heredis institutionē exheredatus, ab omnib; gradibus submotus est. Sed etiā inter duos gradus exheredat, ab utroq; remotus est, secundū sequolæ sententiā, quā puto verā. In eo, qui immiscuit duos gradus, exheredationē valere Martianus recte putat: ueluti, **PRIMVS HAERES ESTO EX SEMISSE, SI PRIMVS HAERES NON ERIT, SECVNDVS HAERES ESTO. TERTIVS EX ALIA SEMISSE HAERES ESTO, ET FILIUS EXHAERES ESTO, SI TERTIVS HAERES NON ERIT, QVARTVS HAERES ESTO**. Nam ab utroque gradu submotus est.

Testamentum potest incipere à gradu substitutionis uel gradis, si præcedens gradus substitutionis ei at nullus, Alex.

Si ita

De liberis & posthumis hæredib. instit. &c. 107

Si ita testatus sit paterfamiliās, ut à primo quidem gradu filium præteriret, à secundo solo exheredaret: Sabinus & Cassius, & Iulianus putat, perempto primo gradu, testamentum ab eo gradu exordium capere, unde filius exheredatus est, quæ sententia comprobata est.

Institutio posthumæ trahitur ad omnem posthumum, etiam ex alia uxore natum. Bar.

III. IDEM.

Placet omnem masculum posse posthumum hæredem scribere, siue iam maritus sit, siue nōdum uxorem duxerit. Nam & maritus repudiare uxorem potest: & qui non duxit uxorem, postea maritus effici potest. Nam & cū maritus posthumum hæredem scribit, non utique is solus posthumus scriptus uidetur, qui ex ea, quam habet uxorem, ei natus est, uel qui tunc in utero est: uerum is quoque, qui ex quacumque uxore nascatur.

V. IABOLENVS.

Ideoque, qui posthumum hæredem instituit, si post testamentum factum mutauit matrimonium, is institutus uidetur, qui ex posteriore matrimonio natus est.

Qui impeditur generare propter accedens, non impeditur posthumum instituere: secus si à natura. Bar. & Alex.

VI. VLPIANVS.

Sed est quæsitum, an is, qui generare facili nō possit, posthumum hæredem possit facere? Et scribunt Cassius & Iabolenus, posse. Nam & uxorem ducere, & adoptare potest.

Spadonem quoque posse posthumum hæredem scribere, & Labeo & Cassius scribunt: quoniam nec ætas, nec sterilitas ei rei impedimēto est. Sed si castratus sit: Iulianus Proculi opinionē secutus, non putat posthumum hæredem posse instituere, quo iure utimur. Hermaphroditus planē, si in eo virilia præualebunt, posthumū heredē instituere poterit.

Testamentum ex quo impossibile est hereditatem adiri de iure ciuili, primum testamentum non rumpit. Bar.

VII. PAVLVS.

Si filius eius, qui in potestate est, præteritus sit, & uiuo patre decedat, testamentum non ualet: nec superius rumpitur, & eo iure utimur.

Cilius iam natus rumpit spem eius gradus à quo præteritus est.

O ij inconti-

Digestorum lib. XXVIII.

incontinenti posthumus vero statim cum nascitur. 347.

VIII. POMPONIUS.

Si à primo hærede instituto filium exheredauero, à secundo autem substituto non exheredauero: & dum id pendet, an prior aditus sit, filius decesserit: secundum Iuliani sententiam, qua vimur, non erit secundus hæres, quasi ab initio inutiliter institutus: cum ab eo filius exheredatus non sit. Sed & si in posthumo filio idem acciderit, ut natus vivo patre, à quo exheredatus sit, moriatur: eadem dicenda erit de substituto: quoniam cum filius natus est, loco eius est, qui superstes est.

Qui potest habere posthumum naturaliter, licet cum difficultate sine expectatione trahitur, uel sine turpitudine, potest posthumum instituere, scilicet si instituat posthumum, quem habere non potest sine turpitudine uel expectatione trahitur. euentus. Alexan.

IX. PAULVS.

Si quis posthumos, quos per ætatem aut ualitudinem habere fortè non potest, hæredes instituit, superius testamentum rumpit: quod natura magis in homine & generandi consuetudo spectanda est, quam temporale vitium, aut ualitudo, propter quam abdicatur homo à generandi facultate. Sed si ex ea, quæ alij nupta sit, posthumum quis hæredem instituerit, ipso iure non valet, quod turpis sit institutio.

Qui tempore mortis testatoris non tenebat primum locum in statu, licet post mortem tenere incipiat, non rumpit testamentum ut sius licet sit præteritus, nisi fingatur tenuisse primum locum in statu testamenti: potest tamen ut sius ab intestato succedere, si reperiatur se tenere primum locum tempore, quo aperitur ista causa: intestati, post mortem testatoris hoc contingit. et. Alex.

Si filium exheredauero, nepotemque ex eo præteriero, & alium hæredem instituerio, & superuixerit filius post mortem meam: licet ante aditam hereditatem decesserit, non tamen nepotem rupturum testamentum Iulianus & Pomponius, & Marcellus aiunt. Diuersumque est, si in hostium potestate filius sit, & decesserit in eodem statu. Rumpit enim his casibus nepos testamentum. Quod moriente auctore filius pependerit, nec abscisum testamentum (ut superiori casu) fuerit. Sed & si hæres institutus omiserit hereditatem, erit legitimus.

De liberis & posthumis heredibus institutis. &c. 108

legimus hæres: quoniam hæc uerba, SI INTERSTATVS MORITVR, ad id tempus referuntur, quo testamentum deditur, non quo moritur. Sed si ex ea, quam nephas sit dicere, posthumum hæredem instituerio, non purat rumpi testamentum Pomponius. Sed si per adoptionem sororem factam habeam, potero posthumum ex ea herede instituerio: quia adoptione soluta, possum eam postea uxorem ducere. Qui prouidet sibi in uno casu, non uidetur in alio casu omisso sibi prouidere: & propositio simplex ad omnes casus refertur. Alexan.

X. POMPONIUS.

Commodissime is, qui nondum natus est, ita hæres instituitur, SIVE VIVO ME, SIVE MORTVO NATVS FVERIT, HÆRES ESTO, aut etiam pure, neutrius temporis habita mentione: Si alteruter casus omisus fuerit: eo casu quo omisus est, natus rumpit testamentum: quia ne sub conditione quidem scriptus hæres intelligitur, qui in hoc casum nascitur, qui non est testamento apprehensus.

Filius in potestate patris succedens ex testamento, uel ab intestato, non dicitur nouum dominum acquirere: sed illud quod habebat in uita patris, continuare: & acquirere dicitur solum nouam administrationem, quam non ipse, sed pater in uita habebat: licet possit exheredari. Alexan.

XI. PAULVS.

In suis heredibus euidentius apparet, continuationem domini eo rem perducere, ut nulla videatur hereditas fuisse: quasi olim hi domini essent, qui etiam uiuo patre quodammodo domini existimabatur. Unde etiam filius familias appellatur, sicut pater familias: sola nota hac adiecta, per quam distinguitur genitor ab eo, qui genitus sit. Itaque post mortem patris non hereditatem percipere uidetur: sed magis liberam bonorum administrationem consequi. Hac ex causa licet non sint hæredes instituti, tamen domini sunt: nec obstat, quod liceat eos exheredare, quos & occidere licebat.

Etiam qui de uentre factus est, dicit testamentum nullum ratione præteritionis: dummodo fuerit animal, id est, cum anima rationali natus, licet cum diminutione corporis. Alex.

XII. VLPIANVS.

Quod dicitur filium natum rumpere testamentum, natum accipe, & si ex seculo uentre editus sit. Nam & hic rumpit

† Huc spectat Paulus ad Ro. c. 8. Si filius, ergo hæres dicitur.

Digestorum lib. XXVIII.

rumpit testamentum, scilicet si nascatur in potestate. Quid tamen, si non integrum animal editum sit, cum spiritu tamen: an adhuc testamentum rumpat? Et hoc etiam rumpit.

¶ Provisio facta in casibus separatis porrigitur ad eosdem casus simul coniunctos, nar.

XIII. IULIANVS.

Si ita scriptum sit, si mihi filius natus fuerit, ex beere hæres esto: ex reliqua parte vxor mea hæres esto. si vero mihi filia nata fuerit, ex triente hæres esto: ex reliqua parte vxor hæres esto: & filius & filie nati essent dicendum est, assem distribuendum in septem partes, vt ex his filius quatuor, vxor duas, filia vnam partem habeat. Ita enim secundum voluntatem testantis filius altero tanto amplius habebit quam vxor: item vxor altero tanto amplius habebit quam filia. Licet enim subtili iuris regule conueniat, ruptum fieri testamentum: attamen cum & vtroque nato testator voluerit vxorem aliquid habere: ideo ad huiusmodi sententiam humanitate suggerente decursum est. quod etiam Iuuentio Celso apertissime placuit.

¶ Quando sunt duo, quorum vnum sine alio esse non potest, nisi non potest sine alio tolli: sed sublatum virtute remanentis perdurat. n.

Regula est iuris civilis, qua constitutum est, hæreditatem seruo adimi non posse, propter quam liber & hæres esse iustus sit. Itaque & quauis dominus ademerit eodem testamento libertatem, nihilominus & libertatem, & hæreditatem habebit.

¶ Non ualet exheredatio, quæ per aditionem hæreditatis confirmari non potest in vita filii, Alex.

Testamentum, quod hoc modo scribitur, TITIVS POST MORTEM FILII MEI HÆRES ESTO, FILIVS EXHÆRES ESTO, nullius momenti est: quia filius post mortem suam exheredatus est. Quare & contra tabulas paternorum libertorum huiusmodi filius bonorum possessionem accipere poterit.

¶ Postumus nascendo rumpit secundum gradum, a quo est præteritus: licet nascatur tempore quo hæreditas non uersabatur in secundo gradu, sed in primo: nec reconvalescit, licet postumus decederet testatore mortuo: & propter præteritionem secundi gradus rumpit

De liberis & posthumis hæred. institut. &c. 109

rumpit etiam tertium gradum, a quo fuit exheredatus: & sic testamentum ruptum pro parte, rumpitur per consequentiam in totum: quis decedat pro parte testatus, & pro parte intestatus, Ale.

XIII. AFRICANVS.

Si postumus à primo gradu exheredatus, à secundo præteritus sit: quauis eo tempore nascatur, quo ad hæreses primo gradu scriptos pertineat hæreditas: secundum tamen gradum vitari placet ad hoc, vt prætermittentibus institutis, ipse hæres existat. Imò & si defuncto eo, hæres instituti omiserint hæreditatem, non posse substitutos adire. Itaque & si à primo gradu exheredatus, à secundo præteritus, à tertio exheredatus sit, & uiuentibus primis & deliberantibus decedat: queri solet, omittentibus primis aditionem, vtrum ad eos, qui tertio gradu scripti sunt, an potius ad legitimos hæreses pertineat hæreditas: quo & ipso casu rectius existimari putauit, ad legitimos eam pertinere. Nam & cum duobus hæredibus institutis, & in singulorum locum facta substitutione, à primis exheredatus postumus, à secundis præteritus fuerit: si alter ex institutis omiserit: quauis posthumus excludatur, non tamen magis substitutum admitti.

¶ Quando filius est institutus in solidum, vel pro parte in primo gradu, potest præteriri a sequenti gradu, qui per hoc non rumpitur: & exheredatio facta de filio, tanquam de extraneo per errorem, probata filiatione redditur nulla, Alex.

Quod vulgo dicitur, eum gradum, a quo filius præteritus sit, non valere: non vsquequaque verum esse, nam si primo gradu hæres institutus sit filius, non debere eum à substitutis exheredari. Ideoque si filio & Titio hæredibus institutis, Titius & Mænius substitutus sit: omittente Titio hæreditatem, Mænium eam adire posse, quauis filius ex secundo gradu exheredatus non sit. Si quis ita scripserit: ILLI, QVEM SCIO EX ME NATVM NON ESSE, EXHÆRES ESTO: hanc exheredationem ita nullius momenti esse ait, si probetur ex eo natus, non enim videri quasi filium exheredatum esse: quandoquidem elogium pater, cum filium exheredare proposuisset, adiecerit propter quam eum causam exheredaret: probeturque patrem circa causam exheredationis errasse.

XV. VLPIANVS.

Idem

Digestorum lib. XXVIII.

Idem est, & si ita dixerit, **ILLI ILLIUS FILIUS EXHAERES ESTO**, patrem ei adulterum per errorem assignans.

XVI. AFRICANVS.

Si filius hæres institutus sit, omisso posthumo, filioque substitutus nepos ex eo sit: si interim moriatur filius posthumo non nato, nepotem tam patri, quam aui suum heredem futurum. Quod si nemo filio substitutus sit, & solus ipse institutus sit: tunc, quia eo tempore, quo is moriatur, certum esse incipit, neminem ex eo testamento heredem fore: ipse filius intestato patri hæres existeret: sicut evenire solet, cum sub ea conditione, quæ in ipsius potestate erit, filius hæres institutus, priusquam ei pareret, moriatur.

Exhæredatio potest fieri per verba præteriti imperfecti vel futuri. Alexan.

XVII. FLORENTINVS.

Filij etiam hoc modo exhæredantur: **FILIUS EXHAERES SIT, FILIUS EXHAERES ERIT.**

Exhæredatio aliquando fit non ad incommodium, sed ad commodum filii. Alexan.

XVIII. VLPIANVS.

Muli non notæ causa exhæredant filios, nec ut eis ob sint, sed ut eis cõsulant (ut putà impuberib⁹) eisque fideicommissam hæreditatem dant.

Ordia restringi, fauores conuenit ampliari. Bar.

XIX. PAVLVVS.

Cum quidam filiam ex asse heredem scripsisset, filioque, quem in potestate habebat, decem legasset, & adieciisset: **IN CAETERA PARTE EXHAERES MIHI ERIT:** & quereretur, an rectè exhæredatus videretur. Scæuola respondebat, non videri: & in disputando adiciebat, ideo non valere, quoniam nec fundi ex hæres esse iussus, rectè exhæredaretur: aliâque causam esse institutionis, quæ benignè acciperetur: exhæredationes autem non esse adiuvandas. **Ut quis sit suus hæres patri, requiritur quod non sit in potestate alterius, tempore mortis & conditionis eventus.** Bar.

XX. MODESTINVS.

Sub conditione filius institutus, si pendente conditione arrogandum se dederit, necessarius hæres non erit.

Insufficit

De liberis & posthumis hæredib. instit. &c. 110

Insufficit quod a tempore natiuitatis filius se institutum reperiât. Bartolus.

XXI. POMFONIVS.

Si filium nominatim exhæredauero, & eum postea hæredem instituerò, hæres erit.

XXII. TARENTIVS CLEMENS.

Cum posthumus sub cõditione instituitur: si prius, quam nascatur, conditio extiterit: non rumpitur testamentum posthumi agnatione.

Quando veritas & fictio tendunt ad eum finem: veritas præualeat fictioni. Bar.

XXIII. PAPINIANVS.

Filio, quem pater post emancipationem à se factam iterum arrogauit, exhæredationem antè scriptam nocere dixi. Nam in omni ferè iure sic obseruari conuenit, ut veri patris, adoptiuus filius nunquam intelligatur, ne imagine naturæ veritas adumbretur: videlicet, quod non translatus, sed reditus videretur. Nec multum puto referre (quod ad propositum attinet) quod loco nepotis filium exhæredatum pater arrogauit.

Institutio facta de extraneo firma manet, licet postea factus fuerit adoptiuus testatoris. Alexan.

Si Titius hæres institutus, loco nepotis adoptetur: defuncto postea filio, qui pater videbatur, nepotis successione non rumpitur testamentum ab eo, qui hæres inuenitur.

Si tempore natiuitatis filia non reperitur legitime instituta, testamentum rumpitur. Alexan.

XXIIII. PAVLVVS.

Posthuma sub conditione hæres instituta, si pendente conditione viuo patre nascatur, rumpit testamentum.

Qui exhæredat filios, videtur nominatim exhæredare: nec videtur quis exhæredare filios, quos ignorat se habere. Bar.

XXV. IDEM.

Testamento hæredem instituit, & filium habens, sic exhæredationem posuit: **CAETERI OMNES FILII FILIAEQVE MEAE EXHAEREDES SINTO.** Paulus respondit, filium rectè exhæredatum videri. Postea consultus, an videretur exhæredatus, quem pater putasset decessisse? respondit, filios & filias nominatim exhæredatos.

Digestorum lib. XXVIII.

hæredatos proponi: de errore autem patris, qui intercessisse proponeretur, apud iudicem agi oportere.

¶ *Propterea testamenti ex propter ignorantiam testatoris natus habetur pro non nato. Bar.*

Lucius Titius, cum suprema sua ordinaret in ciuitate, & haberet neprem ex filia prægnantem, ruri agentem scripsit id, quod in vtero haberet, ex parte hæredem. Quæro, cum ipsa die, qua Titius ordinaret testamentum in ciuitate hora diei sexta, albescente cælo ruri sit enixa Mæuia masculum: an institutio hæredis valeat, cum quo tempore scriberetur testamentum, iam editus esset partus? **P A V L V S.** Verba quidem testamæri ad eum pronepotem directa videri, qui post testamētum factum nasceretur: sed si (ut proponitur) eadem die, qua testamētum factum est, neptis testatoris ante, quam testamentum scriberetur, enixa esset, licet ignorante testatore, tamen institutionem iure factam videri respondi.

¶ *Uilius familiæ miles potest exheredari sicut paganus. Bar.*

XXVI. IDEM.

Filius familiæ miles, similiter ut paganus, nominatim à patre aut hæres scribi, aut exhereditari debet: iam sublato edicto diui Augusti, quo cautum fuerat, ne pater filium militem exheredaret.

XXVII. IDEM.

Posthumum ex qualibet vidua natum sibi filium hæredem instituere potest.

¶ *Si ex hereditatio facta in conditionis defectu, non potest confirmari additione, testamentum est nullum, ex filius patri ab intestato successit: secus si potest confirmari. Bar.*

XXVIII. TRIPHONINVS.

Filius à patre, cuius in potestate est, sub conditione, quæ non est in ipsius potestate, hæres instituitur, & in defectum conditionis exheredatus, decessit: pendente etiam tum conditione tam institutionis quam exheredationis. Dixi, eum hæredem ab intestato mortuum esse: quia dum vixit, neque ex testamento hæres, neque exheredatus fuit. Hærede autem scripto ex parte filio, cohæres post mortem filij institui potest.

¶ *Qui morte cui recidit in potestatem patris, si ante reperitur institutus, testamentum non rumpitur. Bar.*

Filius-

De liberis & posthumis hæredib. inst. &c. III

Filius familiæ miles de castrensi peculio fecit testamentum, habens filium in eiusdem potestate, cum militare desisset, patre eodemque anno defuncto: quæsitum est, an rumpetur eius testamentum? Non quidem adoptauit, nec hodie ei natus est filius, nec priore subducto de potestate suo hærede, vltior successit in proximum locum: sed tamen in potestate sua habere coepit, quem non habebat, simulque paterfamilias factus est, & filius sub eius recidit potestate. Ergo rumpetur testamentum. Sed si hæres sit institutus, vel exheredatus iste eius filius, non rumpetur: quia nullo circa cum nouo facto, sed ordine quodam naturali natus est potestatem.

¶ *Si quis ex certa vxore natum scribit hæredem: in periculum rumpendi testamētum deducit, ex alia susceptis liberis.*

¶ *Protest quæ instituere posthumum ex ea, quæ tunc sibi uxor esse non potest honesta: sed spes est quod esse possit. Bar.*

¶ Si quis eo tempore, quo nondum eius vxor esse possit, testator natum ex ea scripsit hæredem: an postea contracto licito matrimonio natus, hæres ex testamento esse possit, queritur: veluti, si scribas hodie hæredem, qui tibi ex Titia natus erit, quando Titia vel ancilla, vel minor annis viginti quinque est, cuius pater tuus tutelam administrauit, aut tutor tuipse fuisti: posteaque vxor tibi iusta fuerit, vel libertatem adepta, vel à tempore annorum viginti quinque & vtilis anni, & rationum allegatione: an natus hæres esse possit? nemo certe dubitabit: ex Titia, quæ tunc propter tenorem ætatis vxor dici non potuit, quando testamentum fiebat: natum, postea ea vxore ducta, hæredem esse posse. Et generaliter, nato post testamentum hærede scripto, aditus est ad hereditatem, in qualicumque statu testamenti faciendi tempore fuit, quæ postea testatori ciuilitè nupta est. Quid autem, si filium post testamētum natum, ex beffe: filiam autem post testamentum natam, ex triente scripsit hæredem: nec vllum cohæredem dedit, nec substituit inuicem, nec alius? Vnus natus solus ex testamento sit hæres.

¶ *Consilium Galli est, quod nepotes nascituri ex filio tempore testamenti uiuente, quæ alias non poterant institui: tanquam posthumum alieni id est non obtinentes tunc primum locum, instituatur casu quo essent futuri sui post mortem diu: ne ipsi præteriti rumpant testamentum. Alexan.*

XXIX.

Digestorum lib. XXVIII.

XXIX. SCAEVOLA.

Gallus sic posse institui posthumos nepotes induxit: *SI FILIUS MEVS, VIVO ME, MORIETVR: TVNC SI QVIS MIHI EX EO NEPOS, SI VE QVAE NEPTIS POST MORTEM MEAM IN DECEN MENSIBVS PROXIMIS, QVIVS FILIUS MEVS MORERETVR, NATVS NATTA ERIT: HAEREDES SVNTO.*

Institutio facta de filio & nepote, intelligitur de nepote nascente post mortem filii: & sic in casu praescripto a Gallo a quillo. Alex.

Quidam recte admittendum credunt, etiam si non exprimat de morte filij, sed simpliciter instituat, ut eo casu valeat, qui ex verbis concipi possit.

Item institui potest nepos nasciturus ex filio, secundum consilium Galli: sic pronepos ex nepote: siue solus nepos super sit tempore testamenti, siue solus filius: siue filius & nepos, hoc tamen ultimo casu testamentum evincitur, si contingat vivo testatore decedere filium institutum primo, & deinde nepotem praevenit. Alex.

Idem credendum est Gallum existimasse & de pronepote: ut dicat testator, *SI ME VIVO NEPOS DECEDET, TVNC QVI EX EO PRONEPOS.* & cetera.

Sed & si vivo filio, iam mortuo nepote, cuius vxor praegrans esset, testamentum faceret, possit dicere: *SI ME VIVO FILIUS MEVS DECEDET, TVNC QVI PRONEPOS* &c. Num si & filius & nepos vivant, concipere, utriusque se vivo mortuis, tunc qui pronepos nasceretur poterit? Quod similiter admittendum est, ita sane, si prius nepos, deinde filius decederet: ne successione testamentum rumpere.

Institutio facta in imo casu, porrigitur ad alios sibi similes. n. r.

Et quid si tantum in mortis filij casum conciperet? Qui deinde aquae & ignis interdictionem pateretur? Quid si nepos, ex quo pronepos institueretur (ut ostendimus) emancipatus esset? Hi enim casus, & omnes, ex quibus filius haeres (post mortem scilicet aui) nasceretur, non pertinent ad legem Velleam: sed ex sententia legis Velleae * (ut haec omnia admittenda sint) ad similitudinem mortis & ceteri casus admittendi sunt. Quid si is, qui filium apud hostes habebat, testaretur? Quare non induxit, ut si filius ante, quam ab hostibus rediret

* Hec alii deliunt.

De liberis & posthumis haeredib. instit. &c. 112

rediret (quavis post mortem patris) decederet: tunc deinde nepos, vel etiam adhuc illis vivis post mortem scilicet, qui nasceretur, non rumpere? Nam hic casus ad legem Velleam non pertinet. Melius ergo est, ut in eiusmodi utilitate (praesertim post legem Velleam, quae multos casus rumpendi abstinuit) interpretatio admittatur, ut instituens nepotem, qui sibi post mortem suus nasceretur, recte instituisse videatur, quibuscunque casibus nepos post mortem natus suus esset, rumpereque praeteritis, atque etiam si generaliter, *QVID SIBI LIBERORVM NATVM ERIT POST MORTEM*, aut: *QVICVNQVE NATVS ERIT*, instituit.

Consilium Galli quod legitur de nepote nato post mortem testatoris, extenditur ad casum, quo nascitur eo vivo: sed fingitur natus post mortem. Alex.

Si eius, qui filium habebat, & nepotem ex eo instituerat, natus praegrans ab hostibus capta sit, ibique vivo * pariat: mox ille post mortem patris atque aui redeat: utrum hic casus ad legem Velleam respiciat, an ad ius antiquum aptudus sit: possitque vel ex iure antiquo, vel ex lege Vellea institui, non rumpere: quod querendum est, & si iam mortuo filio pronepote instituit *, qui redeat eo mortuo. Sed cum testamentum ab eo non rumpatur, nihil refert, utrum ex iure antiquo, an ex lege Vellea excludatur.

Consilium Galli extenditur ad pronepotem in civitate nasciturum ex nepote nondum nato tempore testamenti, ut possit filio testatoris substitui: nec nocet praeteritio nepotis, si vivo aui & testatore finit de medio subduktus. Alexan.

Fortitan addubitet quis in istis casibus, si nepos post testamentum nascatur vivo patre suo, deinde ex eo concipiatur is, qui * mortuo patre, deinde avo nascatur: an non poterit, haeres institui, quia pater ipse non recte institutus esset? Quod minimè est expauescendum. hic enim filius haeres & post mortem nascitur. Ergo & sic pronepos admittetur, qui natus erit ex nepote postea vivo filio, atque si ex eo natus esset adoptatus.

Item est quinta & ultima pars primae partis: in qua ponuntur tres regulae generales circa consilium Galli. n. r.

In omnibus his speciebus illud observandum est, ut filius duntaxat,

* Atq, ad dicitur. avo & eius filio.

* Atq, re deatq, eo.

* Atq, vivo, atq, nō vivo.

Digestorum lib. XXVIII.

dumtaxat, qui est in potestate, ex aliqua parte sit heres institutus. Nam frustra exheredabitur post mortem suam. Quod non est necesse in eo filio, qui apud hostes est, si ibi decedat. & certe nec in nepote & pronepote: quorum (si liberi hæredes instituantur) institutionem nunquam exigimus: quia possunt præteriri.

Primum caput legis Velleæ providet quod nendum possit institui nepos nasciturus post testamentum iduo a quo mortuo iam filio tempore testamenti, sed etiam possit institui nepos nasciturus post testamentum iduo a quo, & mortuo filio: qui tamen iubeat tempore testamenti. Alexand.

Nunc de lege Vellea videamus, quæ voluit vivis nobis natos similiter non rumpere testamentum. Et videtur primum caput ad eos spectare, qui cum nascerentur, sui heredes futuri essent. ergo & si filium habeas, & nepotem (nondum natum tamen) ex eo hæredem instituas: si filius decedat, mox vivo te nepos nascatur: ex verbis dicendum est, non rumpi testamentum. ut non solum illud primo capite notaverit, si nepos eo tempore instituitur, quo filius non sit: verum etiam si vivo patre. Quid enim necesse est tempus testamenti faciendi respici, cum satis sit observari id tempus, quo nascitur. nam * ita verba sunt, QVI TESTAMENTUM

* Atq, nã
& si ita.
* Atq, lu
hæres fu
gurus erit.

FACIET, IS OMNIS VIRILIS SEXVS QVI
SI * SUI HÆREDES FUTURI ERUNT, &c.
Etiam si parente vivo nascatur: sequente parte succedentes in locum liberorum, non vult lex rumpere testamentum: & ita interpretandum est, ut etiam si & filium, & nepotem, & pronepotem habeas, mortuis utrisque pronepos institutus succedens in sui hæredis locum, non rumpat. Et bene verba se habent: SI QVIS EX SVIS HÆREDIBVS SVVS HÆRES ESSE DESIERIT: ad omnes casus pertinet, quos supplendos in Galli Aquilij sententia diximus. nec solum si nepos vivo patre decedat, non succedens pronepos a quo mortuo rumpat: sed & si supervenerit patri, ac decedat: dummodò heres institutus sit, aut exheredatus.

Si filius fuit captus ab hostibus vivente patre, & post patris mortem decessit: fingitur decessisse esse sine patre vivente: & ideo nepos substitutus secundum consilium legis Velleæ in secundo capite admittitur.

De liberis & posthumis hæredib. insti. &c. 113

nitiatur ex substitutione: & sic testamentum non rumpitur. Alexand.

Videndum autem, num. posteriore parte, SI QVIS EX SVIS HÆREDIBVS SVVS HÆRES ESSE DESIERIT, LIBERI EIVS ET CÆTERI IN LOCVM SVORVM SUI HÆREDES SVCCEDVNTO, possit interpretatione induci, ut si filium apud hostes habens, nepotem ex eo hæredem instituas, non tantum si vivo te filius decedat, sed etiam post mortem anteq̃ ab hostibus reuersus fuerit, succedendo non rumpat. Nihil enim addidit, quo significaret tempus: nisi (quod audenter licet) possis dicere, vivo patre hunc suum hæredem esse desisse, licet post mortem decedat, quia nec redit, nec potest redire. Ille casus in difficili est, si filium habeas, & nepotem nondum natum instituas, siq; nascatur vivo patre suo, ac mox pater decedat. Non enim suus hæres est tempore, quo nascitur: nec posteriore alius succedendo prohiberi videtur rumpere, quam quia iam natus erat. Deniq; & superiore capite, ut liceat institui nondum natos, qui cum nascerentur sui erunt, permittit: posteriore non permittit institui, sed vetat rumpi, neve ob eam minus ratum sit, quod succedit. Porro procedere debet, ut vtiliter sit institutus: quod nullo iure potuit, qui nondum natus erat. Iuliano tamen videtur, duobus quasi capitibus legis commissis, in hoc quoq; inducere legem, ne rumpantur testamenta. Queremus tamen (cum recepta est Iuliani sententia) an si nascatur nepos vivo patre suo, deinde emancipetur, sponte adire possit hæreditatem? Quod magis probandum est. nam emancipatione suus hæres fieri non potuit. Testamentum in quo filius in potestate est præteritus, est nullum. Alexander.

XXX. CAIVS.

Inter cætera, quæ ad ordinanda testamēta necessarij considerantur, principale ius est de liberis hæredibus instituendis & exheredandis: ne præteritis istis rumpatur testamentum. Namq; filio, qui in potestate est, præterito, inutile est testamentum.

Institutio filii apud hostes existentis non est necessaria: rebus sit se habentibus. Alexand.

XXXI. PAVLVS.

ff. Infor.

p Cūm

Digestorum lib. XXVIII.

Cum apud hostes est filius, pater iure facit testamentum, & recte eum præterit: cum si in potestate esset filius, nihil valitutum esset testamentum.

Exheredato non datur bonorum possessio contra tabulas, etiam si alius filius in potestate sit præteritus. *Alex.*

XXXII. MARTIANVS.

Si filio emancipato exheredato, is, qui in potestate est, præteritus sit:iple quidem emancipatus, & si contra tabulas petat, nihil agit: ab intestato autem & suus & emancipatus venient.

De iniusto, rupto, irrito facto testamento.

Titulus. III.

I. PAPINIANVS.

† Ad huc
titulū pti-
nēt exem-
pla apud
Vale. lib. 7
cap. de te-
stamentis
quæ rescis-
sa sunt.

TESTAMENTVM aut non iure factum dicitur, ubi solemnia iuris defuerunt: aut nullius est momenti, cum filius, qui fuit in patris potestate, præteritus est: aut rumpitur alio testamento, ex quo hæres existere poterit: vel adgnatione sui hæredis: aut irritum constituitur, non adita hæreditate.

II. VLPIANVS.

† Hæc le-
gem tulit
Pettinax
Impera-
tor, vt re-
fert Iuli-
Capitoli-
nus in eo-
dem.

Tunc autem prius testamentum rumpitur, cum post-
erius rite perfectum est, nisi si forte posterius vel iure
militari sit factum, vel in eo scriptus est, qui ab intestato
venire potest. tunc enim & posteriore non perfecto, super-
ius rumpitur.

Posthumi sunt nominatim exheredatī: & posthumi appellatur
qui post bonum nascuntur, vel qui post testamentum agnascuntur.
Arctolus.

III. IDEM.

Posthumi per virilem sexum descendentes, ad similitu-
dinem filiorum nominatim exheredatī sunt, ne testa-
mentum adgnascendo rumpant. Posthumos autē dicimus eos,
qui post mortē parentis nascuntur. Sed & hi, qui post testa-
mentum factum in vita nascuntur, ita demum per legē Vel-
leam rumpere testamētū prohibētur, si nominatim sint ex-
heredati. Vnde & ante hæredis institutionē, vel inter medi-
as hæredum institutiones, vel inter gradus exheredari pos-
sunt.

De iniusto, rupto, irrito facto testamento. 114.

Sunt. Nā diuus Marcus decreuit, idem in posthumus, quod &
in filio seruadū: nec ratio diuersitatis reddi potest. Ex his
apparet aliam causam esse filiorum superstitum: aliā *post-
humorum: illi iniustum faciunt, hi rumpunt: illi semper, hi
si nascuntur, nec inueniant se exheredatos. Sed & si *stā
te hoc, aliud testamētū, à quo posthumus exheredatus nō
sit, factum sit: placet, siue post mortē testatoris nascatur, si-
ue viuo testatore: vtrumq; ruptum esse, & superius per infe-
rius, & inferius per posthumum.

*stā poste-
riorum.

*stā ante

Certe quæ non habet nomen proprium, dicitur nominatim dispo-
ni, si sub nomine sui generis nominetur. *Ar.*

Nominatim autem exheredatus posthumus videtur, si-
ue ita dixerit, *QVIVNQVE MIHI NASCETVR*:
siue ita, *EX SEIA*, siue ita, *VENTER EXHÆRES*
ESTO. Sed & si dixerit, *POSTHVMVS EXHÆRES*
ESTO: nam vel post mortem, vel viuo testatore, non
rumpet.

Posthumus rumpit eum gradum vel spem eius gradus, & quo re-
peritur præteritus, & quod dependet ex eo: quod autem non consti-
sit re nec spe, rumpi non potest. *Ar.*

Licet autem posthumus præteritus adgnascendo rum-
pat: tamen interdum euenit, vt pars testamenti rumpatur:
vtpotā si proponas à primo gradu posthumū exheredatū,
à secundo præteritum. nam hic primus gradus valet, secun-
dus ruptus est.

III. IDEM.

Deniq; & deliberatibus primo gradu scriptis heredib;:
qui secundo gradu scripti sunt hæredes, obtinere hære-
ditatem non possunt, gradu enim rupto & infirmato, am-
plius hæreditas inde obtineri non potest.

V. IDEM.

Nam etsi sub conditione sit hæres institutus quis, à quo
posthumus non est exheredatus, tamen pendente cō-
ditione rumpitur gradus: vt & Iulianus scripsit. Sed & si sit
ei substitutus quis, tamen deficiente conditione primi gra-
dus, non admittetur substitutus: à quo scilicet posthumus ex-
heredatus non est. Puto igitur existente quidem conditio-
ne primi gradus, posthumus potius locum fore. Post defe-
ctum autem conditionis natus posthumus, gradum non
p ij rumpit:

Digestorum lib. XXVIII.

rumpit: quia nullus est. Rumpendo autem testamentum sibi locum facere posthumus solet: quauis filius sequentem gradum, à quo exheredatus est, patitur valere. Sed si à primo gradu præteritus, à secundo exheredatus sit: si eo tempore nascatur posthumus, quo aliquis ex institutis vixit: totum testamentum ruptum est. nam tollendo primum gradum, sibi locum faciet.

¶ Nepos præteritus ita denique rumpit testamentum, si tempore mortis aut cum filius non præcedit iure vel sit: sed ab intestato succedit ut sius, si tempore quo testamentum destituitur, proximus reperitur, si in vita aut fuit conceptus.

VI. IDEM.

¶ Si quis filio exheredato, nuptu prægnante relicta, decesserit, & extraneum sub conditione instituerit: & pendente conditione, post mortem patris, vel deliberante hærede instituto de aduenda hæreditate, exheredatus filius decesserit, & nepos fuerit natus: an rumpat testamentum? Et dicemus testamentum non rumpi: cum nec exheredatus huiusmodi nepos debuerit ab auctore, quem pater præcedebat. Planè si forte institutus omiserit hæreditatem: hunc auctore suo futurum hæredem ab intestato non dubitatur. Vtrunque propriis rationibus. Nam adgnascendo quidem is rumpit, quem nemo præcedebat mortis tempore. Ab intestato verò succedit is, ante quem alij non est delata hæreditas. Non fuisse autem filio delatam hæreditatem apparet, cum deliberante instituto decesserit. Sed hæc ita, si aut mortis tempore in utero nepos fuit. Ceterum si postea conceptus fuerit: Marcellus scribit, neque, ut sium, neque, ut nepotem aut cognatum ad hæreditatem vel ad bonorum possessionem posse admitti. Sed si pater eius, qui mortis aut tempore in utero fuit, apud hostes erat: nepos iste, patre in eadem causa decessente, post mortem aut succedendo testamentum rumpit: quia supra scripta persona ei non obstat. Nec enim creditur in rebus humanis fuisse, cum in ea causa decessit: quamquam captius reuerius, patris sui iniustum faceret testamentum in eo præteritus.

¶ Nepos apud hostes siue in ciuitate conceptus, si præteritus reperitur, testamentum rumpit: nisi posthumus sit institutus vel exheredatus, & ar.

Siue

De iniusto, rupto, irrito facto testamento. 115

Siue autem in ciuitate nepos fuit conceptus, siue apud hostes (quoniam datur & parui postliminium) succedendo testamentum rumpit. Succedendo itaque sui non rumpit, si vel instituti fuerint, vel exheredati ab eo gradu, ad quem hæreditas deferretur: scilicet si gradus ille valeat. Quocumque autem modo parentes præcedentes in potestate esse desierint: succedentes liberi, si fuerint instituti, vel exheredati, non rumpent testamentum: siue per captiuitatem, siue per mortem, vel poenam.

¶ Nilis qui perdit ciuitatem, vel libertatem, vel vitam per sententiam, testamentum rumpitur, fallit in nullo, si ei per sententiam a iudice reseruetur, & ar.

Irritum quoque sit testamentum, quoties ipsi testatori aliquid contingit: ut puta si ciuitatem amittat per subitam feruitutem, ab hostibus (verbi gratia) captus: vel si maior annis viginti venundari se passus sit ad precium participandum.

Sed & si quis fuerit capite damnatus, vel ad bestias, vel ad gladium, vel alia poena, quæ vitam adimat: testamentum eius irritum fiet, non tunc, cum consumptus est, sed cum sententiam passus est. nam poenæ seruus efficitur. nisi forte miles fuit, ex militari delicto damnatus. Nam huic permitti solet testari, ut diuus Adrianus rescripsit. & credo, quod iure militari testabimur. Qua ratione igitur damnato ei testari permittitur: nunquid, & si quod antea habuerit factum testamentum, si ei permissum sit testari, valeat: an verò postea irritum factum, reiciendum est? Et si militari iure ei testandum sit, dubitari non oportet, quin si voluerit id facere, fecisse id credat.

¶ Si damnatio suspenditur per rescriptionem principis factam, testamentum non rumpitur, etiam si reus decessat: nisi confensus criminis se occiderit, & ar.

Eius, qui deportatur, non statim fiet irritum testamentum, sed cum princeps factum comprobauerit. tunc enim & capite minuitur. Sed & si de Decurione puniendo, vel filio nepotæ Præses scribendum principi interlocutus est, non putato statim seruum poenæ factum, licet in carcere soleant diligentiore custodiæ causa recipi. Nec huius igitur testamentum fiet irritum, priusquam princeps de eo supplicium sumendum rescripserit. Proinde si ante decesserit, utique testamentum eius valebit, nisi mortem sibi consciauit. Nam eorum qui mori magis, quam damnari maluerint, ob conscientiam

p. iij. criminis.

Digestorum lib. XXVIII.

crimino: testamenta irrita constitutiones faciunt, licet in ciuitate decedant. Quod si quis tedio vitæ, vel valetudinis aduersæ impatientia, vel iactatione (vt quidā philosophi) mortem sibi consciuerint, in ea causa sunt, vt testamenta eorum valeant. Quam distinctionem in militis quoq; testamento diuus Adrianus dedit, epistola ad Pomponium Falconem: vt si quidem ob cōscientiam delicti militaris mori maluit, irritum sit eius testamētum: quod si tedio vitæ vel dolore, valeat: at si intestatō decesserit, cognatis: aut si nō sint, legioni ista sint vendicanda.

Testamentū damnatorū non rumpitur si est appellatum, siue appellatio fuerit recepta, siue non, nisi etiam per appellationem exeat non differtur. *Bar.*

Hi autem omnes quorum testamenta irrita damnatione fieri diximus, si prouocauerint, capite non minuuntur: atq; idē neq; testamenta, quæ antea fecerunt, irrita fiunt: & tūc testari poterunt (hoc enim sæpissime est constitutum) nec videbuntur quasi de statu suo dubitantes, non habere testamenti factionē. sunt enim certi status, nec ipsi de se interim incerti. Quid tamen si appellationem eius Præfex non recepit, sed Imperatori scribendo, pœnam remotus est? Puto hunc quoq; suum statum interim retinere, nec testamentum irritum fieri. Nam (vt est oratione diui Marci expressum) tacti prouocantis, vel eius, pro quo prouocatur, appellatio non fuerit recepta: pœna tamen sustinenda est, quoad Princeps rescripserit ad literas Præfedis, & libellum rei cum literis missum, nisi fortē latro manifestus sit, vel seditio precepta, factioq; cruenta, vel alia iusta causa, quam mox Præfex literis excusauerit, moram non recipiat, nō pœnæ festinatione, sed præueniendi periculi causa. tunc enim punire permittitur: deinde scribere.

Sententia nulla testamenti factionem non tollit. *Bar.*

Quid si quis fuerit damnatus illicite, pœna non sumpta: an testamentum eius irritum fiat, videamus: vt putā Decurio ad bestias: an capite minuitur, testamentumque eius irritum fiat? Et non puto, cum sententia cum nō tenuerit. Ergo & si quis eum, qui non erat iurisdictionis suæ, damnauerit: testamentum eius non erit irritum: quem admodum est constitutum.

De iniusto, rupto, irrito facto testamento. 16

constitutum. Sed ne eorum quidem testamenta rata sunt, quorum memoria post mortem damnata est: vtputa est ex causa maiestatis, vel ex alia tali.

Reuerforum ab hostibus, si sunt restituti per principem, testamenta reconstituunt. *Bar.*

Quatenus tamen diximus ab hostibus capti testamētum irritum fieri: adiiciendum est, postliminio reuersi vires suas recipere iure postliminii: aut si ibi decedant, lege Cornelia cōfirmari. Ergo & si quis damnatus capite, in integrum indulgentia Principis sit restitutus, testamentum eius conualescet.

Mutatione status in melius, testamentum non rumpitur. *Bar.*

Filiis familiæ veterani, sui iuris morte patris facti, testamētum irritum non fieri constat. Nam quantum ad testandum de castrensi peculio, pro patrefamiliæ habendus est: & idē nec emancipatione irritum fieri militis vel veterani testamentum, verum est.

Rupto primo gradu, qui ualet iure speciali, secundus qui dependet ex eo, non rumpitur. *Bar.*

VII. VIPIANVS lib. x. ad Sabinum.

Si miles iure civili testamentum fecerit, & primo gradu heredem eum scripserit, quem iure militari poterat: secundo eum, quem communi iure potest: & post annum missio decesserit: primus gradus irritus fiet, & à secundo incipiet testamentum.

Agnatione filii civilis rumpitur testamentum. *Bar.*

VIII. IDEM.

Verum est, adoptione vel adrogatione filij filieque testamentum rumpi: quoniam sui hæredis agnatione solent rumpi.

Præteritione filii vel nepotis emancipati, testamentum non rumpitur. *Bar.*

Filia cum emancipatur, vel nepos (quia vnā cum emancipatione excunt de potestate) testamentum non rumpunt.

Per reuersionem testatoris ab hostibus, vel filii instituti, testamentum non rumpitur. *Bar.*

IX. PAULVS.

Si pater ab hostibus capiat, filio manente in ciuitate, reuerso eo non rumpitur testamentum.

Digestorum lib. XXVIII.

X. IDEM.

Sed nec filius postliminio rediens rumpit patris testamētum, ut Sabinus existimauit.

Per secundas tabulas iacentes primæ non rumpuntur. Bar.

XI. ULPIANVS.

Si binæ tabulæ proferantur diuersis temporibus factæ, vnz prius, alteræ postea: vtræque tamen septem testium signis signatæ, & apertæ posteriores vacuæ inuentæ sint: superius testamentum non est ruptum: quia sequens nullum est.

Testamentum ruptum posthumæ agnatione, eo decedente iūto testatore reconstituit de iure prætorio. Idem si filius iam natus præteritis iūto testatore decessat, vel impedimentum capitis diminutionis tempore mortis cessauerit. Bar.

XII. IDEM.

Posthumus præteritis viuo testatore natus, decessit. Licet intis scrupulositate, nimiaq; subtilitate testamētum ruptum videatur: attamen si signatum fuerit testamentum, bonorum possessionem secundæ tabulæ accipere hæres scriptus poterit: remque obtinebit, ut Imperator noster & diuus Adrianus rescripserunt. Idcirco legatarij & fideicommissarij habebunt ea, quæ sibi relicta sunt, securi. Idem & circa iniustum & irritum testamentum erit dicendum, si bonorum possessio data fuerit ei, qui rem ab intestato auferre possit.

Testamentum primum confirmatum per secundum valet iure codicillorum. Bar.

Si paganus, qui habebat iam factum testamentum, aliud fecisset: & in eo comprehendisset fidei se hæredis committere, ut priores tabulæ valerent: omnimodò prius testamētum ruptum est. quo rupto, queri poterit, an vice codicillorum id valere debeat: cum & hæc verba sint fideicommissi: Et sine dubio vniuersa, quæ illic scripta sunt, in causâ fideicommissi erunt, non solum legata & fideicommissa, sed & libertates, & hæredis institutio.

Ilio sublato de medio nepos tenet locum sui, & testamentum rumpitur si non reperitur institutus, vel ex hereditatus. Bar.

XIII. CAIVS.

Posthumorum loco sunt & hi, qui in sui hæredis loco succedendo, quasi agnascendo sunt parentibus sui hæredes: ut ecce si filium, & ex eo nepotem neptemve in potestate

De iniusto, rupto, irrito facto testamēto. 117

habeam: quia filius gradu præcedit, is solus iura sui hæredis habet: quamvis nepos quoque & neptis ex eo in eadem potestate sint. Sed si filius meus me viuo moriatur, aut qualibet ratione exeat de potestate mea, incipit nepos neptisve in eius loco succedere: & eo modo iura suorum hæredum quasi agnatione nancisci. Ne ergo eo modo rumpat mihi testamentum: sicut ipsum filium vel hæredem instituire, vel exheredare nominatim debeo, ne non iure faciam testamētum: ita & nepotem neptemve ex eo necesse est mihi vel hæredem instituire, vel exheredare: ne forte me viuo mortuo filio succedendo in locum eius nepos neptisve quasi agnatione rumpant testamentum. Idque lege Iunia Vellea prouisum est.

XIII. PAVLVS.

Si ita facta sit exhereditatio, si filius natus, natus erit, exheredes esto. vtrisque natis rumpitur testamentum.

Statim cum posthumus nascitur, etiam patre viuo apud hostes, testamentum rumpitur, nec reconstituitur filio interim decedente. Bartolus.

XV. IASOLENVS.

Qui uxorem pregnantem habebat, in hostium potestatem peruenit. Quæro, an nato filio, quo tempore testamentum in ciuitate factum rumpatur? & si filius ante moriatur, quam pater: quæro, an scripti hæredes hereditatem habituri sint? Respondi: non puto dubium esse, quin per legem Corneliam, quæ de confirmandis eorum testamentis, qui in hostium potestate decessissent, lata est nato filio, continuo eius testamentum, qui in hostium potestate sit, rumpatur. sequitur ergo, ut ex eo testamento hereditas ad neminem pertineat.

Ter secundum testamentum, in quo hæres est institutus pure vel sub conditione, primum rumpitur: nisi additio sit talis, per quam secundum testamentum statim reddatur nullum. Bar.

XVI. POMPONIVS.

Cum in secundo testamento hæredem eum, qui viuit, instituitur, siue pure, siue sub conditione: si tamen condicio existere poterit, licet non extiterit, superius testamentum erit ruptum. Multum autem interest, qualis conditio possit.

Digestorum lib. XXVIII.

posita fuerit. Nam aut in præteritum concepta ponitur, aut in præsens, aut in futurum. In præteritum concepta ponitur, veluti *SI TITIVS CONSVL FVIT*, quæ conditio si vera est, ita est institutus hæres, ut superius testamentum rumpatur. tunc enim ex hoc hæres est. Si verò Titius Consul non fuit, superius testamentum non est ruptum. Quod si ad præsens tempus conditio adscripta est, hærede instituto, veluti *SI TITIVS CONSVL EST*: eundem exitum habet, ut si sit, possit hæres esse, & superius testamentum rumpatur: si non sit, nec possit hæres esse, nec superius testamentum rumpatur. In futurum autem collatæ conditiones, si possibiles sunt, & existere poterunt: efficiunt, ut superius testamentum rumpatur, etiam si non extiterint. Si verò impossibiles sunt: veluti *SI TITIVS DIGITO CORLVN TETIGERIT*, hæres nō placet perinde esse quasi conditio, quæ est impossibilis, adscripta non sit.

¶ Si lo præterito relicta in testamento non debentur, nisi filius ius suum omiserit. *Bar.*

XVII. PAPINIANVS.

Filio præterito, qui fuit in patris potestate, neque libertates competunt, neque legata præstantur: si præteritus, fratribus partem hereditatis auocavit. Quod si bonis se patris abstinuit, licet subtilitas iuris refragari videtur, attamen voluntas testatoris ex bono & equo tuebitur.

¶ Si extraneus institutus incipiat esse suus, institutio non iuuat. *Bar.*

XVIII. SCAEVOLA.

Si qui hæres institutus est, à testatore adrogatur: potest dici, satis ei factum: quia & ante, quam adoptetur, institutio ut in extraneo locum habebat.

¶ Causa testati non trahit ad se causam intestati, si testator prohibuit, se eius si non prohibuit. *Bar.*

XIX. IDEM.

Si ego & Titius instituti sumus, & à nobis posthumus ex hæredatus sit, à substitutis nostris non sit ex hæredatus: Titio defuncto, nec ego quid adire potero. iam enim propter instituti personam, à quo posthumus ex hæredatus est, in cuius locum substitutus vocatur, à quo posthumus ex hæredatus.

De his, quæ in testamento delentur, induc. &c. n. 8

redatus non est: ruptum est testamentum. Sed si ego & Titius inuicem substituti sumus, quauis quasi in partem substitutionis ex hæredatus non sit: mortuo vel repudiante Titio, me posse adire puto, & ex asse hæredem esse. In prima tamen specie, & si vivat Titius, neque ego sine illo, neque ipse sine me adire poterit: quia incertum est, an adhuc altero omitte rumpatur testamentum. itaque simul adire possumus. *¶* Testamentum incisum a testatore non sanæ mentis, non rumpitur. *Bar.*

XX. IDEM

Lucus Titius integra mente & valetudine testamentum fecit, uti oportet: postea cum in valetudinem aduersam incidisset, mente captus tabulas easdem incidit. Quæro, an heredes his tabulis instituti adire possint hereditatem? Respondi: secundum ea, quæ proponerentur, non ideo minus adire posse.

De his, quæ in testamento delentur, inducuntur, vel incribuntur.

Titulus. III.

I. VLPIANVS.

Væ in testamento legi possunt, ea inconsulto deleta & inducta, nihilominus valent: consulto, non valent. Id verò, quod non iussu domini scriptum, inducto, deletumve est, pro nihilo est. *LEG* autem sic accipiendum, non intelligi, sed oculis perspicere, quæ scripta sunt. Ceterum si extrinsecus intelliguntur, non videbuntur legi posse. Sufficit autem, si legibilia sunt inconsulto deleta, siue ab ipso, siue ab alio. Sed volentibus inducta accipiendum est, & si perducta sint. Quod igitur incautè factum est, pro non facto est, si legi potuit. Et ideo & si nouissime (ut solet) fuerit adscriptum, *INTERRAS, INDUCTIONES, SUPERDUCTIONES IPSE* etc.: non videbitur referri ad ea, quæ inconsulto contigerunt. Proinde & si inconsulto superscripsit induxisse se, manebunt: & si ademir, non erunt adempta. Sed si legi non possunt, quæ inconsulto deleta sunt: dicendum est, non deberi. Sed hoc ita dicendum, si ante consummationem testamenti factum.

Digestorum lib. XXVIII.

Cum est. Sed consulto quidem deleta, petentes exceptione repelluntur: inconsulto vero, non repelluntur, siue legi possunt, siue non possunt: quoniam & si totum testamentum non exret, constat valere omnia, quae in eo scripta sunt. Et si quidem illud concidit testator, denegabuntur actiones. Si vero alius inuito testatore, non bene denegabuntur. Et cum hereditatis portio adempta est, vel tota hereditas (si forte sit substitutus) ademptio iure facta videbitur: non quasi adempta (quoniam hereditas semel data adimi facile non potest) sed quasi nec data. Si quis codicillos in testamento confirmavit, & codicillis aliquid ascriptis, mox deleuit, ita ut appareat: an debeatur? Et Pomponius scribit, codicillos delictos non valere.

In dubio cancellatio restringitur ad rationem ipsi cancellationis adiectam. Bartolus.

II. IDEM.

Cancellauerat quis testamentum, idque se propter vnum heredem facere dixerat: postea id testamentum signatum est. Querebatur de viribus testamenti, deque portione eius, propter quem se cancellasse dixerat? Dicebatur, si quidem vnus ex heredibus nomen induxerit, sine dubio ceteram partem testamenti valere: & ipsi soli denegari actiones. sed & legata ab eo nominatim relicta debebuntur, si voluntas ea fuit testantis, ut tantum heredi institutio improbetur. Sed si instituti nomen induxit, & substituti reliquit, institutus emolumentum hereditatis non habebit. Sed si omnia nomina induxerit (ut proponitur) ascripserit autem idcirco se id fecisse, quia vnum heredem offensum habuerit: multum interesse arbitror, utrum illi tantum fraudare voluerit hereditate, an vero causa illius totum testamentum infirmare: ut licet vnus causam inductionis praeberit, verum omnibus obfuerit. Et si quidem soli ei ademptam voluit portionem, ceteris nihil nocebit inductionio: non magis quam si volens vnum inducere heredem, inuitus & alium induxerit. Quod si putauerit totum testamentum delendum ob vnus malum meritum, omnibus denegabuntur actiones. Sed an legatariis denegari actio debeat, quaestio est. In ambiguo tamen interpretandum erit, & legata deberi, & coheredis institutionem non esse infirmendam.

Utriusque

De his, quae in testamento delentur, indu. &c. 119

Instrumentum quod cancellatum est, siue in eo aliqua nomina legatariorum inducunt, non omnino irrita sunt, sed eatenus duntaxat, quatenus testator induxit. Bar.

III. MARCELLVS.

Proximè in cognitione principis, cum quidam hereditaria nomina induxisset, & bona eius ut caduca à fisco vendicarentur, diu de legatis dubitatum est, & maxime de his, quae adscripta erant his, quorum institutio fuerat inducta. Plerique etiam legatarios excludendos existimabant, quod sane sequendum aiebam, si omnem scripturam testamenti cancellasset. Sed nonnullos opinari, id iure ipso periri, quod inductum sit: cetera omnia valitura. Quid ergo? & illud interdum credi potest: cum, qui heredum nomina induxerat, satis se consecutum putasse ut intestati exitum faceret? Sed in re dubia benigniorem interpretationem sequi non minus iustum est, quam tutum. Sententia Imperatoris Antonini Augusti Pudente & Pollione consilii: Cum Valerius Nepos mutata voluntate inciderit testamentum suum, & hereditaria nomina induxerit: hereditas eius secundum diui patris mei constitutionem ad eos, qui scripti fuerant, pertinere non videtur. Et aduocatus fisci dixit: Vos habetis iudices vestros. Viuius Zeno dixit: Rogo domine Imperator, audias me pacèter, de legatis quid statuas? Antoninus Cæsar dixit: Videtur tibi voluisse testamentum valere, qui nomina hereditaria induxerit? Cornelius Priscianus aduocatus Leonis dixit: Nomina heredum tantum induxit. Calpurnius Longinus aduocatus fisci dixit: Non potest vllum testamentum valere, quod heredem non habet. Priscianus dixit: Manumisi quosdam, & legata dedit. Antoninus Cæsar remotis omnibus cum deliberasset, & admitti rursus eosdem iussisset, dixit: Causa praesens admittere videtur humaniorem interpretationem, ut ea duntaxat existimemus Nepotem irrita esse voluisse, quae induxit. Nomen serui, quem liberum esse iusserat, induxit. Antoninus rescripsit, liberum cum nihilominus fore, quod videlicet fauore constituit libertatis.

Si de eodem facto sunt plura instrumenta, minus cancellatio alterius vires non tollit, nisi de mente constet. Bar.

III. PATINIANVS.

Pluribus tabulis eodem exemplo scriptis vnus testamenti voluntas

Digestorum lib. XXVIII.

si voluntatem eodem tempore dominus solenniter complevit, si quasdam tabulas in publico depositas abstulit, atque delcuit. Quæ iure gesta sunt (presertim cum ex cæteris tabulis, quas non abstulit, res gesta declaratur) non constituentur irrita. PAVLVS NOTAT. Sed si ut intestatus moreretur, tabulas incidit, & hoc approbaverint hi, qui ab intestato venire desiderant, scriptis auocabitur hereditas.

De hæredibus instituendis.

Titulus. V.

L. VIPIANVS.

Vi testatur, ab hæredis institutione plerumque debet initium facere testamenti: licet etiam ab exheredatione, quam nominatim facit. Nam diuus Traianus rescripsit, posse nominatim etiã ante hæredi institutionem filium exheredare.

Institutum autem heredem cum quoque dicimus, qui scriptus non est, sed solummodo nuncupatus. Mutus & surdus rectè hæres institui potest. Qui neque legaturus est quid, neque quenquam exheredaturus: quinque verbis potest facere testamentum, ut dicat: *VCIVS TITIVS MIHI HAERES ESTO*. Hæc autem scriptura pertinet ad eum, qui non per scripturam testatur, qui poterit etiam tribus verbis testari, ut, *VCIVS HAERES ESTO*. Nam & *MIHI* & *TITIVS* abundat. Si ex fundo fuisset aliquis solus institutus, valet institutio detracta fundi mentione. Sin autem sic scribat, *VCIVS HAERES*: licet non adiecerit *ESTO*, credimus plus nuncupatum, minus scriptum: & si ita, *VCIVS ESTO*, tantundem dicimus. Ergo & si ita, *VCIVS* solummodo, Marcellus non insubtiliter non putat hodie hoc procedere. Diuus autem Pius, cum quidam portiones inter hæredes distribuisset ita, *ILLE EX PARTE TOTA, ILLE EX TOTA*: nec adieciisset, *HAERES ESTO*: rescripsit valere institutionem. quod & Iulianus scripsit. Itè diuus Pius rescripsit, ibi *VXOR MEA ESTO*, institutionem valere, licet decesset, *HAERES*. Idem Iulianus, *ILLVM HAEREDEM ESSE*, nõ putavit valere: quoniam decesset aliquid. Sed & ipsa valebit, subaudito *IVBEO*.

De fidei conditionis de præterito vel de præsentis iurisdictione.

† Qui & quo ordi- ne hære- des insti- tuendi, pul- chre Pla- to dialog. de ieg.

De hæredibus instituendis.

120

tionem: sed si de futuro, purificat, si ex facta testatoris depêdet, &c.

II. IDEM.

Circa eos, qui ita hæredes instituti sunt, *EX PARTIBVS, QVAS ADSCRIPSERO*: non putat Marcellus eos hæredes, nullis adscriptis partibus: quemadmodum si ita essent hæredes instituti, *SI HIS PARTES ADSCRIPSERO*. Sed magis est, ut sic utraque institutio accipiat (si voluntas defuncti non refragatur) ex quibus partibus adscripsero: si minùs, ex æquis, quasi duplici facta institutione. Quam sententiam Celsus libro decimosexto Digestorum probat, aliter atque in illa institutione, *EX QVA PARTE ME TITIVS HAEREDEM SCRIPSI, SEIVS HAERES ESTO*. tunc enim si non est à Titio scriptus, nec Seius ab eo, nec immerito. hic enim creditur inesse conditio. sed Marcellus hæc similia, licet non rectè putat. Potest autem interesse, utrum ita quis scribat, *EX HIS PARTIBVS, QVAS ADSCRIPSI, AN ADSCRIPSERO*: ut superiore modo dicas, nullis adscriptis partibus, nullam esse institutionem: quomodo in illo Marcellus, *EX HIS PARTIBVS, EX QVIDVS TESTAMENTO MATRIS SCRIPTI EVERVNT, HAEREDES SVNTO*, si intestata mater decesserit, hos non esse institutos.

III. IDEM.

Servus alienus vel totus vel pro parte sine libertate heres institui potest. In institutione videtur adempta conditio quæ adicitur libertati. Bartolus.

Si servum meum purè heredem scripsero sub conditione liberum, differtur institutio in id tempus, quo libertas data est.

De adiectione alterius alteri potest adici conditio. Bar.

Si quis ita scripserit, *SI TITIVS HAERES ERIT, SEIVS HAERES ESTO*: quasi quævis conditio expectatur Titij aditio, ut Seius hæres fiat. Et sanè & Iuliano & Tertulliano hoc videtur.

Licet in institutionis non mutetur, tamen qualitas acquisitionis mutari potest. Bar.

Qui fideicommissam libertatem sub conditione accipit, potest ab hærede purè cum libertate hæres institui, & non expectata.

Digestorum lib. XXVIII.

expectata conditione libertatem & hereditatem consequitur, eritque interim necessarius: & existente conditione voluntarius heres efficitur, non ut desinat heres esse, sed ut ius in eo mutetur successionis. Apertura tabularum dilatio, necessarii heredis ius non mutat, ut solennis in substituto impuberi dicere. Nam est relatum, si se arrogandum dederit substitutus: impuberi defuncto filius necessarius cum fore. Cuius heres potest sub omni conditione institui, filius vero sub potestativa tantum: cui si non paruerit, ab hereditate excluditur, & cohæres statim potest adire non expectato quod impleat conditionem. Bartolus.

III. IDEM.

S'Vus quoque heres sub conditione heres potest institui. Sed excipendus est filius: quia non sub omni conditione potest institui. Et quidem sub ea conditione, quæ est in potestate ipsius, potest. (de hoc enim inter omnes constat) Sed utrum ita demum institutio effectum habeat, si paruerit conditioni, an & si non paruerit, & decesserit: Iulianus putat, filium sub huiusmodi conditione institutum, etiam si conditioni non paruerit, sub mortem esse: & ideo si cohæredem habeat ita institutus, non debere eum expectare, donec conditioni pareat filius: & si cum patrem intestatum faceret, non parendo conditioni, proculdubio expectare deberet. Quæ sententia probabilis mihi videtur, ut sub ea conditione institutus, quæ in arbitrio eius sit, patrem intestatum non faciat. C. Condicio dicitur potestativa vel non secundum id quod frequenter accidit. Bartolus.

Puto rectè generaliter definiri: utrum in potestate fuerit conditio, an non fuerit, facti potius esse. potest enim & hæc, si ALEXANDRIAM PERVENERIT, non esse in arbitrio per hyemis conditionem. potest & esse: si ei, qui à primo miliario Alexandriæ agat, sit interposita. Potest & hæc, si DECEM TITIO DEDERIT, esse in difficili, si Titius peregrinetur longinquo itinere. propter quæ ad generalem definitionem decurrendum est.

C. sub conditione potestativa, quæ potest impleri ultimo iuræ spiritus filio non admittitur substitutio: nisi in ea dies fuerit adiectus: secus si ultimo iuræ spiritu impleri non potest. Bartolus.

Sed & si filio sub conditione, quæ in eius potestate est, herede

De hæredibus instituendis.

127.

rede instituto, nepos sit substitutus, siue extraneus: puto viuo filio non extaturum heredem substitutum: post mortem vero extaturum. nec necessariam substituto filij exheredationem: cum & si fuerit facta, frustra sit. post mortem enim filij facta est, quam inutilem esse aliàs ostendimus. Opinamur igitur filium, si sit institutus sub ea conditione, quæ est in eius potestate: non indigere exheredatione à sequentibus gradibus: alioquin & cohærede indigebit.

V. MARCELLVS apud Iulianum libro vicefimonono Digestorum notat.

S' I eiusmodi sit conditio, sub qua filius heres institutus est, ut ultimo vite eius tempore certum sit eam existere non posse, & pendente ea decedat, intestato patri heres erit: veluti, si ALEXANDRIAM PERVENERIT, HAERES ESTO. Quod si etiam nouissimo tempore impleri potest, veluti si DECEM TITIO DEDERIT, HAERES ESTO: contra puto.

VI. ULPIANVS.

S' Ed & si in conditione dies sit adiectus, ut puta si CAPITOLIUM INTRA TRIGINTA DIES ASCENDERIT: tantundem potest dici, ut si non paruerit conditioni, substitutus possit admitti filio repulso. idque consequens est sententiæ Iuliani & nostræ.

C. liberi sequentis gradus post filium possint sub omni conditione institui. Bartolus.

Nepotes autem, & deinceps cæteri, qui ex lege Vellea instituti, non rumpunt testamentum: sub omni conditione institui possunt, etsi redigantur ad filij conditionem.

C. incapax mediæ temporis institutionem non vitiat. Bartolus.

Solemus dicere mediæ tempora non nocere: ut puta, cuius Romanus scriptus heres, viuo testatore factus est peregrinus: mox ad civitatem Romanam pervenit, mediæ tempora non nocent. Servus alienus sub conditione heres scriptus, traditus est seruo hæreditario: mox usufructus ab extraneo. non est vitiosa institutio.

C. si servus cum libertate institutus redimatur in vita testatoris, efficitur necessarius: secus si post mortem. Bartolus.

Si servum communem cum libertate dominus heredem scripserit, & eum redemerit, necessarius efficitur. Sed si substitutus.

ff. Infor.

q

stutus

Digestorum lib. XXVIII.

stitutus sit impuberi, & partem redemerit impubes, necessarius non efficitur, ut Iulianus scribit.

¶ Si servus solus cum libertate institutus, libertatem recipit a seipso: ideo a seipso adimi non potest. *var.*

Sed si sit cum libertate institutus, an ei libertatis datio co-
dicillis adimi possit, apud Iulianum quaeritur? Et putat in
cum casum, quo necessarius fieret, ademptionem non vale-
re, ne à semetipso ei libertas adimatur. Servus enim heres
institutus, à semetipso libertatem accipit. Quae sententia
habet rationem. Nam sicut legari sibi non potest, ita nec
à se adimi.

VII. IULIANVS.

SI servus communis sub conditione heres institutus, vivo
testatore libertatem consecutus sit, etiam pendente con-
ditione testamentariae libertatis, adire hereditatem potest.
Item siue testator eum alienaverit, siue heres post mortem
testatoris, iussu domini hereditatem adibit.

¶ Si hereditatis debitor a duobus dominis dies simul cedit: servus
utriusque necessarius heres erit. *var.*

VIII. IDEM.

DVO socij quendam servum communem testamento fa-
cto heredem & liberum esse iusserant. ruina simul op-
pressi perierant. Pleriq; responderunt, hoc casu duobus Or-
cium heredem existere, & id est verius. Sed & si sub eadē
conditione servum communem uterq; socius liberum here-
demq; esse iussit, eaq; extitit, idem iuris erit.

¶ Error in corpore initiat institutionem ex legato.

IX. ULPIANVS.

QVOTIES volens alium heredem scribere, alium scri-
pserit, in corpore hominis erras (veluti frater meus,
patronus meus) placet neq; eum heredem esse, qui scriptus
est quoniam voluntati deficitur: neque eum, quem vo-
luit quoniam scriptus non est. Et si in re quis errave-
rit (ut puta dum vult lancem relinquere, vestem legat)
neutrum debet. hoc siue ipse scripserit, siue scribendum
dictavit.

¶ Error in quantitate continua vel discreta dispositionem non in-
stat: ex quo est dictum, praevaleret ei quod est scriptum. *var.*

Sed si non in corpore erravit, sed in parte (puta cum di-

ctasset

De heredibus instituendis.

122

ctasset ex semisse aliquem scribi, ex quadrante sit scriptus.)
Celsus libro undecimo Digestorum posse defendi ait, ex so-
misse heredem fore: quasi plus nuncupatum sit, minus scri-
ptum, quae sententia rescriptis adiuvatur generalibus. Idemq;
est, & si ipse testator minus scribat, cum plus vellet adscribe-
re. Sed si maiorem partem adscripserit testamentarius, vel (quod
difficilius est probari) ipse testator, ut pro quadrante semis-
sem: Proculus putat, ex quadrante fore heredem: quoniam
insit quadrans in semisse, quam sententiam & Celsus probat.
Sed & si quis pro centum decem per notam scripserit, idem
iuris est. Nam & ibi utriusq; scriptum est, & quod voluit, & quod
adiectum est, quae sententia non est sine ratione.

¶ Error in conditione, quam quis destituit inferere, institutione
initiat. *var. totus.*

Tantumdem Marcellus tractat, & in eo, qui conditionem
destinans inferere, non addidit: nam & hunc pro non insti-
tuto putat. Sed & si conditionem addidit, dum nollet ea de-
tracta heredem futurum: nec nuncupatum videri, quod con-
tra voluntatem scriptum est. Quam sententiam & ipse, &
nos probamus. Idem tractat & de testamentarius contra vo-
luntatem testatoris conditionem detraxit, vel mutavit: he-
redem non futurum, sed pro non instituto habendum.

¶ Persona institutioni adiecta per errorem, heres non erit.
var. totus.

Sed si cum primum heredem ex parte dimidia scribere
destinasset, primum & secundum scripserit: solus primus scri-
ptus heres videbitur, & solus heres existeret, quasi ex parte
dimidia institutus.

¶ Sufficit heredem demonstrari aliter, quam nomine proprio.
var. totus.

Si quis nomen heredis quidem non dixerit, sed indubi-
tabili signo eum demonstraverit, quod penè nihil à nomi-
ne distat: (non tamen eo, quod contumelie causa solet ad-
di) valet institutio. Heres enim instituitur, nisi si certus de-
monstratur, nemo potest.

¶ Sufficit personas esse certas, licet portionum distributio ex fu-
turo eventu dependeat. *var.*

Si quis tamen ita dixerit, UTER EX FRATRIBVS
MEIS TITIO ET MAEVIO SEMIAM Vxo-
q ij REM

Digestorum lib. XXVIII.

REM DVXERIT, EX DODRANTE: YTER
NON DVXERIT, EX QVADRANTE HAE-
RES ESTO: rectè factam institutionem certum est: licet
ex qua quis parte, incertum est. Planè erit similis institutio
si ita facta fuerit, VTER EX SYDIA SCRIPTIS
FRATRIBVS MEIS SEIAM VXOREM DV-
XERIT, HAERES EST O. Sed & hac puto valere insti-
tutionem, quasi sub conditione factam.

¶ Per institutionem succeditur in ius defuncti, & plures in dubio
intelliguntur aequaliter instituti. *Bar.*

Haereditas iuris successores sunt & si plures instituuntur, di-
uidi inter eos à testatore ius oportet: quod si nò fiat, omnes
aequaliter haereditas sunt.

¶ Haereditas instituta in re certa dividit sibi haereditatem aequaliter,
nisi testator manifestissime aliud voluit. *Bar.*

Si duo sint haereditas instituti, vnus ex parte tertia fundi
Corneliani, alter ex besse eiusdem fundi: Celsus expeditis-
simè Sabini sententià sequitur, vt detracta fundi mentione,
quasi sine partibus haereditas scripti, haereditate potiuntur: si
modò voluntas patris familiàs manifestissime nò refragetur.

¶ Visio postea non impedit diem haereditatis & libertatis simul
cedere. *Bar.*

Si quis ita scripserit, STICHVS LIBER ESTO,
ET POSTEA QVAM LIBER ERIT, HAERES
ESTO, Labeo, Neratius Aristo opinantur, detracto verbo
medio, POSTEA, simul ei libertatem & haereditatem cõ-
petere, quæ sententià mihi quoque vera videtur. Si quis
primum ex triente, secundum ex triente haereditatem institu-
erit: & si secundus haereditas non erit, tertium ex besse haereditatem
scribat: hic secundo repudiante, bessem habebit non solum
iure substitutionis, sed etiam institutionis, * (id est, trientem
iure substitutionis, trientem iure institutionis.) Seruus cõ-
libertate haereditas institutus, si sit alienatus, iuberi adire ab eo
potest, cui alienatus est. Sed si redemptus sit à testatore, in-
stitutio valet, & necessarius haereditas erit. Si seruus ex die liber-
tatem acceperit, & haereditatem purè, mox sit alienatus vel
manumissus: videamus, an institutio valeat. Et quidè si alie-
natus non sit, potest defendi institutionem valere: vt ve-
niente die libertatis, quæ haereditatem moratur, competen-
te liber-

* Hæc autem
desunt.

De haereditibus instituendis.

123

te libertate, & haereditas necessarius existat. Sed si in diem liber-
tas, aut haereditas sub conditione data sit, si conditio post-
diem aduenientem extiterit, liber & haereditas erit. Sed & si pu-
er fuerit haereditas institutus, libertate in diem data: si sit aliena-
tus, vel manumissus, dici debet, cum posse haereditatem existe-
re. Sed si non ipse seruus sit alienatus, sed ususfructus in eo:
æquè institutio valet, sed differtur in id tempus, quo extin-
guatur ususfructus.

¶ Plures instituti ex diuersis rebus admittuntur aequaliter ut insti-
tuti. *Barolus.*

X. PAVLVS.

SI alterius atque alterius fundi pro equis partibus haereditas
quis instituerit, perinde habebitur, quasi nò adiectis par-
tibus haereditas scripti essent. Nec enim facillè ex diuersitate
prædiorum portiones inueniuntur. Ergo expeditius est, quod
Sabinus scribit, perinde habendum, ac si nec fundum, nec par-
tes nominasset.

¶ Coniuncti ex re certa habentur pro mo, quoad diuisionem haere-
ditatis faciendam cum alio instituto. *Bar.*

XI. LABOLEVS.

ATTIVS FVNDI CORNELIANI HAERES
ESTO, DVO TITII ILLIVS INSVLAB
HAEREDES SVNTO. duo Titij semissem habebunt,
Attius item semissem, idque Proculo placet. quid tibi vide-
tur? Respondi: vera est Proculi opinio.

¶ Etiam in distributione partium ultimum dictum præualeat. *Bar.*

XII. PAVLVS.

SI inaequalibus partibus datis ita adficiatur, QVOS EX
DISPARIBVS PARTIBVS HAEREDES
INSTITVI, AEQVE HAEREDES SVNTO: exi-
stimandum est, exaequari eos, scilicet si hoc ante peractum
testamentum scriptum sit.

¶ Visio æque facit ut coniuncti, cum diuisis aequaliter admit-
tantur. *Barolus.*

XIII. VLPIANVS.

INTERDUM hæc adiectio, AEQVE HAEREDES SVN-
TO, testatoris voluntatem exprimit: vtputa PRIMVS, ET
FRATRIS MEI FILII AEQVE HAEREDES SVN-
TO. Nam hæc adiectio declarat omnes ex virilibus partibus
q iij institutos

Digestorum lib. XXVIII.

institutos, vt & Labeo scripsit: qua detracta, semissem fratris filij, semissem primus haberet.

Res est diuisibilis in infinitas partes. Bar.

In hunc locum copiose Alex ab Alex. de Ges. no. die. ca. pite. 1.

† Paterfamilias distribuere hereditatem in tot partes potest, quot voluerit: sed solennis assis distributio in duodecim vncias fit. Denique si minus distribuit, potestate iuris in hæc renouitur: vt puta, si duos hæredes ex quadrante scripserit, nam hereditas eius residua accedit, vt ex semislib⁹ videatur scripti. Sed & si alter ex quadrante, alter ex semisse hæredes scripti sunt: qui accedit quadrans, pro partibus hereditariis eis accrescit. Sed & si excesserit in diuisione duodecim vncias, æque pro rata decrescet: vt puta, me ex duodecim vnciis hæredem, te ex sex scripsit, ego hereditatis habeo bessem, tu trientem.

Sed si duos ex asse hæredes scripserit, alios duos ex duodecim vnciis: an æque distributio fiat, apud Labeonem libro quarto Posteriorum queritur. Et putat Labeo, & illos ex semisse: & hos, qui ex duodecim vnciis scripti sunt, ex semisse hæredes fore, cui sententiæ adsentendum puto. Sed & si duos hæredes ex asse instituerit, tertium autem ex dimidia & sexta, eodem libro Labeo ait, in viginti vncias assem diuidendum, octoq; latunum ex dimidia & sexta scriptum, illos duos, duodecim. Apud eundem refertur: TITIVS EX PARTE TERTIA: deinde asse expleto, IDEM EX PARTE SEXTA. In quatuordecim vncias hereditatem diuidendam Trebatius ait.

¶ Si quis multos hæredes, primum in primam, secundam & tertiam in secundam & tertiam partem scripserit, intelligantur omnes æqualiter instituti. Bar.

XIII. IASOLENVS.

Si quis hæredes ita instituit, TITIVS EX PARTE PRIMA, SEIVS EX PARTE SECUNDA, MAEVIUS EX PARTE TERTIA, SVLPITIVS EX PARTE QUARTA HÆREDES SYNTO: æque partes hereditatis ad institutos pertinebunt: quia testator appellatione numeri, scripturæ magis ordinem, quam modum partibus imposuisse videtur.

¶ Relativum quis vel qui, in dubio facit veram relationem, nõ simplicem. Bartolus.

XV. VLPIANVS.

Julianus.

De hæredibus instituendis.

124

¶ Iulianus quoque libro tricesimo refert, si quis ita hæredes scripserit, TITIVS EX PARTE DIMIDIA HÆRES ESTO, SEIVS EX PARTE DIMIDIA: EX QVA PARTE SEIVM INSTITVI, EX EADEM PARTE SEMPRONIUS HÆRES ESTO: dobiri posse, vtrum in tres semisses diuide-re voluerit hereditatem, an verò in vnum semissem Scium & Sempronium coniungere. quod est verius. & ideo coniunctim eos videri institutos, sic fiet, vt Titius semissem, hi duo quadrantes ferant. Idem eodem libro scripsit: si primus ex semisse, secundus ex semisse: si primus hæres non erit, tertius ex dodrante substitutus sit, facti quidem questionem esse: verum rectè dici, si quidem primus adierit, æquales partes habituros: si repudiaverit, quindecim partes futuras: ex quibus novam quidem laturus sit tertius, sex secundus.

XVI. IULIANVS.

Nam tertium & instituti & substituti personam sustinere: & in tres partes instituti videri, in sex substituti.

XVII. VLPIANVS.

Item (vt Sabinus ait) si cui pars adposita non est, duos putà ex quadrantibus heredes scripsit, tertium sine parte, quod asse deest, fert, hoc & Labeo.

¶ Quod quosdam instituit ex undecim vnciis, & duos sine partibus: illam meam habebunt illi, quæ sunt scripti sine partibus: & si unus ex eis semunciam repudiat, omnibus accrescit. Bar.

Vnde idem tractat, si duos ex undecim, duos sine parte scripsit: mox vnus ex his, qui sine parte fuerit, repudiaverit: vtrum omnibus semuncia, an ad solum sine parte scriptum pertineat, & variat. Sed Serui⁹ omnibus accrescere ait: quam sententiam veriore puto. Nam (quantum ad ius accrescenti) non sunt coniuncti, qui sine parte instituntur. quod & Celsus libro decimosexto Digestorum probat. Idem quoque putat, & si expleto asse, duos sine parte hæredes scripserit, neque hos, neque illos coniunctos. Sed si asse expleto, alium sine parte hæredem scripserit, is in alium assem veniet. Aliter, atque si ita scripsisset, expleto asse, & RELIQUA PARTE HÆRES ESTO: quoniam cum nihil reliquum sit, ex nulla parte hæres institutus est. Sed si expleto asse, duo sine partibus scribantur: vtrum in singulos asses isti duo,

q. iij

duo,

Digestorum lib. XXVIII.

duo, an in vnum assem coniungantur, queritur. Et putat Labeo, & verius est, in vnum assem venire. Nam & si vnus sine parte, duo coniunctim sine parte instituuntur: non tres tridentes fieri Celsus libro decimosexto scripsit, sed duos semis. Quod si quis dupondium distribuit, & tertium sine parte instituit: hic non in alium * dupondium, sed in tridentem venit, vt Labeo libro quarto Posteriorū scripsit: * sed & Aristoteli & Paulus scripta Labeonis probauerunt, proque probabilibus accepit Vlpianus, quæ ab eis notata non sunt.

Institutus sine parte, habebit quod deest ad dupondium. *nar.*
XVIII. PAVLVS. lib. j. ad Vitellium.

VITELLIVS SABINVS. Quæritur est, si plus asse paterfamilias distribuisse, & aliquem sine parte fecisset hæredem, vtrumne is assem habiturus foret: an id duntaxat, quod ex dupondio deesset? Et hæc esse tolerabilissimam sententiam puto, vt eadem ratio in dupondio omnique re deinceps, quæ in asse, seruetur. PAVLVS. Eadem ratio est in secundo asse, quæ in primo.

Verba cunctatim conditionaliter prolata, non inducunt dispositionem. *Bartholus.*

XIX. VLPIANVS.

EX facto etiam agitatum Pomponius & Arrianus referunt, si quis vacua parte relicta, ita instituisse, SI MIHI SEIVS HAERES NON ERIT (quem non instituerat) SEMPRONIVS HAERES ESTO: an hic Seivus occupare posset vacatam portionem? Et Pegasus quidem existimat, ad eam partem admitti. Aristoteli contra putari: quia huic pars esset data, quæ nulla esset, quam sententiam & Labolenus probat, & Pomponius, & Arrianus: & hoc iure vitimur.

XX. PAVLVS.

Quo loco scribatur hæres sine parte, vtrum primo, an medio, vel nouissimo, nihil interest.

Qui iam mortuo relinquitur, id accrescit aliis: ex verba testatoris debent intelligi perinde ac si esset illud quod testator putauit. *Bartholus.*

Si iam mortuo quadrans, alij dodrans datus sit, & alius sine parte scriptus sit: Labeo ait, eum, qui sine parte hæres institutus sit, alterum assem habiturum, & hanc mentem esse testantis.

De hæredibus instituendis.

125

testantis. quod & Iulianus probat, & verum est. Quod si viuus & mortuus ex parte dimidia coniunctim heredes instituti sunt, ex altera alius, æquas partes eos habituros ait: quia mortui pars pro non scripta habetur.

XXI. POMPONIVS.

TRebatius ait, sic non recte scribi, QVISQVE MIHI HAERES ERIT, STICHVS LIBER ET HAERES ESTO: liberum tamen eum Labeo, & heredem futurum recte putat. Seruo libertatem purè, hæreditatem sub conditione dari posse, verissimum puto: vt tamen vtrumque ex conditione pendeat.

XXII. IULIANVS.

ET expleta quidem conditione liber heresque erit, quocumque loco libertas data fuerit: deficiente autem conditione, punde habebitur, ac si libertas sine hereditate data fuerit. Missus in possessionem, pendente conditione potest omnia facere quæ curator datus posset. *nar.*

XXIII. POMPONIVS.

SI quis instituat hæres in diem certum vel incertum, is bonorum possessionem agnoscere potest, & tãquam hæres distrahere hæreditatem.

Si institutus differt conditionem potestatiuam implere, ei ad hoc per iudicem terminus statuetur. *nar.*

Sed si bonorum possessionem non admittat, sed conditionem trahat, cui facile parere possit: veluti, si seruum, quæ in potestate habet, manumiserit, nec manumittat: hic Prætoris erunt partes, vt imitetur edictum suum illud, quo præfinit tempus, intra quod adeatur hæreditas.

Pendente conditione casuali index statuet terminum, intra quem si non petatur bonorum possessio, vel hæreditas adeatur: ereditores in possessionem mittentur: ex curator bonis constituetur. *nar.*

Item si conditioni hæres parere non potuit, quam in sua potestate nõ habebat: veluti institutione collata in alterius factum, aut quendam casum, SI ILLE (puta) CONSUL FACTVS FVERIT: tunc postulanti bus creditoribus constituit Prætor, nisi intra certum tempus hereditas obtigerit, adicquæ fuerit, se bona defuncti à creditoribus possideri: & interim quæ urgebunt, per curatores distrahi iussurum. Sed etsi sub conditione quis heres institutus sit, & graue æs alienum sit,

Digestorum lib. XXVIII.

fit, quod ex poena crescit: & maxime, si publicum debitum imminet, per curatorem soluendum est res aliena: sicut cum veter in possessione sit, aut pupillus hæres tutoris non habeat. Adversus facta per talem curatorem non restituitur pupillus: sed absens vel aliter impeditus. *Uar.*

Et quod ait, CAUSA COGNITA, adiectum est propter eos, qui sine dilatione peregrè essent, vel ægritudine, vel valetudine ita impediuntur, ut in ius produci non possent, nec tamen defenderentur.

Si instituo duos hoc modo, uter eorum vivat: et ambo vivant: ambo sunt instituti: sed si alter tantum vivat, ille solus est institutus in parte, et in parte mortui censetur substitutus.

XXIII. CELSYS.

TITIVS ET SEIVS, UTERQUE EORUM VIVET, HÆRES MIHI ESTO. Existimo, si uterque vivat, ambo hæredes esse: alteroque mortuo, cum, qui supererit, ex asse hæredem fore.

XXV. ULPIANVS.

Q Via tacita substitutio incesse videtur institutioni.

XXVI. CELSYS.

Idem: & in legato eodem modo relicto senatus censuit.

Si prima institutio est plena, secunda in eodem testamento facta nihil operatur, et idem ubi sub pluribus conditionibus disjunctive relinquitur. *Uar.*

XXVII. POMPONIUS.

Si te solum ex parte dimidia pure, ex altera sub conditione hæredem instituero, & substituero tibi, non existente conditione, substitutum ex ea parte hæredem fore, Celsus ait. Sed si te hæredem instituero, & deinde sub conditione eundem te instituam, nihil valere sequentem institutionem: quæ prius satis plana fuisset. Sed si plures institutiones ex eadem parte sub diversis conditionibus fuerint factæ: vtra prior conditio extiterit, id faciet, quod supra diximus, si pure & sub conditione idem instituat.

Varietas ordinis institutionem non uliat. *Uar.*

XXVIII. ULPIANVS.

Si ita quis institutus sit, TITIVS HÆRES ESTO, SI SECUNDVS HÆRES NON ERIT, DEINDE SECUNDVS HÆRES ESTO. placet primo gradu Secundum esse institutum.

¶ NO.

De hæredibus instituendis.

126

Nomen quisque, proprie est collectivum: sed favore institutionis ut distributum assumitur. *Uar.*

XXIX. POMPONIUS.

Hoc articulo QVISQUE omnes significantur. & ideo Labeo scribit, si ita scriptum sit: TITIVS ET SEIVS, QVANTA QVISQUE EORUM EX PARTIBUS HÆREDEM ME HABVERIT SCRIPTVM, HÆRES MIHI ESTO: nisi omnes habeant scriptum hæredem testatorem, neutrum hæredem posse esse: quoniam ad omnium factum sermo referatur, in quo puto testatoris mentem respiciendam. Sed humanius est, cum quidem, qui testatorem suum hæredem scripserit, in partem partem ei hæredem fore: qui autem cum non scripserit, nec ad hæreditatem eius admitti.

XXX. ULPIANVS.

Pignori obligatum servum necessarium domino posse fieri, Imperator Severus rescriptis: tamen, si paratus sit prius creditori satisfacere.

¶ Et liberi et servi possunt hæredes institui. *Uar.*

XXXI. CAIVS.

Non minus servos, quam liberos hæredes instituere possumus: si modo eorum scilicet servi sint, quos ipsos hæredes instituere possumus: cum testamèti factio cum servis, ex persona dominorum introducta est. Hæreditarium servum ante aditam hæreditatem ideo placuit institui hæredem posse, quia creditum est hæreditatem dominam esse, & defuncti locum obtinere.

¶ Ultima voluntas non debet ex alieno arbitrio pendere. *Uar.*

XXXII. IDEM.

Illa institutio, quæ TITIVS VOLVERIT, ideo vitiosa est, quod alieno arbitrio permixta est. Nam satis constanter veteres decreverunt, testamentorum iura ipsa per se firma esse oportere, non ex alieno arbitrio pendere.

¶ Captus ab hostibus, et servus eius, potest institui propter spem postliminii. *Uar. Iulius.*

Is, qui apud hostes est, rectè hæres instituitur: quia iure postliminii omnia iura civitatis in personam eius in suspensio retinetur (vel non obtruncantur). Itaque si reuersus fuerit ab hostibus, poterit hæreditatem adire. Servus quoque eius rectè hæres instituitur. *¶ Atque, de res in-*

Digestorum lib. XXVIII.

res instituitur: & si reuerfus sit ab hostibus, potest eum iubere adire hereditatem. si vero ibi decesserit, qui ei heres existet potest per seruum heres fieri.

Non expectatur conditio, cuius nihil operatur euentus. *Bar.*

XXXIII. IDEM.

Si quis ita scripserit: TITIVS EX PARTE DIMIDIA HAERES ESTO: IDEM TITIVS EX ALTERA PARTE DIMIDIA, SI NAVIS EX ASIA VENERIT, HAERES EST: cum ex pura institutione heres adierit (quauis conditio alterius institutionis pendeat) ex asse fit heres, scilicet etiam conditione deficiente: cum non profit ei quicquam conditio existens: quippe cum non dubitetur, quin si quis ex parte dimidia heres institutus sit, nec praterca quisquam alius, ipse ex asse heres institutus esse videatur.

XXXIII. PAPINIANVS.

Hereditas ex die vel ad diem non recte datur: sed vitio temporis sublato, manet institutio.

Institutio plurimum ex rebus certis ualet, & sint heredes aequaliter, & res illas tanquam praelegatas accipiunt. Item ibi dicitur esse res, ubi perpetuo debet esse, non ubi ad tempus. *Bar.*

XXXV. VIPIANVS.

Ex facto proponebatur quidam duos heredes scripsisse: vnum rerum provincialium, Italicarum rerum alterum: & cum merces in Italiam deuehere solet, & pecuniam demississet in provinciam ad merces comparandas, exque comparata essent vel viuo eo, vel post mortem, nondum tamen in Italiam deuectae. Querebatur, merces vtrum ad eum pertinerent, qui rerum Italicarum heres scriptus erat: an vero ad eum, qui provincialium: Dicebam, receptum esse, rerum heredem institui posse, nec esse inutilem institutionem: sed ita, ut officio iudicis familie ereiscundae cognoscentis contineatur, ut amplius nihil is, qui ex re institutus est, quam rem, ex qua heres scriptus est, consequatur. Ita igitur res accipitur (verbi gratia) pone duos esse heredes institutos: vnum ex fundo Corneliano, alterum ex fundo Liboniano: & fundorum alterum quidem facere dodrantem honorum, alterum quadrantem. Erunt quidem heredes ex aequis partibus, quasi sine partibus instituti: veruntamen officio iudicis continebitur, ut vnicuique eorum

De heredibus instituendis.

127

eorum fundus, qui relictus est, adiudicetur vel attribuat.

Vnde scio quaesitum, ares alieni onus, pro qua parte agnoscere debeat? Et refert Papinianus (cuius sententia ipse quoque probauit) pro hereditariis partibus eos agnoscere ares alienum debere. (hoc est, pro semisse) fundos etenim vice praecceptionis accipiendos. Quare si forte tantum sit es alienum, ut nihil detractio eo superesse possit, consequenter dicemus, institutiones istas ex re factas nullius esse momenti. Et si forte Falcidia interueniens recessionem esset legatorum factura, hic officium iudicis recidit praecceptiones istas, ut non plus quisque eorum habeat, quam esset habiturus, si legatum accepisset, vel aliud. (vel etiam praecceptiones.) Quod si fuerit incertum, an Falcidia interuenitura sit, rectissime probatur, officio iudicis cautiones esse interponendas. Cum haec ita sint (haec enim institutio, de qua queritur, non est repellenda) & si alius rerum provincialium, alius rerum Italicarum heres scriptus fuerit, officioque iudicis attribuetur singulis res, quae adscriptae sunt: tamen erunt heredes ex aequis partibus: quia nulla pars adscripta est. Quae res facit, ut si forte in aliis facultatibus plus sit, (in Italicis forte quam in provincialibus) in aliis minus, & ares alieni ratio urgeat: dici oporteat immutationem eandem fieri, quam supra ostendimus. Proinde & si aliis fuerint legata relicta, contributio admittenda erit.

Rerum autem Italicarum vel provincialium significatione, quae res accipiendae sint, videndum est. Et facit quidem totum voluntas defuncti. nam quid senserit, spectandum est. veruntamen hoc intelligendum erit, rerum Italicarum significatione eas contineri, quas perpetuo quis ibi habuit, aut ita disposuit, ut perpetuo haberet. ceteroquin si in tempore aliquid transfudit in alium locum, non ut ibi haberet, sed ut deinde ad pristinum locum reuocaret: neque angebit, quo transfudit: neque minuet, unde transfudit. ut puta de Italico patrimonio quosdam seruos miserat in provinciam (forte Galiam) ad exigendum debitum, vel ad merces comparandas, recuturos, si comparassent: dubium non est, quin debeat dici, ad Italicum patrimonium eos pertinere debere: & est apud Mutium relatum, cum fundus erat legatus, vel cum instrumento, vel cum his quae ibi sunt. Agasonem enim missum in villam a patrefamilias, non pertinere ad fundi legatum ait: quia

* Hec ares defunct.

* Hec ares defunct.

Digestorum lib. XXVIII.

quia nō idcirco illō erat missus, ut ibi esset. Proinde si servus missus fuerit in villam, interim illic futurus (quia dominum offenderat) quasi ad tempus relegatus: responsum est, eum ad villæ legatum non pertinere. Quare ne servus quidem, qui operari in agro consuevit, qui in alios agros reverterentur, quasi ab alio commodati, in ea sunt conditione, ut ad legatum pertineant: quia non ita in agro fuerant, ut ei agro viderentur destinati. Quæ res in proposito quoque suggerit, ut Italicarum rerum esse credantur eæ res, quas in Italia esse testator voluit. Proinde & si pecuniam miserit in provinciam ad merces comparandas, & necdum comparatæ sint: dico pecuniam, quæ idcirco missa est, ut pro ea merces in Italiam adducerentur, Italico patrimonio adiungendam. Nam & si dedisset in provinciam de pecuniis, quas in Italia exercebat, ituras & redituras, dicendum est, hæc quoque Italici patrimonij rationem esse. igitur effici dixi, ut merces quoque istæ, quæ comparatæ sunt, ut Romam veherentur: siue profectæ sint eo vino, siue nondum: & siue scit, siue ignoravit: ad eū hæredem pertineant, cui Italicæ res sint adscriptæ.

¶ Defectus conditionis de futuro quæ dependet ex facto testatoris, institutionem non viciat. Bar.

XXXVI. IDEM.

Si quis ita scripserit hæredem, ex qua parte codicillis Titium hæredem scripsero, hæres est: etiam si pars in codicillis non fuerit adscripta, erit tamen hæres, quasi sine parte institutus.

¶ Non admittitur consensus instituti et substituti. Bar.

XXXVII. IULIANVS.

Cum in testamento ita scribitur, si filius meus me vivo morietur, nepos ex eo post mortem meam natus, hæres est: duo gradus hæredum sunt. nullo enim casu uterque ad hæreditatem admittitur. Ex quo apparet, si nepoti Titius substitutus fuerit, & filius patri hæres extiterit, non posse Titium unā cum filio hæredem esse: quia non in primum, sed in secundum gradum substituitur. Hæc verba, Publius, Marcus, Caius, invicem substituti, hæredes mihi sunt: sic interpretanda sunt, ut breviter

De hæredibus instituendis.

118

breviter videatur testator tres instituisse heredes, & invicem eos substituisse: perinde ac si ita scripserit, ille, et ille, et ille, instituti hæredes et substituti sunt. Qui tres filios habebat, & ita scripserat, filii mei hæredes sunt: Publius filius meus hæres est: Videri potest prima parte, duos duntaxat filios hæredes instituisse.

¶ Post mortem legatarii potest servus legatus hæres institui. Bar.

XXXVIII. IDEM.

¶ Vi filio impuberi ex hæredato Pamphilum legat, eundem post mortem filij ex parte hæredem institui eodem modo potest, quo is, qui servum communem Sempronio legatum, eundem post mortem Sempronij ex parte hæredem instituit.

¶ Condicio tacite hæreditati adiecta non potest in codicillis adimi. Bartolus.

Servus testamento hæres purè scriptus, liber autem iustus esse, si intra calendas Decembres decem dedisset, si codicillis purè libertatem acceperit, intra calendas quidē neque liber, neque hæres erit, nisi decem dederit: si intra calendas non dederit, liber ex codicillis erit.

¶ Sublata causa iusto testatore, per quam conditio iuri adiecta, aliter repetita intelligatur: cessat repetitio conditione pendente, si ea si esset iam defecit. Bar.

Si quis servum suum liberum sub conditione, hæredem purè scripserit, eumque vendidisset: pendente conditione, iussu emptoris servus adire hæreditatem potest: quia & constitit institutio, & est, qui ius imperandi habet. Quod si post defectam conditionem alienatus fuisset, nō potest iussu emptoris hæreditatem adire: quia eo tempore ad eum pervenisset, quo iam extincta institutio & inutilis fuerat. Igitur cum servus sub conditione liber esse iubetur, & legatum purè accepit: si pendente conditione manumissus vel alienatus fuerit, legatum habebit, aut domino acquireret, quavis mortis tempore conditio libertatis extincta fuerit. Si verò post defectum conditionis manumissus aut alienatus fuerit, legatum ad irritum recidit.

¶ Quicquid post conditionem venditor accersit, mediante servus vendito, restituit emptori vel eius hæredi. Bar.

Cum

Digestorum lib. XXVIII.

Cum venditor seruum ante traditionem ab emptore pro parte hæredem scriptum adire iubet, restituere cohæredi serui necesse habet: quia lucrum facere eius serui, quem iure vendidit, non debet. Planè nõ totum quod acquisierit, restituet: sed pro ea duntaxat parte, qua seruus cohæredem habuerit: id est, partem dimidia serui, & quartam hæreditatis. **MARCIVS** libro tricesimo Digestorum notat: Imò id debet præstari, quod consequi venditor non potuisset, si priusquam adierit seruus partem hæreditatis, distractus esset. quod est verum.

Propter repugnantiam iuris communis admittitur consensu instituti & substituti. *Bar.*

IVLIANVS. Si paterfamiliàs Titium, quem ingenuum esse credebat, hæredem scripserit: eique, si hæres non esset, Sempronium substituerit: deinde Titius, quia seruus fuerat, iussu domini adierit hæreditatem: potest dici, Sempronium in partem hæreditatis admitti. Nam qui scit aliquem seruum esse, & eum hæredem scribit, & ita substituit: **SI STICHVS HAERES NON ERIT, SEMPRONIVS HAERES EST** O: intelligitur tale quid dicere, si Stichus neque ipse hæres erit, neque alium fecerit. Atqui si eum, quem liberum putabat, hæredem scripserit hoc sermone, **SI HAERES NON ERIT: nihil aliud intelligitur significare,** quàm si hæreditatē vel sibi non acquisierit, vel mutata conditione alium hæredem nõ fecerit. Quæ adiectio ad eos pertinet, qui patrestamiliarum hæredes scripti, postea in seruitutem deducti fuerint. Igitur in hoc casu duo semisses fient: ita, vt alter semis inter eum, qui dominus instituti hæredis fuit & substituti, æquis portionibus diuidatur.

XXXIX. POMPONIVS.

Et hoc Tyberius Cæsar constituit in persona Parthemij, qui tanquam ingenuus hæres scriptus adierat hæreditatem, cum esset Cæsaris seruus. Nam diuisa hæreditas est inter Tyberium & eum, qui Parthemio substitutus erat, vt refert Sextus Pompeius.

Defectus extrinsecus si tempore aperturæ tabularum cessat, testamentum reuocalescit. *Bar.*

XL. IVLIANVS.

Qui soluendo non erat, duos Apollonios liberos hæredesque

De hæredibus instituendis.

129.

redesque esse iusserat. Altero ante apertas tabulas testamenti mortuo, non ineleganter defendi poterit, eum, qui supererit, liberum & solum necessarium hæredem fore. Quod si vterque viuit, institutionem nullius esse momenti propter legem Aeliam Sentiam, quæ amplius, quàm vnum necessarium hæredem fieri vetat.

XLI. PAVLVVS.

In vicem enim eos sibi obstarē.

XLII. ALPHENVS.

Paterfamiliàs testamento duos heredes instituerat, eosque monumentū facere iusserat in diebus certis: deinde ita scripserat, **QVIORVM NON ITA PERERIT, OMNES EXHAEREDES SVNTO.** alter hæres hæreditatem prætermiserat: reliquus hæres consulebat, cum ipse monumentum extruxisset, nunquid minùs hæres esset ob eam rem, quod cohæres eius hæreditatem non adiisset? Respondi, neminem ex alterius factis, neque hæreditati alligari, neque exhæredari posse, sed vti quisque conditionē impleisset: quis nemo adiisset præterea, tamen eum hæredem esse.

Conditio quæ de præterito fuit impossibilis, reuocatur. *Bar.*

XLIII. IDEM.

Si MARVIA MATER MEA, ET FVLVIA FILIA MEA VIVET, TVNQUE MIHI LVCIVS TITIVS HAERES ESTO. Seruius respondit: & si testator filiam nunquid habuerit, mater autem superuixerit: tamen Titium hæredem fore, quia id quod impossibile in testamento scriptum esset, nullam vim haberet.

Ex testamento non potest conueniri, qui a defuncto grauatus non probatur: sed conueniuntur ex mandato, quod suscepisse probatur. *Barolus.*

XLIIII. AFRICANVS.

Quidam cum filiumfamiliàs hæredē instituere vellet, ne ad patrem eius ex hæreditate quicquam perueniret, voluntatem suam exposuit filio. filius cum patrias offensam vereretur, petiit à testatore, ne sub conditione, **SI A PATRE EMANCIPATVS ESSET**, hæredem eum institueret: & impetrauit ab eo, vt amicum suum hæredem institueret. atque ita testamento amicus filij, ignoscit. *Infor.*

Digestorum lib. XXVIII.

us testatori, hæres institutus est: nec quicquam ab eo peti-
tum est. Querebatur, si ille amicus aut adire noller, aut
aditam hereditatem noller restituere, an fideicommissum ab
eo peti posset, aut aliqua actio aduersus eum esset? & virum
patri, an filio cõpeteret? Respondi: etiam si manifestum sit,
scriptum hæredem fidem suam interposuisse: nõ tamen ali-
ter ab eo fideicommissum peti posse, quàm si & ipsum te-
statorem fidem eius secutum esse probaretur. Si tamen eum
à filiofamiliàs rogaretur amicus, & aditurum se hereditatẽ
recepisset, & restitutum patrifamiliàs factõ, nõ absurdẽ dici
posse mādari actionẽ futurã, & eam actionem patri inutilẽ
fore: quia nõ sit ex bona fide id ei restitui, quod testator ad
eum peruenire noluerit. Sed nec filio vulgarem cõpetiturã,
verum vtilẽ: sicut dari placeret ei, qui cum filiofamiliàs ef-
fer, pro aliquo fideiussisset, ac paterfamiliàs factus soluisset.
Cõfiliõ, imo, ponitur correctiue, hæres.

XLV. IDEM.

Si ita scriptum fuerit: TITIVS, IMOSEIVS HÆRES
ESTO: Scium solum hæredem fore respondit: Sed &
si ita: TITIVS HÆRES ESTO, IMOSEIVS
HÆRES ESTO: idem erit dicendum. Quidam testa-
mento ita hæredes instituit: TITIA FILIA MEA
HÆRES ESTO, SI QUID MIHI LIBERO-
RVM ME VIVO MORTVOVE NASCETVR:
TVNC QVI VIRILIS SEXVS VNVS PLV-
RESVE NASCENTVR, EX PARTE DIMI-
DIA ET QVARTAVAE FOEMININI SEXVS
VNA PLVRESVE NATAE ERVNT, EX QVART
PARTI MIHI HÆREDES SVNT. post-
humus ei natus est. Cõsulebatur ex quota parte posthumus
hæres esset? Respondit: eam hereditatem in septem partes
distribuendã, ex his filiam quatuor, posthumum tres habi-
turum: quia filia totus as, posthumus dodrans datus esset:
vt quartam portionẽ amplius filia q̃ posthumus ferre de-
beat. Ideo si posthuma quoq; nata esset, tantundẽ sola filia,
q̃tum vterque posthumorum, habitur⁹ esset. Itaq; in propo-
sito cum as filia, dodrans posthumus sit datus, viginivnam
partes fieri: vt filia duodecim, nouem filius habeat.

Qui primo relinquit uncias, postea partes, intelligitur partes fa-
cere

De hæredibus instituendis. 130

tere de residuo, Bartolus.

In testamento ita scriptum est: LVCIVS TITIVS
EX DVABVS VNCIIS, CAIVS ATTIVS EX
PARTE VNA, MAEIVS EX PARTE VNA,
SEIVS EX PARTIBVS DVABVS HÆRES
MIHI SVNT O. Cõsulebatur quid iuris esset? Respondit,
hanc scripturam, illam interpretationem accipere posse, vt
Lucius Titius duas uncias habeat, ceteri autem, quasi si-
ne partibus instituti, ex reliquo dextante heredes sint. quẽ
dextantem ita diuidi oporteat, vt Scius quincuncem, Attius
& Maeius alterum quincuncem habeant.

XLVI. MARTIANVS.

His verbis, TITIVS HÆREDITATIS MEAE
DOMINVS ESTO: recte institutio fit.

Verba maledictionis vniuersalia institutionem nõ vtiunt, Bar.

¶ Illa institutio valet: FILIVS MEVS IMPISSIMVS
MALE DE MERITIVS, HÆRES ESTO. Pu-
rẽ enim hæres instituitur, licet cum maledictor: & omnes hu-
iusmodi institutiones receptæ sunt.

¶ Seruus de adulterio accusatus, a domina non potest institui, B.
Interdũ nec cum libertate vtiliter seruus à domina hæres
instituitur, vt cõstitutione diuorum Seneri & Antonini si-
gnificatur, cuius verba hæc sunt: seruus adulterij accusatũ,
non iure testamento manumissum ante sententiam ab ea
muliere videri, quæ rea fuerat eiusdem criminis postulata,
rationis est. Quare sequitur, vt in eundem à domina collata
institutio nihil momenti habeat.

¶ Falsa demonstratio non vtiat institutionem, si de persona insti-
tuti constat, Bar.

Si in patre vel patria, vel alia simili adsumptione falsum
scriptum est: dum de eo, qui demonstratus sit, constat, insti-
tutio valet.

¶ Inutilis est institutio serui alieni cum libertate, nec transi-
toris confirmatio, Bar.

XLVII. FLORENTINVS.

Si alienum seruum liberum & hæredem esse iussi, & is
postea meus effectus est, neutrum valet: quia libertas alie
no seruo inutiliter data est.

¶ In extraneis hæredibus requiritur capacitas tempore testamẽ-
ti ij ii

¶ Memo-
rabilia ex
pla eorum
qui spissi-
mos & ma-
le meritos
filios hære-
des institue-
runt, refert
Vale. Ma.
lib. 5, ca. 9.

Digestorum lib. XXVIII.

si & mortis & alia hereditatis: media vero tempora non nocent. Bartolus.

In extraneis hereditibus illud observatur, ut sit cum eis testamenti factio, siue ipsi heredes instituantur, siue hi, qui in potestate eorum sunt: & id tribus temporibus inspicitur: testamenti facti, ut constiterit institutio: & mortis testatoris, ut effectum habeat. Hoc amplius, & cum adit hereditatem, esse debet cum eo testamenti factio, siue purè, siue sub conditione heres institutus sit. Nam ius heredis eo vel maxime tempore inspicendum est, quo acquirit hereditatem. Medio autem tempore inter factum testamentum & mortem testatoris vel conditionem institutionis existentem, mutatio iuris heredi non nocet: quia (ut dixi) tria tantum tempora inspicimus.

¶ Medium tempus non nocet, quin institutus heres fiat.

XLVIII. ULPIANVS.

Seruum meum heredem institutum cum libertate, si viuus vendidero ei, cum quo testamenti factio non est, postea: cum redemero: ex testamento mihi heres esse poterit, nec medium tempus, quo apud eum fuerit, vitiauit institutionem: quia verum est, utroque tempore, tam testamenti faciendi, quam mortis meum fuisse, unde si apud eum remanserit, vitatur institutio, vel si cum eo testamenti factio est, iussu eius adeundo acquirit ei hereditatem.

¶ Impossibilis conditio de institutione reuocatur. Bart.

Si in non faciendo impossibilis conditio institutione heredis sit expressa, secundum omnium sententiam perinde heres erit, ac si purè institutus esset.

¶ Ut in iurisconsultis ponit omnia nomina iudicium. Bart.

Hereditas plerumque dividitur in duodecim uncias, quæ assis appellatione continentur. habent autem & hæ partes propria nomina ab uncia usque ad assem hæc, sextans, quadrans, triens, quincunx, semis, septunx, bes, dodrans, decunx.

XLIX. MARTIANVS.

Talem institutionem quidam valere non putabāt, si Stichus liber esto. Et si liber erit, hæres esto. sed diuus Marcus rescripsit, hanc institutionem valere perinde, ac si non esset adiectum,

SI LIBER

De hereditibus instituendis.

III

SI LIBER ERIT.

¶ Ius esse dicitur in quo quis ius patronatus retinet. Bart.

Si quis ita scripserit, STICHVS SI MEVS ERIT CVM MORIAR, LIBER ET HAERES ESTO: alienatus non poterit iussu emptoris adire hereditatem: quamvis & si non erat hoc expressum, non aliis liber & hæres fieri poterat, quam si mansisset eius. Sed si viuus cum manumiserit, Celsus libro decimo sexto Digestorum scribit, fieri hunc heredem, non enim hunc casum testator voluisse excludere, palam est. neque verba omnino repugnant: nam quamvis seruus eius non est, at certe libertus est.

¶ In seruo hereditario inspicitur conditio defuncti. Bart.

I. PAVLVS.

Seruus hereditarius heres institui potest, si modo testamenti factio fuit cum defuncto, licet cum herede instituto non sit.

¶ Si testator expleto asse alios heredes instituit, videtur eos in alio asse reuocare, non autem primis substituere. Bart.

LI. MARCELLVS.

Lucius Titius Scio & Sepronio ex semilibus hereditibus instituit, & ceteris exheredatis, inuicem heredes substituit: deinde legata & libertates dedit: postea ita subiecit, CORNELIVS, ET SALVSTIVS, ET VARRO AEQVIS PARTIBVS HAEREDES SVNT, QVOS INVICEM SVBSTITVO. Quæro, quantum vel priores duo ex semilibus instituti, vel posteriores habere debeant: Marcellus respondit, in obscuro esse, Cornelium & Salustium, & Varronem primo, an secundo, vel tertio gradu heredes instituire voluerit: sed secundum scripturam testamenti, quæ proponeretur, alterum assem eis datum videri.

¶ Ut primum testamentum tollatur per secundum, sufficit esse possibile ut ex secundo adeatur hereditas, item seruus substitutus pupillo est ei necessarius, si suus reperitur tempore mortis patris pupilli. Bartolus.

LII. NERATIVS.

Pater filio impuberi seruum heredem substituit, liberumque esse iussit. cum pupillus vendidit Titio. Titius cum iam primo testamento facto, in secundo testamento liberum heredemque esse iussit. Superius testamentum Titij ruptum est: quia is seruus ei heres esse

r iij

esse

Digestorum lib. XXVIII.

esse potest: & ut superius testamētum nupatur, sufficit ita posterius factum esse, ut aliquo casu potuerit ex eo heres existeret. Quod ad vim autem eius institutionis pertinet, ita se res habet, ut quādiu pupillo ex ea substitutione heres potest esse, ex Titij testamento libertatem hereditatemque consequi non possit. Si vero pupillus in suam tutelam pervenerit, perinde ex Titij testamento liber heresque sit, ac si pupillo substitutus non fuisset. Sed si pupillo heres extiterit, propius est, ut Titio quoque (si velit) heres esse possit.

¶ Illius institutio praevalet, qui fraudandorum creditorum causa institutus non reperitur. *Bar.*

LIII. PAULVS.

¶ Si is, qui soluendo non est, primo loco Stichum, secundo lum, cui ex fideicommissi causa libertatem debet, liberum & heredem instituerit: Neratius secundo loco heredem scriptum fore ait: quia non videatur creditorum fraudandorum causa manumissus.

¶ Potest quis facere testamentum sub conditione, si intra certum tempus decesserit. *Bar.*

LIIII. IDEM.

¶ Potest quis ita heredem instituere: SI INTRA ANNUM SEPTVAGESIMUM DECESSERO, ILLE MIHI HAERES EST O. non enim pro parte testatus intelligi debet, sed sub conditione instituisse.

¶ Substitutus liber praefertur instituto seruo, si per eius libertatem creditores fraudentur. *Bar.*

LV. IDEM.

¶ Si is, qui soluendo non est, seruum cum libertate heredem instituerit, & liberum substituerit, ante incipiendum eris a substituto. Lex enim Aelia Sentia ita demum ei, qui in fraudem creditorum heres institutus est, conservat libertatem, si nemo alijs ex eo testamento heres esse potest.

¶ Pronomen, hic hoc hoc, demonstrativum est rei praesentis ad eundem.

LVI. IDEM.

¶ Nemo dubitat, recte ita heredem nuncupari posse, HIC MIHI HAERES EST O: cum sit coram, qui ostenditur. Qui frater non est, si fraterna charitate diligitur, recte cum suo nomine sub appellatione fratris heres instituitur.

¶ Si

De heredibus instituendis.

132

¶ Si liber homo adit ut servus iussu alterius, non valet aditio. *Bar.*

LVII. CELSVS.

¶ Si liber homo, cum tibi serviret, heres institutus, iussu tuo adit: Trebatius, esse cum heredem: Labeo, tunc non esse heredem, si necessitate id fecit, non quod alioquin velle obligari.

¶ Potest relinqui portio hereditatis per respectum ad portionem alterius rei. *Bar.*

¶ Si quis ita heredem instituerit, TITIVS QVA EX PARTE MIHI SOCIVS EST IN VECTIGALI SALINARVM, PRO EA PARTE MIHI HAERES EST O: quidam putant, si asse descripto, id adiectum sit: ut maxime socius fuerit, Titium non esse heredem: sed si qua pars vacua relicta fuerit, ex ea heredem cum esse, quod totum & ineptum & vitiosum est. Quid enim vetat, asse descripto, utiliter Titium ex parte forte quartae, ex qua socius erat, heredem institutum esse?

¶ Duo coniuncti habent unum semissent: unus disunctus habet eundem. *Barolus.*

¶ TITIVS HAERES EST O, SEIVE ET MAEVIUS HAERES ES VNT O. Verum est, quod Proculo placet, duos semisses esse, quorum alter coniunctim duobus dat. **¶** Portio deficiens eius, qui nemini erat coniunctus, accrescit omnibus. *Barolus.*

¶ Cum quis ex institutis, qui cum aliquo coniunctim institutus sit, heres non est, pars eius omnibus pro portionibus hereditariis adcrevit: neque refert, primo loco quis institutus, an alicui substitutus heres sit.

¶ Media tempora non nocent. *Bar.*

¶ Si heres institutus scribendi testamenti tempore civis Romanus fuit, deinde ei aqua & igni interdictum est: heres sit, si intra illud tempus, quo testator decessit, redierit: aut si sub conditione heres institutus est, quo tempore conditio extitit. Idem & in legatis, & in bonorum possessionibus.

¶ Institutus ex parte pura, & ex parte sub conditione, si habet eundem, ad eundem ex pura, pro parte conditionalis institutionis est heres conditione pendente: sed ea existente in totum sine nova aditione ex decessu interim non transiit. *Bar.*

¶ TITIVS EX SEMISSE HAERES EST O, SEIVE
r iij lvs

¶ Iuxta
hoc est
sententia
Solomonis
Prover. c.
18. Vita
mirabilis
ad societa-
tem magis
amicus erit
frater.

Digestorum lib. XXVIII.

EX QUADRANTE HAERES ESTO. SI
TITIVS IN CAPITOLIUM ASCENDERIT,
EX ALIO QUADRANTE HAERES ESTO.
Ante quam Capitolium ascendat, si pro haerede gerat, ex se-
misse: si Capitolium ascendat, ex quadrante haeres erit: nec
erit ei necesse pro herede gerere, quippe iam heredi. Si ita
scriptum fuerit, TITIVS EX PARTE TERTIA,
MAEVIVS EX PARTE TERTIA HAEREDES
SYNTO. TITIVS, SI INTRA TERTIAS CA-
LENDAS NAVIS EX ASIA VENERIT, EX
RELIOVA PARTE HAERES ESTO: videamus,
ne Titius statim ex semisse haeres sit. Nam duo haeredes in-
stituti sunt: sed Titius aut ex semisse, aut ex besse. ita sextans
utriusque erit in pendenti. & si conditio extiterit, ex besse ha-
eres erit: si non extiterit, ille sextans Maevio adcrefcet. Sed si
decesserit Titius ante, quam conditio existat, deinde condi-
tio extiterit: tum ille sextans non Titij haeredi, sed Maevio
adcrefcet. Nam cum adhuc dubium esset, Titio, an Maevio
is sextans datus esset, Titius decessit: nec potest intelligi da-
tus ei, qui tempore dandi in rerum natura non fuit.

¶ Qui adit hereditatem haeredis defuncti ex parte, si sua propriam
institutionem omittit, eius portio pro parte sibi accrescit, si habet eo
haeredem alius in solidum. *Bar.*

Si Attius Titium & Maevium & Seium aequis partibus
haeredes instituit: & Titius interim solus adit heredi-
tatem, & Seium haeredem instituit: poterit Seius Titij haere-
ditatem adire, Attij vel adire vel omittit: sed Attio ante q̄
adeat vel omittat eius hereditatem, ex semisse haeres erit. si
adierit Seius Attij hereditatem, Titius ex triente duntaxat
haeres erit: & per hereditatem Titij triens duntaxat ad Seium
perueniet: alterum trientem ex sua institutione habebit. Quid
ergo, si ab Attio Titius & Seius haeredes instituti sint, Titius
adierit hereditatem, Titio Seius haeres extiterit: potestne At-
tij hereditatem omittit? an necessariū ei ex asse est haeres,
quippe cum aliis nemo haeres institutus est: quoniam & ipse
ex aliqua parte iam haeres est: perinde est, quasi vnus haeres
per Attium institutus sit.

¶ Seruus primo loco institutus ab eo, qui non est solvendo, est haeres
necessarius. *Bar.*

LXVIII.

De haeredibus instituendis.

133

LXVIII. GELIVS.

Qui solvendo non erat, servum primo loco, & alterū
servū secundo loco haeredes scripsit. Solus is, qui pri-
mo loco scriptus est, hereditatem capit. Nam lege Aelia Sen-
tia ita cautur, ut si duo pluresve ex eadem causa haeredes
scripti sint, utriusque primus scriptus est, haeres sit.

¶ Verba enuntiatiua, quae erant in alio odiofo, dispositionem indu-
cunt. *Barolus.*

LIX. MODESTINVS.

Qui volebat filiū exheredare, sic testamento compre-
hendit: TE AVTEM FILIAM IDEO EX-
HEREDAVI, QUONIAM CONTENTAM TE
ESSE DOTE VOLVI. Quæro, an efficaciter exheredata
sit? Modestinus respondit, nihil proponi, cur non esset volun-
tate testatoris exheredata.

¶ Proest quis institui in tempus, quo capere poterit. *Bar.*

LX. IDEM.

In tempus capiendae hereditatis institui haeredem posse,
benivolentia est: veluti, IVCIVS TITIVS, CVM CA-
PERE POTVERIT, HAERES ESTO. Idē & in legato.

¶ Institui institutio propter incertitudinem personae. *Bar.*

Quoties non apparet, quis haeres institutus sit, institutio
non valet, quod planē evincere potest, si testator complures
amicos eodem nomine habeat, & ad designationem nomi-
nis singulari nomine utatur: nisi ex aliis apertissimis proba-
tionibus fuerit reuelatum, de qua persona testator senserit.

¶ Portio coniuncti deficiens accrescit coniunctis: disjuncti omnibus.
Barolus.

LXI. IABOLENVS.

Haeredes sine partibus utrum coniunctim, an separatim
scribantur, hoc interest, quod si quis ex coniunctis de-
cesserit, hoc non ad omnes, sed ad reliquos, qui coniuncti e-
rant, pertineat. sin autem ex separatim, ad omnes, qui testamē-
to eodem scripti sunt haeredes, portio eius pertinet.

¶ Proest institui servus eius, qui post mortem testatoris nascitur.
Barolus.

LXII. IDEM.

Eius servum, qui post mortem meam natus erit, haeredē
institui posse, Labeo frequenter scribit: idq; verum esse,
mani-

Digestorum lib. XXVIII.

manifesto argumento comprobatur. quia servus hereditarius priusquam adeatur hereditas, institui heres potest: quanvis iste testamenti facti tempore nullus sit.

Non videtur quis eum instituere, quem legando gravavit. var.

LXIII. IDEM.

Hereditas ad Statium Primum nullo iure pertinet, cum institutus heres non sit: nec quicquam ei prodest, quod ab eo aliquid legatum est, aut libertus ei defuncti testamenti commendatus est; ex quo, si mammilius non est, servus est.

Commensus per tantum, & consensus verbis tantum, ad portionem tantum em pariter admittuntur. var.

LXIII. POMONIUS.

Si ita quis heredes instituerit, TITIVS HAERES ESTO, CAIVS ET MAEVIVS EX AEQVIS PARTIBVS HAEREDES SVNTO: quanvis et syllaba, coniunctionem faciat: si quis tamen ex his decedat, non alteri soli pars adcrevit, sed omnibus heredibus pro hereditariis portionibus: quia non tam coniunxisse, quam celerius dixisse videtur.

Institutio plenior praevalet. var.

LXV. IDEM.

Si ita scriptum fuerit, TITHASVS, SECV IN CAPITOLIVM ASCENDEKIT, HAERES ESTO: TITHASVS HAERES ESTO: secunda scriptura potior erit, plenior est enim, quam prior.

Institutio non potest conferri in alterius voluntatem expressam, sed relata sic. var.

LXVI. IDEM.

Si quis Sempronium heredem instituerit sub hac conditione, SI TITIVS IN CAPITOLIVM ASCENDEKIT: quanvis non alius heres esse possit Sempronius, nisi Titius ascendisset in Capitolium, & hoc ipsum in potestate sit repositum Titij: quia tamen scriptura non est expressa voluntas Titij, erit utilis ea institutio. Atquin si quis ita scripserit, SI TITIVS VOLVERIT, SEMPRONIUS HAERES ESTO: non valet institutio. Quaedam enim in testamentis si exprimantur, nullum effectum habent: quando si verbis tegantur, licet eandem significationem habeant, quam haberent expressa, momentum tamen aliquod habeant.

De heredibus instituendis.

134

habeant. Sic enim filij exhereditatio cum eo valet, si quis heres existat: & tamen nemo dubitat, quin si ita aliquis filium exheredaverit, TITIVS HAERES ESTO: ET CVM HAERES ERIT TITIVS, FILIVS EXHAERES ESTO: nullius momenti sit exhereditatio.

Expressio eorum quae tacite insunt, nihil operatur si exprimantur prout insunt, secus si alio modo. var.

LXVII. PROCVLVS.

CORNELIVS ET MAEVIVS, VTER EORVM VOLET, HAERES ESTO, uterque vult. Trebatius neutrum fore heredem, Carfilio utrumque. Tu cui adsentiris? PROCVLVS. Carfilio adsentior: & illam adiectionem VTER EORVM VOLET, superuacuum puto. id enim etiam ea non adiecta, futurum erat: ut uter vellet, heres esset: & uter nollet, heres non esset. Quod si hi ex numero necessarii heredes essent, ut id non frustra adiectum esse: & non solum figuram, sed vim quoque conditionis continere, dicere tamē, si uterque heres esse vellet, utrumque heredem esse.

LXVIII. PAPINIANVS.

Captatorias institutiones non eas Senatus improbat, quae mutuis affectionibus iudicia prouocauerunt: sed quarum conditio confertur ad secretum alienae voluntatis.

LXIX. PAVLVS.

Ille autem institutiones captatorie non sunt: veluti si quis ita heredem instituat, QVA EX PARTE TITIVS ME HAEREDEM INSTITVIT, EX EA PARTE MAEVIVS HAERES ESTO: quia in praeteritum, non in futurum institutio collata est. sed illud queri potest, an quod Senatus censuit, idem seruandum sit, etiam si in aliam personam captionem direxerit: veluti si ita scripserit, SI TITIVS MAEVIVM TABVLIS TESTAMENTI MEI HAEREDEM A SE SCRIPTVM OSTENDERIT, PROBAVERITQVE, HAERES ESTO. Quod in sententiam senatusconsulti incidere non est dubium.

LXX. THERENTIVS.

Si quis solidum a lege capere non possit, & ex asse sit institutus ab eo, qui soluendo non est: Iulianus ex asse eum esse heredem respondit. legi enim locum non esse in ea hereditate, quae soluendo non est.

Conditio

Digestorum lib. XXVIII.

Conditio adiecta in institutione, non uidetur repetita in substitutione. *Bar.*

LXXI. CAIVS.

Sub conditione herede instituto, si substituamus: nisi eandem conditionem repeteremus, pure cum heredem substituere intelligemur.

Institutus in certa re, erit haeres in totum detracta mentione illius rei. *Bar.*

LXXII. LICINIUS RUFINVS.

Si quis ita heres institutus fuerit, EXCEPTO FVNDQ, EXCEPTO VSVFRVCTV, HAERES ESTO: perinde erit iure civili, atque si sine ea re haeres institutus esset, idque auctoritate Galli Aquilij factum est.

LXXIII. PAPINIANVS.

Si filius substituatur ei, a quo preteritus est: non ut intestati patris, sed ex testamento habebit hereditatem: quoniam & quolibet alio substituto, si fuisset ab eo exheredatus, inde testamentum inciperet, ubi filius esset exheredatus.

Donari potest marito donationem renocanti, alius secus: quia & si donatio morte confirmatur. *Bar.*

LXXIII. IDEM.

Servus uxori a marito mortis causa donatus, mariti manet iuxta Iuliano quoque videtur. Vnde si accipiat libertatem, simul & hereditatem, viro necessarius haeres erit: nec sine libertate aliquid ei legari potest.

In una scriptura videtur contineri id, quod continetur, ad quam refertur. *Bar.*

LXXV. IDEM.

Asse toto non distributo, ita scriptum est: QVAM HAEREDEM CODICILLIS FECERO, HAERES ESTO. Titium codicillis heredem instituit. Eius quidem institutio valet ideo, quod (licet codicillis dari hereditas non possit) tamen hac testamento data videatur. sed hic tantum ex hereditate habebit, quantum ex asse residuum mansit.

LXXVI. IDEM.

Qui non militabat, bonorum maternorum, quae in Pannonia possidebat, liberum heredem instituit: paternorum, quae habebat in Syria, Titium, iure semisses ambos habere constituit.

De heredibus instituendis.

35

constitit. sed arbitrium diuidendae hereditatis supremam voluntatem (factis adiudicationibus, & interpositis propter actiones cautionibus) sequi, soluta Falcidia scilicet, ut quod vice mutua praestatur, doli ratione quadrante retinendo copensetur. Lucio Titio ex duabus partibus, Publio Mauro ex quadrante scriptis heredibus, assem in dodrantem esse diuisum respondi. Modum enim duarum partium ex quadrante declarari. Quod veteres nummis Titio legatis, numerorum specie non demonstrata, ceterorum legatorum contemplatione receperunt. Filiis heredibus ex aequis partibus institutis, ac postea fratris filio pro duabus vncijs, vnum assem inter omnes videri factum placuit: & ex eo decem vncias filios accepisse. Tunc enim ex altero asse portionem intelligi relictam, cum asse nominatim dato, vel duodecim vncijs distributis, residua portio non inuenitur. Nihil autem interest, quo loco sine portione quis haeres instituitur, quo magis assis residuum accepisse videatur. Seius Mennium ex parte, quam per leges capere potuit, heredem instituit: ex reliqua Titium. Si Mauro solidum capere poterit, Titius adiectus aut substitutus haeres non erit.

LXXVII. IDEM.

Quid si non sit reliqui facta mentio, tantundem in altero asse habebit Titius, quantum Mauro in primo.

LXXVIII. IDEM.

Quid si Mauro nullius capax sit, in totum substitutus admittitur.

LXXIX. PAVLVS.

Clemens patronus testamento cauerat, ut si sibi natus filius fuisset, haeres esset: si duo filij, ex aequis partibus haeres essent: & si duae filiae, similiter: si filius & filia, filio duas partes, filiae tertiam dederat. Duobus filiis & filia natis: querebatur, quemadmodum in proposita specie partes faciemus: cum filij debeant pares esse, vel etiam singuli duplo plus, quam soror accipere. Quinque igitur partes fieri oportet, ut ex his binas masculi, vnam femina accipiat.

Relativa quantitatis etiam induunt conditionem: quae cum defecerit, inanis videbitur substitutio vel institutio. *Bar.*

Si ita scripserit testator, QVANTA EX PARTIBUS MEA TITIO HAEREDEM INSTITVTVM RE-
CITA.

Digestorum lib. XXVIII.

CITASSIM, EX EA PARTE SEMPRONIUS
MIHI HAERES EST: non est captatoria institutio.
Planè nullo recitato testamèto ab ipso testatore, inanis vide-
bitur institutio, & remota suspitione captatorie institutionis.
¶ Ex voluntate defuncti prius est locus successioni ab intestato quàm
ex testamento. *Bar.*

LXXX. SCARVOLA.

SI quis ita hæres instituitur, si legitimus hæ-
res vendicare nolit hæreditatem
meam: puto deficere conditionem testamenti illo
vendicante.

¶ Quando plures leges concurrunt ad unam effectum, si cessat una,
remanet virtus alterius. *Bar.*

LXXXI. IDEM.

† De hac
lege Aelia
Sétia vide
Angelum
Politianū.
cap. 34.

SI non lex † Aelia Sétia, sed alia lex vel senatusconsultū,
aut etiam constitutio servū libertatem impediatis necesse-
sarius fieri non potest, etiam si non sit soluendo testator.

Temporibus diui Adriani Senatus censuit, si testator, qui
cū moreretur, soluendo non fuit, duobus pluribusve liber-
tatem dederit, eisque hereditatem restitui iusserit, & institui-
tus hæres suspectam sibi hæreditatem dixerit: ut adire eam
cogatur, & ad libertatem perveniat, qui priore loco scriptus
fuerit, eique hæreditas restitatur. Idem servandum & in
iis, quibus per fideicommissum libertas data fuit. Igitur si
primo loco scriptus desideret adire hæreditatem, nulla diffi-
cultas erit. Nam si posteriores quoque liberos se esse dicent,
& restitui hæreditatem desiderent: an soluendo sit hæredi-
tas, & omnibus liberis factis, restitui debeat, apud Pretorem
queretur. Absente autē primo, sequens desideras adire here-
ditatem, non est audiendus: quia si primus velit sibi restitui
hæreditatem, preferendus est: & hic servus futurus est.

¶ Servus cui testator de necessitate debet libertatem, non potest
eius necessarius hæres fieri. *Bar.*

LXXXII. PAULVS.

SI seruo fideicommissaria libertas data esset, deinde heres
hunc eundem servum cum libertate hæredem reliquisset:
quæsitum est, an necessarius fiat hæres? Et humanius est, &
magis æquitatis ratione subnixum, non fieri necessarium.
Qui enim etiam inuito defunctio poterat libertatem extor-
quere,

De hæredibus instituendis.

136

quere, is liber esse iussus, non magnum videtur beneficium à
defuncto consequi: imò nihil commodi sensisse, sed magis
debitam sibi accepisse libertatem. Idem probandum erit &
in illo seruo, quem testator ea lege emerat, ut manumitteret,
si hæres fuerit institutus. Nam & hic seposito beneficio testa-
toris, proprio iure poterit ad libertatem pervenire ex con-
stitutione diui Marci. Idem & in eo, qui propria sua data
pecunia emptus est ab aliquo. Nam & hic poterit ab ipso te-
statore libertatem extorquere.

¶ Si in qualibet parte alternative mens testatoris non verificatur,
disiuncta accipitur pro coniuncta. *Bar.*

LXXXIII. SCARVOLA.

LCivus Titius, qui fratrem habebat, testamento ita canit:
TITIVS FRATER MEVS EX ASSE MI-
HI HAERES ESTO: SI MIHI TITIVS HÆ-
RES ESSE NOLVERIT, AVT (QVOD ADOMI-
NOR) PRIVS MORIETVR, QVAM MEAM HÆ-
REDITATEM ADIERIT, AVT FILIVM FI-
LIAMVE EX SE NATVM NATAMVE NON
HABVERIT: TVNC STICHVS ET PAMPHILVS
SERVI MEI LIBERTI ET HAEREDES MIHI
AQVVIS PARTIBVS SYNTO. Quæro, cū Titius
hereditatem adierit, & liberos adire hereditatis tempore non
habuerit: an Stichus & Pamphilus ex substitutione liberi &
hæredes esse possint? Item quæro, si ex substitutione neque
liberi, neque hæredes esse possint, an in partem hereditatis
videantur adiecti? Respondi: Apparet quidem non eam mē-
tem testatoris fuisse, ut quenquam hæredem adhiberet fra-
tri, quem aperte ex asse hæredem instituisse. Igitur si frater
adiit, Stichus & Pamphilus hæredes nō erunt: quod eos am-
plius noluerit hæredes esse, si frater prius, quàm hereditatem
adiret, decessisset, liberis relictis. nam prudens consilium tes-
tantis animadvertitur. Non enim fratrem solum hæredem
prætulit substitutis, sed etiam eius liberos.

¶ Servus potest institui sub conditione si noluerit: nec eget ex hæ-
redatione in conditionis deflectione: & per eam efficitur, ne hæres
erit implendo conditionem videbitur hæreditatem adire. *Bar.*

LXXXIII. MARCELLVS.

Iam dubitari non potest, suos quoque hæredes sub hac co-
ditione

Digestorum lib. XXVIII.

ditione institui posse, ut si voluissent, hæredes essent: si hæredes non essent, alium, quam visum esset, eis substituerent. negatūque hoc casu necesse esse sub contraria conditione filium exheredare: primo quidem, quia tunc tantum id exigeretur, cum in potestate eius non esset, an patri hæres existeret, expectando extrinsecus positæ conditionis euentum. deinde quod & si quacunque posita cōditione deberet filius sub contraria conditione exheredari, in proposito ne possibilibus quidem reperiri posset: certè si verbis exprimeretur, incepta fieret. Huic enim conditioni, **SI VOLET, HÆRES EST** O: quæ alia verba contraria concipi possunt, quam hæc, **SI NOLET HÆRES ESSE, EXHÆRES EST** O? quod sit quàm ridiculum, nulli non patet. Non ab re autem hoc loco, velut excessus hic subiūgetur, suis hæredibus ita institutis* (si voluerint hæredes esse) non permittendum amplius abstinere se hereditate: cum ea conditione instituti, iā nō ut necessarij, sed sua sponte heredes extiterint. Sed & ceteris conditionibus, quæ in ipsorum sunt potestate, si sui parent, ius abstinendi assequi non debent.

LXXXV. HERMOGENIANVS.

EX vncijs sex primo hærede instituto, secundo ex octo: si tertius ex residua parte, vel nulla portionis facta mentione hæres instituat, quinque vncias hereditatis tertius habebit. In viginti quatuor etenim partes hereditate distributa, tertio ratio calculi (veluti ex decem partibus instituto) quinque vncias assignauit.

Qui semel est hæres, in perpetuum non potest desinere esse hæres, Bartolus.

LXXXVI. CAIVS.

EI, qui soluendo nō est, aliquo casu euenit, ut etiam si seruus cum libertate hæres existat, præterea tamen alius hæres adiiciatur: veluti si seruo cum libertate hærede instituto, adiectū sit: **SI MIHI STICHVS HÆRES ERIT, TVNC TITIVS QVOQVE HÆRES ESTO**. Nam Titius antè, quàm Stichus ex testamento hæres extiterit, hæres esse non potest. Cum autem semel hæres extiterit seruus, non potest adiectus efficere, ut qui semel hæres extitit, definat esse hæres.

Hæc lex ponit tres casus, in quibus seruus communis acquiratur seruo

De hæredibus instituendis.

37.

sur seruo proprio, Bartolus.

LXXXVII. PAVLVS.

Si socius hæres institutus sit ex asse, & seruo communi legatur purè sine libertate: hoc legatum non constitit. Plane sub conditione ei vtiliter, & sine libertate legabitur: quoniam & proprio seruo ab hærede rectè sub cōditione legatur. Quare etiam hæres institui sine libertate, ut alienus, socio hærede scripto poterit: quia & proprius cum domino hæres institui poterit.

Non sufficit mortis tempore quem fuisse seruum, si ante conditionis euentum libertatem a lege consequitur, Bart.

LXXXVIII. TRIPHONIVS.

Testamento domini seruus sub conditione cū libertate hæres institutus, pēdente adhuc conditione necem domini detexit: eūq; Prætor mereri libertatē decreuit. Et si postea conditio testamenti extiterit, aliunde liber est, id est ex præmio, non ex testamento, igitur non est necessari* domino hæres. Licet autem ei volenti adire.

Imperator non debet institui causa litis iudicande.

LXXXIX. PAVLVS.

Imperatorem litis causa herede institui, inuidiosum est: nec enim calumniæ facultatem ex principali maiestate capi oportet.

Falsa causa nititur institutionem: legata tamen firma permant, Bartolus.

XC. **I**dem Imperialium sententiarum in cognitionibus prolatarū ex libris sex primo: seu decretorū secūdo.

Tactum eius Androsthenes Tactumeiam Magnam si eique patrem eius substituerat. Tactumeio Magno occiso, & rumore perlato, quasi filia quoq; eius mortua, mutauit testamentum, Nouiūq; Ruffum heredem instituit hac præfatione: **QVIA HÆREDES, QVOS VOLVI MIHI CONTINGERE HABERE NON POTVI, NOVIJS RVFFVS HÆRES ESTO**. Tactumeia Magna supplicauit Imperatores nostros: & cognitioe suscepta (licet mod* institutioibus cōtineretur) quia tamē salus rumor non solet obesse, ex voluntate testatoris putauit Imperator ei subueniendum, igitur pronunciauit hereditatē ei. Infor.

ad Ta-

* Ays, defunt.

† vnde imp. Per-
tinax nul-
lius se ad-
liturum hæ-
reditatē
professus
est quæ li-
te perple-
xa delata
esset, ut le-
gitimi hæ-
redes &
necessarij
priuaren-
tur. Iulius
Capitolinus in eod-
dem,

Digestorum lib. XXVIII.

ad Tacumeiam Magnā pertinere: sed legata ex posteriori testamento eam præstare debere, perinde ac si in posterioribus tabulis ipsa fuisset hæres scripta.

De vulgari & pupillari substitutione.

Titulus. VI.

I. MODESTINVS.

HÆREDES aut instituti dicuntur, aut substituti. Instituti dicuntur primo gradu: substituti, secundo vel tertio. Hæredis institutio aut duplex est, aut simplex. Simplex, veluti: *LVCIVS TITIVS HÆRES ESTO. SI MIHI LVCIVS TITIVS HÆRES NON ERIT, TVNC CAIVS SEIVS HÆRES ESTO.* Duplex, veluti: *FILIVS MIHI HÆRES ESTO. SI HÆRES NON ERIT, SIVE ERIT, ET INTRA PVBERTATEM DECESSERIT, TVNC CAIVS SEIVS HÆRES ESTO.* Substituere liberis tam hæredibus institutis, quam exhæredatis possumus: & tam cum, quem hæredem nobis instituimus, quam alterum. Substituere liberis pater non potest: nisi si hæredem sibi instituerit. Nam sine hæredis institutione nihil in testamento scriptum valet.

* alii mihi esto.

Impuberibus in potestate constitutis non recatis post mortem testatoris in potestatem alterius, potest substitui pupillariter: quā in imo & adoptatis in locum nepotum. debet tamen substituentis sibi primo loco facere testamentum, nisi sit miles. & ad confirmatio- nem pupillaris requiritur quod adeatur hæreditas ex paterno. *Alex.*

II. VLPIANVS.

MORIBUS introductum est, ut quis liberis impuberibus testamentum facere possit, donec masculi ad quatuordecim annos perveniant, feminae ad duodecim. Quod sic erit accipiendū, si sint in potestate. Cæterū emancipatis nō possumus. Planē posthumis possumus. Nepotibus etiam possumus, & deinceps, si qui non recasuri sunt in patris potestate. Sed si eos pater præcedat: ita demū substitui eis potest, si heredes instituti sint vel exhæredati, ita enim post legem Velleam succedendo non rumpunt testamentum. Nam si

princi-

De vulgari & pupillari substitutione. 138

principale testamentum ruptum sit, & pupillare evanuit. Sed & si extraneum quis impuberem heredem scripserit, poterit ei substituere: si modō cum in locum nepotis adoptaverit, vel adrogaverit, filio præcedente. Quisquis autē impuberi testamentum facit, sibi quoque debet facere. Cæterū soli filio non poterit, nisi forte miles sit. Adeo autem, nisi sibi quoque fecerit, non valet, ut nisi adita quoque patris hæreditas sit, pupillare testamentum evanescat. Planē si omissa causa principalis testamēti, ab intestato possideatur hæreditas: dicendum est, & pupillo substitutum servandum.

Interdum substitutus cogitur adire propter fideicommissum substituto pupillari institutum, & aditio facit ex vi substitutionis in integram firmat substitutionem pupillarem. *Alex.*

Interdum etiam pupillaris testamenti causa compellendum heredem, institutū adire hæreditatem, ut ex secundis tabulis fideicommissum convalescat: utputā, si iam pupillos decessit. Cæterū si adhuc vivat, improbū esse Iulianus existimat eū, qui sollicitus sit de viui hæreditate. Ergo etiam si minor viginti quinque annis adeunda hæreditatis causa fuerit restitutus: puto proficere secundis tabulis, ut Prætor utiles actiones decernat substituto.

Si pupillaris substitutio fiat exhæredato, sibi ipsi debet pater prius condere testamentum, & heredem instituere, deinde substituere non autem convertere ordinem, sed ubi filius instituitur, deinde substituitur pupillariter vel vulgariter, non curamus de ordine locationis vel scripturæ: quia tunc semper intelligitur præcedere testamentum patris, quo ad ordinem intellectus. *Alex.*

Prius autem sibi quis debet heredem scribere, deinde filio substituere, & nō convertere ordinem scripturæ. Et hoc Iulianus quoque putat. Cæterū si ante filio, deinde sibi testamentū faciat, nō valere. Quæ sententia rescripto Imperatoris nostri ad Viriū Lupū Britannicę præsidē cōprobata est: & merito. Constat enim vnum esse testamentū, licet duæ sint hæreditates: usque adeo, ut quos quis sibi facit necessarios, eosdē etiā filio faciat: & posthumū suū filio impuberi possit quis substituere. Sed si quis ita fuerit testatus, *SI FILIUS MEVS INTRA DECIMUM QVARTVM ANNUM DECESSERIT, SEIVS HÆRES ESTO:* f ij & deinde

Digestorum lib. XXVIII.

& deinde, FILIUS HAERES ESTO: valet substitutio, licet conuersa scriptura filij testamentum fecerit. Sed & si ita scripserit: SI FILIUS MEVS MIHI HAERES NON ERIT, SEIUS HAERES ESTO, FILIUS HAERES ESTO: secundo quidē gradu Seius scripserit est haeres: & si fili⁹ heres nō extiterit, pauldubio Sei⁹ ei heres erit. Sed & si extiterit fili⁹ haeres, & intra pubertatē defunct⁹ est, Seius admittendus rectē videtur: ut non ordo scripturæ, sed ordo successionis spectetur. Quod igitur dictum est, singulis liberorum substituere licere: ideo adiectum est, ut declararetur, non esse à filij impuberis testamento incipiendum.

Per substitutionem factam per hæc uerba, Quisquis mihi haeres erit non nocatur, nisi ille qui fuit scriptus haeres, non autem ille cui fuit acquisita hereditas ex dispositione legali, Alex.

III. MODESTINVS.

CVm filio impuberi pater ita substituerit: QVISQVIS MIHI HAERES ERIT, IDEM FILIO IMPUBERI HAERES ESTO: placuit ad hanc substitutionem scriptos tantummodo admitti. Itaque dominus, cui per seruū hereditatis portio quæsitā fuit, ex substitutione impuberis haeres effici non poterit, si seruus ab eius extierit potestate.

Substitutio vulgaris expressa continet tacitam pupillarem: & contra pupillaris expressa, continet tacitam vulgarem: & substitutio reciproca facta duobus impuberibus continet utranque: sed facta disparibus continet, vulgarem tantum: & ideo separatim est omnib⁹ substituendum, ut sic in personā pupilli contineatur utraque: & ne relinquatur voluntatis quæstio: & tunc est etiam tutius, ut in personā pupilli utraque scilicet vulgaris & pupillaris exprimat⁹. Alex.

IIII. IDEM.

Iam hoc iure utimur ex diui Marci & Veri constitutione, ut cum pater impuberi filio in alterum casum substituit, in vtrunq; casum substituisse intelligatur: siue filius haeres non extierit, siue extierit, & impubes decesserit, quod ius ad tertium quoque genus substitutionis tractum esse videtur. Nam si pater duos filios impuberes heredes instituat, eosque inuicem substituat, in vtrunq; casum reciprocam substitutionem factam videri, diuus Pius constituit.

De vulgari & pupillari substitutione. 739

tuit. Sed si alter pubes, alter impubes, hoc communi verbo, EOSQUE INVICEM SUBSTITUTO, sibi fuerint substituti in vulgarem tantummodo casum factam videri substitutionem Severus & Antoninus constituit. Incongruens enim videbatur, ut in altero duplex esset substitutio, in altero sola vulgaris. Hoc itaq; casu singulis separatim substituere pater debebit: ut si pubes haeres nō extierit, impubes ei substituat⁹. Si autem impubes haeres extierit, & intra pubertatem decesserit, pubes frater in portionem coheredis substituat⁹. quo casu in vtrunq; euentum substitutus videbit⁹: ne si vulgari modo impuberi quoque substituat⁹, voluntatis quæstionem relinquat, vtrum de vna vulgari tantummodo substitutione in vtriusque persona sensisse intelligatur: ita enim in altero vtraque substitutio intelligitur, si voluntas parentis non refragetur: vel certē cuitandæ quæstionis gratia specialiter in vtrunq; casum impuberi substituat frater, siue haeres erit, et intra annos pubertatis decesserit.

Substitutus per hæc uerba, Quisquis mihi haeres erit: vocatur pro hereditaria portione in qua illud computatur quod quis habet per ius accrescendi. Mar. & Alex.

V. CAIUS.

Si in testamento heredes scripti ita alicui substituti fuerint, ut si is haeres non esset, quisquis sibi haeres esset, is in partē quoq; deficientis esset haeres: pro qua parte quisq; haeres extitisset, pro ea parte eum in portionem quoq; deficientis vocari placet: neq; interesse, iure institutionis quisq; ex maiori parte haeres factus esset: an verò per legem alteram alicuius partem vendicasset.

Prohibitus succedere patri, non prohibetur succedere fratri, etiam ex dispositione in pupillari substitutione comprehensa: non tamen habebit bona patris quæ ad pupillum perueniunt: sed alia bona impuberis. h. d. & non reperitur alibi, secundum Val. Ang. & moderat. Alex.ander.

VI. HERMOGENIANVS.

Si is, qui ex bonis testatoris solidum capere non poterat, substitutus sit ab eo impuberi filio eius, solidū ex ea causa capiet, quasi à pupillo capiat. Sed hoc ita interpretari

Digestorum lib. XXVIII.

Julianus noster videtur, ut ex bonis quæ testatoris fuerant, amplius capere non possit. Quod si pupillo aliquid præterea acquisitum esset, aut si ex hæredato esset substitutus: non impediri enim capere, quasi à pupillo capiat.

Compendiosa substitutio facta a pagano per uerba mere civilia directa, substituitur post pupillarem ætatem: et qui non admittitur ut substitutus, non admittitur ut continuus. Alex.

VII. PAPINIANVS.

Verbis civilibus substitutionem post decimū quartum annum ætatis frustra fieri conuenit. Sed qui non admittitur, ut substitutus, ut adiectus hæres quandoque; non erit ne fiat contra voluntatem, si filius non habeat totum interim, quod ei testamento pater dedit.

Substitutus pupillo pure vel simpliciter, admittitur ex substitutione, etiam si non sit hæres patris: sed si sit substitutus, sub conditione si hæres erit. Alex.

VIII. VLPIANVS.

Vi liberis impubribus substituit, aut pure, aut sub conditione solet substituire. Pure sic: SI FILIUS MEVS INTRA PUBERTATEM DECESSERIT, SEIVS HAERES ESTO. Sine enim Sciens iste hæres institutus sit, & impuberi substitutus, siue solum substitutus, nullam habet conditionem. Sub conditione autem institutum si substituat, id est, SI MIHI HAERES ERIT: non alia existet hæres ex substitutione, nisi ex institutione hæres fuerit. Cui similis est & hæc substitutio: QVISQVIS MIHI EX SUPRASCRIPTIS HAERES ERIT. habet enim in se eandem conditionem.

Substitutio facta per hæc uerba, quisquis mihi hæres erit, refertur ad scriptor tantum: non ad eos quibus hæreditas acquiritur modicis scriptis: et scripti uocantur pro hæreditariis portionibus. Alexander.

Hæc uerba, QVISQVIS MIHI HAERES ERIT, IDEM IMPUBERI FILIO HAERES ESTO: hunc habent sensum, ut ei non omnis, qui patri hæres extiterit, sed is, qui ex testamento hæres extiterit, substitutus videatur. & ideo neque pater, qui per filium, neque dominus, qui per seruum hæres extitit, ad substitutionem admittere-

De vulgari & pupillari substitutione. 140

admittitur, sed neque hæredis hæres: quia non ex iudicio ueniunt. Partes quoque eadem ad substitutos pertinent, quas in ipsius patris familiâ habuerunt hæreditate.

Disiunctus uocatur in unum dimidium: et coniuncti in aliam dimidium. Alexand.

Labeo quoque scribit, Si pater filio impuberi eisdem quos sibi, & te unum præter ea hæredem instituit: bonorum filij te dimidium, cæterum patris hæredes communiter dimidium ita habere, ut unus semis apud te maneat: alterius semis pro his partibus in hæredes paternos diuisio fiat, quibus ex partibus hæreditatem paternam haberent.

Species substitutionis pupillaris non transit ad hæredes. Bartolus et Alexander.

Sed si plures sint ita substituti: QVISQVIS MIHI EX SUPRASCRIPTIS HAERES ERIT: deinde quidam ex illis postea, quam hæredes extiterunt patri, obierint: soli superstites ex substitutione hæredes existant pro rata partium, ex quibus instituti sunt: neque quicquam valebit ex persona defunctorum.

Potest testator filio suo impuberi illum facere hæredem necessarium, quem sibi testatori facere poterat. Alex.

Quos possum hæredes mihi facere necessarios, possum & filio: ut seruum meum, & fratrem suum, quamuis in rebus humanis nondum sit. Igitur posthumus erit fratri hæres necessarius.

Si filius agnouit hæreditatem paternam, non potest substitutus ei pupillariter habere pupillarem sine paterna, cum unum patrimonium esse ceperit, et ubi non aditur hæreditas ex paterno testamento, non ualent tabule pupillares. Alex.

Filio impuberi hæredi ex asse instituto substitutus quis est. extitit patri filius hæres, an possit substitutus separare hæreditates, ut filij habeat, patris non habeat? Non potest: sed aut utriusque debet hæreditatem habere, aut neutrius. iuncta enim hæreditas cepit esse. Idemque est, & si pater me hæredem scripserit ex parte, filium ex parte: & ego patris hæreditatem repudiauerim. Nam neque filij hæreditatem habere possum.

Nisi adiectur hæreditas ex testamento paterno, non ualent tabule pupillares. Alex.

Digestorum lib. XXVIII.

Si ex asse hæres institutus, filio ex hæredato substitutus, repudauerit patris hæreditatem, cum non haberet substitutū: non poterit filij adire. Nec enim valet filij testamentum, nisi patris fuerit adita hæreditas. Nec sufficit ad secundarum tabularum vim, sic esse factum testamentum, ut ex eo adiri hæreditas possit. Ad substitutos pupillares pertinent, & si quæ postea pupillis obuenerint. Neque enim suis bonis testator substituit, sed impuberis: cum & ex hæredato substituire quis possit: nisi mihi proponas militem esse, qui substituit hæredem hac mente, ut ea sola velit ad substitutum pertinere, quæ à se ad institutum peruenierunt.

Substitutio facta ab arrogatore, non trahitur nisi ad bona arrogatoris, & ad acquisita impuberi beneficio arrogatoris. Alex.

In adrogato autem impubere dicemus ad substitutū eius ab adrogatore datum non debere pertinere ea, quæ haberet si adrogatus non esset: sed ea sola, quæ ei ipse dedit adrogator: nisi forte distinguamus, ut quartam quidem, quam omnimodò ex rescripto diui Pij debuit ei relinquere, substitutū habere non possit: at superfluum habeat. Scruola tamen libro decimo Quæstionū putat, vel hoc adrogatori permittendū, quæ sententia habet rationem. Ego etiam amplius puto, & si quid beneficio adrogatoris acquisiuit, & hæc substitutum posse habere: utputà adrogatoris amicus, vel cognatus ei aliquid reliquit.

Si aliquis substituitur sibiipso, non valet substitutio, nisi aliquam utilitatem contineat: ut quia mutetur causa, vel substituitur in maiori portione, quam fuerit institutus. Alex.

Nemo institutus, & sibi substitutus, sine causæ mutatione quicquam proficit, sed hoc in vno gradu. Ceterum si duo sūt gradus, potest dici, valere substitutionem. Et Iulianus libro tricesimo Digestorum putat, si quidem sibi substitutus sit, cum haberet cohæredem Titium, si STICHVS HÆRES NON ERIT, LIBER ET HÆRES ERTO: non valere substitutionem. Quòd si ita: si TITIVS HÆRES NON ERIT, TUNC STICHVS LIBER ET HÆRES IN EIVS PARTI ERTO: duos gradus esse: atque ideo repudiante Titio, Stichum liberum & hæredem fore.

Capacitas substituti consideratur secundum tempus, quo edictum

De vulgari & pupillari substitutione. 141

dicta substitutionis. Alexander.

IX. PAPINVS.

Si is, qui hæres institutus est, filio substitutus sit: nihil obest ei, in substitutione, si tunc capere possit, cum filius decessit. Contrà quoque potest pœnas in testamento pupilli pati, licet in patris passus non sit.

Filius a patre institutus, & fratri pupillariter substitutus, potest paternam hæreditatem repudiare, & amplecti pupillarem: & non tenebitur ad legata, nisi quæ relictæ sint in tabulis pupillaribus, habita ratione & alcidie si imminet in eius computatione non ueniat bona paternæ, sed bona pupilli. Alex.

X. PAPINIANVS.

Si filius, qui patri, ac postea fratri ex secundis tabulis hæres extitit, hæreditatem patris recuset, fraternam autem retinere malit, audiri debet. Iustus enim Prætorum facturum existimo, si fratri separationem bonorum patris cõcesserit. Etenim ius dicenti propositum est, liberos oneribus hæreditariis non sponte susceptis liberare, non inuitos ab hæreditate remouere: præsertim, cum remotis secundis tabulis, legitimam haberet fratris hæreditatem. Itaque legata duntaxat ex secundis tabulis præstari debent, habita ratione facultatum in Falcidia, non patris (ut aliàs solet) sed impuberis.

XI. POMPONIVS.

Quo gradu heres liberis substituitur, nihil interest. Pubertas est terminus & finis pupillaris substitutionis. Alex.

XII. IDEM.

In pupillari substitutione, licet longius tempus comprehendere fuerit, tamen finietur substitutio pubertate.

Substitutio compendiosa facta a milite impuberi intra tempus pubertatis, trahitur ad omnia bona patris & filii: postea uero solà ad bona filii cum fructibus ex privilegio speciali. Bar.

XIII. PAPINIANVS.

Centurio filio, si intra vicesimum & quintum ætatis annum sine liberis vita decesserit, directò substituit. Intra quatuordecim annos etiam propria bona filij substitutus iure communi capiet: post eam autem ætatem ex privilegio militum patris duntaxat cum fructibus inuentis in hæreditate.

Si seruus legatus substituitur pupillo, euascescit legatum in conditionis

Digestorum lib. XXVIII.

Titonis euentum. *Var.*

XIII. POMPONIVS.

SI quis eum, quem in testamento suo legauit, rursus à sub-
stituto filij liberum esse iusserit, liber erit, quasi legato a-
dempto. Nam & in legato, & in testamentis nouissima scri-
ptura erit spectanda: sicut in eodem testamento codicillis cō-
firmatis obseruaretur.

Rupto testamento paterno rumpitur pupillare: & remanente
paterno remanet pupillare. *Var.*

Si suo testamento perfecto, alia rursus hora pater filio te-
stamentum fecerit, adhibitis legitimis testibus: nihilominus
id valebit, & tamen patris testamentum ratum manebit.
Nam & si sibi, & filio testamentum pater fecisset, deinde si
bi tantum, utrunque superius rumpitur. Sed si secundum te-
stamentum ita fecerit pater, ut sibi heredem instituat, si vi-
uo se filius decedat: potest dici, non rumpi superius testamē-
tum: quia secundum non valet, in quo filius præteritus sit.

Titio potest substitui etiam nasciturus post mortem ipsius filii.
Alexander.

XV. IDEM.

Substitui liberis is etiam potest, qui post mortem eius na-
tus fuerit, cui substitutus hæres fuerit.

Cui seruus communis cum libertate substituitur impuberi, effici-
tur ei necessarius, si per testatorem fuit redemptus: scius si per im-
puberem, si autem a neutro sit redemptus: tunc poterit seruus præ-
cium patris offerre socio ut libertatem & hereditatem consequatur.
Alexander.

XVI. VLPIANVS.

Si seruus communis substitutus sit impuberi cum liberta-
te: si quidem à patre familias fuerit redemptus, erit impu-
beri necessarius. si vero ab impubere redemptus sit non ne-
cessarius, sed volutarius sit hæres: ut Iulianus libro tricesimo
Digestorum scripsit. Quod si neque à patre, neque à pupillo
fuerit redemptus, æquitatis ratio suggerit, ut ipse præcium
partis sue domino offerens, possit & libertatem & heredi-
tatem consequi. Si Titio fuerit legatus seruus, poterit im-
puberi substitui cum libertate: quemadmodum institui po-
tuit legatarius: & euanesceat legatum, existente conditione
substitutionis.

XVII.

De vulgari & pupillari substitutione. 142

XVII. IULIANVS.

Idem est, & si post mortem legatarij seruus sit substitutus.
Testamentum patris & filij impuberis habetur pro uno: & si
fuit una sollemnitas si consiciatur in eo contextus. & unum potest cō-
fici in scriptis, aliud in nuncupatione. *Alexander.*

XVIII. VLPIANVS.

Patris & filij testamentum pro vno habetur, etiam in iu-
re prætorio. Nam (ut Marcellus libro octauo Digestorū
scribit) sufficit tabulas esse patris signatas, et si resignatæ sunt
filij, septem signa patris sufficiunt. Sed & si pater sibi per scri-
pturam, filio per nuncupationem, vel contrā fecerit testa-
mentum, valebit.

Substitutio pupillaris fieri potest ad minus tempus quam pu-
pillaris ætatis: & tunc ultra illud tempus effectum non habet.
Alexander.

XIX. IDEM.

Si ita quis substituerit: SI FILIUS MEVS INTRA
DECIMUM ANNUM DECESSERIT, ERIT
HÆRES EST: & deinde hic ante quartumdecimum an-
num post decimum decesserit, magis est, ut nō possit bono-
rum possessionem substitutus petere, non enim videtur in
hunc casum substitutus.

Qui impugnat testamentum per contrā tabulas: siue obtineat si-
ue succumbat, priuatur commodo pupillaris substitutionis. *Alexander.*

XX. CAIVS.

Is, qui contra tabulas testamenti patris bonorum posses-
sionem petierit: si fratri impuberi substitutus sit, repellitur
à substitutione.

Spes substitutionis reciproca non transmittitur ad heredes, &
in dubio censetur facta per nomina appellata: ideo illi solum, qui
heredes sunt, vocantur pro hereditariis portionibus. *Alexander.*

XXI. PAPINIANS.

Qui plures heredes instituit, ita scripsit: ROSQVE
OMNES INVICEM SUBSTITVO. Post a-
ditam à quibusdam ex his hereditatem, vno eorum defun-
cto, si conditio substitutionis extiterit, alio herede partem
suam repudiante, ad superstites tota portio pertinebit: quo-
niam inuicem in omnem casum singuli substituti videbun-
tur. Vbi enim quis heredes instituit, & ita scribit: ROSQVE
INVICEM

Digestorum lib. XXVIII.

IN VICEM SVBSTITVO: ij substituti videbuntur, qui hæredes extiterint.

XXII. **VLPIANVS.**

Si plures sint instituti ex diuersis partibus, & omnes inuicem substituti: plerumque credendum est, ex eisdem partibus substitutos, ex quibus inuicem instituti sunt: vt si fortè vnus ex vncia, secundus ex octo, tertius ex quadrante sit institutus: repudiante tertio, in nouem partes diuidatur quadrans: feratque octo partes, qui ex bello institutus fuerat: vnam partem, qui ex vncia, nisi alia fortè mens fuerit testatoris, quod vix credendū est, nisi euidenter fuerit expressum.

Et raneus in dubio post mortem omnium liberorum uidetur esse substitutus. **artolus.**

XXIII. **IULIANVS.**

Si pater impuberes filios inuicem substituerit: & ei, qui non uiuissimus mortuus fuerit, Titium: respondendum est, solos fratres, honorum possessionē accepturos: & quodammodò duos gradus huius institutionis factos, vt primò fratres inuicem substituerentur: si illi non essent, tunc Titius vocaretur. **S**ubstitutio uulgaris habet locum etiam in instituto decedente nō testatore. **Alex.**

XXIII. **IDEM.**

Si pater filium impuberem hæredem scripserit, & ei substituerit, si quis sibi post mortem natus fuerit: deinde uiuo fratre, posthumus natus erit, testamentum rumpetur post mortem autem fratris, uiuo patre natus, solus hæres patri suo existet.

Substitutus uulgariter uni, cõsetur substitutus alteri, cui ille erat substitutus. **Alexand.**

XXV. **IDEM.**

Si Titius cohæredi suo substitutus fuerit, deinde ei Sempronius: verius puto, in utranque partem Sempronium substitutum esse.

Ritio legis corneliae sicut testamentum confirmat paternum, ita et pupillare, si pupillus post mortem testatoris uere uel filie in pupillari ætate decesserit. **art.**

XXVI. **IDEM.**

Ex Cornelia, quæ testamenta eorum, qui in hostium potestate decesserunt confirmat, non solum ad hæredes

tenet

De vulgari & pupillari substitutione.

143

tem ipsorum, qui testamenta fecerint, pertinet: sed ad omnes hereditates, quæ ad quemque ex eorum testamento pertinerent posuissent, si in hostium potestatem non peruenissent. Quapropter, cum pater in hostium potestate decessit, filio impubere relicto in ciuitate, & is intra tempus pubertatis decesserit: hereditas ad substitutum pertinet, perinde ac si pater in hostium potestate non peruenisset. Sed si pater in ciuitate decessit, filius impubes apud hostes: si quidem mortuo patre filius in hostium potestatem peruenit, non incommode dicitur, hereditatē eius & ea lege ad substitutos pertinere. Si vero uiuo patre filius in hostium potestatem peruenit, non existimo legi Corneliae locum esse: quia non efficitur per eam, vt is, qui nulla bona in ciuitate reliquit, hæredes habeat. Quare etiā si pubes filius uiuo patre captus fuerit, deinde mortuo in ciuitate patre, in hostium potestate decesserit: patris hereditas ex lege duodecim Tabularum non filij ex lege Cornelia ad agnatum proximum pertinet.

XXVII. **SCAEVOIA.**

Si pater captus sit ab hostibus, mox filius, & ibi ambo decesserint: quauis prior pater decesset, lex Cornelia ad pupilli substitutionem non pertinebit, nisi reuersus in ciuitate impubes decesset: quoniam & si ambo in ciuitate decessissent, ueniret substitutus.

Ex præsumpta uoluntate defuncti conuictus præfertur substituto. **artolus.**

XXVIII. **IULIANVS.**

Quidam testamento Proculum ex parte quarta, & Quietum ex parte dimidia, & quarta hæredem instituit: deinde Quietum Florum, Proculo Sossia hæredem substituit: deinde si neque Florus, neque Sossia hæredes essent, tertio gradu ex parte dimidia & quarta coloniam Lepitiorum, ex quarta complures hæredes substituit in plures, quàm tres vncias. Quietus hereditatem adiit, Proculus & Sossia uiuo testatore decesserunt. Quæritur, quadrans Proculo datus, ad Quietum, an ad substitutos tertio gradu pertineat? Respondi: eam uideri uoluntatem patris familiars fuisse, vt in tertio gradu scriptos hæredes ita demum substitueret, si tota hereditas vacasset: idque apparere euidenter ex eo, quod plures, quàm duodecim vncias inter eos distribuisset: & idcirco.

Digestorum lib. XXVIII.

Adcirco partem quartam hereditatis, de qua quaeritur, ad Quietum pertinere.

¶ Sufficientem quem semel heredem extitisse, nisi testator eum heredem esse tempore mortis requirat, quod ex ditione tunc praesumitur. Bartolus.

XXIX. IDEM.

IN substitutione filio ita facta, QVISQVIS MIHI EX SUPRA SCRIPTIS HAERES ERIT, IDEM FILIO HAERES ESTO: quaeritur, quisquis haeres quandoque fuerit, intelligatur: an quisquis tum haeres erit, cum filius moriatur? Placuit prudentibus, si quandoque haeres fuisset. Quamvis enim viuo pupillo haeres esse desisset: (forte ex causa de inofficioso, quae pro parte mota est) futurum tamen eum heredem ex substitutione creditum est. Non simili modo in hac specie dicendum est, si quis cum filios duos haberet, Caium puberem, Lucium impuberem, ita filio substituisset: SI LUCIUS FILIUS MEVS IMPUBER DICERESSIT, NEQUE MIHI CAIUS FILIUS HAERES ERIT: TUNC SEIUS HAERES ESTO. Nam ita prudentes hoc interpretati sunt, ut ad impuberis mortem conditio substitutionis esset referenda.

¶ Ex praesumpta voluntate defuncti: plures coniuncti vocantur in iurilem respectu unius defuncti, sed inter se in hereditarias portiones. Bartolus.

XXX. IDEM.

QUI complures haeres ex disparibus partibus instituerat, & in his Attium: si Attius non adiret, ceteros ex eisdem partibus, quibus instituerat, haeres ei substituerat: deinde si Attius non adisset, Titium cohæredem his, qui substituti sunt, adiecit. Quaesitum est, quam partem is, & quæ ceteri habituri essent? Respondi: Titium virilem, ceteros hereditarias: veluti si tres fuissent, Titium quartam partem Attianæ partis habiturum: reliquarum partium hereditarias partes, ex quibus instituti erant, reliquos habituros esse. Quod si non solum Titium, sed etiam alios adiecisset haeres: hos quidem viriles partes habituros, veluti si tres (puta) cohæredes fuissent substituti, extranei duo adiecti: hos quintas partes Attianæ partis, reliquos autem cohæredes hereditarias partes habituros esse.

¶ Mater

De vulgari & pupillari substitutione. 144

¶ Mater potest instituere filium in tempus pubertatis, & ei substituere vulgari. Bar.

XXXI. AFRICANVS.

SI mater ita testetur, ut filium impuberem, cum erit annorum quatuordecim, heredem instituat: et in pupillariibus tabulis, si sibi haeres non erit, alium substituat, valet substitutio.

¶ Si filius institutus in primo loco, sit haeres, cessat substitutio vulgari tam prima quam omnis alia sequens. Alexan.

Si filius, & ex eo nepos posthumus, ita haeres instituantur, ut Gallo Aquilio placuit, & nepoti, si is haeres non erit, Titius substituitur: filio herede existente, Titium omnimodo, id est, etiam si nepos natus non fuerit, excludi respondit.

¶ Supremus seu ultimus est, quem nemo sequitur, licet nullus praecedat: & contra primus dicitur, quem nullus praecedit, licet nemo sequatur. Alexander.

XXXII. IDEM.

EX duobus impuberibus ei, qui supremus moreretur, heredem substituit. Si simul moreretur, utriusque heredem esse respondit: quia supremus non is demum, qui post aliquem, sed etiam post quem nemo sit, intelligitur: sicut & contra: proximus non solum is, qui ante aliquem, sed etiam is, ante quem nemo sit, intelligitur.

¶ Haeres ex substitutione vulgari admittitur ad substitutionem impuberi factam per haec verba: Quisquis mihi haeres erit. &c. Bar.

Filium impuberem, & Titium haeres instituit: Titio Meui substituit filio, quisquis sibi haeres esset ex superscriptis, substituit. Titius omisit hereditatem Meuius adiit. Mortuo deinde filio, putat magis ei soli ex substitutione deferri pupilli hereditatem, qui patris quoque hereditatem adierat.

¶ Licet testamentum per contra tabulas expugnatur, firma tamen manet substitutio pupillaris: & relicta a substituto pupillari debentur omnibus. Alexan.

Etiam si contra tabulas patris bonorum possessio petita sit, substitutio tamen pupillaris valet: & legata omnibus prestanda sunt, quæ a substituto data sunt.

XXXIII. IDEM.

ET si contra tabulas patris petita sit à pupillo bonorum possessio, in substitutum tamen eius à ditione legari dandum

¶ Vnde & P. Scipio duobus militibus, qui simul & eodem tempore mortui ascenderat, donavit coronam muralem, quæ ei qui primus ascenderet promitteretur. Author Livi. lib. 26. ab urbe condita.

Digestorum lib. XXVIII.

dam esse, ita ut augeantur legata. Propterea quod filius ex
transis non debuerit, sed & crescere a substituto data legata,
si per bonorum possessionem plus ad filium pervenisset:
quemadmodum & ipse filius plus exceptis, deberet. His co-
sequens esse existimat, ut si impubes ex asse heres scriptus sit,
& per bonorum possessionem semis ei ablatus sit, substitutus
in partem legati nomine exoneretur: ut quemadmodum
portio, quæ per bonorum possessionem accessit, auget lega-
ta: ita & hic, quæ abscellit minuat.

Licitum est testanti facere tot gradus substitutionum quot multi
et plures possint substitui in locum unius, et contra: et si substi-
tuatur novissimo morienti, videtur testator voluisse inter omnes co-
sequere ius legitimarium hereditatum vel successuum ab intesta-
to. Alexander.

XXXIII. MARTIANVS.

Potest quis in testamento plures gradus heredum face-
re: ut puta, si ille haeres non erit, il-
le esto: & deinceps plures: ut novissimo loco in substi-
dium, vel serum necessarium heredem instituat. Et vel plu-
res in unius locum possunt substitui, vel unus in plurimum, vel
singulis singuli, vel inuicem ipsi, qui heredes instituti sunt.

XXXV. FLORENTINVS.

Vel singulis liberis, vel ei, qui eorum novissimus morie-
tur, haeres substitui potest. Singulis, si neminem eorum
intestato decedere velit. Novissimo, si ius legitimarum he-
reditatum integrum inter eos custodiri velit.

Potest quis omnibus liberis substituere, vel parti eorum, aut nulli,
aut ad tempus totius pupillaris ætatis, vel ad partem eius. Bar.

XXXVI. PAVLVS.

Qui plures liberos habet, potest quibusdam substui-
re, neque utique necesse habet omnibus: sicuti potest
nulli substituere. Ergo & ad breue tempus ætatis substituere
potest: ut puta, si filius meus intra an-
num decimum decesserit, titius ei
haeres esto. Itaque & si diuersos substituat post fi-
nem ætatis, admittendum erit: veluti, si intra an-
num decimum decesserit, titius ei
haeres esto: si post decimum, intra
decimum quartum, marcius haeres esto.

Adicione

De vulgari & pupillari substitutione.

145

Adicione facta a coasso, ex Trebelliano confirmantur tabule pu-
pillares. Bartolus.

Et si a patre institutus, rogatusque hereditatem restituere,
coactus a fideicommissario adierit: quamvis cætera, quæ in
eodem testamento relicta sunt, per eam aditionem confir-
mentur (ut legata & libertates) secundas tamen tabulas non
oportere resuscitari, destititum iam iure civili testamento, Scri-
bidius Sexuola noster dicebat. sed plerique in diuersa sunt
opinione: quia & pupillares tabulæ pars sunt prioris testa-
menti, quo iure utimur.

Filio impuberi emancipato non potest pupillariter substitui: sed
potest eius institutio omitti: et per fideicommissum sibi in tempus
pubertatis relinqui, quod importabit tantundem quantum substi-
tutio pupillaris. Bartolus.

XXXVII. TABOLENVS.

Cum ex filio quis duos nepotes impuberes haberet, sed
alterum eorum in potestate, alterum non: & vellet utru-
que ex æquis partibus heredem habere: & si quis ex his im-
pubes decessisset, ad alterum partem eius transferre: ex con-
silio Labeonis, Otilij, Cascellij, Trebatij, cum, quem in po-
testate habebat, solum heredem fecit: & ab eo alteri dimi-
diam partem hereditatis, cum in suam tutelam venisset, le-
gauit: quod si is, qui in potestate sua esset, impubes decessisset,
alterum heredem ei substituit. Filio impuberi in singu-
las causas alium & alium heredem substituere possumus: ve-
luti ut alius, si sibi nullus filius fuerit: & alius, si filius fuerit,
& impubes mortuus fuerit, haeres sit.

Ius accrescendi transit ad illum, ad quem transit portio iure sub-
stitutionis. Bartolus.

Quidam quatuor heredes fecerat, & omnibus heredibus
præter unum substituerat. unus ille, cui non erat quisquam
substitutus, & ex cæteris alter viuo patrefamilias decesserat.
Partem eius, cui nemo erat substitutus, ad substitutum quo-
que pertinere, Otilius & Cascellius responderunt. quorum
sententia est vera.

Substitutus impuberi, qui se postea dedit arrogandum, habet uti-
les actiones, si postea impubes decessit. Barro.

XXXVIII. PAPIANVS.

Causa cognita impubes adrogatus decesserat. Quemad-
modum ff. Infor.

Digestorum lib. XXVIII.

modi legitimis heredibus auctoritate principali prospicitur vinculo cautionis: ita si forte substituit naturalis pater impuberi, succurrendum erit substituto. Nam & legitimis heredibus futuris non aliae, quam utiles actiones, praestari possunt.

Substitutus ei qui est substitutus coheredi suo, utroque defuncto locatur in utriusque portionem. Bar.

XXXIX. IDEM.

Coheredi substitutus, prius quam hereditate adiret, aut conditio substitutionis existeret, vita decessit. Ad substitutum eius (sive ante substitutionem, sive postea substitutus sit) utraque portio pertinebit: nec intererit, prior substitutus post institutum, an ante decessit. Ex his verbis, *HO S O Y N IN VICEM SUBSTITVO*: non advenis portio, scriptis heredibus pro modo sibi vel alij quaxitate portionis defertur. Cum filix vel nepoti, qui locum filij senuit, aut post testamentum cepit tenere, parens substituit: si quis ex his mortis quoque tempore non fuit in familia, substitutio pupillaris sit irrita. Quod si heredem filium pater rogaverit, si impubes diem suum obierit, Titio hereditatem suam restituere: legitimum heredem filij, salua Falcidia cogen dum patris hereditatem, ut ab impubere fideicommissum post mortem eius dato, restituere placuit. Nec aliud servandum, cum substitutionis conditio puberem etatem verbis precarius egrediantur. Quae ita locum habebunt, si patris testamentum iure valuit. Alioquin si non valuit ea scriptura, quam testamentum esse voluit, codicillos non faciet, nisi hoc expressum est: nec fideicommissum propriae facultates filij tenebuntur. Et ideo si pater filium exheredaverit, & ei nihil reliquerit, nullum fideicommissum erit: alioquin si legata vel fideicommissa filius acceperit, intra modum eorum fideicommissum hereditatis a filio datum, citra Falcidiae rationem debebitur.

Substitutio brevisloqua vocat prius institutione committos, postea diffinitos. Bar.

Qui discretas portiones coniunctis pluribus separatim dedit, ac post omnem institutionis ordinem ita scripsit, *QVOS HAEREDES MEOS INVICEM SUBSTITVO*: coniunctos primo loco vice mutua substituere videtur.

De vulgari & pupillari substitutione. 146

videtur, quibus institutionum partes non agnoscantibus, ceteros omnes coheredes admitti.

Substitutio brevisloqua non refertur ad eos, quibus specialiter est substitutum. Bartolus.

Qui patrem & filium pro parte heredes instituerat, & invicem substituerat, reliquis coheredibus datis post obitum altem ita scripsit: *HOS OMNES INVICEM SUBSTITVO*. Voluntas fuit questio, commemoratio ne omnium patrem & filium substitutioni coheredum immiscuisset, an eam scripturam ad ceteros tantum transulisset. Quod magis verisimile videtur, propter specialem inter patrem & filium substitutionem.

Legata in secundis tabulis relicta contribuantur cum reliquis a substituto. Bar.

Coheres impuberi filio datus, eidemque substitutus, legata secundis tabulis relicta perinde praestabit, ac si parte parte, & sub conditione partem alteram accepisset. Non idem servabitur in alio substituto. nam ille Falcidiae rationem inducet: quasi plane sub conditione primis tabulis haeres institutionis: tamen si maxime coheres filio datus, quadrantem integrum obtineret. Nam & cum legatum primis tabulis Titio datur, secundis autem tabulis eadem res Sempronio, Sempronius quandoque Titio concurrat.

Substitutio pupillaris facta ultimo morienti in pupillari aetate, exspirat, si ultimus moriens factus pubes: licet primus in pupillari aetate decesserit. Bar.

Cum pater impuberi filix, quae novissima diem suae obisset, tabulas secundas fecisset, & impubes filia superstitis sorore pubere vita decessisset: irritam esse factam substitutionem placuit: in persona quidem prioris, quia non novissima decessit: alterius vero, quia puberem aetatem compluit.

Substitutus, in partem admittitur, in totam, si non reperitur alius, vel sic: substitutio facta filio, si impubes decesserit, valet: licet vere institutio non praecedat, quia praecedere fingitur. Bar.

Non videri cum vitio factam substitutionem his verbis placuit: *ILLI FILIJS MEJS, SI QVOD AB OMNIBUS INTRA PUBERTATE AN NOS DECESSERIT, TVNC IN LOCVM PARTEME HAERE TITIVS HAERES ESTO*. non

Digestorum lib. XXVIII.

non magis, quam si post demonstratam conditionem sibi heredem esse substitutum iussisset. Nam & qui certæ rei heres instituitur, coherede non dato, bonorum omnium hereditatem obtinet.

¶ si duo impuberes simul decesserint, substitutus succedit utrique eorum ex pupillari directa, alias ultimo tantum, in cuius hereditate reperiret hereditatem primi, tanquam bona aliunde quaesita, Bartolus.

XL. IDEM.

Qui duos impuberes filios heredes reliquerat: ita substituit, si ambo mortui essent. deinde pueri post mortem patris simul perierunt. Dux hereditates substituto deferuntur: sed si diuersis temporibus vita decedant, in hereditate nouissimi pueri, eius fratris, qui ante mortuus est, hereditatem substitutus inueniet: sed in ratione Falcidiae pueri prioris hereditas non veniet: nec substitutus amplius, quam sex uncias iure testamenti desiderabit: legata quoque, quæ à substituto eius filij data sunt, qui prior intestato decessit, ad irritum recidunt.

¶ substitutio exemplaris expirat impedimento cessante, vel liberis postea susceptis, Bart.

XLI. PAULVS.

Ex facto quaeritur: qui filium habebat motum puberem, impetrauit à Principe, ut tuto substituere ei liceret: & substituit Titium. Mox duxit uxorem post mortem patris: & nascitur ei filius. Quæro, an rumpatur testamentum? Respondi: Beneficia quidem principalia ipsi principes solent interpretari: verum voluntatem Principis inspiciebimus, potest dici, eatenus id eum tribuere voluisse, quatenus filius ei in eadem valetudine perseverasset: ut quemadmodum iure civili pubertate finitur pupillare testamentum, ita Princeps imitatus sit ius in eo, qui propter infirmitatem non potest testari. Nam & si furioso filio substituisset, diceremus, desinere valere testamentum, cum respicisset: quia iam posset sibi testamentum facere. Etenim iniquum incipit fieri beneficium Principis, si adhuc id valere dicamus, auferretur enim testamenti factio homini sane mentis. Igitur etiam adgnatione sui heredis dicendum est, rumpi substitutionem: quia nihil interest, alium heredem institueret ipse filius postea, an iure habere

De vulgari & pupillari substitutione. 147

bere ceperit suum heredem. Nec enim aut patrē, aut Principem de hoc casu cogitasse verisimile est, ut cum, qui postea nasceretur, exheredaret. Nec interest, quemadmodum beneficium principale intercedat circa testamenti factionem: utrum in persona vnius, an complurium.

¶ species temporis derogat generi temporis, Bartolus.

Item quaero, si ita facta proponatur substitutio: FILIUS MEVS, SI INTRA DECIMUM ANNUM DECESSERIT, TITIVS HAERES ESTO: SI INTRA DECIMUM QUARTVM, MAEVIVS: filiusque octo annorum decesserit: utrum Titius solus ex substitutione ei heres erit, an & Maeuius: quia certum est, & intra decem, & intra quatuordecim annos filium decessisse? Respondi: omne quidem spatium, quod est intra pubertatem, liberum esse patri ad substituendum filio: sed finis huius pubertatis est. Magis autem est in utroque eorum, tempus suum separatim seruari: nisi contraria voluntas testatoris aperte ostendatur.

¶ Rupta institutione tunc testamentum incipit a substitutione, v.

Lucius Titius cum haberet filios in potestate, uxorem heredem scripsit, & ei substituit filios. Quaeritur, an institutio uxoris nullius momenti sit, eo quod ab eo gradu filij non essent exheredati? Respondi: cum gradum, à quo filij præteriti sint, nullius esse momenti: & ideo cum iidem substituti proponantur, ex testamento eos heredes extitisse, videri: scilicet quia non in totum testamentum infirmant filij, sed tantum cum gradum, qui ab initio non valuit: sicut responsum est, si à primo sit filius præteritus, à secundo exheredatus. Nihil autem interest, qua ratione secundi heredis institutio valeat: utrum quia ab eo filius exheredatus est, an quia ipse filius substitutus est.

¶ Quia semel est heres, licet ei ut indigno auferatur hereditas, vel ipso iure desinat esse heres, vocatur ex substitutione per hæc verba: quisquis mihi hæres erit, Bart.

Julius Longinus pater eos, quos sibi heredes instituerat, filiis ita substituit, QVISQVE SIBI HAERES ERIT. Vnus ex heredibus institutis, qui tacitam fidem accommodauerat, ut non capiendi partem, ex eo, quod acceperat, daret, ad substitutionem impuberis admissus, utrum pro ea parte

Digestorum lib. XXVIII.

ea parte, pro qua scriptus fuit, veniat: an vero pro ea: quam cepit, ita ut augeatur eius pars in substitutione? Respondit: Qui in fraudem legum fidem accommodat, adeundo hæres efficitur: nec desinet hæres esse, licet res, quæ ita relicta sunt, auferantur. unde & ex secundis tabulis in tantum hæres esse potest, in quantum scriptus est. Satis enim punitus est in eo, in quo fecit contra legem. Quinimo & si desineret hæres esse, idem dicerem: quemadmodum intelligendum est in eo, qui cum scriptus esset hæres, postquam adiit hereditatem: in servitum: cui redactus est: & postea libertate donatus: cui permissum est ad substitutionem venire, quæ ei in testamento fuerat relicta. Licet enim hereditatem ex institutione amisit, tamen ex substitutione istam portionem, quâ amisit, percepturum.

¶ Principale per accessorium non confirmatur. Bar.

XLII. IDEM.

EX pupillari testamento superius principale, neque ex parte, neque in totum confirmari posse, Martianus scripsit.

¶ Substitutio breuiloqua facta personis imparibus continet tantum vulgarem: si personis paribus, continet etiam pupillarem, quas matrem excludit. Bar.

XLIII. IDEM.

LVCIUS Titius legitimum filium & alterum naturalem hæredes instituit, eosque inuicem substituit. Titius legitimus filius, quem pater anniculum reliquit, post patris mortem impubes decessit, superstiti matre & fratre naturali, quæ etiam eohæredem habebat. Quæro, hereditas eius ad Titium naturalem fratrem ex causa substitutionis pertineat, an vero ad matrem? Respondi, ad primum casum non existentium hæredum substitutionem, de qua quæritur, pertinere, non ad sequentem, si quis eorum postea decessisset intra pubertatem: cum in naturalis filij persona duplex substitutio locum habere non possit: & ideo ad matrem legitimi filij hereditas ab intestato pertinet: (aliter si eiusdem ætatis liberi instituti, inuicemque substituti fuissent. tunc enim altero defuncto intra pubertatem, eius successio non ad matrem, sed ad substitutum fratrem eius deuoluitur.)

¶ Spes substitutionis recipere ad hæredem non transit. Bar.

Paulus

De vulgari & pupillari substitutione. 148

Paulus respondit: si omnes instituti hæredes, omnibus inuicem substituti essent: eius portionem, qui quibusdam defunctis postea portionem suam repudiavit, ad eum solum, qui eo tempore superuixit, ex substitutione pertinere.

¶ Pupillaris expresse etiam, quæ non continet vulgarem tacitam, traditur ad bonam patris & filij. Bar.

XLIIII. IDEM.

PATER familiam primis tabulis posthomo hærede instituto, secundis sibi vel filio, si intra pubertatem decessisset, Caium Seium fratrem suum substituit. deinde Titium Caii Seio, & postea sic dixit: QVOD SI CAIUS SEIUS FRATER MEVS PRIMO LOCO SVBSTITVTVS, HÆRES MIHI ERIT: TUNC TITIO FIDEICOMMISSVM RELINQVO. Quæro, cum filius patri hæres extiterit: eoque intra pubertatem mortuo, frater testatoris ex substitutione hæres sit, an fideicommissum debeat, cum ita relictum sit, si Caius Seius frater suus sibi hæres extitisset? Respondi: defuncti fratrem, qui in utrâque casum substitutus est, filio impubere defuncto, ea quæ testator reliquit, præstare debere: nec aduersari hæc verba, QVOD SI CAIUS SEIUS MIHI HÆRES ERIT, TUNC DARI VOLO: cum verum sit, eum testatori hæredem extitisse.

¶ Spes substitutionis pupillaris non transit ad hæredem pupillari-ter substitutum. Bar.

XLV. SCARVOLA.

QVI habebat filium & filiam impuberes, instituto filio hærede, filiam exheredauit: & si filius intra pubertatem decessisset, filiam eidem substituit: sed filix, si antequam nuberet, decessisset, uxorem suam, item sororem suam substituit. Quæro, cum filia impubes prior decesserit, deinde frater eius impubes: an filij hereditas ad uxorem & sororem testatoris iure substitutionis pertineat? Respondi: secundum ea, quæ proponerentur, non pertinere.

¶ Ad ius hereditatis extinguitur spes substitutionis vulgæ in portionem adeigiti tantummodo. Bar.

XLVI. IDEM.

SEIUS communem habemus. hic hæres scriptus est: & si hæres non sit, Marius illi substitutus est. alterius iussu do-

*Hæc ad
p. defut.

t. iij. m. iio.

Digestorum lib. XXVIII.

minorum adiit hereditatem, alterius non. quæritur, an substituto locus sit, an non? Et verius est, substituto locum esse. Quoties substitutio est plenior quam institutio, præualeat substitutio, hæc.

TITIVS HAERES ESTO. STICHVM MAEVIO DO LEGO. STICHVS HAERES ESTO. SI STICHVS HAERES NON ERIT, STICHVS LIBER HAERESQVE ESTO. In hac questione in primis quærendum est, vtrum vnus gradus sit, an duo, & an causam mutata sit substitutionis, an eadem permaneat? Et quidem in plerisque casibus queritur, an ipse sibi substitui possit? Et respondetur, causa institutionis mutata, substitui posse. Igitur si Titius hæres scriptus sit, & si hæres non sit, idem hæres iussus sit, substitutio nullius momenti erit. Sed si sub conditione quis hæres scriptus sit, purè autem substitutus, causa immutatur: quoniam potest ex institutione deficere conditio, & substitutio aliquid afferre. Sed si extiterit conditio, dux puræ sunt: & ideo nullius momenti erit substitutio. Contrà si purè quis instituatur, deinde sub conditione sibi substituitur: nihil faciet substitutio conditionalis, nec mutata causa intelligitur: quippè cum si extiterit conditio, dux puræ sint institutiones. Secundum hæc, proposita quæstio manifestetur: TITIVS HAERES ESTO. STICHVM MAEVIO DO LEGO. STICHVS HAERES ESTO. SI STICHVS HAERES NON ERIT, STICHVS LIBER HAERESQVE ESTO. Nos didicimus, quādo eodem testamento & legatus sit Stichus, & libertatem accipiat, prævalere libertatem: & si præualeat libertas, non deberi legatum: & ideo iussu legatarij non posse adire hereditatem: ac per hoc verum est, Stichum heredem non esse: & ex sequentibus verbis libertatem illi competere, cum vnus gradus videatur. Quid ergo, si non adierit Titius? Incipiet substitutione Stichus liber & hæres esse. Porro quandiu non adit iussu legatarij, nec ex causa legatarij intelligitur legatarij esse effectus. Et ideo certum est, illum heredem non esse, ac per hoc ex his verbis, SI HAERES NON ERIT STICHVS, LIBER HAERESQVE ESTO: liber & hæres existet. Et hoc aut quod sentimus, Iulian^o quoq; in libris suis. *ser*

*at. legatarius.

De conditionibus institutionum.

149

*C*onseruas substitutus eam libertate, pupillo pupillariter, cunctante conditione substitutionis, erit ipsi pupillo ex patri per mediam personam pupilli hæres necessarius, atque liber: emptori voluntarius hæres. sed si deficiat conditio substitutionis, hæres erit necessarius emptori. Alexan.

Si pupillus substitutum sibi seruum alienauerit, cumque emptor liberum heredemque instituerit: nūquid iste in substitutione habeat statim vniuersum? & si quidem pupillus ad pubertatem peruenerit, necessarius ex testamento emptori hæres existit. si verò intra pubertatem decesserit, ex substitutione quidem liber & hæres sit, & necessarius patri pupilli, emptori autem voluntarius hæres existit.

De conditionibus institutionum.

Titulus. VII.

I. VLPIANVS.

Vb impossibili conditione, vel alio modo factam institutionem placet non vitari.

*C*onditio si meus erit, verificatur in proprietate tantum totius, vel partis, nisi contraria voluntas appareat, hæc.

II. IDEM.

*S*i testamento comprehensum sit: ILLE SERVVS SI MEVS ERIT, aut, QVI MEVS ERIT CVM MORIAR, HAERES ESTO: quatenus accipiat MEVS, quæritur? Et si quidem alienauerit in eo vsum fructum, nihilominus ipsius est. Si verò partem in eo alienauit, an deficiat conditio institutionis, queritur? & verius est, non defecisse conditionem, nisi euidentissimis probationibus testatorem voluisse apparuerit pro hac conditione hæc verba inferre, Si totus seruus in dominio eius remanserit, tunc enim parte alienata, conditio deficit.

*C*um pluralitas geminat plures singularitates, hæc.

Sed si duo serui ita sint heredes instituti. PRIMVS ET SECVNDVS, SI MEI ERVNT CVM MORIAR, LIBERI ET HAEREDES SVNTO, & alter ex his sit alienatus: Celsus rectè putat sic accipiendum, atque si singulos separatim sub eadem conditione heredes instituisse.

*C*onditio potestatiua habetur pro impleta, si fiat per eum in cuius per-

Digestorum lib. XXVIII.

ius personam debet impleri. *Bar.*

III. PAVLVS.

Si ita heres institutus sit, si decem dederō, & accipere noluit cui dare iussus sum, pro impleta conditio habetur.

III. VLPIANVS.

Si qui ita sint instituti: SI VNA SOCIJ BONORVM MEORVM PERMANSERINT VSCQUE AD ANNOS SEDECIM, HAEREDES SVNTO inuilem esse institutionem secundum verborum significationem, Marcellus ait: Iulianus autem (quoniam & ante aditam hereditatem iniri societas potest quasi rei futuræ) valere institutionem, quod est verum. Idem Iulianus scribit, eum, qui ita heres institutus est, SI SERVVM HAEREDITARIVM NON ALIENAVERIT, cauentem coheredi implere conditionem. Ceterum si solus heres scriptus sit sub impossibili conditione, heredem institutum videri, quæ sententia vera est.

V. PAVLVS.

Si heredi plures condiciones coniunctim datæ sint, omnibus parendum est, quia vnius loco habentur: sed si disiunctim sint, cui liber.

Cum impossibilitas de institutione reiciitur. *Bar.*

VI. VLPIANVS.

Si quis ita institutus sit, si monumentum post mortem testatoris in triduo proximo mortis eius fecisset: cum monumentum in triduo perfici non possit: dicendum erit, conditionem evanescere, quasi impossibilem.

VII. POMPONIVS.

Si quis sub conditione heredes instituisse sic, si inuicē caussissent, se legata eo testamento relicta reddituros: placet remitti eis conditionem: quia ad fraudem legum respiceret, quæ vetarent quosdam legata capere: quanquam si cautum esset, in ipsa exactione exceptione tenendus esset promissor.

Cursum conditio heredi, vel legatario, vel fideicommissario, vel mortis causa donatario apponitur remittitur sine sola, sine coniunctim, sine disiunctim, cum alia sit apponitur. *Bar.*

VIII. VLPIANVS.

Quæ sub conditione iurifurandi relinquuntur, à Pretore reprobantur. Prouidit enim ei, qui sub iurifurandi

De conditionibus institutionum.

150

di conditione quid accepit, ne aut omittendo conditionem perderet hereditatem legatarius aut cogeretur turpiter, accipiendo conditionem, iurare: Voluit ergo cum, cui sub iurifurandi conditione quid relictum esset, ita capere, ut capiant hi, quibus nulla talis iurandi conditio inferitur, & recipere. Cum enim faciles sint nonnulli hominum ad iurandum & contemptu religionis, alij per quam timidi, metu diuini numinis usque ad superstitionem: ne vel hi, vel illi, aut consequerentur aut perderent, quod relicti esset, Pretor consultiissime interuenit. Etenim potuit is, qui voluit factum, quod religionis conditione adstringit, sub conditione faciendi relinquere. Ita enim homines aut facientes admitterentur, aut non facientes * deficerentur conditione. Hoc edictum etiam ad legata pertinet, non tantum ad heredi institutionem.

In fideicommissis quoque oportebit eos, qui de fideicommissis cognoscunt, subsequi Pretoris edictum: ea propter, quia vice legatorum funguntur. Et in mortis causa donationibus dicendum est, edicto huic locum esse: si forte quis cauerit, nisi iurasset, se aliquid facturum, restitutum, quod acceperit. Oportebit itaque remitti cautionem. Si quis sub iurifurandi conditione, & præterea sub alia sit institutus: hic videndum est, an remittatur conditio. Et magis est, ut remitti iurifurandi conditio debeat: licet alij conditioni parendum habeat. Sed si sub iurifurandi conditione sit institutus, aut si decē dederit, hoc est, alternata conditione, ut aut pareat conditioni, aut iuret: illud quidem videndum, nunquid remitti ei conditio non debeat, quia potest alteri conditioni parendo esse securus. Sed est verius, remittendam conditionem: ne alia ratione conditio eum altera utgeat ad iurifurandum.

Cursum iurifurandi remittatur, tamen dandum vel faciendum est quod sub illo iuramento præcipiebatur, item conditio potest alia, vel modus habetur pro impleto, si non stetit per eum qui debet implere, sed per eum. *Bar.*

Quoties heres iurare iubetur, daturum se aliquid vel facturum, quod non improbum est, actiones hereditarias non alias habebit, quam si dederit vel fecerit id, quod erat iussus iurare. Mortuo autem vel manumisso Stichō, viuo testatore, qui ita heres institutus est, si iurasset se Stichum manumissurum, non videbitur defecisse conditione: quanuis verum sit, com-

† In hanc sententiā eleganter Plato dicit. 12. de leg.

* Alii, deficerent.

Digestorum lib. XXVIII.

fit, compellendum eum manumittere si viveret. Idem est, & si ita hæres institutus esse quis, TITIVS HÆRES ESTO, ITA VT STICHYM MANUMITTAT. aut, TITIO CENTVM ITA LEGO, VT STICHYM MANUMITTAT. Nam mortuo Stichio nemo dicet, summovendum eum. Non videtur enim defectus conditione, si parere conditioni non possit. Implenda est enim voluntas, si potest.

Quod a iure remittitur, non est necesse remitti a iudice. Item tãta conditio non impedit transmissionem. bar.

De hoc iureiurando remittendo nec est necesse adire Præto-rem. Semel enim in perpetuum à Præto-rem remissum est, nec per singulos remittendum. Et idcirco, ex quo dies legati cesserit, remissum videtur, etiam ignorante scripto hærede. idcirco in hæredem legatarij recte probatur: vt post diem legati cedentem, si decesserit legatarius, debeat hæres eius actione de legato vti: quasi pure legato relicto ei, cuius hæ- res extiterit.

IX. PAULVS.

Conditioes, quæ contra bonos mores inferuntur, remittendæ sunt: veluti, si AB HOSTIBVS PATREM SVVM NON REDEMERIT: & si PARENTIBVS SVIS PATRONISVE ALIMENTA NON PRÆSTITERIT.

Vna scriptura videtur continere id quod continetur in alia ad quam illa refertur. bar.

X. VLPIANVS.

Institutio talis, si CODICILLIS SEIVM HÆ-REDEM SCRIPSERO, HÆRES ESTO: non est inutilis in quouis hærede instituto, præter filium. est enim conditionalis institutio: nec videtur hereditas codicillis data, quod interdictum est: verum conditionalis est hæc institutio, quasi testamento data esset. Proinde & si ita scripserit, CVIVS NOMEN CODICILLIS SCRIPSERO, ILLE MIHI HÆRES ESTO: pari ratione dicen- dum erit, institutionem valere, nullo iure impediende. Si quem ita institutum ponamus: ILLE, SI EVM CODICILLIS HÆREDEM SCRIPSI, HÆRES ESTO: valet institutio etiam in filio, qui in potestate est: cum nulla sit con-

De conditionibus institutionum.

151

fit conditio, quæ in præteritum confertur, vel etiam in præ- sens: veluti, si REX PARTHORVM VIVIT, SI NAVIS IN PORTV STAT.

XI. IULIANVS.

SI quis testameto hoc modo scripserit: FILIVS MEVS SI TITIVM ADOPTAVERIT, HÆRES ESTO: SI NON ADOPTAVERIT, EX HÆRES ESTO: & filio parato adoptare, Titius noluisse adrogandum dare: erit filius hæres, quasi ex plera conditione.

XII. HERMOGENIANVS.

Verba hæc, PVBLIVS MAEVIVS, SI VOLET, HÆRES ESTO: in necessario conditionem faci- unt: vt si nolit, hæres non existat, in voluntaria hereditate per- sona frustrâ adduntur: cum & si non fuerint addita, inuitus hæres non efficiatur.

Impletum conditionis non inducit aditionem vel legati ac- quisitionem irrevocabilem. bar.

XIII. IULIANVS.

EL, qui ita hereditatem vel legatû accepit, si DECEM DEDERIT: neque hereditas, neque legatum aliter po- terit adquiri, quàm si post impletam conditionem id egerit scriptus heres, vel legatarius, per quod hereditas aut legatum adquiri solet.

XIII. MARTIANVS.

Conditioes contra edicta Imperatorum, aut contra le- ges, aut quæ legis vicem obtinent, scriptæ: item quæ con- tra bonos mores, vel derisorie sunt, aut huiusmodi, quas Prætor improbaverit, pro non scriptis habentur: & perinde ac si conditio hereditati, siue legato adiecta nõ esset, hæ- reditas legatûve capitur.

Conditio turpis adiecta, in institutione filii natiæ testamentum, Item non dicimur posse quod benefice non possumus. bar.

XV. PAPINIANVS.

Filius, qui fuit in potestate sub conditione scriptus hæres, quàm Senatus aut Princeps improbaverunt: testamentû infirmat patris, ac si conditio non esset in eius potestate. Nam quæ facta lædunt pietatem, existimationem, verecun- diam nostram & (vt generaliter dixerim) contra bonos mo- res sunt: nec facere nos posse credendum est.

Impossi-

† Huc p-
tinent ex
quæ de
promissis
nõ serua-
dis disse-
rit. M. Ci-
cero lib.
1. officiis.

Digestorum lib. XXVIII.

Impossibilitas ratione perplexitatis vitiat institutionem, ut.

XVI. MARTIANVS.

SI TITIVS HAERES ERIT, SEIVE HANRUS
ESTO: SI SEIVE HAERES ERIT, TITIVS
HAERES ESTO: Iulianus inutilem esse institutionē scri-
bit, cum conditio existere non possit.

XVII. FLORENTINVS.

SI plures institutiones ex eadem parte sub diuersis condi-
tionibus fuerint, conditio, quae prior extiterit, occupabit
institutionem.

Conditio adiecta in institutione, videtur in legato repetita. Bar.

XVIII. MARTIANVS.

Cum servus pure liber, & haeres sub conditione scriptus
sit, & si haeres non extiterit, legatum acceperit in legato
repetitam videri conditionem, diuus Pius rescripsit. Hac ra-
tione & Papinianus scribit, cum aui te nepotem sub condi-
tione emancipationis pro parte haeredem instituit, & post-
ea codicillis scriptis hoc amplius ei legavit, quam quod ha-
redem eum instituit: repetitam videri conditionem eman-
cipationis, etiam in legato, quantum in legato nullam, ut in
haereditate, mentionem fecisset.

* a/s, sub-
stitutione

XIX. IDEM.

Si ita scriptum fuerit, TITIVS HAERES, ESTO: SI
TITIVS HAERES ERIT, MAEVIUS HA-
RES ESTO: si Titius suspectam adierit haereditatem, po-
test Maevius suo arbitrio adire, & quartam retinere.

Conditio de non petendo in ultimis voluntatibus per acceptilatio-
nem impletur. Idem si alio modo de iure peti non potest. Bar.

XX. LABEO.

Mulier, quae viro suo ex dote promissam pecuniam de-
bebat, virum haeredem ita instituerat: si eam pecuniam,
quae dori promississet, neque petisset, neque exegisset. Puto, si
vir denunciasset ceteris haeredibus, per se non stare, quod mi-
nus acceptum faceret id, quod ex dote sibi deberetur, statim eum
haeredem futurum. Quod si solus haeres institutus esset sub
tali conditione, nihilominus puto statim eum haeredem futu-
rum: quia & si dote conditio, pro non scripta accipienda est.

Impossi-
bili.

Si conditio non potest impleri de iure, sufficit quod implicatur de
facto. Bartolus.

Si quis

De conditionibus institutionum. 152

Si quis haereditarium servum iussu est manumittere, &
haeres esse, quantum si manumiserit, nihil agat: tamen haeres
erit. verum est enim, cum manumisisset: sed post aditionem
libertas servus data, secundum voluntatem testatoris con-
ualescit.

Substitutus est proprie institutus, vel substitutio est proprie insti-
tutio. Bartolus.

Si quis te haeredem ita instituit, si se haeredem instituisse,
aut quid sibi legasset: nihil interest, quo gradu is à te haeres
institutus, vel quid ei legatum sit, dummodo aliquo gradu id
fecisse te probes.

XXI. CELSVS.

Servus alienus ita haeres institui potest, cum liber
erit: proprius autem ita institui non potest.

XXII. CAIVS.

Quia ratio suadet, cum, qui libertatem dare potest, ip-
sum debere, aut praesenti die, aut in diem, aut sub
conditione dare libertatem: nec habere facultatem, in casum à
quolibet obvenientis libertatis, haeredem instituire.

XXIII. MARCELLVS.

VTER EX FRATRIBVS MEIS CONSO-
BRINAM NOSTRAM DUXERIT Vxo-
REM, EX DOCTRANTE: QUI NON DUXERIT,
EX QUADRANTE HAERES ESTO. Et ubi alie-
ri non vult nubere consobrina: qui ex his duxit, habebit do-
ctrantem, etique alterius quadrans. Si neuter eam duxerit vxo-
rem, non quia ipsi ducere voluerunt, sed quia illa nubere
noluit: ambo in partes aequales admittuntur. Plerumque
enim haec conditio, si vxorem duxerit, si de-
derit, si fecerit: ita accipi oportet, quod per eum
non stet, quod minus ducat, det, aut faciat.

XXIII. PAPINIANVS.

QUI EX FRATRIBVS MEIS TITIAM
CONSOBRINAM VxoREM DUXERIT, EX
RESSE HAERES ESTO: QUI NON DUXERIT,
EX TRIENTE HAERES ESTO. Vivo testatore,
consobrina defuncta, ambo ad haereditatem venient, & se-
misses habebunt: quia verum est, eos haeredes institutos, sed
emolumento portionum exceptu nuptiarum discretos.

XXV.

Digestorum lib. XXVIII.

XXV. MODESTINVS.

Sub conditione hæres seruus institutus, sine iussu domini conditioni parere non potest.

XXVI. POMPONIVS.

Si pupillus sub conditione hæres institutus fuerit, conditioni etiam sine tutoris autoritate parere potest. Idemque & si legatum ei sub conditione relictum fuerit: quia conditione expleta, pro eo est, quasi pure ei hæreditas vel legatum relictum sit.

Conditio quæ continet inhumanitatem respicitur: ex sermionibus incongruis præsumitur quis non sanæ mentis, nisi probetur contrarium. Bartolus.

XXVII. MODESTINVS.

Quidam in suo testamento hæredem scripsit sub tali conditione, si reliquias eius in mare abiiciat. Quærebatur, cum hæres institutus conditioni non paruisset, an expellendus esset ab hæreditate? Modestinus respondit: Laudandus est magis, quam accusandus hæres, qui reliquias testatoris non in mare secundum ipsius voluntatem abiiecit, sed memor humanæ conditionis, sepulture tradidit. Sed hoc prius inspicendum est: ne homo, qui conditionem talem imposuit, neque compos mentis fuerit. Igitur si perspicuis rationibus hæc suspicio amoueri potest, nullo modo legitimus hæres de hæreditate controuersiam faciet scripto. Hæredi, quem testamento pure instituit, codicillis adscripsit conditionem. Quæro, an ei parere necesse habeat? Modestinus respondit: Hæreditas codicillis, neque dari, neque adimi potest: porro in defectum conditionis, de ademptione hæreditatis cogitasse intelligitur.

Constitutio sub conditione potestatiua, quæ non potest impleri ultimo iussu decedentis: antequam impleat conditionem, fit locus substituto et uidentibus ab intestato ipso uiuo: secus in ea conditione, quæ ultimo iussu potest adimpleri: quia tunc ipso mortuo admittitur. Bar.

XXVIII. PAPINIANVS.

Si filius sub conditione hæres erit, & nepotes ex eo substituentur: cum non sufficit, sub qualibet conditione filium hæredem institui, sed ita demum testamentum ratum est, si conditio fuit in filij potestate: consideremus, nunquid intersit, quæ

* Aff, me-
mor.

De iure deliberandi.

253

fit, quæ conditio fuerit adscripta: utrum quæ moriente filio impleri non potuit: ueluti, si ALEXANDRIAM IERIT FILIUS, HÆRES ESTO: isq; Romæ decesserit. an verò, quæ potuit etiam extremo uitæ momento impleri: ueluti, si TITIO DECEN DEDERIT FILIUS MEVS, HÆRES ESTO: quæ conditio nomine filij per alium impleri potest. Nam superior qui dem species conditionis admittit uiuo filio nepotes ad hæreditatem: qui si neminem substitutum haberet dum moritur, legitimus patri hæres existeret. Argumentoq; est, quod apud Seruium quoq; relatum est. Quendam enim refert, ita hæredem institutum, si IN CAPITOLIUM ASCENDERIT, & si non ascendisset, legatum ei datum: eumq; antequam ascenderet: mortem obisse: de quo respondit Seruius, conditionem morte defecisse. Ideoq; moriente eo legati diem celsisse. Altera verò species conditionis uiuo filio, non admittit nepotes ad hæreditatem: quia si substituti non essent, intestato auo hæredes existerent. Neq; enim filius uideatur obstitisse, post cuius mortem patris testamentum destituitur: quemadmodum si ex hæredato eodem filio nepotes (cum filius moreretur,) hæredes fuissent instituti.

De iure deliberandi.
Titulus. VIII.

Constitutio hæredi instituto non datur ius deliberandi: sed domino suo.

I. ULPIANVS.

SERUUS fuerit hæres institutus: utiq; non ipsi præstituemus tempus ad deliberandum, sed ei, cuius seruus est: quia pro nullo isti habentur apud Prætores. Itemq; si plurimum seruus sit: uti quæ omnibus dominis præstituemus.

Ait Prætor: SI TEMPUS AD DELIBERANDUM PETET, DABO. Cum dicit tempus, nec adiecit diem: sine dubio ostendit, esse in ius dicentis potestate, quem diem præstatur.

II. PAVLVS.

Itaque pauciores, quam centum dies, non sunt dandi.

III. ULPIANVS.

ff. Infor.

v Necnon

Digestorum lib. XXVIII.

Non illud sciendum est, nonnūquam semel, nonnūquam sēpius diem ad deliberandum dandum esse, dūmodo Prætori suadeatur tēpus, quod primū aditus præstituerat, non suffecisse.

IIII. IDEM.

Sed hoc impetrari non debet nisi ex magna causa.

V. IDEM.

Aristo scribit, nō solum creditoribus, sed etiam hæredi instituto, Prætorē subuenire debere: hisq; copiam instrumentorum inspiciendorum facere, vt proinde instruere se possint expediat, necne, agnoscere hæreditatē. Si maior sit hæreditas, & deliberat hæres, & res sunt in hæreditate, quæ ex tractu temporis deteriores sunt: adito Prætorē potest is, qui deliberat, sine præiudicio eas iustis precii vendere: qui possit etiam ea, quæ nimium sumptuosa sint (veluti iumenta, aut vānalitia) item ea, quæ mora deteriora fiant, vendere: quicq; præterea curaturus sit, vt es alienum, quod sub pœna, vel in preciosis pignoribus debeat, solutur.

VI. CAIVS.

Igitur, si quidem in hæreditate sit vinum, oleum, frumentū, numerata pecunia, inde fieri debebunt impendia: si minūs, à debitoribus hæreditariis exigenda pecunia. q; si nulli sint debitores, aut iudicem prouocent: vānare debent res suæ pernacur.

VII. VLPIANVS.

Ait Prætor: SI PUPILLI PUPILLAEVE NOMINE POSTULABITVR TEMPVS AD DELIBERANDVM, AN EXPEDIAT EVM HÆREDITATEM RETINERE, ET HOC DATVM ERIT: SI IUSTA CAUSA ESSE VIDEBITVR, BONA INTEREA DIMINVI, NISI CAUSA COGNITA BONI VIRI ARBITRATV, VETABO. Merito Prætor impedit interim diminutionem, quandiu nomine pupilli petitur tempus ad deliberandum. Quid sit autem DIMINVI VETABO, videamus. His verbis Prætor non tantum alienationē impedit, verum etiam actiones exerceri nō patitur. Est enim absurdum ei, cui alienatio interdicitur, permitti actiones exercere. & ita Labeo scribit. In causæ autem cognitione hoc

vertitur

De iure deliberandi.

354

vertitur, an iusta causa sit, vt diminuire Prætor permittat. Ergo & funeris causa diminui permittit: item eorum, quæ sine piaculo non possunt præteriri. Vescendi gratiæ æquē diminui permittit. Sed & vbi vrget, ex aliis quoq; causis permittit eum oportet: puta, vt ædificia sarciantur: ne agri inculti sint, si quæ pecunia sub pœna debetur, vt restituantur, ne pignora distrahantur. Ex aliis quoq; iustis causis Prætor aditus diminutionem permittit. Neq; enim sine permissu eius debet diminutio fieri.

VIII. IDEM.

Si quis suus hæres postea, quā se abstinerit, tunc petat tempus ad deliberandum: videamus, an impetrare debeat. Magisq; est, vt ex causa debeat impetrare, cum nondum bona venerint.

IX. PAVLVS.

Filius dū deliberat, alimēta habere debet ex hæreditate. Quando sint plures gradus hæredum, quilibet de per se assignatur tempus ad deliberandum. Pau.

X. MARCELLVS.

Si plures gradus sine hæredum institutorum, per singulos obseruaturum, se ait Prætor, id quod de præsumendo tempore deliberationis edicit: videlicet, vt à primo quoque ad sequentem translata hæreditate, quāprimū inueniat successorem, qui possit defuncti creditoribus respondere.

Appellatione filii continetur naturalis in seruitute conceptus, & in figura matrimonii. Pau.

XI. IABOLENVS.

Qui filium libertinū habebat, hæredē eū instituerat: deinde ita scripserat, SI MIHI FILIVS NVLLVS ERIT, QVI IN SVAM TVTELAM VENIAT, TVNC DAMA SERVVS LIBER ESTO. is filius pupillus libertinus erat, quærebatur, si Dama liber esset? Trebatius negat, quia filij appellatiōe libertinus quoque contineretur. Labeo contra: quia eo loco verum filium accipi oporteret. Trebatij sententiam probo: si tamē testatorem de hoc filio locutum esse appareat.

v ij Digestorum

Digestorum seu pandectarum
Liber. XXIX.

De militari testamento.
Titulus. I

I. VLP. IANVS.

MILITIBVS LIBERAM
testamenti factionem prim^o
quidem diuus Iulius Cæsar
concessit: sed ea concessio tē
poralis erat: postea verò pri
mus diuus Titus dedit, post
hoc Domitianus: postea di
uus Nerua plenissimam in
dulgenciam in milites con
tulit, eamque & Traian^o se
cutus est. & exinde mādatis
inferi corpit caput tale: Cūm

Wals. mol.
litia.
† Eutropi
us li. i. Re
rū Roma.
de Romu
lo loquēs
Mille (in
quit) & pu
gnatores
delegit,
quos à nu
mero mili
tes a ppe
lavit.
J. mille.
J. decem
centurig
militum.
J. agmen.
J. tribunū
militum.

in notitiam meam prolatum sit, subinde testamenta cōmi
litionibus relicta proferri, quæ possint in controuersiam de
duci, si ad diligentiam legum & obseruantiam reuocentur:
secutus animi mei integritudinem erga optimos fidelissi
mosq; commilitones, simplicitati eorum consulendum exi
stimauī: ut quoquo modo testari fuissent, rata esset eorū vo
luntas. Faciant igitur testamenta, quo modo volent: fa
ciant, quo modo poterint: sufficiatq; ad bonorum suorum
diuisionem faciendam, nuda voluntas testatoris. Miles
autem appellator, vel à * malitia, id est, duritia, quā pro
nobis sustinet: aut à multitudine: aut à malo, quod arcere mi
lites solent: aut à Græco verbo *χίλιον* vnde *χίλιον* tra
ctum est. nam ita Græci *χίλιον* & *†* mille hominum nume
rum appellant, quasi milesum quēq; dicas, vnde ipsum
quoq; ducē *χίλιον* appellant. exercitus autem nomē ab
exercitatione traxit.

II. C. IULIUS.

DE militis testamento ideo separatim Proculus edixit
quod

De militari testamento.

155

quod optimè nouit ex constitutionibus principalibus pro
pria atq; singularia iura in testamento eorum obseruari.
¶ Id quod ex nostra voluntate dependet, intelligitur facere om
ni iure quo melius facere possimus.

III. VLP. IANVS.

SI miles, qui destinauerat communi iure testari, ante de
fecerit quā testaretur, Pomponius dubitat. Sed cur nō
in milite diuersum probet? Neq; enim qui voluit iure com
muni testari, statim beneficio militari renuntiavit. Nec cre
dendus est quisquam genus testandi eligere ad impugnan
da sua iudicia: sed magis utroque genere voluisse, propter
fortuitos casus: quemadmodum pleriq; pagani solent, cūm
testamentum faciūt per scripturam, adiicere, velle hoc etiā
vice codicillorum valere. Nec quisquam dixerit, si imperfe
ctum sit testamentum, codicillos non esse. Nam secundum
nostram sententiam & diuus Marcus rescripsit.

IIII. IDEM.

I Vre militari surdum & mutum testamentum facere pos
se, ante causariam missionem in numeris manentem,
placet.

V. IDEM.

M lites etiam his, qui hæredes eis extiterint, possunt
substituere: in his duntaxat, quæ sunt in testamento
eorum consecuti,

VI. IDEM.

SI miles vnum ex fundo hæredem scripserit, creditur quā
tum ad residuum patrimonij intestatus decessisse. Miles
enim pro parte testatus potest decedere, & pro parte in
testatus.

¶ Inspectur animus militis circa testamentum, ut non rumpatur
agnatione: quod in pagano secus est.

VII. IDEM.

Q Vi iure militari testatur, & si ignorauerit pregnan
tem vxorem, vel cūm pregnantem scierit, hoc tamē
animo sit, ut velit, quisquis sibi nasceretur, ex hæredem esse:
testamentum non rumpitur.

VIII. MARCELLVS.

I Dem est, & si adrogauerit filium, neposve successerit in
locum filij.

v iij

IX. VL.

Digestorum lib. XXIX.

IX. VIPIANVS.

Idemq; erit dicendum, & si nato filio viuo se, maluit eodē testamento durante decedere. Nam videtur iure militari rescisse testamentum: vt est rescriptum à diuo Pio in eo, qui cum esset paganus, fecit testamentum, mox militare cepit. Nam hoc quoque iure militari incipiet valere, si hoc maluit miles.

X. IDEM.

Facere testamentum miles in hostium potestate positus, nec iure militari potest.

Terminus debet intelligi secundum conditionem personæ ad quam dirigitur. *et.*

XI. IDEM.

Ex militari delicto capite damnatis, testamentum facere licet, super bonis duntaxat castrensisibus. Sed vtrum iure militari, an iure communi, queritur? Magis autem est, vt iure militari ei testandum sit. Nam cū ei quasi militi tribuatur ius testandi, consequens erit dicere, iure militari ei testandum. Quod ita intelligi oportet, si non sacramenti fides rupta sit. Si miles incertus, an sui iuris sit, testamentum fecerit: in ea conditione est testamentum eius, vt valeat. Nā & si incertus, an pater suus viuat, testamentum fecerit, testamentum eius valebit. Si filius familiæ ignorans patrem suum decessisse, de castrensī peculio in militia testatus sit: non pertinebunt ad heredem eius, patris bona, sed sola castrensia.

XII. PAPIANVS.

Milites enim ea duntaxat, quæ habent, scriptis relinquunt.

XIII. VIPIANVS.

Idem est, & si de testamento mutado cogitauerit, nō quia adimere volebat castrensia bona heredi scripto, sed quia de paternis testari volebat, & alium heredem scribere. Sed si iam veteranus decessit, vniuersa bona, etiam paterna, ad heredem pertinere castrensiū; Marcellus libro decimo Digestorum scribit. Neque enim iam potuit de parte bonorum testari. Deportati, & fere omnes hi, qui testamenti factionem non habent, à milite heredes institui possunt. Sed si seruus pænæ, heredem scribat: institutio non valebit: licet si mortis tempore in ciuitate inueniatur: institutio incipiat

con-

De militari testamento.

156

conualescere, quasi nunc data hereditate. Et generaliter in omnibus id poterit dici, quos miles scribit heredes, vt institutio incipiat vires habere, si mortis tempore talis inueniatur, vt à milite institui potuerit. Si seruum proprium, quæ librum esse credidit, miles heredem sine libertate instituit, in ea conditione est, vt institutio non valeat.

Fauore militis & favore libertatis & institutionis fideicommissaria libertas trahitur ad directum, *per.*

Cum miles in testamento suo seruo libertatem dederit, eidemq; & à primo & à secundo heredem per fideicommissum hereditatem reliquerit: quauis & primus heres & substitutus: priusquam adierit hereditate, mortem obierit: non debere intestari exitum facere, Imperator noster cum diuo Vero rescripsit, sed perinde habendum esse, ac si eidem seruo libertas simul & hereditas directo data esset: quæ utraque ad eum peruenire testatorem voluisse, negari non potest.

XIII. MARCELLVS.

Tracabatur, an tale aliquid & in paganorum testamentis indulgendum esset. Et placuit, non sine distinctione hoc fieri: sed si quidem viuo testatore & sciente decessisset, nihil noui statuendum: si autem ignorate, aut post mortem eius, omnimodo subueniendum.

XV. VIPIANVS.

In fraudem planè creditorum, nec miles amplius, quam vnum necessarium facere poterit. Sicut autem hereditatem miles nuda voluntate dare potest, ita & adimere potest. Denique si cancellauerit testamentum suum, vel incidierit, nullius erit momenti. Si tamen testamentum cancellauerit, & mox valere voluerit: valebit ex suprema voluntate. Et ideo cum miles induxisset testamentum suum, mox annulo suo signasset, qui super ea re cogniturus erit, considerabit, quo proposito id fecerit. Nam si mutare voluntatis cum potuisse probabitur, reuocatum testamentum intelligetur. Quod si ideo, ne ea, quæ scripta fuerant legi possint, causa irriti facti iudicij potior existimabitur. Testamentum autem militiam factum à milite, si in militia decesserit, iure militari valere, si militis subiuncta voluntas contraria non sit, diuus Pius rescripsit.

Priuelegium militis non tollit delictum scribentis. *per.*

y iij Si

Digestorum lib. XXIX.

Si quis se scribat heredem in testamento militis, non remittitur ei senatusconsulti poena. Miles & ad tempus heredem facere potest, & alium post tempus, vel ex cōditione, vel in conditionem. Item tam sibi, quam filio iure militari testamentum facere potest: & soli filio, tamen si sibi non fecerit: quod testamentum valebit, si forte pater vel in militia, vel intra annum militie decessit. Bonorum possessionem ultra tempora edicto determinata, nec militis posse agnoscere, Papinian^o libro decimoquarto scribit: quia generalis est ista determinatio.

XVI. PAULVS.

Dotalem fundum si legauerit miles, non erit ratum legatum, propter legem Iuliam.

XVII. CAIVS.

Si certarum rerum heredes instituerit miles: veluti alium vrbanoꝝ prædiorum, alium rusticorum, alium ceterarum rerum, valebit institutio: perindeque habebitur, atque si sine partibus heredes eos instituisse, resque omnes suas per præceptionem cuique legando distribuisset. Iulianus etiam ait, si quis alium castrensium rerum, alium ceterarum scripserit, quasi duorum hominum duas hereditates intelligit etiam in res alienum, quod in castris contractum esset, solus is teneatur, qui castresium rerum heres institutus esset: extra castra contracto ere alieno is solus obligetur, qui ceterarum rerum heres scriptus esset. Cui scilicet conueniens videtur respondisse, ut ex quaqua causa debeat militi: vel huic heredi, vel illi ipso iure debeat. Quod si alterutra pars bonorum tri alieno, quod ex ea causa pendebit, non sufficiat, & propter hoc is, qui ex ea parte heres institutus est, non adierit: alterum, qui adisset, compellendum esse, aut defendere totam hereditatem, aut totam creditoribus soluere.

Miles potest hereditatem relinquere: & eandem adimere in eodem testamento.

Si eodem testamento miles eundem heredem, deinde ex heredem scripserit, adempta videtur hereditas: cum in paganorum testamento sola exheredatione hereditas adimi non possit. Si pater a filio familiæ & militis ex castris peculio heres institutus, omnia causa testamenti aliquid ex peculio possidebit, dolose malo fecerit, quo minus possideat:

*a's deest
negatio.

De militari testamento.

157

veti: datur in eum legatorum actio. Si miles testamentum in militia fecerit, codicillos post militiam, & intra annum missionis moriatur: plerisque placet, in codicillis iuris civilis regulam spectari debere, quia non sunt à milite facti. nec ad rem pertinere, quod testamento confirmati sunt: id eo quod in his legatis, quæ testamento data sunt, legi Falcidiae locum non esse: at in his, quæ codicillis scripta sunt, locum esse.

XVIII. TRIPHONINVS.

Si vero composita vtraque legata, tam quæ testamento, quam quæ codicillis data sunt, ultra dodrantem sint: queritur, quatenus minuantur ea, in quibus Falcidia loci habetur. Commodissime autem id statuetur, ut ex vniuersitate bonorum in solidum solutis legatis, quæ testamento miles dedecrat, quod supererit, pro dodrante & quadrate dividatur inter heredes, & eos, quibus codicillis legata data sunt. Quid ergo, si consumant vniuersorum bonorum quantitatem legata, quæ testamento data sunt: verum nihil fereant, hi quibus codicillis legatum est, an aliquid? Et quoniam si adhuc miles hoc quoque legasset, contributorerentur omnia, & pro rata ex omnibus decederet ea portio, quam ampli^{us} legauerat, quam in bonis habuerat: nunc quoque idem fiet. deinde constituta quantitate legatorum, quæ codicillis data sunt, ex summa, quæ efficiebatur debita, si æquo iure omnia deberentur, quæ tam deducuntur his solis, quibus codicillis legata sunt: Quod si post vtraque legata solida computata deprehenderetur, quod remaneat apud heredem, non tamen sufficiens quantitas eorundem legatorum: quod ei deest, detrahatur his solis, quibus codicillis legata data sunt.

XIX. VLPIANVS.

Quærebatur, si miles, qui habebat iam factum testamentum, aliud fecisset: & in eo comprehedisset, se si dei heredis committere, ut priores tabulae valerent: quid iuris esset? Dicebam: Militi licet plura testamenta facere. Sed siue semel fecerit, siue separatim, utique valebunt, si hoc specialiter expresserit: nec superius per inferius rumpeatur, cum & ex parte heredem instituere possit: hoc est, ex parte testato, & ex parte intestato decedere. Quinimo, & si codicillos ante fecerat, poterit eos per testamentum sequens capendo in potestatem institutionis redigere, & efficere directam institutionem,

*a's simul

Digestorum lib. XXIX.

stitutionem, quæ erat precaria. Secundum hæc in proposito referrebam, si hoc animo fuerit miles, ut valeret prius factum testamentum, * id quod canit, valere oportere: ac per hoc effici, ut duo testamenta sint. Sed in proposito cum fidei hæredis committatur, ut valeat prius testamentum: apparet, cum non ipso iure valere voluisse, sed magis per fideicommissum, id est, in causam fideicommissi, & codicillorum vim prioris testamenti conuertisse. Vtrum autem totum testamentum in eam causam conuersum sit, hoc est, & hæredis institutio, an verò legata tantum, & fideicommissa, & libertates, queritur? Sed mihi videtur, non solum cætera præter institutionem hæredis, sed & ipsam institutionem in causam fideicommissi vertisse: nisi aliud testatorem scripsisse probetur. Si quis à milite hæres ad tempus scriptus sit, & alius ex tempore queritur, an posterior hæres à priore relicta legata debeat. Et arbitror, hunc non debere: nisi alia voluntas militis probetur.

XX. IULIANVS.

Tribunus militum si intra dies certos, quam successor eius in castra venerat, manens in castris codicillos fecerit, & ibi decesserit: quoniam desinit militis loco haberi, postquam successor eius in castra venit: ideo communi iure civium Romanorum codicilli eius æstimandi sunt. Cum aliquis facto testamento militare cœperit: id quoque testamentum, quod ante, quam militare cœperit, fecerat, aliquo casu intelligatur militis: tempore factum: veluti si tabulas inciderit, & legerit testamentum, ac rursus suo signo signauerit: amplius & si aliquid interlucit, perduxerit, adiecerit, emendauerit. Quod si nihil horum inciderit, testamentum eius ad privilegia militum non pertinebit.

XXI. AFRICANVS.

Quod constitutum est, ut testamentum militis tempore factum, etiam intra annum post missionem valeat: quantum ad verba eius, ad eos dicitur, qui iurati solent, id beneficium pertinere existimaui. secundum quod, neque præfectos, neque Tribunos, aut cæteros, qui successoribus exceptis militare desinunt, hoc privilegium habituros.

Testamentum militis filiusfamilias non recipitur in iura vel in media capitis diminutione.

XXII. MARCIANVS.

Miles

De militari testamento.

158

Miles filiusfamilias si capite minutus fuerit, vel emancipatus, vel in adoptionem datus à patre suo: testamentum eius valet, quasi ex noua voluntate.

XXIII. TERTYLLIANVS.

Idem & si paterfamilias miles de castrensibus rebus duntaxat testatus, arrogandum se dederit. Si verò missus iam hoc fecerit, non valet testamentum.

Verba testamentorum militum debent seriose esse dicta de institutione hæredis, non iocose aut cum quadam leuitate.

XXIII. FLORENTINVS.

Divus Traianus Catilio Severo ita rescripsit: Id privilegium, quod militantibus datum est, ut quoquo modo facta ab his testamenta, rata sint: sic intelligi debet, ut utique prius constare debeat testamentum factum esse: quod & sine scriptura & à non militantibus fieri potest. Si ergo miles, de cuius bonis apud te queritur, conuocatis ad hoc hominibus, ut voluntatem suam testaretur: ita locutus est, ut declararet, quem vellet sibi hæredem esse, & cui libertatem tribueret: potest videri sine scripto hoc modo esse testatus: & volūtas eius rata habenda est. Cæterum si (ut plerumque sermonibus fieri solet) dixit alicui: EGO TE HÆREDEM FACIO, aut, TIBI BONA MEA RELINQVO: non oportet hoc pro testamento obseruari. Nec vllorum magis interest, quam ipsorum, quibus id privilegium datum est, eiusmodi exemplum non admitti: alioqui nō difficulter post mortem alicuius militis, testes existerent, qui affirmarent se audisse dicentem aliquem relinquere se bona, cui visum sit: & per hoc iudicia vera subuerterentur.

Qualitas iuncta verbo vel participio debet intelligi secundum tempus verbi vel participii.

XXV. MARCELLVS.

Testamentum prius, quam Tribunus legionis factus esset, testamentum fecit, & postea ciuitas manente eodem defunctus est. Queritur, an militis testamentum videatur esse? Marcellus respondit: Testamentum, quod ante Tribunatum fecisset (nisi postea, quam ab eo factum esset, dictum esse probaretur, quod valere vellet) ad commune ius pertinet. Constitutionibus enim Principum non militum testamenta, sed quæ à militibus facta sunt, confirmantur. Sed planè fecisse testamentum

Digestorum lib. XXIX.

mentum eum interpretandum est, qui se velle testamentum, quod ante fecerat, valere, aliquo modo declaravit.

Privilegium dationi militibus, ut eorum testamenta valeant intra annum missionis, habet locum in honesta missione, non in ignominiosa: idem in filiofamilias.

XXVI. MARTIANVS.

Testamenta eorum, qui ignominie causa sunt missi, statim desinunt militari iure valere: quod anni spatium testamentis eorum, qui honestam vel causariam missionem meruerunt, tribuitur. Ius testandi de castrensi peculio, quod filiusfamilias militantis concessum est: ad eos, qui ignominie causa sunt missi, non pertinet: quod hoc pramij loco merentibus tributum est.

XXVII. PAPINIANVS.

Enturio secundo testamento posthumos heredes instituit, neque substitutos dedit: quibus non additis, ad superius testamentum se redire testatus est. Cetera, que secundo testamento scripsit, irrita esse placuit: nisi nominatim ea confirmasset, ad priorem voluntatem reuersus.

Filiusfamilias miles potest filium impuberem instituire, & eidem substituere, non tamen potest ei tutorem dare.

XXVIII. ULPIANVS.

Um filiusfamilias miles decessisset, filio impubere herede instituto: eis que substituisset in aui potestate manenti, tutoresque dedisset: diui fratres rescripserunt, substitutionem quidem valere, tutoris autem dationem non valere: quia hereditati quidem suę miles, qualem velit, substitutionem facere potest: veruntamen alienum ius minuire non potest.

XXIX. MARCELLVS.

Si a milite scriptus heres, sua sponte adierit hereditatem, & rogatus totam hereditatem restituerit: ex Trebelliano transiunt actiones. Miles testamento suo manumittendo nihil efficit in eo, cuius libertas lege Aelia Sentia, vel alia impediatur. Edictum Prætoris, quo iurandum hereditibus institutis legatariisque remittitur: locum habet etiam in militum testamentis, sicut etiam in fideicommissis. Idemque si turpis esset conditio.

Patri manumissori filii militis præterito datur bonorum possessio contra tabulas in bonis aduentitiis filii: non in castrensibus.

*Patri,

De militari testamento.

159

*Patri, qui in emancipationem ipse manumissor extitisset, contra tabulas testamenti danda bonorum possessionem partis debite placet: exceptis his rebus, quas in castris acquisisset: quarum liberam testamenti factionem habet.

XXX. FAVLVS.

Nam in bona castrensia non esse dandam contra tabulas filij militis bonorum possessionem, diuus Pius Antoninus rescripsit.

Seruus duobus legatus, imo legatario manumittente efficitur liber, licet postea ambo legatarii legatum repudient.

XXXI. MARCELLVS.

Si miles Titio & Seio seruum legauit, & cum Titius manumississet, deliberate Seio, mox que is legatum omisisset, liberandum fore dico: quia & si heres seruum alicui legatum interim manumississet, deinde legatarius repudiasset, liber esset.

XXXII. MODESTINVS.

Si secundum probabilem voluntatem militis hereditas eius non adeatur, nec castrenses res heredibus competunt.

XXXIII. TRATTIANVS.

Si filiusfamilias miles fecisset testamentum more militie, deinde post mortem patris posthumus ei nasceretur: utique rumpitur eius testamentum, verum si perseverasset in ea voluntate, ut vellet adhuc illud testamentum valere, valitum illud, quasi rursum aliud factum, si modo militaret adhuc eo tempore, quo nasceretur illi posthumus. Sed si filiusfamilias miles fecisset testamentum, deinde postea viuo eo, & adhuc a quo quoque superstitite nasceretur ei posthumus, non rumpitur eius testamentum: quia cum id, quod nasceretur, in potestatem eius non perveniret, non videtur suus heres agnasci, ac ne a quo quidem suo hunc nepotem posthumum, cum viuo filio nasceretur, suum heredem protinus agnasci: & ideo nec aui testamentum rumpi: quoniam licet in potestate aui protinus esse inciperet, tamen antecederet cum filius. Secundum quæ, si filiusfamilias miles testamentum fecerit, & omiserit posthumum per errorem, quem non volebat exheredatam: deinde posthumus post mortem aui, viuo adhuc filio, id est, patre suo naui fuerit: omnimodo rumpet illius testamentum. Sed si quidem pagano iam illo facto naui sit,

Digestorum lib. XXIX.

us sit, nec conualefcerit ruptum. si verò militante adhuc natus fuerit, rumpetur: deinde si voluerit ratum illud esse pater, conualefcerit sic, quasi denuo factum. Sed & si viuo aui nascatur posthumus, hic non rumpet continuo patris testamentum. si superuixerit post mortem aui viuo adhuc patre, rumpet: quod nouus illi nunc primus hæres adgnascitur: ita tamen, vt nunquam possit duorum simul testamenta rumpere, & aui, & patris.

XXXIII. PAPINIANVS.

Eius militis, qui doloris impatientia, vel tædio vitæ mori maluit, testamentum valere, vel intestati bona ab his, qui lege vocantur, vendicari, diuus Adrianus rescripsit.

Casilus tollitur quod ualet iure speciali, quam quod ualet iure communis, Bar.

Militia missus, intra annum testamentum facere cepit, neque perficere potuit: potest dici, solum ita esse testamentum, quod in militia fecit, si iure militiæ fuit scriptum: alioquin si iure communi valuit, non esse iure rescissum. Nec tamen circa militem eadem adhibebitur distinctio. nam quocunque modo testamentum fecerit, nouissima voluntate rescindetur: quoniam voluntas quoque militis testamenti est.

XXXV. IDEM.

Miles si testamentum imperfectum relinquit: scriptura, quæ profertur, perfecti testamenti potestatem obtinet. nam militis testamentum sola perficitur voluntate: quicquid plura per dies varios scribit, sæpè testamentum facere videtur.

XXXVI. IDEM.

Militis codicillis ad testamentum factis, etiam hæreditas iure videbitur dari. Quare si partem dimidiam hæreditatis codicillis dederit, testamento scriptus ex æsse hæres partem dimidiam habebit: legata autem testamento data communiter debentur. Miles castrensium bonorum & non castrensium diuersis heredibus instituit, postea castrensium bonorum alios hæres instituit. Prioribus tabulis tantum abstulisse videtur, quantum in posteriores contulerit: nec videtur mutare, etsi prioribus tabulis vnus hæres scriptus fuisset. Miles in supremis ordinandis ignarus uxorem esse pregnantem, ventris non habuit mentionem. Post mortem patris filia

De militari testamento.

160

tris filia nata, ruptum esse testamentum apparuit, neque legata deberi. Si qua verò medio tempore scriptus hæres legata soluisset: vtilibus actionibus filiaë datis, ob improuisum casum esse reuocanda: nec institutum (cùm bonæ fidei possessor fuerit) quod inde seruari potuisset, præstare. Veteranus moriens testamentum iure communi tempore militiæ factum, irritum esse voluit: & intestatus esse maluit. Hæredum institutiones in eodem statu mansisse placuit: legata verò petentes, exceptione doli mali secundum ius commune sum-moueri placuit: cuius exceptionis vires ex persona petentis æstimantur, alioquin potior est in re pari causa possessoris.

Miles iure communi testatus, postea testamento iure militiæ super bonis omnibus facto, post anni militiæ vita decesserat. Prioris testamenti, quod ruptum esse constabat, non redintegrari vires constituit.

XXXVII. PAVLVS.

Si duobus à milite liberto scriptis hæredibus, alter omisit hæreditatem: pro ea parte intestatus videbitur defunctus decessisse: quia miles & pro parte testari potest, & competit patrono ab intestato bonorum possessio: nisi hæc voluntas defuncti probata fuerit, vt omittente altero, ad alterum vellet totam hæreditatem redire.

XXXVIII. IDEM.

Quod dicitur, si miles intra annum, quàm missus est, decesserit, valere eius testamentum, quod iure militari fecerat, verum est, etiam si post annum cõditio institutionis extiterit, mortuo eo intra annum. & ideo si hæredi filio substituerit, nihil interest, quando filius moriatur. Sufficit enim patrem intra annum obiisse. Miles testamentum fecerat, deinde non ignominia causa missus, rursus cinctus in alia est militia. Quærebatur, an testamentum eius, quod in militia fecerat, valeret? Quæsiuit, vtrum iure militari, an communi iure testatus esset? Et si quidem iure communi testatus esset, nulla dubitatio est, quin valeat. Sed si vt miles fecisset testamentum, agitari cepit, quando adsumptus fuisset, postquam decessit in numeris esse, vtrum intra annum, an post annum? Cognoui intra annum eum adsumptum. Ergo si cùm adhuc iure militari valeret, rursus eodem iure posset testari: nunquid etiam post annum eo mortuo testamentum valeat? me mouebat,

Digestorum lib. XXIX.

movebat, quod alia militia esset posterior. Sed humanius est dicere, valere testamentum, quasi coniuncto munere militie. Non loquor de eo, qui voluit valere testamentum etiam adsumptus. hic enim quasi in militia sequenti fecit testamentum: exemplo eius, qui paganus fecit, deinde militare cepit.

XXXIX. IDEM.

SI filiusfamilias miles captus apud hostes decesserit, dicemus, legem Corneliam etiam ad eius testamentum pertinere. Sed queramus, si pater eius prius in ciuitate decesserit, relicto nepote ex filio, an similiter testamentum patris rum patur. Et dicendum est, non rumpi testamentum: quia ex eo tempore, quo captus est, videtur decessisse.

XI. IDEM.

LVCIUS TITIVS miles notario testamentum scribendum notis dictavit, & ante quam literis perscriberetur, vita defunctus est. Querro, an hec dictatio valere possit? Respondi, militibus quo modo volunt, & quo modo possunt, testamentum facere concessum esse: ita tamen, ut hoc ita subsecutum esse, legitimis probationibus ostendatur. Idem respondit, ex testamento eius, qui iure militari testatus esset, servum, qui (licet sub conditione) legatum meruit, etiam libertatem posse sibi vdicare. Idem LUCIVS TITIVS miles testamentum ita fecit, PAMPHILA SERVA MEA EX ASSE MIHI HAERES ESTO. Alio deinde capite SEMPRONIO COMMILITONI suo eandem Pamphilam reliquit: cuius fidei commisit, ut eam manumitteret. Querro, an haeres esset Pamphila, atque si directio accepisset libertatem? Respondi: intelligendum militem, qui ancillam suam heredem instituerat, ignorasse, posse ex ea institutione etiam libertatem ei competere. & ideo sine causa postea a commilitone petisse, ut eandem manumitteret: igitur cum ex prioris scriptura libera & haeres effecta est, postea nullo prauidicio voluntati facto, frustra legata est.

XII. TRIPHONIVS.

MILES ita heredem scribere potest: QVOAD VIVIT TITIVS, HAERES ESTO: POST MORTEM RIVS SEPTITIVS. Sed si ita scripserit, TITIVS VSVS AD ANNOS DECEM HAERES ESTO, ne mine substituto, intestati causa post decem annos locum habebit.

De militari testamento.

161

bebit. Et quia diximus ex certo tempore, & vsque ad certum tempus milites posse instituere heredem: his consequens est, ut ante quam dies veniat, quo admittatur institutus, intestati hereditas deferatur: & quod in bonorum portioe ei licet, hoc etiam in temporis spatio (licet non modicum sit) ex eodem privilegio competat. Mulier, in quam turpis suspicio cadere potest, nec ex testamento militis aliquid capere potest, ut diuus Adrianus rescriptit. nec tutorem ei, qui in aliena potestate est, miles dare potest. Si miles exheredaverit filium, vel sciens eum filium suum esse, silentio pregerit, an legatum a substituto ei dare possit, questum est? Dixi non posse, licet ampla legata reliquerit. Exheredato miles, & emancipato filio substituere potest: verum hoc ius in his exercebitur, quae ab ipso ad eum, cui substituit, pervenerint, non etiam in his, quae habuerit, vel postea adquisierit. Nam & si filio suo, viuo adhuc auctore, substituit, post acquisitionem ei aui hereditatem nemo diceret ad substitutum pertinere. Si militis hereditas adita non fuerit, an substitutio, quam pupillo fecit, valeat, queritur? Et consequens erit hoc dicere: quia permittitur militi filio facere testamentum, quamvis sibi non fecerit.

Non a tempore electionis, sed ex eo tempore quo scriptus est in matricula militum, incipit quis privilegio militari uti. n. ar.

XIII. VLPIANVS.

EX eo tempore quis iure militari incipit posse testari, ex quo in numeros relatus est, ante non. Proinde qui nondum in numeros sunt, licet etiam lecti vel tyrones sunt, & publicis expensis iter faciunt, nondum milites sunt, debent enim in numeros referri.

Ubi abet pro facto quod de proximo est sciendum.

XIV. PAPINIVS.

FILIUSfamilias equestri militia exornatus, & in comitatu principum retentus, cingi conestum iussus, testamentum de castrensi peculio facere potest.

XV. VLPIANVS.

REScripta Principum ostendunt omnes omnino, qui eius sunt gradus, ut iure militari testari non possint: si in hostico deprehendantur, & illic decessant, quomodo velint, & quomodo possint testari: siue Praefes sit provinciae, siue quis alius, qui iure militari testari non potest.

st. Infor.

x

De acqui-

Digestorum lib. XXIX.

De acquirenda vel omittenda hereditate.
Titulus. II.

Aditione partis totum quod potest quaeritur, siue simul, siue discretis partibus hereditas deferatur. Bar.

I. PAULVS.

Si totam hereditatem acquirere potest, is pro parte eam scindendo adire non potest.

II. ULPIANVS.

Sed & si quis ex pluribus partibus in eundem hereditate institutus sit, non potest quasdam partes repudiare, quasdam agnoscere.

Donec est locus instituto, excluditur substitutus. Alex.

III. IDEM.

Quandiu prior heres institutus hereditatem adire potest, substitutus non potest.

Cuius est priuatio cuius est positio. Alex.

III. IDEM.

Nolle adire hereditatem non videtur, qui non potest adire.

Mutus, surdus, & prodigus, cui bonis interdictum est, possunt hereditatem adire. Alex.

V. IDEM.

Matrum, nec non surdum, etiam ita natos, pro herede gerere, & obligari hereditari possunt constare. Eum, cui lege bonis interdictum, heredem institutum, posse adire hereditatem constat.

Hereditatem quocumque modo delatam filius adeundo non obligat patrem, nisi precedat iussus: sed in bonorum possessione sufficit, si ratibabitio subsequatur. Bar.

VI. IDEM.

Quod si in aliena est potestate, non potest inuitum hereditati obligare eum, in cuius est potestate, ne etiam alieno pater obligetur. Sed in bonorum possessione placuit raram haberi posse eam, quam circa voluntatem agnouit is, qui potestati subiectus est. Sed & si legitima hereditas filio delata sit ex senatusconsulto Orfitiano maris: idem erit probandum.

IN

De acquirenda vel omittenda hereditate. 162

Ex diuturnitate temporis praesumuntur omnia solenniter acta, Bartolus.

Sed etiam non adierit filius, diu tamen possedit pater hereditatem, credendus est, uterque adiisse hereditatem, ut diuus Pius & Imperator noster rescripserunt.

Qui iussu alterius adit, praesumitur solum iubenti querere uelle, si iussim credat ualere, secus si fiat inuolidum, uel sine iussu adit. Bartolus.

Si is, qui putabat se filium familiam, patris iussu adierit: etiam neque sibi neque ei, qui iussit, quae fuisse hereditatem constat: quam is, quem pater iussit adire, & decessit, si adierit iam mortuo patre, obliget se hereditati: ut Iulianus libro tricesimo Digestorum scripsit. Nam & cum, qui dubitat, utrum filium familiam, an patrem familiam morte patris factus sit, posse adire hereditatem magis admittit.

Si filius in potestate est alieni heres necessarius, facit patrem necessarium heredem: scilicet si fuit uoluntarius. Bar.

Interdum filium familiam & sine aditione acquirunt hereditatem his, in quorum sunt potestate: ut puta, si nepos ex filio exheredato heres sit institutus. patrem enim suum sine aditione facit heredem, & quidem necessarium. Sed si quis heres institutus adoptetur a filio exheredato, necessarium eum non facit: sed iuberi debet, ut adeat: quoniam mortis tempore in potestate non fuerit. Nam per eum quis existere necessarius non potest, qui ipse non esset extiturus.

Testatio praecedens anni sequenti contraria facit ut subsequens actus nihil operetur. Bar.

Celsum libro decimo quinto Digestorum scripsit: Eum, qui metu & verborum, vel alio timore coactus, fallens adierit hereditatem: siue liber sit, heredem non fieri placet: siue seruus. * Atque uerum, herum.

Vulgaris substitutio expirat, si per institutum alteri hereditas acquiritur. Bar.

VII. PAULVS.

Si quis filium familiam heredem instituerit, & ita scripserit: SI MIHI TITIUS ISTE FILIVS FAMILIAS HAERES NON ERIT, SEMPRONIUS HAERES ESTO: filio aduente iussu patris, substitutus excluditur.

x ij

CIUS

Digestorum lib. XXIX.

Cuius hereditatem patris non agnitam transmittit eam beneficio abstinendi. *Barolus.*

Si filius prius, quam sciret se necessariū extitisse patri heredem, decesserit, relicto filio necessario: permittendum est nepoti abstinere se aui hereditate: quia & patri eius idem tribueretur.

Cuius hereditatem agnitam per defunctum non potest haeres eius repudiare. *Barolus.*

In omni successione, qui eius haeres extitit, qui Titio haeres fuit: Titio quoque haeres videtur esse: nec potest Titij omittere hereditatem.

Cui non potest se obligare, non potest adire. *Bar.*

VIII. VLPIANVS.

More nostrae ciuitatis neque pupillus neque pupilla sine tutoris auctoritate obligari possunt. Hereditas autem quin obliget nos xri alieno, etiam si non sit soluendo, plus quam manifestum est. De ea autem hereditate loquimur, in qua non succedunt huiusmodi personae quasi necessariae.

Impubes, qui in alterius potestate est, si iussu eius adierit hereditatem, licet consilij capax non fuerit, ei acquirit hereditatem.

Cupillus potest eum tutoris auctoritate hereditatem adire. *Barolus.*

IX. PAVLVS.

Pupillus, si fari possit huiusmodi tamē aetatis sit, ut causam adquirendae hereditatis non intelligat: quamuis nō videatur scire huiusmodi aetatis puer: (neque enim scire, neque discernere talis aetas potest, non magis quam furiosus) tamen cum tutoris auctoritate hereditatem adquirere potest. hoc enim fauorabiliter ei praestatur.

X. VLPIANVS.

Si ex asse heres destinauerit partem habere hereditatis, videtur in asse pro herede gessisse.

XI. POMPONIVS.

Impuberibus liberis omnimodō abstinendi potestas sit, imuberibus autem ita si se bonis non miscuerint.

Cuius qui se non immiscuit potest abstinere beneficio edicti praetoris sine aditione iudicis. *Bar.*

XII. VLPIANVS.

Ei, qui

De acquirenda vel omittenda hereditate. 163

Ei, qui se non immiscuit hereditati paternae, siue maior sit, siue minor: non est necesse Praetorem adire, sed sufficit, se non immiscuisse hereditati. Et est in semestribus Viuiis Soteri & Victorino rescriptum, non esse necesse pupillis in integrum restitui ex auito contractu, quorum pater constituerat, non agnoscere hereditatem, nec quicquam amouerat, vel pro herede gesserat.

Cuius hereditas repudiatione amittitur, quae potest adiri, secus si adiri non poterit. *Bar.*

XIII. IDEM.

Is, qui haeres institutus est: vel cui legitima hereditas delata est, repudiatione hereditatem amittit. Hoc ita verum est: si in ea causa erat hereditas, ut adiri posset. Ceterū heres institutus sub conditione, si ante conditionem existentem repudiavit, nihil egit, qualis qualis fuit conditio, etsi in arbitrium collata est.

Cui non potest propter dubitationem seu inhabilitatem, seu conditiois pendenciam adire, non potest repudiare. *Bar.*

Si quis dubitet, viuat testator, necne, repudiando nihil agit. Substitutus quoque similiter, si ante repudiet, quam heres institutus decernat de hereditate, nihil valebit repudiatio.

Cuius hereditatem delatam filio familias nec ipse sine patre repudiare potest, nec contra: sed uterque simul. *Alex.*

Neque filius familias repudiando sine patre: neque pater sine filio alteri nocet: utrique autem possunt repudiare.

XIII. PAVLVS.

Idem est etiam, si legitima hereditas filiis obuenit. **C**ui putatus se necessariū heredem cum sit nobilitarius, repudiet uel adeat, nec repudiatio nec aditio ualet. *Alex.*

XV. VLPIANVS.

Is, qui putat se necessariū, cum sit volūtarius, nō poterit repudiare. Nam plus est in opinione, quam in veritate.

XVI. IDEM.

Et contrario, qui se putat necessariū, volūtarius existere non potest.

Cuius de iuribus testamenti nō potest ex testamento adire: si eius si sit certus, licet per alium super iuribus testamenti quaestio mota sit. *Alexan.*

x ii]

xvii.

Digestorum lib. XXIX.

XVII. IDEM.

Nec is, qui non valere testamentum, aut falsum esse putat, repudiare potest. Sed si certum sit, falsum non esse, quod falsum dicitur: sicut ad eundem adquirentem, ita & repudiando amittit hereditatem.

Repudiatione iniuriis non videtur repudiationem aliam, nisi repudiationem non potuit sine illo repudiari, Alex.

Hæres institutus, idemque legitimus, si quasi institutus repudiaverit, quasi legitimus non amittit hereditatem. Sed si quasi legitimus repudiavit, si quidem scit se heredem institutum: credendum est, utrumque repudiavisse. Si ignorat, ad neutrum ei repudiatio nocebit: neque ad testamentaria, quoniam hanc non repudiavit: neque ad legitimam, quoniam nondum ei fuerat delata.

Qui habet ius ad eundem principaliter, et per se non impeditur, ad sui utilitatem is repudiare potest: aliter non. Mar. et Alex.

XVIII. PAULVS.

Is potest repudiare, qui & adquirere potest.

XIX. IDEM.

Qui hereditatem adire, vel bonorum possessionem petere volet, certus esse debet, defunctum esse testatorem.

Qui aliquid facit tanquam hæres, oneribus hereditariis est obligatus: si cuius si alio animo faciat: quod apparere potest vel ex profectiua, vel ex facti qualitate. Mar.

XX. VLPIANVS.

Pro hærede gerere videntur is, qui aliquid facit quasi hæres. Et generaliter Iulianus scribit, eum demum pro hærede gerere, qui aliquid quasi hæres gerit. Pro hærede autem gerere, non tam esse facti, quam animi. Nam hoc animo esse debet, ut velit hæres esse. Cæterum: si quid pietatis, si quid custodiæ causa fecit, si quid non quasi hæres egit, sed quasi alio iure dominus: apparet non videri pro hærede gessisse. Et ideo solent testari liberi, qui necessarii existunt, non animo hæredis se gerere, quæ gerunt: sed aut pietatis, aut custodiæ causa, aut pro suo. ut puta patrem sepeliunt, vel iusta ei fecit: si animo hæredis pro hærede gessit. Enimvero si pietatis causa hoc fecit, non videntur pro hærede gessisse. Seruos hereditarios parit, iumenta hereditaria aut parit, aut distraxit: si hoc ut

hæres

De acquirenda vel omittenda hereditate. 164

hæres gessit, pro hærede: at si non ut hæres, sed ut custodiat, aut quia putavit sua, aut dum deliberat, quid fecit, consulens, ut salus sint res hereditariæ: si forte ei non placuerit pro hærede gerere: apparet non videri pro hærede gessisse. Proinde & si fundos aut ædes locavit vel fulsit, vel quid aliud fecit non hoc animo, quasi pro hærede gereret, sed & dum ei, qui substitutus est, vel ab intestato hæres extiturus est, prospicit: aut res tempore perituras distraxit: in ea causa est, ut pro hærede non gesserit, quia non hoc animo fuerit.

In iis quæ non transeunt ad hæres extraneos, nomen hæredis intelligitur de filio: et ideo si filium aditum facit ut hæres, oneribus hereditariis non obligatur. Mar.

Si quid tamen quasi hæres petat, sed ex his, quæ ad heredem extraneum non transeunt: videamus, an oneribus se immerferit hereditatis: ut puta, à liberto parentis operas petat, quas hæres extraneus petere non poterat: hic tamen petendo consequi potest. Et constat, pro hærede cum non gessisse, cum petitio eorum etiam creditoribus competat, & maxime futurarum. Sed & qui in sepulchrum hereditarium mortui intulit, obligari paternis creditoribus non est existimandus: ut Papinianus ait, quæ sententia humanior est, licet Iulianus contra scripserit.

Si filius etiam se abstinuit, recipiendo tamen causa conditionis implende & legatario, censetur abstentionem reuocasse, et se immisuisse: si erat solus institutus, vel si habebat cohæredem qui nondum adiit: et omnis aditus, qui geri non potest citra ius et nomen hæredis, inducit aditionem, Alex.

Papinianus scribit, filium heredem institutum, qui se bonis paternis abstinuit, vulgo putare quosdam, si à statulibero pecuniam accepit, à creditoribus conveniendum: siue nūmi peculiares fuerint, siue non fuerint: quia ex defuncti voluntate accipitur, quod conditionis implende causa datur. Iulianus autem, & si non abstinuit, idem existimavit. Ita demum autem pro hærede gessisse, ait Papinianus, si solus hæres sit. Cæterum, si cohæredem habeat, & cohæres adiit, non est cogendus (inquit) is, qui accepit à statulibero, actiones creditorum suscipere. Nam cum se filius abstinet, idem debet consequi iure Prætorio, quod emancipatus consequitur, qui hereditatem repudiavit: quo facto, statuliber filio non

x liij

minatim

Digestorum lib. XXIX.

minatim pecuniam dare iussus, potuisset & non heredi dam-
do ad libertatem peruenire. Itaque nunc pro herede geri di-
cendum esse ait, quoties accipit, quod citra nomen & ius he-
redis accipere non poterat.

¶ Qui agit actione personali competente ad iudiciam, licet pro re
hereditaria, non censetur se gerere pro herede. *Alex.*

† Pcenā
violati se-
pulchri à
solde im-
positam,
refert C.
li. 2. de le-
gibus.

Si sepulchri violati filius ageret, quanvis hereditarij: quia
nihil ex bonis patris capit, nō videtur se bonis miscere. **†** hec
enim actio pœnam & vindictam, quàm rei persecutionem
continet.

¶ Animus delinquendi est contrarius animo ad eundem. *Bar.*

XXI. IDEM.

¶ Si quis extraneus rem hereditariam quasi surripiciens vel
expilans tenet, non pro herede gerit. nam admissum cō-
trariam voluntatem declarat.

¶ Si quasi heres rem hereditariam attingat, adire videtur si fue-
rit ei delata. *Bar.*

Interdum autem animus solus eum adstringet heredita-
ti: utputā, si re non hereditaria quasi heres vius sit. Sed ita
demum pro herede gerendo acquireret hereditatem, si iam
sit delata. Ceterum ex quibus causis repudiantem nihil a-
gere diximus, ex eisdē causis nec pro herede gerendo quic-
quam ager.

¶ Ignorans portionem ex qua institutus est, non prohibetur adire.
idem est si scit se sub conditione institutum, licet ignoret conditio-
nem extitisse, dummodo opinetur illam extitisse. **¶** Qui scit partem
sibi tantum esse delatam, potest adire, licet ignoret aliam partem
sibi fore delatam. *Alex.*

Sciendum est (ut Iulianus scripsit) si quis partem, ex qua
institutus est, ignorauit, nihil ei nocere, quò minus pro he-
rede gerat. quod & Cassius probat, si conditionem, sub qua
heres institutus est, non ignorat: si tamen extitit conditio,
sub qua institutus est. Quid tamen si ignorat conditionem
extitisse? puto posse adire hereditatem: quemadmodum si
ignoret, an cohæredis, cui substitutus est, repudiatione por-
tio ei delata sit.

¶ Ignorantia iuræ causam acquisitionis, ex qua scilicet causa de-
lata est hereditas, iuriat aditionem. *Alex.*

XXII. PAVLVS.

Si is,

De acquirenda vel omittenda hereditate. 165

¶ Si is, ad quem legitima hereditas pertinet, putauerit defun-
ctum seruum suum esse, & quasi peculium eius nactus sit:
placet, non obligari eum hereditati. Idem ergo dicemus (ut
ait Pomponius) si quasi liberti sui, cum is ingenuus esset, bo-
na occupauit. Nam ut quis pro herede gerendo obstringat
se hereditati, scire debet, qua ex causa hereditas ad eum per-
tineat: veluti adgnatus proximus iusto testamento scriptus
heres, antequam tabulæ proferantur, cum existimaret ab
intestato patrem familiās mortuum: quanvis omnia pro do-
mino fecerit, heres tamen non erit. Et idem iuris erit, si nō
iusto testamento scriptus heres, prolatis tabulis, cum puta-
ret iustum esse: quanvis omnia pro domino administraue-
rit, hereditatem tamen non acquireret.

¶ Sicut in aditione quis debet esse certus, ita etiam in repudiatione.
Alexander.

XXIII. POMPONIVS.

¶ In repudianda hereditate vel legato, certus esse debet de
suo iure is, qui repudiat.

¶ Si quis accepit pecuniam vel promissionem ut repudiet, nō vide-
tur adire aliam si hereditas adeat, videtur pro herede gerere. *Bar.*

XXIII. VLPIANVS.

¶ Vir questionis, an pro herede gerere videatur, qui pre-
cium hereditatis omittendæ causa capit. & obtinuit,
hunc pro herede quidem non gerere, qui ideo accepit, ne he-
res sit. In edictum tamen Pretoris incidere. Siue igitur à sub-
stituto heres accepit, siue à legitimo, mortis causa accepisse
videtur. Idemque erit, & si non accepit, sed promissa sibi pe-
cunia. nam & stipulando mortis causa capit.

¶ Seruus alienus bona fide possessus, uel fructuarius ad eundem he-
reditatem sibi delatam iussu possessoris uel fructuarii, non acquirit
illis: sed uero domino uel proprietario. *Alex.*

XXV. IDEM.

¶ Si quis mihi bona fide seruiat seruus alienus, iussu meo he-
reditatem ad eundem, nihil promouebit, nec acquireret mi-
hi, ne fructuarius quidem.

¶ Seruus inuicem iussu rectoris, & seruus fisci iussu procura-
toris adhibuit hereditatem, & seruus pœnæ non est capax. *Bar.*

Seruus municipij, vel collegij, vel decuriæ heres instituitur,
manumissus, vel alienatus adhibet hereditatem. Si fisci ser-

uus

De iur. pœnæ
Celsus Ro
digi. li. 13.
l. 1. Anti.
cap. 33.

Digestorum lib. XXIX.

nus sit, iussu Procuratoris Cæsaris adhibet hereditatem, ut est sæpè rescriptum. Si quis planè seruus fuerit pœnæ effectus, ad gladium vel ad bestias, vel in metallum damnatus: si fuerit hæres institutus, pro non scripto hic habebitur, idque diuus Pius rescripsit.

Iussus præcedere debet, auctoritas sequi, *nar. et Alex.*
Iussus eius, qui in potestate habet, non est similis tutoris auctoritati, quæ interponitur perfectio negotio: sed præcedere debet, ut Caius Cassius libro secundo iuris civilis scribit & putat, vel per internum fieri posse, vel per epistolam.
Iussus debet specialiter interponi respectu hereditatis: licet per inuentum dubitetur de causa acquisitionis, *nar.*

Sed verum generaliter quæcumque tibi hereditas fuerit de lata, an specialiter? Et magis placet (ut Caius Cassius scripsit) specialiter debere mandare. Sed an nominatim de viui hereditate mandari possit, queritur? Sed ego non puto recipiendum, ut de viui hereditate mandetur. Planè si rumor fuit, Lucium Titium decessisse, poterit ei mandari, ut si scripsit eum, adeat: & si clausæ adhuc tabulæ sint, & sic incertum, an filius scriptus sit hæres.

Iussus intelligitur quocumque modo, *et per quæcumque verba, si de voluntate præcedente patris appareat, nar. et Alexan.*

Sed quid si mandauit, ut hereditatem colligat, an videtur mandasse, ut adeat? Quid si ut petat bonorum possessionem, aut ut rem hereditariam distrahat? Aut quid si petitam bonorum possessionem ratam habuit, mox filius adeat hereditatem? vel quid si pro hærede gerere mandauit, filius adiit hereditatem? an iussu videatur adiisse, debitori potest. Imò verius est, ex his omnibus aditionem esse introducendam.

Pater filio ita scripsit: Scio fili, quod pro tua prudètia inuigilabis hereditati delatæ tibi à Lucio Titio, puto iussu patris adiisse. Quid si mandauit, Si expediat adire, adito: Si putas expedire, adito: et sic iussu aditum.

Pater potest iussu limitare, vel in numero, vel in quotæ: quam limitationem non licet egredi, si per eam scinditio fieret deterior: fecius si melior, *nar.*

Si coram Titio iussit adire, scilicet arbitrio Lucij Titij, rectè puto iussisse.

Iussus respectu paternæ hereditatis non porrigitur ad pupillam, *rem.*

De acquirenda vel omittenda hereditate. 166

remissus si simpliciter iussit respectu testamenti, nar.

Sed si mandauit quasi ex asse instituto, & inueniatur ex parte non puto ex iussu adiisse. Quod si ex parte iussit, potest ex asse adire. Aliter atque si mandauit, quasi ab intestato, & ex testamento adiit. Nam non puto quicquam egisse. At si ex testamento mandauit, poterit & ab intestato: quoniam non fecit deteriorem conditionem patris. Idemque & si quasi instituto præcepit, & inueniatur substitutus, vel contra. Sed si mandauit, ut patris adiret, sit autem & impuberi substitutus, non sufficit iussus. Planè si sic mandauit, Si qua ex testamento Lucij Titij deferatur hereditas, potest defensionem iussu adiisse.

Manda penitentia iubentis reuocatur iussus: item mutatione status eius cui iubetur, *nar.*

Sed si postea, quam iussit, penitentiam egit, prius quam adiret, nihil agit adeundo. Item si se adrogandum dederit prius, quam filius adiret, non est acquisita hereditas.

Qui iussit portionem sibi delatam per alium, videtur velle etiam suam, *nar. et Alex.*

XXVI. PAVLVS.

Si ego & seruus meus, vel filius heres institutus sim, si iussero filio vel seruo meo adire, statim & ex mea institutione me hæredem esse, Pomponius scribit. Idem & Marcellus probat & Iulianus.

Ad hoc ut quis possit pro hærede gerere, necesse est mortuam esse illam, in cuius bonis geri debet, *Alex.*

XXVII. POMPONIVS.

Neminem pro hærede gerere posse viuo eo, cuius in bonis gerendum sit, Labeo ait.

Rationes defuncti possunt peti, ut videatur causa deliberationis nec per hoc videtur hereditas adiri, *nar. et Alexan.*

XXVIII. VLPIANVS.

Arsto existimat, Prætores aditum facultatem facere debere hæredi, rationes defuncti ab eo petere, penes quem depositæ sunt, deliberanti de adeunda hereditate.

XXIX. POMPONIVS.

Qui heres institutus prohibetur ab eo, qui vnâ institutus iam hereditatem adiit, tabulas, literas, rationes inspicere

Digestorum lib. XXIX.

inspicere morti, vnde scire posset an sibi adenda esset hereditas: non videtur pro herede gerere.

Impeditus iubere propter absentiam sui filii: restituitur ad eum modum hereditatis, ut habeat eam ac si adisset suo iussu. Alex.

XXX. ULPIANVS.

* Als, a gentem.

Cum quidam legationis causa absens, filium heredem institutum non potuisset iubere adire in provincia: agens diuus Pius rescripsit Consulibus, subueniri ei oportere mortuo filio, eo quod Reipublice causa abfuerit.

Venter qui pariturus est posthumum, qui aliis antefertur, impedit sequentes adire: siue sit plenus venter: siue patetur, siue fruenter est vacuus: sic opinio adentis est communis.

Quod dicitur, PROXIMVS A FILIO POSTHUMO HAERES, DVM MULIER PRAEGNANS EST, AUT TVTATUR ESSE, ADIRE HAEREDITATEM NON POTEST: SED SI SCIT, NON ESSE PRAEGNANTEM, POTEST ACCIPERE PROXIMVS A VENTRE, QUI SVVM HAEREDEM PARITVRVS ESSET: non solum ad testatos hanc verba, verum ad intestatos quoque pertinent. Et in eo ventre idem accipias, qui legitimum vel consanguineum pariturus est: quoniam mortis tempore, qui in utero est (quantum ad moram faciendam inferioribus, & sibi locum faciendum, si fuerit editus) pro iam nato habetur. Denique & per bonorum possessionem talem Praetor ventrem mittit in possessionem. Siue igitur putem praegnantem, siue sit reuera praegnas, quae cum paritura est, qui solum haeres futurus esset, adire hereditatem non possum: quoniam & in eo est, ut rumpatur testamentum: nisi si proponas ventrem institutum, vel exheredatum. Quod dicitur, SI TVTATUR ESSE PRAEGNANS: sic accipiendum, si dicat se praegnantem. Quid ergo, si ipsa non dicat, sed neget: alij dicant praegnantem esse: adhuc adire hereditas non potest (finge obstetrices dicere.)

* Als, Idem & per bonorum possessionem editale Praetor denique ventrem & Als, possessionem talem denique.

Quod si ipse putet solus, si iusta ratione ductus: non potest adire. Si secundum multorum opinionem, potest. Quid ergo, si praegnas fuit, cum putaret haeres non esse praegnantem, & adiit, mox abortum factum est: proculdubio nihil egit. Toties igitur eius praesumptio proficit, quoties concurrat cum veritate. Sed & si ipsa mulier haeres instituta sit, quae se praegnantem

De acquirenda vel omittenda hereditate. 167

quantem fingit: adeundo adquirit hereditatem. Per contrarium non adquirit, si se putet praegnantem, cum non sit.

Lex semper certa est de eo quod est: ideo incertitudo hominis non iuvatur additionem quae per legem inducitur. Bar.

Suum heredem certum est ex asse heredem esse, et si putet esse praegnantem mulierem, quae non est praegnas. Quid si vnum in utero habeat, an ex parte dimidia sit haeres: siue institutum posthumum proponas, siue intestatum patrem decessisse? Quod & Sextum Pomponium opinatum Tertulianus libro quarto Questionum refert. Putat enim, sicut cum vacuo utero suus ex asse haeres est: ita & cum vnum gerit, nec per naturam humanam conditionis alium partum formare potest: (quod quidem post certum tempus conceptionis cerneretur) ex parte dimidia & ignorantem fore heredem, non ex quarta, ut Iulianus putat.

Adentis scientia inspicitur, non patris vel iubentis. Bar.

Scientia autem vel opinio, si filius familiaris vel servus instituti sunt, utrum ipsorum, an domini, vel patris accipienda sit? Finge patrem putasse praegnantem, filium certum esse, finge & sic adire: an adquirat hereditatem? Puto acquirere: sed contra, non acquirere.

Qui est certus per seipsum, non redditur dubius per litem. Bar.

Si certus sum, non esse falsum testamentum, vel irritum, vel ruptum, licet dicatur esse: possum adire hereditatem.

Portio deficiens accrescit etiam ignorantem eam defecit. Bar.

XXXI. PAVLVS.

Hereditas cum posthumum instituto reliquae partes adereant, quae posthumum datae sunt: si certum sit, non esse praegnantem, licet haeres ignoret.

Ignorantia mortis testatoris, vel existentiae conditionis, & dubium an testator fuerit sui iuris, impedit additionem, nisi in omnem partem dubietatis testamentum esset iudicatum. Bar. Alex.

XXXII. ULPIANVS.

Haeres institutus, si putet testatorem vivere, quavis iam defunctus sit, adire hereditatem non potest. Sed & si se sit heredem institutum: sed utrum pure, an sub conditione, ignorat: non poterit adire hereditatem, licet pure haeres institutus sit: vel sub conditione, & paruerit conditioni. Sed & si de conditione testatoris incertus sit, patet familiaris an filius fami-

Digestorum lib. XXIX.

iusfamilias sit, non poterit adire hereditatem: et si eius conditionis sit, ut in veritate testari poterit.

XXXIII. PAVLVS.

Quod si dubitet, an apud hostes decesserit, an ciuis Romanus: quoniam utroque casu est ius adeundi, & in re est, ut possit adire: dicendum est, posse adire.

Error in conditione personae aduentis aditionem non impedit: quia per hoc de causa aditionis non dubitabitur. Bar.

XXXIII. VIPIANVS.

Sed si de sua conditione quis dubitet, an filiusfamilias sit: posse eum acquirere hereditatem, iam dictum est. Cur autem si suam ignoret conditionem, adire potest: si testatoris, non potest? Illa ratio est, quod qui conditionem testatoris ignorat, an valeat testamentum, dubitat: qui suam, de testamento certus est.

Institutus pure, qui putat se institutum sub conditione: ea purificata non impeditur adire. Bar.

Sed & si cum esset pure institutus, putauit sub conditione: & impleta conditione, quam iniectam putat, adiit: an possit acquirere hereditatem? Consequens est dicere, hereditatem posse eum adire: maxime cum haec suspicio nihil ei obfuerit, nec periculum attulerit. Facilius quis admittet, si quis pure institutus, putauit sub conditione se institutum, conditionemque implectam, quam in euentum putabat. nam in nullo haec suspicio obfuit.

Qui adit partem, alia sibi debita accrescit inuito. Bar.

XXXV. IDEM.

Si quis haeres institutus ex parte, mox Titio substitutus, ante, quam ex causa substitutionis ei deferatur hereditas, pro haerede gesserit: erit haeres ex causa quoque substitutionis: quoniam inuito quoque ei accrescit portio. Idem dico, & si filiusfamilias vel seruus iussu domini vel patris adierit hereditatem, mox emancipatus vel manumissus ex causa substitutionis adeat, erunt namque haeres. Sunt enim appendices praecedentis institutionis.

Acquisitione partis non acquiritur alia eo iure quo defuit: nec debet acquiri per alium, nisi noua aditio interueniat. Bar.

Si exclusus per conditionem sibi datam pater filium iussit adire hereditatem: dicendum erit, eum non quesuisse suam portionem.

De adquirēda, vel omittēda hereditate. 163

portionem. Sed si ex duobus filiis vnum iusserit, & alium filium debeat iubere adire.

XXXVI. POMPONIUS.

Si ex sua parte dominus vel pater adierit, necessarium est iussu, ut filius vel seruus coheredes adcant.

XXXVII. IDEM.

Haeres in omne ius mortui, non tantum singularium rerum dominium succedit: cum & ea, quae in nominibus sunt, ad heredem transeant.

Qui in partem suam, videtur velle alteram accrescere. Bar.

XXXVIII. VIPIANVS.

Si duo sint heredes necessarii: quorum alter se abstinit, alter postea, quam prior abstinit, se immiscuit: dicendum est, hunc non posse recusare, quo minus tota onera hereditaria subeat. Qui enim scit aut scire ponit, illo abstinente, se oneribus fore implicitum, ea conditione adire videtur.

XXXIX. IDEM.

Quandiu potest ex testamento adiri hereditas, ab intestato non deferunt.

Qui repudiat paternam, potest adire pupillarem hereditatem si habet coheredem alius seius. Bar.

XL. IDEM.

Questum est, an licet quis paterne hereditatis nihil attingat, aliquid tamen propter patris voluntatem habeat vel faciat: an creditoribus paternis cogatur respondere: ut puta, si impuberi fuerit substitutus. In qua specie Iulianus libro vicesimosexto Digestorum scripsit, incidere eum in edictum, si se immiscuerit impuberis hereditati. Nam qui iudicium parentis oppugnaverit, eum non debere ex eadem hereditate quicquam consequi. Sed Marcellus eleganter distinguit, multum interesse, utrum ex asse fuerit institutus patris testamento, an ex parte: ut si ex parte, ponerit sine meo, remota patris successione, impuberis hereditatem amplecti.

Existencia sua heredis confirmat tabulas pupillares ad eundem filium abstinente. Bar.

XLI. VIPIANVS lib. xvj. Digestorum.

Filius, qui se paterna hereditate abstinit, si ex hereditate fratris hereditati se immiscuerit, & pro herede gesserit: poterit

† Huc pertinet exemplum quod diffusum erat in M. C. 1. de Inuen. Rhet. ubi constitutio ne gocialem explicat.

Digestorum lib. XXIX.

poterit ex substitutione hereditatem obtinere.

Constitutio sui heredis confirmat tabulas pupillares ad commodum filii, cui facta est substitutio. *Bar.*

XLII. VIPIANVS lib. iij. Disputationum.

Iulianus libro vicesimo sexto Digestorum scribit, Si pupillus paterna hereditate se abstinuisset, deinde ei aliquis heres extitisset, non esse eum compellendum creditoribus paternis respondere: nisi substitutus ei fuisset. Inclinat enim in hoc, ut putet substitutum etiam patris opera subiturum. Quae sententia à Marcello rectè notata est. Impugnat enim utilitatem pupilli, qui ipse saltem potest habere successorem. Metu enim onerum patris, timidius quis etiam impuberis hereditatem adibit. Alioquin (inquit) & si frater fuit, omnia causa testamenti, ab intestato possidebit hereditatem: & quidem impune. Nec enim videtur voluisse fraudare edictum, qui sibi prospicit, ne oneribus patris pupilli hereditas implicetur. Sed quod in fratre scripsit, credo ita intelligendum, si non impuberis frater fuit, sed testatoris. Ceterum utique si frater à patre fratri impuberi substitutus sit, sine dubio necessarius heres existeret.

Qui perseverat in inchoatis in iura patris, se videtur immiscere: secus si noua inchoaret. *Bar.*

Si in societate, quam viuo patre inchoauerat filius, post mortem patris perseverauerit: Iulianus rectè distinguit, interesse, utrum rem ceptam sub patre perficiat, an nouam inchoauerit. Nam si quid nouum in societate inchoauit, non videri se miscuisse hereditati patris scripsit.

Qui manumittit seruum paternum, videtur se immiscere: secus si seruum castrensium peculii. *Bar.*

Si seruum paternum filius manumiserit: sine dubio miscuisse se paternae hereditati videbitur. Proponebatur filius à patre de castrensis peculio seruos comparasse: eosque à patre manumittere rogatus esse, cum heres esset ab eo institutus. Quarebatur, si se abstinuisset paterna hereditate, eosque manumississet: an miscuisse se paternae hereditati videbatur? Dicebamus, nisi euidenter quasi heres manumiserit, non debere eum calumnià pari, quasi se miscuerit hereditati.

Per seruum hereditarium non potest quari aliquid quod sit hereditatis. *Bartholus.*

XLIII. VIPIANVS

De adquirenda vel omittenda hereditate. 169

XLIII. VIPIANVS.

Heres per seruum hereditarium eiusdem hereditatis partem, vel id quod eiusdem hereditatis sit, adquirere non potest. **C**onstituta per pupillum bona fide, habentur rata eo per restitutionem non abstinente. *Bar.*

XLIII. IDEM.

Quoties pupillus patri heres extitit, & abstinuit se hereditate: quantum patris bona sub creditoribus fiant, tamen rata haberi debent, quocumque pupillus bona fide gesserit: & ideo ei, qui fundum tutore auctore à pupillo emerit, succurrendum erit: nec interest, pupillum soluendo sit, necne.

Aditio hereditatis non est opera: ideo requiritur iussus domini. *Bartholus.*

XLV. IDEM.

Aditio hereditatis non est in opera serui. Idcirco si seruus dotalis adierit, actione de dote cum hereditate mulier recuperabit: quantum ea, quae ex operis dotalem seruum acquiruntur, ad virum pertineant. Et cum quatuor & compendij societatis iniur: quicquid ex operis suis socius adquisierit, in medium confert. Sibi autem quisque hereditatem acquirit. Praeterea ne fructuarius quidem seruus iussu eius, qui vnum fructum in eo habet, adire hereditatem poterit. Et quod à quibusdam respondetur, si liber homo, qui bona fide mihi seruebat, propter me heres institutus erit, posse eum iussu meo adire hereditatem: potest verum esse, ut intelligatur, non opera sua mihi adquirere, sed ex re mea: sicut in stipulando, & per traditionem accipiendo ex re mea, mihi acquirit.

Questio falsi non impedit aditionem eius, qui suo iussu est certus de iuribus testamenti. *Bar.*

XLVI. AFRICANVS

Cum falsum testamentum dicitur: si quidem ipse heres accusatur, quoniam certus esse debeat, se falsum non fecisse: rectè adibit hereditatem. Sin autem alius arguetur, citra conscientiam eius non potest adire: quasi dubitet, verum esse testamentum.

Iussus reuocatur si more superueniente. *Bar.*

XLVII. IDEM.

ff. Infor.

y

Qui ser-

Digestorum lib. XXIX.

Qui seruum suum heredem institutum adire iussit: prius quam ille adiret, furiosus est factus. Negavit, recte seruum aditurum: quoniam non nisi voluntate domini adquiri hereditas potest: furiosi autem voluntas nulla est.

Tutor superueniens non reuocat ea quae sunt perfecta iure mandati: sed impedit perficienda. *Bar.*

XLVIII. PAVLVS.

Si quis alicui mandauerit, ut si existimauerit, petat sibi bonorum possessionem: & postquam ille petiit, furem coeperit: nihilominus adquisita est ei bonorum possessio. Quod si antequam ille petat, is qui mandauit petendam, furem coeperit: dicendum est, non statim ei adquisitam bonorum possessionem. Igitur bonorum possessionis petitio rati habitatione debet confirmari.

Tutor qui non gerit, sed qui gerere potest, authorari potest. *Bar.*

XLIX. AFRICANVS.

Pupillam etiam eo tutore auctore, qui tutelam non gerat, hereditatem adeundo obligari ait.

Epistola de adeunda hereditate a tutore scripta non habet effectum, si tutor moritur ante aditam hereditatem.

L. MODESTINVS.

Si per epistolam seruo pupilli tutor hereditatem adire iusserit: si post scriptam epistolam tutor moriatur, antequam ex epistola seruis adiret: nemo dicturus est, obligari postea pupillum hereditati.

Si dubitatur de iuribus testamenti, non potest adiri hereditas. *Bar.*

LI. AFRICANVS.

Eum, qui duobus testamentis eiusdem testatoris haeres scribitur, cum dubitet, num posterius falsum sit: ex neutro eorum posse adire hereditatem, placet.

Non ualet aditio, si non est seruata forma iussus. *Bar.*

Filius familiaris haeres scriptus, patrem suum certiore fecerat, videri sibi soluendo esse hereditatem, pater rescripserat, sibi parum idoneam renunciari: itaque debere eum diligentius explorare, & ita adire, si idoneam coeperisset. Filius acceptis literis patris adiit hereditatem. Dubitatum est, an recte adiisset.

De acquirenda vel omittenda hereditate. 170

adiisset, sed probabilius dicitur, quandiu persuasum ei non sit, soluendo esse hereditatem: patrem non obligasse.

Hereditatis aditio non recipit conditionem. *Bar.*

Sed & si quis ita dixerit: SI SOLVENDO HAEREDITAS EST, ADEO HAEREDITATEM, nulla aditio est.

Si pater est furiosus, filius potest adire, & sibi quærere sine iussu patris. *Bar.*

LII. MARTIANVS.

Cum haeres institutus esset filius, & haberet patrem furiosum, in cuius erat potestate: interponere se suam beneuolentiam, diuus Pius rescripsit: ut si filius familiaris adierit, perinde habeatur, atque si pater familiaris adisset, permittitque ei, & seruos hereditatis manumittere.

Non exspectatur conditio, cuius euentus nihil operatur. *Bar.*

Qui ex parte haeres institutus est pure, ex parte sub conditione solus: etiam pendente conditione, si adierit hereditatem, ex alie heres erit: quia solus haeres futurus est omnimodo: nisi habeat in conditionalem partem substitutum.

Etiam haeres heredis acquiritur pro parte portio in conditionis euentum. *Bar.*

LIII. CAIVS.

Qui ex duabus partibus haeres institutus fuerit, ex alia pure, ex alia sub conditione, & ex pura institutione adierit, & decesserit, posteaque conditio extiterit, ea quoque pars ad heredem eius pertinet.

Portio deficientis accrescit coheredi inuito. *Bar.*

Qui semel ex aliqua parte haeres extitit, deficientium partes etiam inuitus accipit.

Hereditatis aditio retrahitur ad tempus mortis. *Bar.*

LIIII. FLORENTINVS.

Haeres quandoque hereditatem adeundo, iam tunc a morte successisse defuncto intelligitur.

Propter suum abstinentem potest alius qui adierat, a toto recedere: nisi creditores eum pro parte abstinentis noluerint molestare. idem de haerede eius. *Bar.*

LV. MARCELLVS.

Cum haereditate patris necessari haeres se abstinet: conditio coheredi suo suo sine extraneo, deferatur: ut aut tota

Digestorum lib. XXIX.

tam agnoscat, aut a toto recedat: & ita se abstinere potest propter alium, qui per suam personam non poterat: si tamē creditores dicant se contentos esse eius portione: quia non potest exonerari, nisi deferatur conditio: & alterius parte abstinere se creditores debent, ut eius actiones ei, qui convenitur, dentur.

LVI. VLPIANVS.

Si is, qui immiscuit se hereditati, decessisset: deinde alter se abstineret: eadem conditio deferenda est heredi eius, quæ & ipsi. quod Marcellus ait.

Cuius habet a pratore beneficium abstinendi, si se solemniter non immiscuit, sed si solemniter immiscuit, tunc secus: nisi restituatur ut minor. necessarius vero hæres nullo modo abstinere se potest. Martolus.

LVII. CAIVS.

Necessariis hæredibus non solum impuberibus, sed etiā pueribus abstinendi ab hereditate Proconsul potestatem facit: ut quauis creditoribus hereditariis iure civili teneatur, tamen in eos actio non detur, si velint relinquere hereditatem. Sed impuberibus quidem, etiam si se immiscuerint hereditati, præstat abstinendi facultatē. Pueribus autem ita, si se non immiscuerint. Sed tamē & pueribus minoribus viginti quinque annis, si temerē dānosam hereditatē parentis appetierint, ex generali edicto, * (quod est de minoribus viginti quinque annis) succurrit: cum & si extranei dānosam hereditatē adierint, ex ea parte edicti in integrum eos restituat. Seruis autem necessariis hæredibus (siue pueres, siue impueres sint) hoc non permittitur.

Seruis licet habeat cohæredem extraneū, pro sua parte est necessarius, nisi sub conditione fuerit institutus. Bar.

LVIII. PAVLVS.

Ex parte hæres institutus seruus, nondum adita hereditate à cohærede eius, liber & hæres fit necessarius: quia non à cohærede, sed à semetipso accipit libertatē: nisi ita institutus fuerit: CVM MIHI QVIS HÆRES ERIT, STICHVS LIBER ET HÆRES ESTO.

Cuius accrescendi transit ad hæredem, & si est iuitum cum pupilli substitutione, transit ad eam ut habeat locum post aditam hære-

De adquirenda vel omittenda hereditate. 171

hereditatem: & transit ad bona impuberis. Bar.

LIX. NERATIVS.

Qui patri hæres extitit: si idem filio impuberi substitutus est, non potest hereditatem eius prætermittere. Quod sic accipiendum est, si viro pupillo mortuus erit, deinde pupillus impubes decesserit. Nam is, qui heres extitit, pupillo quoque hæres necessarius erit. Nam si ipsum iuitum obligat, coniungi eam paternæ hereditati, & ad crescendi iure acquiri cuiusque patris heredi, existimandum est.

Institutus qui adit ab intestato, videtur repudiare ex testamento, & facit locum substituto. Bar.

LX. LABOLENVS.

Filium emancipatum pater solum hæredem instituerat: & si is hæres non esset, seruus liberum & heredē esse iusserat, filius, tanquam pater demens fuisset, eius bonorum possessionem ab intestato petiit, & ita hereditatem possedit. La- beo ait, si probaretur sana mente patrem testamentum fecisse, filium ex testamento patri hæredem esse. Hoc falsum puto. Nam filius emancipatus, cum hereditatem testamento datam ad se pertinere noluit, continuō ea ad substitutum hæredem transit. Nec potest videri pro herede gessisse, qui ut hereditatem omitteret, ex alia parte edicti possessionem bonorum petiit. Paulus quoque & Proculus Labeonis sententiam improbant: & in Laboleni sententia est Marcellus.

Portio abstinens se, per restitutionem non accrescit cohæredi iuito. Martolus.

Si minor annis postea, quam ex parte hæres extitit, in integrum restitutus est: diuus Severus constituit, ut eius partis onus cohæres suscipere non cogatur, sed bonorum possessio creditoribus detur.

Qui implet conditionem, non videtur adire, nisi expressē hoc animo fecerit. Bar.

LXI. IDEM.

Anstius Labeo ait: si ita institutus sit, SI IURAUERIT, HÆRES ESTO: quauis iurauerit, non tamen eum statim hæredem futurum, antequam pro herede aliquid gesserit: quia iurando, voluntatem magis suam declarasse videatur. Ego puto satis eum pro herede gessisse, si ut hæres iurauerit: idem Proculus, eoque iure utimur.

y iij

* alio no-
uū caput.

Digestorum lib. XXIX.

Si dominus serui mutatur, notus iussus acquiritur. *Ulp.*
Si seruus hæres institutus, post iussum domini, antequam
adiret, alienatus esset: nouum iussum posterioris domini, nõ
iussum prioris exigitur.

Curiosus non acquirit uoluntate sua, sed uoluntate legis uel al-
terius eum iussu curatoris. *Ulp.*

LXII. MARCELLVS. lib. singulari regularum
Pomponij notat.

Vriosus acquirere sibi commodum hereditatis ex testa-
mento nõ potest, nisi necessarius patri aut domino hæ-
res existat. Per alium autem adquiri ei potest, ueluti per
seruum, uel eum, quem in potestate habet.

Seruus plurimum potest partem unam acquirere: & partem sibi si
fuerit manumissus. *Ulp.*

LXIII. IABOLENVS.

Seruus duorum hæres institutus, & adire iussus: si alterius
domini iussu adierit, deinde manumissus fuerit, poterit
ipse ad eundem ex parte dimidia hæres esse.

LXIII. PAVLVS.

Et si substitutum haberet idem seruus, ita: SI HÆ-
RES NON ERIT, ILLE HÆRES EST: O
substitutus locum non habet.

Seruus plurimum potest omnibus necessarius existere hæres. *Ulp.*

LXV. VLP. IANVS.

Si seruus communis uel uni ex dominis, uel pluribus, uel
omnibus hæres extiterit necessarius, nullius eorum hære-
ditate se poterit abstinere.

Cum conuisione legali in hereditate locus est iuri accrescendi.
Ulp.

LXVI. IDEM.

Seruus cõmunis ab extero hæres instituitur, si iussu unius
adierit hereditatē: nõ pro maiore parte interim hære-
dē eū facit, quā pro dominica: deinde ceteris sociis nõ in-
uentibus, tacito iure partes ei aderescent.

Seruus plurimū potest separatim adire propter separationem quæ
a lege inducitur: licet non a testante. *Ulp.*

LXVII. PAVLVS.

Cum solus seruus hæres institutus est: sicut licet uno tem-
pore omnium dominorum iussu adire hereditatem: ita
& sepa-

De acquirenda uel omittenda hereditate. 172

& separatis temporibus singulorum iussu recte adibit. Nam
quod sepius adit, id non ex testamento, sed ex iure domi-
norum euenire utilitatis causa uidetur: ne alterius festinati-
one, alterius ius lædatur.

Consequentes in gradu non admittuntur, nisi primis exclusis: ideo
primis statuitur tempus ad adendum, ultra quod non audiuntur.
Ulp.

LXVIII. VLP. IANVS.

Quandiu institutus admitti potest, substituto locus
non est: nec ante succedere potest, quā exclusio hæ-
rede instituto. Eueniet igitur, ut necessarium sit remedium
Pretoris, & circa denegandas primò actiones, & circa præ-
stituendum tempus substituto: quia intra diem primò præ-
stitutum neque adire hereditatem potest, neque pro hærede
gerere. Is autem, qui tertio gradu scriptus est, si primo de-
liberante secundus decedat, ipse potest succedere. Ergo expe-
ctamus in singulis, ut prius eis deferatur hereditas: tunc de-
mum postea quā delata est, expectamus diem præstitutū:
intra quem, nisi aut adeat, aut pro hærede gerat, denegamus
ei actiones.

Siue succedatur de iure civili, siue de iure prætorio, scripti præ-
cedunt legitimos, etiam si conditio sit adieci: & interim non po-
tunt repudiari nisi coram iudice. *Ulp.*

LXIX. PAVLVS.

In plurium heredum gradibus hoc seruandum est, ut si te-
stamentum proferatur, prius à scriptis incipiatur: deinde
transitus fiat ad eos, ad quos legitima hereditas pertinet: et
iam si idem sit, ad quem utroque modo pertineat. Nam hoc
gradatim consequitur, ut prius ex testamento delatam, de-
inde legitimam repudiat. Idem iuris est in bonorum posses-
sione, ut prius scriptus repellat bonorum possessionem: de-
inde is, qui ab intestato petere potest. Si uero ei, ad quem
legitima hereditas potest pertinere, conditio data sit: nihil
constituere potest de legitima, antequam dies constitutio-
nis interseat. Et ideo dicendum est, & in eo casu, si respondit,
neutrā hereditatem ad se uelle pertinere: bona defuncti à
creditoribus possidenda.

Seruum alienum ab hostibus redemptum potest quis sibi necessa-
rium heredem facere: sed domino primo estimatio debetur. *Ulp.*
y iij LXX.

Digestorum lib. XXIX.

LXX. VIPIANVS.

Si seruum quis alienum ab hostibus redemerit, & hæredem cum cum libertate instituerit, magis puto cum fore libertum & necessarium hæredem. Nam cum scribit ei libertatem, vinculo suo resoluit: & in hoc solum redit iure postliminii, vt non iterum seruus eius fiat, cuius erat, antequam caperetur: (hoc enim satis impium esset) sed pristino domino suam æstimationem omnimodò offerat: vel maneat ei obligatus, donec precium soluat. quod libertatis fauore introductum est.

Potesť quis pro parte temporis esse necessarius, & pro parte iuramentarius. *Bar.*

Si quis hac lege emptus sit, vt intra certum diem manumittatur, & cum libertate hæres institutus sit: an ei succedendum sit, vt se abstineat, videamus. Magisq; est, vt donec dies non extitit, possit ei necessarius hæres effici, & non possit se abstinere. sin autem dies præteritus fuerit, tunc non necessarius, sed voluntarius hæres efficitur, & potest se abstinere secundum exemplum eius, cui fideicommissaria libertas sub conditione debebatur. Si quis dederit nummos domino, vt manumittatur: puto huic omnimodò esse succedendum.

Qui amouet aliquid de hereditate antequam abstineat mala fide, perdit beneficium abstinendi: scilicet si post abstinentionem. *Bar.*

Pretor ait: si per eum eamve factum erit, quo quid ex ea hereditate amoveretur. Si quis suus se dicit retinere hereditatem nolle, aliquid autem ex hereditate amouerit, abstinendi beneficium non habebit. Non dixit Pretor, si quid amoverit: sed, si per eum eamve factum erit, quo quid ex ea amoveretur. Siue ergo ipse amouerit, siue amouendum curauerit, edictum locum habebit. Amouisse eum accipimus, qui quid celauerit, aut interuenerit, aut consumperit. Ait Pretor: quo quid ex ea amoveretur. Siue autem vna res, siue plures fuerint amote, edicto locus est: siue ex ea hereditate sint, siue ad eam hereditatem pertineant.

Amouere non videtur, qui non callido animo, nec maligno rem reposuit: ne is quidem, qui in re errant, dum putat non esse hereditariam. Si quis igitur non animo amouendi,

De acquirenda vel omittenda hereditate. 173

uendi, nec vt hereditati damnum det, rem abstulit, sed dum putat non esse hereditariam: dicendum est, eum amouisse non videri. Hæc verba edicti ad eum pertinent, qui aliquid ante amouit, deinde se abstingit. Cæterum si ante se abstinuit, deinde tunc amouit: hic videamus, an edicto locus sit. Magisque est, vt putem hic Sabini sententiam admittendam, scilicet, vt furti potius actione creditoribus tenetur. Etenim qui semel se abstinuit, quemadmodum ex post delicto obligetur.

Finita causa dilationis, finitur dilatio. *Bar.*

LXXI. PAVLVS.

Si quis hæres ita scriptus fuerit, vt intra certum tempus adeat hereditatem: & si non ita adierit, alius ei substitutur: prior autem hæres ante, quam adiret, decesserit: nemo dubitat, quin substitutus vltimum diem aditionis expectare non soleat.

Quod quis fecit ut filius, non ut hæres, non inducit immisionem. *Bar. tolus.*

LXXII. IDEM.

Si quis non quasi hæres, sed quasi patroni filius egens à libertato paterno aliveli: proculdubio hoc extra causam est immiscendi se bonis paternis, & ita rectè Labeo scribit.

Conditio dandi impletur si datur plus: scilicet si minus. *Bar.*

LXXIII. IDEM.

Qui putat se decē dare iussu, cum quinque iussus sit: si decem dederit, fiet hæres adeundo. At si quinque, putet se iussu dare, cum decem dare iussus sit, & decem quinque, non implet conditionem: sed ad aliquid proficit, vt si adimpleuerit reliquum, aliorum quinque datione videatur conditio esse impleta.

Liber putans se seruum, iussu alterius adeundo non obligatur: scilicet si sua sponte. *Bar.*

Qui bona fide seruit, si quasi iussu domini adierit, non obligabitur. Similis est huic stamliber, qui iussus ab herede adire hereditatē, post conditionem libertatis existerem, cum hoc ignoraret, adiit. De eo, qui hæres instituitur ab aliquo, dubitat, an libertas ei ex testamento dñi obtigerit, cum nesciat conditionē libertatis extitisse, vel hereditatē aditā: an adeūdo hæres fiat, videndum est. Iulianus hunc dicit fieri hæredem.

Qui

Digestorum lib. XXIX.

Qui adit ex patre minori cum deferretur hereditas: pro maiori obligabitur, si eius erat propositi. *Bar.*

LXXIII. MARCELLVS.

Ex semisse Titius hæres scriptus est, quadrantis honoris possessionem per errorem petit. Quæro, an nihil actum sit: an verò perinde omnia seruanda sint, ac si quadrans nominatus non sit? Respondit: nihil magis actum esse, quam cum ex semisse scriptus hæres, ex quadrante per errorem adiit hereditatem.

Quocumque iure aditur portio alia, quæ potest acquiri, sine noua additione acquiritur. Item qui ex institutione repudiat partem, potest in alia parte ex substitutione succedere, & repudiatam iure accrescendi habebit. *Bar.*

LXXV. IABOLENVS.

Si tu ex parte sexta sub conditione institutus fuisses hæres: & omittente partem suam Titio, cui substitutus eras, ex substitutione adisses: deinde conditio iure sextantis extitisset: quæro, an adire necesse habueris, ne sextas tuas intereat? Respondit: nihil interesse, verum ex substitutione prius adierit, an ex prima institutione: cum ab utraque causa vna additio sufficiat. Sextans itaque, qui sub conditione datus mihi est, ad me solum pertinet. Item si tu sextantis, ex quo institutus esses hæres, omiseris additionem: nunquid dubitas, quin ex substitutione adeundo, Titianæ partis habiturus partem esses? Respondit: Non dubito, quin si prima institutione adeundo hæres esse possim, in potestate mea sit, quam partem hereditatis aut omittere velim, aut vendicare.

Qui iult consequens, iult & antecedens. *Bar.*

LXXVI. POMFONIUS.

Illud dubitari potest, si cum testamento hæres institutus essem ab eo, qui etiam si intestatus decessisset, legitima hereditas eius ad me pertineret: an per eam simul utranque hereditatem repudiare possim: quod magis est: quoniam antequam ex testamento hereditatem repudiauero, legitima nondum ad me pertinet. Unde eodem momento intelligor & ex testamento, & legitimam repudiare: sicut si legitimam velim ad me pertinere, cum sciam testamento mihi relictam: videbor antequam repudiare testamentum, & ita legitimam acquisisse.

Cusus

De acquirenda vel omittenda hereditate. 174

Cusus rerum communium additionem hereditatis socii non inducit: nisi quis ultra fecerit, quam ex necessitate communis facere tenetur. *Barolus.*

LXXVII. IDEM.

Duo fratres fuerant, & bona communis habuerant. eorum alter intestato mortuus, suum heredem non reliquerat. frater, qui supererat, nolebat ei hæres esse, consulebat, num ob eam rem, quod communibus (cum sciret eum, mortuum esse) usus esset, hereditati se alligasset? respondit: nisi eo consilio usus esset, quod vellet se heredem esse, non adstringi: itaque cauere debere, ne qua in re plus sua parte dominationem interponeret.

Quæ nobis acquiruntur per eos, qui sunt in potestate nostra, momento non resident penes eos. *Bar.*

LXXVIII. VLPIANVS.

Placet, quoties acquiritur per aliquem hereditas, vel quid aliud ei, cuius quis in potestate est, confestim acquiritur ei, cuius est in potestate: neque momento aliquo subistere in persona eius, per quem acquiritur: & sic acquiritur ei, cui acquiritur.

Cuius quæ acquirere potest quis per se, additione partis totum quærit: sicut in his quæ quis potest quaerere per alium. *Bar.*

LXXIX. PAVLVS.

Si solus hæres ex pluribus partibus sacro institutus, vnam partem omittere non possum. Nec interest, in quibusdā substitutum habeam, necne. Idem puto, etiam si aliis mistis heredibus, ex pluribus partibus hæres institutus sim: quod & hic adeundo vnam portionem omnes adquire: si tamen delatæ sint.

Cui plures portiones eiusdem hereditatis deferantur mihi per alium in potestate mea constitutum: una parte, altera sub conditione: adeundo ex pura iussu meo, illa tantum mihi acquiritur: in conditione vero expectatur conditionis euentus, ut si tunc reperitur sui iuris, potest eam acquirere sibi: si autem in mea potestate, acquirat mihi interueniente noua additione.

Item si seruus meus ex parte hæres institutus sit pure, ex parte sub conditione, dato scilicet cohædere: & iussu meo adierit: deinde eo manu misso, conditio alterius portionis extiterit: verum est, non mihi esse adquisitam illam portionem, sed

Digestorum lib. XXIX.

sed ipsum comitari. Omnia enim paria permanere debent in id tempus, quo alterius portio conditio extet, ut adquiratur ei, cui prior portio adquisita est. Ego quidē puto, & si adhuc in potestate sit, iterum ad eundem esse, si conditio extiterit. & illud quod dicimus, semel ad eundem, in eiusdem persona locum habere non cum per alium adquisita est hereditas.

¶ Cuius substitutionis non transmittitur ad heredes. *Bar.*

LXXX. VLP. IANVS.

Toties videtur heres institutus etiam in causa substitutionis adfuisse, quoties adquirere sibi potuit. Nam si mortuus esset, ad heredem non transferret substitutionem.

¶ Cum servus non capax in totum vel in partem instituitur contemplatione sui, secundum tempus aditae hereditatis inspicitur. *Bar.*

LXXXI. TERTYLLIANVS.

Si servus eius, qui capere non potest, heres instituitur: & ante, quam insu domini adeat hereditatem, manumissus alienatusve sit, & nihil in fraudem legis factum sit, ipse admittitur ad hereditatem. Sed & si partem capere tantum possit dominus eius, eadem dicenda sunt de parte, quam ille capere non potest. Nihil enim interest, de universo quærat, quod capere non possit, an de portione.

¶ Portio accrescit portioni, non personæ: & certe qui perdit portionem, perdit ius accrescendi: licet nomen heredis retineat. *Bar.*

LXXXII. VLP. IANVS.

* Afas, deest.

Si totam hereditatem, aut partem, ex qua quis heres instituitur est, tacite rogatus sit restituere: apparet, nihil ei debere accrescere: quia rem non videtur habere.

¶ Ex testamento non potest esse heres, qui de eius viribus dubitat, nisi sit suus, & in se verum sit testamentum valere: alias secus, & qui in omnem eventum futurum se heredem cognoscit, interim hereditatem decedens transmittit. *Bar.*

LXXXIII. PAPINIANVS.

Ventre præterito, si filius, qui fuit emancipatus, aut exterius heres institutus sit, quando rumpi testamentum potest, non defertur ex testamento hereditas. Sed si vacuo ventre mulier fuerit: & incerto eo, filius in familia retentus, vires decessit, heres fuisse intelligitur. Emancipatus vero aut exterius non aliter possunt hereditatem querere, quam si non esse

De acquirenda vel omittenda hereditate. 175

esse pregnantem sciant. Ergo si ventre pleno sit mulier, nonne iniquum erit dicere, interea defunctum filium heredi suo nihil relinquere? Et ideo decreto filio succurrendum est: quia siue frater ei nascatur, siue non nascatur, patri heres futurus est. Eadem ratio facit, ut emancipato quoque subueniri debeat, qui alterutro casu rem omnimodò habiturus est.

¶ Aditio facta metu, rescinditur. *Bar.*

LXXXIII. TABOLENVS.

Si mentis causa adeat aliquis hereditatem: fiet, ut quia instituitur heres existat, detur abstinendi facultas.

¶ Impeditus adire propter iustam absentiam, si decedat interim, ius petendi restitutionem ad adendum suo heredi relinquitur. *Bar.*

LXXXV. IDEM.

Pannonius Auitus, cum in Cilicia procuraret, heres instituitur ante vita decesserat, quam heredem se institutum cognosceret. Quia bonorum possessionem, quam procurator eius petierat, heredes Auiti ratam habere non potuerant: ex persona defuncti restitutionem in integrum implorabant, quæ stricto iure non competebar: quia intra diem aditionis Auitus obiisset. Diuum tamen Pium contra constituisse, Metianus libris Questionum refert in eo, qui legationis causa Romæ erat: & filium, qui matris delatam possessionem absens amiserat, siue respectu eius distinctionis restitutionem in integrum habere, quod & hic humanitatis gratia admittendum est.

¶ Cuius qui est suspectus de crimine læsæ maiestatis, interim potest adiri hereditas. *Bar.*

¶ Rei perduellionis hereditatem suspecta cognitione filius emancipatus, cui de patris innocentia liquet, potest querere.

¶ Ultimam voluntatem condendo potest quis hereditatem adire. *Bar.*

¶ Pro herede gessisse filium placuit, qui moriens (comperto matrem suam intestatò vita decessisse) codicillis petiit ab herede suo, ut maternorum bonorum servum manumitteret, ac sibi parentibusque suis in possessione matris monumentum extrueret.

¶ Ille autem qui in extraneo induit aditionem, in suo induit immisionem. *Bar.*

LXXXVI. IDEM.

Eum

† In hunc locum vide orationem Cicero pro C. Rabirio perduellio reo.

Digestorum lib. XXIX.

EVM demum bonis patris se miscere convenit, qui rem-
to familiarum vinculo, pro herede gerere videtur. & ideo
filius, qui tanquam ex bonis matris, cuius hereditatem suscep-
pit, agrum ad hereditatem patris pertinentem, ut maternum
ignorans possedit, abstinendi consilium, quod in bonis pa-
tris tenuit, amisisse non videtur.

Minore restituto restituantur actiones confusae. Bar.

Pupillis, quos placuit oneribus hereditariis esse liberan-
dos, confusas actiones restituere oportet.

Hereditas animo aditur, licet nihil hereditarium attingatur. D.

LXXXVII. PAVLVS.

Erit pro herede, qui animo agnoscit successionem, li-
cet nihil attingat hereditarium. Vnde & si domum pi-
gnori datam, sicut hereditaria retinuit, cuius possessio qua-
lis qualis fuit in hereditate, pro herede gerere videtur. Idem-
que est, & si alienam rem ut hereditariam possideret.

Restitutio pupilli prodest fideiussoribus eius. Bar.

LXXXVIII. SCAEVOLA.

Si pupillus se hereditate abstinere: succurrendum est &
fideiussoribus ab eo datis, si ex hereditario contractu
conueniantur.

*Hereditas non potest adiri per procuratorem, & mutatione per-
sonae definit peculium esse castrense. Bar.*

LXXXIX. PAVLVS lib. xij. Responsores respondit.

Per procuratorem hereditatem acquiri non posse. Idem
respondit, si iussu aui nepos patris, qui de castrensi pecu-
lio testamentum fecit, hereditatem adiisset, adquisisse ei ea,
de quibus pater testari potest: quia castrensis esse mutatione
personae desierunt.

*Abstentio facta mala fide, non prodest: quod praesumitur si omnia
bona patris emerit, vel per interpositam personam mercatus fue-
rit. Bartolus.*

XC. IDEM.

Si is, qui bonis paternis se abstinuit, per suppositam perso-
nam emptoris bona patris mercatus probetur, perinde
cum conueniri oportere a creditoribus, atque si bonis pater-
nis se immiscuisset.

*Non valet aditio facta iussu patris & nepote, qui est in potestate
aui. Bartolus.*

XCI.

De adquirenda vel omittenda hereditate. 176

XCI. IDEM.

Filius familiam duxit uxorem, ea filiis sublati intestata de-
cessit. filij iussu patris non aui adierunt hereditatem. Quo-
ro, an aui adquisita sit hereditas? Paulus respondit: secundum
ea quae proponerentur, nihil actum esse.

Qui mandante requiritur certitudo causae. Bar.

XCII. IDEM.

Pater quoties filio mandat adire, certus esse debet, pro
parte, an ex asse: & ex institutione, an ex substitutione:
& testamento, an ab intestato filius suus haeres existat.

Iussus potest fieri metu & literis. Bartolus.

Mutus pater, vel dominus filio, vel seruo heredibus insti-
tutus, magis est, ut si intellectu non careat, nutu iubere possit
adire hereditatem, ut ei iure eius commodum queri possit:
quod facilius explicari poterit scientia literarum. Mutus
seruus iussu domini pro herede gerendo, obligat dominum
hereditati.

Non nocet nobis repudiatio facta de bonis iuuentis. Bar.

XCIII. HERMOGENIANVS.

Qui superstitis bona repudiat, post mortem eius adi-
re hereditatem, item bonorum possessionem petere
non prohibetur.

XCIII. PAVLVS.

Recusari hereditas non tantum verbis, sed etiam re po-
test, & alio quouis indicio voluntatis.

Error adiens in etate propria non impedit aditionem. Bar.

XCIV. HERMOGENIANVS.

Qui se pupillum falso existimat, cum esset pubes, pro
herede gerit: quo minus haeres existat, nihil error
talis ei nocet.

*Qui adit ex posteriori testamento invalido per iuris errorem,
videtur ex primo repudiare secundum Papinianum: sed Paulus con-
tra. Bartolus.*

XCVI. PAVLVS.

Claudius Clodianus facto prius testamento, postea eun-
dem heredem in alio testamento inutiliter facto institu-
erat. scriptus haeres, cum posterius putaret valere, ex eo adire
hereditatem voluit: sed postea hoc inutile repertum est. Pa-
pinianus putabat, repudiasset cum ex prioris hereditatem, ex
posterioris

Digestorum lib. XXIX.

posteriore autem non posse adire. Dicebam, non repudiare eum, qui putabat posterius valere. Pronunciavit Clodianum intestatum decessisse.

¶ Post abstentionem coheredum, alius se implicans inuerset hereditati inuicem oneribus tenetur. *var.*

XC VII. SCAEVOLA.

QUAE neptis suae nomine, quam ex Scia habebat, Sempronio tot dotis nomine sponderat, & pro usuria in exhibitionem certam summam prestabat: decessit relicta Scia filia, & aliis heredibus, cum quibus Sempronius iudicio egit. condemnati pro portionibus hereditariis singuli heredes (inter quos & Scia) Sempronio cauerunt summam, qua quisque condemnatus erat, cum iisdem usuris, quae ad exhibitionem a testatrice praestabatur. postea, excepta Scia filia, ceteri heredes abstinerunt hereditate beneficio Principis, & tota hereditas ad Sciam pertinere cepit. Quæro, an in Sciam, quæ sola hæres remansit, & omnia ut sola hæres gesserat, pro eorum quoque portionibus, qui beneficio, principali hereditate abstinerant, utilis actio dari debeat? Respondi: pro parte eorum, qui abstinuissent, actiones solere decerni in eam, quæ adisset, & maluisset integra hereditaria onera subire.

¶ In eam qui post abstentionem totius omnia bona uendicat, dantur actiones integre. *var.*

XC VIII. POMPONIUS.

ARISTO in decretis Frontonianis ita refert, cum duæ filie patri necessariæ heredes extitissent, alteraque paterna hereditate abstineret, altera bona paterna vendicaret, totumque onus suscipere parata esset: Secundum Cassium Preto-rem, causa cognita actiones hereditarias viles daturæ, recte pollicitum ei, quæ ad hereditatem patris accesserat: denegaturumque ei, quæ se abstinerat.

Testamenta quemadmodum aperi-
antur, inspiciantur, & describantur.

Titulus. III.

I. FALSY.

Omnibus

Testamenta quemadmodum aperiatur &c. 177

MENIBVS, quicunque desiderant tabulas testa-
menti inspicere, vel etiam describere: inspicien-
di, describendi; potestatem factorum se Præ-
tor pollicetur. quod vel suo, vel alieno nomi-
ne desideranti tribuere eum, manifestum est.

Ratio autem huius edicti manifesta est. Neq; enim sine iudice transigi, neque apud iudicem exquiri veritas de his cōtrouersis, quæ ex testamento proficiuntur, aliter potest quam inspectis cognitisque; verbis testamenti.

¶ Vnus ex testibus necessariis ascriptis in testamento contradi-
cens: fidem testamenti facit uacillare. *var.*

¶ Si quis se neget sigillum suum agnoscere: non ideo quidē
minus aperiuntur tabulæ, licet alias suspectæ fient.

II. VLPIANVS.

Tabularum testamenti instrumentum non est vni⁹ ho-
minis, hoc est, heredis: sed vniuersorum, quibus quid il-
lic adscriptum est: quin potius publicum est instrumentum.

¶ Omnis scriptura quæ prima facie continet ultimam uoluntatem,
pertinet ad hoc editum. *var.*

Testamentum autem propriè illud dicitur, quod iure per-
fectum est. sed abusuè testamenta quoque; ea appellamus, quæ
falsa sunt, vel iniusta, vel irrita, vel rupta. Itemque; imperfecta
solemus testamenta dicere. Ad causam etiam testamenti
pertinere videtur id, quodcumque; quasi ad testamentum fa-
ctum est, in quacumque; materia fuerit scriptum, quod conti-
neat supremam voluntatem. Et tam principales, quam se-
cundæ tabulæ edicto continentur. Si plura sint testamen-
ta, quæ quis exhiberi desideret, vniuersorum ei facultas fa-
cienda est.

¶ Si dubitatur de iusta testatoris, testamentum non aperiatur, nisi
causa cognita.

Si dubitetur, utrum uiuat, an decesserit is, cui⁹ quis, quod
ad causam testamēti pertinet, inspicere, describere postulat:
dicendum est, Præto-rem causa cognita statuere id debere,
ut si liquerit eum uiuere, non permittat inspicere tabulas,
ne si ipsam scripturam quis inspiciat vel suggillet, vel quid
aliud ex tabulis velit spectare. Inspectio tabularum etiam
lectionem earum indicat.

¶ Inspectio et descriptio tabularum fit sine die et consule. *var.*

si. Infor.

z

Diem

† ubi enī
est testamē-
tū, morte
statoris in-
tercedat
necesse est
nā testa-
mentū in
mortuis
cōfirmatū
est, alioqui
nō valet
quandiu
vixit is, q
testat⁹ est
Paul. ad
Hebr. ca.
pi. 9.

Digestorum lib. XXIX.

Diem autem & consulem tabularum non patitur Pretor describi vel inspicere, idcirco, ne quid fiat falsi. Namque inspectio materiam falso fabricando instruere potest.

¶ Ex causa datur terminus ad exhibendum tabularum. *Bar.*

Verum autem incontinenti potestatem inspiciendi vel describendi prebebit: an desiderandi tempus dabit ad exhibitionem? Et magis est, ut dari debeat secundum locorum angustias seu prolixitates.

¶ Hoc editum competit consentienti contra negatam interdictionem, & heredi uendicatio competit. *Bar.*

Si quis non negans penes se tabulas esse, non patiaturspici & describi, omnimodo ad hoc compellitur. Si tamen neget penes se tabulas esse: dicendum est, ad interdictionem remitti, quod est de tabulis exhibendis.

III. CAIVS.

Ipsi tamen heredi & uendicatio tabularum, sicut ceterarum hereditarium rerum competit: & ob id ad exhibendum quoque agere potest.

IIII. VLPIANVS.

¶ Cum ab initio aperiendae sunt tabulae. Praetoris id officium est, ut cogat signatores conuenire, & sigilla sua recognoscere.

V. PAVLVS.

¶ Vel negare se signasse. Publice enim expedit, suprema hominum iudicia exitum habere.

VI. VLPIANVS.

¶ Sed si maior pars signatorum fuerit inuenta, poterit ipsis interuenientibus resignari testamentum, & recitari.

VII. CAIVS.

¶ Sed si quis ex signatoribus aberit, mitti debent tabulae testamenti, ubi ipse sit, uti agnoscat. Nam reuocari cum agnoscendi causa, onerosum est: quippe saepe cum magna captione a rebus nostris auocamur: & est iniquum, damnosum cuique esse officium suum. Nec ad rem pertinet, unus absit, an omnes. Et si forte omnibus absentibus causa aliqua aperire tabulas urgeat, debet Proconsul curare, ut interuenientibus optimae opinionis viris aperiantur: & post descriptum, & recognitum factum, ab eisdem, quibus

Testamenta quemadmodum aperiatur &c. 178

bus interuenientibus aperta sunt, obsignentur: tunc deinde eodem mittantur, ubi ipsi signatores sunt, ad inspicienda sigilla sua.

¶ Tabulae pupillares non aperiuntur nisi pupillo nisi ex causa. *Barolus.*

VIII. VLPIANVS.

¶ Pupillares tabulas, etiam si non fuerit superscriptum, ne aperirentur: attamen si seorsum eas signatas testator reliquerit, Praetor eas aperiri, nisi causa cognita non patietur.

IX. PAVLVS.

¶ Si mulier ventris nomine in possessione sit, aperiendae sunt secundae tabulae, ut sciatur, cui demandata sit curatio.

X. VLPIANVS.

¶ In duobus exemplariis scriptum sit testamentum, alterutro patefacto, aperte sunt tabulae.

¶ Quod natura facit, non eget ministerio iudicis. *Bar.*

Si sui naturae tabulae patefactae sunt, apertum videri testamentum, non dubitatur. Non enim quaerimus, a quo aperiatur. Si tabulae non compareant, vel exusta sint, futurum est, ut subueniri legatariis debeat. Idem est, & si suppressae vel occultae sint.

XI. PAVLVS.

¶ Sicut codicilli pars intelliguntur testamenti: ita secundae tabulae, principalium tabularum partem obtinere videntur.

XII. VLPIANVS.

¶ Si quis fecerit testamentum & exemplum, exemplo eius quidem aperto, nondum apertum est testamentum. Quod si authenticum patefactum est, totum apertum est.

Si quis omissa causa testamenti ab intestato, vel alio modo possideat hereditatem.

Titulus. III.

¶ Qui possidet ab intestato, tenetur legatariis ac si adisset ex testamento si hoc poterat. *Bar.*

I. VLPIANVS.

x ij

Praetor

Digestorum lib. XXIX.

PRAETOR voluntates defunctorum tuetur: & eorum calliditate occurrit, qui omiſſa cauſa teſtamenti, ab inſtato hereditatem partemve eius poſſident; ad hoc, vt eos circumueniant, quibus quid ex iudicio defuncti deberi potuit, ſi non ab inſtato poſſideretur hereditas: & in eos actione pollicetur.

Qui poteſt eſſe heres per ſe uel per alium: ſi omittit ex teſtamento, & habet ab inſtato, hoc edicto tenetur. *nar.*

Et parui refert vtrum quis per ſemetipſum, an per alium acquirere potuit hereditatem. Nam quomodocumque potuit: ſi non acquiſiit hereditatem: in ea cauſa eſt, vt incidat in edictum Praetoris. Pretermittere autem cauſam teſtamenti videtur, qui cum poſſit iubere, noluit id facere. Quid ergo, ſi ſeruus eius, cum iuberetur adire hereditatem, dicto audiens non fuit? Sed compellendus eſt ſeruus hoc facere. Ideoque dominus ab inſtato veniens, in edictum incidit. Sin autem nec certioratus dominus eſt a ſeruo, & poſtea ipſe ab inſtato poſſedit hereditatem, non debet incidere in edictum, niſi ſi fingit ignorantiam.

Si idem eſt ſibi ſubſtitutus, poteſt inſtitutionem omittere ex praſumpta voluntate defuncti. *artolus.*

Si proponatur idem & inſtitutus & ſubſtitutus, & pretermiſerit inſtitutionem: an incidat in edictum, quaeritur? Et non puto incidere, quaſi teſtator hanc ei dederit facultatem, qui eum ſubſtituit.

Eſt in extraneo repudiare, in ſuo abſtinere, in inſtituto ſub conditione poteſtatiua conditionem non implere. *nar.*

Pretermittere cauſam teſtamenti eſt, ſi quis repudiauerit hereditatem. Qui ſunt in poteſtate, ſtatim heredes ſunt ex teſtamento: nec quod ſe abſtinere poſſunt, quicquam facit. Quod ſi poſtea ſe immiſcuerint, ex teſtamento videtur heredes, niſi abſtinerint quidem ſe teſtamento, verum ab inſtato petierint bonorum poſſeſſionem. hic enim incident in edictum. Qui ſub conditione inſtitutus heres potuit parere conditioni, nec paruit: cum conditio talis ſit, vt in arbitrio ſit heredis inſtituti, deinde ab inſtato poſſideat hereditatem: debet edicto teneri: quia eiufmodi conditio pro pura haberi debet.

Qui

Si quis omiſſa cauſa teſtamenti ab inſtato. &c. 179

Qui omittit ex teſtamento, tenetur hoc edicto, ſi poſſidet pro herede ab inſtato, uel pro poſſeſſore, uel dolo deſuit poſſidere, uel poſſeſſionem acquirere. *nar.*

Non quaerimus, qui praetermiſſa cauſa teſtamenti ab inſtato hereditatem poſſident, vtrum iure legitimo poſſideant, an non. Nam quoquo iure poſſideant hereditatem, vel partem eius, conueniri ex edicto poterunt: utique ſi non ex alia cauſa poſſideant, ut puta ſi quis omiſit quidem hereditatem, ſed ex cauſa fideicommiſſi poſſidet, miſſus in poſſeſſionem fideicommiſſorum ſeruandorum cauſa: vel ſi proponas eum crediti ſeruandi cauſa veniſſe in poſſeſſionem. Nam nec ex hac cauſa legatariis reſpondere cogetur. Tunc igitur edictum Praetoris locum habebit, quoties aut quaſi heres legitimus poſſidet, aut quia bonorum poſſeſſionem accipit ab inſtato, aut ſi forte quaſi praedo poſſideat hereditatem, ſingens ſibi aliquem titulum ab inſtato poſſeſſionis. Quocumque enim modo hereditatem lucrifactus quis ſit, legata praſtabit: ſane interueniente cautione, *EVICTA HEREDITATE LEGATA REDDI.* Et ſi non poſſideat quis hereditatem, dolo autem malo fecerit, quo minus poſſideat: eueniet, vt perinde teneatur, atque ſi hereditatem adiſſet.

Dolo autem malo feciſſe videtur, quo minus poſſideat, qui ad alium tranſtulit poſſeſſionem per fraudem, vt legatarij ceterique, qui quid in teſtamento acceperunt, careant his, quae ſibi relicta ſunt. Sane quaeritionis fuit, vtrum is demum dolo malo facere videretur, quo minus poſſideret, qui per dolum poſſeſſionem dimitteret, quam aliquando habuit: an vero is, qui hoc ipſum malitioſe fecit, ne ab initio poſſidere inciperet? Labeo ſibi videri ait, non minus delinquere eum, qui non incipiat poſſidere, quam eum, qui deſinat, quae ſententia obrinet.

Qui omittit hereditatem ut uadat ad legitimum, tenetur legatariis ſi pecuniam recepit poſſeſſore prius excuſſo. *nar.*

Si quis per fraudem omiſerit hereditatem, vt ad legitimum perueniat, legatorum petitione tenebitur.

II. IDEM.

Licet pro herede gerere non videatur, qui precio accepto praetermiſerit hereditatem: tamen dadam in eia actione exemplo eius, qui omiſſa cauſa teſtamenti, ab inſtato poſſidet

x ii j fides

Digestorum lib. XXIX.

fidet hereditatem, diuus Adrianus rescripsit. Proinde legatariis & fideicommissariis tenebuntur. Sed utrum ab eo erit incipiendum, & sic ad heredem veniendum, an conuertemus ordinem? Mihi videtur humanior esse hæc sententia, vt possessor hereditatis prior excutatur: maximè si lucratiuam habet possessionem.

¶ Si institutus omisit propter pecuniam, & substitutus ab intestato adit, quilibet tenetur propriis legatariis: & a communibus quilibet poterit insolidum conueniri. *Bar.*

III. POMPONIUS.

¶ Si pecuniam à substituto acceperis, vt prætermitteres, isque adierit: an danda sit legatariis actio, dubitari potest. Et puto, si ipse quoque prætermiserit, & quod lege ad se rediret, possederit hereditatem: in vtrunque vestrum dandam: vt ei tamè, cui ab vtroque legatum sit, in alterutrum detur actio.

¶ Si institutus omittit in fraudem, ut uadat ad alium, pecunia non accepta, possidens solus tenetur: sed pecunia accepta, tenetur uterque. *Barolus.*

III. VLPIANUS.

¶ Si quis pecuniam non accepit, simpliciter autem omisit causam testamenti, dum vult præstitum ei, qui substitutus est, vel legitimo: nunquid locus non sit edicto? Planè indignandum est, circumuentam voluntatem defuncti. Et ideo si liquido constiterit, in necem legatariorum hoc factum, quantum non pecunia accepta, sed nimia gratia collata: dicendum erit, locum esse vtili actioni aduersus eum, qui possidet hereditatem. & rectè dicitur, vbiunque quis dum vult præstitum ei, qui se repudiante venturus est, non repudians, nisi præstitum vellet: & maximè, si ob euertenda iudicia id fecit, aduersus possessorè cõpetere actionem: sic tamè, vt vbi quidem pecunia accepta repudiavit, ibi dicamus eum, qui omisit, cõueniendum: vbi verò gratis, in fraudem tamen eorum, quibus quid relictum est, possessorè debere cõueniri vtili actione.

¶ Quicunque præstat ut omittatur ex testamento, ista actione tenetur. *Barolus.*

Quāquam de heredibus instituendis videatur Prætor loqui, attamen etiam ad alios hæc res scripta: vt si sit legatarius, à quo fideicommissum relictum est: & hic id egerit, vt omittatur hereditas, doloque id fecerit, conueniri debeat.

¶ Venditor

Si quis omissa causa testamenti ab intestato. &c. 180

¶ Venditor hereditatis tenetur quasi possidens, non quasi dolo de suens possidere. *Bar.*

¶ Si quis vendiderit hereditatem, utique possidere videtur: non dolo fecisse, quò minus possideat.

¶ Si aliquis est gratius in legitima, habet causam iustam omittendi. *Barolus.*

V. MARCELLUS.

¶ Excusatus videtur patronus, qui institutionem prætermisit: cum aliter esset à liberto scriptus heres, quàm cum institui oporteret. Nam & si seruus eius ex asse institutus fuerit, & per quēcunq; calum non potuerit iussu domini adire hereditatē: impune prætermittet ex testamento hereditatē.

¶ Nō videtur permissum instituto ut adeat ab intestato, ex eo quod aliqua fideicommissa ab intestato subintelliguntur relictæ: & si fecerit, in edictum inciditur tamen prius relictæ in testamento solam tenet. sed si testator hoc expresse permiserit, non incidit in edictum ut emissa legata tribuantur. *Bar.*

VI. VLPIANUS.

¶ Via autem is, qui ab intestato possidet hereditatem, conueniri potest, si omittat causam testamenti: questum est, si quasi ex voluntate Prætoris videatur omisisse, an cogatur præstare: vtputa fratrem suum scripsit heredem, & codicillos fecit ab intestato: petitisque à fratre, vt si legitima hereditas ad eum pertineret, fideicommissa præstaret quibusdam. Si igitur omissa causa testamenti, ab intestato possidet hereditatem, videndum est, an legatariis cogatur respondere. Et Iulianus libro vicesimosexto Digestorum scripsit, cogendum primum legata præstare: mox dimissis legatariis, si quid superfuerit ex dodrante, tunc fideicommissa cogi præstare. Ceterum si legata absument dodrantē, tunc nihil fideicommissariis præstandū. Habere enim integrum quadrantē legitimū heredē oportet. Ordo igitur à Iuliano adhibet, vt prius legata præstentur, deinde ex superfluo fideicommissa: dum modo quadrans non rāgatur. Ego puto Iuliani sententiā ita accipiendā, vt si omissa causa testamenti ab intestato possideat hereditatem, cogatur omnimodò legata præstare. Nec enim vtiq; omittit ei hereditatem permisit, qui fideicommissa ab eo reliquit intestato. Planè si nominatim id ei permisit, dicem, eū nō incidere in edictum: quia vtius est facultare ea, quam

Digestorum lib. XXIX.

quam ei testator concessit. Quod si non ei concessit specialiter testator omittit, is ordo erit sequendus, quem Iulianus ostendit. Quid deinde dicemus, si iisdem & ex testamento legata, & fideicommissa ab intestato fuerint relicta, & præterea aliis fideicommissa: an ordinem illum debeamus facere, quem Iulianus monstrat: an verò contribuemus omnes fideicommissarios, quasi æquales? Et magis est, ut ita distinguamus, multum interesse, utrum incidit in edictum hæres, an non. Nam si incidit, præferendi erunt hi, quibus testamenta relicta fuerunt quædam. Sin verò non incidit, quia hæc fuit testatoris voluntas, ut daret ei facultatem, & ab intestato succedendi: vel quia alia causa intercessit, quæ secundum ea, quæ supra scripta sunt non offendit edictum: dicendum est, contribui fideicommissa debere, quasi ex æquata.

¶ Qui omittit dolo, tenetur hoc edicto, si possidet. scilicet si ex iusta causa. Bartolus.

Non simpliciter autem Prætor pollicitus est se daturum actionem, sed causa cognita. Nam siue innenerit testatorem huius rei authorē esse, ipsūque permisisse ab intestato succedere, aut si qua alia iusta causa omittendi interuenerit, uti que non dabit actionem in eum legatorum. Item si innenerit bona ad alium pertinere, nō dabit actionem: si modò nulla collusionis suspicio religionem Prætoris instruxerit. Si autem is, cui auferri hæreditas potest, aliquid possidebat de hæreditate, & possidere desit sine dolo malo: magis est, ut definat conueniri. Quod ergo tempus spectabimus, possideat, necne? Litis contestatæ tempus spectari debet. Certe si vacantia bona quis possederit, & quadriennium præterierit, indubitanter conueniri poterit ex hac parte edicti: & quia omisit causam testamenti, & quia ab intestato possedit: & quidem sic, ut præscriptione quadriennij tutus sit.

¶ Licet patronus iustam causam omittendi habeat: tenetur ex hoc edicto si participat fraudem cum hærede omittente, par.

Si patronus ex debita sibi portione heres scriptus, dato sibi cohære ex alia parte, omiserit institutionem, quia debita pars eius erat exhausta, omiserit & cohæres: deinde possideat patronus ab intestato legitimam hæreditatem totā dandam in eum legatorum actionem. Celsus libro decimo sexto Digestorum ait, quæ in Titium competere: sufficere que pa-

Si quis omissa causa testamēti ab intesta. &c. 181

que patrono, quod integram debitam sibi portionem habeat. Hæc autem ita sunt, si cohæres colligit cum patrono, aliter enim non esse patronum, cogendum legata præstare. Neque enim interdictum est, ut quis omittat hereditatem, si sine fraude id fiat.

¶ Qui omittit contra tabulas, & adiit ab intestato, tenetur hoc edicto. Bartolus.

Hoc edictum etiam ad contra tabulas bonorum possessionem pertinere, magis dicendum est: scilicet ut is, qui accipiendo contra tabulas bonorū possessionem liberis parentibusque legata præstaret, si omiserit eā bonorū possessionem, & ab intestato possideat hæreditatem: cogatur ea præstare, quæ præstaret, si contra tabulas bonorū possessionē accepisset. Relicta conseruantur ex hoc edicto si iusta causa, scilicet ut conditionalis debeatur conditione impleta. Bar.

Si libertas sub conditione fuerit data, si decem dederit, & omissa causa testamenti fuerit, non aliter libertas competet, quam si conditione paritum sit.

¶ Qui potest adire hereditatem si omittit, beneficio huius edicti non utitur. Bartolus.

VII. MARCELLVS.

¶ Vidam Titium & Mæuium instituit heredes, & centum Titio legauit. uterque omisso testamento legitimam adiit hæreditatem. Non probè legatorum actionem Titius postulat. Idem est, si utriusque legasset.

¶ Pro eo quod, in huius conditionis relinquatur non competit actio: ideo non conseruatur hoc edicto. Bar.

VIII. VLPIANVS.

¶ Si quis sub conditione datorum decem, vel qua alia, quæ in dādo vel in faciēdo fuit, hæres institutus, omissa causa testamenti, ab intestato possideat hæreditatem: videndum est, an huic, in cuius personā conditio collata est, subueniri debeat. Et magis est, ne subueniatur, neque enim legatarius est.

IX. PAVLVS.

¶ Sed & si adhuc parendi conditioni tempus habeat, hac parte edicti non tenetur.

¶ Si plures possident ab intestato, uno omittente quilibet tenetur in iurilem: si pecuniæ accepta, quilibet in solidum tenetur. Bar.

X. VLPIANVS.

Si non

Digestorum lib. XXIX.

Si non solus, sed cum alio possideat hereditatem is, qui omisit causam testamenti: rectissime Iulianus ait (quod & Marcellus probat) dandam in ipsum quoque legatorum utilem actionem. Nec enim adspicari debet, obesse sibi factum heredis scripti, cui etiam profuerit. Hoc autem ita est, nisi si pecunia accepit is, qui omisit causam testamenti, tunc enim in solidum tenebitur.

¶ Si qui adeundo potest consequi hereditatem, si omittit, hoc edito non subuenitur, Bar.

Cum substitutis ab institutis legata fuissent relicta, & tam instituti, quam substituti omissa causa testamenti possideret ab intestato hereditatem: diuus Pius rescipit, neque improbe, neque impudenter institutos legata recusare substitutis data. Recte enim recusare in se dari legatorum fideiue commissorum petitionem substituto, cui liberum fuit adueniunt hereditatem, non fideicommissum petere, sed universa bona obtinere.

¶ Si institutus & substitutus omittunt ex testamento: & institutus solus possidet, tenetur ad omnia: & etiam substitutus, qui dolo repudiavit: & si substitutus solus possidet, tenetur ad omnia: & etiam institutus si repudiavit accepta pecunia: si uterque possidet, uterque suis legatariis tenetur, Bar.

Si duo sint heredes, institutus & substitutus: & ambo omissa causa testamenti ab intestato possideant hereditatem: questionis est, an ambo cogantur legata præstare: & utrum unusquisque ea legata, quæ à se relicta sunt, an verò ambo utraque cogantur præstare. Ego puto, in solidum aduersus singulos legatorum petitionem dandam. Sed utrum eorum, quæ à se legata sunt, an verò etiam eorum, quæ ab altero herede, videamus. Sed & aliter si proponamus instituti solum possidere hereditatem: eorum legatorum, quæ sunt à se relicta, an etiam eorum, quæ à substituto relicta sunt, actionem patietur? Dicendum est, ita deum etiam eorum, si dolo substituti perveniat ad institutos hereditas sine pecunia. Nam si pecuniam accepit substitutus, ipse erit conveniendus. Item si solus substitutus possideret, si quidem pecunia accepta institutus omisisset, diceremus institutum suis legatariis respondere debere, substitutum suis. Si autem sine pecunia, aduersus substitutum daremus actionem. Nunc autem cum ambo possideant, melius dicetur singulos suis legatariis respondere debere.

¶ Legatarii

Si quis omissa causa testa. ab intesta. &c. 182

¶ Legatarii communes possunt convenire quem volunt, institutionem vel substitutionem: & competant libertates tam directæ quam fideicommissariæ, Bartolus.

XI. IASOLENVS.

Si ab instituto & substituto eadem res mihi legata sit, & omissa causa testamenti possideant hereditatem lege: etiam si ab utroque herede solidum mihi debetur, tamen ab uno legatum consecutus, ab altero petere non potero. Eligere itaque reum potero.

XII. VLFIANVS.

De libertatibus quoque in hoc casu quæ situm est, an competant: tam hæ, quæ ab instituto, quam hæ, quæ à substituto datæ sunt? Et magis est, ut competant tam directæ, quam fideicommissariæ.

¶ Actio ex hoc edito transit contra heredem in solidum: sed si defunctus tenebatur ex dolo, transit in quantum ad heredem pervenit, Bartolus.

Heredem eius, qui omissa causa testamenti ab intestato possidet hereditatem: in solidum legatorum actione teneri constat. Magis est enim, rei persecutionem, quam potnam continere: & ideo perpetuam esse. Hoc autem ita est, nisi propter dolum defuncti conveniatur heres, tunc enim in id, quod ad eum pervenit, conveniatur.

¶ Siue partem, siue rem ex hereditate quis possident, hoc edito tenetur, Bartolus.

XIII. CAIVS.

Et si non totam hereditatem aliquis, partemve eius ex qua heres institutus est, ab intestato possideat: sed minimam portiunculam, vel etiam unam aliquam rem, tenetur hoc edito.

XIV. IDEM.

Quanvis non propriè pars hereditatis in una re intelligatur.

XV. IDEM.

Nec id iniquum est: cum ex suo quisque vitio hoc in commodum adficiatur.

XVI. IDEM.

Cum enim hereditas ab eo quoque peti possit, qui unam aliquam rem hereditario nomine possideat: dubitari non oportet,

† In hanc sententiam Arist. lib. 5. ethico. cap. 11.

Digestorum lib. XXIX.

oportet, quin verum sit, quod diximus.

Qui omittit hereditatem absque dolo, non tenetur hoc edicto: sed ad petitionem fideicommissarii poterit cogi adire. *Bar.*

XVII. IDEM.

Si quis omissa causa testamenti, omnino eam hereditatem non possideat, excluduntur legatarii. Nam liberum cuique esse debet, etiam lucrosam hereditatem omittere: licet eo modo legata libertatesque intercidunt. Sed in fideicommissariis hereditatibus id prouisum est, ut si scriptus haeres nollet adire hereditatem, iussu Praetoris adeat, & restituat. Quod beneficium his, quibus singulae res per fideicommissum relictæ sunt, non magis tributum est, quam legatariis.

Plures omittentes ab intestato possidentes, ac si ex testamento aduissent conseruantur. *Bar.*

XVIII. IDEM.

Vo heredes instituti, si ambo omissa causa testamenti, ab intestato possideant hereditatem: tunc quia uterque Praetorio iure perinde habetur, atque si ex testamento hereditatem aduisset, pro partibus in singulos cõpetit actio.

Ex hoc edicto petuntur legata salua ratione legis Falcidiae, uel portionis alio iure debita. *Bar.*

Admonedi sumus: huic, in quem ex hac parte edicti legatorum actio datur, beneficium legis Falcidiae concedendum.

XIX. IDEM.

Preterea patrono quoque, qui ex asse heres institutus est, si ab intestato possideat hereditatem: commodum partis debita, quod habiturus foret, si ex testamento aduisset hereditatem, saluum esse debet.

In specie praefertur ille, cui ab instituto relicta est. *Bar.*

XX. ULPIANVS.

Si eadem res diuersis personis ab instituto & substituto fuerit relicta: non uterque, sed qui ab instituto accepit, solus vendicabit.

Actio ex hoc edicto competit contra patrem, qui ex persona filii omisit ex testamento, & adiuuit ab intestato. *Bar.*

XXI. ULPIANVS.

Si filius meus à matre sua haeres scriptus fuerit, & ego testamenti causa omissa, bonorum possessionem eiusdem filij nomine petiero: actio legatorum in me dari debebit: non secus,

Si quis omissa causa testa. ab intesta. &c. 183

secus, ac si ipse haeres scriptus, omissa causa testamenti, bonorum possessionem ab intestato accepissem.

Per hoc edictum non conseruantur ea, quae per se possunt subsistere, & de necessitate aliorum aditio non expectatur. *Bar.*

XXII. IDEM.

Si in testamento ita scriptum fuerit, TITIVS HAERES ESTO, ET SI TITIVS HAERES ERIT, MARCVS HAERES ESTO: & Titius omissa causa testamenti hereditatem legitimam possederit: Marcus aduersus eum petitio hereditatis dari non debet pro parte, quam habiturus esset, si testamenti causa omissa non fuisset. Cum enim omisso testamento hereditas possideatur, legatorum quidem & libertatum ratio habenda est: quia aliter, quam ab haerede, dari non poterunt. Hereditatis uero, quae ita data est, rationem habere Praetor non debet. Sua enim culpa testator sub hac conditione hereditatis partem dedit, quam potuit pure dare. Quare & si ita scriptum fuisset, TITIVS HAERES ESTO, (SI VE HAERES ESTO) QVISQVIS MIHI EX SUPRASCRIPTIS HAERES ERIT, STICHVS LIBER HAERESQVE ESTO: & Titius omisso testamento hereditatem possideat: libertatem Stichi Praetor tueri non debet, nec hereditatis petitionem ei dare.

*Arz, bge
desunt.

Legatum substituto etiam in institutionis defectum conseruatur per hoc edictum. *Bar.*

Si quis hoc modo testamentum scripserit, TITIVS HAERES ESTO: SI TITIVS HAERES NON ERIT, MARCVS HAERES ESTO. QVISQVIS MIHI EX SUPRASCRIPTIS HAERES ERIT, MARCVS DATO: deinde Titius omisso testamento legitimam hereditatem possideat: an Marcus, cuius in potestate fuit, ut ex substitutione adueniendo, totam hereditatem haberet, legatorum actio dari debeat, quaeritur? Et placet dari: quia nihil prohibet, Marcum iustam causam habuisse, propter quam nollet negotiis hereditariis implicari.

Institutus omittens contra tabulas sibi competentem beneficio praeteriti, omnibus ad integra legata tenetur. *Bar.*

XXIII. ULPIANVS.

Si filius,

Digestorum lib. XXIX.

Si filius, qui mansit in potestate patris, item filia hæredes instituti, præterito fratre emancipato, qui contra tabulas possessionem accipere potuit, ut intestati patris possessionem acceperint, legata omnibus præstabunt: nec dotem suam filia fratri confert: cum ut scripta videatur hæreditatem habere.

Crupillus ex hoc edicto non tenetur: nisi in id, quod ad eum pervenit ex facto tutoris. Idem in adicto. *Bar.*

XXVIII. PAULVS.

Si dolo tutoris omiserit pupillus causam testamenti, & legitimam hæreditatem possideat, danda est legatorum actio in pupillum: sed eatenus, quatenus hæreditas ei adquisita est. Quid enim, si cum alio possideat hæreditatem? Sed hoc & in eo, qui pubes est, plerique putant observandum, ut pro qua parte possideat, teneatur: quavis Prætor perinde in eum det actionem, atque si adisset hæreditatem.

Qui omittit ex institutione sua, et adit ex substitutione servus hoc edicto tenetur. *Bar.*

XXV. CILVS.

Cui servus ipsius substitutus est: servum suum adire iussit. Si idcirco fecit, ne legata præstaret, utraque præstabit: & quia heres est, & quia omissa causa testamenti, possidet ex substitutione hæreditatem, salva Falcidia ei servata.

Qui omittit ex institutione, et sibi querit ex substitutione, tenetur hoc edicto: nisi sit substitutus filio suo, et relicta ex substitutione prius defalcatur. *Bar.*

XXVI. PAPINIANVS.

Iulianus scribit: patrem, qui filiam sibi substitutam iussit adire hæreditatem: legata, quæ ab ipso data sunt, ex sententia edicti præstaturum: quoniam filia patri substituitur in casu, non ut arbitrium eligendi relinquatur. Sed si varia legata supra dodrantem data sunt: eorum prius rationem habendam, quæ à filia relicta sunt. Non enim carere dolo patrem, qui honore proprio omisso, propter compendium alienam institutionem maluit. Denique si filix pater substitutus adit hæreditatem, nihil eum dolo facere, Iulianus existimat: quia nemo filix patrem contra votum parentum substituere videtur, sed ut arbitrium eligendi relinquat.

XXVII. IDEM.

Mater

Si quis omissa causa testa. ab intesta. &c. 184

Mater secundis tabulis impuberi filio substituta, locum edicto facit, si omisso testamento, legitimam hæreditatem filij possideat. Idem iuris erit, & si filio hæres data sit, & substituta.

Qui non implet conditionem potestativam directam, et adit ab intestato: non tenetur hoc edicto. *Bar.*

In sententiam edicti propter legatorum causam, frater incidisse non videbitur, qui filium suum substitutum impuberi testamento fratris non emancipavit, sed ab intestato per eum bona possidere cepit.

Tertius possidens ab intestato tenetur hoc edicto, si cum instituto participavit fraudem. *Bar.*

In eum, qui testamento scriptus hæres non fuit, si fraudis consilio cum hæredibus scriptis participato, legitimam hæreditatem solus possideat, actio legatorum ex sententia Prætoris dabitur.

Qui habet precium, videtur habere hæreditatem:ideo relicta a se præstare tenetur. *Bar.*

XXVIII. TRENTIVS CLEMENS.

Si servum heredem substitutum dominus, qui ipse rogatus fuerat fideicommissum præstare, prius, quam adire iuberet, vendiderit, præstare id debet: cum per precium servi, hæreditatis quoque estimationem consequatur.

Fideicommissa uniuersalia conseruantur per hoc edictum salva trebellianica. *Bar.*

Institutus heres, & rogatus restituere hæreditatem, si omissa causa testamenti, legitimam hæreditatem possideat, non dubie ut legata ceteraque fideicommissa, ita hæreditatem quoque restituere compellendus est: libertates quoque tam directas quam fideicommissarias. Sed & si alienos servos rogatus sit manumittere, utique redimere eos debet: eam autem decessionem, quam is, qui restituit, passurus fuit: patietur is, cui restituta fuerit hæreditas.

Per hoc edictum conseruantur libertates salvo iure patronatus. *Barolus.*

XXIX. VLPIANVS.

Qui omissa causa testamenti, ab intestato possidet hæreditatem, servos ad libertatem perducere debet: ne eis factum noceat eius, qui ex testamento adire noluit: sic tamē, ut

Digestorum lib. XXIX.

men, ut habeat liberos.

¶ Qui omisit ex testamento, & possidet aliquo iusto titulo inter vivos, non tenetur hoc edicto. Bar.

XXX. HERMOGENIANVS.

Qui omisit causa testamenti, pro emptore, vel pro do-
te, vel pro donato, siue alio quolibet titulo, exceptis
pro herede, & pro possessore, possidet hereditatem: à lega-
tariis & fideicommissariis non conuenitur.

De senatusconsulto Silaniano & Clau-
diano, quorum testamenta nec ape-
riantur. Titulus, V.

I. VLPIANVS.

Vt aliter nulla domus tuta esse possit, nisi peri-
culo capitis sui, dominis custodiam tam ab do-
mesticis, quam ab extraneis præstare serui co-
gantur: ideo senatusconsulta introducta sunt de
publica questione à familia necatorum habenda.

Domini appellatione continetur, qui habet proprietatem,
et si usufructus alienus sit. Qui seruum bona fide possedit,
domini appellatione non continebitur: nec qui usufructum
solum habuit. Seru⁹ pignori datus, quod attinet ad debitoris
necem, per omnia habetur, atque si pignori datus non esset.

Seru⁹ appellatione etiam hi continentur, qui sub conditio-
ne legati sunt, nam medio tempore heredis sunt: nec quod
conditio existens efficit, ut definant esse heredis: facit, ne vi-
deantur interim eius esse. Idemque erit dicendum, & in sta-
tutolibero. Sed in eo, cui fideicommissaria libertas pure de-
betur, extat rescriptum diui Pij ad Iubentium Sabinum: quo
ostenditur, non esse festinandum ad tormenta eius, cui fidei-
commissaria libertas debetur. Et magis est, ne puniatur: ob
hoc, quod sub eodem testamento fuit, nisi particeps sceleris fuit.

Domini appellatione & pro parte dominum contineri
dicendum est. Domini appellatione etiam filiusfamilias,
ceterique liberi, qui in potestate sunt, continentur. Silania-
num enim senatusconsultum non solum ad patremfamilias,
verum ad liberos quoque pertinet. Quid deinde dicemus, si
liberi non sint in potestate? Marcellus libro duodecimo Di-
gestorum

De senatuscon. Silaniano & Claudiano &c. 185

gestorum dubitat. Ego puto, plenius accipiendum, ut etiam
ad eos liberos pertineat, qui in potestate non sunt. In eo au-
tem, qui est in adoptionem datus, non putamus locum habe-
re senatusconsultum: quauis in adoptato loci habeat. Sed
nec in alumno occiso locus est senatusconsulto. De matris
seruis, filio, filiaue occisis, questio non habetur. Si pater ab
hostibus captus sit, questionem de seruis habendam & sup-
plicium, filio occiso, eleganter Sexuola ait: quod etiam post
mortem patris probari, si ante, quam suus ei heres existat, occisus
fuerit. Idem Sexuola ait, constantius defendendum, herede
instituto filio, de his questionem habendam & supplicium,
qui pure legati vel manumissi sunt, ante aditam hereditatem
filio occiso. Quauis enim si uiueret, herede eo existente, ip-
sius non essent futuri: attamen ubi decessit, quia extinguitur
legatum & libertas est, senatusconsulto fore locum dicere. Si
pater necatus sit: an de seruis filij questio habeatur, si forte
in castrensi peculio seruos habuit? Et magis est, questionem
de seruis filij habendam, suppliciumque sumendum: licet non
sit in potestate filius. Si vir aut vxor occisi esse proponan-
tur, de seruis eorum questio habetur: quauis enim neque vi-
ri serui proprie vxoris dicantur, neque vxoris proprie viri: sed
quia commista familia, & una domus est: ita iudicandum, atque
in propriis seruis, Senatus censuit. Sed neque vxore occisa, ne-
que marito, de seruis foceri questionem habendam, Senat⁹
censuit. Marcellus autem libro duodecimo Digestorum etiam
in foceri seruis idem quod in mariti, recte dicit.

¶ Non tenentur serui de morte domini, si ei opem ferre non potue-
rint. Bartolus.

Occisorum appellatione eos contineri Labeo scribit, qui
per vim aut eadem sunt interfecti: puta, ingulatum, stran-
gulatum, præcipitatum, vel saxo vel fuste vel lapide percus-
sum, vel quo alio telo. Quod si quis (puta) veneno, vel etiam
quo alio, quod clam necare solet, interemptus sit: ad se-
natusconsultum vindicta mortis eius non pertinebit. hoc
idecirco: quia toties puniendi sunt, qui auxilium domino non
tulerunt, quoties potuerunt ei aduersus vim opem ferre, &
non tulerunt. Ceterum quid potuerunt facere aduersus eos,
qui veneno, vel quo alio modo insidiabantur? Iam si vene-
num per vim inhiisum sit, senatusconsulti locum habet. Vbi-
que

ff. Infor.

A

cunq

Digestorum lib. XXIX.

cunque igitur vis adhibita est, quæ interimere solet, sibi dicendum est, locum senatusconsulto fore. Quid ergo, si dominus veneno non per vim necatus esse proponatur? Impunitum erit factum? Nullo modo. Licet enim cessat senatusconsultum Silanianum, nec questio suppliciumque de his, qui sub eodem tecto fuerunt, habeatur: tamen si qui conscij, vel factores sceleris fuerunt, hi demum supplicio afficiuntur: & adiri hereditas, aperiri que tabule etiam ante questionem habitam possunt. Si sibi manus quis intulit, senatusconsulto quidē Siliano locus non est: sed mors eius vindicatur: scilicet, ut si in conspectu seniorū hoc fecit, potueruntque eū in se seuentem prohibere, pena adiciantur: si verō nō potuerunt, liberentur. Si quis non metu criminis imminētis, sed tædio vitæ, vel impatientia doloris sibi manus intulit: eius testamentum aperiri & recitari mortis casus non impedit. Item illud sciendum est, nisi constet aliquem esse occisum, non haberi de familia questionem. Liquere igitur debet scelere interemptum, ut senatusconsulto locus sit.

Questionem autem sic accipimus, non tormenta tantum, sed omnem inquisitionem & defensionem mortis. Hoc autem senatusconsultum eos quidem, qui sub eodem tecto fuerunt, omnimodō punit. Eos verō, qui non sub eodem tecto: sed in eadem regione fuerunt: non aliter, nisi conscij fuissent. Eodem autem tecto, qualiter accipiat, videamus: utrum intra eosdem parietes, an & ultra: vel etiam intra eandem dieteram vel cubiculum, vel eandem domum, vel eosdem hortos, vel totam villam. Et ait Sextus sic esse sæpe indicatum, ut quicumque eō loci fuerunt, unde vocem exaudire potuerunt: hi puniantur, quasi sub eodem tecto fuerint: licet alij validioris vocis sint, alij exiguioris nec omnes undique exaudiri possint. Iuxta hoc tamen videtur & diuus Adrianus rescriptisse in hæc verba, Serui quoties dominis suis auxiliū ferre possunt, non debent eorū salutē suam antepone. Potuisse autem ancillam, quæ in eodem conclau cum domina sua fuerat, auxiliū rei ferre, si non corpore suo, at certē voce plorantem: ut hi, qui in domo fuerant, aut vicini audirent: hoc ipsum manifestū est ex eo, quod dixit percussorem sibi mortem minatum, si proclamasset. vltimū itaque supplicium pati debet vel hæc, ne cæteri serui credant,

† Memo-
rabilia in
hac sentē-
tiā exem-
pla refert
Vale. Ma-
xi. lib. 6.
ca. 8. de. si
de seruo
rū erga do-
minos.

De senatuscon. Silaniano & Claudiano. &c. 186

dant in periculo dominorum sibi quenquam consulere debere. Hoc rescriptum multa continet. Nam ei non par-
bit, quæ in eodem conclau fuit: & ei, quæ timuit morti, non
ignoscit, & quod vel voce oporteat seruos dominis auxi-
lium ferre, ostendit. Si quis in villa agens occisus sit,
plus quā iniquum est (si forte diffusa lare prædia habeat)
de omnibus, qui in ea regione fuerunt, seruis & questio-
nem haberi, & supplicium sumi. Sufficiet ergo in eos, qui
cum ipso, qui occisus dicitur: fuerunt, quicquid suspitione
credis aut conscientia attingi videbuntur, questionem ha-
beri. Cū dominus in itinere est occisus: de his, qui vñ
cum eo fuerunt, cū occideretur, vel cū vñ fuissent,
profugerunt, supplicium sumendum est. Quod si cum do-
mino nemo fuit, cū occideretur, cessant ista senatuscon-
sulta. Impubes seruus, vel ancilla nondum viripotens,
non in eadem causa erunt. Actas enim excusationem me-
reant. Impuberi autem, utrum in supplicio tantūm par-
cimus: an verō etiam in questione? Et magis est, ut de im-
pubere nec questio habeatur, & aliās solet hoc in vsu obser-
uari, ut impuberes non torqueantur: terreri tantūm solent,
& habena vel ferula cædi. Excusantur autem serui, qui
auxiliū tulerunt sine dolo malo. Nam si finxit se quis
auxiliū ferre, vel ditis gratia tulit: nihil hoc commen-
tum ei proderit. Tulisse autem auxiliū non tantūm
is videtur, qui seruauit dominum: hoc est, qui potuit ita o-
pem ferre, ut saluus esset dominus: verūm is quoque, qui
quicquid potuit, fecit, tamen dominus interfectus est:
veluti si quis exclamauit, ut ad auxiliū conueniretur:
aut terruit aggressores: atque si quis turbam conuocaret:
aut si corpus suum obiecit, vel aliās corpore suo auxili-
um tulit. Non tamen semper, qui clamore vsus est, auxi-
lium tulisse videtur. Quid enim, si cū posset manu de-
pellere à domino periculum: ille clamorem inanem ele-
git? Plectendū utique erit. Quid si vulnerati sint serui, cum
protegerēt dominū? Dicendū est, parci eis debere: nisi aut ip-
si sibi vulnera ista fecerūt data opera, ne punirentur: aut talia
vulnera isti acceperunt, ut posset nihilominus opē ferre, si
voluissent. Si dominus mortiferē vulnerat superui xerit, nec
de quoq; seruorū suorū cōquestus sit: etiā si sub eodem tecto
fuerunt,

A ij

Digestorum lib. XXIX.

fuerunt, tamen parcendum illis erit.

¶ Dominus percussus potest purgare innocentiam seruorum suorum. Bartolus.

II. CALLISTRATVS.

Diuus Marcus Commodus Pisoni rescripsit in hac verba: Cum constiterit apud te, Piso charissime, Iulium Donatum postea, quam conterritus aduentu latronum profugerat villam suam, vulneratum esse: mox testamento facto, purgasse officium seruorum suorum: nec pietas (pro seruis) nec sollicitudo heredis obtinere debet, ut ad poenam vocetur, quos absoluit dominus ipse.

¶ Ad impossibile nemo obligatur.

III. VLPIANVS.

Si quis in graue infirmitate valetudine affectus, opem ferre domino non potuit, subueniendum est ei.

¶ Assertio interfecti non probat: nisi probetur aliter mors illata. Bartolus.

Si quis moriens dixisset, a seruo vim mortis sibi illatam esse: dicendum est, non esse credendum domino, si moriens hoc dixit, nisi potuerit & probari. Si maritus uxorem noctu intra cubiculum secum cubantem necauerit, vel vxor maritum: serui poena senatusconsulti liberabuntur. Sed si exaudissent, & opem non tulissent: plectendi erunt: non tantum si proprii essent mulieris: sed etiam si mariti. Si tamen maritus in adulterio deprehensam occidat: quia ignoratur ei, dicendum est, non tantum mariti, sed etiam vxoris seruos liberandos, si iustum dolorem exequenti domino non resisterunt.

¶ Licet seruo intus ex dominis gratificari. Bartolus.

Si cum omnes domini aggressuram paterentur, vni seruus opem tulit: an sit excusandus, an vero (quia omnibus non tulit) plectendus? Et magis est, si quidem omnibus ferre potuit, quamvis quibusdam opem tulerit, supplicio afficiendum. Si vero simul omnibus non potuit, excusandus: quia quibusdam opem tulerit. Nam illud durum est dicere: si cum duobus auxilium ferre non possit, elegit alteri esse auxilio: electione crimen eum contraxisse. Quare & si seruus mulieris marito domino magis auxilio fuit, quam dominæ: vel contra: dicendum est, ignoscendum debere. Subuenitur eis, qui eo tempore, quo

De senatusconsulto Siliano & Claudio &c. 187

re, quo dominus dominæ occisus est, clusi ita fuerunt sine dolo malo, ut erumpere succurrendi causa, aut comprehendi eos, qui eadem fecerunt, non poterint. Nec interest, a quo clusi continebantur: sic tamen, si non data opera voluerint se ita includi, ne opem ferre possent. Clusos accipere debemus, & si sunt vincti: si tamē ita vincti, ut omnino erumpere vincula, & auxilio esse non poterunt. Ignoscitur etiam his, qui grate defecti sunt. Surdus quoque inter imbecillos numerandus est: aut inter eos, qui sub eodem tecto non sunt: quia ut illi per spaciū, ita hic per morbum nihil audit. Cecus quoque veniam mereri debet. Mutum simili modo excipimus: sed ibi, ubi vocis tantum auxilium superfluit. Furiosos excipi, nequaquam dubium est.

¶ Qui defendit inuim ex seruis malefactoribus videtur esse obnoxius criminis. Bartolus.

Si quis eorum seruum seruamve ex ea familia, qui eius facinoris noxius erit, receperit, vel celauerit sciens dolo malo in ea causa est, ac si lege, que de sicariis lata est, facinoris noxius fuerit. Si ex stipulatu seruus debeatur, & eadem domini arguerit: & pro præmio liber esse iussus sit ex stipulatu actio stipulatori non datur. Nam & si supplicio affectus fuisset, non daretur. Quod si sub eodem tecto non fuit, ex stipulatu actio in æstimationem serui utilis erit creditori.

¶ Non videtur vindicasse qui non ultro vindicauit, & favore publicæ utilitatis generalis locutio non recipit restrictionem de habilitate personæ. Bartolus.

Vtrum autem is solus videatur vindicasse vel arguisse, qui ad hoc profilit ultro: an etiam is, qui cum accusaretur, ipse detorsit in alium crimen? Et magis est, ut ille hoc præmio dignus sit, qui ultro ad accusationem profilit. Hi quoque, qui non poterunt aliis ad libertatem peruenire: (ut puta, si hæc lege distrahi erat quis, ne manumitteretur) poterunt propter hoc, quod in commune vile est, ad libertatem peruenire.

De his quoque seruis, qui testamento manumissi sunt, perinde atque de seruis supplicium sumendum est. De his, qui antequam testamentum occisi occisæve aperiretur, profugissent: posteaque aperto testamento liberi scripti inuenirentur, perinde atque de seruis questio habenda, suppliciumque

Digestorum lib. XXIX.

que sumendum est. Nam est exquisitissimum, dominorum vltio-
ni non obflare indulgentiā ipsorum: quā quo quisque pleniorē
est expertus, eo grauiorem sceleris sui poenam merebitur.

Quod ad causā testamēti pertinet, si qđ reliquū erit ab eo,
qui occisus esse dicitur id ne quis sciens dolo malo aperiē-
dum, recitandum, describendumve curet, edicto cauetur:
prius, qđ de eius familia quæstio ex senatusconsulto habita,
suppliciumqđ de noxiis sumptum fuerit. Aperire autem
hic ille videtur, qui naturaliter aperit: siue sint signatę, siue
non sint ligatę, sed tantum naturaliter clausę. Aperire ac-
cipere debemus prohibitos nos vel palam, vel secretō: om-
nis enim apertura prohibita est. Si quis ignorans occisum
aperuerit, non debet hoc edicto teneri. Et si sciens non ta-
men dolo aperuerit: eque non tenebitur: si forte per im-
peritiam, vel per rusticitatem ignarus edicti Prætoris vel
senatusconsulti aperuit. Si quis tabulas quidem non aperue-
rit naturaliter, linum autē incidit, excusatus erit: quia do-
lo caret, qui ipsas tabulas non aperuit. Si autem non totū
testamentum, sed pars eius aperta sit: dicendum est, in edi-
ctum incidisse eum, qui aperuit. Parui enim refert, vtrum to-
tum, an partem aperuerit. Si quis codicillos aperuit, testa-
mentum nō aperuit, in edictum incidit. Nam & codicil-
li ad causam testamenti pertinent. Item siue iure valeat
id, quod apertum est, siue non valeat: autamen edicto locus
est. Eadem seruanda sunt de his, quę ad causam substitutio-
nis pertinent: si pupillus pupillave occisus occisave esse di-
cetur. Si alius aperuit, alius recitauit, alius descripsit: om-
nes in edictum incident, qui singula eorum fecerunt. Nō
tantum ex testamento, sed etiam ab intestato hereditas
ad hoc edictum pertinet: vt ne quis adeat, bonorumve
possessionem petat, antē quam quæstio de familia habeat-
ur: ne hæres propter compendium suum, familie facinus
occultaret.

¶ Si hereditas metu poenę huius edicti non adeatur: si interim hæ-
res decessat, transmittitur: scilicet si propter aliud impediretur adire.
Martolus.

Eleganter Scenola ait: vt quis ad heredē suū vtilēs actiones
trāsmittat, si forte antē aditionē decessit, exploratū esse de-
bere idcirco eū nō adisse, qđ senatusconsulto edictoqđ terrebatur.

De senatuscon, Siliano & Claudio. &c. 188

tur. Si conditioni intra diem ex die mortis præstitutū pa-
tere iussi, ignorantia nō paruerunt: si idcirco ignoratum est,
quia metu senatusconsulti aperiri tabulę non potuerunt: sic
curritur eis ad implendam conditionem. Sed si aliud impe-
dimentum sit in non adeunda hereditate, quā aperienda-
rum tabularum & senatusconsulti, nihil prodesse impedimē-
tū senatusconsulti, si & aliud hic fuit: veluti si prægnans vxor
occisa fuit, vel etiam putabatur, & propterea adire heredita-
tem institutus non potuerit.

III. PAPINIANVS.

Q Vi posthumos heredes instituerat, non satis post-
humis vxorem secundo loco scripsit heredem,
cū a familia diceretur necatus: vxor diem suum obierat:
hæres mulieris actiones ex constitutione sibi dari postu-
labant. Eos ita demum audiendos esse respondi, si mulier,
quam in vtero nihil gestare constabat, propter senatuscon-
sultum hereditatem adire noloit. alioquin prægnante ea de-
functa, nullam iniurię querelam interuenisse.

¶ Pona que imponitur extraneo aduenti, imponitur necessario se
immiscenti. Martolus.

V. VLPIANVS lib. I. ad edictum.

Necessarios heredes puto edicto comprehendī, si se
misceant hereditati: nec bonorum possessionem peti
Prætor permittit. & ego puto ad omnes bonorum possessio-
nes hoc edictum pertinere.

¶ Non alias publicabuntur bona, nisi aditio contra edictum sit fecerit.
Martolus.

Non aliās bona publicantur, quā si constabit esse occi-
sum patrem familiās, & heredem ante quæstionem de fami-
lia habitam, suppliciumque sumptum, adisse hereditatem.

¶ In occiso etiam non habet locum hoc edictum. Martolus.

Vbi quis incuria necatus est, vel medici insidiis: adiri qui-
dem hereditas potest, sed heredi defensio mortis incumbit.

VI. PAULVS.

Et si certus sit percussor, tamen habenda est quæstio, vt
cedis mādator inueniatur. Vtique autem ipse maxime
quæstioni dabitur: quāuis & ceteri puniatur. Quāuis aliis
in caput domini serui nō torquetur: recte tamē fiet quæstio,
etiam si heredē accuset, siue extraneus heres, siue ex suis sit.

A iij

¶ serui

Digestorum lib. XXIX.

Queri possint torqueri pro non comparente sicut pro mortuo. u.
Si vnus ex dominis non compareat: querendum est, de ca-
su eius per seruos, quos communes habuerunt. Magis enim
de salute aut vltione domini non comparentis, quam in ca-
put praesentis torquebuntur. Si appetitus sit, nec occisus
dominus: nihil senatusconsulto cauetur. ipse enim in famili-
am suam potest animaduertere.

VII. IDEM.

Et in liberos extraordinarium auxilium habebit.

VIII. IDEM.

Senatusconsulto Siliano cauetur, si poenae obnoxius
seruus venisset: quodcumque animaduersum in eum
esset, vt venditor precium prestaret: ne emptori iniuriam se-
cisse videretur senatusconsultum.

Ux quibus causis extraneis auferitur hereditas, ex eisdem causis
castris peculium confiscatur. Bar.

Si filius familiars, qui in castris peculio testatus est, occi-
sus sit: omnimodo id defendendum est, vt ex quibus casibus
ad fiscum patrisfamilias bona pertinent, his casibus & huius
peculium potius, quam ad heredes, qui deliquerunt in adeu-
do, aut similiter vlti non sunt.

Ad fiscum transiunt bona cum onere legatorum. Bar.

IX. CAIUS.

Cum scio caduca bona defuncti addicuntur propter in-
ultam mortem, in eum legatorum actio datur: & liber-
tates ratae sunt, coru scilicet, qui senatusconsulto excipiuntur.

X. PAVLVS.

Si exheredatus filius, antequam adiretur patris hereditas,
occisus sit, ex euentu inspicitur: vt si adita fuerit heredi-
tas, quasi alieni fuisse videantur. Si vero irritum testamentu
factum sit: quia ipse esset, si vigeret, omnia perinde agun-
tur, ac si dominus esset. Sub diuo Traiano constitutum est, de
his etiam libertis, quos viuis manumiserat, questione haberi.

XI. TRIPHONINVS.

Idemque erit & de his, qui ius annulorum petierant.

XII. PAVLVS.

Si seruus a testatore occiso legatus sit, & Praetor pro pra-
mio statuerit liberum eum esse: dicendum est, non impe-
diri libertatem.

Accusatio

De senatuscon. Siliano & Claudiano & c. 189

Accusatio facta contra occisores, habet effectum confiscationis
bonorum contra heredes extraneos intra quinquennium: contra eos
qui de morte defuncti possent de paricidio teneri semper. Bartolus.

XIII. VENVLEIVS SATVRNINVS.

In cognitione aperti aduersus senatusconsultum testamen-
ti eius, qui a familia sua occisus dicatur: quin quennij tem-
pus constitutum est senatusconsulto, Tauro & Lepido Con-
sulibus: quod tamen ad extraneos pertinet. Namque eos, qui
paricidij poena teneri possunt, semper accusare permittitur
eodem senatusconsulto.

Impubes qui non iuuat dominum non tenetur senatusconsulto, ni-
si in eo tria concurrant: quae exprimit haec lex. Bar.

XIII. CAIUS.

Exciipiuntur eodem senatusconsulto Siliano impube-
res serui. Trebius autem Germanus legatus etiam de
impubere sumi iussit supplicium: & tamē non sine ratione.
Nam is puer nec multum a pubertate aberat, & ad pedes do-
mini cubuerat, cum occideretur: nec postea eodem eius pro-
diderat. vt enim opem ferre cum non potuisset constabat, ita
silentium praestitisse etiam postea certum erat. & his dunta-
taxat impuberibus senatusconsulto parci credebatur, qui tantum
sub eodem testamento fuissent. qui vero ministri vel participes ce-
dis fuissent, & eius gratias (quanquam nondum puberis) vt rei
intellectum capere possent: his non magis in caede domini,
quam in nulla alia causa parci oportere.

Tisens succedit in locum heredis indigni, & praefertur substitu-
to etiam necessario & necem iudicanti. Bar.

XV. MARTIANVS.

Si sequens gradus vltus fuerit necem testatoris: an prior
hereditas ad illum transferatur? Et ait Papinianus, non
esse hoc. nam poena illius, huius praemium esse non debet.

Ab indigno auferitur hereditas & legatum, & quicquid quocu-
que iure de bonis testatoris mortis causa caperetur. Bar.

Cum ex parte heredi instituto legatum quoque erat, & in
vltima morte cessauerat: diui Severus & Antoninus rescri-
pserunt, tam hereditatis portionem, q legatum ei auferendu.
Hereditibus autem, qui in vltima morte defuncti cessau-
rant, tam testamento, quam ab intestato auferuntur bona:
forte & si quasi patronus veniat, quauis hic suo iure admittat.

Etiam

Digestorum lib. XXIX.

Etiam seruus communis pro premio libertatem consequitur. *U.*

XVI. MARCELLVS.

Domino à familia occiso seruus communis necem eius detexit fauore libertatis. liber quidem fieri debet: precij autem partem sibi contingentem sociū cōsequi oportet.

XVII. MODESTINVS.

Prius de familia torquenda est: & si confiteatur, tunc interrogetur, quo mandante flagitium admissum sit.

XVIII. IDEM.

Et de inofficioso testamento queri idem, & mortē vindicare defuncti non prohibetur. Idq; Paulus respondit.

Et in familia quæ non iuit dominum, erit iudicia ex supplicium. *U.*

XIX. IDEM.

Cum dominus occiditur, auxilium ei familia ferre debet & armis, & manu, & clamoribus, & obiectu corporis. Quod si cum posset, non tulerit, merito de ea supplicium sumitur.

XX. PATINIANVS.

Heres, qui veneni causam persequitur, res hereditarias urgentes ordinare saluis probationum indicij non prohibetur.

Mors clandestina ab extraneo facta aditionem non impedit: scilicet si à familia facta dicatur. *U.*

XXI. IDEM.

Propter veneni questionem tempus petendæ possessionis non profertur: cum eo quoque suspensio crimine, recte petatur. Aliud senatus placuit, cum à familia dominus necatus dicitur: seruorum videlicet causa, quorum libertatem questionis habendæ gratia negligi necesse esset.

Et cui auferitur hereditas ut indigno propter dolum, non restituntur actiones confusæ: scilicet si propter culpam. *U.*

Neptis, quæ possessionem auiæ petierat, mortem eius (interfectam sciens) non defenderat. Fideicommissum, quod auiæ ex alio testamento nepti debuit, in restituendis fisco bonis non esse deducendum placuit. dolum enim heredis punitus est. Si autem negligentia mulier emolumentum bonorum amiserit, fideicommissum esse retinendum, integrato iure debiti, rationis est.

¶

De senatuscon. Siliano & Claudiano &c. 190

Et in dubio non dicantur heredes indigni, si non prouocauerint. *U.*

Preteritis iniquitate reis illata credis absolutis heredibus, qui non persunctorie debitum officium implerant (quantis non prouocassent) hereditatem auferri non oportere visum est.

Causa civilis honorum contra heredes, occisorum condemnatis non finitur decennio, nec morte heredis. *U.*

XXII. PAVLVVS.

Caius Scius cum languesceret, questus est se veneno occidi à seruo suo: & sic expirauit. cum heres extitisset Lucia Titia soror, & mortem eius exequi neglexisset, & ipsa post annum decimum decessisset: extitit, qui bona nuntiaret Caij Seij. Quæro, an morte Titia extinctum sit crimen? Paulus respondit, causam, de qua queritur (cum sit pecuniaria) morte ingratæ heredis extinctam non videri.

Et in causa per fideicommissarium cogitur heres adire ante iudicatam mortem defuncti. *U.*

XXIII. METIANVS.

Si ante, quam patet esset testatorem occisum, tabulæ testamenti apertæ essent: deinde innotuisset, id admissum esse: causa cognita, puto compellendum institutum adire hereditatem, quam suspectam diceret: & ex Trebelliano senatusconsulto restituere.

XXIII. VLPIANVS.

Si quis quasi suspectam hereditatem coactus adijt, non tenetur edicto.

Et pro quolibet seruo auferente comitatus: conuincenti quinque aurei de bonis comitatus si habet: alias a fisco dantur. *U.*

XXV. CAIVS.

Lege Cornelia cauetur de premio accusatoris, qui requisivit & renunciauit eos seruis, qui ex ea familia ante questionem fugerint: ut in singulos seruos, quos conuicerit, quinque aureos ex bonis occisi: aut si inde redigi ea quantitas non possit, ex publico accipiat. Quod premium non in omnes seruos, qui sub eodem tecto locove fuerint: sed in eos solos, qui eadem admisissent, accusatori tribuitur. Preterea cauetur, ut de his qui ante questionem habitam fugerint, si aperto testamento liberi scripti inueniantur: lege de fidei iudicium

¶ Na (vt in orat. p. Roscio A. merino M. Ci. ait) Accusatores multos esse i. ciuitate vtile est, vt metu audacia continetur. Vnde & apud Iudices (vt idē in q. l. a. de Inuenti.) de premio sæpe accusatorum queritur.

Digestorum lib. XXIX.

dicium fiat: ita ut ex vinculis causam dicant, & conuicti perinde ac serui puniantur: & ei, qui conuicerit, deni aurei præmij nomine dentur ex bonis damnati.

¶ Qui testamenti tabulas aperuit contra edictum, tenetur ad centum aureos actione populari: quoniam medietas est ætoris, alia medietas est fisci. *Bar.*

Ex hoc edicto actio proficiscitur contra eum, qui aduersus edictum Prætoris tabulas testamenti aperuisse, vel quid aliud fecisse dicetur. Nam (ut ex supradictis apparet) plura sunt, propter quæ poena edicti constituta est. Palam est autem popularem actionem esse, cuius poena in centum aureos ex bonis damnati extenditur: & inde partem dimidiam ei, cuius opera conuictus erit, præmij nomine se daturum, Prætor pollicetur, partem in publicum redacturum.

¶ Qui debitum accepit ab hæredibus, non prohibetur eos accipere de multa morte defuncti. *Bar.*

XXVI. SCAEVOLA.

Fideicommissum, quod ex testamento fratris patruelis Caius Scius Titio debebat, ab hæredibus Seij Titius accepit. Quæsitum est, cum necem Caij Seij hæredes eius non vindicauerint: an nihilominus hæredes ut indignos accusare possint, ob id quod necem eius non vindicauerint: nec ob sit ei, quod ab eisdem fideicommissum ex testamento fratris patruelis cõsecutus sit. Respondi: nihil proponi, cur obftet.

¶ Edictum inuis ex hæredibus non nocet aliis. *Bar.*

XXVII. CALLISTRATVS.

Si de pluribus hæredibus quibusdam inuitis aut ignorantibus apertum erit testamentum: non amittunt portiones suas, qui culpa carent.

Si quis aliquem testari prohibuerit, vel coegerit. Titulus. VI.

¶ Ab eo qui prohibet testamentum fieri vel mutari, aufertur hæreditas ut ab indigno. *Bar.*

I. VLPIANVS.

Qui dum capiat hæreditatem legitimam, vel ex testamento, prohibuit testamētarium introire, volente eo facere testamētum, vel mutare: diuus Adrianus constituit, denegari ei debere actiones: de-

De iure codicillorum.

191

nes: denegatisque ei actionibus fisco locum fore.

¶ Volus dominum prohibentis mutare testamentum nocet seruo & aliis institutis, non legatariis. *Bar.*

Si dominus dolo fecerit, ne testamenti mutaretur, in quo seruus eius scriptus erat: quanuis manumissus adierit hæreditatem, actiones ei denegantur: cum & liberis eius, si quid fuerit datum, denegari debeat, etsi non fuerint in potestate. Sed si legatum ei relictum sit, idque restituere sit rogatus: cõsequens erit dicere, admitti eum ad legatum, quod non ipse habiturus esset, sed ad alium sit trāsaturus. Si plures hæredes instituti sint, & omnes dolo fecerint, quod minus testamentum mutaretur: dicendum est, actiones omnibus denegari: quia omnes dolo fecerunt.

¶ Qui impedit testes accedere, impedit testamentum fieri.

II. PAVLVS.

Si quis dolo malo fecerit, ut testes non veniant, & per hoc deficiat facultas testamenti faciendi: denegandæ sunt actiones ei, qui dolo fecit: siue legitimus hæres sit, siue priore testamento scriptus. Fratris autem factum fratri non nocet. Si fidei eius, qui dolum admisit, commissum est, ut hæreditatem restitueret: ea hæreditas caduca cum suis oneribus fiet, ut commodum legis Falcidiae fiscus sentiat, dodrantis autem fideicommissarius.

¶ Licet testatorem placare blando sermone. *Bar.*

III. PAPINIANVS.

Virum, qui non per vim nec dolum, quod minus vxor cõtra eum mutata voluntate codicillos faceret, intercesserat: sed (ut fieri adsolet) offensam ægræ mulieris maritali sermone placauerat: in crimen non incidisse respondi: nec ei, quod testamento fuerat datum, auferendum.

De iure codicillorum. Titulus. VII.

¶ Si non ualet quod ago ut ago, non ualet ut ualeat potest. *Bar.*

I. VLPIANVS.

Sæpissime rescriptum & constitutum est, eum, qui testamentum facere opinatus est, nec voluit, quasi codicillos id valere, videri nec codicillos fecisse: idcõque quod in illo testamento scriptum est, licet quasi in codicillis poterit valere. *Bar.*

Digestorum lib. XXIX.

lere, tamen non debetur.

¶ Potest relinqui ei, qui non est tempore testamenti, sed tempore codicillorum, seu contrario. *Bar.*

II. IULIANVS.

*S*i ei, qui post testamentum factum, & ante codicillos scriptos natus esset, codicillis per fideicommissum aliquid daretur: utile est. Quod si ei, qui post testamentum factum, & ante quam codicilli scriberentur, mortuus esset, datum esset: pro non scripto habetur.

¶ Facta in codicillis perinde habentur, ac si facta essent in testamento. *Bar.*

Codicillorum ius singulare est. unde quæcunque in his scribentur, perinde habentur, ac si in testamento scripta essent. ideoque seruo, qui testamenti facti tempore testatoris fuit, & codicillorum tempore alienus, non recte libertas directa datur: & contra, si cum testamentum fiebat, alienus esset, codicillorum tempore testatoris: intelligitur alieno seruo libertas data. & ideo licet directæ libertates deficiunt, attamen ad fideicommissarias eundem est.

¶ Furiosus habetur pro absente & non consentiente. *Bar.*

Furiosus non intelligitur codicillos facere: quia nec aliud quicquam agere intelligitur, cum per omnia, & in omnibus absentis, vel quiescentis loco habeatur.

¶ Hereditas non potest directo dari, vel confirmari in codicillis: sed ad fideicommissum trahitur. *Bar.*

Hereditas testamento inutiliter data, non potest codicillis quasi hereditas confirmari: sed ex fideicommissio petitur, salva ratione legis Falcidiae.

¶ Per codicillos factos ab intestato videntur rogati omnes quocunque iure succedentes inter natos & nascituros. *Bar.*

III. IDEM.

*S*i quis cum testamentum nullum habebat, codicillis fideicommissa hoc modo dedit: *QVISQVIS MIHI HÆRES ERIT, BONORVMVE POSSESSOR, EIVS FIDEI COMMITTO:* fideicommissa præstari debent: quia paterfamilias, qui testamenti factionem habet, & codicillos facit, perinde haberi debet ac si omnes hæredes eius essent, ad quos legitima eius hereditas, vel bonorum possessio peruentura est. Sed & si post codicillos factos natus

quis

De iure codicillorum.

192

quis esset proximus adgnatus, vel suus hæres: fideicommissum præstari debebit. intelligitur enim is quoque hæres scriptus. unde non perinde habendus est, ac si rupisset hos codicillos.

¶ Ad confirmationem codicillorum requiritur aditio ex testamento, si factum est. *Bar.*

Testamento facto, etiam si codicilli in eo confirmati non essent, vires tamen ex eo capient. Denique si hereditas ex testamento adita non fuisset, fideicommissum ex huiusmodi codicillis nullius erit momenti.

III. IDEM.

*E*um, qui codicillorum tempore solvendo sit, recte libertatem dare placuit, quanvis testamenti facti tempore solvendo non iuerit.

¶ Veri sequens testamentum renovantur codicilli, nisi aliquo iudicio confirmantur. *Bar.*

V. PAPINIANVS.

*A*nte tabulas testamenti codicilli facti non aliter valent, quam si testamento, quod postea factum est, vel codicillis confirmantur, aut voluntas eorum quocunque iudicio retineatur. Sed non servabuntur ea, de quibus aliter defunctus novissime iudicavit.

¶ In codicillis non potest adilei conditio institutioni pure fieri. *Bar.*

VI. MARTIANVS.

*D*ivus Severus & Antoninus rescripserunt, nihil egisse matrem, quæ cum pure liberos suos hæredes instituerit, conditione emancipationis codicillis adiecit: quia neque conditionem heredi instituto codicillis adiecere, neque substituere directo potest. Codicillos etiam plures quis facere potest: & ipsius manu neque scribi, neque signari, necesse est.

¶ Nemo potest sui legem imponere, & quæ non licet recedere. *Bar.*

Licet in confirmatione codicillorum paterfamilias adiecerit, ut non aliàs valere velit, quam sua manu signatos & subscriptos: tamen valent facti ab eo codicilli, licet neque ab eo signati, neque manu eius scripti fuerint. Nam ea, quæ postea geruntur, prioribus derogant. Codicillos is demum facere potest, qui & testamentum facere potest.

¶ Legata pro non scriptis non valent, etiam in codicillis. *Bar.*

Si post

Digestorum lib. XXIX.

Si post testamentum factum mortuo codicillis quis legaverit, licet testamento confirmatis: pro non scripto legatum est. **C**odicilli facti ab eo qui desit esse testabilis, non referuntur ad testamentum, item verba prolata in codicillis intelliguntur ut ex tunc non ex tempore testamenti. *Bar.*

VII. IDEM.

Quædam non referuntur ad confirmationem codicillorum: veluti si ante captiuitatem quis codicillos confirmauerit, & in captiuitate codicillos scribat. nam non valent. Idem est, si aliquo modo ius testamenti faciendi habere desierit. Præterea in illis, quæ non iuris, sed facti sunt, non est perinde habendum, quod codicillis scribitur: atque si, ubi confirmantur, scriptum fuisset: veluti si ita codicillis scriptum erit, *VESTEM, QVAE MEA EST: codicillorum tempus spectandum, non quo confirmantur.* Item si ita, *SI TITIVS VIVVS EST, vel: SI TOT ANNO RVM EST: codicillis legauit Scio: tempus codicillorum, non quo tempore sit testamentum, spectandum.*

Quatuor modis hic in textu positus quis potest codicillari: dum tamen non impediatur testari impedimento iuris: scilicet si impedimento facti. *Bar.*

VIII. PAVLVS.

Conficiuntur codicilli quatuor modis. aut enim in futurum confirmantur, aut in præteritum, aut per fideicommissum testamento facto, aut sine testamento. Sed ideo fideicommissa dari possunt ab intestato succedentibus, quoniam creditur paterfamilias sponte sua his relinquere legitimam hereditatem. Codicilli toties valent, quoties quis testamentum quoque facere potuit. Non tamen hoc ita intelligimus, ut exigamus potuisse eum eo tempore, quo scribit eos codicillos, testamentum facere (quid enim, si sufficientium testium facultatem non habuit?) sed si iure testamenti factionem habuit.

Valent codicilli facti medio tempore, quo quis erat intestabilis, si tempore testamenti & mortis erat testabilis. *Bar.*

Si post factum testamentum codicillos quis confirmauerit, deinde adrogandum se præbuerit, & ibi codicillos, fecerit, atque ita mancipatus decesserit: queritur, an ex codicillis legata debeantur? Nam nec testamentum valet, & eo tempore eos

De iure codicillorum.

193

pore eos fecit, quo testamenti factione non habuit. Nec similis est muto, qui recte codicillos confirmauerit. Licet enim is testamentum facere non possit, tamē testamentum, quod ante fecerat, in eodem statu est. Huius autem testamenti sublatum est, & de alienis quodammodo rebus testatur. Sed dicemus codicillos valere. Nam & si posthumus natus superet testamentum, & decesserit: nihilominus codicilli valent.

Codicilli, facti a milite possunt stare per se ideo ad testamentum non referuntur. *Bar.*

Si miles testamentum quidem ante militiam, sed codicillos in militia fecerit: an iure militari valeant codicilli, queritur? quoniam testamentum iure communi valet, nisi militiæ tempore resignauerit, vel quædam adiecerit. Certē codicilli militiæ tempore facti non debent referri ad testamentum, sed iure militari valent.

In legatum non valet ab initio, confirmatur ex post facto, impedimento ex ultima voluntate testatoris sublato. *Bar.*

Si ei seruo, qui testamento legatum acceperit, libertas codicillis detur, vtile legatum esse dicemus, quasi ab initio constitit legatum.

Qui confirmat codicillos posteriores, videtur reprobare priores. *Barolus.*

Si quis certi generis codicillos confirmauerit: puta, *QVOS NOVISSIMOS FECERO: non utique statim, quæ codicillis dantur, consistere videbuntur, quando alij quoque fieri possint: & ideo si alij postea fiant, legata in prioribus data non valebunt.*

Non possunt fieri codicilli ab eo, qui dubitat de statu suo, nisi sit miles. *Barolus.*

IX. MARTIANVS.

Aristo negauit valere codicillos ab eo factos, quæ paterfamilias necne esset, ignorasset. *VLPIANVS* notat, nisi veteranus fuit. tunc enim & testamentum valebit.

Prinipale non potest confirmari ab accessorio. *Bar.*

X. PATINIANVS.

Quod per manus traditum est, codicillis hereditate dari non posse, rationem illam habet: ne per codicillos, qui ex testamento valent, ipsum testamentum, quod vires per institutionem hereditatis accipit, confirmari videretur.

ff. Infor.

B

C Legata

Digestorum lib. XXIX.

Legata ab eo quem quis putabat in solidum sibi successorem, puta si aliquis eum eo succedat in partem non in totum debentur, saltem in libertate. *Bar.*

XI. IDEM.

Qui graui vtero uxorem esse ignorabat, codicillis ad filium scriptis libertates dedit. nata post mortem patris filia, cum de ea nihil patrem sensisse constitisset, placuit libertates à solo filio prestari posse.

XII. IDEM.

Redemptis à sorore partibus.

XIII. IDEM.

Illud sine dubio dici non potest, etiam filiam manumitte re cogendam, cum ab ea nihil pater petierit, & iure suo heres extiterit.

Si testator fecit institutionem heredis: in dubio videtur noluisse testari. *Bar.*

Tractari solet de eo, qui cum tabellas testamenti non fecisset, codicillis ita scripsit: **TITIVM HAEREDEM ESSE VOLO.** Sed multum interest, verum fideicommissaria hereditatem à legitimo per hanc scripturam, quam codicillorum instar habere voluit, reliquerit: an verò testamentum facere se existimauerit. Nam hoc casu nihil à legitimo peti poterit. Vultatis autem questio ex scripto plerumque declarabitur. Nam si forte à Titio legata reliquit, & substitutum adscripsit, si heres non extitisset: sine dubio non codicillos, sed testamentum facere voluisse intelligitur.

XIII. SCARVOLA.

Quidam referunt (quantum repeto) apud Iulianum Sabini & Cassij & Proculi expositam esse in questione huiusmodi controuersiam. an legata, quae postea institutioni mortem obierint, codicillis adscripta vel adempta sunt à substitutis debeantur? (id est, an perinde datio & ademptio etiam hoc tempore codicillis facta valeat, ac si testamento facta esset) Quod Sabini & Cassij respondisse aiunt, Proculo dissentiēte. Nimirum aut Sabini & Cassij collectio, quae & ipsi reddunt, illa est, quod codicilli pro parte testamenti habeantur, observationemque & legē iuris inde traditam seruent. Ego autem ausim sententiam Proculi verissimam dicere, ut enim nullius momenti est legatum, quod datum est ei, qui tempore codicillorum

De iure codicillorum.

194

codicillorum in rebus humanis non est, licet testamenti tempore fuerit (esse enim debet, cui detur: deinde sic quiri, an datum consistat: ut non ante iuris ratio, quam persona quaerenda sit) ita in proposito quod post heredis obitum codicillis legatum vel ademptum est, nullius momenti est: quia haeres, ad quem sermonem conferat, in rebus humanis non est: eaque ademptio & datio nunc vana efficietur. Haec in eo herede, qui ex asse institutus erit, dato substituto, ita ut ab instituto codicilli confirmarentur.

Legata in codicillis à duobus institutis relicta uni, uno eorum mortuo pro parte eius in effectum tantum sunt legata inuolida. hoc dicitur, si eadem eadem, quae debet continuari ad istam, licet eodem tempore veniat post. *Ab intestato, Bar.*

Quod si duo instituti sint, substitutis datis, unusque eorum decesserit, vtilia videntur legata: sed circa cohæredem erit tractatus, nunquid totum legatum debeat, si **QUI SQUIS MIHI HAERES ERIT**, legatum erit: an verò non, quia sit substitutus heres, qui partem faciat, licet ipse non debeat. Idem etiam potest circa nomina expressa tractari. Multoque magis solum cohæredem totum debere, puto: quia is adiunctus sit, qui etiam tunc cum adiungebatur, in rebus humanis non erat.

XV. PAVLYS lib. xj. Questionum.

Sed cum ea testatoris voluntas fuerit, ut ex vniuersa hereditate legata erogarentur: dicendum scriptis hereditas profutura doli exceptionem, si amplius, quam hereditaria portio, peratur.

Codicilli facti ab intestato non infirmantur agnitione posthumi, secus si sint facti ex testamento. *Bar.*

XVI. AFRICANVS.

Ab intestato factis codicillis relicta, etiam postea natus intestati successor debebit. Quicumque enim ab intestato successerit, locum habent codicilli: nam vnus casus est. Nec interest, quis succedat, dum intestato succedat. Ad testamentum autem, quod quoquo tempore fecerit, pertinent codicilli. Et (ut manifestius dicam) intestato patrefamilias mortuo, nihil desiderant codicilli, sed vicem testamenti exhibent: testamentum autem factum, ius eius sequuntur.

XVII. PAVLYS.

B ij

Literæ,

Digestorum lib. XXIX. De iure codicil.

Literæ, quibus hereditas promittitur, vel animi affectus exprimitur, codicillorum vim non obtinent.

Si autem importatus per uerbum futuri temporis cadit in eo quod est de præterito, dispositio refertur ad aliud. *Mar.*

XVIII. CELSYS.

Plotiana Celso suo salutem. Lucius Titius his verbis ita cauit: **S**I QUID TABULARVM, ALIYDVS RIYS GENERIS AD HOC TESTAMENTVM PERTINENS RELIQUERO, ITA VALERE VOLO. Quæro, an codicilli, qui ante hoc testamentum scripti sunt, debeant rati esse subentius Celsus Plotianæ salutem. Hæc verba, **S**I QUID AD HOC TESTAMENTVM PERTINENS RELIQUERO, VALERE VOLO: etiam ea, quæ ante testamentum scripta sunt, comprehendere videntur.

Relicta ab eo quem quis solum sibi successurum putat, si in parte succedit, pro parte debentur, si in dimidia. *Publ. Mar.*

XIX. MARTIANVS.

Is, qui unum filium habebat, cum codicillos ad eum scripsisset, decessit intestatus: hærede eo relicto, quæ postea procreant. Adgnatioe sui hæredis nemo dixerit, codicillos euauisse. Igitur si nihil tum de posthumis sperauit, codicilli non euanciscunt: & quæ relicta sunt, pro parte dimidia filius, ad quæ codicillus factus est, soluere compellitur, non etiam posthumus. Sed & si codicillos reliquisset, duobus superstitibus filiis decedens cum putaret alterum ex his prius decessisse: simili modo dici potest, omnia perinde debere filio, ad quæ scripti sunt codicilli, atque si solus hæres extitisset patri. *VLPIANVS* notat. Imo dicitur atque debet. eorum tamen, quæ pro parte præstari non possunt, nihil omnino præstandum, quoniam ille non fuerit filio ablatiurus, nisi solum putaret successorem sibi futurum.

Nominatio hæredis sine scriptura non facit ut scriptura continens legata sine institutione sit testamentum, sed ut codicilli habeantur. *Marcellus.*

XX. PAVLVS.

Si palam hæres nūcupatus sit, legata autem in tabulas collata fuerint: Iulianus ait, tabulas testamenti non intelligi, quibus hæres scriptus non est: quodque magis codicilli, quam testamentum existimanda sunt. & hoc puto rectius dici.

Digestorum

Digestorum seu Pandectarum
Liber. XXX.

De legatis & fideicommissis.
Liber primus.

I.

PER OMNIA XXAEQVA-
ta sunt legata fideicommissis.

II. VLPIANVS.

SCiendum est, eos demum fideicommissum posse relinquere, qui testandi ius habent.

Expressio conditionis per eum modum, per quem ex necessitate inest, nihil operatur. *Mar.*

III. IDEM.

HAec verba testatoris:

**QUISQVIS MIHI EX SVPRASCRIP-
TIS HAERES ERIT, aut, SI HAERES ERIT SEIVS,
vel, SI HAEREDITATEM ADIERIT:** subiectum legatum vel fideicommissum non faciunt conditionale.

Error nominis proprii non ualuit legatum: secus si erratur in corpore uel in nomine appellativo. *Mar.*

IIII. IDEM.

SI quis in fundi vocabulo errauit, & Cornelianum pro Sæproniano nominauit, debebitur Sæpronianus. Sed si in corpore errauit, non debebitur. Quod si quis cum uult vestem legare, suppellectilem adscribit, dum putat suppellectilis appellatione vestem contineri. Pomponius scribit, vestem non deberi: quem admodum si quis putet auri appellatione electrum, vel aurichalcum contineri, vel (quod stultius) vestis appellatione etiam argentum contineri. Rerum enim vocabula immutabilia esse, hominum mutabilia.

Distributum quod requirit duo uerba: secundum quod distribuit actum primum, ita distribuit actum secundum. *Mar.*

B iiij Si quis

Digestorum lib. XXX.

Si quis heredes instituerit, & ita legauerit, **QVI MEVS ERIT, DAMNAS ESTO DARE: ab omnibus hereditibus videri legatum, quando ad omnes eos res Gallicanae pertinent.**

In ultimis voluntatibus non possumus in electione variare, nar.

V. PAVLVS.

Serui electione legata, semel duntaxat optare possumus. **Quod commune est, meum est quantum ad dispositionem partis meae, Bartolus.**

Labeo ait: cum certa res, aut persona legatur ita: **QVI MEVS ERIT, CVM MORIAR, HAERES DATO, & communis sit: totū debet. Trebatium verò respondisse, partem debet, Cassius scripsit, quod & verius est.**

In dubio legando rem videtur quis legare partem, quam habet in re, Bartolus.

Cum fundus communis legatus sit, non adiecta portio: sed MEVM nominauerit, portionem debet constare.

In elatium quis vel quā in diem uerbo futuri temporis iudicat conditionem, uerbo presentis temporis demonstrationem, nar.

VI. IULIANVS.

STICHVM, QVI MEVS ERIT CVM MORIAR, HAERES MEVS DATO, magis conditionem legato iniecit, quam demonstrare voluisse patremfamilias apparere: eo, quod si demonstrandi causa haec oratio poneretur, ita concepta esset: **STICHVM, QVI MEVS ERIT, non QVI MEVS ERIT. Sed conditio talis accipi debet, quatenus meus erit: ut si totum alienauerit, legatum extinguatur: si partē, pro ea parte debeatur, quae testatoris mortis tempore fuit.**

VII. PAVLVS.

Legatum seruo delatum dominus potest repudiare. **Si rei legata detraxerit, legatum minuitur: si adiecit, augetur, Bartolus.**

VIII. POMPONIVS.

Si ex toto fundo legato testator partē alienasset, reliquā duntaxat partē debet placere: quia etiam si adiecit aliquid ei fundo, augmentum legatario cederet.

Alternativa posita inter grauatos facit eos teneri in solidū ut duos

De legatis & fideicommissis. I.

296

duos res, & per petitionem uel partis perceptionem factam ab uno non inducitur diuisio, nar.

Si ita scriptum sit: LVCIVS TITIVS HAERES MEVS, AUT MAEVIUS HAERES MEVS DECIMO DATO: cum utro velit, Seius ageret: si cum vno actū sit, & solutum, alter liberetur, quasi duo rei promittendi in solidum obligati fuissent. Quid ergo, si ab altero partem petierit? Liberum ei erit, ab alterutro reliquum petere. Idem erit, & si alter partem soluerit.

Si in una parte alternatim legatum est in unum, sed in alia plura: illud quod est in unum, non recipit diminutionem, Bartolus.

Si ita legatum sit, LECTICARIOS OCTO, AUT PRO HIS IN HOMINES SINGVLOS CERTAM PECUNIAM, VTRVM LEGATARIVS VOLET: non potest legatarius partem seruorum vendicare, pro parte nūmos petere: quia vnum in alterutra causa legatū est: quemadmodū & si olei pondo quinquaginta, aut in singulas libras certū res legatū sit: ne aliter obseruantibus, etiam vno homine legato, diuisio concedatur. Nec interest, diuisa ea summa, an iuncta ponatur. certe octo seruis legatis, aut pro hominibus certa pecunia legata, non posse inuitum heredē partem pecuniae, partem mancipiorum debere constare.

Id in quo habemus spem postliminii, potest legari, nar.

IX. IDEM.

Id, quod apud hostes est, legari non posse, Octavianus scripsit, & postliminium iure consistere.

X. PAVLVS.

Iulianus nec à filiofamilias sine iussu patris optari posse, nec ante aditam hereditatem putat: quod est verum.

Qui caput commodum per median personam alterius ex ultima voluntate, potest onere fideicommissi grauari: & si extraneo restituere grauatur, tunc ut haeres Trebellianicam quartam deducet, si ei per quem acquiritur, non videtur grauatus ut haeres, nec quartam deducet: & fideicommissario mortuo ante diem cedentem, fideicommissum remanet apud grauatum, nar.

XI. PAPINIANVS.

Cum filiofamilias vel seruo alieno legatum, vel hereditas datur, fideicommissi patri vel domino potest: ac tū dum ex persona ipsorum fideicommissum vires capit, cū

B iiij ipsi,

Digestorum lib. XXX.

ipsis, per quos commodum hereditatis, vel legati patri dominove quaeritur, fideicommissum relinquitur. Denique Iulianus non infubtili ratione motus, patrem, cuius filius heres institutus esset, extero quidem habita ratione legis Falcidiae, restituere hereditatem respondit: quoniam ex persona filij teneretur. ipsi vero filio non admitta Falcidia, quia ex persona sua sibi filius obligari non posset: ac pater non ut heres, sed ut pater rogari videretur. Et ideo si filio rogatus sit pater post mortem suam, quod ad se pervenit ex legato vel hereditate filio relictis, restituere: isque viuo patre decedat, omnimodo patrem id retenturum: quoniam fideicommissum ex persona patris sui vires acceperit.

¶ Quando plurium iura deueniunt ad unum, potest ille facere quod poterant illi plures. Bar.

XII. POMPONIUS.

¶ Si mihi & tibi eadem res legata fuerit, deinde die legati cedente heres tibi exitero: liberum mihi esse, Labeo ait, ex meo legato, an ex eo, quod tibi heres sum, adquiram. & si vo luero eam rem ex meo legato ad me posse Proculus ait.

¶ In testamentis difficultas praestationis subducitur. & legatum finem remanet. Bartolus.

¶ Si quis servos, quos Gadibus haberet, eo testamento, quod Romae morans fecerat, triduo, quo mortuus fuerit, heredē dare mihi damnaverit, ratum esse legatum, & angustias temporis nihil legato nocere.

¶ Servus dicitur esse capax, si capax est dominus. Bar.

¶ Regula iuris civilis est, quae efficit, ut quibus ipsis legare possumus, eorum quoque servis legare possumus.

¶ Posterior voluntas servatur, nisi praecedens sit derogatoria. B.

¶ In legatis nouissimae scripturae valent: quia & mutari causa praecedentis legati, vel die, vel conditione, vel in totum ademptione potest. Sed & si sub alia vel alia conditione legatum ademptum est, nouissima ademptio spectanda est.

¶ Interdum tamen in legatis non posterior, sed praecedens scriptura valet. Nam si ita scripsero, **QVOD TITIO INFRA LEGAVERO, ID NEQVE DONEQVE LEGO**: quod infra legatum erit, non valebit. Nam & cum sermonem, quo praesentia legata data, in diem proferuntur, ad

De legatis & fideicommissis. I.

197

ad postea quoque scripta legata pertinere placuit. Voluntas ergo facit, ut in testamento scriptum valeat.

¶ In legato generis videtur is legatus, qui postea legitime est solutus. Bartolus.

XIII. IDEM.

¶ Vm incertus homo legatus tibi esset, heres Stichum seruo tuo tradidit. Neratius respondit: si voluntate domini tradidit, vel ratum hoc dominus habuit, perinde cum liberatum, atque si Stichus legatus esset.

¶ Tunc ademptio praecedat, siue sequatur in eodem testamento: legatum perinit ipso iure, & quod minimum est, debetur. Bartolus.

XIII. VLPIANVS.

¶ Si ita sit adscriptum: **SI CUI BIS LEGAVERO, SEMEL EI HABES DATO, vel SEMEL DEBEATUR**: & eidem duas quantitates adscripserit, vel duos fundos: an utrunque debeatur? Et ait Aristo, vnum videri legatum: nam quod ademptum est, nec datum videtur, secundum Celsi & Marcelli sententiam: quae vera est. Sed Papinianus libro decimonono Quaestionum ait: & si post legata saepius adscripta idem haec subiiciat, semel praestari velle, & hoc ante impletum testamentum fecerit: ipso iure videri cetera legata adempta. Sed quod magis erit ademptum? Nō enim apparet. Et ait, posse dici, exiguius esse praestandum.

¶ Voluntas testatoris probata praevalet scripturae in augmento & diminutione legati. Bar.

XV. PAVLVS.

¶ Vi quartam partem bonorum legare voluit, dimidiam scripsit. Proculus recte ait, posse defendi quartam legatam: quia inesset dimidia. Idem erit, & si quinquaginta voluit legare, & centum scripta sint. Quinquaginta enim debebuntur. Sed & si plus legare voluit, & minus scripsit, valebit legatum.

¶ Nomina siue appellativa, siue collectiva relata ad plures, conditionem verbalem inducunt: & inter eos est ius accrescendi. Bartolus.

¶ Si quis vnam summā filiabus legauerit, ut etiā de postuma sentiret: si ea non est nata, superstiti solidum debetur. ¶ Qui non est, sed esse speratur, facit partem. Bar.

XVI. POMPONIUS.

Si

Digestorum lib. XXX.

SI duobus coniunctim res legata sit, quāvis alter in rerum natura non fuerit, alteri deberi solam partem. & hoc putatum verum esse.

Hæres tenetur ad totum onus iniunctum sibi ex ei qui a testatore re gravari non poterat. *Bar.*

Hæres adiecto ei nomine cuiusdam, qui heres non sit, dare damnatus, totum legatum debet. Nam & si duos ex heredibus suis nominatim quis damnasset, & alter hereditatem non adisset: qui adisset, totum deberet: si pars eius, qui non adisset, ad eum, qui adisset, perveniret.

Qui non est in rerum natura, nec esse speratur, non facit partem: sed totum debetur coniuncto re tantum, vel re & verbis tantum. *Bartholus.*

Si Titio & posthumis legatum sit, non nato posthumo, totum Titius vendicabit. Sed & si testator Titio & posthumis viriles partes dare voluerit, vel etiam id expresserit, totum legatum Titio debetur, non nato posthumo.

Appellatione filiarum continetur postuma, si de ea testatorem scripsisse aliquid appareat per indicia. *Bartholus.*

XVII. ULPIANVS.

Qui filiabus legavit, si mentionem aliqua parte testamenti posthumæ fecit, videtur in filiarum legato, & de postuma scripsisse.

Distributum si quis, si actum primi verbi attribuit pluribus insolidum, eos insolidum ad emolumentum vocat. *Bar.*

Si quis ita legaverit, **S**I QUA FILIA MIHI GIGNITVR, EI HAERES MEVS CENTVM DATO: pluribus natis, videtur singulis tantundem legasse. Quod ita accipiendum, nisi evidens sit contraria sententia testatoris.

Qui repudiat hereditatem, consequatur prælegationem totam. *Bar.*

Si unus ex heredibus fuerit legatum, hoc deberi ei officio iudicis familiaris eriscundæ, manifestum est. Sed & si abstinuerit se hereditate, consequi eum hoc legatum posse constat.

XVIII. IULIANVS.

ET quidem totum legatum petere potest, quāvis à se metipso inutiliter ei legatum fuisset.

Uerbis hoc amplius, inducit repetitionem per quam præcedentia legata invalida confirmantur: secus in adiectione quæ sit ad dilationem concedendam hæredi. *Bar.*

XIX.

De legatis & fideicommissis. I.

198

XIX. ULPIANVS.

Legata inutiliter data Papinianus putat libris Quæstionum confirmari per repetitionem postea sorte in codicillis factam, hoc amplius ei hæres meus dato: & diversum esse in illa scriptura, **Q**VAS PECUNIAS LEGAVI, QUIBUS DIES ADPOSITVS NON EST, ANNA BIMA TRIMA. **I**DEM HÆRES MEVS DARE DAMNAS ESTO, non enim hoc egisse testatorem, ut confirmaret, quæ inutilia essent, sed ut diem utilibus prorogaret. Idem eodem loco & in substituto impuberi scribit, ut si fuerit ab impubere inutiliter legatum, substitutus hoc debeat, si hoc amplius legatum ab eo sit relictum aliquid, nec ille patri hæres extiterit, aut impubes decesserit.

† Hæc locutionem explicat, valla lib. 4. elegan.

Si partes non adiciantur in legato, intelliguntur æquæ. *Bar.*

In legato pluribus relicto, si partes adiectæ non sunt, æquæ servantur.

Si legatur incertum de certis, legatarii est electio. *Bar.*

XX. POMPONIVS.

Qui duos servos habebat, si unus ex his legasset, ut non intelligeretur quem legasset, legatarii est electio.

Universitati legatæ accedunt postea nata. *Bar.*

XXI. ULPIANVS.

Grege legato, & quæ postea accedunt, ad legatarium pertinent.

Universitate legatæ, quod superest tempore mortis debetur, licet mutata fuerint legatæ, vel ad unum pervenerint. *Bar.*

XXII. POMPONIVS.

Si grege legato, aliqua pecora vivo testatore mortui essent, in eorumque locum alia essent substituta, eundem gregem videri: & si diminutum ex eo grege pecus esset, & vel unus bos superesset, eum vendicari posse, quāvis grex defisset esse: quemadmodum insula legata, si combusta esset, area posset vendicari.

Legatarius partis bonorum non petit fructus nisi a tempore mortis. *Bartholus.*

XXIII. PAVLVS.

Si quis bonorum partem legaverit (ut hodie fit) sine fructibus restituitur, nisi mora hæredis intercesserit.

Quod

Digestorum lib. XXX.

Quod futurum est, legari potest. *Ulpianus.*

XXIII. POMPONIVS.

Quod in rerum natura adhuc non sit, legari posse: veluti, *Q*UICQV ID ILLAM ANCILLAM PERPERISSE CONSTITERIT. Vel ita: *EX VINO QVOD IN FVNDIO MEO NATVM ERIT*, vel, *FOETV TANTVM DATO.*

In dubio videtur quis legare ius quod habet in re: licet eius morte sit perituum. *Ulpianus.*

Si usufructum habeam, eumque legauerim: nisi postea proprietatem eius nactus sim, inutile legatum est.

Si res legata augetur, legatum crescit: si diminuitur, decrescit. *Ulpianus.*

Si quis post testamentum factum fundi Titiani legato partem aliquam adiecerit, quam fundo Titiano destinaret: id quod adiectum est, exigi à legatario potest: & similis est causa alluvionis: maxime, si ex alio agro, qui fuit eius, cum testamentum faceret, eam partem adiecit. Quod si post testamentum factum, ex fundo Titiano aliquid detraxit, & alij fundo adiecit: videndum est, utrumne eam quoque partem legatarius petitus sit: an hoc minus, quasi fundi Titiani esse desierit: cum nostra destinatione fundorum nomina, & domus, non natura constituantur? Et magis est, ut quod alij destinatum est, ademptum esse videatur.

Eadem est navis, quae destruitur & reficitur, eadem carina remanente. *Ulpianus.*

Et si nauem legauero, & specialiter eam adscripsero, eamque per partes totam refecero, carina eadem manente, nihilominus recte à legatario vendicabitur.

A filio hærede potest legari patri: sed si adierit iussu patris, non tenet legatum. *Ulpianus.*

XXV. PAVLVVS.

A filio hærede etiam pure patri legari potest: nec interest, an die legati cedente, in patris potestate sit. legitur & si iussu patris adita sit hæreditas, imputabitur ei in Falcidia. Illud videtur quis habere quod remanet deducto onere. *Ulpianus.*

XXVI. POMPONIVS.

Non amplius legatorum nomine ad quenquam pertinere videtur, quam quod deducto eo, quod explenda condi-

De legatis & fideicommissis. I.

199

conditionis causa datum esset, superest.

Species legata perit periculo legatarii. *Ulpianus.*

Si certum corpus hæres dare damnatus sit, nec fecerit, quod minus ibi, ubi id esset, traderetur: si id postea sine dolo & culpa hæredis perierit, deterior sit legatarii conditio.

Legatario partis bonorum potest hæres solvere æstimationem, vel partes rerum, vel res, prout sibi placebit, & iudici expedire videbitur. *Ulpianus.*

Cum bonorum parte legata dubium esset, utrum rerum partes, an æstimatio deberetur: Sabinus quidem & Cassius æstimationem, Proculus & Nerva rerum partes esse legatas existimauerunt: sed oportet hæredi succurri, ut ipse eligat, siue rerum partes, siue æstimationem dare maluerit: in his tam rebus partem dare hæres conceditur, quæ sine damno diuidi possunt. Sin autem vel naturaliter indiuisæ sint, vel sine damno, diuisio earum fieri non possit, æstimatio ab hærede omnimodò præstanda est.

XXVII. PAVLVVS.

Potest etiam heres vel paucioribus, vel in vna re relictam partem legatario dare: in quam vel legatarius consentire, vel iudex existimauerit: nec necesse habet legatarius, in omnibus rebus vendicare portionem.

Si creditori debitor legat debitorum, ita demum valet, si creditoris interest.

XXVIII. VLPIANVS.

Si creditori meo, tutus aduersus eum acceptione, id quod si debeo, legem, utile legatum est: quia remissa ei exceptio videtur. Sic & Aristoteles ait, id quod honoraria actione mihi debetur, si legatur mihi, legatum valere: quia civilis mihi datur actio pro honoraria. Marcellus libro vicefimo octavo Questionum putat, rem, quam ex stipulatu mihi debet, si mihi legaueris, utile esse legatum, ut neque Falcidia hoc minuat.

XXIX. PAVLVVS.

Sin autem neque modo, neque tempore, neque conditione, & neque loco debitum differatur, inutile est legatum.

Scriptura per quam legata pecuniaria, quibus dies non est adiecta, prorogantur non pertinet ad corpora nec ad legata, quibus dies est gratis differenda solutionis, vel multiplicanda obligationis, vel

inducenda

Digestorum lib. XXX.

Inducendæ conditionis adiecta: & porrigitur ad legata præcedentia & sequentia, etiam post in codicillis relicta. Bartolus.

XXX. VIPIANVS.

Talis scriptura: QVÆ PECVNIA LEGAVI, QVIVS DIES ADPOSITVS NON EST, EAS HAERES MEVS ANNYA, BIMA, TRIMA, DIE DATO: ad corpora legata non pertinet, sed ad ea, quæ pondere, numero, mensura continentur: & ad ea tantum legata pertinet, quibus dies non est adpositus. Proinde si forte pure legatum est, ex hac adiectione prorogabitur. Quod si forte ceterum mihi legata sint presentia, vtrum annua bima trima die dabuntur, an verò presentia? Et ait Seruius & Labeo in presentia deberi. Quamvis igitur superuacua sit hæc adiectio, quantum ad vim & effectum legati pertinet: tamen ad hoc proficiet, ut presenti die legatum debeat. Sed & si in annos singulos, aut singulos menses sit legatum relictum, cessabit ea scriptura: quia hoc legatum, & initium & finem habet. Sed & si sub conditione sit legatum relictum, potest dici cessare annuam adiectionem: quia dies incertus appellatur conditio. Cui congruit, quod Trebatius existimat, si cui legetur, quando annorum viginti erit, vulgarem hanc clausulam cessare. Item si legetur pecunia, quæ in arca est, vel vinum, quod in apothecis est, dicendum est, cessare clausulam: quoniam quoties species legatur, cessare dicimus.

¶ Verbum legati, præteriti temporis, porrigitur ad præterite & futura. Bartolus.

Hanc autem scripturam non solum ad præcedentia legata, sed ad vniuersa, quæ testamento adscripta sunt, extendi Gallus Aquilius, O filius, Trebatius, responderunt: idque verum est.

XXXI. PAVLVS.

Sed etiam ad ea, quæ codicillis confirmatis postea legata fuerint, hæc clausula pertinet.

¶ Repetita a substituto intelliguntur repetita pure: nisi aliud exprimitur. Bartolus.

XXXII. VIPIANVS.

Si quis à filio pupillo hærede instituto, cum is in tutelam suam venisset, pecuniam legauerit, & à substituto hærede legata repetierit: impubere filio mortuo, secundus hæres legatum

De legatis & fideicommissis. I.

200

datum non debebit. Quod ita verum esse, tam Sextus quam Pomponius putat, si repetitio legatorum ad eum modum concepta sit, QVÆ A FILIO MEO LEGAVI, QVÆ QVE EVM DARE IVSSI, SI MIHI HAERES ESSET, ID HAERES MEVS IISDEM DIEBUS DATO, sed si ita repetita fuerint: LEGATA, QVÆ A FILIO MEO LEGAVI, HAERES MEVS DATO: pure repetita videbuntur legata, duntaxat demonstratione eorum facta. Igitur & hoc ipsum legatum, de quo queritur, præsens debebitur.

¶ Si testator scit de certo, & dubium est de quo electio est habenda.

Si quis plures Stichos habens, Stichum legauerit: si non apparet, de quo Stichus senserit, quem * (hæres) elegerit, debet præstare.

¶ Valet quod relinquitur parti civitatis, nãr.

Si parti civitatis aliquid sit relictum, quod ad ornatum, vel compendium Reipublicæ spectet, sine dubio debebitur.

¶ Si pluribus eadem res legatur coniunctim, cuiuslibet debetur pars: si disiunctim, partes sibi faciunt per consensum: nisi testator voluerit a primo adinere, vel cuique in solidum concedere, nãr.

XXXIII. PAVLVS.

Si pluribus eadem res legata fuerit: si quidem coniunctim, Sciam si alter vendicet, alter ex testamento agat: nõ plus, quam partem habebit is, qui ex testamento agat. Quod si separatim, si quidem evidentissimè apparuerit, ademptione à priore legatario facta, ad secundum * legatarium testatorem conuolasse: solum posteriorem ad legatum peruenire placet. Sin autem hoc minimè apparere potest, pro virili portione ad legatum omnes venire: scilicet, nisi ipse testator ex scriptura manifestissimus esset, vtrunque eorum solidum accipere voluisse. tunc ei vni precium, alij ipsa res adsignatur: electione rei, vel precij seruanda ei, qui prior de legato siue fidei commissio litem contestatus est: ita tamen, ut non habeat licentiam altero electo ad alterum transire.

XXXIII. VIPIANVS.

Plane ubi transferre voluit legatum in nouissimum, priori non debetur: tamen si nouissimus talis sit, in cuius persona legatum non constitit. At si coniuncti disiunctique commissi sint, coniuncti vnius personæ potestate funguntur.

¶ Si quis

* Atq, legatum

Digestorum lib. XXX.

¶ Si circa idem corpus multiplicetur a testatore legatum, non debetur nisi semel, secus si a diversis testatoribus, sed si circa quantitatem vel genus, pluries debetur, si de voluntate testatoris processerit. Bartolus.

Si eadem res sepius legatur in eodem testamento, amplius quam semel peti non potest: sufficitque vel rem consequi, vel rei aestimationem. Sed si duorum testamentis mihi eadem res legata est, his petere potero: ut ex altero testamento rem consequar, ex altero aestimationem. Sed si non corpus sit legatum, sed quantitas eadem in eodem testamento sepius: diuus Pius retulit, tunc sepius præstandam summam, si evidentiis probationibus ostendatur, testatorem multiplicare legatum voluisse. Idemque & in fideicommissis constituitur, cuiusque rei ratio evidens est, quod eadem res sepius præstari non potest: eadem summa volente testatore multiplicari potest. Sed hoc ita erit accipiendum, si non certum numerorum corpus sit sepius relictum: ut puta centum, quæ in arca habet, sepius legauit: tunc enim fundo legato esse comparandum credo. Sed si pondus auri vel argenti sepius sit relictum: Papinianus respondit, magis summæ legato comparandum merito: quoniam non species certa relictæ videatur. Proinde, & si quid aliud est, quod potest, numero, mensura continetur, sepius relictum: idem erit dicendum.

¶ Si res legata efficiatur meæ: eatenus valet legatum quatenus mihi abest pro ea. Bartolus.

Quod si rem emissem mihi legatam, usque ad precium, quod mihi abest, cõpetet mihi ex testamento actio. Et multo magis hoc dicendum est, si duobus testamentis mihi eadem res legata sit: si alter me restituere rogauerit, vel ipsam rem, vel aliud pro ea: aut sub conditione legasset dandi quid pro ea: nam hæc tamen mihi abesse res videtur, quatenus sum præstaturus.

¶ Continuitas in quibus persona quoque modo legatum consistit, vel speratur consistere, facit partem continui. Bartolus.

Si coniunctim res legatur, constar partes ab initio fieri. Nec solum hi partes faciunt, in quorum persona consistit legatum: verum hi quoque, in quorum persona non consistit legatum: ut puta si Titio & seruo proprio sine libertate. Sed & si in pupillari testamento legauerit alij eandem, quæ mihi in suo

De legatis & fideicommissis. I.

201

in suo testamento legauit: Iulianus scribit, concursu partes nos habere. Interim igitur partem habebit is, cui in suo testamento legauit.

¶ Hæres idemque legatarius ab initio non facit partem collegatario: secus si legatarius per personam mediam hæres fuerit. Bartolus.

Si duobus sit legatum, quorum alter hæres institutus sit: à semetipso ei legatum inutiliter videtur: idcoque quod ei à se legatum est, ad collegatarium pertinebit.

¶ Si a legatario legatur hæredibus, hæredes admittuntur pro hæreditariis portionibus. Bartolus.

Inde dicitur, si duo sint hæredes, unus ex vnciæ, alter ex vndecim vnciis: & eis fundus legatus sit: vnciarium heredem, vndecim partes in fundo habitum, coheredem vnciam. Planè si alter ex legatariis hæres extiterit hæredi, à quo legatum erat relictum: non ideo minus partem collegatario faciet: retinet enim pro parte legatum.

¶ In alternativa, si verba exequutina referuntur ad legatarium: eius erit electio. Bartolus.

Si ita Titio legatur, FUNDUM SERIANVM VEX VIVIMFRUCTVM EIVS SIBI HABETO: duo esse legata, & in arbitrio eius esse, an velit viumfructum vè dicare.

¶ Pars fundi dicitur fundus, si de mente testatoris appareat. Bartolus.

Sed & si quis ita leget Titio, FUNDVM DO LEGO, VT EVM PRO PARTE HABEAT: mihi videtur posse dici, partem habiturum. videri enim fundi appellatione non totum fundum, sed partem appellasse. Nam & pars fundi, fundus rectè appellatur.

¶ In critica speciei sine culpa hæres liberatur. Bartolus.

XXXV. PAVLVS.

¶ Si alienum hominem hæres dare damnatus sit, & hic à domino manumissus sit: nihil ex hoc legato debetur.

¶ Si duobus diversæ species seruorum legantur, serui qui participat de utraque, debentur: siue fuerint excepti obsequio, siue non excepti. Secus si elare fuerint excepti. Bartolus.

XXXVI. POMONIUS

TITIAE TEXTORES MEOS OMNES PRÆTERQVAM QVOS HOC TESTAMENTO ALII LEGAVI, LEGO. PLOTIAE VERNAS MEOS

¶ Qui a pud veteres verum dicti fuerint, & vnde, A. lex. ab A. lex. Gen. die. lib. 1. cap. 22.

Digestorum lib. XXX.

MEOS OMNES, PRAETERQVAM QVOS ALII
LEGAVI, LEGO. Cū essent quidam vernae, iidem &
textores: Labeo ait, quoniam nec quos Titiae textores non
legaverit, aliter apparere possit, quam si cognitū fuerit, quos
eorum Plotiae legaverit: nec quos Plotiae vernas non lega-
verit, intelligi possit: neutrius legato exceptos esse eos, de
quibus quaeritur: & ideo cōmunes ambobus esse. Hoc enim
iuris esse, & si neutrius legati nomine quicquam esset excep-
ptum. Quod si hoc modo esset legatum, TEXTORES
OMNES PRAETER VERNAS: & rursus, VER-
NAS OMNES, PRAETER TEXTORES: qui &
vernæ & textores sunt, neutri fuisset legatos.

Inter, & cum non est differentia, quādo ponitur inter per-
sonas. *artolus.*

Nihil differt, vtrum ita legetur, TITIO ET MAEVIO:
an ita, TITIO CVM MAEVIO: vtrubique enim con-
iunctim legatum videtur.

Si quantitas debetur respectu speciei, perempta specie debitor li-
beratur.

Si alteri Stichum hæres dedit, quem duobus dare damna-
tus fuerat: & antequā interpellaretur ab altero, Stichus mor-
uus est: hæres non tenetur: quia nihil per eum factum in-
telligitur.

Cum legato generis electio est legatarii, ut mediocrem elingat, sed
si testator sensit de certo, electio est hæredis. *nar.*

XXXVII. VLPIANVS.

Legato generaliter relicto, veluti hominis, Caius Cassi-
scribit, id esse observandū, ne vel optimus vel pessimus
accipiat. Quæ sententia rescripto imperatoris nostri & di-
ui Severi innatur: qui rescripserunt, homine legato, actorē
non posse eligi. Si de certo fundo sensit testator, nec ap-
pareat, de quo cogitavit: electio hæredis erit, quem velit da-
re: at si appareat, ipse fundus vendicabitur. Sed & si lan-
cem legaverit, nec appareat, quam: æquē electio est hæredis,
quam velit dare.

Actio pro legato diuiditur inter hæredes: & ideo potest unus ac-
quirere, alius repudiare, licet diffractus non possit. *nar.*

XXXVIII.

De legatis & fideicommissis. I.

202

XXXVIII. POMPONIVS.

Legatarius pro parte acquirere, pro parte repudiare le-
gatum non potest: hæredes eius possunt, ut alter eorum
partem suam acquirat, alter repudiet.

Non dicitur legatum, ex quo est repudiatum. *artolus.*

Si legatum nobis relictum constituerimus nolle ad nos
pertinere: pro eo erit, quasi ne legatum quidem sit: & ideo
dicemus, nec consulas servitutes: si fortē mihi prædium lega-
tum prædio meo debuerit servitutes. Sed & integra furti
actio manebit, si servus legatus sit, cuius nomine furti age-
re poterit legatarius.

Servum existentem in fuga vel in longinquo tempore testa-
menti hæres debet suis sumptibus persequi, & legatario dare.
artolus.

XXXIX. PAVLVS.

Cum servus legatus in fuga, vel longinquo absens, exiga-
tur: operam præstare debet hæres, ut eam rem requirat
& præstet. & ita Iulianus scribit. An verō & sumptum in
hanc rem facere hæres debeat, Aphricanus apud Iulianum
quaerit, putatque sumptum præstandum. quod & ego arbi-
tror sequendum.

Hæres post moram tenetur de fructibus perceptis, & qui perci-
pi potuerint, & de interitu, & omni casu. *nar.*

Fructus autem hi deducuntur in petitionem, non quos
hæres percepit, sed quos legatarius percipere potuit: &
idem in operis servorum, vel vecturis iumentorum, vel nau-
lis navium dicendum. Quod in fructibus dicitur, hoc &
in pensionibus vrbānorum ædificiorum intelligendum er-
rit. In vñurarum autem quantitate mos regionis erit se-
quendus. Iudex igitur vñurarum modum æstimabit, & sta-
tuet. Ipsius quoque rei interitum post moram sicut in sti-
pulatione: item partus ancillarum: & si servus fuerit lega-
tus, & vel hæreditas vel legatum, vel aliud per eum adquisi-
tum sit, hæres præstare debet.

Hæres mortis testatori debita potest mihi legari, & in quo consistat
legatum, declarabit eventus. idem in re aliena testatori debita.
artolus.

C ij

Si Titius

Digestorum lib. XXX.

Si Titius rem à me emisset, & eadem mihi legasset, anteq̃ ei traderem: mox ei tradidero, & precium recepero: videtur quidem is prima facie rem mihi meam legasse: & ideo legatum non consistere: sed ex empto actione liberat^r utiq; per legatū rem vindicare potero, quā tradidi. Sed si nondū erat solum mihi precium: Iulianus scribit, ex vendito quidem me acturum, ut precium consequar: ex testamento verò, ut rem quam vendidi & tradidi, recipiam. Idem subiungit, si precium quidem mihi erat solum, rem autem nondum tradideram: ex testamento me agentem liberationem consequi. Idem Iulianus scribit, si fundum testator, quem ab alio emerat, mihi legavit: heredem cogendum mihi actionē ex empto præstare: scilicet si nondum res tradita fuerit, vel defuncto, vel heredi.

¶ Si verba legati referantur ad factum, in dubio concessio intelligitur personalis. *Bar.*

Si quis alicui legaverit, licere lapidē cedere: quæsitū est, an etiam ad heredem hoc legatum trāseat? Et Marcellus negat, ad heredem hoc legatum trāsmitti: nisi nomen heredis adiectum legato fuerit.

¶ Omnes tributi & vectigalis spectat ad heredem pro tēpore præterito. *Bar. et Iulius.*

Hæres cogitur legatū prædij soluere præteritū vectigal, vel tributum, vel salarium, vel cloacarium, vel pro aquæ forma.

¶ In dubio debetur quod minus est. *Artolus.*

Scio ex facto tractatū: cum quidam duos fundos eiusdem nominis habens, legasset fundum Cornelianum: & esset alter precij maioris, alter minoris: & hæres diceret minorem legatum, legatarius maiorem: vulgò fatebatur, utique minorem cum legasse, si maiorem non esse docere legatarius.

¶ Res quæ non est in cōmuni commercio, vel est cum magna difficultate, non potest legari: scilicet si est in cōmuni commercio, sed non legatarii absque eius delicto: quia tunc æstimatio debetur. *Bar.*

Constat etiam res alienas legari posse: utiq; si parari possint, etiam si difficilis earum paratio sit. Si verò Salustianos hortos, qui sunt Augusta: vel fundū Albanum, qui principibus vñb^r deferuit, legaverit quis: furiosus est, talia legata testamento

De legatis & fideicommissis. I. 203

statim adscribere. Item cāmpū Martiū, aut forū Romanū vel ædem sacram legari non posse constat. Sed & ea prædia Cæsaris, quæ in formā patrimonij redacta sub procuratore patrimonij sunt, si legentur, nec æstimatio eorū debet præstari: quoniam commercium eorum, nisi iussu principis nō est, cum distrahi non soleant.

XL. IDEM.

Sed si res aliena, cuius commercium legatarius nō habet: ei, cui ius possidendi non est, per fideicommissum relinquatur: puto æstimationem deberi.

¶ Omnia possunt legari, quæ non sunt prohibita: item prohibita sunt, quæ adib^r sunt iniuncta. *Bar.*

XLI. IDEM.

Cætera igitur præter hæc videamus. Et quidem corpora legari omnia, & iura & servitutes, possunt. Sed ea, quæ adib^r iuncta sunt, legari non possunt: quia hæc legari non posse, senatus censuit, Auiola & Panfa Consulibus.

¶ Legatum purum ab initio invalidum non confirmatur impedimento cessante, sicut in legato conditionali. *Bar.*

Tractari tamen poterit, & quando marmora vel columnæ fuerint separatæ ab ædibus: an legatū cōualescat? Et si quidē ab initio non constitit legatū, ex postfacto non cōualescet: quemadmodum nec res mea legata mihi, si post testamentum factum fuerit alienata: quia vires ab initio legatum nō habuit. Sed si sub conditione legetur, poterit legatum valere: si existentis conditionis tempore mea non sit, vel ædib^r iuncta non sit: secundum eos, qui & emi rem meam sub conditione & promitti mihi stipulanti, & legari posse aiunt. Purum igitur legatum Catoniana regula impeditur: conditionale non: quia ad conditionalia Catoniana non pertinet.

¶ Ex iunctis ædibus possunt res affixæ in aliam transferri, si idem est dominus utraque in solidum: sicut si iunius tantum, vel pro parte. *Bar. et Iulius.*

Item quæri potest, si quis binas ædes habens, alteras legaverit, & ex alteris aliquid iunctum ei, cui ædes legaverit: an legatum valeat? Mouet quæstionem, quod ex senatusconsulto & constitutionibus, licet nobis ex ædib^r nostris in alias ædes transferre, possessoribus earum futuris, * (id est nō di-

* a/s desūt

C. iij. stracturis)

Dig estorum lib. XXX.

strauris.) & ita Imperator noster & diuus Severus refera-
pserunt. Nunquid ergo & legari ei possit, cui aliam domum
legat? Sed negandum erit: quia cum legatum est, non est pos-
sessor futurus. Si duobus domum legauerit Sempronianū,
& ex ea alteri eorum marmora ad extruccionem domus Se-
ianæ, quam ei legauerat: non malè agitabitur, an valeat
quia dominus est vtriusque legatarius. Et quid, si quis do-
mum deductis marmoribus legauerit: quæ voluit hære-
dem habere ad extruendam domum, quam retinebat in
hæreditate? Sed melius dicitur, in vtroque detractionem
non valere: legatum tamen valebit, vt æstimatio eorum
præstetur.

¶ Proest detrabi vel legari ex ædibus ad utilitatem reipublicæ in
cuius territorio res est, non alterius. *Bar.*

Sed & si quis ad opus Reipublicæ faciendum legauit: pu-
to valere legatum. Nam & Papinianus libro vndecimo Re-
sponsoꝝ refert, Imperatorem nostrum, & diuum Seuerum
constituisse eos, qui Reipublicæ ad opus promiserunt, posse
quid detrahere ex ædibus suis vrbis atque rusticis, eoque
ad id opus vti: quia hi quoque non promerij causa id habe-
rent. Sed videamus, vtrum ei soli ciuitati legari possit, in
cuius territorio est: an & de alia ciuitate in aliam transferri
possit? Et puto, non esse permittendum: quanquam constitu-
tum sit, vt de domo, quam aliquis habet, ei permittatur in
domum alterius ciuitatis transferre.

¶ Hoc senatusconsultum habet locum ubique: & pro debito publi-
co non debet domus instrui. *Bar.*

Hoc senatusconsultum non tantum ad urbem, sed & ad
alias ciuitates pertinet. Sed & diuotum fratrum est referi-
ptum, ad libellum Plocriani & Epitychani, ob debitum
publicum desiderantium, vt sibi distrahere permitteretur:
qui eis distrahendi ius denegauerunt.

¶ Prohibitio senatus extenditur ad omne ædificium, ut ei inuicem
non detrahantur, secus in alijs, quæ non sunt affixa. *Bar.*

Hoc senatusconsultum non tantum ad ædes, sed & ad bal-
nea, vel aliud quod ædificium, vel porticus in ædibus, vel ta-
bernas, vel popinas extenditur. Item prohibentur hæc le-
gari, quæ non alijs præstari possunt, quum vt ædibus detra-
hantur vel subducantur, id est marmora vel columnæ. Idem
& in

De legatis & fideicommissis. I.

204

& in regulis, tignis, & ostiis Senatus censuit. Sed & in bi-
bliothecis parietibus inhaerentibus. Sed si canelli vel vela
sint, legari poterunt: non tamen fistule vel castella. Sed &
automataria, & cantari, per quos aquæ saluunt, poterunt le-
gari: maxime si impositi sint. Quid ergo in statuis di-
cendum? Si quidem inhaerent parietibus, non licebit: si verò
alijs existant, dubitari potest: verum enimvero mens senatus
consulti plenius accipienda est, vt si quæ ibi fuerint perpetuò,
quasi portio ædium, distrahi non possint. Proinde dicendum
est, nec tabulas ædium adfixas & parietibus adiunctas, vel
singula sigilla adæquata legari posse.

¶ Licet res sit ædibus destinata, non prohibetur legari, & legationem
extinguitur si postea per testatorem inungitur, secus si per hære-
dem. *Barolus.*

Sed si parauit quædam testator, quasi translaturus in a-
liam domum, & hæc legauit: dubitari poterit, an valeat? Et
puto valere. Sed si ea, quæ legauit, ædibus iunxit: extinguim
erit legatum. Sed si hæres ea iunxit, puto non extinguui.

X L I I. I D E M.

¶ Iue sciuit, siue ignorauit.

X L I I I. I D E M.

¶ Senatus enim ea, quæ sunt ædium, legari non permisit. hæc
autem mortis tempore ædium non fuerunt. hæres ergo
æstimacionem præstabit. sed si detraxerit, vt præstet, poenis
erit locus: quanuis non vt vendat detraxit, sed vt exoluat.

¶ Præterea domum rustica potest destrui, & per consequens lega-
ri. *Barolus.*

Marcellus etiam scribit, si maritus dietam in vxoris hor-
tis, quos in dotem acceperat, fecerit: posse cum hæc detrahe-
re, quæ vsui eius futura sint, sine mulieris tamen damno: ne-
que hoc ei senatusconsultum futurum impedimento. Ergo si
non est ei obfuturum, quò minus detrahat: dici oportebit,
posse cum hæc legare, quæ detrahere potest. Legatum in
aliena voluntate poni potest, in hæredis non potest. Qui
ab hostibus redemptus erit, legari sibi poterit: & proficiet le-
gatum ad liberationem vinculi pignoris, quod in eo habuit
qui redemit.

¶ Regula cætoniana non habet locum in legatis, in quibus im-
peditio cessat ex causa quæ retrotrahitur. *Bar.*

C i i j X L I I I I.

Digestorum lib. XXX.

XLIII. IDEM.

Servum filij sui castrensis peculij legare pater potest: & si vivo patre mortuus sit filius, & apud patrem peculium remanserit: constitit legatum. Cum enim filius iure suo non vititur, retro creditur pater dominum in servo peculiari habuisse.

Qui rem sibi legatam ignorans legat, siue acceptat, siue repudiat: valet legatum factum a se. *nar.*

Si quis rem sibi legatam ignorans, adhuc legaverit, postea cognoverit, & voluerit ad se pertinere, legatum valebit: quia ubi legatarius non repudiavit, retro ipsius fuisse videtur res, ex quo adita hereditas est: si vero repudiaverit, retro videtur repudiata fuisse heredis.

Si fiat mutatio de materia in formam, vel e converso: legatum non mutatur, si testator voluntatem non mutavit. *nar.*

Si pocula quis legaverit, & massa facta sit, vel contra: item si lana legetur, & vestimentum ex ea fiat: Iulianus libro tricesimo secundo Digestorum scripsit, legatum in omnibus consistere superscriptis, & deberi quod extat. Quam sententiam puto veram, si modò non mutaverit testator voluntatem. Sed & si lancem legavit, & massam fecit, mox poculum: debetur poculum durante scilicet voluntate.

Quod edificatur in area legata, debetur legatario. *nar.*

Si atque legatæ domus imposita sit, debetur legatario: nisi si testator mutaverit voluntatem.

Ubi est eadem ratio, licitum est arguere de contrariis ad ultimas voluntates. *nar.*

Eum, qui chirographum legat, debitum legare, non solam tabulam, argumento est venditio. Nam si chirographa veniunt, nomen vñisse videtur. Sed & si nomen legetur: benignè id, quod debetur, accipiendum est, ut actiones adversus debitorem credantur.

Legatum libertatis invalidum ipsius servi legatum non perimit. *artolus.*

Si idem servus, & legatus & liber esse iussus sit: interdum procedere solum legatum poterit: vñputa si in fraudem creditoris data erit libertas: vel si is sit servus, qui in perpetuam servitutem venierit, idem erit: vel si servus est fortè pignori datus.

Legato

De legatis & fideicommissis. I.

205

Legato statulibero expedit heredem solvere ipsum potius quam estimationem. *artolus.*

Si statuliberum heres legaverit: expedit heredi ipsum statuliberum præstare magis, quam estimationem. etenim estimationem veram præstabit. ipsum vero si dederit, existente conditione, nullum sentiet damnum. iam enim estimatio liberi hominis ab eo postea non petitur.

Qui legat usumfructum in fundo, videtur legare viam si alium de non habet. *nar.*

Si duos fundos habens testator, alterius mihi usumfructum, alterum Titio leget: aditum mihi legatarius non debebit: sed hæres cogetur redimere aditum & præstare.

Quod contingit medio tempore: non irritat legatum. *nar.*

XLV. POMFONIVS.

Si à substituto pupilli ancillas tibi legassem, easque tu à pupillo emisisses: & antequam scires tibi legatas esse, alienas: utile legatum esse, Neratius & Aristo & Oilius probant.

In legato generis hæres de emissionem tenetur: scius in legato speciebus idem in stipulatione rem tradi. *nar.*

Hæres servum generaliter dare damnat, sanum esse eum promittere non debet, sed furtis & noxiis solutum esse, promittere debet: quia ita dare debet, ut eum habere liceat. Sanitas autem servi ad proprietatem eius non pertinet. Sed ob id, quod furtum fecit servus, aut noxam nocuit: evenit quò minus eum habere domino liceat: sicut ob id, quod obligatus est fundus, accidere possit, ut eum habere domino non liceat. Si vero certus homo legatus est, talis dari debet, qualis est.

XLVI. IDEM.

Quæ de legato dicta sunt, eadem transferre licebit ad eum, qui vel Stichum vel hominem dare promiserit.

XLVII. VLPIANVS.

Quam res legata est, si quidem propria fuerit testatoris, & copiam eius habet hæres: moram facere non debet, sed eam præstare (absque mora, qua intercedente, usuras & omnem utilitatem præstandam Sabinus ait.) Sed si res alibi sit, quam ubi petitur: primum quidem constat ibi esse præstandam, ubi relicta est: nisi alibi testator voluerit. Nam si alibi voluit

*Hæc autem desunt.

Digestorum lib. XXX.

voluit, ibi præstanda est, ubi testator voluit, vel ubi verissimile est, cum voluisse. & ita Iulianus scripsit, tam in propriis quàm in alienis legatis. Sed si alibi relicta est, alio autem ab herede translata dolo malo: nisi ibi præstetur, ubi petitur, hæres condemnabitur doli sui nomine. cæterum si sine dolo, ibi præstabitur, quò transulit. Sed si id petatur, quod ponere, numero, mensura continetur: si quidem certum corpus legatum est, veluti frumentum ex illo horreo, vel vinum ex apotheca illa ibi præstabitur, ubi relictum est: nisi alia mens fuerit testantis. Sinverò non fuerit certa species, ibi erit præstandum, ubi petitur. Itaque si Stichus sit legatus, & culpa heredis non compareat, debet æstimationem eius præstare. Sed si culpa eius nulla intervenierit, cauere heres debet de restitutione servi, non æstimationem præstare. (*Idem & in aliis in rem actionibus Iulianus putat.) Sed & si alienus servus in fuga sit sine culpa heredis, idem dici potest. Nam & in alieno culpa admitti potest. Cauebit autem sic, ut si fuerit adprehensus, aut ipse, aut æstimatio præstetur, quod & in seruo ab hostibus capto constat. Sed si Stichus aut Pamilus legetur: & alter ex his vel in fuga sit, vel apud hostes: dicendum erit, præsentem præstari, aut absentis æstimationem. Toties enim heredi electio est committenda, quoties moram non est facturus legatario. Quæ ratione placuit & si alter decesserit, alterum omnimodò præstandum, vel fortassis mortui precium. Sed si ambo sint in fuga, non ita cauendum, ut si in potestatem ambo redierint, sed si vel alter: & vel ipsum, vel absentis æstimationem præstandam. Item si res aliena vel hæreditaria sine culpa heredis perierit, vel non compareat: nihil amplius quàm cauere eum oportebit. Sed si culpa heredis res perierit, statim damnandus est.

¶ Quando testamentum videtur factum principaliter causa heredis, tenetur de culpa lenissima. *Bar.*

Culpa autem qualiter sit æstimanda, videamus: an non solum ea, quæ dolo proxima, verum etiam quæ levis est aut nunquid & diligentia quoque exigenda est ab herede? Quod verius est.

¶ Post moram periculum iuratus pertinet ad heredem. *Bar.* Item si fundus chasinate perierit: Labeo ait, utique æstimationem non deberi, quod ita verum est, si non post moram

De legatis & fideicommissis. I.

206

ram factam id euenerit. Potuit enim cum acceptum legatarius vendere.

¶ Legatarius agit contra heredem ex delicto servi heredis etiam circa rem legatam. *Bar.*

XLVIII. POMPONIUS.

Si heredis servus rem legatam ignorante domino subtraxisset, & vendidisset: ait Atilicianus, in factum dandam actionem: ut vel noxæ servum dederet dominus, vel ex peculio præstaret, quod ex venditione eius rei haberet.

¶ Hæres deliquens tenetur, non coheres. *Bar.*

Si unus ex hæredibus servum legatum occidisset, omnino mihi non placet, coheredem teneri, cuius culpa factum non est, ne res in rerum natura sit.

¶ Si legatum cõferatur in tempus certæ ætatis, ultimus annus debet esse completus ut debeatur: exinde dies præstationi adiciendus erit, nisi propter scientiam testatoris aliud inducatur. *Bar.*

XLIX. VIPIANUS.

Si cui legetur, eum quatuordecim annorum erit: utimur certo iure, ut tunc sit quatuordecim annorum, cum impleverit. & ita Imperatorem decreuisse Martianus scripsit. Ergo & cum sic relictum est, eum ad quatuordecim annos pervenerit, annua bima trima die, & decem & septem annorum mortis tempore inveniatur: præsens legatum erit. Proinde si quindecim annorum: consequenter decimus, post biennium debetur. Si sedecim, post annum: si menses desint ad septimum annum, residuis mensibus. Hæc ita, si putans minorem esse quatuordecim annorum, cum iam excessisset, sic legavit. Si verò scit, triennium ad legati præstationem ex die testamenti facti numerabimus.

¶ Dies incertus dispositioni adiectus reddit legatum conditionale: non autem certus ex voluntate definiti a fine ipsius computandus. *Bar.*

Hoc autem legatum & conditionale est, & in diem. Conditionale est tandiu, quandiu decimus quartus annus sit completus: postea in diem. & ideo si quidem ante decimum quartum annum decesserit, ad heredem nihil transit. cæterum postea ad heredem transfertur. Quod si testamenti facti tempore minor quatuordecim annis filius inveniatur, puto tempus annua bima trima die, præstationis ex die

die

* Ays, de sunt.

† Mira ex empla loci, quæ chasinate perierunt signa immineat periculi & remedia vide apud Plin. natu. hist. lib. 7. c. 61. & sequens.

Digestorum lib. XXX.

die completi decimiquarti anni statim cedere: nisi evidens alia mens probaretur testatoris aliud sententis.

¶ Si legatarius gratiatur solvere creditori defuncti, heres & fideiussor agere possunt, non creditor. *Bar.*

Si Titio decē, quāz ego debeo, legauero, & rogauero eadē creditori pręstare, fideicommissum quidem in creditoris persona non valet: quia nihil eius interest: heres verō potest cum legatario agere, quia ipsius interest creditori solui, ne eum conueniat, ergo propter hoc valebit legatū. Sed & si testator decem mihi sub fideiussore debuit: fideicommissi petitio non solum heredi, sed & fideiussori competit. Interest enim eius solui mihi, quāz ipsum conuentum mandati actionem intendere. Nec interest, soluendo sit, necne.

¶ Vitiato expresso non vitiatum tacitum &que principale. *Bar.*

Julianus quęrit, si fideiussor creditori legasset, quod ei deberet: an legatum valeret? Et ait, creditoris quidem nihil interesse: verum debitorem habere ex testamento actionem. Interest enim ipsius liberari: quippe conueniri a fideiussoris herede non poterit. Quod si idem fideiussor Titio leget, & fidei eius commiserit, ut creditori soluat: & debitor & fideiussoris heres agere cum Titio ex causa fideicommissi poterunt: quia vtriusque interest legatarium solvere.

¶ Damnatius vendere, intelligitur iusto precio. *Bar.*

Memnisse autē oportet, eum, qui damnatur, fundum vendere: non gratis damnari hoc facere, sed solum, ut vendat vero precio. quod si certo precio sit damnatus facere, necesse habebit tanti vendere, quanti damnatus est.

L. IDEM.

¶ Si seruis plurium sit, pro domini portionem legatum ei relictum adquiret.

¶ Sententia lata contra heredem non defendentem, vel culpabiliter non appellauit, legatariis non pręiudicat: & quis non potest suam turpitudinem allegare. *Bar.*

Si hereditatis iudex, contra heredem pronunciauerit, non agentem causam, vel lusorie agentem: nihil hoc nocebit legatariis. Quid ergo, si per iniuriam fuerit pronūciatum, non tamen provocauerit? Iniuria ei facta non nocebit legatariis: ut & Sabinus significat. Si tamen secundum substitutum pronunciet, an ille legatariis teneatur, videamus.

Et

De legatis & fideicommissis. I.

207

Et cum ius facit hęc pronuntiatio, quod attinet ad ipsius personam, nunquid legatariis teneatur? Nec enim tam improbē causari potest, secundum se iudicatum per gratiam. Respondet igitur & legatariis ut creditoribus.

¶ Hereditas transit ad fiscum cum onere legatorum. *Bar.*

Si quis ante quęstionem de familia habitam adierit hereditatem, vel necem testatoris non defenderit: legatorum persecutio aduersus fiscum locum habet. Quid tamē si fiscus bona non agnoscat? Ex necessitate redundabit onus legatorum ad heredem. Sed si subiecit delatorem sibi, ut eius hereditas adiudicaretur, & oneribus careret, vel minus plenē defendit causam: non se exonerat exemplo eius, qui collusorie de hereditate litigauit.

¶ Legatum obscurum declaratur ex coniecturis hęc lege expressis. *Bar. & Artoles.*

Si numerus nummorum legatus sit, neque appareat, quales sint legati: ante omnia ipsius patrisfamilias consuetudo, deinde regionis: in qua versatus est, exquirenda est. Sed & mens patrisfamilias, & legatarij dignitas, & charitas, & necessitudo, item eorum quę pręcedunt vel quę sequuntur summarum scripta sunt spectanda.

L. I. PAPINIANVS.

¶ Sed si certos nummos, veluti *Q V O S I N A R C A H A N S I O*, aut certam lancē legauerit: non numerata pecunia, sed ipsa corpora nummorum, vel rei legatę continentur: neque permutationem recipiunt, & exemplo cuiuslibet corporis estimanda sunt.

¶ Doffio, cum ponitur augmentatiue, non taxatiue. *Bar.*

L. III. PAVLVS.

¶ Si cui serui omnes cum peculio legati sint: etiam ij serui debentur, qui nullum peculium habent.

¶ Repetitio a substituto simpliciter facta intelligitur pure: & impubere adieunte debetur ex primis tabulis: nisi relictum sit ultra, vel coniunctus sit datus. *Bar.*

Si a filio impubere sub conditione legatum sit, & filius heres extiterit, deinde mortuus sit: potest dici patremfamilias, qui a filio sub conditione legauit, & a substituto pure repetit, statim voluisse a substituto dari, si filius pendente conditione decessisset.

L. III.

Digestorum lib. XXX.

LIII. VLPPIANVS.

Quid ergo si maiorem quantitatem à substituto reliquit? Quod excedit, hoc erit, quod à substituto relatum est. Quod verò concurrebat cum summa superioribus tabulis inscripta, inde debebitur. Sed & si repetierit legatum cum alio: fortè fundum mihi legauerat ab impubere, & repetiit hunc ab impuberis herede mihi & Scio: repetitio hoc efficiet, ut pars mihi debeatur.

¶ Quod relinquitur à diversis, perinde est, ac si relinqueretur in diversorum testamentis. Bar.

Si quis duos heredes scripserit, & damnauerit, vnumquodque solidam rem legatario præstare: idem est, atque si duobus testamentis legatum esset. Nam & si mihi & filio vel seruo meo esset eodem testamento legatum, sine dubio valeret legatum utriusque: ut & Marcellus apud Iulianum adiicit.

¶ Si heres rem legatam in se interimat, non tenetur. scitis si minime vel non diligenter se habuit. Bar.

Si heres hominem legatum occidit ob facinus, sine dubio dicendum erit, eum ex testamento non teneri. Sed si noxæ dederit, an teneatur, quia potest redimere? Et puto teneri. Sed si animal legatum occiderit: puto teneri, non ut carnem præstet, vel cætera: sed ut præstet precium, quanti esset, si viveret. Item si ædes legatas ob damnum infectum possideri passus est, puto eum teneri: debuit enim repromittere. Sed si mortuum intulit, fecitque locum legatum religiosum: si quidem patrem familiæ intulit, cum aliò inferre non posset, vel tam opportunè non haberet: ex testamento non tenebitur. An verò teneatur, ut precii loci præstet? Et si quidem ipse patrem familiæ illò inferri voluit, ex testamento non tenebitur. Quòd si heres intulit suo arbitrio, debet præstare, si sit in hereditate, unde precium præstetur. Testator enim, qui legauit, vel aliò voluit inferri, vel precium loci legatario offerri. Item si seruum non ipse occidit, sed compulsi ad maleficia, ut ab alio occideretur, vel supplicio afficeretur: æquissimum erit, precium eum præstare. Quòd si sua mala mente ad hoc processit, cessabit æstimatio. Seruus legatus si ab hostibus captus sit sine dolo heredis, non præstabitur: si dolo, præstabitur.

¶ Legata falsa per verba diffamatoria, non valent. Bar.

LIII.

De legatis & fideicommissis. I.

208

LIIII. POMPONIUS.

Turpia legata, quæ denotandi magis legatarij gratia scribuntur, odio scribentis, pro non scriptis habentur.

¶ Defectus conditionis invalidæ non perimit legatum. Bar.

Si Titie legatum relictum esset, si arbitratu Scij nupsisset, & viuo testatore Scius decessisset, & ea nupsisset: legatum ei debebitur.

¶ Si conditio potestativa deficiat per casum, legatum non perimitur. Bartolus.

Sed & si serui mors impedisset manumissionem, cum tibi legatum esset, si cum manumissis, nihilominus debetur tibi legatum: quia per te non stetit, quò minus perveniat ad libertatem.

¶ Nominati per nomina propria, tenentur in iuribus, per appellativa, in hereditariis portionibus. Bar.

Si pars heredum nominata sit in legando, viriles partes heredes debent: si verò omnes, hereditarias.

L V. IDEM.

Nemo potest in testamento suo cauere, ne leges in suo testamento locum habeant: quia nec tempore, aut loco, aut conditione finire obligatio heredis legatorum nomine potest.

¶ Stipulatio erronea in effectu non obligat. Bar.

LVI. IDEM.

Si legati serui nomine stipuleatur legatarius, fugitivum eum non esse præstari, nihil veniet in eam stipulationem: quia qualis est, talis ex testamento præstari debet, nec vllum in legato damnum facere intelligitur.

¶ Rem legatam cogitur heres luere in tribus casibus: ex illis modis, qui hac lege exprimuntur. Bar.

L VII. VLPPIANVS.

Si res obligata per fideicommissum fuerit relicta: si quidem scit eam testator obligatam, ab herede luenda est: nisi si alio animo fuerit. Si nesciat, à fideicommissario: nisi si vel hanc, vel aliam rem relicturus fuisset, si scisset obligatam: vel potest aliquid esse superfluum exolutò ære alieno. Quòd si testator eo animo fuit, ut quanquam liberandorum prediorum onus ad heredes suos pertinere noluerit, non tamen utique apertè de his liberandis senescit: poterit fideicommissa-

LIIII.

Digestorum lib. XXX.

rius per doli exceptionem à creditoribus, qui hypothecaria secum agerent, consequi, ut actiones sibi exhiberentur. quod quanquam suo tempore non fecerit, tamen per iurisdictionem praesidis provinciae id ei praestabitur.

Expensis factis in reparanda re sub conditione legata a legatario repetuntur rei valore inspecto. *Bar.*

LXIII. PAPINIANVS.

Domos hereditarias exustas, & heredis nummis exstructas: ex causa fideicommissi post mortem heredis restituendas, boni viri arbitram, sumptuum rationibus deductis, & aedificiorum * etatibus exanimatis, respondi Vlpiano: si modò nulla culpa eius incendium contigisset.

LIX. VLPIANVS.

* Afa, quaticibus extamatis,

Quod si nulla ratione facta domum tradidisset, incerti conditio ei competet, quasi plus debito soluerit.

LX. PAPINIANVS.

Sumptus autem in reficienda domo necessarios à legatario factos, petenti ei legatum, cuius postea conditio extitit, non esse reputandos, existimaui.

Diffio, cum, & diffio, &, posita inter personas seniorum legatorum, & equivalent. *Bar.*

LXI. PAVLVS.

Si ancilla cum liberis legata sit, & ancilla sola, si non sint liberi: & liberi soli, si non sit ancilla, debentur.

LXII. CELSVS.

Si ancillas omnes, & quod ex his natum erit, testator legauerit, vna mortua, Seruius partu eius negat deberi: quia accessionis loco legatus sit. quod falsum puto. nam nec verbis, nec voluntati defuncti accommodata haec sententia est.

Legatum quod confertur in alterius voluntatem, non valet. *Bar.*

LXIII. CAIVS.

Captatoris scripturae simili modo, neque in hereditatibus, neque in legatis valent.

Diffio, praeter, habet excludere id ad quod refertur. *Bar.*

LXIII. IDEM.

Si ita legatum sit: **SERVO SERVOS DECEM DO, PRAETER ROS DECEM, QVOS TITIO LEGAVI:** si quidem decem tantum inueniantur in hereditate, inutile est legatum. Si vero ampliores post eos, quos Titius elegit

De legatis & fideicommissis. I. 209

elegit, in ceteris valet legatum: sed non in ampliores, quam decem, qui legati sunt. Quod si minus, in tantos, quanti inueniantur.

Expressio eorum quae tacite insunt per alium modum quam insunt, aliquid operatur. *Bar. & Solus.*

ILLI, SI VOLET, STICHVM DO: conditio- nale est legatum, & nò aliter ad heredem transit, q̄ si legatarius voluerit: quamvis aliis si sine adiectione, **SI VO-** **LET,** legatum sit, ad heredem legatarij transmittatur. Aliud est enim iuris, si quid tacite continetur, aliud si verbis exprimat.

Si domus legata a particulatim reficiatur, legatum nò exstinguitur, secus si in totum destruitur, & a testatore reficiatur. *Bar.*

Si domus fuerit legata, licet particulatim ita refecta sit, ut nihil ex pristina materia supersit: tamen dicemus, vtile manere legatum. At si ea domo destructa, aliam eodem loco testator edificauerit: dicemus interire legatum, nisi aliud testatorem sensisse fuerit adprobatum.

Valeat legatum de re emenda vel emenda iusto precio. *Bar.*

LXV. IDEM.

Et si ex quo precio emere vel vendere iusserit heredem suum testator, adhuc vtile legatum est. Quid enim, si legatarius, à quo emere fundum heres iussus est: cum ex necessitate eum fundum venderet, nullum inueniret emptorem: vel ex diuerso, quid si legatarij magis interesset eum fundum emere, nec aliter heres venditurus esset, quam si testator iussisset.

Traditio rei legata differtur ex causa legitima. *Bar.*

LXVI. IDEM.

Seruis vni ex heredibus legatus, si quid in hereditate malitiose fecisse dicatur (forte rationes interleuisse) nò aliter adiudicandus est, quam ex eo volentibus coheredibus quaestio habeatur. idem est, & si extraneo fuerit legatus.

Coniuncti per nomina propria, & cuncti in viriles. *Bar.*

Si ex pluribus heredibus, & ex disparibus partibus institutis, duobus eadem res legata sit, heredes non pro hereditaria portione, sed pro virili id legatum habere possunt.

Quo ad acquisitionem inspicitur dies legati cedentis, & si occurrat in pinto, faciemus ei cui legatum est. *Bar.*

ff. Infor.

D

LXVII

Digestorum lib. XXX.

LXVII. IDEM.

Si post mortem patris filio legatur: dubium non est, quin mortuo patre ad filium pertineat legatum. Nec interfit, an patri hæres extiterit, necne. Sed si seruo post mortem domini relictum est legatum, si quidem in ea causa durabit, ad hæredem domini pertinet idque adeo, ut idem iuris sit, & si testamento domini liber esse iussus fuerit. Antè enim cedit dies legati, quam aliquis hæres domino existat. quo fit, ut hæreditati adquisitum legatum, postea hærede aliquo existente ad eum pertineat, præterquam si seruus hæres aliquis aut necessarius domino ex eo testamento factus erit. tunc enim, quia in unum concurrat, ut hæres existat, & dies legati cedat: probabilius dicitur, ad ipsum potius, cui relictum est, pertinere legatum, quam ad hæredem eius, à quo scilicet libertatem consequitur.

¶ Ratio libertatis directæ sub conditione facit legatum uideri datum sub contraria conditione, sed si detur in diem omnino existurum, legatum uidetur simpliciter reuocatum. *Bar.*

Si purè legatus seruus, sub conditione liber esse iussus fuerit, sub contraria conditione valet legatum: & ideo existente conditione, legatum perimitur: deficiente, ad legatarium pertinebit. & ideo si pendente conditione legatarius decesserit, posteaque defecerit conditio, ad heredem legatarii non pertinet legatum. Quod si idem purè legatus sit, & ex die liber esse iussus fuerit, omnimodò inutile legatum est: quia diè venturam certum est, & ita Iulianus quoque sentit. Vnde ait: Si seruus Titio legatus sit, & idem post mortem Titij liber esse iussus fuerit, inutile legatum est: quia moriturum Titium certum est.

¶ Seruo proprio legato potest quis legare: ex die cedit ab adita hæreditate. *Barolus.*

LXVIII. IDEM.

Seruo legato legari posse receptum est: quod adita hæreditate, statim seruus adquiratur legatario, deinde sequatur legatum.

¶ Alienatio rei sub conditione legatæ vires legatæ non perimit. *Barolus.*

Si seruum sub conditione legatum hæres alienauerit, deinde conditio extiterit: potest nihilominus à legatario vendicari, nec extinguitur legatum.

Uille

De legatis & fideicommissis. I.

210

¶ Ille agit ex legato cum interest, licet ad eum uerba non dirigantur.

Si testator quosdam ex hæredibus iusserit, ut alienum solueret: non creditores habebunt aduersus eos actionem, sed cohæredes, quorum interest hoc fieri. Nec solum hoc casu alius habet actionem, quam cui testator dari iussit: sed alio quoque, veluti si filie nomine genero aut sponso dotem dari iusserit, non enim gener aut sponsus, sed filia habet actionem, cuius maxime interest. (indotatam non esse.)

¶ Species legata debet dari talis qualis est, nisi aliud sit expressum. *Barolus.*

Si fundus, qui legatus est, seruitutem debeat impositam: qualis est, dari debet. Quod si ita legatus sit, ut optime maximeque liber præstandus est. Seruus, qui in negotio fuerit legatus, non autem tradi debet, quam rationes explicet. & si ad iudicium itum sit, iudicis eadem partes esse debent.

¶ Si dubitatur an res legata existat, hæres debet euenire de persequendo, & restituendo, si eam inuenierit. *Bar.*

Si res, quæ legata est, an in rerum natura sit dubitetur (forte si dubium sit, an homo legatus vivat): placuit, agi quidem ex testamento posse sed officio iudicis contineri, ut cautio interponeretur, quæ hæres caueret eam se rem persecuturum: & si nactus esset, legatio restitutorum.

¶ Si res in qua uel pro qua ius habeo, peruenit ad me sub spe restituendi: possim per retentionem conseruari ius meum. *Bar.*

LXIX. IDEM.

Si seruus Titij furtum mihi fecerit, deinde Titius hærede meo instituto seruū tibi legauerit, non est iniquum, talem seruum tibi tradi, qualis apud Titium fuit: id est, ut me indemnè præstes furti nomine, quod is fecerat apud Titium. Nam & si fundus, qui meo fundo seruiebat, legatus tibi fuerit: non aliter à me tibi præstari debet, quam ut pristinam seruitutem recipias. Nec dissimile est ei, qui mandatum alicui seruum emit, vel ei, qui seruū redhibet, quia & ipsi non aliter restituere seruū coguntur, quæ ut ratio habeatur furti, quod ab eo seruo factum fuerit vel antè quam negociū contraheretur, vel postea. Quare & si post aditam hæreditatem seruus legatus hæredi furtum fecerit, ita præstari debebit, ut ob hoc delictum, quasi litis æstimatio à legatario sufferatur hæredi.

Dij

Legatum

Digestorum lib. XXX.

¶ Legatum in certum rei, quæ habet fines factu hominis, valet si in patrimonio reperitur, alias secus. *Bar.*

LXX. ULPIANVS.

Si domus alicui simpliciter sit legata, neque adiectum sit, quæ domus, cogentur hæredes, quam domum volent ex his, quas testator habebat, legatario dare. Quod si nullas ædes reliquerit, magis derisorium est, quam utile legatum.

¶ Re legata cuius non præstita cautione agitur ex testamento, sed antequam euincatur, officio iudicis cautio postulatur. *Bar.*

De euictione an cauere debeat is, qui seruum præstat ex causa legati, videamus. Et regulariter dicendum est, quoties sine iudicio præstita res legata euincitur: posse eam ex testamento peti. Cæterum si iudicio petita est, officio iudicis cautio necessaria est, ut sit ex stipulatu actio.

¶ Consenti fit præceptum de soluendo a iudice, et datur terminus ad soluendum, et ex causa permittitur ut soluiatur æstimatione pro specie sine causa non. *Bar.*

In pecunia legata consentienti hæredi modicum tempus ad solutionem dandum est, nec urgendus ad suscipiendum iudicium, quod quidem tempus ex bono & equo Prætozem obseruare oportebit. Qui consistetur se quidem debere, iustam autem causam affert, cur utique præstare non possit, audiendus est: utputa si aliena res legata sit, negetque dominum eam vendere vel immensum premium eius rei petere adfirmari aut si seruum hæreditarium neget se debere præstare, forte patrem suum, vel matrem, vel fratres naturales æquissimum est enim, concedi ex hac eadem causa æstimationis officio iudicis præstare. Cum vero alicui poculum legatum est, velique hæres æstimationem præstare, quia iniquum esse ait id separari a se: non impetrabit id a Prætoze. Alia enim conditio est hominum, alia cæterarum rerum. In hominibus enim benigna ratione receptum est, quod supra probauimus.

¶ Qui habet dominium directum potest legari ab eo qui habet utile: et in dubio videtur quis legare ius quod habet in re. *Bar.*

Si fundus municipii vectigalis ipsis municipibus sit legatus, an legatum consistat, petique possit, videamus. Et Iulianus libro tricesimo tertio Digestorum scribit, quauis fundus vectigalis municipum sit: attamen quia aliquod ius in eo est, qui legauit, habet, valere legatum. Sed & si non municipibus,

De legatis & fideicommissis. I. 211

bus, sed alij fundum vectigalem legauerit, non videri proprietatem rei legatam: sed id ius, quod in vectigalibus fundis habemus.

¶ Exceptio rei quæ non reperitur, nihil importat. *Bar.*

LXXI. PAVLVS.

Si quis legauerit fundum Cornelianum, exceptis vineis, quæ tempore mortis eius erunt: si nullæ vineæ erunt, legatum nihil decedet.

¶ Qui iussus est facere ut habeam, tenetur mihi dare. *Bar.*

LXXII. CAIVS.

Si hæres iussus sit facere, ut Lucius centum habeat, cogendus est hæres centum dare: quia nemo facere potest, ut ego habeam centum, nisi mihi dederit.

¶ Vicis potest legari sicut ciuitatibus. *Bar.*

Vicis legata perinde licere capere, atque ciuitatibus, rescripto Imperatoris nostri significatur.

¶ Legata ab instituto relicta consentur tantum repetita a substituto iulgaris, nisi ex aliqua coniectura de contraria voluntate defuncti constet. *Alexan.*

LXXIII. ULPIANVS.

Licet Imperator noster cum patre rescripsit, videri voluntate testatoris repetita a substituto, quæ ab instituto fuerant relicta: tamen hoc ita erit accipiendum, si non fuit euidentis diuersa voluntas, quæ ex multis colligetur* (an quis ab hærede legatum vel fideicommissum relictum, noluerit a substituto debere.) Quid enim, si aliam rem a substituto reliquit ei fideicommissario vel legatario, quam ab instituto non reliquerat? vel quid si certa causa fuit, cur ab instituto relinqueret, quæ in substituto cessaret? Vel quid, si substituit ex parte fideicommissarium, cui ab instituto reliquerat fideicommissum? In obscura igitur voluntate locum habere rescriptum, dicendum est.

¶ Valet legatum si in arbitrium hæredis tanquam in bonum iuris collatum sit. *Bartholus.*

LXXIII. IDEM.

Si sic legatum vel fideicommissum sit relictum, si existimauerit hæres, si comprobauerit, si iustum putauerit, & legatum & fideicommissum debebitur: quoniam quasi bono viro
D ij potius

*Hæc ass
desunt.

Digestorum lib. XXX.

potius ei commissum est, non in meram voluntatem hæredis collatum.

¶ Defectus debiti demonstrati quantitate non expressa facit de-
ficere substantiam legati. idem si quantitas exprimitur, et ipsi de-
bitori vel tertio relinquatur, secus si per debitorem creditori. *Bar.*

Si mihi, quod Titius debet, fuerit legatum, neque Titius
debeat: sciendum est, nullum esse legatum. Et quidem, si qua-
ritas non sit adiecta, euidenti ratione nihil debetur: quia non
apparet, quantum fuerit legatum. Nam & si quod ego Titio
debeo, ei legauero, quantitate non adiecta, constat nullum
esse legatum: cum si decem, quæ Titio debeam, legauero, nec
quicquam Titio debeam: falsa demonstratio non perimat
legatum, ut in legato dotis Iulianus respondit. Quod si ad-
diderit, DECEM, QUAE MIHI TITIVS DE-
BET, LEGO: sine dubio nihil erit in legato. Nam in-
ter falsam demonstrationem, & falsam conditionem siue
causam, multum interest. Proinde & si Titio decem, quæ
MIHI SEIVS DEBIT, LEGAVERO: nullum
erit legatum. esse enim debitor debet. Nam & si viuis ex-
gisset, exstingueretur legatum. & si debitor maneret, actio-
nes aduersus eum hæres meus duntaxat præstare cogeretur.

¶ In alternatiua obligatione si legatur quod debetur, cogitur hæ-
res ad cedendum si legatur una de rebus, cogitur ad agendum, si
legatur utraque res diuersis, cogitur hæres utrique satisfacere in-
solidum. *Barolus.*

Si quis ita stipulatus, STICHVM AUT DECEM,
VTRVM EGO VELIM? legauerit, quod ei debeat, ut
tenebitur hæres eius, ut præstet legatario actionem electionem
habitu, utrum Stichum, an decem persequi malit. Proinde
si Stichum legauerit, cum ille ei Stichum aut decem deberet: in cer-
ti actio legatario, aduersus hæredem competit (ut scribit Iu-
lianus libro tricesimo tertio Digestorum) per quam actionem
compellat hæredem experiri. & si Stichum consecutus fuerit, præ-
stabit ei, si decem, nihil consequetur. secundum quod erit in ar-
bitrio debitoris, an sit legatarius is, cui Stichus legatus est.

LXXV. IULIANVS.

Quod si quis Stichum aut Pamphilum stipulatus, Se-
pronio Stichum legasset, Mævio Pamphilum: onera-
tus hæres intelligitur, ut necesse habeat alteri actionem
suam,

De legatis & fideicommissis. I.

212

hæram, alteri æstimationem Seichi, aut Pamphili dare.

¶ Debitor potest gravari onere fideicommissi. *Bar.*

LXXVI. VIPIANVS.

Si pecunia apud aliquem deposita, eius fideicommissum
fuerit, ut eam pecuniam præstet: fideicommissum ex re-
scripto diuisi Pij debetur, quasi videatur hæres rogatus re-
mittere id debitori. Nam si conveniatur debitor ab herede,
doli exceptione uti potest: quæ res utile fideicommissum fa-
cit. Quod cum ita se habeat, ab omni debitore fideicommis-
sum relinqui potest.

LXXVII. IDEM.

Fideicommissum, quod à legatario relinquitur, ita demum
ab eo debetur, si ad legatarium legatum peruenierit.

¶ Qui relinquit decem, non videtur relinquere viginti. *Bar.*

LXXVIII. IULIANVS lib. xxxij. Digestorum.

Si quis testamento Titio & Seio decem dari iusserit, nul-
lam hæc verba recipiunt ambiguitatem, ut dena dixisse
videatur, qui decem dixit.

¶ Propter defectum facultatum, et propter validiam sit dimi-
nuto legatorum pro rata. *Barolus.*

Apud Iulianum libro tricesimo secundo Digestorum MAR-
CELLVS notat: Is, qui sola triginta reliquerat, Titio trigin-
ta legavit: Seio viginti, Mævio decem. Mafurius Sabinus pro-
bat, Titium quindecim, Seium decem, Mæviū quinq; consecutu-
ros: ita tamen, ut ex his pro rata portionis Falcidie satisfiat.

¶ Per legatum hæredis non auferitur dominium legatario defun-
cti. *Bar.*

IULIANVS. Si fundum sub conditione legatum hæres
pendente conditione sub alia conditione alij legasset, & post
existentem conditionem, quæ priore testamento proposita
fuisset, tunc ea conditio, sub qua hæres legauerat, extitisset:
dominium à priore legatario non discedet.

¶ Viuis ex dominis potest repudiare legatum factum seruo com-
muni. *Bar.*

Si seruo communi res legata fuisset, potest alter dominus
agnoscere legatum, alter repellere. Nam in hac causa serui
communis, quasi duo serui sunt.

¶ Existente conditione substitutionis facta legatario legatum tran-
sit ad substituentem. *Bar.*

D iij Stichum

Digestorum lib. XXX.

STICHVM SEMPRONIO DO LEGO. SI SEMPRONIUS STICHVM INTRA ANNUM NON MANVMISERIT, EVNDEM STICHVM TITIO DO LEGO. Quæsitum est, quid iuris esset? Respondi: Sempronium interim totum habiturum: & si quid intra annum manumisisset, liberum eum effecturum: si autem hoc non facisset, totum ad Titium pertinere.

Qui excipit ædificium, videtur excipere solum, in quo consistit in dubio, et per rem legatam debet hæredi constitui ius eiusdem sicut ibat testator. Bartolus.

Qui fundum excepto ædificio legat, appellatione ædificij aut superficiem significat, aut solum quoque, cui ædificij superpositum est. Si de sola superficie exceperit, nihilominus iure legati totus fundus vendicabitur: sed exceptione do li mali posita, consequetur hæres, ut sibi habitare in villa liceat: in quo inerit, ut iter quoque & actum in ea habeat. Si verò solum quoque exceptum fuerit, fundus excepta villa vendicari debet: & servitus ipso iure villæ debetur: non secus: ac si duorum fundorum dominus alterum legaverit, ita ut alteri serviret. Sed inclinandum est, testatorem etiam de solo cogitasse, sine quo ædificium stare non potest.

Vnus ex hæredibus in specie hæreditaria gravatus, pro portione sua tantum gravatus videtur: et æstimatio testatoris nihil operatur. Bartolus.

Si libertus patronum ex septuaginta hæredem scripserit, alios ex ceteris, & ita legaverit: QVISQVE MIHI ALIUS EX SUPRASCRIPTIS CVM PATRONO MEO HÆRES ERIT, AB EO SERVOS ILLVM ET ILLVM TITIO LEGO, QVOS SINGVLOS ÆSTIMO VICENIS AVREIS: intelligendum erit, à cohærede patroni duntaxat legatum datum: & ideo Titium non amplius quinquaginta in servis vendicare posse. Adiectio autem illa, QVOS SINGVLOS ÆSTIMO VICENIS AVREIS: non mutat legati conditionem, si legis Falcidie rationem habere oporteat. nihilominus enim verum precium servorum in æstimacionem deducetur.

Libertatio habetur pro solutione etiam quo ad conditionem implendam. Bartolus.

TITIO

De legatis & fideicommissis. I.

23

TITIO FVNDVM DO LEGO, SI HÆREDI MEO DECEM DEDERIT. Si decem hæres Titio debuisse, & ea Titius accepta ei fecisset, fundum vendicare potest. Dominium quod erat apud defunctum, transit ad legatarium etiam si defunctus ignorabat, et possessio apud eum non erat. Bartolus.

Si Titius, cui Stichus legatus fuerat, antequam sciret ad se legatum pertinere, decesserit: & eundem Scio legaverit, & legatum Titij legatum non repudiarit: Stichus Scio vendicabit, et repetitio facta a substituto impuberis, habet locum etiam si legata caperent non deberi ab instituto. Bartolus.

Si paterfamilias ab impubere filio Titio fundum legaverit, & a substituto eundem eidem Titio, & pupillus patri hæres existerit: siue vendicaverit Titius legatum, siue repudiarit (quoniam filius impubes decesserit) a substituto vendicare non poterit. hoc enim, quod rursus a substituto legatum, perinde habendum est, ac si repetitum esset legatum. Quare etsi purè a filio, sub conditione a substituto legatum fuerit: perinde omnia servabuntur, ac si tantum a filio legatum fuisset. Contra autem, si a filio sub conditione, a substituto purè legatum fuerit, & pupillus pendente conditione decesserit: ex substitutione sola legatum valebit.

Itaque verba, nobis vel alteri nostrum, intelliguntur, si omnes non supersint. Bartolus.

His verbis, LVCIO ET TITIO EORVMVE, CUI FVNDVM DO LEGO, utriusque legatur: & si uterque vixerit, utrique: si alter, alteri totum debebitur.

Defectus conditionis libertatis invalidat legatum servum. Bartolus.

Cum statuliber sub conditione legatus est, & pendente conditione legati, conditio statutz libertatis deficit, legatum vile fit. Nam sicut statuta libertas tunc perimit legatum, cum vires accipit: ita legatum quoque non ante perimi potest, quam dies eius cesserit. A filio impubere legatus, & a substituto liber esse iussus: si quidem pupillus ad pubertatem pervenerit, ab eo, cui legatus fuerat, vendicabitur: mortuo vero pupillo, libertas competet. Longè magis hoc servari conveniet, si idem servus sub conditione ab impubere legatus fuerit, & pendente conditione, filius intra pubertatem decesserit.

Si res ex causa lucrativa nobis debita ad nos pervenerit sub spe recedendi

Digestorum lib. XXX.

recedendi, alia actio ex causa lucrativa competens non perimitur.
Nartolus.

LXXIX. IDEM.

Non quocunque modo legatarij res facta fuerit, die cedente obligatio legati extinguatur: sed ita, si eo modo fuerit eius, quo auelli non possit. Ponamus rem, quæ mihi purè legata sit, accipere me per traditionem die legati cedente ab eo hærede, à quo eadem sub conditione alij legata fuerit, nempe agam ex testamento: quia is status est eius, ut existere conditione discessurum sit à me dominium. Nam & si ex stipulatione mihi Stichus debeatur, & is, cum sub conditione alij legatus esset, factus fuerit meus ex causa lucrativa: nihilominus existente conditione ex stipulatione agere poterò.

Regula catoniana cessat, quando impedimentum subest: necesse non tamen iuris fisione. Nartolus.

Si ex bonis eius, qui Reipub. causa aberat, rem usu adquisierim: & ea antequam euinceretur, mihi legata fuerit: deinde postea euincatur: rectè ex testamento petam, eam mihi dari oportere.

Quatenus ex te ad me ex causa lucrativa peruenit: eatenus & alio ex alia causa lucrativa perimitur. Nartolus.

Fundus mihi legatus est, proprietatem eius fundi redemi, detracto usufructu. postea venditor capite minutus est: & usufructus ad me pertinere cepit. Si ex testamento egero, iudex tanti litem æstimare debet, quantum mihi aberit.

MARCELLVS. Idem erit, & si partem redemero: & pars mihi legata, aut donata sit. Partem enim duntaxat petere debebo.

Quo titulo ad me peruenit ancilla, eodem titulo partus dicitur peruenire. Nartolus.

IVLIANVS. Quod si legatum mihi est, quod ex Pamphila natum erit, & ego Pamphilam mercatus sum, & ea apud me peperit: non possum videri partum ex causa lucrativa habere, quia matrem eius mercatus sum. Argumentum rei est, quod emicho eo, actio ex empto competit.

Si duobus separatim contra singulos ex duobus reis actio legatur, hæres cuiuslibet insolidum satis facere compellitur: licet ex actione minus facta per testatorem utrumque legatum perimatur. Nartolus.

Qui Catum & Lucium eiusdem pecuniæ reos habebat, si ita

De legatis & fideicommissis. I.

214

si ita legauerit: QVOD MIHI CAIVS DEBET, ID HAERES MEVS SEMPRONIO DARE DAMNAS ESTO: QVOD MIHI LVCIVS DEBET, ID HAERES MEVS MAEVIO DARE DAMNAS ESTO: eam conditionem hæredi suo constituit, ut is necesse habeat, alteri actiones suas, alteri litis estimationem præstare. si tamen viuis testator Caio acceptum fecit, necesse est, ut Sempronij & Mænij legatum inutile sit. Si una ex rebus alternative debitis, ex causa lucrativa efficitur mea, aliam petere poterò. Nartolus.

Cum mihi Stichus aut Pamphilus legati fuissent duorum testamētis, & Stichum ex testamento consecutus fuisset, ex altero Pamphilum petere possum: quia et si vno testamento Stichus, aut Pamphilus legati fuisset, & Stichus ex causa lucrativa meus factus fuisset, nihilominus Pamphilum petere possem.

In re, quæ non potest ad oculum demonstrari, duæ causa lucrativæ possunt concurrere. Nartolus.

LXXX. MARCELLVS.

Titius Stichi partem tibi legavit, eiusdem Stichi partem Seius tibi legavit. Ex utriusque testamento cōsequeris. Legatum sub conditione si caverit de aliquo dando vel faciendo, assimilatur legato, cui in iuri modi vel conditionis fideicommissi omnis imponitur. Nartolus.

LXXXI. IVLIANVS.

Huiusmodi legatum: SI TITIVS HAEREDI MEO CAVERIT CENTVM MAEVIO SE DATVRVM, ET HAERES MEVS TITIO CENTVM DATO, utile est: quemadmodum quod alicui legatum est, ut ex causa fideicommissi restituatur. Eadem ratione hoc quoque legatum utile est: SI TITIVS HAEREDI MEO CAVERIT, SE IN MVNICIPIO EX CENTVM AVREIS OPVS FACTVRVM, TVNC EI CENTVM AVREOS HAERES MEVS DARE DAMNAS ESTO.

Causa causa lucrativa ex persone duorum, qui habentur loco iunius, indicantur ac si ex testamento iunius procederent. Nartolus.

Si Sempronius Titium heredem instituerit, & ab eo post biennium fundum dare iusserit Mævio, Titius deinde ab herede

Digestorum lib. XXX.

re de suo eundem fundum Mæuius præsentem die legauerit, & Mæuius precium fundi ab herede Titij acceperit: si ex testamento Sempronij fundum petere velit, exceptione repellitur, si precio fundi contentus non erit.

¶ Debitor generis re oblata perempta liberatur. *Bar.*

Si cui homo legatus fuisset, & per legatarium stetit, quod minus Stichum, cum hæres tradere volebat, acciperet, mortuo Stichus exceptio doli mali proderit hæredi.

¶ Actio ex testamento durat ad rem, si res est tradita legatario: non tamen perficitur. *Bar.*

Aedes, quibus hæredis ædes seruiebant, legatæ sunt, & traditæ legatario, non imposita seruitute. Dixi, posse legatarij testamento agere: quia non plenum legatum accepisset. nam & eum, qui debilitatum ab hærede seruum accepisset, recte ex testamento agere.

¶ Qui rem legatam sibi emit debet habere rem, & precium non soluere: quod si soluerit, potest repetere medijs competentibus hic expressis. *Artolus.*

Qui seruum ex testamento sibi legatum, ignorans eum sibi legatum, ab hærede emit: si cognito legato, ex testamento egerit, & seruum acceperit, actione ex vendito absolui debet: quia hoc iudicium bonæ fidei est, & continet in se doli mali exceptionem. Quod si precio soluto ex testamento agere instituerit, hominem consequi debet, & actione ex empto precium recuperabit: quemadmodum recuperaret, si homo cuius fuisset. Quod si iudicio ex empto actum fuerit, & tunc actor compererit, legatum sibi hominem esse, & agat ex testamento, non aliter hæredem absolui oportebit, quam si precium restituerit, & hominem actoris fecerit.

¶ Si pater primo dotat promittendo, postea legat: additur pro dote legare. *Artolus.*

Cum pater pro filia sua dotis nomine centum promississet, deinde eidem centum eadem legasset: doli mali exceptione hæres tutus erit, si & gener ex promissione, & puella ex testamento agere instituerint. Conuenire enim inter eos oportet, ut alterutra actione contenti sint.

¶ Conditio de instrumentis reddendis continet in se etiam liberationem præstari: quod solum sufficit, si instrumenta reddi non possint. *Artolus.*

Si ita

De legatis & fideicommissis. I.

215

Si ita legatū cui esset: *SI TABULAS CHIROGRAPHI MEI HÆREDI MEO REDDIDERIT, HÆRES MEVS EI DECEM DATO*: huiusmodi conditio hanc vim habet, si hæredem meum debito liberauerit. Quare & si tabulæ extabunt, non intelligitur conditio satisfecisse creditor, nisi acceptum hæredi fecerit. Et si tabulæ in rerum natura non fuerint, existimabitur implese conditionem, si hæredem liberauerit. Nec ad rem pertinere, iam tunc, cum testamentum fiebat, tabulæ interciderint, an postea, vel mortuo testatore.

¶ Qui non admittitur ad partem iure actionis, facit partem si habet ius retentionis etiam iure suo. *Bar.*

Si Titio & Mæuius legatus fuerit Stichus, qui Titij erat, debetur pars Stichi Mæuius. Nam Titius, quantum ad legatum non admittatur, partem facit.

¶ Qui habet electionem ex ultima voluntate, variare non licet. *Bar.*

STICHVM AUT PAMPHILVM, VT RVM HÆRES MEVS VOLET, TITIO DATO. Si dixerit hæres, Stichum se velle dare, Stichus mortuo liberabitur. Cum autem semel dixerit hæres, utrum dare velit, mutare sententiam non poterit.

¶ Qui est in fuga, videtur esse in loco a quo recessit. *Bar.*

Legatum est ita: *FVNDVM CORNELIANVM ET MANCIPIA, QVAE IN EO FVNDODVM MORIAR, MEA ERVNT, HÆRES MEVS TITIO DATO*. Ancilla, quæ in eo fundo esse consueuerat mortis tempore, cum in fuga esset, enixa est. Quæro, an vel ipsa, vel partus eius legato cedat? Respondi: Ancilla, quantum in fuga sit, legata videtur: & licet fugitiua erat, perinde habetur, ac si in eo fundo fuisset moriente patrefamilias. Huic consequens est, ut partus quoque matrem sequatur, & perinde legato cedat, ac si in fundo editus fuisset.

¶ Si una ex rebus alternatiue legatis a testatore donatur, alia in legato remanet. *Artolus.*

Si Titio Stichus aut Pamphilus, utrum eorum malit, legatus sit, deinde Pamphilum testator Titio donauerit, Stichus in obligatione manet.

¶ Conditio verbalis non inducit ius accrescendi in rebus proprijs diuersis. *Artolus.*

Quibus

Digestorum lib. XXX.

Quibus ita legatum fuerit, TITIO ET MAEVIO SINGULOS SERVOS NO LEGO: constat non concurrere in eundem servum: sicuti non concurrunt, cum ita legatur, TITIO SERVVM DO LEGO, MAEVIO ALTERVM SERVVM DO LEGO.

¶ Plures simul venientes ad legatum, concordare coguntur, quia actione agant, scilicet si veniant separatim, var.

Si is, cui legatum fuerat, ante quam constitueret, qua actione uti vellet, decessit, duobus heredibus relicto: legatum accipere simul venientes, nisi consenserint, non possunt. Quare quamdiu alter rem vindicare vult, alter in personam agere non potest. Sed si consenserint, rem communiter habebunt. Consentire autem vel sua sponte debent, vel indice imminete.

LXXXII. PAVLVS.

DVobis coniunctim fundus erat legatus: alter ex his partis aestimationem per actionem personalem abstulit. Alter, si totum fundum vindicare velit, exceptione doli repellitur pro parte dimidia: quia defunctus semel ad eos legatum peruenire voluit.

¶ Si res mea pignori a mihi legatur ab extraneo: tenetur haeres mihi solvendo pignus liberare, var.

LXXXIII. IVLIANVS.

Si tibi homo, quem pignori dederas, legatus ab alio fuerit: actionem ex testamento habebis aduersus heredem, ut pignus luatur.

¶ Qui consecutus est aestimationem totius et gravato singulariter, nil debet consequi a gravato ultra, var.

Si testamento Stichus ab vno heredem legatus fuerit. Maevius, & eidem codicillis idem Stichus ab omnibus heredibus: & ante quam codicilli aperirentur, Maevius litis aestimationem consecutus fuerit: ipso iure vindicari ex codicillis non potest: quia testator semel legatum ad eum peruenire voluit.

¶ Ne legatæ vere dominiū transit ab aditæ hereditate: eo eodem modo debentur quæ rei legatæ accedunt, var.

Cum servus legatur, & ipsius servi status, & omnium quæ personam eius attingunt, in suspensio est. Nam si legatarius repulerit à se legatum, nunquam eius fuisse videbitur: si non repulerit, ex die aditæ hereditatis eius intelligitur. secundum hanc regulam & de iure eorum, quæ per traditionem servus acceperit,

De legatis & fideicommissis. I.

216

acceperit, aut stipulatus fuerit, de quæ his, quæ legata vel donata ei fuerint, statuetur, ut vel heredi vel legatario servus singula gessisse existimetur.

¶ Actione personali ex testamento, non potest conveniri haeres, nisi pro hereditaria portione, etiam si insolidum rem possideat.

Si fundus ab omnibus heredibus legatus sit, qui vnus heredis esset: is quidem, cuius fundus esset, non amplius quam partem suam præstabit: ceteri in reliquis partes tenebuntur.

Valeat legatum, si superficies legata sit ei, cuius in solo fuerit, licet is dominus soli sit. nam consequetur, ut hac servitute liberetur, & superficiem lucrifaciat.

¶ Suis vel emancipatus si se abstinet, præ legatum in totum consequitur, nisi testator aliud ueluerit, vel præ legata loco hereditatis posuerit, Martellus.

LXXXIII. PAPINIANVS.

Filio pater, quem in potestate retinuit, herede pro parte instituto, legatum quoque reliquit. Durissima sententia est existimantium, denegandam ei legati petitionem, si patris abstinerit hereditate. Non enim impugnatur iudicium ab eo, qui iustis rationibus voluit negotiis hereditatis implicari.

LXXXIV. MARTIANVS.

¶ Sed si non alias voluit cum pater habere legatum, nisi hereditatem retineret: tunc neque aduersus cohæredem dandam ei ad legata petitionem secundum Aristonis sententiam constat: cum ipsi filio non videretur esse solvendo hereditas, & hoc ita est, licet non conditionaliter expressit, intellexisse tamen manifestissime adprobetur.

LXXXV. IVLIANVS lib. xxxij. Digestorum.

Nam nec emancipatus hereditate omnia legatum ab herede petere prohibetur. Prætor enim permittendo his, qui in potestate fuerint, abstinere se hereditate paternæ: manifestum facit, ius se in personis eorum tribuere, quod futurum esset, si liberum arbitrium adeundæ hereditatis habuissent.

LXXXVII. PAPINIANVS.

Quid ergo, si ita legaverit, HOC AMPLIVS FILIO ME O? Non dubie voluntatis quidem questio erit, sed non ab similibus prioris casus circa filij providendum, nisi cui.

Digestorum lib. XXX.

evidens voluntas contraria patris probetur. Planè si pluribus filiis institutis, inter eos verbis legatorum bona diuiserit: uoluntatis ratione legatorum actio denegabitur ei, qui non agnouit hereditatem.

¶ A filio instituto potest legari patri uel alteri cuiusque in eadem potestate constituto. *Bar.*

LXXXVIII. IULIANVS.

Questiū est, si filius familiæ, qui filium habebat hæres institutus fuisset, cum esset uterque in potestate aliena, an ab eo filio eius legari possit? Respondit: cum possit à filio patri legari, consequens est, ut uel fratri ipsius, uel filio, uel etiam seruo patris sui legetur.

¶ Si libertatis dies et legari eadem simul, uel libertatis prius ualeat legatum: secus si prius eadem dies legati. *Bar.*

Præsentem quidem die data libertate, seruo legari, uel purè, uel sub conditione poterit. cum uero libertas sub conditione data fuerit, aliàs uiliter, aliàs inutiliter purè legabitur. nam si ea conditio libertatis fuerit, ut patrefamiliæ statim mortuo, possit ante aditam hereditatem existere conditio: ueluti, STICHVS SI DECIM TITIO DEDERIT, uel CAPITOLIUM ASCENDERIT, LIBER ESTO, uile legatum est. Huiusmodi autem conditiones post aditam hereditatem inutile legatum efficiunt. Necessario autem hærede scripto ex asse, etiam hæ conditiones, quæ ante aditam hereditatem impleri possunt, inutile legatum efficiunt.

¶ Si seruo legato idius testatore obuenit libertas: relictum eidem debetur. *Bar.*

Duobus hæredibus institutis, alteri Stichum legauerat: & eidem Stichus decem, cum Stichus uiuo testatore ad libertatem peruenerit. Totum legatum ei debetur. Nam in solidum constituisse causam legati in eius persona hoc quoque argumento est: quod si hæres, cui legatus fuerat, hereditatem non adisset, solidum ab altero hærede consequi posuisset.

Seruo legato legatum datum est. Si alienatus à testatore fuerit, legatum ad emptorem pertinebit. Cum seruus Titio, & eidem seruo aliquid legatur: fideicommissum potest, ut aut seruus alicui restituatur, uel ea, quæ seruo legata sunt. Hoc amplius, etiam ipsi seruo, cum liber erit, fideicommissum à Titio dari potest. Si quis Stichum legauerit, & eundem alienauerit,

De legatis & fideicommissis. I.

217

nauerit, uel manumiserit: deinde codicillis eidem dederit legatum: uel manumisso, uel emptori legatum debetur.

¶ Ea quæ acquiruntur per seruum uiuo testatore, non debentur legatario, secus in quæ sitis post mortem et aditam hereditatem. *Bar.*

Si mihi seruus à te hærede legatus fuerit, & eidem seruo aliquis legauerit, & uiuo eo, qui mihi seruum legauerat, dies legati seruo dati cesserit: confestim id legatum hereditati acquiritur: & ideo quanuis postea moriatur is, qui mihi seruum legauerat: ad me id, quod seruo legatum est, non pertinebit.

¶ Si legatur homo alicui, fructus et accessiones ueniunt a tempore litis contestatæ. *Bar.*

Cum homo ex testamento petitus est: causa eius temporis, quo lis contestabatur, repræsentari debet actori: & sicut partus ancillarum, sic & fructus fundorum interim percepti, in hoc iudicium deducuntur: ita quod seruo legato, uel hereditatis nomine interim obuenit, præstantum est petitori.

¶ Qui consentit alienationi rei a testatore purè sibi relicte, potest adhuc petere precium: licet hæres soluendo rem liberare se possit. *Bar.*

LXXXIX. IDEM.

Si fundum per fideicommissum relictum unus ex hereditibus exculso precio secundum reditum eius fundi, mercatus sit propter res alienum hereditarium, præsentem & assignante eo, cui fideicommissum debebatur: placet non fundum, sed precium eius restitui debere. MARCELLVS notat: Si fundum restituere malit hæres, audiendum existimo.

¶ Licet modus per casum deficiat, debetur legatum. *Bar.*

IULIANVS. Si titio pecunia legata fuerit, & eius fideicommissum, ut alienum seruum manumitteret, nec dominus eum vendere uelit, nihilominus legatum capiet: quia per eum non stat, quod minus fideicommissum præstet. Nam & si mortuus fuisset seruus, à legato non summo ueretur.

¶ Potest relinqui fideicommissum a succedentibus ab intestato pupillo, quod expirat pubertate adueniente. *Bar.*

Sicuti conceditur unicuique ab eo, ad quem legitima eius hereditas uel bonorum possessio peruenitura est, fideicommissum.

ff. Infor.

E

sum

Digestorum lib. XXX.

sum dare: ita & ab eo, ad quem impuberis filij legitima hereditas, vel bonorum possessio peruentura est, fideicommissa recte dabuntur.

XC. VLP. IANVS.

Quod fideicommissum haecenus, quatenus impubes decedat, valebit. Ceterum si pubes factus decesserit, euanciscit fideicommissum.

XC. IULIANVS.

Plane si filium impubem exheredauerit, fideicommissum legitimus haeres prestare cogendus non erit, nisi idem & patri haeres fuerit.

¶ Venditor serui heredis de restituendo rogati tenetur fideicommissario si est soluendo: alius contra emptorem habetur regressus, Bartolus.

Cum qui rogatus erat hereditate, ex qua seruus heres eius institutus erat, restituere, alij seruum vendidisset. Quaesitum est, an hereditate restituere cogendus esset is, ad quem hereditas ex emptione serui heredis scripti peruenisset. Dixi, compellendum esse ad fideicommissum restituendum eum, qui seruum suum heredem scriptum vendidit: cum precij hereditatis, quam restituere rogatus est, habeat. Is autem, ad quem hereditas ex emptione serui heredis scripti peruenierit, ex causa cogendus erit fideicommissum prestare: id est, si dominus serui heredis scripti soluendo non erit.

¶ Gratius dare unam de rebus alternative relidis, tenetur ad illam etiam si aliam elegerit, Bartolus.

Si cui Stichus aut Dama legatus esset, electione legatario data: & fidei eius commissum esset, ut Stichum alteri prestaret: si Damam vendicare maluerit, nihilominus Stichum ex causa fideicommissi prestare debebit. Sine enim pluri est Dama, compellendus Stichum redimere: siue minoris, aequè Stichum iuste dare cogitur: cum per eum steterit, quominus ex testamento habeat, quod fideicommissum fuerat.

¶ Qui est prouisus non pecuniariter, grauari non potest, Bartolus.

Qui testamento manumittitur, & neq; legatum, neq; hereditatem capit, fideicommissum prestare cogendus non est. Ac ne is quidem, qui seruum legatum rogatus fuerat manumittere. Is enim demum pecuniam ex causa fideicommissi prestare cogendus est, qui aliquid eiusdem generis vel simi-

le ex

De legatis & fideicommissis. I.

218

le ex testamento consequitur.

XCII. VLP. IANVS.

Videmus est tamen, nunquid si vice operarum rogauerit eum aliquid dare, debeat hoc fideicommissum valere. Quod nequaquam dicendum est: quia nec operae imponi huiusmodi liberti possunt, nec impostae exiguntur: quauis testator ita cauerit.

¶ Designatio inde legatum soluitur, post legatum reliquum appositum, ipsum conditionale non facit, Bartolus.

XCIII. IDEM.

Quidam testamento vel codicillis ita legauit: AVREOS QUADRINGENTOS PAMPHILAE DARI VOLO, ITA UT INERA SCRIPTVM SIT, A IVBILIO ACTORE AVREOS TOT: ET IN CASTRIS, QUOS HABEO, TOT: ET IN NUMERATO, QUOS HABEO, TOT. post multos annos eadem voluntate manente decessit: cum omnes summe in alios usus translatae essent. quaero, an debeat fideicommissum. Respondi: vero simili esse, patrefamilias demonstrare potius hereditibus voluisse, unde aureos quadringentos sine incommodo rei familiaris contrahere possent, quam conditionem fideicommissi inieciisse, quod initio pure datum esset: & ideo quadringenti Pamphila debebuntur.

¶ Bona uadunt ad fiscum cum onere legatorum, Bartolus.

Quoties lege Julia bona vacantia ad fiscum pertinent: & legata & fideicommissa praestantur, quae prestare cogentur haeres, a quo relicta erant.

¶ Qui tenetur ad quantitatem, respectu speciei perempta specie liberatur, Bartolus.

Si tibi seruus legatus fuerit: & petatum a te, ut Titio aliquid praestares, usque ad precium serui, deinde seruus decesserit: nihil fideicommissi nomine prestare cogendus eris.

¶ Executor non debet ante pecuniam petere, quam conditio legati extiterit, Bartolus.

Si scriptum ex parte heres rogatus sit percipere pecuniam: & eis, quibus testamento legatum erat, distribuere: id, quod sub conditione legatum est, tunc percipere debebit, cum conditio extiterit: interim ab eo, aut eis, quibus legatum est, satisfieri oportet.

z ij

¶ Ille

Digestorum lib. XXX.

Ille cui datur aliquid causa conditionis implende, potest onere fideicommissi gravari. *nar.*

Cui statuliber pecuniam dare iussus est, is rogari potest, ut eandem pecuniam alicui restituat. Nā cum possit testator codicillis purē libertatem dare, & hoc modo cōditionē extinguere: cur non etiam per fideicommissum eandem pecuniam adimendi potestatem habeat?

Fideicommissum in iūctum de re legata, praestatur ut accipitur: si de alia praestatur in integrum. *nar.*

XCIII. IDEM.

Si mihi Stichus legatus esset, fidei q; meae commissum, ut aut Stichum, aut Pamphilum meum servū redderem: & in Stichō aliquid ex legato propter legem Falcidiam perdidissem: necesse habeo, aut Pamphilum servum meū Titio totum dare: aut eam partem Stichi, quam legatorum nomine accepro.

Et in quo ius est postliminii, potest legari. *nar.*

XCIV. IDEM.

Servus ab hostibus captus recte legatur. Hoc enim iure postliminii fit: quemadmodum enim heredem instituere possumus servum, qui in hostium potestate est: ita legare eum quoq; possumus.

Et si optio est legata: potest optare servum specialiter alteri legatum. *nar. tolus.*

XCV. IDEM.

Si domino Stichus legatus esset, & servus eius optio data, partem dimidiam Stichi dico ad dominum pertinere, q; possit servus manumissus eundē Stichum optare.

Dispositio heredum non tollit dispositionem defuncti. *nar. tolus.*

XCVI. IDEM.

Si mihi Sempronius a Titio herede legaverit, Titiusque mihi sub eadem conditione eandem rem legaverit: existente conditione, capiam legatum ex testamento Sempronij.

Qui repudiat ex persona servi, potest agnoscere ex sua. *nar.*

XCVII. IDEM.

Si servo meo Stichus legatus fuerit testamento, idq; legatum repudiaero: deinde prolatis codicillis apparuerit, mihi quoque eundem Stichum legatum esse: nihilominus eundem

De legatis & fideicommissis. I.

219

eundem vindicare possum.

Qui decedit apud hostes, videtur mortuus tempore captivitatis: qui revertitur, videtur semper fuisse in civitate. *nar.*

Si ei, qui in hostium potestate est, legatum fuerit, & is apud hostes decesserit, nullius momenti legatum erit: quantum postliminio confirmari potuit.

Legatum pure relitum servo non iuste manumisso non valet, nec confirmatur si postea manumittatur. *nar.*

XCIX. IDEM.

Si minor viginti annis dominus servum causa non probata manumiserit, & postea legatum ei dederit: isq; alienatus ad libertatem profectus fuerit, legatum nō capit. nam perinde nullius momenti est legatum, ac si sine libertate datum fuisset.

Tunc in fraudem videtur quis fideicommissum assumere, quando non publice sed secrete de restituendo promittit. *nar.*

C. IDEM.

In tacitis fideicommissis fraus legi fieri videtur, quoties quis neque testamento, neque codicillis rogatur, sed domestica cautione, vel chirographo obligat se ad praestandum fideicommissum ei, qui capere non potest.

Si testator munus ex heredibus exemit ab onere, ceteri ad omnia integrum tenentur. *nar.*

CI. IDEM.

Ab omnibus heredibus legatum ita erat: **QVISQVIS MIHI HAERES ERIT, DAMNAS ESTO TITIO DARE CENTVM**: deinde infra comprehensum erat, ne unus ex heredib; ei daret. Queritur, reliqui heredes utrum illius tota centum deberent, an deducta unius hereditaria portione? Responditur, verius esse, reliquos heredes tota centum dare debere: cum & significatio verborum non repugnet huic sententiae, & voluntas testatoris congruat.

Legatario mortuo ante conditionis possibilitatem existentiam, legatum extinguitur: secus in conditione impossibili. *nar.*

In testamento sic erat scriptum: **LVGIO TITIO, SI IS HAEREDI MEO TABELLAS, QVIBVS EIPECUNIAM EXPROMISERAM, DEDERIT, CENTVM DATO**. Titius deinde, antequam tabellas heredi redderet, decesserat. Quaesitum est, an heredi eius legatum

E iij deberetur

Digestorum lib. XXX.

si. impo-
bilis.

deberetur? Cassius respondit: si tabula fuissent, non deberi: quia nō redditis his, dies legati non cessisset, Iulianus notat. Si testamenti faciendi tempore tabellæ nullæ fuerunt, vera ratione dici potest, legatum Titio deberi, & dicitur conditio pro non scripta habeatur. Etia re hostiu posse legari, Sabinus ait, si aliquo casu emi possit. Si Attio ira legatū fuerit: QVISQVIS MIHI HAERES ERIT, DAMNAS ESTO ATTIO HAEREDI DECEM DARE: deducta sua parte Attius decem peret. Item si iussus fuisset heres decem dare, & fundum sibi habere: deducta sua parte, decem dabit. Deniq; constitit, cum ita legatum fuisset: QVISQVIS MIHI HAERES ERIT, DAMNAS ESTO HAEREDI MEO DECEM DARE: exequari omnium heredom partes, eō q; unusquisq; & sibi, & cohæredi suo dare damnatus videretur.

Conditio tacita vel expressa, quæ tacite iuerat, transmissionem non impedit. Bartolus.

Cum quidam hæredē instituisset, quandoq; mater eius decessisset, deinde secundus hæres institutus fuisset, & ab eo legata ei, qui sub cōditione hæres scriptus erat, relicta fuissent: itq; viua matre decessisset, postquam dies legati cesserat: questū est, an heredi eius legata deberentur? veri est, legatū deberi heredi, siue purē *ab instituto legatum datū est primo heredi: siue sub hac cōditione, SI HAERES NON FUERIT: quia moriente eo conditio implētur.

Hæres restituit fideicommissum deducto eo quod sibi debetur. Bartolus.

Si focero à genero suo hæredē instituto, pars hereditatis alij legata fuisset: deducta dote, cum debiturum esse partem hereditatis legatam, Sabinus respondit: quemadmodum si pecunia ex crediti causa focero debita fuisset, nam & ea deducta partem hereditatis daturus fuisset.

Qui legat quod alius sibi debet, videtur legare actiones. Bartolus.

CII. IDEM.

Legatum ita erat: QVAE LVCIVS TITIVS MIHI DEBET, RA HAERES MEVS CORNELIO DARE DAMNAS ESTO. Nihil amplius ex hoc legato, quàm actiones suas hæres præstare debet.

Coratio

De legatis & fideicommissis. I.

220

Coratio imperfecta perficitur ex præsumpta voluntate defuncti. Bartolus.

CIII. ALPHENVS.

SI in testamento scriptum esset, HAERES MEVS AVREOS CENTVM LIGINTIO DAMNAS ESTO, neque adscripsisset DARE: deberi ei legatū constat. Legatarii possunt convenire omnes hæredes pro hereditaria portionē, vel eum hæredem quæ factus est executor, in solidum. Bart.

CIIII. AFRICANVS.

SI à pluribus heredibus legata sint ea, quæ vnus ex his præcipere iubetur, & præstare: in potestate eorum, quibus sit legatum, debere esse ait, vtrumne à singulis heredibus petere velint, an ab eo, qui præcipere sit iussus, itaque eum, qui præcipere iussus sit, cauere debere cohæredibus, indemnes eos præstari. Si quis seruum, cui aliquid sine libertate legauerit, CVM MORIETVR IPSI SERVVS, leget: minime dubitandum, quin vtile legatum futurum sit: propterea scilicet, quod moriente seruo, id, quod ipsi legatum erit, ad eum, cui ipse legatus fuerit, peruenturum sit.

Seruus, qui fugit post testamentum ante mortem, debet persequi sumptibus legatarii. Bart.

CV. IDEM.

SI seruus legatus, viuo testatore fugisse dicatur, & impensa & periculo eius, cui legatus fuit, debet reddi: quoniam rem legatam eo loco præstare hæres debet, in quo à testatore sit relicta.

Dux easque lueratiua, quæ habuerant originem in personis diversorum: possunt in eadem re conuenire. Bart.

Si id, quod ex testamento mihi debes, quilibet alius seruo meo donauerit, manebit adhuc mihi ex testamento actio: & maxime si ignorem meam factam esse, alioquin consequens erit, ut etiam si tu ipse seruo meo donaveris eam inuito me, libereris: quod nullo modo recipiendum est, quando ne solutione quidem inuito me facta libereris.

In legato generali legatarii est electio. Bart.

Cum homo Titio legatus esset, questum est, vtrum arbitrium heredis sit, quem velit, dandi: an potius legatarii? Respondi verius dici, electionem eius esse, cui potestas sit, quæ actione uti velit.

E iiii

Coratio

Digestorum lib. XXX.

¶ Potest legari tui ex duobus qui prius conditionem impleverit. *h.*
Huiusmodi legatum, ILLI AUT ILLI, UT ER
TORVM PRIOR CAPITOLIVM ASCENDE
RIT, vtile esse, euidenti argumento probari ait: quod cō
stet vñfructu libertis legato, ei, qui eorum superuixerit,
proprietaem vtiliter legari. Idque & de hærede instituendo
dicendum existimavit.

¶ Dux cause lucrativæ non possunt concurrere circa idem: nisi ex
altera aliquid absit ex ipsa re vel eius occasione. *h. ar.*

Stichum, quem de te stipulatus eram, Titius à te hærede
mihi legavit. Siquidem nō ex lucrativa causa stipulatio in
tercessit: vtile legatum esse placebat. Sin ex duobus, tunc
magis inutile legatum esse: quia nec absit quicquam, nec bis
eandem res præstari possit. Sed si cūm mihi ex testamento
Titij Stichum deberes, eundem à te hærede Sempronius mi
hi legaverit, fideique meæ commiserit, ut eum alicui resti
tuam, legatum vtile erit: quia non sum habiturus. Idemque
iuris erit, & si pecuniam à me legaverit. Multo magis, si in
priori testamento fideicommissum sit. Item si in priori te
stamento Falcidiæ locus sit: quod inde decedit ratione Fal
cidie, ex sequenti testamento consequar. Item si domino
hæres extitero, qui non esset soluendo, cuius fundum tu mi
hi dare iussus esses: manebit tua obligatio, sicut maneret, si
eum fundum emissem.

¶ Dicitur, amplius, quando facit comparationem actus ad actum, nō
inducit repetitionem: sed si rei ad rem, tunc repetitionem inducit si
reperitur quod repetatur. *h. ar.*

Si ita scriptum erit: AMPLIUS, QUAM TITIO
LEGAVI, HÆRES MEVS SEIO DECEM DA
TO: dubitandum non erit, quin & Titio sum legatum ma
neat, & Seio nihil ultra decem debeatur. Nam & vñatum se
re est sic legare: LVCIO TITIO TOT, ET HOC
AMPLIUS VXORI ET LIBERIS EIVS TOT.

Sed etsi ei, cui nihil legatum est, cum hac adiectione
HOC AMPLIUS, aliquid legetur: minime dubitandum
est, quin id, quod ita legatum erit, debeatur. Multoque minus
dubitandū, si ab eo, qui nihil mihi debet, ita stipulat^r fuero:
AMPLIUS, QUAM MIHI DEBES, DECEM
DARE SPONDES: quin decem debeantur.

¶ vtile

De legatis & fideicommissis. I.

221

¶ Vtile legatum per inutilem libertatis dationem non iudicatur. *h.*

Si servus alienus liber esse iussus, & legatus sit, peti eum ex
legato posse ait. Nam cūm libertas nullius momenti sit, ab
surdum esse, per eam legatum infirmari: quod alioquin va
leret, & si solum datum fuisset.

¶ Demonstratio falsæ adiectionis rei quæ non reperitur, irritat lega
tum. *h. ar. l. 1.*

Qui quinque in arca habebat, ita legavit, vel stipulanti
promisit: DECEM, QUAE IN ARCA HABEO. &
legatum, & stipulatio valebit: ita tamen, ut sola quinque vel
ex stipulatione, vel ex testamento debeantur. ut verò quin
que, quæ decernuntur, ex testamento peti possint, vix ratio pati
tur. nam quodammodo certum corpus, quod in rerum natu
ra non sit, legatum videtur. Quod si mortis tempore plena
summa fuerit, & postea aliquid ex ea deperierit: sine dubio
soli hæredi deperit.

¶ Post mortem hæredis res legata est in periculo eius. *h. ar.*

Si servus legatus sit, & moram hæres fecerit: periculo eius
& vivit, & deterior sit: ut si debilem forte tradat, nihilomi
nus teneatur.

¶ In legatis & fideicommissis dolus & culpa venit ad similitudi
nem contrahentem bonæ fidei. *h. ar.*

Cūm quid tibi legatum, fideique tuæ cōmissum sit, ut mi
hi restituas: si quidem nihil præter ea ex testamento capias,
dolum malum duntaxat in exigendo eo legato, alioquin et
iam culpam te mihi præstare debere, existimavit: sicut in
contractibus bonæ fidei servatur: ut si quidem vtriusque con
trahentis commodum versetur, etiam culpa: si vnius solius,
dolum malus tantummodo præstetur.

¶ Licet verba legati referantur ad debitorem, actio competit cō
tra heredem cui in dubio videtur onus impositum. *h. ar.*

Qui margarita Titio pignori dederat, filium hæredem
instituit, & filiā ex hæredavit: deinde ita cavit, TE TITI
ROGO, FIDEIQUE TVAE COMMITTO, UT MAR
GARITA, QUAE TIBI PIGNORI DEDI, VEN
DAS: ET DEDUCTO OMNI DEBITO TVO,
QUOD AMPLIUS ERIT, ID OMNE FILIAR
MEAE RESTITVAS. Ex ea scriptura filiam à fratre fi
deicommissum petere posse, ut in actiones suas adversus de
bitorem

Digestorum lib. XXX.

bitore ei præstaret. hoc enim casu cum, qui creditor fuisset, debitorem intelligendum eius scilicet, quo precium pignoris summam debiti excedat. Non autem mirandum, si alius rogatus sit, alius fideicommissio obstringatur. Nam & cum in testamento ita scribitur, **ROGO TE TITI, VT ACCEPTIS CENTVM, ILLVM SERVVM MANVMITTAS, VEL SEMPRONIO QUID PRÆSTES**: parum quidem aptè scribi: verum æquè intelligendum hæredis fideicommissum, vt pecuniam Titio præstet: idèq; & ipsum Titium cum hærede acturum, & libertatem seruo, vel Sempronio, quod rogatus sit, præstare cogendum.

¶ Omnis de mutuando alieni iuramentum valet. *bar.*

Aufidius filio suo fideicommissit, vt certam pecuniam quatuor libertis suis mutuam daret: & vsuras leuiores taxauerat. Placuit, hoc fideicommissum vtile totum esse.

¶ Verba debent intelligi, ut aliquid operentur, *bar.*

CVI. IDEM.

Si quando quis vxori suæ ea, quæ viuis donauerat, vulgari modo leget: non de aliis donationibus cum videri sentire ait, quàm de his, quæ iure valuerunt non sunt: alioquin frustra ei legaturus sit, si ita exprimat, **QVÆ VXORI MEAE IVRE DONAVERO, EA EI LEGO.** vel ita, **QVÆ VXORI MANVMISSIONIS CAUSA DONAVERO.** Nam inutile legatum futurum est.

¶ Facultas solvendi aliud pro alio, transit ad singularem successorem. *bar.*

Heres, cuius fideicommissum erat, vt mihi fundus aut centum daret: fundum Titio vendidit. Cum electio ei relinquatur, vtrum malit, dandi, vt tamen alterum solidum præstet. Prætoris officio convenire existimo, vt si pecuniam offerat, inhibeat fundi persecutionem: ita etenim eadem causa constinetur, quæ futura esset, si alienatus fundus non fuisset: quando etiam adversus ipsum hæredem officium Prætoris suæ arbitri tale esse deberet, vt si fundus non præstaretur, neque pluris, neque minoris, quàm centum æstimaretur.

¶ Qui solvit seruum malum, actione de dolo tenetur ad damnum: actione personali tenetur ad rem legatam. *bar.*

CVII. IDEM.

Si generaliter hæres seruum, quæ ipse voluerit, dare iussus, sciens

De legatis & fideicommissis. I.

222

sciens furum dederit, sique furtum legatario fecerit: de dolo agi posse ait. Sed quoniam illud verum sit, hæredem in hoc teneri, vt nõ pessimum detrad hoc teneri, vt & alium hominem præstet, & hunc pro noxæ deditioe relinquat.

¶ Omnis pro parte recusatum facit legatarium perdere totum. *bar.*

CVIII. MARTIANVS.

Etiam si partis bonorum se excusauerit tutor, puta Italicarum, vel provincialium rerum: totum, quod testamento datum est, ei auferetur, & ita diui Severus & Antoninus rescripserunt.

¶ Si legatur res, cuius non est commercium separatione ab alia, debetur æstimatio. *bar.*

CIX. IDEM.

Si inquilinos sine prædiis, quibus adherent, legaverit, inutile est legatum. Sed an æstimatio debeatur, ex voluntate defuncti statuendum esse, diui Marcus & Commodus rescripserunt.

¶ Qui alienat rem legatam, tenetur legatario ad æstimationem. *bar.*

Cum seruum suum hæres damnatus dare, cum manumiserit, tenetur in eius æstimationem: nec interest, si scierit, an ignoraverit legatum. Sed & si donaverit seruum hæres, & eum is, cui donatus est, manumiserit, tenetur hæres, quauis ignoraverit, à se eum legatum esse. Si ita legatum fuerit, **TITIO CVM SERVO DO LEGO**: vtriusque legatum est: sicut si fundus cum domo Formiana legatus esset.

¶ Legatum ex iuramentum contra bonos mores non tenet. *bar.*

Si quis scripserit testamento fieri, quod contra ius est, vel bonos mores, non valet: veluti si quis scripserit contra legem aliquid, vel contra edictum Prætoris, vel etiam turpe aliquid.

Diui Severus & Antoninus rescripserunt, iussurandum contra vim legum & auctoritatem iuris in testamento scriptum, nullius esse momenti.

¶ Seruo alieno legari potest quoad serviat. *bar.*

CX. IDEM.

Seruo alieno ita legari potest, **QVOD AD SERVVM VEL SI FORTE SERVVS TITII ERIT**, vt & Marcellus ait.

¶ Alimenta possunt relinquæ seruo proprio. *bar.*

Si quis

Digestorum lib. XXX.

Si quis post tempus libertatem seruo suo dederit: & interea rogauerit heredem, donec ad libertatem perueniat, cibaria ei dare: testatoris voluntari obtemperandum esse, diui Severus & Antoninus rescripserunt.

Ab illo qui substitutus est vulgariter, intelliguntur repetita reliqua ab institutis: & substituto pupillariter non debentur ex repetitione, quae a pupillo deberi ceperunt. *Bar.*

Si quis à primo heredem centum legauerit alicui, & eidem à secundo ducenta, posteaque generaliter repetierit legata, trecenta videtur repetisse. Sed si pater impuberi filio substituerit, & à substituto legata repetierit: si pupillus haeres extiterit, & intra pubertatem decesserit, repetitio non valet: quia defuncti voluntas haec est, ut semel debeatur.

Non censetur repetita conditio, quae repetita iuraret. *Bar.*

Si ab impubere legatum fuerit sub conditione, si ad pubertatem pervenerit: & à substituto repetitum fuerit: legatum debetur & à substituto: nec videtur repetita conditio, quae inutile legatum facit.

Ineptae voluntates defunctorum non sunt seruandae. *Bar.*

Ineptas voluntates defunctorum circa sepulturam, veluti ut vestes, aut quae alia superuacua ei in funus impendatur, non valere, Papinianus libro tertio scribit.

Nullus puer à patre: libertus à patrono: quilibet à fisco succedente potest ab intestato fideicommissum relinquere. *Bar.*

CXI. IDEM.

Illiusfamilias miles, vel veteranus, licet sine testamento decessat, potest fideicommittere à patre: quia etiam testamentum facere potest. Si libertus ab intestato decesserit: à patrono potest usque ad partem debitam fideicommissum relinquere: quia si testamentum faceret, licebat ei partem debitam solam relinquere. Qui intestato decessit, & scit bona sua ad fiscum peruentura vacantia, fidei fisci committere potest.

In quantum quis honoratur, in tantum grauatur. *Bar.*

Apud Marcellum libro duodecimo Digestorum talis questio agitur: Quidam ab eo, cui fundum legauerat, fideicommisserat, ut eum fundum post mortem suam restitueret Sempronio. eiusdem legatarij fideicommisserat, ut Titio daretur centum. Queritur, quid iuris sit: Et ait Marcellus, si Titio testator

De legatis & fideicommissis. I.

223

stator centum ex fructibus, quos vixus legatarius perciperet, reliquisset: & legatarius post tantum temporis decessisset, ut ex fructibus centum fierent: Titium centum accepturum. si post acceptum legatum confestim decessisset legatarius, Titij fideicommissum extinguatur: quia placet, non plus posse rogari quem restituere, quam ei reliquum esset. Sed si Titij fideicommissum non esset, in tempus mortis legatarij collatum: ait Marcellus, confestim fideicommissum Titio dandum: sed cautione exacta, quanto amplius ceperit, reddi, quam cautionem ita committi, si prius legatarius decessisset, quam ex fructibus centum perciperet. Sed vix est, ut legatarius ex redditibus voluerit ante dare, quam fructus legatarij percepisset. Certè erit legatarius audiendus, si velit totum fundum praestare, si de restituendo caueatur. Absurdum enim est, de suo eum praestare centum, maxime si fundus centum, vel non multo pluri sit, quo iure vitur.

Legatum rei, cuius est commercium in communis: licet non sit legatarij, valet: ex affirmatio debetur. *Bar.*

Si quid alicui licite fuerit relictum, quod ipse quidem propter corporis sui vitium, vel propter qualitatem relictæ, vel aliam quamcunque probabilem causam habere non potuit, alius tamen habere potuit: quanti solet comparari, tantam æstimationem accipiet.

Verba directa trahuntur ad fideicommissum, si iure directo non possint ualere. *Barolus.*

Ut quis heredem instituat aliquem, rogari non potest. Planè senatus censuit, perinde habendum, atque si rogasset hereditatem restitui. Quid ergo, si heres post mortem suam rogatus fuerit hereditatis suae partem quartam restituere? Verius esse existimo, quod & Scauola notat, & Papyrius Fronto scribit, valere fideicommissum, atque si de hereditate sua restituenda rogatus esset: & catenus restituendam, quantum hereditas testatoris pateretur.

Non potest quis grauari ut filium suum emancipet. *Bar.*

Secundum vulgarem formam iuris, & si liberos suos emancipare rogatus fuerit quis, non cogitur hoc facere. Potestas enim patria inæstimabilis est.

Non possunt legari aedes destruendae. *Bar.*

Aedes destruendae neque legari, neque per fideicommissum

Digestorum lib. XXX.

sum relinqui possunt. & ita Senatus censuit.

¶ Legatum seruo acquiritur et si liber reperitur tempore quo dies sedit. Bartolus.

Si fideicommissum relictum fuerit seruo alieno sine libertate, & ad libertatem peruenierit: dicendum est, posse eum ad capiendum admitti.

¶ Fideicommissum inuicem conditionale non potest ante conditionem restitui fideicommissario in potestate constituto, etiam si sint plures fideicommissarii. Item ante diem quis non cogitur restituere, sed cauere: alias patitur missionem: & missio patris uel domini potest prodesse seruo uel filio. b. d. multum notat & magistra liter. Bartolus.

Diui Severus & Antoninus rescripserunt, eum, qui rogatus esset sub conditione fratris sui filiis restituere: ante diem fideicommissi cedentem, ne quidem ex voluntate eorum posse restituere his in potestate patris agentibus: cum possit die fideicommissi cedente sui iuris constitutis ipsis restituere vel si aliquis ex his ante decesserit, non omnibus. Idem principes rescripserunt, filiis ante diem fideicommissi venientem restitui hereditatem maternam necesse non esse: sed prestare heredem posse vulgarem cautionem: aut si prestare eam non poterit, mitti liberos in possessionem, fideicommissi seruandi causa: ut pro pignore, non ut pro dominis possideant: nec ut alienandi ius, sed ut pignus habeant: ut filius per patrem fructus consequatur, & seruus per dominum.

¶ Quo ad conditionis defectum sufficit extare liberos licet non sint heredes. Bartolus.

Cum quis rogatus erit, si sine liberis decesserit, per fideicommissum restituere: conditio defecisse videbitur, si patri superuixerint liberi: nec quaeretur, an heredes extiterint.

¶ Prohibitio alienationis facta sine causa non respectu certa: persone non ualet: alias ualeret nisi in praedictum creditorum. b. ar.

Diui Severus & Antoninus rescripserunt, eorum, qui in testamento verant quid alienari, nec causam exprimunt, propter quam id fieri velint: nisi inueniantur persona, cuius respectu hoc a testatore dispositum sit: nullius esse momenti scripturam, quasi nudum praeceptum reliquerint: quia talem legem testamento non possint dicere. Quod si liberis, aut posteris, aut libertis, aut heredibus, aut aliis quibuscumque per-

De legatis & fideicommissis. I.

224

personis consulentes, eiusmodi voluntatem significarent, seruandam eam esse: sed haec neque creditoribus, neque fisco fraudi esse. Nam si propter heredis creditores testatoris bona uenerint, fortunam communem fideicommissarij quoque sequuntur.

¶ Ad reuocandum fundum contra defuncti voluntatem alienatum huius herede admittantur filij eius emancipati in potestate uero retenti eo mortuo, si ei heredes non sint. Item non uidetur extra familiam alienatum, si omnibus inaequaliter uel uni tantum est restitutum. Bartolus.

Cum pater filio herede instituto, ex quo tres habuerat nepotes, fideicommississet, ne fundum alienaret, & ut in familia relinqueret: & filius decedens duos heredes instituisset, tertium exheredasset, eumque fundum extraneo legasset: diui Severus & Antoninus rescripserunt, verum esse, non paruisse voluntati defuncti filium. Sed & si eam duos exheredasset, unum heredem instituisset, fundumque extraneo legasset: puta Marcellus, posse exheredatos petere fideicommissum, quod euenit, & si unus filios emancipasset, & postea fundum alienasset. Sed si omnes filij heredes instituti sint ex disparibus partibus, non possunt petere fideicommissum ex minori parte scripti, ut viriles, non hereditarias partes in co habeant. verum est enim in familia reliquisse, licet uni reliquisset. Item si unum heredem instituisset, nec quicquam legasset: exheredati nihil interim, quando in familia res est, petere possunt.

¶ Ver interim specie pluribus insolidum debita: quis liberatur ab omnibus. b. ar.

Interdum etiam cum lucro heredis moritur seruus legatus, vel per fideicommissum relictus: veluti si alienus vel proprius, (si tamen pluribus separatum est ita relictus, ut unusquisque insolidum capiat) sine culpa heredis mortuus sit.

CXII. VLPIANVS.

ETIAM hoc modo: C V P I O U T D E S, O P T O U T D E S, C R E D O T E D A T V R V M: fideicommissum est.

¶ Ponit hic definitionem legati. b. ar.

CXIII. FLORENTINVS.

LEGATUM est delibatio hereditatis, qua testator ex eo, quod uniuersum heredis foret, alicui quid collatum velit.

¶ Quatenus

Digestorum lib. XXX.

Quatenus relinquitur heredi a seipso, non ualet: *et accrescit eo.*
Modo, Bartolus.

Heredi a semetipso legatum dari non potest, à cohærede potest. Itaque si fundus legatus sit ei, qui ex parte dimidia hæres institutus est, & duobus extraneis: ad hæredem, cui legatus est, sexta pars fundi pertinet: quia à se vindicare non potest, à cohærede verò semissario, duobus extraneis concurrentibus, non amplius tertia parte: extranei autem & ab ipso hærede, cui legatum est, semissem, & ab alio hærede tridentem vendicabunt. Alienus seruus hæres institutus legari ipse à se, nec totus, nec pro parte potest. Seruo hæreditario rectè legatur, licet hæreditas adita non sit: quia hæreditas personæ defuncti, qui eam reliquit, vice fungitur.

Seruitutes prædii legati additione hæreditatis confuso sunt restituantur. *Bartolus.*

Fundus legatus talis dari debet, qualis relictus est. Itaque siue ipse fundo hæredis seruitutem debuit, siue ei fundus heredis: licet confusione dominiij seruitus extincta sit, pristinius restituendum est. & nisi legatarius imponi seruitutem patitur, petenti ei legatum, exceptio doli mali opponitur. Si verò fundo legato seruitus non restituitur, actio ex testamento superest.

Quod relinquitur in honorem ciuitatis, ualet. *Bar.*

CXIII. MARCELLVS.

Si quid relictum sit ciuitatibus, omne ualet, siue in distributionem relinquatur, siue in opus, siue in alimenta, siue in eruditionem puerorum, siue quid aliud.

CXV. NERATIVS.

Et eo modo relictum, EXIGO, DESIDERO, VT DES, fideicommissum ualet. Sed & ita: Volo hæreditatem meam titii esse, seio hæreditatem meam restitvtrvm te titio.

Fidei commissio reddendarum rationum non se extendit ad reliqua, nec ad dolum, nec ad peculium. *Bar.*

CXVI. MARTIANVS.

Si seruus vetitus est à testatore rationes reddere: non hoc consequitur, vt nec quod apud eum sit, reddat, & lucrificiat: sed ne scrupulosa inquisitio fiat, hoc est, vt negligentia ratio

De legatis & fideicommissis. I. 225

ratio non habeatur, sed tantum fraudum: idè & manumisso non videtur peculium legari per hoc, qd vetitus est rationes reddere.

Omnes præstantorum reddituum alienationem proprietatis non impedit. *Bar.*

CXVII. VLPIANVS lib. ij. Responsorum respondit.

Nihil proponi, cur prohibeatur hæres ædificia distrahere, è quorum redditu sportulæ sint relictæ: salua tamè causa legari.

Quoties est prohibitum aliquid, consensu eorum in quorum fauorem prohibitum est, efficitur licitum. *Bar.*

Omnibus, quibus fideicommissum relictum est, ad distractionem consentientibus, nullam fideicommissi petitionem supersuturam. Fructus ex fundo purè legato, post aditam hæreditatem à legatario perceptos, ad ipsum pertinere: colonum autem cum hærede ex conducto habere actionem.

Distio cum, siue proferatur à testatore, siue à lege: coniunctione inducit. *Bar.*

CXVIII. MARTIANVS.

Si quis legauerit Titio cum Mæcio: & sine altero alter ad legatum admittitur. Nam & cum dicit Prætor, VENTREM CVM LIBERIS IN POSSESSIONEM ESSE IVREO: etsi non sint liberi, venter in possessionem mittitur.

Ciuitas potest petere quod relinquitur in honorem vel ornamentum ciuitatis. *Bar.*

CXIX. PAVLVS.

Ciuitatibus etiam legari potest, quod ad honorem ornamentumque ciuitatis pertineat. Ad ornatum, putà quod ad instruendum forum, theatrum, stadium, legatum fuerit. Ad honorem, puta quod ad edendum munus, venationem, ludos Scenicos, ludos Circenses: aut quod ad diuisionem singulorum ciuium, vel epulum relictum fuerit. Hoc amplius, quod in alimenta ætatis infirmæ (putà senioribus, vel pueris, puellisq;) relictum fuerit: ad honorem ciuitatis pertinere videtur.

Portio hæreditatis pro non scripta accrescit cum onere cohæredi simul cum deficiente grauato. *Bar.*

ff. Infor.

F

LVCIVS

† De his honora-
riis ludis
diffuse A-
lex. lib. vi.
geni. die.
cap. 19.

Digestorum lib. XXX.

**IVCIVS TITIVS ET CAIVS SEIVS PV
BLIO MAEVIO DECEN DARE DAMNAS SVM
TO.** Caius Seius hæres non extitit. Sabinus ait, Titium so
lum legatum debiturum: nam Seium pro non scripto habē
dum esse. Hæc sententia vera est.

¶ Non potest quis in plus gratiari, q̄ apud eum remaneat deducto
onere conditionis. *Bar.*

Eum, cui sub hac conditione fundus legatus est, si centum
hæredi dedisset: si tantū sit in precio fundi, q̄tū hæredi dare
iussus est, non est cogendus legatarius fideicommissum à se
relictum præstare: quoniam nihil ex testamento videtur ca
pere, qui tantum erogat, quantum accipit.

¶ si creditor debitori succedit, creditum extinguatur pro par
te hereditaria: nisi probetur testatorem compensare voluisse.
Barolus.

CXX. MARCELLVS.

LVcius Titius cum duos filios hæredes relinqueret, te
stamento ita cavit: QVISQVIS MIHI LIBE
RORVM MEORVM HÆRES ERIT, EIVS
FIDEI COMMITTO, VT SI QVIS EX HIS
SINE LIBERIS DECEDAT, HÆREDITATIS
MEAE BESSEM, CVM MORIETVR, FRATRI
BVS SVIS RESTITVAT. frater decedens, fratrem
suum ex dodrante fecit hæredem. quæro, an fideicommissio
satisfecerit? Marcellus respondit: id, quod ex testamento Lu
cij Titij fratri testator debuisset, pro ea parte, qua alius hæ
res extitisset, peti posse: nisi diuersum sensisse eum probare
tur: nam parum inter hanc speciem interest, & cum aliis cre
ditor debitori suo hæres extiterit. Sed planè audiendus erit
colhæres, si probare possit, ea mente testatorem hæredē in
stituisse fratrem suum, vt contentus institutione, fideicommis
so abstinere deberet.

¶ si ex verbis testatoris non apparet persona, cui debet fieri resi
tutio, qualisqualis præsumptio assumitur: tacita fidei infraudem le
gis assumpta. *Barolus.*

**In testamento ita scriptum est: CAIO SEIO ILLVD
ET ILLVD HÆRES MEVS DATO: ET TE
SRI ROGO, FIDEIQVE TVAE MANDO,
VTI EA OMNIA QVÆ SCRIPTA SVNT,
REDDAS**

De legatis & fideicommissis. I.

226

**REDDAS SINE VLLA MORA, ET REDDAS
IPSE.** Quæro, an tacitum fideicommissum sit, cum perso
nam testator, cui restitui veller, testamento non significave
rit? Marcellus respondit: si in fraudem legum tacitam fidem
Seius accommodasset, nihil ei posse, si his verbis paterfa
miliās cum eo locutus esset. Non enim ideo circumvenisse mi
nus leges existimandum esse: cum perinde incertum sit, cui
prospicuum voluerit.

¶ nominati nōnne proprio tenentur in iuriles, si appellatiua tene
tur in hereditarias portiones. *Barolus.*

CXXI. NERATIVS.

Si hæredes nominatim enumerati, dare quid dānati sunt:
propius est, vt viriles partes debeant: quia personarum
enumeratio hunc effectum habet, vt exequentur in legato
præstando: quod si nominati non essent, hereditarias par
tes debiuri sunt.

¶ sicut legata per contra tabulas patroni minuitur, ita per ce
piones hereditatis. *Bar.*

CXXII. IULIANVS.

Si hæres centum præcipere iussus sit, & restituere hæredi
tatem, & patronus bonorum possessionem contra tabu
las perierit: sicut legata, ita & præceptio pro parte, quam pa
tronus abstulit, minuetur.

¶ A substituto uel legitimo exheredati non potest legatum relin
qui, seus in iustitio qua beneficio præerit succedit per contra ta
bulas. *Barolus.*

CXXIII. PAVLVVS.

AB exheredati substituto in iustitio legatum datur. ergo
nec à legitimo exheredati fideicommissum dari po
terit: quod & legitimi eo iure præstare coguntur, quasi
scripti fuissent. Sed si committente aliquo ex liberis in edi
ctum Prætoris, quo contra tabulas bonorum possessionem
pollicetur, scriptis quoque filius contra tabulas bonorum
possessionem perierit: substitutus eius legata pro modo pa
trimonij, quod ad filium peruenit, præstabit: perinde ac
si id, quod per bonorum possessionem filius habuit, à pa
tre accepisset.

¶ nemo a posthumo instituto, debetur a substituto non nato
posthumo. *Bar.*

Digestorum lib. XXX.

Cum à posthumo ita legetur, *SI HAERES ERIT* & non nato posthumo substituti aedeant: legata eos debere existimandum est, quæ ille, si viveret, debiturus erat.
¶ Posthumo alieno potest legari, et potest haeres institui. Bartolus.

CXXIIII. IDEM.

* Als Hæ
redi post-
humo,

A* Fratri posthumo fideicommissum dari potest. So-
la enim voluntas servatur in fideicommissis: & obti-
nuit sententia Galli, alienos quoque posthumos, legitimos
nobis haeredes fieri.

¶ Qui accipit uxorem ille gūme scienter, ab ea non capit, sed ipsi
relinquere potest. Bartolus.

CXXV. MARTIANVS.

Si tutor pupillam suam contra senatusconsultum vx-
orem duxit, illa quidem ex testamento eius capere po-
test, ipse autem non potest: & merito delinquit enim,
qui prohibitas nuptias contrahunt, & merito puniendi
sunt, quod imputari non potest mulieri, quæ à tutore de-
cepta est.

Digestorum seu pandectarum
Liber. XXXI

De legatis & fideicommissis,
Liber secundus.

¶ Si legatum in arbitrium alterius conditionaliter conferatur, si
suspenditur sicut per quamlibet aliam conditionem: sed si non conditio-
nalter, non suspenditur. Bartolus.

I. VLPIANVS.

De legatis & fideicommissis. II. 227

LN ARBITRIUM AL-
terius conferri legatum, ve-
luti conditio * potest. Quid
enim interest, si *TITIVS*
IN CAPITOLIUM A-
SCENDERIT, mihi le-
getur: AN SIVOLVERIT? Sed
cum ita legatū sit pupillo sine
pupilla: ARBITRIO TU-
TORVM: neque conditio
ineff legato, neq; mora: cum
placeat, in testamentis lega-
tum, in alterius arbitrium collatum pro viri boni arbitrio
accipi. Quæ enim mora est in boni viri arbitrio, quod inie-
ctum legato, velut certam quantitatem exprimit, pro viri-
bus videlicet patrimonij?

* Als nōn
potest qe
enim.

¶ Si plures res nominatim, plura sint legata: secus si uno iun-
cti nomine comprehendantur. Bartolus.

II. PAVLVS.

Quoties nominatim plures res in legato exprimun-
tur, plura legata sunt. Si autem suppellex, aut ar-
gentum, aut peculium, aut instrumentum legatum sit: vnum
legatum.

¶ Valeri legatum etiam si conferatur in conditionem, quæ in alte-
rius potestate consistit. Bartolus.

III. IDEM.

Si ita legetur, HAERES DARE DAMNAS ESTO,
SI IN CAPITOLIUM NON ASCEN-
DIT: vtile legatum est, quanvis in potestate eius sit, ascen-
dere vel non ascendere.

¶ Si una res vel plures legantur sub nomine collectivo, non potest
una acceptari, alia non, secus si plures nominatim, nisi illa quæ repe-
diatur, habeat annexum omnis. Bartolus.

IIII. IDEM.

Neminem eiusdem rei legatæ sibi partem velle, & partē
nolle, verius est.

V. IDEM.

Sed duobus legatis relictis, vnum quidem repudiare, alie-
rum verò amplecti posse, respondetur. Sed si vnum ex le-
gatis

F ij

Digestorum lib. XXXI.

garis onus habeat, & hoc repellatur, non idem dicendum est. Pone cum, cui decem & Stichus legatus est, rogatum seruum manumittere, si Falcidia locum habet, ex decem utriusque legati quarta deducetur. Igitur repudiato seruo non cui tabitur onus deductionis: sed legatari⁹ ex pecunia duas quartas relinquet.

VI. IDEM.

CRege autem legato non possunt quædam sperni, quædam vendicari: quia non plura, sed vnum legatum est. Idemque dicemus peculio legato, aut veste, aut argento, & similibus.

Qui non caput partem, quis indignus, facit partem. *Bar.*

VII. IDEM.

Si Titio, & ei, qui capere non potest, decem legata sint: quia duobus hæres dare damnatur, & vnus capere non potest, quinque sola Titio dantur.

VIII. IDEM.

Si quis seruum hæredis vel alienum legasset, & is fugisset, cautiones interponendæ sunt de reducendo eo. Et si quidem vno testatore fugerit, expensis legatarij reduciur: si post mortem, sumptibus hæredis.

Legatum alternatiue censetur plura, quo ad verum nominationem, inum quo ad præstationem. *Bar.*

Si ita legetur, SEMPRONIO DECEM, AUT SI SOLVERIT, STICHVM HOMINEM LEGO: hoc casu duo legata sunt, sed vno contentus esse debet.

Si legatur certum corpus, illud debetur quod ex illo corpore reperitur.

Si quis legauerit, EX ILLO DOLIO AMPHORAS DECEM: & si non decem, sed pauciores inueniri possint, non extinguuntur legatum, sed hoc tantummodò accipit, quod inuenitur.

Si testator sensus de certo legatario, nec apparet de quo: potest hæres eligere quem vult. *Barolus.*

Si inter duos dubitetur de eodem legato, cui potius dari oporteat: utputa, si Titio relictum sit, & duo eiusdem nominis amici testatoris veniant, & legatum petant, & hæres solvere paratus sit, deinde ambo defendere hæredem parati sint: eligere debere hæredem, cui soluat, ut ab eo defendatur, cõstat.

Si

De legatis & fideicommissis. II. 228

Si in petendo legatarius & substitutus sibi concurrant, in dubio est primus legatarius præferendus. *Bar.*

Certam pecuniam legatam, si & legatarius & substitutus legatarij petat, & hæres solvere paratus sit: si ambo defendere hæredem sunt parati, eligere debet hæres, cui soluat, ut ab eo defendatur. & si neutrius manifesta calumnia videatur: ei potius soluendum, cui primum legatum est.

Si legatur pars hereditatis, intelligitur cum bonoribus & oneribus: si pars bonorum, intelligitur deductis oneribus. *Bar.*

Si cui certam partem hereditatis legauero, diuus Adrianus rescriptis, ut neque precia manumissorum, neque funeris impensa deduceretur.

IX. MODESTINVS.

Cum autem pars bonorum ita legatur, BONORVM MEORVM, QUAE SVNT CVM MORIAR: & manumissorum precia de medio deducenda sunt.

Quod rei legata accedit, ad legatarium pertinet. *Bar.*

X. LABEO.

Cum fundus nominatim legatus est, si quid ei post testamentum factum adiectum sit, id quoque legato cedit, etiam si illa verba adiecta non sint, QVI MEVS ERIT: si modò testator eam partem nõ separatim possedit, sed vniuersitati prioris fundi adiunxit.

Et si tulerit non potest hæres legare, nisi sub conditione libertatis: vel si moriente hærede seruis futurus sit liber. *Bar.*

XI. POMPONIUS.

Si tulerit ab hærede ne tunc quidem cum dubia eius sit ex testamento libertas, legatum sine libertate accipere posse, Labeo ait: quia seruus eius esset. Sed si hæres eandem conditionem legato inserat, quæ libertati a testatore data proposita fuerit, valet legatum. Nam & si cum moreretur hæres, seruus liber esse iussus esset, rectè sine libertate ei ab hærede legari posse constitit, quod superuacuum sit, ei libertatem dare, quam ex testamento hæredis capturus non sit, sed testatoris.

Premissam ad tempus, post tempus videtur prohibitum esse: & post electionem sola res electa videtur esse in legato: & variare nõ licet. *Bar.*

Digestorum lib. XXXI.

STICHVM AVT PAMPHILVM, VTRVM
HÆRES MEVS VOLET, TITIO DATO IDVM
VTRVM VELIT DARE, EO DIE, QVO TE-
STAMENTVM MEVM RECITATVM ERIT,
DICA T. Si non dixerit hæres, Stichum, an Pamphilum da-
re malit: perinde obligatum cum esse puto, ac si Stichum aut
Pamphilum dare damnatus esset, vtrum legatarius elegerit.
Si dixerit se Stichum dare velle, Sticho mortuo liberari eū.
Si ante diem legati cedentem alter mortuus fuerit: alter, qui
supererit, in obligatione manebit. Cū autem semel dixe-
rit hæres, vtrum dare velit, mutare sententiam non poterit,
& ita etiam Iuliano placuit.

¶ Pecunia legata etiam si in bonis non esse reperitur, ex hæredita-
tate soluenda est. *Bar.*

XII. PAVLVS.

SI pecunia legata in bonis legantis non sit, soluendo ta-
men hæreditas sit: hæres pecuniam legatam dare com-
pellitur, siue de suo, siue ex venditione rerum hæreditaria-
rum, siue vnde voluerit.

¶ Dies incertus habetur pro conditione. *Bar.*

Quod ita legatum est, HÆRES, CVM MORIETVR,
LVEIO TITIO DATO DECEM: cū incerta die
legatum est, ad hæredes legatarij non pertinet, si viuo hære-
de decesserit.

¶ Quando factus hæredis debitor liberatur, imputatur hæredi. *Bar.*
Solus.

XIII. POMPONIVS.

Q Vi duos reos eiusdem pecuniz habebat, Titium at-
que Mævium ita legauit: QVOD MIHI TI-
TIVS DEBET, MÆVIO HÆRES MEVS DA-
TO: QVOD MIHI MÆVIVS, SEIO DATO. his
verbis onerat hæredem. Nam cū actiones suas hæres Mæ-
nio præstiterit aduersus Titium, videtur Mænius factio eius
liberatus esse, & idcirco Seio hæres tenebitur.

¶ Si idem legatur duobus in solidum, vni debetur res, alii aestima-
tio. *Bar. et Solus.*

Si is, qui vnum rem habebat, quod is sibi deberet, duob'
in solidum separatim legasset, oneratur hæres duobus satisfacere,
vni actionem cedendo, alteri pecuniam soluendo.

¶ In

De legatis & fideicommissis. II.

229

¶ In dubio libertas præualeat legato. *Bar.*

XIII. PAVLVS.

SI idem seruus & legatus, & liber esse iussus sit, fauor liber-
tatis præualeat. Sin autem & in posteriore scriptura lega-
tus est, & euidens ademptio libertatis ostenditur, legatum
propter defuncti voluntatem præualebit. Seruo alieno
hærede instituto, post mortem domini eius, cui acquisita hæ-
reditas esset, & libertatē fideicommissariā dari posse cōstat.

¶ Vtriusque rei legat. & alternatiue non potest pars præstari: sed
vna solida debet solui. *Bar.*

XV. CÆLVS.

SI quis duobus hæredibus instituit ita legauerit, STI-
CHVM AVT DECEM HÆREDES DANTO:
non potest alter hæredum quinque, alter partem Stichi da-
re: sed necesse est vtrunque, aut Stichum totum, aut decem
soluere.

¶ Duo rei credendi per dictionem alternatiuam possunt constitui:
¶ ille erit potior, qui prius lit em contestabitur. *Bar.*

XVI. IDEM.

SI Titio aut Seio, vtri hæres vellet, legatum relictum est:
SI hæres alteri dando, ab vtroque liberatur. Si neutri dede-
rit, vterque perinde petere potest, atque si ipsi soli legatum
foret. Nam vt stipulando duo rei constitui possunt, ita & te-
stamento potest idem fieri.

¶ Quando fideicommissum deficiit, legatum remanet penes lega-
tarium, nisi sit nudus minister. *Bar.*

XVII. MARCELLVS.

SI quis Titio decem legauerit, & rogauerit, vt ea restituat
Mævio, Mæuiusque fuerit mortuus. Titij commodo ce-
dit, non hæredis, nisi si duntaxat, vt ministrum Titium ele-
git. Idem est, & si ponas vsumfructum legatum.

¶ Negligentia eius qui potest eligere innum ex certis, facit omnes
ad legatum admitti. *Bar.*

SI hæres damnatus esset, decem vni ex libertis dare, & nō
constiterit, cui daret: hæres omnibus eadem decem prestare
cogendus est.

¶ Potest mihi legari res mea sub conditione si mea esse defierit. *Bar.*

XVIII. CÆLVS.

HÆredem meum ita tibi obligare possum, vt si quan-
doque,

Digestorum lib. XXXI.

deque, cum ego moriar, tuus seruus Stichus non erit, dare eum sibi damnas sit.

¶ Per petitionem vel solutionem inius ex rebus. *alternativus legatus, ius eligendi consumitur, etiam si eam solam quis legatam putavit, Bartolus.*

XIX. IDEM.

¶ Si is, cui legatus sit Stichus aut Pamphilus, cum Stichum sibi legatum putaret, vendicaverit: amplius mutandæ vendicationis ius non habet: namque & si damnatus heres alterutrum dare, Stichum dederit, cum ignoraret sibi permissum vel Pamphilum dare, nihil repetere poterit.

¶ In legato proprietatis coniunctio legalis non inducit ius accrescendi. *Bartolus.*

XX. IDEM.

¶ Et Proculo placebat, & à patre sic accepi, quod seruo communi legatum sit, si alter dominorum omitteret, alteri non aderecere. non enim coniunctim, sed partes legatas. nam si ambo vendicasset, eam quemque legati partem habiturum, quam in seruo haberent.

¶ *Alia demonstratio quantitatis expressa legatum non initiat. Bartolus.*

XXI. IDEM.

¶ Cum quidam uxori suæ dotem reddidisset, & quadraginta ei legare voluisset: & quamquam sciret dotem redditâ, hoc tamen pretextu usus esset, quasi dotis reddendæ nomine eam summam legaret: existimo deberi quadraginta. Etenim verbum reddendi quamquam significationem habeat retro dandi, recipit tamen & per se dandi significationem.

¶ Legato facto a testatore postea subito, legatario actio denegatur, nisi per eum de testatoris morte doceatur. *idem de parte soluta. Bartolus.*

XXII. IDEM.

¶ Lucius Titius in testamento suo Publio Mennio militiam suam reliquit, siue pecuniam, quæcunque redigi ex venditione eius potuerit, cum suis commodis. sed cum supervivisset testamento Lucius Titius, militiam vendidit, & precium exegit: & hoc dedit ei, cui militiam illam, vel precium eius testamento dari voluerat. post mortem Lucij Titij iterum Publius Mennius vel militiam, vel precium eius ab heredibus Lucij Titij exigebat. *Celsus v. s. existimo precium militiæ præstari*

De legatis & fideicommissis. II.

230

stari non oportere, nisi legatarius ostenderet, testatorem & post factam solutionem iterum eum precium militiæ accipere voluisse. Quod si non totum precium militiæ, sed partem viuis testator legatario dedit, reliqui superesse exactionem, nisi heres ab hoc recessisse testatorem ostenderit. Onus enim probandi mutam esse voluntatem defuncti, ad eum pertinet, qui fideicommissum recusat.

¶ *In alternatis in dubio electio est legatarii. Bartolus.*

XXIII. MARCELLUS.

¶ **L**UCIO TITIO FUNDUM SEIANVM, VEL VSVFRUCTVM FVNDI SEIANI LEGO. Potest legatarius vel fundum vendicare, vel fructum: quod facere non potest is, cui tantum fundus legatus est.

¶ *Si electio persone committitur in liberam voluntatem heredis, potest eligere indignum: scilicet si in arbitrio, ex si eligere differat, omnes vocantur, ex ad heredes transmittunt, nisi si in petendo negligentes fuerint. Bartolus.*

XXIII. VLPIANVS.

¶ Cum quidam ita fideicommissum reliquisset, **ROGO, RESTITVAS LIBERTIS MEIS, QUIBVS VOLEAS:** Marcellus putavit, heredem posse etiam indignum præferre. At si ita, **HIS, QVOS DIGNOS PVTAVERIS:** petere posse ait eos, qui non offenderint. Idem ait, si neminem eligat, omnes ad petitionem fideicommissi admitti videri, quasi iam præsentem die datum sit, cum sic relinquatur, nec ulli offerat. Planè si ceteri defuncti sunt, superstiti dandum, vel heredi eius, si prius, quam peteret, decessit. Sequola autem notat, si omnes petere potuerunt, cum nulli offeratur: cum non & qui decesserunt, ad heredem transmissi: Vtique, si vno petente iam eligere non potest, cui det. Videtur enim Marcello, cum fideicommissum ita relinquitur, **XX LIBERTIS, CVI VOLVERIS:** nisi offerat heres, cui velit, & statim offerat, sine aliquo scilicet intervallo: statim competere omnibus petitionem. Cum omnibus igitur competat, meritis notatus est, cum superstiti soli putaret dandum: nisi forte ante, quam iustum tempus prætereat, quo potuit eligere, cui potius offerat, ceteri decesserint.

XXV. MARCELLVS.

¶ Si tamen quibusdam absentibus præsentem petant, eam præsen-

Digestorum lib. XXXI.

presente die relictum sit fideicommissum, causa cognita statuendum est, explorandumque, an & alij sint petitori.

Cum res non potest retinere usum fructum in re legata antea sibi debitum. *Bar.*

XXVI. IDEM.

Is, cuius in seruo proprietates erat, fructuario hærede instituto, alicui cum seruum legauit. Non potest hæres doli mali exceptione uti, si legatarius vendicare seruum velit, non relictio heredi usufructu.

Legatum alternatiue, uel sub diuersis conditionibus relictum est iniquum respectu iuris substitutionis. *Barolus.*

XXVII. CELSUS.

Si illud aut illud legatum sit, vnum legatum est. Si sub contrariis conditionibus aliud atque aliud legatum est, vnum legatum esse arbitramur: neque refert, hæredum, & eorum, quibus legatum est, diuersas personas esse: veluti si ita legatum est, si NERVA CONSUL FACTUS ERIT, TITIVS HAERES ATTIO DET FVNDVM, SI NON ERIT NERVA CONSUL FACTVS, SEIVS HAERES MAEVIO CENTVM DATO.

Cum privilegium personale non transit ad hæredem. *Bar.*

XXVIII. MARCELLVS.

Cum patronus ex debita parte institutus, fideicommissum relictum ab eo prestare non cogatur, si omiserit institutionem: utrum qui eam partem vendicat, eodem modo retinere, an verò prestare debeat fideicommissum? Et magis est, deberi fideicommissum: quoniam quod illius personæ præstat, hoc nequaquam ad alium pertinere debet.

Legata caduca remanent apud hæredem cum onere suo. *Bar.*

XXIX. CELSUS.

Pater meus referebat, cum esset in concilio Ducennij Veri Consul, itum in sententiam suam, ut cum Otacilius Catullus filia ex asse hærede instituta, liberto ducenta legasset, perissetque ab eo, ut ea concubina ipsius daret: & libertus viuo testatore decessisset, & quod ei relictum erat, apud filiam remanisset: cogetetur filia id fideicommissum concubinae reddere.

Cum portio coheredis deficiens accrescit sine onere illi nominatim adiuncto. *Bar.*

Quod

De legatis & fideicommissis. II.

231

Quod alicuius hæredis fidei nominatim quis committit, potest videri, ita demum dari voluisse, si ille extitisset hæres. Vnde si filio hæredi pars eius, à quo nominatim legatum est, adcrevit: non præstabit legatum, quod iure cadit. **L**egatum incertum ad idem referendum valet. *Bar.*

* Atque, antequam casus sit,

XXX. IDEM.

Quædam in testamento ita scripta sunt: **R**EPUBLICAE GRAVISCANORVM LEGO IN TVTELAM VIAR, QVAE EST IN COLONIA EORVM, VSQVE AD VIAM AVRELIAM. Quæsitum, an hoc legatum valeat? Iubentius Celsus respondit: Propemodum quidè imperfecta est hæc scriptura, IN TVTELAM VIAR: quia summa scripta non est, potest tamè videri tanta summa legata, quanta ei rei sufficiat: si modò non appareat aliam fuisse defuncti voluntatem, aut ex magnitudine eius pecunie, aut ex mediocritate facultatù, quas testatrix reliquit. tunc enim officio iudicis secundum estimationem patrimonij, & legati quantitas definiri potest.

Cum deficit fideicommissum, legatum non remanet apud iudicem adiunctum. *Bar.*

XXXI. MODESTINVS.

Si quis, quos non poterat manumittere, legauit, ut manumitterentur: nec legatum, nec libertas valet.

Legata simpliciter debentur ab adita hæreditate. *Bar.*

XXXII. IDEM.

Omnia, quæ testamentis sine die vel conditione adscribuntur, ex die aditæ hæreditatis præstantur.

Cum pendente conditione legati potest res legata cum fructibus reuocari a legatario. *Bar.*

Fundum ante conditionem completam ab hærede non traditum, sed à legatario detentum, hæres vendicare cum fructibus poterit.

Cum appellacione rerum, quæ sunt in loco, continentur serui. *Bar.*

Cum ita legatur, **I**LLI HOC AMPLIVS FVNDVM ILLVM CVM OMNIBVS REBVS, QVAE IN EODEM FVNDO ERVNT: mancipia quoque continentur.

Cum non videtur esse in loco quod dolo legatarii illis illatum est. *Bar.*

XXXIII. IDEM.

Cum

Cum ita legat, *quidquid in horreo meo erit*: & is, cui legatum est, ex rebus non legatis, ignorante eo, ampliandi legati sui gratia, in horreum intulerit: quod illatum est, non videtur esse legatum.

Morte grati non extinguitur fideicommissum. *Bar.*

Quod a legatario petitiu erat, ut alij restitueret: si legatarius decedat, haeres quoque eius id, quod legatum est, prestare debet.

Heres non tenetur ad speciem legatam, nisi probetur eam habere, vel dolo defuisse possidere. *Bar.*

Species nominatim legatae, si non reperiuntur, nec dolo haeredit deesse probentur: peti ex eodem testamento non possunt.

Ad relictum familiae primo vocantur nominati: post eos qui proximiores sunt in gradu. *Bar.*

In fideicommissio, quod familiae relinquitor, hi ad petitione eius admitti possunt, qui nominati sunt: aut post eos omnes extinctos, qui eo nomine fuerint eo tempore, quo testator moreretur: & qui ex his primo gradu procreati sint: nisi specialiter defunctus ad vltiores voluntatem suam extendit.

Non tenetur quis ad legatum ex persona coheredis, qui non est solvendo. *Bar. tolus.*

XXXIII. *FORM lib. ix. Responsorum respondit.*

Legatorum petitiu aduersus haeredes pro partibus haereditariis competit: nec pro his qui solvendo non sunt, onerari coheredes oportet.

Clausula generalis restringitur ad specificata tantum, si plura fuerint. *Bar. tolus.*

Qui plures haeredes instituit testamento, a quibuscum nominatim reliquit legata: postea codicillos ad omnes haeredes scripsit. Quero, quae legata debeantur? Modestinus respondit, cum manifeste testator testamento expresserit, a quibus haeredibus legata praestari vellet: licet codicillos ad omnes scripserit, apparet tamen ea, quae codicillis dedit, ab his praestanda esse, quos munere fungi debere testamento suo ostendit testator.

Verba enunciativa de futuro emissae propter aliud, vel enunciativa de praeterito sine expressione rei, dispositionem non inducunt. *Bar.*

XXXV.

XXXV. *IDEM.*

Titia cum testamento facto decederet, haeredibus institutis Maivia & Sempronio filiis suis ex aequis partibus: petiit a Maivia, ut Stichum servum suum manumitteret in haec verba: *A TE AUTEM MAIVIA FILIA CHARRISSIMA PETO, UT STICHVM SERVVM TVVM MANVMITTAS, QVVM IN MINISTRIVM TVVM TOT CAPITA SERVORVM TIBI HIS CODICILLIS LEGAVERO, nec legavit.* Quero, quid his verbis relictum videatur? cum (ut supra comprehensum est, duobus haeredibus institutis defunctam testatricem, & mancipia hereditaria duarum personarum fuisse) & codicillis nihil relictum sit de praestandis mancipiis, nec possit utile fideicommissum putari quod datum non sit, cum & legasse se dixerit, nec adiecerit speciem legati, nec ab herede, uti praestarentur mancipia, petierit? Modestinus respondit ex verbis consultationi interitis, Maiviam neque legati neque fideicommissi petitionem habere, neque libertatem seruo suo dare compelli. *Lucius Titius Mevianum, Caianum, Titianum suos haeredes instituit filios, eosque inuicem substituit. Titianus eius filius, quem pater ex alia matre reliquit, post patris mortem decessit superstiti matre, & duobus fratribus, quos etiam cohaeredes habebat. Quero, an hereditas ad eius fratres ex causa substitutionis pertineat, an vero ad matrem? Paulus respondit: Si omnes instituti haeredes non ex fideicommissio omnibus inuicem substituti essent: cum in fratrum persona propter fideicommissum substitutio locum habere non poterit, ideo ad matrem filij sui hereditas ab intestato pertinet.

Verba testatoris extra propriam significationem uerborum intelliguntur, ut legatum non reddatur inutile. *Bar.*

Lucius Titius in testamento suo ita cauit: *Οὐταβίονος υἱοῦ μου τὸν ἀποκτείνοντα μὴ θύγῃται χάρις. Βούλομαι ἀντὶ τῆς χάριτος αὐτοῦ χάρις εἶναι τῇ μητρὶ αὐτοῦ πατρὸς. Οὐταβίονος ἀδελφὴν μου τὴν ἀποκτείνοντα μὴ θύγῃται χάρις. Βούλομαι ἀντὶ τῆς χάριτος αὐτοῦ χάρις εἶναι τῇ μητρὶ αὐτοῦ πατρὸς. Κομμένην, ἣν αὐτὸς ἀπέκτενε. (Id est, Octaviae Stratonice dulcissimae filiae meae salutem. Volo, ut ipsa a semetipsis praedium Gazam cum omnibus eius dotibus accipiat. Octavianus Alexander*

* In feri-
ptis qui-
busdā ex-
emplari-
bus sequi-
tur hictos-
tus. §.

Digestorum lib. XXXI.

Andro dulcissimo filio meo. Volo ut ipse à seipso possessionem Comianā agniferam cum vniuersis dotibus, quæ in ea sunt, præcipiat, inque eximium habeat). Quæro, an huiusmodi scriptura integrum prædium singulis hæredibus datū esse videatur, an verò partem hereditariam duntaxat contineat: cum inutiliter à se ipso quæquam eorum, quam habebat partem, accipere voluerit? Modestinus respondit: non sic interpretandam scripturam, de qua quæritur, ut fideicommissum inutile fiat. Item quæro, si integrum prædium relictum esse videatur, an precium portionis fratri, & cohæredi soluendum sit, ut hoc ipso, quod à semetipso accipere præcepit, precio illato integrum cum habere voluerit? Idem respondit, ad solutionem precij fideicommissarium minimè compellendum.

¶ Qui est adhibitus alicui ut testis non præiudicat iuriso. *var.*

Lucia Titia intestata moriens, à filiis suis per fideicommissum alieno seruo domum reliquit. post mortem filij iidemque hæredes, cum diuiderent hereditatem matris, diuiserunt etiam domum. in qua diuisione dominus serui fideicommissarij quasi testis adsuit. Quæro, an fideicommissi persecutionem acquisitam sibi per seruum: eò quod interfuit, diuisioni, amisisse videatur? Modestinus respondit: fideicommissum ipso iure amissum nō esse: quod ne repudiatum quidem videri potest. Sed nec dominum per doli exceptionem sum moueri, nisi euidenter apparuerit, omittendi fideicommissi causa hoc fecisse.

¶ Verba emancipatiua non inducunt dispositionem ultra verborum significationem. *var.*

Caius Scius cum domum haberet, & in prætorium vxoris suæ se contulisset, quasdam res de domo sua in idem prætorium transtulit: ibique post multos dies decedens, testamēto vxorem suam hæredem, & alios complures reliquit. quo testamento significauit verba, quæ infra scripta sunt:

IN PRIMIS SCIANT HÆREDES MEI, VVLAM PECUNIAM ESSE PENES VXOREM MEAM: SED NEC ALIUD QVICQUAM. IDEOQUE EAM HOC NOMINE INQUIETARI NOLO. Quæro, an ea, quæ viuo eo in prætorium vxoris eius translata sunt, cōmuni hereditati vendicari possint: & an

secun-

De legatis & fideicommissis. II.

233

secundum verba testamenti præscribi cohæredibus possit à patre vxoris defuncti? Modestinus respondit: si ea, quæ domo sua in prætorium vxoris defunctus transtulit, præcipua ad eam pertinere voluit, nihil proponi, cur voluntati ipsius testatoris standū non sit. necesse igitur habet mulier, talem fuisse testatoris voluntatē ostendere, quod nisi fecerit, in hereditatem mariti eius & hæc remanere oportet.

¶ Si non fiat per legatariū, videtur impleta conditio. *var.*

Si ea condicione liberto fideicommissum relictum est, ne à filiis eius recederet: & per tutores factum est, quod minùs conditionem impleret: iniquū est, eum, cum sit inculpatus, emolumento fideicommissi carere.

¶ Si pater legat filia: qua inuita dotem exegerit, filia debet esse contenta alterutro, nisi plus sit in dote. *var.*

Qui inuita filia de dote egerat, decessit, eadē illa exheredata, filio herede instituto: & ab eo fideicommissum filia: dotis nomine reliquit. Quæro, quum à fratre mulier consensu debeat? Modestinus respondit (quod in primis est) nō esse consumptam de dote actionē mulieri, cum patri suo non cōsenserit, utiq; non ignorans. Sic autē res explicatur, ut si quidem maior quantitas in priore dote fuerit: illius petitione sit tantummodò mulier cōtenta. Quod si in summa dotis nomine legata amplius sit, q̄ in dote principali: compensatio fiat vsq; ad eandē summā, quæ cōcurrit: & id tantummodò, quod excedet in sequenti summa, ex testamento consequatur. Non est enim verisimile, patrem duplici præstatione dotis filium, eundemque hæredē onerare voluisse, præsertim cum putauerit se efficaciter (licet non consentiente filia) instituisse aduersus generum de dote actionem.

¶ Dispositio specialis derogat generalitati: verba generalia obscura declarantur per præcedentia clara. *var.*

Lucius Titius relictis duobus filiis suis hæredibus diuersi sexus institutis, addidit caput generale, ut legata & libertates ab his hæredibus suis præstarentur. Quidam tamen parte testamenti à filio petiit, ut omne onus legatorum in se sit sciperet, in hunc modum: QVAECUNQUE IN LEGATIS RELIQVI, VEL DARI PRÆCEPI, AD ATTITIANO FILIO MEO ET HÆREDE DARI PRÆSTARIQUE IVDEO. deinde subiecit in

Digestorum lib. XXXI.

cit in præceptione relinquenda filiae suae: hæc verba: PA-
LINAE DVL CISSIMAE FILIAE MEAE, SE
QVAE ME VIVO COMPARAVI, DEDI, SI
BI HABERE IVDEO: CVIVS REI QVAE-
STIONEM FIERI VETO: ET PETOA TE FI-
LIA CHARISSIMA, NE VELIS IRASCI, QVOD
AMPLIOREM SVBSTITANTIAM FRATRI TVO
RELINQVERIM, QVEM SCIS MAGNA ONE-
RA SVSTENTVRVM, ET LEGATA, QVAE SV-
PRA FECI, PRAESTATVRVM: Quæro, an his ex-
tremis verbis, quibus cum filia sua in testamento pater locu-
tus est, effectum videatur, vt hæreditariis actionibus omni-
bus filium suum onerari: an verò iam solum propter onus
legatorum allocutus esse videatur: petitiones autem hæredi-
tariæ in vtrūq; hæredem creditoribus dari debeant? Mode-
stinus respondit: vt actiones creditorū filius solus excipiat,
iussisse testatorem non proponi.

¶ Verba dispositiva ad quæcunque directæ fideicommissi petitione
inducunt, item qui voluit res ad aliquem pertinere ad tempus, post
illud videtur velle ad suum hæredem redire. *bar.*

Titia cum nuberet Caio Scio, dedit in dotē prædia, &
quasdam alias res: postea decedens, codicillis ita cavit: Γάμοι
μου τῇ Καίῳ Σεῖο δωρεὰν ἔχω καταλείπειν, ὅσα ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς
καταλείπω. Nædleni
maritus, huiusmodi ad meam filiam Caio Scio
dedit in dotem cum corporibus doti illatis dedi: & in nul-
la re eum molestari in dotē: erunt enim post mortem ip-
sius tua, & filiorum tuorum.) Præterea alia multa eidē ma-
rito legavit, vt quidiviu viveret, haberet. Quæro, an * propter
hæc, quæ codicillis ei extra dotem relicta sunt, possit post
mortem Caij Seij ex causa fideicommissi petitiō filiae, & hæ-
redi Titiae competere, * & earum rerum nomine, quas in
dotem Caius Scius accepit? Modestinus respondit: Licet
non ea verba proponantur, ex quibus filia testatricis fi-
deicommissum à Caio Scio, postquam præstitit, quæ
testamen-

* al' præ-
ter

* Quidam
legit, vt
earum.

De legatis & fideicommissis. II.

234

testamento legata sunt, petere possunt: tamen nihil prohibet
propter voluntatem testatricis post mortem Caij Seij fidei-
commissum peti.

¶ Ita videntur ad alicuius usum parata, quæ ad eius tantum, non
quæ ad communem usum cum alio sunt parata. *bar.*

XXXVI. IDEM lib. xvij. respōsorū respondit.

Legatis vxori iis, quæ vñs eius causa parata sunt: eos ser-
uos ad eam non pertinere: qui non proprii ipsius, sed
communis vñs causa parata sunt.

XXXVII. IDEM.

Legatum est donatio testamento relicta.
¶ Utile per inutile non utitur. *bar.*

XXXVIII. PAFINIANY.

¶ Vi testamento inutiliter manumissus est, legari eo-
dē testamēto potest: quia toties efficacior est liber-
tas legato, quoties utiliter data est.

XXXIX. IDEM.

¶ Quod seruus legatus ante aditam hæreditatē adqui-
sit, hæreditatē acquirit.

¶ Quod edificatur in area legato, cedit legato. *bar.*

XL. IDEM.

¶ Si area legatæ post testamentum factum ædificium im-
positū est, vtrūq; debetur, & solum, & superficies.

¶ Si relinquitur duobus servis, ita habet locum ius accrescendi,
sicut si duobus liberis legetur. *bar.*

XLI. IDEM.

¶ Si duobus servis meis eadem res legata est, & alterius ser-
ui nomine ad me eam pertinere nolo, totum ad me per-
tinebit: quia partem alterius servi per alterū seruum adqui-
ro perinde, ac si meo & alterius seruo esset legatum.

¶ Portio deficiens accrescit coniuncto heredi tantum & coniuncto,
re tantum pro rata. *bar.*

XLII. MODESTINVS.

MAEVIO FVNDI PARTEM DIMIDIAM,
SEIO PARTEM DIMIDIAM LEGO, E-
VND EVM FVNDVM TITIO LEGO. Si Scius decesse-
rit, pars ei vtrūq; adcrefcit: quia cum separati & partes fun-
di & tot' legat' sic necesse est, vt ea pars, quæ cessat, de portioe
legati cuiq; corū, quib' fūdus separatim legat' est, adcrefcat.

G ij

¶ si

Digestorum lib. XXXI.

Si maritus uel alius legat mulieri dotem, aut dicit quicquid in dotem dedero, & non deducuntur impensae, aut dicit dotem simpliciter, & impensae disjunguntur. *Bar.*

A me hærede vxori meae ita legatum est: **Q**UICQUID PROPTER TITIAM AD SEIVM DOTIS NOMINE PERVENIT, TANTAM PECUNIAM SEIVS HAERES MEVS DET TITIAE. **Q**Uæro, an deductiones impensarum fieri possint, quæ fierent, si de dote ageretur? Respondi: Non dubito, quin vxori tuæ (quod ita legatum sit, A TE HAERES PETO, QVICQUID AD TE PERVENIT, VT TANTVM HI DES) tota dos sine ratione deductionis impensarum mulieri debeatur. Non autem idem ius seruari debet ex testamento extranei, quod seruatur in testamento viri, qui dotem vxori legauit. hic enim taxationis loco habendum est, QVICQUID AD TE PERVENIT: illic autem, ubi vir vxori legat, id videtur legare, quod in iudicio dotis consecutura fuit.

Qui partem tantum capit propter se, potest solidum capere propter alium. *Bar.*

XLIII. IDEM.

Cum ei, qui partem capiebat, legatum esset, vt alij restitueret, placuit solidum capere posse.

Indefinita æquipollet inuersali: secus in oratione particulari: quæ si dubia sit, interpretatur in minorem partem. *Bar.*

XLIII. POMPONIVS.

Si ita relictum fuerit, QVANTVM HAERES MEVS HABEBIT, TANTVM TITHASO DARI VOLO: pro eo est, quasi ita sit scriptum, quantum omnes hæredes habebunt. Quod si ita fuerit, QVANTVM VNVS HAERES HABEBIT, TANTVM TITHASO HAEREDES MEOS DARE VOLO: minor pars accipienda erit, quæ venit in legato.

Relictum in diem debetur sine fructibus mediæ temporis si gratia hæredis fuit appositus dies: secus si gratia legatarii. *Bar.*

Pegulus solitus fuerat distinguere, si in diem fideicommissum relictum sit: veluti post annos decem: interesse, cuius causa tempus dilatum sit: vtrum ne hæredis, quo casu fructus hæres retinere deberet, an legatarii: veluti si in tempus pubertatis

De legatis & fideicommissis. II.

235

bertatis ei, qui impubes sit, fideicommissum relictum sit. tunc enim & fructus præstandos & antecedentis temporis. Et hæc ita intelligenda sunt, si non nominatim adiectum est, vt cum incremento hæres fideicommissum præstet.

In alternativa summarum vel temporum inspicitur illud, quod minus est in obligatione. *Bar.*

Si ita scriptum sit, DECEM AVT QVINDECIM HAERES DATO: pro eo est, ac si decem sola legata sint. At si ita sit: POST ANNUM AVT POST BIENNIVM, QVAM EGO DECESSERO, HAERES DATO: post biennium videtur legatum: quia hæredis est potestas in eligendo.

Indefinita æquipollet inuersali. *Bar.*

XLV. IDEM.

Si pluribus hæredibus institutis ita scriptum sit: HAERES MEVS DAMNAS ESTO DARE AVREOS QVINQUE: non quilibet hæres, sed omnes videbuntur damnari, vt vnâ quinque dent.

Si in diuersis hæredibus quantitas relinquatur, in dubio ab utroque debetur tota. *Bar.*

Si ita legatum fuerit, LVCIVS TITIVS HAERES MEVS QVINQUE AVREOS TITHASO DARE DAMNAS ESTO: deinde alio loco ita, PVBIVS MAEVIVS HAERES MEVS TITHASO QVINQUE AVREOS DARE DAMNAS ESTO: nisi Titius ostenderit, adimendi causa id à Publio Mævio legatum esse relictum: quinos aureos ab utroque accipiet.

Masculinum concepit femininum, non e contra. *Bar.*

XLVI. IDEM.

Si ita scriptum sit, FILIABVS MEIS CENTVM AVREOS DO, an & masculini generis & feminini liberis legatum videatur? Nā si ita scriptum esset, FILIIS MEIS HOSCE TVTORES DO: responsum esset, etiā filiabus tutores datos esse: quod non est ex contrario accipiendum, vt filiarum nomine etiam masculi contineantur. Exemplo enim pessimum est, feminino vocabulo etiam masculos contineri.

Digestorum lib. XXXI.

Ante aduentum diei vel conditionis legatum non potest repudiari. *Bar.*

Si sub conditione, vel ex die certa nobis legatum sit: ante conditionem, vel diem certum repudiare non possumus. nam nec pertinet ad nos, ante quam dies veniat, vel conditio existat.

Conditio nuptiarum intelligitur de futuris nuptiis, nisi testator ignorauerit praesentes. *Bar.*

Si pater filiae suae testamento aureos tot heredem dare iusserit, ubi ea nupsisset: si filia nupta sit, cum testamentum sit, sed absente patre & ignorante: nihilominus legatum debetur: si enim hoc pater non ignorabat, videtur de aliis nuptiis sensisse.

Verba praesentis temporis non porriguntur ad debita in diem vel conditionem nisi aliud exprimitur. *Bar.*

XLVII. SCAEVOLA.

Si scripsisset qui legabat, QUID MIHI LVCIUM TITIVM DARE FACERE OPORTET, SEMPRONIO LEGO, nec adieciisset PRAESENS IN DIEM VE: non dubitarem (quantum ad verborum significationem attinet) quin ea pecunia comprehensa non esset, cuius dies moriente eo, qui testamentum fecisset, nondum venisset. Adiciendo autem haec verba, PRAESENS IN DIEM VE: aperte videtur mihi ostendisse, eam quoque pecuniam legare voluisse.

Si in duabus scripturis principalibus eiusdem testamenti apparet diuersae quantitates legatae, minor debetur. *Bar.*

XLVIII. IDEM.

Sempronius Proculus nepoti suo salutem. Binae tabulae testamenti eodem tempore exemplarij causa scriptae (ut vulgo fieri solet) eiusdem patrifamilias proferuntur. In alteris centum, in alteris quinquaginta aurei Titio legati sunt. Quero, utrum centum & quinquaginta aureos, an centum daturat habiturus sit? Proculus respondit: in hoc casu heredi parcendum est: ideoque, utrumque legatum nullo modo debetur, sed tantummodo quinquaginta aurei.

Prædictus & partus percepti conditione pendente ad legatarius non pertinent. *Bar.*

XLIX. IDEM.

Licinius

De legatis & fideicommissis. II. 236

Licinius Lucusta Proculo suo salutem. Cum faciat conditionem in releganda dote, utrum mallet vxor mancipia, quae in dotem dederat, quam pecuniam numeratam recipere: etsi ea mancipia vxor malit, nunquid ea etiam mancipia, quae postea ex his mancipiis nata sunt, vxori debeantur, quæro? Proculus Lucusta suo salutem. Si vxor mallet mancipia, quam dotem accipere: ipsa mancipia, quae aestimata in dote dedit, non etiam partus mancipiorum ei debebuntur.

Curator qui bonorum possessionem pro demente accepit, & agnoscitur ad legata cautione recepta. *Bar.*

Bonorum possessione dementis curatori data, legata à curatore, qui furiosum defendit, peti poterunt: sed qui petet, cauere debebit, si hereditas euicta fuerit: quod legatorum nomine datum sit, redditum iri.

Quod superest ex re mihi debita ante mortem percepta, non debetur. *Bar.*

L. PAVLVS.

Mortuo boue, qui legatus est, neque corium, neque caro debetur.

Legatum cuius aestimatio debetur: ita ad heredem transmittitur, sicut quando res legata debetur. *Bar.*

Si Titio tessera frumentaria (vel militia) legata sit, & is decesserit: quidam putant extingui legatum: sed hoc non est verum. nam cui tessera (vel militia) legatur: aestimatio videtur legata.

Res cuius commercium legatarius propter eius delictum non habet, non debetur, nec eius aestimatio: secus si legatarius habet eius commercium, habes non. *Bar.*

Labeo refert: agrum, cuius commercium non habes, legari tibi posse, Trebatium respondisse, quod merito Priscus Fulcinus falsum esse aiebat. Sed Proculus, si quis heredem suum, eum fundum, cuius commercium is habes non habeat, dare iusserit ei, qui eius commercium habeat: putat heredem obligatum esse (quod verum est) vel in ipsam rem, si hec in bonis testatoris fuerit: vel si non est, in eius aestimationem.

Portio hereditatis deficiens accrescit cum onere pro rata. *Bar.* Si testator dari quid iussisset, aut opus fieri, aut munus dari: pro portione sua eos prestare, quibus pars hereditatis ad crederet, & quæ atque cetera legata, placet.

G iij

Quare

Quid tessera, & quot modis in iure accipitur Alex. ab Alex. II. 4. Geni. die. cap. 2. * al's deest vtrunque

Digestorum lib. XXXI.

Heredibus legatariis & donatoriis causa mortis potest substitui. Bartolus.

LI. MARTIANVS.

VT heredibus substitui potest, ita etiam legatariis. Videamus, an idem fieri possit, & cum mortis causa donabitur: ut id promittat ille alteri, si ipse capere non poterit. Quod magis est: quia in posterioris quoque personam donatio confertur.

Si legatur una ex rebus alternativè debitis, euentus solutionis declarabit an legatum valeat. Bar.

LII. PAVLVS.

Si Titius mihi Stichum aut decem debeat, & legauero tibi Stichum, quem mihi debet, placet extingui legatum decem solutis. Et ex diuerso, si alij decem, alij Stichus legatus fuerit: ex euentu solutionis legatum valet.

Relativum quantitatis committitur verbo futuri temporis, in dubio conditionem non facit. Bar.

Cum ita legatum est, QUANTAM PECUNIAM HAERES MEVS A TITIO EXEGERIT, TANTAM MAEVIO DATO: si sub conditione legatum est: antè, quàm exacta pecunia sit, legatarius agere non potest. Quod si statim dies legati cedit (ut Publici rectè putat) legatarius agere potest, ut actiones præstentur.

Verbum potest, est extensivum: & ideo licet sit presentis temporis, porrigitur ad futura. Bar.

LIII. VLPIANVS.

Si ita quis testamento suo cauisset, ILLI, QUANTVM SPLVRIMVM PER LEGEM ACCIPERE POTEST, DARI VOLO: utique tunc, cum quandoque capere poterit, videtur ei relictum. Sed & si dixerit, QVAM MAXIMAM PARTEM DARE POSSVM, DAMNAS ESTO DARE EI HAERES MEVS: idem erit dicendum.

Et ad implementum conditionis non sufficit civiliter factum. Bar.

Ia, cui in tempus liberorum tertia pars relicta est: utique non poterit adoptando tertiam partem consequi.

Non debet de habilitate personæ disputari separatim ab aliis li-
ce. Bartolus.

LIIII. TERENCEVS GLEMENS.

Non

De legatis & fideicommissis. II.

237

Non oportet prius de conditione cuiusquæ quærri, quàm hereditas legatimve ad eum pertineat.

Si legatum ab uno heredè relictum animo compensandi eum debito deficiat: ille heres illius debiti onus sustinet: & debitum quod quis insolidum sustinet, in totam computat in imponenda ratione Falcidiae. Bartolus.

LV. IDEM.

Cum ab vno heredè mulieri pro dote compensandi animo legatum est: eaque dotem suam ferre, quàm legatum maluit: vtrum in omnes heredes, an in eum solum, à quo legatum est, actio dotis ei dari debeat, quæritur? Et Iulianus in eum primum, à quo legatum sit, actionem dandam putat. Nam cum aut suo iure, aut iudicio mariti contenta esse debeat: æquum esse, eum, à quo ei maritus aliquid pro dote legauerat, usque ad quantitatem legati onus huius æris alieni sustinere: reliqua parte dotis ab heredibus ei præstanda. Eadem erunt dicenda, si heres instituta pro dote omiserit hereditatem, ut in substitutum actio detur. & hoc verum est. Sed de legatis & legis Falcidiae ratione bellè dubitatur: vtrum is, in quem solum dotis actio datur, legata integra ex persona sua debeat perinde, ac si omnes heredes dotem totam præstarent: an dotem totam in ære alieno computare: quia in eum solum actio eius detur. Quod sanè magis rationem habere videtur.

Valeat legatum rei uendendæ pro iusta æstimatione. Bar.

LV. IDEM.

Si cui fundus centum dignus legatus fuerit: si centum hæredi vel cuiuslibet alij dederit, vberimum videtur esse legatum. nam aliquando interest legatarii, fundum potius habere, quàm centum. Sæpe enim confines fundos etiam supra iustam æstimationem interest nostra acquirere.

LVI. CAIVS.

Si mihi & Titio eadem res legata fuerit, & is die cedente legatari decesserit, me heredè relicto: & vel ex mea propria causa, vel ex hereditaria legatum repudiauero: magis placeo video partem defecisse.

Hereditas repræsentat personam defuncti, non heredis. Bar.
Si eo heredè instituto, qui vel nihil, vel non totum capere potest, seruo hereditario legatum fuerit: tractantibus nobis de capaci-

Digestorum lib. XXXI.

de capacitate, videndum est, utrum heredis, an defuncti persona, an neutrius spectari debeat. Et post multas varietates placet, ut (quia nullus est dominus, in cuius persona de capacitate queri possit) sine ullo impedimento adquiratur legatum hereditati: atque ob id omni modo ad eum pertineat quicumque postea heres extiterit, secundum quod accipere potest: reliqua autem pars ad eos, qui iure vocantur, venit.

Relictum sub nomine dignitatis, transit ad successorem in dignitate, si dignitatem quis habebat per se: se eius si per consequentiam alterius. *Bar.*

LXVIII. IDEM.

Quod principi relictum est, qui ante, quam dies legati cedat, ab hominibus ereptus est: ex constitutione diui Antonini successori eius debetur.

LIX. PAPINIANVS.

Si Augustus legaueris, & ea inter homines esse desierit, deficit quod ei relictum est: sicuti diuus Adrianus in Plotine, & proxime Imperator Antoninus in Faustine Auguste persona constituit, cum ea ante inter homines esse desuisset, quam testator decederet.

Qui agnoscat partem, videtur agnoscere totum legatum. *Bar.*

LX. CAIVS.

Si cui res legata fuerit, & omnino aliqua ex parte voluerit suam esse, totam acquirit.

Protest quis ex persona sua repudiare: ex persona serui agnoscere. *Bar.*

LXI. TERENCEVS CLEMENS li. xv. ad l. Iuliam & Pa.

Si mihi pure, seruo meo vel pure, vel sub conditione eadem res legata sit: ergo legatum, quod mihi datum est, repudiem: deinde conditione existente, id quod seruo meo legatum est, velim ad me pertinere: partem legati deficere responsum est: nisi si quis dubitet, an existente conditione, si seruus vivat, omnimodo legatum meum fiat, quod semel ad me pertinere voluerit: quod æquius esse videtur. Idem est, & si duobus seruis meis eadem res legetur.

Si fideicommissum deficit, legatum remanet penes legatarium, & ad heredem non redit. *Bar.*

LXII. VIPIANVS.

Ulpianus ait. Si a filio herede legatum sit Scio fideique eius commis-

De legatis & fideicommissis. II.

238

commissum sub conditione, ut Titio daret, & Titius pendente conditione decesserit: fideicommissum deficiens apud Seium remanet, non ad filium heredem pertinet: quia in fideicommissis potiorum causam habere eum, cuius fides electa sit, Senatus voluit.

Si portio non gratuita accedit gratuita, sit contributio: & legata solida præstantur. *Bar.*

LXIII. IDEM.

Si Titio & Mænio heredibus institutis, qui quadringenta relinquebat, a Titio ducenta legauerit, & quisquis heres esset, centum: neque Mænius hereditatem adierit, trecenta Titius debet.

Portio deficiens accrescit cum onere etiam in succedentibus ab intestato. *Bar.*

Iulianus quidem ait, si alter ex legitimis heredibus repudiasset portionem: cum essent ab eo fideicommissa relicta, coheredem eius cogendum non esse fideicommissa præstare, portionem enim ad coheredem sine onere pertinere. sed post rescriptum Severi, quo fideicommissa ab instituto relicta, a substitutis debentur: & hic quasi substitutus cum suo onere consequetur ad crescentem portionem.

Si per seruum non queritur hereditas domino, sed sibi: manumissor tenetur ad onera domino imposita. *Bar.*

LXIII. LICINIUS RUFINVS lib. v. Regulari.

Si alienus seruus heres institutus fuerit, a domino eius fideicommissum relinqui potest: sed ita hoc fideicommissum dominus præstare debet, si per seruum factus sit heres. Quod si ante, quam iussu eius adiretur hereditas, seruus manumissus fuerit, & suo arbitrio adierit hereditatem: dominus id debiturus non est, quia heres factus non est. sed nec seruus, quia rogatus dominus est. Itaque utilis actio hoc casu competit, ut is, ad quem emolumentum hereditatis peruenierit, & fideicommissum præstare compellatur.

Si per heredem res legata sine dolo consumatur, legatario per actionem in factum succurritur. *Bar.*

LXV. PAVLVS.

Si heres rem legata ignorans in funus consumpsit, ad exhibendum actione non tenebitur: quia nec possidet, nec dolo malo fecit, quod minus possideret: sed per in factum actionem legatario consiluitur, ut indemnitas ei ab herede præstetur.

Uerba

Digestorum lib. XXXI.

¶ Verba cunctiaria inducunt probationem eorum, quæ in testamento sunt gesta. *Ulpianus.*

LXVI. PAPINIANVS.

Cum proponeretur, in scriptura fideicommissi, quod pluribus sub coniectura fuerat relictum, per errorem omissionem mutua substitutionem, quam testator in suis tabulis, cum eosdem substitueret, expressisset: diuus Marcus & Commodus Imperatores rescripserunt, voluntatem manifestam videri mutuo factæ substitutionis. Etenim in causa fideicommissi (vtrunque precaria voluntas quaereretur) coniectura potuit admitti.

¶ Si legatur vniuersitas: augmentum & diminutio contingens etiam viuo testatore ad legatarium pertinet. *Ulpianus.*

LXVII. IDEM.

Peculium legatum augeri & minui potest, si res peculij postea esse incipiant, aut desinant. Idem in familia erit: siue vniuersam familiam suam, siue certam (veluti urbanam, aut rusticam) legauerit, ac postea seruorum officia vel ministeria mutauerit. eadem sunt in lecticariis aut pedissequis legatis.

¶ Si legatur res ex pluribus corporibus consistens: si extinguatur quod ibi est principale, perit legatum. *Ulpianus.*

Quadrigæ legatum, equo postea mortuo, perire quidam ita credunt, si equus ille decessit, qui demonstrabat quadrigam: sed si medio tempore diminuta suppleantur, ad legatarium pertinebit.

¶ Si legatum relinquatur ab uno sub conditione, quæ ex eius persona dependet: si legatum transferatur ad aliam, non transfertur conditio. *Ulpianus.*

Titio Stichus legatus post mortem Titij libertatem accipit. Et legatum adita hereditate, & libertas post mortem Titij competit. Idemque est, & si moriente Titio, liber esse iussus est: si tamen Titio ex parte hærede instituto, seruus legatus, & post mortem eius liber esse iussus sit: siue adierit hereditatem Titius, siue non adierit: post cuius mortem libertas ei data est, defuncto eo libertas competit.

¶ Debitor partis fundi si creditori sub eadem conditione, quæ debebat legauit: intelligitur aliam partem non illam quam debebat legare. *Ulpianus.*

LXVIII.

De legatis & fideicommissis. II.

239

LXVIII. IDEM.

Mæuius fundum mihi ac Titio sub conditione legauit: hæres autem eius eundem sub eadem conditione mihi legauit. Verendum esse Iulianus ait, ne existente conditione pars eadem ex vtroque testamento mihi debeat. voluntatis tamen quaestio erit. Nam incredibile videtur, id egerisse hæredem, ut eadem portio bis eidem debeat: sed verisimile est, de altera parte eum cogitasse. Sanè constitutio Principis, quæ placuit eidem sæpe legatum corpus non onerare hæredem, ad vnum testamentum pertinet. Debitor autem non semper, quod debet, iure legat: sed ita, si plus sit in specie legati. Si enim idem sub eadem conditione reliquit, quod emolumentum legati futurum est.

¶ Due causæ iuratiæ in eiusdem persona, & in eadem specie quæ vere possint ad oculum demonstrari, non possunt conuenire eodem tempore, quo ad effectum solidae exactionis. *Ulpianus.*

Duorum testamentis pars fundi, quæ Mæuij est, Titio legata est. Non ineleganter probatum est, ab vno hærede soluta parte fundi, quæ Mæuij fuit, ex alio testamento liberationem obtingere: nec postea parte alienata reuocari actionem semel extinctam. Sed si pars fundi simpliciter, non quæ Mæuij fuit, legatur: solutio prior perimit alteram actionem: atque etiam hanc eandem partem aliquo modo suam factâ, poterit alter hæres soluere. namque plures in vno fundo dominium iuris intellectu, non diuisione corporis obtinent. Non idem respondetur, cum duobus testamentis generaliter homo legatur. Nam qui soluente altero legatarij factus est, quannus postea sit alienatus, ab altero hærede idem solui non poterit. Eademque ratio stipulationis est. Hominis enim legatum, orationis compendio singulos homines continet. & quemadmodum ab initio non consistit in his, quæ legatarij fuerunt, ita frustra soluitur, cuius dominium postea legatarius adeptus est, tametsi dominus esse desierit.

¶ Si res legata traditur non perfecta: actio ex testamento adhuc durat ad ipsam. *Ulpianus.*

In fundo legato si hæres sepelierit, æstimatio referenda erit ad totum precium fundi, quo potuit ante sepulturam æstimari. Quare & si fuerit solutus, actionem adhuc ex testamento propter locum alienatum durare rationis est.

¶ Dispositio

Digestorum lib. XXXI.

Dispositio generalis sequens derogat speciali precedenti quādo eadē inter gratatos. var.

Eum, qui ab vno ex heredibus, qui solus oneratus fuerat, litis aestimationem legatae rei abstulisset: postea codicillis apertis, ab omnibus heredibus eius rei relictae dixi dominum non querere. Eum enim, qui pluribus speciebus iuris vteretur, non saepius eandem rem eidem legare, sed loqui saepius. Haeres tenetur si fundus traditur diminutus iure ususfructus vel pignoratius, vel ab alio possessus: scilicet si alteri seruiat. Item non valet legatum rei meae propter seruitutem alii debitam. var.

Fundo legato, si ususfructus alienus sit, nihilominus pendendus est ab haerede. Ususfructus enim et si in iure, non in parte consistit: emolumentum tamen rei continet. Enimvero fundo relicto, & ob reliquas praestaciones, quae legatum sequitur, agatur: verbi gratia, si fundus mihi pignori datus, vel aliena possessio sit. Non idem placuit de ceteris seruitutibus. Si autem res mea mihi legetur, praeter istas causas legatum non valebit.

* Ars, legatum propter.

Municipibus potest ususfructus reservari, quia potest extinguī. Bartolus.

A municipibus heredibus scriptis detracto ususfructu legari proprietates potest: quia non utendo possunt ususfructum amittere.

Uisus restituere uni ex certis cum morietur, sufficit quod eligat & usque ad mortem potest variare. var.

LXIX. IDEM.

Si unum ex familia propter fideicommissum à se, eum moreretur relicto, haeres eligere debet ei, quem elegit, frustra testamento suo legat: quod postea quam electus est, ex alio testamento petere potest. Verum ergo non constitit quod datur, quasi creditori relicto: an quādiu potest mutari voluntas, non recte creditori comparabitur? Siue tamen duret electio, fuisse videtur creditor: siue mutetur, ex neutro testamento petitio competit.

Electus non capit ex testamento eligētis, sed eius qui iussit restituere, & secundum illud falcidia ratio non minuitur: & imo electus ceteri excluduntur. var.

Si Falcidia queratur, perinde omnia seruabuntur, ac si nominatim ei, qui postea electus est, primo testamento fideicommissum.

De legatis & fideicommissis. II.

240

commissum fuisse relicto. Non enim facultas necessariae electionis, propriae liberalitatis beneficium est. Quid enim est, quod de suo videtur reliquisse, qui quod reliquit, omnimodo reddere debuit? Itaque si cum forte tres ex familia essent eius, qui fideicommissum reliquit, eodem vel dispari gradu satis erit uni reliquisse. Nam postquam paritum est voluntati, ceteri conditione deficiunt.

Si unus ex certis instituitur, & fundus extraneo legetur: ab eo uendicabitur deducta persona heredis. var.

Sed si uno ex familia haerede instituto, ille fundus extraneo relicto est: perinde fideicommissum ex illo testamento petetur, ac si nemo de familia haeredi heres extitisset. Verum is, qui haeres scriptus est, ratione doli exceptionis ceteris fideicommissum petentibus facere partem intelligitur. Nam quae ratio ceteros admittit, eadem tacitam inducit pensionem.

Si plures ex certis instituantur, & pars fundi extraneo relinquatur: nulla uendicabitur excepta parte, quae institutis competeret. Bartolus.

Si duos de familia non aequis portionibus haeredes scripserit, & partem (forte quartam) extero eiusdem fundi legauerit: pro his quidem portionibus, quas iure haereditario retinent, fideicommissum non magis petetur, quam si alteri fundum praelegasset: pro alia vero parte, quae in exterum collata est, virilem, qui sunt de familia, petant, admissa propter haeredum virilem portionem pensionem.

Eligens non potest electum gratiare, ut alteri restituat, nisi ei tantundem relinquat: & tunc etiam poterit ab extraneo uendicari si dominus fuerit, ne exeat de familia. var.

Sed & si fundum haeres uni ex familia reliquerit, cuiusque fidei commiserit, ut cum extero restituat: quaesitum est, an hoc fideicommissi scilicet peti possit? Dixi: ita demum peti posse, si praeterea tantundem ei relicto esset, quod fundi precium efficeret. Et si quidem ille prior testator ita fideicommissum reliquisset, **ROGO, FVNDVM, CVI VOLES, AVT QVIBVS VOLES EX FAMILIA RELINQVAS** rem in expedito fore. Quod si talia verba fuissent, **PRIMO, NE FVNDVS DE FAMILIA EXEAT**: haeredem propter sequens fideicommissum, quod in exterum collatum

Digestorum lib. XXXI.

collatum est, oneratum intelligi, petitoris deinceps ceteris ex primo testamento fideicommissum: post mortem videbatur eius, qui primo electus est. & ideo si electo vno fideicommissum in exterum non conferatur, non alias ei, qui electus est, fideicommissum prestandum erit, quam interpositis cautionibus, fundum, cum morietur, si non in familia cum effectu relinqueretur, restitui.

Trossius cum morietur eligere, potest donec vivit eligere: & ante nullus admittitur: sed eo non eligente omnes. *var.*

ROGO, FUNDVM, CVM MORIERIS, RESTITVAS EX LIBERTIS, CUI VOLES. Quod ad verba attinet, ipsius erit electio: nec hoc petere quisquam poterit, quandiu præferri alius potest. defuncto eo, prius quam eligat, petent omnes. Itaque eveniet, ut quod vni datum est: viuis pluribus vnus petere non possit, sed omnes petant, quod non omnibus datum est: & ita demum petere possit vnus, si solus moriente eo superfuert.

Si testator legat rem hæredis ut suam, valet legatum. *var.*

Si rem tuam, quam existimabam meam, te hærede instituto, Titio legem: non est Neratij Prisci sententiæ, nec constitutioni locus, quia cauetur, non cogendum præstare legatum hæredem. Nam succursum est hæredibus, ne cogantur redimere, quod testator suum existimans reliquit. Sunt enim magis in legandis suis rebus, quam in alienis comparandis, & onerandis hæredibus facili testatores voluntate. quod in hac specie non evenit, cum dominium rei sit apud hæredem.

Uet verba fideicommissi sunt defuncta: tamen debetur, si ex mente colligitur. *var. velus.*

Si ommissa fideicommissi verba sint: & cetera, quæ leguntur cum his, quæ scribi debuerunt, congruant: recte datum, & minus scriptum, exemplo institutionis legatorumque, intelligitur. quam sententiam optimus quoque Imperator noster Severus secutus est.

Verba emunctiva futuri eventus ad gratatum directa, fideicommissi inducunt. *var.*

Item Marcus Imperator rescripsit: verba, quibus testator ita cauerat, non dubitare se, quodcumque vxor eius cepisset, liberis suis reddituram: pro fideicommissio accipiendâ. Quod rescriptum summam habet utilitatem: ne scilicet honor bene tran-

De legatis & fideicommissis. II.

241

ne transacti matrimonij, & fides etiam communis liberorum decipiat patrem, qui melius de matre præsumperat. Et ideo princeps providentissimus & iuris religiosissimus, cum fideicommissi verba cessare animaduertentes, eum sermonem pro fideicommissio rescripsit accipiendum.

Quia quæ quis caperet alio hærede existente, non ut ex ultima voluntate in fideicommissum generale non veniant. *var.*

LXX. PAVLVS.

Sequens questio est, an etiam, quæ viuis per donationem in uxorem contulit, in fideicommissi petitione veniant? Respondit ea extra bonorum causam defuncti computari debere, & propterea fideicommissio non contineri: quia habitura esset etiam alio hærede existente. Planè nominatim maritus vxoris fidei committere potest, ut & ea restituat.

Verba dispositiva seu præceptiva ad gratatum vel honoratum directa, fideicommissi petitionem inducunt. *var.*

LXXI. PAPINIANVS.

PETO LVCI TITI, VT CONTENTVS SIS CENTVM AVREIS. Fideicommissum valere placuit: idque rescriptum est. Quid ergo si cum hæredes ex parte instituisset, ita locutus est, PETO PRO PARTE TVA CONTENTVS SIS LVCI TITII CENTVM AVREIS? Petere poterunt cohæredes partem hæreditatis, eo retinente siue præcipiente id, quo contentum esse voluit defunctus. Sine dubio facilis est hoc probare, quam probari potuit illud: cum fideicommissum ibi petatur ab his, quibus testator locutus non est. Idem dicemus, si cum ex asse scripsisset hæredem, eius gratia, qui legitimus hæres futurus esset, ita loquatur, PETO PRO HÆREDITATE, QVAM TIBI RELIQVI, QVAM AD FRATREM MEVM IVKÆ LEGITIMO REDIRET, CONTENTVS SIS CENTVM AVREIS.

Res prohibita potest alienari ex causa necessitatis. *var.*

Prædium, quod nomine familie relinquitur: si non voluntaria facta sit alienatio, sed bona hæredis veniant: tandiu retinere emptor potest, quandiu debitor haberet bonis non venditis, post mortem eius non habiturus, quod ex ter etiam hæres præstare cogerecur.

ff. Infor.

H

CR-

Digestorum lib. XXXI.

Relicta a tutore, videtur relicta a pupillo: ex idea valent, licet tutoris datio non fortitur effectum, nar.

Mater filio impubere hærede instituto, tutorem eidem scripsit, eiusque fidei commisit: ut si filius suus intra decimquartum annum decessisset, restitueret hereditatem Sempronio. Non ideo minus fideicommissum recte datum intelligi debet, quia tutorem dare mater non potuit. Nam & si patet non iure factum testamento, tutoris fidei commiserit, æquè præstabitur: quemadmodum si iure fuisset factum testamentum. Sufficit enim, ut ab impubere fideicommissum datum ab eo dari videatur, quæ is, qui dabat tutorem, dederat, vel etiam tutorem fore arbitrabatur. Idem in curatore impuberis, vel minoris annis debet probari. Nec interest, tutor recte datum patre moriatur, vel aliquo privilegio excusetur, vel tutor esse non possit propter eius etatem, cui tutor fuerat datus: quibus certè casibus fideicommissum non interdicat, quod a pupillo datum videtur. Hac denique ratione placuit a tutore, qui nihil accepit, fideicommissum relinqui pupillo non posse: quoniam quod ab eo relinquitur extero, non ipsi proprio: sed pupilli iure debeat.

Nes alienata extra familiam contra prohibitionem testatoris, revocatur per omnes de familia ordine successivos: sed primus eandem restituendo sequentibus, & si cautio omittatur, non condicuntur res, sed casu eueniente uenduntur: & sufficit quem fuisse in familia tempore testamenti, nar.

Fratre hærede instituto petiit, ne domus alienaretur, sed ut in familia relinqueretur. Si non patuerit heres voluntati, sed domum alienauerit, vel extero hærede instituto decesserit: omnes fideicommissum petent, qui in familia fuerint. Quid ergo, si non sunt eiusdem gradus? Ita res temperari debet, ut proximus quisque primo loco videatur inuitari: nec tamen ideo sequentium causa propter superiores in posterum lædi debet: sed ita proximus quisque admittendus est, si paratus sit canere, se familie domum restitutum. Quod si cautio non fuerit ab eo, qui primo loco admissus est, desiderata nulla quidem eo nomine nascetur conditio: sed si domus ad exterum quandoque peruenierit, fideicommissi petitio familie competit. Cautionem autem ratione doli mali exceptionis puro iuste desiderari, quavis nemo alius

ulterior

De legatis & fideicommissis. II.

242

ulterior ex familia supersit. Si quidam sint postea emancipari: tractari potest, an hi quoque fideicommissum recte petant. Sit porro recte petituros: quoniam familie appellatione hæc quoque personæ demonstrata intelliguntur.

Legatarius tenetur cedere fideicommissario actionem vel rem fibabatur, nar.

LXXII. IDEM.

Imperator Antoninus rescriptit, legatarius, si nihil ex legato accepit, ei, cui debet fideicommissum, actionibus suis posse cedere, nec id cogendum solvere. Quid ergo, si non totum, sed partem legati relicti restituere rogatus, abstineat eorum actionibus suis in totum cogetur cedere: an verò non nisi ad eam quantitatem, quæ fideicommissio continetur? Quod ratio suadet. Sed & si legatum percepit, non amplius ex causa fideicommissi cogendus erit solvere, quam perceperit. Si centum legatis duplū restituere rogatus sit, ad summam legati videbitur constituisse. Si autem post tempus fideicommissum relictum sit, usuratum duntaxat additamentum admittetur. Nec mutanda sententia erit, quod forte legato percepto, magnum emolumentum ex aliquo negotio consecutus est: aut pernam stipulationis imminuenti eius sit. Hoc ita, si quantitas cum quantitate conferatur. Enimvero, si pecunia accepta rogatus sit rem propriam, quamq̃ maiore precio æstimaretur restituere: non est audienda legatarii legato percepto, si velit computare. Non enim æquitas hoc probare patitur, ut quod legatorum nomine perceperit, legatarius offerat.

Honoratus in quota, non potest gravari in alia quota ultra vires relicti, nar.

Cum quidam filio suo ex parte hærede instituto, patruus eius cohæredem ei dedisset, & ab eo petisset, ut filium suum pro virili portione filiis suis cohæredem faceret: si quidem minus esset in virili portione, quam fratris hereditas habuit: nihil amplius peti posse, quod si plus, etiam fructuum, quos patruus percepit, vel cum percipere potuerit, dolo non percepit, habenda esse rationem, responsum est: non secus quam si centum legatis rogetur post tempus maiorem quantitatem restituere.

H ij

Corectum

Digestorum lib. XXXI.

Precium & res comparata ex precio succedit loco rei in iudicio, *Ulpianus, Bartolus.*

Cum autem rogatus, quicquid ex hereditate supererit, post mortem suam restituere, de precio rerum venditarum alias comparauit: dimiuisse, quae vendidit, non videtur.

LXXIII. IDEM.

Ed quod inde comparatum est, vice permutati dominij restituitur.

LXXIII. IDEM.

Idem seruandum erit, & si proprios creditores ex ea pecunia dimiserit. Non enim absumitur, quod in corpore patrimonij retinetur.

Quatum dicitur quis habere eo titulo, quo habet matrem, *Bar.*

LXXV. IDEM.

Si quod ex Pamphila nasceretur, legatum mihi fuerit, & ego Pamphilam emam, eaq; apud me sit enixa: summatione responsum est, non ex causa lucratiua partum intelligi meum factum: ideoq; petendum ex testamento, tantum istum emissem: ut scilicet precij contributione facta, consequar tantum, quanti puerum deducta matris aestimatione constitisse mihi iudex in causa legati datus aestimauerit.

Prolongatio diei legatorum falsa simpliciter refertur etiam ad ea quae diem habent, *Bartolus.*

LXXVI. IDEM.

TITIO CENTVM AVREOS HÆRES TRÆSENTI DATO, deinde protulit diem legatorum. Non est verum, quod Alphenus reuoluit, ceterum praesenti deberi: quia diem proprium habuerunt.

Non refert cum quo quis loquatur, quando uerba dispositiua praesentantur, *Bar.*

LXXVII. IDEM.

Miles ad sororem epistolam, quam post mortem suam aperiri mandauit, talem scripsit: Scire te volo, donare me tibi aureos octingentos. Fideicommissum deberi sorori constitit. Nec aliud probandum in cuiuslibet suprema voluntate. Placet enim consistere fideicommissum, ac si defunctus cum eo loquatur, quem precario remunerat.

Praelegata non ueniunt in substitutione uulgari, *Bartolus.*

Pro

De legatis & fideicommissis. II.

243

Pro parte heres institutus, cui preceptiones erant relictæ, post diem legatorum cedentem ante aditam hereditatem vita decessit. Partem hereditatis ad cohæredes substitutos pertinere placuit: preceptionum autem portiones, quæ pro parte cohæredum constituerunt, ad heredes eius transmitti.

Si testamentum rumpitur pro parte, praelegata non debentur, si aut nec legata extraneis: libertates debentur & praestantur infolidum, pro seruitute actio datur infolidum: sed pro parte obstat exceptio, nisi partis aestimatio offeratur, *Bar.*

LXXVIII. IDEM.

Cum filius diuini tribunalibus actionem inofficiosi testamenti matris protulisset, atque item variae sententiae iudicum extitissent: heredem, qui filium vicerat, pro partibus, quas aliis cohæredibus abstulit filius, non habiturum, preceptiones sibi datas, non magis, quam ceteros legatarios actiones, constitit: sed libertatem ex testamento competere placuit: cum pro parte filius de testamento matris litigasset, quod non erit trahendum ad seruitutes, quæ pro parte minui non possunt. Planè petetur integrè seruitur ab eo, qui filium vicit. Partis autem aestimatio praestabitur. ac si paratus erit filius precio accepto seruitutem præbere, doli exceptione legatarius submouebitur, si non offerat partis aestimationem, exemplo scilicet legis Falcidiae.

Legatarius hereditatis debet sustinere commodam & incommoda illius, *Bar.*

LYCIO SEMPRONIO LEGO OMNEM HÆREDITATEM PVBLII MÆVII. Sempronius ea demum onera suscipiet, quæ Mæuiæ hereditatis fuerunt & in diem mortis eius, qui heres Mæuij extitit, perseverauerunt: sicut vice mutua praestabatur actiones, quæ ei praestari potuerunt. **H**eres non potest retinere usumfructum uel partem rei legatæ, secus in ceteris seruitutibus, *Bar.*

Dominus herede fructuario scripto, fundum sub conditione legauit. Voluntas ratio non patitur, ut heres ex causa fructus emolumentum retineat. Diuersum in ceteris praedictorum seruitutibus, quas heres habuit, responsum est: quoniam fructus portionis instar obtinet.

Non uidetur esse falsum quod innatur primordio ueritatis, *Bar.*

H ii HÆR-

Digestorum lib. XXXI.

HAERES MEVS TITIO DATO, QVOD MIHI EX TESTAMENTO SEMPRONII DEBETVR. Cum iure nouatiōis, quam legatarius idēq; testator antē fecerat, legatum ex testamento non debeatur: placuit falsam demonstrationem legatario non obesse: nec in totū falsum videri, quod veritatis primordio adiunaretur.

¶ Si aliquo casu libertas impeditur tempore quo cedit dies legati, utiatur legatum, *artolus.*

Seruus purē manumissus, cui libertas propter iuris impedimentum post aditam hereditatem non competit, quod status eius extrinsecus suspenditur (fortē propter adulterij questionem): ex eodem testamento neque legata neq; fideicommissa purē data sperare potest: quia dies inutiliter cedit.

¶ Qui legat uni ex certis plus, uidetur omnibus legare, & excessum in illo in heredis arbitrio ponere, *artolus.*

Pater cum filia pro semisse herede instituta, sic testamēto locutus fuerat: **PETO, CVM MORIERIS (LICET ALIOS QVQVE FILIOS SVSCIPERIS) SEMPRONIO NEPOTI MEO PLVS TRIBVAS IN HONOREM NOMINIS MEI.** necessitas quidem restituendi nepotibus viriles partes praeccedere videbatur: sed moderandae portionis, quam maiorem in vnus nepotis personam conferri voluit, arbitrium filiae datur.

¶ Ille per quem non stat, quo minus tutor suscipiatur, nō priuatur legato, *nar.*

Non iure tutori dato mater legauit, si consentiat, vt decreto Praetoris confirmetur. Si Praetor nō idoneū existimet, actio legati non denegabitur.

¶ Qui nouit contra cautionem iudicariam, tenetur restituere rem cum fructibus, *nar.*

Qui Mutianam cautionē alicuius non faciēdi causa interponit, si postea fecerit, fructus quoq; legatorum, quos in principio promitti necesse est, restituere debet.

¶ Quando sint plures actiones, quae electione tolluntur, non admittitur cumulatio, *nar.*

Variis actionibus legatorū simul legatarius vti non potest, quia legatum datum, in partes diuidi non potest. Non enim ea mente datum est legatariis pluribus actionibus vti, sed vt

De legatis & fideicommissis. II. 244

sed vt laxior eis agendi facultas sit, ex vna interim, quae fuerit electa, legatum petere.

¶ Dammata memoria testatoris, repetitur legatum soluta, *nar.*

Repetendum legatorum facultas ex eo testamento solutorum danda est, quod irritum esse post defuncti memoriam damnatam apparuit: modō si iā legatis solutis crimen perduellionis illatum est.

¶ Si debet retineri species & pecunia: species de tota hereditate deducitur: pecunia de parte restituentis tantum, *nar.*

LXXIX. IDEM.

¶ CVM pater filios, eorūq; matrem heredes instituisset, ita scripsit: **PETO A TE FILIA, VT ACCIPTIS EX HAEREDITATE MEA IN PORTIONEM TVAM CENTVM AVREIS, ET PRAEDIO TUECVLANO, PARTEM HAEREDITATIS RESTITVAS MATRI TVAE.** Respondi: praediū quidē hereditariū iudicio diuisionis de communi filia habiturū, pecuniā autem de parte sua retenturā.

¶ Donationi causa mortis potest fideicommissum imponi: & ex ea detrahatur valeidia, quae detrahitur fideicommissum intrinsecū minuetur, seorsus in extrinsecū, *nar.*

Eorum, quibus mortis causa donatum est, fidei committi quoquo tempore potest, quod fideicommissum heredi scilicet, salua Falcidia ratione, quā in his quoque donationibus exemplo legatorum locum habere placuit, praestabunt. Si pars donationis fideicommissio contineatur, fideicommissum quoque munere Falcidiae fungetur. Si tamen alimēta praestari voluit, collationis totum onus in residuo donationis esse respondendum erit ex defuncti voluntate, qui de maiore pecunia praestari non dubie integra voluit.

¶ Legatario eidemq; debitori non solum actio competit, sed exceptio, *nar.*

Mater filiis suis vulgō conceptis dotem suam mortis causa donando stipulari permisit: cum aliis heredibus institutis petisset a filiis, viro dotem restitui. Totum viro fideicommissum dotis deberi, si Falcidiae ratio non interuenerit, idē retentionem dotis virum habere placuit, alioquin Falcidiae partem heredibus a filiis ex stipulam cū viro agentibus ex dote esse per in factum actionem reddendam.

H liij **¶** Legati

Digestorum lib. XXXI.

Legati omnes et emolumentum quaeritur etiam ignorantibus. Bartolus.

Surdo & muto, qui legatum accipit, ut cum morietur, restituat, recte mandatur. Nam & ignorantes adstringuntur fideicommissio: quibus ignorantibus emolumentum ex testamento quaeritur.

Mutatione status non perditur ius eligendi: et mors civilis non facit conditionem existere, sed mors naturalis sic. Bart.

Hereditatem filius cum moreretur, filius suis, vel cui ex his voluisset, restituere fuerat rogatus. quo interea in insulam deportato, eligendi facultatem non esse poena peremptam placuit: nec fideicommissi conditionem ante mortem filij heredis existere: viriles autem inter eos fieri, qui eo tempore viverint, cum de aliis eligendi potestas non fuerit.

Qui legat precium rei, videtur legare animo compensandi eam rem. Bartolus.

Qui dotale praedium contra legem Iuliam vendidit, uxori legatum dedit: & emptoris fidei commissit, ut amplius ei precium restituat. Emptorem fideicommissio non teneri constabat. si tamen accepto legato mulier venditionem irritam facere vellet, ea oblato precio doli placuit exceptione summoveri.

Mandatum simplex, cuius effectus confertur post mortem, reuocatur morte si mandatorius sciverit: secus si ignoraverit. Bart.

Meuio debitori suo reus stipulandi mandauit, ut Titio, cui mortis causa donabat, pecuniam debitam solueret. Cum scies dominum vita decessisse Meuius, pecuniam dedisset, non esse liberationem secutam constitit: nec si Meuius soluendo non esset, in Titium actionem solidi vel iure Falcidiae dandam esse: quia mortis causa cepisse non videretur. Diuersum probandum fore, si Meuius ignorans dominum vita decessisse, pecuniam errore lapsus dedisset, tunc enim portio iure Falcidiae reuocaretur.

Portio deficiens deferitur a substitutis et cohæredibus cum onere suo. Bart.

Cum pater fideicommissum praediorum ex testamento matris filiae deberet: eadem pro parte ita heredem instituit, ut hereditatem fideicommissio compensaret: eademque praedia filio exheredato dari voluit. Quamquam filia patris hereditatem suscipere

De legatis & fideicommissis. II.

245

suscipere noluisse: fideicommissum tamen ab heredibus et filio praestandum, ad quos hereditatis portio, quam accepit filia, redierat, placuit. quod si alium filiae substituisse: oportere & cum filiae fideicommissum reddere.

In praelegato in non debetur cuiusque: secus si pluribus praelegatur. Bartolus.

Eiusdem praedii, quae pater, qui se dominum esse crediderat, verbis fideicommissi reliquit filio: nulla cum fratribus & cohæredibus actio erit. Si tamen inter filios diuisionem fecit: arbiter coniectura voluntatis non patietur cum partem cohæredibus praelegatas restituere, nisi parati fuerint & ipsi patris iudicium fratri conseruare.

Si testator iubet heredem dotem filiae stipulari, intelligitur ea moriente in matrimonio, non ea superinducite. item sermo simpliciter prolatus, intelligitur pro prima vice. Bartolus.

Pater certam pecuniam exheredatæ filiae verbis fideicommissi reliquit, eamque nupturae dotis nomine dare voluit. Filio dotem stipulante, cum minorem filius dotem dedisset: superfluum esse filiae reddendum constabat. Diuortio quoque secuto fideicommissum filiam recte petituram, ut actio stipulationis sibi prestaretur: quoniam verisimile non erat, patrem interponi stipulationem voluisse, quod filia post primas nuptias indotata constitueretur. Ceterum, si postea nuberet, ad secundas nuptias cautionem extendi non oportere.

Cum committitur electio personae cum moreretur, non potest ante tempus eam effectui eligere. Bart.

A filia pater petierat, ut cui vellet ex liberis suis praedia, cum moreretur, restitueret. vni ex liberis praedia fideicommissi viua donauit. Non esse propter incertum diem fideicommissi si certae donationis electionem videbatur. Nam in vnum etiam destinatio dirigi potuit, qui fideicommissum inter ceteros habiturus est, remota matris electione.

Manumissi ex causa fideicommissi, continentur appellatione libertorum testatoris. Bart.

FIDEI HAEREDVM MEORVM COMMITTO, NE FVNDVM TVSCVLANVM ALIENENT, ET NE DE FAMILIA NOMINIS MEI EXEAT. Secundum voluntatem eos quoque inuitatos intelligendum est, quibus haeredes extranei fideicommissam libertatem

Digestorum lib. XXXI.

bertatem reddiderunt.

¶ Fideicommissum factum in testamento, censetur repetitum in codicillis de bonis in illis relictis.

FIDEI TVAE COMMITTO Vxor, VT DES, RESTITVAS FILIAE MEAE, CVM MORIERIS, QVICOVID AD TE QVOQVO NOMINE DE BONIS MEIS PERVENIERIT. Etia ca, quae postea codicillis vxori dedit, fideicommissio continebuntur: na ordo scripturae non impedit causam iuris ac voluntatis. sed dos relegata retinebitur, quoniam reddi potius videtur q dari.

¶ Filius naturalis in servitute conceptus excludit substituta. *Bar.*

VOLO PRAEDIA DARI LIBERTIS MEIS: QVOD SI QVIS EORVM SINE LIBERIS VITA DECESSERIT, PARTEM EIVS AD RELIQUOS PERTINERE VOLO. collibertu patris eundeq, filium ex voluntate substitutione excludere placuit.

¶ Frustra legatur debitu creditori a debitore, item dilatio in tempore non perficitur aetatis creditoris favore praesumitur. *Bar.*

Curatoris sui fidei frustra commississe videbitur, vt heredi fratri negotiorum gestorum rationem redderet. Quamq, igitur testamento cautum esset, vt cum ad statu suum frater pervenisset, ei demum solueretur: tamen sub curatore alio fratrem agentem recte placuit actionem inferre: cum illis verbis fratri potius consultum videretur, quam solutio dilata, quae iuste fieri potuit.

¶ Relicta ab instituto videntur repetita a substituto per legem sub eadem conditione. *Bar.*

Ab instituto extraneo praedia libertis, cum moreretur, verbis fideicommissi reliquerat, & petierat, ne ex nomine familiaris alienarentur. Substitutum ea praedia debere ex defuncti voluntate respondi. sed vtrum confestim, an sub eadem conditione: voluntatis esse quaestionem. Sed coniectura ex voluntate testatoris capienda, morte instituti expectandam.

¶ Legatu universitatis iure valet, etia si incommodum contineat. *Bar.*

Mense negotium ex causa fideicommissi cum indénitate haeredum per cautionem susceptum, emptioni simile videtur: & ideo non erit querendum, amplius in re alieno sit, quam in questu.

¶ Si pater legat filio res, quas dedit in dotem filiae, debetur aestimatio

De legatis & fideicommissis. II.

246

tio ipsarum, & earum quae ex eis natae sunt, si sunt dotales, idem si res donatae legentur uxori. *Bar.*

Pater filiae mancipia, quae nubenti dedit, verbis fideicommissi pstati voluit. Pater susceptos (et si matres ante testamentum mortuae fuissent) ex causa fideicommissi praestandos respondere: nec aliud in vxore confirmatis donationibus praedem observatum est.

¶ Per simplicem divisionem non tollitur ius fideicommissi: & ideo non tenetur quis de periculo rerum ultra q teneretur primo. *Bar.*

Hereditatem post mortem suam rogati restituere, nominum periculo, quae per divisionem obtigerunt, inter coharentes interpositis delegationibus, non adstringuntur magis, quam praediorum: cum permutatio rerum dilatarens, communionem interuenit.

¶ Qui legat hereditatem sibi quaesita, non videtur legare fructus, quos ipse consumpsit. *Bar.*

FILIA MEA PRAECIPAT, SIBI QVE HABEAT VOLO REM MATRIS SVAE. Fructus, quos medio tempore pater percepit, nec in separato habuit, sed assumpsit, & in suum patrimonium convertit. non videtur filiae relictis.

¶ Iustum restringitur per rationem. *Bar.*

DVLCESSIMIS FRATRIBVS MEIS, AVVNCVLIS AVTEM TVIS, QVAECVQVE MIHI SUPERVNT IN PAMPHILIA, LYCIA, VEL VICVQVE, DE MATERNIS BONIS CONCEDI VOLO, NE QVAM CVM HIS CONTROVERSIAM HABEAS. Omnia corpora maternae hereditatis, quae in eadem causa dominij manserunt, ad voluntatem fideicommissi pertinent. Ex eisdem igitur facultatibus percepta pecunia, & in corpus proprii patrimonij versa. Itaque divisionis res propriae factae, non praestabuntur: cum discordiis propinquorum sedandis prospexerit: quas materia, & communionis solet excitare.

¶ Traditio clauu & assignatio reru in dubio praesumitur causa custodiae, si titulus habilis non praecedat ad dominij translationem. *Bar.*

Pater pluribus filiis haeredibus institutis moriens claves & annulu custodire causa maiori nau filie tradidit: & libertu eidem filiae, qui praesens erat, res, quas sub cura sua habuit, assignare

† In hanc causam infra praegla-
re Aristot.
teles lib.
2. Polit.
cap. 3.

Digestorum lib. XXXI.

assignare insit. Commune filiorum negotium gestum intelligebatur, nec ob eam rem apud arbitrum diuisionis precipuam causam filiarum fore.

Oratio imperfecta perficitur ex precedenti & sequenti si congrue fieri potest. *Bar.*

Cum imperfecta scriptura inuenitur, ita demum verbum legati vel fideicommissi quod praeceat vel sequitur, ad communionem adsumitur, si dicto scriptum congruat.

Iuramentum testatoris vel heredis habet nam repetitionis ab intestato. *Barolus.*

Filius matrem heredem scripserat: & fideicommissa tabulis data cum iurisiurandi religione praestari rogauerat. Cum testamentum nullo iure factum esset, nihilominus matrem legitimam heredem cogendam fideicommissa praestare respondi. nam enixae voluntatis preces ad omnem successione speciem porrectae videbantur.

Verba quae proferuntur in modo consilii, non important necessitatem. *Barolus.*

MANDO FILIAE MEAE, PRO SALUTE IPSIVS, SOLLICITVS VT QUOAD LIBEROS TOLLAT, TESTAMENTVM NON FACIAT. ITA ENIM POTERIT SINE PERICULO VIVERE. Fideicommissaria hereditate cohæredi sorori non videri relictam apparuit: quod non de pecunia sua testari, sed obretn consilij derogare iuri testamentum fieri perhibendo, noluit.

Si non eligatur iuuvis ex certis, omnes adiunguntur qui non sunt indigni. *Barolus.*

ROGO FILIA, VT BONA TVA QUANDOQUE DISTRIBVAS LIBERIS TVIS, VT QVIS DE TE MERUERIT. Videtur oibus liberis, etsi non æqualiter promeruerint, fideicommissum relictum, quibus matris electione cessante sufficiat, si non offenderint. Eos autem, quos mater elegerit, fore potiores, si soli promeruisse, existimaui. Quod si neminem elegerit, eos solos non admitti qui offenderunt.

Quando verba sunt dispositiva, non refert, cum quo quis loquatur, sed in quem voluntatis intentio dirigitur. *Bar.*

Donationis prædiorum epistolam ignorante filio mater in æde sacra verbis fideicommissi non subnixam deposuit, & lite-

De legatis & fideicommissis. II.

247

& literas tales ad æditum misit. Instrumentum voluntatis meae post mortem meam filio meo tradi volo. Cum pluribus hæredibus intestato diem suum obiisset, intelligi fideicommissum filio relictum respondi. Non enim queri oportet, cum quo de supremis quis loquatur, sed in quem voluntatis intentio dirigitur.

Qui uenit contra voluntatem defuncti in eo quod est causa fideicommissi ab eius petitione repellitur. *Bar.*

Libertis prædium reliquit, ac petiit, ne id alienarent, atque in familia libertorum retinerent. Si excepto vno ceteri partes suas vendiderint: qui non vendidit, ceterorum partes, quibus non dedit, alienandi voluntatem integras petet. eos enim ad fideicommissum videtur inuitasse, qui iudicio paruerunt. alioquin per absurdum erit, vice mutua petitione induci: scilicet, ut ab altero parte alienatam quis petat, cum partem suam alienando perdidit. Sed hoc ita procedere potest, si pariter alienauerint. Cæterum prout quisque prior alienauerit, partem posteriori non faciet. Qui vero tardius vendidit: ei, qui non vendidit, in superiorum partibus fecisse partem intelligitur. At si nemo vendiderit, & nouissimus sine liberis vita decesserit, fideicommissi petitio non supererit.

Filius libertæ communeratur in familia libertorum. *Bar.*

Cum inter libertos ad prædij legatum liberta quoque fuisset admissa, quod patronus petiit, ut de nomine familie uox exiret, heredem libertæ filium partem prædij, quam mater accepit, retinere visum est.

Si ille, quem defunctus putabat ab intestato successurum insolidum, succedit pro parte legata ab eo nominatim relictæ præstabitur pro parte libertatis insolidum. *Bar.*

Cum existimaret ad solam consobrinam suam bona peruentura: codicillis ad eam factis, pluribus fideicommissum reliquerat. Iure successionis ad suos eiusdem gradus possessione deuoluta, rationibus & perpetui edicti exemplo, pro parte dimidia mulierem releuandam respondi: sed libertates ab ea præstandas, quas intercideret damni causa durum videbatur.

Si fideicommissum inuicem datum, continet tantundem in quantitate & quantitate non ualet. Item æstimatio testatoris nullam necessitatem

Digestorum lib. XXXI.

necessitatem inducit. Bartolus.

Pater, qui filio semissem dederat, & fororibus eius impu-
beribus quadrantes, quibus fratrem tutorem dedit, ita fue-
rat locutus: FILI CONTENTVS ERIS PRO
TVO SEMISSE DVGENTIS AVREIS, ET VOS
FILIAE PRO VESTRIS QVADRANTIVS
CENTENIS AVREIS. Vice mutua liberis fideicom-
missum hereditatis reliquisse non videbatur, sed aestimatio-
nem (vt à parentibus frugi fieri solet) patrimonij sui fecisse:
nec ideo fratre iudicio tutelę bonę fidei rationes quādo-
que præscriptione demonstratę quantitatıs exclusurum.

¶ Si testator gravat heredem in eo, quod sibi heredi debebat, ex
debitum cum fructibus compensat, fraudem facere non videtur, se-
cus si debitum cum valedia compensaret. Bart.

Titio fratri suo Mævius hereditatem Seij, quo hæres in-
stitutus erat, post mortem suam restituere rogatus, eodem
Titio herede scripto, petiit, vt mortis Titius tā suam q̃ Seij
hereditatem Sempronio restitueret. Cū ex fructibus me-
dio tempore perceptis fideicommissi debitam q̃ritatem Titio
percepisset: æris alieni loco nō esse deducendū fideicommis-
sum respondi: quoniā ratione cōpensationis percepisse debi-
tum videretur. Planē si ea lege Mævius Titium heredē insti-
tuat, ne fideicommissum ex testamēto Seij retineat: Falcidiam
quidem cōpensationi sufficere, sed iniquitatē occurrere. Pru-
dentius autem fecerit, si ex testamento fratris hereditatem
repudiaverit, & intestati possessionem acceperit: nec vide-
bitur dolo fecisse, cū fraudem excluderet.

¶ Dissimula posita inter personas, inter quas cadit affectio ordina-
ta, non resoluta in communem. Bartolus.

A TE PETO MARITE, SI QVID LIBERORVM
HABVERIS, ILLIS PRÆDIA RELIN-
QVAS. VEL SI NON HABVERIS, TVIS SI
VE MEIS PROPINQVIS, AVT ETIAM NO-
STRIS LIBERTIS. Non esse datam electionem, sed
ordinē scripturę factam substitutionem respondi.

¶ Valer legatum, licet qualitas non fuerit adicienda, quā testator
adiciendum se dixerit. Bart.

Vicos ciuitati relictos, qui proprios fines habebāt, ex cau-
sa fideicommissi non ideo minus deberi placuit, q̃ testator si-
nes eorum

De legatis & fideicommissis. II. 248

nes eorū significaturū, & certaminis formam, quam celebra-
ri singulis annis voluit, alia scriptura se declaraturum pro-
misit: ac postea morte præuentus non fecit.

¶ Iusta causa in parte non tollit moram in alia parte. Bart.

LXXX. IDEM.

¶ Vi solidū fideicommissum frustra petebat, herede Fal-
cidiam obliiciente: si partē interim solui sibi deside-
rauerit, neque acceperit in ea moram passus intelligitur.

¶ Legatario debetur aestimatio ipsius rei vel partis quę ad heredē
loco rei peruenit. Bart.

Cū post mortem emptoris vēditiones prædiorum res-
publicę optimis maximisque princeps noster Scuerus Au-
gustus rescindi, heredibus precio restituto, iussisset: de pecu-
nia legatario, cui prædium emptor ex ea possessione legaue-
rat, coniectura voluntatis, pro modo aestimationis partem
soluendam esse respondi.

¶ Respublica propter moram tenetur ad usuras: propter temerita-
tem ad impensas litis, licet habeat regressum cōtra administratōrē.
Idem in pupillo ex tutoribus. Bart.

Etiam respublica post morā fideicommissi vīras prestare
cogitur: sed dānum, si quod ex ea re fuerit secutū, ab his sar-
ciendū erit, qui post dictā sententiam iudicatum soluere su-
persederunt. Nec aliud seruabitur in litis sumptibus, si ratio
litigandi non fuit. Ignauiam etenim prætendentes, audiri
non oportet, quod in tutoribus quoque probatur.

¶ Vltimus de familia prædium alienare prohibitus, eius petitionē
ad extraneum heredem transmittit.

Prædium pater de familia liberos alienare, verbis fidei-
commissi prohibuit. Supremus ex liberis, qui fideicommissum
petere potuit, nō ideo minus actionem in bonis suis
reliquisse visus est, quod heredem extraneum sine liberis de-
cedens habuit.

¶ Quā nocentur ad fideicommissum, prædium alienato non reuocant
ab eo, qui emit a creditore testatoris. Bart.

Si creditor ab eo, qui testamētum fecit, domum acceptam
iure pignoris vendidit: contra emptorem, fideicommissi causa
(tamenli voluntatē defuncti nō ignorauit) nihil decernitur.

¶ Qui per ignorantiam inq̃is patitur alium iure sibi debita, non
cadit a credito. Bart.

LXXXI.

Digestorum lib. XXXI.

LXXXI. IDEM.

Quæ fideicommissum moriens libertis viri debuit, eorundem prædiorum suis quoque libertis fructum reliquit, iuris ignorantia lapsi, qui petere prædia ex mariti testamento debuerunt, secundum fideicommissum inter cæteros longo tempore perceperunt. Non ideo peremptam videri petitionem prioris fideicommissi constituit.

¶ Dominium transit in legatarium rebus nia, sicut in hærede adempto. Bartolus.

LXXXII. IDEM.

Legatum ita dominium rei legatarii facit, ut hæreditas hæredis res singulas. Quod eo pertinet, ut si purè res relicta sit, & legatarius non repudierit: defuncti voluntatè, recta via dominium, quod hæreditatis fuit, ad legatarium transeat, nunquam factum hæredis.

¶ Legata relicta a scriptis venientibus ab intestato, non debentur. Bartolus.

LXXXIII. PAULVS.

Si quis testamento facto, à filiis suis, quos hæredes instituerit, fideicommissum reliquerit: non ut à legitimis hæredibus, sed ut à scriptis filiis, & testamenti aliquo casu irritum factum sit: filij ab intestato venientes fideicommissum ex testamento præstare compelli non possunt.

¶ Quando supervenit causa tendens ad eundem effectum: licet ea existente dispositio ab initio non valisset, dispositio non ratatur. Bartolus.

LXXXIII. IDEM.

Debitor decem legavit creditori, qui ei post annum sub pignore debebat. Non (ut quidam putant) medij temporis tantum commodum ex testamento debetur, sed tota decem peti possunt: nec tollitur petitio, si interim annus supervenit, nam sufficit, quod utiliter dies cessit. Quod si vivo testatore annus superveniat, dicendum erit, inutile effici legatum: quâquam constiterit ab initio. Sic & in dote relegata responsum est, totam eam ex testamento peti posse: alioqui secundum illam sententiam, si interitum tantum est in legato: quid dicemus, si fundus legatus sit ex die debitus? Nam nec pecunia peti potest, quæ non est legata: nec pars fundi facile invenietur, quæ peti possit pro commodo.

¶

De legatis & fideicommissis. II.

249

¶ Si plures sint substituti, quilibet tenetur ad legata relicta ab institutis, in quorum locum succedunt. Bar.

Si Primo & Secundo & Tertio hæredibus institutis, sic legata dentur, si PRIMVS MIHI HÆRES NON ERIT, SECYNDVS TITIO DECEM DATO: SI SECYNDVS MIHI HÆRES NON ERIT, PRIMVS SVO FVNDVM TVSCVLANVM DATO. Verisq; omittentibus hæreditatem, P. primo & Secundo: quærebatur, substitui, quos eis dederat, an, & cui legata præstare debeant? Ab utroq; substituto legata debentur.

¶ Sermo eius, qui est capax, potest relinqui quod eidem seruo factum libero relinqui possit, licet non eo modo. Bar.

Seruo alieno posse rem domini legari, Valens scribit. Idem id, quod domino eius purè debetur. Cum enim seruo alieno aliquid in testamento damus, domini persona ad hoc tantum inspicitur, ut sit cum eo testamenti factio: cæterum ex persona serui constituitur legatum. & ideo rectissime Iulianus definit id demum seruo alieno legari posse, quod ipse liber factus capere possit. Calvisiola est enim illa adnotatio, posse legari seruo, & quandiu seruiat. nam & hoc legatum ex persona serui vires accipit. alioquin & illud adnotaremur, esse quosdam seruos, qui licet libertatem consequi non possunt, attamen legatum & hæreditatem possunt acquirere domino. Ex illo igitur præcepto, quod diximus serui inspicere personam in testamentis, dicimus & seruo hæreditario legari posse. ita non mirum, si res domini, & quod ei debetur, seruo eius purè legari possint: quâvis domino eius utiliter legari non possent.

¶ Condicio adiecta fideicommissis intelligitur repetita in substitutione facta circa idem de eadem persona. Bar.

LXXXV. IDEM.

Latinus Largus. Proximè ex facto incidit species talis: Libertus patroni ex semisse hæredem instituit, & filiam suam ex alio semisse fidei commissit filie, ut quibusdam ancillis patroni restitueret, cum hæ manumissæ essent. & si eadem filia hæres non esset, substituit ei easdem ancillas. Quoniam filia non voluit hæres existere: ancillæ iussu domini adierunt defuncti hæreditatem, post aliquantum temporis ab eo manumissæ, quærebant, an fideicommissum petere

I tere

Digestorum lib. XXXI.

tere ab eodē patrono possent? Rogo ergo, quid de hoc existimes, rescribas. Respondi: nec repetitum videri in hunc casum fideicommissum, sed alterutrum datum, vel fideicommissum, vel ipsam hereditatem, melius autem dici in eundem casum substitutas videri, in quem casum fideicommissum meruerunt. & ideo ad substitutionem eas vocari. Cum enim seruo alieno fideicommissum ab vno ex heredibus sub conditione libertatis fuerit datum, idemque seruus ei heredi substituatur: licet purē substitutio facta sit, tamen sub eadem conditione substitui videntur, sub qua fideicommissum meruit.

¶ Si libertas per fideicommissum debita retardetur: nihilominus ipsa et fideicommissum pecuniarium debetur. Bar.

LXXXVI. IDEM.

¶ Si quis seruo suo fideicommissariam libertatem reliquit, & aliud quid adscripsit: quidam dicunt, quia placeat ab herede eum manumitti debere, futurum esse, ut non admittatur ad fideicommissum. Sed hoc iniquum est. in huiusmodi enim persona utriusque quodammodo dies cessit, & libertatis, & pecuniæ petendæ: adeo, ut putem si mora fiat præstandæ libertati, etiam fideicommissio moram videri factam, & usurarum onus accedere. nam & cætera, quæ medio tempore adquisiuit domino, dum moratur præstare libertatem, eidem restitui oportere, rectissime responsum est.

¶ Si debitor legat creditori: in dubio non intelligitur animo compensandi. Bartolus.

LXXXVII. IDEM.

¶ Creditorem, cui res pignoris iure obligata, à debitore legata esset: non prohiberi pecuniam creditam petere, si voluntas testatoris compensare volentis, euidenter non ostenderetur.

¶ Un legato generali non continentur nomina debitorum. Bar.

LXXXVIII. IDEM.

CAIUS SVVS PRONEPOS MEVS HAERES MIHI ESTO EX SEMISSE DONORVM MEORVM, EXCEPTA DOMO MEA ET PATERNA IN QVIBVS HABITO, CVM OMNIBVS, QVAE IBI SVNT. QVAE OMNIA SCIAS AD PORTIONEM HAEREDITATIS

De legatis & fideicommissis. II.

250

DITATIS, QVAM TIBI DEDI, NON PERTINERE. Quæro, cum sit in his domibus argentum, nomina debitorum, suppellex, mancipia: an hæc omnia, quæ illic inveniuntur, ad alios heredes institutos debeant pertinere? Paulus respondit: nomina debitorum non contineri, sed omnium hæc esse communia: in cæteris verò nullū nepoti locum esse.

¶ Divisio gratiæ uberioris cultura, diversos fundos non facit. Bartolus.

¶ Titius cum fratris filio fundos & urbana prædia legaret, in his & fundum Seianum legauit: quem ipse paterfamilias quoad viuebat, vno quidem nomine vniuersum habuit: sed quò facilius conductorem inueniret, per duas partes locabatur: ut ex qualitate loci superiorem partem Seianum superiorem, inferiorem autem partem Seianum inferiorē appellaret. Quæro, an is totus fundus ad fratris filii pertineat? Paulus respondit: si testator fundum Seianum vno nomine vniuersum possedit, quamvis eundem diuersis partibus locauerat, vniuersum eum ex causa fideicommissi præstari oportere: nisi si hæres, de qua parte testator senserit, euidenter probauerit.

¶ In legato quantitatis non habet locum regula de duobus causis lucrativis. Bartolus.

LXXXIX. IDEM.

¶ Titia Seio tesseram frumentariam cōparari voluit post diem tricesimum à morte ipsius. Quæro, cum Seius viua testatrice tesseram frumentariam ex causa lucrativa habere cœperit, nec possit id, quod habet, petere: an ei actio cōpetat? Paulus respondit: ei, de quo queritur, præciū tessere præstandum: quoniam tale fideicommissum magis in quantitate, quam in corpore consistat.

¶ Finita causa privilegium finitur: et ad moram sufficit una interpellatio. Bar.

¶ Usuras fideicommissi post impletos annos viginti quinque puella, ex quo mora facta est, deberi respondi. Quamvis enim constitutum sit: ut minoribus viginti quinque annis usurae omni modo præstentur: tamen nō pro mora hæc habendum est, quam sufficit semel interuenisse, ut perpetuo debeantur.

I ij

¶ fidei-

Digestorum lib. XXXI.

Fideicommissum relinquitur ab uno ex heredibus, qui ultimus decesserit, facit uideri heredes inuicem substitutos. *Bar.*

Scia libertis suis fundum legauit, fideiq; eorum ita commisit: FIDEI AUTEM VESTRAE VERE ET SAPIDE COMMITTO, NE EVM FVNDVM VENDATIS EVMQVE, QVI EX VOBIS VLTIMVS DECESSERIT, CVM MORIETVR, RESTITVAT SYMPHORO LIBERTO MEO ET SVCCessori, ET BERYLLO, ET SAPIDO, QVOS INFRA MANVMISI, QVIVE EX HIS TVNC SVPERVIVENT. **Q**UERO, cum nec in prima parte testamēti, qua fundū prelegauit, eos substituit, in secunda autem adiecerit verbum, QVI VLTIMVS DECESSERIT: an pars vnus defuncti ad alterum pertineat? Paulus respondit: testatricem videri in eo fideicommissio, de quo queritur, duos gradus substitutionis fecisse: vnum, vt is, qui ex duobus prior moreretur, alteri restitueret: alterum, vt nouissimus his restitueret, quos nominatim postea, enumerauit.

Donatio inofficiosa collata in filium uel nepotē per alium, usque ad legitimam reuocatur.

Imperator Alexander Augustus Claudiano Iuliano prefecit vrbis. Si liquet tibi, Iuliane charissime, auiam ob interuertendam inofficiosi querelam, patrimonium suum donationibus in nepotē factis exinanisse: ratio deposcit, id, quod donatum est, pro dimidia parte reuocari.

Is, cui donatur inofficiose, potest onere fideicommissi grauari. itē querela potest in modum replicationis proponi. *Bar.*

Lucius Titius, cū haberet quinque liberos, vniuersos emancipauit, & in vnum filium Caium Seium amplissimas facultates donationibus contulit, & modicum sibi residuum reseruauit, & vniuersos liberos cum vxore scripsit heredes, in eodem testamento duas possessiones, quas retinuerat, eidem Caio Seio prelegauit: & ab eo petiit, vt ex redditibus prædiorum, quæ viuis ei donauerat, Meniz filiz tor aureos daret, item alteri fratri alios tor, qui conuentus à Mæzia sorore sua, legem Falcidiam implorat. **Q**UERO, cum sanctissimus Imperator (vt supra scriptum est) contra voluntatem donantis ea, quæ donata sunt, reuocari præceperit: an

Caius

De legatis & fideicommissis. II.

251

Caius Seius compellendus sit secundum voluntatem patris ex donationibus fideicommissum præstare heredi sororis? Paulus respondit: post litteras Imperatoris nostri dubitari non oportere, quin in hac quoque specie, de qua queritur, subueniendum sit liberis: quorum portio in vno filium donationibus collatis imminuta est: præsertim cū Imperator noster contra voluntatem patris subuenerit. In proposita autem causa etiam voluntas patris pro his, qui fideicommissa petunt, intercedit. Sed & si Falcidia lex intercedat, fideicommissa insoludum esse præstanda propter immodicarum donationum rationem.

In legato minoris ætatis cedit quod ex ea deducitur, si in eam postea redigatur. *Bar.*

XC. SCARVOLA.

Lucius Titius testamento ita cauit: SI QVID CVI LIBERORVM MEORVM DEDI, AVT DONAVI, AVT IN VSV CONCESSI, AVT SIBI AD QVISIVIT, AVT SI AD ALIQVO DATVM, AVT RELICTVM EST: ID SIBI FRACFIAT, SVMAT, HABEAT. filij nomine calendarium fecerat: postea sententia dicta est: & placuit, id quod sub nomine ipsius filij in calendario remanserat, ei deberi: non etiam id, quod exactum in rationes suas pater conuertisset. **Q**UERO, si id, quod exegisset pater ex nominibus filij ante testamentum factum, iterū post testamentū factum in nomen filij conuertisset: an ad filium secundum sententiā pertineret? Respondi: id, quod ex ea causa exactum, in eandē causam redisset, deberi.

Nudus minister nullum commodum sentire debet. *Bar.*

PETO A TE TITI, FIDEIQVE TVAE COMMITTO, VTI CVRAM CONDENDI CORPORA MEI SVSCIPIAS, ET PRO HOC DECEN AVREOS E MEDIO FRACFIPITO. **Q**UERO, an si Lucius Titius minus, quā decem aureos erogauerit, reliqua summa heredibus proficiat? Respondi secundum ea, quæ proponerentur, heredum commodo proficere.

Cum iungantur onera præteritis & futura, intelligitur de præteritis pendentibus nondum finitis. *Bar.*

I iij

Que

¶ addebat

Que marito heres extiterat, ita testamento cauit: **M ARY ET SEMPRONI DYLICISSIMI FILII, PRAECIPITOTE OMNE, QVICQVID EX HAEREDITATE BONISVE TITII DOMINI MEI PATRIS VESTRI AD ME PERVENIT MORTIS EIUS TEMPORE:** ita tamen, ut omne onus eiusdem hereditatis tam in praeteritum q̄ in futurum, necnon etiam si quid post mortem Titij domini mei solui agnoscat. Quæro, an si quid soluisset post mortem mariti? (cum ipsa fructus, quos percepisset, dedisset) ad onus eorum pertineret? Rñd: secundum ea, quæ proponerentur, ea duntaxat onera legataris imposuisse, quæ superessent.

¶ Legatarius per quem non fiat quo minus impleat modum etiam si sit per casum, admittitur ad legatum. *Bar.*

QVISQVIS MIHI HAERES, HAEREDESVE ERUNT: HOC AMPLIUS LYCIVS EUTYCHVS, QVAM QVOD EVM HAEREDEM INSTITVI EUMEDIA HAEREDITATE EVM TO SIBIQVE HABITO VNA CVM PAMPHILO, QVEM LIBERV M ESSE IVREO, INSTRVMENTVM TABERNAE FERRARIAE, ITA VT NEGOCIVM EXERCERENT: Lucius Eutychus viua testatrice decessit. pars hereditatis eius ad cohæredem pertinet. Quæro, an Pamphilus eodem testamento manumissus ad petitionem partis instrumenti admitti possit: licet taberna, ut voluit testatrix, exerceri non possit? Rñd: admitti. ¶ Qui fidem heredis impugnat, non testamentum: non est indignus legato. *Bar.*

Sempronia substituta heredi instituto, legata accepit, si heres non esset. movit contra institutum actionem, quod do lo eius factum esse dicebat, quod minus testatrix volēs primo loco scribere eam heredem, testamentum mutaret: nec obtinuit. Quæro, an legati persecutionem saluam haberet? Rñd: secundum ea, quæ proponerentur, saluam habere.

¶ Solutum ab herede plus debito, non credit ad incommodum aliorum legatorum. *Bar.*

Testator legata ante quinquennium vetuit peti præstariq: sed heres quædā sua sponte ante quinquennium soluit. Quæritur, an ei, quod ante diē existentē solutū est, repræsentationem

tionē i reliqua solutiōe legati repudiare possit? Rñd: nō ppter ea minus relictū debet, q̄ aliquid ante diē sit solutū. ¶ Plures coniuncti admittuntur in viriles portiones si res prohibetur alienari extra familiam. *Bar.*

Lucius Titius testamento ita cauit: **KAEDIO LVM MEVM DARI VOLO LIBERTIS LIBERTABVSQVE MEIS, ET SEIAE ALVMNAE MEAE, ITA, NE DE NOMINE FAMILIAE MEAE EXTAT, DONEC AD VNVM PROPRIETAS PERVENIAT.** Quæro, an Seia in communione cum libertis habeat portionem: an verò sibi partem dimidiam eius predoli vendicare possit? Rñd: perspicuam esse testantis voluntatem, omnes ad viriles partes vocantis.

¶ Duplicatio legatorum tribuitur ad legata, quæ consistunt in quantitate non ad ea quæ consistunt in specie. *Bar.*

Impuberem filium heredem instituit, vxori dotem reliquit, item ornamenta & seruos, & aureos decem, & si impubes decessisset, substituit à quibus ita legavit: **QVAECVQVE PRIMIS TABVLIS DEDI, EADEM OMNIA AD HAEREDIBVS QVQVE HAEREDIS MEI IN DVPLVM DARI VOLO.** Quæritur, an ex substitutione, impubere mortuo, dos quoq; iterum debeatur? Rñd: non videri de dotis legato duplicando testatorem sensisse. Item quæro, cum corpora legata etiamnum ex lucratiua causa possideantur: an à substitutis peti possint? Rñd: non posse.

¶ Si legator nomen debitoris, heres liberatur cedendo actionem. *Bar.*

CIVIVS MEIS DO LEGO CHIROGRAPHVM CAII SEII. postea codicillis venit à Seio exigi: & ab herede petiit, ut ex alterius debitoris debito, quem codicillis nominasset, eandem summam Reip. daret. Quæsitum est, si posterior idoneus non esset, an integram quantitatem heredes præstare debeant? Rñd: heredes Reipublice aduersus eum duntaxat debitorem, qui nouissimis codicillis (ut proponitur) designatus est, actionem præstare debere. ¶ Relictum in defectu institutorum videtur relinqui à venientibus ab intestato, item necdum pertinere, tribuitur ad fideicommissa. *Bar.*

I iij Filiam

Digestorum lib. XXXI.

Filiam ex asse instituit heredem: eiq; substituit nepotem suum, & ita cavit: si (QVOD AB OMNINO) NEQVE FILIA MEA, NEQVE NEPOS MEVS HÆRES DES MEI ERVNT: VNC PORTIONEM MEAM PARTIS DIMIDIAN FVNDI ILLIVS AD LIBERTOS MEOS PERTINERE VOLO. Quæritur, cum ante testator & filia & nepos decesserunt, & in testati bona pertinuerunt ad pronepotem eius, an fideicommissum ad libertos pertineat? Respondi: secundum ea, quæ proponeretur, si nullus alius hæres institutus substitutusq; esset, q; filia & nepos: videri legitimorum fideicommissum esse, ut præstaretur.

Confessio debiti facta a testatore non probat debitum: sed fideicommissi petitionem inducit. Bart.

QUISQVE MIHI HÆRES ERIT, SCIAT ME DEBERE DEMETRIO PATRVO MEO DENARIUM TRIA MILIA, ET DEPOSITA APVD ME A SELEVCO PATRVO MEO DENARIUM TRIA MILIA, QVAE ETIAM PROTINVS REDDI ET SOLVI EI IVREO. Questum est, an si non deberentur, actio esset? Respondi: si non deberentur, nullam quasi ex debito actionem esse, sed ex fideicommissio.

Offendentibus non probantibus sequens meritum legatum non debetur. l. a. secundum dy. Bart.

Lucius Titius Damam & Pamphilum libertos suos ante biennii mortis suæ de domo dimisit: & cibaria, quæ dabat: præstare desit: mox facto testamento ita legavit: QVIS MIHI HÆRES ERIT, OMNIBVS LIBERTIS MEIS, QVOS HOC TESTAMENTO MANVMISI, ET QVOS ANTE HABVI, QVOSQVE VT MANVMITTANTVR PETII, ALIMENTORVM NOMINE IN MENSES SINGVLOS CERTAM PECVNIAM DATO. Quæsitum est, an Damæ & Pamphilo fideicommissum debeatur? Respondi: secundum ea, quæ proponerentur, ita deberi, si hi, qui peterent, manifestè doceretur, eo animo circa se patronum, cum testamentum faceret, esse coepisse, ut his quoque legatum dari vellet: alioquin nihil ipsis præstetur.

¶ Si

De legatis & fideicommissis. II.

253

¶ Si heres in suo testamento relinquit quod testator legaverat: debetur ex primo testamento, non ex secundo, item appellatione filiorum continentur naturales in servitute concepti. Bart.

Damæ & Pamphilo, quos testamento manumiserat, fundum dedit, ita ut post mortem suam filiis suis restitueretur, eodem testamento petiit ab hæredibus suis, ut Pamphilam manumitterent, quæ filia naturalis erat Pamphili. Idem Pamphilus post diem legati sui cedentem, testamento heredem instituit Mzuam: eiusque fidei commisit, ut hæreditatem suam* (id est fundi superscripti partem dimidiam) quam solæ filix suæ, cum primùm libera fuisset, restitueret. Quæro, Pamphila manumissa, utrum ex testamento superiore patris sui patronæ eam partem petere possit, an verò ex testamento patris naturalis ex causa fideicommissi, habita ratione legis Falcidiæ? Respondi: ex his, quæ proponerentur, probari Pamphilam duntaxat ex testamento superiore fideicommissum petere posse. CLAUDIVS notat. Quia creditur appellatione filiorum, & naturales liberos vel in servitutem susceptos contineri.

* Hæc autem desunt,

¶ Si omnis minimum legatario est inutile, mixta consideratione testatoris & fideicommissarii, legatum efficitur inutile quo ad donationem: non quo ad retentionem. Bart.

SCAEVOLA. Codicillis Caio Scio cætum legavit, eiusq; fideicommissum, ut ancillæ testatoris ea daret. Quæro, an vile fideicommissum sit, quod legatarius ancillæ testatoris dare iussus est? Respondi, non esse. Item, si vile nō est: an legatarius hæredi, cuius ancilla est, restituere compellatur? Respondi, nō cōpelli: sed nec ipsum legatarium legatū petere posse.

¶ Si liberti consentiunt hæredi patroni alienanti rem eis relictam, præsumitur animo donandi, nisi aliud appareat. Bart.

Infulam libertis utriusque sexus legavit, ita, ut ex redivit eius masculi duplum, feminae simplum percipiant: eamque alienari vetuit. ex consensu omnium ab herede venditata est. Quæro, an & ex precio infolæ duplū mares, simplum feminae caperent? Respondi: ob precium nullam fideicommissi si persecutionem esse, nisi ea mēte venditioni consenserint, ut similiter ex precio mares quidem duplum, feminae autem simplum consequantur.

¶ Qui

Digestorum lib. XXXI.

Seio, quem heredi substituerat, ita legauit: *SI IO SI MEI HI HAERES NON ERIT, ET VXORI MEAE MARCELLAE ARGENTI LIBRAS QVINDECIM DARI VOLO.* Quæro, cum Seius heres extiterat, an Marcellæ legati dimidia portio debeatur? Respondi: secundum ea, quæ proponerentur, deberi.

¶ **¶** *Valer fideicommisum in iunctum de bonis communicandis. 3.*

Lucius Titius intestatò moriturus, cum haberet uxorem, & ex ea filiam emancipatam, codicillis hæc verba inseruit. *PERTINENT MI CODICILLI AD VXOREM ET FILIAM. PRIMVM ROGO, SIC INTER VOS AGATIS, VT ME VIVO EGISTIS. ITEM QVE ROGO, QVICQVID AVT EGO RELIQUERO, AVT VOS IPSI HABETIS, COMMUNE VOBIS SIT.* filia intestati patris bonorum possessionem accepit. Queritur, an aliqua pars hereditatis Lucij Titij ex causa fideicommissi à filia matri debeatur, & quanta? Respondi: secundum ea, quæ proponerentur, dimidiam partem deberi: si modò vxor parata esset in commune bona sua conferre.

¶ **¶** *Qui ratione coniunctionis non admittitur ut ipse: admitti tamen alius prohibetur. 3. ar.*

Quatuor filios æquis partibus instituit, & fundum per præceptionem singulis legauit. filij cum vniuersa bona patris obligata essent, munus accepta pecunia hereditario creditori soluerunt, & posteriori obligauerunt. qui cum ei debitum non solueretur, prædia vniuersa lege pignoris vni ex heredibus vendidit. Queritur, an cum iste filius ex causa emptionis ea possideat, fratribus & coheredibus fideicommissi petitio sit: an verò ea perempta sit, cum communiter vniuersa sequenti creditori obligauerint? Respondi: actionem quidem fideicommissi in personam competentem, omnibus iniunctim manere: non autem id fideicommissum restituendum esse, nisi prius debitum ab eis emptori eidemq; coheredi persolueretur.

¶ **¶** *filia potest gravari in dote, quatenus dos est ultra legitimam. 3.*

Fideicommissi filie in hæc verba: *PETO A TE FILIA MEA, VT DOTALEM CAUTIONEM POST MORTEM MEAM MVTES, ET ITA RENOVES, VT FRATRES TUI DOTE ITI*

PLENTVR.

De legatis & fideicommissis. II.

255

PLENTVR HOC CASV, VT SI SINE LIBERIS VNO PLVRIVSVE IN MATRIMONIO MORIERIS, DOS AD EOS PERVENIAT. post mortem patris decessit maritus ante, quam renouaretur cautio dotalis: & postea nupta alij, decessit nullo liberorum relicto, viuo adhuc Titio vno ex fratribus. Queritum est, an Titius petitionem haberet rerum, quæ in dote fuerant? Respondi, posse fideicommissum ab heredibus sororis peti, si per eam stetisset, quò minus dote frater stipularetur.

¶ **¶** *Pluribus post eorum mortem simul rogatis, uno mortuo aliis superstitibus statim competit fideicommissi petitio. 3. ar.*

Filium & filiam heredes instituit, & libertis legata dedit: eorumque fidei commisit in hæc verba: *A VOBIS PETO, VT QVICQVID VOBIS LEGAVI, EO CONTENTI SITIS VIVENTES, VT POST VOS FILIIS MEIS RESTITVATIS.* defuncta testatrix filia Mævia libertus decessit, herede instituto patrono filio ex parte debita, ex altera extraneo. Queritum est, an adita hereditate patroni filius à coherede suo parte eorum, quæ ex testamento matris ad Mævium libertum pervenerant, petere posset? Respondi: eius, quod ei deberetur, si hereditatem non adisset, partem à coherede petere posse.

¶ **¶** *Iusta heredis ignorantia alienationem rei per fideicommissum relicta, quæ subiacet restitutioni, confirmat. 3. ar.*

Maritus uxorem ex asse heredem instituit, cuius post mortem codicillos aperiri testator præcepit. prædium hereditarium vxor infructuosum rationi suæ existimans vendidit. emptor querit, an retractari hæc veditio possit post mortem mulieris, ab his, quibus codicillis per fideicommissum hereditas data deprehenderetur: an verò solum quantitas precij ab herede vxoris fideicommissariis deberetur? Respondi: propter iustam ignorantiam tam mulieris, quam emptoris, heredem mulieris, ut fundus apud emptorem remaneat, fideicommissario precium dare debere.

Digesto-

Digestorum seu pandectarum
Liber XXXII.

De legatis & fideicommissis. Lib. III.

¶ Dubius de status suo per errorem facti vel iuris non potest testari. *U.*

L. VIPIANVS.

SINCERTVS QVISSIT, captivus, an à latronculis ob-
sessus sit: testamentum facere non
potest. Sed & si sui iuris sit igna-
tus, putetur; se per errorem, quia
à latronibus captus est, servum
esse velut hostium: vel relegatus,
nihil se à captivo differre pu-
tet: non posse fideicommittere
certum est: quia nec testari
potest, qui an liceat sibi testa-
ri, dubitat.

¶ Si testamentum ab initio defuit propter defectum testantis, ex
nova voluntate non convalescit impedimento cessante: scilicet in co-
dicillis. *Uartolus.*

Sed & si filiusfamilias vel servus fideicommissum relique-
rit, non valet. Si tamen manumissi decessisse proponantur:
constanter dicemus, fideicommissum relictum videri, quasi
nunc datum, cum mors ei contigit: videlicet, si duraverit
voluntas post manumissionem. Hæc utique nemo credit in
testamenti nos esse probaturos: quia nihil in testamento va-
let, quoties ipsum testamentum non valet: sed valet fideicom-
missum, & si aliis quis reliquerit.

¶ Deportatus a præfide potest testari antequam eius sententia
per principem confirmetur: scilicet in deportato a præfide prætorio,
vel eo qui eius necem cognoscit. *Uar.*

Hi quibus aqua & igni interdictum est, fideicommissum
relinquere non possunt: quia nec testamenti faciendi ius ha-
bent, cum sint *ad ius* J. Deportatos autem eos accipe-
re debemus, quibus princeps insulas adnotavit, vel de qui-
bus deportandis scripsit. Ceterum prius, quam Præfide
factum

extorres
ciuitate.
† In hunc
locum Ale.
ab Alex.
lib. 3. cap.
5. Celsus
Rodig. le-
et. antiq.
lib. 14. ca.
49.

De legatis & fideicommissis. III.

256

factum comprobet, nondum amississe quis civitatem vide-
tur. Proinde si ante decessit, cuius decessisse videtur: & fidei-
commissum, quod ante reliquerat, quam sententiam pate-
retur, valebit. Sed & si post sententiam, ante, quam Imperator
comprobet: valebit, quod factum est: quia certum statum usque
adhuc habuit. A præfide vero Prætorio, vel eo, qui vice præ-
fecti ex mandatis principis cognoscit, item à præfide urbi
deportatos (quia ei quoque epistola diui Seneri & Imperato-
ris nostri ius deportandi datum est) statim amittere civitatem
& ideo nec testamenti ius faciendi, nec fideicommittere, codi-
cillos ibi fecerit, & indulgentia Imperatoris restitutus, in eadem
codicillis durantibus decesserit: potest defendi fideicommis-
sum valere, si modo in eadem voluntate duravit. Sciendum
est autem, eorum fidei committi posse, ad quos aliquid per-
tinenturum est morte eius, vel dum eis datur, vel dum eis non
adimitur. Nec tantum proximi bonorum possessoris, verum
inferioris quoque fideicommittere possumus. Sed & eius, qui
nondum natus est, si modo natus nobis successurus sit.

¶ Relictum nominatum ab eo qui est in primo gradu, non debetur
eo qui est in secundo, si ad eum hereditas pertinet. *Uar.*

Illud certe indubitatum dicitur: si quis intestatus decedens
ab eo, qui primo gradu ei succedere potuit, fideicommissum
reliquerit: si illo repudiante ad sequentem gradum devoluta
sit successio: eum fideicommissum non debere, & ita Impe-
rator noster rescripsit. Sed & si à patrono sit relictum, & ali-
quis ex liberis eius mortuo eo admissus sit ad bonorum pos-
sessionem: idem erit dicendum.

¶ Non valet fideicommissum quod relinquitur a præterito. *Uar.*

II. CAIVS.

A filio præterito, licet suus hæres erit, fideicommissum
relinqui non potest.

¶ Ab eo cui mortis causa donatur vel relinquitur, potest fideicom-
missum relinqui. *Uartolus.*

III. VIPIANVS.

Si mulier dotem stipulata fuerit, & accepto tulerit ma-
rito dotem in hoc, ut fideicommissum det: dicendum est,
fideicommissum deberi. percepisse enim aliquid à muliere
videtur. hoc ita, si mortis causa donatura mulier marito fo-
cit ac-

Digestorum lib. XXXII.

ei acceptum. Sed & si mortis causa auxerit marito dotem, vel in matrimonium eius mortis causa redierit: potest dici, fideicommissum ab eo deberi. Iulianus scribit, si seruus mihi legatus sit, eumque manumittere rogatus sum, fideicommissum a me relinqui non posse: scilicet si pure roget. Nam si sub conditione, vel in diem: propter fructum medij temporis posse me obligari, nec Iulianus dubitaret.

¶ Licet legatum certa rei pure debita valeat, non tamen poterit legatarius onere fideicommissi gravari. *Bar.*

Si rem quis debeat ex stipulatu: eius, cui rem legauerit fidei committere non poterit: licet ex legato commodum sentire videatur, quod dominium nanciscatur statim: nec expectet ex stipulatu actionem. Fortassis quis dicat & sumptum litis, quem sustineret, si ex stipulatione litigaret, eum lucrari: sed nequaquam dicendum est, huius fidei committere me posse. Sed si habenti tibi proprietatem, vsumfructum mortis causa ceffero: potest dici, fideicommittere me posse. nec ququam moueat, quod vsumfructus solet morte extinguí. Nam medij potius temporis, quo viuat, qui donauit, commodum cogitamus. Si autem pignus debitori liberauero mortis causa, & eius fidei commiseró, non potest valere fideicommissum.

¶ Pater vel dominus, cuius filius vel seruus est institutus non tenetur legata a se relicta prestare, si filius aut seruus sibi ipsi acquirat hereditatem, non patri vel domino.

IIII. PAVLVS.

A Patre vel domino reliquum fideicommissum, si hereditas ei non queratur, ab emancipato filio, vel seruo manumisso vtilibus actionibus postulatur. penes eos enim quę sit hereditatis emolumentum remanet.

V. VLPIANVS.

Si fuerit municipio legatum reliquum ab his, qui rem publicam gerunt, fideicommissum dari potest. Si quis non ab herede vel legatario, sed ab heredis vel legatarij herede fideicommissum reliquerit: hoc valere, benignum est.

¶ Heres heredis potest onere fideicommissi gravari sub nomine appellatio, non sub nomine proprio. *Bar.*

VI. PAVLVS.

Sed & si sic fideicommissum dedero ab herede meo, *TY* *ROGO, LYCI TITI, VT AB HEREDE* *TYO*

De legatis & fideicommissis. III.

257

TYO PETAS, DARI MAERIO DECEM AV-
REOS: vtile erit fideicommissum: scilicet vt mortuo Titio ab herede eius peti possit. idq; & Iulianus respondit. Sic autem fideicommissum dari non poterit, si *STICHVS* *SEII* *FACTVS, IVSSV* *SEI* *VS* *HEREDITA-*
TEM ADIERIT, ROGO *DET:* quoniam qui fortuiti, non iudicio testatoris consequitur hereditatem vel legatum, non debet onerari: nec recipiendum est, vt cui nihil dederis, eum rogando obliges.

¶ Legatum factum seruo deportati nil valet: & acquiritur fisco, nisi tempore quo cedit dies legati, reperiat seruis alienatus, quā tunc acquiritur nouo domino, vel deportatus reperiat restitutus: quia tunc acquiritur sibi. *Bar.*

VII. IDEM.

Si deportati seruo fideicommissum fuerit adscriptum, ad fiscum pertinere dicendum est: nisi si cum deportatus viuus testatore alienauerit, vel fuerit restitutus. tunc enim ad ipsum pertinere debebit. Si miles deportato fideicommissum reliquerit: verus est, quod & Marcellus probat, capere eum posse. Si quis creditori suo legauerit id, quod debet, fidei committi eius non poterit: nisi si commodum aliquod ex legato consequatur: forte exceptionis timore lenatus, vel si quid in diem debitum fuerit, vel sub conditione.

¶ Legatarius non tenetur fideicommissario nisi inquantum ad eum peruenit, vel per ipsum factum est, quo minus ad eum perueniret, & nisi ad cedendum actionem quam habet.

VIII. PAVLVS.

Si legatarius, a quo fideicommissum datum est, petierit legatum: id tantum, quod per iudicem exegerit, prestare fideicommissario cogetur: vel si non exegerit, actionem cedere. Ad eum enim litis periculum spectare, iniquum est, si non culpa legatarij lis petierit. Seruo heredis fideicommissum vtiliter non relinquitur, nisi fidei eius commiserit, vt seruum manumittat.

¶ Quando duo recipiunt inam determinationem, intelliguntur eam vni formiter recipere. *Bar.*

Cum ita petisset testator, vt quicquid ex bonis eius ad partem peruenisset, filix suæ ita restitueret, vt eo amplius haberet. *Infor.* K beret,

Digestorum lib. XXXII.

beret, quàm ex bonis patris habitura esset: diuus Pius reser-
psit, manifestum esse, de eo tempore sensisse testatoré, quod
post mortem patris futurum esset.

*Verba generaliter prolata referantur ad omnes, & ad omne
tempus, Bartolus.*

IX. MARTIANVS.

SI ita fuerit fideicommissum relictum, AD QVENCVN-
QVE EX TESTAMENTO MEO, VEL AB
INTESTATO: vel ita, AD QVENCVNQVE QVO-
QVO IVRE BONA MEA PERVENIANT:
hac oratione, & eius, qui postea natus erit, in ve eam familiã
venerit: & eius qui postea cognatus esse coeperit, fideicom-
missum videtur: eius quoque, quæ nondum nupta erit, sed
postea: eo scilicet casu, quo ex edicto ad vxorem bona ma-
riti intestati solent pertinere.

*Si testator leget certam summam aliquibus si certum quid fe-
cerint, imò non faciente alter nihilominus habebit partem legati
sui, Bartolus.*

X. VALENS.

SI tibi, & ei, qui ex tribus liberis meis in funus meum ve-
nerit, ceterum aureos legauero: non minuetur in tua per-
sona legatum, si nemo venerit.

XI. VLPIANVS.

Fideicommissa quocunque sermone relinqui possunt, nõ
solum Latina vel Græca, sed etiam Punica vel Galli-
cana, vel alterius cuiuscunque gentis lingua. Quoties quis
exemplum testaméti præparat, & prius decessit, quàm testa-
tur, non valent quasi ex codicillis, quæ in exemplo scripta
sunt, licet verba fideicommissi scripta habeant, & ita diuum
Pium decreuisse Martianus scribit.

Verbum, commendo, fideicommissum non inducit, Bar.

Si ita quis scripserit, ILLVM TIBI COMMENDO:
diuus Pius rescripsit, fideicommissum non deberi. Aliud est
enim personam commendare: aliud voluntatem suam fidei-
committentis heredibus insinuare.

*Ablatini absoluti non solum conditionem, sed etiam dispositionem
insinuant, quando referuntur ad eos quos testator potest gravare.
Bartolus.*

Cum esset quis rogatus restituere portioné accepta cer-
ta quan-

De legatis & fideicommissis. III.

258

ta quantitate, responsum est, vltro petere ipsum fideicom-
missum ab hærede posse. Sed vtrum si volet, percipiat, resti-
tuatque portionem: an verò & si noluerit, cogatur accepta
certa quantitate portionem restituere: propriè est delibera-
tionis. Et sanè cum quis rogatus est, accepta certa quantita-
te portionem restituere, duplex est fideicommissum: vnum,
ut possit petere quantitatē, paratus portione cedere: aliud,
ut etsi non petat, tamen cogatur fideicommissario restitue-
re, parato præstare quantitatē. Si quis ita scripserit,
SUFFICIENT TIBI VINEA, VEL FVN-
DVS: fideicommissum est: quoniam & illud fideicommis-
sum esse arbitramur, CONTENTVS ESTO ILLA
RE. Sic fideicommissum relictum, NISI HAERES
MEVS NOLVERIT, ILLI DECEM DARE VO-
LO: quasi conditionale fideicommissum est, & pri-
mam voluntatem exigit. Ideoque post primam volun-
tatem non erit arbitrium hæredi decedi se noluisse. Hoc
autem legatum, CVM VOLVERIT: tractum habet,
quandiu vivat is, à quo fideicommissum relictum est verum
si antè, quàm dederit, decesserit: hæres ipsius præstat. Sed si
fideicommissarius antè quàm hæres constituat, decesserit, ad
hæredem suum nihil transulisse videtur. cõditionale enim
esse legatum nemini dubium est: & pendente conditio-
ne legati videri decessisse fideicommissarium. Quanquam
autem fideicommissum non debeatur ita relictum, SI
VOLVERIS: tamen si ita adscriptum fuerit, SI
FVERIS ARBITRATVS, SI PVTAVERIS,
SI EXISTIMAVERIS, SI VTILE TIBI
FVERIT VISVM, VEL VIDERITVR: debe-
bitur: non enim plenum arbitrium voluntatis hæredi de-
dit, sed quasi viro bono fideicommissum relictum.

Proinde & si ita sit fideicommissum relictum: ILLI,
SI DEMERVERIT: omnimodò fideicommissum de-
bebitur: si modò meritum quasi apud virum bonum collo-
care fideicommissarius potuit. Et si ita sit, SI TE NON
OFFENDERIT: æquè debebitur: nec poterit hæres cau-
sari, non esse eum meritum, si alius vir bonus & non infe-
stus meritum potuit admittere.

K ij

Verbum

Digestorum lib. XXXII.

Uerbum, peruenire, inducit fideicommissionem. *Bar.*

Hæc verba, **TE FILI ROGO, UT PRÆDIA QUAE AD TE PERVENERINT, PRO TVA DILIGENTIA DILIGAS, ET CVRAM EORVM AGAS, VT POSSINT AD FILIOS TVOS PERVENIRE:** licet nō satis exprimunt fideicōmissum, sed magis consilium, quā necessitatem relinquenti: tamen ea prædia in nepotibus post mortem patris corū vim fideicommissi videntur continere.

¶ A patre potest relinqui filio si verba sapient quocumque modo, ut fideicommissum in tempus existentie sui iuris videatur delatum. *Marcolus.*

Si filio à patre hærede instituto fideicommissum relictū fuerit: etsi verbis non sit ita relictum, **CVM PATER MORERETVR,** sed intelligi hoc possit: puta quia sic relictum est, ut relinquat filio: vel **VOLO EVM HABERE:** vel, **VOLO AD EVM PERTINERE,** defenditur, in id tempus fideicommissum relictum, quo sui iuris filius efficitur.

¶ Non refert quid ex æquipollentibus fiat. *Bar.*

Si cui ita fuit fideicommissum relictum, **SI MORTE PATRIS SUI IURIS EFFECTVS EVERIT:** & emancipatione sui iuris factus sit: non videbitur defecisse conditio, sed & cum mors patri contingat, quasi extante conditione, ad fideicommissum admittitur.

¶ In alienatione rei legata distinguitur, an testator alienaverit ex necessitate, aut voluntate. in actione autē debiti non fit ista distinctio, sed hæres semper probat testatorem exegisse debitum animo adimendi legatum.

Si rem suam testator legaverit, eamq; necessitate urgente alienaverit: *Marxianus* putat, fideicommissum peti posse, nō si probetur, adimere ei testatorem voluisse. probationē autē mutata voluntatis ab hæredibus exigendam. Ergo & si nō men quis debitoris exegerit, quod per fideicommissum reliquit, non tamen hoc animo quasi vellet extinguere fideicommissum: poterit dici, deberi: nisi forte inter hæc interest. hic enim extinguitur ipsa * constātia debiti: ibi res durat, tamē si alienata sit. Cum tamē quidam nomen debitoris exegisset, & pro deposito pecuniam habuisset: putavit fideicommissi

* id est
adimendi
aut substa
tia.

De legatis & fideicommissis. III.

259

missi petitionem superesse: maxime, quia nō ipse exegerat, sed debitor ultro pecuniam obtulerat: quam offerente ipso non potuit non accipere. Paulatim igitur admittemus, & si ex hac parte pecuniæ rem comparaverit, quam non hoc animo exegerit, ut fideicommissarium priuaret fideicommissi: posse adhuc fideicommissi petitionem superesse.

¶ Non prohibetur quis legare columnas aut lapides ex illa domo, quam oportet secundum leges destruere.

Si quis illicitè ædificasset, id est hoc, quod dirui constitutiones iubent: an fideicommissio relinquere ex eo quid possit, videamus. Et puto posse, cum enim dirui necesse sit: nulla dubitatio est, quin senatus consultum impedimento nō sit. Si hæres rogatus sit certam summā visurus certis fœnori dare, utile est fideicommissum: sed *Marxianus* putat, non aliās cogendum credere, quā idonee ei caveatur. Sed ego proclivior sum, ut putem cautionem non exigendam.

¶ Si rem legatam legatarius habere non potest, obsequi sui delicti, præstabitur æstimatio si testator fuit sciens. *Bar.*

Si seruo alieno militia relinquantur, an domino queratur legatū, queritur? Et aut scit servum esse, & dico æstimationē deberi: aut ignoravit: & denegari fideicommissi persecutio debet: quia si scisset servum, non reliquisset. Ex his apparet, cum per fideicommissum quid relinquitur, præstandum ipsum, quod relictum est, cum verò ipsum præstari non potest, æstimationem esse præstandam.

¶ Distio, rursus, verificatur in duobus vicibus tantum. *Bar.*

Si quis alicui decem per fideicommissum reliquerit: & si perdidisset id, quod testamento relictum est, rursus ei reliquerit: quærebatur, an sequens fideicommissum valeat? vel an exigere hæres debeat cautionem salva fore decem, ne cogatur ad præstationem? & an si sæpius perdidisset, sæpius ei sarcitur fideicommissum? *Dionysius* pius rescripsit, neque cautionem exigendam, & non amplius quā semel postquam perdidisset, præstandum. non enim onerandus est hæres, ut in infinitum quoties perdidisset, restituere ei tantundem debeat: sed ut per fideicommissum posterius duplicata ei legata videantur: nec amplius ad periculum hæredis pertineat, si quid postea is cōsumperit exsoluto & posteriore fideicommissio.

X iij

¶ *ridet*

Digestorum lib. XXXII.

Fideicommissum relictum animo compensandi, petitionem non inducit, Martolus.

Item si quis certam quantitatem cui reliquerit, & addiderit, facilius hanc summam posse compensari, cum debitor sit fideicommissarius ex causa hereditatis Caij Scij, nec velit ille adire hereditatem Caij Scij, sed potat fideicommissum: Imperator noster contra voluntatem eum testantis petere fideicommissum rescripsit: cum in fideicommissis precipue spectanda seruandaque sit testatori voluntas. Plerumque euenit, multorum interesse id, quod relinquitur, verum testatorem vni voluisse honorem habitum. & hæc est sententia Marcelli verissima. Sic enim euenit, vt interdum si pluribus testator honorem habere voluit, & de pluribus sensisset: quantum vnū legatum sit, tamen ad persecutionem eius plures admittantur: vtputa si decem fuerint eiusdem rei stipulandi, & hæres vel fideicommissarius rogatus est, vt eis solueret. hic enim si omnium interest, & de omnibus sensit testator: fideicommissum relictum omnes petere poterunt. Sed vtrum in partem agent, an insolidum, videamus. Et credo, prout cuiusque interest, consequuturos. Vnus igitur, qui occupat, agendo totum consequitur: ita vt caueat, defensum iri aduersus ceteros fideicommissarios eum, qui soluit: siue socij sint, siue non. Interdum alterius nomen scribitur in testamento, alteri vero fideicommissi petitio, vel legati competit: vtputa si fidei hæredis committatur, vt ipse * publicano pro Titio præstet, fideicommissum hoc vel legatum non publicanus petit, licet sit ei adscriptum: sed ipse petere poterit, pro quo legatum relictum est. Multum autem interesse arbitror, cui voluerit prospectum, cuiusque contemplatione testator fecerit. Plerumque autem intelligendum est, priuati causa hoc fecisse, licet emolumentum publicano quærat.

In indiuiduis quilibet hæredum tenetur insolidum. Mart.

Si in opere civitatis faciendo aliquid relictum sit, vnumquenque hæredem insolidum teneri, Diuus Marcus & Lucius Verus Proculæ rescripserunt: tempus tamen coheredi præstiterunt, intra quod mittat ad opus faciendum. post quod solam Proculam voluerunt facere, imputaturam

De legatis & fideicommissis. III.

260

taturam coheredi sumptum pro parte ei*. Ergo & in statua, & in seruitute, ceterisque, quæ diuisionem non recipiunt, idem diuus Marcus rescripsit. Si quis opus facere iussus, paratus sit pecuniam dare Reipublice, vt ipsa faciat, cum testator per ipsum id fieri voluerit: non audietur, & ita diuus Marcus rescripsit.

Legatum incertum relictum in iis, quæ alimenta respiciunt, iacet. Mart.

XII. CAIVS.

STICHVS LIBER ESTO, ET VT EVM HAERES ARTIFICIVM DOCEAT VNDE ET TVERI POSSIT, PETO. Pegasus inutile fideicommissum esse ait: quia genus artificij adiectum non esset. Sed Pretor aut arbiter ex voluntate defuncti, & ætate, & conditione, & natura ingenioque eius, cui relictum erit, statuer, quod potissimum artificium hæres docere eum sumptibus suis debeat.

XIII. MARTIANVS.

SI sic locutus erit testator: HAERES MEVS ILLI FVNDVM DATO. SEIO HOC AMPLIVS DECEM: non erit dubitandum, quin Seius & fundi partem, & decem ex testamento percipere debeat.

XIII. CAIVS.

Non dubium est, quin si vxori legatum sit, si non NVPERIT: idque alij restituere rogata sit, cogenda sit, si nupserit, restituere. Hæres quoque, cui iurifurandi cōditio remittitur, legatum & fideicommissum debet. Sed & si cui legatum relictum est, vt alienam rem redimat, vel præstet: si redimere non possit, quod dominus id non vendat, vel immodico precio vendat: iustam estimationem inferet.

XV. MARTIANVS.

Hæres testatoris legata, quæ in profundo esse dicuntur, quandoque apparuerint, præstat.

XVI. POMPONIVS.

Sæpe legatum pleni restituatur fideicommissario, quam est relictum: veluti si alluvione ager auctus est, vel etiam insula nate.†

XVII. MARTIANVS.

K iij

Etiam

† De insularum nascituum ratione Plin. lib. 2. c. 87. & sequentibus.

Digestorum lib. XXXII.

Etiam ea, quæ futura sunt, legari possunt: ut insula, vel in mari, vel in fluminibus nata. Seruius quoque* (seruo) prædium habenti recte legatur.

Legatum relictum in voluntate solenni: per voluntatem minus solennem non intelligitur tacite reuocatum. *Bar.*

XVIII. POMPONIVS.

Si iure testamento facto, fideicommissum tibi reliquero: deinde aliud postea fecero non iure, in quo fideicommissum relinquam tibi, vel aliud, quam quod priore testamento, vel omnino non sit relictum: videndum est, an mēs mea hæc fuerit facientis postea testamentum, ut nolim ratum esse, priore testamento tibi relictum: quia voluntate nuda fideicommissa infirmantur. Sed vix id obtinere potest. fortassis ideo, quod ira demum à priore testamento recedi velim, si posterius valiturum sit: & nunc ex posteriore testamento fideicommissum ei non debeat, etiam si iidem hæredes utroque testamento instituti, ex priore extiterint.

Non potest petilegatum, nisi caueatur de modo implendo. *Bar.*

XIX. VALENS.

Si tibi legatum est, vel fideicommissum relictum, uti quid facias: etiam si non interest hæredis id fieri, negandam tibi actionem, si non caueas hæredi futurum, quod defunctus voluit: Nerua & Atlicinus recte putauerunt.

XX. ULPIANVS.

Si res mihi per fideicommissum relictæ, eadem tibi legata, vel per fideicommissum relictæ sit, non communicandi animo, sed utrique insolidum: ambigendum non est, si alteri sit soluta, alterum quidem nullum ius in ipsa re habere: sed actionem de precio integram tamen habere.

XXI. PAVLVS.

Non etiam relinquitur fideicommissum: dummodò in nutu relinquitur, qui & loqui potest: nisi superueniens morbus ei impedimento sit. Fideicommissum relictum, & apud eum, cui relictum est, ex causa lucrativa inuentum, exingui placuit: nisi defunctus æstimationem quoque ei præstari voluerit. Columnis ædium vel tignis per fideicommissum relictis, ea tantummodò amplissimus ordo præstari voluit (nulla æstimationis facta mentione) quæ sine domus iniuria auferri possunt.

Csi

De legatis & fideicommissis. III.

261

Csi prima voluntas est derogatoria ultimæ, prima præualeat, nisi per ultimam specialiter reuocetur. *Bar.*

XXII. HERMOGENIANVS.

Si quis in principio testamenti adscripserit, **C**VI RIS LE GAVERO, SEMEL DEBERI VOLO, postea eodē testamento vel codicillis sciens sæpe eidem legauerit, superma voluntas potior habetur. Nemo enim eam sibi legem potest dicere, ut à priore ei recedere non liceat. Sed hoc ita locum habebit, si specialiter dixerit prioris voluntatis se poenituisse, & voluisse, ut legatarius plura legata accipiat.

Miles, in eum ex militari delicto capitali dicta sententia, permittente eo in ipsa sententia, qui damnauit: sic testamenti faciendi, ita fideicommissi relinquendi potestatem confectiuit. Mortis damnum per fideicommissum serui relictum, antequam mora fiat: fideicommissarius solus patitur, licet alienus relinquatur.

XXIII. PAVLVS.

Ex imperfecto testamento legata vel fideicommissa Imperatorem vindicare inuerecundum est. decet enim tantæ maiestati eas seruare leges: quibus ipse solutus esse videtur.

XXIII. TERENCEIVS.

Creditori ita potest legari, ne indebitum ab eo repetatur.

XXV. PAVLVS.

ILLI AVT ILLE HAERES SEIO CENTVM DATO. Potest Seius ab utroque velit petere. Cum in verbis nulla est ambiguitas, non debet admitti voluntatis quæsiio.

XXVI. IDEM.

Is, qui fideicommissum debet, post moram non tantum fructus, sed etiam omne damnum, quo affectus est fideicommissarius, prestare cogitur.

Legatum filie in testamento non reuocatur per legatum factum patri in codicillis. *Bar.*

XXVII. IDEM.

Paula Callinico ex parte hærede instituto, filie eiusdem Pubentianæ, cum in familia nupsisset, decem testamentis legauit: deinde post tempus codicillis factis, centum eidem Callinico reliquerat, non adiecto **HOC AMPLIVS**. Pro-

† Vnde
Claudianus
In cōmu-
ne iubes
si qd cēses
ue tenēdū
Primus
iussu tui,
tunc ob-
seruātor
æqui sit
pp̄s nec
fette ve-
tat cum
vident ip-
sum Au-
thorē pa-
rete sibi.

Digestorum lib. XXXII.

Pronunciavit utranque summam deberi: maxime cum in co-
dicillis filia Callinici nihil legatum fuisset.

¶ Si testator iubet aliquem esse contentum aliqua certa re pro iis
quæ in testamento reliquerat: intelligitur de relictis pure, non sub
condicione. *Bar.*

Pompeius Hermippus filium Hermippum ex dodrante,
filiam Titianam ex quadrante heredes instituerat, & præ-
dia certa singulis prælegauerat. Præterea si sine liberis Her-
mippus moreretur, aliam possessionem filia dari iusserat.
post testamētum factis codicillis certa filia prædia dederat:
eāque his contentam esse voluit pro omni hereditate,
& his, quæ in testamento reliquerat. Hermippi bona ad fi-
scum peruenierant. Titiana soror fideicommissum petebat.
Quærebatur, utrum pro hereditate tantum, an & pro his,
quæ post mortem frater rogatus erat restituere, pater eam
voluisset accipere ea, quæ codicillis reliquerat. Mihi ab omni
voluntate recessum videbatur. Placuit autem humanius in-
terpretari: ea sola, quæ viuentē fratre acceptura erat, adē-
pta videri: non etiam quæ post mortem eius reliquerat, si si-
ne liberis decederet. & ita pronunciavit.

¶ Si debitum demonstratur inde solvatur, seu ut ex eo fiat solutio:
non videtur gravatus debitor, sed heres. *Bar.*

Julianus Severus decedens instituit quibusdam heredibus*,
alumno suo quinquaginta legauerat: eaque à Julio Mauro co-
lono suo ex pensionibus fundi ab eo debitis præstari voluit:
itemque Mauro quædam legauerat. Cum de hereditate fisco*
questionem mouisset, iussu procuratoris Maurus pecuniam
fisco soluerat. postea hæres scriptus obtinuerat* aduersus fi-
scum. alumno autem mortuo hæres eius fideicommissum ab
herede Mauri petebat. Placuit Imperatori, non videri eius
fideicommissum, sed demonstratum, unde accipere posset:
& ideo heredem Seueri hæc præstare debere.

XXVIII. IDEM.

¶ Si fidei meæ committatur, ut quod mihi relictum fuerit
suprà, quam capere possum, alij restituam: posse me id ca-
pere constat.

¶ Pro adiectiua prolata respectu generis uerificant dispositionem
in altero: licet utriusque ueritas non conueniat. *Bar.*

XXIX. TABOLENVS li. iij. ex posterioribus Labeonis.

Qui

De legatis & fideicommissis. III.

262

¶ Vi concubinam habebat, ei vestem prioris concubi-
ne vrendam dederat: deinde ita legauit, *VESTEM,*
QUAE HUIUS CAUSA EMPITA, PARATA
EST. Cascellius, Trebatius negant ei deberi prioris con-
cubinæ causa parata: quia alia conditio esset in vxore. Labeo
id non probat: quia in eiusmodi legato non ius vxorium se-
quendum, sed verborum interpretatio esset facienda. Idem-
que vel in filia, vel qualibet alia persona iuris esse. Labeonis
sententia vera est.

¶ In dubio assumimus quod est minus. *Bar.*

Cum ita legatum esset, *TITIA VXOR MEA*
TANTVLAM PARTEM HABEAT, QUANTV-
LAM VNVS HAERES: si non æquales partes essent
heredum, Quintus Mutius & Gallus putabant, maximam
partem legatam esse: quia in maiore minor quoque inesset.
Seruius, Otilius, minimam: quia cum heres damnatus esset,
in potestate eius esset, quam partem daret. Labeo hoc pro-
bat, idque verum est.

¶ Verbum, peruenisse seu peruenierit, intelligitur cum effectu. *Bar.*

Cum ita legatum esset, *QVANTA PECVNIA EX*
HAEREDITATE TITII AD ME PERVENIT,
TANTAM PECVNIAM HAERES MEVS SE-
IO DATO: id legatum putat Labeo, quod acceptum in
tabulas suas ex ea hereditate testator retulisset. ceterum ne-
gat cauendum heredi à legatario, si quid forte postea eius
hereditatis nomine heres damnatus esset. ego puto contra:
quia non potest videri ad heredem peruenisse, quod eius he-
reditatis nomine præstaturus esset. Idem Alphenus Varus Se-
uio placuisse scribit, quod & verum est.

¶ In legato generis ab herede debetur eiuidem: item qui ex causa
literatua est habitarius regressum de eiuidem, debet ante iudicium
acceptum denunciationem facere. *Bar.*

Si heres tibi, seruo generaliter legato, Seichum tradide-
rit, isque à te emittus fuerit: posse te ex testamento agere, La-
beo scribit: quia non videatur heres dedisse, quod ita dede-
rat, ut habere non possis. & hoc verum puto. Sed hoc ampli-
us, debere te prius, quam iudicium accipias, denunciare
heredi. Nam si aliter feceris, agenti ex testamento oppone-
tur tibi doli mali exceptio.

¶ Tit-

Digestorum lib. XXXII.

Liberalitas geminat duas singularitates. Bar.

SI STICHVS ET DAMA SERVI MEI IN
TESTATE MEA ERVNT, CVM MORIAR:
TUNC STICHVS ET DAMA LIBERI SYN-
TO, ET FVNDVM ILLVM SIRI HABENTO.
Si alterum ex his post testamētum factum dominus alienas-
set, vel manumisisset: neutrum liberum futurū Labeo putat:
sed Tubero eum, qui remansisset in potestate, liberum futu-
rum, & legatum habiturum putat. Tuberoni sententiā vo-
luntati defuncti magis puto convenire. Qui quatuor po-
cula oleaginea habebat, ita legavit: **POCVIA OLEAGI-
NEA DVO PARIA.** Respondi, vnum par legatum esse:
quia non ita esset, **BINA PARIA**: neque ita, **POCV-
LORVM PARIA DVO**, idē & Trebatius. Qui hor-
tos publicos à republica conductos habebat, eorum hortorū
fructus vsque ad lustrum, quo conducti essent, Aufidio lega-
uerat: & heredem eam conditionem eorum hortorum ei dā-
nauerat dare, sinerēque eum vti & frui. Respondi: heredem
teneri sinere frui. hoc amplius heredem quoque mercedem
hortorum reipublice præstaturum.

Condicio apposta libertati uidetur apposta legato. Bar.

Cum in testamento scriptum esset: **TICHVS SERVO
MEO HAERES QVINQVE DATO. ET SI STI-
CHVS HAEREDI MEO PER BIENNIVM SER-
VIERIT, LIBER ESTO**: post biennium legatum de-
beri existimo: quia in id tempus & libertas, & legatum refer-
ri debent. quod & Trebatius respondit. Si fundum mihi
vendere certo precio damnatus es, nullum fructum eius rei
ea venditione excipere tibi liberum erit: quia id precium ad
totam causam fundi pertinet. Qui fundum mandatu meo
in societatem mihi & sibi emerat, deinde eū sinibus diuise-
rat, & prius, quam mihi traderet, ita eū tibi legauerat, **FVN-
DVM MEVM ILLI DO**. Negavi amplius, parte illi
deberi: quia verisimile non esset, ita testatum esse patremfa-
milias, ut mandati heres eius damnaretur.

**Legatum quoad quis eum filio moraretur, debetur semper si per
filium stat: sed si per casum, debetur pro eo anno tantum, quo mora-
ri incepit, non pro futuris. Bar.**

**VXORI MEAE DVM CVM FILIO MEO
CAPVAE**

De legatis & fideicommissis. III.

263

**CAPVAE ERIT, HAERES MEVS DVCENTA
DATO.** fili^a à matre migravit. Si ambo Capuae habitassent,
legatum matri debitum iri putavi, quanvis vnā nō habitas-
sent. Sin autem in aliud municipium transissent, vnus tan-
tum modò anni debitum iri, quo vnā habitassent, quātolibet
tēpore. Trebatius ait: Videamus, an his verbis, **DVM CVM
FILIO CAPVAE ERIT**, non cōditio significetur, sed
ea scriptura pro superuacua debeat haberi. Quod nō probo.
Sin autem per mulierem mora non est, quò minus cum filio
habiter, legatum ei deberi.

**Qui non potest emere quod testator iussit, tenetur ad aestimatio-
nem. Bartolus.**

Si aedes alienas, ut dares damnatus sis, neque eas vlla con-
ditione emere possis: aestimare iudicē oportere, Atcius scri-
bit, quanti edes sint, ut precio soluto, haeres liberetur. Idem
iuris est, & si cum potuisses emere, non emeris.

Tratione aditus indicatur de canaculo cui cedat. Bar.

XXX. LABEO lib. m. d. c. lxxv.

SI cui aedes legatae sint, is omne habebit id aedificiū, quod
supra solum earum aedium erit, **AVLVVS**. Hoc tunc de-
mum falsum est, cum dominus * binarium aliquod concla-
ue, quod & supra concamerationem alterarum aedium sit, in
vsum alterarum converterit: atque ita his vsus fuerit. namque
eo modo alteris aedibus id accedet, alteris decedet.

Prælegata non veniunt in substitutione vulgari. Bar.

XXXI. SCAEVOLA.

SEXTIA filiam ex quadrante, ex reliquis Seium & Ma-
rium sororis filios scripsit haeredes. Sextia substituit Ma-
rio, & Marium Sextiae. dedit autem per præceptionem Ma-
rio certas species. Marius partem hereditatis, ex qua scriptus
erat, omisit: & eo intestato defuncto, bona eius ad fratrem
legitimum Seium deuoluta sunt. Quæsitum est, an Sextia ex
substitutione etiam hæc, quæ prælegata Mario erant, iure
substitutionis à leguimo heredede defuncti sibi vèdicare pos-
set. Respondi: secundum ea, quæ proponerentur, Sextiam in
legatis, quæ Mario data essent, substitutionem non esse.

Ubi dicitur quis morari, tibi cum familia sua moratur. Bar.

XXXII. IDEM.

Vxorī suæ inter cætera ita legavit, **ET DOMVS RAM-
PAR-**

Digestorum lib. XXXII.

PARTEM, IN QUA MORARI CONSVETIMVS. Quæsitum est, cum tam testamenti faciendi tempore, quam mortis, totam domum in vsu habuerit, nec quicquam ex ea locatum: an ea tantummodo videatur legale cubacula, in quibus dormire consueuerant? Respondit: eam omnem partem, in qua morari cum familia sua consueuisset.

¶ Verbum præteritum, licet alias porrigatur ad futurum, non tamen porrigitur ad ea quæ a iure communis exorbitant. *uar.*

VXORI SUÆ INTER CÆTERA ITA LEGAUIT: V X O R I M E A E Q V I C Q V I D V I V V S D E D I, D O N A V I, V S I B V S V E R I V S C O M P A R A V I, C O N C E D I V O L O. Quæro, an quod post testamentum factum ei donatum est, id quoque concessum videatur? Respondit: verba quæ proponerentur, nihil pro futuro tempore significare. Cum Scijs pro vxore centum aureos creditori soluerit, & ornamentum pignori positum luerit: postea autem testamento facto vxori suæ legauerit, quicquid ad eum, in ve stipulatum eius concessit, & hoc amplius vicenos aureos annuos: quæsitum est, an hos centum aureos hæredes viri ab vxore vel hæredibus eius repetant? Respondit: si donationis causa creditori soluisset, teneri hæredes ex causa fideicommissi, si repetant: atque exceptione etiam petentes submoueri: quod præsumptum id esse debeat, nisi contrarium ab hæredibus probetur.

¶ In legato nominis continetur debitum ex usura. *uar.*

XXXIII. IDEM.

Nomen debitoris in hæc verba legauit: T I T I O H O C A M P L I V S D A R I V O L O D E C E M A V R E O S, Q V O S M I H I H A E R E D E S C A I I S E I I D E B E N T, A D V E R S V S Q V O S E I A C T I O N E M M A N D A R I V O L O, E I Q V E F O R Y N D E M P I G N O R A T R A D I. Quæro, utrum hæredes tantum decem dare debeant, an omne debitum, hoc est, & in vsuras debeat mandare? Respondit: videri vniuersam eius nominis obligationem legatam. Item quæro, cum ignorante matrefamilias auctores in prouincia adiectis sorti vsuris decem stipulati sint: an ex causa fideicommissi superscripti etiam incrementum huius debiti ad Titium pertineat? Respondit, pertinere.

¶ Verba futuri temporis propter fraudem hæredis trahuntur ad tempus testamenti. *Artolus.*

Filio

De legatis & fideicommissis. III.

264

Filio ex parte hærede scripto præceptionem dedit inter cætera his verbis: T I T I O F I L I O M E O N O M I N A E X C A L E N D A R I O, Q V A E R I G E R I T F I L I V S M E V S, S I B I V I G I N T I D A R E D A M N A S S V N T O S I N E D O L O M A L O. eidem filio viuis omnium rerum suarum administratione permisi, qui post testamentum factum ante mortem patris annis decem, quibus procurabat patri, contra veterem consuetudinem patris, qua calendarium exercebatur, nouos debitores ampliarum pecuniarum fecit: & in priores, quos pater exiguarum fortunarum habebat, maius creditum contulit, ad hoc, ut viginti nominibus propè omnis substantia calendarij esset. Quæsitum est, an huic filio eorum nominum, quæ ipse fecisset, præceptio permittenda esset. Respondi, ex his electionem habere, quæ testamenti tempore testator in calendario habuisset.

¶ Legatarius hereditatis non tenetur ad onera, nisi inquantum res fuerint oneri per testatorem destinæ. *uar.*

Vni ex hæredibus per præceptionem reliquit ea, quæ ex patrimonio sui viri Aretonis ei supererant, cuiusque fidei commisit, hæc eadem restituere pronepoti, cum esset annis sedecim, in quibus hæc verba adiecit: T I M R O G O, V T R E L I Q V V M A E S A L I E N V M, Q V O D E X B O N I S A R E T O N I S D E B I T V R, O M N I V S C R E D I T O R I V S E X R E D I T I V S F O R V M B O N O R V M S O L V A S, R E D D A S, S A T I S Q V E F A C I A S. Quæsitum est, si probauerit hæres non sufficere redditum bonorum ad totius debiti exsolutionem: an nihilominus tamè ipse debeat agnoscere onus æris alieni? Respondi: manifestè proponi, ex redditibus bonorum eorum iustum alienum res, non de proprio soluere.

¶ Verba ad declarationem apposita non debent diminutionem inducere. *Artolus.*

Pater filio, & filia hæredibus institutis, cum singulis certa prædia & calçdaria prelegasset, ita cauit: A T E A V T E M F I L I C H A R I S S I M I, Q V A E C V N Q V E L E G A V I, P R A E S T A R I V O L O. E T S I Q V I D E V E N I R I T A E R I E A L I E N I, Q V O D I N T E M P V S P R O M V T V O A C C E P E R A M, E T D E B V E R O, A T E S O L V I V O L O: V T Q V O D S O R O R I T V A E R E L I Q V I,

Digestorum lib. XXXII.

RELIVIT INTEGRUM AD EAM PERTINERE. A T. Quæsitum est, an quod ex quacunque causa debuit pater, à filio sit præstandum? Respondi: posse filiam ex fidei commissio cōsequi, ut releuaretur, quod magis integrum, quod testator dedisset, ad eam perueniret.

Si heres est iussus rem alteri comparare: post moram potest ad æstimationem conveniri. Bar.

XXXIII. IDEM.

Patronus liberti statim tribum emi petierat. libertus diu moram ab herede patroni passus est, & decedens heredem reliquit clarissimum virum. Quæsitum est, an tribus æstimatione heredi eius debeatur? Respondi deberi. Itē quæsitum est, an & commoda, & principales liberalitates, quas libertus ex eadem tribu usque in diem mortis suæ consecutus fuisset, si ei ea tribus secundum voluntatem patroni sui tunc comparata fuisset: an verò usuræ æstimationis heredi eius debeantur? Respondi: quicquid ipse consecutus esset, id ad heredem suum transmittere.

Distio, usque, quando ponitur ad determinandum prædia discontingit, ponitur inclusivè. Bar.

Sempronio ita legavit, SEMPRONIUS SYMITO PRÆDIA MEA OMNIA, QUAE SVNT VSQVE AD PRÆDIUM, QVOD VOCATVR GALLIA, IN FINIBVS GALATIAE, SVB CVRA VILLICI PRIMI, ITA VT HÆC OMNIA INSTRUCTA SVNT. Quæsitum est, cum in eodem confinio prædiorum vnum sit prædium nō in Galatia, sed Capadociae finibus, sub cura tamen eiusdem villician etiam id prædium cum ceteris ad Sempronium pertineat? Respondi, & hoc deberi.

Barro regionis non necet, si de corpore constat. Bar.

Libertis, quos nominaverat, ita legavit, FVNDVM TRI-BATIANVM, QVI EST IN REGIONE AFRICANIA: ITEM FVNDVM SATRIANVM, QVI EST IN REGIONE NIPHANA, CVM TABERNA DARI VOLO. Quæsitum est, cum inter fundos, quos supra legavit, sit quidam fundus vocabulo Satrian, in regione tamen Niphana non sit: an ex causa fidei commissi libertis debeatur? Respondi: si nullus esset Satrianus in regione Niphana

De legatis & fideicommissis. III.

265

phana, & de eo sensisse testatorem certū sit, qui alibi esset: nō minus deberi, quamvis in regione designanda lapsus esset.

Legato usu balnei nō datur legata omnia necessaria ad balneū. Bartolus.

Codicillis confirmatis ita cavit: TIBVRTIVS MVRICIVS MEIS AMANTISSIMIS, QVOS SCITIS BALNEVM IVLIANVM INVICTVM DOMV MEAE: ITA, VT PVBLICE SYMPITV HAEREDVM MEORVM ET DILIGENTIA DECEM MENSIVS TOTIVS ANNI PRAEBEATUR GRATIS. Quæsitum est, an & sumptus refectioibus necessarios heredes præstare debeant? Respondi: secundum ea, quæ proponerentur, videri testatorem & super calefactionis & præbitionis onus de his quod sensisse, quæ ad quotidianam tutelam pertineant, quibus balneæ aut instruantur, aut deniq; inter solitas cessationum vices parari purgariq; ut habiles ad laudandum fiant, sine solite.

Inupto testamento per querelam non præstatur legata: nec si ab intestato fuerant repetita. Bar.

Apud Scauolam libro decimo octavo Digestorū c. 1. AVIDIVS notat: Nec fideicommissa ab intestato data debentur ab eo, cuius de inofficioso testamento constitisset: quia crederetur quasi furiosus testamentum facere non potuisse: ideoque nec aliud quid pertinens ad suprema eius iudicia valet.

Si non tenet legatum, nec omnis fideicommissi adiectum. Bar.

XXXV. SCAEVOLA.

Quis decedens, Sciaë matri fundum, qui prius matris erat, legaverat: ab eo petiit, ut eundem, cum moreretur, Flaviae Albinae cōiungi suæ restitueret, post mortē testatoris mater apud magistratū professā est, nihil se adversus voluntatem filij sui facturam: paratamq; esse, fundum Flaviae Albinae tradere, si sibi annua bina præstarentur reditum nominis: neque possessionem tradidit, neq; annua bina accepit. Quæsitum est, an fundum iure alij vendere possit? Respondi: si de iure legati fideiq; commissi quæreretur, secundum ea, quæ proponerentur, nec valuisse, quod matri suam legabat: neque onus fideicommissi processisse: si modo nihil ff. Infor.

L

præterea

Digestorum lib. XXII.

præterea mater cepisset.

¶ *Utrum si sub contemplatione alienius certi emolumenti, ipso causato non tenet, &c.*

Qui testamento heredem scripserat, ducenta Mænio legauit, & fidei eius commisit, ut centum daret Glaucæ Tichæ, Elpidæ autem quinquaginta. postea Mænius volente testatore literas emisit ad eas, secundum voluntatem testatoris se restitutum, postea testator facit codicillos, quibus & hoc præcepit, ut præter hos codicillos, si quid aliud prolatum esset, non valeret. Quæsitum est, an Mænius, qui ducenta accepit (quia mutauit voluntatem testator de ea epistola) à mulieribus conueniri ex causa fideicommissi possit? Respondit: secundum ea, quæ proponerentur, frustra Mænum conueniri: siue ducenta, siue prædium pro his accepisset.

¶ *Verba directâ in codicillis prolata trahuntur ad fideicommissum Martoli.*

Sciam & Mæniū liberos suos æquis partibus heredes scripsit. Mænio substituit Sempronium pupillū suum: deinde codicillos per fideicommissum confirmauit, quibus ita cauit: LVCIVS TITIVS SEIAM HAEREDI SVAE, QVAM PRO PARTE DIMIDIA INSTITVI, SALVTEM. MÆVIYM LIBERTVM MEYM, QVEM IN TESTAMENTO PRO PARTE DIMIDIA HAEREDEM INSTITVI, EAM PARTEM HAEREDITATIS VETO ACCIPERE, CUIVS IN LOCVM PARTEMYE EIVS PVBLIVM SEMPRONIYM DOMINVM MEVM HAEREDEM ESSE VOLO. Et Mænio, ad quæ hereditatis portionē noluit peruenire, cum hoc elogio fideicommissum reliquit: MÆVIO LIBERTO MEONIHIL DE ME MERITO, DARI VOLO. LAGENAS VINI VETVETI CENTVM QVINQVAGINTA. Quæsitum est, cum voluntas testatoris hæc fuerit, ut omnimodò perueniat portio hereditatis ad Sempronium pupillum, an fideicommissum ex verbis superscriptis valere intelligatur: & à quo Sempronius petere possit, cum ad certam personā codicillos scripserit? Respondit: posse fideicommissum à Mænio peti.

¶ *Donatario oblato potest imponi onus fideicommissi tanquā debitori*

De legatis & fideicommissis. III.

266

bitori Martoli.

Pater emancipato filio bona sua vniuersa, exceptis duobus seruis, non mortis causa donauit, & stipulatus est à filio in hæc verba: Quæ tibi mancipia, quæque prædia donationis causa tradidi, cessi: per te non fieri dolo malo, neque per eum, ad quem ea res pertinebit, quò minùs ea mancipia, quæque ex his adgnata erunt, eaque prædia cum instrumento, cum ego volam, vel cum morieris, quæque eorum exitabunt, neque dolo malo aut fraude factore tuo, cuiusque, ad quem ea res pertinebit, ita in rerū natura, aut in potestate esse defuissent: si viam, mihi aut cui ego volam reddantur, restituantur. Seipulatus est Lucius Titius pater, spopodit Lucius Titius filius. Idem pater decedens, fideicommissariam epistolam ad filium suum scripsit in hæc verba: Lucio Titio filio suo salutem. Certus de tua pietate, fidei tuæ committo, ut des, præstes illi & illi certam pecuniam: & Lucionem seruum meum liberum esse volo. Quæsitum est, cum filius, nec patris bonorum possessionem acceperit, nec hæres ei extiterit, an ex epistola fideicommissa & libertatem præstare debeat? Respondit: etsi neque hereditatem adisset, neque bonorum possessionem petisset, & nihil ex hereditate possideret, tamen nihilominus & ex stipulatu ab hæredibus patris, & fideicommissum ab his, quorum interest, quasi debitorem conueniri posse, maxime post constitutionem diui Pij: quæ hoc induxit.

¶ *Qui stipulatur dotem sibi reddi mandato mulieris: in dubio præsumitur ut nubisset adhibitis mar.*

Nuptura, duobus filiis suis, quos ex priore marito habebat, mandauit, ut viginti, quæ dori daret, stipularentur in omnem casum, quo solui posset matrimonium, ut etiam alterutri ex his tota dos soluatur. Cōstare matrimonio vno ex filiis mortuo, vxor per epistolā petiit à supersite filio, utriusque partē dimidiā dūtaxat dotis exigeret, & ea cōtentæ eate alterā autē partē apud maritū eius remanere cōcedat. Quæsitum est, postea in matrimonio muliere defuncta, an maritus, si de tota dote cōueniatur à filio, doli mali exceptiōe se tueri possit: an vtrō ex causa fideicommissi actio ei competat, ut de parte obligationis accepto ei ferat? Respondit: exceptionē vult fore, & vtrō ex fideicommissum peti posse. Idē igitur, an de

L ij reliqua

reliqua dimidia parte mādati actio vtilis sit hāeredibus mī-
litis aduersus filium eius? Rēspōdit: secundum ea, quę pro-
ponerentur (maximē post literas ad filium scriptas) non fo-
re vtilem. C L A V D I V S, quoniam in his expressit, vt con-
tēntus esset dimidia parte dotis, quibus verbis satis fideicom-
missum filio relinquit placuit.

¶ Confessio debiti facta in testamento, si testator iurauit uel iurasset se diem probationem inducit. Bar.

Codicillis ita scripsit. ΒΕΒΗΛΜΟΟ ΧΕΥΓΑ ΤΕ ΑΠΟΤΕΥΧΥΜΕΝΗ
 ΚΕΡΙΑ ΠΙΝΑΙ. ΜΑΡΙΜΟ ΚΥΝΕΙΟ ΜΕΟΥ ΣΥΝΕΡΙΑ ΜΕΡΙΚΑ ΠΕΝΤΑΧΕΙΛΗΝ, ΑΤΙ-
 ΝΑ ΙΑΧΕΡΟ ΠΑΡΕΚΗΛΑΔΕΙΟΝ ΤΩ ΘΕΩ ΔΕΥΤΩ ΙΟΥΛΙΩ ΜΑΡΙΜΟΥ, ΙΝΑ ΟΥ
 ΤΩ ΔΕΥΤΩ ΠΙΝΑΙ ΔΕΧΟΜΕΝΟΙ ΤΩ ΓΕΝΝΑΤΟΝ ΟΡΗ ΤΑΚΗ ΤΑΙΣ ΜΕΡΙΚΑ, ΑΠΟΤΕ
 ΚΕΡΙΑ ΔΕΥΤΩ ΒΕΒΗΛΜΟΟΙ. ΣΥΝΟΧΕΡ ΤΩ ΘΕΩ ΔΕΥΤΩ ΔΙΜΟΟΑ. (id est, volo
 ut oīa quæ subiecta sunt, firmitatē obtineāt. Maximo domi-
 no meo denariū quīdecim millia, quæ depositi nomīe à
 Iulio Maximo patrui eius accepi, ut illi cū in virum pro-
 uectus esset, restituerem: ut maximē cum vsuris in triginta
 millia excurrāt, ei restitui volo: sic enim patrui eius iurauī.
 Quæsitum est, an ad depositam pecuniā petendam suffi-
 ciant verba codicillorum, cū hanc solam, nec aliam vllam
 probationem habeant? Respondi: ex his, quæ proponerentur,
 scilicet, cū iniuriantur dedisse super hoc testator affir-
 mauit, credendum esse scripturæ.

¶ Si refutatur confitetur se debere non capaci, talis confessio nul-
operatur, n. artobus.

Titia honestissima femina cum in negociis suis opera Callimachi semper vteretur, qui ex testamento capere non poterat, testamentum facto manu sua ita cauit: *ΤΙΤΙΑ ΜΥΡΤΩ, ΑΝ ΕΒΟΛΗΤΙ ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΚΑΛΛΙΜΑΧΟΥ ΕΡΓΟΝ ΔΕΙΧΘΗΤΟΙΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑΙΣ, ΟΥΔΕΝΟΝ ΑΝ ΗΑΕ ΠΕΚΥΝΙΑ ΕΧ ΑΙΤΙΑ ΜΕΡΕΔΙΣ ΑΝ ΗΑΡΕΔΙΒΙΣ ΤΙΤΙΑΙ ΕΧΙΓΙΠΟΙΤΙ. ΡΕΣΠΟΝΔΙ, ΝΟ ΙΔΕΙΡΟ, ΟΥ ΣΕΡΙΠΤΟ ΣΙΤ, ΕΧΙΓΙ ΠΟΙΣΙ ΕΝ ΤΡΑΥΔΕΙ ΛΕΓΙΣ ΤΕΛΕΙΟΝ.*

C dñtio, siue, non inducit restrictionem: simile de ditione seu. Bartolus.

Ex his verbis testamenti, OMNIBVS, VOS, QVAE
VE MANVMISERIM, SIVE HIS TABVLIS,
SIVE QVIBVSQVQVE ALIIS, FILIOS FI-
LIATVE SVAS OMNES CONCEDI VOLE-
questum

Institut,
 dant, vo
 lo Calli-
 macho
 mercedis
 loco decē
 millia de-
 narium.

quæsitum est, an his, quorum vius manumississet, debeantur filij.
R. respondit: his quoque, quos quasve ante testamentum factum
manumississet, filios filiasve ex causa fideicommissi præstari
oportere.

Prohibitio alienationis ad alienationem necessariam se non extendit, sed ad voluntariam. Bar.

XXXVI. IDEM.

Pater filium heredem prædia alienare seu pignori ponere prohibuerat: sed cōseruare liberis ex istis nuptiis & cæteris cognatis fideicommisserat, filius prædia, quæ pater obligata reliquerat, dimisso hæreditario creditore, nummis noui creditoris à priore in sequentem creditorem pignoris hypothecæ nomine transulit. quæsitum est, an pignus rectè contractum esset? Respondi: secundum ea, quæ proponerentur, rectè contractum. Idem quæsit, cum filius prædia hereditaria, vt dimitteret hereditarios creditores, distinxisset: an emptores, qui fideicommissum ignorauerunt, bene emerint? Respondi: secundum ea, quæ proponerentur, rectè contractum, si non erat aliud in hereditate, vnde debitum exolucret.

Libertus liberti non continetur appellatione libertorum. Bar.
Dignus liberto Scilicet 8. F.

Duobus libetis Stichō & Erotē herēdibus institutis, ira ca-
litur VINDY CORNELIANVM DE NOMI-
NE MEO EXIRE VETO. vnus ex herēdibus Stichus
ancillam (scilicet Arescufam) testamento liberam esse iussit,
eidēque partem suam fundi legauit; quero, an Ero-
tē colliberti Stichi ex causa fideicommissi eius fundi par-
tē ab herēde Stichi petere possint? Respondi: nō contineri.

Res contemplatione plurimum prohibita alienari, ad eam ex pluribus pertinet quia superest tempore alienationis. var.
Filiam suam.

Filiam suam heredem scripserat, & ita cau erat, VETO
AVTEM ARDIFICIUM DE MEO NOMINE
EXIRE: SED AD VERNAS MEOS, QUOS
HOC TESTAMENTO NOMINAVI, PERTI-
NERE VOLO. quæsitum est, defuncta herede & legata-
riis vernis, an ad vnum liberum, qui remansit, totum fidei-
commissum pertineret? Respondit ei cum, qui ex vernis su-
peresset, secundum ea, quæ proponerentur, virilem partem
pertinere.

Digestorum lib. XXXII.

Alienatio prohibita ad tempus, uidetur esse permiffa post tempus.

Fundū Titianū à filio, quoad vixerit, vetuit vendari, donari, pignori: & hæc verba adiecit: QVOD SI ADVERSUS VOLUNTATEM MEAM FACERE VOLVERIT, FUNDVM TITIANVM AD FISCVM PERTINERE. ITA ENIM FIET, VT FUNDVS TITIANVS DE NOMINE NOSTRO NVNQVAM EXEAT. Quæſtum eſt, cum viuus filius cum fundum ſecundum voluntatem patris tenuerit: an defuncto eo, nō ad heredes ſcriptos à filio, ſed ad eos, qui de familia ſunt, pertineat? Reſpondi: hoc ex voluntate defuncti colligi poſſe, filiū, quoad viueret, alienare vel pignori non poſſe: teſtamenti autem ſactionem & in eo fundo, in extraneos etiam heredes habiturum.

Nudum præceptum vel prohibitio alienationis ſine cauſa alienationem non impedit. *Bar.*

Iulius Agrippa primipilaris teſtamēto ſuo cauuit, ne vllō modo reliquias eius, & prædium ſuburbanum, aut domum maiorem hæres eius pignoreret, aut vllō modo alienaret. ſilia eius hæres ſcripta, hæredem reliquit ſiliam ſuam neptem primipilaris, quæ eaſdem res diu poſſedit, & decedens extraneos inſtituit hæredes. Quæſtum eſt, an ea prædia extraneus hæres haberet, an verò ad Iuliam dominam, quæ habuit patrum maiorem Iulium Agrippam, pertinerent? Reſpondi: cum hoc nudum præceptum eſſet, nihil proponi contra voluntatem defuncti factum, quō minus ad hæredes pertinerent.

Qui prohibetur alienare partē ſuam, non uidetur prohibitus alienare partem quam redemit. *Bar.*

Quindecim libertis, quos nominauerat, prædiolum cum taberna legauerat, & adiecerat hæc verba: SIBI QVIBUS HABERE POSSIDERE VOLO, EA LEGE ET CONDITIONE, NE QVIS EORVM PARTEM SVAM VENDERE, DONARE, ALIVDVE QVID FACERE, ALII VELIT. QVOD SI ADVERSVS EA QVID FACTVM ERIT TVNC EAS PORTIONES PRÆDII MVÆ CVM TABERNA AD REMPVBLICAM

De legatis & fideicommiſſis. III.

268

CAM TVSCVLANORVM PERTINERE VOLO. Quidam ex his libertis vendiderunt partes ſuas duobus colibertis ſuis ex eodem corpore. Emptores autem defuncti Caium Seium extraneum hæredem reliquerunt, quæſtum eſt, partes, quæ venierunt, vtrum ad Caium Seium, an ad ſuipertites colibertos ſuos, qui partes ſuas non vendiderunt, pertinerent? Reſpondi: ſecundum ea, quæ proponerentur ad Caium Seium pertinere. Item quæſtum eſt, an partes venditæ ad rempublicam Tuſculanorum pertinerent? Reſpondi, nō pertinere. **C**LAVDIVS quia non poſſidentis perſona, qui nunc extraneus eſt, reſpicienda eſt, ſed emptorum, qui ſecundum voluntatem defuncti ex illis fuerunt, quibus permiferat teſtatrix vendari: nec conditio exiit dati fideicommiſſi reipublice Tuſculanorum.

Fideicommiſſum quod tenetur a principio: ſi deſicit ex poſſeſſo, remanet apud legatarium. *Bar.*

Tuſculanus fidei eius, cui duo milia ſolidorum legauerat, commiſſit in hæc verba: A TE PETRONI PETO, VTI EA DVO MILIA SOLIDORVM REDDAS COLLEGIO QVIYSDAM TEMPLI. Quæſtum eſt, cum id collegium poſtea diſſolutum ſit vtrum legatū ad Petronium pertineat, an verò apud heredē remanere debeat? Reſpondi: Petronium iure petere, vti que ſi per eum non ſtetit, parere defuncti voluntati.

Non ſolū ex verbis ſed ex mente teſtatoris fideicommiſſum inducitur. *Bar. et alii.*

Pater filios hæredes ſcripſerat, & adiecerat: PRÆDIA, QUAE AD EOS EX BONIS MEIS PERVENIANT, NULLA EX CAUSA ABALIEMENT, SED CONSERVENT SVCCESſIONI SVÆ, DEQVE EA RE INVICEM SIRI CAVEANT. Ex his verbis quæſtum eſt, an prædia per fideicommiſſum relicta videantur? Reſpōdi: nihil de fideicommiſſo proponi.

Verba institutionis trahuntur ad fideicommiſſum. *Bar.*

Ex parte dimidia heredi inſtituto per præceptionem fundū legavit, & ab eo ita petiit: PETO, VT VELIS COHÆREDEM TIBI RECIPERE IN FVNDO IVLIANO NEO, QVEM HOC AMPLIVS TE PRÆDICERE

Digestorum lib. XXXII.

SUPER IVSSI, CLODIVM VERVM NEPO-
TEM MEVM COGNATVM TVVM. Quæsitum
est, an pars fundi ex causa fideicommissi nepoti debeat
Respondi, debere.

Uerba enunciativa ad gravatum directa dispositionem inducunt,
partibus.

XXXVII. IDEM.

PAMPHILO LIBERTO HOC AMPLIVS,
QVAM CODICILLIS RELIQUI, DARI VO-
LO CENTVM, ET SCIO OMNIA, QVÆ TIBI
PAMPHILE RELINQVO, AD FILIOS MEOS
PERVENIAT: CVM AFFECTIONEM TVAM
CIRCA EOS BENE PERSPECTAM HABEAM.
Quæro, an verbis superscriptis Pamphili fidei commiserit,
ut post mortem filiis defuncti centum restituar? Respondi:
secundum ea, que proponerentur, non videri quidem (quan-
tum ad verba testatoris pertinet) fideicommissum Pamphi-
lo ut centum restitueret: sed cum sententiam defuncti à li-
berto decipi satis inhumanum sit, centum ei relictos filiis
testatoris debere restitui: quia in simili specie & Imperator
noster divus Marcus hoc constituit.

Uerbum, volo seu vellem, inducit dispositionem quando a testato-
re profertur. *nar.*

Propositum est, non habentem liberos, nec cognatos, in
discrimine vitæ constitutum, per infirmitatem accersitis a-
micis, Cajo Seio cõubernali dixisse, quod velit ei relinque-
re prædia, que nominasset: eaque dicta in testationem Caii
Seium redegeisse, etiam ipso testatore interrogato, an ea dixis-
set. & responso eius tali **MAIESTA** inserto. Quæsitum est, an
prædia, que destinata essent, ex causa fideicommissi ad Caii
Seium pertinerent? Respondi: super hoc nec dubitandum esse,
quin fideicommissum valeat.

Revocato legato videtur revocatum omnis legato appetitum. *n.*

Duas filias æquis ex partibus hæredes fecerat, alteri fun-
dum prælegauerat, & petierat ab ea, ut sorori suæ viginti da-
ret. ab eadem filia petiit, ut partem dimidiam fundi eidem
sorori restitueret. Quæsitum est, an viginti præstari deberet?
Respondi, non esse præstanda.

Convatus præstare fideicommissum tenetur ad illud insoludum: li-
cet tam

De legatis & fideicommissis. III.

269

*etiam ipse quam alius eum eo succedat defuncto alio iure quam
defunctus crederet: sed in eadem portione. nar.*

XXXVIII. IDEM.

Post emancipationem patris suscepta, à patruo ut legi-
timo herede petierat, ut partem hereditatis avunculo
suo daret, & agros duos. ad utrumque autem ut proximum
cognatum successio eius pertinet per bonorum possessionem.
Quæsitum est, cum in parte hereditatis fideicommissum nõ
constiterit, quod ea suo iure per bonorum possessionem avun-
culus habiturus esset, an nihilominus in parte agrotum con-
sistat, ut Titius partes agrotum duas (id est vnam, quam suo
iure per bonorum possessionem habeat: alteram vero partem
ex causa fideicommissi) petere debeat? Respondi, petere pos-
se. Idem quæsitum, si ab eodem patruo fideicommissa aliis quo-
que dederit, utrum insoludum, an verò pro parte ab eo præ-
standa sint? Respondi, insoludum præstari.

Convatus aliquod corpus hereditarium retinere, pro parte sua reten-
tionem, pro parte coheredum etiam petitionem habebit. *nar.*

Seiam ex dodrante, Mquiam ex quadrante instituit hæ-
redes. fidei Seie commisit in hæc verba: A TE PETO,
TVÆQUE FIDEI COMMITTO, UT QVIC-
QVID EX HAEREDITATE MEA AD TE
PERVENERIT, RESTITVAS FILIO TVO,
RETENTIS TIBI HORTIS MEIS. Quæsitum
est, cum generali capite fideicommississet, QVIS QVIS
HAERES ERIT DE OMNIBVS, ut præstaret quod-
cunque legasset: an cum dodrantem hereditatis restitueret,
hortos in assẽm vendicare Seia debeat? Respondi: etiam co-
heredis fideicommissum videri, ut quadrantem, quem in his
hortis haberet, Seie redderet.

Uerba legati sunt ambigua, causa legati est inspicienda. *nar.*

XXXIX. IDEM.

Vxorem & filium communem heredes instituit, & vxor-
is fidei commisit in hæc verba: PETO A TE DO-
MINA VXOR, NE EX FVNDÒ TITIANO
PARTEM TIBI VENDICES, CVM SCIAS ME
VNIVERSAM EMPTIONEM EIVS FVNDI
FECISSE: SED BENEFICIO AFFECTIONIS
ET PIETATIS, QVAM TIBI DEBEVI, EAN-
DEM

Digestorum lib. XXXII.

DEM EMPTIONEM (CVM NUMMIS MEIS COMPARASSEM) TECVM COMMUNICARE. Quæritur, an cum fundum in solidum filij esse voluerit? Respondit: eum, de quo quæretur, perinde ratione in fundo haberi voluisse, ac si vniuersus hereditarius esset, vt pro parte dimidia & vxor & filius agrum vt hereditariu habeat. ¶ Non est verisimile testatorem gravare heredem voluisse duplici præstatione. Bar.

In testamento ita scriptum fuit: DOMVM MEAM CVM HORTO APPLICITO LIBERTIS MEIS CONCEDI VOLO. & alio capite: FORTVNIO LIBERTO MEO EX DOMO MEA, QVAM LIBERTIS MEIS DEDI, DIETAM, IN QVA HABITABAM: ITEM CELLARIVM INCVTVM EIDEM DIETAE, AB HAEREDIBVS MEO CONCEDI VOLO. Quæritur, an hæres testatoris oneratus videatur in præstando legato Fortunio, cum domus vniuersa libertis sit prelegata? Respondit, non esse oneratum.

¶ Legato generali per minus generale derogatur. Bar.

Codicillis confirmatis ita cauit: OMNIBVS AVTEM LIBERTIS MEIS, ET QVOS VIVVSET QVOS HIS CODICILLIS MANVMISI, VEL POSTEA MANVMISERO, CONTYBERNALES SVOS, ITEM FILIOS, FILIAS LEGONISI SI QVOS QVASVE AD VXOREM MEAM TESTAMENTO PERTINERE VOLVI, VEL EI NOMINATIM LEGAVI, LEGAVERO. Idem postea epistola petiit ab hæredibus suis, vt regionem Vmbriae in Piceno coheredi vxori suæ restitueret cum omnibus, quæ ibi essent, & mancipiis rusticis, vel vrbans, & actoribus, exceptis manumissis. Quæritur, cum Eros & Stichus serui in diem vitæ testatoris in Vmbria in Piceno actum administraverint, sint autem Damas, quem testator vivus manumiserat, filij naturales: vtrum eidem Damas ex verbis codicilli ab hæredibus præstandi sint: an verò ad Sciam vxorem ex verbis epistolæ pertineant? Respondit: ex codicillis ad patrem naturalem eos pietatis intuitu pertinere.

¶ Generi per speciem derogatur. Bar.

Felicissimo & Felicissima, quibus libertatem dederat, fundum

De legatis & fideicommissis. III.

270

¶ Cum Gargilianum legavit cum casa, & alio capite Titio filio, quem ex quarta parte heredem scripserat, prælegaverat in hæc verba: TITI FILII HOC AMPLIVS DE MEDIO SUMITO LEGATA MEA, QVAM MIHI TAM PATER TVVS PRÆSENS, QVAM CLOELLIVS IVSTVS FRATER PATRIS RELIQUERVNT. Quæritur, cum fundus Gargilianus testatrici à marito eius, id est, à patre Titij filij legatus sit, cui fundus ex causa fideicommissi debeatur? vtrum filio Titio tantum, an Felicissimo & Felicissima, an tribus? Respondit: non esse verisimile, eam, quæ nihil aliud Felicissimo & Felicissima, nisi hæc, specialiter legavit: ad filium, cui & hereditatis suæ partem reliquit, legatum generali sermone transferre voluisse.

¶ Verba præsentis temporis restringuntur ad tempus testamenti. Bartolus.

Testamento ita pueros legaverat: PVBLIO MAEVIO DOMINVLO MEO AB HAEREDIBVS MEIS DARI VOLO PVEROS QVINQVE EX MEIS, DVNTAXAT INTRA ANNOS SEPTEM. post annos complures, quam fecit testamentum, moritur. Quæritur, cuius ætatis Mevio mancipia debeantur: vtrumne, quæ testamenti facti tempore intra septem annos fuerunt: an quæ mortis tempore intra eam ætatem inveniantur? Respondit: eam videri ætatem designatam, quæ esset, cum à testatore relinqueretur.

¶ Propter duram separationem vitandam verbum filii porrigitur ad nepotes. Bar.

Concubine inter cetera his verbis legaverat: VNDVM IN APPIA CVM VILLICO SVO ET CONTYBERNALI EIVS ET FILIIS DARI VOLO. Quæritur, an nepotes quoque villico & contubernali eius testator ad concubinam pertinere voluerit? Respondit, nihil proponi, cur non deberentur.

¶ Appellatione patriæ etiam suburbia continentur, item calendaria & pecunia ad calendariorum destinata non cedunt legato eorum quæ sunt in loco. Bar.

Legaverat per fideicommissum Meuius ita: QVICQVID IN PATRIA GADIVS POSSIDEO. Quæritur, an si quam

Digestorum lib. XXXII.

si quis suburbanā adiacentem possessionem haberet: hæc quæque ex causa fideicommissi Meuius debeatur? Respondit: postea ad hanc quoque verborum significationem extendi. Item quæ situm est, si calendarij, quod in patria sua, vel intra fines eius defunctus exercuit, instrumenta in domo, quam in patria sua habebat, reliquit: an id quoque calendarium propter verba superscripta Mazuius ex causa fideicommissi deberetur? Respondit, nõ deberi. Item quæ situm est, an pecunia, quæ in arca domi Gadibus inuenta esset, vel ex diuersis nominibus exacta, & ibi deposita, ex fideicommissio debeatur? Respondit, supra responsum.

¶ Ex legato reuocato vel cui renuntiatum est nil petitur. *Bar.*

Testamento, quo filium & uxorem hæredes instituerat, filia per fideicommissum centum cum in familia nuberet, legauit, & adiecit ita: FIDEI TVAE COMMITTO FILIA, VT CUI IN FAMLIA NVBAS, ET QVOTIESCVNQVE NVBES, PATIERIS EX DOTE TVA, QVAM DABIS, PARTEM DIMIDIAM STIPVLARI FRATREM TVVM, ET SVAM MATREM TVAM, PRO PARTIBVS DIMIDIIS DARI SIBI, SI IN MATRIMONIO RIVS, CUI NVBES, SIVE DIVORTIO FACTO, PRIVS QVAM DOS TVA REDDATVR, EOVE NOMINE SATISFACTVM ERIT, MORIERIS NVLLO FILIO FILIAVE EX EO RELICTO. Pater filiam virginem nuptum collocavit, eiusque nomine dotem dedit: & post divortium eadem recepit, & alij in matrimonium cum dote dedit: & stipulatus est, eam sibi aut filia suæ reddi, manente filia in matrimonio secundo, mortuus est eodem testamento relicto, ei que hæredes extiterunt filius & vxor. postea marito defuncto, puella dote recepta, nupsit alij, presentibus & consentientibus fratre & matre: quæ & dotem eius auxit: & neuter eorum stipulati sunt dotem. mox matri filius & filia hæredes extiterunt: deinde decessit in matrimonio filia, marito hærede relicto. Quæ situm est, cum puella non ex causa legati pecuniam in dotem ab hæredibus patris acceperat, sed mortuo secundo marito materfamilias facta dotem recuperaverat: an hæres eius ex causa fideicommissi fratri defuncti teneatur in eā pecuniam, quā percipere

De legatis & fideicommissis. III.

271

percipere posset, si dotem stipulatus esset. Respondit: secundum ea, quæ proponerentur, non teneri.

¶ Quis de aliquo adoptando ex fideicommissum in defectum adoptionis iniunctum non tenet. *Bar.*

Hæres vel legatarius rogatus est, ut quendam adoptaret, his verbis adiectis: SI ALITER FECERIT, EX HÆRES ESTO, vel PERDITO LEGATVM. Quæ situm est, si non adoptaverit: an actio quædam ex fideicommissio competat? Respondit: fideicommissum, quo quis rogatur ut adoptet, tantum non esse.

¶ Vno ex his, cui hæres iussus est vendere, parato emere, competit uendicatio partis. *Bar.*

AGRI *PLAGAM, QVAE EST IN REGIONE * Aras, ILLA, MAEVIUS PVBLLIO ET CAIO TRAN. palam. ICHIBI VOLO, PRECIO FACTO VIRI BONI ARBITRATV, ET HÆREDITATI ILLATO, DVPLAE EVICTIONE EXPROMISSA A RELIQVIS HÆREDIBVS, ITA VT SVB PONA CENTVM PROMITTANT EAM AGRI PLAGAM PARTEMVE RIVS AD SEIAM POSTEROSVE RIVS NON PERVENTVRAM QVAM RATIONE. Quæ situm est, an legatum valeat, cum Publius emere velit, Caius nolit? Respondit: cum, qui fideicommissum sibi præstari velit, posse partem dimidii eius agri, qui legatus est, petere, quauis aliter prosequi nolit. Item quæ situm est, cautio, quæ interponi debet secundum voluntatem, pro quora parte cuique hæredum præstanda sit? Respondit: pro ea portione, quæ ex fideicommissio præstatur.

¶ Appellatione mancipiorum non continentur postea nati ex eis. *Bar. et alij.*

Sorori legauit homines, quos nominauit testamento, eiusque fidei commissit, ut eadem mancipia filiis suis cum obiret, restitueret. Quæ situm est, adgnata ex his, an defuncti filiis, an hæredibus restituenda sint post mortem, legataria, an remaneant apud hæredes eius? Respondit: quæ postea adgnata essent, verbis fideicommissi non contineri.

¶ Pater naturalis dotando filiam in dubio non videtur habere animi domandi: sed magis animi compensandi eam eo quod filio debet. *Bar. et alij.*

Pater

Digestorum lib. XXXII.

Pater naturalis filix suæ ex testamento mariti eius fidei commissi debitor, cum ea mulier nuberet alij, non mandata mulieris dotem marito eius dedit, & sibi reddi eam stipulatus est, si sine liberis filia moretur. filiam mulier suscepit. Quæsitum est, an fideicommissum à patre exigere possit? Respondit: si nec ratam habuisset dotem datam, superesse fideicommissi petitionem. Item quæsitum est, an si pater accepto facere stipulationem velit, mulieri persecutio fideicommissi deneganda sit? Respondit: supra responsum: eamque patrem, de quo quæreretur, si ita dedisset, ut mulier ratum haberet, posse condicere.

Restitutio fideicommissi facta ante diem, alii non præiudicat. Scium maritum scripsit heredem, eique substituit Appia alumnam, fideique hæredis commisit, ut post mortem suam hereditatem eidem alumne restitueret: aut si quid ante contigisset alumne, tunc Valeriano fratris filio restitueret eandem hereditatem. Quæsitum est, si Scius vivus, quicquid ad eum ex hereditate pervenisset, alumne restituisset: an secundum voluntatem defunctæ id fecisse videretur, præsertim cum hæc eidem æque substituta esset? Respondit: si viro Scio Appia decessisset, non esse liberatum à fideicommissio Valeria non relicto.

Rogatus restituere cum uolet, post mortem rogatus videtur. Scruola respondit: Cum heres scriptus rogatus esset, cum uolet, alij restituere hereditatem: interim non esse compellendum ad fideicommissum. CLAUDIUS: Post mortem utrique creditur datum.

Fideicommissum pure relatum potest peti in continenti: & quæ uetat satisfactionem exigi, non videtur fideicommissi diem differre. BAROLIUS.

Hæredis scripti fidei commissærat, ut Scie vxori vniuersam restitueret hereditatem: & vxoris fidei commissæ in hæc verba: ET A TE SCIA PETO, UT QUICQUID AD TE EX HAEREDITATE MEA PERVENIERIT, EXCEPTIS HIS, QUAE TIBI SVPER LEGAVI, RELIQUVM OMNE REDDAS, ET RESTITVAS MARITAE INFANTI DVLCISSIMAE: QVA SCIA SATIS EXIGI VETO: CVM SCIAM EAM POTIVS REM AVCTVRAM

De legatis & fideicommissis. III.

272

RAM, QUAM DETRIMENTO FUTVRAM. Quæsitum est, an statim Marcia fideicommissum à Scia petere possit? Respondit: nihil proponi, cur non possit.

Utrum cura monumenti committitur, ad expensas insolidum non tenetur. BAROLIUS.

XL. IDEM.

Itius hæredes instituit Sciam vxorem ex parte duodecima, Meriam ex reliquis partibus: & de monumento, quod sibi extrui volebat, ita cauit: CORPVS MEVM VXORI MEAE VOLO TRADI SEPELIENDVM IN TVNDO ILLO: ET MONVMENTVM EXTRVI VSQVE AD QVADRINGENTOS AVREOS. Quæro, cum in duodecima parte non amplius, quam ceterum quinquaginta aurei ex bonis mariti ad vxorem perveniant: an hæc scriptura ab ea sola monumentum sibi testator extrui voluerit? Respondit: ab utraque herede monumentum pro hereditariis portionibus extruendum.

Arbitrio boni viri dos constituitur dignitate & facultatibus testatoris & numero liberorum pensatis. BAR.

XLI. CELSEVS.

Si filix pater dotem arbitrato tutoris dari iussisset: Tutor perinde hoc habendum ait, ac si viri boni arbitrato legatum sit. Labeo quærit, quem ad modum appareat, quantam dotem cuiusque filix viri boni arbitrato constitui oporteat? Et ait: id non esse difficile, ex dignitate, ex facultatibus, ex numero liberorum testamentum facientis æstimare.

Non videntur esse in loco, quæ ibi sunt ad tempus. BAR.

XLII. POMPONIUS.

Si fundus legatus sit CVM HIS, QUAE IBI ERVNT: Quæ ad tempus ibi sunt, non videntur legata: & ideo pecuniæ, quæ fœnerandi causa ibi fuerint, non sunt legate. Cuius videntur alicuius causa parata, quæ ad eius usum propriam sint destinata: secus si ad usum communem eius & alterius. BAR.

XLIII. VLPIANVS.

Hoc legatum, VXORIS CAUSA PARATA, generale est: & continet tam vestem, quam argentum, aurum, ornamentum, ceteraque, quæ vxoris gratia parantur. Sed quæ videntur vxoris gratia parari: Sabinus libris ad Vitellium ita scripsit: Quod in usu frequentissime versatur, ut in legatis vxoris

Digestorum lib. XXXII.

Vxoris adiciatur, **Q**UOD EIVS CAUSA PARATUM SIT, hanc interpretationem obtinuit, quod magis vxoris, quam communis promiscuique usus causa foret paratum. neque interesse visum est, ante ductam vxorem id paterfamilias parauisset, an postea: an etiā ex his rebus, quibus ipse uti soleret, vxori aliquid adsignauisset, dū id mulieris usus pro parte attributum esset.

Relatum, quis vel qui, positum sine copula præceditum significationem restringit: sed si copula apponatur, augetur. **art.**

XLIII. PAULVS.

EA tamē adiectio legatum aliis plenius efficit, aliis exigius augetur, cum sic scriptū est: **Q**UAEQVE EIVS CAUSA PARATA SVNT, id enim significat. & siquid præterea, quæ dicta sunt, eius causa paratū est. Minuitur detracta coniunctione **Q**UAEQVE, quia ex omnibus supra comprehensis ea sola definiuntur, quæ eius causa parata sunt.

XLV. ULPIANVS.

Si quid earum rerum ante comparauit, quam vxorem duxit: si id ei, ut vteretur, tradidit: perinde est, quasi postea parauisset. ex eo autem legato ea pertinent ad vxorem, quæ eius causa emptæ, paratæ, quæq; retenta sunt. In quibus etiam quæ prioris vxoris, quæq; filię, neptis, vel nurus fuerunt, continentur.

Ad positionem speciei sequitur positio generis, non e converso.

Inter emptum & paratum quid intersit, queritur. Et responsum est, in empto paratum inesse: in parato non continuo, emptum contineri: veluti si quis, quæ prioris vxoris causa emisset, posteriori vxori tradidisset: eas res cum posterioris vxoris causa parauisset, non emisset, constat. Idcoque quantum maritus posterioris vxoris causa nihil emerit: tamen tradendo, quæ prior habuit, eius causa parasse videtur. Quæ enim posterioris vxoris causa parata sunt, etsi ei adsignata nō sint, legato cedunt: atq; prioris vxoris causa parata sunt: ita posteriori debentur, si ei adsignata sint: quia non est ita de posteriore vxore cogitatum, cum pararentur.

XLVI. PAULVS.

Nam ne id quidem, quod traditum est, si postea ademptum sit, legato cedit.

XLVII. ULPIANVS.

Item

De legatis & fideicommissis. III.

273

Item legato continentur mancipia: puta lexicarij, qui solam matremfamilias portabant. Item iumenta, vel lexiæ, vel sella, vel burdonæ. Item mancipia alia, puellæ: fortassis, quas sibi cosmetas mulieres exornant. Sed & si forte virilia ei quædam donauerit: quodammodo eius causa parata videbuntur. Proinde & si quædam promiscui usus sint, solitus tamen fuerit ab ea quasi vsu mutuari: dicendum erit, ipsius causa videri parata.

Legato generis continentur omnes species: sed legato speciei non continetur alia species sub genere contenta. **art.**

Item interest, ipsius causa parata sint ei legata, an ipsius causa emptæ. Paratis enim omnia continentur, quæ ipsius usus fuerit designata: emptis verò ea sola, quæ propter eam emptæ eius fecit maritus. unde non continentur emptis solis legatis, quæ alia ratione paterfamilias adquisita ei destinavit. Vtrobq; autem legato continentur, & quæ maritus emi mandauerat, vel quæ emerat, necdum tamen ei adsignauerat, adsignaturus si vixisset. Parui etiam refert, vxori, an concubine quis leget, quæ eius causa emptæ paratæ sunt. Sanè enim, nisi dignitate nihil interest. Si vxori autem, quod eius causa paratum est, legatum sit, & postea sit constat, materia tamen maneat: ea ei debetur, sed ut legatum valeat, mortis tempore vxorem esse debere scripsit Proculus: & verum est. Separatio enim dissoluit legatum. Hoc legato, **Q**UAE EIVS GRATIA PARATA SVNT, & filio, & filię relinqui potest, & seruo, & seruæ. & continentur, quæ ipsi sunt attributa, vel destinata.

Hæc verba, cum in suam tutelam peruenierit: diuersimode intelligentur inspecta conditione proferentis, & eius de quo proferuntur. idem in verbis similibus. **art.**

XLVIII. IDEM.

Cum filiofamilias ita legatur, **C**UM IS IN TUTELAM SVAM PERVENERIT: pubertatis tempus significatur. Et sanè si impuberi filiofamilias sit legatum: plerumque sentiendum est, quod Sabinus ait, ut non fiat paterfamilias, sed ut pubes. Ceterum si mater, quæ suspectam habuit mariti, a quo diuerterat vitam, filio suo, quavis impuberi, leget: non videtur sensisse de eo tempore, quo iam pubes est: sed de eo, quo & pubes & paterfamilias est. Nam

ff. Infor.

M

& si

*art. quæ
scilicet co
māt mu
lieres &
exornant,
vel art.
quas sibi
comatas
mulieres
exornant.

Digestorum lib. XXXII.

& si pubes fuit, multo magis dicemus, de patrefamilias eam sensisse: ac si dixisset, IN SVAM TVTELAM, ET IN SVAM POTESATATEM. Quod si quis patrefamilias impuberi legat, cum suæ tutelæ sit, de pubertate sensisset. Interdum & de viginti quinque annis, si mens testantis apparet. Nam si ita puberi, minori tamen viginti quinque annis legauit: proculdubio anni viginti & quinque erunt præstituti. Item si furioso, vel prodigo, vel ei, cui Prætor ex causa curatorem dedit, ita sit legatum: puto & de eo sensum casu, quo cura & tutela liberentur. Et ex his apparet, huiusmodi voluntatis questionem Sabinum interpretatum. & utrique non dubitaret, si puberi: & multo magis, si maiori viginti quinque annis ita sit legatū, de sua potestate testatoris sensisse. Sic autem scriptura hæc varia est, & voluntatis habet questionem: ut & illa quoque, si quis ita scripserit, CVM SVI IVRIS FVERIT FACTVS. Nam aliās aliter accipitur. & plerumque potestas liberationem continet, plerumque pubertatem, vel vicesimum quintum annum. Ego quidem, & si quis iam puberi, minori tamen viginti quinque annis sic legauerit, CVM AD PVBERTATEM PERVENERIT: puto de ea ætate cum sensisse, quæ caret in integrum restitutione. Item & si CVM SVAE ÆTATIS FVERIT FACTVS, vel LEGITIMAE ÆTATIS: utrum de pubertate, an de viginti quinque annis sensum distituti de voluntate potest non minus, quam si ita scripserit, CVM IVSTAE ÆTATIS FACTVS, vel CVM MATURAE ÆTATIS SIT: vel CVM ADOLVERIT.

XLIX. PAVLVS.

SI filiusfamilias ita legatū sit, CVM IN TVTELAM SVAM PERVENERIT: tunc debebitur, cum viri potens facta fuerit.

Appellatione librorum continentur omnia volumina in quacunque materia scripta. Bar.

L. VLPIANVS.

Librorum appellatione continentur omnia volumina, siue in charta, siue in membrana sint, siue in quavis alia materia. † Sed & si in phylira, aut tiliæ (ut nonnulli coniciunt) aut in aliquo corio: idem erit dicendum. Quod si in codi-

† In hunc locū Alex. ab Ale. li. 2. Geniæ dia. ca. 10.

De legatis & fideicommissis. III.

274

in codicibus sint membranis, vel chartaceis, vel etiam ebo- reis, vel alterius materiae, vel in ceratis codicillis: an debeantur, videamus. Et Caius Cassius scribit, deberi & membranas libris legatis. Consequenter igitur cætera quoque debebuntur, si non aduersetur voluntas testatoris.

¶ In dubio appellatio libri intelligitur de uno volumine. non de libris numerulibus, per quos volumen diuiditur. Bar.

Si cui centū libri sint legati, centū volumina ei dabimus: non centū, quæ quis ingenio suo metus est, quo magis ad libri scripturam sufficerent: utputa cum haberet Homerum totum in vno volumine: non quadraginta octo libros computamus: sed vniuersum Homeri volumen pro libro accipiedum est.

¶ Hares librum legatum non tenetur facere compleri. Bar.

Si Homeri corpus sit legatum, & non sit plenum: quæcunque partes inueniantur, debentur.

¶ Libris legatis non continentur ea, in quibus libri reperiuntur. Bartolus.

Libris autem legatis, bibliothecas non contineri, Sabinus scripsit. idem & Cassius. ait enim membranas, quæ scriptæ sunt, contineri legatis libris: deinde adiecit, neque ferina, neque armaria, neque cætera, in quibus libri continentur, deberi.

¶ Libris legatis chartæ non scriptæ non continentur, & chartis legatis non continentur libri: nisi aliter voluntas esset inefficax. item legato chartarum non continentur membranae, nec econuerso. Bartolus.

Quod tamen Cassius scripsit de membranarum non puris, verum est. Nam nec chartæ puræ libris legatis, nec chartis legatis libri debebuntur: nisi fortè & hic nos scriberet voluntas. ut puta si quis fortè sic reliquerit CHARTAS MEAS VNIVERSAS. qui nihil aliud, quam libros habebat: studiosus studioso, nemo enim dubitabit, libros deberi. Nam & in usu plerique libros chartas appellat. Quid igitur, si quis chartas legauerit puras? Membranæ non continebuntur, neque cæteræ ad scribendum materiae. Sed nec libri corpi scribi.

¶ Libri scripti scribi non continentur appellatione librorum: si autem si sint bene complete scripti, non tamen correcti vel miniati. Bartolus.

M ij

Digestorum lib. XXXII.

Paulus.

Vnde non malè queritur: si libri legati sint, an non contineantur necdum perscripti? Et non puto contineri: non magis, quàm vestis appellatione nondum detextam, sed perscripti libri nondum malleati vel ornati continebuntur. Proinde & nondum conglutinati, vel emendati continebuntur, sed & membranæ nondum consutæ continebuntur.

C legato materiali non intelligitur legata materia, bar.

Chartæ legatis, neq; papyrum ad chartas paratum, neq; chartæ nondum perfectæ continebuntur. Sed si bibliothecam legaverit, vtrum armarium solum, vel armaria, an verò libri quoque contineantur, queritur? Et eleganter Nerua ait, interesse, quid testator senserit, nam & locum significare bibliothecam & aliàs armarium, aliàs libros. Quod igitur scribit Sabinus, libros bibliothecam non sequi, non per omnia verum est, nam interdum armaria quoque debentur quæ plerique bibliothecas appellant. Planè si mihi proponas adhaerentia esse membro domus armaria vel adfixa: sine dubio non debentur, cum ædificij portio sint. Quod in bibliotheca tractamus, idem Pomponius libro sexto ex Sabino in dactyliotheca legata tractat: & ait, annulos quoq; contineri, non solum thecam, quæ annulorum causa parata sit. Hoc autem ex eo coniecit, quòd ita proponitur quis legasse, DACTYLIOTHECAM MEAM, ET SI QVOS PRAETEREA ANNULOS HABEO, & ita Labeonè quoque existimasse ait. Sunt tamen quedam, quæ omnino legatum sequuntur: vt legatum lectum continet & fulcra: & armariis ac loculis claustra & clauēs cedunt.

LI. PAULVS.

Argento legato, constat arculas ad legatarium nō pertinere. Item annulis legatis dactyliothecæ non cedūt. **C** disto hoc amplius, præcedentium repetitionem inducit, bar.

LII. POMPONIVS.

Si tibi purè legauero, deinde postea scripsero ita: HOC AMPLIVS SI NAVIS EX ASIA VENERT, HAERES MEVS SI FVNDVM DATO, verius est eo verbo HOC AMPLIVS superiora repeti: si cuti

De legatis & fideicommissis. III.

275

cuti dicimus, LVCIVS TITIVS PLEBI QVINA DEDIT, HOC AMPLIVS SEIVS, huiusmodi enim ratione quina Seium quoque dedisse intelligimus. & TITIVS ACCEPIT QVINQVE, SEIVS HOC AMPLIVS FVNDVM: Seium quoque quinque accepisse intelligimus.

Appellatione ligni legati continetur lignum comburendi causa paratum a terra separatim speciali nomine non submissum, nisi voluntas testatoris vel eius conditio aliud inducat, ita de Arc.

LIII. VLPIANVS.

Ligni appellatio nomen generale est: sed sic separatur, vt sit aliud materia, aliud lignum. Materia est, quæ ad ædificandū fulciendūve necessaria est: lignum, quicquid comburendi causa paratum est. Sed vtrum ita demum, si concisum sit, an & si non sit? Et Quintus Mutius libro secundo refert, si cui ligna legata essent, quæ in fundo erant, arbores quidem materiæ causa succisas non deberi, nec adiecit, si comburēdi gratia succisæ essent, ad eum pertinere: sed sic intelligi consequens est. Osilius quoque libro quinto iuris partiti ita scripsit: cui ligna legata sunt, ad eum omnia ligna pertinere, quæ alio nomine non appellantur: veluti virgæ, carbonēs, nuclei olivæ, quibus ad nullam aliam rem nisi ad comburendum possit vti. Sed & balani, vel si qui alij nuclei. Idem libro secundo negat arbores nondum concisas, nisi quæ minutatim cōciduntur, videri ei legatas, cui ligna legata sunt. Ego autem arbitror hoc quoque ligni appellatione contineri, quod nondum minutatim sit concisum, si iam cōcidendo fuit destinatum. Proinde si syluam huic rei habebat destinatam, sylua quidem non cedit, deiectæ autem arbores lignorum appellatione continebuntur: nisi aliud testator sensit. Lignis autem legatis, quod comburendi causa paratum est, continetur: siue ad balnei calefactionem, siue digitarum hypocaustarum, siue ad calcem, siue ad aliam rem coquendam solebat vti. Osilius libro quinto iuris partiti scripsit, nec farmenta ligni appellatione contineri. Sed si voluntas non refragatur, etiam virgulæ, & cremia, & farmenta, & superamenta materiarum, & vitium stirpes atque radices continebuntur. Lignorum appellatione in quibusdam regionibus (vt in Aegypto, vbi arundine pro ligno

M iij

gno

Digestorum lib. XXXII.

gno vntur, & arundines & papyrum comburitur) & herbule quædam, vel spinæ, vel vepres continebuntur. Quid mirum, cum Græci & ea *ῥαῖς*, & naues *ῥαῖς* appellant, quæ hæc *ῥαῖς* *ῥαῖς* *ῥαῖς* deducant. In quibusdam proninciis & editu boum ad hanc rem vntur. Si lignum paratum sit ad carbonem coquendos atque conficiendos: ait Ofilius libro quinto iuris partiti, carbonum appellatione huiusmodi materiam non contineri. Sed an lignorum? Et fortassis quis dicet, nec lignorum. non enim lignorum gratia hæc testator habuit. Sed & titiones, & alia ligna cocta, ne fumum faciant, vtrum ligno, an carboni, an suo generi adnumerabimus? Et magis est, vt proprium genus habeatur. Sulphurata quoque de ligno æque eandem habebunt definitionem. Ad facies quoque parata, non erunt lignorum appellatione comprehensa: nisi hæc fuerit voluntas. De pinu etiam integri strobili, ligni appellatione continebuntur.

LIII. PAULVS.

PAli & perticæ in numerum materiæ redigendi sunt: & ideo lignorum appellatione non continebuntur.

Cui est legata materia, non est legatum materiam. *var.*

LV. POMPONIUS.

Seruius respondit, cui omnis materia legata sit, ei nec arcam, nec armarium legatum esse.

LVI. VLPIANVS.

Cum vxori suæ quis ea, quæ eius causa parata essent legasset, deinde is purpuras comparasset in prouincia, necdum tamen aduexisset: rescriptum est, ad mulierem purpuras pertinere.

Legato instrumentorum continentur nomina debitorum. *var. et obis.*

LVII. IULIANVS.

Qui chirographum legat, non tantum de tabulis cogitat, sed etiam de actionibus, quarum probatio tabulis continetur. Appellatione enim chirographi vti nos propriis actionibus palam est: cum venditis chirographis intelligamus nomen venisse. Quinetiam si nomen quis legauerit: id, quod in actionibus est, legatum intelligitur.

LVIII. AFRICANVS.

Cum

De legatis & fideicommissis. III.

276

Cum quaeretur, agni legati, quatenus viderentur: quidam aiebant, agnum duntaxat sex mensium esse. Sed verius est, eos legatos esse, qui minores anniculis essent. Seruis & ancillis vrbani legatis, agnosum mulionem legato non contineri, respondi. eos enim solos eo numero haberi, quos paterfamilias circum se ipse sui cultus causa haberet.

In his quæ quis promissæ nititur, illud videtur vxoris causa paratum, quod ad eius usum annuum est necessarium. *var.*

Lana, lino, purpura, vxori legatis, quæ eius causa parata essent: cum multam lanam & omnis generis reliquisset: quaerebatur, an omnis deberetur? Respondi: si nihil ex ea destinasset ad usum vxoris, sed omnis commissa esset, non dissimilem esse deliberationem, atque cum penus legata esset, & multas res, quæ penes essent, reliquisset, ex quibus paterfamilias vendere solitus esset. nam & si vina diffudisset, habiturus * vini ipse & hæres eius: tamen in penam omne existimari. Sed cum probaretur, eum, qui testamentum fecisset, partem penus vendere solitum esse: constitutum esse, vt ex eo, quod ad usum annuum opus esset, hæres legatario darent. Sic mihi placere & in lana fieri, vt ex ea, quantum ad usum annuum mulieris satis esset, sumeretur. non enim deducto eo, quod ad viri usum opus esset, reliquum videri vxori legatum esse: sed quod vxoris causa paratum esset.

Quæ pertinent ad ornatum vel custodiam fundi: non pertinent ad cultum. *var.*

Predii legatis, & quæ eorum prediorum colendorum causa empta parataque essent: neque topiarium, neque saltuarium legatum videri ait. topiarium enim ornandi, saltuarium autem tuendi & custodiendi fundi magis, quam colendi gratia paratum esse. Alinum machinarium legatum videri. Item oues, quæ stercoreandi fundi causa pararentur. Item opilionem, si eius generis oues curaret.

Mutatio artificii ad officium non mutat substantiam legati. *var. et obis.*

LIX. IDEM.

Textoribus omnibus, qui sui essent cum moreretur, legatis: quaesitum est, an & is, quem postea ex his ostiarium fecisset, legato contineretur? Respondi, contineri. non enim ad aliud artificium, sed ad alium usum traditum esse.

M iij

¶ Masen.

Digestorum lib. XXXII.

¶ Masculinum concipit femininum. Bar.

LX. IVLIANVS.

Qui duos mulos habebat, ita legauit: MVLOS DVOS, QVI MEI ERVNT, CVM MORIAR, SEIO HAERES DATO. idem nullos mulos, sed duas mulas reliquerat. Respondit Seruius, deberi legatum: quia mulorum appellatione etiam mulae, quemadmodum appellatione seruorum & seruæ, plerumque continerentur. Id autem eo venit, quod semper sexus masculinus femininū cōtinet. ¶ Vbi personarum vel rerum identitas est: dictio, item, inducit repetitionem præcedentis qualitatis. Bar.

LXI. IDEM.

In repetendis legatis hæc verba, quæ adici solent, IT EM DARE DAMNAS ESTO: & ad condiciones, & ad dies legatorum eisdem repetendos referri, Sabinus respondit.

¶ Calendarium continet nomina debitorum, & pecuniam ad calendarium destinatam, siue calendarium legatur siue a legato ex-
cipiatur. Bar.

LXII. AFRICANVS.

Qui filium & nepotem heredem instituerat: certa prædia, quæque in his mortis tempore sua essent, nepoti per fideicommissum dederat, excepto calendario. mortis tempore in ea arca, in qua instrumenta & cautiones debitorum erat, pecunia numerata inuenta est. Plerisque videbatur, vix verisimile esse, ut testator de pecunia numerata sensisset: ego autem illud dignum animaduersione existimabam, cum quis calendarium præstari alicui voluit, vtrumne nomina duntaxat debitorum præstari voluisse intelligendus sit, an verò etiam pecuniam, si qua ab his exacta, eidem tamen calendario destinata fuerit: Et magis puto, quemadmodum si exactæ pecuniæ, & rursus collatæ essent, permutatio nominum non perimeret, vel minueret fideicommissum: ita ipsas quoque pecunias, si adhuc calendario, id est, nominibus faciendis destinatæ essent, eidem fideicommissio cedere debere. Quinetiam illud quoque defendi posse, ut non modo à debitoribus exactæ pecuniæ, sed quacunque de causa redactæ: eidem tamen rationi destinatæ, fideicommissio cedant.

¶ Negociis

De legatis & fideicommissis. III.

277

¶ Negociatores dicuntur, qui cum aliis contrahunt: secus in eis qui exercent aliquod officium ubi contractus non immittitur. Bar.

LXIII. MARTIANVS.

Legatis seruus, exceptis negociatoribus, Labeo scripsit, eos legato exceptos videri, qui præpositi essent negocij exercendi causa: veluti qui ad emendum, locandum, conducendum præpositi essent: cubicularios autem vel obsonatores, vel eos, qui piscationibus præpositi essent, non videri negociationis appellatione contineri. & puto veram esse Labeonis sententiam.

¶ Artificium extinguit nomen officij, non e contrario. Bar.

Si ex officio quis ad artificium transierit, quidam rectè putant, legatum extingui: quia officium artificio mutetur. Non idem e contrario, cum lecticarius cocus postea factus est.

¶ Seruus cedit legato eius artificij, in quo plus versatur. Bar.

Si vnus seruus plura artificia sciat, & alij coci legati fuerint, alij textores, alij lecticarij: ei cedere seruum dicendum est, qui legatus est artificio, in quo plerumque versabatur.

¶ Legatis ornatricibus cedunt scabellares illius artificij. Bar.

Ornatricibus legatis, Celsus scribit, eas, quæ duos tantum menses apud magistrum fuerint, legato non cedere: alij & has cedere: nec necesse sit, nullam cedere, cum omnes adhuc discere possint*, & omne artificium incrementum recipiat, quod magis obtinere debet: quia humanæ naturæ congruū est. Pecoribus legatis, Cassius scribit, quadrupedes contineri, quæ gregatim pascuntur. Et suæ autem pecorum appellatione continentur: quia & hi gregatim pascuntur. Sic denique & Homerus in Odyssæa ait:

Ἰδὲ δὲ βοῦς ὅστις παρὰ μὲν οὐκ ἔστιν ἄλλος
τὸν ἄλλου (id est, ἑτέρου) βοῦς ἢ καὶ ἑτέρου βοῦς ἢ καὶ ἑτέρου βοῦς

(id est,

Secantem videas, qui errant per pascua porcos
Ad Coracis saxum, iuxta fontemque Arcthusam.)

lumentis legatis, boues non cōtinentur: nec contra. Equis legatis, & equæ continentur. Quibus legatis, non continetur agni. Quamdiu autem agnorum loco sunt, ex usu cuiusque loci sumendum est. Nam in quibusdam locis ouium numero esse videntur, cum ad tonsuram venerint.

LXIII. PAVLVS.

Ambus

*Vnde apud Cicero-
nem
Cato ma-
ior Solonē
cōmēdat,
q se quo-
tidie ali-
quid addi-
centem
senem sic
ri diceret.

Digestorum lib. XXXII.

Avibus legatis, anseres, phasiani, & gallinæ, & anas debentur: phasianarij autem, & pastores anserum non continentur: nisi id testator expresserit.

¶ Verbum solet, denotare perpetuitatem. Bar.

LXV. MARCELLVS.

Qui saltem celiu legauit, & hoc amplius etiam eas res, quæ ibi esse solent: non videtur de illis pecoribus sensisse, quæ hyeme in hybernis, aut æstate in æstiuis esse solent: sed de illis quæ perpetuo ibi sunt.

¶ Qui omne dicit, nil excipit. Bar.

LXVI. ULPIANVS lib. ij. Responsorum.

Innano respondit testatorem adiiciendo **PRÆDIUM SEIANVM OMNE**, eam quoque partem fundi superscripti, quasi ad se pertinentem videri per fideicommissum reliquisse, quam ex causa pignoris nactus esset: saluo scilicet iure debitoris.

¶ Verba enunciativa futuri euentus non inducunt dispositionem. Bartolus.

¶ Alii accipiunt.

Ex his verbis, CVRATE AGROS ATTENDERE: ET ITA FIET, VT FILIJS MEVS FILIOS VESTROS VOBIS CONDONET: fideicommissum peti non posse.

¶ Hæc conditio, si meus erit, intelligitur insolidum, si testator hoc senserit. Bartolus.

Servos communes ita à Seia reliquos, SI MIHI ERUNT, CVM MORIAR: non deberi: si modo hoc sensuit testatrix, ut ita deberentur, si insolidum eius fuissent. Prædiis autem, quæ in ea possessione sunt, relictis: mancipia quoque prædiorum, cum illic testameti facti tempore fuerint, cedent: sed & quæ postea accesserunt, si modo hoc testator manifestè expressit.

LXVII. MARCELLVS.

Non aliter à significatione verborum recedi oportet, quam cum manifestum est, aliud sensisse testatorem.

¶ Quilibet iuuenis dicitur, qui inter seniores non numeratur. Bar.

Ticius codicillis suis ita cavit: PVBLIO MARVIO OMNES IYVENES, QVOS IN MINISTERIO MARIO, DARI VOLO. QVæro, à qua ætate iuuenes, & in quam intelligi debeant? Marcellus respondit: quos verbis,

De legatis & fideicommissis. III.

278

verbis, quæ proponerentur, demonstrare voluerit testator: ad notionem eius, quæ de ea re cogniturus esset, pertinere. Non enim in causa testamentorum ad definitionem utique descendendum esse, cum plerumque abusuè loquantur, nec propriis nominibus ac vocabulis semper utantur. Cæterum existimari posse cum iuuenem, qui adolescentis excessisset ætatem, quoad inciperet inter seniores numerari.

¶ Appellatione lanae continetur lana etiam a pellibus animalium mortuorum non separata: succida vel purgata, & filata, vel nondum modo non sit tincta: nec ad formam tela redacta: vel ad alium specialem usum deputata. R.

LXVIII. ULPIANVS.

Si cui lana legatur: id legatum videtur, quod tinctum non est. Sive autem facta sit, sive infecta: lanæ appellatione continetur. Quæsitum est, utrum lanæ appellatione ea sola contineatur, quæ neta non est: an & ea, quæ neta est: utputa flamen & subtegmen. Et Sabinus etiam netam contineri putat: cuius sententia utimur. Lanæ appellationem catenus extendi placet, quatenus ad telam peruenit. Et sciendum est, succidam quoque contineri, & lotam, si modo tincta non sit.

Lanæ appellatione tomentum non continebitur. Sed nec ea lana, ex qua quis quasi vestimentum fecerit: valetudinis, vel deliciarum gratia, continebitur. Ne ea quidem, quæ somentationis gratia parata sunt, vel medicinae, lanarum appellatione continentur. Sed etiam pelles lanarum continentur. Nam & has lanæ cedere, manifestum est. Lana legata, etiã leporinam lanam, & anserinam, & caprinam credo contineri, & de ligno, quam Græci *ῥομφαία* appellant. Linum autem

lana legata utique non continebitur. Lino autem legato, tam factum quam infectum continetur: quodque netum, quodque in tela est, quod nondum est detextum. Ergo aliud in lino, quam in lana est. Et quidem & si tinctum linum sit, credo lino continebitur. De versicoloribus videndum est. Et constat, apud veteres lanæ appellatione versicoloria non contineri: sed iis omnia videri legata, quæ tincta sunt & neta: quæ neque detexta, neque contexta sunt. Proinde queritur, an purpura appellatione versicolorum contineatur. Et ego arbitror, ea, quæ tincta non sunt, versicoloribus non adnumerari: & ideo nec album naturaliter, neque nigrum contineri,

¶ Ligneam lanam, puta quæ gossypinis, aut eius generis arboribus depectit.

Digestorum lib. XXXII.

tineri, nec alterius coloris naturalis. Purpuram autē & coc-
cum (quoniam nihil natiui coloris habent) contineri arbi-
tror: nisi aliud sensit testator. Purpure autem appellatione
omnis generis purpuram contineri puto, sed coccum non
continebitur: bucinum & ianthinum cōtinebitur. Purpu-
re appellatione etiam subtegmen factū contineri nemo du-
bitat. Lana tingendæ purpure destinata non continebitur.
¶ Cui dicuntur serui, qui ad aliquem pertinent iure dominiū uel quasi:
secus si iure ususfructus uel pignoris. Item secus in his, qui ad uen-
dendum habentur: uel sunt necarii seruorum: communes uero serui
sui dicuntur. l. d. cum tribus. ll. seq. bar.

LXXIX. IDEM.

Cum suæ ancillæ, siue serui in testamento scribuntur: hi
designari videntur, quos paterfamilias seruorum nume-
ro habuerit.

LXX. PAULVS.

Eadem in omnibus rebus, quas suas quis legauerit, dicen-
da sunt.

LXXI. VLPIANVS.

Suos autem seruos vel ancillas eos accipimus, qui sunt ple-
no iure testantis: inter quos fructuarij non continebun-
tur. Sed qui bona fide testatori seruiunt, suorum appellatio-
ne magis est, ut contineantur: si modò suorum appellatione
eos, quos suorum numero habuit, uoluit contineri. Eos uero,
quos quis pignori hypothecæ uel dedit, sine dubio inter suos
legasse videbitur debitor, creditor nequaquam. Proinde si
quis seruos habuerit proprios, sed quorum operas locabat,
uel pistorias, uel histrionicas, uel alias similes: an seruorū ap-
pellatione etiam hos legasse videatur? Quod & præsumi o-
portet, nisi contraria uoluntas testatoris appareat. Eum,
cui uenaliitiam exerceat, puto suorum numero non
facile contineri uelle eiusmodi mancipia: nisi euidens uo-
luntas fuerit etiam de his sentientis. Nam quos quis ideo cō-
parauit, ut illico distraheret: mercis magis loco, quam suorum
habuisse credendum est. Vicarios autem seruorum suorum
numero non contineri, Pomponius libro quinto scribit.

LXXII. POMPONIVS.

Si quis seruos suos legauit: communes quoque continen-
tur, & in quibus ususfructus alienus sit.

LXXIII.

De legatis & fideicommissis. III.

279

LXXIII. VLPIANVS.

Nimis indistinctè legatis, hoc receptum est, ut exigui-
ores legati videantur: si neque ex patrisfamilias, neque
ex regionis consuetudine unde fuit, neque ex contextu testa-
menti possit apparere.

LXXIII. IDEM.

Chartis legatis nemo dicit scripturas & libros iam factos
legato cedere. Hoc idem & in tabulis est.

LXXV. IDEM.

Cum in substitutione legata repetuntur, libertates etiam
continentur.

¶ Qui studiorum causa abest, abesse non uidetur. Bar.

LXXVI. PAULVS.

Quæstium est, mancipium ex eo fundo ante annua
mortis testatoris abductum, & disciplinæ traditum,
postea in eum fundum nō reuersum, an deberetur? Respon-
sum est, si studendi causa misisset, non quo de fundo id alior-
um transferret, deberi.

¶ Genus in medio positum ex precedentibus & sequentibus restrin-
gitur, Bartolus.

MAEVI FILI, QVOD IAM TIBI MAXIMAM
PARTEM FACULTATVM DEDERIM, CON-
TENTVS ESSE DEBES FVNDQ SEMPRO-
NIANO CVM SVIS INHABITANTIBVS, ID
EST, FAMILIA, ET QVAE IBI ERVNT. Quæ-
stium est, de nominibus debitorum, & nummis: Eidem epi-
stolam talem misit: ARGENTVM OMNE ET SV-
PELLECTILEM (QVODCVNQVE HABEO)
TIBI DO, ET QVICQVID IN PRÆDIO
SEMPRONIANO HABEO: An supellex, quæ in præ-
dijs vel domibus esset, ad Maevium pertineret? an serui, quos
ex eo fundo alijs legauit? Responsum est: nomina & num-
mos non videri deberi, nisi manifestè de his quoque legan-
dis uoluntas defunctæ adprobaretur. Seruos ex eisdem fun-
dis alijs datos dimisuisse filij legatum de argento & supelle-
ctili, quæ alibi esset, eum, cuius notio est, æstimaturum: ut id
obtineat, quod testatori placuisse à legatario adprobabitur.

¶ Ita uidentur esse in fundo quæ ibi sunt ut perpetuo sint. Bar.
Prædia quidam reliquit, adiectis his uerbis: VT I AM E
POSSE.

Digestorum lib. XXXII.

POSSESSA SUNT, ET QUAEVNCUMQUE IBI ERANT, CUM MORIAR. Quæsitum est de mancipiis, quæ in his prædiis morata fuerunt, vel operis rustici causa, vel alterius officij: ceterisque rebus, quæ ibi fuerunt in diem mortis, an ad legatarium pertinerent? Respondi: ea omnia, de quibus quæretur, legata videri. PETO, UT FUNDUM MEVM CAMPANVM GENESIAE ALVMNAR MEAE ADSCRIBATIS DVCENTIS AVREIS, UTI EST. Quæritur, an cum fundo & reliqua colonorum, & mancipia, si quæ mortis tempore in eo fuerint, debeantur? Respondi: reliqua quidem colonorum non legata, cætera verò videri verbis, UTI EST, data.

Appellatione materiæ non continetur materiam, quod ad sui materiam reuerti non potest. *Bar.*

Illud fortassis quæsiturus sit aliquis, cur argenti appellatione etiam factum argentum comprehendatur: cum si mar mor legatum esset, nihil præter eundem materiam demonstrari videri possit? Cuius hæc ratio traditur: quippe ea, quæ talis naturæ sint, ut sæpius in sua possint redigi initia, ea materiæ potentia victa, nunquam vires eius effugiant.

Coccum, quod proprio nomine appellatur, quin versicoloribus cederet, nemo dubitauit: quin minùs porro crocinum, aut hyssinum, aut melinum suo nomine, quàm coccum purpuræ designatur?

Res æstimata in dotem data non continentur in legato empti vel parati, si non fuerint ad usum tradite. *Bar.*

Cum vir ita legasset, QUAE VXORIS CAUSA PARATA SUNT, SI DO LEGO: ego apud Prætozem fideicommissarium petebam etiam res æstimatas, quarum precium in dotem erat, nec obtinui: quasi testator de his rebus non sensisset. Atquin si in usu eius datae sint: nihil interest, ab ipso, an ab alio comparatae sunt. Postea apud Aburnium Valentem inueni ita relatum: Mulier res æstimatas in dotem dederat, ac deinde dotem maritus ei legauerat his verbis, QUAE EIVS CAUSA PARATA SUNT, EMPTAQUE. Dixi: emptorum paratorumque appellatione non contineri ea, quæ in dotem data essent, nisi si maritus eas res postea, quàm ipsius factæ essent, in vxoris usum conuerteret.

QUE

De legatis & fideicommissis. III.

280

Quæ casualiter absint, abesse non videntur: & quæ casualiter adsint, adesse non videntur. *Bar.*

Rebus, quæ in fundo sunt, legatis, accedunt etiam ea, quæ tunc non sunt, si esse solebant: nec quæ casu ibi fuerunt, legata existimantur.

Quod operatur genus quo ad omnes, idem operatur particulari quo ad particularia. *Bar.*

LXXVII. CELSVS.

Si chorus aut familia legatur: perinde est, quasi singuli homines legati sint.

Nummi repositi ut mutui dentur, non videntur esse in loco: scens si ut ibi perpetuo sint. *Bar.*

His verbis, QUAE IBI MOBILIA MEA ERUNT, DO LEGO. Nummos ibi repositos, ut mutui darentur, non esse legatos, Proculus ait: at eos, quos præsidij causa repositos haberet (ut quibundam bellis ciuilibus factitasset) eos legato contineri: & sepe audiisse, se rusticos senes ita dicentes, pecuniam sine peculio fragilem esse: peculium appellantes, quod præsidij causa seponeretur. Area legata, si in edificata medio tempore fuerit, ac rursus area facta sit: quanquam tunc peti non poterat, nunc tamen debetur. Seruus quoque legatus, si interim manumittatur, & postea seruus factus sit, peti potest.

* Ars, quæ bellis ciuilibus factitasset.

LXXVIII. IDEM.

* Ars, non potest.

Coniunctim hæredes instimi, aut coniunctim legari, hoc est, totam hæreditatem, & tota legata esse singulis data, partes autem concursu fieri.

Masculinum genus concipit femininum, & non e contra. *Bar.*

LXXIX. MODESTINVS.

Seruus legatis etiam ancillas quidam deberi rectè putant, quasi commune nomen utrinque sexum contineat. Ancillis verò legatis, masculos non deberi, nemo dubitat. Et pueris etiam legatis puellæ debentur. Id non aequè in puellis dicendum est. Mulieribus verò legatis etiam virgines debentur: sicuti viris legatis, etiam pueros deberi respondetur. Pecudibus autem legatis, & boues & cætera iumenta continentur. Armento autem legato, etiam boues contineri conuenit: non etiam greges ouium & caprarum. Ouis legatis, neque agnos, neque arietes contineri, quidam rectè existimant.

Digestorum lib. XXXII.

filiant. Quum verò grege legato, & arictes & agnos debe-
ri, nemo dubitat.

Qui fugit, dicitur esse in loco a quo fugit. var.

LXXX. IDEM.

*S*ervus, qui in fundo morari solitus erat, si fugerit, licet
post mortem testatoris apprehendatur: fundo legato, vt
instructus est, etiam ipse cedit.

LXXXI. IDEM.

*Q*uod his verbis relictum est, *QVICQVID EX HAE-
REDITATE BONISVE MEIS AD TE
PERVENERIT, CVM MORIERIS, RESTITVAS.*
eo, fructus, quos hæres viuis percepit, item quæ fructuum vi-
ce sunt, non venire placuit, nec enim quicquam proponi, ex
quo de his quoque restituendis testatricem rogasse probari
possit.

Appellatione posteriorum continentur liberi, non liberti. var.

Idem testator, qui libertis fideicommissum relinquebat, sub-
stitutione inter eos facta expressit, vt post mortem extremi,
ad posteros eorum pertineret. Quæro, cum nemo alius sit,
nisi libertus eius, qui extremò mortuus est, an is ad fideicom-
missum admitti debeat? Respondit: posteriorum appellatione
liberos tantum, non etiam libertos eorum, quibus fidei-
commissum relictum est, fideicommissio contineri, nequa-
quam incertum est.

LXXXII. IDEM.

*C*ui, quæ Romæ essent, legata sunt: ei etiam, quæ custodiæ
causa in horreis extra urbem reposita sunt, debentur.

*Erasmus, in eadem, adiectum certo corpori & verbo præsentis tē-
poris, facit demonstrationem: si incerto corpori, taxationem: si vero
verbo futuri temporis, conditionem. var.*

LXXXIII. POMPONIVS.

*N*uper constitutum est à Principe, vt & non adiecto hoc
MEVM, si quis corpus alicui leget: & ita sentiat, vt
demum præstetur, si suum sit: ita valere legatum, vt appareat
magis sententiam legantis, non hoc verbum MEVM respi-
ciendum esse. & ideo elegans est illa distinctio, vt quoties
certum corpus legatur, adiectum ad præsens tempus hoc ver-
bum MEVM non faciat conditionem. Si verò incertum corpus
legetur: veluti ita, *VINA MEA, & VESTEM MEAM:*
videatur

De legatis & fideicommissis. III.

281

videatur pro cōditione hoc verbū MEA esse: vt ea demū, quæ
illi sint, videatur legata. Qd̄ nō puto fortiter posse defendi:
sed potius & hic vestē, vel vinū, quod suorum numero habuerit,
hoc legatū esse. (sic enim responsum est.) etiam quod coacuerit
vinum legato cedere, si id vini numero testator habuisset.
Planè in mortis tempus collatum hūc sermonē, *VESTEM,
QVÆ MEA ERIT:* sine dubio pro conditione acci-
piendum puto. Sed & *STICHVM, QVI MEVS ERIT,*
puto pro cōditione accipiendum: nec interesse, vtrum ita,
QVI MEVS ERIT: an ita, SI MEVS ERIT.
vtrūque enim conditionem inesse. Labco tamen scri-
bit, etiam in futurum tempus collatum hunc sermonem,
QVI MEVS ERIT: pro demonstratōne accipiendum.
sed alio iure vitimur.

*Missi debet ubi res esse solent perpetuo, non ubi casu desunt vel
absint. var.*

LXXXIII. PROCVLVS.

*S*i ita legatum est, *DOMVM, QVÆQVE MEA IBI
ERVNT, CVM MORIAR:* nummos ad diem
exactos à debitoribus, vt aliis nominibus collocarentur, nō
puto legatos esse: & Labconis distinctionē valde probo, qui
scripsit, nec quod casu absit minus esse legatū: nec quod casu
ibi sit, magis esse legatum.

LXXXV. PAVLVS.

*E*t fideicommissum, & mortis causa donatio appellatione
legati continentur.

LXXXVI. PAVLVS.

*L*ana legata, vestem, quæ ex ea facta sit, deberi non pla-
cet. Sed & materia legata: navis, armariūve ex ea fa-
ctum, non vendicentur. Naue autem legata dissoluta, neque
materia, neque nanis debetur. Massa autem legata: scyphi ex
ea facti exigi possunt.

LXXXVII. IDEM.

*R*e coniuncti videntur, non etiam verbis, cum duobus
separatim eadem res legatur. Item verbis, non etiam
re: *ITIO ET SEIO FVNDVM AEQVIS PAR-
TIBVS DO LEGO:* quoniam semper partes habent le-
gatarij. Præstetur igitur omnimodò cæteris, qui & re, & ver-
bis coniunctus est. Quod si re tantum coniunctus sit, con-
ff. Infor. N stat

Digestorum lib. XXXII.

stat non esse potiorum. si verò verbis quidem coniunctus sit, re autem non: quæstionis est, an coniunctus potior sit? Pe magis est, ut ipse præferatur.

LXXXVIII. PAVLYS.

Nominatim legatum accipiendum est, quod à quo legatum sit, intelligitur, licet nomen pronuntiatum non sit.

Verba generalia accessorie appositæ, ad suum principale restringuntur. *nar.*

LXXXIX. PAVLYS.

Prædiis per præceptionem filie datis, cum reliquis actorum & colonorum: ea reliqua videntur legata, quæ de redditu prædiorum in eadem causa manserunt. alioquin pecuniam à colonis exactam, & in calendarium in eadem regione versam, reliquis non contineri, neque colonorum, neque actorum, facile constat: tamen si nominatim actores ad filiam pertinere voluit. Ex his verbis, LVCIO TITIO PRÆDIA MEA ILLA CVM PRÆTORIO, SICVT A ME IN DIEM MORTIS MEAE POSSESSA SYNT, DO: instrumentum rusticum, & omnia, quæ ibi fuerunt, quo dominus fuisset instructor, deberi conuenit: colonorum reliqua non debentur. Pater filie tabernam purpurariam cum seruis institutoribus & purpuris, quæ in diem mortis eius ibi fuerunt, legauit. Neque precia purpuræ condita, neque debita, neque reliqua legato contineri placuit.

Quia si testator magis quam ex instrumentis emptionis voluntas eius perpenditur. *nar.*

TITIO SEIANA PRÆDIA SICVTI COMPARATA SYNT, DO LEGO. Cum essent Gabiana quoque simul vno precio comparata non sufficere solum argumentum emptionis respondi: sed inspicendum, an literis & rationibus appellatione Seianorum Gabiniana quoque continerentur, & vtriusque possessionis cõfusi redditus, titulo Seianorum accepto lati essent.

Ex adiutis indicatur an balnea vel hortus cedant domui. *nar.*

Balneas legata domus esse portionem costabat. Quod si eas publicè præbuit: ita domus esse portionem balneas, si per domum

De legatis & fideicommissis. III.

282

domum quoque intrinsecus adibantur, & in usu patrisfamilias vel uxoris nonnunquam fuerant, & mercedes eius inter ceteras meritoriorum domus rationibus accepto ferebantur, & vno precio comparatæ, vel instructæ cõmuni * (iure) coniunctæ fuissent. Qui domum possidebat, hortum vicinum ædibus comparauit: ac postea domum legauit. Si hortum domus causa comparauit, ut amœniorem domum ac salubriorem possideret, adiutumque in eum per domum habuit, & ædium hortus additamentum fuit: domus legato continebitur. Appellatione domus insulam quoque iunctam domui videri, si vno precio cum domo comparata fuisset, & vtriusque pessiones similiter accepto latas rationibus ostenderetur.

* al's deest
n's cõiter
cõiunctæ,

Qui legato generali non continentur instrumenta. *nar.*

XC. PAVLYS.

SI MIHI MAEVIA ET NIGIDIA FILIARUM MEARUM HÆREDES ERUNT, TVNC MAEVIA E MEDIO SVMITO, PRÆCIPITO, SIBIQUE HÆRETO FVNDOS MEOS ILLVM ET ILLVM CVM CASVLIS ET CVSTODIBVS OMNIVM HORVM FVNDORVM, ET CVM OMNIBVS HIS AGRIS, QUI AD CONIUNCTIONEM CVIVSQVE HORVM FVNDORVM EMPTIONE, VEL QVOLIBET ALIO CASEY OBTIGERINT. ITEM CVM OMNIBVS MANCIPIIS, PECORIBVS, IVMENTIS, CAETERISQUE VNIVERSIS SPECIEBVS, QUAE IN HISDEM FVNDIS, QVOVE HORVM CVM MORIAR ERUNT, VTI OPTIMI MAXIMIQUE SYNT, VTIQUE EOS IN DIEM MORTIS MEAE POSSEDI: ET (VT PLENIVS DICAM) ITA VTI CLAVDVTYR. In fundo autem vno ex his, qui prælegati sunt, tabulariū est, in quo sunt & cõplurium mactipiorum emptiones: sed & fundorum, & variorum cõtractuū instrumenta: præterea & nota debitorum. Quæro, an instrumenta cõsa sint? Respondeo: secus si ea quæ pponerentur, instrumenta emptionum, ite

N ij

debitonum,

Digestorum lib. XXXII.

debitum, quæ in fundo prælegato remanserunt, non videri legato contineri. His verbis, domib⁹ legatis: FIDEM HÆREDVM MEORVM COMMITTO, VTI SINANT EVM HABERE DOMVS MEAS, IN QVIBVS HABITO, NVLLO OMNINO EXCEPTO, CVM OMNI INSTRVMENTO ET REPOSITIS OMNIBVS: non videri testatorem de pecunia numerata, aut instrumentis debitorum sensisse.

¶ Nudum præceptum testatoris non valet. Bartolus.

XCI. SCAEVOLA.

Lucius Titius testamento suo ita cavit, NVLLO MO DO PRÆDIVM SVBVRBANVM, AVT DOMVM HÆRES ALIENET: Filia eius hæres scripta hæredem reliquit filiam suam, quæ easdem res diu possedit: & decedens extraneos hæredes instituit. Quæsitum est, an prædia pertinerent ad Iuliam, quæ Lucium Titium testatorem patrum maiorem habuit? Respondi: nihil proponi contra voluntatem defuncti factum, quod minus ad hæredem pertinerent, cum hoc nudum præceptum est.

¶ Si fertur absolutoria in una causa, non obstat exceptio rei iudicate in alia agenti. Bartolus.

SEMPRONIAE MVLIERI MEAE REDDI IVBEO AB HÆREDIBVS MEIS CENTVM AVREOS, QVOS MVTVO ACCIPERAM. Quæsitum est, si hanc pecuniam vt debitam Sempronia petens victa sit: an fideicommissum peti possit? Respondi: secundum ea, quæ proponerentur, posse ex causa fideicommissi peti: quod apparuisset, non fuisse ex alia causa debitam.

Quidam prædia legavit libertis adiectis, his verbis: VTI A ME POSSESSA SVNT, ET QVACVQVE IBI TRVNT, CVM MORIAR. Quæsitum est, an mancipia, quæ in his prædiis morata in diem mortis patrisfamilias fuerunt, operis rustici causa vel alterius officij, cæteræque res, quæ ibi fuerunt, ad legatarios pertineant? Respondi, pertinere.

¶ Appellatione fratrum continentur sorores. Bar.

Quæsitum est, an quod heredes fratribus rogati essent restituere, etiam ad sorores pertineret? Respondi, pertinere: nisi aliud

De legatis & fideicommissis. III. 283

si aliud sensisse testatorem probetur. Collegio fabrorum fundum cum sylvis, quæ ei cedere solent, vt optimus maximusque esset, legavit. Quæro, an ea quoque, quæ in diem mortis ibi fuissent, id est, scenum, pabulum, paleantem machine, vasa vinaria, id est, cuppæ & dolia, quæ in cella defixa sunt: itæ granaria essent legata? Respondi: non rectè peti, quod legatum non esset.

¶ Verba institutionis directæ ad alium non ad eum qui instituitur habent vim fideicommissi. Bartolus.

Ex parte dimidia hæredi instituto, per præceptionem fundum legavit, & ab eo ita petiit: PETO VTI VELIS COHÆREDEM TIBI RECIPERE IN FVNDO IVLIANO ME, QVEM AMPLIVS TE RECIPERE IVSSI, CLODIVM VERVM MEOTEM MEVM, COGNATVM TVVM. Quæro, an pars fundi ex causa fideicommissi nepoti deberetur? Respondi, deberi.

¶ Appellatione familie continentur etiam qui a testatore nõ sunt nominati. Bartolus.

XCII. VLPIANVS.

Is, qui complures libertos reliquerat, tribus ex his fundum legauerat, & petierat, vt curaret, ne de nomine suo exiret. Quærebatur, ex tribus, qui primus moriebatur, vtrum vtrique, vel alteri ex his, qui in legato sibi coniuncti essent, relinquere partem suam deberet: an possit vel alij colliberto suo eam relinquere? Placuit (& si voluntatis quæstio esset) satis illum facturum, & si alij reliquisset. Quod si nulli dedisset, occupantis, an omnium collibertorum: & num eorũ tantum, quibus pariter legatum esset, fideicommissi petitio esset, dubitabatur. Et Iulianus rectè omnibus deberi putavit.

¶ Verbum, quanta, ex uerbum summa, refertur etiam ad corpora. Bartolus.

XCIII. MARTIANVS.

QVISQVE MIMI HÆRES ERIT, DAMNAS ESTO DARE, FIDEIQVE RIVE COMMITTO, VTI DET, QVANTAS EVM MAS DICTAVERO, DEDERO. Aristo res quoque corporales contineri ait, vt prædia, mancipia, vestem, argentum: quia & hoc verbum QVANTAS, nõ ad numerata duntaxat pecuniam

N ij cuniam

Digestorum lib. XXXII.

cuniam referri ex dotis relegatione, & stipulationib^{us} em-
pta hereditatis apparet: & s u m m a e appellatio simili-
ter accipi deberet: ut in his argumētis, quæ relata essent, ostē-
deretur. voluntatem defuncti præterea, quæ maximè in fi-
deicommissis valeret, ei sententiæ suffragari. neque enim
post eā præfationē adiecturum testatorem fuisse, res corpo-
rales, si duntaxat pecuniam numeratam præstari voluisset.
Appellatione hereditatis non continentur legata & fideicom-
missa. Bartolus.

XCIII. CAIUS.

Si Titius ex parte hæres rogatus sit. Mquio hereditatem
restituere, & rursus Titio cohæres eius rogatus sit suam
partem, aut partis partem restituere: an hanc quoque partē,
quam à cohærede ex fideicommissio recepit, Titius restituere
Mæcio debeat? Dicitur Antoninus consultus. rescripsit, non
debere restituere: quia appellatione hereditatis neque legata,
neque fideicommissa continentur.

Appellatione reliquorum non continetur pecunia iam exacta, vel
quæ usibus patrisfamilias est disposita. Bar.

XCIV. PAULVS.

Osidius quidam instituta filia Valeriana hærede, acto-
ri suo Antiocho data libertate, prædia certa & peculū,
& reliqua legauerat, tam sua quàm colonorum. legatarius
proferebat, manu patrisfamilias relinquitur, tam suo quàm colo-
norum nomine. Itē in eadē scriptura adiectū in hūc modū:
ITEM QVORVM RATIONEM REDDERE DE-
BEAT, SI QVAE IN CONDITO HABVERAT
PATERFAMILIAS, FRUMENTI, VINI, ET CER-
TERARVM REVM, quæ & ipsa libert^{as} petebat, & ex
reliquis esse dicebat, & apud Præsidē obtinuerat. Ex diuerso
cūm diceretur, reliqua colonorum ab eo non peti, nec
propria: diuersam autem esse causam eorum, quæ in cōdito
essent. Imperator interrogauit partē legatarij querendi cau-
sa, pone (inquit) in condito centiens aurcorum esse, quæ in
usum sumi solerent: diceres totum, quod esset relictum in
arca, deberi? Et placuit rectē appellasse. A parte legatarij
suggeritum est, quædam à colonis post mortem patrisfamili-
as exacta. Respondit: hoc, quod post mortem exactum fuis-
set, reddendum esse legatario.

Inde-

De legatis & fideicommissis. III.

284

Indefinita æquipollet universali. Bar.

XCVI. IDEM.

Si plures gradus sint heredum, & scriptum sit, HÆRES
MEVS DATO: ad omnes gradus hic sermo pertinet,
sicuti hæc verba: QVISQVIS MIHI HÆRES ERIT.
Itaque si quis velit non omnes hæredes onerare legatorum
præstatione, sed aliquos ex his, nominatim dammare debet.
Cū ultimis voluntatibus illi dicantur serui urbani quos testator
urbanorum numero habuit. Bar.

XCVII. IDEM.

Seruis urbanis legatis, quidam urbana mancipia non lo-
co, sed opere separant: ut licet in prædiis rusticis sint, ta-
men si opus rusticum non faciant, urbana videantur. Dicen-
dum est autem, quod urbani intelligendi sint, quos paterfa-
milias inter urbanos adnumerare solitus sit. quod maximè
ex libellis familiar, item cibariis deprehendi poterit. Ve-
natōres, & aucupes utrū in urbanis, an in rusticis contine-
antur, potest dubitari. Sed dicendum est, ubi paterfamilias
morabatur, & hos alebat, ibi eos numerari. Muliones de ur-
bano ministerio sunt, nisi propter opus rustice testator eos
destinatos habebat. Eum, qui natus est ex ancilla urbana,
& missus in villam nutriendus: interim in neutris esse, qui-
dam putant. Videamus, ne in urbanis esse intelligatur. quod
magis placet. Seruis lecticariis legatis, si idem lecticarius
sit & coqus, accedet legato.

Generi per speciem derogatur: & quod in duabus speciebus re-
peritur, inter legatarios diuersarum specierum communicantur.
Bartolus.

Si alij vernæ, alij cursores legati sunt: si quidem & cursores
& vernæ sint, cursoribus cedent. Semper enim species gene-
ri derogat. si verò in specie, aut in genere utriusque sint: plerum
que communicabuntur.

Verbum reddendi habet significationem per se dandi. Bar.

XCVIII. LABOLENYS.

HÆRES MEVS DAMNAS ESTO LVCIO
TITIO STICHVM SERVVM MEVM
REDDERE. vel ita: ILLVM SERVVM MEVM
ILLI REDDITO. Cascellius ait deberi: neque id Labeo
improbat: quia qui reddere iubetur, simul & dare iubetur.

N iij

¶ si

¶ Hæc pti
net exem
plū quod
I Topicis
M. Cicero
proponit
in loco a
repugnan-
tibus.

Digestorum lib. XXXII.

non quidem manifestè apparere, quid de prædiis sensisset: verum si ea mente emptiones ibi haberet, ut his legataria daret, proprietatem prædiorum præstaretur: posse defendi, prædia quoque deberi.

¶ Falsa demonstratio non irritat legatum. Bar.

† Eleganter hoc
Sextus
responsum
explicat
Alex. ab
Alex. II.
Geni. die.
cap. 4.

Paterfamilias ita legavit, LANCES NUMERO DVAS LEVES, QVAS DE SIGILLARIIBVS EM, DARI VOLO. is de sigillaribus leues quidem non emerat, lances autem emptas habebat: & dictauerat testamentum ante triduum, quam moreretur. Quæsitum est, an hæ lances, quas emptas de sigillaribus habebat, legato cedant, cum nullas alias de sigillaribus emerit, nec legauerit? Respondi: secundum ea, quæ proponerentur, deberi eas, quas de sigillaribus emisit.

¶ Si legatarius quod sibi debet emi, ab hærede emat: actionem habet ad precium. Bartolus.

Alumno præcepit militiam his verbis, SEMPRONIO ALVMNO MEO ILLVD ET ILLVD ET CVM PER AETATEM LICEBIT, MILITIAM ILLAM CVM INTROITV COMPARARI VOLO. HÆCQVE OMNIA INTEGRA. Quæsitum est, si Sempronius ipse eam sibi militiam comparauit, an precium eius, sed & id, quod pro introitu erogari solet, ex causa fideicommissi ab heredibus consequi possit? Respondi: secundum ea, quæ proponerentur, posse.

¶ Si legatur res empta, precium rei debet solui ab hærede, non a legatario. Bartolus.

Idem testator liberto militiam his verbis legavit, SERIO LIBERTO MEO MILITIAM DO LEGO. ILLAM MILITIAM, QVAN ET TESTATOR HABVIT. Quæsitum est, an omnia onera & introitus militiæ ab hærede sine danda? Respondi, danda.

¶ Legata ab exhæredati substituto non valent, etiam si ad eam bona defuncti perveniunt per median personam. Bar.

C. IDEM.

SI pater exhæredato filio substituit heredem extraneum, & deinde ille extraneus hunc filium heredem instituat, & heres factus intra pubertatem deceat: puto à substituto ei filio omnino legata præstari non debere: quia non directò, sed

De legatis & fideicommissis. III.

286

sed per successionem ad filium hæreditas patris pervenit. Plus ego in fratre, qui cum hæres extigisset patri, exhæredatum fratrem heredem instituit: accepi substitutum eius legatum non debere: ac ne quidem si intestato fratri successerit: quia non principaliter, sed per successionem bona fratris ad eum pervenerunt.

¶ Quod operatur propositum in proposito, operatur oppositum in opposito. Bartolus.

Si filius ex vicia hæres institutus sit, & legata data sint, habeat & substitutum: deinde commissio edicto per alium filium, accepit partis dimidia: bonorum possessionem substitutus eius utrum ex vicia legata præstet, an verò ex semisse? Et verius est ex semisse: sed & ex vicia, omnibus ex reliquis, liberis & parentibus. Contrà quoque, si ex dôdrante institutus commissio edicto in semissem accepit bonorum possessionem: ex semisse tantum legata substitutus debet. Quomodo enim augetur, ubi amplius est in bonorum possessionem: sic & ubi minus est, deducitur.

Digestorum seu pandectarum
Liber. XXXIII.

De annuis legatis, & fideicommissis.
Titulus. I.

L. ULPIANVS.

CVM

Digestorum lib. XXXIII.

VM IN ANNOS SIN-
gulos quid legatum sit, neque
adscriptum, quo loco detur:
quocunque loco petetur, da-
ti debet: sicuti ex stipulato,
aut nomine factio peteretur.

¶ Si mora particularis auferat
commodum totius partis, obliga-
tio statim ad totale interesse co-
mittitur. Bar.

II. IDEM.

IN annos singulos hæres
damnatus sinere me fundo frui, si initio anni, quo colere
deberem, moram fecerit: licet postea patiat, quia tamen
a cultura sim exclusus, totius anni nomine mihi tenebitur:
quemadmodum & si diurnas operas Stichum dare damnatus,
non à mane, sed à sexta diei hora det: totius diei nomine
tenebitur.

¶ Legatum annua bima trima die debet præstari per annuas præ-
stationes æquales, nisi alia mens testatoris appareat. Bar.

III. IDEM.

SI legatum sit relictum annua bima trima die, triginta
(forte) dena per singulos debentur annos, licet non fue-
rit adiectum *AEQVIS PENSIONIBVS*. Proinde & si
adiectum fuerit *PENSIONIBVS*, licet non sit insertum
AEQVIS: item & si scriptum fuerit *AEQVIS*, licet non sit
adiectum *PENSIONIBVS*: dicendum erit, æquas fieri.
Sed si adiectum sit *PENSIONIBVS INQVIS*, in-
æquales debebuntur. Quæ ergo debeantur, videamus. Et pu-
to eas deberi (nisi specialiter testator electionem heredi de-
derit) quas vir bonus fuerit arbitratus, ut pro facultatibus
defuncti, & positione patrimonij debeantur. Sed & si fuerit
adiectum, *BONI VIRI ARBITRATV*: hoc sequemur,
ut pro positione patrimonij sine vexatione & incommodo
hæredis fiat. Quod si ita, *PENSIONIBVS, QVAS PV-
TAVERIT LEGATARIVS*: an totum petere possit,
videamus. Et puto, totum simul nõ petendum, sicut & in hæ-
redis electione. fieri enim pensiones debere testator voluit:
quantitates duntaxat pensionum in arbitrium hæredis aut
legatarij

De annuis legatis & fideicommissis.

287

legatarij consultit. Sed si ita sit legatum, *HÆRES MEVS
TITIO DECEM TRIMA DIE DATO*: vtrum
pensionibus, an verò post triennium debeantur? Et puto sic
accipiendum, quasi paterfamilias de annua bima trima die
sensisse proponatur.

¶ Vsuræ etiam in ultima voluntate non potest legitimum modum
excedere. Bartolus.

Si cui certa quantitas legetur, & quoad præstetur, in sin-
gulos annos certum aliquid, veluti vsuras, iusserit testator præ-
stari: legatum valet. Sed in vsuris hæcenus debet valere, quan-
tenus modum probabilem vsurarum non excedat.

¶ Legatum annuum pro primo anno est purum: pro sequentibus
est conditionale. Bar.

III. PAVLVS.

SI in singulos annos alicui legatum sit: Sabinus, cuius sen-
tentia vera est, plura legata esse ait, & primi anni purum,
sequentium conditionale. videri enim hanc inesse conditio-
nem, *SI VIVAT*: & ideo mortuo eo, ad hæredem legatum
non transire.

¶ Sufficit ultimum annum esse captum, ut legatum annuum pro
illo anno transmittatur. Bar.

V. MODESTINVS.

*AVOBIS QVOQUE CARTERI HÆREDES
PETO, VT VXORI MEAE PRÆSTETIS
QVOAD VIVET, ANNOS DECEM AVREOS.*
Vxor superuixit marito quinquennio & quatuor mensibus.
Quæro, an hæredibus eius sexti anni legatum integrum
debeatur? Modestinus respondit: integri sexti anni legatum
deberi.

¶ Propter mortem executoris legatum annuum non extinguatur.
Bartolus.

VI. IDEM.

AN novam pecuniã ad ludos civitati reliquit, quibus præ-
sistere hæres voluit, successores hæredum negant se
debere, quasi testator tandiu præstari voluerit, quandiu præ-
sisterent hæres. Quæro igitur, cum præsidendi mentio-
nem fecerit: ad tempus fideicommissum, an perpetuum præ-
stari voluerit? Modestinus respondit: fideicommissum quo-
tannis in perpetuum Reipublicæ præstandum esse.

¶ Dispositio

Digestorum lib. XXIII.

Dispositio respiciens solam auctoritatem defuncti, non commo-
dum alterius: non iure actionis, sed per officium iudicis effectui de-
mandatur, & apertus.

VII. POMPONIUS lib. xiiij. ad Q. Murtium.

QUINTVS MUTIVS ait, Si quis in testamēto ita
scripsit: FILII FILIAQVE MEAE IN SYN-
TO, VBI EOS MATER SVA ESSE VOLET:
HISQVE HAERES MEVS IN ANNOS SINGV-
LOS, INQVE PVROS PVELLASQVE SINGV-
LAS DAMNAS ESTO DARE CIBARII NOMI-
NE AVREOS DECEM. Si tutores eam pecuniam dare
nolunt ei, apud quem pueri atque puellae sunt, nihil est quod
ex testamento agere possit. Nam ea res eo pertinet, vt tu-
tores sciant, quae voluntas testatoris fuerit, vt possint eam
pecuniam sine periculo dare.

POMPONIUS. In testamentis quaedam scribuntur, quae
ad auctoritatem scribentis duntaxat referuntur: nec obliga-
tionem pariunt. Haec autem talia sunt, si TE HAERE-
DEM SOLVM INSTITVAM, ET SCRIBAM,
VTI MONVMENTVM MIHI CERTA PECV-
NIA FACIAS. Nullam enim obligationem ea scriptura
recipit: sed ad auctoritatem meam conservandam poteris
(si velis) facere: aliter, atque si cohærede tibi dato, idem
scripsero. Nam siue te solum damnauero, vti monumentum
facias, cohæres tuus agere tecum poterit: familiaris circū-
dæ, vti facias: quoniam interest illius, quin etiam si utriusque
iussu estis hoc facere, inuicem actionem habebitis. Ad au-
thoritatem scribentis hoc quoque pertinet: cum quis iussit in
municipio imagines poni. Nam si non honoris municipij
gratia id fecisset, sed sua: actio eo nomine nulli competit.
Itaque hæc Quinri Mutij scriptura: LIBERI MEI IBI
SYNTO, VBI EOS MATER SVA ESSE VOLET:
nullam obligationem parit: sed ad auctoritatem defuncti
conservandam pertinet, vt vbi iusserit, ibi sint. Nec tamen
semper voluntas eius, aut iussus conservari debet: veluti si
Prætor doctus sit, non expetire pupilli eo morari, vbi ma-
ter iusserit, propter vitium, quod pater forte ignorauit in eis
esse personis, apud quas morari iussit. Si autem pro cibariis
eorum in annos singulos aurei decem relictæ sint: siue hoc

De annuis legatis & fideicommissis. 288

sermone significantur, apud quos morari mater pupillos vo-
luerit: siue ita acceperimus hunc sermonem, vt ipsis filiis id
legatum debeat: vtile erit. Et magis enim est, vt providen-
tia filiorum suorum hoc fecisse videatur. Et in omnibus, vbi
auctoritas sola testatoris est, neque omnimodo spernenda,
neque omnimodo obseruanda est: sed interuentu iudicis hæc
omnia debent (si non ad turpem causam referuntur) ad effe-
ctum perducī.

Legatum in annos singulos est simile legato ususfructus, nisi in
tribus quæ hæc. l. ponuntur. Bar.

VIII. CALV.

IN singulos annos relictum legatum, simile est ususfructui,
cum morte finiatur. Sanè capitis diminutione nō finitur,
cum ususfructus finiatur. sed & ususfructus ita legari potest:
TITIO VSVFRVCTVM FVNDI LEGO: QVO-
TIESQVE CAPITE MINVTVS ERIT, EVN-
DEM VSVFRVCTVM EI DO. Illud certe amplius
est in hoc legato, quod in ingressu cuiuslibet anni, si dece-
sserit legatarius, eius anni legatum hæredi suo relinquat. quod
in ususfructu non ita est: cum fructuarius etiam si maioris fru-
ctibus, nondum tamen perceptis decesserit, hæredi suo in
eos fructus actionem non relinquat.

Etiam res pignoratæ potest eadi ex primo decreto. Bar.

IX. PAPINIANVS.

FVNDUS, quem paterfamilias libertis legatorum nomine,
quæ in annos singulos reliquit, pignori esse voluit: ex
causa fideicommissi: rei seruandæ gratia rectè petetur. PAV-
LVS notat, hoc admittendum, & in aliis rebus hæreditariis,
vt & in eas legatarius mittatur.

Legatum relictum ob causam determinatur secundum causam
sibi annexam, Bar.

X. IDEM.

SCIO AMICO FIDELISSIMO, SI VOLVE-
RIT, SICVT MEIS INTERVENIEBAT, EO-
DEM MODO FILIORVM MEORVM NEGO-
CII INTERVENIRE: ANNYS SENOS AV-
REOS, ET HABITATIONEM, QVA VTITVR,
PRAESTARI VOLO. Non ideo minus, annua Scio pro
parte hæreditaria viuētis filiz deberi placuit, quod ex tribus
alij Titiz duo aliis hæredibus institutis visa decesserint: cum

Digestorum lib. XXXIII.

cum tam labor, quam pecunia diuisionem recipiat.

¶ **Q**uidum generale ad extraordinaria non refertur. *Bar.*

**MEDICO SEMPRONIO, QVAE VIVA PRAE-
TABAM, DARI VOLO.** Ea videntur relicta, quae certā
formam erogationis annuae, non incertam liberalitatis vo-
luntatem habuerunt.

¶ **Q**uidio, praeter, ponitur in eis, quando cadit inter res separatas
quarum una non comprehendit aliam. *Bar.*

**VXORI PRAETER ID, QVOD A MAEVIO
ANNVI NOMINE ACCIPIEBAT, AVREOS
CENTVM DARI VOLO.** Annuum videtur, & semel
centum aureos reliquisse.

¶ **Q**ui testator legat quod iuius praestabat: ea sola debentur: quae le-
gatarii causa praestabantur. *Bar.*

**LIBERTIS DARI VOLO, QVAE VIVA PRAE-
TABAM.** Et habitatio praestabitur. Sumptus autem iumē-
torum non debentur, quos actori domina praestare solita
fuit utilitatis suae causa. ideo nec sumptum medicamentorum
medicus libertus recte petet, quem, ut patronam, eiusque fa-
miliam curaret, acceptabat.

XI. FAVLVVS.

Cum in annos singulos legatur, plura legata esse placet:
& per singula legata ius capiendi inspicitur. idem in
seruo inspiciendum est ex persona dominorum.

¶ **A**nnua praestatio fienda ex redditu certae rei, finitur morte lega-
tarii. *Bar.*

XII. IDEM.

Caius Scius praedia diuersis pagis Meuiæ & Seizæ legauit,
& ita cavit: **PRAETARI AVTEM VOLO EX
PRAEDIIS POTITIANIS, EX PRAEDIIS
LVCTATIANIS ANNUA ARVNDINIS MI-
LIA TRECENTA, ET SALICIS MVNDAE AN-
NUA LIBRARVM SINGVLA MILIA.** Quæro,
an id legatum defuncta legataria extinctum sit. **FAVLVS**
respondit: seruitutem iure constitutam non videri, neque
in personam, neque in rem: sed fideicommissi petitionem
competisse ei, cui praedia Luctatiana sunt legata, & ideo cū
annua legata fuerint, mortua legataria, finitum legatum vi-
deri.

¶ **C**onditio

De annuis legatis & fideicommissis.

289

¶ **C**onditio quae pendet ex potestate legatarii & alterius: si ex
facto alterius impediatur sine legatarii culpa: habetur pro impleta.
Barolus.

XIII. SCAEVOLA.

Maeuia nepotem ex Maenio puberem heredem in-
stituit, & Lucio Titio ita legauit: **LVICIO TITIO
BONO VIRO CVIVS OBSEQVIO GRATI-
AS AGO, DARI VOLO ANNVOB (QVANDIV
VIVET) AVREOS DECEM, SI REBVS NE-
POTIS MEI INTERVENERIT, OMNEM
QVE ADMINISTRATIONEM REBVM NE-
POTIS MEI AD SOLICITVDINEM SVAM
REVOCAVERIT.** Quæro, cum Lucius Titius aliquo tē-
pore Mauij negocia gessit, & per eum nō stetit, quō minū-
gerat: Publius autem Maenius nolit eum administrare: an
fideicommissum praestari debeat? Respondi: si non propter
fraudem, aliamve quam iustā causam improbandæ operæ
causa remotus esset à negociis, quæ administrari secundum
defuncti voluntatem vellent: percepturum legatum.

¶ **Q**ui tenetur cum alio morari, nō tenetur cum simpliciter sequi:
sed hoc declarabitur boni viri arbitrio. *Bar.*

Vxore hærede scripta, ita cavit: **LIBERTIS MEIS
OMNIBVS ALIMENTORVM NOMINE SIN-
GVLIS ANNVOB DENARIOS DVODECIM
AB HAEREDE DARI VOLO, SI AB VXO-
RE MEA NON RECESSERINT.** Quæro, cum
paterfamilias sua voluntate de ciuitate difficile profect⁹ sit,
ea autem assidue proficiscatur, an liberti cum ea proficisci
debeant? Respondi, non posse absolute responderi: cum mul-
ta oriri possint, quæ pro bono sint æstimanda: † ideoque
huiusmodi varietatem viri boni arbitrio dirimendam esse.

Item queritur, cum proficiscens eis nihil amplius obtule-
rit, ac propter hoc eam secuti non sint, an legatum debeat-
ur? Respondi: & hoc ex longinquis breuib⁹que excursio-
nibus, & modo legati æstimandum esse.

¶ **Q**uære alimentorum valet legatum incertum. *Bar.*

XIII. VLPIANVS.

Si cui annuum fuerit relictum sine adiectione summae,
ff. Infor. nihil

† Huicsem
tēte con-
gruit qd
preglare
M. Cice.
ora. p Gn.
Plan. non
semp eas-
de senten-
tias ab iis
dem, sed
quascūq;
reipubli-
ce stat⁹, in-
clinatiōē
porō, ra-
tio cōcor-
dis possi-
la ret esse
deseden-
das.

Digestorum lib. XXXIII.

nihil videri huic adscriptum, Mela ait. sed est verior Nerue sententia, quod testator præstare solitus fuit, id relictum videri: sua minus, ex dignitate personæ statui oportebit.

Csi dilatio apponitur gratia legatarii, non potest ei solui ante festum si gratia heredis. *Bar.*

XV. TABOLENVS.

Eum, qui rogatus post decem annos restituere, pecuniā ante diem restituerat: respondit: si propter capientis personam, quod rem familiarem tueri non posset, in diem fideicommissum relictū probaretur, & perdituro ei id hæres ante diem restituisse: nullo modo liberatum esse. Quod si tempus heredis causa prorogatum esset, ut commodum medijs temporis ipse sentiret: liberatum eum intelligi. nā & plus eum præstitisse, quā debuisse.

Legatum annuū relictum seruo a domino debetur tempore servitutis & libertatis. *Bar.*

XVI. PAVLVS.

Seruus post decem annos liber esse iussus est: legatumque ei ex die mortis domini in annos singulos relictum est. Eorum quidem annorum, quibus iam liber erit, legatum debetur: interim autem hæres ei alimenta præstare compellitur.

Legatum donec nubat, intelligitur annuum. *Bar.*

XVII. TABOLENVS.

Legatum ita est: ATTIAN DONEC NUBAT HÆRES MEVS QVINQVAGINTA DARE DAMNAS ESTO: neque adscriptū est: IN ANNOS SINGVLOS. Labeo & Trebatius præsens legatū deberi putant: sed rectius dicitur, id legatum in annos singulos deberi.

Quod deficit in fructu unius anni, suppletur ex fructibus sequentium annorum in annuo legato. *Bar.*

VINI FALERNI, QVOD DOMI NASCENTVR, QVOTANNIS IN ANNOS SINGVLOS BINOS CVLLEOS HÆRES MEVS ATTIO DATO. Etiam pro eo anno, quo nihil vini nasci esset, deberi duos culleos respondit, si modo ex vindemia ceterorum annorum dari possint.

Retritio legati diuisi per tempora exonerationis gratia transmittitur.

De annuis legatis & fideicommissis.

290

mittitur ad heredem: & adiectio temporis in dubio non refertur ad tempus ætatis. *Bar.*

XVIII. SCÆVOLÆ.

Codicillis testamento confirmatis fundum libertis legatum, eūque alienari vetuit, sed pertinere voluit, vel ad filios libertorum, vel natos ex his: deinde hæc verba adiecit, A QVIBVS PRÆSTARI VOLO HÆREDI EX REDITV FVNDI FVNDI DECEN PER ANNOS SINGVLOS VSQVE AD ANNOS TRIGINTA QVINQVE A DIE MORTIS MEÆ. Quæritū est, eūm hæres à Titio institutus infra tricesimū quintum annū ætatis decesserit, an residui temporis fideicommissum ex verbis superscriptis heredis quoque heredi debeatur? Respondit, deberi: nisi ostendatur à libertis testatorem ad heredis tricesimum quintum annum respexisse.

Cundo ministro recusante legatum recipere legatarius potest petere ante diem. *Bar.*

Sticho alumno suo centum, & menstruos decem, & annuos centum dari voluit: & Semproniam, quam heredem ex trionte instituerat, rogavit in hæc verba: FIDEI TVÆ COMMITTO SEMPRONIA SOROR, VTI LEGATA, QVÆ ALVMNIS MEIS RELIQVI, EX MEDIO RECIPIAS, ET APVD TE HABEAS, QVOD EOS COMMENDATOS HABES. Quæritū est, eūm Semproniam, cuius fidei commissum sit, abstinuerit se hereditate, ante quā secundum voluntatem defuncti perciperet pecuniam alumnis relictam: an Sticho de legatis actio etiam ante vicesimum quintum annum competat? Respondit, competere.

Legato incepto & per mortem legatarii finito omnis sibi iniunctum extinguatur quo ad omnes. *Bar.*

XIX. IDEM.

Titia herede Scia scripta, usufructum fundi legavit Maxio: cuiusque fidei commissum in hæc verba, A TE MAXI EX REDITV FVNDI SPERATIANI PRÆSTARI VOLO ARRIO PAMPHILO ET ARRIO STICHO DIE MORTIS MEÆ ANNOS TRECENTOS QVOTANNIS, QVOD VIVENT. Quæritū

Digestorum lib. XXXIII.

Quæsitum est, cum Manius annua alimēta præstiterit, post mortem autem eius fundus ad heredē Titia pleno iure redierit: an alimenta ex fideicommissō Pamphilo & Stichō debeantur? Respondi: nihil proponi, cur debeant præstari ab heredibus Titia, cum ab usufructuario alimenta relicta sint. Idem quæsit, an ab heredibus Manij legatarij præstāda sint? Respondi: nihil ab heredibus legatarij præstāndū, nisi testatorem manifestē probetur, voluisse etiā finito usufructu præstari: si modō id, quod ex usufructu receptum esset, ei rei præstāndæ sufficeret.

Legato generali per speciale non derogatur quando sit simpliciter non ob eandem causam. Bar.

Qui Marco homini docto certa annua præstabat, testamento cavit: DOMINA SANCTISSIMA, SCIO TE DE AMICIS MEIS CURATURAM, NE QUID HIS DESIT: VERUNTAMEN ET MARCO DARI OCTINGENTA. Quæsitū est, an Marcus præstetis sibi ex causa legati octingētis, annua quoque consequi debeat? Respondi: nihil proponi, cur non secundum ea, quæ in consultationem collata essent, debeantur.

Si testator reliquit ad pondus quod præstabat ad numerum, ad pondus tamen valet legatum. Bar.

LYCIO TITIO AVRI PONDO TRIA, QUAE VIVA PRÆSTABAM. Quæro, cum testatrix quadraginta Titio quoad viveret, & salarij nomine certā summā, & amplius festorum dierum nomine certum pōdus argenti, aut pro eo precium præstiterit, an eadem ex causa legati vel fideicommissi ab heredibus eius Titio præstari debeat? Respondi: nihil proponi, cur præstāda non sint.

Si conditio deficiat per mortem eius, in cuius personam conferitur, non extinguatur legatum. Bar.

XX. IDEM.

Annua his verbis legavit: SI MORENTUR CUM MATRE MEA, QUAM HAEREDEM PRO PARTE INSTITVI. Quæsitū est, an mortua matre conditio adposita defecisse videatur, ac per hoc neq; vestitaria, neq; cibaria his debeantur? Respondi, secundum ea, quæ proponerentur, deberi.

¶ R.

De annuis legatis & fideicommissis. III. 291

Religium sacerdoti vel ministris ecclesiae, ipsi ecclesiae videtur esse reliquum. Bartolus.

Actia fideicommissum his verbis reliquit: QVISQVIS MIHI HAERES ERIT, FIDEI EIUS COMMITTO, UT DET EX REDITU COENACVLII MII ET HORRII POST ORITVM SACERDOTI, ET IEPOPHYAAKI, ET LIBERTIS, QUI IN ILLO TEMPLO ERVNT, DENARIA DECEM DIE NVNDINARVM, QUAS IBI POSVI. Quæro, vtrum his duntaxat, qui eo tempore, quo legabatur, in rebus humanis, & in eo officio fuerint, debitum sit an etiam iis, qui in locum erunt, successerunt? Respondi: secundum ea, quæ proponerentur, ministerium quidem nominatorum designatum: ceterum datum templo. Item quæro, vtrum vno duntaxat anno decem fideicommissi nomine debeantur, an etiam in perpetuum decem annua præstāda sint? Respondi, in perpetuum.

Alienatio hereditatis non extinguit legatum præstandum ex redditu certæ rei. Bar.

XXI. IDEM.

Liberto suo ita legavit, PRÆSTARI VOLO PHILONI VSQVE DVV VIVIT, QVINQUAGESIMAM OMNIS REDITVS, QUAE EX PRÆDIIS A COLONIS, VEL EMPTORIBVS FRVCTVS, EX CONSVETVDINE DOMVS MEAE PRÆSTATVR. Heredes prædia vendiderunt, ex quorum redditu quinquagesima relicta est. Quæsitum est, an precij vsuræ, quæ ex consuetudine in provincia præstarentur, quinquagesima debeatur? Respondi: redditus duntaxat quinquagesimas legatas, licet prædia vendita sint.

Legatarius onere extrinseco gravatus, non defaleat contra legatum: licet sibi fuerit defalcatum. Bar.

A liberto, cui fundum legauerat, serentem annua sexaginta, per fideicommissum dederat Pamphilæ annua decem. Quæsitum est, si lex Falcidia liberto legatum minuerit, an Pamphilæ quoque annum fideicommissum minutum videatur: cum ex reditu legata sint, qui largitur, etiam si Falcidia partem dimidiam fundi abstulerit annuam Pamphilæ præstāonem? Respondi: secundum ea, quæ proponerentur, non videri

O ij

deri

Digestorum lib. XXIII.

dezi minutum: nisi si alia mens testatoris probaretur.
¶ Ex voluntate defuncti, portio quae iure fideicommissi percipitur,
in fideicommissum deducitur: et fructus percepti iudicio testato-
ris. Bartolus.

Filius ex dodrante, uxorem ex quadrante instituit hæ-
redes: & filij fidei commisit, ut nouerca restitueret heredi-
tatem. ab ea autem petiit, ut infirmitatem filij commenda-
tam haberet: etque mensiuos aureos denos præstaret, do-
nec ad vicesimumquintum annum ætatis peruenisset: cum
autem impleset eam ætatem, partem dimidiam heredita-
tis ei restitueret. filius deducta dodrantis parte quarta, ex
qua institutus erat, nouerca hereditatem restituit: & post-
ea adimpleuit vicesimumquintum annum ætatis. Quæsi-
tum est, cum nouerca vniuersæ hereditatis habeat dodran-
tem, semiunciam, & sicilicet: an eius partem dimidiam
priuigno suo restitueret? Respondi: secundum ea, quæ pro-
ponerentur, tantum restituendum, quantum cum eo, quod
Falcidia nomine filius deduxit, semissem faceret. Idem
quæsiuit, an quod infirmitati filij pater consulere volue-
rit: fructus quoque medij temporis nouerca ei restituere
deberet? Respondi: secundum ea, quæ proponerentur,
debere.

¶ Si legatarius non implet modum a testatore adiectum, legatum
sibi solum reuocatur. Bartolus.

Lucius Titius testamento patriæ suæ ciuitati Sebasteno-
rum centum legauit, ut annis alternis ex vlturis eiusdem cer-
tamina sub nomine ipsius celebrarentur: & adiecit hæc ver-
ba, QUOD EI CONDITIONE SUPRASCRIP-
TA RECIPERE LEGATAM SIBI PECU-
NIAM CIVITAS SEBASTENORVM NOLE-
RIT, NULLO MODO HÆREDES MEOS EI
OBLIGATOS ESSE VOLO, SED HABERE
SIBI PECUNIAM. Postea Præfex prouinciæ ex nomi-
nibus debitorum hereditariarum elegit idonea nomina:
& in causam legati Reipub. adiudicauit: post cuius senten-
tiam Reipub. adiudicatas à plerisque sibi pecunias percepit.
Quæsitum est, an si Reipub. conditionibus testamento ad-
scriptis postea non paruierit, legatum ad filios heredes perti-
neat? Respondi: Rempubli. testatoris voluntati parere com-
pel-

De annuis legatis & fideicommissis. 292

compellendam: ac nisi faciat, in his quidem summis, quæ
per numerationem vel nouationem solute sunt, vtili repeti-
tione heredes adiungendos: ab his vero nominibus, quæ ne-
que soluerunt Reip. neque nouatione abscesserunt, à pristina
obligatione non prohibendos, quod minus debitum petant.
¶ Minister electus ad distribuendum satisdare non debet, nisi pater
per hanc testatore ignorante. Bartolus.

Largius Euripianus consuluit: alumno certam pecuniam
patronum testamento legasse, de qua ex re testamento ita ca-
uisse: PECUNIAM, QUAM TITIO LIBERTO
MEO ET ALVMO LEGAVI, ESSE VOLO
PENES PVBLIVM MAEVIUM VEQVE AD
VICESIMVM QVINTVM ANNUM ÆTATIS
EIVS, PROQVE EA COMPUTARI CVM EO
VEVRAS. QVADRANTES QVANTVM AVTEM
EI STATVENDVM SIT IN SVMPTV, TV
PVBLI MAEVI (CVM PATRIS AFFECTVM
EI PRÆSTARE DEBEAS) ÆSTIMABIS.
Quæsitum est, an heredes à Publio Mænio satis accipere de-
buerint, soluentes eam pecuniam? Respondi: cum testamen-
to nulla exigendæ satisfactionis commemoratio fiat, satis
habuisse heredes, secundum voluntatem defuncti Publio
Mænio pecuniam numerare: & ideo nec Titius alumnus, vel
heredes eius audiri debent, aduersus heredes patroni agen-
tes, quod satis non exegerunt. ex ea enim numeratione, & à
Titio, ac proinde etiam ab heredibus eius liberatos esse su-
prascriptos heredes: nisi viuentem testatore Publius Mænius
soluendo esse desierit. tunc enim cautio ab eo exigenda erat.

¶ Dispositio collata in tempus, quo tutela finitur, puberitate forti-
tari effectum, etiam si tutela finitur morte. Bartolus.

Pater duos filios æquis ex partibus instituit heredes, ma-
iorem, & minorem, qui etiam impubes erat: & in partem e-
ius certa prædia reliquit: & cum quatuordecim annos imple-
uit, certam ei pecuniam legauit, idque fratris eius fidei com-
misit, à quo petiit in hæc verba, A TE PETO SEI,
VT AB ANNIS DVODECIM ÆTATIS, AD
STVDIA LIBERALIA FRATRIS TVI IN-
FERAS MATRI EIVS TOT ANNA VS-
QVE AD ANNOS QVATVORDECIM. EO
O IIIJ AMPLIVS

Digestorum lib. XXXIII.

AMPLIUS TRIBUTA FRATRIS TUI PRO
GENSV EIVS DEFENDAS, DONEC BONA
RESTITVAS. ET AD TE REDITVS FRAE-
DIORVM ILLORVM PERTINEANT, QUOAD
PERVENIAT FRATER TVS AD ANNOS
QUATVORDECIM. Quæsum est, defuncto maiore fra-
tre, alio hærede relicto, vitum omnis conditio percipiendi
reditus fundorum, & vt anniuersaria præstentur, & alia, quæ
præstaturus esset, si viveret Scius, ad heredem eius trāsierint:
an verò id omne protinus ad pupillum, & tutores transferri
debeat? Respondit: secundum ea, quæ proponerentur, intelli-
gi testatorem quasi cum tutore locutum: vt tempore, quo tu-
tela restituenda esset, hæc quoque, quæ pro annuis præstari
iussisset, percipiendisque fructibus, finiantur. sed cum maior
frater morte præuentus sit: omnia, quæ relicta sunt, ad pupil-
lum & tutores eius confestim post mortem fratris transisse.
*Ussit enim iurium esse captum. b. d. ab eis simile supra eod. l. a
nobis. Bartolus.*

XXII. ALPHENVS.

FILIAE MEAE, QVOTIESCVNQVE VIDVA
ERIT, IN ANNOS SINGVLOS CENTVM
HÆRES MEVS DATO. Quæritur, si filia minus annuo
tempore vidua fuisset, nunquid minus ei centum deberetur?
Respondit: sibi videri, tamen si totus annus nondum fuisset,
tamen deberi.

*Legatum reliquum in diem reiterabilem, intelligitur esse annuū
et perpetuum. Bart.*

XXIII. MARCELLVS.

CVm quidam Decurionibus diuisiones dari voluisset die
natalis sui: diui Seuerus & Antoninus rescripserunt, non
esse verisimile, testatorem de vno anno sensisse, sed de perpe-
tuo legato.

*Tantum est dicere per quadriennium, quantum singulis quadri-
enniis. eadem ratione tantum est dicere per annum, quantum sin-
gulis annis. Bart.*

XXIII. IDEM.

CVm erat pecunia certa Reipublicæ Sardoniorum reli-
cta per quadriennium certaminis Chrysanthiani: diui
Seuerus & Antoninus rescripserunt, videri perperam pen-
sationem

De vsu, & vsufr. & reditu, & habitat &c. 293

sitationem reliquisse testatorem per quadriennium, non in
primum quadriennium.

XXV. CAIVS.

Filiis familiās, quo ad in potestate patris est, in annos sin-
gulos dena dari possunt.

De vsu, & vsufructu, & reditu, & habi-
tatione, & operis per legatum, vel
fideicommissum datis.

Titulus. II.

*Vsufrius fructus seruiculis realis non potest legari, ut proprie præ-
stetur: sed præstabitur prout potest. Bart.*

I. PAVLVS.

Nec vsus, nec vsufructus in reris, actus, vine, aquæ,
eductus legari potest: quia seruiculis seruiculis
esse non potest. nec erit vtile ex senatusconsulto,
quo cautum, vt omnium, quæ in bonis sunt,
vsufructus legari possit: quia id neque ex bonis,
neque extra bona sit: sed incerti actus erit cum herede, vt le-
gario quandiu vixerit, eundi, agendi, ducendi facultatem
præstet: & vt ea seruiculis constituatur sub hac cautione, vt si
decesserit legatarius, vel capite diminutus ex magna causa
fuerit, restituatur.

II. PAPINIANS.

Hominis operæ legatæ capitis diminutione, vel non
utendo, non amittuntur: & quoniam ex operis mercede
percipere legatarius potest, etiam operas eius ipse lo-
care poterit: quas si prohibeat hæres capi, tenebitur. Idem
est, & si seruus se locauerit. Et quia legatarius fructuarius nō
est, ad heredem suum operarum legatum trāsmitte: sed
seruo vti capto legatum perit.

III. PAVLVS.

Hominis quoque liberi operæ legari, sicut & locari, &
in stipulationem deduci possunt.

III. VLPIANVS.

Si purè proprietates legata erit, ea ad legatarium perueniet:
quauis fructuarius heres sit institutus.

Non potest quis ab eo casu incipere quo debet extingui. Bart.

Digestorum lib. XXXIII.

V. PAVLVS.

Vsumfructum, cum moriar, inutiliter stipulor. Idem est in legato: quia & constitutus vsumfructus morte intercidere solet.

In obligationibus faciendi quando defuit posse fieri, petitur interesse. *Bar.*

VI. POMPONIVS.

Si vsumfructus mihi in biennium continuum à morte testatoris legatus sit, & per heredem steterit, quò minus eum mihi daret: præterito biennio nihilominus tenetur: quemadmodum teneretur, si res legata in rerum natura esse defuisset, quam quis deberet, moratusque esset in ea danda. ut per quidem iam vsumfructus, qui legatus sit, non possit: quia alius futurus sit, quam qui legatus fuit: sed æstimatio eius bima duntaxat faciendâ sit.

VII. ULPIANVS.

Operæ testamenti relicte quando cedere debeant: utrum ex quo petit eas legatarius, an ex quo adita hæreditas est: de cui pereant dies, quibus æger seruus fuerit? Et puto ex die petitionis eas cedere, quare si post petitas æger esse seruus coeperit, legatario peribunt.

VIII. CAIVS.

Si vsumfructus municipibus legatus erit, queritur, quousque in eo vsumfructu tuendi sint? Nam si quis eos perpetuo tueatur, nulla utilitas erit: nuda proprietatis, semper abscedente vsumfructu. Unde centum annos observandos esse constat, qui finis vite longissimus est.

Legatum caducum vel quasi remanet apud heredem non obresu. *Bar.*

IX. ULPIANVS.

Si ab eo cui legatus esset vsumfructus, fideicommissum fuerit relictum: licet vsumfructus ad legatariu non peruenierit, hæres tamen, penes quem vsumfructus remanet, fideicommissum præstat. Quod & in militis testamento erit dicendum, si legatarius, à quo fideicommissum relictum est, repudauerit legatum, vel vivo testatore decesserit.

Item si postea inter incompatibilia resoluatur in diffinitione.

X. ULPIANVS.

Si Titio fundus, & eiusdem fundi vsumfructus legatus fuerit:

† De spaciis vite longissimis Pl. li. 7. nat. his. 7. c. 48.

De usu, & usufr. & redditu, & habitatu. &c. 294

rit: erit in potestate eius, fundum, an vsumfructum vendere malit. & si fundum elegerit, necessarii plenam proprietatem habebit, licet vsumfructu à se repulerit. Si vero vsumfructum habere maluerit, & proprietatem fundi repulerit: solum vsumfructum habebit.

XI. IDEM.

Habitationis legatum in singulos annos, ab initio anni deberi constat.

Non potest hæres colere ædificium positum in re, cuius est alterius vsumfructus, eo immo. *Bar.*

XII. ALFENVS.

Hæres in fundo, cuius vsumfructus legatus est, villam possit. Eam inuito fructuario demolire non possit: nihilo magis, quam si quam arborem posuisset, & ex fundo euellere vellet. Sed si ante, quam vsumfructuarius prohibuerit, demolitus erit, impunè facturum.

XIII. PAVLVS.

Cum vsumfructus alterius annis legatur, non vnus, sed plura legata sunt. Aliud est in seruittute aque & vig. vig enim sequitur vna est: quia natura sui habet intermissione.

Si hæres non præstat duobus solidum secundum definiti limitationem, cuiuslibet tenetur ad id quod sibi deficit. *Bar.*

XIII. CELSVS.

Dvos separatim vsumfructui sinere damnatus hæres, communiter vsumfructui passus est. Querebat, an utrique ex testamento teneretur? Dixi, teneri, si testator vtrumque solidum habere voluisset. nam ipsius onus esse, ut solidum singulis legatum præstaret. Quia parte igitur alterum vsumfructui sineret hæres, ea parte cum non sinere alterum vsumfructui: ideoque per æstimationem vnicuique, quod deest, replere debere.

XV. MARCELLVS.

DAMNATVS ESTO HÆRES TITIVM SINERE IN ILLA DOMO HABITARE, QUO AD VIVET. Vnum videtur esse legatum.

Si, cui legatum fructus fundi, debetur una per alium fundi testatoris, etiam alteri legatum. *Bar.*

Qui duos fundos habebat: vnum legauit, alterius fundi vsumfructum alij legauit. Quæro, si fructuarius ad fundum aliunde viam non habeat, quam per illum fundum, qui legatus est: an

Digestorum lib. XXXIII.

est: an usufructuario servitus debeat? Respondit: quemadmodum si in hereditate esset fundus, per quā fructuario posset praestari via, secundum voluntatem defuncti videretur id exigere ab herede: ita in hac specie non aliter concedendum esse legatario fundum vindicare, nisi prius transcendendi ius fructuario praestetur: ut haec forma in agris servetur, quae viuo testatore obtinuerit: siue donec usufructus permanet, siue dum ad suam proprietatem redierit.

Relictum ad opus illicitum debet converti ad opus licitum de consensu partium, secus si ad opus licitum fuerit relictum. *var.*

XVI. MODESTINVS.

Legatum ciuitati relictum est, ut ex redditibus quotannis in ea ciuitate memoriae defuncti conseruandae gratia spectaculum celebraretur, quod illis celebrare non licet. Quæro, quid de legato existimes? Modestinus respondit: cum testator spectaculum edi voluerit in ciuitate, sed tale, quod ibi celebrari non licet: iniquum esse, hanc quantitatem, quam in spectaculum defunctus destinauit, lucro heredum cedere, igitur adhibitis heredibus & primoribus ciuitatis, dispiciendum esse, in quam rem conuertri debeat fideicommissum, ut memoria testatoris alio & licito genere celebretur.

XVII. SCAEVOLA.

Vidam prædia Reipublice legauit, de quorum redditu quotannis ludos edi voluit: & adiecit, *QVAE LEGATA PETO DECVRIONES, ET ROGO, NE IN ALIAM SPECIEM AUT ALIOS VSUS CONVERTERE VELITIS.* Respublica per quadriennium continuum ludos non edidit. Quæro, an redditus, quos quadriennio Respublica percepit, restituere debeat heredibus, vel compensare in aliam speciem legati ex eodem testamento? Respondit: & inuitis heredibus possessione adprehensa, perceptos fructus restituendos esse: & non erogatum secundum defuncti voluntatem, in alia, quæ deberentur, compensari.

Si non appareat persona legatarii, legatum redditur nullum. *var.*

XVIII. MODESTINVS.

Vi plures habebat libertos, testamento suo dixit, se habitationem relinquere his, quos codicillis designasset. Cum nullum postea designauerit, quæro, an omnes admitti

De usu, & usufructu, & redditu, & hereditate. &c. 295

admitti debeant? Respondi: Si patronus, qui se designaturum personas libertorum pollicitus est, nulla postea designauit, legatum habitationis perfectum esse non videri, non existere, cui datum intelligi possit.

Qui dubio debet dari scriptura, etiam si aliud adsum sit: diuimodo de illo non constet. *var.*

XIX. IDEM.

Si alij fundum, alij usufructum eiusdem fundi testator legauerit: si eo proposito fecit, ut alter nudā haberet proprietatem: errore labitur. Nam detracto usufructu, proprietatem cum legare oportet eo modo: *TITIO FUNDVM DETRACTO VSVFRUCTV LEGO: vel, SEIO EIVSDEM FVNDI VSVFRVCTVM HAERES DATO.* quod nisi fecerit, usufructus inter eos communicabitur: quia interdum plus valet scriptura, quam peractū sit.

XX. POMPONIVS.

Si seruum sub conditione liberum esse iubeam, & usufructum eius tibi legauero: valet legatum.

XXI. PAVLVS.

Titio usufructus Stichi, aut si nauis ex Asia venerit, decem legata sunt. Non petet usufructum, antequam conditio decem existat, vel deficiat, ne potestas heredi vtrū velit, dandi auferatur.

XXII. VLPIANVS.

PATRIMONII MEI REDITVM OMNIBVS ANNIS VXORI MEAE DARI VOLO. Aristoteles respondit: ad heredem vxoris nō transire: quia aut usufructui simile esset, aut huic legato, *IN ANNOS SINGVLOS.*

XXIII. IULIANVS.

Licet testatori repetere legatum usufructus, ut etiam post capitis diminutionem debeat, & hoc nuper Imperator noster ad libellum rescriptit, tunc tamen esse huic constitutioni locum, cum in annos singulos relegatur.

Si viri pecunia fauerata per defunctum quandoque emittentur fructuario cauenti: sed si per heredem fuit fauerata, a tempore mortis debentur. *var.*

XXIII. PAPINIANVS.

Vxor usufructu bonorum legato, scenus quoque sortium, quas

quas defunctus collocavit, post impletam ex senatusconsulto cautionem præstabitur. Igitur vias nominum in hereditate relictorum, ante cautionem interpositam debitas, velut sortes in cautionem deduci necesse est. Non idem servabitur in nominibus ab herede factis. tunc enim sortes duntaxat legatario dabuntur: & quod propter moram vias quoque reddi placuit, super his non cauebitur. SCORPIVM SERVVM MEVM SEMPRONIAE CONCVBINAE MEAE SERVIRE VOLO. Non videtur proprietas servi legata, sed usufructus.

Non valet relictum quo usufructarius de re cum fructibus restituenda proprietaria post mortem suam gravatur. *Bar.*

XXV. IDEM.

Qui fructus prædiorum uxori reliquit, post mortem eius prædia cum redditibus ad heredes suos redire voluit, imperitia lapsus. Nullum fideicommissum dicimus, neque proprietatis, neque fructus ad eos reverteri debere. Etenim redditus futuri, non præteriti temporis demonstrati videntur.

Et sicut morte finitur spes ususfructus iam constituti: ita finitur spes ususfructus constituendi. *Bar.*

XXVI. PAVLVS.

Sempronius Attalus ab herede suo fundum in Italia Catio post decennium deducto usufructu dari iussit. Quæro, cum medio hoc decennij spatio hæres vita functus sit: an post tempus decennij plenus fundus ad legatarium pertineat? Mouet enim me, quod dies legati huius, siue fideicommissi cesserit, ac per hoc ad heredem legatarij pertinere poterit: & ideo quasi circa debitum iam legatum mortuo herede usufructus extinguitur, nec ad heredem hæresis pertinere possit. Respondi: Dies quidem fideicommissi vel legati statim cedit, cum post certum tempus hæres dare rogatur, siue iubetur: sed usufructus nondum est heredis, nisi cum dominium deducto usufructu præstitit: & ideo capitis diminutione, vel morte perire non potest, quod nondum habuit. Idem euenit, si proprietatem deducto usufructu sub conditione legata sit, & pendente conditione hæres decesserit. tunc enim ab herede heredis incipit usufructus, qui & in persona eius finitur. Sed his casibus de sententia testatoris querendum est,

est, qui utique de eo usufructu detrahendo sensit, qui coniunctus esset hæredis personæ: quo extincto, solidam proprietatem ad legatarium voluit pertinere: nec plus transmitti ad successorem suum, qui nondum habere cepit usufructum, quam si iam habere cepisset.

Utrius coniuncti ad unam portionem vocantur cum alio disuncto. *Barolus.*

Si fundus duobus, alij usufructus legatus sit: non trientes in usufructum, sed semisses constituuntur. Idemque est ex contrario, si duo sint fructuarij, & alij proprietatem legata sit. etenim inter eos tantum ad crescendi ius est.

Quod postea apparet indebite solutum, repetitur. *Bar.*

XXVII. SCALVOLA.

Vxor maritus per fideicommissum usufructum & alia, & dotem relegauit. hæreses usufructum ei coecesserunt: post biennium illicitum matrimonium fuisse pronuntiatum est. Quæsitum est, an id, quod præterito tempore possedit, ab ea repeti possit? Respondi: id, quod fructus nomine percepisset, repeti posse.

Usufructuarius tenetur ad solidam collectam & alias præstationes. *Barolus.*

XXVIII. PAVLVS.

Quæro, si usufructus fundi legatus est, & eidem fundo indicationes temporariæ indicæ sint: quid iuris sit? Paulus respondit: idem iuris esse in his speciebus, quæ postea indicuntur, quod in vectigalibus dependendis responsum est: ideoque hoc onus ad fructuarium pertinere.

Usufructu legato & per fideicommissum relicto, inspicitur potius persona fideicommissarij quam legatarij. *Bar.*

XXIX. CAIVS.

Si quis usufructum legatum sibi, alij restituere rogatus sit: eumque in fundum induxerit fruendi causa: licet iure civili, morte, & capitis diminutione ex persona legatarij periret usufructus, qui huic ipso iure adquisitus est: tamen prætor ex iurisdictione sua id agere debet, ut idem seruenitur: quod futurum esset, si ei, cui ex fideicommissio restitutus esset, legati iure adquisitus fuisset.

Conditione sub qua legatum diuiduum debet resolui, impletæ pro parte legatum pro parte resoluitur. *Bar.*

XXX.

Digestorum lib. XXXIII.

XXX. TABOLENVS.

Cvi usufructus legatus esset, donec ei totius dotis satisfieret: cum ei hæres pro sua parte satisfecisset, quauis reliqui satis non darent, tamen pro ea parte usufructum fundi desinere habere mulierem, ait Labeo. idem fieri, & si per mulierem mora fieret, quod minus satis acciperet. Colono suo dominus usufructum fundi, quem is colebat, legauerat. Aget colonus cum hærede, ita ut iudex cogat heredem ex locationis actione cum liberare.

Diuisio facta cum proprietario, non præiudicat fructuario, nar.

XXXI. SABINVS.

Is, qui fundum tecum communem habebat, usufructum fundi uxori legauerat. post mortem eius tecum hæres arbitrum communi diuidendo petierat. Blæsius ait, Trebatium respondisse, si arbiter certis regionibus fundum diuideret: eius partis, que tibi obtrigisset, usufructum mulieri nulla ex parte deberi: sed eius, que hæredi obtrigisset, totius usufructum eam habituram. Ego hoc falsum puto. Nam cum ante arbitrium communi diuidendo coniunctus pro indiuiso ex parte dimidia totius fundi usufructus mulieris fuisset, non potuisse arbitrum inter alios iudicando, alterius ius mutare quod & receptum est.

Verba adulatoria ad honoratum directa non inducunt dispositionem, narolus.

XXXII. SCAEVOLA.

Generalicapite proposito, quidam in testamento suo ita adiecit: FELICI, QVEM LIBERVM ESSE IVSI, VSVFRVCTVM FVNDI VESTIGIANI LEGO: CVIVS PROPRIETATEM PVTO TE FELICEM CONSECVTVRVMI, NON CONTENDERIS CVM HAEREDIBVS MEIS, SED POTIVS CONCORDAVERIS. ED ET TV HAERES OMNIA FAC, VT AMICI SITIS. HOC ENIM VOBIS EXPEDIT. Quæsitum est, an vivente hærede exigere possit Felix proprietatem fundi? Respondi: nihil proponi, cur Felici proprietatem fundi legata videretur.

Verba a testatore prolata debent intelligi ut aliquid operentur: ne alias dispositio reddatur inutilis, nar.

Filios ex Scio, & filiam ex alio marito hæredes instituere quis

De usu, & usufructu, & redditu, & habitatu, &c. 297

quis portionibus, & matri ita legauerat: ARLIAN DORCADI MATRI MEAE DARI VOLO, QVOD AD VIVET, VSVFRVCTVM HONORVM MEORVM. ITA, VT POST OBITVM EIVE AD LIBEROS MEOS, AUT AD EVM, QVI EX HIS VIVET, PERTINEAT. filij post aditam hereditatem decesserant. Quæsitum est, mortua matre, superest filia testatrix, usufructus utrum ad solam filiam, an verò pro portione hereditatis pertineret? Respondi: ad eos redire, apud quos proprietatem esset. CLAUDIVS non credit ipsam usufructum inuicem portionum hereditarium post mortem auiæ inter ipsos datam: eo magis, quod æquis partibus hæredes scripti erant.

Legatum generaliter merces et venalia non comprehendit, et per consequens per speciale generale restringitur, nar.

Uxori usufructum domus & omnium rerum, quæ in his domibus erant, excepto argento, legauerat: item usufructum fundorum & salinarum. Quæsitum est, an lanæ cuiusque coloris mercis causa parata: item purpure, quæ in domibus erant, usufructus ei deberetur? Respondi: excepto argento, & his quæ mercis causa comparata sunt, ceterorum omnium usufructum legatariam habere. Idem quæsit, cum in salinis, quarum usufructus legatus esset, salis inuentus sit non minimus modus: an ad uxorem ex causa fideicommissi usufructus pertineat? Respondi: de his legandis, quæ venalia ibi essent, non sensisse testatorem.

Idem quæsit, cum eodem testamento ita caverit, A TERTIO UXOR, VTI EX VSVFRVCTV, QVEM TIBI PRÆSTARI VOLO IN ANNUM VICESIMVMQVINTVM, CONTENTASIS ANNVIS QVADRINGENTIS. QVOD AMPLIVS EVERIT, RATIONIBVS HAEREDIS HAEREDVMVE MEORVM INFERATVR: an recessum videatur à superiore capite: deoque uxori non amplius habeat ex usufructu, quam annuos quadringentos? Respondi: satis id, quod quæreretur, aperte verba, quæ proponuntur, declarare.

Ad expensas filias pro fructibus colligendis fructuarium tenent pro rata, narolus.

ff. Infor.

P Lucius

Digestorum lib. XXXIII.

Lucius Titius testamento suo Publio Mænio fundum Tusculanum reliquit: cuiusq; fidei commisit, ut eiusdem fundi partem dimidia ususfructus Titiae præstaret. Publius Mænius villam vetustate corruptam, colligendis & conservandis fructibus necessariâ edificavit. Quæro, an sumptus partem pro portione ususfructus Titia agnoscere debeat? Respondi: si prius, quam usum fructum præstaret, necessariò edificavit: nò aliàs cogendum restituere, quam si eius sumptus ratio habeatur.

¶ *Finis causa finali in legato extinguatur legatum: secus si aliud constet de mente testatoris. Bar.*

Duas filias, & filium mente captum hæredes scripsit. filie portionis mente capto datæ: usumfructum legavit in hæc verba, HOC AMPLIUS PUBLIA CLEMENTIANA PERCIPIET SIBI USUMFRUCTUM QUARTAE PARTIS HAEREDITATIS MEAE, EX QUA IULIUM IUSTUM FILIUM MEUM HAEREDEM INSTITVI: PETOQUE A TE PUBLIA CLEMENTIANA, VTI FRATREM TVVM IULIUM IUSTUM ALASTVEARIS, DEPENDAS PRO EO (PRO QVO TIBI USUMFRUCTUM EIUS PORTIONIS RELIQUI) DONEC MENTIS COMPOSITIAT, ET CONVALESCAT. Quæsitum est, cum filius in eodem furorè in diem suæ mortis perseverans decesserit: an ususfructus intercederet? Respondi: verbis, quæ proponerentur, perseverare legatum: nisi manifestissimè probetur, aliud testatorem sensisse.

¶ *Ususfructus subrogatus in locum annui legati, debet sequi naturam ipsius. l. si fundum dy. Bar.*

Hæredis instituti fidei commisit filio suo annua decem præstare: aut ea prædia emere, & assignare, ut ususfructus haberet, redditum efficientia annua decem. filius fundos sibi ab hærede secundum matris volûntatem traditos locavit, & quæsitum est, eo defuncto, reliqua colonorum utrum ne ad hæredem filij fructuarij, an verò ad hæredem Scij testatricis pertineant? Respondi nihil proponi, cur ad hæredem Scij pertineant.

¶ *Cui relinquitur ususfructus partis bonorum, potest hæres solvere æstimationem*

De usu, & usufr. & redditu, & habitatu. &c. 298

æstimationem vel rem: & omnis tributorum pertinet ad legatarij ususfructus. Bar.

Ususfructum tertie partis bonorum suorum vni ex hæredibus legaverat. Quæsitum est, an pecuniæ, quæ ex rebus diuisis secundum æstimationem effecta est, tertia præstanda sit? Respondi: hæredis esse electionem, utrum rerum, an æstimationis ususfructum præstare velit. Item quæsitum est, an tributa præter ea, quæ vel pro prædiis, aut mouentibus deberi & reddi necesse est, eximenda sint ex quantitate reliquæ duntaxat pecuniæ, si hoc hæres elegerit. Respondi, reliquæ pecuniæ tertiam præstandam.

¶ *Legato generalis habitationis vel ususfructus nò derogatur per legatum proprietatis. Bar.*

XXXIII. IDEM.

SEMPRONIO EA QUAE VIVVS PRÆSTABAM, DARI VOLO. is etiam habitabat in testatoris domo, quæ vni ex heredibus prælegata erat. Quæsitum est, an habitatio quoque debeatur? Respondi nihil proponi, cur non debeatur. Ex his verbis testamenti, LIBERTIS MEIS, QUIBUS NOMINATIM NIHIL RELIQUI, QUAE VIVVS PRÆSTABAM, DARI VOLO. Quæsitum est, an libertis, qui cum patrono suo in diem mortis habitabant, etiam habitatio relicta videatur? Respondi, videri.

¶ *Si heres gravatur aliquid pati, intelligitur gravatus ut patitur eo modo quo patiebatur defunctus. Bar.*

Codicillis ita scripsit: NIGIDIUM, TITIVM, DIONEM, LIBERTOS MEOS SENES ET INFIRMOS PETO, IN LOCIS, IN QUIBUS NUNC AGVNT, SENESCERE PATIAMINI.

Quæro, an ex hoc capite liberti superscripti ex fideicomisso tractus locorû, in quibus morantur, recipere debeant, cum alia, quæ eis specialiter legata sunt, sine controuersia consecuti sunt? Respondi: verbis, quæ proponerentur, id petitum, ut ad eum modum paterentur hæredes ibi eos esse, ad quem modum ipsa patiebatur.

¶ *Si fideicommissum relatum post mortem omnium, ab ultimo decedente additur esse relatum. Bar.*

P ij XXXIII.

Digestorum lib. XXXIII.

XXXIII. IDEM.

Codicillis fideicommissa in hæc verba dedit, LIBERTIS LIBERTABVSQVE MEIS, ET QVOS IN CODICILLIS MANVMISI, FVNDVM, VBI ME HYMARI VOLVI, DARI VOLO, VT QVI AB HIS DECESSERIT, PORTIO EIVS RELIQVIS ADGRESCAT, ITA VT AD NOVISSIMVM PERTINEAT. POST CVIVS NOVISSIMI DECESSVM, AD REMPVBLICAM ARELATENSIYM PERTINERE VOLO. HOC AMPLIVS LIBERTIS LIBERTABVSQVE MEIS HABITATIONES IN DOMO, QVANDIV VIVENT. SED FACTIAN ET TROPHIMAE DIARTAS OMNES, QVIBVS YTI CONVEYIT. QVAM DOMVM POST MORTEM EORVM AD EANDEM REMPVBLICAM PERTINERE VOLO. *Quæsitum est, Reipublicæ fideicommissum vtrum ab hærede, an à libertis datū sit? Respondi: secundum ea, quæ proponerentur, posse ita verba accipi, ut eius legatarij, qui novissimus decederet, fideicommissum videatur. Item quæsitum est, defunctis quibusdam ex libertis, quibus habitatio relicta erat, an portiones domus, in qua habitauerant, iam ad Rempublicam pertinent? Respondi: quoad aliquis eorū vivat, fideicommissum Reipublicæ non deberi.*

Fideicommissum relictum a curatore, quem quis putabat legitime datum: ab hærede scripto debetur. Bartolus.

Qui Semproniam ex parte decima, & Mæviā ex parte decima, alumnū ex reliquis partibus instituerat: hæredes: curatorem alumnū dedit, cum iure facere putaret: & curatoris fidei commissit, ne pateretur fundum venire: sed cum Semproniam & Mæviā nutricibus suis fuisset: reditu eius: & in ima parte testamenti ita adiecit, OMNEM VOLVNTATEM MEAM FIDEI HÆREDVM MEORVM COMMITTO. *Quæsitum est, an tertias partes usufructus fundi nutrices ex fideicommissio petere possint: quantum curator ei receptus sit, quem iure dare non potuit alumnū? Respondi: secundum ea, quæ proponerentur, uti-liter fideicommissio voluntatem suam confirmasse. Id igitur*

De usu, & usufructu, & reditu, & habitatu. &c. 299

tur cuique dedisse, ut & nutrices unā cum alumnū reditu fundi vterentur.

Licet extiterit conditio, tamen expectanda est, dies quæ superest. Bartolus.

XXXV. IDEM.

Vxori usufructum villæ legavit in quinquennium à die mortis suæ: deinde hæc verba adiecit, ET PERACTO QVINGENNIO, CVM EIVS VIVSFRUCTVS ESSE DESIERIT, TVNC EVM FVNDVM ILLI ET ILLI LIBERTIS DARI VOLO. *Quæsitum est, cum vxor intra quinquennium decederet: an libertis proprietatis petitio iam, an verò impleto quinquennio competat: quia peracto quinquennio testator proprietatem legaverat? Respondi: post completum quinquennium, fundum ad libertos pertinere.*

Qui habet in re, in dubio videtur legari rem respectu iuris quod habet, licet morte finiatur. Bar.

XXXVI. IDEM.

Sticho testamento manumisso, usufructus fundi erat legatus: & cum is vii frui desisset, fidei hæredum testator commiserat, uti eum fundum darent Lucio Titio, sed Stichus testamento suo eiusdem fundi proprietatem nepotibus suis legavit: & hæredes Stichi ex testamento eius legatariis nepotibus eum fundum tradiderunt. *Quæsitum est, cum nepotes legatarij ignoraverint conditionem fundi superscripti priore testamento datam, & plus quam statuto tempore possederint, an eum fundum sibi adquisierint? Respondi: secundum ea, quæ proponerentur, legatario sibi adquisisse. Idem quæsitum, si aliquo casu legatariis auferri possit: an repetitionem ab hæredibus Stichi eius nepotes habere possint? Respondi: Suprà quidem de acquisitione responsum: verum si ex alia causā adquisitio cessasset, videri Stichum (si post mortem eorum, quibus proprietas legata esset, testamentū fecisset) potius quæ habere se crederet, quam quod onerare hæredes vellet, legasse.*

Qui legat usufructum omnium bonorum suorum, intelligitur de mobilibus & immobilibus. Bar.

XXXVII. IDEM.

P. iij

Vxori

Digestorum lib. XXXIII.

VXORI MEAE VIVMERVCTVM LEGO
HONORVM MEORVM, VSQVE DVN FI
LIA MEA ANNOS IMPLEAT OCTODECIM.
Quæsitum est, an prædiorum tam rusticorum, quam vrbano-
rum, & mancipiorum, & supelletilis, itémque calendarij
viusfructus ad vxorem pertineat? Respondi: secundum ea,
quæ proponerentur, omnia pertinere.

XXXVIII. IDEM.

FVNDI TREBATIANI REDITVS VXORI
MEAE, QVOD VIVET, DARI VOLO.
Quæro, an possit tutor heredis fundum vendere, & legatario
quantitatem offerre annuam, quam viuis paterfamilias
ex locatione fundi redigere consueverat? Respondi, posse.
Item quæro, an habitare impune prohiberi possit? Respondi:
non esse obstrictum heredem ad habitationem præstā-
dam. Item quæro, an compellendus sit hæres rescicere prædi-
um? Respondi: si heredis facto minores reditus facti essent,
legatarium rectè desiderare, quod ob eam rem diminutum
sit. Item quæro, quo distet hoc legatum ab vusufructu? Re-
spondi: ex his, quæ supra responsa essent, intelligi differen-
tiam.

Proprietas reuersura mortuo legatario ad heredem tanquam
ipsi relicta sit declaratur. *var.*

XXXIX. IDEM.

FILIOS HEREDES INSTITUIT VXORI VESTEM, MUNDUM MULIEBRÈ,
LANAM, LINUM, & alias res legauerat, & adiecit: PRO-
PRIETATEM ATTEM EORVM, QVAE SY-
PRA SCRIPTA SYNT, REVERTI VOLO AD
FILIAS MEAS, QVAEVE EX HIS TUNC VI-
VENT. Quæsitum est, vtrum vusufructus, an proprietates earum
rerum data sit? Respondi: proprietatem legatam videri.

XL. IULIANVS.

ILLI CVM ILLO HABITATIONEM LEGO:
perinde est, ac si ita, ILLI ET ILLI, legasset.

Legationi annuam propria manu percipi debet ad instar vusufructus,
si verba congruunt. *var.*

XLI. IABOLENVS.

CVM ITA LEGATUM ESSET, FRVCTVS ANNYOS FVNDI
CORNELIANI PVBLIO MAEVI DO
LEGO:

De seruitute legata.

300

LEGO: perinde putat accipiendū esse Labeo, ac si vusufructus
fundi similiter esset legatus: quia hæc mens fuisse testa-
toris videatur.

XLII. IDEM.

IN FRUCTU id esse intelligitur, quod ad vsum hominis indu-
tum est. Neque enim maturitas naturalis hic spectanda
est, sed id tempus, quod magis colono dominove cum fructu
tollere expedit. Itaque cum olea imatura plus habeat redi-
tus, quam si matura legatur: non potest videri, si imatura
lecta est, in fructu non esse.

XLIII. VENVLEIVS.

NON nihil interest, vtrum bonorum quis, an rerum ter-
tix partis vusufructum legauerit. Nam si bonorum
vusufructus legabitur, & res alienum ex bonis deducetur: &
quod in actionibus erit, computabitur. At si certarum rerum
vusufructus legatus erit, non idem observabitur.

De seruitute legata.

Titulus. III.

Si domus una sustineat adum seruitutis habentis, etiam si consti-
tuam ex permanentem, et alienetur, in dubio seruitus videtur im-
posita. *var.*

I. PATINTANVS.

QVI DUAS TABERNAS coniunctas habebat, eas sin-
gulas duobus legauit. Quæsitum est, si quid ex
superiore taberna inferiorem inædificatum es-
set: num inferior oneri ferendo in superioris ta-
bernæ loco contineretur. Respondi, seruitutem
impositam videri. *VLPIANVS* notat: Videamus, ne hoc
ita verum sit, si aut nominatim hæc seruitus imposita est, aut
ita legatum datum est: TABERNAM MEAM, VTI
NUNC EST, DO LEGO.

II. MARCELLVS.

FVNDUM communem habentibus legari potest via, cum
& communis seruis rectè viam stipuletur, & cum duo
ei, qui ipse viam stipulatus fuerit, heredes extiterint, nō cor-
rumpatur stipulatio.

Qui valeat legatū vis, requiritur ut legatarius tempore mortis
testatoris reperiat dominus prædij dominantis in totum uere vel
P iij fidei

Digestorum lib. XXXIII.

fiat: alius legatum extinguitur. Bartolus.

III. IDEM.

Si fundum Mæuius, & ad eum viam per alium fundum, & eundem fundum sine via Titio legasset: si vterque fundus vendicasset, sine via fundum cessurum, quia neque acquiri per partem servitus possit: & si prius Mæuius fundum vendicaret, altero deliberante, posse dubitari, an si postea Titius omisisset, viæ legatum saluum esset. Et hoc magis videbatur. Quanquam si sub cōditione quis fundus legasset, viam purè: aut pro parte fundum purè, pro parte sub cōditione, & viâ sine cōditione: si pendente ea legati dies cessisset, interitum foret viæ legatum: ut responsum est, cum alteri ex vicinis, qui fundum communem habebant, viam sub cōditione, alteri purè legasset: & pendente cōditione decessisset: quia alterius legatarij persona impedimento esset, quò minus solus fundus cum viâ vendicaretur.

Si ego vendo tibi domum, quæ ab alia distinguitur pariete communi tantum: medietatem parietis indeor vendere. Bar.

III. IABOLENV.

Si is, qui duas aedes habebat, vnas mihi, alteras tibi legavit: & medius paries, qui utrasque aedes distinguat, interuenit: eo iure eam communem nobis esse existimo, quo si paries tantum duobus nobis communiter esset legatus. ideoque neque me, neque te agere possumus non esse alteri ita immisum in eas habere. Nam quod communiter socius habet, & in iure eum habere constitit, itaque de ea re arbitrum communi dividendo sumendus est.

Non possunt legari seruis ea quæ ipsis factis liberis legari non possunt.

V. PAPINIANVS.

Et si maxime testamenti factio cum seruis alienis ex persona dominorum est: ea tamen, quæ seruis relinquuntur, ita valent, si liberis relicta possent valere. Sic ad fundum domini via seruo frustra legatur.

Ex qualitate rei legatæ & personæ legatarii præsumitur legatum servitutis magis factum cōtemplatione personæ quam rei. Bartolus.

VI. IDEM.

Pater filię domum legauit, eique per domum hereditariam

De dote relegata.

301

riam ius transeundi præstari voluit. Si filia domum suam habiteret, viro quoque ius transeundi præstabitur: alioquin filia præstari non videbitur. Quod si quis non usum transeundi personæ datum, sed legatum seruitutis esse plenum intelligat: tantumdem iuris ad heredem quoque transiret. quod hic nequaquam admittendum est: ne quod affectu filię datum est, hoc & ad externos eius heredes transire videatur.

VII. PAULVS.

Cum à pluribus heredibus institutis via legata est: quia partem non recipit, singuli heredes in solidum conueniuntur: quia & uno ex heredibus aduente vendicari potest.

De dote relegata. Titulus. III.

Dotis legatum continet id, quod actio de dote originaliter contineret. & exceptio quæ ex pacto oriretur, tollit etiam dilationem legalem: exceptionem vero peremptoriam, quæ a lege inducitur, & legatum non perimit. Bartolus.

I. VLPIANVS.

Cum dos relegatur, verum est, id dotis relegato inesse, quod actioni de dote inerat. & ideo si inter virum & uxorem conuenerat, ut morte viri soluto matrimonio, filio communi interueniente, dos apud mariti heredem permaneret: & maritus decedens dotem relegauit: statim pacto non debet ob hoc quod dos relegata est. Verum & citra relegationem hoc probari debet. Nam quod est admissum posse deteriorē cōditionem dotis fieri interuenientibus liberis: toties locum habet, quoties ipsa in matrimonio decedit, vel diuortium interuenit. Verum est, in dote relegata commodum esse representationis: quanuis annua die dos præstetur. Est & illud, quod ob res donatas hodie post senatusconsultum nulla sit exactio: si modò voluntatem non mutauit testator. Impense autem ipso iure dotem minuiunt. Sed quod diximus, ipso iure dotem impensis minui non ad singula corpora, sed ad vniuersitatem erit referendum.

Dotis legatum extinguitur, si postea dos mulieri esse solbatur, vel res dotales interueniant, vel si ab initio dos per se constituta non fuit: sicut cum legatur corpus, quod in rerum natura non est. Bartolus.

Ad dō

Digestorum lib. XXXIII.

Adco autem dotis actionem continet dotis pure relegatio, ut si viuis eam vxori (scilicet, quibus casibus licet) soluerit, cesserit legatum. Sed & si mancipia fuerint in dotem non estimata: & hæc demortua sunt legatum dotis in his equalit. Sed & si dotem promiserit mulier, neque dederit, & decessens maritus vxori dotem relegauerit: mulier nihil amplius, quam liberationem habebit. Nam & si quis ita legauerit, CINTVM, QVAT IN ARCA HABEO, AUT QVAT ILLE APVD ME DEPOSUIT: si nulla sint, nihil deberi constat: quia nulla corpora sunt. Si quis vxori fundū Titianū legasset his verbis: IS ENIM EVNDVS PROPTER ILLAM AD ME PERVENIT: omni modo fundus debebitur, nam quicquid demonstratæ rei additur, satis demonstrare, frustra est.

Socero prælegante nurius actionis ad dotem repetendam non potest agere. nurus contra maritum: scilicet si legauerit ei dotalem pecuniam ab heredibus suis: ex quois ipsorum siue nuri, siue marito agente contra heredes debet interponi cautio de indemnitate. Martolus.

Celsus libro vicesimo Digestorum scribit, Si socer nuri dotem relegavit, si quidem ius actionis de dote voluit relegare nullius momenti esse legatum: quippe nupta est. Sed si voluit eam recipere dotalem pecuniam: utile (inquit) erit legatum. Si tamen hæc dotem receperit, nihilominus maritus dotis persecutionem habebit: siue hæres institutus est, familie eriscunde iudicio siue non, utili actione. Ego puto, quoniam non hoc voluit socer, ut bis dotem hæres præstaret: mulierem agentem ex testamento cauere debere, defensum iri heredem aduersus maritum, ergo & maritus itidem cauere debet, aduersus mulierem defensum iri, si prior agat.

Contra filium exheredatum non potest agere uxor pro dote: sed ipse filius agit contra heredes institutos: præstita cautione de indemnitate. Martolus.

Per contrarium apud Iulianum libro tricesimo septimo quaeritur, si socer filio suo exheredato dotem nurus legasset. Et ait, agi quidem cum marito exheredato de dote non posse: verum tamen ipsum dotem persecutionem ex causa legati: sed non aliàs cum legatum consecuturum, quam si cauerit, heredes aduersus mulierem defensum iri. & differentiam facit inter

De dote relegata.

302

cit inter enim, cui dos relegata est, & Orcinum libertum, cui peculium legatum est. namque cum de peculio posse conueniri ait, heredem non posse: quia deserit peculium penes se habere. at dotis actio nihilominus competit, etsi dotem deserit habere. Idem Iulianus quaerit, si dotem marito relegauerit socer, an dote soluta mulieri, legatum mariti extinguatur? Et dicit extingui: quia nihil esset iam, quod marito posset prestari. Item quaerit, si dos alij legata esset, eamque rogatus sit is mulieri restituere: an lex Falcidia in legato locum haberet? Et dicit, habere: sed quod minus sit in fideicommissum, mulierem dotis actione consecuturam. Ego quaero, an commoda representationis in hoc legato sic obseruentur, atque si dos ipsi mulieri fuisset relegata? & puto. Idem Iulianus quaerit, si mulieri dos sit relegata, eamque rogata dotem restituere: an Falcidia locum habeat? Et negat habere: quoniam fideicommissum quoque negat valere. Quod si prætereā quid vxori legatum * sit: putat e residuo fideicommissum præstari. quod utique habita ratione Falcidia mulieri præstabitur. Sed & marito ex parte herede instituto, a socero dote relegata, legatum dotis Falcidiam passurum: videlicet, quia adhuc constante matrimonio, indebita dos videatur relegata: verum quod Falcidia reciderit: in familie eriscunde iudicio maritum percepturum: quemadmodum totam dotem præciperet, si non esset relegata. Mela scribit, si fundus dos relegata: non bis, sed semel deberi fundum. Ibidem Mela coniunxit, si fundus in dotem locatus sit a marito ad certum tempus: vxorem non aliàs fundum ex relegatione consequi, quam si cauerit, se passuram colonum suum, dummodo ipsa pensiones percipiat.

Supra locutus est iuriconsultus de prælegato dotis. biæ vero loquitur de fideicommissum quo gravatur mulier cui dos est relegata. & b. d. siue legetur dos mulieri siue aliud pro creatur: potest onere fideicommissi gravari quatenus residuum dotis quantitatatem excedit. Martolus.

II. IDEM.

¶ Vm quis vxori suæ dotem relegavit, fideique commissum ab ea reliquit, hoc fideicommissum ex comodo, quod ex re-

* Atq, sit pure.

Digestorum lib. XXXIII.

ex relegatione mulier sentit, estimabitur. & ita Celsus quoque libro viceſimo Digestorum ſcripſit. Quod ſi neceſſariae fuerint impenſae, quae ipſo iure dotem minuant: amplius dici poteſt, ſi tanta quantitas dotis, quantam maritus accepit, ei relegata ſit: portare dici, etiam eam quantitatem poſſe fideicommiſſo erogari, quae ipſo iure dotem minuit. eſſe enim mulierem legatariam nemo eſt, qui dubitet. Sed & ſi non dos, ſed pro dote aliquid vxori fuerit legatum, adhuc quaſi dos relegata accipitur. Hoc amplius Iulianus ſcripſit: & ſi non fuerit adiectum, pro dote eſſe legatum: hoc tamen animo relictum: adhuc eius eſſe conditionis. Vxor igitur, ſi rogetur vel dotem, vel quod pro dote legatum eſt, vel quod in vicem dotis ſibi adſcriptum eſt, reſtituere: non cogetur, niſi ceteris, quatenus diximus, reſtituere: & id eo haeres inſtituta rogataque hereditatis quantitatem reſtituere: id demum reſtituet, quod quantitatem dotis excedit, idque quod ex representationis commodo ſentit. Nam & ſi quis cum a nuru dotem accepſſet, filium ſuum heredem inſtituerit, etiamque rogauerit, quicquid ad eum ex hereditate perueniſſet, reſtituere, mox vxoris morte dotem fuerit lucraus: id non reſtituet, quod ex dote percepit: quia matrimonij cauſa id lucratum eſt, non ex patris iudicio. Mulier dotem promiſit quadringentorum, & dedit fundos duos in ducenta: praeterea nomina debitorum in reſidua ducenta. mox maritus eius decedens, pro dote fundos ei duos, non eos, quos in dotem acceperat, reliquit: & praeterea illos duos dotales, quos reſtimatos acceperat, reliquit: fideique eius commiſit, vt quicquid ad ſe ex hereditate eius perueniſſet, id reſtitueret Seio, cum moreretur. Querebatur, quantum eſſet in fideicommiſſo muliere deſuncta: Dicebam hanc vxorem, quae rogata eſſet, quicquid ad ſe perueniſſet, ex teſtamento reſtituere: in ea eſſe conditione, vt id demum reſtituere cogatur, quod deducta dotis quantitate ad eam perueniſſet. dotem enim recepiſſe eam magis, quam accepiſſe, ſaluo eo, quod ex commodo representationis ab ea fideicommiſſi potuit. Proinde id quidem, quod pro dote maritus ei reliquit, non cogetur reſtituere, niſi plus ſit in eo, quam in quantitate dotis. Reſiduum vero, quod praeterea illi relictum eſt, cum fructibus cogatur reſtituere. Habebit igitur praecipuam dotem cum fructibus ſuis.

De dote relegata.

303

ſuis, id vero quod extrinſecus ei relictum eſt, cum fructibus, qui ad eam peruenierint, reſtituet.

III. IULIANVS.

Qui ita legat vxori ſue: *TITIAE AMPLIVS, QVAM DOTE, AVREO TOT HAERES MEVS DARE DAMNAS EST O*: manifeſtum eſt, dotem quoque relegaſſe.

IIII. AFRICANVS.

Cum vulgari modo dies legatorum proferuntur: nihil eam rem ad dotis relegationem pertinere ait: quia diem ſuum habeat.

Propter utiles impenſas in dotem aut donationes in uxorem factas, haeres non poteſt diſſerre ſolutionem dotis praelegatae uxori a marito.

V. MARCELLVS.

Dote relegata, non eſt audiendus haeres, ſi velit ob donationes in mulierem factas ſolutionem diſſerre, vel ob impenſas alias, quam quae ipſo iure dotem minuant. Aliud eſt enim minorem eſſe factam dotem, quod per neceſſarias impenſas accidit: aliud pignoris nomine retineri dotem ob ea, quae mulierem inuicem preſtare aequum eſt.

Si legatur aliquid pro dote adiecta certa quantitate: ſine dos fuerit nulla, ſine minor: tenet legatum. Bartolus.

VI. IABOLENVS.

Cum ſcriptum eſſet, *QVAE PECVNIA PROPTER VXOREM MEAM AD ME PERVENIT, QVINQVAGINTA: TANTVNDEN PRO EA DOTE HAERES MEVS DATO*. quanuis quadraginta dotis fuiſſent, tamen quinquaginta deberi, Alfenus Varus Seruium reſpondiſſe ſcribit: quia propoſita ſumma quinquaginta adiecta ſit. Item ei, quae dotem nullam habebat, vir ſic legauerat: *QVANTA PECVNIA DOTIS NOMINE ET RELIQUA PRO EA QVINQVAGINTA HAERES DATO*. Deberi ei legatum Oſilius, Caſcellius, ite & Seruij auditores retulerunt: perindeque habendum eſſe, ac ſi ſeruus mortuus alicui, aut pro eo centum legata eſſent, quod verum eſt: quia his verbis non dos iple, ſed pro dote pecunia legata videtur.

VII. PAPINIANVS.

Pater dotem a nuru acceptam filio exheredato legauit. haeres

Digestorum lib. XXIII.

hæres patris, opposita doli exceptione, non ante soluere legatum cogendus est, quam cautum ei fuerit de indemnitate soluto matrimonio. Sed si prius, quam legatum filio solueretur, mulier dotem suam recuperavit: frustra filius de legatoaget. Sed si lex Falcidia locum in legato dotis adversus filium exheredatum habuerit, & mulier solutionem ratam fecerit: propter eam quantitatem, quam hæres retinuerit, utilis actio ei dotis dabitur. Quod si ratum non habeat, defendi quidem debet hæres a viro, qui se defensorum promissit. Sed si totam litem vir solus subierit: actio iudicari (si cautum non erit) pro ea quantitate, quæ iure Falcidiæ petenda est, adversus heredem dabitur. Sed si prius, quam legatum filio solueretur, mulier discessit: quanquam ipsa nondum percipere dotem possit, non ideo tamen actio filij differtur: quia tunc iisdem diebus filio solui dotem responsum est. Cum patri filius pro parte hæres extitit, & ad præceptionem dotis soluto matrimonio, postquam hæres extitit, admittus est: si forte per errorem cautio defensionis omisa sit, & ex causa fideicommissi filius dotem acceperit: ut indebitum fideicommissum non repetetur. Cautio enim præstandæ necessitas solutionem moratur: non indebitum facit, quod fuit debitum. Sed non erit iniquum, hæredi subueniri. Quid ergo, si patris hæres non sit soluendo? nonne iuste mulieri dabitur adversus virum utilis actio dotis, cui dos perire non debet: quia non interposuit cautionem hæres per errorem?

¶ *Uter mancipia moriantur, æstimatio eorum certa legata debentur, Bartolus.*

VIII. IDEM.

Vir vxori, quæ dotem in mancipiis habebat, pecuniam pro dote legauerat. viuo viro, mancipiis mortuis vxor post virum vita decessit, ad hæredem eius actio legati recte transmittitur: quoniam mariti voluntas seruanda est.

IX. IDEM.

Vxori meæ fundum Cornelianum ex quæ nuptura obtylit æstimata, in speciebus restitui volo. Respondi: non æstimatū prædium in dotem datū exceptū non videri: sed vniuersa dote relegata, rerum æstimatū prædium non

De dote relegata.

304

non relictum: verum ipsas res, quales inuenirentur.

X. SCAEVOLA.

Si Seia pro dote centum fundus legatus sit, idemque Mauius: quod Mauius Falcidia aufert, pro eo quasi consensus non fuerit, mulier plus vendicat: quia amplius sit in dote mulieris.

¶ *Adhibitus ad stipulandum totam dotem, in dubio non videtur adhibitus animo donandi, item adhibitus animo donandi intelligitur causa mortis: si mortis causa est mentio facta, Bar.*

XI. PAVLVS.

Seiæ cum nubere Lucio Titio dedit dotis nomine centum aureos: & adhibuit Quintum Mutium, qui nihil numeravit, sed dotem stipulatus est, si morte mulieris solutum fuerit matrimonium. Seiæ moriens, testamento suo ita cauit: LVCIO TITIO MARITO MEO, CUI MAXIMAS GRATIAS AGO, DARI VOLO SUPRA DOTEM, QUAM EI DEDIT, TOT AVROS. Quæro, cum iussit Quintus Mutius conuenire Lucium Titium ex stipulatu actione: an repellere eum maritus possit ex verbis testamenti? Respondi: si Quintus Mutius mandatu Seiæ, non donationis causa stipulatus est: hæredibus mulieris eum teneri: & ideo Quintum Mutium exceptione repellendum esse. Quod si donationis causa Seiæ stipulari permisisset, videri eum in eum casum, qui morte mulieris extitit, mortis causa stipulatum: & ideo fidei eius committi potuisse in eum casum, dicendum fore.

¶ *Si codicillo pro parte est possibilis, sufficit si ei pareatur in eo quod possibile est, Bartolus.*

XII. SCAEVOLA.

Qui dotem in pecunia numerata & æstimatis rebus acceperat, vxori ita legauit: PIAE Vxori MEAE, EI OMNES RES, QUAE TABVLIS DOTALIBUS CONTINENTUR, HÆREDI MEO EXHIBERIT ET TRADIDERIT: SUMMAM DOTIS, QUAM MIHI PRO EA PATER RIVS INTULIT, DARI VOLO: HOC AMPLIUS DECEM. Quæsitum est, cum res in dotem date plures ipso viuis finitæ essent, nec moriente marito fuerant, an quasi sub impossibili conditione legatum datum debeatur? Respondi: videri

Digestorum lib. XXXIII.

videri cōditioni paritum, si quod ex rebus in dotem datis supererat, in potestatem haredis pervenit.

XIII. L. AUREO.

Si filius familiās, cum vxorē haberet, dotem ab ea accepit: rāz deinde pater familiās factus, dotē ei (vt solet) legauit: quamvis patri hares non erit, tamen id legatum debetur. **C**ū autē mīus testis statueret ex voluntate ex dispositione defuncti: cuius solius dispositioni staretur, Bar.

XIII. SCARVOLA.

Theopompus testamēto facto, duas filias & filium partibus æquis instituit haredes, & codicillis ita cavit: *vt paterfamilias cum vxore haberet, dotem ab ea accepit: rāz deinde paterfamilias factus, dotē ei (vt solet) legauit: quamvis patri hares non erit, tamen id legatum debetur.* **C**ū autē mīus testis statueret ex voluntate ex dispositione defuncti: cuius solius dispositioni staretur, Bar.

* Ap, per
cunā.

XV. CAIUS.

Licet placeat, pignoratās res vel in publicum obligatas, haredem, qui dare iussus est, liberare debere: tamen si is, qui tales res in dotem accepit, dotem praelegauerit: non cogetur hares liberare eas, nisi specialiter aliud testator dixerit.

Non est verisimile testatorem velle gravare haredem duplici praeestatione, Bartolus.

XVI. PAULVS.

Qui dotem à matre vxoris acceperat, & stipulāti ei promiserat, testamento vxori dotem legauit. Cū quæsitum esset, an vxor dotis summam consequi posset: respondit Scarvola, non videri dari vxori: quod necesse sit matri reddi, aliās sic respondit, non deberi, nisi manifestè vxor docuisset,

De optione vel electione legata.

305

docuisset eam testantis voluntatem fuisse, vt onerare haredes duplici praeestatione dotis veller.

Reskatore praeicipiente vxori reddi quicquid vxor ei dedit, uenit etiam id quod dedit ob causam, Bar.

XVII. SCARVOLA.

Vxori ita legauit, *VXOR MEA QVICQVID EI COMPARAUI, ET QVOD MIHI DEDIT, E MEDIO SIBI SVMAT.* Quæro, an dos relegata videtur? Respondi, verba quæ proponeretur, videri & de dote relegata loqui, nisi aliud testatorē voluisse probaretur. **TITIAE VXORI MEAE QVANTA FCVNIA AD ME EE STIPVLATIONE DOTTIS SVVS NOMINE PERVENIT: QVAE DOST, DOTALIBVS DVOBVS CONSIGNATIS INSTRUMENTIS CENTVM AVREORVM.** Quæsitum est, an vtranque summam cōsequi possit? Respondi, nihil proponi, cur non possit.

De optione vel electione legata.

Titulus. V.

Cum hac lege ponitur qualiter relinquatur optio vel electio. item quis eligat, quid eligatur, quid si electio non valeat: & qualiter debeat electio fieri, Bar.

I. VLPIANVS.

Legatus Pius Cæcilio Proculo rescripsit, eum, cui seruatorū legata sit electio, tres posse eligere.

II. IDEM.

Quoties serui electio, vel optio datur, legatarius optabit quem vult. Sed & homine generaliter legato, arbitrium eligendi, quem velit accipere, ad legatarium pertinet. Data igitur optione, si quis optauerit alienum seruum, vel hominem liberum, videndum est, an consumpserit optionem. Et puto non consumi. Eū, cui centum amphorarum electio data sit, acetum elegerit, quod vini numero paterfamilias non habuit.

III. IDEM.

ff. Infor.

Q Scilicet

Digestorum lib. XXXIII.

Scilicet si ante exhibitionem, hoc est, ante degustationem, acetum elegerit.

Ante exhibitionem rerum electio non tenet, nisi legatarius sit. *Artolus.*

IIII. PAVLVS.

SCyphi electione data, si non omnibus scyphis exhibitis legatarius elegerit, integram ei optionem manere placet, nisi ex his duntaxat eligere voluisset, cum sciret & alios esse.

V. AFRICANVS.

Nec solum si fraude hæredis, sed etiam si alia qualibet causa id euenierit.

Legatario optionis terminus ad eligendum statuitur: quo elapso eligere non potest, si res non est integra. *Bar.*

VI. TOMPONIUS.

Mancipiorum electio legata est, ne venditio quandoque non eligente legatario interpellatur. decernere debet Prætor, nisi intra tempus ab ipso præfinitum elegerit actionem legatorum ei non competere. quid ergo, si die præterito, sed tamen antequam venderet hæres, vindicare legatarius velit? Audietur: quia non est damnum subitum hæres, propter quod decernere id Prætor solet. Et quid si die præterito, quem præfinit Prætor, hæres aliquos ex seruis, vel omnes manuiferit? Nonne Prætor eorum tuebitur libertatem? Ergo toties actio deneganda non est, si omnia in integro sint. Idem est, & si pignori aliquos ex his seruis hæres dederit post diem, vel vendiderit.

VII. PAVLVS.

Imò & si quosdam seruos distraxerit, quosdam retinnerit: non est audiendus legatarius, si velit optare ex retentis ab hærede, cum iam disposuerit hæres familiam.

VIII. IDEM.

Si tibi electio serui, & mihi reliqui legati sint: decernendum est à Prætore, nisi intra certum tempus optaueris, petitionem tibi non datum iri. Si ex quatuor viriolis dux, quas elegeris, mihi legatæ sunt: siue dux solæ sint relicte, siue ab initio dux solæ fuerint: valet legatum. Vnius hominis mihi & tibi optio data est, si cum ego optassem, nec mutassem voluntatem, deinde tu eundem optaueris: utriusque nostrum

De optione vel electione legata. 306

nostrum seruum futurum. Quod si ante decessissem, vel furiosus factus essem, non futurum communem, quia non videar consentire, qui sentire non possum. Humanus autem erit, ut & in hoc casu, quasi semel electione facta, fiat communis. Si rerum depositarum electio mihi relicta sit, & ad exhibendum cum eo, apud quem depositæ sunt, agere potero: & cum hærede agere, ut is depositi agendo, facultatem mihi eligendi præster.

IX. IDEM.

Cum ita legatur: TITIO STICHVM DO LEGO, SI PAMPHILVM NON ELIGERIT: simile est, atque ita legatum fuisset, TITIO, STICHVM AUT PAMPHILVM, YTRVM EORVM VOLET, DO LEGO.

Cui est legata optio, non potest eligere seruum pure vel sub conditione manuissum, nisi conditio defecerit. *Bar.*

Questum est, si Stichus sub conditione liber esse iussus, & mihi optio serui data esset, vel seruus generaliter legatus esset, quid iuris esset? Dixi, commodius constitui eum, qui sub conditione libertatem Stichus det, in optione seruatorum non cogitare de Stichis: sicut constat, non cogitare eum de eo, cui præsentem dederit libertatem. Secundum quod si Stichum optauero, vel elegero, nihil agam, & ex cæteris nihilominus optabo. In eodem casu questum est, si optione seruatorum data, antequam optarem, conditio statulibertatis defecisset, an Stichum optare possim? Puto Mutianæ sententiæ adsentendum, qua placet, ipsa libertate legatum periri, non datione statulibertatis. Quare siue viuo testatore, siue post mortem eius ante aditam hæreditatem conditio statulibertatis defecerit: legatum erit utile. Nam sicut pura libertas, ita statulibertas aditam hæreditatis tempore vires accipit: ideo Stichum optare possim.

Cuius electionis relictum seruo, competit eius domino post manuissionem si uult, si nullo, tunc ipsi seruo manuissio licet petere: *Artolus.*

X. IDEM.

Si Pamphilo seruo Lucij Titij seruus generaliter legatus sit: deinde dominus Pamphili, postquam dies legati cessit, cum manuiferit: si quidem Titij seruum vindicauerit, ex-

Q ij

rit, ex-

Digestorum lib. XXXIII.

rit, extinguitur Pamphili legatum: quia non est in hereditate, qui possit optari. Si vero Titius legatum à se repudiasset, Pamphilum optare posse constat legatū. Licet enim manumissione Pamphili duæ personæ constituantur Titij & Pamphili: vnius tamen rei legatū inter eas vertitur: & Titio vendicante, optio extinguitur: repudiante, Pamphilus optare potest.

Delegato facto seruo alii legato, ad legatarii optionis sui pertinet, Bartolus.

XI. IDEM.

SI Eros Seio legatus sit, & Eroti fundus: deinde optio serui Mxui data fuerit, itaq; Eros em optauerit: fundus ad solum Seium pertinebit: quoniam aditæ hereditatis tempore is solus erat, ad quem posset legatum pertinere. Nam & cum seruo communi alter ex sociis legat: idcirco ad solum socium totum legatum pertinet, quoniam die legati cedente solus est, qui per eum seruum possit acquirere.

XII. IDEM.

SERVO generaliter legato, verius est omnes heredes, si eis electio data sit, eundem dare debere: & si non consentiant heredes, ex testamento eos teneri.

Legatū factū seruo proprio sine libertate, licet sit inutile, potest tamen conualescere, & hoc herede voluntario instituto, scius in necessario: quia legatum ei factum est inutile propter regulam c. de bonis mat. 847.

XIII. PAVLVS.

SI optio serui data mihi fuit, & Scicho aliquid testator sine libertate legauit, tunc sequens legatum consistit, cum tota familia ad vnum Stichum reciderit: ut quasi purè legato, vtiliter sit legatum. nec aduersatur Catoniana, si voluntarius heres institutus sit, quia potest ante aditam hereditatem, etiam si statim decesserit, familia minui. Quod si necessarius heres institutus sit: sequens legatum propter Catonianam inutile est.

Vendita hereditate vtrator potest cogere legatarium ut optet petente emptore hereditatis, sicut si heres peteret ut optaret.

Pomponius scribit. Emptore hereditatis postulante, ut is, cui serui optio legata sit, optet: videndum esse, an Prætor ut id faciat, cogere debeat legatarium: quemadmodum si heres in-

De optione vel electione legata.

307

res institutus id postulare, quia possit per heredem id emptor consequi. Et quare non possit, non video.

XIII. LABEO.

SI cum optio serui ex vniuersa familia legata esset, heres aliquem prius, quàm optaretur, manumissit: ad libertatem interim non perducit. seruum tamen, quem ita manumiserit, amittit: quia is aut electus legato cedit, aut relictus tunc liber ostenditur.

XV. IDEM.

SERVO sine libertate legauit, deinde optionem seniorum Mxui dedi, is eundem seruum optauit. Quæro, an id quoque, quod legatum est, ei debeat? Respondi: Non puto legatum huius serui nomine ad dominum pertinere.

XVI. TRENTIVS CLEMENS.

OPTIONE legata, placet non posse ante aditam hereditatem optari, & nihil agi, si optetur.

XVII. IDEM.

VM optio duorum seruorum Titio data sit, reliqui Mxui legati sint: cessante primo in electione, reliquorum appellatione omnes ad Mxuium pertinent.

XVIII. SCAEVOLA.

OMINE legato Neratius ait, nihil agi repudiato Pamphilo. itaque eum ipsum eligi posse.

Facultas eligendi, quæ competit alicui iure suo, transmittitur ad heredes. Bartolus.

XIX. PAVLVS.

ILLYD AVT ILLYD, VTRVM ELEGERIT LEGATARIVS, nullo à legatario electo, decedente eo post diem legati cedentem, ad heredem transmitti placuit.

Quando electio trahit secum executionem, non admittitur variatio. Bartolus.

XX. LABEO.

Pud Aufidium libro primo regularum scriptum est. cum ita legatum est: VESTIMENTA, QUAE VOLET, TRICLINARIA SVMITO, SIBIQUE HABETO. si is dixisset quæ vellent: deinde antequàm ea sumeret, alia se velle dixisset: mutare voluntatem eum non posse, ut alia sumeret: quia omne ius legati prima testatione, quæ fuit

Q. iij

mere

Digestorum lib. XXXIII.

mere se dixisset, consumpsit: quin etiam res cōtinuō eius sit, simulac dixerit eam se sumere.

Cirius pendente conditione ex re legata percepti legato no debentur, nec nudo ministro. *nar.*

XXI. SCAEVOLA.

Filius & uxorem heredes scripsit. filiam exheredauit, & ei legatum dedit, eam in familia nuberet, centum, his verbis: *INSUPER ARBITRATV SEMPRONIAE MATRIS EIVS MANCIPIA DECEM, QVAE CONFESTIM POST ADITAM HAEREDITATEM MEAM A SEMPRONIA VXORE MEA ELIGI VOLO. QVAE MANCIPIA CVM IN FAMILIA NVPSERIT, DARI VOLO. ET SI ANTE, QVAM NVPSERIT, ALIQVOD EX IIS MANCIPIIS DECESSERIT, TVNC IN LOCVM EIVS ARBITRATV SEMPRONIAE MATRIS EIVS DARI VOLO, DVM AD EAM PLENVS NVMERVS PERVENIAT. QVOD SI SEMPRONIA MATER EIVS NON ELEGERIT, TVNC IPSA TIBI, QVEM VOLET, ELIGAT.* Quaesitum est, eum mater elegerit, an ea, quae ex his mancipiis ante nuptias assignata sunt, ad puellā supra numerum decem mancipiorum pertineat? Respondi: cum mancipiorum legatum in tempus nuptiarū testator transiit, quod medio tempore ancillae enixae sunt; ad filiā nō pertinere. Idem quaesit, ante nuptias eorundem mancipiorum fructus & vltus, an ad Semproniam matrem pertineant? Respondi: nihil proponi, cur ad matrem pro solido pertineant.

XXII. IDEM.

Martius uxori suae codicillis per fideicommissum dedit praedia, item lances, quas eligeret quamvis. Quaesitum est, an ex his lances, quae mortis tempore sint, eligere possit? Respondi: posse.

De tritico, vino, vel oleo legato.

Titulus. VI.

I. VLPIANVS.

Vino

De tritico, vino, vel oleo legato. 308

Inno legato, acetum quoque continetur, quod patet familia vini numero habuit.

Conferri per speciem derogatur. *nar.*

II. POMPEONIVS.

Cum alij penum, alij vinum legatum est: excepto vino, omne penum ad legatarium pertinebit. Si centum amphorae, quas velles, tibi legatae sunt: ex testamento agendo consequi potes, ut degustare tibi liceat: aut quanti interfuerit licere tibi degustare, ad exhibendum agere potes.

III. POMPEONIVS.

Si cui vinum sit legatum centum amphoratum: cum nulum vinum reliquisset: vinum haeredem empturum, & praestaturum, non acetum, quod vini numero fuit.

Vino legato non cedunt nasa magna nec parua, in quibus tantum portatur de loco ad locum: sed nasa parua, in quibus vinum confecturatur, & cum iduo uenduntur, cedunt. *nar.*

Si vinum legatum sit, videamus, an cum vase debeat. Et Celsus inquit, vino legato (etiam si non sit legatum cum vase) vasa quoque legata videri: non quia pars vini vasa sunt, quemadmodum emblemata argenti, scyphorum forte vel speculifed quia credibile est, mentē testantis eam esse, ut voluerit accessioni vino esse amphoras: & sic (inquit) loquimur, habere nos amphoras mille: ad mensuram vini referentes. In doliis non puto verum, ut vino legato & dolia debeantur: maximē si depressa in cella vinaria fuerint, aut ea sint, quae per magnitudinem difficile moueantur. In cupis autem, siue cupulis (puto) admittendum est, eas deberi, nisi pari modo immobiles in agro, velut instrumentum, agri erant.

Vino legato, vtres non debebuntur. Ne culleos quidem deberi dico.

Quantitate legata simpliciter, electio est haeredis quale soluat, nec consuetudo testatoris inspicitur. *nar.*

III. PAVLVS.

Cum certum pondus olei, non adiecta qualitate, legatur: non solet queri, cuius generis oleo uti solitus fuerit testator, aut cuius generis istius regionis homines in vsu habeant & ideo liberum est, haeredi, cuius voluerit generis oleum legatario soluere.

Q. iij

Transitum

Digestorum lib. XXXIII.

¶ Tantum est dicere quod natum esset, quantum dicere quod natum erit. Bartolus.

V. IULIANVS.

Cum certus numerus amphorarum vini legatus esset ex eo, quod in fundo Semproniano natum esset, & minus natum esset: non amplius debere placuit, & quasi taxationis vicem obtinere hæc verba, **QVOD NATVM ERIT.** *¶ Si testator legat vinum simpliciter, valet legatum etiam absque mentione vasorum.*

VI. PROCVLVVS.

Cum vinum heres dare damnatus est: quod in amphoris & cadis diffusum est, dari debet, etiam si vasorum mentio facta non est. Item quantum cum vasis & cadis legatum est: tam id quoque, quod in doliis est, legatum esse videtur, sicuti si servos omnes cum peculio cuiusque eorum legasset: etiam eos, quibus peculij nihil esset, legasse videretur.

¶ Verbum indelictum refertur ad omnia.

VII. IABOLENVVS.

Quidam heredem damnauerat dare uxori suæ vinum, oleum, frumentum, acetum, mella, salsamenta. Trebatius aiebat, ex singulis rebus non amplius debere, quam quantum hæres mulieri dare voluisset: quoniam non adiectum esset, quantum ex quaque redaretur. Otilius, Cascellius, Tubero, omne, quantum paterfamilias reliquisset, legatum putant. Labeo id probat: idque verum est. **LVICIO TITIO TRITICI MODIOS CENTVM, QVI SINGVLI FONDO CENTVM PENDEANT, HAERES DATO.** Otilius nihil legatum esse (quod etiam Labeo probat) igniam eiusmodi triticum in rerum natura non esset, quod verum puto.

VIII. POMPONIVS.

Si hæres damnatus sit dare vinum, quod in doliis esset: & per legatarium steterit, quod minus accipiat: periculose heredem facturum, si id vinum effundat: sed legatarium petentem vinum ab heredem, doli mali exceptione placuit summoueri, si non præstet id, quod propter moram eius datum hæres passus sit.

¶ Omnis liquor ex vinea procedens est vinum: scilicet si aliunde: nisi consuetudo utentium aliter se habeat. Bar.

De tritico, vino, vel oleo legato.

IX. VLPIANVS.

Si quis vinum legauerit, omne continetur, quod ex vinea natum vinum permanet. Sed si mustum sit factum, vini appellatione non continebitur proprie: nisi forte paterfamilias etiam de hoc sensit. Certe zythum, quod in quibusdā provinciis ex tritico, vel hordeo, vel pane conficitur, non continebitur. Simili modo nec curmi, nec ceruisia continebitur: nec hydromeli. quid conditum? nec hoc puto, nisi alia mens testantis fuit. Oenomeli planè, id est dulcissimum vinum, continebitur, & passum (nisi contraria mens sit) continebitur. Defrutum non continebitur, quod potius conditura loco sit. Acinaticium planè vino continebitur. Cydoniam, & si qua alia sunt, quæ non ex vinea sunt, vini appellatione non continebuntur. Item acetum vini appellatione non continebitur. Hæc omnia ita demum vini nomine non continebuntur, si modo vini numero à testatore non sunt habita. Alioquin Sabinus scribit, omnia vini appellatione contineri, quæ vini numero paterfamilias habuit: igitur & acetum, quod vini numero paterfamilias habuit, & zythum, & curmi, & cetera, quæ pro hominum affectione atque usu numero vini habebuntur. Quod si totum vinum, quod paterfamilias habuit, coacerit: non extinguitur legatum. Si acetum quis legauerit, non continebitur legato acetum, quod vini numero testator habuit. Embamma autem continebitur: quia acetum numero fuit. Item si quis vinum, quod habuit, legauit, deinde hoc coacuit: licet postea in acetum locum translatus sit à paterfamilias, vino legato continebitur: quia id, quod testamenti facti tempore vinum fuit, demonstratum est, & est hoc verum, nisi voluntas aduersetur. Vino autem paterno legato, id demum legatum videtur, quod testator vini numero habuit, non quod pater. Item si peculiare vinum legatum sit, id continebitur, quod serui habuerunt. Cur tam diuersè? Quod paternum vinum iam cepit usu ipsius testatoris esse: at peculiare in usu seruorum remansit. Item si vinum vetus sit legatum:

X. HERMOGENIANVS.

Ex usu testatoris legatum estimabitur, id est, quot annorum vino pro vetere utebatur. Quod si non appareat:

XI. VLPIANVS.

Vetus accipietur, quod non est nouum, siquidem & annis prioribus.

¶ In hunc locum vide quæ de variis vino in quibus copiose tradit Plin. nat. histo. lib. 14. ca. 6. 7. 8. & sequenti bus.

ni prioris vinum, appellatione veteris continebitur.

XII. PAVLYS.

NAm aliter obseruantibus, quis finis, aut quod initium
veteris vini sumetur?

Cui legatum non potest solui ex fructibus fructi iunius anni, supplebitur de fructibus alterius anni.

XIII. VILPIANVS.

EX EO VINO, QUOD IN ILLO FVNDO
NASCETVR, HABES MEVS AMPHORAS
DECEM QVOTANNIS IN ANNOS SINGV-
LOS DATO. Quo anno natum non fuisset, ex superiori
anno eius fundi eum numerum amphorarum heredem da-
turus, Sabinus existimat, quæ sententia si voluntas non ad-
uerfetur, mihi quoque placet.

XIIII. POMPONVS.

Vino legato, eademum vasa sequuntur, in quæ ita diffusa sunt vina, ut nō ad perpetuum usum reservarētur: veluti amphoræ & cadi.

XV. PROCVLVVS.

Vinum cum vasis legatur. Negat Trebatius, quod in doliis sit, deberi: & sensum testatoris alium putat esse, verborum alium: ceterum dolia in vasis vinariis non esse. Ego, esse dolia in vasis vinariis non sunt, tamen non concederem Trebatio vinum, quod in doliis esset, id est, quod in vasis non esset, non esse legatum. Illud verum esse puto: cui vinum cum vasis legatum erit, ei amphoras, cados, in quibus vina diffusa seruamus, legatos esse. Vinum enim in amphoras & cados hac mente diffundimus, ut in his sit, donec vsus causa probetur: & scilicet cum his amphoris & cadis id vendimus. In dolia autem tali mēte conficimus, scilicet, ut ex his postea, vel in amphoras & cados diffundamus, vel sine ipsis doliis vena-

XVI. IDEM.

Qui vinum Surrentinum in vernalibus habebat diffusum, is tibi vinum legauerat in amphoribus. Omne illud quoque vinum, quod in vernalibus fuisset, legatum esse, Labeo & Trebatius responderunt.

¶ Adiectiva indefinite vel generaliter, vel neutraliter posita, referuntur ad omnes res, ad quas possunt adaptari ratione adiuncti cuius significatio restringitur. 8. ar.

Cui

Cui dulcia legata essent, si nihil aliud testamento signifi-
cetur, omnia hec etiam legata, mustum, passum, defrutum, & si-
miles potiones: item uvas, ficus, palmas, caricas. Quod si ita
esset legatum: VINUM AMPHORARIVM AM-
NÆVM, GRÆCVM,* ET DVLCIA OMNIA: ni-
hil inter dulcia, nisi quod potiones fuisset, legatum putat La-
beo, ex collatione vini amphorarij. quod non improbo.

De instructo, vel instrumento legato.

Titulus. VII.

CL. FAYLVIS.

Sive cum instrumento fundus legatus est, sive in-
structus: duo legata intelliguntur. Fundo cum
instrumento legato, & alienato instrumentum
non vendicabitur ex sententia defuncti.

C Praelegatis partibus, in aurem deducitur propter
expressiorem propriorum nominum Bar.

II. PAPINIANVS.

Cum pater pluribus filiis hæredibus scriptis, duobus præceptionem bonorum aux, præter partes hæreditarias dedisset: pro partibus cohæredum viriles habituros legatarios placuit.

Legata proprietate instrumentum non videtur esse legatum.

Dotes prædiorum, quæ Græco vocabulo *ἐγγύη* appellantur: cum non instructa legantur, legatario non præstantur.

¶ Talia sunt juventa, qualia prædicta demonstrant, et contra.
Bartolus.

FROM: MULLIN, IDEM, 17 OCT 1964

Fundum instructum libertis patronus testamento lega-
uit: postea codicillis petiit, ut in orientes partes suas fun-
di superstitibus restituerent: nec instrumenti mentionem ha-
bit. Talem in fideicommissi causam deductum videri pla-
cuit, qualis fuerat legatus: sed & medij temporis augmenta
fortium & partium item detrimenta fatalium, fideicommi-
so contineri.

¶ *Immunitas licet invalida, extinguitur fere legatione. n. ar.*

Minor viginti annis instructa prædia consobrinæ suæ dari
voluit: & quosdā seruos prædiorum viuis manumissit. Non
idcirco

*aliās
additur,
ἐμμεν,
meli⁹, for-
tē πρᾶμα
av, Pram-
nium. vini
genus Ho-
mero co-
gnitū: Ga-
leno, A-
thenæo,
cæteris
laudatum

Digestorum lib. XXXIII.

idcirco serui manumissi præstabuntur, quod ad libertatem peruenire non possunt. Idem iuris est, cum ex quauis alia causa libertas non competat.

Magis inspicitur fundus in quo quis operatur, quam fundus in quo moratur. Bar.

IIII. TABOLENVS.

Cum quidam duos fundos iunctos haberet: & ex altero boues, cum opus fecissent, in alterum reuenterentur: utrumque fundum cum instrumento legauerat. Labeo, Trebatius, boues ei fundo cessuros putant, ubi opus fecissent, non ubi manere cõsequissent: Cæcellius contra. Labconis sententiam probat.

Inditio, cum, & ditio, &, participantur in coniungendo: sed in modo coniungendi differunt. Bar.

V. LABEO lib. interdicti.

Sicuti fundum & instrumentum eius legare vis, nihil interest quomodo leges, **FUNDVM CVM INSTRVMENTO, AN FUNDVM ET INSTRVMENTVM: AN FUNDVM INSTRVCTVM.** **PAVLVS.** Imò contra. Nam inter ea legata hoc interest, quod si fundo alienato mortuus fuerit, qui ita legauit: ex hac scriptura, **FUNDVM CVM INSTRVMENTO**, nihil erit legatum: ex cæteris poterit instrumentum esse legatum.

Per solam sententiam non fit renouatio: legatum extinguatur. Bartolus.

VI. SCAEVOLA.

Nepoti legauerat prædia, quæ regione certa habuerat, ut instructa sunt, cum vino, grano, calendario: & adiecerat hæc verba **QVICOQVE ERIT, CVM MORIAR, IN ILLA REGIONE, ET QVICOQVE ERIT IN QVACVQVE SPECIE ERIT IN ILLA REGIONE, ET QVOD MEVM ERIT.** viua testatrice vnus ex debitoribus cõdemnatus, viuente testatrice satis non fecit. Quæsitum est, an quod ex sententia iudicis deberetur, ad nepotem pertineret? Respondi: nihil proponi, cur non deberetur.

In eo in quo apparet esse mutata voluntas testatoris, uidetur esse renouatum legatum, non in alio. Bar.

VII. IDEM.

Taberna

De instructo vel instrumento legato. 311

Taberna cum coenaculo Pardulæ manumisse, testamento legauerat cum mercibus, & instrumentis, & suppellectile, quæ ibi esset: item horreum vinarium cum vino & vasibus, & instrumentis, & institoribus, quos secum habere consueuerat. Quæsitum est, cum vino testatore insula, in qua coenaculum fuit, quod ei legatum erat, exusta sit, & post biennium eodem loco constituta noua: & horreum, quod eidem legatum erat, à testatore vænierit: vini autem venditio dilata sit, ut ex eo commodè veniret: an vniuersa legata Pardula consequi possit? Respondit: ea, in quibus voluntas mutata esset, non deberi.

Instrumenta fundi dicuntur quæ gratia colligendorum & conseruandorum fructuum sunt parata: & quæ sint illa, hic ponuntur exempla. Bartolus.

VIII. VIPIANVS.

Instrumento fundi ea esse, quæ fructus quærendi, cogendi, conseruandi gratia parata sint, Sabinus libris ad Vitellium euidenter enumerat. Quærendi: veluti homines, qui agrum colunt, & qui eum exercent, præpositi ve sunt his, quorum in numero sunt villici, monitores: præterea boues domiti, & pecora stercoreandi causa parata: vasa, quæ vtilia culturæ sunt: quæ sunt aratrum, ligones, sarcula, falces putatoriz, bidentes, & si qua similia dici possunt. Cogendi: quemadmodum torcularia, corbesq; falces messoriæ, falces scenariæ, quali vin demiatorij, exceptorijque, in quibus vix comportantur. Cõseruandi: qualia sunt dolia, licet defossa non sint, & cupæ. Quibusdam in regionibus accedunt instrumentis, si villa cultior est, etiam attriciæ, scoparij. Si etiam viridiaria, topiarij. Si fundus saltus pastionisq; habet, greges pecorum, pastores, saltuarij.

IX. PAVLVS.

De grege ouium ita distinguendum est, ut si ideò comparatus sit, ut ex eo fructus caperetur, non debeatur: si verò ideò, quod non aliter ex saltu fructus percipi poterit, contra erit: quia per greges fructus ex saltu percipiuntur.

X. VIPIANVS.

Si redditus ex melle constat, etiam alui apesque continentur.

XI. TABOLENVS.

Eadem

Digestorum lib. XXXIII.

Eadem ratio est in aëibus, quæ in insulis maritimis a-
luntur.

XII. VLP. AN. 2.

Questum est, an frumentum, quod cibariis cultorum
paratum foret, instrumento cederet. Et plurimis nō
placet: quia consumeretur, quippe instrumentum est appa-
ratus rerum diutius mansurum, sine quibus exerceri pos-
sello nequiret. Accedere eō, quod cibaria vici⁹ magis, quā
colendi causa parentur. Sed ego puto & frumentum & vi-
num ad cibaria paratum, instrumento contineri. & ita Ser-
uium respondisse, auditores eius referunt. Item nonnullis vi-
sum est, frumentum, quod ferendi causa sepositum est, instru-
mento contineri puto: quia & instar culturæ esset, & ita cō-
sumeretur, ut semper reponeretur. Sed causa seminis nihil à
cibariis differt. Conseruandi fructus causa, veluti grana-
ria, quia in his fructus custodiuntur, vireos, capsellas, in qui-
bus fructus componuntur. Sed & ea, quæ exportandorum
fructuum causa parantur, instrumenti esse constat: veluti iu-
menta, & vehicula, & naues, & cupæ, & cullei. Alfenus au-
tem, si quosdam ex hominibus aliis legauerit: ceteros, qui in
fundo fuerunt, non cōtineri instrumento ait: quia nihil ani-
malis instrumenti esse opinabatur, quod non est verum. Cō-
stat enim eos, qui agri gratia ibi sunt, instrumento contine-
ri. Queritur, an seruus, qui quasi colonus in agro erat, in-
strumento legato contineatur? Et Labeo ac Pegasus recte
negauerunt: quia non pro instrumēto in fundo fuerit, etiam
si solitus fuit, & familie imperare. Saluarium autem La-
beo quidem putat eum demum contineri, qui fructuum con-
seruandorum gratia paratus sit: non eum, qui finium custo-
diendorum causa. Sed Neratius etiam hunc, & hoc iure uti-
mur, ut omnes saluarij contineantur. Trebatius amplius
etiam pistorem & tonsorem, qui familie rusticæ causa pa-
rati sunt, putat contineri. Item fabrum, qui villæ reficiendæ
causa paratus sit: & mulieres, quæ panem coquant, quæq;
villam seruent. Item molitores, si ad vsum rusticum parati
sint. Item focariam & villicam, si modò aliquo officio vi-
rum adiunget. Item lanificas, qui familiam rusticam vestiunt,
& quæ pulmentaria rusticis coquant. Sed an instrumen-
ti instrumentum legato instrumento contineatur, queritur?

Hæc

De instructo vel instrumento legato. 312

Hæc enim, quæ rusticorum causa parantur, lanificæ, & lanæ,
& tonsores, & fillones, & focariæ, non agri sunt instrumen-
tum, sed instrumenti. Puto igitur etiam focariam contineri:
sed & lanificas, & ceteros, qui suprà enumerati sunt. & ita
Seruium respondisse, auditores eius referunt. Vxoribus quo-
que eorum & infantibus, qui suprà enumerati sunt, in eadem
villa agentes credendum est voluisse testatorem legato cō-
tineri. Neque enim duram separationem iniunxisse, creden-
dus est. Si aliqua parte anni in fundo pascuntur pecora,
aliqua parte his pabulum conducitur: vel serui, si aliqua par-
te anni ager per eos colitur, aliqua parte in metecedem mit-
tuntur: nihilominus instrumento continentur. Cellarium
quoque ideo præpositum, ut rationes saluæ sint: item ho-
stiarium, mulionemque instrumenti esse constat: & molas,
& machinas, foenum, stipulas, asinum machinarium, ma-
chinam frumentariam, vas aheneum, in quo faba coquere-
tur, & defrutum fieret: & aqua ad bibendum, lauandamque
familiam pararetur, instrumenti esse: & cribra, & plaustra,
quibus sterco cucatur. Ea verò, quæ solo continerentur, in-
strumenti fundi non esse, Cassius scribit: veluti arundineta,
& salicta, antè, quā ex ea sint: quia fundus fundi instrumen-
tum esse non possit. Sed si cesa sint, puto contineri: quia que-
rendo fructui deseruiunt. Idem & in palis erit dicendum.

Si in agro venationes sint: puto venatores quoque, & ve-
stigatores, & canes, & cetera, quæ ad venationes sunt neces-
saria, instrumento contineri: maxime si ager ex hoc redi-
tum habuit. Et si ab aucupio reditus fuit, aucupes & pla-
gæ, & huius rei instrumentum, agri instrumento contine-
buntur. Nec mirum, eū & aues instrumento exemplo a-
pium contineri, Sabinus & Cascellius putauerint. Si quis
eodem instrumento in plurimis agris utatur: cuius agri in-
strumentum sit, queritur? Et ego arbitror, si quidem apparet
voluntas patrisfamilias, cuius potius agro destinauerat, eius
esse instrumentum. ceteri enim agri muniuntur veluti ab
hoc agro. Si non appareat, nullius instrumento cedit. Ne-
que enim pro parte diuidimus instrumentum. Supellex,
cetera, quoque, si qua in agro fuerunt, quod instructior esset
paterfamilias, instrumento fundi nō continentur. Si do-
mus sit instrumentum legatum: videndum, quid contineat-
ur.

Digestorum lib. XXXIII.

tur. Et Pegafus ait, instrumentum domus id esse, quod tempestatis arcende, aut incendij causa paratur, non quod voluptatis gratia. Itaque neque specularia, neque vela, quæ frigoris vel umbræ causa in domo sunt, debenturque sententia Cæsij fuit: qui dicebat, inter instrumentum & ornamenti multum interesse. Instrumenti enim ea esse, quæ ad tutelam domus pertinerent: ornamentum, quæ ad voluptatem: sicuti tabulas pictas. Vela autem Cilicia instrumenti esse Cassius ait: quæ ideo parantur, ne ædificia vento vel pluvia laborent. Acetum quoque, quod incendij extinguendi causa paratur: item centones, siphones, perticas quoque & scalas, & formiones, & spongias, & amas, & scaphas contineri, plerique, & Pegafus aiunt. Tegulam etiam & tignum eius rei causa paratum, instrumento contineri, si ad huiusmodi causam habeat tigna parata, ad alios usus non deferuentia. Proinde & fulcimenta, si qua habebat huic rei necessaria: etiam ea instrumento domus continebuntur. De velis, quæ in hypethris extenduntur, item de his, quæ sunt circa columnas, Celsus scribit, magis suppellectili adnumeranda. & ita Sabinum & Cassium putare. Canales autem & harpagones & amas instrumento contineri constar. Item perticæ, quibus aranæ deteguntur: item spongiæ, quibus columnæ, paumeta, podia exterguntur: ita quoque, quæ ad lacunaria admoventur, instrumenti sunt: quia mundiorem domum reddunt. Papinianus quoque lib. vij. Responsorum ait: § Sigilla, & statua adfixæ instrumento domus non continentur, sed domus portio sunt. Quæ verò non sunt adfixæ, instrumento non continentur. ea enim (inquit) suppellectili adnumerantur. excepto horologio æreo, quod non est adfixum. Nam & hoc instrumentum domus putat contineri: sicut prothyrum domus. Si velamen est (inquit) instrumento domus continetur. Si stule autem, & canales, & crateres, & si qua sunt alia ad aquas salientes necessaria: item seræ & clauæ, magis domus portio, quam domus instrumentum sunt. Specularia quoque adfixa, magis puto domus esse partem. Nam in emptione domus & specularia & pegmata cedere solent: siue in edificio sint posita, siue ad tempus detracta. Sed si non sint reposita, ad hoc tamen sint, ut suppleantur si qua desint: instrumento potius continebuntur. Cancellos quoque instrumento

† In hunc locum vi. de Alex. ab Alex. Geni. die. li. 5. c. 7. 4. circa finem.

De instructo vel instrumento legato.

313

strumento contineri puto. Sed si fundus non sit cum instrumento legatus: sed ita ut instructus esset: quæ sita est, an amplius contineatur, quam si cum instrumento legatus esset? Et Sabinus libris ad Vitellium scribit, satendum esse, plus esse cum instructus fundus legatur, quam si cum instrumento. quam sententiam quotidie increfcere & inualescere videmus. Quanto igitur hoc legatum vberius sit, videndum est. Et Sabinus definit, & Cassius apud Vitellium notat: Omnia quæ eo sunt collata, ut instructior esset paterfamilias: instructo (inquit) continebuntur. Hoc ergo legato non tantum agri instrumentum, sed & proprium instrumentum suum reliquisse videtur. Proinde si fundus sit instructus legatus, & supellex continebitur, quæ illic fuit, usus ipsius gratia: & vestis non solum stragula, sed & qua ibi uti solebat. Mensæ quoque, choreæ, vel si quæ alie: ite vitrea, & auræ & argentæ: vina quoque si qua fuerint, usus ipsius causa continebuntur: sed & si quid aliud utensilium. Sed si qua eo congesserat non usus sui causa, sed custodiæ gratia: non continebuntur. Vina etiam, quæ in apothecis sunt, non cedent. Et hoc iure utimur, ut quæ illic paterfamilias quasi in horreo habuit, hæc non contineantur. Celsus quoque libro decimo octavo Digestorum scribit, fructus ibi repositos ut venissent, vel in alium usum, quam fundi connererentur, instructo fundo non contineri. Idem Celsus eodem libro ait, etiam supellectilios & ceteros hoc genus seruos contineri, quibus instructus erat in eo fundo: extra eos, qui libertatem acceperunt, & qui tute morari solebant. Si instructum fundum legasset: ea pædagogia, quæ ibi habebat, ut cum eo venisset, præsto essent in triclinio, legato continentur. Contubernales quoque seruorum, id est, uxores & natos, instructo fundo contineri, verum est. Instructo item fundo, & bibliothecam, & libros qui illic erant, ut quoties venisset, vteretur, contineri constar. Sed si quasi apotheca librorum vtebatur: contra erit dicendum. Neratius quoque libro quarto Epistoliarum Rufino respondit: instructo fundo, & suppellectilem, & vina, & mancipia non solum ad cultum custodiamve villæ, sed etiam quæ ipsi patrifamilias in ministerio ibi essent, legato cedere. Imagines autem hæc solæ legatæ videntur, quæ in aliquo ornatu villæ fuerunt. Papinianus ff. Infor. R. quoque;

Digestorum lib. XXXIII.

quoque prædiis instructis legatis mancipia non contineri, quæ temporis causa illic fuerunt, ac non eo animo translatæ paterfamilias, ut aut fundi, aut sui instrumentum faceret.

Idem respondit: prædiis instructis legatis, actorem ex his in provinciam missum, ut ordinatis negotiis ad pristinum actum rediret, legato prædiorum cedere, quanvis nondum redierit. Idem respondit: instructis horreis legatis, etiam vina, quæ ibi fuerunt, quod dominus esset instructior, contineri. aliud esse si horrea ibi habuit, unde instruebat vel in urbe vel in aliis prædiis. Idem respondit: domo per fideicommissum relicta cum suppellectile Claudio Hieronymiano clarissimo viro ab Umbrio Primo, & mensas & ceteram suppellectilem, quæ in hortis paterfamilias in proconsulatu profecturus contulerat, ut tutiore loco essent, contineri. Idem respondit, theriacam quoque, & cetera medicamenta, quæ secessus causa dominus ibi habuisset: & vestem propter secessum ibi depositam: instructo fundo legato inesse. Idem respondit, domo ita ut instructa est cum omni iure suo legata: urbanam familiam, item artifices, quorum opere ceteris quoque prædiis exhibebantur legato non contineri. Ostiarii autem (inquit) topiarii, dictarii, aquarii domui tantum deservientes, continebantur. Sed quod de artificibus ait, falsum est, si eius domus causa parati sunt: licet ab his quoque prædiis commodabantur. Idem respondit, domo instructa legata, mensas choreas & libros non contineri. sed hoc falsum est. Nam omne, quicquid in domo fuerit, ut instructior ibi esset paterfamilias, continetur. Suppellectile autem patrisfamilias instrumentum esse nemo dubitat. Denique Neratius libro quarto Epistolarum Marcello fratri suo respondit, etiam vestis domus instructæ legato contineri: maxime (inquit) in proposita specie. proponebatur enim, qui legauerat, argentum & rationes exceperat. Nam qui hæc (inquit) exceperat, non potest non videri de ceteris rebus, quæ in ea essent, sensisse. Sed & ipse Papinianus eodem libro Responsorum ait, patrem perceptoris ac fore perceptoris, qui duos filios, totidemque filias heredes instituerat, ita legasse: FILIIS MARIBVS DOMVM MEAM INSTRVCTAM DO LEGO, MARIQVE IVBEO. Merces & pignora an continentur, quæri posset. Sed facilem iudici voluntatis coniecturam fore, quæ

De instructo vel instrumento legato. 314

et ceteris patris facultatibus examinatis. Celsus scribit: servus, qui in fundo moraretur, legatis vicarios eorum non contineri nisi appareat & de vicariis eo sensisse. Papinianus quoque libro septimo Responsorum, uxori, cui vir omnia, quæ in domo erant, ab hærede filio præstari voluit: cautiones debitorum, emptionesque servorum non videri legatas respondit: nisi (inquit) ex alia parte & de servis eo cogitasse apparuerit: scilicet, ut eorum servorum ei legasse videatur emptiones, quos & ipsos voluit ad eam pertinere.

Enumeratio specierum respiciens actum legandi, non restringit genus præcedens. item quando una legatur genus, alteri species: a legato generis species videtur exempta. hoc dicit cum G. S. legatolus.

Si quis fundum ita ut instructus est, legaverit: & adiecerit cum suppellectile vel mancipijs, vel una aliqua re, quæ nominatim expressa non erat: utrum minuit legatum addiuciendo speciem: an verò non, queritur? Et Papinianus respondit: non videri minuit, sed potius ex abundantia adiectum. Idem Papinianus libro septimo Responsorum ait: instructis hortis filio legatis, mater argentum muliebri filix legaverat. Respondit: etiam id argentum muliebri, quod in hortis habuit, ut ibi esset instructior, ad filiam pertinere.

Taberna nomen est loci: caupona nomen est negotiationis. Bartolus.

XIII. PAVLE.

Taberne cauponique instrumento legato, etiam institores contineri, Neratius existimat. Sed videndum, ne inter instrumentum taberne, & instrumentum cauponæ sit discriminis: ut taberne non nisi loci instrumenta sint, ut doliarum vasa, vestiones, ancones, calices, & trullæ: quæ circa cenam solent trahi: ut vinee, & coganæ, & sextaria, & similia. Cauponique autem cum negotiationis nomen sit, etiam institores. Instrumento balneario legato, etiam balneariorum contineri, Neratius respondit.

XIII. FORM.

Continetur autem & fornicator.

XV. POMPONIUS.

Si ita testamento scriptum sit, QUAE TABERNARVM EXERCENDARVM, INSTRVENDARVM, PISTRINI, R. ij. CAVFO.

Digestorum lib. XXIII.

CAMPONIAE CAUSA FACTA PARATAQUE
SUNT, DO LEGO: his verbis Serui⁹ respondit, & ca-
ballos, qui in pistrinis essent, & pistoris, & in cauponia in-
sitores, & focariam, mercesque, quæ in his tabernis essent, le-
gatas videri. Domo instructa, responsum est, suppellectilem
legatam, non etiam vina: quia domus vinis instructa intelli-
gi non potest.

Instrumento fundi cedit mulier, quæ illam custodit, sicut or-
faluarius. Bar.

Mulier villæ custos perpetua in fundo, qui cum instrumē-
to legatus est, aut instructo: cōtinebitur, sicut saluarius. par-
enim ratio est. Nam desiderant tam villæ, quàm agri custo-
diam: illic, ne quid vicini, aut agri, aut fructuum occupent:
hic, ne quid cæterarum rerum, quæ in villa continentur. Vil-
la autem sine vlla dubitatione pars fundi habetur.

Villa instrumento non continetur suppellex. Bar.

XVI. ALFENVS.

Villæ instrumento legato, suppellectilem non contineri,
verius est. Vineæ & instrumento eius legato, instru-
mentum vineæ nullum esse, Seruius respondit, qui eum con-
sulebat, Cornelius respondisse aiebat, palos, perticas, rastros,
ligones, instrumenti vineæ esse. quod verius est. Quidam
vixi suæ fundum, ut instructus esset, in quo ipse habitabat,
legauit. Consultus de mulieribus lanificis, an instrumento
continentur: respondi: non quidem esse instrumenti fun-
di, sed quoniam ipse paterfamilias, qui legasset, in eodē fun-
do habitasset: dubitari non oportere, quin etiam ancillæ &
ceteræ res, quibus paterfamilias in eo fundo esset instructus,
omnes legatæ viderentur.

Pistoris vel baluatoris vel lanionis instrumento legato, omnia
necessaria ad suum ministerium continentur. Bar.

XVII. MARTIANVS.

Item pictoris instrumento legato, ceræ, colores, similiaque
horum legato cedunt: itē peniculi, & cauteria, & conchæ.
Instrumento piscatorio contineri Aristo ait naucellæ,
quæ piscium capiendorum causa paratæ sunt. Sed & pisca-
tores contineri, verius est. Instrumento balneario legato,
dictū est, balneariū sic instrumento cōtineri balneario, quo-
modo instrumento fundi saluarius & topiarius, aut in-
strumento

De instructo vel instrumento legato. 315

strumento cauponia inuitorem: cum balneæ sine balneato-
ribus vsum suum præbere non possint.

XVIII. PAVLVS.

Cum de lanionis instrumento queritur: semota carne,
mensas, pondera, ferramenta, & alia, quæ lanionis car-
nis causa parata sunt: item trutinas, cultros, dolabras instru-
mento relinquimus. Instrumento legato, aliquando & per-
sonas legantium necesse est inspicere: ut ecce pistorio instru-
mento, ita ipsi pistoris inesse videri possunt, si paterfamilias
pistrinum exercuerit. Nam plurimum interest, instrumentū
pistoribus, an pistrino paratum sit. Alinam molendariam
& molam negat Neratius instrumento fundi contineri.

Item cacabos & patinas instrumento fundi esse dicimus:
quia sine his pulmentarium coqui non potest. Nec multum
refert, inter cacabos & aheneum, quod supra focum pender.
hic aqua ad potandum calefit: in illis pulmentarium coqui-
tur. Quod si aheneum instrumento continetur, vrci quoque,
quibus aqua in aheneum funditur, in idem genus redigun-
tur: ac deinceps in infinitum primis quibusque proxima co-
pulata procedunt. Optimum ergo esse Pedius ait, non pro-
prium verborū significationem scrutari, sed in primis quid
testator demonstrare voluerit: deinde, in qua præsumptione
sint, qui in quaque regione commoratur. Cum de villico
quereretur, an instrumento inesset, & dubitaretur: Scævola
consultus respondit, si non pensionis certa quantitate, sed si de
dominica coleret, deberi. Idem consultus de meta mo-
lendaria respondit, si rusticis eius fundi operariis molere-
tur, eam quoque deberi. Est autem meta inferior pars mole,
catillus superior. De bubulco quoque ita respondit: siue de
eo, qui bobus ibi araret: siue de eo, qui boues eius fundi ara-
tores pasceret, quereretur, deberi. De putatoribus quoque
respondit: si eius fundi causa haberentur, inesse. Pastores
quoque & fossiores ad legatarium pertinere. Item cum fun-
dus ita legatus esset: *MAHVIO FVNDVM SEIANVM,*
ITA VT OPTIMVS MAXIMVSQVE EST,
CVM OMNI INSTRVMENTO RVSTICO ET
VRBANO ET MANCIPIS, QVÆ IBI SVNT:
& quereretur, an semina deberentur? respondit, verius esse
deberi: nisi aliud testatorem sensisse hæres probaret. Idem
respondit,

Digestorum lib. XXIII.

respondit, de frumento reposito ad mancipiorum exhibitionem. In instrumento medici esse collyria, & emplastra, & cetera eius generis, Cassius scribit.

Ennumeratio quorundam individuum a legato generis eximit speciem, sub qua individua enumerata comprehenduntur. Bartolus.

Cui fundum instructum legauerat, nominatim legauit mancipia. Quæsitum est, an reliqua mancipia, quæ non nominasset, instrumento cederent? Cassius ait, responsum esse, tamen si mancipia instructi fundi sint, tamen videri eos solos legatos esse, qui nominati essent: quod apparet, non intellexisse patrem familiam instrumento quoque seruos adnumeratos.

In dubio ex videntur esse in fundo, quæ maiori parte anni ibi sint. Bartolus.

Sabinus. Cui fundus, quæque ibi sint, legata sunt: ei fundus & omnia, quæ in eo solita sunt esse, quæque ibi maiore parte anni morabantur, & qui in eum manendi causa recipere se consueverunt, legati videntur. At si qua consuetudo in fundo congeita contra naturam sunt, quo legatum cumularetur, ea non videntur legata esse.

Si enumeratio specierum uenit ad determinationem uerbi per quod genus significatur, uidetur falsa causa determinationis. Bartolus.

Quidam cum ita legasset, VILLAM MEAM ITA UT IPSA POSSEDI, CVM VPPELLECTILE, MENSIS, MANCIPIIQUE, QUAE IBI DEFUTABANTUR, VRBANIS ET RVSTICIS, VINISQUE, QUAE IN DIEM MORTIS MEAE IBI ERVNT, ET DECEM AVREIS: & quaereretur cum in die mortis ibi libros, & vitreamina, & vestisipiam habuerat, an ea omnia legato cederent, quonia quædam numerasset? Scæuola respondit: specialiter expressa legato cedere. Domum instructam legauit cum omnibus adfixis, queritur de instrumentis debitorum, an ea legatarius habere possit? Respondi: secundum ea, quæ proponerentur, non posse.

Legatum instrumenti est inuiciale, ideo recipit augmentum usque ad mortem testatoris, item enumeratio specierum in dubio fit causa augendi legatum. Bartolus.

XIX.

De instructo vel instrumento legato. 316

XIX. IDEM.

Si mancipia, quæ post testamentum factum in fundum seise relictum a testatore inducta, fundi colendi gratia in eodem fundo fuerint: ea quoque instrumento fundi contineri respondi. Quauis enim ea mancipia testator demonstrasset, quæ tunc ibi essent, cum legaretur: tamen non minuendi legati, sed augendi causa, mancipiorum quoque fecit mentionem. Ceterum instrumento fundi mancipia quoque colendi agri causa inducta contineri non ambigitur. PAULVS respondit: villæ instrumento neque fructus repositos, neque equitum contineri: supellectilem autem legato cedere: seruorum verò arte fabrica peritum, qui annuam mercedem prestabat, instrumento villæ non contineri.

Per enumerationem specierum factam in codicillis restringitur legatum generis factum in testamento. Nar.

XX. SCÆVOLA.

Sei ex parte heredi instituta, si hæres erit, fundos per præceptionem dederat instructos cum suis villicis & reliquis colonorum: & codicillis ita scripsit: POSTEA MIHI VENIT IN MENTEM, ETIAM FUNDOS, QUOS RELIQUI, ITA UT SVNT INSTRVCTI RVSTICO INSTRVMENTO, VPPELLECTILE, PROORE, ET VILLICIS, CVM RELIQUIS COLONORVM, ET APOTHECAM, HABERE VOLO. Quæsitum est, an etiam ea, quæ patrisfamilias usus quotidiani causa in fundo fuerint, legato continerentur? Respondit: testamento quidem, ut proponeretur, Sei: insuper fundum legatum: verum non amplius deberi, quam in codicillis, quos sanè post obliuionem testamentariæ scripturæ fecisset, instructi appellatione contineri se velle, manifestè ostendisset.

Legato fundi instructi non cedit seruus qui colit data mercede. Bartolus.

Liberto suo quidam prædia legauit, his verbis, SEIO LIBERTO MEO FVNDOS ILLVM ET ILLVM DOERGO, ITA UT INSTRVCTI SVNT CVM DOCTIVS ET RELIQUIS COLONORVM, ET SALTARIIS CVM CONTYBERNALIBVS SVIS ET FILIIS ET FILIARVS. Quæsitum est, an Stichus seruus?

R. iij qui

Digestorum lib. XXXIII.

qui pradium vnum ex his coluit, & reliquatus est, amplam summam, ex causa fideicommissi Seio debeatur? Respondit: si non fidei dominica, sed mercede (vt extranei coloni solent) fundum coluisset: non deberi.

¶ Virtus copulationis qualitatem precedentis legati repetit insequenti. Bartolus.

CAIO SEIO ALVINO MEO FUNDOS MEOS ILLVM ET ILLVM ITA VT INSTRVCTI SVNT, ET DOMVM SVPERIOREM DARI VOLO. Quæsitum est, an etiam domum instructam dari voluerit? Respondit: secundum ea, quæ proponerentur, ita videri dedisse, nisi is, à quo peteretur, aliud testatorem sensisse manifeste doceret: at si habitationis, id est, ædificij instrumentum legasset, non cedere seruos operæ æliue rei paratos.

¶ Debita in notationem deducta legato instrumenti non cedunt. Bartolus.

Prædia vt instructa sunt cum donibus, & reliquis colonorum & villicorum, & mancipiis, & pecore omni legauit, & cum pecuniis & actore. Quæsitum est, an reliqua colonorum, qui finita conductione interposita cautione de colonia discesserant, ex verbis superscriptis legato cedant? Respondit: non videri de his reliquis esse cogitatum. Idem quæsitum in actore legato, an vxor & filia legato cedant: cum actor non in prædiis, sed in ciuitate moratus sit? Respondit: nihil proponi, cur cedant. Idem quæsitum, cum testator facto testamento in prouinciam sit profectus: an ea mancipia, quæ post profectum eius, aut mortem sine cuiusquam auctoritate sponte sua ad parces & notos sibi homines in fundos legatos transissent, legato cedant? Respondit: non legatos eos esse, qui fortè veluti comiteantes transissent.

¶ Non videtur absens a fundo qui alibi causa disciplina: est missus. Bartolus.

PAMPHILAE LIBERTAE MEAE DARI VOLO FUNDVM TITIANVM CVM INSTRVMENTO, ET HIS, QUI IN EODEM SVNT, CVM MORIAR. Quæsitum est, si Seichus seruus ex eo fundo ante annum testatoris mortis abductus, & in disciplinam traditus, postea in eum fundum non reuersus sit, an debeatur?

De instructo vel instrumento legato.

317

beatur? Respondit: si studedi causa misisset, non quò à fundo cum aliorum transferretur: deberi.

¶ Casa deputata ad usum fundi, et cum eo uno nomine mancipata, legato fundi cedunt. Bartolus.

TYRANNÆ SORORI MEAE FUNDVM MEVM GRACIANVM CVM STABVLO ET INSTRVMENTO RVSTICO OMNI RELINQVO. Quæritur, an fundi appellatione etiam pascua, quæ ad eum simul cum fundo peruenerunt, & quæ semper in vñbus huius possessionis habuerat, legato cederet? Respondit: si prætatione haberentur: ea quoque deberi.

¶ Quod alibi causa custodia: est repositum, instrumentum domus cedit. Bartolus.

Instructis domibus legatis, grabatis argento inaurato testis mortis Titie tempore in domibus non est reperitus, sed in horreis tantisper conditus. Quæro, an is quoque præstandus sit? Respondit: si in domo esse soleret, & quò tutiore loco haberetur, interim in horrea adlatu esset, nihilominus præstandum. Quod adiecit testator, VT I POSSEDI: an hoc significet, sicuti instructa in die mortis habuerat, id est, cum mancipiis, pecoribus, instrumentum rustico? Respondit: non de iure quæri.

¶ Fundo simpliciter legato absque mentione instrumenti: ea continentur quæ in textu exprimuntur. Bartolus.

XXI. POMPONIUS.

Cum fundus sine instrumento legatus sit: doliæ, molæ oliuariæ, & prælum, & quæcunque infixæ inædificatæque sunt, fundo legato continentur. Nullæ autem ex his rebus, quæ moueri possunt, paucis exceptis, fundi appellatione continentur. De molis tum quæri solet, cum ita adfixæ, itaue inædificatæ sunt, vt partes ædificiorum esse videantur.

XXII. PAVLVS.

Fundo legato, vt optimus maximusque est, retia apraria, & cætera, quæ venationis instrumento continentur, ad instrumenta pertinent: si quæstus fundi ex maxima parte in venationibus consistat. Fundo legato cum mancipiis & pecoribus, & omni instrumento rustico & urbano, peculium actoris ante testatorem defuncti (si ex eodem fundo fuerit)

Digestorum lib. XXXIII.

fuerit) magis placet ad legatarium pertinere.

XXIII. NERATIVS.

Cum queritur quod sit taberne instrumentum: interesse, quod genus negotiationis in ea exerceri solium sit.

XXIII. PAVLYS.

Fundus, qui locatus erat, legatus est cum instrumento. Etiam instrumentum, quod colonus in ea habuit, legato cedit.

XXV. IDEM.

An quod coloni fuit, an tantum id, quod testatoris fuit? Et hoc magis dicendum est: nisi nullum domini fuit.

Ultud instrumentum, quod est in fundo, inspicitur: non quod fundus sustinere potest. *U*artolus.

XXVI. IAROLENVS.

Fundi instrumento legato, id pecus cedere putabat Tubero, quod is fundus sustinere potuisset. Labeo contra. Quid enim fiet (inquit) si cum mille onas fundus sustinere potuisset, duo milia ouium in eo fundo fuerint? quas oues potissimum legato cessuras existimabimus? Nec quaerendum esse, quid debuisset parari pecoris instrumenti fundi causa, sed quid paratum esset. Non enim ex numero, aut multitudine legata aestimanda esse. Labeonis sententiam proba.

Qui legat instrumentum fundi ubi est fornax, non uidetur legare fornacem. *U*ar.

Quidam cum in fundo figlinas haberet, figulorum opera maiore parte anni ad opus rusticum utebatur: deinde ei fundi instrumentum legauerat. Labeo & Trebatius non videri figlinas in instrumento fundi esse aiunt.

Qua quo remouetur principale, & eius accessorium. *U*ar.

Item cum instrumentum omne legatum esset, excepto pecore: pastores ouiliones, ouilia quoque legato contineri, Osilius non recte putat.

XXVII. IDEM.

Olia fistilia, item plumbea, quibus terra adgesta est, & in his viridaria posita, ardiu esse Labeo & Trebatius putant, ita id verum esse puto, si ita illigata sint edibus, ut ibi perpetuo posita sint. Molas manuaras quidem suppellectilis, iumentarias autem instrumenti esse, Osilius ait. Labeo, Cascellius, Trebatius neutras suppellectilis, sed potius instrumenti putant esse, quod verum puto.

*U*nter

De instructo vel instrumento legato.

318

Instrumento fundi maritimi non cedunt serui piscatores domum sequentes. *U*ar.

XXVIII. SCAEVOLA.

Pradia maritima cum seruis, qui ibi erunt, & omni instrumento, & fructibus, qui ibi erunt, & reliquis colonorum nutritori suo legauit. Quæritur, an serui piscatores, qui solebant in ministerio testatoris esse, & quocumque cum sequi, & vrbicis rationibus fungebantur, nec mortis testatoris tempore in pradiis legatis deprehensi fuerunt, legari esse videantur? Respondi: secundum ea, quæ proponerentur, non esse legatos.

Qui peregrinatur ad tempus, cedit instrumento fundi, item fructus non expressi non cedunt. *U*ar.

Adfini suo ita legauit, **F**UNDVM CORNELIANVM TITIO ITA VT EST INSTRVCTVS CVM OMNIBVS REBVS ET MANCIPIIIS, ET RELIQUIS COLONORVM, DARI VOLO. hæc testatrix Romæ litis causa ex Aphrica veniens, mancipia quedam ex fundo supra scripto, quæ citius per hyemem ad oram legeret, secum adduxit. Quæritur, an ea mancipia fideicommissa cedant, cum quedam ex his rusticis officiis ad tempus peregrinationis abducta sint relictis cõseruabatur, & filiis suis, & quedam matribus & patribus? Respondi: mancipia, de quibus quaeretur, secundum ea, quæ proponerentur, ex causa fideicommissi deberi. Idem quæ sit, an tractus eiusdem fundi, qui ibi in die mortis coacti manserint, fideicommissa cedant, cum plenissima testatoris erga adfinem voluntas ab eo quoque manifestetur, quo reliqua colonorum eiusdem possessionis ad eum pertinere voluerit? Respondi: in huiusmodi scriptura posse hoc solum responderi: quærendum, an manifeste appareat defunctam id, de quo quaeretur, dari voluisse.

Generali legato eorum quæ in fundo erant, cedant omnia, nisi aliud de mente testatoris appareat. *U*ar.

Liberto, quæ herede ex parte scriptis, fundum per præceptionem dedit, hæc verba, **P**AMPHILE LIBERTE PRÆCIPITO, TIBI QVÆ HABITO FVNDVM MEVM TITIANVM ET AGELLVM SEMPRONIANVM CVM INSTRVMENTO ET HIS QVÆ IN EODVM ERVNT, CVM MORIAR, FAMILIAQVE, QVÆ

Digestorum lib. XXXIII.

QUAE IN EO FVNDUS MORATVRE, EXCEPTIS QUOS MANVMISERO. Quæsitum est, cum testator in eo fundo aliquantum vini habuerit in doliis, quod viuis totum vendiderat, & partem tertiam precij pro eo acceperat: an vinum in doliis remanens, ad libertum ex causa præceptionis pertineat? Respondi verbis, quæ proponerentur, contineri: nisi manifestè contrariam voluntatem cohæredes adprobent. In eo fundo instrumēta, calendaria, & nummos reliquit. Respondi: de nummis quoque, vt supra responsum est.

Legare fundum sicut est vel sicut erit, æquiparatur legato fundi instrumēti. *Barolus.*

Ita legatū est: SEPTITIAE SORORI MEAE FVNDI PATERNI MEI SEIANI PARTEM DARI VOLO SICVT EST, ET ALTERAM PARTEM ITA VT IN DIEM MORTIS FVERIT. Quæsitum est, an ex verbis superscriptis* asseres & præla iam disposita paratæque, vt immitterentur ædificio: item instrumentum vrbani & rustici, cum mancipiis, quæ fundi causa erūt, ad legatariam pertineant? Respondi: possunt hæc verba, SICVT EST, ad instructum referri.

Fundos legauit in hæc verba: SEMPRONIO FRATRI MEO HOC AMPLIVS FVNDOS MEOS ITA, VT INSTRVCTI SVNT, CASSIANVM NOMIANVM CVM SVIS SALICTIS ET SYLVIS. Quæsitum est, cum sylæ & salicta nō in fundis superscriptis sint, sed in adiectis agellis, & quos simul testator comparauit, nec sine his fundi coli possint: an legato cederent? Respondi: id tantum cedere legato, quod verbis comprehendisset.

Cum legato fundi instrumēti inspicitur tempus mortis. *Bar.*

XXIX. IDEM.

Lucius Titius fundum, vt erat instructus, legauerat. quæsitum est, fundus instructus, quem admodū dari debeat, vtrum siue instructus fuit mortis partia familiæ tempore, vt quæ medio tempore adgnata, aut in fundum illata sunt, hæredis sint: an verò instructus fundus eo tempore inspicere debeat, quo factum est testamentum: an verò eo tempore, quo fundus peti cœpit, vt quicquid eo tempore instrumenti deprehen-

De peculio legato.

319

prehendatur, legatario proficiat? Respondit: ea, quibus instructus sit fundus, secundum verba legati, quæ sunt in eadem causa, cum dies legati cedit, instrumento contineri.

Disponens, & dispositum non comparatur se sub eodem genere, item quæ differunt secundum plus & minus, non differant genere, sed specie. *Bar.*

XXX. LABEO.

Si nauem cum instrumento emissi, præstari tibi debet scapha naui. PAVLVS. Imò contrā. Etenim scapha naui non est instrumentum naui. etenim mediocritate, non genere ab ea differt. Instrumentum autem cuiusque rei necesse est alterius generis esse, atque ea, cuius sit. quod & PROPONIO libro septimo Epistolarum placuit.

De peculio legato. Titulus. VIII.

I. PAVLVS.

Seruo legato cum peculio, & alienato, vel manumisso, vel mortuo, legatū etiam peculij extinguitur.

II. CAIUS.

Nam quæ accessionum locum obtinent, extinguuntur, cum principales res peremptæ fuerint.

III. PAVLVS.

Et si ancilla cum suis natis legata sit, etiam mortua ea, vel alienata, vel manumissa, nati ad legatarium pertinebunt: quia duo legata sunt separata.

IIII. CAIUS.

Sed & si quidem cum vicariis suis legatus sit seruus: durat vicariorum legatum, etiam mortuo eo, aut alienato, aut manumisso.

V. PAVLVS.

Peculio legato, constat hæredem nomina pecuniaria persequi posse, & insuper ipsum (si quid debeat seruo) reddere legatario debere.

Cuiuslibet debet seruus cui legata est libertas etiam peculio iudicabit integra corpora peculij si uero est debitor, diminuentur corpora peculij pro rata.

VI. VLPIANVS.

Si peculium legetur, & sit in corporibus (puta fundis vel arboribus)

Digestorum lib. XXIII.

Ad si quidem nihil sit, quod servus domino, vel consensu liberisve domini debeat integra corpora vendicabuntur. Si vero sit, quod domino, vel superscriptis personis debeatur: diminui singula corpora pro rata debebunt. & ita Iulianus & Celsus putant.

¶ Peculium non potest legari non deducto aere alieno, quod si ita legatum fuerit, talia verba nihil adiciunt legato, nec intant ipsam legatum.

Et si fuerit legatum peculium, non deducto aere alieno, vendendum, ne inutile legatum sit: quia quod adicitur, contra naturam legati sit. Sed putaverim hanc adiectionem non vitare legatum, sed nihil ei adicere. nec enim potest crescere vendicatio peculij per hanc adiectionem. Plane si proponas legatarium nactum possessionem rerum, exceptione doli aduersus heredem vendicantem uti potest. habet enim in solidis rebus voluntatem aeris alieni non deducendi. Sed & si dominus remittere se seruo quod debet, vel nihil sibi serui debere significauit, valet haec adiectio: quia nuda voluntate potest dominus seruo remittere, quod ei debet.

¶ Si dominus meus me seruum suum ordinariū manumisit: ex nullo legante seruum vicarium meum addetur nubi etiam peculium vicarii legasse.

Vicario autem meo mihi legato, an & vicarij mei peculium ad me pertineat, queritur. Et putamus, contineri legato eius vicarij peculium, nisi aduersa sit voluntas testatoris.

Si seruus & vicarium eius liberi esse iussi sint, eiusque peculia sua legata sint: verba secundum voluntatem testatoris exaudienda, tanquam de duobus separatisque peculij testatore locuto, & secundum haec vicarij vicarij non communicabunt: nisi haec mens fuit testantis. Sicut autem aere alienum, hoc est, quod debetur domino, minuit legatum peculium: ita per contrarium id, quod dominus debet seruo, augere debet. Sed huius sententiae aduersatur rescriptum Imperatoris nostri, & patris eius, quod ita est: Cum peculium seruo legatur, non etiam id coeditur, ut petitionem habeat pecuniae, quam se in rationes domini impendisse dicit. Quid tamen, si haec voluntas fuit testatoris: cur non possit consequi? Certè compensari debet hoc, quod impendit cum eo, quod domino debetur. An & quod dominus scripsisset se seruo debere, peculio

De peculio legato.

320

culio legato cedere: Pegasus negat. idem Nerua. Et cum Cneus Domitius filiae suae peculium, quod eius esset, legasset: & annum, quod ei solutus erat dare, biennio non dedisset, sed in rationibus suis retulisset, filiae se debere quinquaginta: Atilicinus existimauit, legato non cedere, quod verum est: quia consonat rescripto. Non solum autem quod domino debetur, peculio legato deducitur, sed & si quid heredi debitum fuerit.

VII. POMPONIUS.

¶ Si quis creditori suo adrogandum se dederit, & agatur de peculio cum adrogatore: idem puto dicendum, quod de herede dicitur.

VIII. VLPIANUS.

¶ Denique Pegasus respondit, si statulibero, cui peculium legatum sit, heres interim crediderit, id ipso iure detrahi: & singula corpora per hoc aere alienum diminui. Proinde si pure libertate acceperit, & heres, vel vivo domino, vel ante aditam hereditatem seruo crediderit, legatum peculij minuetur, secundum Iuliani sententiam, licet dominus serui nunquam fuerit.

¶ Si duos seruos suos testator manumittendo eisdem peculia eorum legauit, quod alter seruus debet alteri, deducitur de peculio serui debitoris: & accedet peculio serui creditoris.

Qui Stichum & Pamphilum seruos habebat, testamento eos manumisit, & vnicuique peculium suum legauit. Placet quod alteri debet, de peculio eius decedere, & alterius legato accedere. Item queritur, si seruo libertas data sit, si decem dedisset heredi, peculiumque ei legatum sit: an decem, quae dedisset heredi, debeant de peculio decedere? Et est verum, quod Sabino placuit, hoc minus esse in peculio legato. Plus ait Sabinus, si statuliber seruum heredi vendiderit, perinde desinere cum in peculio esse, atque si extraneo vendidisset. His consequenter queritur, si seruus cum domino de libertate pactus fuerit, & parte pecuniae dederit, & ante, quam residuum daret, dominus decederet, liberumque esse testamento iusserit cum peculio legato: an quod domino dederit, in peculio sit imputandum? Et ait Labeo, de peculio decedere. Plane si nondum dederat, sed donec totum traderet, pro deposito apud eum fuerit: id in peculio esse placuit. Item si seruo peculium sit legatum, & a debitore eius peculiari heres

Digestorum lib. XXXIII.

retitus sit petere: utrum est, hoc minus esse in legato peculij: hoc est, id detrahendum quod debitori legatum est.

¶ Quae inducuntur ad diminutionem, operantur augmentum quae ad alias dispositio non possit habere effectum. *nat.*

Interdum & si non sit legatum peculium, sic velut legatum accipitur. idque est in huiusmodi specie: Quidam seruo libertatis: si rationes reddidisset, dederat, & si heredibus centum inuulisset. Imperator igitur noster cum patre rescripsit, peculium quidem non nisi legatum deberi: verum (inquit) si conditionibus praescriptis paruit seruus, testatorem voluisse eum retinere peculium interpretamur: videlicet ex eo, quod ex peculio eum iusserat centum inferre. Vtrum autem id demum peculium accipimus, quod mortis tempore fuit: an verò & quod postea accessit applicamus, vel quod decessit detrahimus? & Iulianus aliter accipiendum legatum peculij ait, si ipsi seruo legatur: aliter si alij. Nam si ipsi, id tempus in legato spectandum, quo dies legati cedit: si verò extraneo, mortis tempus: sic tamen, ut incrementa ex rebus peculiariibus ad eum perueniant: ut puta, partus ancillarum, vel foetus pecorum: quod autem ex operis suis, vel ex alia re accedit: ad, si alij quam ipsi legatur peculium, non debetur. Hoc utrumque Iulianus secundum voluntatem testatoris scribit. Cum enim ipsi suum peculium legatur, verisimile est, eum omne augmentum ad ipsum pertinere voluisse, cui patrimonium manumisso futurum est: cum alij, non sic, ut tamē si in alterius persona, & hoc cum sensisse appareat, idem dicas.

¶ Non numeratur peculium serui ordinarii, cui relicta est libertas, propter delictum quo tenetur seruo iudicio.

12. PAVLVS.

ID, quod seruo, qui in ipsius peculio est, debetur: non deducitur ex legato peculio, quauis conseruus eius sit. Si conseruum suum vulnerauerit seruus, & viliorē fecerit: Marcellus ait, non esse dubitandum deduci ex legato, quod domini inter sit. Nam quid interest, conseruum vulneret, an scindat aliquid, vel frangat, an subripiat: quo casu sine dubio minuitur peculium, sed non ultra simplum. Sed si se vulnerauit, vel etiam occidit, nihil est deducendum hoc nomine, alioquin dicemus, & si fugerit, deducendum id, quanto vilior sit factus propter fugam.

X. POM-

De peculio legato.

321

X. POMPONIVS.

SI peculium seruo vel filio praelegare velis, ne deducatur id, quod tibi debetur: specialiter ea, quae in peculio erunt, leganda sunt.

XI. VLPIANVS.

EI quoque, qui nihil in peculio habet, potest peculium legari. Non enim tantum praesens, sed etiam futurum peculium legari potest.

XII. IULIANVS.

Tunc inutile legatum peculij sit, cum seruus viuo testatore decessit. Ceterum, si mortis tempore seruus vixerit, peculium legato cedit.

XIII. CELSVS.

Alter atque si seruus velitus legatus foret.

¶ Transpositio verborum legatum non uuliat. *nat.*

XIII. ALFENVS.

Quidā testamēto ita scripsit. *PAMPHILVS SERVVS MEVS PECVLIVM SVVM, CVM MORIAN, SIBI HABETOLIBERQVE HETO.* consulebatur, recte ne Pamphilo peculium legatum videretur, quod prius, si liber esset, peculium sibi habere iussus esset? Respondit: in coniunctionibus nullum ordinem esse: nec quicquam interesse, utrum eorum primū diceretur, aut scriberetur. quare recte peculium legatum videri, ac si prius liber esse, deinde peculium sibi habere iussus esset.

¶ Generi per speciem in aliam translationem derogatur. *nat.*

XV. IDEM.

Seruo manumisso peculium legatum erat, alio capite omnes ancillas suas xori legauerat. in peculio serui ancilla fuit. Serui eam esse respondi: neque referre, utri prius legatum esset.

¶ Quod dominus soluit pro iudicio quem in causa noxali defendit, de ipsius iudicii peculio totum deducit, & de peculio ordinarii usque ad estimationem iudicii. quod vero alius pro iudicio soluit, de ipsius iudicii peculio tantum deducit, de peculio ordinarii nullo modo. itē nemo est in peculio solutus. *natolus.*

XVI. AFRICANVS.

Stichus habet in peculio Pamphilum. hunc dominus noxali iudicio defendit, & damnatus litis estimationem ff. Infor.

S

soluit:

Digestorum lib. XXXIII.

Soluti deinde Stichum testamento manumisit, eiq; peculium legauit. quæsitum est, an quod Pamphili nomine præstitum sit, ex peculio, vel ipsius Pamphili, vel Stichi deducendum sit? Respondit: Pamphili quidem de peculio utique deducendum, quantacunque ea summa esset, id est, etiam si eum non xē dedere expedisset. quicquid enim pro capite serui præstitum sit, in eo debitorem eum domini constitui. Quod si Pamphili peculium non sufficiat, tunc ex peculio Stichi non ultra precium Pamphili deduci debere. Quæsitum est, si ex alia causa Pamphilus pecuniam domino debuisset, nec ex ex peculio eius seruari possit, an vsque ad precium eius ex peculio Stichi possit deducere? Negauit. neque enim simile id superiori esse. ibi enim propterea precium vicarij deducendum, quod eo nomine ipse Stichus ob defensionē vicarij sui domino debitor constituitur. at in proposito, quia Stichus nil debeat, ex eius peculio nihil esse deducendum: sed ex Pamphili duntaxat: qui certe ipse in suo peculio esse intelligi non potest.

XVII. IABOLENVS.

Qui peculium serui legauerat, iudicium eo nomine acceperat, deinde decesserat. Placuit, non aliter peculium ex causa legari præstare, quam si de accepto iudicio hæredi cauereetur.

XVIII. MARCELLVS.

Si seruo manumisso peculium legatum fuerit, in eum sine dubio creditoribus peculiaribus actiones non competunt: sed non aliter hæres peculium præstare debet, nisi ei caueatur defensum iri aduersus creditores peculiare.

XIX. PAPINIANVS.

Cum dominus seruum veller manumittere, professionē ceteri sibi peculij iussit: atq; ita seruus libertatem accepit. Res peculij professioni substractas non videri manumisso tacite concessas apparuit. Testamento data libertate peculium legauerat, eundemq; postea manumiserat. Libertus, ut nominum peculij actiones ei præstentur, ex testamento consequetur.

Constituta dispositio circa speciem facta inter viuos derogat generi. Bartolus.

Filius

De peculio legato.

322

Filiusfamilias, cui pater peculium legauit, serui peculij viuo patre manumisit. Seruus cōmunis omnium heredum est exemptus peculio propter filij destinationem: quia id peculium ad legatarium pertinet, quod in ea causa moriente patre inueniatur.

XX. MARTIANVS.

Nihilq; interest, legatus deinde inutiliter manumissus sit, an contrā.

XXI. SCARVOLA.

Si Sticho manumisso peculium legatum sit, & Titio seruus peculiaris: quantum peculio detractū erit ob id, quod domino debetur, tantum ei accedere, cui vicarius legatus est, Iulianus ait.

XXII. IABOLENVS.

Dominus seruum testamento manumiserat, & ei peculium legauerat, is seruus mille nummos domino debebat, & eos hæredi soluerat. Respondit: omnes eas res deberi Orcino, si pecuniam Orcinus, quam debebat, soluisset.

Dominus seruum, qui cum eo vicarium communem habebat, testamento manumiserat: & peculium ei legauerat: deinde ipsum vicarium, qui communis erat, nominatum, & ipsi & libertæ suæ legauerat. Respondit: partem quartam libertæ, reliquam partem * (quartam) liberti futura, quod Trajanus decessit & Trebatius.

Primo seruus gessit negocia liberti. secundo libertus decessit, & instituit patronam pro dimidia. Tertia decessit patronus, & dedit libertatem sub conditione, si rationem reddiderit de iis, quas gessit in bonis liberti. Quarto decessit atque redditus rationibus, & reliquis solutis, & ad libertatem perductus. Quæstio est, an patroni teneantur cedere actiones hæredibus agentibus contra debitores, pro quibus soluit, & dicit quod teneantur: & ita ponit easum Dinius, & bene. Bartolus.

XXIII. SCARVOLA.

Dominus Sticho seruo suo, qui bona liberti eius gessit, cui pro parte dimidia testamento hæres extiterat, in quibus negociis gestis & calendaria fuerunt: testamento suo libertatem dederat, si rationem reddidisset: eiq; peculium suum per fideicommissum dedit. Stichus summas, quibus reliquus erat, tam ex calendario, q̄ ex variis causis, reddidit: manentibus

S ij

Digestorum lib. XXXIII.

mentibus debitoribus, pro quibus ipse pecuniam heredibus patroni refuderat: libertatemque adeptus decessit. quaesitum est, an heredibus Stichum adversus nomina debitorum, pro quibus Stichus pecuniam heredibus patroni intulit, heredes patroni ex causa fideicommissi compellendi sint actiones prestare, cum nihil aliud à Stichio patrono debitum fuit. Respondit: praestandum.

¶ Quod dominus debet seruo: computatur in peculio si talis erat domini consuetudo. Bartolus.

Testamento codicillisve servus manumissus, & pecuniam legavit, & de Stichio ita cavit: STICHUM SERVUM MEVM LIBERVM ESSE VOLO, SI QVH VOLO DARI DECEN AVREOS, ET QVIDQVH EX RATIONE LOCULORVM MEORVM HABET. RATIONES AVTVM HABREDIEVS MEIS DARI VOLO, HIS OMNIBVS, QVOS HOC TESTAMENTO MANVMISI PECVLIUM SVVM CONCEDI VOLO. Quaesitum est, an quod amplius rationi loculorum in diem mortis erogavit Stichus ex peculio suo, ab heredibus recipere debeat, cum ex consuetudine domus esset, ut quicquid amplius de suo in ratione loculorum erogasset, dominica ratio ei deberet atque exolveretur. Respondit: secundum ea, quae proponerentur, propter consuetudinem id quoque peculio legato contineri, quod & dominica ratio deberet, & solita erat reddere.

¶ Servus quos testator iubet non debere scribati, & sine inquisitione esse: eis non videtur legare peculium nec reliqua. Bartolus.

Servus libertates legataque dederat, & conditionem ita scripserat: SI QVH KATI ANTONI VASVLI PVE, KAI ANTONI AVREIS, KAI BOBNA, KAI ILVA ANTONI AVREIS (id est, Quibuscunque libertatem reliqui, & legata, hosce volo exstinguendis rationibus solutos esse.) quaesitum est, an peculia quoque legata his videantur. Respondit: secundum ea, quae proponerentur, non videri legata. Item quaesitum est, an ex iisdem verbis reliqua rationum quasi legata retineri possint: aut si res dominicas apud se habuerunt, aut si qui eorum coloni praediorum fuerunt, pensiones. Respondit: supra responsum esse.

XXIII. VIPIANVS.

Si legatus

De penu legata.

323

¶ Si legatus fuerit servus, peculium excipere non est necessarium: quia non sequitur nisi legetur.

XXV. CELSVS.

¶ Si servus liber esse iussus sit, ei quoque peculium legatum sit: vicariorum eius vicarij legato continentur.

¶ Quod pater pro filio stipulatur in profectio peculio, in dubio ei concedere videtur. Bartolus.

XXVI. SCABVOLA.

TITI FILI MEIO PERCIRITO, SYMITO, TIBIQVE HABETO DOMVM ILIAM: ITEM AVREOS CENTVM. alio deinde capite peculia filiis praelegavit. Quaesitum est, an peculio legato & centum aurei & usura eorum debeatur, quoniam rationibus breviori in aere alieno, & sortem, & usuras inter ceteros creditores complexus sit. Respondit: si id foris nomine filij exercuisset, & usuras ita, ut proponeretur, filio adscripsisset: id quoque peculio legato deberi.

De penu legata. Titulus. IX.

¶ Si legatum penale incipit a praecedenti dispositione, ipsum legatum est in praestatione, non in petitione quo ad executionis effectum: & mora potest progiari usque ad litem contestationem vel diem a testatore statutum, siue legatum sit unum, siue in annos singulos. Bartolus.

I. VIPIANVS.

¶ XORTVAE in annos singulos penoris aliquid heres dare iussus est, si non dedisset, nummos dare damnatus est. Queritur, an penus legata peti possit, an vero solummodo sit in praestatione: & si non praestetur, tunc quantitas petatur. Et si quidem semel penus sit legata, non per singulos annos certo iure vitimur (ut & Marcellus libro tricesimo octavo Digestorum apud Iulianum notat) in praestatione esse duntaxat penum, quantitate vero & peti posse. Habebit igitur haeres oblatione tantum, quantum lis cum eo de pecunia contestetur, nisi forte aliud tempus, vel mente, vel verbis testator praestituit. Quod si in annos singulos penus legata sit, per singulos annos penus adhuc poterit praestari: si minus, summae per singulos annos petetur. Quid ergo, si una summa legata.

§ iiij

Digestorum lib. XXXIII.

ma legata sit, & primò penus non sit præstita? vtrum tota summa debeat, quasi toto penoris legato transiisse, an vero quantitas primi anni æstimationis sola sit translata, dubitari potest. Puto tamè sic voluntatem testatoris sequendâ, ut tota summa illico, postquam cessauerit, hæres dare penû vxori, præstetur, hæredis in deuotione coactenda.

II. MARTIANVS.

PEnu certa cum vasis certis legata & consumpta, ne vasa quidem cedunt legato, exemplo peculij.

Esculenta & potulenta ad usum patrisfamilias & amicorum ipsius indefinite legato penorum continentur, speciale vero legato ad ipsius usum restringitur. & si arida penus legatur, nulla nasa comprehendit: liquida vero ubi tantum nasa comprehendit. & si legatum penorum extinguatur, & legatum usorum, nar.

III. VULPIANVS.

Qui penû legat, quid legato complectatur, videamus. Et Quintus Mutius scripsit libro secundo iuris civilis, penu legata, contineri, quæ eius potuique sunt. Idem Sabinus libris ad Vitellium scribit. Quæ horum (inquit) patrisfamilias, vxoris, liberorumque eius, vel familiarum, quæ circa eos esse solet: item iumentorum, quæ dominici vñs causa parata sunt. Sed Aristo norat, etiam quæ eius potuique non sunt, contineri legato: utputa ea, in quibus esse solemus, oleum fortè, garum, muriam, mel, ceteraque his similia. Planè (inquit) si penus esculenta legatur: Labco libro nono Posteriorum scribit, nihil eorû cedere: quia non hæc esse, sed per ea solemus. Trebatius in melle contrâ scribit. meruô: quia mel esse solemus. Sed Proculus omnia hæc contineri rectè scribit, nisi contraria mens testatoris appareat. Esculenta vtrum ea, quæ esse, an & ea per quæ esse solemus, legauerit? Et ea quoque legato contineri credendum, nisi contraria mens patrisfamilias doceatur. Mel certè semper esculentarum penui cedere: lactas quoque cum muria sua contineri, nec Labco negauit.

Potulenta penui ea, quæ vini loco paterfamilias habuit, continentur, supra scripta verò non continentur. Penori acetum quoque cedere nemo dubitat, nisi extinguendi ignis causa fuerit paratum. tunc enim eius potui non fuit. & ita Oblius libro decimo quinto Actionum scribit. Sed quod diximus, **VSVS VNI CAUSA PARATVM**, accipiendum

De penu legata.

capendum erit, & amicorum eius, & clientium, & vniuersorum, quos circa se habuit: non etiam eius familiarum, quam neque circa se, neque circa suos habuit: puta si qui sunt in villas deputati, quos Quintus Mutius sic definiebat, ut eorum cibaria contineri putet, qui opus non facerent. Sed materiam præbuit Seruio notandi, ut textorum & texturum cibaria diceret contineri. Sed Mutius eos voluit significare, qui circa patremfamilias essent. Simili modo & iumentorum cibaria penu continentur: sed eorum iumentorum, quæ vñs ipsius, & amicorum deserviebant. Ceterum si qua iumenta agris deserviebant, vel locabantur, legato non cedere eorum cibaria. Sive autem frumentum, siue quid leguminis in cella penuaria habuit, penore legato continebitur. Sed & hordeum (siue familiarum, siue iumentorum gratia paratum) contineri Oblius libro decimosexto Actionum scribit.

Ligna & carbones ceteraque, per quæ penus conficeretur, an penore legato contineatur, queritur. Et Quintus Mutius, & Oblius negauerunt, non magis, quam mole (inquit) continentur. Idem & thus & ceras contineri negauerunt. Sed Rutilius & ligna & carbones, quæ non vendendi causa parata sunt, contineri ait. Sextus Cæcilius etiam thus & cereos in domesticum usum paratos, contineri legato scribit.

Scriuius apud Melam & vnguentum, & chartas epistolares penoris esse scribit, & est verius, hæc omnia, odores quoque contineri. Sed & chartas ad ratiunculam, vel ad *Asperum* paratas contineri. Vasa quoque penuaria quin continentur, nulla dubitatio est. Aristo autem scribit, dolia non contineri, & est verum secundum illam distinctionem, quam supra in vino fecimus. Nec frumenti, nec leguminum thecæ, vel arcule fortè, vel sporte, vel si qua alia sunt, quæ horrei penuarij (vel cellarum penuariarum) instruendi gratia habentur, non continentur: sed ea sola continentur, sine quibus penus haberi non rectè potest.

III. PAULVS.

Nam quod liquidæ materiæ est (quia per se esse non potest) rapit secum in accessionis locum id, sine quo esse non potest. Vasa autem, accessio legatarum penus, non legata sunt. Denique penu consumpta, vasa non debentur. Sed & si penus cum vasis specialiter sit legata: vasa non debentur, vel

idè, quod ratiacula,

*Asperum

vel consumpta penu, vel adempta. Si cui, quæ in promptuario sunt, legata fuerint, non omnis penus legata est.

Cenoris legationi uenalia non comprehendit: & si promiscue utebatur, tunc ad usum annuum uenalia continet. BAR.

Item si quis solitus fructus suos vendere, penum legauerit: non omnia, quæ & promercij causa habuit, legasse videtur: sed ea sola, quæ in penu sibi separabat. Quod si promiscue uti solebat, tunc quantum ad annum vsum ei sufficeret, familieque eius, ceterorumque; quæ circa eum sunt, legato cedit. quod fere (inquit Sabinus) evenit in personis mercatorum, aut quoties cella est olei & vini, quæ venire solebant in hereditate relicta. Nomen autem **PENUS** mihi traditum est omnibus generibus dictum.

¶ Urbis seu ciuitatis appellatio muris finitima Roma & Perusina
& familia continentibus edificiis. & hanc additio urbana magis
qualitatem quam locum significat. dar.

Si ita legatur, PENUS QUAE ROMAE SIT: vtrum quae est intra continentia, legata videatur: an vero sola, quae intra murum? Et quidem vrbes ferè omnes muro tenus finiri, Romam continentibus, & vrbein Romam æquè continentibus. Quòd si vrbana penus sit legata, omne quod vbique est, legatum videri, Labeo ait: & si in villa sit vbico vbius destinata: sicut vrbica ministeria dicimus, & quæ extra vrbein nobis ministrare confueverunt. Si autem extra vrbein, Romæ tamen sit: sed & si in hortis sit vrbis iunctis, idem erit dicendum. Si cui penus legata sit præter vinum, omnis penus legata videatur, excepto vino. Sed si ita sit scriptum, OMNEM PENVM PRÆTER VINVM, QVOD ROMAE ERIT: sola penus, quæ Romæ est, legata videatur. & ita etiam Pomponius libro sexto ad Sabinum scribit.

V. I D E M.

Non omne quod bibitur, in penu habetur: alioquin necesse esset, ut & omnia medicamenta, quæ bibentur, continerentur. Itaque ea demum penoris esse, quæ alendi causa bibentur. quo in numero antidotum non est. & sanè verè Cassius sensit. Sed quod quidam negauerint, piper, & ligusticum, & caræum, & lafer, & cætera huiusmodi in penu non esse, improbatum est.

VI. IDEM.

Instrumentum pistrini, item vniuersa vasa* coquinaria in *as con-
penu non continentur. cinatoria.

V. II. SCAEVOLA.

PENYM MEAM OMNEM AD MATREM
LIBERTOSQUE MEOS, QUI CUM MA-
TRE SVNT, PERTINERE VOLO. QVÆRO, SI TUTO-
RE pupilli eam solummodo penum deberi, quæ in coenacu-
lo sit, dicant: sint autem & in horreis amphoræ: an he quoque
debeantur? Respondit: quicquid penoris usus causa ubicunque
habuisset, deberi.

De supellectile legata. Titulus. X.

I. POMPONIVS.

Ulpellē† est domesticum patrisfamilie instru-
mentum, quod neque argento, aurove facto, vel
vesti adnumeratur.

11. FLORENTINVS.

est, res mobiles, non animales.

114. PAVLYS.

Suppellectile legata hæc continentur: mensæ, trapezophora, delphica, subsellia, scamna, lecti etiam inargentati, culcitæ, toralia, mappæ villosæ, vasa aquaria, pelues, aquiminaria, candelabra, lucernæ, trullæ: item vasa æenea vulgaria, id est, quæ non propriè essent loco attributa. præterea capse, armaria. Sed sunt, qui rectè putant caspæ & armaria (si librorum, aut vestium, aut armorum gratia parata sint) non esse in suppellectile: quia ne hæc quidem ipsæ res, quibus attributæ essent, suppellectilis instrumento cederent. Vitrea escaria, & potoria in suppellectile sunt, sicut ficilia: nec solum vulgaria, sed etiam quæ in precio magno sunt. Nam & pelues argenteæ, & aquiminaria argentea, & mensæ, & lectos inargentatos, vel inauratos, atque gemmatos, in suppellectile esse non dubitari: vique adeo, ut idem iuris sit, & si tota argentea, vel aurea sint. De murbinis & crystallinis dubitari potest, an debeant adnumerari suppellectili, propter eximium usum & precium. Sed & de his idem dicendum est. Nec interest, cuius materiæ sint res, quæ sunt in suppellectili. Sed

† In hanc
definitio-
nem pul-
chré Ale-
xand. ab
Alex. Ge-
nia. dierū
lib. 1. c. 19.

Digestorum lib. XXXIII.

craterem argenteum non esse in supellectili: nec ullum vas argenteum, secundum Caellij severitatem, nondum admittentis supellectilem argenteam. Hodie propter usum imperitorum, si in argento relatum candelabrum sit argenteum, argenti esse videtur. & error ius facit.

IIII. IDEM.

Instrumenti significatione rheda & seliquastra in supellectili adnumerari solent.

V. IDEM.

DE tapetis queri potest, quibus subsellia & cathedrarum inferni solent: utrum in veste sint, sicut stragula: an in supellectile, sicut toralia: quae propriè stragulorum non sunt? Et hoc magis placuit, ea supellectile contineri. De tapetis autem, vel linteis, quibus infernatur vehicula, dubitari potest, an sint in supellectile. Sed dicendum est, potius instrumenti vistori ea esse, sicut pelles, quibus involuuntur vestimenta: lora quoque, quibus haec pelles constringi solent.

VI. ALFENVS.

SUPellectilis eas esse res puto, quae ad usum communem patrisfamilias paratae essent: quae nomen sui generis separatim non haberent. quare quae ad artificij genus aliquod pertinerent, neque ad communem usum patrisfamilias accommodatae essent, supellectilis non esse. Sed nec pugillares & codices in supellectile sunt.

Instrumenta domestica ad usum patrisfamilias deputata supellectilis legatum comprehendit ex propria significatione vocabulorum: ea quae possunt ex diversis generibus contineri, ex usu testantis complectuntur legato: sed in his quae constat aliam speciem continere, testantis usus non inspicitur. *Bar.*

VII. CRISVS.

Ab eo ait, originè fuisse supellectilis, quod olim his, qui in legationem proficiscerentur, locari solerent, quae sub pellibus viui forent. Tubero hoc modo demonstrare supellectilem tentat, instrumentum quoddam patrisfamilias rerum ad quotidianum usum paratarum, quod in aliam speciem non eaderet: ut (verbi gratia) penum, argenteum, vestem, ornamenta, instrumenta agri aut domus. Nec mirum est, moribus civitatis, & usu rerum appellationem eius mutata esse. Nam sili, aut lignea, aut vitrea, aut aerea denique supellectili vtebantur:

De supellectile legata.

326

bantur: nunc ex ebore atque testudine & argento, iam ex auro etiam atque gemmis supellectili vniuntur. Quare speciem potius rerum, quam materiam inueniri oportet. Sed de his quidem, de quibus dubitari potest, supellectilis potius, an argenti, an vestis sint: Secius taretur sententiam eius, qui legauit, aspici oportere, in quam rationem cam solutus sit referre. Verum si ea, de quibus non ambigeretur, quin in alieno genere essent (ut puta escarium argenteum, aut penulas & togas) supellectili quis adscribere solitus sit: non ideo existimari oportere supellectile legata ea quoque contineri. Non enim ex opinionibus singulorum, sed ex communi usu nomina exaudiri debent. Id Tubero parum sibi liquere ait. Nam quorum nomina (inquit) nisi ut demonstrent voluntatem dicentis? Equidem non arbitror quinquam dicere, quod non sentiat, ut maxime nomine usus sit, quo id appellari non solet. Nam vocis ministerio utimur. Ceterum nemo existimandus est dixisse, quod non mente agitaucrit. Sed etiam si magno opere me Tuberonis & ratio & auctoritas mouet: non tamen à Sernio dissentio, non videri quempiam dixisse, qui non suo nomine usus sit. Nam et si prior atque potentior est quam vox mens dicentis, tamen nemo sine voce dixisse existimatur: nisi forte & eos, qui loqui non possunt, conatu ipso & sono quodam *Bar. & Cris.* dicere existimemus.

Argentum escarium & potorium appellatione supellectilis non continetur, nisi ex usu patrisfamilias aliud significetur. *Bar.*

VIII. PAVLVS.

Cum quidam uxori suae ita legauit: DOMVM CVM CIVIBVS SVO ET OMNI INSTRUMENTO ET SUPELLECTILE. quarebatur, an videretur & argentum escale & potorium legato contineri? Respondit: si quid in supellectile argenteum est, deberi: escale autem vel potorium argentum non deberi: nisi hoc quoque testatorem sensisse legatarius doceat.

IX. IDEM.

Legata supellectile, cum species ex abundanti per imperitiam enumerantur: generali legato non derogatur. Si tamen species: certi numeri demonstratae fuerint: modus generi datus in his speciebus intelligitur. Idem seruabitur in *Bar. & Cris.*

.i. & inart
ticulata
voce ac
confusa.

finiſto prædio legato, ſi quædam ſpecies certum numerum
acceperint. Supelleſtilis menſas eſſe cuiuſcunque mate-
rie (ſcilicet vel argenteas, vel argento incluſas) placet. Nan-
de argenteos lectos, item argentea candelabra, ſupelleſtili
cedere poſterior ætas recepit: cum & Vlyſſes auro & argen-
to lectum viuentis arboris truncis inædificatum ornaſſe,
quem Penelope recognoſcendi viri ſignum accepit, vt vo-
luit Homerus. * (De lecto enim loquens, ὅς δ' ἐστὶν ἐμὸς
μήμνος δούλοισι μέγας. Οὐ μὲν γὰρ, ἡνέσθηκα, ἐλπίσας ἵνα
ἐνταῦθα αὐτὸν ἴδωμι, καὶ ἴδωμι ἡγὰρ ἀνθρώπου δ' ἐλπίσας, id eſt, Haud
alius quiſquam, fabricanti hoc ipſe cubile: Inter ſepta ſecans
ramoſque virentis oliuz, Argentato auro varium, leuiſque
elephanto.) Supelleſtile ſua omni legata, acceptum argen-
tum pignori non continebitur: quia ſupelleſtilem ſuam le-
gavit: vtique ſi non in vſu creditoris id argentum voluntate
debitoris fuit, ſed reſpoſitum propter contractus fidem, ac re-
ſtituendæ rei vinculum.

*Hæde-
sunt in
exempla-
ri Norico.

X. IABOLENYV.

Q Vi vestem omnem, & res plurium generum suppellectilis nomine expenso ferre solitus erat, is uxori suppellectilem legauerat. Recte negabant vestem legato cessuram Labeo, Otilius & Cassellius: quia nō possit videri vestis suppellectilis appellacione contineri.

X4. 1D и M.

Vasa aenea salientis aque posita: item si quid aliud magis deliciarum, quam visus causa paratum esset: non esse supellectilis, Labeo & Trebatius putant. Murrhea autem vas & vitrea, quæ ad usum edendi & bibendi causa parata essent, dicunt in supellectile esse.

XII. LABEO.

Quemadmodum vrbanus seruus & rusticus distinguitur non loco, sed genere vñs: ita vrbana penus & suppellex ad vñm vrbānum, non ad locum vrbānum, aut peregrinum dirigenda est: multūque interest, penus & suppellex ea, quæ in vñbe sit, an vrbana legetur vel promittatur.

xiii. *MODESTINVS* lib. ij. R. sponſorum reſpondit.
N Vquam ex eo, quod ſupellex item legauit maritus teſtamento habitationem, in qua ſupellex fuit, legaffe vi-
 detur, quare contra defuncti voluntatem habitationem ſibi
 mulier

De alimentis vel cibariis legatis.

mulierem vendicare,procul dubio est.

XIII. CALLISTRATVS

F Vndo legato, instrumentum eius non aliter legato cedit, nisi specialiter id expressum sit. Nam etiam domo legata, neque instrumentum eius, neque supellex aliter legato cedit, quam si id ipsum ad usum nominatum expressum a testatore fuerit.

Digestorum seu pandectarum
Liber. XXXIII.

De alimentis vel cibariis legatis.
Titulus.I.

¶ Legato alimentorum cedit aqua quae est uenalis. Bar.

1. VLP IANVS.

ALIMENTA FVERINT
legata, dici potest, etiam aquam
legato inesse, si in ea regione fue
rint legata, vbi venditari aqua
solet.

Appellatione libertorum suorum
continentur serui legati ut mani-
mittantur. item bona transeunt ad
quemlibet cum onere alimentorum.
Martolus.

II. MARTIANVS.

Si quis libertis alimēta reliquerit: & si legati fuerint serui, & rogati legatarii manumittere: ad fideicommissum admittuntur: & diui Severus & Antoninus reſcriptum. & licet ad fiſcum bona fuerint deuoluta, ex quibus alimenta debeantur: præſtanda ſunt, ſicuti ſi ad quemlibet ſucceſſorem tranſiſſent.

¶ Si pluribus & pluribus alimentis debentur, fiet divisio præstationis: ut unus qui præbet, eligatur, item executor dationis cogitur satisfacere. Martibus.

Legaris

Digestorum lib. XXXIII.

Legatis alimentis, cibaria, & vestitus, & habitatio debetur: quia sine his ali corpus non potest: cetera, quæ ad disciplinam pertinent, legato non continentur.

VII. PAULVS.

Nisi aliud testatorem sensisse probetur.

Hæres cui est aliquid prælégatum cum onere alimentorum, non tenetur cauere vel reddere cohæredibus deficientium portionem, secus si est electus ut nudus minister. *Bar.*

VIII. PAFINIANY.

Pecuniæ sortem alimentis libertorum destinatum, vnum ex hæredibus secundum voluntatem defuncti præcipiendum, cauere non esse cogendum, ex persona deficientium partes cohæredibus restitui, placuit. ob eam igitur speciem post mortem omnium libertorum, nec indebiti competet actio, nec utilis dabitur. Diuersa causa est eius, cui legatorum diuisio mandatur. Nam ea res præsentem ac momentariam curam iniungit: alimentorum verò præbendorum necessitas oneribus mensuris atque annuis, verecundiam quoque pulsantibus adstringitur.

Nudus minister non potest bona defuncti distrabere: sed actionem habet pro relictis in causa alimentorum usque ad Falcidiam. *Barolus.*

IX. IDEM.

Alio herede instituto, ita scripsit: A TE PETO CAVERE, QVICQVID EX HAEREDITATE MEA REDEGERIS, ILLIS MEIS ALUMNIS DESINGVLIS DENOS AVREOS, RANDEMQVE SVMMAM FENEL TE ESSE VOLO, CVIVS EX INCREMENTO EOS ALERE TE VOLO. RELIQVVM RESTITVES NVMERIO COLIBERTO NOSTRO. Respondi, quâvis distrabere bona Causi Seius alio scripto herede nō possit, tamen eum alimentis relictam pecuniâ, vt seruet ac restituat intra Falcidiam, rectè petiturum. quando de superfluo probari non potest. Eum quoque libertum inter eos, quibus cibaria, item vestimenta parrona, quæ viua præstabat, reliquit rectè fideicommissum petiturum existimavi, qui annuos viginti aureos & modicum frumentum atque vinum acceptavit.

Prælégatum cum onere alimentorum transit ad hæredes heredis, licet

De alimentis vel cibariis legatis.

329

dis, licet sint plures. *Barolus.*

X. IDEM.

Cum vnus ex hæredibus certam pecuniam præcipere iussus esset, de cuius sorte libertis alimenta præstaret: heredem quoque hæredis ad præceptionem admitti placuit. si tamen plures hæredes hæres haberet, intentionem quidē defuncti prima facie refragari: sed aliud probari non oportere. Quid enim, si ceteros hæredes suos euitavit, & quietam ac verecundam, atque etiam idoneam, libertis consulens, domum sequi maluit? Et ideo ab omnibus hæredibus hæredis alimenta præstabuntur.

Aimenta debentur etiam pro eo tempore, quo fuit retardata libertas absque mora heredis. *Bar.*

Verbis fideicommissi purè manumisso, præteriti quoque temporis alimenta reddenda sunt, quâvis tardius libertatem recuperaverit, nec hæres moram libertati fecerit. Tunc enim explorari moram oportet, cum de viuis fideicommissi si queritur, non de ipsis fideicommissis.

Vir bonus debet arbitrari alimenta pro qualitate relictæ dotis: quæ alimenta crescant crescente ætate. *Bar.*

Alimentis viri boni arbitrati filix relictis, ab hærede suo pro modo legatæ dotis, quam solam pater ex hereditate filix nubenti dari voluit, atque pro incrementis ætatis eam exhibendam esse respondi: non pro viribus hereditatis.

Constitutus in metallum, post restitutionem, præteriti temporis et futuri alimenta petere potest. *Bar.*

XI. PAULVS.

Is, cui alimenta relictæ fuerant, in metallum damnatus, indulgentia Principis restitutus est. Respondi: eum & præcedentium annorum rectè cepisse alimenta, & sequentium deberi ei.

Si prædia pro alimentis relictis obligentur, ex hoc legatum alimentorum non augetur vel minuitur. *Bar.*

XII. IDEM.

Vicius Titius libertis suis cibaria & vestimenta annua certorum nummorum reliquit, & posteriore parte testamenti ita cavit: RIS OBLIGATOS OB CAUSAM FIDEICOMMISSI FVNDOS MEOS ILLVM ET

ff. Infor.

T ILLVM

Digestorum lib. XXXIII.

ILLUM, VT EX REDITU EORUM ALI-
MENTA SVPRASCRIPTA PERCIPIANT. Quo-
suum est, an si quanto minores redditus perueniant, quam
est quantitas cibariorum, & vestiariarum, heredes ad sup-
plendum eam onerari non debeant: vel si alio anno excel-
serint, an supplendum sit, quod superiore anno minus per-
ceperint? Paulus respondit: cibaria & vestiaria libertis de-
functi integra deberi: neque ex eo, quod postea prædia his
pignoris iure testator obligare voluit, vt ex redditu eorum
alimenta perciperent: minuisse eum vel auxisse ea, quæ reli-
querat, videri.

Legatum in dubiis videtur translationem in alium cum onere suo.
Bartholus.

XIII. SCAEVOLA.

CAIO SEIO trecentos aureos legauit, vt ex vsuris eius sum-
mæ libertis cibaria & vestiaria præstaret, quæ statuerat.
codicillis autem eandem summam vultu dari CAIO SEIO, sed
dari Publio Mævio voluit. Quæro, an libertis fideicommis-
sum debeat Mæuius? Respondi: Mæuium (nisi aliud, de quo
non deliberaretur, doceat sibi à testatore iniunctum) videri
secundum voluntatem testatoris recepisse ea onera, quæ ad-
scripta erant ei summæ, quæ in eum codicillis trāsferbatur.

Legatum alimentorum factum alicui quoad eum aliquo mora-
retur: idcirco etiam mortuo eo, eum quo debet morari, item eo iuu-
ex ista causa potest ab eo discedere. Bar.

Imperator Antoninus Pius libertis Sextæ Basilicæ. Quan-
uis verba testamenti ita se habeant, vt quoddam cum Claudio
Iusto morati essetis, vobis alimenta & vestiaria legata sint:
tamen hanc fuisse defunctæ cogitationem interpretor, vt
post mortem Iusti eadē vobis præstari voluerit. Respondi:
eiusmodi scripturā ita accipi, vt & necessitas alimentis præ-
stādis perpetuū maneat. Item consultus de tali scripturā:
ET TRECVM SINT SEMPER VOLO. quæro, quæ
cūm mancipi ab hærede, cum quo morati diu sint, sed ob
grauiore[m] seruitutem ab eo discesserint: an alimenta his de-
beantur, quæ negauit se præstare, nisi vice seruitutis his vtē-
retur? Respondi: secundum ea, quæ proponerentur, deberi.

Adiectum significatum ætatis adiecti persone legatarii, nō
restringit legatum, item alimenta relicta simpliciter, debentur in
iure.

De alimentis vel cibariis legatis.

330

ita, item alimentorum favore pubertas in masculis intelligitur
usque ad annum. xviii. in feminis usque ad. xiiii. Bar.

XIII. MODESTINVS.

ELA ait, si puero vel puellæ alimēta relinquuntur, vsq[ue]
ad pubertatem debentur. sed hoc verum non est. tandiu
enim debebuntur, donec testator voluit: aut si non pateat,
quid sentiat, per totum tempus vitæ suæ debebuntur. Certē si
vsque ad pubertatem alimenta relinquatur: si quis exemplū
alimentorum, quæ dudum pueris & puellis dabantur, velit
sequi: sciat Adrianum constituisse, vt pueri vsque ad decimū
& octauum, & puellæ vsque ad decimum quartum annū alan-
tur. & hanc formam ab Adriano datam, obseruandam esse:
Imperator noster rescriptit. Sed et si generaliter pubertas
non sic definitur, tamen pietatis intuitu in sola specie ali-
mentorum hoc tempus ætatis esse obseruandum, non est in-
civile. Sed si alimenta, quæ viuus præstabat, reliquerit: ea de-
mum præstābuntur, quæ mortis tēpore præstare solitus erat.
Quare & si forte variè prestiterit, eius tamen temporis præ-
statio spectabitur, quod proximum eius mortis fuit. Quid er-
go, si cūm testaretur, minus præstabat, plus mortis tempore,
vel contra? Ad hoc erit dicendum, eam præstationē sequen-
dam, quæ nouissima fuit.

Quid relinquat aqua, videtur relinquere precium aquæ: & tale le-
gatum non continet seruitutem, sed debitum personale. Bar.

Quidam libertis suis vt alimenta, ita aquam quoque per
fideicommissum reliquerat. Consulebar de fideicommissio,
cum in regione Aphricæ vel fortē Aegypti ea res agi pro-
poneretur, vbi aqua venalis est. Dicebam igitur esse emolu-
mentum fideicommissi, siue quis habens cisternas id reli-
querit, siue non: vt sit in fideicommissio, quantā quis sibi es-
set aquam comparaturus: nec videri inutile esse fideicom-
missum, quasi seruitute prædij non possessori vicinæ pos-
sessionis relicta. Nam & si haustus aquæ, vt pecoris ad aquam
adpulsus, est seruitus personæ: tamen ei, qui vicinus non est,
inutiliter relinquitur. In eadem causa erūt gestandi, vel in
tuo vias premendi, vel aræ tuæ ad frumenta, ceteraq[ue]
legumina exprimenda vtendi. hæc enim aqua personæ
relinquitur.

Mulier potest esse executrix in testamento: & cogitur illud of-
ficium

In hunc
locū vide
Celsū Rho-
digi. li. 10.
lect. anti.
cap. 61. &
62.

Digestorum lib. XXXIII.

fictum acceptare si agnovit legatum a defuncto sibi relinquitur, item hoc officium si habet omni bono sale amicum, transit ad heredem. Bartolus.

XV. SCAEVOLA.

A filio herede codicillis Seie decem reliquit, & alumno his verbis: MAEVIIO INFANTI ALUMNO MEIO QVADRINGENTA DARI VOLO, QVARETO A TE SRIA SVSCIPIAS, ET VEVKAS EIVS QVINCVNCES IN ANNUM VSVQVE AD VICESIMVM AETATIS PRAESTES, EVMQVE SVSCIPIAS ET TVEARIS. Quæsitum est, an Seia postquam legatum suum accepit, si noluerit pecuniam alumno relictam suscipere, vel in suscipienda ea cessaverit: onera alimentorum ex die mortis testatoris compellenda sit agnoscere? Respondi: secundum ea, quæ proponerentur, compellendam præstare, cui fideicommissum sit. Idem quæsitum, an hæres quoque Seie in annos viginti alimenta præstare debeat? Respondi, debere.

Relativum, quis vel qui limitat suum antecedens non solum in quantitate sed etiam in tempore. Bar.

Testator concubine mancipia rustica numero octo legavit: & his cibaria præstari iussit in hæc verba: HIS QVE MANCIPIIS, QVAE SVFRA LEGAVI, CIBARIA NOMINE AB HEREDIBVS MEIS PRAESTARI VOLO, QVAE ME VIVO ACCIPERANT. Quæsitum est, cum viuo testatore semper mancipia rustica tempore messium & arcarum delegata fuerint, & eo tempore cibaria ex ratione domini sui nunquam acceperint, excepto custode prædij: an hæres quoque eius temporis, id est, messis & arcarum, cibaria concubinae pro mancipiis rusticis præstare debeat? Respondi: eum, cuius notio est, æstimaturum. CLAVDIVS. Merito. Nam si eodem modo, quo apud testatorem fuerint, & apud concubinam futura legavit: non debentur eius temporis, de quo quæsitum est, cibaria. Verum si velut in ministerium urbanum ab his transferentur, debentur.

Relativum, quis vel qui limitat suum aut cecidens ad quod refertur, non alius. Bar.

Titia decedens testamento ita cavuit: OMNIBVS LIBERTIS

De alimentis vel cibariis legatis.

331

BERTIS LIBERTABVQVE MEIS CIBARIA ET VESTIARIA, QVAE VIVA PRAESTABAM, DARI PRAESTARIQVE VOLO. Quæsitum est, cum tribus solis eo tempore, quo ea vixit (sicut rationibus continebatur) cibaria & vestiaria præstiterit: an hæres eius à cæteris quoque libertis conveniri possit: an verò tantum tribus sit obnoxius, qui rationibus ipsius cibaria & vestiaria accepisse reperiuntur? Respondi,

Legata relicta ab herede debentur ab herede heredis, item appellatione libertorum heredis: libertus liberti continetur, quem testator tractabat ut suum. Bar.

XVI. IDEM.

Aimenta & vestiaria libertis suis dedit. Quæsitum est, an quia nominatim à Moderato vno ex heredibus iussit sit testator, solus Moderatus debeat, non etiam post mortem Moderati heredes eius? Respondi, etiam heredes teneri.

Libertis libertabusque, item quos quæque testamento codicillisve manumiserat, alimenta Commoda, quæ vix præstabat, dari iusserat. item omnibus libertis libertabusque fundos. Quæsitum est, an ad ea legata admitteretur liberti paterni libertus: cui scribere solebat ita *Epistola etiam emissæ ad ordinem civitatis, unde oriunda erat, petierat, ut publice, quod medicus esset, salaria ei præstarentur: manifestado literis suis, eum suum esse libertum? Respondi: eum, cuius notio est, æstimaturum: ut si quidem vix ea ei præstabat, nihilominus ad fideicommissum admitteretur: aliter verò non.*

In legato non reiterabili dispositio generalis non refertur ad ea de quibus specialiter est provisum. Bar.

Basilicæ libertæ decem dedit, quam apud Epictetum & Callistum libertor esse voluit: ut cum fuerit Basilica annorum viginquingue, cum viris quincuncibus restituerentur: ita, ut ex viris aleretur, prout ætatem ampliaret. Quæsitum est, an ex alio capite, quo generaliter libertis libertabusque cibaria & vestiaria & habitationem reliquit, etiam Basilicæ deberentur? Respondi: secundum ea, quæ proponerentur, non deberi: nisi hoc quoque ei datum probaretur. CLAVDIVS. Quia destinaverat alimentis eius viros pecuniarum, quas specialiter

*i. Rufina
prognato
liberto
nostro.*

Digestorum lib. XXXIII.

cialiter ei prælegauerat.

Cæpellatione libertorum suorum continentur communes liberti pro ea parte quam quis habebit in eis. *Bar.*

Qui societate omnium bonorum suorum cum uxore sua per annos amplius quadraginta habuit: testamento eandem uxorem, & nepotem ex filio, æquis partibus hæredes reliquit, & ita cauit: ITEM LIBERTIS MEIS, QUOS VIVS MANUMISI, EA QUAE PRÆSTANAM DARI VOLO. Quæsitum est, an & qui eo tempore, quo societas inter eos permansit, manumissi ab utroque, & communes liberti facti sunt: ea quæ à vivente percipiebant, solita ex fideicommissio petere possint? Respondit: non amplius, quam quod vir pro sua parte præstabat, deberi.

Ceterus propriis potest relinquere legatum in causa alimentorum. *Bar.*

XVII. IDEM.

Servos ad custodiam templi reliquerat, & his ab herede prælegauerat his verbis: PETO, FIDEIQUE TVAE COMMITTO, VT DES, PRÆSTES IN MEMORIAM MEAM PEDISSEQUIIS MEIS, QUOS AD CURAM TEMPLI RELIQVI, SINGVLIS MENSURA CIBARIA, ET ANNUA VESTIMENTA CERTA. Quæsitum est, cum templum nondum esset extructum: ex die mortis, an verò ex eo tempore, quo templum explicitum fuerit, petere per se vel legatum debeant? Respondit: officio iudicis heredem compellendū, seruis relicta præstare, donec templum extrueretur.

Ceter clausulam generalem appositam in ultima voluntate circa idem videtur recessum a speciali. *Bar.*

XVIII. IDEM.

Libertis, quos testamento manumisit, alimentorum nomine menstruos decem legauerat. deinde codicillis generaliter omnibus libertis menstruos septem, & annuos vestimentorum nomine denos legauit. Quæsitum est, ex testamento, an ex codicillis libertis fideicommissum hæredes præstare debeant? Respondit: nihil proponi, cur non ea, quæ codicillis data proponerentur, præstari deberent. nam & ab his, quæ testamento cibariis nomine legata essent, recessum esse propter ea, quæ codicillis relicta sunt.

C Alimentis

De alimentis vel cibariis legatis. 332

C Alimentis debita non soluta possunt peti tam præterita quam futura. *Bar.*

Manumissis testamento cibaria annua, si cum matre morabuntur, per fideicommissum dedit. mater filio triennio superuixit: neque cibaria, neque vestimenta eis præstitit, cum in petitione fideicommissi liberti cessarent. Sed & filia postea, quam matri hæres extitit, quoad vixit, annis quatuordecim de iisdem soluendis interpellata non est. Quæsitum est, an post mortem filię à nouissimo herede petere possint, & tam præteriti temporis, quam futuri, id quod cibariis nomine & vestimentis relictum est? Respondit: si conditio extitisset, nihil proponi, cur non possent.

C Tempus ætatis grauati adiectione grauato, in dubio conditionem facit. *Bar.*

Ab hæredibus Stichum manumitti voluit, eique si cum Scio moraretur, cibaria & vestimenta præstari à Scio. deinde hæc verba adiecit, A TE AUTEM SEI PETO, VT CVM AD ANNUM VICIESIMUMQUINTVM PERVENERIS, MILITIAM EI COMPARES: SI TAMEN TE ANTE NON RELIQUERIT. Quæsitum est, Stichum statim libertatem consecuto, prius autem defuncto Scio, quam ad annū viciesimumquintū pervenire: an ab his, ad quos bona Seij pervenerint, militia Stichum comparari debeat? & si placet deberi, utrum statim militia comparanda sit, an eo tempore, quo Scius annos viginti quinque expleverit fuisse, si superuixisset? Respondit: cum placeat comparandam: non ante deberi, quam id tempus cessisset.

C Diminutio legatorum relictorum in testamento non pertinet ad legata, nec ad alimenta relicta in codicillis vel in tabulis pupillariis. *Bar.*

Posthumis hæredibus institutis, & patre, & matre substitutione facta, actores manumisit, & pecunia eis legavit, & annua & certis libertis suis legata, & aliis exteris plura: deinde post testamentum factum nata filia, codicillis ita cauit: SIV QUID IN TESTAMENTO, QUOD ANTE HOC TEMPUS PEGI, LEGAVI, CVM DARI VOLVI: PETO AB HIS, VTI TERTIAM PARTEM PECUNIAE FILIAE MEAE REDDANT. Secundis autem tabulis facta pupillari substitutione, T IIIJ impube-

Digestorum lib. XX XIII.

impuberibus libertis, quibus à parentibus libertates dedit, eo amplius alterum tantum, quantum singulis in nummo præter cibaria & vestiaria dari voluit. Quæsitum est, cum superuixisset filia testamento aperto & codicillis, postea autem decellisset, & fideicommissum datum eidem de restituenda tertia parte, ad hæredes suos transmisisset: an etiam cibarium & vestiariarum tertiæ partes ei per fideicommissum daretur esse videantur? Respondi, non videri. Idem quæsitum, an eorum, quæ codicillis per fideicommissum relicta sunt, tertia pars ad filiam pertinere debeat? Respondi, non deberi. Idem quæsitum, an alterum tantum à substituto legatum deducta tertia parte quantitatis legatorum testamento datorum computari debeat: ut duæ partes quantitatis debeat propter codicillos, quibus tertiā partem legatorum ad filiam suam pertinere voluit? Respondi: integrum ex tabulis substitutionis deberi.

¶ Non impleto onere de morando in certo loco, libertus relicto priuatus. Bar.

Cibaria & vestiaria per fideicommissum dederat, & ita adiecerat: QVOS LIBERTOS MEOS, VBI CORPVS MEVM POSITVM FVERIT, IBI EOS MORARI IVBEO, VT PER ADSENTIAM FILIARVM MEARVM AD SARCOPHAGVM MEVM MEMORIAM MEAM QVOTANNIS CELEBARENT. Quæsitum est, vni ex libertis, qui à die mortis neque ad hæredes accesserit, neque ad sepulchrum morari voluerit, an alimenta præstanda sint? Respondi, non præstanda.

¶ Absens propter negocia testatoris ut præsens debet alimenta percipere. Bar.

XIX. IDEM.

Testamento ita cautum fuit: LIBERTIS MEIS CIBARIA, QVÆQVE ALIA PRÆSTADAM, AD HÆREDIBVS MEIS PRÆSTARI VOLO. Vnus ex libertis ex voluntate patroni negotij sui gratia quadriennio ante diem mortis absuit, ex hac causa cibaria, quæ ante acceperat, mortis tempore non accepit. cui tamen liberto eodem testamento patronus sicut & aliis, quos viuus manumiserat, legatum quinq; dederat. Quæsitum est, an isti

De alimentis vel cibariis legatis.

333

an isti quoque cibaria & reliqua, quæ cæteris libertis legata sunt, debeantur? Respondi, Cur non?

¶ Dispositio generalis non refertur ad ea, de quibus circa eandem causam specialiter est pronuntiatum: legatorum præstatione gratiari potest legatarius singularis. Bar.

XX. IDEM.

STICHVS NVTRICIS MEAE NEPOS LIBER ESTO. CVI DECEM AVREOS ANNVS DARI VOLO. Qui deinde interpositis nominibus eidem Sticho contubernalem eius & libertos legauit, his, quæ viuus præstabat, deinde alio capite libertis omnibus, quæ viuus præstabat, dari iussit. Quæro, an Stichus præter suum legatum, & alimenta percipere possit? Respondi: secundum ea, quæ proponerentur, non posse. Item, cum alimenta libertis vtriusque sexus reliquerit à republica, & ex prædiis, quæ ei legauit, dari voluerit: quæro, Sticho contubernali & libertis vtrum ab herede instituto, an à republica diaria & vestiaria, quæ viuus dabat, præstari debeant? Respondi: posse benigna voluntatis interpretatione dici, his quoque à republica præstanda.

¶ Cum fuit legatum, tunc fuit omnis legato adiectum: nisi aliquid de voluntate testatoris appareat. Bar.

Titia usufructum fundi legauit Mænio: cuiusq; fidei commisit, ut ex reditu fundi legati præstaret Pamphile & Sticho annuos centenos nummos, quoad viueret. Quæro, an mortuo Mænio, hæres alimenta debeat? Respondi: nihil proponi, cur debeant præstari ab herede Titie, sed nec ab herede legatarij: nisi id testatrix manifestè probetur, voluisse etiam finito usufructu præstari: si modò id, quod ex usufructu receptum esset, ei rei præstandæ sufficeret.

¶ Legatum alimentorum non perit conditione facta, per eam si contingentem in personam eius in quem specialiter est collata. Bar.

Mater filio herede instituto, per fideicommissum libertatem Pamphilo seruo suo dedit. eidem cibariarum nomine legauit quinos aureos, & vestiarij in singulos annos quinquagenos, si cum filio eius moraretur. Quæro, filio eius defuncto, an alimenta deberentur? Respondi: si conditioni paruisset, deberi etiam post mortem.

XXI. VLPIANVS.

Diariis

Digestorum lib. XXXIII.

Dariis relictis, neque habitationem, neque vestiarium, neque calcearium debere, palam est: quoniam de cibis tantum testator sensit.

Si alimenta principaliter relinquantur, debentur arbitrio boni vii et inspectis conditionibus hic insertis, dar.

XXII. ABRVNIUS VALENS.

Cum alimenta per fideicommissum relictum sunt, non adiecta quantitate: ante omnia inspicendum est, quæ defunctus solitus fuerat ei præstare: deinde quid cæteris eiusdem ordinis reliquerit. Si neutrum apparuerit, tunc ex facultatibus defuncti, & charitate eius, cui fideicommissum datum erit, modus statui debet.

Cui relictum est animo compensandi non potest petere legatum, nisi heredem liberet: quo omisso doli exceptione repellitur, dar.

Qui fratris sui libertis alimenta debebat, is testamento videtur cum hac adiectione reliquerat: **UT HABERANT Vnde se pascant.** Si pro alimentis vineas reliquisset, non aliter eis ex fideicommissi causa eas præstari debere, quam si testamenti obligatione heredes liberaissent, aut si id omisum fuisset, & postea ex testamento agerent: doli malæ exceptione tuum heredem futurum: scilicet, si non minus valent vineæ, quam alimentorum æstimatio. Illam autem adiectionem, **UT HABERANT, Vnde se pascant:** magis ad causam prælegandi, quam ad usum fructum constituendum pertinere.

Idem est alimenta relinquere, & gravare heredem aliquem educare, Martolus.

XXIII. L. AELIO lib. testat. p.

Rogatus es, ut quendam educes, ad victum necessaria ei præstare cogendus es. **PAVLVS.** Cur plenius est ergo alimentorum legatum, ubi dictum est, & vestiarium, & habitationem contineri? Imò ambo exequenda sunt.

† In hunc tractatum vide libellum: Laza-ri Bayssi de re vestiaria.

† De auro, argento, mundo, ornamentis, vnguentis, veste, vel vestimentis, & statu legatis.

Titulus. II.

Legatio

De auro, argento, mundo, ornamentis &c. 334

Legatio generis generalissimi derogatur per legatum generis subalterni vel speciei: & genus restringitur ut non continet speciem, de qua sunt aliqua individua nominata, dar.

I. POMPONIUS.

Si alij vestimenta, alij vestis muliebris separatim legata sunt: detractis muliebribus, & ei assignatis, cui specialiter legata sunt, reliquum alteri debetur. Idem & cum alteri mundus muliebris, alteri argentum omne legatum est de argento, quod in mundo esset. Idem, si due statuæ marmoreæ tibi, & deinde omne marmor legatum esset: præter duas nulla statua marmorea legata est tibi. Idem de urbanis servis tibi legatis, si mihi dispensator legatus sit.

Qui debet pondus argenti in genere, liberatur dando æstimationem: scilicet si debeatur certa species, dar.

Cui certum pondus argenti dare heres iussus est, ei pecuniam numeratam dando, ipso iure liberatur, si in ea pecunia eadem æstimatio fuerit. quod ita verum est, si non certum genus argenti legatum sit.

II. AFRICANVS.

Qui tibi mandauerat, ut ornamenta in usum uxoris suæ emeris: idem uxori suæ (ut adiolet) legavit quæ ei causa parata erant. tu deinde post mortem mandatoris, ignorans eum decessisse, emisisti. Non debebuntur mulieri: quoniam ea verba ad mortis tempus referuntur. At si vivente testatore, muliere autem mortua emeris, non ineleganter dicitur, inefficax hoc legatum esse: quando non possit verè dici, eius causa paratam videri, quæ prius decessit. Eadem dicenda erunt, & si vivat quidem mulier, sed dimiserit, & quaratur, an postempta ei debeantur, quasi nō videantur uxoris causa parata.

III. CELEVS.

Vuxori legavit, quæ eius causa parata sunt, & ante mortem diuertit. Non debere, quia adempta videantur, Proculus ait. Nimirum facti questio est, nam potest nec repudiante adimere voluisse.

IV. PAVLVS.

Cum quidam libertum suum in Asiam misisset ad purpuram emendas, & testamento uxori suæ lanam purpuream legasset: pertinere ad eam, si quam purpuram vivo co libertus emis-

Digestorum lib. XXXIII.

tus emitter, Seruius respondit.

V. AFRICANVS.

Apuđ Pamphilium libro secundo Quęstionum ita scriptum est: Si mulier mādauerit tibi, vt sibi vniones vsus sui causa emeris: si tu post mortem eius, cūm putares eam viuere, emeris: Atilicius negat esse legatos ei, cui mulier ita legauerat, ORNAMENTA, QVAM MEI CAUSA PARATA SVNT ERVNTVE. non enim eius causa videri parata esse, quę iam mortua ea emptā fuerint.

¶ Solutio legati & translatio in aliam speciem facta a testatore legatum extinguit. *Bar.*

VI. MARCELLVS.

SEtia ab herede Publio Marcio ita legauit: ANTONIAM TERTYLLAE DO ERGO AVRI PONDO TOT, ET VNIONEM CVM HYACINTHIS. postea vnionem soluit, neque vllum mortis tempore inter ornāta sua vnionem reliquit. Quęro, an hęres ex causa fideicommissi affirmationem rei, quę in hereditate non est, prestare debeat? Marcellus respondit, non debere. Item quęro, si probari possit, Sciam vniones & hyacinthos quosdam in aliam speciem ornāti, quod postea preciosius fecit, additis aliis gemmis & margaritis, conuertisse: an hos vniones vel hyacinthos petere possit, & hęres compellatur ornāta posteriori eximere, & prestare. Marcellus respondit, petere nō posse. Neque enim fieri posse, vt legatum vel fideicommissum durare existimetur, cūm id, quod testamento dabatur, in sua specie non permanserit, & quodammodo extinctum sit: vt interim omittat, quod etiam dissolutione ac permutatione tali voluntas quoque videatur mutata.

¶ Legatum per quod ciuitati quęritur aliquod ornamentum: nō let. *Barolus.*

VII. IDEM.

LVeius Titius testamento ita scripsit, HAEREDEM MEVM VOLO, FIDELIQUE EIVI COMMITTO, VT IN PATRIAM MEAM FACIAT PORTICVM PVBLICAM, IN QVA PONI VOLO IMAGINES ARGENTEAS, ITEM MARMORAS. Quęro, an legatum valeat? Marcellus respondit, valere: & operis, ceterorumque quę ibi testator poni voluerit, legatum

De auro, argento, mundo, ornāmentis. &c. 335

legatum ad patriam pertinere. intelligi enim aliquod inde ciuitati accedere ornamentum.

¶ Non in possessione, meum, tuum, suum, pręsens tempus significat. *Barolus.*

VIII. PAVLVS.

SI ita legatum esset, VESTEM MEAM, ARGENTVM MEVM DAMNAS ESTO DARE: id legatum videtur, quod testamenti tempore fuisset, quia pręsens tempus semper intelligitur, si aliud comprehensum nō sit. Nam cūm dicit, VESTEM MEAM, ARGENTVM MEVM: hac demonstratione MEVM pręsens, non futurū tempus ostendit. Idem est, & si quis ita legauerit, SERVOS MEOS.

¶ Verba testatoris in dubio debent intelligi ita quod non sit in constitutione peccatum. *Bar.*

IX. IDEM lib. v. ad Plautium.

PLAUTIVS. Mulier ita legauit: QVISQVIS MIHI HAERES ERIT, TITIAE VESTEM, MVNDVM, ORNAMENTAQVE MVLIBRIA DAMNAS ESTO DARE. Cassius ait, Si non appareat, quid sensisset, omnem vestem secundum verba testamēti legatam videri. *PAVLVS.* Idem Iabolenus scribit: quia verisimile est (inquit) testatricem tantum ornamentorum vniuersitati derogasse, quibus significationem muliebrium accommodasset. Accidere cō, quod illa demonstratio MVLIBRIA, neque vesti, neque mundo adplicari, salua ratione recti sermonis, possit.

X. MODESTINVS.

CVm certum auri vel argenti pondus legatum est, si non species designata sit: non materia, sed precium pręsentis temporis prestari debet.

¶ Non intelligitur causa uxoris paratum, quod ipsius & alterius causa paratur. Item falsa demonstratio legatum generis restringit, secus in legato certę speciei. Item quando diffinitio cadit inter genus & speciem, accipitur pro coniuncta. *Bar.*

XI. POMPONIVS.

QVintus Mutius ait: si paterfamilias vxori vas, aut vestimentum, aut quippiam aliud ita legauit: QVOD EIVS CAUSA EMPTVM, PARATVMVE EST: id videtur legasse, quod magis illius, quā communis vsus causa

Digestorum lib. XXIII.

causa paratum esset. **POMPONIVS.** Sed hoc verum est, non solum, si ipsius viri & vxoris, sed etiam si liberorum eius, aut alterius alienius communis usus fuerit. Id enim videtur demonstrasse, quod proprio vsui vxoris paratum sit. Sed quod **Quintus Mutius** demonstrat, vas aut vestimentum, aut quid aliud, efficit ut falsa sint quae subieciimus. Multum enim interest, generaliter, an specialiter haec legatur. Nam si generaliter, veluti, **QVAE VXORIS CAUSA COMPARATA SVNT**: vera est illius definitio. Si vero ita scriptum fuerit, **VESTIMENTA MEAM ILLAM FURFVREAM**, ut certam demonstraret: licet adiectum sit, **QVAE EIVS CAUSA EMPTA, PARATAVE EST**: & neque empti, neque parati, neque in usum ei data sit, legatum omnimodo valet: quia certo corpore legato, demonstratio falsa posita non perimit legatum: veluti si ita scriptum sit, **STICHVM, QVEM HX VENDITIONE TITII EMINAM** & si neque emit, aut ex alia venditione emit, legatum nihilominus valet. Planè si ita legatum fuerit: **VASA**, aut, **VESTIMENTA**, aut, **QVAE VXORIS CAUSA PARATA SVNT**: tunc aequè erit vera **Quinti Mutij** sententia. Quo casu sciendum est, etiam si alienae res ex fuerint, quas putavit testator suas esse, heredem teneri, ut eas det.

Uelatiui, quis vel quid restringit antecedens ad quod refertur. **D.**
XII. PROCVLVS.

Si quis legaverit aurum, gemmas, margaritas, quae in eo auro essent: etiam id aurum, cui neque gemmae, neque margaritae inessent, legasse videtur.

XIII. PAPINIANVS.

Si imaginem legatam heres derasit, & tabulam soluit: potest dici, actionem ex testamento durare: quia imaginis legatum, non tabula fuit.

Causae intelligitur de proxima & immediata, & etiam de remota & mediata. **D.**

XIII. SCAEVOLA.

Vxori quis legavit his verbis: **MUNDVM MULIEREM OMNEM, ORNAMENTA, ET QVICQID VIVVS DEDI, DONAVI, EIVS CAUSA COMPARAVI, CONFECI, ID OMNE DARI VOLO.** Quaesitum est, an carrucha dormitoria cum molis, cum semper

De auro, argento, mundo, ornamentis. &c. 336

semper vxor usa sit, ei debeat? Respondit: si eius usus causa habita esset, deberi. Idè quæ sit, an ex eadem clausula vestis, quam ancillis vel lecticariis eiusdem vxoris suae comparaverat vel fecerat, præstanda esset. Respondit, præstandam.

Aditum formæ primæ, legatum non nimit. D.

XV. POMPONIVS.

Si statum legauero, & postea ex alia statua brachium ei adiecero: omnimodò statua à legatario vendicari potest. Quod legat rem, videtur legare proprietatem: & adiectio ut habeat usum fructum, non facit aliud legatum videri. **D.**

XVI. SCAEVOLA.

Species auri & argenti Scir legavit, & ab ea petit in hæc verba: **TE SEIA PETO, UT QVICQID TIBI SPECIALITER IN AURO ET ARGENTO LEGAVI, ID CVM MORIERIS, REDDAS, RESTITVAS ILLI ET ILLI VERNIS MEIS: QVAVRVM RERVVM VIVIFRUCTVS DVM VIVES, TIBI SUFFICIENT.** Quaesitum est, an usufructus argenti & auri solus legatarij debeat? Respondit: verbis, quæ proponuntur, proprietatem legatam, addito onere fideicommissi. **Ua patre potest legari filio, si legatum in tempore existentis sui inris confertur. D.**

XVII. IDEM.

Filiam in potestate patris manentem mater scripsit hæredem, eique patrem **Marium** substituit, & ita scripsit, **QVISQVIS MIHI HAERES ERIT, FIDEM EIVS COMMITTO, UTI ORNAMENTA MEA OMNIA, AURVM, ARGENTVM, ET VESTIMENTA, QVIBVS EGO VSA SVM, NE VARNENT, ET FILIAE MEAE RESERVENTVR.** Quaesitum est, cum filia recusante, pater ex substitutione heres extitisset, & intestatò decessisset, filia autem bonis eius abstinere, an fideicommissum petere possit? Respondi: secundum ea, quæ proponerentur, videri utiliter patris fideicommissum. **CLAVDIVS.** Quoniam verbo servandi, quod scriptum est, videri in id tempus dilatum fideicommissum, quo sui iuris futura esset ea cui dabatur.

XVIII. VLPIANVS.

Si gemma ex annulo legetur, vel aliq materiae iunctæ, vel emblemæ

Digestorum lib. XXVIII.

emblemata, recte legantur: & separantur, & præstanda sunt. Quod alia legatur proprium: si proprium non est quo ad em-
nem, iure legati capitur, & ex fideicommissum inuicem restituitur.
Naytolus.

XIX. SCALYOLA.

Qui uxori suæ legauerat bonorum suorum decimam,
& mancipia, & species argenti, quas expresserat: ei-
dem annulos & vestem reddi ab hæredibus petit, quasi pro-
pria uxoris fuissent. Quæsitum est, si uxoris non fuerint, an
præstari ex causa legati deberent? Respondit: legandi animo
dedisse ea videri, nisi contrarium ab hærede probetur. Idem
testator fideicommissit uxori, ut quicquid ad eam ex testa-
mento eius peruenisset, alumno communi restitueret. Quæ-
situm est, an etiam ea, quæ propria uxoris suæ fuisset testator
sciuit, eique reddi præcepit, alumno præstare debeat? Respon-
dit: si propria fuissent, non debere: si legato acquirerebatur, de-
bere. Mulier testamento, & postea codicillis multas spe-
cies vestis, argenti, quas vel ipsa se confecisse, vel habere si-
gnificauit, specialiter per fideicommissum reliquit. Quæsi-
tum est, an non aliæ legatariis cederent, quam quæ in hære-
ditate essent inuentæ? Respondi: eas cedere, quæ inuentæ
essent.

Auri appellatio factum continet, & infectum, quauis signatam
pecuniam non comprehendat, nec de aurata tantum, vel supellex, ar-
genti pondus quantitatem continet, non speciem: nisi argenti fa-
cti mentio habita fuerit in legando. Et si pondus auri legatur, pluri-
bus materia separatur, & ornamentum sequitur rem ornatam.

XX. VLPIANVS.

† In hanc
sententia
vide quæ
argutè
dixerit Cl
cer. in To.
ubi tripli-
cem locum
tractandi
argumēti
ex conse-
quentiis
explicat,
& in loco
a differen-
tiis.

Um aurum & argentum legatum est: quicquid auri ar-
gentique relictum est, legato continetur: siue factum, siue
infectum sit. Pecuniam autem signatam placet eo legato non
contineri. Proinde si certum pondus auri sit legatum, vel
argenti, magis quantitas legata videtur: nec ex vasis tanget.
Sed si argenti facti pondus centum sint legata, ex facto ar-
gento debebitur legatum. Vnde est quæsitum apud Celsum,
an & vascula possit separare? Et scripsit: vascula non separatu-
rum, licet ei optio fuerit relictæ. Idem Celsus libro decimo-
octavo Quæstionum querit: si centum pondus argenti fue-
rint relictæ, an replumbari debeant, ut sic adpendantur? Et
Proculus

De auro, argento, mundo, ornamentis. &c. 337

Proculus & Celsus aiunt, exempto plumbo, ad pēdi debere.
Nam & emptoribus replumbatæ assignantur: & in ratio-
nes argenti pondus sic deferunt. Quæ sententia habet ratio-
nem. Planè si cui vascula argentea, ut putà lances quadra-
tæ sint legatæ: plumbum quo continentur, eum sequetur. Si-
mili modo queritur, si cui argentum legetur, an emblemata
aurea, quæ in eo sunt, eum sequantur? Et Pomponius libro
quinto ex Sabino distinguit, multum interesse, certum pondus ei
argenti facti legetur, an verò argentum factum. Si pondus,
non contineri. Si argentum factum, contineri: quoniam ar-
gento cedit, quod ad speciem argenti iunctum est: quemad-
modum clauus aurei & purpureæ pars sunt vestimentorum.
Idem Pomponius libris epistolarum. Et si non sunt clauus ve-
stimentis cōiuncti: tamē veste legata cōtineri. Itē Celsus libro
decimo octavo Digestorum, cōmentariorū septimo scribit: au-
ro legato, ea quæ inaurata sunt, non debent: sed nec aurea em-
blemata, quæ in apsidibus argenteis essent. An autē auri ap-
pellatione annuli aurei contineantur, queritur. Et Quintus Sa-
turninus libro decimo ad edictum scribit cōtineri. Lectū
planè argenteū, vel si qua alia supellex argentea sit, argen-
ti appellatione non continetur, si numero argenti habita non
est: ut in iunctura argentea scio me dixisse, quod non in argen-
tario paterfamilias ponebat. Sed nec candelabra, nec lu-
cerne argenteæ, vel sigilla, quæ in domo reposita sunt, vel ima-
gines argenteæ argenti appellatione continebuntur: nec specu-
lū parietis adfixum, vel etiam quod mulier mūdi causa ha-
buit: si modò non in argenti numero habita sunt.

Argentum factum, omnem speciem comprehendit, licet non quæ
supellectilis loco sint. Et nasorum appellatio generalis est. Var.

Argento facto legato, Quintus Mutius ait, vasa argentea
contineri: veluti parapsidas, acerbula, trullas, pelues, &
his similia: non tamen quæ supellectilis sunt. Sed si vasa
sint legata, non solū ea continentur, quæ aliquid in se recipiant
edendi bibendiq; causa paratum, sed etiā quæ aliquid susti-
neant: & ideo scutellas, vel promulsidaria contineri. Repo-
sitoria quoq; continebuntur. Nam vasorum appellatio ge-
neralis est. Dicimus enim vasa & vinaria & naualia.

Infecti appellatio rudem materiam comprehendit: captam non
fieri paratam. Naytolus,
ff. Infor.

Digestorum lib. XXXIII.

Infecti autem argenti appellatio eadem materiā continet, id est, non facta. Quid ergo, si ceptum sit argentū fabricari, nondum tamen perfectum? Vtrum facti, an infecti appellatione contineatur, dubitari potest. Sed puto magis facti. Certē si iam erat factum, sed exalabatur: facti appellatione continebitur. An & celati continebitur, quod celari cepit? Et puto cōtineri, si cui fortē celatum sit argentum legatum. Si cui escariū argenti legatū sit: solum debetur, quod ad epulandum in ministerio habuit, id est, ad esum & potum. unde & de aquiminario dubitatū est. Et puto cōtineri, nam & hoc propter escā paratur. Certē si cacabos argenteos habebat, vel miliarium argentū, vel sartagine, vel aliud vas ad coquendū, dubitari poterit, an escario cōtineatur. Et hæc magis *coquinarij instrumenti sunt.

¶ de his la-
te tractat
Plini⁹ lib.
37. natu-
histo.

Cum quid est propter aliud, consideratur id propter quod est. Bartolus.

Perueniamus & ad gemmas inclusas argento auroq;. Et ait Sabinus auro argentove cedere. Ei enim cedit, cuius maior est species, quod rectē expressum est. Semper enim eū quærimus, quid cui cedat: illud spectamus, quid cuius rei ornandæ causa adhibeatur, ut accessio cedat principali. Cedat igitur gemmæ phialis vel lancibus, inclusæ auro argentove. Sed & in coronis mensarum, gemmæ coronis cedent: ut hæc mēsis & in margaritis quoq; & auro idē est. Nam si margaritæ auro ornandi gratia adhibite sunt, auro cedunt. Si cōtrā, auro margaritis ceder. Idem & in gemmis annulis inclusis. † Gemmæ autē sunt pellucidæ materiæ, quas (ut refert Sabinus libris ad Vitellii) Seruius lapillis eō distingnebat, quod gemmæ essent pellucidæ materiæ: velut smaragdi, chrysolithi, & amethysti. Lapilli autem cōtrariæ superiorib; naturæ: ut obsidiani, veientani. Margaritæ autem nec gemmis nec lapillis contineri, satis constitisse, ibidem Sabinus ait: quia concha apud rubrum mare & crescit & coalescit. Murhina autem vasa in gemmis non esse, Cassius scribit. Auro legato, vasa aurea continētur: & gemmis gemmea. Secundū hoc, siue gemmæ in aureis sint vasis, siue in argenteis, auro argentove cedent: quoniam hoc spectamus, quæ res, cuius rei ornandæ causa fuerit adhibita, non quæ sit preciosior.

xxi.

De auro, argento, mundo, ornamentis &c. 338

XXI. PAULVS.

SI vt habiliter gemmæ geri possint, inclusæ auro fuerint: tunc aurum gemmis cedere dicimus.

Appellatione præparati præparatorum continetur. Bart.

XXII. POMPONIUS.

IN argento potorio vtrum id duntaxat sit, in quo bibi possit, an etiam id, quod ad præparationem bibendi comparatum est, veluti colum niuarium & vireoli, dubitari potest. Sed propius est, ut hæc quoq; insint.

¶ Vnguenti appellatio continet necessariam additionem. Bart.

Vnguentis legatis, non tantum ea legata videntur, quibus vngimur voluptatis causa, sed & valetudinis: qualia sunt cōmagena, glencina, crinina, rhodina, & myrrha quoque, tum nardinum purum: hoc quidem etiam, quo elegantiores sint, & mundiores, vnguntur scemina. Sed de aquiminario Cassius ait, consultum se respondisse, cum alteri argenti potorium, alteri escarium legatum esset, escario cedere.

XXIII. VLPIANVS.

VESTIMENTI id est, quod detextum est, & si desertum non est, quod in tela est, nondum detextum, contextum appellatur. Si quis igitur vestem legauerit: neque stamen, neque subtegmen legato continebitur.

XXIII. IDEM.

VESTIS, an vestimenta legentur, nihil refert. Vestimentorum sunt omnia lanæ lineæq;, vel serica, vel bombycina, quæ induendi, præcingendi, amictiendi, insternendi, iniucendi, incubandive causa parata sunt: & quæ his accessio vice cedunt: quæ sunt insitæ picturæ, clauiq;, qui vestibus insunt. Vestimenta omnia aut virilia sunt, aut puerilia, aut muliebria, aut cōmunia, aut familiaria. Virilia sunt quæ ipsius patrisfamilias causa parata sunt, veluti toga, tunica, pallioli, vestimenta stragula, amphitapa, saga, reliquaq; similia. Puerilia sunt, quæ ad nullum alium usum pertinet, nisi ad puerilē: veluti toga prætextæ, alibi & chlamydes, & alia quæ filiis nostris comparamus. Muliebria sunt, quæ matrisfamilias causa cōparata sunt, quibus viri non facile uti possunt.

Vij

test si.

Digestorum lib. XXVIII.

test sine vituperatione: veluti, stolæ, pallia, tunice, capitiæ, zonæ, mitræ (quæ magis capitis tegendi, quam ornandi causa sunt comparata) plagulæ, penulæ. Communia sunt, quibus promiscuè vitur mulier cum viro: veluti si eiusmodi penula palliūve est, & reliqua quibus sine reprehensione vel vir vel vxor vtatur. Familiaria sunt, quæ ad familiam vestiedam parata sunt: sicuti saga, tunice, penulæ, linthea, vestimenta stragula, & consimilia. Vestis etiam ex pellibus constabit.

XXV. PAVLVS.

CUm & tunicam, & stragula pellicea nonnulli habeant.

XXVI. VLPIANVS.

Argumento sunt etiam nationes quædam (veluti Sarmatarum) quæ pellibus teguntur. Aristo etiam coactilia vestis cedere ait: sed & tegumenta subsellionum huic legato cedere vice margaritarum. Itē sibi ornamentorū magis q̄ vestis sunt. Tapeta vestis cedunt: quæ aut sterai, aut intici solēt. Sed stragula & babylonicas, quæ equis inferni solēt, nō puto vestis esse. Et fasciæ crurales pedulesq̄, & itē pileæ vestis loco sunt: quia partem corporis vestiūt. Alia causa est vdonum: quia vsum calceamentorum præstant. Ceruicalia quoque nomine vestis continentur. Si quis addiderit vestem suam: apparet de ea eum sensisse, quā ipse in vsum suos habuerit. Culcitæ etiam vestis erunt. Item pelles caprinæ & agninæ vestis erūt. Muliebri veste legata, & infantilem contineri, & puellarū & virginum, Pōponius libro vicesimo secundo ad Sabinū recte scribit: mulieres enim omnes dici, quæcūq̄; sexus fœminini sunt. Ornamenta muliebria sunt, quibus mulier ornatur: veluti iniores, armillæ, viriolæ, ānuli (præter signatorios) & omnia, quæ ad aliā rē nullā parantur, nisi corporis ornandi causa: quo ex numero etiam hæc sunt, aurum, gemmæ, lapilli, qui aliam nullam in se vtilitatem habent. Mūdus muliebris est, quo mulier mūdior fit. Continentur eo specula, matolæ, vnguentæ, vasa vnguentaria, & si qua similia dici possunt, veluti lauatioriscus. Ornamentorū hæc sūt: vitæ, mitræ, semimitræ, calantica, acus cū margarita, quā mulieres habere solēt: reticula, crocophylata. Sed & mulier potest esse munda, nō tamē ornata:

De auro, argento, mundo, ornamentis &c. 339

nata: vt solet contingere in his, quæ se commendauerint locum in balneo, neq̄ se ornauerint. Et contra est aliqua ex somno statim ornata, non tamen emundata. Margarita, si nō soluta sunt, vel qui alij lapides, si quidem exemptiles sint: dicendum est, ornamentorum loco haberi. Sed & si in hoc sint soluti, vt recomponantur, ornamentorum loco sunt. Quod si adhuc sint rudes lapilli, vel margaritæ, vel gemmæ, ornamentorum loco non erunt: nisi alia mens fuerit testantis, qui hæc quoque, quæ ad ornamenta parauerat, ornamentorum loco & appellatione comprehendi voluit. Vnguentæ, quibus valetudinis causa vngimur, mundo non continentur.

Ullud debet attendi ad quod res principaliter paratur, non ad quod secundario.

XXVII. PAVLVS.

Quædam ex veste magis ornata gratia, quam quod corpus tegatur, comparentur: tamē quod eo nomine sint parata, potius habenda esse vestis numero, quam ornamentorum. Similiter ornamentorum esse constat, quibus vt mulieres venustatis & ornatus causa corperunt: neque referre, si quædam eorum alium quoque vsum præbeant, sicuti mitræ & anademata. quanuis enim corpus tegant, tamen ornamentorum, non vestis esse.

XXVIII. VLPIANVS.

Quintus Mutius libro secundo iuris ciuilis ita definit: argentum factum, vas argenteum videtur esse.

Ulli cui legatur omne argentū, non debetur pecunia signata. n. An cui argentum omne legatum est, ei nummi quoque legati esse videantur, queritur? Et ego puto non contineri. Non facile enim quisquam argenti numero nummos computat. Item argento facto legato, puto (nisi euidenter contra sensisse testatorem appareat) nummos non contineri.

Ullud dicitur suum esse, quod potest vendicari. n. r.

Argento omni legato, quod suum esset, sine dubio non debetur id, quod in credito est, hoc ideo, quia nō videtur suum esse, quod vendicari non possit. Cui aurum vel argentum factum legatum est, si fractum vel collisum sit: non continetur. Seruius enim existimat aurū vel argentū factū id videri, quo comode vti possumus: argentum autem fractū aut collisum non incidere in eam definitionē, sed infecto contineri.

Digestorum lib. XXXIII.

¶ Qui legat aurum omne quod suum est, legatario illud debetur quod testator potuit uendicare.

Cui legatum est aurum omne, quod suum esset, cum moreretur: eius omne aurum fiet, quod tunc paterfamilias, cum moreretur, uendicare potuit suum esse. sed si qua distributio eius rei facta est: tunc interest, quomodo sit legatum. Si factum aurum legatum est, omne ad eum pertinet, cui legatum est, ex quo auro aliquid est effectum, siue id suum, siue alterius visionis causa paratum esset: veluti vasa aurea, emblemata, signa, aurum muliebre, & cetera, quæ his rebus sunt similia. Sed si infectum legatum est: quod eius ita factum est, ut eo ad rem, ad quam comparatum est, non possit uti sine refectione: quodq; ab eo paterfamilias infecti numero fuerat, id videtur legatum esse.

¶ Argenti signati appellatione continetur quod est aliqua forma expressum.

Si autem aurum vel argentum signatum legatum est, id paterfamilias videtur testamento legasse, quod eius aliqua forma est expressum: veluti quæ Philippi sunt, itemq; nomismata, & similia. Argento legato, non puto veteris causa habita scaphia contineri: quia argenti numero non habetur. Argentum factum recte quis ita definierit, quod neque in massa, neque in lamina, neque in signato, neque in supellectile, neque in mundo, neque in ornamentis sit.

¶ Non videtur alienius causa paratum quod causa commodandi habetur. Bartolus.

XXIX. ALFENVS.

Cum in testamento alicui argentum, quod usus sui causa paratum esset, legaretur, iteq; vestis aut supellex: quæ sita est, quid cuiusque usus causa videretur esse paratum: utrum ne id argentum, quod victus sui causa paratum paterfamilias ad quotidianum usum parasset: an & si quas mensas argenteas, & eius generis argentum haberet, quo ipse non temere uteretur, sed commodare ad ludos, & ad ceteras apparationes soleret? Et magis placet, quod victus sui causa comparatum esset, tantum contineri.

¶ Necessarium creditur principali. Bartolus.

XXX. FLORENTINVS.

Si quando alterius generis materia auro argenteo iniecta sit: si

De auro, argento, mundo, ornamenti. &c. 340

sit si factum aurum vel argentum legatur: & id, quod iniectum est, debetur. Vtra autem vtrius materie sit accessio, visu atque usu rei & consuetudine patrisfamilias æstimandum est.

¶ Vidio, seu, est ampliatio. Bart.

XXXI. PAVLYS.

Si quis ita legauerit, VXORI MEAE MVNDVM, ORNAMENTA, SEV QVÆ RIVS CAVSA PARAVI, DO LEGO: placet omnia deberi, sicuti cum ita legatur: TITIO VINA, QVÆ IN VRBE HABEO, SEV IN PORTV, DO LEGO. Hoc enim verbum, scilicet SEV, ampliandi legati gratia positum est.

¶ Minor intelligitur media. Bartolus.

XXXII. LABEO.

Qui lancem maximam, minorem, minimam reliquebat, ita legauerat: LANCEN MINOREM ILLI DO LEGO. Medix magnitudinis videri legaram lancem, responsum est: si non appareret, quam lancem ex his paterfamilias demonstrare voluisset.

XXXIII. PAVLYS.

Pediculis argenteis adiuncta sigilla ænea, ceteraque omnia, quæ ad eandem similitudinem redigi possunt: argento facto cedunt.

¶ In legato auri facti veniunt gemmæ, & omnia quæ testator auri numero habuit. Bart.

Auro facto adnumerantur gemmæ annulis inclusæ (quippe annulorum sunt.) Cymbia argentea crustis aureis illigata, margaritæ, quæ ita ornamentis muliebribus contextæ sunt, ut in his adspicius auri potentior sit, auro facto adnumerantur. Aurea emblemata, quæ in lapidibus, apsidibus, quæ argenteis essent, & replumbari possent, deberi Gallos ait: sed Labeo improbat. Tubero autem, quod testator auri numero habuisset, legatum deberi ait. alioquin aurata & inclusa vasa alterius materie, auri numero non habenda.

Argento potorio, vel escario legato, in his, quæ dubium est, cuius generis sint, consuetudinem patrisfamilias spectandam: non etiam in his, quæ certum est eius generis non esse. Quisam primipilaris vxori suæ argentum escarium legauerat.

V iij Quæstura

Digestorum lib. XXXIII.

Quæsitum est, cum paterfamilias in argento suo vasa haberet, quibus & potabat & edebat: an legato hæc quoque vasa continerentur? Scauola respondit, contineri.

¶ Qui legat ornamenta sua, non videtur legare ea quæ habet cau-
sa vendendi. *Bar.*

Item cum quaereretur de tali legato: *HOC AMPLIUS*
FILIA MEA DVLCISSIMA E MEDIO EX-
MITO, TIBIQUE HABETO ORNAMENTVM
MEVM OMNE MVLTIBRE CVM AVRO,
ET SI QVA ALIA MVLTIBRIA APPARE-
RINT: cum testatrix negociatrix fuerit: an non solum ar-
gentum, quod in domo vel intra horreum vñbus eius fuit,
legato cedat: sed etiam quod in basilica fuit muliebri? re-
spondi, si testatrix habuit proprium argentum ad vñm
suum paratum, non videri id legatum, quod negociandi cau-
sa venale proponi solet: nisi de eo quoque sensisset is, qui pe-
tat, probet.

¶ Ex aspectu declaratur quæ materia alteri non accedat: & si du-
bium est, consuetudo testatoris inspicitur. *Bar.*

Neratius Proculum refert ita respondisse, vasis electrinis
legatis nihil interesse, quantum ea vasa de quibus quaeritur,
argenti aut electri habeant: sed vtrum argentum electro, an
electrum argento cedat, idque ex adpectu vasorum facilius
intelligi posse. quod si in obscuro sit, inspiciedu esse, in vtro
numero ea vasa is, qui testamentum fecit, habuerit.

¶ Enumeratio specierum non restringit genus præcedens. *Bar.*

Labeo testamento suo Neratix vxori suæ nominatim le-
gavit: *VESTEM, MVNDVM MVLTIBREM OM-*
NEM, ORNAMENTAQVE MVLTIBRIA OM-
NIA, LANAM, LINVM, PVRPVRAM, VER-
SICOLORIA, FACTA, INJECTAQVE OMNIA,
&c. Sed non mutauit substantiam rerum non necessaria ver-
borum multiplicatio, quanuis Labeo testamento lanam, ac
deinde versicoloria scripsit: quasi desierit lana tincta lana
esse: detractoque verbo *VERSICOLORIA*, nihilomi-
nus etiam versicoloria debebuntur: si non appareat aliam
defuncti voluntatem fuisse.

¶ Mando muliebri legato, argentum balneare debetur. *Bar.*

Titia mundum muliebrem Septitix legauit. ea putabat
sibi lega-

De auro, argento, mundo, ornamentis &c. 341

sibi legata, & ornamenta & monilia, in quibus gemæ, & mar-
garitæ inessent, & annulos, & vestem tam coloriam quam
versicoloriam. Quæsitum est, an hæc omnia mundo conti-
nerentur? Scauola respondit, ex his, quæ proponerentur,
duntaxat argentum balneare mundo muliebri contineri.

¶ Accessorio extincto non extinguatur principale. *Bar.*

Item cum in aures, in quibus duæ margaritæ, elenchi &
smaragdi duo, legasset & postea elenchos eisdem detraxisset:
& quaereretur, an nihilominus detractis elenchis inau-
reis deberentur? respondit: deberi, si mancant in aureis, quan-
uis margaritæ his detractæ sunt: De alio idem respondit: cum
quedam ornamenta mamillarum ex cylindris trigintaqua-
tuor & tympanis margaritis trigintaquatuor legasset, &
postea quatuor ex cylindris, & sex de margaritis detraxisset.

¶ Vnde legata inspicitur consuetudo testatoris. *Bar.*

XXXIII. POMPONIUS.

Inter vestem virilem & vestimenta virilia nihil interest:
sed difficultatem facit mens legantis, si & ipse solutus fue-
rit uti quadam veste, quæ etiam mulieribus conueniens
est. Itaque ante omnia dicendum est, eam legatam esse, de
qua senserit testator, non quæ reuera aut muliebris, aut vi-
rilis sit. Nam & Quintus ait, scire se quendam senatorem
muliebribus cornatoris uti solitum: qui si legaret mulie-
brem vestem, non videretur de ea sensisse, quæ ipse quasi viri-
li utebatur.

¶ Qui legat aurum suum, intelligitur de eo quod potest vendica-
ri. *Bartholus.*

XXXV. IDEM.

¶ Scribit Quintus Mutius. Si aurum suum omne paterfami-
lias vxori suæ legasset, id aurum, quod aurifici faciendum
dedisset, aut quod ei deberetur, si ab aurifice ei repensum nõ
esset: mulieri non deberi. *POMPONIUS.* hoc ex parte
verum est, ex parte falsum. Nam de eo, quod debetur sine du-
bio: utputa si auri libras stipulatus fuerit: hoc aurum, quod
ei deberetur ex stipulatu, non pertinet ad vxorem: cum il-
lius factum adhuc non sit. id enim, quod suu esset, non quod
in actione haberet, legauit. In aurifice falsum est, si aurum
dederit ita, ut ex eo auro aliquid sibi faceret. nam tunc hæc
apud aurificem sit aurum, dominium tamen non mutauit:
manet

Digestorum lib. XXXIII.

manet enim eius qui dedit: & tantum videtur mercedem præstaturus pro opera aurifici: per quod eo perducimur, ut nihilominus vxori debeatur. Quod si aurum dedit aurifici, ut non tamen ex eo auro fieret sibi aliquod corpusculum, sed ex alio: tunc quatenus dominium transit eius auri ad aurificem (quippe quasi permutationem fecisse videatur) & hoc aurum non transibit ad vxorem.

Legatum factum cum demonstratione presentis temporis, alienatione rei non extinguatur ipso iure: sed ope exceptionis, si alienatio est voluntaria: scilicet si necessaria. item scilicet si legatum est factum cum demonstratione futuri temporis, nar.

Item scribit Quintus Mutius: si maritus vxori cum haberet quinque pondo auri, legasset ita: AURUM QVOD CVMQVE Vxoris CAUSA PARATVM EST, VTI HAERES VxorI DET: etiam si libra auri inde venisset, & mortis tempore amplius, quam quatuor librarum non deprehenderentur? in totis quinque libris heredem esse obligatum: quoniam articulus EST, presentis temporis demonstrationem in se contineret. Quod ipsum (quantum ad iuris obligationem pertinet) recte dicitur, id est, ut ipso iure heres sit obligatus. Verum sciendum, si in hoc alienauerit testator inde libram, quod diminueret vellet ex legato vxoris suæ: tunc mutata voluntas defuncti locum faciet doli mali exceptionis: ut si perseveret mulier in petendis quinque libris, exceptione doli mali summoveatur: sed si ex necessitate aliqua compulsus testator, non quod vellet diminueret ex legato: tunc mulieri ipso iure quinque librarum auri debebuntur: nec doli mali exceptio nocebit adversus petentem. Quod si ita legasset vxori, AURUM, QVOD EIVS CAUSA PARATVM ERIT: tunc rectissime scribit Quintus Mutius, ut hæc scriptura habeat in se & demonstrationem legati, & argumentum, ideoque ipso iure alienata libra auri, amplius quatuor pondo non remanebit in obligatione: nec erit vitandum distinctione, quæ ex causa alienaverit testator.

Quando legatur certum pondus auri liberatur debito affirmationem soluendo: tamen ipsum aurum est in condemnatione et obligatione. Nar.

XXXVI. PAVLVS.

TITIAN

De auro, argento, mudo, ornamentis &c. 342

TITIANE AMICAE MEAE, CVM QVA SINE MENDACIO VIXI, AURI PONDO QVINQUE DARI VOLO. Quæro, an heredes ad prestationem integræ materiæ auri, an ad precium, & quantum præstandum compellendi sint? A V L V S respondit: aut aurum ei, de quo queritur, præstari oportere: aut precium auri, quanti comparari potest. Item quæro, si lite contestata, Pretor ita pronunciauerit, ut materia præstetur: an tunc audiri sint, ab hac sententia pupillum, aduersus quem pronunciatum est, apud successores eius in integrum restituere volentes? Paulus respondit: Pretorem, qui auro legato, certi ponderis materiam præstari iussit, recte pronunciaisse videri.

Legato poculo auro lecto nullum auri: poculum inueniatur in bonis legantis: debetur tamen aliud poculum alterius materiæ.

XXXVII. SCAEVOLA.

SCIAE DVLCISSIMAE POCVLVM AURVM, QVOD ELEGERIT, FIDEI HAEREDVM COMMITTO, VT DENT. Quæro, cum in hereditate non sint nisi trullæ, scyphi, modiolæ, phialæ, an Scia de his speciebus eligere possit? Respondit: cum omnia potius parata: pocula dicantur: posse eam ex his eligere.

XXXVIII. PAVLVS.

Ornamentorum appellatione vestem muliebrem non contineri, nec errorem heredis ius mutasse, respondit.

XXXIX. SCAEVOLA.

Ita testamento, item codicillis multas species tam argenti quam vestis specialiter per fideicommissum reliquit. Quæro, an non aliæ species legato cedant, quam quæ in hereditate inuentæ essent? Respondit: eas cedere, quæ inuentæ essent: de cæteris canendum, ut si inuentæ essent, præstentur.

Optio legata intelligitur de iis quæ sunt in hereditate si reperiuntur: talis de iis, quæ venduntur, nar.

SEMPRONIAE PIAE HOC AMPLIVS COOPTORIA TARIANA, ET TVNICAS TRES CVM PALLIOLIS, QVAE ELEGERIT, DARI VOLO. Quæro, an ex vniuersa veste, id est, synthesi tunicarum singulas an & palliola Sæpronia eligere possit? Respondit: si essent tunice singulæ cū pallioli relictæ: ex his duntaxat eligi posse, quod si non essent, heredem vel tunicam & palliolum ex syn-

Legatum auri
demonstratio
et argumentum
cum eo iure
liberatur debito
affirmationem
soluendo: tamen
ipsum aurum est
in condemnatione
et obligatione.
Nar.

Digestorum lib. XXXIII.

ex synthesi præstaturum, vel veram æstimationem earum.
In fauorem religionis in dubio intelligitur quod est maius. *Bar.*
 Scia testamento ita cautus: MIHI PER CONDI-
 TIONEM HYMANAM CONTIGERIT, IPSA
 FACIAM: IN MINUS AUTEM, AB HAEREDI-
 BUS MEIS FIERI VOLO. IVDEOQUE IL-
 LUM DEI EX LIBRIS CENTVM IN IL-
 LA SACRA AEDE ET IN PATRIA STATVI
 CVM SUBSCRIPTIONE NOMINIS MEI. Quæ-
 situm est, cum in eo templo nõ nisi aut ærea aut argentea tan-
 tum sint dona: hæredes Scie vtrum ex auro, an argento si-
 gnum ponere compellendi sunt, an æreum? Respondit: scẽ-
 dum ea, quæ proponerentur, argenteum ponendum.
Munus muliebri legato cedunt solum ea quæ utendi causa uxori
 sunt tradita. *Bar.*

XL. IABOLENVS.

Iuxori mundus muliebris legatus esset, ea tantummodo
 deberi. Ofilius, Labeo responderunt, quæ ex his tradita
 utendi causa uxori à viro fuissent. aliter enim interpretanti-
 bus, summam fore captionem, si vascularius aut faber argen-
 tarius uxori ita legasset.

Argentum quod est depositum, vel commodatum ut habeatur
 de proximo: in demo esse videtur. *Bar.*

Cum ita legatum est: ARGENTVM, QVOD DOMI
 MEAE ERIT, CVM MORIAR: Ofilius nec quod de-
 positum esset à se, nec quod commodatum reliquisset argen-
 tum legatum videri, respondit. idem Cascellius de commo-
 dato. Labeo quod depositum esset, ita deberi, si presentis cu-
 stodia causa, non perpetua, veluti depositum thesauri esset:
 quia illa verba, QVOD DOMI MEAE ERIT, sic acci-
 pi debere, ESSE SOLI BAT: Et hoc probo. Atcius Ser-
 uium respondisse scribit: cui argentum, quod in Tusculano
 fundo cum moreretur habuisset, legatum esset: & quod ante,
 quam moreretur, ex vrbe in Tusculanũ iussu testatoris trãs-
 latum esset, deberi. contra fore, si sine iussu translatus esset.

Oratio indefinita restringitur ad præsens tempus. *Bar.*

XLI. SCAEVOLA.

Medico suo contubernali & communium expeditionũ
 comiti, inter cætera ita legauerat: ARGENTVM

De liberatione legata.

343

VIATORIVM MEVM DARI VOLO. Quæsitum
 est, cum paterfamilias in diuersis tẽporibus Reipublice cau-
 sa abfuerit: quod viatorium argentum hoc legato compre-
 hensum esse videatur? Respondit: quod habuisset argentum
 viatorium eo tempore, cum testamentum faciebat, deberi.

Iussio hoc amplius, legati dationem inducit. *Bar.*

Vxori suæ testamento ita legatum est: SEMPRONIAE
 DOMINAE MEAE HOC AMPLIUS ARGEN-
 TVM BALNEARE. Quæsitum est, an etiam id argen-
 tum, quo diebus festis in balneo confuevit uti, legato cedat?
 Respondit: omne legatum videri.

Legato generis non derogatur per legatum speciei inuulidum.
Bar. tolus.

Mulier decedens ornãmẽta legauerat ita: ETIAE AMI-
 CAE MEAE ORNAMENTA VNIVERSA DA-
 RI VOLO. Eodem testamento ita scripserat: VNERA-
 RI ME ARBITRIO VIRI MEI VOLO, ET
 INTERRI MIHI QVAEVNQVE SEPULTV-
 RAE MEAE CAUSA FERAM EX ORNAMEN-
 TIS, LINEAS DVAS EX MARGARITIS, ET
 VIRIOLAS EX SMARAGDIS. sed neque hæredes,
 neque maritus cum humi corpus daret, ea ornãmẽta, quæ
 corpori iussu erat adiciere, dederunt. Quæsitum est, vtrum
 ad eam, cui ornãmẽta vniuersa reliquerat, pertineant, an
 ad hæredes? Respondit: non ad hæredes, sed ad legatariam
 pertinere.

De liberatione legata.

Titulus. III.

Potest legari alieni res sua, quam debet alteri actione personali,
 vel si est alteri obligata.

I. VLPIANVS.

Minibus debitoribus etiam ea, quæ debent, recte
 legantur: licet domini eorum sint. Iulianus
 scribit, si res pignori data legatur debitori à cre-
 ditore, valere legatum: habereque cum actione,
 ut pignus recipiat prius, quam pecuniam soluat.
 Si autem loquitur Iulianus, quasi debitum non debeat lucra-
 ri. Sed si alia testantis voluntas fuit, & ad hoc perueniatur
 exemplo luitionis.

Com.

Digestorum lib. XXXIII.

Quoniam hares non petere a fideiussore, petere potest a reo principali, sicut e contra.

II. POMPONIUS.

HAEREDem damnatum a fideiussore non petere, a reo petere possidet a reo petere vetitum, si a fideiussore petat: reo ex testamento teneri. Celsus putat. Idem Celsus ait, nullam dubitationem habere, quin haerede petere a debitoris vetito, nec haeres haeredis petere possit.

Quod datur vel dari mandat instrumentum, videtur liberationem relinquere. Martolus.

III. ULPIANUS.

Liberationem debitori legari posse, iam certum est. Sed si chirographum quis decedens debitori suo dederit: exceptione ei competere puto, quasi per fidei commissum huiusmodi datione valitura. Iulianus etiam libro quadragesimo Digestorum scribit. Si quis decedens chirographum Seio Titio dederit, ut post mortem suam Seio det: aut si conualuisset, sibi redderet: deinde Titius defuncto donatore Seio dedit: & haeres eius petat debium: Seium doli exceptionem habere.

Legationem liberationis importat ut debitor acceptilatione liberetur, si est solus, & habet correum socium, si habet correum non socium, pacto liberari debet. Martolus.

Nunc de effectu legati videamus. Et si quidem mihi liberatio sit relicta, cum solus sim debitor: siue a me petatur, exceptione vii possum: siue non petatur, possum agere ut liberer per acceptilationem. Sed & si cum alio sum debitor (puta duo rei sumus promittendi) & mihi soli testator consultum voluit: agendo consequar, non ut accepto liberer: ne etiam correus meus liberetur contra testatoris voluntatem: sed pacto liberabor. Sed quid si socii sumus? videamus, ne per acceptilationem debeam liberari, alioquin dum a correo meo petitur, ego inquietor. Et ita Iulianus libro tricessimo secundo Digestorum scribit: si quidem socii non sumus, pacto me debere liberari: si socii, per acceptilationem.

Etiam non nominatus in testamento habetur pro legatario, si testator illi proficere voluit: & interest nostra plures reos habere. Martolus.

Consequenter quaeritur, an & ille socius pro legatario habeatur,

De liberatione legata.

344

beatur, cuius nomen in testamento scriptum non est, licet commodum ex testamento ad utrumque pertineat, si socii sunt. Et est verum, non solum eum, cuius nomen in testamento scriptum est, legatarium habendum: verum eum quoque, qui non est scriptus, si & eius contemplatione liberatio relicta sit. Vtrique autem legatarij habentur & in hoc casu. Nam & si quod ego debeo Titio, sit ei legatum mea gratia, ut ego liberer: nemo me negabit legatarium: ut & Iulianus libro eodem scripsit. & Marcellus notat, utriusque legatum esse, tam meum, quam creditoris mei, etiam si soluendo fuero. Interest enim creditoris, duos reos habere.

III. POMPONIUS.

Quid ergo est, cum agere poterit creditor ex testamento? Non aliter haeres condemnari debet, quam si caueatur ei aduersus debitorem defensum iri. Item agente debitore, nihil amplius haeres praestare debet, quam ut eum aduersus creditorem defendat.

Cum relinquitur liberatio reo, debet liberari per acceptilationem, ut sit fideiussori proficiat: nisi erat talis quod, contra reum non haberet regressum. Si relinquitur liberatio fideiussori, debet liberari pacto: & reo non prodest, nisi esset talis reus, qui a fideiussore repetere. Martolus.

V. ULPIANUS.

Si quis reum habeat & fideiussorem, & reo libertate legetur: Iulianus ibidem scripsit, & reum per acceptilationem liberandum. alioquin si fideiussorem ceperit conuenire, alia ratione reus conuenitur. Quid tamen, si donationis causa fideiussor interuenit: nec habeat aduersus reum regressum? Vel quid si ad fideiussorem pecunia petuerit, & ipse reum dederit vice sua, ipsaeque fideiussor? Pacto est reus liberandus, alioquin solemus dicere, pacti exceptionem fideiussori dandam, quae reo competit. Sed cum alia mens sit legantis, alia paciscentis: nequaquam hoc dicimus. Quod si fideiussori sit liberatio legata: sine dubio (ut & Iulianus scripsit) pacto erit fideiussor liberandus. Sed & hic puto interdum acceptilationem liberandum: si vel reus ipse vere fuit, aut in eam rem socius scripsit.

Et iterum cum est liberatio relicta, debet liberari pacto, etiam si nihil est in petulo: sed si filio liberatio relinquitur, acceptilatione liberabitur. Idem

Digestorum lib. XXXIII.

Idem Iulianus libro eodem scripsit: si filius familiæ debitor fuerit, & patri eius fuerit liberatio relicta: patrem pacto liberandum esse, ne etiam filius liberetur. Et parui (inquit) referre, si sit aliquid in peculio die legati cedente, necne. securitatem enim pater per hoc legatum consequitur: maxime, inquit, cum rei iudicandæ tempus circa peculium spectetur. Huic patri similem facit Iulianus maritum, cui vxor post diuortium liberationem dotis legauit: nam & hunc, licet die legati cedente soluendo non sit, legatarium esse: & utrumque ait solum repetere non posse. Sed est, verius, quod Marcellus notat, patrem repetere posse: nondum enim erat debitor cum solueret, maritum non posse, quod debitum soluerit. Patrem enim etsi quis debitorem existimauerit: attamen loco esse conditionalis debitoris, quem solum repetere posse, non ambigitur. Sed si damnatus sit heres filium liberare, non adiicit Iulianus, utrum acceptilatione filius, an pacto sit liberandus: sed videtur hic sentire, quasi acceptilatione debeat liberari, quæ res patri quoque prederit. Quod obtinendum est, nisi euidenter adprobetur contrarium sensisse testatorem, id est, ne filius inquietetur, nonne pater. tunc enim acceptilatione cum non liberandum, sed pacto.

¶ Si liberatio relinquatur ei, qui duobus iuribus tenetur, ab utroque liberandus est in dubio, nisi aliter sit actum. *nar.*

Idem Iulianus scripsit, si pro filio pater fideiussisset, eiusque liberatio sit legata: cum pacto liberandum, quasi fideiussor, non quasi patrem: & ideo de peculio posse conveniri. Hoc ita demum putat, si duntaxat quasi fideiussorem cum voluit testator liberari. ceterum si & quasi patrem & de peculio erit liberandus.

VI. IABOLENVS.

Post emancipationem verò filij eatenus pater actionem habebit, quatenus aliquid ex peculio, aut in rem verso præstaturus est, id enim legatorum nomine ad patrem pertinebit, quod eius intererit.

¶ Quod ius potest ad successionem alterius venire, in assequendo interesse non debet inspicere. *nar.*

Illud quæri potest, an eo quoque nomine pater ex testamento agere possit, ut & filius actione liberetur? Quibusdam consueque extendi actionem placebat: quia patris interesse

De liberatione legata.

345

esse videretur, si peculio filio post emancipationem concessisset, ius eius integrum permanere. Ego contra sentio, nihil quicquam amplius patri præstandum ex eiusmodi scriptura testamenti putans, quam ut nihil ex eo quod præstaturus heredi fuerit, præstet.

VII. VLPIANVS.

Non solum autem quod debetur, remitti potest: sed etiam pars eius, vel pars obligationis, ut est apud Iulianum tractatum libro tricesimo secundo Digestorum.

¶ Liberatione legata ab una ex rebus alternative debitis per acceptilationem, liberatio sequitur ab altera. *nar.*

Si is, qui est stipulatus Stichum, aut decem, damnauerit heredem Stichum non petere: legatum valere constat. sed quid contineat, videamus. Et Iulianus scribit, actione ex testamento in hoc esse videri, ut debitor accepto liberetur. quæ res utique debitorem & in decem liberabit: quia acceptilatio solutioni comparatur. & quemadmodum si Stichum soluerit, debitor liberaretur: ita & acceptilatione Stichi liberari. Sed & si debitorem decem damnatus sit heres viginti liberare: idem Iulianus scripsit libro tricesimo tertio, nihilominus esse liberandum decem. Nam & si ei viginti accepto ferantur, & in decem liberabitur. Sed & si duobus heredibus institutis, alter ex his damnauerit creditori solvere: valet legatum propter cohæredem, eumque ex testamento acturum, ut creditori solvatur.

¶ Legatum liberationis habet effectum, nisi a testatore uero legatum sit exactum, secus si a testatore fido vel ab heredem exigatur. *Marcellus.*

Liberatio autem debitori legata, ita demum effectum habet, si non fuerit exactum id a debitore, dum vivat testator. ceterum si exactum est: euanesceit legatum. unde querit Iulianus, si ab impuberis substituto sit liberatio relicta, deinde impubes exegerit quod debetur: an euanesceat legatum? Et cum constet pupillum in his, quæ a substituto relinquuntur: personam sustinere eius, a quo sub conditione legatur: cõsequens est, substitutum actione ex testamento teneri, si pupillus a debitore exegerit. Idemque est, & si pupillus non exegerit: sed solummodo licet sit cõtestatus, teneri enim eum, ut remittat actionem. Nam & si debitori liberatio sub conditione sit. *Infor.*

X legata

Digestorum lib. XXXIII.

legata fuisset, & vel lis fuisset contestata, vel etiam exadum pendente conditione: ex testamento actio maneret liberatione relicta.

Debitori cuiusque potest liberatio relinqui, & damnatus ad tempus non petere, interim liberare non cogitur, nec illius temporis poena vel usura petetur. Bar.

VIII. POMPONIUS.

Non solum nostrum debitorem, sed etiam heredis & cuiuslibet alterius, ut liberetur, legare possumus. Potest heres damnari, ut & ad certum tempus non petat a debitore, sed sine dubio nec liberare eum intra id tempus debet, sed & si debitor decesserit, ab herede eius intra id tempus peti non poterit. Illud videndum est, an eius temporis, intra quod heres petere vetitus sit, vel usuras, vel poenas petere possit? Et Priscus Neratius existimabat, committere eum aduersus testamentum, si petisset, quod verum est.

Legatum liberationis personale non transit ad heredem, nisi per heredem testatoris petendo contra fiat. Bar.

Tale legatum, HAERES MEVS A SOLO LUCIO TITIO NE PETITO: ad heredem Lucij Titij non transit, si nihil viuo Lucio Titio aduersus testamentum ab herede (eo quod ab eo exigere debitum tentauit) sit commissum. Quoties enim coheret personae id, quod legatur, veluti personalis seruus, ad heredem eius non transit. Si uerba liberationis in rem sunt scripta, puta quod mihi debetur a Titio, peti nolumus est opus heredem nominare.

Si uerba liberationis in rem sunt collata: pro eo est, quasi heres ab eo debitore heredeque eius petere vetitus sit: ut adiectio heredis perinde nihil valeat, atque non esset valitura, ipsius debitoris persona non comprehensa. Is, qui reddere rationes iussus est, non videtur satisfacere, si reliquum reddat, non editis rationibus.

Quamuis heres damnetur non petere a gestore: tamen propter ea quia dolose gesta erant, agere potest. Bar.

Si heres vetitus sit agere cum eo, qui negotia defuncti gessit, non videtur obligatio ei prelegata, quae dolo vel ex fraude eius, qui negotia gessit, commissa sit: ut & testator videatur id sensisse. Et ideo si heres negotiorum gestorum exis-

De liberatione legata.

346

set: agens procurator ex testamento incerti, doli mali exceptione excludi potest.

Liberatio potest relinqui obligato ex causis hic expressis.

Et ei liberatio recte legatur, apud quem deposuero, vel cui commodauero, pignoriue dederò, vel ei, quem ex furtiua causa nihil dare oportet.

IX. VIPIANVS.

Si quis rationes exigere vetetur (ut est sepius reperiendum) non impeditur reliqua exigere, quae quis ipse reliquaui, & si quid dolo fecit, qui rationes gessit. Quod si quis & haec velit remittere, ita debet legare: DAMNATUS ESTO HAERES MEVS, QUICQUID AB EO EXIGERIT ILLA VEL ILLA RATIONE, ID EI RESTITVERE, VEL ACTIONEM EI REMITTERE.

XI. IULIANVS.

Si damnatus heres fuerit a fideiussore quidem non petere, quod autem reus debet, Titio dare: pacisci debet, ne a fideiussore petat, & aduersus reum actiones suas praestare legatario: quemadmodum damnatus heres, ne a reo petat, & damnatus dare, quod fideiussor debet: & reo acceptum facere, & legatario litis estimationem sufferre cogatur.

XI. IDEM.

Si debitor fideiussorem suum ab herede suo liberari iussit: rit: an fideiussor liberari debeat? Respondi, debere. Item questum est, an quia mandati actione heredes tenerentur, inutile legatum esset: quemadmodum quod debitor creditori suo legat? Respondi: quoties debitor creditori suo legaret, ita inutile esse legatum, si nihil interesset creditoris, ex testamento potius agere, quam ex pristina obligatione. Nam & si Titius mandauerit Mxio, ut pecuniam promitteret, deinde liberari eum iussit a stipulatore: manifestum est, quantum intersit promissoris liberari potius, quam praestare ex stipulatu, deinde mandati agere.

Liberatio ab onere reddendarum rationum ad reliqua non porrigitur nisi expressio. Bar.

XII. IDEM.

Xij

Lucius

Digestorum lib. XXXIII.

Lucius Titius cum Erotem actorem haberet, codicillis ita cauit: EROTEM LIBERVM ESSE VOLO, QVEM RATIONES REDDERE VOLO RIVS TEMPORIS, QVOD ERIT POST NOVISSIMAM MEAM INSCRIPTIONEM. postea vius Erotem manumisit, & in eodem actu habuit rationes, quas subscripsit usque in eum diem, qui fuit ante paucissimos dies, quam moreretur. haeredes Lucij Titij dicunt quasdam summas & servum adhuc Erotem, & postea libertum accepisse: neque in eas rationes, quae a Lucio Titio subscriptae sint, iunxisse. quaero, an haeredes ab Eroti nihil exigere debeant eius temporis, quo Lucius Titius subscripsit? Respondi: Erotem ex ea causa, quae proponeretur, liberationem petere non posse: nisi & hoc specialiter ei remissum esset.

Non valet legatum liberationis ei relictum, qui se potest liberatione tueri. Bartolus.

XIII. IDEM.

Si creditor debitori, qui se exceptione perpetua tueri poterat, legaverit, quoad sibi deberet: nullius momenti legatum erit. at si idem debitor creditori legaverit: intelligendum erit, exceptionem eum remittere creditori voluisse.

XIII. ULPIANVS.

Idem est, & si in diem debitor fuerit, vel sub conditione.

In dubio relictum liberationis intelligitur in rem, ut sic personam haeredis comprehendat. Bar.

XV. IDEM.

Si quis in testamento damnatus est, ne a Titio debitore exigat: neque ipsum, neque haeredem eius potest convenire. nam neque haeredis haeres agere, neque ab haeredis haerede peti potest. Haeredis autem haeres potest damnari, ne exigat debitorem.

Si legatum liberatio conductori, cuius id videtur remissum, ad quod praestandum actioe personali tenetur. Bar.

XVI. PAVLVS.

Si ei, cui fundum in quinquennium locaveram, legavi, quicquid eum mihi dare facere oportet, oportebitque, ut sineet haeres sibi habere: Nerva & Atticinius, si haeres prohiberet eum frui, ex conducto: si iure locationis quid retineret, ex

De liberatione legata.

347

ret, ex testamento fore obligatum aiunt: quia nihil interest, peteret, an retineret. totam enim locationem legatam videri.

XVII. LABEO.

Reliqua quoque in iudicio locationis venire. Si cui legata est gratuita habitatio: potest agere contra haeredem, ut eum liberet a pensione.

XVIII. PAVLVS.

Cassius. Etiam si habitatio eo modo legata esset, gratuita habitationem haeres praestare debet: & praeterea placuerit conditione, quod rectissime dicitur.

Legatum liberationis extinguatur solutione. Bar.

XIX. MODESTINVS.

Cum ita testatur, HAERES MEVS DAMNATVS ESTO LIBERARE ILLVM, QVOD NEGOCIA MEA GESSIT: ET SI QVID EVM MIHI DARE FACERE OPORTET, AB EO NON EXIGERE: damnatus haeres nec creditas ab eo quoque pecunias exiget. In simili autem legato vix est, ut de eo quoque legato patet familias senferit, quod servus eius peculij nomine debetur.

Legatum liberationis est personale, & ad haeredes non transit. Bartolus.

XX. IDEM.

AVRELIO SEMPRONIO FRATRI MEO NEMINEM MOLESTARI VOLO NOMINE DEBITI, NEC EXIGERE ALIQVOD AB EO, QVANDIV VIVET, NEQVE DEORTE AVT VSVRA NOMINE DEBITI: ET ABSOLVO ET LIBERO EX PIGNORIBVS RIVS DOMVM ET POSSESSIONEM. causa perlata, Modestinus respondit, ipsum debitorem si conveniatur, exceptione tutum esse: diversum in persona haeredis eius.

Si testator liberat curatores, non videtur relictum liberatio doli vel reliquorum. Bar.

Caius Seius cum adolevisset, accepit curatores Publium Marium, & Lucium Sempronium. Sed enim Idem Caius

X iij Seius

Digestorum lib. XXIII.

Seius intra legitimam ætatem constitutus, cum in fatum cõcederet, testamento suo de curatoribus suis ita cauitor: **Q**UAE-
STIONEM CURATORIBVS MEIS NEMO
FACIET. REM ENIM IPSE TRACTAVI.
Quæro, an rationem curæ hæredes adulti à curatoribus pe-
tere possint: cum defunctus (vt ex verbis testamēti apparet)
confessus sit, se omnem rem suam administrasse? Modestinus
respondit: si quid dolo curatores fecerunt, aut si quæ res te-
statoris penes eos sunt, eo nomine conueniri eos posse.

Legatum liberationis uel nominis extinguitur solutione uel alia
liberatione uiuo testatore contingente: secus si eo mortuo factò hæ-
redis contingat. Bartolus.

XXI. NERATIUS.

Si id, quod mihi deberes, vel tibi, vel alij legatario, idq; mi-
hi solueris, vel qualibet alia ratione liberatus à me fueris:
extinguitur legatum. Vnde Iuliano placet, & si debitori hæ-
res extiterit creditor, posteaque ipse creditor decesserit, le-
gatum extingui. & hoc verum est: quia confusione perinde
extinguitur obligatio, ac solutione. Sed si sub conditione
dato legato hæres præoccupauerit, & exegerit debitum, al-
liud dici oportet: quia in arbitrio hæredis esse non debet,
vt quandoque conditione existente, neque ipsi legatario
debeatur legatum (si tum uiuat, & capere possit) neque ei,
ad quem hoc commodum peruenit, si legatarius capere non
possit.

Hæc uerba, peti nolo, patiunt exceptionem: & inducunt fideicom-
missum.

XXII. PAPINIANVS.

QUOD MIHI SEMPRONIUS DEBET,
PETI NOLO. Non tantum exceptionem habe-
re debitorem, sed & fideicommissum, vt liberetur, petere pos-
se, responsum est.

Si relinquatur liberatio à reddendis rationibus, non uidetur reli-
ctum creditum nomine domini contractum. Bartolus.

XXIII. IDEM.

Procurator, à quo rationem hæres exigere prohibetur, cõ-
que nomine procuratorem liberare damnatus est: pecu-
niam ab argentario debitam ex contractu, quem vt procura-
tor fecit, iure mandati cogitur restituere, vel actiones prestare.

De liberatione legata.

348

Si legatur liberatio debitori hæredis: restringitur ad debitum
quod manet a tempore apertarum tabularum. Bartolus.

XXIII. IDEM.

Cum hæres rogatur debitorem suum liberare: de eo tan-
tum cogitatum uidetur, quod in obligatione mansit. Ita-
que si quid ante tabulas apertas fuerit solum, ad causam
fideicommissi non pertinebit. Quod autem post tabulas a-
pertas ante aditam hereditatem ab eo, qui voluntatem de-
functi non ignorauit, fuerit exactum, dolo proximum erit:
idque repeti potest.

Defectus debiti demonstrati impedit substantiam legati relitti à
creditore debitori: sed non impedit substantiam legati relitti à debi-
tore creditori, si certa quantitas exprimat: alius secus. Bartolus.

XXV. PAULVS.

Legauit Titio quod mihi debetur, vel adiecta certa quan-
titate siue specie, vel non adiecta: aut ex contrario, eque
cum distinctione: ueluti, **TITIO, QVOD EI DEBEO:**
vel ita, **TITIO CENTVM QVAE EI DEBEO.**
Quæro, an per omnia requirendum putes, an debitum sit? &
pleniùs rogo, quæ ad hæc spectant, attingas: quotidiana enim
sunt. Respondit: Si is, cui Titius debebat, debitum ei remitte-
re uoluerit: nihil interest, hæredem suum iusserit, vt cum
liberaret: an prohibeat eum exigere. utroque enim modo li-
berandus est debitor: & utroque casu competit ultro ad libe-
randum debitori actio. Quod si etiam centum aureorum,
vel fundi debiti mentionem fecit: si quidem debitor fuisse
probetur, liberandus est. Quod si nihil debeat, poterit dici,
quasi falsa demonstratione adiecta, etiam peti, quod com-
prehensum est, posse. sed poterit hoc dici, si ita legauerit:
CENTVM AVREOS, QVOS MIHI DEBET,
vel **STICHVM, QVEM DEBET, HÆRES MEVS.**
DAMNAS ESTO NON PETERE. quod si sic dixerit,
HÆRES MEVS CENTVM AVREOS, QVOS MI-
HI DEBET DAMNAS ESTO EI DARE: etiã illud
teteri poterit, vt petere possit, quasi falsa demonstratione adie-
cta, quod mihi nequaq; placet, cū dandi uerba ad debitum se
referre testator existimauerit. Contrà autē, si debitor cre-
ditori leger, nullā utilitatem video, si sine quantitate legauit.
Sed & si id demonstret, quod debere se cõtetur: nulla utili-
tas est,

X iiii tas est,

Digestorum lib. XXIII.

tas est, nisi in his speciebus, in quibus emolumentum debiti ampliatur. Quod si centum aureos, quos se debere dixit, legauit: si quidem debet, inutile est legatum. Quod si non fuit debitor, placuit utile esse legatum. Certa enim numerorum quantitas similis est Stichio legato cum demonstratione falsa, idque & diuus Pius rescripsit certa pecunia dotis acceptæ nomine legata.

¶ A legatario potest relinqui liberatio hæredibus: qui a gnuo legato repellitur exceptione nisi beneficio ætatis inuictus. *Var.*

XXVI. SCARVOLA.

Tutor decedens, aliis hæredibus scriptis, & pupillo suo, cuius tutelam gessit, tertiam partem bonorum dari voluit, si hæredibus suis tutela causa controuersiam non fecerit, sed eo nomine omnes liberauerit. pupillus legatum tulit: & postea nihilominus petiit, quicquid ex distractione aliæ causa ad tutorem suum ex tutela perueniret. Quæro, an verbis testamenti pererit id, in quo contra conditionem faceret doli mali exceptionem obstaturam: nisi paratus esset, quod ex causa fideicommissi percepisset, reddere. quod ei ætatis beneficio indulgendum est.

¶ Aliquando dicitur quis legatarius propter spem, licet non propter rem, *Uartolus.*

XXVII. TRIPRONIVS.

Videamus, si ei, cum quo de peculio actio erat, liberatio testamento legata sit: an si die, quo legata cedere solent, nihil in peculio sit: legatarij loco habeatur. Atqui nondum debitor fuit: nec procedit, ut emolumentum aliquod ex legato ad eum perueniat: nisi propter spem futuri peculij. Nūquid ergo in pendenti sit, an legatarius fuerit, perinde atque si qua alia causa spem legati dubiam faceret?

¶ Effectus liberationis relicte pupillis non extenditur ad tutorem. *Uartolus.*

XXVIII. SCARVOLA.

Aurelius Symphorus fideiusserat pro tutore quodam, & decedens, eius pupillis legauit in hæc verba: *RELLIO LATINO ET RELLIO FELICI SINGVLIS QVINA, CVM QVIS EORVM QVATVOR DECIM*

De liberatione legata.

349

ORDECIM ANNORVM FVERIT: AD QVOD TEMPVS TRASTARI EIS VOLO, SINGVLIS ALIMENTORVM NOMINE MENSTRVOS DENARIOS SENOS, ET VESTIARII NOMINE ANNVS DENARIOS VIGINTI QVINGVE, QVO LEGATO CONTENTI ESSE DEBETIS, QVANDO TVTELA VESTRA NON MINIMO DAMNO RATIONEM MEAM AFFLIXERIT. A VOBIS AVTEM HÆREDES MEI PETO, NE QVID EX RATIONE TVTELARVM EXIGERE, VEL OB HOC LEGATA EORVM RETINERE VELITIS. Quæsitum est, si hæres eius ex causa fideiussionis aliquid præstiterit: an ab herede filiorum eius, pro quo fideiusserat, repetere possit? Respondit: verbis, quæ proponerentur, id solum videri hæredum fideicommissum, ne exigere, quod ex ratione tutelæ, quam ipse Symphorus administrauerat, ab Relliis sibi deberetur.

¶ Legationis liberationis ad debitum tempore testamenti restringitur: nec ad post contractum extenditur. *Uartolus.*

Testamento facto, debitoribus liberationem reliquerat. post incisio lino, & recognito testamento, aliud testamentum fecit, in quo repetiit legatum his verbis: *QVIBVSQVENV LEGATA IN EO TESTAMENTO, QVOD INCIDERAM DEDI, OMNIA RATA ESSE, QVAECVQVE SCRIPTA SVNT, VOLO.* Quæsitum est, adita ex sequente testamento hereditate, an debitoribus, quibus priore testamento liberatio relicta erat, consequi possint, ut etiam eius quantitatis nomine, quæ post prius testamentum debere coeperant, liberarentur: & si ab his hæredes petere coeperint, an doli mali exceptione summoventur? Respondit, non liberari. Titius Seio debitori suo ita legauit: *DO LEGO SEIO DENARIOS DECIM. ITEM DO ILLI QVICQVID SORTIS ET VIVRARVM NOMINE MIHI DEBERAT.* præterea generaliter damnauit hæredes, fideique eorum commisit, uti darent, restituerent unicuique, quicquid ei legasset. postea Seius aliam præterea pecuniam à Titio mutuatus est. Quæro, an hæc quoque pecunia, quæ post testamentum

Digestorum lib. XXXIII.

stamentum factum data est Seio, legata intelligatur? Responditur in preteritum tempus verba collata proponerentur, non esse posterius credendum legatum.

¶ Generalis liberatio patri relicta continet liberationem reliquorum: scilicet in extraneo. Bartolus.

Titius testamento facto, & filiis heredibus institutis de patre tutore suo quondam facto ita locutus est: SEIVM PATREM MEVM LIBERATVM ESSE VOLO AB ACTIONE TUTELAE. Quæro, hæc verba quatenus accipi debeant: id est, an pecunias, quas vel ex venditionibus rerum factis, aut ex nominibus exactis in suos usus conuerterit, vel nomine suo scenerauit: filiis & heredibus testatoris, nepotibus suis debeat reddere? Responditur: cum eius notio est, æstimaturum. Presumptio enim propter naturalem affectum facit, omnia patri videri concessa: nisi aliud sensisse testatorem ab heredibus eius adprobaretur.

¶ In generali liberatione non videntur remissa ea quæ possunt uen-

dicari. Bartolus.

Mænia testamento suo alterum ex tutoribus suis actione tutelæ voluit liberari, his verbis: RATIONEM TUTELAE, QVAM EGIT IVLIVS PAVLVVS CVM ANTISTIO CICERONE, POSCI AB EO NOLO, EOQVE NOMINE OMNINO LIBERATVM ESSE VOLO. Quæro, an si qua pecunia ex tutela apud eum remansit, peti ab eo possit? Responditur: nihil proponi, cur pecunia, quæ pupillæ fuisset, & apud tutorem posita maneret, legata videretur.

¶ Verba restrictiua adiecta legato in codicillis facto: restringunt legatum factum in testamento cum ipso legato codicillorum ratione repetitum. Bar.

Testamento ita scripserat: TITIO ADFINI MEI QVICQVID MIHI EX QVACVNQVE CAUSA DEBERAT, MI REMITTI VOLO. EOQVE AMPLIVS DECEM DO. Codicillis ita scripsit: TITIO HOC AMPLIVS ADFINI ET DEBITORI MEI VSVRAM PECVNIAE, QVAM MIHI DEBIT, AB HARREDE MEI, DONEC ADVIVET. QVOD SI EXIGERE YLTRA VOLUNTATEM MEAM PVTAVERIT: EIUS SORTIS

De liberatione legata.

350

SORTIS VSVRAM EIDEM TITIO AB HARREDIVS MEIS DONEC VIVET, PRAESTARI VOLO. Quæsitum est, cum augendi potius, quam minuendi testator voluntatem habuerit, an hæredes ex causa fideicommissi Titio teneantur, ut eum omni debito liberent? Responditur: secundum ea, quæ proponerentur, videri minus legatum, quod primo dederat.

¶ Legatum liberationis extenditur ad debitum accessorium post testamentum contractum. Bar.

Legatum est testamento hoc modo: SEIO CONCEDEVOLO, QVICQVID MIHI AB EO DEBITVM EST, VEL FIDEM MEAM PRO EO OBLIGAVI. Quæro, utrùm id solum, quod testamenti facti tempore debebatur, legatum sit: an etiam, si quid ex ea summa visurarum nomine postea accessit, legato cedat? Responditur: videri omnem obligationem eius debiti per fideicommissum solui voluisse.

¶ Legatum restringitur per rationem, item per responsionem apparet qualiter quis interrogationem intellexit. Bar.

Sticho testamento manu missio, fundum instructum & alia legavit, & hæc verba adiecit: QVEM RATIONEM REDDERE VETO, QVANQVAM INSTRUMENTA PENESES HABEAT. Quæsitum est, an Stichus reliqua, quæ ex administratione actus debuerat, reddere debuerit? Responditur: Stichus eo nomine non teneri. CLAVDIVS. Nemo enim ex servitutis actu post libertatem tenetur: & cõsultatio ad ius debiti relata fuit. Retineri ergo reliqua possunt cum peculio: aut ex eo deduci, si legatum est.

¶ Cui relinquitur liberatio ad tempus, potest petere ut interim hæredi silentium imponatur. Bar.

CENTVM, QVAE APVD APRONIANVM DEPOSITA HABEO, APVD IPIVM ESSE VOLO, DONEC FILIVS MEVS AD ANNOS VINGINTI PERVENERIT: EIUSQVE PECVNIAE VSVRAM EXIGI VETO. Quæsitum est, an ex causa fideicommissi Apronianus consequi possit, ne ante tempus à testatore præscriptum ea summa ab eo exigatur? Responditur: secundum ea, quæ proponerentur, consequi posse.

¶ Legat.

† Ad huc sententiam pertinent memora-
bilia ex-
empla que
refert Va-
le. Maxi.
li. 5. ca. 4.
* Atq; hæ-
redibus.

Digestorum lib. XXXIII.

Legatum ne rationes exigantur, importat quantum testatorem voluisse probabitur. *nar.*

Filius hæredes scripserat, quantum fidei commisit in hæc verba: NE A CAIO SEIO RATIONEM ACTVS RII MEAE, QUAE PER MENSAM SI VE EXTRA IN DIEM MORTIS MEAE GESTA EST, EXIGATIS, EOQUE NOMINE EVM LIBERATIS. Quæsitum est, cum vniuersas rationes in diem mortis iste administraverit, & per mensam suâ, & extra mensam: an ad rationes reddendas hæredibus teneatur? Respondit: liberationem quidem secundum ea, quæ proponerentur, legatam esse, sed quatenus præstanda sit, ex qualitate discepcionis iudicem estimaturum.

Non valet legatum factum creditori ad eius utilitatem, sed ad utilitatem tertii debitoris valet. *nar.*

Eum, qui tutelam ipsius administraverat, & fratrem suum, & alios scripserat hæredes: & tutori legauit, quæ impenderat in se & fratrem ipsius decem. Quæsitum est, an utile esset in persona eius fideicommissum? Respondit: si id dederit per fideicommissum, quod debebatur, peti non posse. Idem quæsitum, si in tutoris persona inutile esset, an in persona fratris utile videretur: quoniam illi proficeret, cuius & ipsius tutelâ administrasset? Respondit: fratri vtiliter esse legatum, quum suo debito liberetur.

Potest quis tui scripturæ pro parte stare, pro parte non, probando contractum. *nar.*

Idem quæsitum, si tutor amplecteretur fideicommissum, ita, ut in quibusdam stari velit verbis testamenti: à quibusdâ autem recedat, quod minorem quantitatem sumptuum dicat fideicommissum contineri, quam ipse erogauerat: an audiri deberet? Respondit: non impediri eum scriptura testamenti, quod minde omne, quod sibi deberi probasset, petere posset. **S**i debitum legatur creditori, non valet legatum: et in diuersis instantiis admittitur variatio. *nar.*

Quidâ ita legauit: SEMPRONIAE VXORI MEAE REDDI LVBRO AB HÆREDIBVS MEIS QVINQVAGINTA EA, QUAE MVTV ACCEPERAM CHIROGRAPHO PARTICVLATIM IN MEA NEGOCIA. Quæsitum est, an si verè vxoris debitor

De liberatione legata.

351

tor fuerit, fideicommissum constiterit? Respondit: si debitor fuisset, nullum esse fideicommissum. Idem quæsitum, si hanc pecuniam ut debitam apud iudicem petierit, & victa fuerit: an fideicommissum peti possit? Respondit: secundum ea, quæ proponitur, posse ex causa fideicommissi peti, quod paruisset non fuisse ex alia causa debitum.

Inter duos reos, quibus est relicta liberatio, est locus iuri accrescendi. item socius non capax propter socium capacem percipit commodum legati. *nar.*

XXIX. PAVLVS.

Sis, qui duos reos promittendi habet, damnauerit hæredem, ut utroque liberet: si alter ex his capere non possit, nec socij sint: delegari debet is, qui nihil capit, ei, cui hoc commodum lege competit. cuius petitioni utrumque accedit, ut & hoc commodum ad eum perueniat: & is, qui capit, liberetur. Quod si socij sint: propter eum, qui capax est, & ille capit per consequentias, liberato illo per accipulationem, id enim eveniret, & si socium capacem liberare iussus esset.

Si non valet principale, nec accessorium. *h. d. vel sic. si legatum non valet propter rem principalem, non valet propter sumptus litis. nar. tolus.*

XXX. IDEM.

Petitor vel possessor damnauit hæredem suum, ne Centumuirale iudicium exerceat. De effectu legati quæritur. Et dictum est, ita demum utile videri legatum esse, si malam causam aduersarius testatoris habuerit, ut litigante hærede vinci debuerit. Tunc enim non tantum litis emolumentum, sed etiam sumptus hæres legatario præstare cogitur. Nam in bona causa nihil videtur esse in legato, sed nec propter sumptus, quod quidam existimauerunt.

Legatum liberationis non extenditur ad debitum post testamentum testatori solutum, sed ad debitum primo solutum extenditur, si per verbum præteriti temporis legatum fuit relitum, et testator hoc ignorauit. *nar.*

XXXI. SCAEVOLA.

Creditor debitori legauit ita: CAIO SEIO QVICQVID MIHI SVB PIGNORE HORTORVM SVORVM DEBET, AB HÆREDIBVS MEIS DARI VOLO. Quæro, cum testator viuus à Seio aliquid recepit,

Digestorum lib. XXXIII.

recepit, an id ex causa legati peti possit? Respondit: secundum ea, quae proponerentur, non posse. Idem reperit, & ait, testatorem ante factos codicillos, quibus legatur, penes omnem pecuniam sortis & usurarum recepisse: ita, ut modicum sortis seu usurarum debeatur: & quaesit, an ei repetitio competere propter verba ad praetritum relata, QVICQVID MIHI DEBIT? Respondit: Prius quidem secundum ea, quae proponerentur, recte responsum esse: verum posterius propter ea, quae in tempore adderentur, ita à indice aestimandum, ut inspicere oblivionem pecuniae solutae, an quod eo inscio numerata esset, id fecisset: an consulto, quod quantitatem quondam debitam, non ius liberationis dari voluisset.

Legatum liberationis non facit quem desinere teneri ad reddendum libros rationum: sicut in illis quae in rem domini versa sunt. Bartolus.

Inter cetera liberti ita legavit: ET SI QUID ME VIVO GESSIT, RATIONES AB EO EXIGI VETO. Queritur, an chartas, in quibus rationes conscriptae sunt, item reliqua secundum accepta & expensa haeredibus reddere debeat? Respondit: ea, de quibus quaereretur, posse haeredem vindicare: id autem, quod conscripsit, qui remaneret in hereditate, credidisset, & in rem domini versum esset, desuisse in reliquis esse.

In generali legato liberationis non venit id, quod potest vendicari. Item in dubio relatio sit ad id, quod principaliter in oratione ponitur. Bartolus.

Titia, quae duos tutores habuerat, ita cauit: RATIONEM TUTELAE MEAE, QUAM EGIT FVRLIVS MAEVLVS CVM LVICIO TITIO, AB EO REPOSCE NOLO. Queritur, an si qua pecunia apud eum ex tutela remansit, peti ab eo possit? Respondit: nihil proponi, cur non pecunia, quae puellae esset, & apud tutorem remaneret, legata videretur, item queritur, an contutor liberatus videretur? Respondit: contutorem non liberari.

Legatum liberationis porrigitur ad debitum accessorie post testamentum contrahitum: & etiam ad novum debitum quod primi loco succedit. Bartolus.

CAIO SEIO OPTIME MERITO HOC AMPLIVS LEGO, CONGRVQVE VOLO, NEQVE

De adimen. vel trāsfer. legatis, vel fideic. 352

AB EO PETI, NEQVE AB HAEREDIBVS EIVS, QVICQVID MIHI AVT EX CHIROGRAPHIS, AVT RATIONIBVS DEBITOR EST, VEL QVICQVID A ME MVTVVM ACCEPIT, VEL FIDEM MEAM PRO EO OBLIGAVI. Quarto, utrum id solum, quod eo tempore, quo testamentum fiebat, debebatur, legatum sit: an & si quid ex ea summa usurarum nomine postea accessit, legato cedat? Respondit: secundum ea, quae proponerentur, videri omnem obligationem Seio eius debiti per fideicommissum solui voluisse.

Item queritur, si postea novatione facta, & ampliata summa, ceperit debere: an id, quod ex vetere contractu debeatur, nihilominus in causa legati duret: & an verò novatione facta, quasi debitor novus ampliatae summae possit conveniri? Respondit: id duntaxat legatum videri, quod tunc debuisset: si tamen mansit in ea voluntate testator, qua tunc fuit.

De adimendis vel transferendis legatis, vel fideicommissis. Titu. III.

Ademptio partis substantialis non valet. Bartolus.

I. TAVLVS.

Vi actu legato iter adimit, nihil adimit: quia nūquam actus sine itinere esse potest.

Si praecedat oratio negativa, distinctio, praeter, ponit illud de quo prius erat dispositum. Bar.

II. POMFONIYS.

Vndo legato, adimi ita potest: VNDVM ILLI PRAETER VVMPERVCTVM NEQVE DONEQVE LEGO: ut usufructus in legato relinquatur. Sed & fructus adimi potest, ut proprietates relinquatur. Item pars fundi legati adimi potest.

In conditionibus quae possint semel tantum existeren debere, quod potest se habere ad plura tempora, intelligitur secundum quod prius evenierit. Bartolus.

III. VLPIANVS.

Si quis ita legaverit: TITIO VNDVM DO LEGO, SI TITIVS DECESSERIT, SEMPRONIO HAERE MEVS DARE DAMNAS ESTO: recte transla-

Digestorum lib. XXXIII.

translatum legatum videtur. Sed & si iam mortuo eo, cui legatum erat, eisdem res transfulerit: Sempronio debetur.

¶ Si uerba exsecutina ad legatariū sint relata, & simpliciter prolata, non dicuntur existere nec effectum habere, nisi mora heredis præcesserit communis uel specialis, scilicet si uerba ad heredem sint directa. Bartolus.

Si quis Titio legauerit sic, **TITIO DATO: AUT SI TITIUS ANTE A DECESSERIT, QUAM ACCIPERET, SEMPRONIO DATO:** secundum meram subtilitatem utrique obligatū uideri heredem, id est, & Sempronio, & heredi Titij. Sed si quidem mora Titio ab herede facta est: ad heredes eius legati ex actio transmittitur, Sempronio repellendo. Sin autem nulla mora intercessit: tunc Sempronius legatum accipiet, & non Titij heredes. Sed & si autem legatum cedentem decesserit Titius, soli Sempronio debetur legatum. Idem dicendum est, & fideicommissaria hereditate puero data, aut si ante restitutam decessisset, matri eius relicta: ut si puer ante diem legati cedentem decessisset, matri daretur: si post ea, ad pupilli heredes fideicommissum transmittatur: utpote te ipsa mora subsecuta. Sed & cum quis ita legasset: **HAERES MEVS TITIO DATO. SI NON DEDERIT, SEMPRONIO DATO:** ita demum Sempronio debetur, si dies eius in personam Titij non cessisset.

¶ Quando ex facto legatariū potest damnificari heres, cogitur legatariū ei cauere de illo non faciendo. Bar.

Si quis ita legauerit: **AERES MEVS TITIO FUNDVM DATO: ET SI TITIUS EYM FUNDVM ALIENAUERIT, HAERES MEVS EYNDVM FUNDVM SEIO DATO:** oneratus est heres. Non enim à Titio fideicommissum relictum est, si alienasset fundum: sed ab herede eius legatum est. Heres igitur debet doli exceptione posita prospicere sibi cautione à Titio de fundo non alienando. Si quis plus quam dedit, ademerit, adeptio valet: ueluti si quis viginti legauerit, & quadraginta ademerit. Si loci usufructū leget testator, & iter adimat: non valet adeptio, nec uiriatum legatum: sicuti qui proprietatem fundi legat, iter adimendo, legatum non minuit.

¶ Illud quod facit adorem in petitione succumbere: facit succumbere

De adimen. vel transfer. legatis, vel fideicom. 353

bere reum in exceptione. Bar.

Si duobus Titius separatim legauerit, & uni ademerit, nec appareat cui ademptum sit, utrique legatum debetur: quemadmodum & in dando si non appareat, cui datum sit, dicimus neutri legatum. †

¶ Si adeptio referatur ad rem, uidetur adimi omnis dispositio facta circa illam rem. Bartolus.

Si Titio fundus purè, eidemque sub conditione legatus sit: deinde postea ademptus sit, sic: **TITIO FUNDVM, QVEM SVB CONDITIONE LEGAUI, HAERES MEVS NE DATO:** ex nulla ratione debetur, nisi specialiter dixerit, purè cum legatum uelle accipere.

¶ Non solum quod legatur, sed etiam quod ad satisfaciendum legatum exprimitur, potest adimi. Bar.

Conditio legati an adimi possit, vel hereditatis, vel statuliberi, videndum. Et Iulianus scribit, in statulibero detrahendam conditionem non repræsentare libertatem. Papinianus quoque libro decimo octauo Questionum scribit, generaliter conditionem adimi non posse. Nec enim datur conditio (inquit) sed adscribitur. Quod autem adscribitur, non potest adimi, sed quod datur. Sed melius est, sensum magis, quam uerba amplecti, & conditiones sicut adscribi, ita adimi posse.

¶ Visio taxatua in residuo ademptionem inducit. Bar.

Cum Titio centum testamento legasset, & eidem codicillis ita legasset: **TITIO QVINQVAGINTA DVM TAXAT, NEC AMPLIUS HAERES MEVS DATO:** non amplius quinquaginta legatariū petiturum.

¶ Nuda uoluntate uel tacita & grauissimis inimicis legata & fideicommissa reuocantur: quia his cessantibus restantur. Bar.

Non solum autem legata, sed & fideicommissa adimi possunt: & quidè nuda uoluntate. Vnde queritur, an etiam inimicis interpositis fideicommissum non debeatur? Et si quidem capitales uel grauissimæ inimicitie intercesserint, ademptum uidetur, quod relictum est. Sin autem leuis offensa, manet fideicommissum. Secundū hoc & in legato tractam, doli mali exceptione opposita.

¶ Quid si iterum in amicitiam redierit, & pernituit testato.

† Huc per
tinet qd
lib. 7. In
sti. ora. dis
serit. Quil.
ti. cap. de
Ambiguo
seu aphro
bologia.

Digestorum lib. XXXIII.

testatorem prioris officii: legatum vel fideicommissum relictum redintegratur. Ambulatoria enim est voluntas defuncti, usque ad vitæ supremum exitum.

V. CAIUS.

Sicut adimi legatum potest, ita & ad alium transferri: veluti hoc modo: QVOD TITIO LEGAVI, ID SEMPER DO LEGO, quæ res in persona Titij tacitâ ademptionem continet.

VI. PAULVS.

TRANSlatio legati fit quatuor modis. Aut enim à persona in personam transferuntur: aut ab eo, qui dare iussus est, transferitur, ut aliis detur: aut cum res pro re datur, ut pro fundo decem aurei: aut quod purè datum est, transferitur sub conditione. Sed si id, quod à Titio dedi, à Mauro dem: quantum soleant esse duo eiusdem rei debitores, tamen verius est hoc casu ademptum esse legatum. Nam cum dico, QVOD TITIVM DARE DAMNAVI, SEIVS DARE DAMNAS ESTO: videor dicere, ne Titius det. Item si pro fundo * decem, decem legentur, quidam putant non esse legatum prius ademptum: sed verius est, ademptum esse. Nouissima enim voluntas servatur.

* al' deest

VII. VLPIANVS.

Quod si alij legatur sub conditione, quod alij purè legatum est: non plenè recessum videtur à primo: sed ita demum, si conditio sequentis extiterit. Cæterum si hoc animo fuerit testator, ut omnimodò recessum à primo putaret: dicendum erit, à primo ademptum legatum.

VIII. IULIANVS.

Et ideo si vivo testatore mortuus fuerit is, in quem translatum legatum fuerit: nihilo magis ad eum, à quo translatum fuit, pertinebit.

Et si quantitas his relinquatur, his debetur: nisi animo adimendi secunda voluntas fuit expressa, &c.

IX. VLPIANVS.

Cum centum, quæ quis purè reliquit, conditione adiecta iterum eidem legauit: si quidem quasi aliam hanc summam esse voluit: & quod purè relictum est, statim debetur: & quod sub conditione adscriptum est, si conditio extiterit. Quod si eandem summam, mutata voluntate, sub conditione

De adimen. vel transfer. legatis, vel fideic. 354

ditione reliquit: pura datio conditionalis effecta videbitur. Quare si in eodè testamēto, in quo centum adscripserat, post eam quinquaginta reliquerit: si quidē alia voluit esse hæc quinquaginta: centum quinquaginta debebuntur. Sin verò quinquaginta tantum deberi voluit: quinquaginta tantum debebuntur. Idem est, & si in codicillis id fuerit factum.

X. IULIANVS.

Si legatum purè datum Titio adimatur sub conditione, & pendente conditione Titius decesserit: quis conditio decesserit: ad hæredem Titij legatum non pertinebit. Nam legatum, cum sub conditione adimitur, perinde est, ac si sub contraria conditione datum fuisset. Quod si ita legatum est, TITIO DECEM HÆRES MEVE DATO, SI TITIO NON DEDERIT, EADEM DECIM SEMPRONIO DATO: si moriatur Titius ante diem legari, Sempronius legatum vtiliter petet, translatum enim legatum intelligi debet.

XI. IDEM.

Quod si hominem legat, & Stichum adimit, non perimit legatum, sed extenuat.

XII. VLPIANVS.

Veluti Stichum legatarius eligere non possit. Et in adimendo id quod a testatore conceditur, verbis testatoris statuitur. Bartolus.

XIII. MARTIANVS.

Dum Severus & Antoninus rescripserunt, cum testator postrema scriptura, quæpiâ ratione motus, pessimum libertum esse adiecisset: ea, quæ priore scriptura ei relicta fuerant, adempta videri.

Quæ inducuntur ad diminutionem, non important augmentum.

XIII. FLORENTINVS.

Legata inutiliter data, ademptione non confirmantur: veluti seruo à domino hærede instituto purè legatū, si sub conditione adimatur. Nam purè legatū si sub conditione adimatur, sub contraria conditione datum intelligitur: & ideo confirmatur, ademptio autem, quod minus, non quod magis legatum debeatur, interuenit. Quibus ex causis datio legari inutilis est, ex eisdem causis etiam ademptio inefficax habetur: veluti si viam pro parte adimas, aut

Xij pro parte

Digestorum lib. XXXIII.

pro parte liberum esse vetes.

Legatum extinctum alienatione non restituitur, nisi de nouo probetur. Bartolus.

XV. PAULVS.

Cum seruus legatus à testatore & alienatus, rursus redemptus sit à testatore: non debetur legatario, opposita exceptione doli mali. Sanè si probet legatarius nonam voluntatem testatoris, non summouebitur.

XVI. IDEM.

Nihil interest, inducatur quod scriptum est, an adimatur.

XVII. PAVLVS.

Nihil prohibet, priorem scripturam posteriore corrigere, commutare, rescindere.

Alienatione uoluntaria extinguitur legatum. Bar.

XVIII. MODESTINVS.

Rem legatam testator uiuus alij donauit. omnimodò extinguitur legatum. nec distinguim⁹, utrum propter necessitatem rei familiaris, an mera voluntate donauerit: ut si necessitate donauerit, legatum debeatur: si nuda voluntate, non debeatur. hæc enim distinctio in donantis munificentiam non cadit, cum nemo in necessitatibus liberalis existat.

Legatum ademptum simpliciter manet apud heredem cum onere suo. Bartolus.

XIX. IDEM MODESTINVS respondit.

Si adimendo legatum, quod Mevio relictum sit, fideicommissum ab eo datum defunctus reuocare noluit, hæredes ex causa fideicommissi conueniri posse, rectè probari.

Constituta translatio perimit legatum. Bar.

XX. POMFONIVS.

Si transferam legatum in eum, cum quo nobis testamenti factio non est, siue in seruum proprium, cui sine libertate legauero: licet eis non debeatur, nec illi tamen debebitur, cui fuit ademptum.

Legatum filio uel seruo non potest adimi a patre uel domino. Bartolus.

XXI. LICINIVS RVBINVS.

Legatum nulli alij adimi potest, quam cui datum est. Quapropter si filio aut seruo alieno legatum fuerit: domino

De adimen. vel transfer. legatis, vel fideicom. 355

mino aut patri legatum adimi non potest.

Conimicitie superuenientes, et testamentum imperfectione hæredis institutionem non utiunt, sed legatum. Bar.

XXII. PAPINIANVS.

Ex parte hæres institutus, etiam legatum acceperat. cum testator inimicitias grauissimis persecutus, cum testamentum aliud facere instituisset, nec perficere potuisset, præterit. Hæreditariæ quidem actiones ei non denegabuntur: sed legatum si petat, exceptione doli mali summouebitur.

Cui ex pecunia legata per testatorem aliquid ematur: legatum non extinguitur, sed ex re emptæ præstabitur. Bar.

XXIII. IDEM.

Pater inter filios facultatibus diuisis, filiam ex ratione primipili commodorum trecentos aureos accipere voluit: ac postea de pecunia commodorum possessionem comparauit. Nihilominus fratres & cohæredes sorori fideicommissum præstabant. Non enim assumptum videtur, quod in corpus patrimonij verum est. Cum autem inter filios diuiso patrimonio, res indiuisas ad omnes cohæredes pertinere voluisset, ita possessionem ex commodis comparatam diuidi placuit, ut in eam superflui precij filia portionem hæreditariam accipiat. hoc enim eueniret in bonis pecunia relicta.

Legatum uidetur transferri cum conditionibus suis, nisi conditio personæ cohæreat. Bar.

XXIII. IDEM.

Legatum sub conditione datum cum transfertur, sub eadem conditione transferri videtur: si non conditio prioris personæ cohæreat. Nam si quis uxori sublati liberis legauit, repetita conditio non videtur, quæ fuit in persona mulieris necessaria.

Ceter donationem inutilem inducitur legati ademptio. Bar.

Pater hortos instructos filie legauit: postea quædam ex mancipiis hortorum uxori donauit, siue donationes confirmauit, siue non confirmauit: posterior voluntas filie legato potior erit. Sed etsi non valent donatio, tamè minuisse filie legatum pater intelligitur.

Ceter ademptionem prælegati uni ex hæredibus facti causa adiectionis, Y iij

Digestorum lib. XXXIII.

quationis, prælegatum alteri factum intelligitur reuocatum. *Bar.*
XXV. IDEM.

Alteri ex heredibus præceptionem prædij dedit. mox alteri præstari aduersus debitorem actiones ad eum finem mandauit, quo prædium fuerat comparatum. Cū postea distraxit prædium, citra ullam offensionem eius, qui præceptionem acceperat, precium in corpus patrimonij redidit, non esse præstandas actiones coheredi respondi.

Alienato seruo expressa libertate ademptio legati sibi inimiti facit rem reuocationem inducit, si eius si adimatur ipsa manumisso. *Bar.*

XXVI. PAULVS.

Si seruo cum libertate dato legato & alienato adimatur libertas: quis alieno inutiliter adimatur, tamē legatū ad emptorem non peruenitur & merito. conficitur enim ademptio, quia possit redimi: sicut datio, cum in eum conferatur, qui faciendi testamenti tempore fuit testatoris, deinde alienato codicillis libertas datur. Quid ergo, si cum, quē liberū esse quis iusserat, manumiserit uiuus, deinde codicillis libertatem ei ademerit: uideamus, an perdidit legatū uana ademptio libertatis. Quod quidam putant. sed superuacua scriptura non nocet legato.

XXVII. IDEM.

Si seruus legatus est, & ei aliquid: si alienato eo adimatur quod legatum est, ualet ademptio: quia & legatum potest procedere si redimatur.

Legato seruo alienato extinguitur quod ei legatum est, tamen non erit inutilis ademptio illius legati facta in codicillis testatoris, si seruus redimatur a testatore.

Seruo legato, & inter uiuos manumisso, si legatum adimatur, nullius momenti ademptio est: igitur legatum, quod ipsi datum est, capiet. nam et si rursus in seruientem incidit: non tamen legatum eius resuscitabitur. nouus enim homo uidetur esse.

Translatio legati facta de uno in eundem, non uidetur facta ex onere. *Bar.*

XXVIII. PAULVS.

Si tibi certam rem legauero, & rogauero te, ut eam Titio restitueres: deinde eandem rem tibi fideicommissero, nec rogauero

De adimen. vel trāsfer. legatis, vel fideicō. 356

rogauero te, ut alij eam præstares: quaeritur, an in tua potestate sit, ex causa fideicommissi eligere, ut fideicommissum non præstes. Et magis posteriorem scripturam testamenti placuit seruari.

Ei testator appellauerit libertum in testamento ingratum, in quo ei legauerat: uidetur eidem ademisisse legatum.

XXIX. IDEM.

Libertus, qui in priorē parte testamenti legatum acceperat, & ingratum postea eadem scriptura a testatore appellatus est, commutata voluntate actionem ex testamento habere non potest.

Ei fideicommissum ab uno in alium transfertur cum onere specialiter: et omnis primo indubium in persona, ad quam transfertur, in onere specialiter non uidetur repetitum. *Bar.*

XXX. SCARVOLA.

Alumnae suae Semproniae plura legauerat, quaedam ex his abstulit: quaedam ut præstarentur, ab herede suo petiit: in quibus & viginti dari uoluit his uerbis: HOC AMPLIUS DO LEGO, DARIQUE VOLO VIGINTI AVRI LIBRAS. & adiecit, FIDEIQUE TVAE ATTII COMMITTO, UT IN PRIMIS SEMPRONIAM SOROREM TVAM PRO TVA PIETATE ET REGERE ET TVBRI VRLIS. ET SI PYTAVERIS EAM AD BONAM VITAM CONSVETVDINEM REVERSAM, ITA VIGINTI AVRI LIBRAS EI REDDERE, CVM MORIERIS: UT INTERIM TAMEN REDITVS EIVS, ID EST, VSURAS SEMISSES EI PRAESTES. postea codicillis ad Mævium legatarium easdem viginti libras auri transulit, & fidei eius commisit in hæc uerba, VIGINTI LIBRAS AVRI, QVAS TESTAMENTO SEMPRONIAE ALVMNAE MEAE RELIQVI, HAS DARI VOLO MAEVIO, CAUTIONIBVS INTERPOSITIS, UT EX EA SVMMA EIDEM SEMPRONIAE, QVANDIV ADVIXERIT, PRAESTET MENTERVOS DENARIOS QVINQVE, ET VESTIARIJ NOMINE DENARIOS CENTENOS VICENOS QVINOS, IDQVE FIDEI VESTRAE

Y liij COMMIT-

Digestorum lib. XXXIII.

COMMITTO CERTA SUM AVTEM TE MA-
VI PRO TVA PIETATE PETITORVM AB
HAEREDIBVS TVO, VT VOLVNTAS MEA IN
PERSONAM ALVMNAR MEAE DVRET. Quo-
situm est, an Mauius legatarius cogendus sit post mortem
suam viginti libras auri Semproniz restituere, sicut rogatus
fuerat Attius haereditas. Respondit: secundum ea, quae propone-
rentur, viginti quidem auri libras non cogendum praestare,
sed alia, quae ab eo alumnarum reliqua sunt, deberi & a Mauius,
& ab haerede eius, donec vivat alumna.

¶ Si de rebus specialiter legatis et sub nomine generali confirmatio alteri legetur, in totum additur esse legata, et legatario primo adempta. Bartolus.

Titia testamentum Seiam libertam, eandemque collataneam ex parte duodecima heredem instituerat. Pamphilo liberto suo prædia per fideicommissum dedit, in quibus & ὑποκρίτης prædiorum, que appellabatur circa Colonom. eisdemque liberto cum postea per epistolam alias etiam res donauit, in ea de Seia & Pamphilo ita locuta est: κληρονομήσει μὴ κατὰ τὸν νόμον βιβλίου ἕνα τοῦ ἐπιταφείου σου, ἀλλ' ὅπως εἶς ὁ νόμος τοῦ πατρὸς σου πρὸς τὸν υἱόν σου. λέγει δὲ τὸ νόμος οὗτος, ὅτι καὶ ὁ υἱός σου μετὰ σοῦ καὶ τὸ γένος σου διὰ τὸ ζῆναι σου ἀπενεχέτω, μετὰ τὴν βίβλον καὶ τὸν νόμον τοῦτον, ὃς περὶ τῆς Κολωνίας (id est, Heredib⁹ meis S. Vo lo, vt subiecta omnia rata sint, quęcunque antē in Pamphili nomen contulisse visa sunt. Si Seia collatanea mea heres ex parte, qua eam scripsi, non erit: volo ei dari latifundium circa Colonom.) Quę situm est, cum Seia libera, omnia partē hereditatis ei⁹ testamento adscripta, ex codicillis fideicommissum id est ὑποκρίτης circa Colonom eligat: an si Paphil⁹ ex causa fideicommissi eadē prædia vendicat, doli mali exceptione summoueri debeat? Respōdi: translātū videri fideicommissum prædiorū id est ὑποκρίτης, quę est circa Colonom.

Ceter adoptionem oueris additi in iun modū etiam legatum aditur adoptionem, n. r.

Scia libera ab heredibus petierat, vt si in provincia deces-
sisset, sexaginta Lucio Titio darentur, vt is corpus eius cura-
ret, & in patriam reportaret, & adiecerat hæc verba: C V I
CONCEDI VOLO, SI QV ID EX EA PEG-
NIA SUPERERIT. eadem die codicillos ad hæredes
fuo

De adimen. vel transfer. legatis, vel fideicō. 357

flos ita scriptus: PETO A VOBIS, VT SIVE IN
 PROVINCIA, SIVE IN VIA ALIQUID NI-
 MI HUMANITVS ACCIDERIT, CORPVS
 MEVM CVRATIS ET IN CAMPANIAM, ET
 IN MONVMENTVM FILIORVM MEORVM
 REPORTARI. *Questum est, an id, quod superflue ex-
 ptum videri.* Lucio Titio tacite ademerit? Respondit, adem-

Quantum ad res reformatas videtur testator voluntatem mutare, non quantum ad alias. Bar.

Qui filias ex disparibus portionibus testamento heredes
instituerat, penè omnium bonorum suorum eodem testam^{to}
to diuisionem fecit: deinde hæc verba adiecit: *καὶ ἐὰν ἄνθρωποι*
ἢ γυναῖκες τῶν υἱῶν μου, ἢ θυγατέρες αὐτῶν ἀναπαύσονται
ἐν τῇ κληρονομίᾳ μου, (id est, Reliqua autem omnia de mea sub-
stantia, quemadmodum & hereditatis onera, pertinebunt
solummodò ad Primam & Secundam filias meas, aut quæ ex
his superstes erit). Postea codicillis longè aliam diuisionem
fecit bonorum suorum inter easdem, inter quas & testamen-
to diuiserat: quædam tamen nulli nominatim dedit. **Quæsi-**
tum est, an Prima & Secunda filiæ ex verbis testamenti con-
sequi possint, vt solæ habeant ea, quæ nominatim nulli reli-
cta sunt in diuisione, quæ nouissime à patre facta est? Respon-
dit: non à tota voluntate recessum videri, sed his tantùm re-
bus, quas reformasset.

Translatio a legatario facta occasione mortis sperata ex instan-
ti infirmitate, si a deum habet effectum, si ex eadem infirmitate le-
gatarius moriatur, non si ex alia. bar.

Cum post apertas tabulas testamenti Priscianus videret
de cuius legata portione hæreditatis mater epistola ita ca-
uerat: QUONIAM COGNOMI PRISCIANVM
FILIVM MEVM IN EXTREMIS ESSE IV-
STISSIMVM ET PISSIMVM DVXI, POR-
TIONEM EIVS HÆREDITATIS, QVAM ET
TESTAMENTO DEDERAM, LEGARE MARIA-
NO FRATRI MEO, ET IANVARIO MARI-
TO NEO AQVIVS PORTIONIBVS, ET SI-
QVID AMPLIVS EI LEGAVERAM, ET ID

Digestorum lib. XXXIII.

(SI QUID HYMANITVS EI CONTIGERIT)
DO LEGODARIQUE EIS VOLO: postea ex eadem
infirmirate Priscianus decessit: quæsitum est, an legatū quoq;
eius ad Ianuariū & Marianū ex causa fideicommissi perti-
neat? Respondit: posse videri (si decessisset ex ea infirmitate)
omnimodo & legatū ad eos, de quib⁹ quæreretur trāstulisse.
¶ Si servus legatus transferatur in fundum, ut ibi perpetuo su-
legatum de eo factum videtur extitum. *Bar.*

XXXI. IDEM.

Filio ex parte hærede instituto, duos fundos cum manci-
piis & instrumēto omni legavit, idem vxori plura lega-
ta & servos Stichū & Damam legavit, sed cum in altero ex
fundis filio prælegatis cognovisset villicum non esse, Stichū
misit: & tam rei rusticæ, q̃ rationibus fundi præfecit. Quæsi-
tum est, Stichus, utrū ad vxorē, an ad filium pertineret? Re-
spondit: cū memor erat eorum, quæ testamento causisset, Sti-
chum his prædiis, in quæ translatus est actorem cedere, nec
vxorem posse Stichum ex fideicommissi causa petere.

¶ Si fideicommissum est ademptū ex dispositione testatoris expres-
sa, legatum nō remanet penes gravatum, sed videtur ademptū. *a.*

Matri suæ hæredi ex parte institute, quatuor prædia lega-
vit, & fidei eius cōmisit, ut ex his duo socero restitueret: de-
inde codicillis socero ademit fideicommissum. Quæsitum est,
an nihilominus ex prælegatione ad matrem pertinerent?
Respondit: nihil proponi, cur ad matrem pertinerent.

¶ Qui accusat testatorem de crimine capitali, videtur sibi capita-
liter inimicus: unde ei legatum videtur ademptum. *Barolus.*

Seia testamento suo legavit Titio auri pondo quinq; Ti-
tius accusabat eam, quod patrē suū mandasset interficiendū,
Seia post institutā accusationē codicillos cōfecit, nec ademit
Titio priuigno legatū, & ante finē accusationis decessit. acta
causa pronunciati est, patrē Titij scelere Seia non interem-
ptū. Quæro, cum codicillis legatum, quod in testamento Ti-
tio dederat, nō ademerit: an ab hæredibus Seia Titio debeat
tur? Respondit: secundum ea, quæ proponerentur, non deberi.

¶ Per exactionem debitoris legatum de eo factum videtur extin-
ctum, nisi aliud appareat. *Bar.*

Filia, quam in potestate habebat, inter cætera legavit pec-
gulium, idem post testamentum factum pecuniā a debitore
filia

De rebus dubiis.

358

filia exegit, & in suam rationem conuertit. Quæro, an filia
eo nomine cum hæredibus patris agere possit? Respondit: si
probaretur non adimendi animo factum, agere posse.

XXXII. VENULEIUS.

Detrahēre legatis, vel adiciere, si nihil præter numeratā
pecuniam legatum sit, promptum est: cū verò res cor-
porales interueniant, & scriptura difficilior sit, & obscura
ob id portio. Cū libertas adimitur, legata seruis relicta
nihil actinet adimi.

† De rebus dubiis. Titulus. V.

¶ Si in aliqua parte alternatiua est aliqua res dubia, declaratur
habito respectu ad affirmationem rei in alia parte alternatiua posi-
ta. *Barolus.*

L. PAPINIANVS.

Vndum Menianum aut Seianum Titio legauit
rat. Cū vniuersa possessio plurium prædiorū
sub appellatione fundi Maiani rationibus de-
monstraretur: respondi, non videri cætera præ-
dia legato veluisse defunctum cedere, si fundi
Seiani precium a fundi Maiani precio non magna pecu-
nia distinguere.

¶ Quod relinquitur administratoribus alienius vniuersitatis, vide-
tur relictum ipsi vniuersitati. *Bar.*

II. IDEM.

Ciuius ciuitatis legatum vel fideicommissum datum, ci-
uitati relictum videtur.

III. PAULVS.

In ambiguo sermone non vtrunque dicimus, sed id dunta-
taxat, quod volumus. Itaque qui aliud dicit, quàm vult, neq;
id dicit, quod vox significat, quia non vult: neque id, quod
vult: quia id non loquitur.

¶ Ceditio dadi pot. conferri in personam certam & incertam. *a.*

IIII. IDEM.

Paulus respondit: id, quod conditionis implendæ causa
datum est, siue dubio certis & incertis personis dari de-
bere, ut fideicommissi petitio possit competere.

¶ Si persona legatarū non appareat, non valet legatum. *Bar.*

V. IDEM.

Paulus

† Ad hūc
tractatum
pertinet
loc⁹ apud
Rhetores
de ambiguo
scu
amphibo-
logia: de
quo Quin-
tilianus
li. 7. Ci. li.
2. de Inuē-
tione
negat
tio deest.

* Totum
hoc caput
deest in
Pād. Flo.

Digestorum lib. XXXIII.

Paulus respondit: Cum nomen fideicommissarii testamenti adscriptum non sit, nulli personarum, neque certarum, neque incertarum datum fideicommissum videri, indubitatum est. **¶** Valeat legatum factum incertae personae de certis vel de incertis, si incertitudo venit declaranda ex aliquo futuro eventu. **¶** **VAR.**

VI. CAIUS.

Quidam relegatus facto testamento post haeredis institutionem, & post legata quibusdam data ita subiecit: **SI QVIS EX HAEREDIBVS CAETERISQVE AMICIS, QVORVM HOC TESTAMENTO MENTIONEM HABVI, SIVE QVIS ALIVS RESTITVTIONEM MIHI IMPETRAVERIT AD IMPERATOREM, ET ANTE DECESSERO, QVAM EI GRATIAS EGERIM: VOLO DARI EI, QVI ID EGERIT, A CAETERIS HAEREDIBVS AVREOS TOT. VNUS EX HIS, quos haeredes scripserat, impetrauit ei restitutionem, & antequam id sciret, decessit. Cum de fideicommissio quaereretur, an deberetur? consultus Iulianus respondit, deberi. sed & si non haereres vel legatarius, sed alius ex amicis curauit eum restitui: & ei fideicommissum praestari.**

¶ Posthumus qui non nascitur, non facit partem: si vero plures nascuntur, quilibet eum sibi conuenio admittitur in virilem. **¶** **VAR.**

Si tibi & posthumo tuo, vel alieno haereditatem restituere quis rogauerit:

VII. MAETIANVS.

Vel ex parte posthumum haereditatem instituisset, legatumve similiter, vel fideicommissum dedisset:

VIII. CAIUS.

Vtrum ita posthumus partem faciat, si natus sit, an & si natus non sit, quaeritur? Ego commodius dici puto, si quidem natus non est, minime eum partem facere, sed totum ad te pertinere, quasi ab initio tibi solido relicto. si natus fuerit, utrosque accipere, quantum cuique relatum est: ut vno nato, pars tibi dimidia debeatur: duobus natis, tertia tibi debeatur: tribus natis (quia & tertium quoque nascuntur) quarta. Et nostra quidem aetate Serapia Alexandrina mulier ad diuum Adrianum perducta est eum quinque liberis, quos vno sortu enixa est. Sed tamen quod ultra tres nasci-

¶ In hunc locum Plinius. nat. hist. lib. 7. ca. 3.

De rebus dubiis.

359

nascitur, ferè portentosum videtur.

¶ Substantia legati vel fideicommissi in alterius voluntatem non potest committi: sed de his personae bene committitur. **¶** **VAR.**

Cum quidam pluribus haeredibus institutis, vnus fidei commississet, ut cum moreretur, vni ex cohæredibus, cui ipse vellet, restitueret eam partem haereditatis, quæ ad eum peruenisset: verissimum est, utile esse fideicommissum. nec enim in arbitrio eius, qui rogatus est, positum est, an omnino velit restituere: sed cui potius restituat. Plurimum enim interfaciatur, si velit dare: an imposita necessitate dandi, soli ei distribuendi liberum arbitrium concedatur.

¶ In fideicommissio haeredibus relicto intelligitur portio pro modo eneris haeredibus per fideicommissum iniuncta: alia debetur pro haereditariis portionibus. **¶** **VAR.**

Quæritur est, si cohæredes ex disparibus partibus scripti sint, utrum partes suas in viriles partes restituere singulis debeant: an pro portionibus haereditariis, ex quibus haeredes scripti sunt? Et placuit, si testator ita restitui iussisset partem, si aliquam pecuniam dedisset: si quidem æquas partes iussi fuerint dare, conueniens videri esse, etiam ex fideicommissio æquas partes ei restitui oportere. si vero dispares in ea pecunia distribuenda significasset testator, ut videatur haereditariis portionibus congruere: consentaneum esse, etiam fideicommissum pro haereditariis partibus eis restitui debere.

¶ Ad confirmationem donationis sufficit coniugem donantem donatario non superuixisse. **¶** **VAR.**

IX. PAVLVS.

Si inter virum & uxorem donatio facta fuerit priore defuncto, cui donatum est, ad eum res redit, qui donauerat. quod si simul tam is, cui donatum est, quam is qui donauerat: quaestio decidenda gratia magis placuit valere donationem: eo maxime, quod donator non superuivuit, qui rem concedere possit.

¶ Ultimus seu supremus dicitur quem nemo sequitur, etiam si nullus præcedat. proximus seu primus dicitur quem nemo præcedit, etiam si nullus sequatur. **¶** Sic idem potest esse primus & ultimus. **¶** **MARTOLIUS.**

X. TRIPHONINVS.

Qui

Digestorum lib. XXXIII.

Qui duos impuberes filios habebat, ei, qui supremus moreretur, Titium substituit. duo impuberes simul in naue perierunt, quæ situm est, an substituto, & cuius hæreditas deferatur? Dixi: si ex ordine vita decessissent, priori mortuo frater ab intestato hæres erit, posteriori substitutus. in ea tamen hæreditate etiam ante defuncti filij habebit hæreditatem. In proposita autem questione, ubi simul perierunt: utrum quia neuter frater superstes fuit, quasi utriusque ultimi decessisse videantur: an verò neutri, quia comparatio posterioris decedentis, ex facto prioris mortui sumatur, quæritur? Sed superior sententia magis admittenda est, ut utriusque hæres sit. Nam & qui unicuique filium habet, si supremo morienti substituit: non videtur inutiliter substituisse: & proximus adgnatus intelligitur, etiam qui solus est, quique neminem antecedit: & hic utriusque, quia neutri eorum alter superstes fuit, ultimi primique obierunt.

¶ Si uno casu decedat pater & filius: pater prius decessisse præsumitur. Bartolus.

Cum bello pater cum filio perisset, materque filij quasi postea mortui bona vendicaret: adgnati verò patris, quasi filius ante perisset: diuus Adrianus credidit patrem prius mortuum. Si cum filio suo liberus simul perierit, intestati patrono legitima deferatur hæreditas: si non probatur superuixisse patri filius, hæc enim reuerentia patronatus suggerente dicimus.

¶ Stipulatio de dote reddenda habet locum viro & uxore simul decedentibus.

Si maritus & uxor simul perierint: stipulatio de dote, ex capitulo **SI IN MATRIMONIO MULIER DECESSIT**, habebit locum: si non probatur illa superstes viro suo fuisse.

¶ Si filius pubes cum patre moritur, præsumitur patri superuixisse: impubes non sed pater ei. Bartolus.

Si Lucius Titius cum filio pubere, quem solum testamento scriptum heredem habebat, perierit: intelligitur superuixisse filius patri, & ex testamento hæres fuisse, & filij hæreditas successoribus eius deferatur: nisi contrarium adprobetur. Quod si impubes cum patre filius perierit, credatur pater superuixisse: nisi & hic contrarium adprobetur.

¶ Incer-

De rebus dabiis.

360

¶ Incertitudo persona legatarum procedens ex euentu casus, in quo legatum confertur, vel ex prolatione definiti, iuriat legatum, ademptio autem non iuriat. Bar.

XI. VIPIANVS.

¶ Si fuerit legatum relictum ex cognatis meis, qui primus Capitolium ascenderit: si simul duobus dicantur, nec appareat quis prior venerit: an impediatur legatum? vel si ei, qui monumetum fecerit, & plures fecerint: vel ei, qui maximus natus est, & duo pares ætate sint? Sed & si legatum Sempronio amico fuerit relictum, & duo sint æqua charitate cõiuncti: aut si duobus eiusdem nominis fuerit legatum (puta Sempronius) mox Sempronio ademptum sit: nec appareat, cui ademptum sit: utrum datio in virtutem persona infringatur, an ademptio nulla sit, quæri potest: Item si ex pluribus seruis eiusdem nominis uni, vel quibusdam libertas relicta est? Et verius est, in his omnibus etiam legata & libertates impediri: ademptione autem in utrumque valere.

¶ Si de natiuitatis ordine non appareat, prius natus præsumitur ille, ex quo mater libertatem consequitur. Bartolus.

Planè si ita ancilla libertatem acceperit: **SI PRIMVM MAREM PEPERERIT, LIBERA ESTO**: & hæc vno utroque marem & feminem peperisset: si quidem certum est, quod prius edidisset, non debet de ipsius statu ambigi, utrum libera sit, necne: sed nec filia. nam si postea edita est, erit ingenua: si autem hoc incertum est, nec potest per subtilitatem iudicalem manifestari, in ambiguis rebus humaniorem sententiam sequi oportet: ut tam ipsa libertatem consequatur, quam filia eius ingenuitatem, quasi per præsumptionem priore masculo edito.

¶ Si relinquatur incerto de certis, certificando ex aliquo futuro euentu: confertur cuiuslibet eorum relictum sub conditione: si ille futuris euentus in personam suam eueniat.

XII. IULIANVS.

¶ Voties libertis ususfructus legatur: & ei, qui nouissimus superuixerit, proprietatem: utile est legatum. Existimo enim omnibus libertis proprietatem sub hac conditione, **SI NOVISSIMVS SUPERVIXERIT**, dari.

XIII. IDEM.

¶ Voties in actionibus aut in exceptionibus ambiguis oratio

Digestorum lib. XXXIII.

oratio est: commodissimum est, id accipi, quo res de qua agitur, magis valeat, quam pereat.

Si autem dictio, et ita dictio, cum in dubio dicitur cadere inter diversas, uultus.

XIII. IDEM.

Si is, qui duceta deposuit, ita leget Scio, CVM DVCENTIS, QVAE APVD EVM DEPOSVI, TRECENTA LEGO: singulae summae separatae quidem certa habent demonstrationem: coniunctione vero tali incidunt in ambiguitatem. Sed dicendum est, non trecenta, sed quingenta deberi: quia duae summae iunguntur.

Si seruus nominatus potest accipi, ut res legata, et ut persona legatarium in dubio accipitur ut res legata, bar.

Si quis leget: FVNDVM SEIANVM HAERES MEVS ATTIO CVM DIONE MAEVI SERVO DATO: dubitatur quidem, Dioni quoque fundus legatus sit, an Dio cum fundo legatus sit. Sed magis dicendum est, non solum fundum, sed etiam seruum Dionem esse legatum: maxime si nullas iustas causas habuit Dioni legandi.

Cum ita stipulationem concipimus: SI HOMINEM AVT FVNDVM NON DEDERIS, CENTVM DARE SPONDES? Vtrunque est faciendum, ne stipulatio committatur: id est, siue alterum, siue neutrum factum sit, tenebit stipulatio. Idemque est euidenter, cum propositis specialiter pluribus rebus, quas fieri volumus, ita stipulamur: QUID EORVM FACTVM NON ERIT? veluti STICHVM, ET DAMAM, ET EROTEM SISTI? SI QVIS EORVM NON STITERIT, DECEM DARE? necesse est enim omnes sistere, ut stipulationi satisfiat. Vel (ut propius accedamus) fingamus ita stipulationem factam: SI STICHVM, ET DAMAM, ET EROTEM NON STITERIS, DECEM DARE? neque enim dubitamus, quin aequae omnes sisti oporteat. Vtrum ita concipias stipulationem, SI ILLVD AVT ILLVD FACTVM NON ERIT? ita hoc modo, SI QUID EORVM FACTVM NON ERIT, QVAE VT FIERENT, COMPREHENSIVNT: hoc interest, quid quamvis altero facto verum sit, hoc aut illud verum factum esse: non ideo tamen verum erit, hoc aut illud factum non esse.

Nam

De rebus dubiis.

361

Nam simul ea possunt esse vera, quamvis inter se contraria sunt: quia cum significatio non ex vniuerso, sed ex aliquo sumitur: si verum aliquid inde sit, vera efficit totam orationem: sicut e contrario duae orationes pugnantia continentur si mul falsae sunt: veluti si qui liberorum partim puberes, partim impuberes decesserint. Nam & hoc falsum erit, omnes impuberes decessisse: & illud, omnes puberes decessisse. Id accidit: quia significatio sumitur ex vniuerso, in quo si aliquid falsum est, totam orationem falsam efficit. Animaduertendum igitur est, quid sit de quo queritur. Nam cum ita concipio, SI ILLVD AVT ILLVD FACTVM NON ERIT: queri debet, an aliquid factum non sit. Illius effectus hic est, ut neutrum fiat: huius autem, ut vtrumque fiat, nec in illo prodest aliquid non fecisse, si aliquid factum sit: neque in hoc aliquid fecisse, si aliquid factum non sit. Proinde si quis interroget: EORVM QUID QVAE TIBI OBIIICIUNTVR, FECISTI? ille neget, hoc exprimit, EORVM QUID, QVAE OBIIICIUNTVR, NON FECI, id est, nihil horum feci. Si quis autem plura in stipulatione deducat, quorum vnum fieri velit: ita comprehendere debet: ILLVD AVT ILLVD FIERI SPONDES? SI NIHIL EORVM FACTVM ERIT, TANTVM DABIS?

Si substitutio directa sit filius disiunctive, disiuncta accipitur pro coniuncta, bar.

Item si paterfamilias in testamento ita scripserit: SI QVIS MIHI FILIVS AVT FILIA GIGNETVR, HAERES MIHI ESTO. SI MIHI FILIVS AVT FILIA HAERES NON ERIT, SEIVS ESTO: non satis voluntatem suam declarauit, si non aliter extraneum heredem esse vult, quam si neque filius, neque filia haeres sit. hoc enim modo concipi oportet, SI MIHI NEC FILIVS NEC FILIA HAERES ERIT. Potest autem interdum superior scriptura esse necessaria: si quis cum filio & filia habeat, vtrumque heredem instituere velit: sed siue alter futurus haeres sit, extraneus miscere: siue neutri, extraneum substituere. Sed proliuius est, sententiam testatoris sic esse interpretandam, ut siue filius, siue filia nati ei fuerint: extraneus non admittatur, nisi

ff. Infor;

Z

specia-

Digestorum lib. XXXIII.

Specialiter hæc testator expressit.

¶ Potest quis legare ei qui est testis in testamento, & incertitudo quæ uenit certificanda, legatum non uincit. *Bar.*

XV. MARTIANVS.

¶ Si quis ita scripserit: ILLIS, QVI TESTAMEN-
TVM MEVM SIGNAVERVNT, HAERES
MEVS DATO DCEM: Trebatius uult legatū esse
putat. quod Pōponius veri^o esse existimat: quia ipsum testa-
mentū cōfirmatur testibus adhibitis. quod uerū esse existimo.

¶ Legatario repudiante singula res nunquam fuisse legatarii, sed
semper hæredis. *Artolus.*

XVI. IDEM.

¶ Quidam sunt, in quibus res dubia est: sed ex postfa-
cto retroducitur, & apparet, quid actum sit: ut ec-
ce, si res legata fuerit: & deliberante legatario, eam rem hæ-
res alij tradiderit. Nam si quidem uoluerit legatarius habe-
re legatum, traditio nulla est: si uero repudiauerit, ualeat.

Tantūdem est, & si pecuniam hæreditariam legatam cre-
diderit hæres. Nam si quidem non repudiauerit legatarius,
alienam pecuniam credidit: si uero repudiauerit, suā pecu-
niam credidisse uidetur. Quid ergo, si consumpta fuerit pe-
cunia? Vtique idem erit ex euentu dicendum.

¶ Ut possit agi ex dispositione inter uiuos uel ex ultima uoluntate,
uiuus de pariter morientibus nunquam superuixisse præsuntur.
Artolus.

XVII. IDEM.

¶ Quid de pariter mortuis traſamus, & in alijs agita-
tum est: ut ecce si mater stipulata esset dotem à ma-
rito, mortua filia in matrimonio sibi reddi: & simul cum fi-
lia perisset: an & heredibus matris actio ex stipulatu com-
peteret? Et diuus Pius rescripsit, non esse commissam stipu-
lationem: quia mater filiz non superuixit. Idem queritur, si
extraneus, qui dotem stipulatus est, simul cum marito dece-
serit, uel cum ea, propter quam stipulatus est: an ad hære-
dem suum actionem transmittat.

XVIII. PAVLVS.

¶ Idem est, si dos uxori prælegata sit: & simul cum marito
perierit.

XI *

De rebus dubiis.

362

XIX. MARTIANVS.

¶ Sed & in illo queritur, si pariter pupillus, & qui ei substi-
tutus erat, frater necessarius decesserint: frater fratri hæres
existat, an contrā uel si duo inuicē necessarij substitutioni sunt,
& vnā perierint: an hæredes extitisse videantur? uel alter al-
teri, si inuicem hereditatē rogati fuerint restituerent? In quib^{us}
casibus, si pariter decesserint, nec appareat quis ante spiritū
emiserit: non uidetur alter alteri superuixisse. Sed & circa le-
gē Falcidia, si dominus cum seruis simul uita functus sit: ser-
ui quasi in bonis eius mortis tempore fuerint, non com-
putantur.

¶ Qui legat cognatis uidetur legare illis qui sunt cognati tempo-
re testamenti uel tempore mortis. *Bar.*

XX. VLPIANVS.

¶ Si cognatis legatum sit, & hi cognati quidem esse desce-
rint, in ciuitate autem maneat: dicendum, deberi lega-
tum. cognati enim testamenti facti tempore fuerunt. Certe
si quis testamenti facti tempore cognatus non fuit, mor-
tis autem tempore factus est per adrogationem: facilius le-
gatum consequitur. Si quis cognationi leget, idem est,
atq; si cognatis legasset.

¶ Collegio licito legari potest, illicito non: singulis tamen de tali
collegio licite relinquatur. *Bar.*

XXI. PAVLVS.

¶ Vm Senatus temporibus diui Marci permiserit colle-
gijs legari: nulla dubitatio est, quin si corpori, cui licee
coire, legatum sit, debeat. cui autem nō licet, si legetur, nō
ualebit, nisi singulis legetur, hi enim non quasi collegium,
sed quasi certi homines admittentur ad legatum.

XXII. IDEM.

¶ Vbi est uerborum ambiguitas, ualeat quod acti est: ueluti
cū Stichum stipuler, & sint plures Stichij: uel ho-
minem Carthagini, cū sint duæ Carthagines. Semper
in dubiis id agendum est, ut quā uotissimo loco res sit
bona fide contracta: nisi cū aperte contra leges seri-
ptum est.

XXIII. Labeo.

¶ Vm pubere filio mater naufragio perit. Cū explora-
ri non possit, uter prius extinctus sit humanius est, cre-
dere

Z ij

Digestorum lib. XXIII.

dere filium diutius vixisse.

XXIII. CAIUS.

SI mulier cum filio impubere naufragio periit, priorem filium necatum esse intelligitur.

XXV. MARCELLUS.

UM in testamento ambiguit, aut etiam perperam scriptum est: benignè interpretari & secundum id, quod credibile est, cogitatum, credendum est.

XXVI. CELSUS.

Q UEM HAEREDI MEO DIXERO VEL LE ME LIBERVM ESSE, LIBER ESTO. CUI VT DARE DAMNAS SIT HAERES MEVS DIXERO: SI HAERES MEVS DAMNAS DARE ESTO. Testatoris voluntas (si quibusdā argumentis apparebit, de quo dixit) adimplenda est.

XXVII. IDEM.

UM queritur, in stipulatione quid acti sit, ambiguitas contra stipulatorem est.

XXVIII. MODESTINUS.

SI quis de pluribus vnum manumitti voluerit, nec appareat, de quo manumittendo testator senserit: nulli eorū fideicommissaria libertas competit.

Canomen proprium vel appellativum seu demonstrativum inspicere debeamus, ex qualitate notitiae disponentis inspicitur, &c.

XXIX. Labeo.

VI habebat Flaccum fullonem, & Philonicum pistorem. Vxorī Flacci pistorem legauerat. Qui eorum, & num uterque debebatur? Placuit, primò cum legatum esse, quem testator legare sensisset. Quod si non appareret: primū inspiciendum esse, an nomina servorum dominus nota habuisset. Quod si nota habuisset, cum deberi, qui nominatus esset: tamen in artificio erratum esset. Sin autem ignota nomina servorum essent, pistorem legatum videri perinde, ac nomen ei adiectum non esset.

Clausula in fine posita non refertur solum ad proximam, sed ad omnia praecedentia continuata scriptura prolata, &c.

XXX. SCARVOLA.

PLures testamento manumiserat: in quibus Sabinam & Cyprogeniam

De his, quae poenae causa relinquuntur.

363

Cyprogeniam, cum quisque eorum ad tricesimum annum aetatis pervenisset, & cum liber quisque eorum esset, certam summam dare voluit: & coniuncta scriptura ita cauerat: SABINAE ET CYPROGENIAE DARI, CVM AD STATVTAM AETATEM PERVENIRINT, SINGVLIS DECEM: ET HOC AMPLIUS ALIMENTORVM NOMINE IN ANNOS SINGVLOS, QVOD VIVENT, SINGVLIS DECEM. Quaesitum est, utrum omnibus manumissis alimenta debeantur: an vero Sabinæ & Cyprogeniae soli? Respondit: secundum ea, quae proponerentur, videri omnibus alimenta legata.

De his, quae poenae causa relinquuntur.

Titulus. VI.

Si praedit dispositio illicita vel probroscata: relicti nomine poenae a quoque non valet, &c.

I. AFRICANUS.

ILLO etiam familiam vel seruo herede instituto, si in patris dominive poenae illicitè vel probroscatum est: nullius momenti legatum esse respondit. Non enim id solum, quod in heredis, sed omne, quod in cuiusque lucrum aliquod ex ultima voluntate sentientis poenam in testamento scriptum sit: nullius momenti habendum esse.

II. MARTIANUS.

POenam à conditione voluntas testatoris separat, & poena, an conditio, aut translatio sit, ex voluntate definiti apparet: idque diuus Severus & Antoninus rescripserunt.

De regula Catoniana.

Titulus. VII.

Legata pura, quae testamenti tempore non valerent si testator tunc decederet, non confirmantur impedimento cessante: secus in legatis conditionalibus vel in diem incertam, &c.

I. CELSUS.

Z ij

Catoniana

Digestorum lib. XXXIII.

CATONIANA regula sic definit: quod si testamēti facti tempore decessisset testator, inutile foret: id legatum, quandoque decessisset non valere. quae definitio in quibusdam falsa est. Quid enim, si quis ita legaverit, **SI POST CALENDAS MORTVVS FVERO, TITIO DATO?** An cauillamur? Nam hoc modo, si statim mortuus fuerit, non esse datum legatum verius est, quam inutiliter datum. Item si tibi legatus est fundus, qui scribendi testamēti tempore tuus est: si eum viuo testatore alienaueris, legatum tibi debetur: quod non deberetur, si testator statim decessisset.

II. PAVLVS.

Sed & si sic legauerit, **SI FILIA MEA TITIO NVPTA ERIT:** sufficere visum est, si mortis tempore nupta inueniatur, licet testamenti facti tempore fueris impubes.

III. PAPINIANVS.

Catoniana regula non pertinet ad hereditates, neque ad ea legata, quorum dies non mortis tempore, sed post aditam hereditatem cedit.

IIII. VLPIANVS.

Plaet Catonis regulam ad conditionales institutiones non pertinere.

V. IDEM.

Regula Catoniana ad nouas leges non pertinet.
De his, quae pro non scriptis habentur.

Titulus. VIII.

Cuius institutio ex legatum sit pro non scriptum facta heredis, substitutio tamen & fideicommissum remanent in suo robore. **artobus.**

I. IULIANVS.

Squis hereditatem vel legatum sibi adscripserit: queritur, an hereditas vel legatum pro non scripto habeatur? Et quid si substitutum habeat huiusmodi institutio? respondit: Pars hereditatis, de qua me cōsuluisti, ad substitutum pertinet. Nam Senatus, cum poenā legis Corneliae constitueret

De his, quae pro non scriptis habentur. 364

meret aduersus eum, qui sibi hereditatem vel legatum scripsisset: eodē modo improbasse videtur, quo improbatū sunt ille: **QVA EX PARTE ME TITIVS HAEREDEM SCRIPTVM IN TABVLIS SVIS RECITAVERIT, EX EA PARTE HAERES ESTO:** vt perinde haberentur, ac si insertae testamento nō fuissent. **Idem est aliquid non esse scriptum: & ita scriptum, ut intelligi non possit.**

II. ALFENVS.

Quod in testamento scripta essent, neque intelligerentur, quid significarent: ea perinde esse, ac si scripta non essent: reliqua autem per se ipsa valere.

Quod relinquitur penitus incapaci, non queritur fisco. item qui libet est capax legati alimentorum. **Bar.**

III. MARTIANVS.

Si in metallum damnato quid extra causam alimentorum relictum fuerit: pro non scripto est, nec ad fiscum pertinet. Nam poenae seruus est, non Caesaris. & ita diuus Pius scripsit. Sed & si post testamentum factum heres institutus, vel legatarius in metallum damnatus sit: ad fiscum non pertinet. Item si seruo alieno quid legatum fuerit, & postea a testatore redemptus sit: legatum extinguitur. Nam quae in eam causam perueniunt, a qua incipere non possunt: pro non scriptis habentur.

Quo non scripto habetur quod relinquitur non existenti in rebus humanis.

IIII. VLPIANVS.

Si eo tempore, quo alicui legatum adscribebatur, in rebus humanis non erat: pro non scripto hoc habetur. Sed & si in hostium potestate erat, quo tempore testamentum fiebat: neque ab hostibus rediit: pro non scripto erit. & ita Iulianus scribit.

V. IDEM.

Quod quis sibi adscripserit, si alij restituere a testatore iussus est, cum onere fideicommissi id apud heredes remanet: quantum pro non scripto sit. Idem est & in testamento militis.

De his, quae vt indignis auferuntur. Titu. IX.

Digestorum lib. XXXIII.

¶ Qui post mortem defuncti in gratitudinis causam committit, perdit legatum. *Bar.*

I. MARTIANVS.

¶ Iulius Senerus & Antoninus rescripserunt, quasi indignum carere legato, seu fideicommissio liberum, quæ ei ex testamento patroni relicta fuerant, cum patronum suum post mortem eius, quasi illicitæ mercis negotiatorem detulerat: quanuis & præmium meruerit.

¶ Qui contra tabulas petit, indignus est omni commodo ex eodem testamento, item qui contra mandatum principum, vel senatus consulti uxorem duxerit, indignus est omni commodo ex eius testamento: secus in uxore ducta. *Bar.*

II. IDEM.

¶ Vultur hereditas ex asse, & ad fiscum pertinet, si emancipatus filius contra tabulas bonorum possessione patris, ut præteritis petierit, & ex substitutione impuberis adierit hereditatem. Item si quis contra mandata duxerit uxorem, ex ea prouincia, in qua officium aliquod gerit: quod ei ex testamento uxoris adquisitum est, Iulius Senerus & Antoninus rescripserunt, retinere cum non possit: tanquam si tutor pupillam contra decretum amplissimi ordinis in domum suam duxisset. Vtroque ergo casu, & si ex asse hæres institutus adierit hereditatem: fisco locus sit. Nam quasi indigno ei auferitur hereditas. Per contrarium autem ducta tam ab eo, qui officium in prouincia gerebat, quam à tutore illicitè: magis est, ut dicatur capere ex testamento: nec quasi indigna esse repellendam. Idem erit, si quis viui ignorantis bona, vel partem bonorum alicui cognati donauerit. Nam quasi indigno auferitur.

III. IDEM.

¶ Indignum esse diuus Pius illum decreuit (ut & Marcellus libro duodecimo Digestorum refert) qui manifestissime comprobatus sit id egisse, ut per negligentiam & culpam suam mulier, à qua hæres institutus erat, moreretur.

III. VLPIANVS.

¶ Papinianus libro quinto Quæstionum ait: si quis vnum heredem quasi per falsum adscriptum accusauit, legatum ei non auferri à cohærede relicto, quem non inquietauit.

V. P. A. V.

De his, quæ ut indignis auferuntur.

365

V. PAVLVS.

¶ Post legatum acceptum non tantum licet falsum arguere testamentum: sed & testamentum non iure factum contendere: in officio autem dicere non permittitur.

Ille, qui non iure factum contendit, nec obtinuit, non repellitur ab eo, quod meruit. ergo qui legatum consecutus, postea falsum dixit: amittere debet, quod consecutus est.

De eo vero, qui legatum accepit, si neget iure factum esse testamentum: diuus Pius ita rescripsit: cognati Sophronis, licet ab hærede instituto legata acceperunt: tamen si is eius conditionis fuerit visus, ut obtinere hereditatem non possit, & iure intestati ad eos cognatos pertineat: petere hereditatem ipso iure poterunt. Prohibendi autem sint, an non: ex utriusque persona, conditione, ætate, cognita causa à iudice constituendum erit.

¶ Qui se excusat a tutela testamentaria, indignus est omni commodo testamentario: si eius si se excusat a tutela. & qui agnouit legatum ex testamento, a tutela se excusare non potest. *Bar.*

Amittere id, quod testamento meruit, & cum placuit, qui tutor datus excusauit se à tutela. sed si consecutus fuerit, non admittitur ad excusationem. Diuersum puto in eo, qui legatum tantum meruit, & à matre pupilli tutor petitus, excusare se maluit. hic enim nihil contra iudicium defuncti fecit. Sed hoc legatum, quod tutori denegatur, non ad fiscum transfertur, sed filio relinquatur, cuius utilitates desertæ sunt.

¶ Qui in accusatione falsi succumbit, perdit omne commodum quod sibi debetur ex testamento ex persona sua vel alterius: secus in eo quod alteri debetur etiam si in eius sit positus potestate. *Bartolus.*

Si pater accusauerit testamentum, vel dominus, denegabitur ei actio etiam eius, quod filio eius vel seruo legatum est, si ad ipsos emolumentum rei perueniturum est, quod si personam illorum spectet: diuersum dicendum est. Si seruum suum rogatus sit manumittere, qui legatum meruit, vel etiam ipsi seruo utrumque datum sit: dicendum est, non debere obesse seruo factum domini: sed à fisco redimendum, ut manumittatur: si tamen velit seruum vendere, quia non potest cogi, qui iudicium spreuit defuncti. Si filius familias falsum accusauerit testamentum: videndum est, an denegari debeat actio patri. Et puto, si inuito patre accusauit, non esse denegandam

Digestorum lib. XXXIII.

gandam patri actionem. Si is, cui rogatus sum legatum re-
stituere, falsum dixerit: restituere id fisco debebo.

¶ In iure quæsito post accusationem non dicitur quis indignus,
partolus.

Qui accusauit falsum, hæres legatario extitit, vel hæredi
scripto. Nihil huic nocere dicendum est. Similis est ei, & qui
inofficiosum dixit. Aetati eius, qui accusauit, ignoscitur:
& maxime si tutor, vel curator dicere falsum, vel inofficio-
sum velit, & ita Imperatores Seuerus & Antoninus rescripse-
runt. His quoque qui testimonio suo intentionem adi-
uauerunt accusatoris: deneganda est actio. idemque diuus
Seuerus decreuit. Sunt, qui putant (& recte) & ei de-
negandam, qui accusatori adfuerit, & fideiussor pro eo
extiterit. Quidam & Præsidem indignum putant, qui tes-
tamentum falsum pronunciauit, si appellatione interceden-
te heres scriptus obtinuit. Aduocatū fisci, qui intentionem
delatoris exequitur, in omnib⁹ officij necessitas satis excusat.

¶ Qui principale testamentum accusat, repellitur ab omni commo-
do quod sibi defertur ex eo vel eius accessorio: sequi si ex alia uolun-
tate per se principaliter subsistente, sed qui accusat accessorium, nō
repellitur ab eo quod sibi debetur ex principali. *¶* ar.

Qui principale testamentum arguit, & à secundis tabulis
repellendus est. Item à codicillis ad testamentum factis, licet
non confirmatis. Non idem sequendum est, si secundas tabu-
las vel codicillos coarguit: quia non utrinque hoc casu im-
probasse videtur. An liberis ei seruo datā, qui testimonio
suo infringere uoluerit testamentum auferri debeat, viden-
dum est. Fideicommissum utique non est dignus consequi: &
de libertate diuus Pius iudicauit, ea esse priuandum. Ei, qui
tutor datus est, non prodest ad excusationem, quod falsum
dixit: sed à legato remouetur. Qui mortis causa donatio-
nem accepit à testatore: non est similis in hac causa lega-
tario. Alia causa est eius, qui propter testamentum à legatario,
vel à fideiussore accipere iussus est. hic enim ut indignus re-
pellitur: & Falcidie beneficium hæredi scripto auferri debe-
re, diuus Pius & diuus Marcus putauerunt. Omnes, qui ut
indigni repelluntur, summouendi sunt à præmio, quod se-
cundum edictum diui Traiani datur his, qui se deserunt.

¶ Pena non debet egredi delictum. *¶* partolus.

V I, M A R

De his, quæ ut indignis auferuntur. 366

V I. MARCELLVS.

Rescriptum est à Principe, hæredem rei, quam amonif-
set, quartam non retinere: & ideo si is, qui quadringen-
ta habebat, vniuersa quadringenta legasset, & hæres centum
subtraxisset: trecentorum quartam retinebit (septuaginta-
quinque scilicet) & ducēta viginti quinque dabit legatariis.
sed ex centum quæ surripuit, legatariis quidem dabit septua-
ginta quinque: reliqua, id est, viginti quinque, ad fiscū veniēt.
¶ Accusans testamentū non repellitur ab hereditate hæredis scri-
pti in ipso testamento.

V II. MODESTINVS.

Qui Titij testamentum falsum dixit, nec obtinuit: hę-
redi eius hæres existere prohibendus non est: quia
non principaliter in Titij hereditatem succedit.

V III. CAIVS.

Indigno hærede pronunciato adempta hereditate con-
fusas actiones restitui non oportet.

¶ Propter inimicitias tacite uidetur esse reuocatum legatum: ex
qui causam status mouet, legato est indignus, & fisco applicabi-
tur. *¶* partolus.

I X. VLPIANVS.

Si inimicitiz capitales interuenerint inter legatarium &
testatorem, & verisimile esse corperit, testatorem noluisse
legatum siue fideicommissum prestari ei, cui adscriptum re-
lictum est: magis est, ut legatum ab eo peti non possit. Sed &
si palā & aperte testatori maledixerit, & infaustas voces ad-
uersus cum iactauerit: idem erit dicendum. Si etiā status eius
controuersiam mouit, denegatur eius, quod testamento ac-
ceperit, persecutio: ex qua specie statim fisco defertur.

X. CAIVS.

In fraudem iuris fidem accommodat, qui vel id, quod re-
linquitur, vel aliud tacite promittit restitutum se perso-
næ, quæ legibus ex testamento capere prohibetur: siue chi-
rographum eo nomine dederit, siue nuda pollicitatione re-
promiserit.

¶ Rogatus restituere capax sit, licet tempore mortis sit incapax, le-
gatum retinet: nisi tempore mortis expresse aliud alium sit. *¶* ar.

Si quis ei, qui capere possit, rogatus fuerit restituere: & in
mortis tempore prohibeatur hoc legibus capere: non dubi-
to, quin

Digestorum lib. XXXIII.

to, quin & si deficit fideicommissum, apud eum tamen, qui rogatus est restituere, manere debeat: quia nulla fraus eius intervenisse videtur: nisi si in futurum casum fidem accommodaverit, id est, ut licet capere legibus prohiberi coeperit, restituat. Recte dictum est, si pater filio, quem in potestate habebat, tacitam fidem interposuerit, non debere id filio nocere: quia parendi necessitatem habuit. †

XI. PAPINIANVS.

HAeres, qui tacitam fidem contra leges accommodavit: in ea parte, in qua fraudem adhibuit, Falcidia non vitur. & ita Senatus censuit. Sed si maior modus institutionis, quam fraudis fuerit: quod ad Falcidiā attinet, de superfluo quarta retinebitur.

¶ Licet testamentum ultimum non valeat, tamen a scriptis in primo tanquam ab indignis auferitur hereditas: non autem praelegata: nisi aliud testatorem voluisse appareat. Bar.

XII. IDEM.

Cum quidam scripsisset haeredes, quos instituere non poterat: quanvis institutio non valeret, neque superius testamentum ruptum esset: haeredibus tamen, ut indignis, qui non habuerunt supremam voluntatem, abstulit iam pridem Senatus hereditatem. quod diuus Marcus in eius persona iudicavit, cuius nomen peracto testamento testator induxerat. causam enim ad praefectos aetarij misit: verum ab eo legata relicta salva manserunt. De praeceptionibus eadem datus, voluntatis erit questio. Et legatum ei non denegabitur, nisi hoc euidenter testatorem voluisse appareat.

¶ Non potest quis, in se, diuere in uxorem eam quam polluit per adulterium: & a tali uxore tanquam ab indigna auferitur, quod ei a viro relinquitur. Bar.

XIII. IDEM.

Claudius Sclucus Papiniano salutem. Memini in adulterio Semproniae damnatus, eandem Semproniam, non damnatam duxit in uxorem: qui moriens eam heredem reliquit. Quaero, an iustum matrimonium fuerit, & an mulier ad hereditatem admittatur? Respondi: neque tale matrimonium stare, neque hereditatis lucrum ad mulierem: sed quod relictum est, ad fiscum pertinere. Sed & si talis mulier virum heredem instituerit: & ab eo quasi ab indigno hereditatem

De his, quae ut indignis auferuntur.

367

ditatem auferri dicimus.

¶ Quod relinquitur a milite ei, quam stupro cognouit, a fisco uendicabitur. Bartolus.

XIII. IDEM.

Mulierem, quae stupro cognita in contubernio militis fuit (etsi sacramento miles solutus intra annum mortem obierit) non admitti ad testamentum iure militis factum: & id, quod relictum est, ad fiscum pertinere proximè tibi respondi.

¶ Qui impugnatur accessorium: non priuatur eo, quod consequitur a principali: sed eo solo quod consequitur ab accessorio. Bar.

XV. IDEM.

HAeredi, qui falsos codicillos esse dixit, neque obtinuit: hereditas non auferitur. si tamen aliquid a coherede codicillis accepit, eius actio denegabitur. Itaque si honorum inter haeredes diuisionem defunctus codicillis fecerit: partes quidem hereditarias, in quibus legatum consistere non potuit, tenebit: sed Falcidia beneficio non vitur, si tantum in amissis portionibus erit, quod Falcidiam aequitate compensationis recuset.

¶ Qui dicit papillum fuisse suppositum, uidetur secundas tabulas impugnare: & ideo quod in eis ei relinquitur, auferetur: ut ab indigno. Bartolus.

XVI. IDEM.

Cum secundis tabulis pater impuberi filio fratris filios coheredibus datis substituisset: ac substituti fratris filij, post mortem pueri, matrem eius partus subiecti ream postuissent, ut hereditatem patris legitimam obtinerent: victis auferendam esse partem hereditatis ex causa substitutionis respondi: quia sententiam secundum se dictā ex testamento non habent.

¶ Minuitur inter legatarium & testatorem prouidentes absque legatarii culpa, eum legato non priuanti. Bar.

¶ Quoniam stuprum in ea contrahi non placuit, quae se non patroni concubinam esse patitur: eius, qui concubinam habuit, quod testamento relictum est, actio non denegabitur. idque in testamento Cocceij Cassiani clarissimi viri, qui Rufinam ingenuam pleno amore dilexerat: optimi maximi, que principes nostri indicauerunt: cuius filiam, quam alum-

* A. Pas.
honore.
nam

† Huc pertinet elegas discipatio apud Gel. lib. 2. not. et. att. cap. 7.

Digestorum lib. XXIII.

nam testamento Cassianus nepti coheredem datam appella-
uerat, vulgo quæ sita apparuit. Cum heredis nomen mu-
tata voluntate paterfamilias in ceteris omnibus induxisset: atque
ideo fisco portionis emolumentum adindicatum fuisset: eam
rem legatariis non obesse, qui retinebant voluntatem, diuo
Marco placuit: & ideo cum suo onere fisco succedere.

Qui non iudicat mortem defuncti indignis est hereditate: &
actiones confusæ non restituantur, nisi ignorantia fuerit deceptus.
PAPOLUS.

XVII. IDEM.

HEREDem, qui sciens defuncti vindictam omisit: & in-
super habuit fructus, omnes restituere cogendū existi-
mari: nec probè desideraturum actionem cõsulam restitui.
deceptum autem ignorantie facti, bonæ fidei possessoris
defensionem habiturum (ante mortem scilicet controuersia)
si ratio fructuum subducatur: nec improbè confusam actionem
reddi postulaturum.

Qui tacitam fidem accommodauit de restituendo fideicommissio,
tenetur ad fructus: & post lris contestationem ad usuras istorum
fructuum uenditorum, de rigore fidei de acquirat. PAPOLUS.

XVIII. IDEM.

VM, qui tacitum fideicommissum in fraudem legis sus-
cepit, eos quoque fructus, quos ante litem mortem per-
ceperit, restituere cogendū respondi (quod bonæ fidei pos-
sessor fuisse nō videretur) exemplo bonorum fisco vendica-
torum. Post mortem autem de tacito fideicommissio controuersiam,
ante percepta fructuum precia cum usuris esse re-
stituenda respondi: sed & omnium fructuum, quorum pre-
cia percepta fuerant, quod si fructus in usu habuisset: eorum
precia tantum restitui satis esse. sed diuus Severus: bonorum
tacite relictorum citra distinctionem temporis, fructus dun-
taxat deberi, nō etiam usuras eorum, benignè decreuit, quo
iure vimur.

Quod inuenerit bonis auferuntur, apud etiam onera artis alieni nō
remaneant: tamen iura confusæ non restituantur. PAPOLUS.

BONIS vniuersis ex causa taciti fideicommissi fisco resti-
tutis heredem onus artis alieni non spectare conuenit: nec
aliud seruatur morte non defensa. Si quid tamen ob aditam
hereditatem actionibus aut seruitutibus confusis amiserit
auxilium

De his, quæ ut indignis auferuntur. 368

Auxilium restitutionis non merebitur.

IN bonis quæ auferuntur ex causa taciti fideicommissi, prælegata
non ueniunt: & prælegata intelliguntur prout testator reliquit,
non prout de iuris subtilitate debentur. PAPOLUS.

Pro parte hæres institutus, prædij legatum acceperat, &
hereditatem non capienti restituendi tacitum ministerium
susceperat. Quamquam legatum pro ipsius parte non con-
stitisset: ideoque portionem istam pro herede possideret: ta-
men ei prædium integrum esse relinquendum respondi. ne-
que enim ratione iuris, ac possessionis varietatem inducere
diuisionem voluntatis.

Testamentum primum non patitur, si testator secundum facere in-
cepit, & impeditus per heredes non profecerit. PAPOLUS.

XIX. PAVLVS RESPONDIT.

SI scriptis hæredibus ideo hereditas ablata esset, quod te-
stator aliud testamentum mutata voluntate facere voluif-
set, & impeditus ab ipsis esset: ab vniuerso iudicio priore re-
cessisse eum videri.

XX. HERMOGENIANVS.

EI, qui mortem vxoris non defendit, et indigno dos au-
feratur.

XXI. PAVLVS.

PORTiones quoque eorum fisco vendicantur, qui mortem
libertorum suspecto decedentium non defenderunt. Om-
nes enim heredes, vel eos, qui loco hæredis sunt, officiosè a-
gere circa defuncti vindictam conuenit.

Qui ex necessitate officii testamentum accusat, ab eo quod pro-
prio nomine meruit, non repellitur, item quando plura iura concu-
runt in persone iudicis, perinde est, ac si concurrant in personis di-
uersarum. Item pupillus ex facto tutoris perdit: sed restituitur.
PAPOLUS.

XXII. TRIPHONINVS.

TUTOR, qui sui pupilli nomine falsum vel inofficiosum
testamentum dixit, non perdere sua legata, si non ob-
noxiis, optima ratione defenditur. Et si libertum patris pu-
pilli sui nomine capitis accusauerit, non repellitur a bonorum
possessione cõtra tabula: quia officij necessitas, & iudicis fi-
des excusata esse debet: nec quisquā iudicium calumnia nota-
bit tutorem, qui nō suis simulatibus accusatione sub nomi-
ne pu-

Digest. lib. XXXIII. De his, quæ ut indig.

ne pupilli instituit sed cogere forte matre pupilli, vel liber-
tis patris instantibus. Et si tutor reum aliquem postulauerit
pupilli nomine, & ideo non sit executus, quod interim ad
pubertatem pupillus peruenierit: non oportet dici in Turpi-
llianum eum senatusconsultum incidisse. discretæ sunt enim
iura (quâvis plura in eadem personam deuenierint) aliud tu-
toris, aliud legatarij. & cum non suæ personæ iure, sed pupil-
li accusauerit, propriam poenam mereri non debet. Denique
pupillo relicta in eo testamento, nisi à principe conseruata
fuit, pereit: adeo ille est accusatoris defensor, & quasi patro-
nus. Idem & Sabinus scripsit libris ad Vitellium.

Senatusconsultum quo cautum auferendum ab eo, quod quis ta-
cite uult restituere in capitis habet etiam locum si hæres restituit illi
quod potest retinere ratione & alidix.

XXIII. CAIVS.

SI quilibet hæres ex cuiuscunque testamento tacite roga-
tus fuerit, ut quadrantem, quem legis Falcidix beneficio
retinuit, non capienti restituat: æque locus erit senatuscon-
sulto. neque enim multum intererit inter tale fideicommis-
sum, & cum quis id, quod ad se ex hereditate peruenierit, re-
stituere rogatus sit.

XXIII. PAPINIANVS.

SI testamentum patris iure factum filius negauerit: quo-
niam de iure disputauit, non iudicium impugnauit aut
accusauit: retinet defuncti voluntatem.

Sola ratio conuictionis non inducit presumptionem fraudis,
item ut locus sit fisco, oportet in personam in capitis diem cedere.
Bartolus.

XXV. IDEM.

SI gener socrum hæredem reliquerit: taciti fideicommissi
suspicionem sola ratio paternæ affectionis non admittit.

XXVI. Apud Scaenolam libro xxx. Digestorum.
CLAUDIENOTAT.

SI uiuo testatore decesserit is, cui illicitè legatum relictum
erat: non à fisco hoc vendicatur: sed apud eum, à quo re-
lictum est, remanet.

Digestorum

Digestorum seu pandectarum
Liber. XXV.

De conditionibus, & demonstratio-
nibus, & causis, & modis eo-
rum, quæ in testamen-
to scribuntur.

Titulus. I.

I. VLPIANVS.

LEGATIS, quæ relinquuntur,
dies aut certus aut incertus, aut
cōditio adscribitur, aut (si ni-
hil horum factum sit) præsen-
tia sunt, nisi vel ipsa cōditio
insit. Cum dies certus scri-
ptus est, quauis dies nondum
uenerit, solui tamen possunt:
quia certum est, ea debitum
iri. Dies autē incertus est,
cum ita scribitur: HAERES

MEVS, CVM MORIE-
TUR, DECIM DATO. Nā diē incertū habet mors eius, &
ideo si legatari⁹ ante decesserit, ad hæredē eius legatum nō
trāsīt: quia nō cessit dies uiuō eo: quis certū fuerit hæredem
moriturū. Inest autē cōditio legatis, ueluti cum ita legam⁹,
QVOD EX ARESCVSA NATVM FVERIT,
HAERES DATO: aut FRVCTVS, QVI EX FVN-
DO PERCEPTI FVERINT, HAERES DATO:
aut, SEKVVM QVEM ALII NON LEGA-
RO, SEIO DATO.

Conditiones casuales possunt uiuo testatore impleri: scilicet si fue-
rint potestatiuæ & faciles, quia tunc debent impleri post mortem,
& scienter, non feto. Bartolus.

II. VLPIANVS.

Conditionum quædam sunt, quæ quandoque impleri
possunt
ff. lafor.

Digestorum lib. XXXV.

possunt, etiam viuo testatore: ut puta si NAVIS
ASIA VENERIT. Nā quādoque venerit navis, con-
ditioni paritum videtur. Quidam sunt, quæ non nisi post
mortem testatoris: veluti si DECEM DEDEKIT, si
CAPITOLIUM ASCENDERIT. Nam ut paruisse
quæ conditioni videatur, etiam scire debet, hanc conditio-
nem insertam. Nam si fato fecerit, non videtur obtempe-
rasse voluntati.

¶ Condicio impossibilis in ultimis voluntatibus habetur pro non ap-
posita. Bar.

III. IDEM

Obtrinit impossibiles condiciones testamento adscri-
ptas pro nullis habendas.

¶ Sicut fingitur legati præstatio, ita conditionis implementation. Bar.

III. POMPONIUS.

Si his legatum est, quibus patronus legata præstat, tempe-
rare debet Prætor conditionē, ut & patrono, & heredi-
bus scriptis pro portione dentur conditionis expleat gratia.

¶ Si conditio defuit ante diem, expectatur dies propter conditionem
tunc, quæ temporis extremitatem significat. Bar.

Si ita scriptum sit: si in quinquennio pro-
ximo TITIO FILIUS NATVS NON ERIT,
TVM DECEM SEIO HAERES DATO: si Titius
ante mortuus sit, non statim Seio decē deberi: quia hic arti-
culus TVM extremi quinquennij tempus significat.

¶ Pupillus servus et filius possunt implere conditionem. Bar.

V. PAULVS.

Conditionibus pupillus & sine tutoris autoritate parere
potest. Nec quem mouerit, quod expleta conditione ne-
cessarius hæres aliquando esse potest. Nam hoc iure pote-
statis sit, non conditionis expleat. Item servus vel filius
familias sine iussu patris, vel domini conditionem implere
possunt: quia eo facto nemo fraudatur.

¶ Quantum ad partem commissionem etiam in ultimis voluntati-
bus a persona non receditur. Bar.

VI. POMPONIUS.

Ultra testamento non committitur ab hærede vel le-
gatario, vel eo, qui ex ultima voluntate aliquid herita-
tur, quā

De conditionibus & demonstrationibus &c. 370

tur, qui alicuius arbitrati monumentum facere iussus est: si
is, cuius arbitrium est, non viuat, vel adesse non possit, aut ei
arbitrari nolit.

¶ Pro ea parte pro qua conditio est impossibilis, remouetur: pro al-
lia firma, remanet. Bartolus.

Si servos certos quis manumississet, hæres esse iussus erat:
quibusdā ex his ante mortuis, Neratius respondebat, defici-
cum conditione: nec æstimabat, parere posset conditioni,
nec ne. Sed Servius respondit, cū ita esset scriptum, si FI-
LIA ET MATER MEA VIVET: altera iam mor-
tua non defici conditione. Idem est & apud Labeonem scri-
ptum. Sabinus quoque & Cassius quasi impossibiles eas con-
ditiones in testamento positas, pro non scriptis esse, quæ sen-
tentia admittenda est.

¶ In omnibus conditionibus de non faciendo quæ non possunt im-
pleri ante ultimum uitæ spiritum, sine expectatione tristis euentus
cautio de non faciendo pro implemento habetur. idem si non sit, cui
caueatur. Bar.

VII. VLEIANVS.

Utianæ cautionis utilitas consistit in conditionibus,
quæ in non faciendo sunt conceptæ: ut puta, si in
CAPITOLIUM NON ASCENDERIT: si STI-
CHVM NON MANVMISERIT, & in similibus. Et
ita & Aristoni, & Neratio, & Iuliano visum est, quæ senten-
tia ex constitutione diui Pij comprobata est. Nec solum in
legatis id placuit, verum in hæreditatibus quoque, idem re-
medium admissum est. Vnde si vxor maritum suum, cui do-
tem promiserat, ita hæredem scripserit ex parte: si DO-
TEM, QVAM MEI PROMISI, NEQVE PE-
TIERIT, NEQVE EXEGERIT: denūciare eū pos-
se cohæredi, paratum se accepto facere dotē, vel cauere: &
ita adire posse hæreditatē. Sed si ex alio sit institutus maritus
sub ea conditione: quoniam non est cui caueatur, non impe-
diri eū, quō minus adeat hæreditatem. Nam iure ipso vide-
tur impleta conditio: eo, quod non est, quem possit de dotē co-
uenire: ipso aduente hæreditatem.

¶ Quid debet cum aliquo esse, non tenetur cum eo omni momento
morari. Bartolus.

VIII. POMPONIUS.

Si quis ita legauerit, TVM VXOR MEA CVM FILIO
ERIT, HAERES MEVS SI TANTVM DATO: si ca-
sitans

de materia
superius de iude
Coffan lib 2
Selectarum c. 6.

* atq; ipse
adequando.

Digestorum lib. XXXV.

latians patronum, de medio discesserit, ut tamen cōsiliū retineret habendi secū liberos: debet ei legatum Trebatius & Labeo aūnt: quia non omne momētum exigendum sit, ut cum liberis sit: sed ut eam mentem, & id propositum habeat, ne filium à semet dimittat: ne ve per eam stet, quò minus cum ea filius educetur.

Quando uerbum reperitur in præterito & in futuro, in ultimis uoluntatibus intelligitur in futuro. Bar.

IX. ULPIANVS.

Solemus dicere, eum, qui in tempus liberorum vxori legat: de his non tenuisse, quos iam tunc vxor habuit, cum testaretur maritus.

Condicio non facilius potest quādoeumque impleri, diuimodo implementum de iure consistat. Bar.

X. IDEM.

Hæc condicio, FILIAR MEAR CVM NUPSE-
RIT, talis est, ut qui testatus est, impleri solummodo conditionem uoluerit: nō etiam satis exigi, quando. Et ideo si uiuo testatore nupserit post testamentū factū, impleta condicio uidetur: præsertim cum condicio hæc talis sit, ut semel impleri debeat. Sed enim non omnes coniunctiones implent conditionem. putā enim nondum nubilis ætatis in domum mariti deductam, nō paruit conditioni. Sed & si ei coniuncta sit, cuius nuptiis ei interdictum sit, idem dicemus. An tamen nubendo postea parere conditioni possit, quasi non nupserit, dubitari potest. Et si testator de primo nuptiali iugo sensit, puto defectam conditionem. Benignè tamen dicendum est, nondum conditionem impletam defectam.

Condicio casualis si tēpore testamenti extiterat testatore igno-
rante, fuit dispositionem haberi pro pura. Bar.

Si sic legatum sit, SI NAUIS EX ASIA VE-
NERIT: & ignorante testatore nauis uenerit testamenti facti tempore: dicendum, pro impleta haberi. Et si cui legatū est sic, CVM PYDES ERIT: simili modo hoc erit dicendum.

XI. PAVLVS.

Si iam facta sunt, quæ conditionis loco ponuntur, & sciat
testator: quæ iterū fieri possunt, expectentur ut fiant. Si
uero

De conditionibus, & demonstrationibus &c. 371

uero nesciat, * præsentī debeantur. Item sciendū est, pro-
miscuas condiciones post mortē impleri oportere, si in hoc
fiant ut testamento pareatur: ueluti, SI IN CAPITO-
LIUM ASCENDERIT: & similia. Non promiscuas
etiam uiuo testatore existere posse, ueluti, SI TITVS
CONSUL FACTVS FVERIT.

¶ falsa causa non uitiat legatum. Bartolus.

XII. ULPIANVS.

Si ita legatum sit: QUONIAM FILIVS MAIOR
EX ARCA MEA DECEM EVTVLIT,
HAERES MINOR FILIVS DECEMS MEDIO
SYMITO: debetur legatū, quia idcirco relictum est, ut cō-
ditio filiorum exaequaretur. Et sanè hæc causa est, nanq; cau-
sa in præteritum, pœna in futurum confertur.

Condicio de dando pupillo uel furioso, impletur dando tutori uel
curatori. Bartolus.

XIII. PAVLVS.

Si fundus alicui legatus fuerit, si pupillo, uel furioso pe-
cuniam dedisset, uidetur expleisse conditionem curatori
uel tutori dando.

Condicio impeditur per tertium legitime habetur pro impleta. Bar.

XIII. TOMPONVS.

TITVS SI STATVS IN MUNICIPIO PO-
SVERIT, HAERES ESTO. Si paratus est po-
nere, licet locus à municipibus ei non datur: Sabinus, Procu-
lus, hæredem eum fore: & in legato idem iuris esse dicunt.
Condicio nuptiarum impletur cum nuptiæ consensu contrahen-
tur. Bartolus.

XV. ULPIANVS.

Cum fuerit sub hac conditione legatum, SI IN FA-
MILIA NUPSIIT: uidetur impleta condicio statim,
atq; ducta est vxor: quis nondum in cubiculum mariti ve-
nerit. Nuptias enim non concubitus, sed consensus facit. †

XVI. CAIVS.

In his, quæ extra testamentum incurrunt, possunt res ex
bono & æquo interpretationē capere. Ea uero, quæ ex ip-
so testamento oriuntur, necesse est secundum scripti iuris ra-
tionem expediti.

¶ falsa demonstratio non uitiat legatum si de corpore constat
Bartolus.

† Præcla-
re in hæc
sententiā
Plutarch.
in præce-
ptis cōtra
bibalibus.

Digestorum lib. XXXV.

XVII. IDEM.

Demonstratio falsa est, veluti si ita scriptum sit: **SEX-
VVM STICHVM, QVEM DE TITIO EMI-
FVNDVM TVSCVLANVM, QVI MIHI A IL-
IO DONATVS EST.** Nam si constet, de quo homine,
& de quo fundo senserit testator, ad rem non pertinet, si is,
quem se emisit significauit, donatus sit: aut quem donatus
sibi esse significauit, emerit. Igitur & si ita seruus legatus sit:
STICHVM COQVVM, STICHVM SVTOREM
TITIO LEGO: licet neque coquus, neque sutor sit, ad le-
gatarium pertinebit, si de eo sensisse testatorem conuenerit.
Nam & si in persona legatarij designanda aliquid erratum
fuerit, constet autem, cui legare voluerit: perinde valet lega-
tum, ac si nullus error interuenisset.

**Falsa causa non nititur legatum, nisi conditionaliter sit expres-
sum. Bar.**

Quod autem iuris est in falsa demonstratione, hoc vel ma-
gis est in falsa causa: veluti ita, **TITIO FVNDVM DO,
QVIA NEGOCIA MEA CVRAVIT.** Item **FVN-
DVM TITIVS FILIVS MEVS PRAECIPITO,**
QVIA FRATER EIVS EX ARCA TOT
AVREOS SVMPST. Licet enim frater huius pecuniam
ex arca non sumpserit, utile tamen legatum est. At si condi-
tionaliter concepta sit causa: veluti hoc modo, **TITIO, SI**
NEGOCIA MEA CVRAVIT, FVNDVM DO:
TITIVS FILIVS MEVS, SI FRATER EIVS
CENTVM EX ARCA SVMPST, FVNDVM
PRAECIPITO, ita utile erit legatum, si & ille negocia mea
curauit, & huius frater centum ex arca sumpserit. Quod si
cui in hoc legatum sit, ut ex eo aliquid faceret: puta ut monu-
mentum testatori vel opus, aut epulum municipibus faceret,
vel ut ex eo partem alij restitueret: sub modo legatum videtur.

Cautio Mutiana praestatur illis, quorum interest. Bar.

XVIII. IDEM.

Is, cui sub conditione non faciendi aliquid relicum est, ei
scilicet caueri debet Mutiana cautio, ad quem iure ciui-
li, deficiente conditione hoc legatum, eade hereditas perti-
nere potest.

Cori

De conditionibus & demonstrationibus &c. 372

Conditiones debent intelligi secundum testatoris voluntatem,
quae dominatur in testamentis. Bar.

XIX. VLPIANVS.

In conditionibus primum locum voluntas defuncti obti-
net, eaque regit conditiones. Denique & in ea conditione,
SI FILIA MEA CVM TITIO NVPTA ERIT:
placuit non semper mortis tempus observari, sed voluntate
patrocinante tardius produci.

Conditio quae facite iussit, si exprimitur, legitimum conditionale
non facit, nisi testator aliter iuberit. Item conditio de presenti non
suspendit. Bartolus.

Hae scriptura, **SI PRIMVS HAERES ERIT,**
CENTVM DARE DAMNAS ESTO, pro condi-
tione non est accipienda. magis enim demonstrauit testa-
tor, quando legatum debeatur, quam conditionem inseruit:
nisi forte hoc animo fuerit testator, ut faceret conditionem.
Proinde nec illud dicendum erit, facere conditionem,
**QVICQVID MIHI EPHESE OTORTET DA-
RE, HOC DO LEGO.** Sed si sic legeret: **SI PRIMVS**
MIHI HAERES NON ERIT, DAMNAS ESTO
SECVNDVS DARE: & Primus haeres extiterit, legatum
non debebitur. Si Primus adierit cum Secundo, non extitisse
conditionem, nequaquam ambigendum est.

Conditio si aliquis haeres non erit, deficiit illo existente haerede
pro parte. Bartolus.

Si patronus contra tabulas bonorum possessione accepta,
debitam portionem occupet: legata, quae sic data sunt, si
PATRONVS HAERES NON ERIT, NON
DEBET CONHAERES PATRONI PRAESTARE.

Si a primo ita legatum sit: **SI SECVNDVS HAERES**
NON ERIT, VIGINTI TITIO DATO:
simili modo a secundo, si eidem Titio ita legatum sit, **SI**
PRIMVS HAERES NON ERIT, & ambo heredes
extiterint: legati conditio deficiet. si alter haeres extiterit, alter
non extitit, legatum debebitur.

Conditio turpis habetur pro non adiecta. Bartolus.

MARCELLVS apud Iulianum lib. xxvij. Digest. notat:
Non dubitamus, quin turpes conditiones remittendae sint:
aa iiij quo

Digestorum lib. XXXV.

quo in numero plerumque sunt etiam iurifurandi.

QUAD hoc ut possit adiri hereditas, requiritur quod conditio adiecta in institutione existat, & eam existisse hares sciat. in conditionibus iuris sufficit solummodo quod existat. Bartolus.

XX. IULIANVS.

MVLtū interest, conditio facti, an iuris sit. nam huiusmodi conditiones, si NAVIS EX ASIA VENERIT. SI TITIVS CONSVL FACTVS FVERIT: quanvis impletæ sint, impediunt heredem circa adeundam hereditatem, quandiu ignorat eas impletas esse. Quæ verò ex iure veniunt, ex his nihil amplius exigendū, quàm ut impletæ sint: veluti si quis se filium familiæ existimat, cum sit pater familiæ, poterit adquirere hereditatem, quare & ex parte scriptus hares, qui ignorat, an tabulæ testamenti apertæ sint: adire hereditatem poterit.

Fideicommissum relictum in defectum conditionis quæ a iure re-nittitur, non debetur. Bartolus.

XXI. IDEM.

QUOTies sub conditione mulieri legatur, si NON NUPSERIT: & eiusdem fidei commissum sit, ut Titio restituat, si nubar: commodè statuitur, & si nupserit, legatum eam petere posse, & non esse cogendam fideicommissum prestare.

Conditio non potest scindi, si pro solido potest impleri. Bar.

XXII. IDEM.

QUod si duobus heredibus decem dare iussus est, & fundum sibi habere: verius est, ut conditionem scindere non possit, ne etiam legatum scindatur. igitur quanvis alteri quinque dederit, nullam partem fundi vendicabit, nisi alteri quoque adeunti hereditatem, reliqua quinque numerarit, aut illo omittente hereditatem: ei, qui solus adierit hereditatem, tota decem dederit.

XXIII. IDEM.

Iure civili receptum est, quoties per eum, cuius interest, cōditione non impleri, sit quò minus impleatur, ut perinde habeatur, ac si impleta cōditio fuisset. quod pleriq; & ad legata, & ad heredum institutiones perdixerūt. Quibus exēplis stipulationes quoq; cōmitti quidā rectè putaverunt, eūdem permissorē factū esse, quò minus stipulator cōditioni pareretur.

Ita deest negatio.

De conditionibus & demonstrationibus &c. 373

QUod si interitum & uxorem sit mentio de liberis: intelligitur de natis ex eis. Bar.

XXIII. IDEM.

CUM vir uxori, quandoque liberos habeat, fundum legavit: si mulier diuortio facto, liberos ex alio procreaverit, deinde soluto secundo matrimonio ad priorem maritum redierit: non intelligitur expleta conditio. quod testatorem verisimile nō est de his liberis sensisse, qui se vivo ex alio suscepti fuissent.

Cōditio alternativa dicitur illa, quæ potest duobus modis impleri: & si in conditione est aliquid turpe, illud reicitur, & aliud est implendum. Bartolus.

XXV. IDEM.

HAcc scriptura, si VIGINTI DEDERIT, AVT IVRAVERIT SE ALIOQVIO FACTVRVM, vnam conditionem exprimit habentem duas partes. Quare quicumque hares scriptus est sub conditione, si IVRAVERIT SE DECEM DATVRVM, AVT MONUMENTVM FACTVRVM: quanvis verbis edicti ad hereditatem vel legatum admittatur, tamen compellitur facere id, quod facturum se iurare iussus est, solo iurciurando remisso.

Cum accrescendi transmittitur ad heredes. Bar.

Cum eadem res alteri purè, alteri sub conditione legatur: aut cum alter purè, alter sub conditione hares scriptus est: pars legati vel hereditatis deficiente conditione accrescit etiam heredi eius, cui purè legatum est, vel hereditas data est: si tamen hereditas eius adita fuerit.

Cum deficit exemplar, deficit exemplandum. Bar.

XXVI. ALFENVS.

IN testamento quidam scripserat, ut sibi monumentum ad exemplum eius, quod in via Salaria esset Publij Septimij Demetrii, fieret: & nisi factum esset, heredes magna pecunia multarentur. & cum id monumentum Publij Septimij Demetrii nullū reperiretur, sed Publij Septimij Damæ esset: ad quod exemplum suspicabantur eum, qui testamentum fecerat, monumentum sibi fieri voluisse: querebant heredes, cuiusmodi monumentum se facere oporteret: & si ob eam rem nullum monumentum fecissent, quia non reperiretur, ad quod

Digestorum lib. XXXV.

quod exemplum facerent, num poena tenerentur? Respondit: si intelligeretur, quod monumentum demonstrare voluisset is, qui testamentum fecisset: tamen si in scriptura ita non esset: tamen ad id, quod ille se demonstrare animo sensisset, fieri debere. si autem voluntas eius ignoraretur, poenam quidem nullam vim habere: quoniam ad quod exemplum fieri iussisset, monumentum id nusquam extaret: tamen omnimodo secundum substantiam & dignitatem defuncti extui debere.

Conditio de subiendo arbitrio alterius, reiectur: ideo non nocet si ille qui debet arbitrari, ante moriatur. Bartolus.

XXVII. PAVLVS.

Filiae suae ita quis legauit: ATTIA FILIA MEA ARBITRATV LVCII TITII NVPERITI: EI TOT HAERES MEVS DATO. Titio ante testatorem mortuo Attia nupserat. Querebatur, an legatum ei deberetur? Respondit, deberi.

Vna species loco alterius succedit ex voluntate defuncti. Bar.

TITIA VXOR MEA OPTATO PHILARGYVM PVERVM ET AGATHEAM ANCILLAM, QVI MEI ERVNT, CVM MORIAR, IS, qui testamentum fecit, Agatheam, quam testamenti tempore habuit, vendidit, postea ancillas emit, & ex his vni Agathae nomen imposuit. Quaesitum est, an haec legata viderentur? Respondit, legatam videri.

Conditio potestativa facili debet impleri statim cum potest. B.

XXVIII. IULIANVS.

Haec conditio, SI IN CAPITOLIUM ASCENDERIT: sic recipienda est, cum primum potuerit Capitolium ascendere.

Coniunctis re portio accrescit sine onere. Bar.

XXIX. IDEM.

Si separatim mihi totus fundus pure, tibi sub conditione legatus fuerit, & tu decesseris ante, quam conditio extiterit, non habeo necessitatem implere conditionem: utpote cum (etiam si conditio defecerit) pars, quam vendicaturus eras, mihi adcreseat.

Ei conditio mista defecit per casum, defecit reliquum: secus si per alium, in cuius personam confertur, fuerit impedita. Bar.

XXX.

De conditionibus & demonstrationibus &c. 374

XXX. AFRICANVS.

In testamento ita erat scriptum: TICHVS ET PAMPHILA LIBERI SVNTO. ET SI IN MATRIMONIUM COIERINT, HAERES MEVS HIS CENTVM DARS DAMNAS ESTO. Stichus ante apertas tabulas decessit. Respondit, partem Stichi defectam essentem & Pamphilam defectam conditione vide: undeque partem eius apud heredem remansuram. Sed & si vterque viueret, & Stichus nollet eam uxorem ducere, cum mulier parata esset nubere: illi quidem legatum deberi, Stichi autem portionem inutilem fieri. Nam cum vni ita legatum sit: TITIO, SI ETIAM VXOREM DVXERIT, HAERES MEVS CENTVM DATO: si quidem Scia moriatur, defectum conditione intelligi. At si ipse decedat, nihil ad heredem suum eum transmittere: quia morte eius conditio defecisse intelligatur. Vtroque autem viuente, si quidem ipse nolit uxorem ducere (quia ipse facta conditio defecit) nihil ex legato eum consequi. muliere autem nolente nubere, cum ipse paratus esset, legatum ei deberi.

Error calculi in reddenda ratione, & reliquorum restitutione, non facit conditionem defecere. Bar.

XXXI. IDEM.

Quanti rationes reddere nihil aliud sit, quam reliqua soluere, tamen si & statuliberi, & heredis culpa (sine fraude tamen serui) minus solum sit, & bona fide redditae esse rationes existimatum fuerit, liberum fore. Et nisi ita obseruetur: neminem, qui sub conditione ita manumissus esset, vnquam ad libertatem peruenturum: si per imprudentiam minus solum esset. Haec ita accipienda esse ait, si quando is, qui rationes reddere iussus sit, per aliquem errorem sine dolo malo ita rationes reddiderit, ut dominus quoque circa computationem erraret.

Falsa demonstratio legatum non uitiat. Bar.

XXXII. PAVLVS.

Falsa demonstratio, neque legatario neque fideicommissario nocet, neque heredi instituto: veluti si fratrem dixerit, vel sororem, vel nepotem, vel quodlibet tale. Et hoc ita iuris civilis ratione, & constitutionibus diuorum Severi & Antonini cautum est. Sed si controversia sit de nomine inter plures: qui probaue-

Digestorum lib. XXXV.

probauerit sensisse de se defunctum, ille admittetur.

Augmentum dignitatis non extinguat legatum. Bar.

Sed & si cui quasi liberto, id est, inter liberos legatum fuerit, non idcirco legatum amittit, quia postea annulos ab Imperatore acceperit. Nam honor eius audius est, non conditio mutata. & ita diui Severus & Antoninus rescripserunt.

Una pluralitas geminat plures singularitates. Bar.

Si quis legauerit rem ita, si mortis tempore eius erit, nec tunc eius inueniatur, nec aestimatio eius legata videbitur.

Quid ergo, si quis ita scripserit: *STICHVM ET PAMPHILVM TITIO DO LEGO, SI MEI ERVNT CVM MORIAR*, & vnum ex his alienauerit? an vel alter possit à legatario vendicari? Et placet vendicari, nam hunc sermonem, licet pluralis sit, pro eo oportet accipi, atque si separatim dixisset, *STICHVM, SI MEVS ERIT, CVM MORIAR*, & *PAMPHILVM, SI MEVS ERIT, CVM MORIAR*.

*als defut

Demonstratio sit per expressionem qualitatum rei demonstrata. Bartolus.

XXXIII. FLORENTINVS.

SI nominatim alicui legetur ita, *LVCIO TITIO: an per demonstrationem corporis, vel artificij, vel officij, vel necessitudinis, vel ad finitatis, nihil interest. Nam demonstratio plerumque vice nominis fungitur: nec interest, falsa, an vera sit, si certum sit, quem testator demonstrauerit. Inter demonstrationem & conditionem hoc interest, quod demonstratio plerumque facta re ostendit, conditio futuram.*

XXXIII. POMPONIVS.

Leuissima libertatis conditio ea intelligenda est, quæ ad libertatem perducit, quauis natura grauior & durior sit.

Conditio casualis potest quandoque impleri. Bar.

XXXV. MARCELLVS.

*P*ubli^m Meui testamento suo ita cavit: *QVISQVE MIHI HAERES HAEREDVS ERVNT, DO LEGO, FIDELIQUE EORVM COMMITTO, VT DENT CAIO SEIO SORORIS MEAE FILIO, IN HONOREM CONSVLATVS, QUADRINGENTA. viro Mauiro, Seius consul designatus est, & munus edidit: deinde ex calendis Ianuariis consulatum ingressus est: atque*

De conditionibus, & demonstrationibus &c. 375

atque ita Mauius decessit. Quæro, an quadringenta Seio debeantur? Marcellus respondit, deberi.

Non est uersimile quod testator plus diligat substitutum quam primo loco positum: & non potest prius conueniri heres quam defunctus poterat. Bar.

Titia codicillis de prædiis, quæ testamento Septitiæ relliquerat, ita cavit: *TE PETO SEPTITIA, VT FILIO MEO CVM ANNORVM SEDECIM ERIT, EADEM PRAEDIA RESTITVAS. QVOD SI FILIVS MEVS SEDECIM ANNOS NON IMPLEVERIT, PETO, VT EA REDDAS, RESTITVAS PVBLIO MAEVIQ ET CAIO CORNELIO.* Quæro, cum Septitia decesserit, deinde filius quindecim annos agens, defunctus sit: an repræsentetur fideicommissum decimo quinto anno impleto? an hæredes Septitiæ restituere Publio Mauiro, & Caio Cornelio debeant? Marcellus respondit: Septitiæ ius, quod in his prædiis habuisset, hæredi suo reliquisse. etenim videri contra voluntatem testatoris repræsentationem fideicommissi desiderari, ut amplius ad substitutos perueniat, quam ad puerum peruenire, vel à Septitia, vel ab hæredibus potuisset. Et verba quidem videri repræsentare fideicommissum: sed non esse verisimile, ut maturius voluerit testatrix ad substitutos id transferri. nec quicquam mutaret, quod Septitia antè decessit. Nā & si puer viveret, non prius Septitiæ hæredes, quam Septitia posseno conueniri.

Licet deficiat vnus legatario inuicem, legatum non deficit. Bar.

XXXVI. PAVLVS.

SI quis cum, quem ipse manumittere non poterat, legarit ita, ut cum legatarius manumitteret: etsi à legato non repellatur, non est compellendus, ut manumittat: quoniam toties secundum voluntatem testatoris facere compellitur, quoties contra legem nihil sit futurum, idque Neratius scribit: & tamen à legato non esse eum repellendum: quoniam magis legatarium aliquod commodum testator in hoc sermo, quam hæredem habere voluisset.

Testamento debetur quod ibi expresse relinquitur, vel per relationem ad aliud. Bar.

XXXVII. IDEM.

Si ita

Digestorum lib. XXXV.

Sita scripsero: QVANTVM CODICILLIS TESTIO LEGAVER. scilicet codicillis legatum explicetur, tamen ex testamento valet sola quantitas, quæ in codicillis delata est. Nam & apud veteres legata talia fuerunt QVANTVM EI PER EPISTOLAM SCRIPSERO. QVANTVM EX ILIA ACTIONE DETRAXERO, HAERES DATO.

XXXVIII. LABOLENVS.

Quæ conditio ad genus personarum, nõ ad certas & notas personas pertineat: eam existimamus totius esse testamenti, & ad omnes hæredes institutos pertinere. at quæ conditio ad certas personas accommodata fuerit, eam referre debemus ad eum duntaxat gradum, quo hæ personæ institutæ fuerunt.

Esi locus locum in testamento non ascribitur: subintelligitur locus, ubi testator domicilium habuit. *var.*

Cum in testamento scriptum erat, VT ALIQUID IN FORO FIA T, neque adscriptum erat in quo foro: Labeo ait, si non appareat, quid mortuus iusserit: in eius municipij foro faciendum, in quo is, qui testamentum fecit, domicilium habuerit, quam sententiam ego quoque probo.

Eius impedimenti non computantur in termino. *var.*

XXXIX. IDEM.

Quibus diebus vicinus tuus te via publica (cùm ad parandum cõditioni ire velles) ire prohibuit: nec per te stetit, quod minus agendo ob calumniã eum summoueas: in dies conditioni non imputabuntur.

Appellatione cupensurum rei precium non continetur. *var.*

Quidã ita legauerat, SI PVBLYS CORNELIVS IMPENSAM, QVAM IN FVNDVM SEIANVM FECI, HAEREDI MEO DEDERIT: TUNC HAERES MEVS PVBLYO CORNELIO FVNDVM SEIANVM DATO. Cascellius aiebat, etiã precium fundi dari debere. Ofilius: impensæ verbo negat precium significari: sed eos duntaxat sumptus, quos in eum postea, quàm emptus esset, fecisset. Idem Cinna scribit, adiecto eo, quod non deductis fructibus, impensarum ratio haberi debeat. & magis verum puto.

Conditio appõsa in quacunque parte testamenti, reddit conditionale

De cõditionibus & demonstratõibus &c. 376

tionale legatum, nartolus.

Quidam Titio centum legauerat, deinde infra ita iussisset, QVAS PECVNIAS CVIQVE LEGAVI, EAS HAERES MEVS, SI MATER MEA MORITVR, DATO. mortuo patrefamiliã, Titius vixerat: & viua matrefamiliã decesserat. Mortua matre, hæredibus Titij legatum deberi Ofilius respondit, quoniam non sub conditione esset legatum, sed ante legatum purè, deinde solvendi dies adiecta. Videamus (inquit Labeo) ne id falsum sit: quia nihil interficit, vtrum ita scribatur: QVAS PECVNIAS CVIQVE LEGAVI, EAS HAERES MEVS, SI MATER MEA MORITVR, DATO: an ita, NISI MATER MEA MORIATVR, NE DATO, vtrubique enim sub conditione datum vel ademptum esse legatum. Labeonis responsum probo.

Appellatione debiti continetur naturale tantum, si aliud reperti non possit. *var.*

Dominus seruo aureos quinque sic legauerat: HAERES MEVS STICHO SERVO MEO, QVEM TESTAMENTO LIBERVVM ESSE IVSSI, AVREOS QVINQVE, QVOS IN TABVLIS DEBEO, DATO. Nihil seruo legatum esse, Namusa Seruum respondisse scribit: quia dominus seruo nihil debere potuisset. Ego puto secundum metem testatoris naturale magis, quàm civile debitum spectandum esse, & eo iure utimur.

Falsa demonstratio certa rei legatum non vitiat. *var.*

Qui dotalet fundũ nullũ habebat, ita legauerat: FVNDVM CORNELIANVM, QVEM ILLA MIHI DOTI DEDIT, SI HAERES DATO. Labeo, Ofilius, Trebatius responderunt, fundum nihilominus legatum esse: quia cum fundus Cornelianus in rerum natura sit, demonstratio falsa legatum non perimit.

Legatum sub modo non potest effectualiter peti, nisi præstitione de modo implendo. *var.*

Thermius minor, quorum arbitrato monumentum sibi fieri vellet, testamento scripserat: deinde ita legauerat, LVCEIIS, PVBLYIS, CORNELIIS AD MONYMENTVM MEVM ARDIFICANDVM MILLI HAERES MEVS DATO. Trebatius respondit: pro eo habendum, si

Digestorum lib. XXXV.

si ita legatum esset, si satisfecissent, se ita id monumentum ex ea pecunia facturos. Labeo Trebatij sententiam probat: quia hæc mens testantis fuisse, ut ea pecunia in monumentum consumeretur. Idem & ego & Proculus probamus.

XL. IDEM.

Legata sub conditione relicta, non statim, sed cum conditio extiterit, deberi incipiunt: idcircoque interim legata non potuerunt.

Si relinquitur filio sub commemoratione patriæ potestatis, & in id tempus confertur: patri videtur legatum. *nar.*

XLI. AFRICANVS.

Filiis familiæ legatum est sub hac conditione, si in potestate patris mansisset. Magis patri videri legatum ait, & patrem suo nomine legatum petere. Idem iuris esse, & si seruo similiter legetur. Argumentum rei sit, quod & si cibaria seruis Titij legentur: proculdubio domini esse, non seruorum legatum.

Si legatum scinditur per contra tabulas vel alia lege, scinditur omnis per modum conditioni iniunctum: scilicet si per Falcidiam minuitur. Item scilicet in onere in vi modi adiecto. *nar.*

XLI. PAVLVVS.

PLAVTIVS hæres rogatus est à liberto testatore: ut perceptis sibi decem, totam hereditatem ei venderet. postea patronus defuncti bonorum possessionem contra tabulas petierat, & partem hereditatis, quæ debebatur, abstulerat. Proculus, & Cassius fideicommissarium pro rata, quod soluit, repetere debere aiunt. *PAVLVS.* Hoc iure vitimur. Nam quemadmodum præstatione fideicommissorum & legatorum hæres exoneratur per Praetorem: ita etiã ipse partem consequi debet. Diuersum est, si Falcidia interueniat, & minuat legatum. Nam his casibus nihil repetetur, quod insolitum conditioni paretur. Item scinditur ius dandi, si is, cui legatum est, non potest partem hereditatis sibi relictam totam capere. Nam verius est, partem eum præstare debere: partem illis, qui auferunt ab eo, quod plus relatum est, quam à lege conceditur. Notatius libro primo Responsorum scribit: Ex duobus scriptis heredibus, si vnus rogatus sit tibi hereditatem restituere, tu Titio certam summam dare, & beneficio legis Falcidiae in restituendo hæres utatur: quanto minus

De conditionibus, & demonstrationibus 377

minus tibi præstiterit, tanto minus te Titio præstare, non esse iniquum.

Qui iussus est dare seruo causa conditionis implenda, sub nomine proprio vel sub nomine heredis dando domino non implet conditionem, item iussus dare domino non implet conditionem si dat seruo. *artolus.*

XLIII. IDEM.

Qui heredi dare iussus est seruo alieno instituto, nõ domino dare debet. Nam & si alio herede instituto, iustus est seruo Titij dare, ipsi seruo datur: quia quæ facti sunt, non transeunt ad dominum: quemadmodum si mihi aut seruo Titij stipulatus sim: non Titio, sed seruo eius dari potest. & hæc vera sunt. Sed cum heredi dare iussus est, videmus, ne domino dandum sit. Et consequens est, & hic seruo dari. Certe statuliber, quoniam domino dare debeat, non est dubium. Contra, qui domino dare debet, non implet conditionem, dando seruo eius, nisi si dominus cõsenserit. Nemo enim in tali specie conditionem nesciente me vel nolente implere potest.

Condicio de dando heredi in iussus personam impletur, nõ in fideicommissum: & datum causa conditionis implenda, non venit in restitutionem. *nar.*

Cum hereditas ex Trebelliano senatusconsulto restituta est, heredi dandum est, ut impleatur conditio, nec hoc restituendū est ex causa fideicommissi. Sed cum suspecta adiit, & restituitur: dubitatur, an ei auferendum sit. Et benignius est, & in hoc casu nihil ei auferri. Si autem me herede instituto controuersia mihi fiet hereditatis: si cauet legatarius euita hereditate reddi legatum: & ipsi cauendum est de eo quod dedit. Sed si iussus sis mihi dare decem, & accipere hereditatem ex senatusconsulto: decem tibi ex causa fideicommissi non restituam.

Ex pluralitate dominorum scinditur conditio seruo adiecta. *artolus.*

Si duorum seruo legatum sit sub conditione dandi, non posse per partes conditioni parere, quidam aiunt: sed semel dandam pecuniam. sed ego contra puto.

Diminuto legato per usucapionem, diminitur conditio. *nar.*

Si pars rei legatæ usucapta sit, an insolitum parandum sit. *Infor.* bb dubito.

Digestorum lib. XXXV.

dubito. Et potest dici, pro parte parendum ex sententia testatoris.

Iussus dare heredibus si tempore quo dat. reperit se heredem, deducit partem suam pro rata, scens si non sit heres, sed esse speratur, quia tunc nihil deducit sicut legatarius. *Bar.*

PLAUTIVS. vni ex heredibus fundum legauit, si centi heredibus dedisset. Deducit suam partem hereditariam, & reliquam summam heredibus pro portione eorum dabit. At si heres ex parte ita institutus esset, si heredibus decem dedisset: non aliter esset heres, q̄ si tota decem cohæredibus dedisset: quia non ante ad hereditatem admitteretur, quam si omnem summam dedisset. Nam & cum seruus testamento liber, & ex parte heres ita scriptus esset, si heredibus decem dedisset: constituit non aliter eum liberum heredemq; futurum, quam si tota decem cohæredib; dedisset. *PAPVLVS.* Hoc iure utimur.

Dare & remittere non est idem proprie. *Bar.*

XLIII. IDEM.

Vlrianus ait: si heredi legatarius, cui sub conditione legatum erat, si hæredi decem dederit, id quod ei debebat, heres accepto tulisset: non quidẽ videri conditioni paruissse, quasi dederit: sed quasi per heredem stet, quò minus pareat, posse petere legatum, quasi extiterit conditio.

Vices appositæ ad implendam conditionem in persona heredis incipit currere a die aditæ hereditatis. *Bar.*

XLV. IDEM.

Si intra diem (exempli gratia) centesimum ita imperatũ sit statulibero, vt pecuniam solueret: neq; initium temporis eius, quod futurũ esset, adscriptum sit adita hereditate cedere dies incipit: quia absurdum visum est, ante diem præterire, quam is existeret, quem oporteret accipere. Et hoc in omnibus, qui heredi dare iussu sunt, dicendum est: Igitur & legatario ex adita hereditate ad parendum conditioni tempus computabitur.

Si conditio expressa nihil operatur in principali, nec in eo operabitur, ad quod per repetitionem porrigitur. *Bar.*

Seruo libertatem ita dedit: **ILLES MEVS ERIT, LIBER ESTO.** legatum vel hereditatem sine conditione

De cõditionibus & demonstrationibus &c. 378

ne ei dedit. deinde eum alienauit. Debebitur domino eius legatum vel hereditas, & iussu eius adiri poterit. Nã id expressit **SI MEVS ERIT**, in libertate danda: quo futurum erat, vt impediretur libertas, etiam si expressum non esset. Sepenumerò tamen mutatur rei effectus, quanquã id expresserit testator, quod etiã non fecisset, inesset tamen.

Campus inceptus non habetur pro completo. *Bar.*

XLVI. IDEM.

Non putabam diem fideicommissi venisse, eũ decimum sextum annum ingressus fuisset, cui erat relinquiũ, eũ ad decimum sextum annum peruenisset. & ita etiã Imperator Aurelius Antoninus ad appellationem ex Germania iudicauit.

XLVII. CELEVS.

Si intra annos decem heres dare damnatus, aut quis liber esse iussus est: nouissimo eius temporis die legatum debetur, & libertas obtinget.

Iussus reddere rationem, potest petere ut ponantur calculatores, qui indicabunt de reliquis & libris rationum. *Bar.*

XLVIII. VLPIANVS.

Si cui libertas data sit directo sub hac conditione, si rationes reddidisset: arbitrum à Consulibus dari diuus Pius permisit, his verbis: Aditi à vobis amplissimi Consules arbitrum dabunt, qui excussis rationibus non tantum quæ reliqua sunt Epaphroditi, constiment: verũ etiam quas rationes quæq; instrumenta tradere aut exhibere dominis suis debeant, cuius sententiæ eũ fuerit satisfactum, nõ impedietur Epaphroditi libertas.

In libertatibus lenissima, in legatis nouissima spectatur conditio. *Bartholus.*

XLIX. MODESTINVS.

Sub diuersis conditionibus disiunctim positis liber esse iussus, eam conditionem eligere potest, quæ sibi leuior esse videbitur. Legato verò eo modo relicto, legatarium nouissime conditioni parere oportet.

Conditio potest impleri in herede heredis, non in herede legatarii. *Bar.*

Heredi decem dare iussus, & liber esse, & heredis heredi dando, perueniet ad libertatem. Quod nõ similiter in legatariis.

bb ij

carij

Digestorum lib. XXXV.

tarij persona custodiri Publicius scripsit.

¶ Legatum potest conferri in alterius voluntatem velatam non explicitam. Bar.

L. IDEM.

Nonnunquam contingit, vt quædam nominatim expressa officiant, quanuis omnia tacite intelligi potuissent, nec essent obfutura. quod euenit, si alicui ita legatur: **TITIO DECEM DO LEGO, SI MAEVIÆ CAPITOLIVM ASCENDERIT.** Nam quanuis in arbitrio Mæuij sit, an Capitolium ascendat, & velit efficere, vt Titio legatum debeatur: non tamen poterit alijs verbis vtilliter legari, si MAEVIÆ VOLVERIT, **TITIO DECEM DO.** Nam in alienam voluntatem conferri legatum non potest. Inde dictum, Expressa nocent, non expressa non nocent.

¶ Adempto onere in in conditionis appposito emolumentum non videtur ademptum. Bar.

L. IDEM.

Si quis seruum liberum esse iusserit, si heredi rationes reddidisset, posteaque cum rationes reddere voverit, quasi puram facturum libertatem: competit ei ex testamento libertas.

¶ Clausula relata ad legata, quibus dies non est appposita non refertur ad legatum collatum in tempus certæ ætatis. Bar.

L. I. TABOLENVS.

Si quis legata, quibus dies adposita non esset, annua bima trima die dari iussisset: & alicui cum pubes esset, pecuniâ legasset: id quoque legatum annua bima trima die post pubertatem præstandum esse, in commentariis Caij scriptum est: quia magis conditio quam dies legato adiecta esset. Cetera ego sentio: quia ferè dies ponitur ad proroganda ea, quæ ad præsens tempus, non etiam quæ in futurum legata sunt: diesq; pubertatis habet aliquam temporis demonstrationem.

¶ Conditio dandi pluribus adiecta diuiditur inter eos. Bar.

Duobus eadem res, si heredi ceterum dedissent, legata est: Si alter ex his quinquaginta dederit, partem legati consequetur: & pars eius, qui non dederit, alteri cum sua conditione adcreset.

¶ Condi-

De conditionibus, & demonstrationibus &c. 379

¶ Conditio designat iudicij ministerium facti, & debet impleri in forma specificata. Bar.

L. III. IDEM.

Macius, cui fundus legatus est, si Callimacho, cum quo testamenti factionem non habebat, ducenta dedisset: conditioni parere debet, & ducenta dare, vt ad eum legatus fundus pertineat: licet nummos non faciat accipere. Quid enim interest, vtrum tali personæ dare iubeatur, an aliquo loco ponere, vel in mare deicere? Neque enim illud, quod ad talem personam peruenturum est, testamenti nomine, sed moris causa capitur.

¶ Conditio dandi adiecta uni non scinditur: secus si pluribus adiciatur. Bartolus.

L. IIII. IDEM.

Vi fundus legatus est, si decem dederit, partem fundi & sequi non potest, nisi totam pecuniam numerarit. Dissimilis est causa, cum duobus eadem res sub conditione legata est. In hac enim questione statim à testamento, quo pluribus conditio adposita est, diuisa quoque in singulas personas videri potest: & ideo singuli pro sua parte & conditioni parere, & legatum capere possunt. Nam quauis summa vniuersæ conditionis sit adscripta, enumeratione tamen personarum potest videri esse diuisa. In eo vero, quod vni sub conditione legatum est, scindi ex accideret conditio non debet: & omnis numerus eorum, qui in locum eius substituitur, pro singulari persona est habendus.

¶ Seruus iussus præstare operas, potest per se operari, nisi ab herede impediatur, tunc enim conditio habetur pro impleta. Bar.

L. V. POMPONIUS.

Questum est, an si iussus fuerit seruus quinq; operas extraneo dare, vt liber sit, conditio talis sit recipienda: vt quemadmodum? (scindi) circa pecuniæ dationem dicitur, ita & circa præstationem operarum dicamus? Sed hoc iure vtimur, vt quemadmodum dictum est, si pecuniam ex pecullo suo det extraneo, admitti eum ad libertatem: ita & si operam præstiterit, necesse sit eum admitti ad libertatem. Itaque in proposito sapienter faciet hæres, si impedierit eum, quo minus præstet & operas. hac enim ratione seruus perueniet quidem ad libertatem, sed operis eius extraneo.

bb iij traneus

Digestorum lib. XXXV.

transitus non utetur.

LVI. IDEM.

Si ancillae alienae, cum ea nupsisset, legatum sit: Proculus ait, utile legatum esse: quia possit manumissa nubere. **L**egatario mortuo vel libertate privato conditione pendente legatum extinguatur: si sola ciuitate priuetur. *Bar.*

LVII. ULPIANVS.

Intercidit legatum, si ea persona decesserit, cui legatum est sub conditione. Quid ergo, si non decesserit, sed in ciuitate esse desierit? puta alicui legatum, si Consul fuerit: & is in insulam deportatus est. nunquid non interim extinguatur legatum, quia restitui in ciuitatem potest? Quod probabilius esse arbitror. Non idem erit dicendum, si ea poena in eum statuta fuerit, quae irrogat seruitutem: quia seruitus morti assimilatur.

Quae lex non potest commodum summari propter multiplicem diuisionem.

LVIII. PAVLVS.

In facto consistentes conditiones varietatem habent, & quasi tripartitam recipiunt diuisionem: ut quid detur, ut quid fiat, ut quid obtingat vel retro, ne detur ne fiat, ne obtingat. ex his dandi faciendiq; conditiones in personas collocantur, aut ipsorum, quibus quid relinquitur, aut aliorum: tertiam species in euentu ponitur.

Qui si sciam transsit legatum cum onere conditionis vel fideicommissi. *Barolus.*

Piscus iisdem conditionibus parere debet, quibus persona, a qua ad ipsum, quod relictum est: peruenit. sic etiam cum suo onere hoc ipsum vendicat.

Constitutum in tempus liberorum, intelligitur de procreandis post testamentum, nisi alius testator expresserit. *Bar.*

LIX. ULPIANVS.

Si vir uxori ad tempus liberorum legauerit: dubitari potest, an de his dixat filius scississet testator, qui post mortem ei nati fuissent: an de his, qui viuo eo ab eo suscepti fuissent post testamentum factum, cum manente matrimonio decessisset? Verum æquum est, proficere, siue viuo marito, siue post mortem nascantur.

LX. TRAIENTIVS.

Sed si

De conditionibus & demonstrationibus &c. 380

Sed si hoc specialiter expressit testator, etiam si ex alio post mortem suam liberos procreauerit: nihilominus ea ad legatum admitti.

Tantum quis uidetur capere, quantum sibi remanet deducto eo quod soluerit causa conditionis implenda. *Bar.*

Cuidam non solidum capienti amplius lege concessa portione relictum est, si heredi aliquid dedisset. Quæritur, an id, quod conditionis implendae causa dederit, consequi ex causa legati possit, quasi non capiat id, quod eroget: an vero id extra sit, nec ideo magis ex bonis testatoris amplius capiat, quam capturus esset, si sine conditione legatum esset? Et Iulianus rectissime scribit, tanto amplius eum capturum, quantum conditionis implendae causa dare eum oporteret: nec interesse, heredi, an extraneo dare iussus sit: quia computatione facta, quæ semper in persona eius introduceretur, non amplius lege concessa, portione ad eum subideret.

Conditio quæ inducit indutatem, in omne tempus respectu omnis personæ: & omnis loci spernatur: secus si inducit indutatem respectu certæ personæ, vel certis locis vel temporis. *Bar.*

Cum vir uxori, si a liberis non nupsisset, in annos singulos aliquid legauit, quid iuris sit? Iulianus respondit, posse mulierem nubere, & legatum capere. Quod si ita scriptum esset: si a liberis impuberibus non nupsisset: legem locum non haberet: quia magis cura liberorum, quam viduitas iniungeretur.

LXI. CAIVS.

Cum ita legatum sit, si titio non nupsisset: vel ita, si neque titio, neque seio, neque maevio nupsisset: & denique si plures personæ comprehensæ fuerint, magis placuit cuilibet eorum, si nupsisset, amissuram legatum: nec videri tali conditione viduitatem iniunctam: cum alij cuilibet satis commodè possit nubere. Videam, & si ita legatum sit, si titio nupsisset. Et quidem si honestè titio possit nubere, dubium non erit, quin nisi paruerit conditioni, excludatur a legato. Si vero indignus sit nuptiis eius iste titius, dicendum est, posse eam bene nectio legis cuilibet nubere. Quæ enim titio nubere iubet, ceteris omnibus nubere prohibetur. Itaque si titius indignus sit, tale est, quale si generaliter scriptum esset, si non nupsisset.

bb iij

PERIT.

Digestorum lib. XXXV.

PERIT. Imò (si verum amamus) durior hæc conditio est, quàm illa, si NON NVPERIT. Nam & cæteris omnibus nubere prohibetur: & Titio, cui inhonestè nuptura sit, nubere iubetur.

LXII. TERENCE.

Hoc modo legato dato, si LVCIO TITIO NON NVPERIT: non esse legi locum, Iulianus aiebat. quòd si ita scriptum esset, si ARICIAE NON NVPERIT: interesse, an fraus legi facta esset. Nam si ea esset, quæ alibi nuptias non facillè posset invenire interpretandû, ipso iure rescindi quod fraudandæ legis gratia esset adscriptum. legem enim vilem Reipublicæ, sobolis scilicet procreandæ causa latam, adiuvandam interpretatione.

Morte gravati non extinguatur legatum conditionale, Barto.

LXIII. PAVLVS.

Legato sub conditione relicto, si hæres, à quo sub conditione legatum est, pendente conditione moriatur: hæresdem suum obligatum relinquit.

Licet libertas repræsentetur: conditio fideicommissi debet expectari. Barto.

LXIII. MODESTINVS.

Hæres statuliberum, cui in eventum conditionis fideicommissum restituere rogatus erat, manumisit. Quæro, an fideicommissum ei præstare debeat? Herennius Modestinus respondit: Quamquàm statuliberum hæres manumiserit, tamen fideicommissum, quod sub iisdem conditionibus relicto ei debet, ita præstare cogitur, si conditiones impletas esse præcuderit, aut per eum steterit, quò minus impleantur.

Si deficit conditio, pro qua fuit interposita conditio mutua, legatum debetur ei, in quem in eum casum fuit translatum. Barto.

LXV. LABEO.

Cum sub hac conditione fundus alicui legatus esset, si SERVVM NON MANVMISERIT: & si manumiserit, legatum fundi ad Mævium translatum esset: legatarius de non liberando satisfecit, & legatum accepit, & postea liberavit. Quæro, an aliquid Mævio detur? Respondi, si cui ita legatum esset, si SERVVM NON MANVMISERIT: satisfactione interposita accipere ab herede.

De conditionibus & demonstrationibus &c. 381

de legatum poterit: & si postea servum manumiserit, commissa stipulatione, hæredi vel fundum, vel quanti ea res est, restituet: eoque casu hæres ei, cui ex sequenti conditione legatum debuit, restituet.

Cverbum quod reperitur in futuro & in præterito: in dubio in ultimis voluntatibus intelligitur de futuro. Barto.

LXVI. IDEM.

Si ita legatum esset, cum NVPERIT: si nupta fuerit, & hoc testator scierit: alterum matrimonium erit expectandum: nihilque intererit, utram vivo testatore, an post mortem ea iterum nupserit.

Conditio si nupserit legatarius, facit conditionale legatum. Barto.

LXVII. CALVVS.

Si ita expressum erit: TITIO SI VOLVERIT DO LEGO: apud Labeonem Proculus notat, non aliter ad heredem legatarii pertinere, quàm si ipse legatarius volverit ad se pertinere: quia conditio persone iniuncta videatur.

Conditio tacita ex testamento proveniens impedit diem legati sedere quo ad acquisitionem. Barto.

LXVIII. PAPINIANSVS.

Dvos mater filios sub conditione emancipationis ex partibus hæres instituit, & quæ plurimum rerum præceptionem pure dedit. hæreditatem adierunt. Patre à legatorum commodo illa quoque ratio debet summovere, quòd emancipando filios obsecutus voluntati, supremam iudicii vxoris suæ custodiri voluerit.

Cuod respiciens utilitatem legatarii, intelligitur impulsus, si utilitatem tertii, dicitur esse finalis. Barto.

LXIX. IDEM.

Titio centum ira, ut fundum emat, legata sunt. Non esse cogendum Titium cavere Sextus Cæcilius existimabat: quoniam ad ipsum duntaxat emolumentum legati rediret. Sed si filio fratris alumno minus industriò prospectum esse voluit, interesse heredis credendum est: atque ideo cautionem interponendam, ut & fundus comparetur, ac postea non alienetur.

Cmatrimonia debent esse libera: a pena damni, non a pena amissionis dupli. Barto.

Titio centum relicta sunt, ita ut Mæviam vxorem, quæ vi dua est,

¶ Multa
hanc sen-
tentiam
copiose
dissent
Alex. ab
Alex. li. 4
Geni. dic.
sum. c. 8. e

Digestorum lib. XXXV.

dua est, ducat. Cōditio non remittitur: & ideo nec cautio remittenda est. Huic sententia non refragatur, quod si quis pecuniam promittat, si uxorem uxorem non ducat, Praetor actionem denegat. Aliud est enim eligendi matrimonij poenae metu libertatem auferri: aliud ad matrimonium certa lege inuitari.

¶ Cōditio uel modus, per quem libertas infringitur, non seruatur praeterquam in libertis. *bar.*

Titio centum relicta sunt ita, VT A MONUMENTO MEO NON RECEDAT, vel VT IN ILLA CIVITATE DOMICILIUM HABEAT. Potest dici, non esse locum cautioni, per quam in libertatis infringitur. Sed in defuncti libertis alio iure vimur. TITIO GENERO MEO HAERES MEVS DOTIS SEIAE FILIAE MEAE NOMINE CENTVM DATO. Legati quidem emolumentum ad Seiam, quae dotem habere incipit, pertinebit. Sed quia non tantum mulieri, sed Titio quoque, cui pecuniam legauit, consultum videtur: prope est, ut ipse legatarius intelligatur, & legatum petere debeat. Si post diuortium genero pecuniam haeres soluerit, & quae liberabitur: quoniam in dotem solutio conuertitur. Constante autem matrimonio, etiam prohibente muliere, Titio recte soluetur. Hoc enim & mulieris interest, ut incipiat esse dotata. Nam & si quis ipsam quoque petitionem habere responderit, eaque pecuniam petat, neque dotis fieri velit: non dubie doli exceptione summovebitur. Ante nuptias vero, Titio vel muliere defunctis, legatum apud heredem manet. Quod si nolit eam uxorem ducere: cautio legati (quod ad mulieris personam attinet) satisfactum intelligitur. Sed Titio legatum petenti nocebit exceptio doli. Sabinus autem existimabat, nupta muliere, Titio sine cautione legatum debere: quoniam pecunia dotis efficeretur. Sed cum ante nuptias (quia parum legatum est) peti potest: cautio MULIERI PECUNIAM REDDIDERE necessaria erit. Quod si maritus vitio suo causa ceciderit, neque solutio sit: nunquid aduersus heredem mulieri, quae nihil deliquit, succurri debeat, ob eam pecuniam, quae doti fuerat destinata? Sed quoniam ambo legati petitionem habuerunt, saluam habebit non soluta pecunia viro mulier actionem,

¶ Cōditio

De cōditionibus & demonstratōnibus &c. 382

¶ Cōditio negatiua, quae non potest impleri viuo legatario sine expeditione iustis euentibus, impletur praestita cautione Mutianae. *barolus.*

LXX. IDEM.

¶ Vm tale legatum esset relictum Titiae, SI A LIBERIS NON DECESSERIT: negauerunt eam recte cauere: quia vel mortuis liberis legati cōditio possit existere. Sed displicuit sententia. Non enim voto maris oppositam ominosa interponendae cautionis interpretatio debuit. Et cum patronus liberto certam pecuniam legasset, si a liberis non discessisset: permisit Imperator, veluti Mutianam cautionem offerri. Fuit enim periculosum ac triste, libertum cōiunctum patroni liberis, eorundem mortem expectare.

¶ Cōditio negatiua, quae potest impleri viuo legatario, non impletur per cautionem Mutianam. *bar.*

Titius heredem institutum rogauit post mortem suam hereditatem restituere, si fideicommissi cautio non fuisset petita. Mutianae cautionis exemplum ante constitutionem remissa cautionis locum habere non potuit: quoniam viuo eo, cui relictum est, impleri cōditio potuit. Quid ergo, si ita scriptum esset: TITO, POST MORTEM TVAM RESTITVAS HAEREDITATEM, ITA NE SATIS FIDEICOMMISSI PETATVR; NEVE RATIO EXIGATVR? Sine dubio per huiusmodi verba, non interponendae quidem cautionis cōditio videbitur adierit: rationi vero non exigende modus adhibitus: scilicet, ut culpa, non etiam dolus remissus intelligatur. Idque in eius persona, qui negocia gessit, cuique rationis reddendae necessitas fuerat testamento remissa, rescriptum est.

¶ Cōditio deficiens non extinguitur: quae pendens non suspendit legatum. *bar.*

SI ARBITRATV TITII SEIA MVLERI, HAERES MEVS FVNDVM DATO. Viuo etiam Titio sine arbitrio Titij eam aduentem legatum accipere respondendum est: eamque legi sententiam videri, ne quod omnino nuptiis impedimentum inferatur. Sed si Titius viuo testatore decessat, licet cōditio deficiat: quia tamen suspensa quoque pro nihilo foret, mulieri succurratur.

¶ Cōditio

Digestorum lib. XXXV.

Conditio de nō habendo si adiciatur cum tempore mortis, ut rā-
que reicitur: si cum alio, reicitur conditio, et tempus remanet. n.

MAEVIAE, SI NON NUPSERIT, FUNDUM
CVM MORIETUR LEGO. Potest dici, etsi nupserit,
eam confestim ad legatum admitti. Non idem probatur, si
certus dies, incertūve alius legato fuerit adscriptus.

Falsa causa non vitiat legatum, nisi de voluntate testatoris do-
ceatur. Bartolus.

Falsam causam legato non obesse verius est, quia ratio le-
gandi legato non coheret. sed plerumque doli exceptio locū
habet, si probeur alias legatum non fuisse.

Conditio de futuro, quae implicat aliquod praeteritum vel praesens,
si est impossibilis, nō vitiat: scens si esset possibilis, et deficiat, nar.

Falsam conditionem Cassius & Caelius Sabinus impossi-
bilem esse dixerūt: veluti, PAMPHILVS, SI QVOD TI-
TIO DEBEO, SOLVERIT, LIBER ESTO: si modō
nihil Titio fuit debitum. Quod si post testamētum factum
testator pecuniā exsoluit: defecisse cōditionem intelligitur.

Quae adiciuntur ad diminutionem, non operantur augmentum.
Bartolus.

Falsam legati demonstrationem non facere legatum, Sa-
binus respondit: veluti si quis quum Titio nihil legasset, ita
scriptū reliquerit: EX CENTVM, QVAE TITIO LE-
GAVI, QVINGVAGINTA HAERESSEIO DA-
TO. idque sumpsit ex defuncti voluntate: quia non animo
legandi, sed diminuendi legatum, quod falso datum existi-
maret, ita scriberet. Propter falsam tamē demonstrationem
legati, non plus Senus adsequitur, quam si verē demonstra-
tum fuisset.

Deficiente conditione, pro qua fuit praestita cautio, debetur lega-
tum ei, in quem fuit translatum in eum casum: et liberatur haerēs
aditionem cedendo, etiam si cautio sit defecit. nar.

LXXI. IDEM.

Titio fundus, si in Asiam non venerit: & idem, si perue-
nerit, Sempronio legatus est. Cum in omnibus condi-
tionibus, quae morte legatariorum finiuntur, receptum est,
ut Mutiana cautio interponatur: haerēs cautionem à Titio
accepit, & fundum ei dedit. Si postea in Asiam pervenerit:
Sempronio haerēs, quod ex stipulatu cautionis interpositū
consequi

De cōditionibus, & demonstracionibus &c. 383

consequi potest, vtili actione praestare cogitur. Sed si cautio
medio tempore defecerit, quae sollicitē fuerat exacta: non de
suo praestabit haerēs: sed quia nihil potest ei obici, satis erit
actiones praestari. Si tamen, cum Titius in Asiam venisset,
Sempronius prius, quam legatum accipiat, defecisset: haerēdi-
cius debebitur, quod defunctus potest potuit.

Quā admittitur ad legatum de iure speciali contra voluntatem
defuncti, non habet ius accrescendi. val.

LXXII. IDEM.

Mulier & Titio usufructus, si non nupserit mulier, re-
lictus est. Si mulier nupserit, quandiu Titius adiuuet,
& in eodem statu erit, partem usufructus habebit. Tantum
enim beneficio legis ex legato mulieri esse concessum intel-
ligendum est, quantum haberet, si conditioni paruisset: nec
si Titius, qui conditione defecit, legatum repudiet, ea
res mulieri proderit.

Dies incerta pro conditione habetur, Bartolus.

LXXIII. IDEM.

Dies incertus conditionem in testamento facit.

LXXIII. IDEM.

Ideicommissum à filiis relictum, si quis ex his
sine liberis diem suum obierit:
adoptionis commento non excluditur.

Conditio appposita in institutione in legato eidem facto intelli-
gitur repetita. Bartolus.

LXXV. IDEM.

Avia, quae nepotem sub cōditione emancipationis, pro
parte haerēdi instituerat, ita postea codicillis scripsit:
HOC AMPLIUS NEPOTI MEO, QVAM QVOD
HAEREDEM INSTITVI, LEGO FRATRIA IL-
LA. Conditionem emancipationis repetitam videri placere
quantis avia nullam in legatis, ut in haereditate, substitutio-
nem fecisset. Nam & cum servus purē quidē liber, haerēs au-
tem sub conditione scriptus, & (si haerēs non extiterit) le-
gatum accipere iussus est: in legato repetitam videri liber-
tatem, diuus Pius rescripsit. Mutiana cautio locum non
habet, si per aliam conditionem actio legati differri possit.
Conditio si non nupserit, in extraneo de restituendo mulieri ro-
gato spernitur. Bar.

TITIO

Digestorum lib. XXXV.

TITIO, SI MULIER NON NUPSERIT,
HARES CENTVM DATO. quam pecuniam eidem
mulieri Titius restituere rogatus est. Si nupserit mulier, die
legati cedente, fideicommissum petet. remoto autem fidei-
commissio, legatarius exemplum Murianae cautionis non
habebit.

Conditio appositae administrationi non suspendit dationem tutelae,
item conditio limitatur ex praesumpta voluntate defuncti. ite condi-
tio cautionis non petenda remissa intelligitur. var.

Pater exheredatæ filiae tutores dedit: eodque, si mater eius
impubere filia constituta, vita decessisset, ad rem gerendam
accedere iussit. cum uxori mandatum esset, ut moriens filiae
communi decies quinq; restitueret. Non tutores videban-
tur sub condicione dati: nec si quid aliud interea puella quæ-
sisset, eius administratione prohiberi. cautio quoque fidei-
commissi matri remissa videbatur. Quocumque enim indici-
o voluntatis cautio legatorum vel fideicommissorum remitti
potest. Itaque si cautionis non petendæ conditio lega-
to vel fideicommissio praescribatur, conditionem ea res non
faciet. Non enim deficiet, si quis eam desideravit, onere cau-
tionis non secuto, quod aduersus iniuriam hodie iure publi-
co sequi non potest, postea quam remitti posse cautionem
placuit.

Impubilis potest impedire conditionem impleri. Bartolus.

LXXVI. IDEM.

Cum pupillus, aut tutor eius conditionem in persona pu-
pilli collatam impedit: tam legati, quam libertatis iure
communi conditio impleri esse videtur.

Cum alternatim sufficit alterum impleri. var.

Disiunctiuo modo conditionibus adscriptis, alteram de-
fecisse non oberit, altera vel postea impleri. nec interest, in
potestate fuerit accipientis conditio, an in euentum collata.

Quis incertus non aptus suspendere legatum, post legatum mor-
tem non impedit transmissionem: alias secus. var.

LXXVII. IDEM.

**HARES MEVS, CVM MORIETVR TITI-
VS, CENTVM SI DATO.** Purum legatum est:
quia non condicione, sed mora suspenditur. non potest enim
conditio

De conditionibus & demonstrationibus &c. 384

conditio non existere. HARES MEVS, CVM IPSE
MORIETVR, CENTVM TITIO DATO. Lega-
tum sub condicione relictum est. Quamuis enim heredem
esse moriturum certum sit: tamen incertum est, an legatario
vivo dies legati non cedat, & non est certum ad eum peruē-
turum legatum. Qui post Murianam cautionem interpo-
sitam legatum accepit, si contra cautionem aliquid fecerit,
stipulatione commissum, etiam fructus heredi restituet. hoc
enim legatarius & in exordio cauere cogitur. Quamuis
fructus, cum morietur legatarius, inutiliter legetur: tamen
cautionis Murianae remedium, usufructu quoque sub condi-
tione alienius non faciendi legato, locum habet.

Conditio, si non nupserit, restituitur in extraneo propter quam nec
similiter cessaret mulier nubere. var.

Quod in fraudem legis ad impediendas nuptias scriptum
est, nullam vim habet: veluti, TITIO PATRI CEN-
TVM, SI FILIA, QVAM HABET IN POTESTATE, NON
NUPSERIT, HARES DATO: vel
FILIOFAMILIAS, SI PATER EIVS VXOREM
NON DUXERIT, HARES DATO.

Conditio de praeterito vel de presenti falsa non suspendit lega-
tum sed utitur, conditio de futuro possibilis suspendit donec sit im-
pleta, modus non suspendit nec utitur legati substantia: sed differt,
donec sit praestita cautio de modo implendo. var.

LXXVIII. IDEM.

Et As causas, quæ protinus agentem repellunt, in fideicom-
missis non pro conditionalibus obseruari oportet. eas
verò, quæ habent moram cum sumptu, admittere cautio-
ne oblata. Nec enim parem dicemus eum, cui ita datum sit,
si monumentum fecerit: & eum, cui datum est, ut monumen-
tum non faciat.

Conditio appositae uni, in persona alterius sibi committi per hanc
demonstrationem, eum, de equitate non intelligitur repetita. var.

LXXIX. PAVLVS.

**IVLIUS PAVLVS AUSDIO, QVÆSISTI, SI ITA IN TESTAMENTO CAUTI
ESSET: TICHVS, SI RATIONES REDDIDE-
RIT, CVM CONTVBERNALI EVA LIBER
STORISQVE HARES DECEM DATO: an Stichus
mortuus**

plures utili-
tates, iust
causam
mutabit
Sesit 7. 6. 11. 12
in l. mutans
3. 5. 6. 11. 12
Baldwin
in 3. 6. 11. 12
pagina 205.

Digestorum lib. XXXV.

mortuo, antequam rationes redderet, vel pariatore, vel reliqua habente libera sit mulier: & an de legato idem accipiamus libertate data, si rationes reddiderit? Hac conditione rationum reddendarum iussus videtur reliqua reddere, si qua habet, cum fide actus sui: si nulla sunt, pure accepisse libertatem videbuntur: & si post aditam hereditatem decessit, competente libertate etiam legatum eos consecutum est. Quod si cum adhuc reliqua haberet, decessit: sub eadem conditione & contubernalis eius libertatem accepisse videtur, & defectam conditionem. Sed non ineleganter illud dicitur, Suchum quidem sub conditione manumissum, contubernalem autem eius pure: & illam coniunctionem non ad coniungendam conditionem, sed ad necessitudinem demonstrandam pertinere. Tunc enim demum pro impleta habetur conditio, cum per eum stat, qui, si impleta esset, debitorus erat. *Conditio ad iudicium libertati videtur repetita in legato: & conditio rationum reddendarum est iusta laudis & faciendi: nec alterum sine altero sufficit ut videat ut impleri: sed utrumque requiritur. var.*

LXXX. CALLISTRATVS.

Cum seruus noster liber esse iussus sit, si rationes reddiderit, sique eundem haeres pare damnas esto: videamus, utrum conditio libertati proposita sit, an vero & legato. Et quidem si libertati soli accipiamus propositam: nullus tractatus amplius superest. nam legatum purum inuenitur, & ideo inutile sit. Quod si conditio etiam legato insita sit (quod quidam recte putant) simul cum libertate dies quoque legati utiliter cedit. Quid ergo continetur his verbis, si rationes reddiderit? Quidam hoc aiunt, si reliqua reddiderit: quasi nihil inter sit, utrum sub hac conditione, si reliqua reddiderit, an sub hac, si rationes reddiderit. Sed nos neque conditionem meram putamus esse, quae in datione existat, neque meram conditionem, quae in facto sit: sed etiam conditionem, quae ex quadam mixtura consistat. Nam non utique si ille in solle reliqua obtulerit, liber erit. non enim testator hoc sensit: sed illud, ut rationes reddat, quomodo seruus reddere solet, id est, legendas offerre rationes primum, deinde computandas, ut explorari possit, imputationes probe, an improbe referantur: recte relata accepta, an non

De conditionibus, & demonstrationibus 385

an non recte. Ita enim incipit quidem res a facto, peruenit autem ad pecuniam. inest his verbis etiam haeres: notum institui rationum, ut sciant quid in quaque ratione scriptum sit. Nam quod ipse viuis facturus erat, id ab heredibus suis fieri iussisse intelligitur. ille autem utique solebat non sic seruo suo ostendenti reliquas rationes subscribere, sed ita ut legeret, examinaret, exciperet. Itaque & cum seruo sub hac conditione testamento libertas datur, si rationes reddiderit: non hanc solam habet significationem, si cautiones instrumentaque omnia actus sui exhibuerit haeredibus: sed & si reliqua soluerit.

Conditio non potest plene probari. nartolus.

LXXXI. PAVLVS.

Lucius Titus ita testamentum fecit: AVARLIUS CLAUDIVS NATVS EX ILLA MULIERE, SI FILIVM MEVM ESSE SE IUDICI PROBAVERIT, HAERES MIHI ESTO. Paulus respondit: filium, de quo quaeretur, non sub ea conditione institutum videri, quae in potestate eius esset: & ideo testamentum nullius esse momenti.

Si conditio mixta deficit per causam, non deficit relatio alimentorum, nisi favore eius in cuius persona deficit, alimenta fuissent reliqua. nartolus.

LXXXII. IDEM.

ILLIS LIBERTIS, ALIMENTORVM NOMINE, SI CVM FILIO MEO MORATI FVERINT, MENSTRVOS DENARIOS CENTENOS, ET VESTIARIA DARI VOLO. liberti in obsequio fuerunt, quando adolefcens ad militiam promoueretur: qua causa effectum est, ut quibusdam Romae relictis proficisceretur, & apud castra defunctus est. Quaesitum est, an ab heredibus eius alimenta debeantur? Paulus respondit: conditionem quidem in persona libertorum, qui cum filio defuncti morati sunt, aut per eos non stetit, quod minus morarentur, mortuo filio testatoris defecisse non videri: sed si testator propter filij utilitatem his, qui cum eo morati fuissent, alimenta praestari voluisset: contra voluntatem defuncti petentes audire non oportere.

Legatum factum alicui cum petierit non est conditionale. nartolus. ff. Infor.

LXXXIII.

Digestorum lib. XXXV.

LXXXIII. SCAEVOLA.

Tertia heredis institui liberos habentis filij fidei commissa sit, uti rem eius uniuersam restitueret filiis eius, libertis ve eorum, cum ipsi petissent sine ulla iuris canillatione. Quæro, an his verbis, CVM ILLA TE PETIERINT, conditio fideicommissio adscripta videatur? Respondi, non videri. Cæuius etiam libertas et legatum relinquatur, manumissus uel alienatus legatum non consequitur, nisi impleat conditionem, in cuius eventum legatum est expresse collatum. Item regula Cætoniana non impedit legata, quorum dies cedit ab adita hereditate, nisi heres necessarius existat. Bar. et Pau.

LXXXIII. MARCELLVS.

Iulianus nosset eum, qui decem date, & ita liber esse iussus esset, si à viuento manumissus esset: non aliter legatum, quod ei cum libertate datum esset, habiturum, quam si conditioni libertatis parauisset. Idem in emptore, si alienatus esset. Sed id tunc locum habet, cum omnimodò simul cum libertate legatum acquiri potuit, licet legato imposta non sit: veluti cum in tempus libertatis collatum esset legatum. Cuiusmodi libertas sub conditione, legatum autem præcisi die datum esset: in hoc quæstio est, an constiterit legatum. Etenim nec Cætonianæ sententiæ locum in proposito esse: quia etsi statim testator decessisset, non tamen omnimodò inutile esset legatum, cum posset conditio libertatis ante aditam hereditatem impleri, & legatum manumisso deberi: nisi fortè necessarii heres extitisset, tunc enim omnimodò inutile erit legatum ipso iure: quia sub conditione acceperit libertatem.

Cum libertatibus leuissima spectatur conditio, in legatis ultimo loco scripta si ex intervallo fiat apposta, sed si incontinenti, legatum est electio, nisi se cuiuslibet sub commemoratione primæ scribatur, Bartolus.

LXXXV. VALENS.

Quod traditum est, in legatis nouissimam, in libertatibus leuissimam conditionem spectandam esse,

LXXXVI. CAIVS.

Id est, quæ ipsi seruo commodior sit:

LXXXVII. VALENS.

Non ad ea duntaxat pertinet, quæ sepius sub diuersis conditionibus, sed etiam, quæ primo purè, deinde sub

De conditionibus & demonstrationibus &c. 386

de sub conditione datur. Itaque quod heres purè dare iussus est, quod uel purè legatum est: cum idem ex intervallo sub conditione legatum est, posterius valet. Si prius sub conditione, deinde purè legatum est, præsens debetur. Quod si purè legatum ex continenti heres sub conditione damnatus, aut rogatus est dare: perinde est, ac si iuncta subiecta scriptura, idè legatum esset, vel ut præsens vendicari (si hoc voluerit legatarius) vel cum conditio existeret, ab herede peti possit: nisi cum commemoratione superioris legati, posterius scriptum fuerit: veluti, TICHVM, QVEM ILLI LEGAVI, MARKES MEVS EI, SI ILLVD FACTVM ERIT, DATO. tunc enim reuocandi animo præsens legatum, & sub conditione dandi ita scripsisse videbitur. & si ante conditionem rem vendiceret, doli exceptio locum habere poterit.

LXXXVIII. CAIVS.

Per fideicommissum variè data libertate, non leuissima spectanda est, sed nouissima: quia posterior voluntas potior haberi debet. Cui consonat & rescriptum diui Antonini.

LXXXIX. MARTIANVS.

Conditionum, quæ in futurum conferuntur, triplex natura est: ut quædam ad id tempus, quo testator uiuat: quædam ad id, quod post mortem eius futurum sit: quædam ad alterutrum pertineant tempus autè vel certum vel infinitum comprehendatur. quæ omnia non minus in fideicommissis, quàm institutionibus ac legatis incidere solent: ut hæc conditio, TITIAE, SI MIHI NYPERIT: non dubiè nisi viuento testatore: illa autè, SI AD EXEQVIAS VENIRIS MEI VENERIT: nisi post mortem impleri non possit. illa verò, SI FILIO MEO NYPERIT: vel viuento vel mortuo testatore impleri possit. Et prima quidem ac tertia ex relatis conditionibus infinitum tempus habent. Quandocumque enim nupserit, impletur conditio: secunda ad certum tempus adscripta est.

Constat emancipare filios, non potest cogi iure actionis, sed officio iudicis, utem qui iult ante cedens, iult consequens sine quo illud quod queritur, nullus est momenti.

XC. VALPIANVS.

cc ij Si cui

Digestorum lib. XXXV.

Si cui legatum fuerit relictum, isque rogatus fuerit, liberos suos emancipare: an cogi debeat manumittere? Et retinco me dixisse, delicere eos a petitione fideicommissi. Neque enim Prætor fideicommissarius eos ad libertatem tuetur ut seruos. Papinianus quoque libro nono responsorum scribere referebam, non esse cogendum emancipare filios suos. Arbitror tamen extra ordinem debere constitui eum, qui agnouerit, quod sibi relictum est hac contemplatione, ut liberos suos emanciparet, cogendum emancipare. Neque enim debet circumueniri testantium voluntas. Sic deinde hoc accipiendum, quemadmodum si sub conditione liberorum emancipandorum ei fuisset legatum relictum vel ita, ut eos emanciparet. Cui rei consequens est, quod diuus Severus rescripsit. Nam cum quædam mulier nepotes suos hæredes instituisset, & ipsum filium cohæredem filiis suis dedisset, eosque inuicem substituisset, rogassetque filium, ut filios emanciparet, non autem rogasset, ut hæreditatem eis restitueret: ex auctoritate diui Severi emancipare eos compulsus est, hisque restituere hæreditatem. & adiectum est, si id tardius faceret, quasi ex mora usuras præstaturum. videri enim eum, qui moram faceret emancipationis, moram etiam restitutioni fideicommissi facere.

XCI. PAPINIANVS.

Pater filio suo cohæredes sine ulla conditione filias ipsius dedit, ac petiit, ut filias suas emanciparet, ita ut citatores a Prætor acciperent. Filij videlicet fidei commissi placuit, ut eas sui iuris constitutas, ad hæreditatem auiæ peruenire pateretur: nec ad rem pertinere, si portionem filiarum iure substitutionis quæ fuisset.

XCII. HERMOGENIANVS.

Cum ita datur libertas, si Titio, qui non est, hæres decem dederit: certa persona demonstratur, ac propterea in persona eius tantum conditio impleri potest. Sanè si cum cesserit dies, pecuniam conditione comprehensam statuliber habuerit iure constituto, nulli dando, consequetur libertatem. Diuersa causa est legatarij, in cuius persona placuit conditionem deficere: si autem, quæ dederit legatarius pecuniam, Titius moriatur. Ex his verbis, si hæredi, vel si hæredi

TITIO

De conditionibus, & demonstrationibus &c.

387

TITIO DECEM DEDERIT. LIBER ESTO: non tantum hæredi, sed etiam hæredis hæredi dando, peruenit ad libertatem. At si nullus hæredi successerit iure constituto, nulli dando, ad libertatem perueniet.

Legati translatio in dubio videtur fieri sub eadem conditione. Bartolus.

XCIII. IDEM.

Legatum sub conditione relictum, & ad alium translatum si non conditio personæ cohæreat, sub eadem conditione translatum videtur.

Non dicitur desinere quod esse non incipit. Bar.

XCIII. PAULVS.

Titio usufructus serui legatus est: & si ad eum pertinere desuisset, libertas seruo data est. Titius uiuo testatore desuisset. Libertas non valet: quia conditio nec initium accepit. PAULVS. Ergo & si uiuet Titius, & capere non potest: idem dicendum est. Desuisset enim non videtur, quod nec incipit.

Paucior libertatis fauori nuptiarum præfertur. Bar.

Serui usufructus mulieri, quoad uidua esset, legatus est. Idem seruus, si ea nupsisset, liber esse iussus est. Si mulier nupsisset, liber erit: quia potior est legato libertas.

Municipes possunt iurare per eos qui regunt municipium. Bar.

XCIV. IDEM.

Municipibus si iurassent, legatum est. Hæc conditio non est impossibilis. PAULVS. Quemadmodum ergo patèri potest per eos? itaque iurabunt, per quos municipij. res geruntur.

XCV. IDEM.

Mea res sub conditione legari mihi potest: quia in huiusmodi legatis non testamenti facti tempus, sed conditionis expletæ spectari oportet.

XCVI. PAPINIANVS.

Conditiones extrinsecus, non ex testamento venientes, id est, quæ tacite inesse videntur, non faciunt legata conditionalia.

Legatus contraria non auditur. Bar.

XCVII. IDEM.

Titig, si nupsisset, duceta: si non nupsisset, centum legauit. Si nupsisset mulier, ducenta, non etiam centum residua petet.

cc liij

Digestorum lib. XXXV.

petet. Ridiculum est enim eandem, & ut viduam, & ut nupram admitti.

Non dicitur nolle, qui non potest velle. Bartolus.

XCIX. IDEM.

Pater Senerinam Proculam Aelio Philippo cognato nuptiis testamento designavit. eidem filiae pradium, si Aelio Philippo nupsisset, verbis fideicommissi reliquit: quod si non nupsisset, idem pradium Philippo dari voluit. nondum viripotens puella diem suum obiit. Respondi: cum in conditionibus testamentorum voluntatem potius, quam verba considerari oporteat: Aelio Philippo fideicommissum ita datum videri, si ei Procula defunctae filia nubere noluisset. Quare cum ea priusquam viripotens fieret, vita decesserit: conditionem extitisse non videri.

Non videtur sine liberis decedere, qui inuentionem filium relinquat. Bartolus.

Ita fideicommissio dato, VOLO RESTITVAS, SI SINE LIBERIS DECEDAS: conditio deficit ex voluntate, vel vno filio superstito relicto.

Verba usque ad tempus, possunt stare in propria significatione, & post tempus transire ad improprietatem. Bartolus.

Conditionis verba, quae testamento praescribuntur, pro voluntate considerantur. & ideo cum testamento tutores dati (quoniam interea puer adolenscat) id egerint, ut curatores ipsi constituerentur: conditio fideicommissi talis praescripta, SI TV TELAM IN ANNUM DECIMUM OCTAVVM CESSERINT, defecisse non videbitur.

Conditio quae potest impleri in vita legatarii: expectatur nec est locus Mutianae cautioni. Bartolus.

Socus nupui fideicommissum ita reliquerat: SI CVM FILIO MEO IN MATRIMONIO PERSEVERAVRIT. Divortio sine culpa viri post mortem socrus facti, defecisse conditionem respondi: nec ante diem fideicommissi cedere, quam mori ceperit nupta, vel maritus. & ideo nec Mutianam cautionem locum habere, quia morte videtur, si conditio possit existere.

In legato annuo licitum est quolibet anno variare, quia tot sunt tollendi & legata quot anni.

Fideicommissa mensua & annua sub ea conditione liberto relicta,

Ex hoc in hoc §. si quis nupta vel a quo in fideicommissum ita reliquerat: si cum filio meo in matrimonio perseveraverit. Divortio sine culpa viri post mortem socrus facti, defecisse conditionem respondi: nec ante diem fideicommissi cedere, quam mori ceperit nupta, vel maritus. & ideo nec Mutianam cautionem locum habere, quia morte videtur, si conditio possit existere.

In legato annuo licitum est quolibet anno variare, quia tot sunt tollendi & legata quot anni.

Fideicommissa mensua & annua sub ea conditione liberto relicta,

non sunt in non faciendz qd non eo dato cautionem Mutianam si potest adimplere ante mortem legatarii, quia qd ad hoc ut adimplatur, de alio non potest iudicari. & conditio conditio non facit qd non facit qd non facit post mortem legatarii.

De conditionibus & demonstrationibus &c. 388

relicta, QUANDIV RES PATRONI FILIAE GESSERIT: etsi praestari necesse est, filia prohibente res suas administrari: tamen voluntatem filia mutante, conditionem resumunt, quoniam plura sunt.

In fideicommissio unius soli relicto a filio post mortem, intelligitur si decesserit sine filio.

C. IDEM.

Ubi avus filium, ac nepotem ex altero filio haeredes instituit, a nepote petit, ut si intra annum tricesimum moreretur, haereditatem patris suo restitueret. nepos liberis relictis, intra aetatem superscriptam vita decessit. Fideicommissi conditionem coniectura pietatis respondi defecisse: quod minus scriptum, quam dictum fuerat, inveniretur.

CI. PAULVS.

Ita legatum sit, TITIO POST DECIM ANNOS DATO, SI SATIS AB HAEREDIBUS NON EXGERIT, & Titius intra decimum annum decesserit: ad heredem suum transmittit legatum: quia moriente eo conditio existit. Non nocet medio tempore quem ante existentiam conditionis perdere civitatem. Bartolus.

CII. IDEM lib. iij. Responsorum respondit.

Ubi, qui post apertum testamentum deportatus, & restitutus est, fideicommissum petere posse, cuius conditio postea extiterit, quam civitatem Romanam recipiat.

Alienatio rei legata sub conditione, vel impositio servitutis irritatur conditione adveniente. Bartolus.

CIII. POMPONIUS.

Si fundum a testatore sub conditione legatum haeres alij pendente conditione legavit: postea existente conditione, quae priore testamento preposita fuerat, neque proprietatem a priore legatario recederet, nec locum religiosum in eo fundum heres facere, nec servitutem imponere poterit. sed & imposita servitus finietur, existente conditione.

Conditio negativa, quae potest impleri nullo legatario, non impletur praestata cautione Mutiana. Bartolus.

CIIII. IULIANVS.

De genere legati, si TITIO NON NVPSERVIT, perinde habendum est, ac si post mortem Titij legatum fuisset. & ideo nec Mutiana satisfactio interposita, ca

cc liij per

Digestorum lib. XXXV.

pere legatum potest. sed & alij nubendo, nihilominus legatum consequitur.

Constitutio eorum quae tacite insunt, nihil operatur: item conditio tacita ex testamento proueniens impedit transmissionem. *var.*

CY. CAIVS.

Aliquando accidit, ut sub conditione datum legatum purum intelligatur: veluti quod sub eadem conditione relictum est, sub qua etiam heres alius institutus est. Item quod sub hac conditione relictum est, *SI HAEREDITATEM ADIERIT*. Ex diuerso quoque purum datum legatum conditionale videtur: veluti quod sub conditione ademptum est, quia sub contraria conditione datum intelligitur.

Constitutio, hoc amplius, non est solum repetitua legati, sed etiam conditionis praambulum. *var.*

CVI. SCAEVOLA.

Libertis omnibus legauit domum, & haec verba adiecit, *VT IN EA HABITENT LIBERTI, NEC DE NOMINE EXEAT, ET VT AD VNUM, QUI NOVISSIMVS EXTITERIT, PERVENIAT*: & eo amplius eisdem libertis meis dari volo fundum Seianum. Quaesitum est, an conditio adposita, ne de nomine exiret, ad sequens quoque legatum pertineret? Respondi, pertinere.

Cad heredem ius implenda conditionis non transit ut fideicommissum perficiat. *var.*

CVII. IDEM.

A Testatore rogatus, ut acceptis centum nummis, restitueret hereditatem Titiae cohæredi suae, adita hereditate decessit. similiter & Titia, antequam daret centum. Quaesitum est, an heres Titiae offerendo centum fideicommissi partem hereditatis consequi possit? Respondi: heredem conditioni parere non posse. *CLAVDIVS*. magno ingenio de iure aperto respondit: cum posset dubitari, an in proposito conditio esset.

CVIII. POMPONIUS.

Si inuitis heredibus ex peculio statuliber pecuniam Titio det, liber quidem fit: sed Titius, qui inuitis heredibus sciens acceperit, pro possessore videtur eam pecuniam possidere, ut auocare eam hi, qui inuiti fuerunt, possint.

Cont-

De conditionibus & demonstrationibus &c. 389

Conditio reddendarum rationum non impletur, nisi de his quae scriptae sint in codice rationum, fiat fides si uera negentur, & nisi restituantur: reliqua si qua sunt, nec imputatur gestori paupertas debitorum superueniens, si tempore quo contraxit, fecit ut diligens pater familias.

CIX. IDEM.

Qui sub conditione rationum reddendarum liber esse iustus est, docere debet, constare fidem omnibus, quae ab eo gesta sunt: ut neque subtraxerit quid ex his, quae acceperit, neque expressum rationibus praescripserit, quod non dederit. sed & quod reliquum per contextum scriptum esse remanere apud eum, soluere debet. Neque enim aliter liber esse potest, quam si hoc modo conditioni, sub qua data est libertas, satisfecerit. Ceterum debitores, cum quibus ipse contraxit, non utique in diem mortis domini sui fuisse idoneos praestare cogendus est: sed eo tempore, quo his creditum est, eius conditionis fuisse, ut diligens paterfamilias his crediturus fuerit.

Conditio in diuina pluribus apposita non potest ab omnibus impleri, diuina uero ex causa diuiditur tam ex parte implendi quam ex parte eorum, in quorum personis debet impleri. *var.*

CX. IDEM.

Tales conditiones, *SI MONUMENTVM* (puta) *PERGERINT*, pluribus propositae, non possunt, nisi in omnibus simul personis existerent. *ITEM SI SYMPHORO ET IANUARIO CENTVM TITIVS PRAESTITERIT, FVNDVM EI LEGO*. Symphoro mortuo, an legatum periisset? Sed hoc quoque sic puto interpretandum, ut si dum quisque eorum uiueret, praestitisset. Sed benigna interpretatione esse dicendum, si non post mortem Titij Symphorus decessit, debere & partem dimidiam Ianuario dantem, partem fundi dimidiam legatarium consequi. De illo quoque quaeritur, fundus quibusdam legatus est, si pecuniam certam in funus impensasque perferendi corporis in aliam regionem dedissent: num nisi uterque dedisset, neutri est legatum: quoniam conditio, nisi per utrumque expleri non potest? Sed hoc humanius interpretari solemus, ut cum duobus fundus legatus sit, si decem dedissent, & alteri, dando partem, legatum quoque debeatur.

Cratii-

Statuliber debet rationem reddere ubi iudici uidebitur. *Bar.*
Priscus respondit: statuliberum non utique ibi, ubi paterfamilias decesserit, aut ubi ipse relictus sit, aut ubi velit, rationem reddere debere: sed interim proficisci ad eum, cui reddere debeat: utique si is reipublice causa aberit. Verissimum est autem, ut alius aliud ex persona locoque sit aestimandum.
Non dicitur quis posse administrare res suas ante id iudicium, quantum annuum. *Barolus.*

CXI. PAVLVS.

¶ Cum filius rogatus fuisset à patre, si ante, quam res suas administrare posset, decessisset, hereditatem Titio restitueret: & egressus viginti annos decessisset: relictum est, si deicommissum deberi.

Ad legem Falcidiam.
Titulus. II.

¶ Legata relinquuntur usque ad tres partes ex quatuor partibus bonorum: & quatenus ultra hares gratuitus esset, rescicaret ex prouisione legis Falcidiae: quia quarta apud heredem remanere debet. *Alexander.*

I. PAVLVS.

LEX ETIAM FALCIDIA LATA EST, QUAE PRIMO CAPITULI BERAM LEGANDI FACULTATEM DEDIT HIS VERBIS: QUI CIVIS ROMANI SYNT, QUI RORVM POST HANC LEGEM ROGATAM TESTAMENTVM FACERE VOLET, VT EAM PECVNIAM, HASQUE RES, QUIBUSQUE DARE LEGARE VOLET, IUS POTESTASQUE ESTO: (ut hac lege sequenti licebit.) Secundo capite modum legatorum constituit, his verbis. QUI CVMQUE CIVIS ROMANVS POST HANC LEGEM ROGATAM TESTAMENTVM FACIAT, IS QUANTAM CVMQUE CIVI ROMANO PECVNIAM IURE PUBLICO DARE LEGARE VOLET, IUS POTESTASQUE ESTO: DVM ITA DETUR LEGATVM, NE MINVS QVAM PARTEM QVARTAM HEREDITATIS EX EO TESTAMENTO

† De hac lege Falcidia & qd à lege Vo contra differat, pulchre Alex. lib. 6. Genia. dle. ca. 15

* Hæc alibi delunt.

MENTO HAEREDES CAPIANTE, IS, QUIEVS QVOD ITA DATVM, LEGATVMVE ERIT, EAM PECVNIAM SINE FRAVDE SVA CAPERE LICETO. ISQUE HAERES, QUI EAM PECVNIAM DARE IVSSEVS DAMNATVSVE ERIT, EAM PECVNIAM DEBETO DARE, QVAM DAMNATVS EST.

¶ Ad testamentum confirmata per fictionem legis corneliae pertinet lex Falcidia. *Bar. & Alex.*

Lex Falcidia etiam ad eos, qui apud hostes moriuntur, propter legem Cornelianam pertinere videtur: quod ea lex perinde eorum testamenta confirmet, atque si in ciuitate decessissent: propter quam fictionem & lex Falcidia, & omnes testamentariae pertinent: quae tamen possint locum habere.

¶ Lex Falcidia locum habet in legatis, quae de iure Prætorio tantum debentur: & in his quorum dies edit ab adita hereditate, & in his quae ex post facto an debeantur apparet. *Bar.*

Ad eos, qui omnia causa testamenti possident hereditatem, non pertinet lex Falcidia: sed per edictum Prætoris inducitur potestas legis. Idemque est, si iurifurandi conditio remissa sit. Sed & si seruo suo testator data libertate legauit: quanquam differatur in id tempus, quo liber futurus est: item si ei, qui apud hostes est, aut ei, qui nondum natus est, datum sit aliquid: hæc lex locum habebit.

¶ De legatis relictis Deo uel municipio: detrahitur Falcidia. *Alex.*

Ad municipium quoque legata, vel etiam ea, quae Deo relinquuntur, lex Falcidia pertinet.

¶ Ad omnia legata quae debent de substantia testatoris proficisci pertinet lex Falcidia. *Bar.*

Non solum autem ad res proprias testatoris legatas, sed ad alienas quoque lex pertinet: & omne, quod ex bonis defuncti erogatur, refertur ad hanc legem: siue in corpore: conset certo incertoque, siue pondere, numero, mensura valeat: aut etiam si ius legatum sit, aut ususfructus, aut quod in nominibus est.

¶ Si legatum soluiatur antequam aliud transfundatur, lex Falcidia locum habet: si cetera si postea, item quod mortis causa datur ad eundem alterius legati praestationem, ad legem Falcidiam non pertinet. *Barolus.*

Item

Digestorum lib. XXXV.

Item si ita legatum sit, *HAERES MEVS ERIO PRIMUM DATO SI NON DEDERIT, DECEM DATO*: quidam putant, omnimodò in legato decem esse: penù autem mortis causa capi, nec in Falcidiam imputare id heredem posse. Ego autem didici, si in continenti heres penù soluerit, videri hoc legatum esse, & in legem Falcidiam imputari posse. Et quod dixi in continenti, id accipiendum, cù aliquo spatio. Quòd si iam mora facta, soluerit heres penù: tunc nec legatum eum accepisse, nec in Falcidiam imputari posse. iam enim transmissum legatum esse, & decem deberi.

Idemque erit, etiam si ab initio ita legatum datum sit, *SI TENVM NON DEDERIT, DECEM DATO*: quia hic penus non est legata: & penus si datur, mortis causa capitur, quia deficit legati conditio.

¶ Si aliquod diuindum sit legatum, de ipso detrahatur Falcidia, non de estimatione ipsius: sed æstimatur ut sciatur an Falcidia locum habeat, Bartolus.

Si usufructus legatus sit, qui & diuidi potest, non sicut ceteræ seruitutes indiuiduæ sunt: veteres quidem æstimandum totum usufructum putabant, & ita constituendum, quantum sit in legato. Sed Aristoteli à veterum opinione recessit. Ait enim, posse quartam partem ex eo, sicut ex corporibus, retineri. Idem Iulianus rectè probat. Sed operis serui legatis: cum neque vius, neque usufructus in eo legato esse videatur: necessaria est veterum sententia, ut sciamus, quantum sit in legato: quia necessario ex omnibus, quæ sunt facti, pars decedere debet: nec pars operæ intelligi potest. Imò & in usufructu si queratur, quatum hic capiat, cui usufructus datus est, quantum ad ceterorum legatorum estimationem, aut etiam huius ipsius, ne dodrantem excedat, legatum: necessario ad veterum sententiam reuertendum est.

¶ Si legator a debitore creditorum casibus in quibus legationem nactus sit, detrahatur Falcidia solum de comodo representationis, Alex.

Si quis creditori suo, quod debet, legauit: aut inutile legatum erit, si nullum commodum in eo versabitur: aut si propter representationis (puræ) commodum vtile erit, lex quoque Falcidia in eo commodum locum habebit.

¶ Si heres repetit a legatario si habet ultra quam habere deberet secundum legem Falcidiam, Alex.

Si lega-

Ad legem Falcidiam.

391

Si legatarius possessionem nactus est, & non potest auocari ei res, quia voluntate hæredis errantis nactus est possessionem: dabitur actio hæredi, ut id, quod supra dodrantem est, offeratur.

¶ Quando aliqua legata debentur ex substitutione, vel in conditionibus eventum legatæ prima præstantur cautione recepta, Bar.

Interdum omnimodò necessarium est solidum solui legatario, interposita scilicet stipulatione, *QUANTO AMPLIUS, QUAM PER LEGEM FALCIDIAM CESSERIT, REDDI*, veluti si quæ à pupillo legata sunt, non excedant modum legis Falcidiæ. veremur autem, ne impubere eo mortuo, alia legata inueniantur, quæ contributione facta dodrantem excedant. Idem dicitur, & si principali testamento quadam sub conditione legata sunt, quæ an debeantur, incertum est. Et ideo si heres sine iudice soluere paratus sit, prospiciet sibi per hanc stipulationem.

¶ Non quæ ad cohæredem pertinent ex substitutione vulgaris, contribuantur cum hærede ex institutione. Idem in legatis, nisi nominatim reliqua sint, Bar.

Id, quod ex substitutione cohæredis ad cohæredem peruenit, proficit legatariis. Is enim hæres similis est ex parte puræ, ex parte sub conditione hæredi instituto. sed ea, quæ ab eo legata sunt, si omiserit aditionem, non augebuntur: scilicet si ab eo nominatim data sunt: non, *QUI VIS QVIS MIHI HAERES ERIT*.

¶ Si portio gratuita accedit non gratuita: per ius accrescendi non est locus contributioni, Bar. & Alex.

Si cohæredis mei portio exhausta sit, mea integra, & illa vendicatio: Cassius confundendas esse partes existimat. Proculus contra, in qua specie & Iulianus Proculo adfensit, quam sententiam probabiliorum esse puto. Sed & datus Antoninus iudicasse dicitur, commiscendas esse utraque partes in computatione legis Falcidiæ.

¶ Si portio accedit portioni postquam legata caperint ab utroque cohærede deberi, non est locus contributioni, Bar. & Alex.

Si cohæredem meum post aditam hereditatem adrogauero, non dubitabitur, quin separandæ sint portiones, perinde atque si cohæredi meo hæres extitisset. Si in annos singulos legatum sit Titio: quia multa legata & conditionalia sunt:

Digestorum lib. XXXV.

Anticantioni locus est, quæ in edicto proponitur, **Q**UANTO AMPLIUS CIPERIT, REDDI.

Si in hereditate est aliquid debitum naturaliter tantum, non computatur in hereditate statim, quando tradatur de imponenda ratione legis validitatis, sed attenditur futurus eventus, Alex.

Id, quod natura hereditari debetur, & peti quidem non potest, solum verò non repetitur: non esse, computandum in hereditate, quidam putant. Sed Iulianus & hoc ex euentu augere patrimonium, aut non augere existimat: & hereditario iure id quoque capi, idèque & in restitutione hereditatis venturum. Si debitor creditori heres existat: quâvis confusione liberetur, tamen locupletiotem hereditatem percipere videtur, ut computetur ei, quod debet, quâvis additione confusum sit.

Impensa facta in funus ab herede detrahitur ut as alienum: & pecunia legata ad monumentum defalcatur, nisi monumentum sit necessarium, Alex.

De impensa monumenti nomine facta quaeritur, an deduci debeat? Et Sabinus ita deducendum putat, si necessariis fuerit monumentum extruere, Marcellus consultus, an funeris monumentique impensa, quantam testator fieri iussit, in ere alieno deduci debeat? respondit: non amplius eo nomine, quàm quod funeris causa consumptum sit, deducendum. Nam eius, quod in extrucone monumenti erogatum sit, diuersam esse causam. Nec enim ita monumenti edificacionem necessariam esse, ut sit funus ac sepultura. idcirco eum, cui pecunia ad faciendum monumentum legata sit, Falcidiam passurum.

II. MARCELLVS.

Nec amplius concedendum erit, quàm quod sufficiat ad speciem modicam monumenti.

Quod heres acquirit ex sua diligentia, vel alterius stultitia, non computatur in hereditate, Alex.

III. PAVLVS.

Si heres institutus eam hereditatem, quæ soluendo non est, vendiderit: vix quidem poterit persuaderi, non fuisse eam hereditatem soluendo, quæ emptorem inuenerit: vera autem ratione nihil legatariis debetur: quia magis ex stultitia emptoris videtur habere heres institutus, quàm ex bonis de-

† Multa
hunc locū
grauiter
& copiose
dissent
Pla. dialo.
32. de leg.

Ad legem Falcidiam.

392

his defuncti. Nam & eodermis si malè vendideris res hereditarias, non erit hoc legatariorum detrimentum. Ita ergo cōmodum debet esse heredis, si bene res administrauerit. Sed et si is, qui soluendo non est, legauerit: & heres eum creditoribus deciderit, ne solidum solueret, & ob eam decisionem factum sit, ut aliquid retineret: nihil tamen legatariis debiturum: quia eam pecuniam non ex hereditate, sed ex decisione habet.

Quarta sicut relinquere decem annua republicæ, vel relinquere solum triginta semel tantum, quo ad imponendam rationem legis Falcidiae, Alex.

Item si reipublicæ in annos singulos legatum sit: eum de lege Falcidia quaeretur, Marcellus putabat, tantum videri legatum, quantum sufficiat sorti ad viuras trices eius summa, quæ legata est, colligendas.

Protest quis etiam dominus sibi mutare, noua causa extrinsecus superueniente, var.

IIII. PAPINIANVS.

Vndo mihi legato sub conditione, pendente legati conditione, heres me heredem instituit: ac postea legati conditio extitit. In Falcidia ratione fundus non iure hereditario, sed legati, meus esse intelligitur.

Non uitiatur res, si uenit in eam causam, in quem non potuit inchoari, si casus superueniens tendit ad eundem effectum eam primo, Martolus.

V. IDEM.

Verbis legati vel fideicommissi non necessariè ciuitati relinquitur, quod ex causa pollicitationis præstari necesse est. Itaque si debiti modum testamento dominus excefserit, superfluum duntaxat Falcidia minuetur: quare nec fidei committi legatariis poterit. Quod si dies aut conditio legatum fecerit: non uilitatis æstimatio, sed totum petetur, quod datum est: nec si uiuo testatore dies venerit, aut conditio fuerit impleta, fiet irritum quod semel competiit.

VI. VENVRIVS.

Si vir uxori heres extiterit, & in funus eius impenderit: non videbitur totum quasi heres impendere: sed deducto eo, quod quasi dotis nomine, quam locris facit, conferre debuit.

Colige

Digestorum lib. XXXV.

Testatur individuum, et imminet falcidia, debet estimari: et de eius estimatione falcidia detrahi. Alex.

VII. PATINIANVS.

Lege Falcidia interueniente, legata seruus (quoniam diuidi non potest) non aliter in solidum restituitur, nisi partus offeratur estimatio.

VIII. IDEM.

In lege Falcidia, res alieni rationem in hereditate relinqui, quod unus ex heredibus soluere damnatus sit, ipse solus habebit.

Prædictus pendentes dicuntur pars vel, et ipsam reddunt pretio. fœren, secus in partu existente in uentre. Bar.

IX. IDEM.

In Falcidia placuit, ut fructus postea percepti, qui maturi mortis tempore fuerint, augeant hereditatis estimationem fundi nomine, qui videtur illo in tempore fuisse preciosior: circa ventrem aucillæ verò nulla temporis admissa distinctio est, nec immerito: quia partus nondum editus, homo non recte fuisse dicitur.

X. IDEM.

Quod supra quadrantem ad heredem potest pertinere, supra dodrantem in pecunia legatum non onerat heredem: veluti hereditas pupilli si forte substitutus sit exheredato, qui patri pupilli hæres extitit.

XI. IDEM.

In ratione legis Falcidie retentiones omnis temporis heredi in quadrantem imputantur.

Illud quod si extaret non estimaretur, heredi non imputatur, alias si eius, etiam si est peremptum. Bar.

Si seruus sub conditione libertate data, vita decessit: si quidem impleta conditio fuerit quandoque, heredi non videbitur petisse. Quod si defecerit, in contrarium ratio trahit: sed, quanti statuliber, moriens fuisse videbitur.

Ex facto quod tribuit originem testatore uiuente, non computatur in quartam. Bar.

Imperator Marcus Antoninus decreuit hæredes, quibus pars bonorum ablata est, non in ampliorem partem, quam pro ea parte, quæ relicta est, legatorum nomine teneri. Cum quidam parte dimidia bonorum adempta fuisset relegatus, item-

Ad legem Falcidiam.

393

itemque prouocatione interposita, testamento postea facto obisset, atque post mortem eius non iuste appellatum esse pronuntiatum esset: quæ situm est, utrum æris alieni loco pars dimidia abscederet, ut residua sola videretur fuisse in bonis: an verò succurri heredi necessarium esse videretur: Sed videtur succurri debere: cum animus litigantis obtinendi votum hanc opinionem admittat.

Res perempta non estimatur: quæ si extaret, non estimaretur. Bartolus.

Si seruus testamento manu missus, ante aditam hereditatem decedat, heredi quidem perisse intelligitur. Sed cuius precij erit, qui si viveret, non estimaretur: Nam & eos, qui moriente domino, ea valetudine affecti fuerant, ut eos non posse vivere certum esset: tamen si postea moriantur, hereditati perisse responsum est: Nec aliud in his, qui sub eodem recto fuerunt, cum dominus à familia necaretur.

In testamento patris et filii una falcidia locum habet, et legatorum et bonorum sit contributio, et in detrahenda falcidia tempus mortis patris inspicitur, et bonorum augmentum vel diminutio post contingens non prodest nec nocet legatariis. Bar.

Quod vulgo dicitur, in tabulis patris & filij vnâ Falcidiam seruari, quam potestatem habeat, videndum est. Quamuis enim substitutus, quæ à pupillo relicta sunt, cum filius hæres extiterit, ut quodlibet æs alienum debeat, tamè propter ea, quæ secundis tabulis data sunt, contributioni locus est. Secundum quæ poterit euenire, ne substitutus quicquam retineat, vel ut longè plus habeat quarta paternæ hereditatis. Quid ergo, si non sufficiat pupilli hereditas legatis, cum patris suffecerit: De suo quadrante nimirum dabit substitutus, quoniam pater legauit de suo. Nec ad rem pertinet, quod ex nullo testamento præstatur ultra vires patrimonij, cum in hac parte iuris legata, quæ secundis tabulis relinquuntur, quasi in primis sub conditione relicta intelligantur.

Pro parte institutus in secundis tabulis solus granatior ex sua persona dimittatur, coheres vero qui contributione facta reperitur esse granatior ex sua ac pupilli persona, falcidiam consequitur. Bartolus.

Si filio suo duos substituerit, & alterius portionem onerauerit: tractari solet, an ex persona sua Falcidiam possit inferre. Infor. ad ducere

†Huc pti
net elegas
discepta
tio apud
Cice. lib. 2
de inu. rhe
to. ubi de
cōstitutio
ne genera
li tractat,

Digestorum lib. XXXV.

Aucere substitutus, quam pupillus non haberet, vel vnus p[ri]lli substitutus. Et facile quis dixerit, consequenter prioribus, quæ de patrimonij ratione dicta sunt, nō esse Falcidiam locū: & vltra vires portionis conueniendum alterū substitutū. Sed verior est diuersa sententia, perinde hūc quartā relinquendā existimantium, atq; si ita patris hæres extitisset. Ve enim opus patris & contributio legatorum inde caput & formam & originem, ita plures substituti subducta persona pupilli, reuocandi sunt ad intellectum institutionis. Quid tamen dicemus de altero substituto, qui nō est oneratus: si fortē nondum legata pupillis à se relicta soluerit, & aliquid vltra dodrantem sit in omnibus & ipsum Falcidiam habiturum? Atquin quartā habet, neq; idē patitur instituti cōparatio. Rursum si negemus: aliud aperte, quā quod vulgō probatum est, respōdetur. Itaq; varietas existet, vt is quidem, qui proprio nomine oneratus est, velut institutus consideret quartam: alter autem, qui nō est oneratus, vt substitutus (licet portio eius largiatur) non in solidum conueniatur, propter calculi confusionem. Hūc consequens est, vt si pupillo de Falcidia cautum fuit, duobus stipulatio committatur: videlicet in ea quantitate, quam vnusquisq; sibi detinere potuisset.

Legata relicta a pupillo in primis tabulis, & a cohærede sibi substituto in secundis, debent contribui, secus si ab utroque in primis tabulis sint relicta, & eodem in diuersis partibus instituto contributio semper fiet. *Bar.*

Quæsitum est, si quis pupillo cohæredē substituisset, quæ admodum ratio legis Falcidie inquiri debeat: & quale sit quod vulgō dicatur, legatorū rationem separandam? Dixi, quantum ad legata, quæ pater à filio, item à substituto reliquit, nullam fieri posse separationem, cum communi calculo subiiciantur, & inuicem inducant contributionem: sed legata, quæ à substituto extero data sunt, permisceri ceteris nō oportere: ideoq; quartam pupillo datæ portiois habere substitutum, quanuis suam portionem habeat vt institutus: & aliam causam esse eius, qui ex varijs portionibus hæres scriberetur. ibi enim legatorum confundi rationem nō minū, quā si semel fuisset nūcupatus ex ea portioe, quæ cōficeretur ex pluribus: neq; referre, purē sæpe, an sub diuersis condi-

Ad legem Falcidiam.

394

conditionibus sit hæres institutus. Si quis ex hæredato filio substituit heredem institutum, & ab eo tabulis quoq; secundis legauerit, necessariō ratio confundetur: cum ideo legata valere dixerit Iulianus à substituto relicta, quod idem patri hæres extiterit.

Proest hæres generari ut Falcidiam sibi compenset in debito. *Bar.*

XII. IDEM.

SI debitor creditore herede instituto petisset, ne in ratione legis Falcidie ponenda creditum suum legatariis reputaret: sine dubio ratione doli mali exceptionis apud arbitrum Falcidie defuncti voluntas seruatur.

Qui est in potestate alterius, excusatur si ab eo tacitum fideicommissum suscepit. *Bar.*

XIII. IDEM.

SI tacitum fideicommissum seruus in iungente domino suscepit, habiturum cum legis Falcidie beneficium, quia parere domino debuerit, constitutum est. Idemq; placuit in filia, quæ fuit in patris potestate.

Quod extra causam testamenti capitur, in Falcidia seu Trebellianica non imputatur. *Bar.*

XIII. IDEM.

Pater filiam, quæ à viro diuerterat, heredē pro parte instituit, ab ea petiit, vt fratri & cohæredi suo portionem hereditatis acceptā deducta sexta, restitueret, admissa compensatione dotis in Falcidie ratione. Si pater dotem contentiente filia non petisset: Falcidiam quidem iure hereditario, dotem autem iure proprio filiam habituram respōdit: quia dos in hæreditate patris non inueniretur.

Onus non deducende Falcidie ex alio testamento debetur, cū alius legatis & alijs oneribus commiscetur. *Bar.*

Auia nepotibus hæredibus institutis fideicommissit, vt omnia retentione, quæ per legem Falcidiam ex alio testamento competebar, solida legata fratribus & cohæredib; solueret. Recte datū fideicommissum respōdit: sed huius quoq; onus in contributione venire.

Si vnus pluribus substitutus, utrique directio succedit: contributio habet locum: secus si vni directio, alteri per consequentiam. *Bar.*

Duobus impuberibus substitutis, utriq; heredē existentem, in alterius hereditate Falcidia non vti cōueniunt de bonis

dd ij nis

Digestorum lib. XXXV.

nis alterius impuberis quartam partem hereditatis patris, quæ ad filios pervenerit, retineat. Quod si fratri legitimus hæres extiterit, & impuberi supremo substitutus: portio quidem paternorum bonorum, quam intestatus purè accepit, rationi Falcidie non confundetur: sed quartam eius tantam portionis substitutus retinebit, quam impubes accepit, qui substitutum habuit.

Falcidia rescatur etiã liberatione factam ex causa legati vel donationis causa mortis. Alex.

XV. IDEM.

Quod bonis iure Falcidie contribuendum est à debitoribus, cui mortis causa pactio debitum remissum est, in factum concepta replicatione retinebitur.

Factum factum in iura defuncti de Falcidia non repetenda, non valet. Bartolus.

¶ Huius rei sponsi interpretatio videtur apud Alex. ab Alex. lib. 2. Genia. di. cap. 23.

Frater, cum hæredem sororem scriberet: alium hæredem ab ea, cui donatum volebat, stipulari curavit, ne Falcidia videretur, & ut certam pecuniam, si contra fecisset, præstaret. Prætorum cautione legibus non esse refragandum constitit. & ideo sororem iure publico retentionem habendam, & actionem ex stipulatu denegandam.

Licet quis unum legatum solverit integram, non prohibetur ab aliis legatis Falcidiam detrudere. Bart.

Non ideo minus Falcidie rationem in ceteris annis legatis admitti visum est, quod primo ac secundo anno sine ulla detractioe fuisset legatario soluta.

Quod defunctus debet hæredi, ut æ alienum deducitur: nisi testator prohibuerit, nec videtur prohibere, si eum gravat ut propria bona sua restituat, & fructus percepti iudicio testatoris in debitum imputantur. Bart.

Quod avus ex causa tutelæ nepoti debuit, quum avo nepos solus hæres extitisset, ratio Falcidie si ponatur, in ære alieno bonis deducendum, respondit. nec ad rem pertinere, quod hæredem avus idemque tutor rogaverat, ut si sine liberis ante certam ætatem decederet: tam hereditaria bona, quam propria restitueret. non enim ex hoc hereditatem debito compensatam videri: cum vel ideo maxime declaratur, non esse compensationem factam, quoniam hæredem suum habere propria bona defunctus ostendit. Plane si conditio fideicommissi

Ad legem Falcidiam.

395

missi fuerit impleri, fructus hereditatis post mortem sui percepti, pari pecunia debito tutelæ compensabuntur. sed quartam hæres nepoti de bonis duxat, quæ moriens avus reliquit, retinebit.

Quod filius primi gradus debitum cum Falcidia non compensatur, etiam si hoc testator expressit. Bart.

Cum fideicommissum ex voluntate matris à patre moriente debitum esset filio: pater hereditatem suam, quam in filium conferebat, compensari voluit cum eo, quod filio deberetur, si ratio Falcidie poni cœperit: fini quadrantis, quem ex bonis patris cum effectu percepit, compensabitur, atque ita superflui æris alieni dodranti tantum detrahatur.

Quod ab hærede uxoris ex donationibus à marito ei factis debet reddi, venit deducendum ut æ alienum. Alex.

Ex donationibus in uxorem collatis, quod hæres eius reddere viro cogitur, in bonis mulieris non erit. Nam ita fit loquutio, ut tanto pauperior esse videatur. Quod autem hæres inde minuit, viro non perit.

Quod ex re legata percipitur, in Falcidia computatur, & hæres debet habere quartam & fructus quarta à tempore mortis. Bartolus.

Fructus prædiorum sub conditione verbis fideicommissi relicti, in causam fideicommissi non deductos, hæres in ratione Falcidie sic accepto facere sibi cogitur, ut quartam quartæ fructus ex die mortis, bonorumque quæ mortis tempore fuerunt, habeat. Nec ad rem pertinet, quando Falcidia lex admittitur sit. Nam et si maxime post impletam conditionem fideicommissi locum habere cœperit, tamen ex die mortis fructus quadrantis apud hæredem relinquere necesse est.

Falcidie defalcatur à coherede, & illud quod supra defalcationem remanet in Falcidiam non imputatur. Alex.

Fideicommissum portionis supplendæ gratia, pro qua matrem filius hæredem instituit, eidem matri datum ratione Falcidie minuetur: & eam pecuniam mater supra quartam suæ portionis percipiet. Quarta, quæ per legem Falcidiam retinetur: æstimatione, quam testator fecit, non magis minui potest, quam auferri.

Falcidia non deducitur ex iure vel parte soluta, potest deduci de iij ex alia

Digestorum lib. XXXV.

ex alia re, vel ex parte eadem solvenda. Bartolus.

XVI. SCAEVOLA.

SI ex pluribus rebus legatis hæres quasdam soluerit: ex reliquis Falcidiam plenam per doli exceptionem retinere potest etiam pro his, quæ iam data sunt. Sed & si una res sit legata, cuius pars soluta sit: ex reliquo potest plena Falcidia retineri.

LEGATA relicta in militia, cum legatis relictis postea contribuitur: quo ad diminutionem propter defectum patrimonii faciendam: sed non quo ad diminutionem faciendam ratione Falcidiæ. Bartolus & Alexander.

XVII. IDEM.

SI post missionem faciat codicillos miles, & intra annum decedat: ex testamento, quod in militia inter militari fecit, plena legata: ex codicillis, habita Falcidiæ ratione, præstari debere dicitur. Sed res ira expeditur, si cum quadringenta haberet, testamento quadringenta, codicillis centum legato sit: ex quinta parte, id est, octoginta, quæ ad legatarium ex codicillis peruenirent, si Falcidiam non paterentur: quartam, id est, viginti heres retinebit.

TRILUS familias miles potest gravare patrem ab intestato ut pecuniam restituat: & per restitutionem peculium efficitur hereditarium: fructus medio tempore percepti, in Falcidiâ computantur. Bartolus.

XVIII. PAVLVS.

SI filius familias, qui militauerat, decedens patris sui fidei commississet codicillis, ut peculium suum castrensium Titio post mortem restitueret. Quærebatur, an ut heres quartam deducere posset: Dixi legem Falcidiam inductam esse à diuo Pio & in intestatorum successione propter fideicommissa, sed in proposito nec hereditatem esse: quoniam placet mihi extraneo herede instituto, fieri hereditatem eius additionem. Nam cum apud patrem remanet, ius primum durat: & peculium est. Nec huic contrarium est, quod in testamento eius, qui apud hostes decessit, extinguitur Falcidia. Nam si Titio legis Corneliæ & hereditatem & heredem facit. Sed nemo dubitabit, quin debeat id quoque indulgeri legis beneficium: siquidem patri familia bona restituere cogatur: & hæres scriptus omnia ex testamento additione, exemplo edicti, legato.

Ad legem Falcidiam.

396

legatonum nomine conveniatur. His consequens erit, ut si ex fructibus medio tempore quartam & quartæ fructus habuerit pater, etiam Trebellianum senatusconsultum inducamus, & viles actiones exerceri possint, hæcque hereditas post restitutionem.

PRECIUM rei dicitur capere hereditario: & ideo computatur in quartam. Bartolus.

XIX. SCAEVOLA.

SI dignum decem fundum damnatur heres quinque vendere: sine dubio quinque erunt imputanda Falcidiæ. LEGATUM inutile Falcidiâ non inducit. Bartolus.

XX. IDEM.

SI à seruo meo herede instituto mihi legetur, & mihi adquiratur hereditas: negat Metianus, id legatum in Falcidiam computari: quia non debeat. In casu duarum causarum inspicitur illa quæ Falcidiâ minuit, & illa quæ repetitionem impedit. Bartolus.

XXI. PAVLVS.

SI pupillus, cui sine tutore auctore decem mutuo data sunt, legatum à creditore meruerit sub hac conditione, SI DECEN, QUAM ACCIPIT, HAEREDI REDDIDERIT: vna numeratione & implet conditionem, & liberatur naturali obligatione: ut etiam in Falcidiâ heredi imputentur, quoniam non imputarentur, si tantum conditionis implende causa data fuissent. Adeo autem & solvere videtur, ut repudiato legato, vel Stichum, qui legatus est mortuo, nihil repetere possit.

SI iure potestatis vel domini portio non gravata accrescit portioni gravata, sit contributio: secus si e converso. Bartolus.

SI ego & servus meus heredes instituti sumus ex diversis partibus, nec à seruo erogatus est dodrans: his, quibus à me legatum est, contra Falcidiam proderit, quod ex portione servi ad me peruenit supra Falcidiam eius portionis. Ex contrario, si seruo meo servus, & decem mihi legata fuerint: servi Falcidia ex decem mihi legatis non retinetur, exemplo eodem Falcidiæ. Nam quartam retineo ex persona servi: quamvis de mea portione nihil exhaustum sit.

UT quod iure prælegati percipitur, in quartam non imputatur: nisi respectu eius, a quo percipitur: ex hac causa non detrahatur: quo ad alios.

Digestorum lib. XXXV.

alios pro detractio habetur. Alex.

XXII. IDEM.

Nesennius Apollinaris Iulio Paulo. Ex facto domine species eiusmodi incidit: Titia filias suas tres numero æquis ex partibus scripsit heredes, & à singulis legata inuicem dedit: ab una tamen ita legauit tam coheredibus eius, quam extraneis, ut Falcidia locus sit. Quæro, an aduersus coheredes suos, à quibus legata & ipsa accepit, uti possit Falcidia: & si non possit, vel doli exceptione summovenda sit, quemadmodum aduersus extraneos computatio Falcidiæ iniri possit? Respondit: Id quidem, quod à coherede legatorum nomine percipitur, non soler legatariis proficere, quò minus Falcidiam patiatur. sed cum is, qui legatum præstatum est, ab eodem aliquid ex testamento petit, non est audiendus, desiderans uti aduersus eum Falcidiæ beneficio, si id, quod perceptum est ex voluntate testatoris, suppleat, quod deducere desiderat. Planè ceteris legatariis non uniuersum, quod coheredibus præstat, imputabit: sed quantum daturus esset, si nihil ab eo percepisset.

¶ Si a seruo in solidum instituto, ex a domino sunt legata: prius soluntur legata relicta a seruo quam a domino: ex si dominus institutus repudiat, ex per seruum substitutum acquirat hereditatem: prius solui debent legata in institutione relicta. Alex.

Seruo herede instituto, si à domino fideicommissa, à seruo legata data sunt: prius ratio legatorum habenda est: deinde ex eo, quod superest, fideicommissorum. Dominus enim ideo tenetur, quod ad eum peruenit. peruenit autem, quod deductis legatis superest. Planè Falcidiam exerceat. Sed & si dominus omissa hereditatis aditione, seruum sibi substitutum adire iussit: prius erogantur, quæ ab ipso domino data sunt: tunc eorum, quæ à seruo relicta sunt, ratio initur, si patitur Falcidia.

¶ Si liberatio relinquitur debitori: in ratione legis Falcidiæ pro completionem habetur, alias an sit soluendo, inspicitur. Bar.

Si debitori liberatio legata sit, quanuis soluendo non sit, totum legatum computatur: licet nomen hoc non augeat hereditatem, nisi ex euentu. Igitur si Falcidia locum habeat: hoc plus videtur legatum, quod huic legato est. Cetera quoque legata minuentur per hoc, & ipsum hoc per alia. ex parte enim

Ad legem Falcidiam.

397

enim videtur, eò quod liberatur. Sed si alij hoc nomen legatur, nullum legatum erit: nec ceteris contribuetur.

¶ Ne legatum pereat, iura res pro alia defalcatur. Bar.

XXIII. SCARVOLA.

Si fundus mihi legatur & via: in Falcidiæ ratione (si tatum sit in via, quanto amplius est in Falcidia) integer fundus capietur, & via peribit. Sed si via legatur, nec soluendo sit hereditas: non debetur. Videndum etiam, si fundo & via legato, minus ex utroque desideretur, quam sit viæ precium. Et potest coacta ratione dici, non tantum fundum solidum capi: sed etiam ut doli exceptio tantum faciat, quantum deest: ne plus habeat, quam Falcidia desiderat: ut tunc solum via intercidat, quoties plus Falcidia desiderat, quam est viæ precium.

¶ De re quam heres subtrahit, Falcidiam detrabere non potest: ex id quod ex re legata percipitur, in quartam imputatur, si res erat testatoris: secus si heredis. Alex.

XXIII. PAVLVS lib. Responsorum respondit.

Falcidiæ legis rationem (si haberi oporteat) ita habendam, ac si res, quæ ab herede subtrahuntur, in hereditate relicta non fuissent. Idem respondit: partus ancillarum ante diem fideicommissi editos, ad heredes eius, qui rogatus est, pertinere: eosque in quartam, & quartæ fructus computandos, si de lege Falcidia quaestio incidat. Idem respondit: fructus ex propria re heredis, quæ legata est, post diem fideicommissi cedentem perceptos: & si non sint restituendi fideicommissario, heredi in quartam imputari non solere.

¶ Si portio non grauata accedit grauata, iure patriæ potestatis sit contributio. Bar.

XXV. SCARVOLA.

Maritum suum & filium communem æquis partibus heredes instituit. Quaestum est, an in ratione legis Falcidiæ imputandum sit marito, quod ad eum ex eadem hereditate per filium peruenit? Respondit: si ex institutione filij tantum peruenierit, quantum ad Falcidiam satis sit, nihil quartæ nomine deducendum.

¶ Diminuto legato non diminuitur fideicommissum a legatario relicto, si legatum remansit sufficiens ad omnes. Bar.

A liberto, cui fundum legauerat, per fideicommissum Scie annua

Digestorum lib. XXXV.

se annua decem dedit. Quæsitum est, si lex Falcidia liberti legatum minuit: an Setæ quoque annuum fideicommissum imminutum videatur, cum redditus largiatur annuam præstationem? Respondit secundum ea, quæ proponerentur, non videri minutum, nisi alia mens testatoris probetur.

XXVI. IDEM.

Lineam margaritarum trigintaquinque legauitque lineam apud legatarium fuerat mortis tempore. Quæro, an ea linea heredi restitui debeat propter legem Falcidiam? Respondit: posse heredem consequi, ut ei restituatur: aut (si malit) posse vendicare partem in ea linea, quæ propter legem Falcidie rationem debet remanere. Quæsitum est, an precium statuarum Falcidia pati debeat? Respondit, debere.

Conditio in fraudem legis adiecta, pro non adiecta habetur. *De foliis.*

XXVII. IDEM.

SCIUS ET AGERIUS SI INTRA DIEM STRICESIMVM MORTIS MEAE AZIPYBLICAE NOSTRAE CAVERINT, CONTENTOS SE FUTVROS TOT AVREIS, LEGIS FALCIDIAE BENEFICIO OMISSE, HAEREDES MIHI SVNTO, QVOS INVICEM SVBSTITVO. QVOD SI VOLVNTATI MEAE NON CONSENSERINT, EXHAEREDES SVNTO. Quæsitum est, an heredes instituti hereditatem adire possint, si conditioni parere nolint, cum habeant substitutos eadem conditione præscripta? Respondit: Sciũ & Ageriũ primo loco institutos perinde adire posse, ac si ea conditio, quæ fraudis causa adscripta est, adscripta non esset.

XXVIII. MARTIANVS.

Pater quoque in legatis, quæ filius dedit, alio herede instituto: legis Falcidie rationem patitur.

Cuius heres habitus est non iure hereditatis: non imputatur in Falcidiam. *De ar.*

XXIX. MARTIANVS.

Si a me tibi fideicommissum vel legatum est, tunc id post tempus rogatus sis mihi restituere: non puto hoc imputandum esse in Falcidiam: quia incipio postea quasi fideicommissarius id recipere.

De annis

Ad legem Falcidiam.

398

Cum post mortem testatoris contingat culpa sine culpa legatarum imputantur heredi: & commodam seu licitam legatarum non proficiunt, *De ar.*

XXX. MARTIANVS.

In ratione legis Falcidie mortis servorum, ceterorumque animalium, furta, rapinae, incendia, ruinae, naufragia, vis hostium, predonum, latronum, debitorum facta peiora nomina, in summa quodcumque damnum (si modo culpa legatarum carcant) heredi percutiunt: quemadmodum ad heredis hereditatem pertinent fructus, partus ancillarum, & quæ per servos acquisita sunt, ut stipularides, rerum traditiones, legata, habus liberata prædia preciosiora fierent, actionesque adquisitas, ut furti, damni, iniuriæ, similesque quorum nihil in ratione legis Falcidie cadit.

Cui iussit vendere vel emere, ea etiam computat in legato, quotiens est excessus in re vel in pretio. *De ar.*

Vendere autem vel emere iussus certo precio fundi aliamve quampiam rem, in legis Falcidie ratione (cum quantum sit legatum, requiratur) tantum eo nomine inducet, quantum plus minorisve sit res ea quantitate, quam quo pretio testator accipi daturus esset. Sed * ei quidem portioni, quæ legatis deductis facienda erit, amplius deducetur, quippe non nostri causa capit pretium: sed eo deducto, reliquum pretium legatum esse prorsus intellectum est.

* Alas, ut ei.

Casus non liberat debitorem generis generalissimi, sed debitorem speciei sic, item liberat debitorem generis subalteri nullo genere precepto. *De ar.*

Diligenter animadvertendum est, ne quod dicitur, damna post mortem testatoris illata, ad solum heredem respicere: utque quæque, & sine illa distinctione recipiatur. Quod enim remota lege Falcidia in totum iuris foret, hoc idem foret & in ea parte, quæ lege Falcidia constitueretur. Hoc enim attinet damna postea facta non deduci, ne amota portio legatis fidei vel commissis detrahatur. Verum est autem, his solis, quæ potest, numero, mensura constant, nec damno postea incidere, ex portione, quæ fieri solet, ad estimationem eorum bonorum, quæ mortis tempore fuerant, quicquam detrahi. Certis vero corporibus & his ipsis ita relictis, *De annis*

IN IIIA

Digestorum lib. XXXV.

IN ILLA ARCA VINVM, QVOD ILLIS DO-
LII: PONDVS ARGENTI, QVOD IN ILLIS
NOBREIS HABEO: si non culpa heredis deperierunt,
vel deteriora sunt facta, proculdubio aut nihil debetur: aut
eorum, quæ extabunt, qualia erunt, ea portio debetur, quæ
per legem Falcidiam efficiatur ex æstimatione bonorum,
quæ mortis testatoris tempore fuerint. Incertæ autem res
relictæ distinctionem recipiunt. Nam si ex suis rebus incer-
tam rem testator reliquisset, VELVTI ARGENTVM,
QVOD ELEGIT, & omne argentum testatoris in-
terisset sine culpa hæredis: nihil deberetur. Si verò argenti
pondus purè relictum esset: quantum omne argentum testa-
toris deperisset, admissa lege Falcidia, portio eius quantita-
tis sumetur, quæ fuit in bonis eo tempore, quo testator de-
cessit: nec ad diminuendam eam quicquam damna postea
incidentia proficiunt: res tamen, quæ interierint, pro nulla
parte, ac ne æstimatio quidem debetur: non magis, quam
si omnes res per speciem enumeratæ relictæ essent.

¶ Licet datum, causa conditionis implendæ, in Falcidiam non im-
putetur, tamen datum ut precium imputatur. *Bar.*

Tamen si autem in legis Falcidie ratione, quæ conditionis
implendæ causa hæredi sunt data, in quartam non compu-
tantur: tamen id, quod non figura conditionis accipere iussus
est ab eo, cui hereditatem restituere rogatus est: Celsus & Lu-
liano nostro placuit computari, quemadmodum si ea sum-
ma hæres vendere eas res iussus esset: quia non conditionis
implendæ causa, sed quodammodo pro precio inferre sunt
iussi. Quo loco amplius quaesitum est, an fideicommissarius
quoque iniunctus cogatur dare eam summam, & recipere hæ-
reditatem, quasi & ipsius fidei commissum esset. Sed id veri-
simile non est: cum talis oratio magis ipsius causa, quam con-
tra ipsum posita videatur.

¶ Legata quæ non valent, non veniunt in computatione legis Fal-
cidie. *Bartholus.*

Cum lex Falcidia intèrvenit, non veniunt in contributi-
onem, quæ ipsi hæredi à semetipso, vel seruo eius legata, fi-
deive commissa sunt. Alia causa est eorum, quæ in die certa
dantur. Nam si libertatis dies ceperit cedere, ei debebuntur,
& in contributionem venient. Ac ne ea quidem, quæ quis ser-
uis suis

Ad legem Falcidiam.

399

uis suis inutiliter sine libertate legauit, fideive eius commi-
ssi, in computationem eius legis cedunt. Res, quas neque
per fideicommissum relinqui posse certum est, in legis Fal-
cidie computationem non veniunt.

XXXI. POMPONIUS.

IS, cui fideicommissum soluitur, sicut is, cui legatum est, fa-
lcidiam ei licuerit, reddi: veluti cum propter conditionem a-
liorum fideicommissorum vel legatorum, legis Falcidie cau-
sa pendeat. Sed & (secundum Celsus & veterum opinionem)
si à pupillo fideicommissa capiantur, propterea, quæ à sub-
stituto erunt relictæ: cauere debet is, cui soluitur. Nam
quamuis repetitio sit horum, quæ fideicommissi nomine nõ
debita soluantur, tamen satisfactio cautum debet esse ei, à quo
pecunia proficietur, ne damnum sentiat deficiente eo, cui
solutum erit.

¶ Actiones in hæredes transitorie penales vel non, etiam si a per-
sona hæredis incipiunt, ex parte actoris augmentum, ex parte
rei diminutionem patrimonii inducunt: scilicet si ad hæredem vel co-
tra hæredem non transierint. *Bar.*

XXXII. MAETIANVS.

PENALES actiones (sive legitimæ, sive honorariæ) exce-
ptis popularibus, in bonis actoris non ideo minus com-
putandæ sunt, quia morte reorum intercidere possunt. Econ-
trario autem eadem actiones nihil bonis rei, defuncto eo,
detrahunt. Sed nec in actoris quidem bonis, defuncto eo, tu-
tiorum actio poterit computari: quia & ipsa simul cum eo
intercidit, uti ususfructus, & id, quod in dies, menses, annos
ve singulos alicui, quoad viuat, debetur. Etenim ea demum
obligatio rei bonis diminutionem præstat, quæ in hæredem
transit. Nec contrarium est, quod viuentem eo, eo minus in
bonis eius intelligebatur. Nam & si ita stipulatus esset, ut
cum moreretur, debere ei inciperet, tamè augerentur bona
eius, quemadmodum si ipse sub eadem conditione promi-
ssisset, defuncto eo minuerentur. Honorariæ quoque actio-
nes, quæ intra certum tempus à Prætoribus promittuntur, tum
bonis actoris defuncto eo augmentum, tum rei verò de-
cessionem (si tales erunt, ut in hæredem quoque transierint)
præstabunt.

¶ Stipula-

Digestorum lib. XXXV.

Stipulatio interposita ab uno ex heredibus, ad alios non por-
tetur: si pars committitur ex stipulatione pratoria facta inius
heredis, contra ipsam solum committitur, non contra alios. Barto-
lus & Alexander.

Julianus scribit, si utriusque heredis pars exhausta sit le-
garis, & alter ex heredibus cautionem pratoriam accepe-
rit à legatariis: non æqualiter, sed pro suo modo legis Falcidie
rationem, & actionem ex stipulatione habiturum. Omnes
enim pratorias stipulationes eiusdem interpretationis esse.
Nam constare ex iudicatum solui stipulatione (sive à parte
actoris, sive rei plures heredes extitissent) nō omnibus, nec
aduersus omnes actionem contingere: sed duntaxat iis, qui
vicissim aduersus victos: hisque, aduersus quos res defensa
non esset, aduersus eos, qui rem non defendissent. Annua
bima trima die centenis aureis legatis: ex omnibus summis,
non tantum ex posterioribus portionem legis Falcidie de-
trahi placuit.

¶ Pars legata legatario eatenus minuitur, quatenus sibi dimi-
nuta est legatum: scilicet si in totum rogatus sit restituere, vel seruum
manumittere. Bar.

Si Titio viginti legatis, portio per legem Falcidiam de-
tracta esset, cum ipse quoque quinque Scio rogatus esset re-
stituere: Vindius noster tantum Scio pro portione ex quin-
que detrahendum ait, quantum Titio ex viginti detractum
esset. Quæ sententia & equitatem, & rationem magis habet:
quia exemplo heredis legatarius ad fideicommissa prestan-
da obligabitur: nec quia ex sua persona legatarius inducere
legem Falcidiam non possit, idcirco quod passus esset, non
imputaturum: nisi forte testator ita fides eius commississet, ut
totum quicquid ex testamento cepisset, restitueret. Si autem
manumittere vel seruum suum, vel alienum rogatus sit: om-
nino modo prestare debet libertatem. Nec hoc contrarium
est superiori: quia fauor libertatis sæpe & aliis benigniores
sententias exprimit.

¶ Legatum libertatis vel serui ut manumittatur, non defalcatur
nisi cum alia res defalcabilis sit legata. Legatum vero pecunie ut
seruus manumittatur, non defalcatur si per hoc manumissio impe-
ditur. alius fecit. Bar.

XXXIII. PAVLYS.

Si ser-

Ad legem Falcidiam.

400

Si seruis tibi legatus sit, eumque rogatus sis manumittere,
nec præterea capias, unde quartam, quæ per Falcidiam
retinetur, recipere possis: Senatus censuit, cessare Falcidiam.

XXXIII. MARCELLVS apud Iulianum lib. 35. notat.
In testatoris seruo nō erit Falcidie locus. Si verò pecunia,
aliudve quid legauerit, fideique legatarij commiserit, ut a-
lienum seruum, vel legatarij manumitteret: locus erit.

XXXV. VLPIANVS.

Planè si quid sit præterea legatum ipsi seruo, Falcidie lo-
cus fore, Senatus declarauit. Vnde Sequola ait, in eo, quod
præterea seruo legatum sit, ita Falcidiam admittendam, ut
inde, & quod pro seruo prestandum est, sumatur.

XXXVI. PAVLYS.

¶ Sed si non seruus ipse legatur sit, sed pecunia: rogatusque
sit legatarius seruum suum manumittere: Falcidiam pa-
tietur, & nihilominus cogetur manumittere: quia tanti esti-
masse videbitur seruum suum. Quod si alienus seruus fuerit,
in eo non plus, quam accepit, ad redimendum cogetur im-
pendere. Sin verò heres seruum rogatus sit manumittere:
placet precium eius, ut res alienum deducendum esse. Si so-
lus seruus legatus, & fideicommissaria libertate donatus fue-
rit (licet Falcidia interveniente) totus vendicari petive po-
test. Sed & si aliud præterea capiat legatarius: adhuc seruus to-
tus peti potest. Quartam autem utriusque ex legato retinen-
dam, ne impediatur libertas.

¶ Si seruus legatur pure ut manumittatur in diem vel sub condi-
tione, hoc legatum interim defalcatur, sed quo ad alios legatarios
interim talis seruus exemplo statuliberi æstimatur. Bar.

Si incertum sit, an libertas prestari debeat (veluti si sub con-
ditione vel post tempus data sit) nunquid incerto eo, an pre-
stetur (cum possit aut seruus mori, aut conditio deficere) in-
terim Falcidia admittenda est: deinde cum libertas compe-
tere vel deberi coeperit, tum legatarius illam partem recipiet,
quam Falcidia detraxit: Cæcilio placebat, si quid ex operis
eius medio tempore consecutus fuerit heres, id in precium
eius erogare eum debere propter legis Falcidie rationem.

XXXVII. VALENS.

¶ Eius serui æstimatio perinde ac statuliberi fieri debet.
Sed & si heres seruum alienum rogatus est manumic-

etof

Digestorum lib. XXXV.

tere: placuit, ut etiam huius precium ex aestimatione hereditatis debeat deduci.

XXXVIII. HERMOGENIANVS.

Statuliber heredis non auget familiam. Communes serui in utriusque patrimonio connumerantur. Cuius usus fructus alienus est, in dominio proprietarii connumeratur: pignori dati, in debitoris: sub lege commissaria distracti, item in diem addicti, in venditoris.

In computatione falcidis habetur consideratio precii seruorum, quibus est data libertas. Et etiam eorum qui supplicio ultimo sunt affecti: et eorum qui in praemium libertatem accipiunt. Alex.

XXXIX. PAVLVS.

Aeris alieni loco deducuntur non solum precia eorum, quibus libertas data est, & eorum, qui supplicio sunt affecti, sed & eius, quem Praetor propter indicium prodite mortis, aut detectae coniurationis reorum, libertate donauit.

† Memorable exemplum huiusmodi missionis refert Livius lib. 2, ab Urbe condita.

Testamentum veterani etiam si decessit intra annum missionis, non est privilegium circa deductionem falcidis. Alex.

XL. HERMOGENIANVS.

Ad veterani testamentum (sive paterfamilias, sive filius, familiars sit) licet intra annum missionis decedat, lex falcidia pertinet. Si cui, si decem dedisset, viginti fundus fuisset legatus: is in toto fundo legatarius habebitur.

XLI. PAVLVS.

Dolo carere non videtur, si iam mota quis controuersia hereditatis, legata sine cautionibus det.

Res quae post mortem supervenerint ex causa habente originem in iusta testatoris, computantur in patrimonio. Alex.

XLII. IDEM.

Serui, qui apud hostes sunt, post mortem testatoris reverti (quod ad falcidiam pertinet) locupletiores faciunt hereditatem.

XLIII. IDEM.

Falcidia intervenire non potest, si statuliber de alieno dedit, non de bonis defuncti: vel alius est homo liber, qui conditionem implevit.

XLIV. VLPIANVS.

In falcidia aestimatio precij rerum ex veritate facienda est.

XLV. PAV

Ad legem Falcidiam.

401

XLV. PAVLVS.

In lege falcidia non habetur pro puro, quod in diem relatum est, medij enim temporis commodum computatur. In his legatis, quae sub conditione relicta sunt: Proculus putabat, cum quereretur de lege falcidia, tantum esse in legato, quanti venire posset. Quod si est, & deductio sic potest fieri, ut tantum videatur inde deberi, quanti nomen venire potest: sed haec sententia non probatur. Cautionibus ergo melius res temperabitur.

XLVI. VLPIANVS.

Quod per legem falcidiam retinere poterat, voluntatem testatoris secutus spondit se daturum: cogendus est solvere.

Si legatum annum relinquitur, non ante defalcatur quam emat dies solvendi legatum per quod falcidia intervenit. Alex.

XLVII. IDEM.

Ex falcidia (si interveniat) in omnibus pensionibus locum habet, sed hoc ex postfacto apparebit, ut puta in annos singulos legatum relicto est. quoad falcidia nodum locum habet, integrae pensiones annuae dabuntur. Sed enim si annus venerit, quo fit, ut contra legem falcidiam ultra dodrantem aliquid debeat: eveniet, ut retro omnia legata singulorum annorum minuantur. Nunquam legatarius vel fideicommissarius (licet ex Trebelliano Senatusconsulto restituitur ei hereditas) vitetur legis falcidis beneficio.

Obligatio duplici inter heredem vel testatorem consistens, hereditas contra heredem reservatur in simplum ad excludendam falcidiam. Bartolus.

XLVIII. PAVLVS.

Cum emptor venditori, vel contra, haeres extitit: cuius homine, utrum duplicem in res alienas deducere vel computare debeat, an simplum: duplicem enim esset, si alius heres extitisset. Et benignius est, eodem heredem existere, simplum ei imputari.

Res defalcandi communis est heredis et legatarii: quod legatur servo communis, eis acquiritur quibus potest. Bar.

XLIX. IDEM.

Plautius, seruo, quem tibi legaveram, fundum legavi. Attilicus, Nerua, Sabinus, primum in seruo rationem habet. Infor. cc legis

Digestorum lib. XXXV.

legis Falcidiae habenda, & quota pars ex eo decederet, eam partem in fundo legato inutilem futuram: deinde ex reliquis partibus fundi legis Falcidiae portionem deceduram, sicut ex omnibus legatis. Cassius, quod seruo pars lege Falcidia decedat, incipere seruum fieri communem heredis & legatarii. communi autem seruo cum legatum sit, totum pertinere ad socium: quia in eam personam legatum consistere possit: qua ratione semel ex fundo parte lege Falcidia deceduram. **P A V L V S.** Cassij sententia utimur. Nam & diuus Pius rescriptit, seruo communi fideicommissum datum, totum ad socium pertinere.

¶ Vbi legatur fundus, & via ad ipsam legatum via extinguitur, si tantum est in Falcidia aut plus quantum via. **Alex.**

Interdum evenit, ut propter rationem legis Falcidiae sequens legatum extinguatur: veluti si fundus, & ad eum via legata sit per alium fundum. Nam si pars fundi remanserit in hereditate, non potest procedere via legatum: quia per partes seruitus adquiri non potest.

¶ Legata inutilia minuantur vel excluduntur Falcidiam: siue sint inutilia a principio, siue ex postfacto. **Alex.**

L. CELSVS.

Non est dubium, quin ea legata, a quibus summonere heredes exceptione petito rem potest, in quartam ei impu- tentur, ne ceterorum legata minuantur.

L. IULIANVS lib. ix. Digestorum.

Nec interest, utrum ab initio quasi inutile fuerit, an ex accidente postea in eum casum peruenierit legatum, ut actio ei denegatur.

¶ Legatum inutile propter incapacitatem legatarii, prodest aliis legatariis. **Natolus.**

L. II. MARCELLVS lib. ix. Digestorum.

Ex asse patronum heredem instituit liberis, cum du- centos aureos in bonis haberet: & legauit filio centum viginti, extraneo reliqua. Diminutio legati, quod extraneo, praestatur, proficit filio ad consequenda solida, quae ei legata sunt. Quacunque enim ex causa legata non praestantur, im- putantur heredi in quartam partem, quae propter legem Fal- cidiam remanere apud eum debet.

L. III. CELSVS.

* Ats, & legatum si filio centum, viginti ex grano re- liquit.
* Ats de- est enim.

Ad legem Falcidiam.

403

Si propter ea, quae sub conditione legata sunt, pendet le- gis Falcidiae ratio: praesenti die data, non tota vendica- buntur.

¶ A defuncto heredibus debitum ut res alienam detrahatur. **Natolus.**

L. III. MARCELLVS.

Pater filium, ex quo tres habebat nepotes, heredem insti- tuit, fideique eius commisit, ne fundum alienaret, & ut in familia eum relinqueret. filius decedens tres filios scripsit heredes. Querendum est, an omnino quasi creditores, v- nusquisque in ratione legis Falcidiae aliquid possit deduce- re: quia in potestate sua habuerit pater, cui ex his potius relinqueretur. Sed hac ratione nemo in Falcidiae ratione quic- quam deducet. quod videndum, ne dure constituitur. uti- que enim in alieno ere habuit fundum: quippe quum ne- cessitate obstrictus fuisset filiis eum relinquendi.

¶ Legatum amponi pendente dubio aestimatur in quantum ven- di potest: sed eo finito in quantum debetur. **Natolus.**

L. V. IDEM.

Cum Titio in annos singulos dena legata sunt, & in- dex legis Falcidiae rationem inter heredem & alios le- gatarios habeat: vno quidem Titio tanti item aestima- re debet, quanti venire id legatum potest: in incerto posito, quandiu victurus sit Titius. mortuo autem Titio, non aliud spectari debet, quam quid heres ex ea causa debuerit. **¶** Augmentum facultatum hereditarii debitoris quandoque con- tingens: prodest legatariis in Falcidia detrahenda. **Natolus.**

L. VI. IDEM.

Cum quo de peculio agi poterat, haeres creditori ex- titit. Quiritur, cuius temporis peculium computari o- porteat in Falcidia lege? Plerique putant, quod tunc in peculio fuerit, cum adiretur hereditas, inspiciendum. E- go dubito: quoniam mortis tempus in ratione legis Fal- cidiae ineunda placuit obseruari. Quid enim interest, pec- ulium serui post mortem creditoris diminutum sit, an debitor pauperior factus? Aliquis dicet, Quid ex con- trario, si ante aditam hereditatem adquisierit seruus? Et e- go quera, Quid, si debitoris, qui tunc non erat soluen- do, ampliare facultates fuerint? Et cum in isto placu- erit ex postfacto vberiore videri fuisse hereditatem, ce ij sicuti

Digestorum lib. XXXV.

sicuti cum conditio crediti extitit post mortem, ita etiam peculij incrementum plenius faciet hereditatem. *SCAB. V. O. LA. NOTAT.* Quid ergo, si idem seruus defuncto, & alij dena debuerit: & vna decē habes? Augetur scilicet & his hereditas decē, quæ defuncto naturaliter debebatur, in hereditate manentibus.

¶ Si seruus post tempus manumittendus legatur, vel etiam eidem directio libertas relinquatur, & interim proprietatem aut eius usus fructus legatur alteri, tantum dicitur esse in legato, quantum ex operis interim habetur, & ex eis *Falcidia* detrahatur. *Alex.*

¶ Is, qui in bonis duntaxat vnum seruum habebat, legauit eum Titio: & fidei eius commisit: ut post triennium manumitteret. Debet ex eo, quod interim ex operis serui ad Titium peruenire potest, quarta apud heredem remanere: quemadmodum, si directio post triennium seruo libertatem dedisset, eiusque vsum fructum ei legasset: aut ei proprietatem per fideicommissum reliquisset.

¶ Si legatum domini non sit defalcabile, de legato serui detrahatur *Falcidia* pro utroque: & idem e contra. *Alex.*

Stichum tibi, seruo tuo decem legauit, vel contra, tibi decem, seruo tuo Stichum: libertatemque Stichi fidei eius commisit. *Lex Falcidia* minuit legata. Redimere ab heredem partem debes, quemadmodum si tibi vtrumque legasset.

¶ Quarta in heredem testatore vivo collata facit cessare *Falcidiam*. *Artolus.*

Sæpius euenit, ne emolumentum eius legis hæres consequatur. Nam si centum aureorum dominus viginti quinque alicui dedit, & eum instituerit heredem, & dodrantem legauerit: nihil aliud sub occasione legis *Falcidie* interuenire potest: quia viuis videtur heredi tutaro providere.

¶ Non debet inspicere persona primi legatarii, sed fideicommissarii in quem ultimata debet legatum restituere. *Artolus & Alexan.*

LVII. IDEM.

¶ Cum dotē maritus alicui legauerit, ut uxori restituatur: non habere legem *Falcidiam* locum dicendum est. Et ita ne in plerisque ita obseruatur, ut omnia interpositi, capientis persona spectetur.

¶ Potentia detrahendi *Falcidiam* non præscribitur longo tempore.

Ad legem Falcidiam.

409

re. *Alexander.*

LVIII. MODESTINVS.

¶ Legis *Falcidie* beneficium hæres etiam post longum tempus mortis testatoris implorare non prohibetur.

¶ Hæres qui agit ut legatum interdicat, priuatur *Falcidia*. idem in eo, qui in se tacitam fidem assumpsit de restituendo non capiti. *Alexander.*

LIX. IDEM.

¶ Beneficio legis *Falcidie* indignus esse videtur, qui id egerit, ut fideicommissum interdicat. Præterea & qui non capienti rogatus est restituere hereditatem, senatusconsulto *Plautiano* non conceditur, quartam retinere: sed ea quarta quam non retinuit, ad fiscum pertinet ex rescripto diui *Pij*. **¶** Si legata relicta impuberi non imputantur in *Falcidiam* substituto impuberis. *Alexan.*

LX. IABOLENVS.

¶ Cum pater impuberi filiam heredem substituit, id, quod ei legatorum nomine à patre obuenerit (cum hæredibus ad substitutos pertinet) in computationem legis *Falcidie* non venit.

¶ Quod hæres plus soluit legatariis in penam continuationis, non nocet. *Artolus.*

Legato petito, cum in litem iuratum est, ratio legis *Falcidie* non eius summæ, in quam legatarius iurauit, haberi debet: sed eius, quanti reuera fuit, quod petatum est. Nam id, quod poenæ causa adcreuit, in legem *Falcidiam* non incidit.

¶ Si hæres propter suam stultitiam plus soluit, non nocet legatariis. *Artolus.*

LXI. IDEM.

¶ Alienus fundus tibi legatus est. hunc cum hæres emere nisi infinito precio non posset, emit multo pluris, quam quanti erat: qua emptione factum est, ut legatarij ad legem *Falcidiam* reuocarentur. Quæro, cum si fundus tanti, quanti reuera est, emptus esset, legata non fuerant excessura ius legis *Falcidie*: an hoc ipso hæres institutus partem reuocandi à legatariis ius habeat, quod ex voluntate defuncti pluris emerit fundum, quam quanti erat? Respondit: Quod amplius hæres, quam precium fundi legatario soluit, id in lege

Digestorum lib. XXXV.

lege Falcidia imputari non potest: quia negligentia eius nocere legatariis non debet: utpote cum is constitendo veram aestimationem præstare poterat.

Cum duobus reis sociis debitum utrique pro parte videtur assue: ut passim in non sociis, eius videtur debitum, qui debitum occupaverit. Bartolus.

LXII. ULPIANVS.

IN lege Falcidia hoc esse seruandū, Iulianus ait, ut si duo rei promittendi fuerint, vel duo rei stipulandi: siquidem socij sint, in ea re diuidi inter eos debeat obligatio, atque si singuli partem pecuniæ stipulati essent, vel promississent. Quod si societas inter eos nulla fuisset: in pendentem esse, in utriusque bonis computari oporteat id, quod debetur, vel ex cuius bonis detrahi. Corpora si qua sunt in bonis defuncti: secundū rei veritatem aestimanda erunt, hoc est, secundū præsens precium: nec quicquam eorum formali precio aestimandum esse, sciendum est.

Nec debet aestimari communis aestimatione, non ex affectione singulari, item qui habet ius ad eundem hereditatem, non dicitur locupletior, Bartolus.

LXIII. PAVLVS.

PRECIA rerum non ex affectu, nec utilitate singulorum, sed communiter singuntur. Nec enim qui filium naturalem possidet, tanto locupletior est, quod cum, si alius possideret, plurimo redempturus fuisset. Sed nec ille, qui filium alienum possidet, tantum habet, quanti eū patri vendere potest. Nec expectandum est, dum vendat: sed in præsentia, non quasi filius alienus, sed quasi homo aestimatur. Eadem causa est eius serui, qui noxam nocuit. Nec enim delinquendo quisque preciosior fit. Sed nec heredem post mortem testatoris institutum seruum, tanto plus esse, quod plus vñire potest, Pedius scribit. Esse enim absurdum, ipsum me heredem institutum non esse locupletiozem, antequam adeam: si autem seruus heres institutus sit, statim me locupletiozem effectum: cum multis causis accidere possit, ne iussu nostro adeat. Adquiri nobis certe, cum adierit. Esse autem præposterum, antequam nos locupletes dici, quam adquisierimus.

Cuius debitor soluendo non est, tantum habet in bonis, quantum exigere potest.

¶ In loco

Ad legem Falcidiam.

404

¶ In loco et tempore rerum precia variantur: et carissima, quæ in dies tempore fuerit, non inspicitur. Bart.

Nonnullam tamen precij varietatem loca temporaque afferunt. Nec enim tantidem Romæ ut in Hispania oleum aestimabitur, nec continuis sterilitatibus tantidem, quanti secundis fructibus: dum hic quoque non ex momentis temporum, nec ex ea, quæ raro accidit, caritate precia constituentur.

LXIII. ULPIANVS.

SI in testamento ita scriptum sit, HAERES MEVS LVSCIO TITIO DECEM DARE DAMNAS ESTO. ET QUANTO QUIDEM MINVS PER LEGEM FALCIDIAM CAPERE POTERIT, TAMTO AMPLIVS EI DARE DAMNAS ERIT: sententiæ testatoris standum est.

¶ Si fundus legatur sub conditione si heredi pecunie solvatur per legatarium: fundus totus est in legato quo ad computationem Falcidiae. Alex.

LXV. PAVLVS.

SI fundus legatus sit quinquaginta dignus, sub hac conditione, SI QVINGVAGINTA HAERES DETRAHI PLERIQUE putant, utile esse legatum: quia conditionis implendæ causa datur. Nam constat, etiam Falcidiam esse pari posse. Sed si quinquaginta aurei legati sint, si quinquaginta dedisset: dicendum est, inutile esse legatum, & magis ridiculum esse.

¶ In legatis conditionalibus et in diem tanto minus dicitur esse in legato, quantum facit ratio intersursum mediū temporis. Alex.

LXVI. ULPIANVS.

CIRCA legem Falcidiam in eo, quod sub conditione, vel in diem alicui relictum est, hoc obseruandum est. Si decem sub conditione alicui fuerint relicta, eaque conditio post decennium forte extiterit: non videntur decem huic legata, sed minus decem, quia intervallum temporis, & intersursum huius spatij minorem facit quantitatem decem. Sicuti legata non debentur, nisi deducto ære alieno aliquid supersit: nec mortis causa donationes debebuntur, sed infirmabuntur per ære alienum. Quare si modicum ære alienum interueniat ex re mortis causa sibi donata, nihil aliquis consequitur.

¶ Et autem dicitur consequi legatarius de legato quantum confectum
cc liij quatur

Digestorum lib. XXXV.

quintus cum effectu detracta Falcidia. Alexan.

LXVII. TERENTIUS.

Quoties cuidam amplius legatum est, quam ei capere licet, & lex Falcidia locum habet: prius Falcidiae ratio habenda est, scilicet, ut subducto eo, quod lex Falcidia exceperit, reliquum (si non excedat statutam legi portionem) debeatur.

Legatum alimentorum ad vitam relatum, & etiam legatum usufructus subiciuntur Falcidiae: & reputantur ascendere ad tantam quantitatem, quantum comprehendere potest tempus inter habitam rationem aetatis. Alexan.

LXVIII. MAXIMVS ad L. Falcidiam.

Hereditarium computationis in alimentis faciendae hanc formam esse Vlpianus scribit, ut à prima etate usque ad annum vicesimum quantitas alimentorum triginta annorum computetur, eiusque quantitatis Falcidia praestetur. ab annis vero viginti usque ad annum vicesimum quintum, annorum vigintiocto. ab annis vigintiquinque usque ad annos triginta, annorum vigintiquinque. ab annis triginta usque ad annos trigintaquinque, annorum viginti duorum. ab annis trigintaquinque usque ad annos quadraginta, annorum viginti. ab annis quadraginta usque ad annos quinquaginta, annorum computatio fit, quod eius aetatis usque ad annum sexagesimum decerit, remisso anno vno. ab anno vero quinquagesimo usque ad annum quinquagesimum quintum, annorum novem. ab annis quinquagintaquinque usque ad annum sexagesimum, annorum septem. ab annis sexaginta (eiusque aetatis sit) annorum quinque, eoque nos iure uti Vlpianus ait & circa computationem usufructus faciendam, solum est tamen à prima etate usque ad annum tricesimum, computationem. annorum triginta fieri. ab annis vero triginta, tot annorum computationem iniri, quot ad annum sexagesimum decesse videntur. nunquam ergo amplius, quam triginta annorum computatio initur. sic denique & si reipublice usufructus legatur (sive simpliciter, sive ad ludos) triginta annorum computatio fit.

Cum subtrahens rem hereditariam perdit Falcidiam in illa, ita ne gans rem hereditaria esse, si postea de mentatio communicatur. Alex.

Si quis ex heredibus rem propriam esse contendat, deinde de her-

Ad legem Falcidiam.

405

de hereditariam esse conuincatur: quidam putant, eius quoque Falcidiam non posse retineri: quia nihil interfit, subtraherit, an hereditariam esse negauerit, quod Vlpianus recte probat.

LXIX. POMPONIUS.

Vusufructu bonorum legato, res alienum ex omnibus rebus deducendum est: quoniam post senatusconsultum nulla res est, quae non cadat in usufructum legato.

LXX. VLPIANUS.

Falcidiae stipulatio statim committitur, ubi conditio legati vel debiti extirrit.

Heres potest sibi praedicare in eo quod sibi debetur per legem Falcidiam. Alex.

LXXI. PAVLVS.

Potest heres in vendenda hereditate cauere, ut & lege Falcidia interueniente, solida legata praestentur: quia ea lex heredis causa lata est: nec fraus ei fit, si ius suum diminuat heres. †

LXXII. CALVS.

Quotitas patrimonij, deducto etiam eo, quicquid explecendarum venditionum causa impeditur, aestimatur. **C**um tradatur de imponenda Falcidia, tempus mortis inspicitur: nec consideratur diminutio sequens vel incrementum. Alex.

LXXIII. IDEM.

In quantitate patrimonij exquirenda, iussum est mortis tempus spectari. quia de causa si quis ceterum in bonis habuerit, & tota ea legauerit, nihil legatariis prodest, si ante aditam hereditatem, per seruos hereditarios, aut ex partu ancillarum hereditarium, aut ex form pecorum tantum accesserit hereditati, ut ceterum legatorum nomine erogatis, habiturus sit heres quartam partem: sed necesse est, ut nihilominus quarta pars legatis detrahatur. Et ex diuerso, si ex centum septuagintaquinque legauerit, & ante aditam hereditatem in tantum decreuerint bona (incendiis forte, aut naufragiis, aut morte seruorum) ut non plus quam septuagintaquinque vel etiam minus relinquatur, solida legata debentur. Nec ea res damnofa est heredi, cui liberum est, non adire hereditatem. Quae res efficit, ut necesse sit legatariis, ne destituto testamento nihil consequantur, cum herede in portionem legatorum pacisci.

Cui in hereditate est debitum, vel creditum conditionale, & tractatur

† Iuxta hoc Cicer. Actio. 1. in Verre. Quod mihi lex mea causa det, eo mihi non uti non licebit: & alia multa in eandem sententiam.

Digestorum lib. XXXV.

*Statut de imponenda valedia: potest res dupliciter expediri, vel per
sciam cautionem Prætoriam, vel per estimationem debiti. Et credi
ti conditionalis, sed hæc æstimatio in legatis conditionalibus locum
non habet: sed sola cautio interponitur. de legatis vero in diem ba
betur. consideratio uelut de pñis, solo interuſurio mediū temporis
detrahit: et ideo non fit æstimatio, nec præstatut cautio. Alex.*

Magna dubitatio fuit de his, quorum conditio mortis te
pore pender: id est, an id, quod sub conditione debetur, in
stipulatoris bonis adnumeretur, & promissoris bonis detra
hatur. Sed hoc iure utimur, ut quanti ea spes obligationis ve
nire possit, in tantum stipulatoris quidem bonis accedere vi
deatur, promissoris vero decedere. & cautionibus res expli
cari potest, ut duorum alterum fiat, ut aut ita ratio habeatur,
tanquam pure debeatur: aut ita, tanquam nihil debeatur: de
inde heredes & legatarij inter se cæcant, ut existente condi
tione, aut heres reddat, quanto minus soluerit, aut legatarij
restituunt, quanto plus consecuti sint. Sed & si legata que
dam pure, quedam sub conditione relicta efficiant, ut existi
te conditione lex Falcidia locum habeat, pure legata cū cau
tione redduntur. Quo casu magis in viū est, solui quidem pu
re legata perinde, ac si nulla alia sub conditione legata fuis
sent: capere autem legatarios debere, ex cunctu conditionis,
quod amplius accepissent, id redditum iri, cuius generis cau
tio necessaria esse videtur, & si quibusdam seruis eodem testa
mento sub conditione libertas data sit, quorum precia condi
tione existente bonis detrahuntur. In diem relicta legata,
alacrius esse iuris palam est, cum ea omnimodò tam ipsi le
gatario, quam heredibus eius deberi certum sit. Sed tãto mi
nus erogari ex bonis intelligendum est, quantum interea do
nec dies obigit, heres lucratum est ex fructibus vel vñis.
Ergo optimum quidem est, statim ab initio ita restatorem di
stribuere legata, ne ultra dodrantem relinquat. Quod si ex
cesserit dodrantem, pro rata portione per legē ipso iure mi
nuuntur, verbi gratia. Si is, qui quadringenta in bonis habuit,
tota ea quadringenta erogauit: quarta pars legatariis detra
hitur. Si trecenta quinquaginta legauerit, octaua. Quod si
quingenta legauerit, habens quadringenta: initio quinta, de
inde quarta pars detrahi debet. Ante enim detrahendum est,
quod extra bonorum quantitatem est: deinde quod ex bonis
apud

Ad legem Falcidiam.

406

apud heredem remanere oportet.

*Illud tantum in valedia imputatur, quod capitur ex iudicio tes
tatoris iure hereditario, nisi testator in valediam hñerit imputa
ri: et ideo prælegata quæ eius capitur a cohærede, non imputa
tur in valediam: nec id quod datur gratis conditionis implenda,
nisi fuerit hereditarium. Alex.*

LXXIII. IDEM.

Quod autem dicitur, si ex iudicio defuncti quarta ha
beat heres, solida præstanda esse legata: ita accipere
debemus, si hereditario iure habeat. Itaque quod quis lega
torum nomine a cohærede acceperit, in quadrantem ei non
imputatur. Sed si ideo legatum ei datum est, ut integrā lega
ta vel fideicommissa præstet: deneganda erit actio legati, si
lege Falcidia uti malit.

LXXV. IDEM.

Id autem, quod conditionis implende causa, vel a cohæ
rede, vel a legatario, vel a statulibero datur, in Falcidia non
imputatur: quia mortis causa capitur. Sanè si a statulibero pe
culiaries nummos accipiat, pro sua parte quadrantis eos im
putare debet: quia pro ea parte non mortis causa capere, sed
hereditario iure eos habere intelligitur. Quæ ratio placuit,
legata, quæ legatarij non capiunt, cum apud heredes subsie
derint, hereditario iure apud eos remanere intelligi: & ideo
quadranti imputanda: nec quicquam interesse, virum statim
ab initio legatum non sit, an quod legatum est, remanserit.
*Ratio legis valedie in singulis heredibus loci habet: ideo immo
detrahit illa si est gratuita, licet alter nihil detrahat: Et si portio
non gratuita accedit gratuita, prodest legatariis: secus e contra. A.*

LXXVI. IDEM.

In singulis heredibus rationem legis Falcidiæ componē
dam esse non dubitatur: & ideo si Titio & Seio heredi
bus institutis, semis hereditatis Titij exhaustus, Seio autem
quadrans totorum bonorum relictus sit: competit Titio be
neficium legis Falcidiæ.

LXXVII. IDEM.

Quod si alterutro eorū deficiente, alter heres solus ex
titerit, utrū perinde ratio legis Falcidiæ habenda sit,
ac si statim ab initio is solus heres institutus esset, an singula
rū portionū separatim causæ spectandæ sunt? Et placet, si eius
pars

Digestorum lib. XXXV.

pars legatis exhausta sit, qui heres extiterit, adiuvare legatarios per deficientem partem, quæ non est legatis onerata: quia & legata, quæ apud heredem remanent, efficiunt, ut ceteris legatariis, aut nihil, aut minus detrahatur. Si verò defecta pars fuerit exhausta, perinde in ea ponendam rationem legis Falcidie, atque si ad eum ipsum pertineret, à quo defecta fuerit.

Augmentum vel diminutio bonorum contingens penes pupillum non minuit nec auget legata relicta à pupillo vel à substituto: et omnium legatorum sit contributio. Alex.

LXXVIII. IDEM.

In duplicibus testamentis siue de patrimonio queramus, ea sola substantia spectatur, quæ pater, cum moreretur, habuit, nec ad rem pertinet, si post mortem patris filius, vel adquisierit aliquid, vel diminuerit: siue de legatis queramus, tam ea, quæ primis, quam ea, quæ secundis tabulis relicta sunt, in vnum contribuantur: tanquam si & ea, quæ à filij herede reliquisset testator, à suo herede sub alia conditione legasset.

Pupillariter substitutus gratuitus potest Falcidiam retinere, licet alius substitutus non sit gratuitus. Ner.

LXXIX. IDEM.

Si is, qui quadringenta in patrimonium habebat, à filio impubere herede instituto ducenta legauerit, ei que Titium & Seium heredes substituerit, & à Titio centum legauerit: videamus, quid iuris sit, si nōdum solutis legatis pupillus decesserit, & ubi id ea legata utrique deberent. Solus heres Titius utetur lege Falcidia. Cum enim ducenta ex hereditate pupilli ad eum pertineant, ducenta legatorum nomine debet, etiam ex ducentis quæ pupillus debebat: centum, quæ ipse dare iussus est. Itaque ex utraque quantitate quarta deducta, habebit quinquaginta. In persona verò Scij lex Falcidia non interfuerit: cum ad eum ex hereditate pupilli ducenta pertineant, & debeat legatorum nomine centum ex ducentis, quæ à pupillo relicta sunt. Quod si pupillus soluat legata, debent curare tutores pupilli, ut caveant legatarij.

Legata individua defalcantur præstita parte estimationis. Ner.

Quædam legata diuisionem non recipiunt, ut ecce legatum vix, itineris actiue: ad nullum enim ea res pro parte potest

Ad legem Falcidiam.

407

potest pertinere. Sed & si opus municipibus heres facere iussus est, individuum videtur legatum. Neque enim vllum balineum, aut theatrum, aut stadium fecisse intelligitur, qui ei propriam formam, quæ ex consummatione contingit, non dederit. Quorum omnium legatorum nomine & si plures heredes sint, singuli in solidum tenentur. Hæc itaque legata, quæ diuisionem non recipiunt, tota ad legatarium pertinent. Sed potest heredi hoc remedio succurri, ut estimatione facta legati, denunciet legatario, ut partem estimationis inferat, si non inferat, utatur aduersus eum exceptione doli mali.

LXXX. IDEM.

Sed usufructus legatus venit in computationem legis Falcidie, nam diuisionem recipit: adeo, ut si duobus legatus fuerit, ipso iure ad singulos partes pertineat. Dos re legata extra rationem legis Falcidie est, scilicet, quia suam rem mulier recipere videtur. Sed de his quoque rebus, quæ mulieris causa emptæ paratæ essent, ut hæc quoque extra modum legis essent, nominatim ipsa Falcidia lege expressum est.

Debitor sibi ipsi in totum dicitur esse soluendo: sed quo ad alios estimationis solummodo quantum exigi potest ab eo, & quantum residuum vendi potest. Alex.

LXXXI. ULPIANVS.

Quærebatur, cum is, qui solum in nomine quadringenta in bonis habebat, ipsi debitori liberationem, Scio autem quadringenta legauerit: si debitor vel soluendo non sit, vel centum facere possit: quantum quisque habeat interuentu legis Falcidie. Dicebam legem Falcidiam ex eo, quod rebus ex hereditate posset, quartam heredi tribuere: residuum dodrantem inter legatarios distribuere. Quare cum nomen minus soluendo est in hereditate: eius quod exigi potest, proportionata sit distributio: residui venditio facienda est, ut id demum in hereditate computetur, quanti nomen distrahi potest. Sed cum debitori liberatio relinquitur, ipse sibi soluendo videtur: & (quod ad se attinet) diues est, quippe si ei mortis causa accepto feratur id, quod debet, quadringenta cepisse videbitur, licet nihil facere possit. Sensisse enim liberationem plenum videtur, quamuis nihil facere possit, si soli ei liberatio relicta est. & ideo Falcidia interueniente, trecenta accepto illi fieri debent,

Digestorum lib. XXXV.

debet, residua centum durabunt in obligatione. & si quidem facere posse coeperit, exigentur ab eo duntaxat usque ad centum. Idemque erit dicendum, & si mortis causa accepto ei quadringenta ferantur. Vnde eleganter dicitur, acceptilationem in pendenti fore: ut si quidem mortis tempore quadringenta tota inueniantur, in trecenta valeat acceptilatio. Si vero præterea aliquid inueniatur, quod quadrantem suppleat: heredi in quadringenta acceptilatio proficiat. Quod si debitor iste quadringentorum duntaxat centum facere potest: quia sibi soluendo est, necesse habebit centum refundere. Cum igitur debitor sibi soluendo est, eveniet, ut si hærede aliquo instituto, ipsi debitori liberatio, & alij quadringenta legata sint: si quidem soluendo sit debitor centum quinquaginta ex trecentis retineat, alia centum quinquaginta legatario præstentur, hæres centum habeat. Sin vero centum tantum facere possit, hæredi ex relictis quarta seruanda est. sic fiet, ut centum quæ præstari possunt, in quatuor partes diuidantur: tres partes ferant legatarij, hæres viginti quinque habeat. debitor, qui soluendo non est, secum centum quinquaginta compeniet: de residuis centum quinquaginta quæ exigi non possunt, venditio fiet nominis: idque quasi solum in bonis fuerit, repræsentatur. Quod si nihil facere debitor potest, requæ id centum quinquaginta accepto liberandum esse, de residuo venditionem nominis faciendam, Neratius ait. quod & nos probamus.

¶ Si debitor peculiaris scribitur hæres, in imponenda ratione legis Falcidie habetur ratio quanti plurimum fuit a tempore mortis testatoris, vel adita hereditatis, &c.

LXXXII. IULIANVS.

Si creditor filij sui hæredem te instituerit, & legis Falcidie rationem ponas: peculij quantitas, quod adita hereditatis tempore fuit, in quadrantem tibi imputabitur.

¶ Si propter negligentiam tutoris pupillus non senserit damnum, sed sentiebat, incipiebat hæres eius, incipit hæredi competere actio tutelæ, quam nunquam competit defuncto, Alex.

LXXXIII. IDEM.

Reperiunt casus, quo hæres agere potest, quantum testator agere non potuerit: veluti si tutor cum solueret legata, non interposuerit stipulationem, quantum plus, quam per legem

Ad legem Falcidiam.

408

legem Falcidiam capi licuerit, solutum fuerit, reddi pupillus eo quidem nomine tutelæ non agat, sed heredi eius hoc quoque nomine tutor obligatus erit.

LXXXIII. IDEM.

Si dos socero data est, & solus filius heres patri existit: dotem confestim in computationem hereditatis, & Falcidie rationem in ære alieno deducet, aliter enim videbitur uxorem indotatam habere. Quod si filius extraneum cohæredem habeat, ipse quidem semper, pro qua parte patri hæres erit, dotem in ære alieno deducet, & cohæres eius, antequam dos à filio percipiat.

¶ Prelegata non veniunt in fideicommissa quando, quis primo rogat, secundo prælegat, ut qui quartam detrahit de voluntate defuncti, quartam hereditatis sibi computat, alias totam hereditatem partem, Bartolus.

LXXXV. IDEM.

Tertia testamento suo Titium fratrem suum ex parte tertia hæredem instituit, fideique eius commisit, ut hereditatem retenta quarta parte. Secundæ Proculæ restitueret. eadem fratri quædam prælegauit. Quæro, an Titius ea, quæ prælegata sunt, pro ea parte hereditatis, quam rogatus est, restitueret, an integra retinere debeatur? Respondi: Titium legata integra retinere debere: sed in partem quartam imputari oportere duodecimam partem prædiorum. sed si non esset adiectum, ut pars quarta deduceretur, totum trientem prædiorum legi Falcidie imputari oportere: quoniam contra sententiam matrisfamilie lex Falcidia induceretur.

¶ Quod precij nomine capitur, non videtur legatum, sed iure hereditario capi, Barto.

LXXXVI. IDEM.

Qui fundum solum in bonis centum relinquebat, si hæredem suum damnauerit, ut cum quinquaginta Titio venderet: non est existimandus amplius quam quinquaginta legasse, idcirco lex Falcidia locum non habet. Itē si is, qui duos fundos centum in bonis haberet, me & Titium hæredes instituisse, & damnaisset me, ut Titio fundum Cornelianum quinquaginta venderem: & contra Titium damnaisset, ut mihi fundum Scianum quinquaginta venderet: non animaduertito, quemadmodum lex Falcidia locum habere possit, cum

utique

Digestorum lib. XXXV.

utrumque heredem unius fundi partem dimidiam hereditario iure habiturus sit, in qua pars dimidia hereditatis est. Nā certē qui damnatus est fundum Cornelianum vendere, Scian fundi partem hereditario iure habet. Item qui damnatus est Seianum fundum vendere, partem Cornelianum fundi hereditario iure retinet.

¶ Hæres potest detrabere sibi debitum in imponenda ratione legis Falcidiae, sicut si deberetur extraneo. Alex.

Si quis heredem instituerit eum, cui rogatus fuerat post mortem suam centum restituere, centum in ratione legis Falcidiae deducere debet: quia si alius quilibet hæres extiterit, hæc centum in ære alieno ponentur.

¶ Condicio cuius eventus vel defectus legata non nitiat, eorum petitionem non differt: & plures portiones unius & eiusdem instituti contribuantur adiuvicem ad augendum legata. Alex.

Si tu ex parte quarta, Titius ex parte quarta heredes scripti fueritis, deinde tu ex parte dimidia hæres institutus fueris sub conditione, & legata, item libertates datæ fuerint: pēdente conditione libertates competent, legata tota præstabitur: quia siue cōditio extiterit te hærede existente, utraque valent: siue cōditio defecerit, tu & Titius hæredes eritis. De lege Falcidia si hoc quæras, an existente conditione misceatur quadrans tuus & semis, atque ita pro dodrante ratio ponenda sit cum his, quibus purè à te hærede legato est: respondebimus, misceri duas partes. Qui filium suum impuberem, & Titium æquis partibus heredes instituerat, à filio totum semissem legauerat, à Titio nihil, & Titium filio substituerat. Quæsitum est, cum Titius ex institutione adisset, & impubere filio mortuo, ex substitutione heres extitisset, quātum legatorum nomine præstare deberet? Et placuit, solida legata cum præstare debere. Nam cōfisos duos semisses efficere, ut circa legem Falcidiam totius assis ratio haberetur, & solida legata præstarentur. Sed hoc ita verum est, si filius ante, quàm patri hæres extiterit, decessisset. Si verò prius hæres patri fuerit, non ampliora legata debet substituitus, quàm quibus pupillus obligatus fuerat: quia non suo nomine obligatur, sed defuncti pupilli: qui nihil ampli, quàm semissis dodrantem præstare necesse habuit. Quod si extranei heredis semis totus legatus fuerit, isque pupillo, à quo nihil

Ad legem Falcidiam.

409

nihil legatum erat, ex substitutione hæres extiterit: poterit dici, augeri legata, & perinde agendum, ac si cuilibet coheredi substitutus fuisset, eoq; omittente hereditatem, ex assis hæres extitisset: quia semper substitutus rationem legis Falcidiae ex quantitate bonorum, quæ pater reliquerit, ponet. Eadem dicenda sunt, & si pater duos impuberes heredes instituerit, & eosdem inuicem substituerit, deinde iure substitutionis ad alterum hereditas reciderit, & legis Falcidiae ratio habenda sit.

¶ Si exheredatus succedit fratri ex substitutione: & sic ex voluntate expressa, valent legata ab exheredato substituto. sed si succedit ex potestate legis, non valent. Bartolus.

Qui filios duos impuberes habebat, alterum heredem instituit, alterum exheredavit: deinde exheredatum instituto substituit, ac postea exheredato Menium, & ab eo legavit: & exheredatus fratri impuberi extitit hæres. deinde impubes decessit. Cum iudicio patris facultates paternæ per causam hereditariā ex substitutione ad eum perveniant: potest dici, legata ab eo relicta præstanda esse, habita ratione legis Falcidiae in his bonis, quæ pater mortis tempore reliquerit. Nec huic contrarium est, quod cum exheredato pater legatum dederit, nihilo magis substitutus legatis obligabitur: quia eo casu non hereditatis paternæ portio, sed legatum ad eum pervenit. Dicit aliquis, Quid ergo, si exheredatus filius non ex substitutione fratri suo heres extiterit: sed aut lege, aut per interpositam personam, atq; ita impubes decesserit? Sic quoque existimandus erit substitutus legata, minimè debere. Nam quantum inter sit, exheredatus filius ex substitutione fratri suo heres existat, an alio modo: vel ex eo apparet, quòd aliàs ab eo legare pater potuit, aliàs non potuit. Est igitur rationi congruens, ne plus iuris circa personam substituti testator habeat, quàm habuerat in eo, cui eum substituebat.

¶ Si portio minus gravata accedit portioni magis gravata ex substitutione pupillari: locus est contributioni, sicut si accederet ex vulgari. Bartolus.

Cohæres pupillo datus, si pro parte sua legata, habita legis Falcidiae ratione, præstiterit: deinde impubere mortuo, ex substitutione heres extiterit, & semis pupilli legatus extiterit. Infor. ff. haustus

Digestorum lib. XXXV.

hantus erit: ex integro legis Falcidiae ratio ponenda erit, ut contributis legatis, quae ab ipso, & quae à pupillo data fuerant, pars quarta bonorum apud eum remaneat. Licet enim pupillo haeres existat, tamen circa legem Falcidiam perinde ratio habetur, ac si patri haeres existisset. Nec aliter augebuntur legata, quae ab ipso ultra dodrantem data fuerunt, quam augentur, cum ex parte haeres institutus, & coheredi suo substitutus, deliberante coherede, legata habita ratione legis Falcidiae soluerit, deinde ex substitutione alteram quoque partem hereditatis acquirat.

¶ Si perplexitas contingat ex accidenti praeter testatoris propositionem, secundum mentem testatoris dirimuntur. Bartolus.

LXXXVII. AFRICANVS.

Qui quadringenta habebat, trecenta legauit, deinde fundi tibi dignum centum aureis, sub hac conditione legauit, si legi Falcidiae in testamento suo locus non esset. Quae-ritur, quid iuris est? Dixi quod per hanc questionem esse, qui tractat apud dialecticos, ut si legatum dicatur. Exenim quicquid constituerimus verum esse, falsum reperitur. Nam si legatum tibi datum valere dicamus, legi Falcidiae locus erit: ideoque deficiente conditione non debebitur. Rursus si quia conditio deficiat, legatum valiturum non sit, legi Falcidiae non locus erit: porro si legi locus non sit, existente conditione legatum tibi debebitur. Cum autem voluntate testatoris ea fuisse appareat, ut propter tuum legatum ceterorum legata minui nollet, magis est, ut statuere debeamus, tui legati conditionem defecisse. Quid ergo dicemus, si ducenta legauit, & tibi similiter sub eadem conditione ducenta legata esse proponantur? Nam aut existisset, aut defecisset legati tui conditionem, ut aut totum, aut nihil tibi debeatur: & iniuriam, & contra voluntatem testatoris existimabitur. Rursus parte deberi, rationi non congruit: quando necesse est totius legati conditionem, vel existisse, vel defecisse. Ergo per exceptionem doli mali tota ea res temperanda erit. Quare cum quis tale quid consequi velit, sic consequatur, si quo amplius legavi, vel legauero, quam per legem Falcidiam licebit tui quantum ad suppleendum quadrantem deduci oportet ex eo legato, quod Titio dedi, haeres meus

DAMNAS

Ad legem Falcidiam.

410

DAMNAS ESTO DARE.

¶ Vbi supra quae percipiuntur de quantitate legatae pendente conditio-
ne, debet in Falcidiam imputari: quod deest, ab omnibus legatis
pro rata suppletur. Bartolus.

Qui ducenta in bonis relinquebat, legauit mihi centum praesenti die, tibi equum centum sub conditione, post aliquantum temporis exiret conditio: ita tamen, ut ex redditu eius summae, quae tibi relicta est, non amplius quam viginti-quinque reciperem. Legis Falcidiae ratio ita habenda erit haeredi, ut viginti quinque conferre ei debeamus, & amplius fructus scilicet medij temporis, qui (verbi gratia) efficiantur quinque. Cum igitur triginta sint conferenda: quidam putant, quin adena ab utroque nostrum conferenda esse, quod minime verum est. licet enim eandem quantitatem acceperimus: manifestum tamen est, aliquanto vberius esse meum legatum. Quare statuendum erit, tanto minus in tuo legato esse, quantum ex fructibus eius haeres perciperit, secundum quod in proposita specie computationem ita iniuri oportet, ut ex septem partibus ego quatuor, tu tres conferamus: quandoquidem quarta pars amplius in meo, quam in tuo legato est.

¶ Legatum alimentarium defalcatur Falcidiam. Bartolus.

LXXXVIII.

MARTIANVS.

Diu Severus & Antoninus rescripserunt, pecuniam relictam ad alimenta puerorum, Falcidiae subiectam esse: & ut idoneis hominibus collocetur pecunia, ad curam suam renouaturum Praesidem provinciae. Diui Severus & Antoninus generaliter rescripserunt Bononio Maximo: vsuras praestaturum eum, qui frustrationis causa beneficium legis Falcidiae implorauit.

¶ Qui repudiat id quod quartam minuit, quartam non deducit. Bartolus.

LXXXIX.

FLORENTINVS.

Si haeres, cuius fideicommissum est, ut accepta certa pecunia, hereditatem restituat, à voluntate eius, qui testamentum fecit, discedat, & postea legis Falcidiae beneficio uti voluerit, et si non deat ei id, quo accepto hereditatem restitueretur rogatus est: tamen fideicommissum restituere cogi debet, quoniam quod ei paterfamilias dari voluit, legis Falcidiae commodum.

ff. 1)

Digestorum lib. XXXV.

modum prestat.

Qui falcidia imputatur quod iure hereditario capitur: sed in Trebellianica imputatur quicquid quocumque iure iudicio defuncti informiter capitur. id vero quod difformiter hoc est, partim iure hereditario, partim alio capitur: pro parte hereditaria tantum imputatur. Bartolus.

XC. MARTIANVS.

In quartam hereditatis, quam per legem Falcidiam heredes habere debet, imputantur res, quas iure hereditario capit, non quas iure legati, vel fideicommissi, vel implendæ conditionis causa accipit. nam hæc in quartam non imputantur. Sed in fideicommissaria hereditate restituenda, siue legatum datum est heredi, siue præcipere, vel deducere, vel retinere iustus est: in quartam id ei imputatur. pro ea vero parte, quam accipit à cohærede, extra quartam id est, quod à cohærede accipitur. Sed & si accepta pecunia hereditatem restituere rogatus sit: id, quod accipit, in quartam ei imputatur, ut diuus Pius constituit. Sed & quod implendæ conditionis causa fideicommissum heredi datur, in eadem causa esse admittendum, sciendum est. Si quid vero implendæ conditionis causa hæres accipiat legatariis in Falcidie computatione non prodesse. & ideo si centum prædium defunctus legauerit, si quinquaginta heredi legatarius dederit, centum legatari computationem fieri, & quinquaginta extra hereditatem haberi, ne in quartam ei imputentur.

Que legata facta à milite tempore militie non defalcantur si decedat in militia, vel post missionem à militia intra annum. secus si legata sint facta post missionem à militia uel etiam prius. si decedat post annum à die quo missus est à militia. Alexander.

XCI. MARCELLVS.

Si miles testamento facto partem dimidiâ hereditatis suæ tibi restitui iusserit, dei inde post missionem factis codicillis alterâ partem Titio restitui rogauerit: si quidem post annum missionis suæ decesserit, & tibi, & Titio hæres quartam partem retinebit: quia eo tempore testator decessit, quo testamentum eius ad beneficium principale pertinere defecerat. Si vero intra annum missionis decesserit, solus Titius deductionem quartæ partis patietur: quia eo tempore fideicommissum

Ad legem Falcidiam.

41

missum ei relictum est, quo testator iure militari testari non potuit.

Si hæres non grauatur ut hæres, sed ut alius commodum sentiens: falcidia non deducitur. Bar.

XCII. PAPINIANVS.

Acceptis à Mæuio centum, hereditatem Mæuio restituere, pecuniâque post mortem suam Titio dare rogatus est. Quamquam hæc centum quartam bonorum efficientiam propter sequens fideicommissum quartæ retentioni locus erit. tunc enim ex constitutione diui Adriani Falcidie satisfacit ea quantitas, cum apud hæredem remanet. sed Falcidiam patietur solus, cui hereditas relicta est. nam in centum, quæ mortis causa capiuntur, admitti Falcidia non potest. Planè si quis ita scripserit: **ACCCEPTIS CENTVM, PETO RESTITVAS HEREDITATEM**, neque personam dantis demonstrauerit, quasi retentam, & præceptam pecuniam, si quartæ sufficiat, inducere Trebellianum. **Q**ue legata non imputantur in falcidiam, nisi quo ad eum à quo percipiuntur. Bar.

XCIII. SCAEVOIA.

Filio & filia scriptis hæredibus, singulis certa prælegauit: sed longè minus filie, cui etiam domum obligatam prælegauit cum instrumentis, & quicquid ibi fuerit: & adiecit hæc verba: **SED EA CONDITIONE LEGO, VT QVICQID AERIS ALIENI IN EA DOMO ERIT, TITIVS LIBERTVS FILII MEI SOLVAT, ET SIT HIS VTRISQVE DOMVS COMMVNIS**. Quæsitum est, si filia legis Falcidie beneficio uti uolet, ad quartam retinendam, an ex hereditate, quæ ei relicta est, deducto ære alieno, eius, quod super fuerit, quartam consequi debeat? Respondit: iure quidem id postulaturam, verum non aliâs ea, quæ ei data sunt accepturam (si modo ea quartam suppleant) quam voluntati defuncti soluendum præstando pareret.

Quod ab hærede debebatur, defuncto computatur in patrimonio, & cadit in fideicommissum uniuersali, sicut cætera bona hereditaria. Alex.

XCIII. IDEM.

Marius uxoris res extra dotem constitutas administrauit: ff. iij. iur.

Digestorum lib. XXXV.

uit: eaque decedens ante rationem sibi redditam admini-
strationis, ex asse eundem maritum heredem reliquit: cū
que fidei commisisset, ut decem vncias filio communi, cū mo-
reretur, restitueret, duas autē vncias nepoti. Quæsitum est,
an id quoque, quod ex administratione rerum apud mari-
tum reledisse consisterit, cum cæteris pro rata decem vncia-
rum filio restitui debeat? Respondit: id, quod debuisset hæ-
reditati, in rationem venire debere.

**Hæres qui deducit sortem pro alimentis, cauere debet de ipsa
sorte restituenda mortuis alimentariis. Alexander.**

Filix, quam mater rogauerat, si impubes decessisset, resti-
tuere hereditatem Titio, patris legitimus hæres extitit. In
ratione legis Falcidie ponenda desiderat deduci sortes, ex
quarum vlturis alimenta impubes defuncta ex persona testa-
toris suæ pluribus debita præstitit. Quæsitum est, an si
eas deduxerit, cauere debeat, defunctorum alimentariorum
portiones pro modo sortium se restitutorum? Respondit:
debere cauere.

**Reus tenetur edere actionem aitori ad replicationem fundan-
dam. Bartolus.**

Post aditam hereditatem triennio exacto, legatariis hæ-
res legem Falcidiam opposuit. Idcirco, quod administratio
totelas testator, quantum ratio nondum reddita sit: & quod
neget tantū redigi ex nominibus posse, quantum in cautio-
ne deductū est. Quæsitum est, an rationis defuncti, & omniū
instrumentorum hereditariorū, & pupillariū rationū, lega-
tariis desiderantibus hæres describendi potestatem facere de-
beat, ne in potestate eius sit proferte, quod velit, & per hoc
in fraudē legatarij indecantur? Respondit: ad iudicis officium
pertinere, explorare ea, p. quæ probetur, quatenus sit in bonis,
XCV. IDEM.

Miles si dum paganus erat, fecerit testamentum, militie
tempore codicillos: lex Falcidia in codicillis locum
non habet, in testamento locum habebit.

Si cui plus, quàm per legem Falcidiam li-
cuerit, legatum esse dicatur. Titulus, III.

I. ULPIANVS.

SI CUI

Si cui plus, quàm per legem Fal. licuerit &c. 412

Si cui plus, quàm licuerit, legeretur, & dubitari iu-
ste possit, vtrum lex Falcidia locum habitura
sit, necne: subuenit Prætor heredi, vt ei legata-
rius satisfaceret, vt si apparuerit cum amplius lega-
torum nomine cepisse, quàm ex lege Falcidia
capere licebit: quanti ea res erit, tantam pecuniam det, do-
lusq; malus ab eo abfuturus sit. Neque interest, vtrum in pri-
mis tabulis hoc fiat, an in pupillaribus, an in vtriusq;. Etenim
legem Falcidiam semel esse admittendam, etiam si duplex sit
testamentum, iam conuenit contributis scilicet legatis, tam
his, quæ ab ipso pupillo, quàm his, quæ ab substituto impube-
re relicta sunt, & si non fuisset interposita stipulatio ex per-
sona pupilli, tutelar actio heredi pupilli aduersus tutorem
competit. Sed (vt Pomponius ait) & ipsi pupillo, & heredi
eius poterit committi stipulatio, quo casu vno eo Falcidia
incipit locum habere. De tutelæ quoq; actione idem scribit.

Marcellus ait: qui quadringenta in bonis habebat, impu-
berem filium heredem instituit, eique substituit Titium &
Seium. Si nihil à pupillo testator legauit, sed à Titio trecen-
ta: vtrum ducenta (inquit) præstabuntur, an centum quinquaginta?
nam trecenta nullo modo eum præstare. Mihi videtur
verius, non amplius eum parte sua erogare compelli: certè
nec minus. Secundum quod eueniet, vt nō soli committatur
stipulatio, sed omnibus heredibus interponenda sit. Sed cau-
sa cognita, Falcidia m locum habere, & legatorum modus fa-
cit, & æris alieni onus. Et si quidem euident res alienum est,
vel certum: facilis est computatio. Si autem adhuc incertum
est, quia fortè vel conditio eius pender, vel creditor litem cō-
testatus est, & necdum lis finita est: dubitabitur, quantum
legatariis debeatur, propter incertum. hodie tamen sub-
mile aliquid sit in fideicommissis. Cū dicitur lex Faldi-
dia locū habere, arbiter dari solet ad incundā quantitatē bo-
norum: tamen si vnus aliquid modicum fideicommissum perse-
quantur: quæ computatio præiudicare nō debet cæteris, qui ad
arbitriū immitti nō sunt. Solet tamen ab herede etiam cæte-
ris denunciari fideicommissariis, vt veniāt ad arbitriū, ibiq;
causam suam agant. plerunque etiam creditoribus, vt de ere-
dicto probent. habet tamen rationem in legatariis, item in
fideicommissariis: vt si offerat integrum, quod relictum est,
ff. iij. hères

Digestorum lib. XXV.

hæres desiderans cauere sibi hac stipulatione, audiatur. Si legata quædam presenti die relicta sunt, quædam sub conditione: interponenda erit ista stipulatio propter legata conditionalia: dummodo ea legata, quæ presenti sunt, integra soluantur. Iulianus denique scribit, si purè & sub conditione legata fuerint: an existente conditione lex Falcidia locum habeat: non aliter legatorum, quæ purè data sunt actio- nem dari debere, quàm si cautum fuerit hæredi, quanto amplius, quàm per legem Falcidiam licuerit, ceperit, reddi.

Idem Iulianus scribit: eum, cui quadrans sub conditione, & dodrans purè legatus est: cauere debere, quanto amplius, quàm per legem Falcidiam liceat, ceperit, reddi. Hæc stipulatio ideo locum habet, quia et si repeti potest id, quod solutum est: tamen fieri potest, ut non sit soluendo is, cui solutum est, ac per hoc pereat quod datum est. In mortis causa quoque donationibus potest dici, hanc stipulationem esse interponendam.

Verbum, amplius, quandoque totum continet, ut.

Hæc verba stipulationum. QVOD AMPLIUS LEGATORVM NOMINE CEPERIT, QVAM EX LEGE FALCIDIA CAPERE LICEBIT: non tantum eum comprehendunt, qui amplius accepit, quàm ei Falcidia permisit, ut reddat partem hanc, & habeat partem: verum etiam eum, qui totum debet restituere. Etenim sciendum est, legem Falcidiam interdum partem eius, quod datum est, interdum totum reuocare. Cum enim habita ratione æris alieni, Falcidia incatur: plerumque euenit, ut emer gente debito, vel conditione æris alieni existente, totum quod legatum est, exhauriatur. Sed & libertatum conditio interdum existens, efficit legatum omnino non deberi: quippe cum habita ratione libertatum, & deductis preciiis eorum, tunc demum legatorum incatur ratio. In quibusdam autem testamentis Falcidia quidem locum non habet: verum tamen ita obseruatur, ut licet quadrantem hæres non retineat, tamen hæcenus legata debeantur, quatenus patrimonij vires sufficiunt: utique deducto ære alieno, item deductis preciiis eorum, qui libertatem in testamento vel directâ, vel fideicommissariam acceperunt. Sed & legatario cauendum est, à quo fideicommissum relinquatur.

¶ ubi

Si cui plus, quàm per legem Fal. licuerit &c. 413

¶ ubi in alio iure hæres quartam detrahit, cessat Falcidia. vel aliter non debent detrahi duæ quartæ, ut.

Interdum non legis Falcidiæ, sed etiam alterius legis in hac stipulatione ratio facienda est: ut puta si patronus ex asse hæres institutus sit, & purè quinquies legatus sit, & sub conditione aliquid supra debitam patrono partem, nam in hunc casum ratio facienda est illius legis, quæ patronos vocat, non legis Falcidiæ. Si res, quæ legata est, apud legatarium interierit: probandum est, exceptione succurri ei, qui promissit:

II. PAPINIANVS.

ETiam si, quanti ea res sit, promissit:

III. VIPIANVS.

Nisi dolo ipsius aliquid factum sit, tunc enim etiâ ex doli clausula, quæ in ista stipulatione continetur, tenebuntur: & replicatione repelli poterit. Hæc cautio quæ propter legem Falcidiam interponitur, fideiussorum habet præstationem. Si in plures dies pecunia legata est, cum certum sit, legem Falcidiam locum habere: nõ stipulationi, sed computationi locum esse Pedius ait: ut æstimetur, quati sit, quod in diem legatum est: & tantum credatur legatum esse, quantum efficiat æstimatio, ut pro modo eius ex omnibus legatis statim legis Falcidiæ ratio habeatur. Quoties futurum est, ut palam sit, & ante diem venientem iam Falcidiam locum habere: toties computatio eius sit. Nam si conditio in mora est: expectabimus conditionem quoad existat. Si autem dies superest: iam hic intercapedinis temporis habita ratione atque æstimatione, sic de Falcidia disputabimus, & committi stipulationem dicemus.

¶ In legatis minutis causa alimentorum, non præstatur hæc cautio. Bartolus.

Quamvis autem omnes legatarij & fideicommissarij necesse habeant hac stipulatione cauere, tamen quibusdam remitti diui fratres rescripserunt: ut puta hijs, quibus minuta alimenta sunt relicta. Pompeij enim Faustina rescripserat sic, Non eandem causam esse decem aureorum, quos annuos tibi testamento Pompeij Crispini patronæ tuæ relictos proponis, atque fuit alimentorum & vestiarij libertis relictorum: quibus propterea cautionis onus remittendum existimauimus. Item sciendum est, fiscum hanc cautionem non pati: sed

Digestorum lib. XXXV.

sed perinde conveniri posse, ac si cauisset. Ceteros autem cui iuscuque dignitatis sint (licet etiam legata perceptorint) cōpelli debere ad cauendum, diuus Pius rescripsit. ex quo rescripto etiam illud accipimus, quod etiam post soluta legata voluerit stipulationem interponi. Si legatarius hæredi, qui controuersiam hereditatis patitur iam, vel sperat, de restituendo legato sibi præstito cauerit, & euicta hereditas sit, sed negligentia, vel dolo eius, qui legatum præstitit: dicemus non committi stipulationem, propter viri boni arbitrium, quod inest huic stipulationi. Item si ipse, qui præstitit legatum, ex alia causa sibi euicerit, vtpotâ, quia inuenitur sequenti testamento hæres scriptus, in quo legatum iste legatarius nō acceperat: dicemus committi stipulationem propter viri boni arbitrium. Et generaliter ubique hæreditatem, vel quantitatem, vel emolumentum præstitit is, qui hæc stipulatione sibi prospexerat: dicendum est, ibi committi etiam, si modo culpa absit ab eo, qui stipulatus est. Quæsitum est, an & sepius committatur? Et placet, etiam sepius eam committi, si per partes ablata sit hereditas.

¶ Næc cautio debet interponi nedum ante legatum solutum: sed etiam postea si ommissa fuerit.

Si legatum fuerit præstitum ante interpositam hanc stipulationem: an condici possit, vt cautio ista interponatur? Mouet questionem, quod ea, quæ per errorem ommissa vel soluta sunt, condici possunt. Et hic ergo quasi plus solutum videtur, ex eo, quod cautio intermissa est. Et ait Pomponius, conditionem interponendæ satisfationis gratia cōpetere. & puto hoc, quod Pomponius ait, probandum utilitatis gratia.

III. PAVLVS.

Hæc autem satisfactio locum habet, si iusta causa esse videbitur. Nam iniquum erat, omnimodo cauere, nondū illata controuersia litis: cū possint ei iustoriæ minæ fieri, idēque eam rem Prætor ad cognitionem suam renocat. Si dno ex testamento hereditatem insolidum sibi vendicent, fortē quod eiusdem nominis sinteam in possessorem, quā in petitorē competunt actiones, & creditoribus, & legatariis.

¶ Ista cautio debet præstari quando recipientis interest. Bar.

Hæc cautio vique necessaria est, si quis pecuniam suam soluat, vel suam rem tradat. Si verò pecuniā soluat hereditariam

Si cui plus, quā per legem Fal. licuerit &c. 414

riam vel rem tradat: quidam non putāt cauendum: quia nec teneri possit eo nomine victus, cum non possideat, vel dolo fecerit, quod minus possideat. Hoc si ante mortem controuersiam soluat, quod si postea, tenebitur culpe nomine. Sed cum de nomine inter duos questio est, nunquid nō sit cauendum ei, qui hereditariam rem tradat: quia omnimodo vnus liberatur, quemadmodum si res alicuius hereditarium soluat? Sed si petitor suam pecuniā soluat, aut tradat rem suam non habet unde retineat, & ideo necessaria est ei cautio.

¶ Legatarius debet cauere hæredi, & fideicommissarius legatario, vel fideicommissarius hæredi causa evitandi euictus. Bar.

V. MARCELLVS.

Videamus, an stipulatio QVO ANTIQVE CEPERIT, QUAM PER FALCIDIAM LICERIT, PARITADVERSUS eum non sufficiat, qui legatū alij restitueret ex fideicommissi causa debet. Sufficiet autem dici, quasi nihil ei fideicommissum esset. Cauebit autem soli legatario & is, qui fideicommissum accipiet: nisi forte malit legatarius circumuolutus sublatō hæredi cauere. Sed & legatario prætereā cauendum est: si (vt plerumque æquum est) pro rata ex fideicommissio retinere ei concedendum est: quāvis tantum ex legato apud eum sit remansurus, vt sufficere possit ad præstandum fideicommissum.

¶ Si qui non potest satisfacere, remittitur satisfactio. Bar.

VI. CALLISTRATVS.

Quoniam nō facile satisfationem offerre legatarius, vel fideicommissarius possit: & futurum sit, vt propter hoc a petitione liberalitatis ex testamento summoveatur: nunquid onus satisfationis remittendum ei erit? Quod videtur adiutari rescripto diui Commodi, in hæc verba: Is, cuius de ea re notio est, aditus si compererit, idē cautionem à te exigī, vt à fideicommissi petitione auertaris: onus satisfationis tibi remitti curabit.

¶ Meris executor non tenetur hæredi cauere. Bar.

VII. PAVLVS.

Diuus Pius ab eo, qui annua legata percipere ad distribuendum iussus erat, vetuit cautionē exigī CESSANTIVM PARTES REDDI: nisi aperte cauere iussus esset.

Digestorum lib. XXXV.

VIII. MARTIANVS.

Si hæres partem bonorum, vel etiam vniuersa bona dela-
ta ad fiscum diceret, constaret autem de fideicommissio:
decreum est, vt petitori cauenti **EVICTA HÆREDI-
TATE RESTITUTI**, soluerit.

Cautio usufructu finito rem restitui, debet interponi ei ad quem
pertinet proprietas, non hæredi tantummodo. **Bar.**

IX. IDEM.

Si non in controuersia sit proprietas, sed usufructus (po-
test enim rei, cuius proprietas Titio legata est, usufructus
alij legari) tunc de eo restituendo non hæredi, sed Titio ca-
ueri debet. Interdum, & si ab hærede legatur usufructus Ti-
tio, cauendum est: veluti si detracto usufructu proprietas ei le-
gatur, usufructus Seio. Quid enim attinebit hoc casu hære-
di caueri, ad quem emolumentum intercedentis usufructus
non sit spectandum: Verum si usufructu Seio legato, proprie-
tas Titio legatur, vt cum ad Seium pertinere defierit, ha-
beat proprietatem: tunc hæredi caueri oportebit à fructua-
rio, ab hærede autem Titio: quia non sit certum, usufructu
intercepto, ad Titium proprietatem reuerturam.

Digestorum seu pandectarum

Liber. XXXVI.

Ad senatusconsultum Trebellianum.
Titulus I.

Traita restitutione fideicommissi vniuersalis, transeunt adiones
& iura ad iure & passim in fideicommissarium: & hæredi & con-
tra hæredem paratur exceptio. **Alex.**

I. **VLPIANVS.**

EXPLICIT

Ad senatusconsultum Trebellianum. 415

EXPLICITO TRACTA-
tu, qui ad fideicommissa sin-
gularum rerum pertinet: trans-
camus nunc ad interpretatio-
nem senatusconsulti Trebel-
liani. Factum est enim sena-
tusconsultum temporibus Ne-
ronis octauo calendas Septe-
mbris, Aneo Seneca, & Tre-
bellio Maximo Consulibus,
cuius verba hæc sunt: **C. V. M.**

**AVTEM ESSET AE-
QUISSIMUM, IN OMNIBVS FIDEICOMMISS-
SARIIS HÆREDITATIBVS, SI QVA DE
HIS BONIS IUDICIA PENDERENT, EX HIS
EOS SVBIRE, IN QVOS IVS PRVCTVSVQVE
TRANSFERRETVR, POTIVS QVAM QVIVM
PERICVLOSAM ESSE FIDEM SVAM: PLACVIT
ET ACTIONES, QVAE IN HÆREDES HÆRES-
DIBVSQVE DARI SOLENT, HAS NEQVE IN
EOS, NEQVE EIS DARI, QVI FIDEI SVAE COM-
MISSVM (SICVTI ROGATI ESSENT) RESTI-
TUERENT, SED EIS, ET IN EOS, QVIBVS EX
TESTAMENTO FIDEICOMMISSVM RESTI-
TVTVM FVISSET: QVO MAGIS IN RELIQVVM
CONFIRMETVR SVPRIMAE DEFVNCTO-
RYM VOLVNTATES. CENSERVNT.**

Per hoc senatusconsultum prouisum est hæredi pariter & fidei-
commissario. **Alex. & Bar.**

Sublata est hoc senatusconsulto dubitatio eorum, qui ad-
ire hæreditatē recusarent, seu metu litium, seu prætextu me-
tus. Quamquam autē senatusconsultū subuentū voluit hæ-
redibus: subuenit tamen & fideicommissario. Nam in eo,
quod hæredes si conveniantur, exceptione vti possunt: hære-
dibus subuentum est. in eo vero, quod si agant hæredes, repel-
luntur per exceptionem, quodque agendi facultas fideicom-
missariis competit: proculdubio consultum est fideicommis-
sariis.

Senatusconsultum locum habet siue ex testamento siue ab inte-
stato

Digestorum lib. XXXVI.

Quia sit rogatus de hereditate restituenda, item locum habet in testamento filiusfamilias, & in eo qui est heres de iure civili vel proutorio, alex.

Hoc autem senatusconsultum locum habet, sine ex testamento quis heres sit, sine ab intestato, rogatusque sit restituere hereditatem. In filij quoque familias militis iudicio, qui de castrensi peculio, vel quasi castrensi testari potest, senatusconsultum locum habet. Bonorum quoque possessorum vel alij successores ex Trebelliano restituere poterunt hereditatem.

¶ Fideicommissarius restituendo secundo fideicommissario in eius actiones transfert, nar. & alex.

De illo quaeritur, an is, cui ex causa fideicommissi restituta est hereditas ex Trebelliano senatusconsulto, ipse quoque restituendo ex eodem senatusconsulto transferat actiones. Et Iulianus scribit, etiam ipsum transferre actiones, quod & Martianus probat, & nobis placet.

¶ In fideicommissarium patris, cui facta est restitutio, insolvidum transeunt actiones, quae ipso iure transibant in alium fideicommissarium conditione existente, nar.

Sed & quoties qui rogatus est duobus restituere hereditatem, alteri pure, vel in diem, alteri sub conditione, suspectam dicitur ei, cui erat rogatus pure, vel in diem restituere, interim universam hereditatem restitui. Senatus censuit, eam autem extiterit condicio, si velit alius fideicommissarius partem suam suscipere, transire ad eum ipso iure actiones.

¶ Sine rogatus heres, sine pater vel dominus vel administrator hereditas: locus est senatusconsulto, nar.

Si filio vel seruo herede instituto, rogatusque restituere hereditatem, dominus vel pater restituat ex Trebelliano transferuntur actiones, quod est etiam, si suo nomine rogatus sine restituere. Idem & si ipsi filio pater rogatus sit restituere hereditatem. Sed & si tutor, vel curator adolescentis, vel furiosi rogatus sit restituere hereditatem: sine dubio Trebelliano locus erit.

¶ Pupillus non potest restituere tutore hereditatem eo, auctoritate sed aditus suo curatoris fideicommissarius eius non est necessarius, nar. & alex.

Fuit quaesitum, si ipsi tutori rogatus sit restituere pupillus, an ipso

Ad senatusconsultum Trebellianum. 418

an ipso auctore restitutionem facere possit. Et est decretum a dno Scuro, non posse tutori se auctore restitui hereditatem: quia in rem suam auctor esse non possit. Curatori tamen adolescentis ab adolescente poterit restitui hereditatem: quoniam necessaria non est curatoris auctoritas ad restitutionem.

¶ Collegium potest gravari ut restituat hereditatem non de collegio, alexander.

Si autem collegium vel corpus sit, quod rogatum est restituere: decreto eorum, qui sunt in collegio vel corpore, in singulis (inspecta eorum persona) restitutionem valere, nec enim ipsi sibi videtur quis horum restituere.

¶ Res quae remanent apud heredem, estimantur cum qualitatibus suis, nec cautio interponitur, nar.

Si heres percepto fundo rogatus sit hereditatem restituere: ex Trebelliano senatusconsulto restituere hereditatem. Nec multum facit, si fundus piguori datus est. Neque enim res alieni personalis actio fundum sequitur: sed eum, cui hereditas ex Trebelliano senatusconsulto restituta est, sed cautum est heredi a fideicommissario, ut si forte fundus fuerit evictus, a creditore habeat cautum. Iulianus autem cautum non putat, sed aestimandum fundum, quanti valeat sine hac cautione, hoc est, quantum vendere possit sine cautione, & si possit tanti vendere non interposita cautione, quantum facit quarta pars bonorum: ex Trebelliano transmissas actiones: si minoris, retento eo, quod deest, similiter ex Trebelliano restitutionem fieri, quae sententia multas quaestiones dirimit.

¶ Heres hereditatem restituens extra quantitate retenta sibi nomine quotiens, tenetur legatariis in eo quod habet ultra quartam, si a fideicommissario legata exigi non possint, nar.

Si is, qui quadringenta in bonis habebat, trecenta legaverit, & deductis ducentis rogaverit heredem. Scio restituere hereditatem: an trecentorum onus fideicommissarius sobeat, an vero haecenus, quatenus ad eum ex hereditate pervenit Iulianus ait, competere quidem adversus eum trecentorum petitionem: non autem amplius, quam in ducenta actionem adversus fideicommissarium datorum, id heredem autem centum. Et mihi videtur vera esse Iuliani sententia, ne damnum fideicommissarius sentiat ultra, quam ad eum ex hereditate quid

Digestorum lib. XXXVI.

quid peruenit. Neminem enim oportet plus legati nomine prestare, quam ad eum ex hereditate peruenit, quanuis Falcidia cesset, vt rescripto diui Pij continetur.

Cicet Falcidia non detrahatur, attamen non tenetur quis ad legata ultra vires hereditarias: & fideicommissarius non detrahatur quartam, nisi haeres in eum liberalitatem exercuerit. Bartolus & Alexander.

Denique nec ex militis testamento plus legatorum nomine praestatur, quam quantitas est hereditatis a re alieno deducto: nec tamen quartam retinere fideicommissario permittitur. Inde Neratius scribit: si haeres rogatus restituere totam hereditatem, non deducta Falcidia, rogato & ipso alij restituere, restituat: non utrique debere cum detrachere fideicommissario secundo quartam: nisi liberalitatem tantum ad priorem fideicommissarium haeres voluit pertinere.

Chaeres apud quem remanet dimidia hereditatis sub nomine quotae, conuenitur ad legata in eo quod habet ultra quartam. Alex.

Si quadringenta habens, ducenta legauerit Titio: & partem dimidiam hereditatis Sempronio restituere rogauerit: ex Trebelliano restitutionem faciendam Iulianus ait, & legatorum petitionem scindi: sic, vt centum quidem petantur ab haerede: centum vero alia legatarius à fideicommissario petat. Quod ideo dicit Iulianus, quoniam secundum hanc rationem integram quartam habet, id est, centum integra.

Cui haeres restituit hereditatem detracta certa quantitate quae ad quartam tantum sufficit legatariis non tenetur. Bar.

Idem Iulianus scribit: si is, qui quadringenta in bonis habebat, trecenta legasset & deductis centum, rogasset haereditatem Sempronio restituere: debere dici deductis centum restituta hereditate, legatorum actiones in fideicommissarium dari.

Legata particularia in computatione legis Falcidiae contrahuntur. cum fideicommissum inuenerit: quod aestimatur quantum superest in hereditate deductis legatis. & fideicommissarius non tenetur ad legata in plus quam tenetur haeres. Bar.

II. CIIVS.

Qui quadringenta reliquit, Titio trecenta legauit. haereditas fidei commissit, vt tibi hereditatem restitueret: isque suspectam iussu Praetoris adiit, & restituit. Quae reba-

tur,

Ad senatusconsultum Trebellianum. 417

tur, quid legatario dare deberet? Dicendum est, quia praesumptum est, voluisse testatorem cum onere legatorum fideicommissum restituere: tota trecenta te dare Titio debere. Nam haeres hic rogatus intelligi debet, vt te suo loco constituat: & quod haeres perfunctis omnibus hereditariis muneribus, id est, & post legatorum donationem reliquum habiturus foret, si non esset rogatus & tibi restituere hereditatem, id tibi restituat. Quantum ergo haberet? nempe centum. * Haec vt tibi daret rogatus est. Itaque sic incunda est legis Falcidiae ratio, quae vt si haeres trecenta Titio dare damnatus, tibi centum dare damnavit sit. Quo euenit, vt si hereditatem sua sponte adisset, daret Titio ducenta viginti quinque, tibi septuaginta quinque. Non ergo plus Titio debetur, quam si iniussu Praetoris adita hereditas foret.

Legata particularia contrahuntur cum fideicommissum inuenerit: quod tantum aestimatur quantum ualet tota hereditas non deductis legatis: & in tantum tenetur fideicommissarius ad legata in quantum teneretur haeres si sponte adisset. Bartolus.

III. VLPIANVS.

Marcellus autem apud Iulianum in hac specie ita scribit: si ad haereditis onus esse testator legata dixerit, & haeres sponte adiit hereditatem: ita debere computationem Falcidiae iniiri, ac si quadringenta per fideicommissum essent relicta, trecenta vero legata: vt in septem partes trecenta diuidantur, & ferat quatuor partes fideicommissarius, tres partes legatarius. Quod si suspecta dicta sit hereditas, & non sponte haeres adierit & restituerit: centum quidem de quadringentis, quae habiturus est haeres, residuunt apud fideicommissarium: in reliquis autem trecentis eadem distributio fiet, vt ex his quatuor partes habeat fideicommissarius, reliquas tres legatarius. Nam iniquissimum est, plus ferre legatarium ideo, quia suspecta dicta est hereditas, quam latius esset, si sponte adita fuisset. Quod autem in suspecta hereditate dictum est, hoc idem dici potest in his testamentis, in quibus lex Falcidia locum non habet: in militis dico, & si qui sunt alij.

Crogatus restituere hereditatem deductis legatis, quartam detrahatur tam de hereditate quam de legatis. Alexan.

Item Pomponius scribit: Si deductis legatis restituere quis hereditatem

Digestorum lib. XXXVI.

hereditatem rogetur, quæsum esse, vtrum solida legata præstanda sint, & quartam ex solo fideicommissio detrahere, an verò & ex legatis & fideicommissis quartam detrahere, possit. Et refert Aristonem respondisse, ex omnibus detrahendam, hoc est, & ex legatis & ex fideicommissis.

¶ Res subiecta restitutioni fideicommissi possint usque ad quartam alienari, & in Trebellianicam computari. Alex.

Res, quæ ab hærede alienatæ sunt, in quartam imputantur hæredi.

¶ Si aliquis primo legat, postea rogat: legata veniunt in fideicō. missio, si hereditatis non est facta mentio. Bartolus.

Quidam liberis suis ex disparibus partibus instituit, datis præceptionibus sic, ut ipse maximam partem patrimonij inter liberos ita diuisisset: rogavit eum, qui sine liberis decederet, portionem suam fratribus restituere. Imperator noster rescripsit, præceptiones quoque fideicommissio contineri: quia non portionem hereditariam, testator commemorasset, sed simpliciter portionem, in portionem autem & præceptiones videri cecidisse.

¶ Si hereditas ob hæredis culpam confiscatur, fiscus portionem retinet: & residuum fideicommissario restituit. Alexan.

Si is, qui rogatus fuerat hereditatem restituere, ante questionem de familia habitam, vel tabulas aperuerit, vel hereditatem adierit vel quid eorum, quæ senatusconsulto prohibentur, fecerit, ac per hoc publicata fuerit hereditas: fiscus cum suis oneribus hereditatem acquirit, quare commodum quartæ, quod erat habiturus hæres institutus, id ad fiscum pertinet, & ex Trebelliano actiones transeunt. Sed & si quis prohibuerit testamentariū introducere, vel testes convenire, vel mortem testatoris non defenderit, vel ex alia causa hereditas fisco vindicata est: equè quartæ quidem commodum ad fiscum pertinebit, dodrans verò fideicommissario restituetur.

¶ Hæres potest cogi adire & restituere: nec est querenda causa, quare adire recusat. Bartolus.

IIII. IDEM.

¶ Via poterat fieri, ut heres institutus nollet adire hereditatem, veritus, ne damno afficeretur: prospectū est, ut si fideicommissarius diceret suo periculo adiri, & restitui sibi velle: cogatur hæres institutus à Prætoribus adire, & restituere.

Ad senatusconsultum Trebellianum.

418

statuere hereditatem. Quod si fuerit factum, transeunt actiones ex Trebelliano: nec quartæ commodo hæres in restitutione vitetur. Nam cum alieno periculo adierit hereditatem, merito omni commodo arcebitur. Nec interest, soluendo sit hereditas, necne. Sufficit enim recusari ab hærede instituto, neque illud inquiritur, soluendo sit hereditas, an non sit. Opinio enim, vel metus, vel color eius, qui noluit adire hereditatem, inspicitur, non substantia hereditatis, nec immerito. Non enim præscribi hæredi instituto debet, cur metuat hereditatem, vel cur nolit: cum variæ sint hominum voluntates, quorundam negotia timentium, quorundam vexationem, quorundam æris alieni cumulum (tamen si locuples videatur hereditas) quorundam offensas vel invidiam, quorundam gratificari voluntium his, quibus hereditas relicta est, sine onere tamen suo.

V. MARTIANVS.

¶ Sed & qui magna præditus est dignitate vel autoritate, hærenarij, vel eius mulieris, quæ corpore quæsum fecit, hereditatem restituere cogetur.

¶ Excusationis declaratio potest fieri per nuncium, & per epistolam: & decretum conditionis contra absentem interponi potest. Alex.

VI. VLPIANVS.

¶ Excusare autem non tantum præsentem, sed etiam absentes, vel per epistolam possunt. Nam etiam adversus absentes postulant decretum: siue certior sit eorum voluntas, qui recusant adire & restituere hereditatem, siue incerta, adeo præsentia eorum non est necessaria.

¶ Precedentes ab intestato & sui cognati adire & restituere.

Memnisse autem oportebit, de hærede instituto Senatū loqui. Ideo quoque tractatum est apud Iulianum, an in intestatis locum habeat. Sed est verius, eoque iure vrimur, ut hoc senatusconsultum ad intestatos quoque pertineat, siue legiti- mi, siue honorarij sint successores. Sed & in filio, qui in potestate est, hoc senatusconsultum locum habet, & in ceteris necessariis: ut à Prætoribus compellantur immiscere se hereditati: sic deinde restituere, quod si fecerint, transulisse videbuntur actiones. Si fisco vacantia bona deferantur, nec velit bona agnoscere, & fideicommissum restituere: equissimum erit, quasi vendicaverit, sic fisco restitutionem facere.

SS ij

Digestorum lib. XXXVI.

facere. Item si municipales hereditatem suspectam dicant heredes instituti: dicendum erit, cogi eos agnoscere hereditatem, & restituere. Idem quoque erit & in collegio dicendum.

In potestate substituti iudgariter & per fideicommissum est agnoscere ex substitutione iudgari uel fideicommissaria. Alexander.

Titius heres institutus, Sempronio substituto, rogatus est ipsi Sempronio hereditatem restituere. Institutus suspectam dicebat hereditatem. Queritur, an cogendus sit adire & restituere hereditatem? Et deliberari potest. Sed verius est, cogendum eum: quia interesse Sempronij potest, ex institutione, quam ex substitutione habere hereditatem, forte legatis, vel libertatibus onerata substitutione. Nam & si legitimus heres fuerit is, cui fideicommissaria hereditas relicta est: idem dicitur.

Pro loco & tempore, quo testator iussit restitui, debet hereditas restitui si fieri potest: alias poterit restitui alio loco & tempore, si fuerit dies certa: sed ante diem incertam uel conditionis eventum restitutione facta non transeant actiones ex Trebelliano. Alex.

Si quis alio loco restituere hereditatem iussus sit, & suspectam eam dicat: Iulianus scribit, cogendum eum, similemque esse ei, qui in diem rogatus est restituere.

VII. MARTIANVS.

Sed sciendum est, impendiorum quoque, quæ ad iter explicandum necessaria essent, rationem haberi debere. Nam si ita institutus est, si Titio decem dedisset: non aliter cogetur, quam si ei pecunia offeratur. Sed & salutis ac dignitatis ratio habenda erit. Quid enim, si morbo adplicitus, Alexandriam iussus sit adire, vel nomen vespillonis testatoris ferre.

VIII. PAVLVS.

De ætate quoque, & iure, id est, liceatne ei eo ire, necne, æstinabitur.

IX. ULPIANVS.

Sed & si alio loco iussus sit adire, & Reipublice causa absit: quæ cogendum adire hereditatem & restituere Iulianus ait, ubi abest. Planè si quis petierit ad deliberationem tempus, & impetrauerit: deinde post tempus deliberationis adierit & restituerit hereditatem: non videtur coactus hoc fecisse. Nec enim suspectam coactus adiit, sed sponte post deliberationem.

Ad senatusconsultum Trebellianum. 419

deliberatione. Quòd si suspectam dicit, profiteri debet, non sibi expedire adire hereditatem: neque hoc dici oportere, non esse soluendo: sed profiteri eum oportet & quòd non putat sibi expedire hereditatem adire. Si quis sub conditione fuerit heres scriptus, pendente conditione nihil agit, tametsi paratus sit restituere hereditatem.

X. CAIVS.

Sed & si ante diem, vel ante conditionem restituta sit hereditas, non transferuntur actiones: quia non ita restituitur hereditas, ut testator rogauit. Planè postea, quam extiterit conditio, vel dies venerit, si rata habeat restitutionem hereditatis: benignius est, intelligi tunc translatas videri actiones.

Heres non potest cogi adire, nisi omne damnum quòd timet sibi faciat, vel a Prætoris remittatur. Bartolus.

XI. ULPIANVS.

A pud Iulianum relatum est, si legatum fuerit heredi instituto relicto, si heres non erit: & ob hoc suspectam dicat hereditatem, ne perdat legatum: offerri ei oportere quantitatem legati à fideicommissario: deinde cogendum. Nec illud admittit Iulianus, ut quasi hereditatem non adiisset, sic legatum à cohærede petat, adiit enim. sed magis arbitrat, à fideicommissario ei præstandum. Sed etsi quid aliud sua interesse dicet: non cogetur adire, nisi ei damnum, vel lucrum fideicommissi faciat, vel à Prætoris onus remittatur quòd recusat.

Ad confirmationem tacite iudgaris requiritur aditio ex testamento paterno. Bartolus.

Idem Iulianus ait: si duo fuerint à patre instituti cum filio eius impubere, & iidem substituti filio: sufficere ei, qui fideicommissum in secundis tabulis accepit, vnum ex hereditibus institutis cogere adire patris hereditatem. Hoc enim facto, confirmatque patris tabulis poterunt ex substitutione ambo cogi adire & restituere hereditatem.

Coactus adire & restituere, si actiones in fideicommissarium non transferantur, perinde non tenetur ac si non adiisset, Bartolus.

Verum autem præsentem, an etiam absentem restitui possit procuratore aduente Prætoris, videndum est. Ego puto, absente quoque fideicommissario cogi posse heredem institutum adire & restituere: nec veteri herede oportere, ne forte in dano morietur.

gg ij mortur.

Digestorum lib. XXXVI.

moretur. Potest etenim ei per Prætores succurri: siue cuncti ei fiat, siue non: & ante decesserit fideicommissarius, quam ei restituatur hereditas. Est enim huius rei exemplum, capere ex rescripto diui Pij in specie huiusmodi: Antistia decedens Titium heredem instituit, & libertatem dedit Albinae directam, eique filiam per fideicommissum reliquit: rogauitque, ut filiam manumitteret. sed & Titium rogauit, ut manumisset Albinae filie restitueret hereditatem. Cum igitur Titius suspectam diceret hereditatem, rescriptum est à diuo Pio, cōpellendum eum adire hereditatem: quo aduente, Albinae cōpetituram libertatem, eique filiam tradendam, & ab ea manumittendam, tutoremque filie manumissæ dandum: quo auctore restitueretur hereditas filia: statim: quanuis sic fuisset ei rogatus restituere, cum nobilem ætatem complexer. Cum autem possit (inquit) euenire, ut ante decedat ea, cui fideicommissaria libertas & hereditas relicta est, nec oporteat damno affici eum, qui rogatus adiit hereditatem: remedium dedit, ut si quid horū contigerit, perinde permittantur venundare bona Antistia, ac si hæres ei non extitisset. Cum igitur demonstrauerit diuus Pius succurri hæredi instituto, qui cōpulsus adiit: dici potest, etiam in cæteris causis exemplum hoc sequendum, ut (sicubi euenierit) restituatur fideicommissaria hereditas ei, qui cōpulsus adire & restituere hereditatem sibi.

XII. PAULVS.

Sed cum ab hærede pro parte instituto fideicommissa hereditas sub conditione relicta esset: Imperator Titus Antoninus rescripsit, non esse locum constitutioni suæ: neque pupillum extra ordinem iuuandum: præsertim si nouum beneficium cum alterius iniuria postularetur.

XIII. VLTIANVS.

Ille, à quo sub conditione fideicommissum relatum est: causari quid non poterit, ne conditio deficiat, & hæreat actionibus: cum nullum damnum sit futurum secundum ea, quæ ostendimus. Iam igitur non desideratur hæredis præsentia.

Qui summaris controuersis non admittitur exceptio quam proponere expientis non inter est: secus si inter sit: nisi requirat aliter: & iudicem: quo casu in aliud iudicium reservatur. Alex.

Si de testamento aliquid queratur, hæres non debet audiri, si

Ad senatusconsultum Trebellianum. 420

ri, si suspectam sibi hereditatem dicat. Nam & si maxime dicatur, vel ius testandi non habuisse eum, qui testatus est, vel de viribus testamenti, vel de sua conditione non erit audiendus. Quid ergo, si de viribus fideicommissi tractetur? Hæc questio à Prætores prætermittenda non erit. Sed quid, si fideicommissarius dicat, Adeat prius, & sic de hoc queratur? Credo interdum audiendum fideicommissarium, si cognitio prolixior tractatum habeat. Finge enim verba fideicommissi de longitudo petenda, & iustam deliberatione de quantitate fideicommissi incidere. Dicendum erit, compellendum eum adire, ne prius hæres decedens fideicommissarium decipiat.

Maiores minorem cogere potest, non contra: par uero in parem non habet imperium: nec aliquis in seipsum. Alex.

Tempestiuum est requirere, per quem quis cogatur adire & restituere hereditatem: veluti si Prætor aut Consul fuerit hæres institutus, suspectamque hereditatem dicat, an cogi possit adire & restituere? Et est dicendum, Prætores quidem in Prætores, vel Consules in Consules nullum imperium habere. Sed si iurisdictioni se subiciant, solet Prætor in eos ius dicere. Sed & si ipse Prætor hæres institutus suspectam dicat, ipse se cogere non poterit: quia triplici officio fungi non potest, suspectam dicentis, & coacti, & cogentis. Sed in his omnibus casibus, atque similibus principale auxilium implorandum est.

Uilius familias potest cogere patrem adire & restituere. nam, si quis filius familias sit, & magistratum gerat: patrem suum, in cuius est potestate, cogere poterit suspectam dicentem hereditatem adire & restituere.

XVIII. HERMOGENIANVS.

Nam quod ad ius publicum attinet, non sequitur ius potestatis. Etiam post repudiationem cogitur quis adire, nisi bona sint uendita. Bartolus.

Sed & qui repudiavit hereditatem, cogetur adire & restituere ipsam hereditatem, si iustæ causæ allegentur. Planè si bona uenerint, non oportet Prætores, ne pupillum quidem restituere, nisi ex causa, ut diuus Pius rescripsit. Si quis cōpulsus adierit hereditatem ex testamento, quod secundas tabulas

† Nam ut ait Vale. Maxi. lib. 2. c. 1. Publica in ista tutela, priuata pietate potiora sunt. Vbi & Q. Fab. b. l. eiusque filii ad hanc sententiam spectans memora- bile exem- plū. p. p. nit. id ipsū & Plutar. in Apoll. Roma.

gg. iij. bulas

Digestorum lib. XXXVI.

bulas habebat: quæsitum est, an per aditionem & tabulæ secundæ firmarentur, quod videantur euuuisse, non adita patris hereditate: Et Iulianus libro decimo quinto scribit, & sequentes tabulas confirmari, quæ sententia verissima est. Nemo enim dubitat, etiam legata præstari, & libertates competere: & cætera quæcumque sunt in testamento, perinde valere, ac si sua sponte hæres hereditatem adiisset.

¶ Qui compulsus adit hereditatem, non potest penitendo habere beneficium quartæ. *Bar.*

Qui compulsus hereditatem adiit, sicuti ceteris commodis caret, ita hoc quoque casu caret, ne possit penitendo quartam retinere. & ita inuenio ab Imperatore nostro & diuo patre eius rescriptum.

¶ Rogatus de restituenda re, vel quantitate, non potest compelli adire, scilicet si rogetur de inuersione rerum uel quota. *Bar.*

Non omnis autem suspectam hereditatem repudiatione amissam cogere potest adiri, & sibi restitui, sed is demum, ad quem actiones transire possunt. Neque enim æquum est, ad hoc quem compelli adire hereditatem, ut emolumentum quidem hereditatis refundat ipse verò oneribus hereditatis obstructus relinquatur. Quare si fideicommissum pecuniarum alicui fuerit relictum, cessat compulsiō, tametsi indemnitas cautio offeratur. Proinde qui hereditatem rogatur restituere, is demum compellitur restituere. Sed & si quis *bona* rogatus sit, vel *familiam*, vel *pecuniam*, vel *universam rem*,

V El omnia sua, *XV. PAULVS.*

Cogi poterit. Hoc idem & si *patrimonium* fuerit rogatus, & si *facultates*, & si *quicquid habeo*, & si *censum meum*, & si *fortunas meas*, & si *substantiam meam*, & si *pecuniam meam* testator dixerit: (quia plerique *diminuti* nunc patrimonium suum peculium dicunt) cogendus erit. De successione enim sua etiam hic rogauit. Nec ignoto, in quibusdam ex his Metianum dubitare, & dicere voluntatis esse questionem, utrum de pecunia tantum, an & de successione testator senserit. In ambiguo tamē magis de successione sensum dico

si forma
diminuti
na.

Ad senatusconsultum Trebellianum.

421

sum dico, ne intercidat fideicommissum. Sed & si quis ita rogauerit: *quicquid ad te ex hereditate bonæ uel meæ peruenit, rogo restitui*: cogi poterit adire & restituere hereditatem ex Trebelliano senatusconsulto: quanquam peruenire propriè dicatur, quod deductis oneribus ad aliquem peruenit. Et generaliter autem potest dici, ita demum quem non posse cogi adire & restituere hereditatem, si de re vel de quantitate fuerit rogatus. Ceterum si de inuersione sensisse testatorem appareat, nulla questio est, quin siue suspectam dicat, cogi possit siue sponte adiit, ex Trebelliano transcant actiones. Inde queritur, si quis hereditatem rogatus sit restituere deducto ære alieno, vel deductis legatis, an suspectam dicens cogi possit adire, & restituere hereditatem: quia in ipsa magis id, quod superest ex hereditate, quam ipsam hereditatem restituere sit rogatus? Et sunt qui putent (ut Metianus) inutilem esse hanc deductionem. nec enim posse exinde deduci quantitatem: non magis, quam si fundum quis deducto ære alieno, vel deductis legatis restituere sit rogatus. Neque enim recipit fundus æris alieni, vel legati minutionem. Sed Iulianum existimare refert Trebelliano senatusconsulto locum esse, ne dupliciter fideicommissarius oneretur, cum heres & alienum, vel legatum deducit, & cum conuenitur à creditoribus & legatariis: restituta sibi ex Trebelliano hereditate debere, aut deductionem eum non pati ab herede, aut cauere illi heredem, defensum iri eum aduersus legatarios ceterosque.

¶ Fideicommissarii inuersiones possunt cogere heredem adire, siue sit unus, siue sint plures, siue in solidum siue pro parte. *Bar.*

Si quis heres institutus rogatus fuerit hereditatem non totam, sed partem restituere: vel si duobus restituere sit rogatus, & alter ex his velit sibi restitui hereditatem, alter recusari Senatus censuit, utroque casu exonerari eum, qui suspectam hereditatem dicit, totamque hereditatem transire ad eum, qui adire cogit. Sed & si quis non hereditatis sue partem dimidiam rogauit heredem suum restituere, sed & hereditatem Scie, quæ ad eum peruenerat, vel totam, vel partem eius, heresque institutus suspectam dicat: cum placeat illud, quod Papinianus ait, ex Trebelliano transire actiones: dici poterit (si

Digestorum lib. XXXVI.

est (si suspecta dicatur hereditas) cogendum heredem institutum adire & restituere hereditatem: totamque hereditatem ad eum, cui restituitur, pertinere.

¶ *Quo casu quo ad institutum ex rebus certis transeant lura & actiones: illo casu a fideicommissario certarum rerum poterit cogi heredes adire & restituere. Nar.*

Sed & si miles rogauerit quem res Italicas restituere, vel res provinciales: dicendum est, suspectam dicentem cogi adire & restituere. Nam (ut eleganter Merianus libro sexto Fideicommissorum ait) qua ratione ex certa re miles heredem instituere potest, actionesque ei dabuntur: pari ratione etiam ex Trebelliano transibunt actiones. Et quauis placet, cum quis hereditatem, bonaque, que sibi ab aliquo obueniunt, vel que in aliqua regione habet, restituere rogat, ex Trebelliano non transire actiones: tamen contrarium responderi debere in militis testamento ait. Nam sicuti concessum est (inquit) militibus circa institutionem separare species bonorum: ita & si per fideicommissum ab institutis heredibus id fecerit, in id admittitur Trebellianum senatusconsultum.

Cum quidam duos heredes instituerit, eosque inuicem substituere, & ab his petierit (siue vterque, siue alter heres esset) ut hereditas sua ex parte dimidia restitueret alicui post quinquennium: & si scripti suspectam sibi hereditatem dicant, fideicommissarius autem desideret suo periculo adire hereditatem: censuit Senatus ambos heredes, alterumve cogi adire hereditatem, & fideicommissario eam restituere: ita, ut fideicommissario, & aduersus eum actiones competant, quauis ex Trebelliano restituta hereditate.

¶ *Ad petitionem iunius ex fideicommissariis potest heres cogi adire & restituere totum: & ille cui totum restituitur, a fideicommissario quartam non detrahit. Nar.*

Merianus scribit: Cum quis ex fideicommissariis absit, & presentes desiderant suo periculo adire hereditatem: translatique insoludum actionibus in eum, qui coegit, absentes (si velint fideicommissum suscipere) a presente petant. Consequenter nec quartam eum retenturum aduersus fideicommissarios suos, quia nec heres poterit.

¶ *Coactio iunius ex fideicommissariis facit heredem perdere quartam in totum, si contemplatione totius coegit: scilicet si contemplatione partis*

Ad senatusconsultum Trebellianum.

422

ne partis propria. Martolus.

Idem Merianus querit, an is, qui duobus, vel pluribus rogatus est restituere hereditatem, cogente aliquo, adire possit, & in horum, qui id non desiderauerint portionibus Falcidiae beneficio uti, siue ipsi quoque desiderant sibi restitui, siue alij in locum eorum successerint. Et cum hodie hoc iure viamur, ut totum transeat ad eum, qui coegit: consequens erit dicere, quartam retentionem amisisse eum, qui coactus est: quia insoludum actiones transierint in eum, qui coegit. Plane si proponas fideicommissarium non ita coegisse, ut tota hereditas in se transferatur: cum ceperint ceteri desiderare sibi restitui hereditatem, dicendum, Falcidia eum uti posse. Recte igitur Merianus ait, multum interesse, utrum totam restitui hereditatem sibi fideicommissarius desiderarit, an suam tantummodò partem. Nam si sola pars transferetur, erit in residuo Falcidiae locus. Si tota hereditas translata sit, cessabit huius legis beneficium.

¶ *Rogatus restituere seruo plurimum, perinde est ac si esset rogatus restituere pluribus. Nar.*

Si seruo duorum rogatus quis sit restituere hereditatem, & alter cogere velit suspectam dicentem, alter restitui sibi recuset: hoc erit dicendum, quod in duobus, quorum alter suscipere voluit hereditatem, alter non.

¶ *Ad petitionem filii in potestate potest pater cogi adire & restituere in non castrensi & etiam in castrensi: ad petitionem uero serui proprii quis non cogitur adire: sed sponte adiens cogitur restituere. Martolus.*

Si pater filio, quem in potestate habet, restituere rogetur hereditatem: an filius patrem suum, si suspectam dicat hereditatem, cogere possit? Et non est dubium, patrem à filio per Praetorem cogi posse. Sed & si id fideicommissum ad castrense peculium spectaturum est, & filius familiaris is fuit, qui munus militiae sustinebat, aliòve quo officio praeratus: multò magis dicendum erit, posse eum postulare, ut pater suus cogatur adire & restituere hereditatem: quauis contra obsequium patri debitum videatur id desideraturus. Sed si seruo suo rogatus sit cum libertate quis hereditatem restituere: siue directa data sit libertas, siue fideicommissaria: dici poterit, eum à seruo suo non posse cogi adire hereditatem: quauis si sponte adisset,

Digestorum lib. XXXVI.

adisset, cogeretur prestare fideicommissariam libertatem, & hereditatem. Idque Metianus libro septimo de fideicommissis scribit. Idem quaerit, si quis paratus sit domino cavere de indemnitate, an possit cogi adire hereditatem, & maxime, si precium servi offeratur? Et recte ait, non oportere sub incerto cautionis committere se aditioni hereditatis.

¶ Qui non potest capere solidum pro se, caput ut alii restituat. *Bar.*

Hi, qui solidum capere non possunt, ex asse haeredes instituti, & rogati solidum restituere, adire hereditatem & restituere cogentur: cum nihil sit honoris apud eos remansurum.

¶ Viuis solus institutus rogatus potest a seruo hereditario cogi adire & restituere, siue sit fideicommissarius primus, siue secundus. *Barolus.*

Si ego haeres institutus rogatus sim Stichum manumittere, vel alius legatarius: fidei autem meae commissum sit, ut Titio hereditatem restituam: deinde Titij fidei commissum sit, ut Stichus eandem redderet: Stichus cogere me potest adire & restituere hereditatem.

¶ Quod ab uno consecutus est libertatem, potest alium cogere adire & restituere hereditatem. *Bar.*

Talis quoque casus à diuo Pio terminatus est, cum seruo vni ex haeredibus legato, per fideicommissum esset ab eo libertas data, & ab altero hereditas. Diuus etenim Pius rescripsit Cassio Extero, in hac verba. Quonia Hermias, Simiasco Theodoro ex parte haeredi instituto à Pamphilo testatore legatus est: cumque Theodorus, postquam adierat hereditatem, & prius quam à coherede eiusdem Pamphili adiretur hereditas, ad iustam libertatem perduxit: & ob hoc in eum casum res perducta est, ut is, qui legauit, intestatus esse non possit. Hermias postulante Titius Euarestus compellendus est periculo eius adire, & ex causa fideicommissi hereditatem ei restituere.

¶ Verba directa, quae iure directo valere non possunt, trahuntur ad fideicommissum. *Bar.*

XVII. IDEM.

EX facto tractatum memini, rogauerat quendam mulier filium suum, ut si sine liberis decessisset, restitueret hereditatem fratri suo. is postea deportatus in insulam, liberos suscepit. quarebatur igitur, an fideicommissi conditio defecisset? Nos igitur hoc dicimus, conceptos quidem ante deportationem, licet postea edantur, efficere, ut conditio deficiat: post deportationem vero susceptos, quasi ab alio non prodesse: maxime, cum etiam bona sua quodammodo cum sua causa fisco sint vendicanda.

Ad senatusconsultum Trebellianum. 423

ei restituar, id est, quicquid ex hereditate sua obsecutus esset, ut ei restitueret. Iulianus quoque libro quadragesimo Digestorum fideicommissum tale valere ait: FIDEI TVAE COMMITTO, VT HAEREDITATEM TITII RESTITVAS: cum esset is, qui rogatus erat, à Titio haeres institutus. Non tantum autem si haerodem, quem scripsero, potero rogare, ut haerodem faciat aliquem, verumetiam si legatum illi, vel quid aliud reliquero. Nam haecenus erit obligatus, quatenus quid ad eum peruenit. Si quis cauerit, Peto, VT ILLI DRS, aut, ILLI FIDEICOMMISSUM RELINQVAS, aut, ILLI LIBERTATEM ADSCRIBAS, admittenda sunt. Nam cum in haeredum institutione Senatus vtile censuit: de ceteris quoque idem erit accipiendum.

¶ Illi naturales in seruitute concepti defecere faciunt conditionem fideicommissi, alias ex dignitate & conditione personae diuersimodo de statu. *Bar.*

Si quis rogatus fuerit, ut si sine liberis decessisset, restitueret hereditatem: Papinianus libro octauo Responsorum scribit, etiam naturalem filium efficere, ut deficiat conditio. & in libertino eoque colliberto hoc scribit. Mihi autem (quod ad naturales liberos attinet) voluntatis quaestio videtur esse, de quibus liberis testator senserit: sed hoc ex dignitate, & ex voluntate, & ex conditione eius, qui fideicommissi, accipiendum erit.

¶ Illi concepti post deportationem non faciunt defecere conditionem fideicommissi adiectam per haec verba, si decesserit sine liberis, secus in conceptis ante, licet sint nati postea. *Alex.*

Ex facto tractatum memini, rogauerat quendam mulier filium suum, ut si sine liberis decessisset, restitueret hereditatem fratri suo. is postea deportatus in insulam, liberos suscepit. quarebatur igitur, an fideicommissi conditio defecisset? Nos igitur hoc dicimus, conceptos quidem ante deportationem, licet postea edantur, efficere, ut conditio deficiat: post deportationem vero susceptos, quasi ab alio non prodesse: maxime, cum etiam bona sua quodammodo cum sua causa fisco sint vendicanda.

¶ Per deportationem non perditur ius eligendi fideicommissum: scis per damnationem in metallum. *Bar. & Alex.*

Si quis

Digestorum lib. XXXVI.

Si quis rogatus fuerit filius suis, vel cui ex his voluerit restituere hereditatem: Papinianus libro octavo Responsorū, etiam deportato ei tribuit eligendi facultatem, cui liber factus fideicommissum restituere velit. Sed si senius poenae fuerit constitutus, nullo ante concepto filio iam parere conditioni non poterit, decessisseque sine liberis videtur. Sed cum decessit, electionem illam, quam Papinianus deportato dedit, huic dari non oportet.

¶ **C**oditio, si decesserit sine liberis, intelligitur superuenientibus: ergo si liberi ante rogationem vel simul cum eo moriantur, non faciunt conditionem fideicommissi defecere. *Bar. et Alex.*

Si quis autem susceperit quidem filium, verum viuis amiserit, videbitur sine liberis decessisse. Sed si naufragio, vel ruina, vel aggressu, vel quo alio modo simul cum patre perierit: an conditio defecerit, videamus. Et magis non defecisse arbitror: quia non est verum filium eius superuixisse. Aut igitur filius superuixit patri, & extitit conditio fideicommissi: aut non superuixit, & extitit coditio. Cum autem quis ante, & quis postea decesserit, non apparet: extitisse conditionem fideicommissi magis dicendum est.

¶ **C**oditio, si sine herede decesserit, intelligitur, id est sine liberis. *Bar. et Alex.*

Si quis ita fideicommissum reliquerit, **FIDEI TVAE FILII COMMITTO, VT SI ALIENO HAEREDIS MORIARIS, RESTITVAS ERGO HAEREDITATEM**: videri eum de liberis sensisse, diuus Pius rescriptis. & ideo cum quidam sine liberis decederet, auunculum ab intestato honorum possessorem habens, extitisse conditionem fideicommissi rescriptis.

¶ **F**ructus percepti non veniunt in restitutionem fideicommissarii: nisi de eis quis fuerit specialiter grauatus, vel nisi heres fuerit in mora constitutus: committuntur tamen regulariter in quartam Trebellianicam. *Alex.*

XVIII. IDEM.

IN fideicommissariam hereditatis restitutionem constat fructus non venire, nisi mora facta sit, aut quis specialiter fuerit rogatus & fructus restituere. Planè fructus in quartam imputantur, ut est rescriptum. Quoties quis rogatur hereditatem restituere, id videtur rogatus reddere, quod fuit hereditatis.

Ad senatusconsultum Trebellianum. 424

hereditatis. Fructus autem non hereditati, sed ipsis rebus accepto feruntur. Si legatum sit heredi relictum, & rogatus sit portionem hereditatis restituere: id solum non debere cum restituere, quod a cohærede accepit. ceterum quod a semetipso ei relictum est, in fideicommissum cadere, diuus Marcus decreuit.

¶ **F**ideicommissum ita relictum filiofamilias ut ad eum perveniat, videtur dilatum in tempus existentie sui heris. *Bar. et Alex.*

XIX. PAULVS.

Vbi purè fideicommissum datum est, si adiectum sit, **ROGO, DE FILIO TVO, FACIAS QVE VT AD EVM PERVENIAT**: rescriptum est, videri in id tempus dari, quo capere possit, id est, sui iuris fiat.

¶ **R**ogatus partiri hereditatem cum alio, videtur rogatus partem restituere. *Barolus.*

TEROGO LVCII TITI, HAEREDITATEM MEAM CVM ATTIO PARTIARIS. Ex senatusconsulto Trebelliano in eū, cui restituta est hereditas, actionem competere, Aristo ait: quia pro hoc accipiendum sit, **ROGO HAEREDITATEM ILLAM RESTITVAS**.

Nec verba spectantur senatusconsulti, sed sententia quibuscunque verbis, dum testator senserit, ut hereditas sua restituatur. Qui in distrahendis, conservandisve rebus hereditariis sumptus factus est, imputari heredi debet.

¶ **R**elictum in tempus liberorum verificatur, si fideicommissarius uxore prægnante decesserit. *Alex.*

XX. VLPIANVS.

Sed & si ad tempus liberorum fuerit legatum relictum, & si vxore prægnante decesserit, ad heredem suum transferet legatum.

¶ **H**eres qui per errorem facti totum fideicommissario restituit, condicendo, vel possessiones adhuc nascentes occupando, seu debitoribus ne soluant denunciando, recuperat. *Alex.*

XXI. POMFONIVS.

HAERES, cum debuerat quartam retinere, totam hereditatem restituit, nec cauit stipulatione sibi proposita. Similem cum esse Aristo ait illis, qui retentiones, quas solas habent, omittunt: sed posse cum rerum hereditariarum possessionem,

¶ Huc pertinet locus communis Rhetorū de scripto & sententia, quem tractat Cic. lib. 2. de Inuen. Quintilianus lib. 7. Inst. orat.

Digestorum lib. XXXVI.

tionem, vel repetere, vel nancisci, & aduersus agentem, do-
li mali exceptione uti: posse eum & debitoribus denuncia-
re, ne soluerent.

Fideicommissum a matre relictum filio, & collatum in tempore
mortis patris sui in cuius potestate consistebat: debetur immediatē
eum filius qualitercumque factus sui iuris fuerit. Alex.

XXII. VLTIANVS.

Mulier, quę duobus filiis in potestate patris relictis, alij
nupserat: posteriorem maritum heredem instituit,
eumque rogauit, liberis suis post mortem patris eorum hæ-
reditatem suam restituere, vel ei, qui eorum superesset, eisdē
emancipatis à patre suo vitricus restituisse hereditatem di-
cebatur: mox alter ex filiis viuo patre decessisse. Quereba-
tur, an is, qui supererat ex filiis, partem fratri suo restitutam
petere possit, quasi præmature datam? Scauola diuina Mar-
cum in auditorio de huiusmodi specie iudicasse refert. Bras-
idas quidam Lacedæmonius, vir prætorius, quū filiis suis ab
uxore diuortio separata, si morte patris, sui iuris fuissent ef-
fecti, fideicommissum relictum esset: eos emancipauerat, post
emancipationem fideicommissum petebant. Deceuisse igitur
diuum Marcum refert, fideicommissum eis repræsentan-
dum, intellecta matris voluntate: quæ, quia non crediderat
patrem eos emancipaturum, distulerat in mortem eius fidei-
commissum, non dilatura id in mortalitatem, si eum eman-
cipaturum sperasset. Secundum hæc dicebam, & in proposi-
tam questionem decretum diui Marci esse trahendum, & re-
ctē fideicommissum utrique solum.

Seruis potest cogere heredem adire, & restituere, si ab heredem
libertas, & fideicommissaria hereditas per testatorem ipsi seruo
relicta fuerit. Alexan.

Non est dubitandum, cogi posse heredem institutum ad-
ire, & restituere hereditatem seruis, siue directa, siue fidei-
commissaria libertas eis data fuisset: cum adspiciantur hæres non
deberet personam cogentis, habet enim hic quoque adiuturum,
ut (qui licet nondum petere fideicommissariam possit, nec
directam sibi vindicare) propter spem tamen libertatis, &
hereditatis adiuturum ad Prætorem & per se habeat.

Eritus percepti negligentia non petentis, non computantur in
quartam, secus si iudicio testatoris. May.

Si hæres

Ad senatusconsultum Trebellianum. 425

Si heres post multum temporis restituat, cum præsentī die
fideicommissum sit, deducta quarta restituet. Fructus enim
qui percepti sunt: negligentia petentis, nō iudicio defuncti
percepti videntur. Alia causa est, si sub conditione, vel in diē
rogatus fuerit, tunc enim quod percipitur, summonet Falci-
diam, si tantum fuerit, quantum quarta facit, & quartę fru-
ctus, nam fructus, qui medio tempore percepti sunt, ex iudi-
cio restantis percepti videntur.

Hæres tenetur fideicommissario in universali de dolo & lata cul-
pa tantum. Bartolus.

Sed enim si quis rogetur restituere hereditatem, & vel ser-
ui decesserint, vel alię res perierint, placet non cogi eū red-
dere, quod non habet. culpę planē reddere rationē: sed eius,
quę dolo proxima est. & ita Neratius libro primo Respon-
sorum scribit. Sed si, cum distrahere deberet, non fecit, lata
culpa, non leui, & rebus suis consueta negligentia: huius-
modi rei rationem reddet. Sed & si ædes vltæ sunt, culpa
eius reddet rationem. Præterea & si qui parus extraneus, &
paruum parumque in fructibus hi non habentur. Sed & ipse si quem
sumptum fecit in res hereditarias, detrahet. Quod si sine facto eius,
proximitate autē temporis ædes vltæ adquisitæ sint, æquissimum erit,
nihil eum præstare, cum culpa careat.

Filia potest res quę subiacent restitutioni fideicommissi, in causa
dotis alienare: nisi de fructibus tantum superesset quod ad dotem
sufficeret. Alexander.

Cum proponeretur quidam filiam suam heredem insti-
tuisse, & rogasse eam, ut si sine liberis decessisset, hereditatem
Titio restitueret: eaq; dotem marito dedisse certę quantita-
tis: mox decedens sine liberis, heredem instituisse maritum
suum: & quæreretur, an dos detrahi posset: dixi, non posse di-
ci in euerisionem fideicommissi factum: quod & mulieris pu-
dicitia, & patris voto congruebat. Quare dicendum est do-
tem decedere, ac si quod superfuisset, rogata esset restituere.
Quod si tantos fructus ex hereditate mulier percepisset, ut
inde poterit doti satisfieri: dicendum est, potius fructibus
hoc expensum fiendum, quam fideicommissio.

Trebelliano ita demum locus est, quando quis est rogatus ut heres
sit. Alexander & Bartolus.

ff. Infor.

lib

V. Trebel.

† In hunc
locum Ci-
cero libro
1. de finib.
bonorū &
malorum,

Digestorum lib. XXXVI.

Ut Trebelliano locus sit, non sufficit de hereditate rogatum esse: sed quasi heredem rogari oportet. Denique si qua portio hereditatis fuerit legata (legari enim posse etiam portionem hereditatis placet nobis) rogatusque fuerit hanc partem restituere: proculdubio non fiet restitutio ex senatusconsulto. ideoque nec quarta retinebitur.

Portiones appositae in institutione videntur repetitae in fideicommissum, nisi ex opere iunctio, uel expressione propriorum nominum aliud inducatur. Alexander.

XXIII. IULIANVS.

Quoties paterfamilias unum, vel duos heredes cohæredibus suis restituere hereditatem iubet, intelligitur easdem partes in fideicommissum facere, quas in hereditate distribuenda fecit. Sed si iubeantur hi, quibus fideicommissum datur, pecuniam numerare, atque ita fideicommissum recipere: ex quantitate pecunie, quam dare iubentur, voluntas patrisfamilias colligenda est. Nam & si ex disparibus partibus heredes scripti, æquas partes dare iubentur: propius est, ut viriles recipere debeant. Si vero summa pecunie dandæ congruit portionibus, hereditarias portiones accipere debebunt.

XXIII. PAPINIANVS.

Nonnunquam autem ex voluntate variè scriptum, & iudicatum est: videlicet, si non sub appellatione heredum, sed propriis nominibus expressis fideicommissum relinquatur.

Translatio fideicommissi in dubio intelligitur esse falsa, si prius fideicommissi restitutio falsa non fuerit. Bartolus.

XXV. IULIANVS.

Quidam ita testamento scripserat, A TE HAERES PETO, FIDEIQUE TVAE COMMITTO, VT QVICQVE EX HAEREDITATE MEA AD TE PERVENERIT, FILIO MEO PRIMA QVAQVE DIE, VEL SI PRIUS QUID EA ACCIDERIT, MATRI EIVSDEM REDDAS. Queritur, si ante, quam adeatur hereditas, puer decesserit, an fideicommissum matri debeatur? Respondi: si puer ante, quam dies fideicommissi cedat, decesserit, fideicommissum translatum esse ad matrem. postea autem quam dies fideicommissi cecidit, si decesserit

Ad senatusconsultum Trebellianum.

426

si decesserit: ad heredem pueri fideicommissum pertinere. Sed an ea voluntas fuerit patrisfamilias, ut si ante restitutum fideicommissum puer decessisset, matri potius, quam hereditibus præstaretur: Prætor æstimabit ex persona matris, & ex persona heredis pueri. MARCELLVS. Sed testatoris voluntati congruum est (quandocumque puer decesserit: siue ante, quam dies fideicommissi cedat, siue postea) ad matrem transferri fideicommissum, si non iam puer hoc accepit. eoque iure utimur.

Valeret fideicommissum per quod rogatur dominus restituere seruo instituto. Bartolus.

Si seruo herede scripto dominus rogatus est eidem seruo restituere hereditatem, cum liber esset: vtile fideicommissum est.

Seruo qui subiacet restitutioni, cum in libertate potest libertas testamenti relinquere: & fideicommissum æstimatio debetur. Bartolus.

Si quis filium suum ex alio herede instituit, & codicillis, quos post mortem filij aperire iussit, fidei eius commisit, ut si sine liberis decessisset, hereditatem suam sorori suæ restitueret: & filius cum sciret, quod in codicillis scriptum esset, Stichum seruum hereditarium testamento suo liberum esse iussit: heredes filij precium omne eius serui sorori defuncti præstare debent, libertate fauore serui seruata. Hoc amplius, & si ignorasset filius codicillos à patre factos, nihilominus heredes eius precium præstare debebunt, ne factum eius alteri damnum adferat. Sed & si seruis iste à Sempronio heres institutus sit: eamque hereditatem postea, quam ex testamento fratris ad libertatem peruenit, adierit: hereditas quoque æstimatione heredes fratris sorori eius præstare debent: quia si manumissus non esset, iussu mulieris adire eam potuisset. Si vero viuente filio Sempronius decesserit, hereditas in causa fideicommissi non deducetur: quippe ab ipso filio adire iussus hereditatem ei adquisieret.

Ciuitatibus quæ non sunt hostes imperii, potest hereditas per fideicommissum relinqui, & restitui, & agere possunt per suos syndicos. Alexander.

XXVI. PAPINVS.

Omnes ciuitatibus, quæ sub imperio populi Romani sunt restitui debere. & posse hereditatem fideicommissam.

lib ij

Aproni-

Digestorum lib. XXXVI.

Apronianum senatusconsultum iubet Sed & actiones in eas placuit ex Trebelliano transferri. Sed & municipes ad eas admittuntur.

XXVII. IULIANVS.

ITa tamen, vt hi, quibus hereditas restituitur, actorem eligant, & ad agendum, & ad excipiendas actiones.

Quæ sita per seruum post aditam hereditatem ab herede coactus, non veniunt in restitutionem, secus in qua sitis hereditate iacent. *Barolus.*

Si seruum hereditarium hæres, qui coactus adiit, iusserit adire hereditatem ab alio eidem seruo relictam, & tunc hereditatem, quam suspecta sibi esse dixerat, restituerit: an etiam hereditatem, quæ per seruum adquisita sit, restituere debeatur, quaesitum est? Dixi: non magis hanc hereditatem in restitutionem venire, quam quod seruus hereditarius post aditam hereditatem stipulatus fuisset, & per traditionem accepisset, aut fructus, qui ex rebus hereditariis percepti fuissent: utique si nulla mora fideicommissio facta fuisset. Sed si quid ante aditam hereditatem seruus stipulatus fuisset, aut per traditionem accepisset, id restitui debet, sicut fructus ante aditam hereditatem in restitutione veniunt.

Qui coactus adiit hereditatem, commodum ex hereditate consequi non debet. *Barolus.*

Qui suspectam sibi hereditatem dicit, nullum commodum ex testamento consequetur, quod habiturus non esset, si hæres institutus non fuisset, aut non adisset. & ideo si pupillo substitutus fuerit ita: *QVISQVE MIHI HAERES ERIT, IDEM FILIO MEO HAERES ERIT*: hereditatem, quæ ad eum peruenerit, restituere cogendus erit. Si vero detracto hoc articulo: *QVISQVE MIHI HAERES ERIT, substitutus ita fuerit: TITIVS FILIO MEO HAERES ERIT*: tum si solus patri hæres extiterit, nihilominus cogendus erit hereditatem pupilli restituere. Si vero cohæredem habuerit, retinebit pupilli hereditatem: quia potuit cohærede aduente (quanuis ipse patris amisisset hereditatem) ex substitutione adire.

Quæ sita sui heredis confirmat fideicommissum uniuersale, ut per restitutionem transcant actiones. *Barolus.*

Si pater filium, quem in potestate habebat, heredem scripserit,

Ad senatusconsultum Trebellianum. 427

scripserit, & ab eo petierit, vt hereditatem Sempronio restitueret, isq; suspectam sibi esse dicit: poterit ex Trebelliano senatusconsulto hereditas restitui. Quare & si non immiscuerit se hereditati, nihilominus actiones, quæ ei & in eum competeant, ad Sempronium transferentur.

Hæres per fideicommissum relictus in secundis tabulis cogitur ex primis adire mortuo demum pupillo: & confirmatis secundis tabulis omnes pupillariter substituti coguntur adire ex fecantis, & restituere. *Alexander.*

A patre hæres scriptus, & exheredato filio substitutus, si rogatus fuerit hereditatem, quæ ad eum ex substitutione peruenerit, Titio restituere: cogendus non est viuo pupillo patris hereditatem adire: primum, quia sub conditione fideicommissum datum est: deinde, quia non probè de hereditate viuentis pueri aget. mortuo autem pupillo compelli debet hereditatem patris adire. Quod si duo hæres a patre instituti fuerint, & vtriusque fideicommissum sit, vt exheredati filij hereditatem restituerent: satis erit vel vnum cogi adire. hoc enim facto etiam is, qui patris hereditatem non adiit, filij hereditatem adire & restituere cogetur.

Si filius petiit bonorum possessionem contra tabulas, hæres institutus non potest cogi adire & restituere. *Barolus.*

Quoties filius emancipatus bonorum possessionem contra tabulas accipit, nulla ratio est compellendi heredis ad restituendam hereditatem. & sicut neq; legata, neq; fideicommissa cetera prestare cogitur, ita nec ad restitutionem quidem hereditatis compelli debet. *MARCALLVS.* Planè non est compellendus adire, si iam filius bonorum possessionem accepit, ne interdicat fideicommissum, mortuo hærede instituto, & omissa à filio bonorum possessione.

Post restitutam hereditatem actiones denegantur heredi, & contra heredem, & dantur fideicommissario, secus ante eam restitutam. *Alexander.*

Qui ex Trebelliano senatusconsulto hereditatem restituit, siue petat à debitoribus hereditariis, siue ab eo petatur: exceptione restitute hereditatis adiuuari, vel summoneri potest. Actiones autem fideicommissario cōpetunt, quas hæres habuit eo tempore, quo fideicommissum restituebat. *MAR-*

Digestorum lib. XXXVI.

CELIVS. Sed eas quoque actiones, quæ sub cōditione erant, & quarum dies eo tempore non cesserat, fideicommissario competere placet. Sed ante, quàm restituatur hereditas, exceptione aliqua hæres adiuvandus non est: eum hoc minus ex causa fideicommissi restitutum sit.

¶ Quando testator rogat de sua hereditate vel eius parte, habet locū Trebellianū, scilicet si de hereditate alterius delata ipsi hereditas licet si sponte non adiret, coegeretur adire & restituere. *Alexan.*

Trebellianū senatusconsultum locum habet, quoties quis suam hereditatem vel totam, vel pro parte fidei heredis cōmisiit. Quare si Mæuius te heredem instituerit, & rogauerit, ut hereditatem Titij restituas, tuque hereditatem Mæuij adieris: perinde à te fideicommissum petetur, ac si fundum, qui tibi à Titio legatus esset, restituere rogatus fuisses. Idcoque si suspectam Mæuij hereditatem dixeris: cogi te non oportet eam adire. Quod si Mæuius te rogauerit & suā hereditatem & Titianam restituere, tuque sponte adieris hereditatem: utrisque legis Falcidix cōmodo: & partem quartam Mæuij hereditatis retinebis, dimidiam & quartā ex fideicommissio restitues, nec intererit, eidem utranque hereditatem, an alij Mæuiam, alij Titianā rogatus fueris restituere. Sed si suspectam Mæuiam hereditatem dixeris: cogris eam adire, & restituere ei, cui rogatus fueris. is autē, cui Titianam hereditatem restituere rogatus fueris: non poterit te compellere ad adeundum.

¶ Fideicommissario datur actio contra heredem pro rebus indite retentis. *Uart. & Alexander.*

Si ex Trebelliano hereditatem restituit hæres, & fructus eum prædio retinet, vel ipsa prædia, siue etiam debitor eius, qui testamentum fecit, fuerit: necessarium est, actiones aduersus eum fideicommissario dari.

¶ Inter heredem & fideicommissarium competit familiæ eriscundæ iudicium. *Uartolus.*

MARCELLVS. Hoc idem necessariò faciendum est, cum parte hereditatis restituta, familiæ eriscundæ iudicium inter eum, qui restituit hereditatem, & qui recepit, accipietur. Qui rogatus est emancipato filio restituere hereditatem, cogi debet adire & restituere: quauis filius contra tabulas bonorum possessionem accipere possit.

¶ Si patronus

Ad senatusconsultum Trebellianum. 428

¶ Patronus potest cogi adire, & restituere ante penitentiam. *Uartolus.*

Si patronus ex parte debita hæres institutus, & rogatus restituere hereditatem, suspecta sibi esse dicat: puto rectius facturum Prætozem, si coegerit eum adire hereditatem, & restituere, quauis possit mutata voluntate eam partem hereditatis retinere.

¶ Qui coactus adit, perdit perceptiones, nisi fuerint relicte sub cōditione si hæres non erit: & tunc refunduntur a fideicommissario, non a cohærede. *Alex.*

Si perceptis quibusdam rebus hæres rogatus sit restituere hereditatem, & coactus eam adierit, an percipere debeat? Respondendum, qui iussu Prætoris adisset hereditatē, omni commodo prohiberi debere. Sed si eidem legatum sit sub hac cōditione, si hæres non esset, & suspectam sibi hereditatem dicat: non aliter cogendus est adire, quàm ut legata, quæ sub cōditione, si hæres non esset, data erant, restituantur: non quidem à cohæredibus, ne onerentur: sed ab eo, cui restituta fuerit hereditas. Nam sicut explendæ fidei gratia cogendus est adire hereditatem, ita ob id ipsum damno affici non debet.

¶ Hæres gratius ultra vires hereditarias, illud quod deest supplet ex fructibus iudicio testatoris perceptis: & ex eo quod ultra quartam est quæsitum, sibi retinet, quod si fructus non sufficiunt omnibus, pro rata sit diminutio. *Uart.*

Hæres ex asse erat instituta consobrina mea, & eius fideicommissum, ut partem dimidiam hereditatis statim Publio Mæuo restitueret: alteram partem cum ipsa moreretur, eidem Publio Mæuo. præterea alia aliis legata data. Mæuius dimidiam partem hereditatis statim percepit, & cauit, quod amplius, quàm per legem Falcidiam liceret, cepisset, redditum iri, sed & ceteri legata solida acceperunt, & simpliciter de restituendo, quod amplius percepissent, cauerunt. mortua cōsobrina mea Publius Mæuius desiderat sibi alteram partem hereditatis cum fructibus restituere. Quæro itaque, quantum ei restituere debeam: utrum quod supra quadratē bonorū penes consobrinam meam remanserat, nec amplius quicquam: an & ab aliis, quibus legata soluta sunt, repetere, quid debeam, & quantum? Item quæro, si quod ab his ex stipulatione

Digestorum lib. XXXVI.

tionem percepit, & quod apud consobrinam meam supra quadrantem remanserat, non efficiat partem dimidiam hereditatis: an ex incremento & fructibus eius summæ, quæ supra quadrantem bonorum penes consobrinam meam remansit, supplere ei debeam duntaxat, ne partem dimidiam hereditatis quantitas, quæ restitueretur, excedat: an verò (sicut Publius Mavius desiderat) quicquid seposito quadrante bonorum, eiusque quadrantis fructibus perceptum est, restitui ei debeat? Respondi: quod supra quadrantem penes consobrinam meam remansit, si adiectis fructibus quantitate partis dimidiæ hereditatis, quæ mortis tempore fuit, non minuet: totum Publio Mavio restituendum: nec ex stipulatione ab his, quibus legata soluta sunt, repeti quicquam potest. si verò fructus quantitatem partis dimidiæ exsuperant: quadrantem tuo & fructibus eius accedet. si verò fructus eius partis, quæ supra quadrantem apud consobrinam tuam remanserant, non implerent quantitatem partis dimidiæ bonorum: ex stipulatione agi poterit. In summa ratio ita ponenda est, ut si omnimodò quadrantem excedat fructus, & intantum excreverit, ut quantitatem partis dimidiæ bonorum excedat etiam id, quod excesserit, retineas.

¶ si seruo relinquitur libertas ex hereditate, pretium seruorum debetur. *Ulpianus.*

Qui seruos suos rogatus est manumittere, & eisdem hereditatem restituere: detracto precio seruorum, hereditatem restituere debet.

¶ si unus ex fideicommissariis cogat heredem adire, & totum suum fideicommissarium restituere: fructus iudicio testatoris perceptos non restituit: scilicet in eo quod iure accrescendi liberatur, item ab eo quædam non detrahit. *Ulpianus.*

XXXVIII. AFRICANVS.

EX asse heres institutus, partem hereditatis mihi purè, partem tibi sub conditione restituere rogatus, cum suspectam diceret, postulante me adiit, & mihi totam ex senatusconsulto restituit. quandoque conditio extiterit, an fructus partis tuæ restituere tibi debeam, non immerito dubitatur. Et plerisque placet, non esse eos præstandos: quia nec ab herede præstaretur, si sua sponte adisset. Sufficere autem ius tuum tibi integrum conseruari, non etiam meliorem conditionem

Ad senatusconsultum Trebellianum.

429

ditionem tuam fieri. Idem tamen existimabam, si ex asse heres institutus, mihi quadrantem purè, tibi æquè quadrantem sub conditione restituere rogatus sit, & cum suspectam hereditatem diceret, cogente me adierit: quandoque conditio extiterit, semissem tibi esse restituendum. Sed nec lege Falcidia in proposita specie vltimum me puto: quanuis scriptus heres, si sponte adisset, vteretur.

¶ si confirmatum non potest confirmari, agitur ex confirmante, non ex confirmato. *Ulpianus.*

XXXIX. MARTIANVS.

SI quis priore facto testamento posterius fecerit testamentum: etiam si ex certis rebus in posteriores tabulas heredes instituit, superius tamen testamentum sublatum est, ut diu quoque Severus & Antoninus rescripserunt: cuius constitutionis verba retuli, cum alia quoque præterea in constitutione expressa sint. IMPERATORES SEVERVS ET ANTONINVS COCCEIO CAMPANO. Testamentum secundo loco factum, licet in eo certarum rerum heres scriptus sit, perinde iure valere, ac si rerum mentio facta non esset: sed & teneri heredem scriptum, ut contentus sibi rebus datis, aut suppleta quarta ex lege Falcidia, hereditatem restituat his, qui priore testamento scripti fuerant, propter inserta fideicommissi verba: quibus ut valeret prius testamentum expressum est: dubitari non oportet. Et hoc ita intelligendum est, si non aliquid specialiter contrarium in secundo testamento fuerit scriptum.

¶ etiam tempore legationis cogitur quis adire hereditatem & restituere. *Ulpianus.*

XXX. IDEM.

SI legatus suspectam hereditatem dicat, etiam legationis tempore compellendus est accipere iudicium: quia hic non multum officio occupatur. Et licet deliberare se dicat, an adeat, cogendus est adire: sed non ut statim restituat, sed ut reuersus domum (si putauerit sibi expedire) commodo Falcidiæ vel testamenti utatur: vel si non putauerit, restituat totam hereditatem, ne onera patiat. Si quis bona sua, vel omnia sua rogauerit restituere, fideicommissariam restitutionem esse intelligendum est. Nam meorum & tuorum appellatione etiam actiones contineri dicendum est.

¶ non

Non valet restitutio fideicommissi facta, nisi consentiente, vel ra-
tū habente eo, in cuius potestate est fideicommissarius. Alexan.

Si filiofamilias vel seruo restituitur hereditas, & postea pater vel dominus ratum habuerit, transeat ex Trebelliano senatusconsulto actiones. Multum interest, vtrum * pars quarta iure hereditario retineatur, an vero in re vel in pecunia. Nam superiore casu actiones diuiduntur inter heredem & fideicommissarium, posteriore vero apud fideicommissarium sunt actiones.

Princeps rogatus restituere hereditatem, non solet quartam retinere, vel facere eam sibi suppleri, si minus quam quarta sibi relinquitur. Alexan.

Et hæredem institutum, rogatq; hereditatem restituere, percepta aliqua summa vel re: etiam si in perceptione minus, quam quarta pars esset, non amplius principem se vendicaturum. pariter & si sine vlla perceptione rogatus fuerit hereditatem restituere: plerumque quarta donata est à principe. & ita diuus Traianus, & Adrianus, & Antoninus referuntur.

¶ Ceterum qui per additionem habilitatur ad recipiendam hereditatem, potest cogere heredem adire: scilicet si per additionem non habilitatur. Bar.

Si cui purē libertas, & per fideicommissum sub conditio-
ne hereditas relicta est: cogitur hæres adire hereditatē, si
suspectam dicat, & restituere: & deficiente conditione liber-
tas ei eripi non potest. Si autem ei qui in diem libertatem
acceperit, hereditas per fideicommissum relicta erit: sus-
pectam eam interim non posse adiri, diuus Pius Cassio Adria-
no, rescripsit: cum non possit nondum libero hereditas testi-
tui, nec rursus contra voluntatem defuncti libertas præstan-
da sit.

Chares cogitur parere conditioni potestatiue, sine eius damno, et adire: secus si conditio esset casualis. *Bar.*

Si sub conditione hæres institutus, rogatusque hæreditatē restituere, non vult conditioni parere, & adire hæreditatem: si factū est, conditioni debet parere, & adire, & restituere. Vel si in dando sit: offerente fideicommissario, recusante autē hærede factū adimplere, licentia dabitur fideicommissario secūdum

430

Cū dū imitationē donationis factū implere: & tunc necessitas
 imponitur heredi hereditatē adire. Ceterę cōditiones, quę
 nō sunt in potestate heredis, ad officiū Pretoris nō pectinēt.
 Cū si fideicommissum relinquatur sub nomine geminato, & sub no-
 mine appellativo pecunia in restitutione veniant fructus iudicio re-
 statōris percepti: scilicet si sub nomine simplici debet tamen fideicom-
 missum ex ipsis fructibus suppleri, si fuerit diminutio, Martius &
 Alexander.

XXXII. CELSYS.
B Allista filiumfamilias heredem instituit ita, TREBEL-
 LIANVS SI CAVERIT COLONIAM PHIL-
 LEFFENSIVM, SI SINE LIBERIS MORIETVR,
 QVANTACVQVE PECVNIA EX HAERED-
 ITATE DE BONIS MEIS AD EVM PER-
 VENIT, EAM PECVNIAM OMNEM AD CO-
 LONIAM PHILEFFENSIVM PERVENTVRAM.
 Respondi: Ex his verbis, quæ proponis, pecuniam (existimo
 etiam fructus, quos ex hereditate percepit) restituere eum
 debere perinde, quasi specialiter hoc testator expressisset.

Scribit Celsus libro viceſimo Digeflorum: ſi ſz, qui qua-
dringenta in bonis habebat, petiit ab hærede ſuo, vt ſi ſi-
ne liberis moreretur, quanta pecunia ex hereditate ſua ad
eum perueniſſet, Mæuioreſtiteretur: ſi ex fructibus medio
tempore quadringenta perceperit, & ſine liberis deceſſerit
hæredem eius Mæuiore quadringenta debiturum. Et cum diu
multumque tractauerit, an cum augmentum heres ſenſerit,
periculum ſuſtineat, an per contrarium: nouiſſime ait, in-
iquum eſſe, ad fideicommiſſarium damnum pertinere, ad quæ
augmentum non pertineat. Et an ad ſupplendum (inquit)
quodcumque ex quadringentis deſuerit, etiam augmentum
ad eum pertinebit: hoc eſt, vt vſque ad ſummam quadrin-
gentium damna & fructus computentur? Quod verius eſſe
arbitror.

Quaecumque autem si non probat id quod est causa suae intentionis.
Bartholus.

XXXIII. IDEM.
Si eius, qui nouissimus ex filiis mortuus esset, partem hereditatis propinquo voluit pater restituere: si simul fratres

Digestorum lib. XXXVI.

fratres diem suum obissent: propinquum (si non ostenderit, quis nouissimus obisset) ad partem hereditatis non admitti: sed matrem ex Tertulliano senatusconsulto ad vtriusque hereditatem admitti constat.

Curator furiosi potest agnoscere bonorum possessionem secundum tabulas, & hereditatem restituere. *Bar.*

XXXV. IDEM.

Cum heres instituta furiosa esset hereditatem rogata restituere, curatorem eius, secundum tabulas bonorum possessione accepta, posse transferre actiones, diuus Pius decreuit.

Per trebellianum non tenetur heres in obligationibus per eum contractis: ideo debet ei per fideicommissarium de indemnitate caueri. *Bar. et alii.*

XXXVI. PAVLVS.

Cum hereditas ex fideicommissi causa restituta est, si ante, cum herede compromissum sit: puto fideicommissarium cauere debere heredi, sicut cum heres multa ante, quam restitueret, administravit. Nam quod dicitur, retinere eum oportere, non est perpetuum. Quid enim, si nihil est quod retineat: veluti cum omnia in nominibus sunt, aut in corporibus, quae non possidebat. Nempe enim is, cui restituta est, omnia persequitur: & tamen heres iudiciis, quibus conuentus est, aut stipulationibus, quibus necesse habuit promittere, obstrictus manebit. Ergo non aliis cogetur restituere, quam ei caueatur.

Restitutio fieri potest re & verbis: item sit tradendo vel patiend. *Bar. et alii.*

XXXVII. VIPIANVS.

Restituta hereditas videtur, aut re ipsa, si forte passus est heres possideri res hereditarias, vel totas, vel aliquas earum hac mente, ut vellet restituere, & ille suscipere non si ex alia causa putauit se possidere. Sed & si postea ratum habuit, idem erit dicendum. Sed & si verbo dixit se restituere, vel per epistolam, vel per nuncium restituat, audietur. Sed & si voluntate tua alij restituerit, in te transibunt actiones. Item si alius iussu meo restituet, vel ratam habuerit restitutionem: transisse actiones videntur.

Solus pupillus sine tutore non potest restitutionem facere nec recipere.

Ad senatusconsultum Trebellianum. 431

Recipere, nec similiter solus tutor sine pupillo, nisi sit infans: sed debet fieri per pupillum cum auctoritate tutoris, non tamen ipsi tutori. *Alexander.*

Pupillus autem ipse debet restituere tutore auctore, non tutor sine pupillo, nisi infans est: quia nec mandare actiones tutor pupilli sui potest: nec se quidem auctore pupillum restituere sibi potuisse hereditatem, diuus Seuerus in persona Arrii Honorati pupilli decreuit: qui prior Antonino patruo, & tutori suo restituerat. Sed & si pupillo sit restitucenda, non posse pupillo sine tutoris auctoritate restitui constat.

XXXVIII. PAVLVS.

Non enim tantum solutio est hereditatis restitutio, sed & successio, cum obligentur.

XXXIX. VIPIANVS.

Sed nec ipsi tutori indistincte restitui potest.

Etiam actiones praetoriae transferuntur per trebellianum per heredes & per eos, qui in his heredum succedunt. *Bar.*

XI. PAVLVS.

Quanis Senator de his actionibus transferendis loquatur, quae iure civili heredi, & in heredem competunt: tamen honorariae actiones transiunt. nulla enim separatio est, imò etiam causa naturalium obligationum transiit. Persona autem heredis instituti Trebelliano continetur. Verum hoc iure utimur, ut & successor heredis recte ex Trebelliano restituat: veluti heres, bonorumve possessor, vel pater, dominusve, quibus acquisita est hereditas. omnes enim quod iuris habent ex Trebelliano senatusconsulto, restituere debent. Nec interest, is, qui institutus est, an pater dominusve rogatus sit restituere.

Non curatur qualis sit persona procuratoris ad negotia. *Bar.*

Nihil interest, cui nostro nomine restituitur, paterfamilias sit, an is, qui in aliena potestate est,

XII. CAIVS.

Mulier, an masculus. & ideo seruo quoque voluntate nostra, vel si postea ratum habuerimus, restitui potest.

XIII. PAVLVS.

Quia perinde est, atque si mihi restituta esset hereditas. Restituta hereditate, iura sepulchrorum apud heredem remanent.

Quod

Digestorum lib. XXXVI.

Quod iure accrescendi acquiritur, ad fideicommissarium pertinet. Bartolus.

XLIII. ULPIANVS.

Papinianus tractat: si quis hæres institutus ex semisse, rogatus sit restituere hereditatem: & eam suspectam dicēs compulsi adierit: deinde fideicommissarius ignarus sit adcreuisse portionem hereditatis post restitutionem scripto hæredi: an opus sit ei alia actiones. Et ait, securum eum esse posse. De illo planè solo querendum ait, an opus sit ei noua restitutione postea, quam portio adcreuit.

Ad id ad quod compelli poterat defunctus, potest compelli hæres defuncti licet uerbis legis non exprimitur.

XLIII. MARCELLVS.

Postulante Stichos, qui eodem testamento libertatem & fideicommissam hereditatem acceperat, hæres suspecta adit. mox Stichus, ante quam moram in recipienda hereditate faceret, decessit, relicto hærede Titio. Quæro, an in Titium, si nolit recipere fideicommissam hereditatem, actiones ex senatusconsulto competant? Respondi: Quoniam ferè is, qui compulsi est adire hereditatem, confectum ei restituit: de manu missio duntaxat senatusconsultum comprehensum est, nec heredis est facta mentio. Potest tamen euenire, ut restitutionem distulerit hæres: veluti si pecuniam ei debuerit defunctus, quam retinere maluit, quam petere. Ceterum existimo, idem in herede eius constituendum, quod in illo constitutum est. Cur enim recusat, quam regulare non potuit is, cuius hereditatem suscepit? Quod si forte ante hereditatis restitutionem sine herede decesserit liberus: perinde bona eius creditoribus hereditariis vendere permittendum est, ac si restituta hereditate decesserit.

Actiones quæ queruntur ex provisione defuncti, veniunt in restitutionem. Bartolus.

Et in huiusmodi questione rogo respondeas, an rectè senserim. Rogata est filia ex assè hæres restituere hereditatis partem dimidiam deductis legatis minimis, & ære alieno non magno, ut legi Falcidie locus non sit. mora facta est restitutioni fideicommissi. desidero verbotenus mihi restitui hereditatem, ut ex Trebelliano senatusconsulto agenti, & ex eo competentibus actionibus, etiam vsuras debitas ex mortis

Ad senatusconsultum Trebellianum. 432

mortis tempore, in tempus restitutionis persequar. Item quæro & de pensionibus: quia locationum obligatio in hereditate fuit, ab hærede nullo fructus peto: sed illa desiderat refundere me, aut concedere ei actiones vsurarum & pensionum. Non possum persuadere, hereditatis appellatione, quam rogata erat mihi restituere, etiam hanc stipulationem vsurarum & pensionum ad me pertinere. Respondi: Omnia hæc hereditatis appellatione continentur. Quantum enim ad hoc refert, inter hæc, ceteraque, quæ sub conditione sunt promissa, aut in annos singulos vel menses: nihil interest.

Sanè pro fructu rei, qui hereditate continetur, hæc cedunt: nec fructus fideicommissum sequitur, si mora non intercessit. Sed quia non ut hæres fideicommissum (ut sic dixerim) suppleat potest: sed qualis nunc est hereditas, desideret si bi restitui, nequaquam id debet hæres recitare. Nam & quodammodo in partem hereditatis Senatus recipi voluit fideicommissarium, & haberi hæredis loco, pro qua parte restituta ei esset hereditas. Sed cum hereditarios nummos fœnerauit, aut ex fundis fructus percepit, nihil eo nomine præstat ei, cui hereditas per fideicommissum relicta est, si non intercessit mora: scilicet, quia suo periculo fœnerauit, colendove fundo, vel in cogendis fructibus insumpsit operam. Nec æquum erat, alterius (ut sic dixerim) procuratorem constitui. Nullum autem impendium vel opera intercidit hæredis, cum his modis, de quibus est questum, augmentum hæres recepit.

Qui quartam Trebellianicam retinere non vult, consultus facit, si adit coacte, quam si sponte adiret. Bar. & Alex.

XLV. MODESTINVS.

Qui totam hereditatem restituere rogatus, quartam retinere non vult, fidum quæ obsequi defuncti precibus præbere desiderat: sua sponte adire debet hereditatem, quasi ex Trebelliano eam restitutus. Sualerim tamè, suspectam potius dicat hereditatem, coactusque a Prætorè restituat. hoc enim casu ex Trebelliano restituere videtur: expositioque hereditario metu, & vniuersas actiones in eum transferre, qui recipit hereditatem.

Tempus certæ ætatis ex præsumpta voluntate defuncti propter raritatem personæ facit diem, non conditionem. Item fideicommissarius

Digestorum lib. XXXVI.

no ante restitutionem postquam dies cessit mortuo fideicommissum ad heredem transiit.

XLVI. IABOLENVS.

SEius Saturninus archicubernius ex classe Britannica testamento fiduciarium reliquit heredem Valerium Maximum trierarchum: à quo petiit, ut filio suo Seio Oceano, cum ad annos sedecim peruenisset, hereditatem restitueret. Seius Oceanus ante, quam impleveret annos, defunctus est. nunc Manlius Seneca, qui se avunculum Seij Oceani dicit, proximitatis nomine hæc bona petit. Maximus autem trierarchus sibi eam vendicat ideo, quia defunctus est is, cui restituere iussus erat. Quæro ergo, utrum hæc bona ad Valerium Maximum trierarchum heredem fiduciarium pertineant, an ad Manium Senecam, qui se pueri defuncti avunculum esse dixit? Respondi: Si Seius Oceanus, cui fideicommissaria hereditas ex testamento Seij Saturnini, cum annos sedecim haberet, à Valerio Maximo fiduciario herede restitui deberet, priusquam præfinitum tempus ætatis impleveret, decessit: fiduciaria hereditas ad eum pertinet, ad quem cætera bona Oceani perueniunt: quoniam dies fideicommissi viuo Oceano cessit: scilicet, si prorogando tempus solutionis, tutelam magis heredi fiduciario permisisse, quam incertum diē fideicommissi constituisse videatur.

XLVII. POMPONIUS.

SI heredi eius, cui natura debuerit, aliquis solverit: ei, cui fideicommissio hereditas relicta sit, id reddendum est. **¶** In rebus subtrahitis per fideicommissarium in universalem perditur ius fideicommissi: non in aliis. Alex.

XLVIII. PAVLVS.

SI certa portio hereditatis alicui relicta proponatur, & is res hereditarias quasdam furatus sit: in his rebus, quas subtraxit, denegari ei petitionem oportere, rectè respondetur. **¶** Qui alias non cogitur suscipere iudicium, cogitur tunc, quando actiones sint tempore perituri. Bar.

XLIX. PAPINIANVS.

Cum hereditas ex Trebelliano senatusconsulto restituatur: si res virgeat, & meus sit, ne per absentiam forte fideicommissarii dies actionis exeat: hæres iudicium suscipere cogitur. Similique modo filio de possessione contra tabulas de-

liberante

Ad senatusconsultum Trebellianum. 433

liberante, scriptus hæres à creditoribus hereditariis convenitur.

¶ Pater dissipans fideicommissum cogitur filio existenti in potestate restituere etiam ante conditionis eventum. Bartolus.

L. IDEM.

Imperator Adrianus, cum Iunius Cerealis filio suo Iunio Simonidi, si in potestate sua esse desisset, hereditatem restituere rogatus esset, ac multa in fraudem fieri probarentur: restitui hereditatem filio iussit, ita, ne quid in pecunia quandiu filius eius viveret, iuris haberet. Nam quia cautiones non poterant interponi, conservata patris potestate, damnum conditionis propter fraudem inflixit. Post decreti autem auctoritatem in ea hereditate filio militi comparari debuit, si res à possessoribus peti, vel etiam cum debitoribus agi oporteret. Sed paternæ reverentiæ congruum est, agenti fortè patri officio iudicis ex accessionibus hereditariis emolumentum præstari. †

¶ Deductio legatorum non intelligitur de legatis inutilibus: & dos quæ fuit prælegata, deducitur ut debitum, seu ut res alienum: nec talis deductio impeditur per quartæ deductionem. Alexander.

LI. IDEM.

Cum hæres deductis legatis hereditatem per fideicommissum restituere rogatur: non placet ea legata deduci, quæ peti non poterant. Sed cum uxori pro parte heredi scriptæ dos relegatur, eaque deductis legatis hereditatem restituere rogatur: etiam si quarta, quam per legem Falcidiam retinet, tantum efficit, quantum in dote est: tamen pro sua portione, dotis relegatæ partem deducit. Cum enim utrumque consequitur, nihil interest inter hanc mulierem, & quenvis alium creditorem heredem institutum, & hereditatem restituere rogatum. Idem probatur, & si non deductis legatis fideicommissum relatum ab ea sit.

¶ Hæres non cogitur restituere id quod ad eum peruenit non ut ad heredem. Bartolus.

LII. IDEM.

Si res aliena Titio legata fuerit, sique domino rei herede instituto petierit, ut hereditatem Mævio restituat: Mævius legatum inutiliter petet. Non enim poterit consequi, quod ad institutum, id est, rei dominum peruenire non poterat.

ff. Infor.

ii

¶ si ab

† In hunc locum Plato dialo. 4. de legibus Vale. Max. xi. libro. v. cap. 4.

Digestorum lib. XXXVI.

¶ Si ab uno debetur hereditas, ab alio libertas: non est locus coactionis si ab eodem utrumque debeat, siue ab initio siue ex post facto per accidens. *Ulpianus.*

Seruus ab altero ex heredibus libertatem, ab altero fideicommissum hereditatis accepit. Si neuter adire velit, nullæ prætoris partes erunt: quia neque propter solam libertatem compellitur adire, neque is, à quo libertas data non est, propter eum, qui nondum liber est, ut adeat compellitur: & senatusconsulto tunc locus est, cum ab omnibus directa, vel fideicommissaria libertas ab eo datur, à quo hereditas quoque relinquitur. Sed si forte is, à quo libertas data est, portionem suam repudiavit, vel conditione exclusus est, cum portio eius ad alterum pervenerit, defendi poterit adire cogendum. Quid enim interest, quo iure debitor libertatis & hereditatis idem esse ceperit?

LIII.

IDEM.

Non est cogendus hæres suspectam adire hereditatem ab eo, cui libertas à legatario, hereditas ab heredem relicta est: cum status hominis ex legato pendeat, & nemo se cogatur adstringere hereditariis actionibus propter legatum. Quid enim, si inter moras, non manumittente legatario, servus decesserit? Si autem vivo testatore legatarius decesserit, benignè respondetur, cogendum adire: cum in ipsius sit potestate, manumisso restituere hereditatem.

¶ Rogatus restituere, quicquid ex hereditate supererit: potest bona fide diminuire. item in dubio expensa ab utroque patrimonio intelligitur etiam facta pro rata. *Ulpianus.*

LIII.

IDEM.

Tertius rogatus est, quod ex hereditate superfuisset, Marcio restituere. Quod medio tempore alienatum, vel diminutum est, id quandoque peti non poterit, si non intervertendi fideicommissi gratia tale aliquid factum probetur. Verbis enim fideicommissi bonam fidem inesse constat. Dicitur autem Marcus, cum de fideicommissaria hereditate cognosceret: his verbis, *QUICQUID EX HEREDITATE MEA SUPERFVERIT, ROGO RESTITUYAS*, & viri boni arbitrium inesse credidit. iudicavit enim erogationes, quæ ex hereditate factæ dicebantur, non ad solam fideicommissi diminutionem pertinere, sed pro rata patrimonio, quod

Ad senatusconsultum Trebellianum.

434

¶ Si, quod proprium habuit hæres, distribui oportere. Quod mihi videtur non tantum æquitatis ratione, verum exemplo quoque motus fecisse. Cum enim de conferendis bonis fratribus ab emancipato filio quæreretur, præcipuum autem, & *Asper* quod in castris fuerat adquisitionum militum, relinqui placeret: consulens Imperator, sumptus, quos miles fecerat, non ex eo tantummodo patrimonio, quod munus collationis pati debuit, sed pro rata etiam castrensis pecuniæ decedere oportere constituit. Propter huiusmodi tractatum Marcus fideicommissi nomine cautionem exigere debet. Quod eo pertinet, non ut ex stipulatione petatur, quod ex fideicommissio peti non poterit: sed ut habeat fideiussores eius quantitatē, quam ex fideicommissio petere potuit.

¶ Quod ad heredem heredis non transit, non transfertur in fideicommissariam per Trebellianum. *Ulpianus.*

LVI.

IDEM.

Si patroni filius extraneo restituit ex Trebelliano hereditatem: operatum actio, quæ transferri non potuit, apud heredem manebit: nec ei nocebit exceptio, cum eadē prodelle non possit ei, qui fideicommissum accepit. Et generatim ita respondendum est, non sum moveri heredem, neque liberari ex his causis, quæ non pertinent ad restitutionem. **¶** Non habet ius cogendi heredem, qui habet libertatem in diem. *Ulpianus.*

Imperator Titus Antoninus rescripsit, in tempus directio data libertate, non esse reputandam hereditatis restitutionem, quando persona non est, cui restitui possit.

¶ Fideicommissarius licet cogat heredem: à secundo fideicommissario quartam non detrahit. item fideicommissarius primus non potest cogere sine secundo, nisi apud eum quarta sit remansura. item hæres coactus nullum commodum sentit quod habuimus esset, si non adisset. *Ulpianus.*

¶ Qui fideicommissariam hereditatem ex Trebelliano, cum suspecta diceretur, totam recepit: si ipse quoque rogatus sit alij restituere, totam restituere cogitur: & in hac quoque restitutione Trebelliano locus erit. quartam enim Falcidia iure fideicommissarius retinere non potuit. Nec ad rem pertinet, quod nisi prior, ut adiretur hereditas, desiderasset, fideicommissum secundo loco datum intercidisset. Cum

ii ij

enira

Digestorum lib. XXXVI.

* atq; nec
pecuniā.

enim semel adita est hereditas, omnis defuncti voluntas rāta consistit. Nec est contrarium, quod legata cetera non ultra dodrantem prestat. Aliud est enim ex persona heredis conveniri, aliud proprio nomine defuncti precibus adstringi. Secundum quā potest dici, non esse priore tantum desiderante cogendum institutum adire, ubi nulla portio remansura sit apud eum: utiq; si cōfessim vel post tempus cum fructibus rogatus est reddere. Sed & si sine fructibus rogatus est reddere, non erit idonea quantitas ad inferendam adeundi necessitatem. Nec ad rem pertinebit, si prior etiam libertatem accepit. Ut enim* pecuniam, ita nec libertatem accepisse ad cogendum institutum satis est. Quod si prior recusaverit: placuit, ut recta via secundus possit postulare, ut heres adeat, & sibi restituat. Quid ergo, si non alij, sed ipsi heredi rogatus sit restituere? Quia non debet eidem quandoq; quarta reddi, quā perdidit: propter huius portionis retentionē erit audiendus. Sed nec illud translatitiē omittendum est institutum, q coactus est adire, fideicommissi petitionē denegandā esse. Cur enim nō videatur indign*, ut qui destituit supremas defuncti preces, cōsequatur aliquid ex voluntate? Quod fortius p̄babitur, si post impletā cōditionē coact* est adire. Nā petēte cōditione, durū erit idē p̄bare: cū & Falcidiā p̄venitēdo potuerit inducere. Nec ignoro posse dici, nullo modo fideicommissi petitionē denegandā ei, qui iura sepulchrorū adquiri insequitur. sed adeo Senatus nihil apud eū ex ea parte, quā dereliquit, voluit relinquere, ut nec Falcidiā exercere possit: nec p̄ceptio apud eū relinquantur, nec substitutio quoq; secundarū tabularū ita facta: **QVIVIS MEI HI HERES ERIT, FILIO MEO HERES ESTO,** eidem datur.

¶ Fideicommissarius potest restituere fideicommissam debitum & defuncto. *Bar. & Alexander.*

Cui Titiana hereditas ex Trebelliano senatusconsulto restituta est: Mauiā hereditatem, quam Titius defunctus ex Trebelliano Sempronio restituere debuit, & ipse restituere poterit, sicut alius quilibet successor.

¶ Actiones quæ transferuntur ex Trebelliano: si fideicommissum declaratur indubitum competere defuncti, nisi etiam eumque ad illud fideicommissum teneatur, *Bar. & Tolus.*

Actiones

Ad senatusconsultum Trebellianum. 435

Actiones temporariæ Trebelliani solent esse cuncta hereditate ab eo, qui postea quā fideicommissariam restituit hereditatem, victus est: scilicet ante restitutionem lite cum eo contestata. Potestas enim cūctionis tollit intellectum restitutionis indebito fideicommissio cōstituto. Planē si fideicommissum ab eo quoque, qui postea vicit, relictum est: quia possessor in ratione reddendæ hereditatis partem, quam fideicommissario restituit, heredi reputari: defendi potest & actiones Trebelliani durare.

¶ Heres debet mitti in possessionem, licet sit de restituendo gratias: & alienationes factæ per fideicommissarium, confirmantur restitutione secuta. *Bar.*

LVI. IDEM.

Filiam fratribus, certis rebus acceptis, hereditatem restituere pater voluit. Ante restitutam hereditatem, in possessionem hereditatis filiam quoque mitti placuit. Cū autem interea filij res bonorum insolidum distraxissent, item alias pignori dedissent: hereditate postea restituta, constitit ex eo facto, ceterarum quoque portionum venditiones, item pignora confirmari.

¶ Gratias restituere quicquid peruenierit, non videtur gratias de fructibus. *Bar.*

LVII. IDEM.

HEREDES MEI QVICQID AD EOS HEX HEREDITATE BONISVE MEIS PERVENIERIT, ID OMNE POST MORTEM SVAM RESTITVANT PATRIAE MEAE COLONIAE BENEVENTANORVM. Nihil de fructibus pendente conditione perceptis petiitum videri constitit.

¶ Fideicommissum relictum a duobus eam expressione nominis collectum debetur, etiam si in persona ultimi tantum conditio extiterit: si persona non superest quæ fideicommissarium ex præsumpta voluntate defuncti excludat. *Bar.*

Cū ita fuerat scriptum: **FIDEI FILIORVM MEORVM COMMITTO, VT SI QVIS EORVM SINE LIBERIS PRIOR DIEM SVVM OBIERIT, PARTEM SVAM SVPERSTITI FRATRI RESTITVAT. QVOD SI VTRQVE SINE LIBERIS DIEM SVVM OBIERIT,** II IIJ OMNEM

Digestorum lib. XXXVI.

OMNEM HAEREDITATEM AD NEPTEM MEAM CLAUDIAM PERVENIRE VOLO: defuncto altero superstiti filio, nouissimo autem sine liberis: neptis prima quidem facie propter conditionis verba admitti non videbatur: sed cum in fideicommissis voluntatem spectari conueniat, absurdum esse respondi, cessante prima substitutione patris, nepti petitionem denegari, quam totum habere voluit avus, si nouissimus fratris quoque portionem suscepisset.

¶ Fideicommissionem relictam pluribus vel uni ex eis intelligitur prius deficientibus: ex inter personas, inter quas est affectio ordinata, vult scriptura inspicitur. Bartolus.

PETO DE TE VXOR CHARISSIMA, UTI CVM MORIERIS, HAEREDITATEM MEAM RESTITUAS FILIIS MEIS, VEL VNICEORVM, VEL NEPOTIBVS MEIS, VEL CUI VOLVERIS, VEL COGNATIS MEIS, SI CUI VOLES EX TOTA COGNATIONE MEA. Inter filios respondi substitutione fideicommissa factam videri: circa nepotes autem ceterosque cognatos facultatem eligendi datam. ex ceteris autem cognatis, si nepotes superessent, non recte mulierem electuram propter gradus fideicommissi praescriptos: deficiente vero gradu nepotum, ex cognatis quam velit personam eligi posse.

¶ De iurone ab haerede per aditionem confusum, in aditionem ex testamento deuoluitur. Bartolus.

LVIII. IDEM.

DEducta parte quarta restituere rogatus haereditatem, prius quam restitueret, haereditario debitori heres extitit. Quoniam actio eo confusa Trebellianum redintegrande non potest: pecuniae quoque debite dodrans ex causa fideicommissi petetur: sed in eum diem, quo actio confusa est, usurae praeteriti temporis, quae in obligatione, vel in officio iudicis fuerunt, computabuntur: posterioris ita demum, si mora fideicommissi facta sit.

¶ Exigere a quibusdam non facit haereditatem teneat de periculo aliorum. n.

Cum hereditas ex fideicommissi causa in tempus restituenda est: non ideo nominum periculum ad heredem pertinet, quod haeres a quibusdam pecuniam exegerit.

¶ Obventiones post mortem ex iudicio testatoris pronouentes, si per haereditatem

Ad senatusconsultum Trebellianum. 436

haereditas ex causa non fuerint, nemo in fideicommissum alias secus. Bartolus.

Qui post tempus haereditatem restituere rogatus est, usuras a debitoribus haereditariis perceptas, quarum dies post mortem creditoris cessit, restituere non cogitur: quibus non exactis, omnium usurarum actio (nam haereditaria stipulatio fuit) ex Trebelliano transferatur: & ideo nec indebiti repetitio erit, ac similiter & haereditario creditori (si medij temporis usurae non soluuntur) fideicommissarium in his quoque Trebellianum tenebit, nec ideo querere locus erit, quod de fructibus heres, quos iure suo percipiebat, scenus non soluerit. quod si scenus heres medij temporis soluerit: eo nomine non erit recedendo, cum proprium negotium gesserit: quippe sortem reddere creditori coactus, fideicommissario nihil usurarum medij temporis imputabit. Nummis acceptis centum haereditatem restituere rogatus, totam pecuniam iure Falcidiae percipere videtur: & ita diui Adriani recriptum intellectum est, tamquam si ex bonis nummos retenturus fuisset. Quod tunc quoque respondendum est, cum pro parte hereditatem cohereditario restituere rogatur. Diuersa causa est praediorum pro hereditaria parte retentorum: quippe pecunia omnis de portione retineri potest: praediorum autem alia portio non nisi a coherede, qui dominium habeat, accipitur. Cum autem praedia maioris precij, quam portio haereditatis essent: in superfluo praediorum peracti fideicommissario Falcidiam interuenire iussum est. Concurrentem enim pecuniam compensari placuit.

¶ Partus ancillarum, ex factis pecorum summissi loco eorum mortuorum, non sunt in fructu vel in redditu. n. ar.

Hereditatem post mortem suam exceptis redditibus restituere rogatus, ancillarum partus non retinebit: sed nec factus pecorum, qui summissi gregem retinent.

¶ Fructus percepti iudicio testatoris imputantur in quartam: secus in his, qui percipi potuissent a diligentissimo patrefamilias, non tamen fuerint percepti. Alex.

Ante diem fideicommissi cedentem fructus & usuras, quas debitores hereditarii, cum postea cessisset dies, soluerunt: ita mercedem praediorum ab haerede percepta, portioni quadrantis imputabitur. Cum autem post mortem suam rogatus haereditatem restituere, res haereditarias distrahere non

ii iij cogatur

Digestorum lib. XXXVI.

rogatur heres: fortium, quæ de precitis eorum redigi potuerunt, usura propter usum medij temporis perceptæ non videbuntur. Denique nec periculum mancipiorum, aut urbanorum prædiorum præstare cogitur. Sed nihilominus usus & casus eorum quadrantem quoque dimittit.

Cogatus restituere quod ex hereditate superfluit, non tenetur ad fructus, nec ad lucendas res bona fide pignoras. *Bar.*

Quod ex hereditate superfluit, cum moretur restituere rogatus, fructus superfluos restituere non videtur rogatus: cum ea verba diminutionem quidem hereditatis admittant: fructuum autem additamentum non recipiant. Heres eius, qui honorum superfluum post mortem suam restituere fuerat rogatus: pignori res hereditarias datas (si non in sua id factum sit) liberare non cogitur.

Causa quæ sit coactæ, naturalem obligationem non perimit, item dominum rei pignoratæ quod pervenit ad creditorem. *Interdum casu libere, non perimit hypothecariam, Bar.*

LIX. PAVLVS.

Debitor sub pignore creditor heredem instituit, cumque rogauit restituere hereditatem filiae suæ, cum nollet adire, ut suspectam: coactus iussu Prætoris adiit, & restituit. cum emptorem pignoris non inueniret, desiderabat permitti sibi, ut iure domini id possideret. Respondi: Additione quidem hereditatis confusa obligatio est: videamus autem, ne & pignus liberatum sit, sublata naturali obligatione. atqui siue possidet creditor actor idemque heres rem, siue non possidet: videamus de effectu rei. Et si possidet, nulla actio à fideicommissario conueniri potest: neque pignoratitia, quoniam hereditaria est actio: neque fideicommissaria, quasi minus restituerit, recte petetur: quod eveniret, si nullum pignus intercessisset, possidet enim eam rem, quasi creditor. Sed & si fideicommissarius rem retineat: hic Seruiana actione tenebitur. verum est enim, non esse solutâ pecuniam: quemadmodum dicimus, cum amissa est actio propter exceptionem. Igitur non tantum retentio, sed etiam petitio pignoris nomine competit, & solum non repetitur. Remanet ergo propter pignus naturalis obligatio. In re autem integra non putarem compellendum adire, nisi prius de indemnitate esset ei cautum, vel soluta pecunia esset. Nam & cum

Ad senatusconsultum Trebellianum. 437

cum de lucro heres scriptus absit, quod forte legatum acceperit, si heres non extitisset: responsum est, non esse cogendum adire, nisi legato præstito. ubi quidem potuit dici, neque cogendum esse heredem adire quodammodo contra voluntatem defuncti, qui legando coheredi, si non adisset, in ipsius voluntate posuit aditionem. Sed cum testator alterutrum dederit, nos utrumque præstamus.

Confessionibus ex linea materna, per descendentes actis non quæritur, item quod quis habet ex erronea sententia, in restitutione non venit. *Bar.*

Ea, quæ dotem dabat, pacta erat cum marito, ut mortua se in matrimonio, dotis pars matri eius redderetur: nec eo nomine stipulatio à matre interposita est. moriens deinde, & matrem & maritum suum heredem fecerat, & à matre petierat, ut hereditatem Titio restitueret. iudex aditus de hereditate diuidenda, partem dotis quasi ex utili pacto pro parte matri adiudicauit. Quærebatur, an & ea portio ex causa fideicommissi præstanda sit: non esse restituendam puto: quia non quasi heres, sed quasi mater ex pacto accepit: nec occasione hereditatis, sed errore ex pacto eam habuit.

Causa restitutione fideicommissi inualidi actiones non transierunt ex Trebelliano. *Alex. & Bar.*

LX. IDEM.

Patronus ex debita portione heres institutus, sextâ partem restituere rogatus restituit. Non transiunt ex Trebelliano actiones: quoniam non fuit debitum, quod restituit. & ideo si per errorem fecit, etiam repetitur.

Cum quota sit in fideicommissis, siue in solutione, locus est Trebelliano. *Bartolus.*

LXI. IDEM.

Paulus respondit his verbis, SEMPRONI HEREDEM TE NON SCRIPSI, FESTINANS PER INFIRMITATEM. IDEOQUE EI DARI VOLO TANTVM, QVANTVM PRO VNCIA HEREDITATIS COMPETERET: videri quidem magis quantitatem, quam portionem hereditatis relictam: sed sic accipiendum, ut videatur etiam de vncia restituenda sensisse.

Causa data vel premissa filie non cadit in fideicommissum uniuersale

Digestorum lib. XXXVI.

filium suum filio. Alex.

LXII. SCAEVOLA.

A filia petij, ut si liberis superstitibus moreretur, partem eius, quae ad eam ex bonis patris pervenisset: quod si sine liberis, universum fratri restitueret. Queritur, defuncta ea in matrimonio superstiti filia, an haeres eius cum parte hereditatis, eius quoque, quod dotis nomine datum erat, partem restituere debeat? Respondit id, quod in dotem fuisset, non contineri in partem hereditatis quae restituenda esset. Sed & si ex promissione dotis aliquid debitum fuisset, arie alieni loco habendum.

¶ Si dilatio apponitur gratia fideicommissarii cessante causa dilationis, cessat dilatio.

Alumno certam pecuniam legavit, & eam recipi à Sempronio mandavit, & certas vias alumno praestari voluit, donec ad vicesimum annum perveniret: deinde alumni fidei commisit, ut si sine liberis decederet, partem restitueret Sempronio, parte Septiciz. Quaesitum est, defuncto alumno intra annum vicesimum, an substituti fideicommissa petere possint: an vero in id tempus sustinere, quo si viveret alumnus, vicesimum annum impleveret? Respondit: secundum ea, quae proponerentur, posse.

¶ Per restitutionem verbalem transeunt omnia iura in fideicommissarium, var.

LXIII. CAIUS.

Facta fideicommissi restitutione, statim omnes res in bonis sunt eius, cui restituta est hereditas, etsi nondum eam nactus fuerit possessionem.

¶ Si fideicommissum deducatur in stipulationem, & restitutor transeunt actiones per Trebellianum: scilicet si litis aestimatio sit sobrita, var.

Si, qui hereditatem sibi reddi ab haerede stipulatus sit, ei ex stipulatu agenti restituta fuerit hereditas, constat nihilominus transferri actiones: hoc ita est, si is, cum quo actum est, restituat hereditatem. Si vero ob id, quod non restituerit, estimatione hereditatis condemnatus fuerit, remanent actiones hereditariae apud eum, qui condemnatus sit: actor autem quantitatem consequitur.

¶ Sententia vel renunciatio post restitutionem prodecedens, fideicommissario

Ad senatusconsultum Trebellianum.

438

missario non praevaleat, Bartolus.

Si haeres scriptus restituerit hereditatem, & postea de hereditate controversiam passus, victus sit, aut litem cesserit: durare actiones constitit in fideicommissarium semel translatas.

¶ Pro eo quod indebitè restituitur respectu quotæ: non transeunt actiones: scilicet respectu rei certæ, var.

Si quis maiorem partem restituerit, quam rogatus est: in eam partem, quae excedit, non transferuntur actiones. Sed cum percepta aliqua re, aut summa rogatus sit haeres restituere, & omnia retentione totam hereditatem restituerit: & dicitur transferri actiones.

¶ Quod pendente dilatione per hereditarium seruum acquiritur, in restitutione non venit: sicut nec alii fructus iudicio testatoris percepti, Bartolus.

Si haeres ante restitutam hereditatem seruum hereditarium heredem ab aliquo institutum inserit adire hereditatem: negat Iulianus, debere hanc hereditatem restituere: quia de eo rogatus non esset. & hoc est fatendum. Requiritur tamè & illud est, num cum incrementis haeres restituere rogatus sit hereditatem, si enim hoc fuerit subsecutum: etiam eam hereditatem restituere cogitur: nisi evidentissimis probationibus fuerit ab haerede ad probatum, contemplatione sui seruum esse heredem institutum.

¶ Licet fideicommissarius pecuniam quam debet dare, tardius soluat: ad usuras non tenetur: quia nec fructus recuperat, var.

Rescripto diui Antonini significatur: si quis accepta à Titio pecunia, quae quartam hereditatis contineat, rogatus sit ei restituere hereditatem: licet tardius detur pecunia, sine usuris eam dari debere: quia quanto tardius quisque pecuniam det, tanto tardius ad fideicommissum perveniat, & medij temporis fructus perdat. quamobrem si ante datam pecuniam tennent hereditatem fructus, quos perceperit, restituere heredi eum oportere. Idem iuris est, & si quis ita heredis fidei commiserit: **ROGO, SI TITIVS TIBI CENTVM DEDERIT, RESTITVAS EI HEREDITATEM MEAM.**

¶ Conditioni potestatis honestæ: facili & transitoria haeres cogitur parere, in honesta difficilis vel perpetua ei remittitur, var.

Si sub

Digestorum lib. XXXVI.

Si sub conditione hæres institutus sit, qui suspectam sibi hereditatem esse dicit: si neque difficultatem, neque turpitudinem ullam habet conditio, nec impedimentum aliquod, iubendus est parere conditioni, & adire, & ita restituere. Si verò turpis aut difficilis sit conditio: aperte iniquum est, cogi eum explere eam alteri gratia: sed & remitti eam ab initio visum est. Plus enim tribui à Prætor e, qui fideicommissum petit, quam testator voluerit, absurdum est. Vtique autem testator, nisi expleta sit conditio, neque scriptum hæredem ad hereditatem vocavit, neque per hunc illi voluit restitui hereditatem. Si dandæ pecuniæ conditio adscripta est hæredi: debet offerre ei pecuniam is, qui poscit fideicommissum, ut hereditatem impleta conditione possit adire & restituere. Quod si conditio adscripta est, & ea est, quam Prætor remittit, sufficit edictum, ut Iulianus ait: & hæcenus iubendus est, ut Prætoris cōstituat actionibus uti, aut petat bonorum possessionem secundum tabulas, ut ita nactus actiones, tunc restituta hereditate transferat eas ex senatusconsulto. Si verò nominis ferendi conditio est, quam Prætor exigit: rectè quidem facturus videtur, si eam expleverit. Nihil enim mali est, honesti hominis nomen adsumere. † Nec enim in famosis & turpibus nominibus hanc conditionem exigit Prætor. Sed tamen si recuset nomen ferre, remittenda est ei conditio (ut Iulianus ait) & permittendæ viles actiones, aut bonorum possessio secundum tabulas danda est: ut nactus actiones, transferat eas ex senatusconsulto.

† In hunc locū Plat. i Theag. Aeli⁹ L. apudius in Diadume no & Alexandro Severo, Alex. ab Alex. Ge. ni. die lib. 2. cap. 29. Celi⁹ Rho digi. lib. 13. Iect. Anti. cap. 1. & 6.

Si hæres adierit iussu fideicommissarius detrahit validiam de relictis ab hærede, non de relictis a se. *nar.*
Si eum suspectam videret hereditatem, postulante me, iussu Prætoris adieris, & restitueris mihi iura utar legis Falcidie beneficio adversus legatarios, si tu quoque ea lege uti poteras, & quatenus uti poteras. Nam si quid præterea à me alicui per fideicommissum relictum sit, id quasi à legatario relictum, non venit in computationem eius legis, sed extrinsecus numeratur.

Quatenus defalcatur a primo fideicommissario, eatenus de falsat ipse a suo legatario. *nar.*

Si Titius rogatus sit hereditatem Mævio restituere, Mævius Scio certam pecuniam, & Titius quartæ retinendæ beneficio

Ad senatusconsultum Trebellianum. 439

necicio adversus Mævium visus fuerit: Neratius scribit, Mævium quoque Scio eo minus æquum esse præstare, ne ipse de suo damnum sentiat.

† Fideicommissarius præfertur substituto indifferenter. *nar.*

Iulianus ait, si hæres institutus Titio rogatus sit restituere, substitutus Mævio: & institutus suspectam sibi hereditatem esse dicat: desiderante Titio, iubendum eum adire & restituere.

† Si institutus passus est labi tempus agnoscendæ bonorum possessionis, fideicommissario succurritur ut restituatur, & agnoscere cogatur. *artolus.*

Si quis bonorum possessoris fidei commiserit de hereditate restituenda, & is passus fuerit diem bonorum possessionis agnoscendæ transire: aut per hoc tempus, quo is, cui restitui debebat hereditas, aliqua ex causa non potuit adire Prætor, & postulare, ut petita bonorum possessione restituatur sibi hereditas: succurri ei debet, id est, ut restituatur tempus bonorum possessionis admittendæ exhibendi fideicommissi gratia.

† Ad petitionem unius servus fideicommissarii cogitur institutus adire & restituere hereditatem, etiam quæ soluendo non erat. *nar.*

Admonendi autem sumus, si is, qui soluendo non sit, Titio hærede instituto, servum esse liberum iusserit, & rogaverit Titium hereditatem eidem restituere: vix esse, ut Titius recusans hereditatem adire cogatur. nam licet desiderante servo Titius adierit hereditatem: non tamen potest libertas servo competere, quasi in fraudem creditorum data, licet Titius locuples sit, quæ de causa nec hereditas ei restitui potest. Sed ex sententia legis dicendum est, perinde habendum, ac si is servus solus liber & hæres scriptus esset, nec Titius hæres esset.

† Naturales obligationes tot aliter transferant in fideicommissarium: ideo respectu hæredis totaliter dicitur indebitum. *nar.*

LXIII. MAETIANVS.

Si eius pupilli, cui sine tutoris autoritate pecunia credita erat, restituta ex eo senatusconsulto mihi fuerit hereditas: si solvam creditori, non repetam, argui hæres si post restitutionem solvat, repetet non ob aliud, quam quod ab eo in me naturalis obligatio translata intelligitur. & si eius mihi resti-

Digestorum lib. XXXVI.

hi restituta sit hereditas, qui pupillo sine tutoris autoritate crediderit, si soluerit mihi pupillus, non repetet, at si heredi soluerit: repetet, non repetiturus, si ante restitutionem soluerit.

¶ Etiam necessarii heredes coguntur parere conditioni, & adire & restituere. *Bar.*

Si necessarii heredes sub conditione quamvis leuissima heredes sint instituti, cui parere solent, dicendum est, cogi restituere hereditatem desiderantibus his, quibus restituere rogati sunt: quia hereditatis restituendae gratia conditioni parere compellendi erunt.

¶ Haeres heredis decedentis ante restitutionem cogitur restituere: & quatenus res extant, transibunt actiones. *Bar.*

Si quis rogatus restituere hereditatem decesserit: ante, quam eam restituat, haeres eius poterit hereditatem restituere, & ex Trebelliano senatusconsulto transibunt actiones. Sed si duo ei heredes extiterint: uti quisque restituerit, pro ea parte transibunt actiones. Nam & si ipse partem restituerit, pro ea parte interim transibunt, verius est. Sed & si plures heredes extiterint ei, qui rogatus est restituere hereditatem, si quidem interim restituerint, vel cum ei, cui restitui debuit, plures heredes extiterint: cui restituerint, is pro ea parte ex hoc senatusconsulto habebit actiones.

¶ Patronus potest gravare libertos liberti etiam in debita portione. *Marcelus.*

Si patronus ex parte debita haeres institutus, rogatus fuerit eam liberis exhereditatis defuncti liberti restituere: si sua sponte adierit: locus erit Falcidia. Si coactus, in solidum transibunt actiones ex hoc senatusconsulto.

¶ Hereditatis restitutio fit seruo domino volente vel ratum habente: vel etiam ipsi domino, licet in hereditate debeat praecedere iussus, & sequi adiuto servus: in bonorum possessione servi voluntas requiritur. *Marcelus.*

LXV. IDEM.

Seruo invito domino, vel ignorante, non recte restituitur hereditas: sed si postea eam habuerit, confirmabitur restitutio: verum ipsi domino adquirentur actiones: nec, quia hereditatis acquisitioni similis est haec restitutio, iussu praecedere oportet. Sed (ut dictum est) etiam ratihabitio subest, qui

Ad senatusconsultum Trebellianum. 440

qui poterit, exemplo bonorum possessionis. Neque interest (quod ad propositum attinet) ipsi domino, an seruo quis rogetur restituere hereditatem: nec in ea re consensus, aut opere servi opus est. Atquin in bonorum possessione, vel in adenda hereditate consensus eius necessarius est. Itaque si qui suspectam dicerent hereditatem, postulante domino compellendi erunt adire & restituere hereditatem.

¶ Haeres rogatus restituere sub conditione quae remittitur, vel quae per cautionem iuriam impletur, rogatur adire & restituere. *Marcelus.*

Si testator rogasset heredem ut restitueret hereditatem mulieri, si non nuptisset: dicendum erit, compellendum heredem, si suspectam dicat hereditatem, adire & restituere eam mulieri, etiam si nupsisset. Idem in ceteris quoque conditionibus Iulianus noster probat, quae similiter, nisi sine vice, expleri non possint, secundum quam sententiam, cautione praestita his, quorum interest, ab his, quibus restitui sub his conditionibus haeres rogatus est, restituet hereditatem.

¶ Sententia, licet multis, parandum est, propter auctoritatem eius. *Marcelus.*

Cum Praetor causa cognita per errorem, vel ambitiose iubeat hereditatem ex fideicommissis restitui: etiam publice interest restitui propter rerum indicatarum auctoritatem. ¶

¶ Pupillo, cum auctoritate tutoris, vel soli tutori, si est infans, potest restitui hereditas: & mutus nihil intelligens infanti equi patitur. *Marcelus.*

Si pupillo infanti restituere hereditatem quis rogatus sit: si sponte adierit, etiam seruo eius, & ipsi pupillo, tutore suo, restituetur hereditas: siquidem eo, quod dari non potest, non magis ea res impeditur, quam in tuto pubere, volente sibi restitui hereditatem. Si autem heres recuset adire hereditatem, quemadmodum res expediri possit, difficile est: quia neque tutore desiderante periculo pupilli adiri hereditatem, Trebelliano senatusconsulto locus sit futurus: neque pupillus ipse id desiderare possit, cum dari non possit, quod aliquatenus circa imtos expediri potest. Nam si auditis capaces sunt, vel interrogati, non possunt significare, velle se periculo suo hereditatem adiri, quomodo absentes per nunciū. Sed & infanti non dubito omnimodo subueniendum,

¶ Huc patet locum edmunis apud Rheto. de auctoritate rerum indicatarum, de quo Quintilia. lib. 3. infl. orato. in princ. Cicerone in oratio. pro Cluentio, & lib. 2. Rheto. ad Her. ubi de absoluti iudiciali tractat.

Digestorum lib. XXXVI.

dicendum idque ex similitudine iuris civilis, vel honorarij
constituendum est. Siue enim heres institutus esset, non du-
biè pro herede tutore auctore gerere posse videretur: siue
de bonorum possessione ageretur, peti ei per tutorem pos-
set, idcirco heres compelli per tutorem potest adire & resti-
tuere hereditatem. Quo exemplo & mutus, qui nihil intel-
ligere potest, per curatorem adiungetur.

¶ **Q**uod ad petitionem fideicommissarii alij res singulas restituit, hæ-
reditatem restituere videtur. *Bar.*

Si singulæ res ab herede traditæ sint iussu meo ei, cui eas
vendideram: non dubitamus mihi intelligi factam restitu-
tionem. Idem erit & si iussu meo tradantur, cui ego ex fidei-
commissio, aliave qua ex causa eas prestare debueram, vel in
creditu ire, vel donare volueram.

¶ Aditio causa implet conditionem. *Bar. et alii.*

LXXVI. PAVLVS.

Qui ita institutus est, si coheres eius adisset: ut po-
test lege Falcidia, & si coheres eius coactus adisset,
modo si ipse non coactus adierit hereditatem.

¶ Hæres non cogitur adire ad petitionem procuratoris, de cuius
mandato dubitatur: si sponte adiit, cogitur restituere. *Bar.*

Etiam absentis procuratori, si desideret posse restitui hæ-
reditatem ex hoc senatusconsulto, Iulianus scripsit: si tamen
caucat de raro habendo, si non evidens absentis voluntas sit.
Sed dicendum est, ut hæres, qui suspectam dicat heredita-
tem, non sit compellendus adire, si certum non sit, an mandave-
rit, quantum ei caueatur propter fragilitatem cautionis. Quod
si sponte adierit, non magna captio est, si ad actiones (si non
mandauerit) transibunt eo tempore, quo ratum habuerit.

¶ Actiones quæ non fuerint in bonis tempore mortis defuncti, per
Trebellianum non transiunt. *Bar.*

Si damnum in seruo hereditario datum sit: licet per ser-
uum hereditarium heredi competere actio cepit, non ta-
men transit legis Aquiliæ actio ad fideicommissarium. Hæ-
renim actiones transiunt, quæ ex bonis defuncti pendent.

¶ Exceptio coheredis personæ hæredis non transiit in fideicommissa-
rium. *Bar. et alii.*

Si legatus Romæ compulsus adierit hereditatem, & re-
stituerit, cogetur Romæ actiones pati fideicommissarius,
quantum

Ad senatusconsultum Trebellianum. 441

quantum heres non cogeretur.

¶ Fideicommissarius convenitur ubi habet domicilium, vel ubi est
maior pars hereditatis. *Bar.*

An ubi defunctus conveniri debuit, & fideicommissarius
debeat, videndum est, & si sua sponte hæres adiit, & restituit
hereditatem, an tribus locis fideicommissarius defendi debeat,
ubi defunctus, & ubi heres, & ubi ipse domicilium habeat. O-
porteret itaq; ibi fideicommissarium conveniri, ubi vel domici-
lium habet, vel maior pars restituta hereditatis habetur.

¶ Qui cogit heredem adire cogitur actiones hereditarias pati, id
est per additionem factam a suo vel extraneo quæ incidit in interdictum
fraudatorium. *Bar. et alii.*

LXXVII. VALENS.

Si postulante me suspectam hereditatem ex decreto Præ-
toris adieris, & non ego postea eam mihi restitui velim,
nec bonis me immiscere, hoc fieri debet quod Octaviano non
ineleganter videbatur: ut à Prætoris perinde actiones in me
dentur, ac si hereditatem recepissem, quod est iustius. eo etiã
tempore, quo creditorum fraudandorum consilium inieris,
extra periculum interdicti fraudatorii hereditatem suspectam
adibis, & restitues mihi: quia & remoto fideicommissio, libe-
rum tibi fuerat volenti adire hereditatem, creditores tuos
tali comodo fraudare: & ego nihil turpiter faciã recipiendo
eam hereditatem, quã remota postulatiõe meos creditores cõpel-
lere te, ut adires, non potuerint. Sed & si filius tuus heres patri
rogat à patre hereditatem mihi restituere: cum creditorum suo-
rum fraudandorum consilium inisset, tanq; suspectam ex decre-
to Prætoris restituerit mihi: vix fraudatorio interdicto loc-
erit, quia bonis patris eius venditis, nihil proprium credito-
res eius ex ea hereditate ferre poterint: nisi forte proprij
creditors filij audiri debeant, si postulerint, ut dimissis patris,
eius bona vendere sibi permittantur.

¶ Non potest per heredem restitui fideicommissarius plus, quam pos-
sit a defuncto capere. *Bar.*

Si donationis causa suspectam hereditatem sibi heres di-
xerit, & restituerit ei, qui solidum capere non possit, aufer-
torei id, quod capere non potest. Idem dicendum est, & si
extra consilium donandi fiduciarius heres id fecerit.

¶ Fideicommissum univcrsale valet hereditate existente non sel-
ff. Infor. k k uendo

Digestorum lib. XXXVI.

Uenito, secus in fideicommissis singulari. Bar.

LXVIII. IDEM.

Si hæres ab eo, qui cum moreretur, soluendo non fuerit, rogatus hereditatem restituere, suspectam sibi dicat: dubium non est, quin hodie coactus ex Trebelliano senatusconsulto restituere possit. Sed & si sua sponte adierit, ex eodem senatusconsulto restitutus est. Quis quæ summa aut certum corpus per fideicommissum ab eo, qui soluendo non fuit, datum est: perinde non debeatur, atque si legatum esset. Eo enim casu legatarij superiore hæredis vice fungi cum, cui fideicommissum relictum est.

Quid in restituendo quartam non detrahit, non præsumitur errasse nisi probetur. *Bar.*

Si totam hereditatem rogatus restituere, sponte adierit: & si sine deductione quartæ partis restitueris, difficile quidē crederis per ignorantiam magis, non explendi fideicommissi causa hoc fecisse. Sed si probaueris per errorem te quartam non retinuisse, recuperare eam poteris.

Hæres institutus non tænet de euictione: sed sibi cauetur a fideicommissario. *Bar.*

LXIX. NERATIUS.

De euictione prediorum, vel mancipiorum, vel ceterarum rerum, cauere hæres cum restituit hereditatem, non debet: quinimodò in contrarium cauere heredi oportet, si quid ex his euictum esset, quæ ab ipso herede venissent.

In eum qui habet directas non transeunt utiles. *Bar.*

LXX. POMPONIUS.

Si heres institutus, Titio rogatus fuerit restituere hereditatem, & rursus Titius hæredi post tempus: sufficiunt directæ actiones hæredi.

Pro damno dato ab hærede ante restitutionem, tenetur hæres actione ex testamento, post restitutionem actione. l. Aquilia. *Bar.*

Si heres antequam fideicommissario hereditatem restitueret, alienauerit quid ex hereditate, aut seruum hereditarium manumiserit, aut ruperit quid, vel fregerit, vel vilerit, non competit in eum vlla civilis actio, restituta postea hereditate ex Trebelliano senatusconsulto: sed ex fideicommissi causa erit hoc quod deperierit, persequendum. Sin verò post restitutam hereditatem horum quid admisit heres: dicendum, lege

Ad senatusconsultum Trebellianum.

442

lege Aquilia cum eo agi posse, si seruum sorte hereditarium aut vulnerauerit, aut occiderit.

Negligentia hæredis nocet fideicommissario. *Bar.*

Si temporalis actio in hereditate relicta fuerit, rebus, quo heres experiri ante restitutam hereditatem potuit, imputabitur ei, cui restituta fuit.

Hæres non obstante tempore ad deliberandum cogitur statim adire, sed ex effectu deliberationis apparebit an possit deducere quartam. *Barolus.*

LXXI. MAETIANVS.

Omnes, qui de hereditate deliberant, deservire eo, qui suo periculo velit adiri hereditatem, coguntur adire: licet non statim restituere: sed ut completo tempore deliberationis, (si expedit sibi comperierint hereditatem) sentiant commodum testamenti eo iure, quo si sponte adissent. Sin verò contra onerosam crediderint: restituta ea, exonerentur actionibus hereditariis.

In hæredi restituenti fundus retentus euincatur, alio ei de euictione datur. *Bar.*

LXXII. POMPONIUS.

Hæres percepto fundo rogatus erat hereditatem restituere. fundus alienatus erat. Aristoteles aiebat, videndum, utrum omnimodò penes heredem fundum esse voluerit testator: an ita demum, si ipsius esset. sed sibi superius placere. ideoque estimatio eius retinenda est.

Actiones quæ competunt hæredi ex sua promissione, non transferuntur facta restitutione per Trebellianum, sed noua cessione operis est. *Barolus.*

LXXIII. MAETIANVS.

Si heres pecuniam hereditariam crediderit, & in eam causam pignora acceperit, actiones non competunt ei, cui restituta fuerit hereditas aduersus ipsa pignora. Sed aliqua dubitatio remanebit, si in eum contractum, qui a defuncto fuerit interpositus, hæres antequam restituerit hereditatem, pignus acceperit. Sed ne sic quidē ipse admittetur ex fideicommissio. tamen habet aduersus heredem actionem, ut ei cedat pro pignoris commodo actionem. Cum ex Trebelliano senatusconsulto restituitur hereditas: seruitutes, quas mutuo prædia

kk ij

Digestorum lib. XXXVI.

prædia hæredis & testatoris habent, nihilominus valent.
¶ Quod iubet aliquem non facere testamentum, videtur rogare de hereditate restituenda heredibus uementibus ab intestato. Bartolus.

LXXIII. PAVLYS.

¶ Ad hunc locum spectat dictum Spuring auguris, cuius meminisse Suetonius in Iulio Cæsare.

Qui filium & filiam habebat, testamentum fecerat: & ita de filia sua cauerat, ut si defunctus esset, ea periret. Pronunciavit Imperator fideicommissum ex hac scriptura deberi: quasi per hoc, quod prohibuisset eam testari, petisset, ut fratrem suum heredem faceret. sic enim accipiendam eam scripturam, ac si hereditatem suam rogasset eam restituere.

¶ In amore filii, animus captus habetur pro completo. Bartolus.

Favus Antonius impuberem filium Antoninum, & filiam Honoratam relinquens, ex hæredatis his, matrem eorum Iuniam Valerianam heredem instituit: & ab ea trecenta, & quasdam res filiarum reliquit. reliquam omnem hereditatem filio Antonino, cum ad annum vicesimum ætatis pervenisset, voluit restituere. quod si ante annum vicesimum decessisset filius, eam hereditatem Honoratam restituere præcepit. mater intestata decessit, utriusque liberis legitimis hæredibus relicta. Postea filius annum agens plenum nonumdecimum, & ingressus vicesimum, necdum tamen eo expleto, decessit, filia hærede Favia Valeriana sua relicta: à qua amita fideicommissum ex testamento patris portionem hereditatis petierat, & apud Præsidem obtinuerat. tutores Valerianæ filiarum Antonini egestatem eius prætendebant, & recitabant divi Adriani constitutionem, in qua (quantum ad munera municipalia) iusserat cum annum, quem quis ingressus esset, pro impleto numerari. Imperator autem non ster motus & æquitate rei, & verbis testamenti scilicet, A D ANNUM VICESIMUM ÆTATIS, quamvis scire se diceret à divo Marco non excusatum à tutela eam, qui septuagesimum annum ætatis ingressus fuisset: nobis & legis Acliar sententiæ argumenta proferentibus, & alia quedam contra petitoricem pronunciauit.

¶ Defectus causa de futuro facit legatum desicere. Bartolus.

LXXV. SCARVOLA lib. xvij. Digestorum.

Epistolam ad heredem suum in hæc verba scripsit, TITUS CORNELIO HEREDI SVO. S. A te peto Cor-

Ad senatusconsultum Trebellianum. 443

to Cornelii, quoniam ad te devoluta est pars matris meę, ite pars Sempronij curatoris quondam mei contraria fortuna, si per hoc totus as meus apud te esse speratur, uti reddas restituas Caio Scio vncias quatuor. Quæsitum est, cum Sempronius in integrum restitutus sit ab Imperatore, à quo fuerat deportatus, & adierit hereditatem: an is quoque rogatus sit, ut ex sua portione restituat hereditatem. Respondi: Sempronium quidem non proponi rogatum: Cornelium autem heredem debere pro rata portione maternarum defuncti rerum restitutionem Scio facere.

¶ In dubio quando quis rogatur restituere ei, a quo accepit, est intelligendum post mortem suam. Bartolus.

Mulier hæredis instituti fidei commisit, ut retenta parte quarta, reliquam partem restitueret nurui quondam suę, cui fidei commisit in hæc verba: ROGO TE UT ID, QUOD AD TE EX BONIS MEIS PERVENIT, FACIAS PERVENIRE AD FILIUM TVVM. Quæsitum est, quando hoc fideicommissum restituere debeat, utrum ne post mortem suam, an iam nunc? Respondi: ad tempus, quo nurus morietur, fideicommissum aptandum esse.

¶ Substitutio directa facta in codicillis, trahitur ad fideicommissariam, etiam si sint fratres in medio. Bartolus.

LXXVI. IDEM.

Scarvola respondit: si pater filium suum impuberem ex ascripto scripserit heredem, eique codicillis substituerit, deinde filius impubes decesserit: licet substitutio inutilis sit (quia codicillis hereditas, neque dari neque adimi potest) tamē benigna interpretatione placet, ut mater, quę ab intestato pupillo successit, substitutis fideicommissio obligetur. Quod si inuicem fuerint substituti: & in fideicommissio substitutione valeret uno quoque eorum mortuo, qui supersunt, totum accipiunt. ¶ Conditio de educandis liberis, non requirit libros mortis tempore superfore. Bartolus.

LXXVII. IDEM.

Hæredibus institutis filiis utriusque sexus, singulos rogavit, ut qui sine liberis decederet, partem suam hereditatis sorori fratrive restitueret, aut (si frater sororve non esset) matri suę: & hæc verba adiecit, VOSQUE LIBEROS
kk ij CHARIS.

Digestorum lib. XXXVI.

CHARISSIMI HOC FIDEICOMMISSO TENERI INVICEM VOLO, DONEC LIBEROS MEOS EDUCAVERITIS. Quæritur est, si quis ex liberis duos filios procreaverit, quoniam superstites non reliquerit, an hæredes eius fideicommissum debeant? Respondit: secundum ea, quæ proponerentur, videri fideicommissi onere liberatos. Verba, si decesserit sine liberis, debent intelligi de iis quos rogatus habere potest. n. ar.

Titius nepotes ex filia, & furiosam filiam suam hæredem instituit: & fideicommissit filię, ut si sine liberis decessisset, pars ei data perveniret ad cohæredes. eam furiosam ipse Titius in matrimonio collocavit, & enixa est filiam post mortem patris. Quæsitum est, defuncta furiosa, superstites ex huiusmodi coniunctione parta filia, an fideicommissum ad cohæredes pertineret? Respondit: cum filiam reliquisset proponeretur, fideicommissum non deberi. CLAUDIVS. Nam et si matrimonium cum furiosa non fuit, satis tamen factum est eiusmodi conditioni.

Possint aliqui gravari de bonis invicem communicandis. n. ar.

LXXVIII. IDEM.

Lucius Titius intestato moriturus, cum haberet uxorem, & ex ea filiam emancipatam, codicillis hæc verba instituit: PERTINENT MIHI CODICILLI AD UXOREM ET FILIAM. ITAQUE ROGO, QUICQUID AUT EGO RELIQUERO, AUT VOS IPSÆ HABETIS, COMMUNE VOBIS SIT, QUOD SI NON EGO ROGAREM VOS, PRO VESTRA PIETATE FACERETIS. filia intestati patris bonorum possessionem accepit. quæsitum est, an aliqua pars hæreditatis Lucij Titij ex causa fideicommissi à filia matri deberetur? Respondit: secundum ea, quæ proponerentur, deberi. tantum si uxor parata sit in commune bona sua cõferre.

Basiliensis

Quidam executores testamentorum de his quæ non sunt ad ipsas causas, contra hæredem actionem non habent. n. ar.

Mænia duos filios hæredes reliquerat, & eodem testamento ita cavit: FIDEI AUTEM HÆREDUM MEORUM COMMITTO, UTI OMNIS SUBSTANTIA MEA SIT PRO DEPOSITO SINE VIVIS APUD CAIUM SEIUM ET LUCIUM TI-

TIVM,

Ad senatusconsultum Trebellianum. 444

TIVM, QUOS ETIAM (SI LUCVISSET) CYRATORES SUBSTANTIAS MEAS DEDISSEM, REMOTIS ALIIS, UT HI RESTITVANT NEPOTIBVS MEIS, PROVT QVIS EORVM AD ANNOS VIGINTIQUINQUE PERVENERIT, PRO PORTIONE: VEL SI VNVS, ET OMNEM. Quæsitum est, an fideicommissum præstari à scriptis hæredibus Lucio Titio & Caio Seio debeat? Respondit: secundum ea, quæ proponerentur, Lucium Titium, item Caium Seium fideicommissum petere non posse.

Portio in qua est institutus servus per fideicommissum manumissus, et debetur iure directo, non per fideicommissum, ut quod iure fideicommissi percipitur, venit in fideicommissum per generalia verba relicto. n.

Tres hæredes scripsit, Mænum fratrem suum ex dodrante, Seium ex sextante, Stichum eiusdem Seij servum, filium autem naturalem Mænij ex vncia: & fidei commissit Seij, ut Stichum manumitteret, in hæc verba: A TE PETO SEI, UTI TV STICHVM MANUMITTAS. DEDI, VNDE FACIAS. Sed & codicillis ita cavit, VNCIAM, EX QUATECUMQUE STICHVM HÆREDEM, SI QVAM SERVA CONTROVERSIAM MOVERIT, AD MÆVIUM FRATREM MEVM REVERTI VOLO. TV FRATER SECUNDVM FIDEM ET PIETATEM TVAM, QUICQUID AD TE PERVENERIT EX HÆREDITATE MEA, STICHO FILLIO TVO RESTITVES. QUOD VT FACIAS, FIDEI TVÆ COMMITTO. Quæsitum est, cum Seius adierit hæreditatē, & propter hoc compulsus Stichum manumiserit: an vncia hæreditatis, ex qua Stichus hæres est institutus, Stichum manumisso restituere debeat? Respondit: non proponi, Seium rogatum vnciam ei restituere. Idem quæsit, an si aliquam controversiam Seius de vncia hac, ex qua Stichus institutus est, facere velit, & Mænius vnciam ex causa fideicommissi à Seio fuerit consecutus: utrum hanc solam vnciam, ex qua Stichus institutus est, an verò & dodrantem, ex quo ipse Mænius institutus est, eidem Stichum restituere debeat? Respondit: de omni restituendo, quod ad Mænum quoquo modo pervenit, testatricem sensisse.

Portio deficiens accrescit pro portionibus hæreditatis, pro quibus

kk iiij bus

Digestorum lib. XXXVI.

bus facta est institutio. Bartolus.

Pater puerum & puellam instituit heredes, eosque inuicem substituit, & si neuter heres esset, eis plures substituit his verbis: **SUBSTITUTO HAEREDES INVICEM SUBSTITUTO.** eorundem filiorum fidei commisit, ut qui eorum vita superesset, & sine liberis intra annum tricesimum moreretur, hereditatem his, quos heredes substituerat, restitueret. filius vita sororem superavit, & intra tricesimum annum sine liberis decessit. **Quaestum est,** ex substitutis vno defuncto ante filium, pars eius, quae ad ceteros substitutos, qui superuiverent, pertineret: utrum pro virilibus, an pro hereditariis portionibus, quibus essent substituti, pertineret? **Respondi:** consequens esse, pro his, partibus, quibus substituti essent, fideicommissum pertinere.

Fideicommissum relitum fratribus sub nomine appellatio, pro hereditaria portione debetur. Bart.

Mævia filium heredem instituit ex quincunce, Titiam filiam ex quadrante, Septiciu filium ex triente, cuius fideicommissum in hæc verba: **TE ROGO FILI SEPTICII, SI INTRA VICESIMUM ANNUM SINE LIBERIS MORIERIS, QVICQVID EX HAEREDITATE MEA AD TE PERVENERIT, HOC FRATRIBVS TVIS RESTITVAS.** **Quaestum est,** Septicio filio defuncto intra vicesimum annum sine liberis, hoc fideicommissum utrum pro portionibus hereditariis ad fratrem & sororem eius pertineat, an verò equaliter? **Respondi,** pro parte hereditaria.

Si fundus pignoratuz dolo vel lata culpa heredis alienatur, fideicommissario heres tenetur. Bartolus.

Titia ex asse heres scripta, partem dimidiam hereditatis Mæviæ rogata restituere, fundum à testatore obligatum lucere noluit: sed eum vendente creditore mandavit redimendū Seie. **Quaestum est,** an Titia ex causa fideicommissi Mæviæ teneatur? **Respondi:** cum rogata hereditatem restituere proponatur: nihil proponi, cur non teneatur. **CLAVDIVS.** Subest enim prestari oportere id, quanto pluri fundus fuit, quam ad creditorem pervenire oportuit.

Si duo post mortem eorundem restituere rogantur, uno mortuo statim pro parte competit fideicommissi petitio. Bart.

Caio

Ad senatusconsultum Trebellianum. 445

Caio Seio ex semisse, Titia ex quadrante, & aliis ex reliquis portionibus heredibus institutis ita cauit: **FIDELI AVTEM VESTRAE MANDO CAI SEI ET LUCIA TITIA, UT POST OBITUM VESTRUM REDDATIS, RESTITVATIS TITIO, ET SEMPRONIO SEMISSEM PATRIMONI, ET PORTIONIS EIVS, QVAM VOBIS DEDI.** **Quaestum est,** cum utrique adierint hereditatem, & postea Caius Seius defunctus sit, Lucia Titia herede instituta, an hæc Lucia Titia partem dimidiam semissis, quam rogatus erat Caius Seius restituere protinus debeat: an vero post suam demum mortem universum fideicommissum, tam ex sua persona, quam ex Caij Seij datum restituere debeat? **Respondi:** Luciam Titiam statim teneri, ut partem dimidiam semissis ex persona Seij restituat.

Verba cunctiatiua commemoratiua alienius modi præcedentis restringuntur ad illam, item in fideicommissum universali relicto per mulierem veniunt res dotales. Bart.

Filiam suam heredem scripsit, & nepotem, quem ex ea habebat, ei substituit, & ita cauit: **LVICIO TITIO FRATRIS MEI FILIO GENERO MEO DVCENTOS AVREOS RELINQVO, QVO LEGATO SCIO ILLVM CONTENTVM ESSE: QVONIAM SCRIPSI VNIVERSAM REM MEAM EO, QVOD FILIAM MEAM ET NEPOTEM MEVM HAEREDES SCRIPSI VNIVERSAM SVBSTITANTIAM HIS COMMVNICASSE, QVOS INVICEM COMMENDO FIDEI PATRIS.** filia adita hereditate diuertit à marito. **Quaestum est,** an Titius quondam eius maritus suo, vel filij sui nomine ex fideicommissio communionem bonorum consequi possit, vius quondam vxore sua, vel post mortem eius? **Respondi:** nihil fideicommissi datum genero proponi, præter ducentos aureos. Idem quaesit, eandem vxorem marito heredi scripto fideicommississe, ut cum moreretur, filio communi omne, quod ad eum ex hereditate sua pervenisset, restitueret: an ille quoque res & possessiones, quæ in dotem daret, & post diuortium restitueret mulieri fuerant, fideicommissio contineantur? **Respondi:** quod mulier in bonis suis reliquisset, id fideicommissio contineri.

Digestorum lib. XXXVI.

an summā quoq; dotis inter cetera legata ex causa fideicommissi filio suo restituere debeat? Respondi: nō aliās, nisi manifestum esset de dote quoque restituēda testatorem sensisse: atque etiam si sensisse eum hoc fuerit ad probatum. ita tamē eius quoq; petitionem fore, si non minus in quantitate, quā Falcidia nomine remaneret, foret, quā in quantitate dotis.

Instantia capta etiam hærede, facta restitutione, durat contra ipsam et hæredem eius, dicitur.

Rogatus hereditatem restituere Septicio, cum erit annorum viginti, interea fundos, quos defunctus pignori acceperat, vendidit: & propterea pignoratitia à debitore conveniunt, decessit, hærede relicto Sempronio: & iudicio nondum finito, restituit hereditatem Septicio. Quæsitum est, an eo iudicio nihilominus ipse condemnari debeat, cum potuerit retinere, vel cauere sibi id, quod ex causa indicati præstaturus esset? Respondi: indicij executionem nihilominus aduersus hæredem, & post restitutam hereditatem mansisse.

Res de nouo reperta non restituta debent restituī, nisi prima restitutio per modum transactionis fuerit celebrata. Bartolus.

Hæres eius, qui post mortem suam rogatus erat vniuersam hereditatem restituere: minimam quantitatem, quam solā in bonis fuisse dicebat his, quibus fideicommissum debebatur, restituit. postea repertis instrumentis apparuit quadruplo amplius in hereditate fuisse. Quæsitum est, an in reliquum fideicommissi nomine conveniri possit? Respondi: secundum ea, quæ proponerentur, si non transactum esset, posse.

Etiam post restitutionem potest fideicommissarius fideicommissum admittere propter partem hæredis quæ incipit de nouo nascere. dicitur.

LXXIX. IDEM.

Si pupillus parenti suo hæres extitit, & fideicommissam hereditatis partem restituit, mox abstinet paternæ hereditate: optio deferenda est fideicommissario, ut aut portionem quoque pupilli agnoscat, aut toto discedat: aut omnimodò bona vendenda sunt, ut id, quod superfluum est, pupillo seruetur. & si insolidum bona venire non possunt: omnimodò actiones fideicommissario denegandæ erunt. erat enim in potestate illius, vniuersum suscipere: & si quid plus esset, pupillo seruare.

Cen-

Ad senatusconsultum Trebellianum. 447

Enditio facta causa interuentendi fideicommissum, non impeditur hæredi in eo quod sibi defunctus debebat. dicitur.

LXXX. IDEM.

Matrem, & auunculum, eisdemque creditores suos, heredes scripsit Lucius Titius, & eorum fidei commissit, ut post mortem restituerent, quod ex re familiari testatoris superfuisset, Septicio. hæredes non modicam partem bonorum testatoris consumpserunt: & multos heredes reliquerunt: quibus scientibus, multa corpora, quæ remanserunt ex bonis Lucij Titij, Septicius possedit. Quæsitum est, an id, quod Lucius Titius debuit matri & auunculo, hæredes eorum à Septicio petere possint? Respondi, non posse. c. l. a. v. d. i. v. s. Additione enim hereditatis confusa obligatio intercedat. sed fideicommissi repetitio erat: cuius æquitas defecit his, qui multa ex hereditate consumpsisse proponuntur.

Fideicommissum limitatur secundum naturam præcedentis substitutionis, nisi ex voluntate defuncti aliud presumatur ex natura sermonis vel alia coniectura. dicitur.

LXXXI. PAVLVS Imperialium sententiarum in cognitionibus prolatarum ex libris sex li. j. seu decretorum lib. ij.

Vltius Phœbus testamento facto, cum tres liberos hæredes instituisset, Phœbum & Heracliam ex eadem matre, Polycratem ex alia, æquis portionibus: petiit à Polycrate minore fratre, ut accepto certo precio hereditatem fratribus cederet. & inuicem eos, qui eadem matre erāt, si quis eorum hæres nō fuisset, substituerat: Polycrati, si intra pubertatem decessisset, secundas etiam tabulas fecit, quas matri eius commendauit aperendas, si impubes obisset: deinde petiit à prioribus, ut si quis eorum sine liberis decesseret, portionem suam, exceptis bonis maternis eorum & auitis, ei, vel eis, qui superessent, restitueret. Heraclia soror mortua sine liberis, fratrem suum Phœbum instituit hæredem. Polycrates fideicommissum petierat, & obtinuerat apud Aurelium Proculum Proconsulem Achaie appellatione facta, cū solus Phœbus egisset, victus est: quia ei vel eius verba, utrosque fratres complecterentur. atqui inuicem duos illos tantum substituerat, sed & voluntas hæc patris videbatur, qui exceperat eorum bona materna: quia Polycrates aliam matrem, & quæ-

Digestorum lib. XXXVI.

& quidem superstitem habebat, cuius etiam fidei cōmiserat, ut legata, quæ ei dederat, intestatō moriens, Polycrati filio suo restitueret.

Quando dies legatorum, vel fideicommissorum cedit. Titulus. II.

I. PAULVS.

Ortuo patre, licet viuo pupillo, dies legatorum à substituto datorum cedit.

Legatum seruitutis personalis cedit ab adita hereditate. Martolus.

II. VLPIANVS.

Si purè sit vñsfructus legatus vel vñs, vel habitatio, neque eorum dies ante aditam hereditatem cedit: neque petitiō ad heredem transir. Idem est, si ex die sit vñsfructus relictus.

III. IDEM.

Nam cum ad heredem nō transferatur: frustra est, si ante quis diem eius cedere dixerit.

Si legatum confertur in mortem heredis, est conditionale: secus si in mortem legatarii. Mar.

III. IDEM.

Si cum haeres morietur, legetur conditionale legatum est. Denique viuo herede defuncto legatarius ad heredem non transfert. Si verò cum ipse legatarius morietur, ei legetur: certum est, legatum ad heredem transmitti.

V. IDEM.

Si post diem legati cedentē legatarius decesserit: ad heredem suum transfert legatum. Itaque si purum legatum sit, ex die mortis dies eius cedit. Si verò post diē sint legata relictā, simili modo, atque in puris dies cedit: nisi forte id sit legatum, quod ad heredem non transir. nam huius dies non ante cedit: utputā si vñsfructus post annum sit relictus. hanc enim sententiam probamus. Sed si sub conditione sit legatum relictum, non prius dies legati cedit, quam conditio fuerit impleta: ne quidem si ea sit conditio, quæ in potestate sit legatarii. Sed si ea conditio sit, quam Prætor remittit: statim dies

Quando dies legatorum, vel fideicommissorum cedit. 448

dies cedit. Idemque & in impossibili conditione: quia pro puro hoc legatum habetur. Item si qua conditio sit, quæ per legatarium non stat, quò minus impleatur, sed aut per heredem, aut per eius personam, in cuius persona iussus est parere conditioni: eius dies legati cedit: quoniam pro impleta habetur. utputā si iussus sit heredi decem dare, & ille accipere nolit. Sed & si ita mihi legatum sit, si Sciam uxorem duxero, nec ea velit nubere: dicendum erit, diem legati cederet quia per me non stat, quò minus paream conditioni, sed per alium stat, quò minus impleatur conditio. Iisdem autem diebus, id est, iisdem conditionibus heredi prestabitur legatum, quibus legatario prestabatur. Si cum dies legati cedere inciperet, aliquis sui iuris non esset, debebitur legatum his, quorum iuri fuit subiectus. & ideo si purum legatum fuit, & post diem legati cedentem liber factus est: apud dominum legatum relinquet. Sed si vñsfructus fuerit legatus, licet post mortem testatoris ante aditam hereditatem sui iuris efficiatur: sibi legatum adquiret.

Conditio tacita ex testamento procedens impedit diem legatum cedere: secus si extrinsecus veniat. Mar.

VI. PAULVS.

Quod purè datum est, si sub conditione adimatur: quia si sub conditione legatum habetur. At si extrinsecus suspendatur legatum, non ex ipso testamento: licet ante decedat legatarius, ad heredem transiisse legatum dicimus: veluti si rem dotalem maritus legauerit extero, & uxori aliquam pro dotali re pecuniam: deinde deliberante uxore de electione dotis, decesserit legatarius, atque legatum elegerit mulier: ad heredem transire legatum dictum est. idque & Iulianus respondit. magis enim mora, quam conditio legato iniecta videtur. Eorum legatorum, quæ in codicillis relictæ sunt, perinde dies cedit, atque testamento relictorum. Hereditatis aditio non differt diei cessionem, sed petitionem qualitercumque differt. Mar.

VII. VLPIANVS.

Heredis aditio moram legati quidem petitioni facit, cessionem diei non facit. Proinde siue purè institutus, tar dius adeat: siue sub conditione, nec per conditionem impediatur: legatarius securus est. Sed & si nondum natus sit heres

Digestorum lib. XXXVI.

res institutus, aut apud hostes sit: similiter legatario non nocebit, eo quod dies legati cessit. Inde dicimus, & si à substituto legatum sit relictum, quandiu institutus deliberat defuncto legatario, non nocebit: si hæres postea institutus repudiarit. Nam ad hæredem suum transtulit petitionem. Tandem est, si ab impuberis substituto legetur. Nam ad hæredem suum legatum transfert. Tractari tamen potest, si impuberi substitutus damnatus sit, si intra pubertatem filius decesserit, Seio cætum dare: an viuo pupillo defunctus Scius ad hæredem transferat, quasi ea conditio sit expressa, que inerat. Et magis est, ad hæredem legatarij transire. Interdum additio hæredis, legatis moram facit: vtputa si seruo manumisso, vel ei, cui seruus legatus est, & seruo aliquid legatum sit. Nam seruo legati relictæ ante aditam hæreditatem dies non cedit.

VIII. IDEM.

Nam cum libertas non prius competat, quam adita hæreditate: æquissimū visum est, nec legati diem ante cedere: alioquin inutile fieret legatum, si dies eius cessisset, antequam libertas competere: quod euenit, si seruo purè legetur, & liber esse sub conditione iubeatur, & pendens conditio inueniatur etiam post aditam hæreditatem.

Legatum quod personæ coheret, extinguitur mortuo legatario ante aditam hæreditatem.

IX. IDEM.

Si habitatio filiofamiliæ vel seruo legata sit: putō non adquiri domino vel patri legatum, si ante aditam hæreditatem filius, vel seruus decesserit. Nam cum personæ coheret, rectè dicitur, ante aditam hæreditatē diem non cedere.

X. IDEM.

Cum in annos singulos legatur: non vnum legatum esse, sed plura constar.

XI. IULIANVS.

Nec refert, singuli aurei in annos singulos legentur, an in annum primum mille aurei, in secundum homo, in tertium frumentum.

XII. VLPIANVS.

Nec semel diem eius cedere, sed per singulos annos. Sed vtrum initio cuiusque anni, an vero finito anno cedat, quæstionis

Quando dies legatorū vel fideicō. cedit. 449

quæstionis fuit. Et Labeo, & Sabinus, Celsus Cassius, Iulianus: in omnibus, quæ in annos singulos relinquuntur, hoc probauerunt, vt initio cuiusque anni huius legati dies cederet. Inde Iulianus ait hoc legatum si seruo relinquatur, deinde post primū vel alterum annum sit liber, cum sibi adquirere. Item Celsus scribit (quod & Iulianus probat) huius legati diem ex die mortis cedere, nō ex quo adita est hæreditas: & si forte post multos annos adeatur hæreditas, omnium annorum legatario deberi. Sed & si quotannis sit legatū: mihi videtur etiā in hoc initium cuiusque anni spectandum: nisi forte euident sit voluntas testatoris in annuas pensiones ideo diuidendis, quoniam non legatario cōsultum, sed hæredi prospectum voluit, ne vrgeretur ad solutionem.

Relictum annuum respectu certæ necessitatis, debetur tempore necessitatis. Bart.

Si in habitationem aliquid, vel in disciplinam legetur, sic ANNUA vel QUOTANNIS: quibus diebus pensio debetur habitationis, vel mercedis disciplinarū, eisdem intelligitur legatum relictum, coniectura voluntatis facta.

Novissime Pomponius scribit, nihil interesse, vtrum in annos singulos, vel quotannis: an in singulos menses, vel quot mensibus: an in singulos dies, vel quot diebus legetur. Ipse quoque huic sententiæ accedo. Proinde & si annui legentur tot aurei, idem erit dicendū. Si cui homo generaliter legatus sit: si antequam vendiderit, decesserit: ad hæredem suū legatum transfert. Si Titio sit legatum, quod Scius elegerit, & Scius post electionem decesserit: locus est vendicationi semel adquisitæ.

Conditio omnino extitura si dubitatur an viuo vel mortuo legatario existat, impedit diem legati cedere. Bart.

XIII. POMPONIVS.

Huiusmodi legatum, SIVE ILLUD FACTVM FVERIT, SIVE NON, ILLUD DO LEGO, ad hæredem non transit: nisi alteruter casus viuo legatario extiterit: quoniam causa ex qua debeatur, præcedere semper debet: nec, quia certū est alterutrum futurum, omnimodò debebitur. Nam tale legatum, CVM MORIETVR, HÆRES DATO: certum est debim: & tamen ad hæredem legatarij non transit, si viuo hærede decessat.

ff. l. uxor.

ll

¶ si

Digestorum lib. XXXVI.

Si legatum cuius dies cesserit ab adita hereditate, & aliud legatum cuius dies cedit a tempore mortis, alternativè relinquitur, quantum ad electionem utriusque tempus inspicitur, quantum ad transmissiōem, quodlibet per se naturam suam retinet. Bar.

XIII. ULPIANVS.

SI usufructus aut decem, verum legatarius voluerit, sint legata: utrunque spectandum, & mortem testatoris, & aditionem hereditatis. mortem, propter decem: aditionem, propter usufructum. Quamvis enim electio sit legatarij, tamē nondū electioni locus esse potest: cum proponatur nōdum testatorem decessisse, aut eo mortuo hereditas nondum adita. Inde querit Iulianus: si post mortem testatoris legatarius decedat: an ad heredem transferatur decem legatum? Et libro tricesimo Digestorū scribit, posse dici, decem transmississe: quia mortuo legatario, dies legati cedat. Argumentū Iulianus pro sententia sua adfert tale, SEIUS DECEM, AUT SI PRÆTERIT, FUNDVM HABERE MEVS DATO. Nam si antequam pariat (inquit) decesserit: ad heredem suū decem transmittet. Si ita quis legaverit filiofamiliās: ut ipsi solvantur: potest procedere legatum, nec imputari heredi, cur non patri, sed potius filio solvat. Finge enim hoc nominatim expressum ita, ut filio solvat. certe si pater petat, exceptione erit repellendus. Si dies legati cesserit, deinde legatarius in ius alienum pervenerit: ipsi potius debetur legatum, in cuius ipse ius pervenit. transiunt enim cū eo quæ ei debebantur. Sed si sub cōditione fuerit legatum: non transit, sed expectamus conditionem: eiq; acquireretur: cuius iuris erit, conditionis existentis tempore. Quod si sui iuris fuerit, eo tempore sibi potius acquireret.

Non refert quid ex æquipollentibus fiat. Bar.

XV. IDEM.

SI ita esset liberis fideicommissum relictum, si morte patris sui iuris essent effecti, nec mortalitate patris, sed emancipatione patres familiarum constitui sint: deberi eis fideicommissum, nemo dubitauerit: diēmq; eius emancipatione cesserit, qui morte patris cederet.

XVI. IULIANVS.

CVM ita legatum est: STICHVM, VEL QVOD EX PAMPHILA NATVM ERIT, HÆ-

RE

Quando dies legatorum, vel fideicō. cedit. 450

RE MEVS DATO: non antequam dies legati eius cederet, quam aliquid ex Pamphila natum fuerit: aut certum fuerit, nasci non posse.

Dies usufructus legati seruo hereditario demum post aditam utriusque hereditatem cedit. Bar.

Cum seruo legato, antequam hereditas eius, qui legauerat, adiretur, usufructus ab alio legatus fuerit: & prior hereditas eius, qui usufructum legauit, adita fuerit: nulla ratio est, cur diem legati cedere existimemus, antequam ea hereditas quoque, ex qua seruus legatus erat, adeatur: cum neque in præsentia vllum emolumentum hereditati adquiratur: & (si interim seruus mortuus fuerit) legatum extinguatur. qua re adita hereditate existimandum est, usufructum ad eum, cui seruus legatus sit, pertinere. Quod si seruus, cui usufructus legatus fuit, legatus non fuerit: dicendum est usufructum ad hereditatem pertinere, eo quod dies eius ante aditam hereditatem non cesserit.

Dies legati relictis seruo legato cedit ab adita hereditate, item ad legata quæ cedunt ab adita hereditate regula Catonia non pertinet. Bartolus.

XVII. IDEM.

CVM legaro seruo aliquid legatur, dies eius legati, quod seruo datur: non mortis tempore, sed adita hereditate cedit: & ideo impedimento non est regula iuris, quod minus manumisso legatum debeat: quia & si confestim paterfamilias moreretur, non in eiusdem persona & emolumentū legati & obligatio iuris cōcurrerent. Perinde igitur hoc est, de quo queritur, ac si filio hærede instituto, patri legatum esset, quod cōsistere intelligitur eo, quod quamvis statim paterfamilias moriatur, potest emancipatus adire hereditatē, ut patri legatum debeat.

XVIII. IDEM.

IS, cui ita legatum est, SI QVANDO LIBEROS HABUERIT, SI PRÆGNANTE VXORE RELICTA DECESSERIT: intelligitur explorata cōditione decessisse, & legatum valere: si tamē posthumus natus vivus fuerit.

Cum legatum incipit a præcedenti dispositione, sequens in quod
II ij transf.

Digestorum lib. XXXVI.

transmittitur, statim mora commissa petetur, si incipit a præcedenti conditione legatario interim moriente, nil ad heredem transmittitur. Bartolus.

XIX. IDEM.

QUM sine præfinitione temporis legatum ita datum fuerit, Vxorī meae penum haeres dato. et si non dederit, centum dato: vnum legatum intelligitur, & statim peti potest: Penoris autem causa eo tantum pertinet, ut ante litem contestatam tradito peno, haeres liberetur. Quod si ita scriptum sit: si penum intra calendas non dederit, centum dato: non efficitur, ut duo legata sint: sed ut centum legata sub conditione videatur. Idcirco si vxor ante calendas decesserit: haeredi suo neque penum relinquet, quæ legata non est: neque centum, quia dies legati non cessit. Cum ab eo mihi fideicommissum datum est, cui sub conditione legatum est: tale est, quæadmodum si haerede instituto sub conditione pure mihi legetur. Si debitori, quod sub conditione debet, legatum est: præsens legatum est, æque ex testamento statim potest, ut liberatio præstetur. & si post mortem testatoris decesserit, ad heredem transmittit actionem. Hæc dicenda erunt, & si non ipsi debitori, sed alij cuilibet similiter legatum esse proponatur. Legatum annuum cum præfinitione temporis relictum, in dubio si sit causa alimentorum, dicuntur plura legata: vel unum cuius dies cedit a tempore mortis. Bartolus.

XX. MARCELLVS.

SI cum præfinitione annorum legatum fuerit, velut Titio dena usque ad annos decem: Iulianus libro tricesimo Digestorum scribit, interesse. & si quidem alimentorum nomine legatum fuerit, plura esse legata, & futurorum annorum legatum legatarium mortuum ad heredem non transmittere. Si vero non pro alimentis legauit, sed in plures pensiones diuise exonerandi haereditas gratia: hoc casu ait omnium annorum vnum esse legatum, & intra decennium decedentem legatarium etiam futurorum annorum legatum ad heredem suum transmittere. quæ sententia vera est.

XXI. FAVLVS.

Si dies

Quando dies legatorum vel fideicom. cedit.

SI dies adposita legato non est, præsens debetur: & confirmatum ad eum pertinet, cui datum est. Dies adiecta, quauis longa sit, si certa, veluti calendis Ianuariis centesimis: dies quidem legati statim cedit, sed ante diem peti non potest. At si incerta, veluti cum pubes erit, cum in familia filia nupsit, cum magistratum inierit, cum aliquod demum (quod scribendo comprehendere sit commodum) fecerit: nisi temporis conditio obtingit: neque res pertinere, neque dies legati cedere potest. Si sub conditione, qua te heredem institui, sub ea conditione Titio legatum sit: Põponius putat, perinde huius legati diem cedere, atque si pure relictum esset: quoniam certum esset herede existente debitum iri. Neque enim per conditionem heredum fieri incerta legata, nec multum interesse, tale legatum ab hoc, si erit haeres, dato.

Titio, si facit principaliter conditionem, secundario tempus: Titio, cum, facit principaliter tempus, secundario conditionem. Bartolus.

XXII. POMPONIVS.

SI Titio, cum annorum quatuordecim esset factus, legatum fuerit: & is ante decimum quartum annum decesserit: verum est, ad heredem eius legatum non transire: quoniam non solum diem, sed & conditionem hoc legatum in se continet, si effectus esset annorum quatuordecim. Qui autem in rerum natura non sit, annorum quatuordecim non esse intelligitur. Nec interest: utrum scribatur, si annorum quatuordecim factus erit: an prior scriptura per conditionem tempus demonstretur, sequente per tempus conditio. vtrique enim eadem conditio est. Quædam autem conditiones etiam superuacue sunt: veluti si ita scribat, si Titius haeres esto: si Titius hereditatem meam adierit, Maevio decem dato. nam pro non scripto ea conditio erit, ut omnimodo ad heredem Maui legatum transeat, etiam si Maui ante aditam hereditatem decesserit. Et idem si ita fuerit scriptum, si Titius hereditatem meam adierit, intra dies centum Maevio decem dato. Nam hoc legatum in diem erit, non sub conditione: quia definitio Labonis probanda est, dicentis, id demum legatum ad heredem legatarij transire, quod certum sit

ll iij sit

Digestorum lib. XXXVI.

sit debitū iri, si adetur hereditas. Si tantum duos heredes instituit, & si alter ex his adeat hereditatem, alicui legē ab omnibus heredibus: nō erit quidē pro superuacuo ea cōditio, sed in portione quidem cohæredis valebit: in ipsius autem, cuius persona in cōditioe cōprehensa est, superuacua erit perinde, atque si solo cohærede instituto, eo modo legatum esset.

XXIII. ULPIANVS.

Cum in annos singulos relinquitur legatum: sine dubio per annos singulos inspecta conditione legatarij capere potest: & si plurium seruis sit, singulorum dominorum erunt persone spectandæ.

Legatum primum purum in sequens legatum transfunditur: denum post mortem heredis ad heredem legatarij transmittitur: transference non facta, Bartolus.

XXIII. TAVLVS.

Si penum hæres dare damnatus sit, vel fundum, & si non dedit, decem: ego accepi & penum legatam, & translatam esse in decem, si noluerit penum hæres dare: & tunc pecuniam debere, cum interpellatus fundum non dedit. & si interea cesserit legatarius, tunc hæredi eius non nisi fundū debere. namque cum dictum est, AT PVLIVS FVNDVM DATO: perfectum legatum est. & cum dicit, si non dederit, CENTVM DATO: sub cōditione fundi legatum ademptum videri eo casu, quo centū debere ceperint. quorum quia cōditio viuo legatario non extiterit, forte quia interpellatus hæres non sit, cucnerit, ut ademptio nihil egerit, fundiq; legatum durauerit. Placeat si sic legatū sit, si FENVM NON DEDERIT, DECVM DATO: dicimus non esse penum legatum.

In legatis alternatiuis unū est legatum: ex si una pars est cōditionalis, legatario interim decedere nihil ad heredem transmittitur. Bartolus.

XXV. PAPINIANVS lib. xvij. Quæstionum.

Cum illud aut illud legatur: enumeratio plurium rerum distinctuo modo comprehensa, plura legata non facit. Nec aliud probari poterit, si fundum alterum, vel alterū sub cōditione legauerit: nam pendente cōditione nō erit electio: nec si moriatur, ad heredem transisse legatum videbitur.

¶ CON-

Quando dies legatorum vel fideicom. cedit. 452

¶ Cōditio tacita quæ inest ex natura rei legatæ, transmissionem legatari non impedit. Bart.

HÆRES MEVS TITIO DATO, QVOD MIHI ERIVS PVPILLVS DERET. Si Scius pupillus sine tutoris auctoritate nummos accepisset, nec locupletior factus esset, & petitor ad presens debitum verba retulisset: quia nihil ei debet, nullius momenti legatum erit. Quod si verbo debiti naturalem obligationem, & futuram solutionē cogitauit, interim nihil Titius petet, quasi tacite cōditio inserta sit: non secus, ac si ita dixisset, TITIO DATO, QVOD PVPILLVS SOLVERIT: vel si legasset, quod ex Arescusa natum erit: vel fructus, qui in illo fundo nascerentur: contrarium non est. Quod si medio tempore legatarius moriatur, & postea partus edatur, fructus proueniant, pupillus pecuniam exolat: hæres legatarij petitionē habet. Namque dies legatarij cōditio non adscribitur, quantum extrinsecus expectanda sit, cedit.

XXVI. IDEM.

FIRMIO HELIODORO FRATRI MEO DARI VOLO QVINQVAGINTA EX REDITU PRÆDIORVM MEORVM FUTVRI ANNI. post ea non videri conditionem additam, sed tempus soluendæ pecuniæ prolatum videri respondi: & ex fructibus fundi relicta pecunia non percepta, ubertatem esse necessariam anni secundi.

¶ Tempus certæ ætatis adiectum causæ legatarij, diem non conditionem inducit, item contra meriam executores legatariis non datur actio. Bart.

Cum ab heredibus alumno centum dari voluisset testator, eamque pecuniam ad alium transferri, ut in annum vicessimum quintum trientes usuras eius summæ perciperet alumnus, ac post eam ætatem sortem ipsam intra vicessimum quintum annum eo defuncto, transmissum ad heredem pueri fideicommissum respondit. Nam certam ætatem sortis soluendæ præstitutam videri, non purè fideicommissio relicta conditionem insertam. Cum autem fideicommissum ab eo peti non posset, penes quem voluit pecuniam collocari: propter hæc verba, TAMQVE ALVMO MEO POST ÆTATEM SVPRASCRITAM CVRADIS REDDE-

¶ IIIJ

Digestorum lib. XXXVI.

REDDERE, fideicommissum ab heredibus petendum, qui pecuniam dari stipulari debuerunt, sed fideiussores ab eo non petendos, cuius fidem sequi defunctus maluit. Pater annua tot ex fructu bonorum, quae uxori legauit, accessura filij patrimonio preter exhibitionem, quam aequae matri mandauit ad annum aetatis eius vicissimū quintum uxorem prestare voluit. Non plura, sed vnum esse fideicommissum certis pensionibus diuisum apparuit: & ideo filio intra aetatem superscriptam diem functo, residui temporis ad heredem eius fideicommissum transmitti: sed non initio cuiusque anni peti pecuniam oportere, quod ex fructibus uxori datus, pater filio praebere voluit. Ceterum si pecuniam annuam pater alimentis filij destinasset, non dubie persona deficiente causa praestandi videtur extincta.

Conditio adiecta institutioni, non videtur legato praecedenti adiecta. *Marcolus.*

XXVII. SCAEVOLA.

Filium familiam ex parte pure instituit heredem, cuius fideicommissum dedit, & eodem testamento ita cavit: **Q**UOD EGO LVCIVM TITIVM HAEREDEM INSTITVMI TA EVM ADIRE HAEREDITATEM VOLO, SI IS PATRIA POTESTATE LIBERATVS FVERIT. Quaesitum est, an a coheredibus eius adita hereditate, legati filios familiam dati dies cesserit? Respondit: si pure sit datum, a coherede filij pro hereditaria parte fideicommissum peti posse.

Legatum menstruum reliquum servas, debetor a tempore competentis libertatis. *Mar.*

Menstruos denario denos manumissis legauit. Quaesitum est, cum absentibus heredibus ex senatusconsulto libertatem sint consecuti: ex quo tempore eis cibaria debeantur? Respondit: secundum ea, quae proponerentur, ex eo tempore his cibaria deberi, quo liberi esse coeperunt.

Si fundus instructus relinquitur, dies legati cedentis inspicitur. *Marcolus.*

XXVIII. IDEM.

Si fundus instructus reliquus erit, quaeritur, quemadmodum dari debeat: utrum sicut instructus fuit mortis tempore: an eo tempore, quo facti sunt codicilli, an quo peti coeperit? Respondit:

Ut legatorum seu fideicommissorum ser. causa caueatur. 453

Respondit: ea, quibus instructus sit fundus, cum dies legati cedat, deberi.

XXIX. VALENS.

ROGO QVANDOQVE VT HAERES MEVS TITIO DECEM DET. Vtique decem haeres debet, sed quando, dubitari potest. Vtique cum primum potuerit, & dies cedit, & ab ipso petitur.

Conditio nuptiarum non impletur ex nuptiis invalidis. *Mar.*

XXX. LABEO.

Quod pupillae legatum est, QVANDOQVE NVPSERIT: si ea minor, quam viripotens, nupsit: non ante ei legatum debetur, quam viripotens esse coeperit: quia non potest videri nupta, quae virum pati non potest.

Conditio si haeres non erit, moriente instituto purificatur. *Mar.*

XXXI. SCAEVOLA.

Vuxori ex parte sextante heredi instituta substituit, & heredem fidei commissit, si uxor haeres non erit, dotem ei, & alia quaedam dari. post mortem mariti uxor ante conditionem, & prius quam adiret hereditatem, decessit. Quaesitum est, an dies fideicommissi, cum moritur, cessisse videatur, idemque heredibus eius debeatur? Respondit: si uxor prius decessit, quam hereditatem adiret, videri diem fideicommissi cessisse.

† Multa preclare in hanc sententiam Arist. lib. 7. c. 16. Politicorum

Ut legatorum seu fideicommissorum seruandorum causa caueatur.

Titulus III.

I. VLPIANVS.

Legatorum nomine satisfdari oportere Praetor putauit: ut quibus testator dari herede voluit, iis diebus ut detur vel fiat: dolūque malum abfuturum stipulenter. Semper autem satisfacere cogitur, cuiuscunque sit dignitatis, vel quorumcunque facultati haeres. Nec sine ratione hoc Praetori visum est, sicuti enim haeres incumbit possessioni bonorum, ita legatarios quoque carere non debere bonis defuncti, sed aut satisfdari: aut si satis non detur, in possessionem bonorum venire Praetor voluit. Non solum autem omnibus legatariis, sed & succel-

Digestorum lib. XXXVI.

& successoribus legatariorum satisfdari debere, iam constat: quoniam isti non ex iudicio defuncti, sed successione necessitate, quasi ad res alienum admittantur. Sed & procuratoribus legatariorum satisfdandum est: eoque iure utimur.

Planè si ei, qui in potestate alicuius erit, legatum sit: cavebitur ei, cuius iuri subiectus est. Non solum autem legatarum nomine heredes cavent, sed & successores eorum. Is etiam, cui ex senatusconsulto restituta est hereditas, nihilominus ad cautionem compellitur. Necnon & qui per alios heredes existunt, vel honorarii successores, ad satisfactionem compelluntur. Planè si quis omissa stipulatione, litem de legato contestatus est: probandum est, cessare debere stipulationem. Idemque in fideicommissis quoque probandum est.

ut nec cessare.

Legationem repetitionem bis tantum debetur, & pro ipso legatario ab herede, vel heredis legatario non cavetur. *h. r.*

Si cui sit legatum, vel fideicommissum relictum, & si id perdidisset, rursus relictum: videamus, an satis sequentis legati vel fideicommissi petere possit. Movet quæstionem, an fideicommissum hoc siue legatum debeat, & quoties debeatur, & an ipse legatarius cavere debeat, se non perditurum. De his omnibus extat scriptum divi Pij ad Junium Mauricium tale. Clodio Structulo secundum ea, quæ epistola continentur, legata siue fideicommissa ex testamento Clodij Felicis præstari debent citra necessitatem cavendi, nihil ex his diminutum se. Nam quod fidei heredis ab eodem testatore commissum est, ut si Structulus perdidisset, quod ei in testamento relictum est, rursus heres ei id restituere: non eo pertinet, ut aut Structulo priorum legatorum nomine satisfdatio iniungenda, aut onerandus sit heres in infinito, ut quoties id perdidisset, restituere ei tantundem debeat: sed ut per fideicommissum posterius duplicata legata eius videantur: nec amplius ad periculum heredis pertineat, si quid postea ipse consumpserit, ex soluto ei posteriore fideicommissio.

Rescripto ergo ostensum, legatarium heredi non debere cavere, se non perditurum. Versa vice, an heres de sequenti legato, siue fideicommissio cavere debeat, queritur. Et putem non oportere ei caveri, cum in suo arbitrio habeat, ne perdat id, quod sibi relictum est: quoniam si quis inspexerit, quod sub conditione relictum est, dicere deberet satisfdationem

Ut legatorum seu fideicommissorum causa caveatur. 454

nem exigendam. Certè siue ex asse, siue ex parte quis legatum debeat cavere debet, siue institutus sit heres, siue substitutus. Bellissime queritur, an hæc stipulatio incrementum ex fructibus vel viuris sentiat? Et rectè placuit, ex mora incrementum habituram stipulationem: ut id, quod oportebit, comprehendat.

Si una alio in alterius locum succeditur: naturam assumit. *h. r.*

Si quis sub conditione legatum stipulatus, pendente conditione: decesserit, stipulatio evanescit: quia legatum non transmittitur: & huic stipulationi eadem causas & conditiones inesse sciendum est. Proinde si qua sit exceptio, quæ petenti legatum opponi solet: eandem ex stipulatu quoque agentis opponendam esse placet. Procuratori eius, qui absens esse dicitur, si stipulanti legati nomine respondeat heres: Ofilius ait, ita caveri debere, si is, cuius nomine cavet, vivat: videlicet, ne teneatur illo ante defuncto. Item queritur, in hac stipulatione: utrum ipse res veniant, quæ legatæ sunt, an verò præcia earum? Et est verius, in hanc stipulationem res vel præcia deduci. Si decem, quæ in arca erant, mihi legata sint, & tibi coram usufructus legatus sit: si putè utriusque legatum sit relictum: is, cui proprietates legata est, ipso iure decem vendicabit: usufructuarius autem ex senatusconsulto acturum, & quinque usufructum petiturum constat. Sed cum decem vendicat proprietarius, per exceptionem dolis repellitur, quia usufructuarius de restituendis quinque heredi cavuit. Planè si decem aureorum possessionem legatarius habeat, Marcellus ait, dandam, vel heredi, vel usufructuario utilem actionem in legatarium: si modo ei caveatur. Sed si sub conditione ei decem legata sint, usufructuarius interim decem oblata cautione habiturum. Legatario verò, cui proprietates relictæ est, interim legatorum stipulatio præstanda est. Sed etiam omiserit stipulationem, existente conditione, ad exhibendum cum posse agere, Marcellus ait. Sed si ignorans heredes legatum, decem usufructuario dedit, ad exhibendum cum non teneri palam est: succurrendum tamen legatario aduersus usufructuarium, Marcellus ait.

Quis est semper dices, & ideo non satisfdat. *h. r.*

Si ad fiscum portio hereditatis pervenerit, cessabit ista stipulatio: qui nec solet fiscus satisfdare.

Digestorum lib. XXXVI.

Utro ex parte, qua alicui hereditas diminitur, ipso iure uel in effectu sine culpa sua, liberatur ab obligatione quae ex hac stipulatione descendit. *Marcel.*

Qui minorem partem hereditatis possidet, cum ex maiore parte heres sit: si quidem ipso iure minuat portio hereditatis, securior erit heres. Neque enim ex maiore parte ex stipulatu tenetur legatariis, quam ex qua heres est. Si vero nomen quidem heredis apud eos integrum maneat, verumtamen minus effectu habeant hereditatis, & cauerint legatorum nomine, videntur onerari: quia ipso iure pro ea parte legata debent, pro qua heredes sunt. Sed enim equissimum est, non maiorem partem legatariis solvere, quam cuius habent emolumentum. Hoc autem euenit, cum hereditas pro aliqua parte ex Trebelliano restituitur. nam pro rata exonerandi sunt heredes eius partis nomine, cuius emolumentum sibi ablatum est. Si ei, qui in alterius potestate erit, incerta die legatum fuerit: cauebitur ei, qui habet eum in potestate, non praesens, sed sub conditione, si cum eius legati dies cedit, in potestate sit. Ceterum si sui iuris inueniatur: iniquum esse visum est, patri cautum esse, cum alij legatum debeatur. Quamquam etsi sine hac adiectione caueretur, verumtamen exceptione patrem vel dominum summoueremus, si existentis conditionis tempore non haberent eos in potestate: euenit tamen secundum hoc, ut in casu non sit de legato cautum. nam si existentis conditionis tempore sui iuris sint, non erit cautum.

II. PAPINIANVS.

Nec si forte velit pater caue, neminem amplius petitorum: compellendus erit heres legatum, quod iam filius petere potest, alij, quam cui debetur, exsoluere.

III. ULPIANVS.

Sed & ipsi, qui sunt in potestate, cauendum est: quemadmodum solet caueri, si eadem res duobus sub diuersis vel contrariis conditionibus relicta sit, duobus enim satisfidatur: sed in utroque casu eisdem personis satisfactionem subituris.

IIII. IDEM.

Si ex causa fideicommissi sit apud aliquem hereditas, nec legatorum nomine satisfidetur: in possessionem aduersus eum legatarius mittitur.

Si con-

Vt legatorum seu fideicommissorum seruandae caueatur. 455

Si conditio stipulationis existat tempore quo non est persona principalis uere uel interpretatiue, stipulatio non committitur: & fideiussores non tenentur. *Bar.*

V. PAPINIANVS.

Postquam heres ab hostibus captus est, conditio legati, cuius nomine proposita stipulatione cautum fuerat, extitit. Fideiussores interim teneri negamus: quia neque ius, neque persona esset, ad quam obliganda verba stipulationis dirigi possint. Imperator Marcus Antoninus Iulio Balbo rescripsit: eum, a quo res fideicommissae petebatur, cum appellasset, caueri: vel si non caueat, ad aduersarium transferre possessionem debere. Recte placuit principi, post prouocationem cautionem interponi. Quod enim ante sententiam, si petitionis dies moraretur, fieri debuit: amitti post victoriam dilata petitione non oportuit. Sed quare non cauent de fideicommissis, qui prouocauerint? si caueret aduersarius, ad eum possessionem esse transferendam, rescripsit, cum alia sit edita conditio. Non enim exigitur a legatario vice mutua cautum, sed vicaria custodiae gratia possessio datur: & qui obtinuit, in possessionem per Praetorem aut Praesidem inducitur. Sed Praetor quidem in omnium rerum possessionem, quae in causa hereditaria permanent, omnimodo fideicommissi seruandi gratia esse permittit. Princeps autem eorum rerum nomine, de quibus fuerat iudicatum, mutuas admittit cautiones: sicuti cum de bonis suis conferendis filiis accepta bonorum possessione caue non potest, quia denegamus ei actiones: deferatur conditio cauendi fratribus ex forma iurisdictionis, quod ex portione fratris consecuti fuerint, cum bona propria conferre coeperint, se restitutos. Sed si nec ipsi caue possint, utiliter probatum est, virum bonum ab utraque parte eligendum, apud quem ut sequestrem fructus deponantur: quique utiles actiones a Praetore datas exerceat. Possessio autem ex rescripto supra relato non aliter ad eum, qui fideicommissum petit, transfertur, quam si cauerit: tamen si maxime aduersarius non per inopiam, sed per contumaciam caue noluerit. Sed si is, qui vicit, non possit caue, vel res deponenda, vel iurisdicatio restituenda erit.

Legatario non debet caueri, nisi scripturam testamenti ostendat. Marcellus.

Si dies

Digestorum lib. XXXVI.

Si dies aut conditio ad legati seu fideicommissi petitionem actionemve differri dicatur, & ideo satisfactio desideretur, hæres autem per calumniam postulari contendat, & relictu neget: non aliter audiendus erit, qui cauere postulat, quam si scripturam, quam relicti adfirmat, exhibuerit. Cum quærebatur, ubi fideicommissi seruandi causa caueri oporteret: Imperator Titus Antoninus rescripsit: si domicilium Romæ non haberet hæres, & omnis hæreditas in prouincia esset, ad satisfactionem fideicommissi nomine in prouincia fideicommissarium remittendum esse. Quare si hæres in eum locum cauendi gratia remitti desideret, ubi domicilium habet: legatarius autem ibi caueri postulet, ubi est hæreditas: non erit heres remittendus. Idque & Imperator Titus Antoninus rescripsit, quibus literis adiectum est, si bona iam distracta sunt, vel testatoris permissu, vel concedente legatario, precii eorum fideicommissi seruandi causa in deposito habendum.

VII. VLPIANVS.

Si quando incerta summa est fideicommissi: eius, qui cognoscit, taxatione quoque fideiussores petuntur. Admonendi autem sumus, rebus publicis remitti solere satisfactionem fideicommissorum, etiam si quando necessitas dandi intercedat. Repromissio planè exigenda est, voluntati defuncti statum iri.

Civilis non potest petere satisfactionem a patre, uel seruis a domino, a quo ei legatum est sub conditione. si tamen pater emancipet filium, uel dominus seruum: tunc possint petere sibi caueri fideiussoribus.

VII. PAVLVS.

Filio uel seruo sub conditione à patre dominove hæredi instituto legatum est. Huius legati satis petere non possunt. Sed pendente conditione emancipatus uel manumissus si satis petant: queritur, an audiendi sint, ne beneficium patris domini uel ipsis onerosum sit: an sibi imputare debeant, qui dederint eis postulandi aduersus se facultatem? Sed melius est, per mediocritatem causam dirimere, ut cautioni tantum cum hypotheca suarum rerum committantur.

VIII. VLPIANVS.

Cum legatorum nomine satisfactum est: simul ac dies legatorum nomine cessit, protinus iisdem diebus etiam ex stipulatione.

Ut legatorum seu fideicommissi causa caueatur. 456
stipulatione debentur.

IX. PAVLVS.

Non tamen, ut statim peti possint. deberi enim dicimus & quod die certa prestari aduersario oportet, licet dies nondum venerit.

X. POMPONIVS.

Si te hærede legatum mihi sit sub conditione, tunc postquam adieris hæreditatem, satisfeceris legatori, & post mortem tuam ante aditam tuam hereditatem conditio legati extiterit: Sabinus ait, fideiussores mihi teneri: quia omnimodò dari oportet legatum, & si in rem esset concepta stipulatio.

XI. CAIVS.

Si legatarii aduersus me in possessionem legatorum seruandorum causa missi sint, & procurator, uel quis alius meo nomine cauerit: perinde mihi Prætor accommodat interdictionem, quo iubentur discedere legatarii de possessione, ac si ego cauissem.

Et cautio de facto petatur, conditio non petenda cautionis defecere non dicitur. Bartolus.

XII. MARTIANVS.

Item, ut non petatur cautio, conditio testamento ad scripta fuerit: non videtur conditio. & ideo, licet desiderauerit quis cauere sibi, non videtur conditio defecisse: quia postquam remitti talem cautionem iure publico placuit: nec omnis cautionis sequitur, neque conditio intelligitur.

Qui potest conueniri ex edicto si quis omissa causa testamenti, ad hanc cautionem tenetur. Bar.

XIII. NERATIVS.

Ei quoque, cui legatorum actio datur in eum, qui prætermissa institutione ab intestato possidet hæreditatem, legatorum nomine satisfactum: & nisi satisfactum, in possessionem legatorum seruandorum causa mittetur. nam hæc quoque Prætor perinde salua esse uult, atque ea, quæ iure ciuili debentur. Idem Aristoni placet.

XIII. IDEM.

Hæc stipulatio & in fideicommissis locum habet, si pure fideicommissum sit relictum, uel ex die certa, uel sub conditione: siue res aliqua, siue hæreditas, siue ius aliquod relictum est.

¶ Carli

Digestorum lib. XXXVI.

Quaritis cautionibus non est intendam, nec debent interponi cautiones, quæ non relevant. nar.

Ditus quoque Pius scripsit: quoties euidēs res est, ut certum sit, nullo modo fideicommissio locum esse: perquam iniquum esse, superuacua cautione onerari heredem.

XV. PAVLVS.

Etiam de presenti legato locum habet hæc satisfactio: quoniam nonnullas moras exercitio iudicij habet. Si & ab hærede instituto legatorum satis acceperit legatarius, & à Trebelliano fideicommissario: vtraque quidem stipulatio committitur, sed exceptione se tuebitur hæres: quia cauere non debuit. Sed si pars hereditatis restituta sit, ab vtroque cauendum est. Etiam si ab intestato debeatur fideicommissum, locum habet hæc stipulatio.

XVI. CAIVS.

Si duo eiusdem nominis de legato contendat, vtrisque satisfidaturum: nec onerari heredem, cum possit eisdem fideiussores ad vtranque stipulationem adhibere: qui & ipsi non onerantur, cum futurum sit, ut vni teneantur.

XVII. PAVLVS.

Si ab vno ex heredibus legatorum satis acceperimus, cum ab omnibus heredibus nobis legatum esset, & pars cohæredis adcreseat promissori: in totum fideiussores tenentur, si solidum legatum his corperit deberi.

Satisfactio remissa non potest peti, etiam si hæres dilapidet. Item qui petit quod restituitur est ex intervallo, exceptione dolo factis, non repellitur. nar.

XVIII. SCARVOLA.

Quæ filium legitimum relinquebat, patrem, eundemque collibertum ex assè scripsit heredem: fideique eius commisit, ut quicquid ad eum ex hereditate eius pertenuisset, cum moreretur, restitueret filio testatrix nepoti suo: & hæc verba adiecit, *SI A SEIO PATRE MEO EXIGI VETO*. Quæsitum est, cum ille Seius substantiam suam dissipet, & vereatur pater fideicommissarij, ne inane fideicommissum constitutur: an ad satisfactionem fideicommissi nomine pater defunctæ compelli possit? Respondit: secundum ea, quæ proponerentur, non compellendum cauere. Idem quæsitum: cum testatrix apud maritum suum, ex quo filium

Vt in possessione legatorum vel fideicommissorum. 457

filium reliquerat, res deposuisset, non exacta cautione depositionis: an ea res patri heredi restitui deberet: an vero, quoniam emolumentum totius hereditatis ad filium defunctæ reuertri deberet, apud maritum remaneret, apud quem dos remansisset? Respondit, quod mulieris mansisset, nec in dote fuisset, restituendum esse heredi. Tutor, qui & cohæres pupillæ, absente pupillo, cum admonerent eum legatarij fideicommissi nomine, in solidum ipse cauit. Quæsitum est, an in pupillum adultum factum dāda sit utilis actio? Respondit, dandam.

Vt in possessione legatorum vel fideicommissorum seruandorum causa esse liceat.

Titulus. III.

Cautio quæ non debet præstari, præstita scienter non condicatur, sed per ignorantiam facti, condicatur quo ad plenam liberationem, & per ignorantiam iuris, condicatur quo ad liberationem fideicommissi tantum, quibus etiam exceptio competit. nar.

I. VLPIANVS.

Si quis, cum verit^r esset satis accipere, acceperit: an repeti satisfactio ista possit, ut heres condicatur liberationem? Et si quidē sciēs heres indebitū cauit, repetere nō potest. Quid deinde, si ignorauit remissam sibi satisfactionem? Potest condicere. Si verō hoc non potuisse remitti crediderit, nūquid condicere possit, qui his ignorauit? Adhuc tamen benigne quis dixerit, satisfactionem condici posse. Quid deinde, si commissa sit stipulatio: fideiussores putamus exceptione vri posse, an non? Et magis est, ut vtrantur exceptione: quia ex ea causa intercessit satisfactio, ex qua non debuit. Non exigit Prætor, ut per heredem stet, quo minus caueat: sed cōtentus fuit, per legatarium vel fideicommissarium non stare, quā minus ei caueatur. Quare si non fuerit, qui interpellatur cautionis nomine, hoc est is, à quo legatum fideicommissum relictum est, omnimodō poterit legatarius & fideicommissarius. ff. Infor.

Digestorum lib. XXXVI.

sarius in possessionem ex hoc edicto mitti: quia verum est, per eum, cui cauere oportebat, non fieri, quod minus caueatur. Num tamē & satisfatio debet offerri legatario? sed sufficit, siue desiderauerit, & ei non caueatur: sine non habeat, à quo satis desideret. Si debitori liberatio sit relicta, non est exigenda cautio, quia habet penes se legatum: quippe si conueniatur, exceptione doli mali vti possit. Et, cui legatum sortum est, cum constet non deberi: diuus Pius ad Aemilium Equestrem rescripsit, non debere Praetorem satisfactionē admittere. Tunc ante aditam hereditatem satisfandam de legatis est, cum adhuc dubium est, an hereditas adeatur. Ceterum si certum sit repudiatam vel omisam hereditatem, vel absentes necessarios heredes: frustra hoc edictum imploratur, cum certum sit, legatum vel fideicommissum non deberi.

II. IDEM.

SI autem certum sit, hereditatem necdum aditam fuisse: nec satisfatio, nec possessio locum habet.

¶ In causis summaris exceptio quæ requirit altiore indaginem, admittitur si exceptiens paratus est incontinenti probare. Barto.

III. IDEM.

SI is, à quo satis petitur, offerat cognitionē, & dicat, HODIE CONSTAT DE FIDEICOMMISSO, HODIE AGAM: videndum est, cessare satisfactionem: cum possit ante de fideicommissio, quam de satisfactione constare. Necnon illa cognitio imploranda erit ab herede, si forte dicatur per calumniam satis peti. Hoc enim commune est omnium satisfactionū. Diuus enim Pius rescripsit: eū, apud quē satis petitur, debere explorare, num per calumniam satis petatur, de qua re summam debet cognoscere. Si procurator satis legatorum desideret, si quidem mandatum ei sit: non habebit necesse de rato cauere: sed erit ei satisfandam. Si verò dubitetur, an mandatum sit, vel non sit: de rato cautio erit exigenda. Si semel fuerit satisfdatum: quæsitū est, an etiam rursus cauendum sit, si forte dicatur egenos fideiussores esse datos? Et magis est, ut cauere non debeat. Hoc enim diuus Pius rescripsit Pacuix Licinianæ. Ipsam enim facilitati suæ expensum ferre debere, quæ minus idoneos fideiussores acceperit. Neque enim oportere per singula momen-

ta ope-

Vt in possessione legatorum vel fideicō. &c. 458

ta onerari eum, à quo satis petitur.

III. PAPINIANVS.

PLANē si noua causa allegetur: veluti quod fideiussores decesserit, aut etiam rem familiarem inopinatō fortunæ impetu amiserit: æquum erit, præstari cautionem.

V. VLPIANVS.

IS, cui legatorum fideiue commissorum nomine non cauetur, missus in possessionē, nūquam pro domino esse incipit: nec tam possessio rerū ei, quam custodia datur. Neque enim expellēdi heredem ius habet: sed simul cum eo possidere iubetur, ut saltem ratio perpetuæ custodiæ extorqueat heredi cautionē. Si alius damni infecti nomine missus sit in possessionem, alius legatorum seruandorum causa: posse eū, qui legatorum seruandorum causa in possessionem missus est, etiam damni infecti satisfare. Qui si satisfecerit, non aliter decedere de possessione debet, quam ei fuerit cautum etiam eo nomine, quo se dāni infecti obligauit. Si plures legatarij mitti in possessionem desiderauerint, omnes venire debent in possessionem. Is enim, qui ex causa legatorum possidet, sibi, non alij possidet. Alia causa est, cum creditores rei seruandæ causa mittuntur in possessionem. Nam is, qui possidet, non sibi, sed omnibus possidet. Qui prior missus est legatarius in possessionem, non præfertur ei, qui postea mittitur. Inter legatarios enim nullū ordinem obseruamus: sed simul omnes æqualiter tuemur. Postquam rei seruandæ causa creditores possidere cœperunt: legatorum seruandorum gratia missus in possessionē, creditoribus potior non habetur. Qui in possessionem legatorum seruandorum causa mittitur, in possessionem quidem rerum hereditariarum omnimodō veniet, hoc est earum, quæ in causa hereditaria manent: earum autem, quæ in causa hereditaria non erunt, non aliā mittitur, si dolo malo in ea causā esse desiderit: nec semper, sed causa cognita. Bonorum autem appellatione hæ res comprehenduntur videbuntur, quarum proprietates ad heredē pertinet: Sed & si vectigales agri sint, & si quæ pignora testatori data: in eorum quoque mittitur possessionem. Sed & in partus ancillarum, & foetus pecorum, item fructus æquē omnimodō legatarius & fideicommissarius mittentur. Sed & si rem alienam defunctus bona fide em-

† vide
quæ hæ
sententiā
elegantē
differēt
Cicero in
orati. pro
Quintio,

mm ij rit

Digestorum lib. XXXVI.

rit, in possessionem eius mittendum legatarium constar. nā & hæc res in causa hereditaria est. Si deposita res apud defunctum fuerit vel commodata, locum missio non habet: quia non sunt istæ res hereditariæ.

¶ Quando est facta missio in parte rei cōmuni, alius in eius partem non est facta missio, potest satisfacere, & administrationem rei recipere. Bartolus.

Si ex duobus heredibus alter satisfacere sit paratus, alter non in partem eius missio locum utique habere debet. Missi itaque legatarij impediant etiam ei, qui satisfecit, rei administrationem. Quare suadendum heredi erit, ut in assem satisfaciat, ne administratio eius impediatur. Si ab impuberis substituto legata sint relicta, & impubes decesserit: missio nō solū in ea bona, quæ testatoris fuerunt, verū & ea quoque, quæ impubes adquisiuit, locum habebit. nam hæc quoque hereditaria sunt. Viuo autem impubere, neque missio, neque satisfactio locum habet.

¶ Etiam successor iure honorario tenetur hoc edito, sicut successores de iure civili.

Si hæres non sit, à quo fideicommissum relictum est, sed alterius nominis successor: dicendum est, ut edito locus sit, & dolo eius sit æstimandus. Sed & si heredis hæres sit, qui dolo fecit: æquē nocere debebit. Dolum accipere debemus culpam latam, nec omnem dolum, sed qui in necem legatariorum & fideicommissariorum factus est. Imperator Antoninus Augustus rescripsit, certis ex causis etiam in propria bona heredis legatarios & fideicommissarios esse mittendos: si post sex menses, eōm aditi pro tribunali fuerint hi, quorum de ea re notio est, nec satisfactum est: indeque fructus percepturos, quoad voluntati defunctorum satisfiat. Quod remediū seruabitur & aduersus eos, qui ex aliqua causa fideicommissio morā faciunt. Satisfactionis verbum, licet latius patet, tamen ad exsoluendum legatum refertur: Proinde, & si remissa sit satisfactio, rescriptum locum habebit: quia mora sit solutioni. Sex autem mensium puto continuum tempus, non possessionum computandum.

¶ Non potest dici cessatum, si non est persona quæ interpellatur. Bartolus.

Cessatum non accipimus, si pupillus tutorem nō habeat. nec

Vt in possessione legatorū seu fideicom. &c. 459

nec curatorem furiosus vel adolescens. Nam frustratio non debet huiusmodi personis nocere, quæ sunt indefensæ. Certè si iacuerit hereditas aliquo tempore, hoc tempus de medio trahendum est.

¶ Pignoratitia habet locum pro pignore testatorio, sicut pro conventionali. Bar.

Quæri poterit, an in vicem usurarum hi fructus cedant, quæ in fideicommissis debentur? Et cum exemplum pignorum sequimur: id, quod ex fructibus percipitur, primum in viuras, mox si quid superfluum est, in sortem debet imputari. Quinimò & si amplius, quàm sibi debetur, perceperit legatarius: exemplo pignoratitiæ actionis etiam utilis actio ad id refundendum dari debet. Sed pignora quidem quis distrahere potest: hic autem frui tantum ei constitutio permittit, ut festinetur ad sententiam. Qui legatorum seruandorum causa in possessionem mittitur: & fructus custodire, & cetera debet. Et ratio quidē est, herede colere agros, & fructus redigere. Sed custodire legatarium fructus oportebit, ne ab herede consumantur. Quod si hæres fructus nolit cogere, permittendum erit legatario cogere fructus, & coactos cōseruare. Quinimò & si tales sint fructus, quos primo quoque tempore vendere expediat, vendere quoque legatario permittendum est, & precium seruare. In ceteris quoque rebus hereditariis missi in possessionem, hoc erit officium, ut viuiferas res hereditarias colligat: & ibi custodiat, ubi domicilium defunctus habuit, & si nulla domus sit, habitationem conducatur, vel horreum quoddam, in quo res collectæ custodiantur. Et puto ita legatarium custodire res hereditarias debere, ut neque heredi auferantur, neque depereant, deteriorēsve fiat. Quod si ex constitutione quis in possessionem mittatur, curandum est, ne vis fiat utenti & fruendi legatario. Satisfieri voluntati defuncti sic accipitur, quoad voluntati defuncti, vel ex fructibus, vel aliunde satisfiat. Constitutio autem diui Antonini pertinet ad eos, à quibus utiliter fideicommissum relictum est: quauis hæredes non sint, par enim utilitas est. In possessionem missus legatorum seruandorum causa, si litem eo nomine contestatus sit, non ante decedere possessione debet, quàm ei pro lite fuerit captum. Missus in possessionem, si non admittatur, habet interdictum

Digestorum lib. XXXVI.

propositum: aut per viatorem, aut per officialem præfæcti, aut per magistratum introducendus est in possessionem. Missio autem locum habebit, non tantum si quis idipsum, quod legatum est, rogatus sit: verumetiam si quid vel ex eo vel pro eo restituere fuerit rogatus.

¶ Si legatarius a quo relictum est fideicommissum, non etiam fideicommissario suo, sit missio in ea re vel iure quod habet pro legato vel eius occasione Bartolus.

Si Titio purè legatū fuerit, & fidei eius commissum sub conditione, ut Sempronio restitueret: nō iniquè Prætorē statutu rū Iulianus scripsit, ut si antè, q̃ legatū cōsequatur legatari⁹, fideicommissi cōditionalis satis nō det, magis Sēptontio det legati persequutiōnē, ut is legatario satisfat, deficiēte cōditione reddi decem. Sed & si acceperit Titius ab hærede decē, æquū esse Iulianus ait, cogi eum inuicem satisficere, aut ipsa decem tradere, & Sempronium Titio cauere. & hoc iure uti mur. id enī & Marcellus ait. Quid ergo, si & legatū sub conditione sit relictum, & fideicommissum, neq; fideicommissi satisfidetur: equissimū erit, fideicommissarium noīe legati satis accipere ab hærede, si ei legatari⁹ nō caueat: scilicet, ut & ipse legatario caueat. Quod si iam accepit legatarius ab hærede satisfactio: decernendum erit, ex ea satisfactioe magis fideicommissario, quā legatario dādā actionem, in eum scilicet casum, quo fideicommissi eius conditio extitit. Ipsius etiam legati persequutio danda erit fideicommissario, si nondum solutum est, & conditio eius extitit: scilicet si fuerit fideicommissarius paratus cauere legatario.

¶ Legato ipsi fructu pecuniæ numeratæ legatarius tenetur satisfacere hæredi: licet testator satisfactioem exigī prohibuerit.

VI. IULIANVS.

Si pecuniæ numeratæ usus fructus legatus esset, & in testamento cautum, ne eo nomine satisfidaretur: proprietates legata non est, sed legatario permittendum satisficere, & usum fructum pecuniæ habere, & procedendū est in hac propositione, sed nullæ Prætoris erunt partes: quia nisi satisfidetur, agi cum hærede non poterit. Qui fideicommissi seruandi causa in possessionem missus est: non prius de possessione discedere debet, quā ei fideicommissum solutum, aut eo nomine satisfidatū fuerit. Nam quod si integra re fieret, in posses-

Vt in possessione legatorū seu fideicom. 460
in possessionem non mitteretur: id cū offerretur, discedere à possessione debet.

VII. MARTIANVS.

Cum venter in possessione est, nullus legatorum seruandorum causa in possessionem esse potest.

VIII. PAPINIANVS.

Si legatorum satis non detur: restituta hæreditate, in earū quoque rerum possessionem legatarius mittendus erit, quæ dolo malo eius, cui restituta est hæreditas, in hereditaria causa esse defuerunt.

IX. IDEM.

Etiam si condemnatus hæres fuerit, nec pecuniam soluat, legatarius potest desiderare mitti in possessionem. Cum sub conditionibus contrariis eadem res duobus legatur: si non caueatur, uterque mittitur in possessionem.

X. PAVLVS.

Si nullæ sint res illæ hereditariæ, in quas legatarij vel fideicommissarij mittantur: in rem quidem hæredis mitti non possunt, sed per Prætorē denegatas hæredi actiones ipsi persequuntur.

XI. HERMOGENIANVS.

Si fideicommissorum vel legatorum seruandorum causa missus in possessionem, eam tem teneas, quæ mihi per fideicommissum relicta est: equius est, me eam habere potius, cui ea ipsa relicta est, quā te, qui alterius fideicommissi nomine ingressus in eam es. Nam & si mihi sub conditione legatum sit, & tu medio tempore in possessionem eius factus fueris legatorum seruandorum causa, deinde conditio impleta sit: non denegabitur mihi eius rei integra persequutio. Sic enim & si statuliberum ex eadem causa possidere cepisses: impleta conditione eius, tamen libertatem eius impedire non potes. Si rei seruandæ causa in possessionem missus sit proprius creditor hæredis, & rei per fideicommissum mihi relicte adeptus fuerit possessionem: nihil me lædi exinde oportere conuenit: non magis, quā si ab ipso hærede eam rem pignori accepisset.

XII. MARTIANVS.

Municipiis fideicommissum relinqui posse, dubium nō est. Sed si non caueatur, aduersus municipales quidem non

Digestorum lib. XXXVI.

non dubitamus ex hoc edicto iri in possessionem posse. ip-
sos vero municipales, si his non caueatur, non idem eos adse-
cutores: sed extratio remedio opus erit, videlicet, ut decreto
Prætoris actor eorum in possessionem mittatur.

Etiam pro re minime legatarius mittitur in possessionem om-
nium bonorum hæredis.

XIII. CALLISTRATVS.

Quanuis minima res legata sit, vel per fideicommis-
sum relicta: tamen si non solvatur ab hærede, vel eo
nomine caueatur, cum caueri oporteat: in possessionem om-
nium bonorum, quæ ex ea hereditate sunt, legatarius siue
fideicommissarius Prætor legatorum seruandorum causa
mittit.

XIII. LABRO.

Quæ legatorum seruandorum causa in bonis est: in
causa vespendi diminet, si filia, neptis, proneptis,
uxorve sit, nec nupta sit, nec suum quicquam habeat.

Eni tribus contentis in litera non mittitur legatarius in posses-
sionem rerum hæredis, licet hæres alienet res hereditarias.

XV. VALENS.

Interdum licet dolo malo fecerit hæres, quò minus res in
causa hereditaria maneat, non poterit in possessionem
earum legatarius mitti: veluti si locum religiosum fecerit,
aut quid publicè consecrauerit, permissu scilicet Imperato-
ris, aut aliquem non in fraudem creditoris manumiserit.

FINIT QUINTA PARS DIGESTORYM
seu pandectarum, de testamentis, deque iis, quæ
ex causa testamentorum pendunt.

Sequitur sexta pars de bonorum possessionibus &c.

Digest.

Digestorum seu pandectarum
Liber. XXXVII.

De bonorum possessionibus,

Titulus. I.

Quoniam hac lege cum sequenti iurisconsultus ponit effectum bonorum
possessionis agnitæ: quem effectum probat duabus rationibus. Nam,

I. VLPIANVS.

BONORVM POSSESSIO-
ne admissa, commoda & in-
commoda hereditaria, item-
que dominium rerum, quæ in
his bonis sunt, tribuitur. nam
hæc omnia bonis sunt con-
iuncta.

II. IDEM.

IN omnibus enim vice hæ-
redum bonorum posses-
siones habentur.

III. IDEM.

Bona autem hæc (ut plerunque solemus dicere) ita accipi-
enda sunt: vniuersitatis cuiusque successionem, qua suc-
ceditur in ius demortui, suscipiturque eius rei commodum
& incommodum. Nam siue soluendo sunt bona, siue non
sunt: siue damnum habet, siue lucrum: siue in corporibus sunt,
siue in actionibus: hoc in loco propriè bona appellabuntur.

Hereditatis autem bonorumve possessio (ut Labeo scri-
bit) non vti rerum possessio accipienda est. est enim iuris mag-
is, quàm corporis possessio. Denique et si nihil corporale sit
in hereditate, attamen rectè eius bonorum possessionem ag-
nitam Labeo ait. Bonorum igitur possessionem ita rectè
definiemus, ius persequendi retinendique patrimonij, siue
rei, quæ cuiusque, cum moritur, fuit. Inuito autem ne-
mini bonorum possessio acquiritur. A municipibus & so-
cietatibus & decuriis & corporibus bonorū possessio agno-
sci potest. Proinde siue actor eorum nomine admittat, siue
quis alius: rectè competet bonorum possessio. Sed & si nemo
petat,

Digestorum lib. XXXVII.

petat, vel agnouerit bonorum possessionem nomine municipij: habebit municipium bonorum possessionem Prætoris edicto. Dari autem bonorum possessio potest, tam patrisfamilias, quam filiifamilias: si modo ius testandi habuit de peculio castrensi, vel quasi castrensi. Sed & eius, qui apud hostes decessit, bonorum possessionem admitti posse (quantum in servitute decedat) nulla dubitatio est. Acquirere quis bonorum possessionem potest, vel per semetipsum, vel per alium. Quod si me non mandante bonorum possessio mihi petita sit: tunc competet, cum ratum habuero id, quod actum est. Denique si ante decessero, quam ratum habeam: nulla dubitatio est, quin non competat mihi bonorum possessio: quia neque ego ratum habui, neque hæres meus ratum habere potest: cum ad eum non transeat ius bonorum possessionis.

Si causa cognita bonorum possessio detur: non alibi dabitur, quam pro tribunali: quia neque decretum de plano interponi, neque causa cognita bonorum possessio alibi, quam pro tribunali, dari potest.

¶ In bonorum possessionibus locum habet ius accrescendi. ut portio deficiens accrescit ei, qui suam agnouit sine noua agnitione, si eodem iure succedebant: secus si diuerso. *Var.*

In bonorum possessione sciendum est, ius esse accrescendi. Proinde si plures sint, quibus bonorum possessio competat, quorum unus admiserit bonorum possessionem, ceteri non admissum:

III. CAIVS.

Veluti quod spreuerit ius suum, aut tempore bonorum possessionis finito exclusi sunt, aut ante mortui sunt, quam petierint bonorum possessionem:

V. VLPIANVS.

EI, qui admisit, accrescunt etiam hæ portiones, quæ ceteris competere, si petissent bonorum possessionem.

VI. PAVLVS.

Sed cum patrono quidem contra tabulas certæ partis bonorum possessionem Prætor polliceatur, scripto autem hæredi secundum tabulas alterius partis: conuenit, non esse ius accrescendi. Igitur non petente scripto secundum tabulas, alterius quoque partis & nominatim patrono possessionem pollicetur: cum ceteri, quibus accrescendi ius est, semel debeant

De bonorum possessionibus.

462

debeant agnoscere bonorum possessionem. Bonorum possessionis beneficium multiplex est. Nam quædam bonorum possessiones competunt contra voluntatem, quædam secundum voluntatem defunctorum, nec non ab intestato habentibus ius legitimum, vel non habentibus propter capitis diminutionem. Quamuis enim iure civili deficiant liberi, qui propter capitis diminutionem defierint sui esse hæredes: propter æquitatem tamen rescindit eorum capitis diminutionem Prætor. legum quoque tuendarum causa dat bonorum possessionem. Notis scriptæ tabule non continentur edicto: quia notas literas non esse, Pedius libro vicessimo quinto ad edictum scripsit.

VII. VLPIANVS.

Seruis ad bonorum possessionem recte admitti potest, si Prætor de conditione eius certus sit. Nam & absenti, & non petenti dari bonorum possessio potest. si hoc ipsum Prætor non ignoret. Ergo & femina poterit alij bonorum possessionem petere. Impubes nec bonorum possessionem admittit, nec iudicium sine tutoris autoritate accipere potest: quia tutor pupillo, & pater infanti filio bonorum possessionem petere possunt. Dies, quibus tutor aut pater scit, cedere placet.

VIII. PAVLVS. *con. l. 1. §. 1. l. 1. §. 1. l. 1. §. 1.*

Tutor autem bonorum possessionem pupillo competitem repudiare non potest: quia tutori petere permissum est, non etiam repudiare.

IX. POMPONIVS.

Si plures gradus sint possessionis admittendæ: quandiu incertum est, petierit, necne posteriori diem non procedere constat.

X. PAVLVS.

In bonorum possessionibus iuris ignorantia non prodest, quò minus dies cedat. Et ideo hæredi instituto, & ante petas tabulas dies cedit. Satis est enim scire mortuum esse, sequæ proximum cognatum fuisse, copiamque eorum, quos consuleret, habuisse. Scientiam enim non hanc accipimus, quæ iuris prudentibus sit: sed eam, quam quis aut per se habeat, aut consulendo prudentiores adsequi possit. *† Pulchrè in hac sententiam Erasmus chiliadis secundæ prouerb. 454. Nec sibi nec aliis.*

XI. CAIVS.

Si pu-

Digestorum lib. XXXVII.

SI pupillo tutor bonorum possessionem petierit, & plus incommodi, quam commodi hæc bonorum possessio habeat: tutor tutelæ iudicio tenetur.

XII. ULPIANVS.

Non est ambigendum, quin plerique & contra fiscum, & contra rempublicam admitti debeant quidam. ut puta venter. item furiosus. item is, qui captiui bonorum possessionem petit. Vbiunque lex, vel senatusconsultum, vel constitutio capere hereditatem prohibet, & bonorum possessio cessat.

XIII. AFRICANVS.

Edicto Prætoris bonorum possessio his denegatur, qui rei capitalis damnati sunt, nec in integrum restituti sunt. Rei autem capitalis damnatus intelligitur is, cui poena mors, aut aquæ & ignis interdictio sit. Cum autem in relegatione quis erit: ad bonorum possessionem admittitur.

Qui dicit testamentum falsum, videtur bonorum possessionem agnoscere si de testamenti viribus certus erat. h. d. & est notabilis lex, Bartolus.

XIII. PATINIANVS.

Cum quidam propinquus falsum testamentum accusaret, ac post longum temporis spatium probasset: licet dies ei petendæ bonorum possessionis, quam fortè certus accusationis petere debuit, cessisse videatur: attamen, quia hoc proposito accusationem instituit, ut ius suum sibi seruet: agnouisse successionem non immerito videbitur.

XV. PAVLVS.

Paulus respondit: solam petitionem matris non adquisisse filiae impuberi bonorum possessionem: nisi & is, qui eam dedit, euidenter voluerit eam impuberi dari.

XVI. IDEM.

Quoties is, cui bonorum possessio ab altero postulata est, furere cœperit: magis probatur, ratum eum videri habuisse. Rati enim habitio ad confirmationem prioris postulationis pertinet.

Si tabulæ testamenti exstabant.

Titulus. II.

I. PAVLVS.

Heredi,

Si tab. test. exstabant. De bonorū possel. &c. 463

Hæredi, cuius nomen incōsultū ita deletum est, ut penitus legi non possit: dari bonorum possessio minime potest: quia ex coniectura non propriè scriptus videtur: quanuis si post prolatas tabulas deletum sit testamētum, bonorum possessio competat. Nam & si mortis tempore tabulæ fuerint: licet postea interierint, competet bonorum possessio: quia verum fuit tabulas exstare.

De bonorum possessione furioso, infanti, muto, surdo, cæco competenti.

Titulus. III.

I. PATINIANVS.

Furioso Titius substitutus est. Bonorum possessionis tempus, quando furiosus in eadem conditione est, neque instituto, neque substituto cedit. Nec si curator furiosi nomine accipere possessionem potest: idcirco spatium temporis, quod scientibus præfixum est, videbitur cedere. Nam & pater infanti filio possessionem accipit: quo tamē cessante, infans non excluditur. Quid ergo, si curator accipere nolit? nonne iustius, atque vtilius erit, ad eundem modum proximo cuique bonorum possessionem dari, ne bona iaceant? Quo admissio, substitutus cautionem præstare cogitur omnibus his, quibus bona restitui debent: si fortè institutus in eodem furore decesserit, aut compos mentis effectus, antè mortem obierit, quam hereditatem agnolceret. Nam & fieri potest, ut viuo furioso substitutus decedat: nec tamen furiosus obsteret cæteris, si prius & ipse decesserit, quam hereditatem acquireret.

II. ULPIANVS.

Mvtus, surdus, cæcus, bonorum possessionem admittere possunt: si, quod agatur, intelligant.

De bonorum possessione contra tabulas.

Titulus. III.

I. ULPIANVS.

In con-

Digestorum lib. XXXVII.

N contra tabulas bonorum possessione liberos accipere debemus, siue naturales, siue adoptiuos: si neque instituti, neque exheredati sunt. Vocatur autem ad contra tabulas bonorum possessionem liberi eo iure, eoque ordine, quo vocantur ad successionem ex iure ciuili. Hæc autem clausula etiam ad postumos videtur pertinere. Sed & si ab hostibus postliminio redierint filij, Pomponius putat, ad contra tabulas bonorum possessionem eos admitti.

Facit partem ille qui speratur admitti ad partem. Bar.

Si ex tribus filiis vnus ab hostibus captus sit: duobus, qui sunt in ciuitate, bellis bonorum possessio competit: Idem est in postumo. Nam quandiu postumus speratur, in ea causa est, vt partem faciat. Et sui iuris factos liberos in bonorum possessione Prætor inducit. Siue igitur emancipati sunt, siue aliis exierunt de patris potestate: admittuntur ad bonorum possessionem. Sed ad adoptiuum patris non possunt. vt enim quis admitti possit, ex liberis cum esse oportet.

Si filius non capax sicut mortuus non obstat sequentibus in gradu. Bartolus.

Qui habebat filium, habebat & nepotem ex eo. filium emancipauit, & adoptauit in locum nepotis, deinde emancipauit. queritur, an nepoti obstat? Et mihi magis videtur, hunc nepotem non excludi: siue pater eius in adoptione mansisset quasi nepos, siue emancipatus esset. puto enim & emancipato patre, nepotem quoque cum patre suo ex edicto admitti. Quidam filium habuit, & ex eo nepotem. filius emancipatus, vel in potestate manens deportatus est. queritur, an nepoti noceat? Et verius est, in vtroque casu nepotem admittendum. Deportatos enim mortuorum loco habendos. Et si pater & filius deportati sunt, & ambo restituti: dicemus, ad bonorum possessionem admitti filium. Sed & si filius in metallum damnatus, vel alia poena, que seruum efficit, & restitutus sit: nihilominus admittetur.

II. HERMOGENIANVS.

Idemque est, & si pater pœnæ seruus efficiatur, & postea restituitur.

III. VLPIANVS.

Non tantum autem ipsi emancipati admittuntur ad bonorum

De bonorum possessione contra tabulas. 464

bonorum possessionem, verum etiam hi quoque, qui ex his nati sunt.

Si aliquis ex liberis adoptetur, durante adoptione succedit prout adoptatus est: ea finita succedit prout naturaliter vocatus est. Bartolus.

Si duos habens nepotes, alterum emancipatum loco filij adoptauerit: videndum, an solus ille quasi filius admittatur. Quod ita scilicet procedit, si quasi patrem eius nepotis, quem retinuerat, sic adoptauerit. Melius est autem dicere, posse eum solum ad possessionem bonorum peruenire. Sed si sit hic nepos emancipatus: verum est dicere, non admitti eum quasi filium. hic enim quasi filius non est ex liberis: cum iura adoptionis emancipatione finita sint. Si filium habens, & ex eo nepotem, in locum filij nepotem adoptauerit: ambo admittentur. Planè si fuerit emancipatus nepos, non admittentur: quia pater cum præcedit. Si quis post emancipationem quesitum sibi filium, patri suo in adoptionem dederit in locum filij: æquissimum est ei præstari, quod cuius adrogato filio. idcircoque patri suo adiungendus est. Sed & si emancipatus hic nepos post adoptionem proponatur: æquissimum erit, eum abstinere. Recipit enim locum suum: nec debet patri suo iungi.

Si nepos potest venire contra testamentum aui, non obstante quod filius fuerit iuste exheredatus, vel iuste potuerit exheredari. Bar.

Si emancipatus filius, vxore non ex voluntate patris ducta, filium fuerit sortitus, deinde nepos patre iam mortuo ad bonorum possessionem aui velit venire: admittendus est ad eam. Non enim per rescissionem is, qui filius iustus est, efficitur non filius: cum rescissio quod magis, non quod minus adhibeatur. Nam & si tam ignominiosam duxerit vxorem filius, vt dedecori sit tam ipsi, quam patri, mulierem talem habere: dicemus & ex ea natum ad bonorum possessionem aui admitti: cum possit aui iure suo vt, eumque exheredare. Nec enim minus in hoc nepote is, qui de inofficioso cogniturus est, merita nepotis, quam patris eius delicta pendet.

Siue ille qui non adit hereditatem, perdit ius successionis: ita si efficiatur non capax ante petitam bonorum possessionem. Bar.

Si emancipatus filius præteritus, ante petitam bonorum possessionem

† Cicero
in lib.
epist. ad
Brutum
acerbum
esse censet
parentum
scelerata
liorū po-
nis his

Digestorum lib. XXXVII.

possessionem adrogandum se dederit: amittit contra tabulas bonorum possessionem.

Quod si in adoptionem alieni de familia, non repellitur a contra tabulas, si cum alius non procedat, uar.

Si quis filio suo emancipato nepotem, quem ex eo retinuerat, dederit in adoptionem: nepos iste ad contra tabulas bonorum possessionem aui sui admittitur, patre eius ante defuncto: quia in eius est familia, qui & ipse admitti potuit ad bonorum possessionem contra tabulas. Idemque est, & si emancipatus filium, quem post emancipationem quaesierat, patri suo in adoptionem dederit, & decesserit. Nam & hic nepos iste ad bonorum possessionem patris sui admitti debet, quasi non sit in aliena familia.

Et si et mutetur familia, facta patris, nihilominus filius habet contra tabulas, scilicet si per adoptionem ipsius filii mutetur familia. u.

Si pater alicuius peruenit in adoptiuam familiam, filius non iam patris sui in adoptiuam familiam mortui bonorum possessionem accipere possit. Et arbitror, humaniorem esse hanc sententiam, ut filius hic (quauis non sit in eadem familia, qua pater) ad bonorum possessionem tamen eius admittatur.

Liberi, qui institui heredes iure non possunt, nec contra tabulas bonorum possessionem petere possunt. Hæc autem verba, *INSTITUI NON POSSUNT*, ad mortis tempus referuntur.

Si quis ex liberis hæres scriptus sit: ad contra tabulas bonorum possessionem vocari non debet. Cum enim possit secundum tabulas habere possessionem: quod bonum est ei contra tabulas dari? Plane si alius committat edictum: & ipse ad contra tabulas bonorum possessionem admittatur.

Sed si sub conditione scriptus sit, bonorum possessionem contra tabulas accipere non potest. & ita Iulianus quoque libro vicesimo tertio Digestorum scripsit. Quid ergo, si defecerit conditio? Verum est, cum contra tabulas accipere bonorum possessionem. Si sub ea conditione filius emancipatus heres sit institutus, quæ in ipsius potestate non est: quia scriptus hæres est, bonorum possessionem secundum tabulas accipere potest, & debet: nec contra tabulas potest. Et si forte defecerit conditio: tuendus erit à Prætoribus in tantum, quantum fieret, si contra tabulas bonorum possessionem accepisset. Sed & si nepos sub huiusmodi conditione scri-

ptus sit

De bonorū possessione contra tabulas.

469

ptus sit hæres: idem erit dicendum. Si quis ex liberis non sit scriptus hæres, sed seruus eius scriptus sit, cumque iusserit adire hereditatem: denegari debet ei bonorum possessio contra tabulas. Idemque est, & si legatum relictum sibi, vel seruo suo elegerit. nam & hic dicimus bonorum possessionem contra tabulas debere denegari.

III. PAULVS.

Iud notandum est, quod bonorum possessio contra tabulas, quæ liberis promittitur, locum habet: siue quis hæres extiterit, siue non: & hoc est quod dicimus, contra ipsum testamentum liberis competere bonorum possessionem, quod in patrono contra est. Si quis filium, quem in potestate habuit, instituerit hæredem, vel exheredauerit, & ex eo nepotem omiserit: bonorum possessionis locus non est: quia non erat nepos suus hæres futurus. Eadem sunt & in sequentibus gradibus. Ad testamenta fœminarum edictum contra tabulas bonorum possessionis non pertinet: quia suos hæredes non habent.

Institutus filius, beneficio præteriti nati uel nascituri potest petere contra tabulas: et eo casu decedens ante eam petitam transmittitur. u. et c.

Si quis cum, qui in utero est, prætermiserit: etiam nondum nato eo alius, qui hæres institutus est, bonorum possessionem contra tabulas admittere potest: quia iniquum est, neque quasi scriptum posse petere bonorum possessionem, quandiu contra tabulas peti potest: nec contra tabulas, quandiu non nascitur præteritus: ut & si ante moriatur, bonorum possessionis beneficium ad hæredem transmittat. quod maxime necessarium est in filio emancipato scripto hærede: quia nec hereditatem interim adire potest.

V. IULIANVS.

Sed & si decesserit ante, quam peteret bonorum possessionem: non est iniquum, Prætores decernere hæredibus eorum saluum fore commodum bonorum possessionis secundum tabulas, vel contra tabulas.

VI. PAULVS.

Si emancipatus filius nepotem procreauerit, & ita decesserit, deinde auus eius: nepos ad aui possessionem bonorum venire potest. Quod si filium & nepotem emancipauerit. Infor.

na titi

Digestorum lib. XXXVII.

bit: viuentem quidem filio, nepos non veniet: post mortem autem eius ad bonorum possessionem aut veniet. Nepote quoque solo emancipato, & auctore mortuo, deinde patre eius: nepos præteritus accipiet patris bonorum possessionem, quia iuxta hæres patri futurus esset, etsi de potestate aut non exisset.

Filio emancipato, si nepos retentus sit, & utrique præteritus: utrique accipient bonorum possessionem. Si filius emancipatus in adoptiva familia nepotem sustulerit: tunc nepos quidem ad bonorum possessionem aut naturalis veniet. Sed & si emancipatus filius procreatus nepotibus in adoptione sedederit, ut cum filij sequantur idem erit. Planè si is, qui apud adoptivum auctorem procreatus est, emancipatus sit: veniet ad bonorum possessionem aut naturalis. Adoptio enim tandiu nocet, quādiu quis in aliena familia est. Ceterum emancipatus ad bonorum possessionem partem naturalem veniet: sed emancipatus vivis eis, non etiam post mortem. Hoc enim verius est, post mortem eorum emancipatum non admitti.

VII. CAUSE.

SI retentus fuerit in potestate nepos, filio emancipato, admittitur nepos vivo auctore ad patris bonorum possessionem.

VIII. VLPIANVS.

NON putavit Prætor exheredatione notatos & remotos, ad cetera tabulas bonorum possessionem admittendos: sicut nec iure civili testamēta parentum turbant. Sanè si velint inofficiosi querelam instituere, in ipsorum est arbitrio.

Aliqua tabularum parte exheredem scribi non sufficit: sed eo gradu, contra quem petitur bonorum possessio. Unde si à primo gradu exheredatus sit filius, à secundo præteritus: & primo gradu scripti non petierint bonorum possessionem, poterit contra tabulas accipere bonorum possessionem.

Non quavis exhereditatio summovet filium à contra tabulas bonorum possessione, sed quæ ritè facta est. Si ab uno ex heredibus sit filius exheredatus: Marcellus libro nono Digestorum scribit, filium non videri exheredatum: idcirco contra tabulas bonorum possessionem peti posse contra utrumque heredem. Si exheredatus sit filius, & institutus: obtinente eo gradu, in quo institutus est: puto commissio edicto ab alio filio contra tabulas cum bonorum possessionem petere posse. A primo gradu præteritus est filius: à secundo

exhere-

De bonorum possessione contra tabulas. 466

exheredatus. Si primo gradu scripti non sint in rebus humanis mortis testatoris tempore: dicendum est contra tabulas bonorum possessionem præteritis petere non posse. Hereditas enim in secundo gradu versatur, non in primo: ex quo neque adiri hereditas, neque bonorum possessio peti potest. Sed si post mortem testatoris decesserint heredes scripti, idem Marcellus putat contra tabulas bonorum possessionem semel natam competere. Sed etsi defecerit conditio institutionis, adhuc tantum dicit præteritum ab eo gradu filium contra tabulas bonorum possessionem petiturum. Idem scribit, & si posthumus, qui institutus fuit, non fuerit natus. Nam adhuc contra tabulas bonorum possessionem competere filio, Marcellus ait. Si quis sua manu exheredem se scripserit: an contra tabulas bonorum possessionem possit accipere, videamus. Et Marcellus libro nono Digestorum nocere ei hanc exheredationem ait, quia Senatus hoc pro non scripto non facit, quod * contra * alius, cō-
cum est. Si quis emancipatum filium exheredaverit, eumque, tractum,
postea adrogaverit: Papijanus libro secundo Questionum ait, iura naturalia in eo prævalere: idcirco exheredationem nocere: sed in extraneo adoptato Marcelli sententia probat, ut exhereditatio ei adrogato postea non noceat. Postliminio autem reverso filio, dicendum est exheredationem antea factam nocere. Si filium in adoptiva familia constitutum pater naturalis exheredaverit, deinde sit filius emancipatus: nocet ei exhereditatio. In adoptione datos filios non summovet voluit Prætor si modo heredes instituti sint. & hoc iustissime eum fecisse Labeo ait. nec enim in totum extranei sunt: ergo si fuerint heredes scripti: accipient quidem contra tabulas bonorum possessionem. Sed ipsi soli non committunt edictum, nisi fuerit alius præteritus ex liberis, qui solent committere edictum. Sed si ipse scriptus non sit, sed alius, qui acquirere hereditatem potest, non est in ea causa, ut cum ad bonorum possessionem contra tabulas admittamus. Ut autem admittantur ad bonorum possessionem: ex liberis eos esse oportet. Ceterum si adoptivum filium dedi in adoptionem, & heredem scripti: commissio pet alios edicto, bonorum possessio contra tabulas ei non dabitur. Datur autem ei, qui in adoptiva familia est, contra tabulas bonorum possessio, si eo gradu hæ-

nn ij res

Digestorum lib. XXXVII.

res scriptus sit, cōtra quem peti potest bonorum possessio.

Non est nouum, vt emancipatus prateritus plus iuris scri-
ptis heredibus fratribus suis tribuat, quā habitori essent, si
soli fuissent. quippe si filius, q in potestate patris est, ex duo-
decima parte hæres scribatur, emancipato praterito, dimi-
diam partem beneficio emancipati occupat: qui, si emanci-
patum fratrem non haberet, duodecimam partem habi-
turus esset. Nam & si ex parte minima sit hæres institutus:
non pro ea parte, qua institutus est, tuendus est, commissio
edicto, sed amplius per bonorum possessionem habere po-
test. Prætoris enim propositum est, cū contra tabulas bo-
norum possessionem dat, eas partes vnicuiq; liberorum tri-
buere, quas intestato patre mortuo in hereditate habiturus
esset, si in potestate mansisset. & ideo siue emancipatus, siue
is, qui in potestate mansit, siue in adoptionem datus, ex mi-
nima parte hæres scriptus sit: non redigitur ad eam portio-
nem, ex qua institutus est, sed virilem accipit.

IX. CAIVS.

Vtrum autem pater adoptiuus viuat, an defunctus sit,
nihil interest: nam hoc solū queritur, an in adoptiua
familia sit.

*Trilius datus in adoptionē potest vocari ad cōtra tabulas ex per-
sona heredis committentis edictum. Idem in filio dato in adoptio-
nem suo materno.*

X. VLPIANVS.

Si post mortem testatoris hæres institutus filius, in ado-
ptione se federit: bonorum possessionem contra tabulas
accipere potest: quia scriptis heredib⁹ institutus nō solet no-
cere adoptio. Sed & si filius in adoptione datus suo ma-
terno, hæres institutus sit à patre naturali, commissio per aliū
edicto, magis est, vt bonorū possessionē accipere possit. Nec
enim exigimus, vt adeat hereditatem: sed sufficit, vt ei dela-
ta sit, acquiriq; possit. Si in adoptione datus postea quā
iussu patris adoptiui hereditatem adiit, emancipatus fuerit:
potest cōtra tabulas bonorum possessionē accipere, heredita-
temq; ipse potius habebit, quā pater adoptiuus. Illud no-
randū est, q, etsi adierit hereditatē in adoptionem datus: cō-
tra tabulas ei detur. Aliā autē si quis legatū, siue portionem
sibi datam agnouerit, à contra tabulas bonorum possessio-
ne repel-

De bonorū possessione contra tabulas. 467

ne repellendus est. Liberi, qui contra tabulas habere non
possunt, nec partē faciūt, si per alios committatur edictum.
Quod enim bonū est eis fauere, vt partem faciant, nihil ha-
bituri? Exheredati liberi quemadmodum edictum non
committunt, ita nec commissio per alios edicto, cum illis ve-
niunt ad bonorum possessionem: vnāq; eis querela superest,
si de inofficioso dicant.

*Beneficio mihi competentī ex iure alterius possum uti cōtra aliū
b.d. & est notabilis. §. var.*

Hi, qui propter alios contra tabulas bonorum possessio-
nem petunt, non expectant, vt prateriti bonorum possessio-
nem accipiant: verū ipsi quoq; bonorum possessionem cō-
tra tabulas petere possunt. Cū enim semel beneficio alio-
rū ad id beneficium fuerint admissi: iam non curant, petant
illi necne bonorum possessionem.

XI. PAVLVS.

Si in adoptionem datus sub conditione scriptus sit hæres
à naturali patre, alio committente cōtra tabulas edictū,
& ipse veniet: sed si defecerit conditio, repellitur ab ea pos-
sessione. Idem puto & in eo, qui purē quidem, licet non iure
scriptus sit hæres. Exemplo iuris legitimi & bonorū pos-
sessio cōtra tabulas distribuitur. Igitur nepotes ex vno filio,
vnam partem habebunt.

Eius accrescendi habet locum inter bonorum possessores.

XII. IDEM.

Si duobus filiis, & ex altero filio duobus nepotibus pos-
sessio bonorū competat, & alter ex nepotibus non petat:
pars eius fratri aderescit. Si verò ex filiis alter non petat: tā
fratri quā nepotibus id prodest. nanque tunc duo semis-
ses fiunt: ex quibus alterum filius, alterum nepotes conse-
quuntur.

*Persecundum testamentum, in quo filius est prateritus, si in eo
sint scripti uenientes ab intestato, rumpitur primum. var.*

Si prius testamentum extet iure factū, quo filius ex hære-
datus est, sequens imperfectū, in quo prateritus sit filius: po-
steriore testamento prateritus rectē petet bonorum pos-
sionē. Si remoto quoq; filio potiores sint in ea heredita-
te posteriore testamento scripti hæredes: ita ius habet, vt cū
is, contra quem filius petat bonorum possessionem, amoto
nō iij filio

Digestorum lib. XXXVII.

filius possit obtinere hereditatem: filius quoque recte videatur petere bonorum possessionem. si vero ille non possit obtinere hereditatem, filius quoque excludatur.

Quia heres acquirit iure civili effectus heres ex ipsa acquirit bonorum possessor iure prætorio effectus.

XIII. IULIANVS.

Cum emancipatus bonorum possessionem contra tabulas accipit: scriptus heres ei hereditatem petenti, cogendus est & prædia & seruos hereditarios præstare. Omne enim ius, quod per causam hereditariam scriptus heres nanciscitur, ad eum transferri æquum est, quem Prætor hæredis loco constituit. Qui duos filios, & ex altero eorum nepotem habebat, eum in adoptionem dedit, & heredem instituit præterito altero filio. Queritur, quid in his seruari debeat: utrum in partem patris sui admittatur, an virilem portionem habeat? Respondi: in adoptionem datus nepos, & heres scriptus, quandiu pater eius, aut in potestate, aut emancipatus est, non potest contra tabulas bonorum possessionem accipere. Sed & si pater eius antequam bonorum possessionem acciperet, decesserit: non admittitur nepos ad bonorum possessionem. Si pater emancipato filio præterito hæredes duos scripserit: filium, quem in potestate habebat, & alterum, quem in adoptionem dederat, ex quo duos nepotes in familia reliquerat, qui & ipsi testamento præteriti sunt: bonorum possessionem pro parte tertia is, qui emancipatus est: pro parte tertia is, qui in potestate remansit: pro parte tertia, qui in adoptionem datus est, & filij eius simul habebunt: ita ut sextans patri, sextans nepotibus cedat. Si pater ex duobus filiis alterum habentem filios emancipauerit, & unum ex nepotibus, quem antequam emancipauerat, in locum filij adoptauerit, præterito deinde emancipato decesserit: æquius erit, nepoti, qui in locum filij repperit, succurri, & in tres partes hereditatem deduci: ut vnā habeat, qui in potestate remanserit: alteram nepos adoptatus in locum filij: tertiam emancipatus cum filio suo, qui nepotis loco fuerit. Sed & si mortuo filio alter ex nepotibus in locum filij adoptatus fuerit, tres partes in bonis fient: cum sit æquius, eum, qui in locum filij adoptatus est, non minus habere, quam si non ex numero nepotum, sed extraneus adoptatus esset.

C

De bonorum possessione contra tabulas. 468

Si institutus adit hereditatem beneficio præteriti committentis edictum: non potest per eum contra tabulas peti, vel eius portio augeri, sed legata omnibus debent præstari. Nar.

XIII. AFRICANVS.

Ex duobus filiis emancipatis alter heres institutus est, alter præteritus. si institutus adierit, quanuis verbis edicti parum expressum sit, tamen non posse eum petere bonorum possessionem respondit: quia iudicium patris secutus sit. nec enim emancipatum, si legatum acceperit, admitti ad bonorum possessionem, siue ab heredibus institutus, siue ab his, qui contra tabulas petierint, acceperit. Sed illud obseruandum ait, ut Prætor eum, qui heres institutus adierit, in eam partem, qua scriptus sit, tueri debeat: dum tamen non ampliorem, quam habiturus esset, si bonorum possessionem accepisset: ut hæcenus deteriore causam suam fecerit. Quod si ex minore parte sit institutus, eam duntaxat retinere possit, & quod extraneis quoque legata præstare cogatur. Quod si is, qui in potestate est, heres institutus sit: quoniam necessarius heres sit, non aliud dici posse, quam & ipsum petere posse bonorum possessionem: si modo hereditati se non immiscuerit: tunc enim quia iudicium patris comprobasse videatur, eodem loco, quo emancipatum haberi debere. Filius in adoptiua familia vxore ducta, filium sustulit, eumque post mortem patris adoptiui emancipauit. Hunc nepotem contra tabulas aui naturalis decreto posse petere bonorum possessionem respondit. Item si filius emancipatus, sublato filio & emancipato, adrogandum se dederit, & mortuo adoptiuo patre decesserit: & contra patris, & contra aui tabulas ex decreto hunc admitti minimè dubitari debere: ne aliquin ab omnibus bonis excludatur.

XV. MARTIANVS.

Si præteritus filius emancipatus exceptionem doli mali agenti heredi patris opposuerit de eo, quod patri debuit: non posse eum contra tabulas bonorum possessionem petere existimo. nam hoc ipso quasi repudiavit bonorum possessionem, quod ita intelligendum est, si heredem petentem debitum noluerit filius repellere illa exceptione, si non contra tabulas bonorum possessionis filio dari potuit, sed magis doli exceptione usus est.

nn iij

xvi.

Digestorum lib. XXXVII.

XVI. POMPONIVS.

Si emancipatus filius nepoti in potestate aui relicto, ab extraneo hærede fideicommissariam hereditatem, si liberatus aui potestate fuisset, reliquisset: si suspectus aui sit, quasi consumpturus bona nepotis: non esse ei dandam bonorum possessionem.

XVII. ULPIANVS.

Si pater se dedit in adoptionem, nec sequatur eum filius emancipatus ab eo antea factus: quia in alia familia sit pater, in alia filius: bonorum possessionem contra tabulas non potest filius eius habere. & ita Iulianus scripsit. Marcellus autem ait, iniquum sibi videri, excludi eos à bonorum possessione, cum pater se dedit in adoptionem. Vbi enim non datur filius in adoptionem, sed pater se dat: nullum patrem filio assignat, quæ sententia non est sine ratione.

XVIII. HERMOGENIANVS.

Sub conditione exheredatus contra tabulas bonorum possessionem petet: licet sub conditione hæres institutus, à contra tabulas bonorum possessione excludatur. Certo enim iudicio liberi à parentum successione remouendi sunt. Ei, qui contra tabulas bonorum possessionem acceperit, tam legatarius, quam fideicommissarius exactione, sed & mortis causa donationis retentio denegatur. nec interest, per semetipsum, an per alium queratur.

XIX. TRIPHONINVS.

Quod vulgò dicitur liberis datam bonorum possessionem contra legem esse, sic intelligendum est: ut si ficiat extitisse tabulas mortis patris tempore, ex quibus vel adiri hereditas, vel secundum eas bonorum possessio peti possit: quanuis neutrum eorum postea secutum sit, vel sequi poterit. Nam si vel omnes instituti substitutique ante testatorem decesserint, vel is scriptus hæres fuerit, cum quo testamenti factio non fuit: peti contra tabulas possessionem inane est, quæ sine effectu foret.

Si suus est exheredatus, emancipatus præteritus, & extraneus institutus: siue adeatur hereditas siue non, uterque dimidiam advocebit: licet unus, scilicet emancipatus per contra tabulas, & alter ab intestato, &c.

XX. IDEM.

Filius,

De bonorum possessione contra tabulas. 469

Filius, quem in potestate habebat, exheredavit, emancipatum præterit. Quæsitum est, quatenus emancipatus bonorum possessionem habiturus sit? Dixi: si scripti hæredes extranei adierint hereditatem, repellendum esse filium, qui mansit in potestate. Quod si hi repudianerint hereditatem: quod facile sunt facturi, nihil laturi ex hereditate propter eum, qui contra tabulas accepit bonorum possessionem: filius ab intestato patri suus hæres deprehenditur, emancipatus autem petens contra tabulas bonorum possessionem, solus bonorum possessionem habebit. Sed cum exhereditatio non adita hereditate ex testamento, nullius sit momenti: ideoque non obstat eam, nec quò minus contra tabulas patris accipiat bonorum possessionem, Iulianus rectè responderit: ne testamentum per omnia irritum, ad notam exheredationis solam profecisse videatur: redit res ad intestati exitum, ut aduersum filium ex asse hæredem ab intestato patre emancipatum Prætor in partem dimidiam tueatur. Erit ergo venale beneficium scripti heredis extranei: ut cum ipse iure hereditatis nihil sit consecutus aduendo, repellat filium in potestate relictum, præstetque assem emancipato filio iure contra tabulas bonorum possessionis. Si autem omiserit hereditatem: in portionem bonorum exheredatum effequum admittet iure factum suum solum hæredem. Sed quemadmodum Prætor emancipatum tueatur, si adita non fuerit hereditas: ita nec filius, qui in potestate remansit, aditione adhibita in totum expellendus erit: sed ad hereditatis petitionem admittendus est ex causa inofficiosi querelæ contra emancipatum mouendæ.

Inter eos qui diuerso iure succedunt: non habet locum collatio. Item emancipatus filius quando non facit iniuriam suo, non habet locum collatio. Bartolus.

Videamus tamen isto casu, quo utrique ad bona patris veniunt, an hi conferre debeant. Emancipatus nanque nec ex hac parte edicti verbis id facere cogitur, unde contra tabulas accepit bonorum possessionem, quæ inter eos, quibus ita bonorum possessio dabitur, cauere de collatione ab emancipato iubet. iste enim, qui mansit in potestate, quod exheredatus nominatim fuit: non est vocatus ad bonorum possessionem contra tabulas. neque ex illa parte edicti, qua patre intestato

Digestorum lib. XXXVII.

intestato mortuo emancipatus ad bonorum possessionem admissus, ad collationem compellitur: quia etsi frater ab intestato hæres sit emancipatus, tamen non inde accipit bonorum possessionem. Et vereor, ne hæcenus filio suo profuerit factum hæredis scripti non adeuntis: ut eum ad portionem admitteret bonorum paternorum: non etiam eorum, quæ emancipatus propria habuit. Et hoc fit consequens illi, quod cum ex minore parte scriptus à patre hæres relictus in potestate, admissio fratre emancipato ad contra tabulas bonorum possessionem, eius beneficio plus consequatur: quamvis edicti verbis collatio inducatur, ex mente Prætoris denegandam respondetur. multo magis autem ei non oportet conferri, qui à patre exheredatus, à Prætoris ad bonorum possessionem contra tabulas non vocatur: occasione omisse hereditatis à scripto hærede nihil habituro, propter delatam emancipato à Prætoris contra tabulas bonorum possessionem, nomen sui hæredis adeptus.

Legata pro dimidia præstat emancipatus, conuictis personis suis nullo modo, *Bar.*

Legata tamen ex parte sua iste emancipatus liberis & parentibus præstare cogitur, non solida, sed diminuta in dimidium, quod relinquitur manenti in potestate. Sed nec aduersus eum constituendæ actionis legatorum ratio est, quia merito in re intestato hæres existit. Sed qui accepit contra tabulas bonorum possessionem: etiam si non fuerit adita hereditas à scripto: præstat legata ea parte testamenti data, contra quam bonorum possessio accepta est, erit ergo melior hoc casu conditio in familia relictæ filij, quam foret, si exheredatus non esset.

XXI. MOESTINVS.

Si is, qui filium, & ex eo nepotem in potestatem habebat, filium in adoptionem dedit, nepote relicto in potestate: postea filius emancipatus à patre adoptiuo decessit, extraneis hæredibus institutis: filius huiusmodi, qui in potestate aut remansit, contra tabulas patris sui bonorum possessionem petere poterit, quamvis nunquam in potestate huius fuerit, ideo nec debuisset in potestate esse videtur. Nam si aliter obseruatur, nec si emancipatus filius fuerit, nepos ex eo, qui in potestate aut remansit, bonorum possessionem contra tabulas petere poterit. Idemque iuris est, si emancipato filio ne-

pos

De legatis præstandis contra tabulas. &c. 470

pos ex eo in potestate aut remansit, & postea patri suo in adoptionem datus fuerit: id est contra tabulas aut bonorum possessionem aut petere poterit: quia per adoptionem in aliena familia non fuerit. Sed si emancipatus filius meus adoptauerit extraneum filium, qui adoptatus est filius, contra tabulas meas bonorum possessionem petere non poterit: quia nunquam nepotis loco apud me fuit.

De legatis præstandis contra tabulas bonorum possessione petita. Ti. V.

Primo commendat editionem, & ponit mentem edicti, secundo incipit illud exponere, *Bar.*

I. VLPIANVS.

Le titulus equitatem quandam habet naturalem, & ad aliquid nouam: ut qui iudicium patris rescindunt per contra tabulas bonorum possessionem: ex iudicio eius quibusdam personis legata & fideicommissa præstarent: hoc est, liberis & parentibus, uxori nuptique dotis nomine legatum. Generaliter autem parentes & liberos Prætor excepit, nec gradus liberorum parentumve enumerauit. In infinitum igitur eis præstabitur. Sed nec personas secutus est, virum ex virili sexu, an foemineo descendant. Quisquis igitur ex liberis parentibusque fuerit, ad legati petitionem admittitur: sed ita dumtaxat, si iura cognationis sint inter eos. Liberos autem etiam eos ad legatorum petitionem admittimus, qui in adoptione dati sunt, vel etiam adoptiui: dummodo remaneant liberi. Posthumis liberis legata relicta utique præstabuntur.

II. IULIANVS.

Et ideo si prægnante uxore filius emancipatus fuerit, & bonorum possessionem contra tabulas acceperit: legatum nepoti præstare debet.

III. IULIANVS.

Sed & si mortis causa donationes sunt collata: credo, tunc de sunt. Si autem excepti non sunt: auferendas eis puto mortis causa donationes. Liberis autem tantum & parentibus Prætor prospexit: non etiam fratri & sorori, conseruauit legatum. Hoc autem solum debetur, quod ipsi parentibus relictum est, & liberis. Ceterum si seruo eorum fuerit adscriptum,

Digestorum lib. XXXVII.

ptum, vel subiecte eorum iuri personæ: non debetur. Nec enim querimus, cui adquiratur, sed cui honor habitus sit. Sed etsi coniunctim ei fuerit legatum relictum cum eo, cui non præstatur: sua tantum portio ei cōseruabitur. Item si quis ex his personis rogatus sit restituere extero, quod sibi relictum est: dicendum, non esse legatum præstandū: quia emolumentum ad eum non respicit. Sed si proponas extero legatum, rogatumque eum præstare hoc alicui ex liberis parentibusque: consequenter dicemus, præstari debere. Hoc amplius, & si extraneo relictum sit sub hoc modo, vt alicui ex liberis præstet: æquissimum erit dicere, nō debere ei Prætores denegare actionem. Ea autem legata sola præstant, qui contra tabulas bonorum possessionem accipiunt, quæ vtiliter data sunt. Verum idcirco non debentur, quod filius contra tabulas bonorum possessionem accipit.

III. IULIANVS.

Cum propter hoc legatum plerumque scripti hæredes omit-
tant hereditatem, cum scirent emancipatum aut petisse,
aut petitum contra tabulas bonorum possessionem.

*Petita bonorum possessione contra tabulas relicta a pupillo de-
bentur exceptis personis, relicta a substituto debentur omnibus sal-
uatione Falcidie. Martolus.*

V. IULIANVS.

Filiū quis impuberem hæredem scripsit, eiq; substituit,
emancipatum autem filiū præterit: deinde vterque fi-
lius acceperunt bonorum possessionem. legata sunt etiam à
substituto impuberis relicta non tantum liberis & parenti-
bus, verum etiam extraneis. Queritur, an mortuo impubere
cogatur substitutus ea præstare. Et si quidem ab impubere re-
licta sunt: solis liberis parentibusque præstanda sunt. Sin vè-
rò à substituto impuberis: omnibus eum præstare oportet, ha-
bita ratione legis Falcidie: scilicet, vt partis dimidiæ, quæ ad
eum ex bonis patris peruenit, quartam, id est, totius assis sc-
cunciam retineat. Si impubes ex vnciā duntaxat institu-
tus hæres fuerit: magis est, semissem vsque legata præstaturū,
habita ratione legis Falcidie. licet enim ex vnciā fuerit hæ-
res impubes institutus: tamen quod accessit, augebit lega-
ta à substituto relicta. Omnibus autem liberis præstari le-
gata Prætor voluit, exceptis his liberis, quibus bonorū pos-
sionem

De legatis præstandis contra tabulas &c. 471

tionem Prætor dedit ex causis superscriptis. Nam si dedit bo-
norum possessionem, non putat legatorum eos persecutio-
nem habere. Constituit igitur apud se debet, vtrum contra
tabulas bonorum possessionem petat, an verò legatum per-
sequatur. Si elegerit contra tabulas, non habebit legatum. Si
legatum elegerit, eo iure vtimur, ne petat bonorum pos-
sionem contra tabulas. Si quis contra tabulas bonorum
possessionem acceperit, deinde postea apparuerit eum ex his
liberis non fuisse, qui eam bonorum possessionem accipere
possint, ex his tamē esse, quibus legata præstentur: obtinuit,
non esse ei denegandam petitionem legatorum, siue ordi-
nariam bonorum possessionem petierit, siue Carbonianā.

Non solū autem legatum denegatur ei, qui bonorum
possessionem accepit: verum etiam si quid aliud ex volunta-
te acceperit. Cui consequens est, quod Iulianus scripsit, si fra-
tri suo impuberi substitutus sit, acceperitque contra tabulas
bonorum possessionem: denegari ei persecutionem heredi-
tatis fratris sui impuberis mortui, cui à patre substitutus est.

Si legata fuerint relicta liberis & extraneis: licet vtrorū-
que præstatio Falcidie locum faceret, legataque liberorum
reciderent: nunc tamen ob hoc, quod extraneis non præsta-
tur, legata liberorum augentur. Sed si portio heredita-
tis fuerit adscripta ei, qui ex liberis parentibusve est: an ei
conseruanda sit vt solent legata? Et Iulianus sæpissimè scri-
psit, in portione quoque hereditatis idem, quod in legato,
probandum. cuius sententia rescripto diui Pij comprobata
est, cum hereditates nō modò honesto titulo, sed & plēnio-
re onere tribuātur. Ad eum autem modum talibus per-
sonis succurrēdum est, vt ampliore quidem, quā virili por-
tione hereditatis data, vsque ad virilem tueantur: in mino-
rem autem eatenus actiones his tribuantur, quatenus scriptæ
sunt. Idem obseruatur & circa legata & fideicommissa, quæ
his data fuerint, & in mortis causa donationibus. Is autē,
cui portio hereditatis conseruatur, vtrum omnibus, an tan-
tū exceptis personis legata cogatur præstare? Et magis pro-
batur, exceptis personis, solis præstanda. Nec tamen solius
commodo id cedit. Nam si legatis onerata sit portio, tam li-
berorum parentūve, quā extraneorum: id, quod extra-
neis non præstatur, liberis parentibusque profuturum, non

* Atas,
honore.
† Sic &
Cicero in
orati. pro
Quintio.
hæredis
scripti sū-
mum ho-
norē ad-
pellat.

dubita-

Digestorum lib. XXXVII.

dubitamus. Igitur ita demum, quod extraneis nō praeſtatur, communicatur cum eo, qui contra tabulas petitiſi non legatariis libetis parentibūſque dandum ſit.

Ubi quibus legatum vel portio hereditatis conſervatur, ultra virilem non admiſſuntur, nec.

V. IULIANVS.

S Aluius Aſtiſto Iuliano ſuo ſalutem. Qui filium emancipatum habebat, praeſterito eo, patrem ſuum & extraneū heredem inſtituit, & patri legatum dedit. filius contra tabulas bonorum poſſeſſionem petit. Quarto, ſi aut vterque hereditatem adſiſſet, aut alter ex his, aut neuter: an, & quantum legatorum nomine patri debeatur? Reſpondi: ſæpè animaduerti hanc partem ediſſi, qua emancipatus accepta contra tabulas bonorū poſſeſſione, libetis & parentibus legata preſtare iubetur, habere nonnullas reprehenſiones. Nam ſi dotrās legatus fuerit, plus habiturus eſt iſi, cui legatū erit, quā emancipatus. Decreto itaque iſta temperari debebunt, vt & hereditatis partem emancipatus præſterit ita, ne ſcriptus heres amplius habeat, quā emancipatus: & legatorum modus temperetur, vt nihil plus ex legatis ad aliquem perueniat, quā apud emancipatum bonorum poſſeſſionis nomine remanſurum ſit.

VII. TRIPHONIVS.

N Am ſecundum conſtitutionem diui Pij ad Tuſcūm Fulſcianum Numidiae legatum, placuit parentes & liberos heredes quoque inſtitutos tueri vique ad partem virilem exemplo legatorum: ne plus haberent ex inſtitutione tales perſonae, quā ad eum perueniturum eſſet, qui contra tabulas bonorum poſſeſſionem accepiſſet.

VIII. VLPIANVS.

Virilis portio quemadmodum accipienda ſit, videamus. Pone duos eſſe, qui contra tabulas bonorum poſſeſſionem accipiant vnum eſſe ex liberis parentibūſque, virilis tertia erit portio. Sed ſi tres ſint, qui contra tabulas bonorum poſſeſſionem acceperunt, quarta erit virilis. Hoc idem & in legatis obſeruabitur. Sed ſi vnus ſit ex liberis, qui acceperit cōtra tabulas bonorum poſſeſſionem, plures ſint, qui ex liberis parentibūſque legata acceperint: ſic hoc accipiendum eſt, vt filius præteritus ſemiſſem habeat, ceteri omnes, qui ſunt ex liberis

De legatis præſtandis contra tabulas. &c. 472

liberis parentibūſque, ſemiſſem. Si quis ex liberis parentibūſque & heres inſtitutus ſit, & legatum acceperit virum tantum portionem ei obſeruamus, an verò & legatum, an alterutrum, quod elegerit? Et magis eſt, vt vtrunque conſervetur: ſed ſic, ne amplius in vtroque, quā virile habeat. Si adierit hereditatem iſi, cui virilis conſervatur: libertates competent ex neceſſitate per aditionē. Verumtamen videndum eſt, an de dolo actione teneatur, qui adiit. Et magis eſt, vt ſi denunciant eo, qui præteritus acceperit contra tabulas bonorū poſſeſſionem, hic adiit hereditatem, pollicente eo portionē virilem ſit, quod ei imputetur, & de dolo malo actione teneatur. damno enim afficit hereditatem, dum competunt libertates. Si quid vxori nūruſque fuerit legatum præter dotem: accepta contra tabulas bonorum poſſeſſione, non præſtabitur. Nurus autē appellatione, & pronum, ceteraſque contineri, nulla dubitatio eſt. Cum autem dotis nomine legatum eſt: nō puto ad virilem vxorem nūruſve redigendam: cum mulier iſta ad res alienum veniat. Nō ſolum autem dotem relegatā prætor cōplectitur, verum etiam ſi pro dote aliquid fuerit relictum: vt puta ſi dos in rebus, & pro rebus ei quantitas relinquatur, vel contrā: dum tamen hoc nominetur, quod pro dote relinquatur.

IX. PAVLVS.

Sed & ſi ſit p^{ro} in legato quā in dote, dabitur illis actio.

X. VLPIANVS.

Sed & ſi pro dote ex parte aliqua eandem heredem ſcripſerit, tuendam eſſe puto. Eſſe autem vxorem mortis tempore exigimus. Si nūruſ dotem relegauerit, eaque mortis tempore nupta ſit: nullum eſt legatum: quia dos nōdum debeatur. Sed cum & conſtante matrimonio aduerſus heredes ſoceri detur actio: dicendum eſt, etiam relegatæ dotis petitionem dari debere.

Ubi legata debentur ex hoc ediſſo, quæ ſunt reſiſta ab eo gradu, contra quem petita eſt bonorum poſſeſſio, ſi propter timorem bonorum poſſeſſionis contra tabulas nulla efficiantur: ſed ſi alias, de iure communis debebuntur etiam legata ab alio capite, nec.

Non omnia, quæ ab omnibus gradibus reſiſta ſunt, legata præſtare eum oportet, qui contra tabulas petiſi: ſed ea ſola, quæ in eo gradu data ſunt, contra quem bonorum poſſeſſionem

Digestorum lib. XXXVII.

sionem accepit. Sed nonnunquam contra alium quidem gradum petita est bonorum possessio, ex alio vero legata præstanda sunt. ut ecce duos gradus heredum fecit, & emancipatum præterit: ab utroque tamen gradu liberis & parentibus legata adscripsit. & ait Iulianus: Si quidem aliquis ex primo gradu viuit, ea legata præstari, quæ liberis & parentibus à primo gradu data sunt. Si vero nemo viuit eorum: ea, quæ à sequenti. Quod si neque ex primo gradu, neque ex secundo quicumque in rebus humanis fuerit, cum testator moritur: tunc ab intestato magis bonorum possessionem præterito filio competere, nec legata cuiquam præstanda. Quod si post mortem testatoris ante aditam hereditatem instituti decesserint, contra ipsos quidem videri petitam: verum tamen ab eis relicta legata non esse præstanda, sed quæ à substitutis relicta sunt.

XI. PAULVS.

AT ubi institutus & substitutus viuunt: licet nemo adeat hereditatem: ea tamen legata deberi dicimus, quæ ab instituto data sunt.

XII. VLPIANVS.

Sive autem omiserint instituti, siue non omiserint: dicendum est, legata, quæ ab ipsis relicta sunt, præstanda: quatinus secundo gradu instituti, omittentibus eis adierint hereditatem.

XIII. TRIPHONINVS.

Item à substituto legata deberi dicimus, si institutus conditione defectus sit, quæ in ipsius potestate non fuerit. Nam si eam, quæ in ipsius potestate fuit, non impleuit: pro eo habendus est, qui noluit adire hereditatem: quando nihil habiturus emolumentum conditioni merito non paruit.

XIII. VLPIANVS.

Nonnunquam contra tabulas bonorum possessionem quis habet iure secundum tabulas bonorum possessionis: ut puta hæres institutus est emancipatus filius, alius emancipatus filius præteritus. institutus accepit contra tabulas bonorum possessionem, præteritus omisit. Apertissimum est, ut cogatur omnibus perinde legata præstare, atque si commissum edictum non fuisset. Nec enim occasio emancipati præteriti debet instituti lucro adficere, cum præteritus iure suo utatur. Si ab uno ex filiis hærede instituto, nominatim alicui

De legatis præstandis contra tabulas &c. 473

aliqui ex liberis parentibusque legatum datum sit, & accepit bonorum possessionem contra tabulas cum aliis: melius est probare, omnes, qui contra tabulas bonorum possessionem acceperunt, cogendos id legatum præstare.

XV. PAVLVS.

IS, qui in potestate est, præteritus legatum non debet præstare, etsi contra tabulas bonorum possessionem petierit: qui & non petita bonorum possessione, intestati hereditatem obtineret. nec enim exceptio doli mali huic nocebit. & absurdum est, cum cogi legata præstare, quia bonorum possessionem petierit: cum & sine hac hereditate habiturus sit suo iure. Unde & si duo præteriti sunt, emancipatus, & is, qui in potestate est: quidam nec emancipatum præstare debere legata existimant, quia affectus fratris auferit partem dimidiam: cum & si hic non peteret, suus solus esse habiturus esset. Quid ergo est, ubi præteritus sit suus? Verius est, quod dictum est. Vbi vero scriptus est, & voluntatem patris habet, debeat teneri legatarius, etiam si omiserit bonorum possessionem.

Sed si vnus emancipatus hæres scriptus sit, alter præteritus, & utriusque contra tabulas bonorum possessionem acceperint, & institutus eadem præstat, quæ præteritus. Sed si solus hæres institutus contra tabulas bonorum possessionem acceperit: omnibus debet legata præstare perinde, atque si adisset hereditatem. Sed si scriptus quidem adierit hereditatem, præteritus autem bonorum possessionem accepit: hic quidem, qui bonorum possessionem accepit, certis personis legata debet. De scripto autem queritur. Et complures putant, certis personis & eum præstare debere. quod puto verius esse. Nam & Prætor hac ratione eum tuctur, quod ex liberis est, qui contra tabulas petere potuerunt: Ita autem tuendus est in partem dimidiam, si aut ex maiore parte, quam dimidia hæres institutus sit, aut ex semisse. Quod si non ex maiore parte, quam dimidia hæres institutus sit: dicimus non ex maiore parte quam institutus sit, tuendum eum esse. Qua enim ratione maiorem partem habere potest, cum nec bonorum possessionem accepit, nec ex maiore parte hæres institutus sit? Si, quæ dotem non habet, nullum legatum debetur, licet sub prætextu dotis legeretur.

ff. Infor.

oo

com.

Digestorum lib. XXXVII.

Constitutio debet impleri in persona eius qui petit contra tabulas
artolis.

Si extraneo hærede instituto sub hac conditione excepte
personæ legatum sit, si hæREDI DECEM DEDE-
RIT: ita ei legatorum actio dabitur, si ei, qui contra tabu-
las bonorum possessionem accepit, dederit, non si hæredi
instituto: quia absurdum est, illum commoda hereditatis ha-
bere, alium onera sustinere in præstando legato. Sed & si
Titio iussus fuerit dare, non illi, sed filio dare debet.

XVI. VLPIANVS.

Si duo proponantur esse, unus in potestate præteritus, al-
lius emancipatus institutus: apparet commissum esse edi-
ctum per eum, qui in potestate est, & si ambo petierint con-
tra tabulas bonorum possessionem, is quidem, qui in pote-
state remansit (cùm rem ab intestato habeat) non præstabit li-
beris & parentibus legata. Emancipatus verò nunquid nec
ipse præstat: quia ei rem aufert, qui præstaturus non erat, si
solus esset: Sed verius est, vel hunc saltem debere liberis &
parentibus præstare legata. Proinde si contra tabulas non
accepit, dicendum est, tuendum cum in partem, & utique
liberis parentibusque legata præstaturum. Sed an & omni-
bus, dubito. Tamen quia plena fruitur voluntate, plenum
etiam obsequium præstare testatoris iudicio pro sui parte
debet.

XVII. IULIANVS.

Si emancipato filio præterito, pater extraneum hæredem
instituit, & ab eo rem legasset, eaq; adita hereditate
dolo scripti hæredis perisset: aduersus emancipatum utilis
actio dari debet ei scilicet personæ, cui filius legata præ-
stare cogitur: quia Prætori, ppositus est, sine iniuria cætera-
rum personarum bonorum possessionem contra tabulas te-
stamenti dari.

XVIII. AFRICANVS.

Nepos, qui in potestate remansit, & filius suus, hæredes
instituti sunt. nepoti legatum dedit, pater eius eman-
cipatus petit bonorum possessionem. nepos legato conten-
tus est. Quidam in eum solum, qui in potestate esset, legati
actionem nepoti dandam responderunt: quia nihil aufe-
rat ei, & emancipatus partem filij sui occupet, in qua omnis
legatorum

De legatis præstandis contra tabulas &c. 474

legatorum non consisteret. Sed rectius dicitur, in emancipa-
tum solum dandam esse actionem nepoti, & quidem non
ultra quadrantem.

XIX. IDEM.

Quia & si omnes petissent bonorum possessionem:
semis nepotis inter eum & patrem eius diuide-
retur.

XX. MARTIANVS.

Si filius emancipatus contra tabulas bonorum possessio-
nem petierit, tuendos quidem liberos & parentes cõstat.
Sed si variè donatum fuerit, exceptis personis à testatore,
mortis causa donata conferent ad virilem emancipato, si-
cut accidit in portionibus hereditariis & legatis. Intesta-
to autem mortuo patre, super donationibus mortis causa
factis non poterit filius queri: quoniam comparatio nulla
legatorum occurrat.

XXI. PAPINIANVS.

Si portio hereditatis, quam excepta persona beneficio le-
gis habere potuit, repudietur: pro ea quoq; parte filius,
qui bonorum possessionem accepit, nõ aliis quam exceptis
personis legata præstabit.

XXII. IDEM.

Bonorum possessione contra tabulas testamenti eman-
cipato filio præterito data, scriptus hæres alter filij, qui
bonorum possessionem accepit, vel iure ciuili contentus nõ
accepit, legata præcipua non habebit.

XXIII. HERMOGENIANVS.

Hi, quibus relictum in virilem portionem diuus Pius cõ-
seruari constituit: ex servis, qui libertatem propter bo-
norum possessionem contra tabulas acceptam consequi nõ
potuerunt, nihil habebunt.

XXIII. TRIPHONINVS.

Intervenit illa quæstio, quando liberorũ numero esse de-
beat is, cui legatum datum est, ut id ferre possit à filio cõ-
tra tabulas bonorum possessionem accipiente? Et placet,
sufficere in ea necessitudine tunc esse, quando dies legati
cedit.

XXV. MARCELLVS.

Quia si filium emancipauerat, & nepotem ex eo in pote-
state

Digestorum lib. XXXVII.

state retinuerat: testamento filium exheredauit, nepotem ex aliqua parte heredem instituit, & alium filium emancipatum prateriit. Potest defendi, nepotem quoque bonorum possessionem contra tabulas petere posse. nam pro ea parte, qua quisque intestatus suus heres esset, si pater suus heres non esset, bonorum possessio defertur. Is, cuius filius in adoptione erat, nepotem, quem filius postea procreauerat, scripsit heredem, emancipatum filium prateriit. * habet nepos ex edicto bonorum possessionem: tuendus est tamen exemplo parentum & liberorum, quibus legata prestare coguntur, qui bonorum possessionem contra tabulas acceperunt. Si forte ex eodem filio retinuerat nepotem unum pluresve, indubitata pro ea parte tuendus est, pro qua parte tueretur, si ex filia nepos, aut mater defuncti heredes instituti essent. nam his comparatur.

* als, non habet.

habet deest

De collatione * bonorum.

Titulus. VI.

I. VIPIANVS.

Ec Titulus manifestam habet aequitatem. Cum enim Praetor ad bonorum possessionem contra tabulas emancipatos admittat, participesque faciat cum his, qui sunt in potestate, bonorum paternorum: consequens esse credidit, ut sua quoque bona in medium conferant, qui appetant paternam.

Collatio fit inter eos, qui petunt contra tabulas de iure communi, siue de iure speciali. Bartolus.

Inter eos dabitur collatio, quibus possessio data est. Plene si minorem, vel alium quem restituere in integrum Praetor solet, restituerit ad bonorum possessionem contra tabulas petendam, quam omiserat: utique etiam collationis commodum ei restituet.

Emancipatus ueniens per contra tabulas coheres suo pro ea parte quam sibi aufert, et si nihil aufert, collatio cessat. Bar.

Si ex dodrante fuit institutus filius, qui erat in potestate, extraneus ex quadrante: emancipatum accipientem contra tabulas pro quadrante tantum bona sua collaturum, Iulianus ait: quia solum quadrantem fratri abstulerit. Argumetum pro

De collatione bonorum.

475

pro hac sententia adfert Pomponius, quod filius emancipatus nepotibus ex se natis solis conferre cogitur. Pater filium, quem in potestate habebat, & extraneum heredem scripsit, emancipatum prateriit, bonorum possessionem contra tabulas uterque filius accepit. Potest non incommode dici, emancipatum ita demum conferre fratri suo debere, si aliquid ex causa hereditaria abstulerit. Nam si ex minore parte, quam dimidia is, qui in potestate erat, heres scriptus fuerit, inique videbitur collationem postulare ab eo, propter quem amplius hereditate paterna habuitur est. Toties igitur collationi locus est, quoties aliquo incommode affectus est is, qui in potestate est, interuentu emancipati. Ceterum si non est, collatio cessabit. Vel maxime autem tunc emancipatum conferre non oportet, si etiam iudicii patris meruit. nec quicquam amplius nanciscitur, quam ei pater dedit. Sed & si legatis meruit semissem, vel tantum, quantum contra tabulas bonorum possessione occupat: dicendum est, non esse cogendum ad collationem.

Itus conferendi quaesitum transmittitur ad heredes, alias secus. Bartolus.

Ibidem Iulianus ait, si bonorum possessione accepta decesserit is, qui in potestate est, ad collationem bonorum emancipatum cogendum, ut tantum heredi eius conferat, quantum conferret ipsi, si uiueret. Quod si ante acceptam bonorum possessionem decesserit suus: heredem eius Praetor tueri debet (inquit) pro ea parte, qua heres scriptus fuit is, qui in potestate erat, non tamen ultra virilem. Ad collationem autem non admittit eum in hunc casum: quia bonorum possessio admissa non est.

Quid debet conferre, cogitur satisfacere cum fideiussoribus uel pignori de conferendo, quod si recusat per contumaciam, denegatur sibi actiones, et si propter impotenciam, datur curator bonis, uel fiet collatio re ipsa si certa sunt res conferenda, alias secus, uel fiet compensatio alterius rei loco collationis dinissee. Bartolus.

Iubet autem Praetor ita fieri collationem, ut recte caueatur. Caueri autem per satisfactionem oportere, Pomponius ait. An & pignori caueri possit, videamus. Et Pomponius libro sexagesimo nono ad edictum scripsit, & reis & pignori recte caueri de collatione. & haec ego quoque puto. Si

eo ij

frater

Digestorum lib. XXXVII.

frater cauere non possit, curator portionis eius constituitur, apud quem resecta pecunia collocetur, ut tunc demum recipiat quod redactum est, cum bona propria contulerit. Quod si per contumaciam actiones denegatae sint, oblata postea cautione recipiet pristinum ius. Quauis autem edictum Praetoris de cautione loquatur, tamen etiam re posse fieri collationem, Pomponius libro sexagesimonono ad edictum scripsit. Aut enim re (inquit) aut cautione facienda collatio est. Igitur diuidat (inquit) bona sua cum fratribus, & quauis non caueat, satisfacit edicto. Sed & si quaedam diuidat, de quibusdam caueat: quod dicimus eum satisfacisse. Sed cum possint esse quaedam in occulto, non satis confert, qui non cauit, quantum diuidat. Si igitur constet inter partes, quid sit in bonis emancipati, sufficiens collatio est diuisio. Si non constet, sed dicantur quaedam non esse in comune redacta: tunc propter incertum cautio erit interponenda. Sed & si tantum forte in bonis paternis emancipatus remittat, quantum ex collatione suis habere debet, dicendum est, emancipatum satis contulisse videri. Idem & si nomen paterni debitoris delegauerit, vel fundum remve aliam dederit pro portione bonorum, quae conferre debuit. Si cum duobus conferre deberet, alteri contulerit, alteri non, vel cum cauerit, vel cum diuidit: videndum est, utrum sextantis tantum ei adferatur emolumentum, an vero trices totius detrahi debeat. Et puto, si quidem per contumaciam caueat: totius trices ei denegandas actiones. Nec enim videtur cauisse, qui non omnibus cauit. Quod si per inopiam, sextantis tantum denegandas: sic tamen, ut possit supplere cautionem, vel collationem, vel ceteris modis, quibus supra diximus: aut curator constituatur rem eis saluam factorus. Haberi enim debet ratio eius, qui non per contumaciam collationem non implet.

¶ Cum adoptiuus admittitur ad contra tabulas patris naturalis, pater eius adoptiuus pro eo debet conferre, nisi eum ante sine fraude emancipauerit. *Bar.*

Is quoque, qui in adoptiua familia est, conferre cogitur: hoc est, non ipse, sed is, qui eum habet: si maluerit contra tabulas bonorum possessionem accipere. Plane si hic adoptiuus pater ante bonorum possessionem petitam emancipauerit

De collatione bonorum.

476

rit eum: non cogetur ad collationem: & ita rescripto dinorum fratrum expressum est. Sed ita demum adoptiuus emancipatus collatione fratres priuabit, si sine fraude hoc factum sit.

¶ Castrense peculium vel quasi, ex quo dignitatis filii nomine a patre datur vel debetur, in collationem non venit. *Bar.*

Nec castrense, nec quasi castrense peculium fratribus conferitur. Hoc enim praecipuum esse oportere, multis constitutionibus continetur. Sed an id, quod dignitatis nomine a patre datum est, vel debetur, conferre quis in commune cogatur, videamus. Et ait Papinianus libro decimotercio Quaestionum, non esse cogendum. hoc enim propter onera dignitatis praecipuum haberi oportere. Sed si adhuc debeat, hoc sic interpretandum est, ut non solus oneretur is, qui dignitatem meruit, sed commune sit omnium haeredum onus hoc debitum.

¶ Quod quis habet post mortem patris, uere uenit in collationem, si retro habitum fingitur. *Bar.*

Qui ab hostibus captus, post mortem patris rediit: licet moriente patre nihil habuit, cum apud hostes fuit: tamen & ad bonorum possessionem admittetur, & conferet scilicet ea, quae moriente patre haberet, si ab hostibus captus non fuisset. licet si redemptus ab hostibus mortis tempore patris inueniatur, & quae collatio sit facienda.

¶ Quod quis habet tempore mortis patris, uenit in collationem: si eius in eo quod quaeritur post mortem patris. *Bar.*

Si emancipato legatum fuerit, cum pater morietur: etiam hoc conferre debet. Si ab ipso patre herede instituto filio, eius fideicommissum fuerit relictum cum morietur: an id conferendum est, quoniam utile est hoc fideicommissum? Et cuenit, ut pro eo habeatur, atque si post mortem patris relictum fuisset: nec cogetur hic conferre, quia moriente eo eius non fuisset. Emancipatus filius si dotein habeat ab vxore acceptam: hoc minus confert, etsi ante vxor decesserit.

¶ Quae non transmittuntur ad heredem, non conferuntur. *Bar.*

Si impubere adrogato secundum diui Pij rescriptum quarta debeatur: videndum est, an si patris naturalis bonorum possessionem petat, conferre quartam debeat. Quaestio in eo est, an heredi suo relinquat quartam actionem, an non? Et magis est, ut ad heredem transferat: quia personalis actio est. Igitur etiam

Digestorum lib. XXXVII.

de quarta conferenda cauere cum oportebit: sed hoc ita demum, si iam nata est quartæ petitio. Cæterum si adhuc pater adoptiuus uiuat, qui cum emancipauit: dicendum est, cautionem quoque cessare. Præmatura est enim species collationis, cum adhuc uiuat is, cuius de bonis quarta debetur.

Quod queritur post mortem si retro quasitum fingitur, uenit in collationem. Bartolus.

Si is, qui bona collaturus est, habeat filium peculium castrense habentem: non cogetur utique peculium eius conferre. Sed si iam tunc mortuus erat filius eius, & castrense peculium habuit, cum moreretur is, cuius bonorum possessio petenda est, an conferre cogatur? Cum autem vendicari id patri suo non sit necesse: dici oportebit conferendum. Nō enim nunc acquiritur, sed non adimitur. Amplius dico, etiam si institutus fuerat à filio hæres, & nondum adierit, habeatque substitutum: quia non magis tunc queritur peculium, quam nunc non alienatur, conferri debere. Conferitur autem etiam, si quid eius nunc fuerit, dolo malo autem sit factum, quò minus esset. Sed hoc sic accipiendum est, ut hoc demum conferatur, quod eius esse desiit dolo malo. Cæterum si id egerit, ne acquireretur, non uenit in collationem, nam hic etiam sibi insidiatus est. Portiones collationum ita erunt faciendæ: utputa duo sunt filij in potestate, unus emancipatus, habens trecenta. ducenta fratribus conferet, sibi centum retinebit. facit enim eis partem, quauis is sit, cui conferri non solet. Quod si duo sint filij emancipati habentes trecenta, & duo in potestate: æquè dicendum est, & singulos singulis, qui sunt in potestate, centena conferre, centena retinere: sed ipsos inuicem nihil conferre. Dotis quoque collatio in eundem modum fiet, ut quicumque conferat, etiam suam personam numeret in partibus faciendis.

Cum nepos ex filio natus est post mortem, iste poterit petere contra tabulas aui sui: quia inuenitur præteritus: ex debet conferre: licet tempore mortis aui in rerum natura non sit.

II. PAULVS.

Cum emancipati filij nomine nepotem posthumum post aui mortem editum dicimus bonorum possessione accipere oportere: necessarium erit dicere, bona sua cum conferre: licet non potest dici mortis tempore aui bona habuisse, qui

De collatione bonorum.

477.

se, qui ipse nondum in rerum natura erat. Igitur siue hereditatem à patre, siue legatum acceperit, hoc conferre debet. Illud autem intelligendum est, filium in bonis habere, quod deducto ære alieno superest. Sed si sub conditione debeat, non statim id deducere debet: sed id quoque conferre. Contrà autem ei cauere oportebit ab eo, qui in potestate est, ut existente conditione, defendatur pro ea parte, quam contulit. De illis, quæ sine culpa filij emancipati post mortem patris perierunt, queritur ad cuius detrimentum ea pertinere debeant? Et plerique putant ea, quæ sine dolo malo & culpa perierint, ad collationis ius non pertinere: & hoc ex illis uerbis intelligendum est, quibus Prætor uiri boni arbitratus iubet bona conferri. vir autem bonus non sit arbitraturus conferendum id, quod nec habet, nec dolo, nec culpa desiit habere. Id quoque, quod sub conditione ex stipulatu debetur, emancipato conferri debet. Diuersum est in legato conditionali: quia & si in potestate fuisset, & post mortem patris conditio extitisset, ipse haberet actionem. Emancipatus filius, si iniuriarum habeat actionem, nihil conferre debet. Magis enim uindictæ, quam pecuniæ habet persecutionem. Sed & si furti habeat actionem, conferre debebit. Si res emancipati, duo in potestate sint: Caius Cassius libro sexto Iuris ciuiliis tertias conferendas putat, ut emancipati (quia inuicem non conferunt) unus loco sint: nec indignari eos oportere, si plus conferant, & minus accipiant: quia in potestate eorum fuerit, bonorum possessionem omittere. Iulianus quoque Cassij sententiam sequitur. Si ex emancipato filio nepos emancipatus mortuo patre simul & aui bonorum possessionem utriusque acceperit, cum uterque eorum suum heredem reliquerit: eo modo collatio explicari potest, ut si uerbi gratia centum in bonis habuerit: & patruo quinquaginta, & fratri quinquaginta conferre debeat. Hoc enim ratio facit, siue personas, siue portiones numeremus.

Cui ex filio mortuo extant duo nepotes emancipati ex præteriti, si petant contra tabulas bonorum possessionem in bonis aui: debent conferre semissem.

Si duo nepotes ex filio mortuo emancipati bonorum possessionem aui petant: utrum dimidias, an quartas patruo conferre debeant, queritur. Et uerius est, semisses conferre eos oportere.

Digestorum lib. XXXVII.

oportere: quia & si viuo ayo, cum in eius potestate essent, ducenta (puta) adquisissent: centum filius, centum duo fratres per hereditatem aui haberent. Si duo emancipati bonorum possessionem petierint, & vnus contulerit, alter non contulerit: huius portio tantum ei, qui in potestate est, prodesse debet, non etiam emancipato: quoniam eius causa, qui in potestate est, denegantur ei actiones. Si per inopiam emancipatus cauere non possit, non statim ab eo transferenda est possessio: sed sustinendum est, donec possit inuenire fideiussores: ut tamen de his, quæ mora deteriora futura sunt, his, qui in potestate sunt, actio detur: ipsique cauant se in medium collaturus, si cautum eis fuerit.

Causa implendi conditionem non transit ad heredem ex dispositione legis. *Bar.*

III. IULIANVS.

Pater non sub conditione collationis bonorum possessionem contra tabulas promissit: sed demonstrat, quid data bonorum possessione fieri oporteat: alioquin magna captio erat emancipati, si non aliter bonorum possessionem intelligeretur accipere, nisi cauisset de collatione. Nam si interim ipse decessisset, heredi suo nihil relinqueret. Itæ si frater eius decessisset, nõ admitteretur ad bonorum possessionem. Quid ergo? Intelligendus est bonorum possessionem accipere, & ante quam caueat. Sed si nõ cauerit, ita obseruabitur, ut tota hereditas apud eum, qui in potestate fuerit, remaneat.

Emancipatus filius controuersiam facit impuberi, qui se filium, & in potestate patris fuisse dicit. quæro, si bona sua ei emancipatus conferre debeat? *PAVLVS* notat: Puto conferendum ei esse exacta cautione: ut victus, sicut hereditate, ita & quæ collata sunt, præstet. Quoties contra tabulas bonorum possessio datur emancipatis: bona sua conferre debent his solis, qui in potestate patris fuerint. Hoc quemadmodum expediri oporteat, quæri solet. Nam si bona à patre relicta, & emancipatorum in medium conferantur, & ita viriles partes sumantur: eueniet, ut emancipatis quoque collatio ab ipsis facta prosit. Videamus ergo, ne commodissimum sit, emancipatos quartam partem ex bonis paternis conferre, ex suis tertiam. quod dico, exemplo manifestius fiet. Ponamus patrem quadringenta reliquisse, & duos in potestate filios,

De collatione bonorum.

478

filios, duos emancipatos: ex quibus alterum centum, alterum sexaginta in bonis habere. is, qui centum habebit, centum triginta & trientem feret: is vero, qui sexaginta contulerit, centum viginti. atque ita eueniet, ut collationis emolumentum ad solos, qui in potestate remanserunt, perueniat. Emancipati bona sua conferre cum his, qui in potestate fuerunt, iubentur. Quare sicut is, qui in potestate est, dotem vxoris præcipit: ita emancipatus quoque quasi præcipiat, retinere debet. Emancipatus præteritus, si dum deliberat, cauerit de bonorum collatione, nec bonorum possessionem petierit: agente fratre ex stipulatu, ipso iure tutus erit. Sed & si pecuniam contulerit, conditione eam repetet. Omissa enim bonorum possessione, incipit pecunia sine causa esse apud heredem. Qui duos filios in potestate habebat, & ex vno eorum nepotem: emancipauit filium, ex quo nepotem habebat: deinde emancipatus factus procreauit filium, quem auus in locum filij adoptauit: & vel intestatus, vel testamento factus præterito emancipato filio decessit. Quæsumus est, quid de bonorum possessione, quid de collatione iuris esset? Respondi: Bonorum, de quibus queritur, tres partes fieri debent: ex quibus vna pertinet ad filium, qui in potestate remansit: altera ad nepotem, qui in locum filij adoptatus est: tertia ad emancipatum filium, & nepotem, qui in potestate remansit, ita, ut pater soli ei conferat, cum quo bonorum possessionem accipiet.

Dos profectitia non dicitur esse in bonis patris. *Bar.*

IIII. AFRICANVS.

Filium emancipatum dotem, quam filix suæ nomine dedit, conferre non debere: quia non sicut in matrisfamilias bonis esse dos intelligatur, ita & in patris, à quo sit profecta. **C**ui nepos in potestate retentus ueniat ad successionem patris emancipati, auus pro eo cogitur conferre, nisi cum bona fide emancipet. *Bar.*

V. VIPIANVS.

Si quis filium habeat sui iuris, & ex eo nepotem in potestate sua: consequenter erit dicendum, si nepos patris sui emancipati accipiat bonorum possessionem, de conferendis suis quoque bonis cauere eum debere, & esse similem ei, qui adoptauit: hoc enim diui fratres rescripserunt, ut ad collationem auus compellatur. Planè eodè rescripto adiectum est sic: nisi forte

Digestorum lib. XXXVII.

forte auius iste nullum ex istis bonis fructum acquirere vult, paratissime est de potestate nepotem dimittere, vt ad emancipatum omne emolumentum bonorum possessionis perueniat. nec ideo ea filia, quæ post emancipationem nata patri hæres extitit, iuste queri poterit in id, quod eo facto collationis commodo excludatur: cum auius quandoque defuncto, ad bona eius simul cum fratre possit peruenire. Hæc in patre adoptiuo ratio reddit non potest, & tamen & ibi dicemus, si sine dolo malo emancipauerit. Stipulatio autem collationis tunc committitur, cum interpellatus cum aliquo spatio, quo conferre potuit, non facit: maxime cum viri boni arbitratu collationem fieri edicto Prætoris insertum est. Siue ergo in totum collatio facta non est, siue in partem facta: locum habebit hæc stipulatio. & siue quis non conferat ex hac stipulatione, siue dolo fecerit, quo minus conferat: quanti ea res erit, in tantam pecuniam condemnabitur.

¶ Si auius dat dotem pro nepote ex filio, in ius quod habet auius in dote, siue edit ille filius, siue institutus, siue exheredatus, var.

VII. CELSVS.

Dotem dedit auius paternus, an post mortem aui mortua in matrimonio filia patri reddi oporteat, queritur? Occurrit æquitas rei, vt quod pater meus propter me filię meę nomine dedit, perinde sit, atque si ipse ego dederim: quippe officium aui circa neptem, ex officio patris erga filiũ pædet: & quia pater filię, ideo auius propter filium nepti dotem dare debet. Quid si filius à patre exheredatus est? existimo non absurdè dici, etiam in exheredato filio idem posse defendi. Nec infauorabilis sententia est, vt hoc saltem habeat ex paternis, quod propter illum datum est.

VII. IDEM.

Si nepotes in locum filij successerunt, vna portio his conferri debet, vt bonorum possessionis vnã partem habeant. Sed & ipsi ita cõferre debent, quasi omnes vnus essent.

¶ Circa hæreditatem admittitur variatio usque ad annum, var.

VIII. PAPIANVS.

Nonnunquam Prætor variantem non repellit, & consilium mutatantem non adspiciat. Vnde quidam filium emancipatum, qui de bonis conferendis cauere fratribus noluit, audiendum postea putauerunt, si vellet oblata cautione

De collatione bonorum.

479

tionem beneficium bonorum possessionis exerceret: tamen si responderi possit, videri cum possessionem repudiasse, qui formam possessionis cõseruare noluit. Sed benignior est diuersa sententia: maxime, cum de bonis paternis inter fratres disputetur: quem tamen facilius admittendum existimo, si intra tempus delatæ possessionis cautionem offerat. nam post annum quàm delata esset bonorum possessio, voluntariam moram cautionis admittere, difficilius est.

IX. IDEM.

Filius emancipatus intestati patris bonorum possessionem accepit, nepos ex eodem in familia retentus, semissem hæreditatis cum emolumento collationis habebit. idem nepos, si postea possessionem intestati patris accipiat, fratri post emancipationem patris quæsito, & in familia retento, bona sua conferre cogetur.

¶ In iis qui succedunt diuerso iure, habet locum collatio, var.

X. SCÆVOLA.

Si filius in potestate hæres institutus adeat, & emancipato petente bonorum possessionem contra tabulas, ipse non petat: nec conferendum est ei, & ita edictum habet. Sed magis sentio, vt quemadmodum pro parte hæreditatem retinet iure eo, quo & bonorum possessionem petere possit: ita & cõferri ei debeat, vtique cum iniuriam per bonorum possessionem pariat.

XI. PAVLVS.

Paulus respondit: ea, quæ post mortem patris filio reddi debuerunt, emancipatum filium, quanuis prius consecutus sit, quàm deberet fratri, qui in potestate patris relicus est, conferre non debere: cum post mortem patris non tam ex donatione, quàm ex causa debiti ea possidere videatur.

XII. IDEM.

Si prægnantem quis vxorem reliquerit, & ea ventris nomine in possessionem missa fuerit: interim cessat collatio. Nam antè, quàm nascatur, non potest dici in potestate morientis fuisse, sed nato conferitur.

De dotis collatione. Titulus VII.

¶ Si filia emancipata petat contra tabulas, cogitur dotem conferre: siue succedat cum fratribus ab intestato: & si filia est stipulata dotem

nunquam præstat: in republ. gubernanda viris laudata est in vna sententia perpetua permittit: & ibidem multa alia præclare eadē sententiam.

* a. s. N. u. quàm.
† Sic M.
Cic. lib. 1. epist. p. n. l. epist.

Digestorum lib. XXXVII.

Actem reddi, tunc locus est collationi. Sed si pater est stipulatus nomine filii, tunc collationi non est locus.

I. VLP. IANVS.

Vanquam ita demum ad collationem dotis Praetor cogit filiam, si petat bonorum possessionem: attamen etsi non petat, conferre debet: si modo se bonis paternis immisceat. & hoc diu^s Pius Vlpio Adriano rescriptit: etiam eam, quae non petierit bonorum possessionem, ad collationem dotis per arbitrium familiae eriscenda posse compelli. Si in stipulationem deducta sit dos: si quidem ipsa mulier stipulata sit, vel ipsi negotium gestum: quae conferre cogetur. Si vero alij quaesita est stipulatio: dicendum est, cessare collationem. & si tantum promissa sit dos: collatio eius fiet. Si sit nepos & neptis ex eodem filio, & dotata sit neptis, sit & filius, non pater eorum: neptis omnem dotem soli fratri collatura est: emancipata autem neptis dotem, & bona sua soli nepoti, non etiam patruo conferet. Sed si sit neptis sola, non etiam nepos ex eodem: tunc confert patruo, itaque nepoti, vel nepti ex alio. Sed & si duae neptes sint ex diuersis filiis: conferent & inuicem, & patruo. si ex eodem patre tantum, inuicem conferent. Cum dos conferatur, impensarum necessariae sit detractio, ceterarum non. Quod si iam diuortium factum est, & maritus non sit soluendo: non debet integra dos computari mulieri, sed id, quod ad mulierem potest peruenire, hoc est, quod facere maritus potest. Si sub conditione pater vel extraneus dotem promiserit: cautione opus erit, ut tunc conferat mulier dotem, cum dotata esse coeperit. Filiam, quae ab intestato patri haeres sit, conferre quidem dotem oportet: consequens autem est, ut ex pollicitatione dotis pro parte dimidia fratrem suum liberet. Aequius enim est, in solidum de suo eam dotatam esse. Si emancipatus filius, qui contra tabulas bonorum possessionem accepit, filiam dotatam habeat: non debet dotem eius conferre: quia in bonis eius non est.

II. CAIVS.

Filia in adoptionem data, & haeres instituta, debet (sicut emancipata) non solum bona sua, sed & dotem, quae ad eam peruenire poterit, conferre. si adhuc pater adoptiuus uiuit:

De dotis collatione.

485

uiuit: hic Accessit habebit conferre.

Utilis dotata haeres instituta non tenetur conferre: unde si petit contra tabulas ex persona fratris non confert: quia ex iudicio defuncti petit contra tabulas: nisi uelit esse contenta portione qua esset instituta.

III. VLP. IANVS.

SI filia fuerit haeres instituta, collatione dotis non fungetur. Vnde si commissio ab altero edicto, necesse habuit contra tabulas bonorum possessionem accipere: dicendum est, quoniam nullam iniuriam facit fratri, non debere eam dotem conferre. Nam quod habuit ex iudicio, conuertitur ad contra tabulas bonorum possessionem. Planè si ex minore parte fuit haeres instituta, & alia quaedam in eam conuulsa, contra tabulas bonorum possessione aucta portione eius: dicendum erit, collationis munere eam fungi: nisi forte contenta fuerit portione, ex qua instituta est. tunc enim dicendum est, ex iudicio parentis eam uenientem non debere minus collationis sustinere.

III. POMPEIUS.

SI pater pro filia dotem promiserit, deinde exhaereditata, vel etiam emancipata & praeterita legatum dederit: habebit filia etiam dotem praecipuam, & legatum.

Carrea successio non inducit collationem. uar.

V. PAPINIANVS.

FIlius emancipatus, qui possessionem contra tabulas accipere potuit, intestati patris possessionem accepit: atque ita filia, quae mansit in potestate, cum eiusdem familiae fratre haeres instituta, possessionem intestati patris, errorem fratris emancipati secuta, accepit. dotem scripto fratri conferre non cogetur: cum ea possessio frustra petita sit, & filia fratris uoluntatem secuta fini uirilis partis retineat, id est, ut omnes trientes habeant, & bonorum possessio unde liberi fingatur pro contra tabulas esse petita. Ea filia, quae soluto matrimonio dotem conferre debuit, moram collationi fecit. Viri boni arbitrati cogetur, ut utras quoque dotis conferret: cum emancipatus frater etiam fructus conferat, & filia patris sui fructus percipiat.

Si testamentum rumpitur per querelam, pro parte, & pro parte non cessat collatio, & similiter inter eos qui diuerso iure succedunt. uara

V. L. D. M.

Digestorum lib. XXXVII.

VI. IDEM.

Pater filium emancipatum heredem instituit, & filiam exheredavit, quæ inofficiosi lite per lata partem dimidiam hereditatis abstulit. Non esse fratrem bona propria conferre cogendum, respondi, nam & libertates competere placuit.

VII. PAULVS.

Nec ipsa dotem fratribus suis conferet, cum diuerso iure fratres heredes sint.

Quæ verba enuntiatiua per modum conditionis prolata, exceptionem inducunt. Bartolus.

VIII. PAPINIANVS.

Pater nubenti filiae quidam res præter dotem dedit, eaque in familia retinuit: ac fratribus sub condicione, si dotem & cætera, quæ nubenti tradidit, contulisset, cohæredem adscripsit. cum filia se bonis abstinuisset: fratribus res non in dotem datas vendicantibus: exceptionem doli placuit ob stare: quoniam pater filiam alterutrum habere voluit.

Qui non nuda hereditatem, non cogitur ad collationem. Bartolus.

IX. TRITHONINVS.

Fuit quæstionis, an si sua hæres filia patri cum fratribus contenta dote abstineat se bonis, compellatur eam conferre: Et diuus Marcus rescripsit, non compelli abstinentem se ab hereditate patris, ergo non tantum data apud maritum remanebit, sed & promissa exigetur etiam à fratribus, & est æris alieni loco, abscessit enim à bonis patris.

* De ventre in possessione mittendo, & curatore eius. Titulus. VIII.

I. ULPIANVS.

Inter liberi eorum, qui iam in rebus humanis sunt, curam Prætor habuit: ita etiam eos, qui nondum nati sunt, propter spem nascendi non neglexit. Nam & hac parte, edicti eos inuitus est, dum ventrem mittit in possessionem vice contra tabulas bonorum possessionis. Prægnantem esse mulierem oportet omnimodò, nec dicere se prægnantem sufficit, quare nec tenet datio bonorum possessionis, nisi verè prægnans fuit, & mortis tempore, & eo, quo se mitti in possessionem

De ventre in possess. mittendo, & curatore eius. 481

sessione petit. Toties autem mittitur in possessionem ventrem, si non est exheredatus, & id, quod in utero erit inter suos heredes futurum erit. Sed & si incertum sit, aliquo tamè casu possit existere, quo qui editur, suus futurus sit: ventrem mittimus. æquius enim est, vel frustrà nonnunquam impendia fieri, quàm denegari aliquando alimenta ei, qui dominus bonorum aliquo casu futurus est. Quare & si ita exhereditatio facta sit, **SI MIHI FILIUS VNVS NASCETUR, EXHÆRES ESTO**: quia filia nasci potest, vel plures filij, vel filius & filia: & venter in possessionem mittitur. Sanctius est enim, sub incerto eius, qui edetur, ali etiam cum, qui exheredatus sit: quàm cum, qui non sit exheredatus, fame necari: ratumq; esse debet, quod diminutum est: quàmuis is nascatur, qui repellitur. Idem erit dicendum, & si mulier, quæ fuit in possessione, abortum fecisset. Sed & si sub condicione posthumus sit exheredatus: pendente condicione Pedij sententiam admittimus, existimantis posse ventrem in possessionem mitti: quia sub incerto vilius sit ventrem ali. Si venter ab institutis exheredatus sit, à substitutis præteritis: Marcellus negat in possessionem cum mitti posse viuentibus institutis: quia exheredatus sit, quod verum est. Per contrarium autem, si ab institutis præteritis sit venter à substitutis exheredatus: viuus institutis mittendum esse in possessionem. Quod si non viuant, negat mittendum: quia ad eum gradum deuoluta sit hereditas, à quo exheredatus est. Si filius ab hostibus captus sit: vxor eius prægnans in possessionem bonorum foci mittenda est. Nam aliquo casu spes est id, quod nascitur, inter suos heredes futurum: ut puta, si pater eius apud hostes decedat. Sed & si quis ventrem ita exheredasset, **QVI MIHI INTRA MENSES TRES MORTIS MEAE NATVS ERIT, EXHÆRES ESTO**, vel **QVI POST TRES MENSES**: venter in possessionem utique mittetur: quia aliquo casu suus hæres futurus est. Et sanè benigniorem esse Prætozem in hanc partem oportebit, ne qui speratur, ante vitam necetur. Rectissime autem Prætor nullam vxoris mentionem fecit: quia fieri potest, ut mortis tempore vxor non fuerit, quæ se ex eo prægnantem dicat. Etiam ex emancipato venter ad possessionem admittitur. vnde apud Iulianum.

pp num

* In Päd.
Flor. hæc
adscripta
sunt, & in
Päd. & in
Flor. & in
Päd. & in
Flor.

Digestorum lib. XXXVII.

num libro vicesimo septimo Digestorum queritur: si emācipatus quis sit vxore iam pregnante, deinde decesserit, & pater eius mortuus sit: an venter in possessionem emancipati patris mitti possit? Et rectissime scripsit, rationem nō esse, cur venter, quē edictū admittit, repelli debeat. Est enim æquissimum partui consuli, qui natus bonorum possessionem accepturus est. Sed & si auus viveret, similiter ventrem admitteremus. Si filius in adoptionem datus decesserit, pręgnante vxore: tunc deinde adoptator defunctus fuerit, admittetur venter in possessionem aui adoptiui. Sed an etiā in eius, qui in adoptionem dederat, filius mittetur, videamus. Et si hic nepos posthumus hæres ab auo naturali institutus sit, mittetur in possessionē: & nato eo, si nemo ex liberis sit alius, bonorum possessio secundum tabulas dari potest: aut si sint liberi præteriti, etiā contra tabulas cum ipsis potest accipere. Si pater nūc pręgnante filium emancipauerit: non in totum repelli vterus debet. namque natus solet patri ex nouo edicto iūgi. Et generaliter quibus casibus patri iungitur natus: admittendus est venter in possessionem.

Si ea, quæ in possessionem vult ire, vxor negetur vel nūc esse vel fuisse, vel ex eo pręgnans non esse contendatur: decretum interponit Prætor ex eplo Carboniani edicti. & ita dicitur Adrianus Claudio Proculo Prætori rescriptis, ut summam de re cognosceret: & si manifestā calumniā videret eius, quæ ventris nomine in possessionem mitti desiderat, nihil noui decerneret. si dubitari de re posset: operā daret, ne quod præiudicium fieret ei, quod in vtero est: sed ventrem in possessionem mitti oportere. Apparet itaque, nisi manifestā sit calumniatrix mulier, debere eam decretum eligere, & ubi omnino iuste dubitari poterit, an ex eo pręgnans sit, decreto tuendam esse: ne præiudicium partui fiat. Idemq; est, & si mulieri status cōtrouersa fiat. Et generaliter ex quibus causis Carbonianam bonorum possessionem puero Prætor dare solius est, ex iisdem causis ventri quoque subuenire Prætor debere non dubitamus: cōfacilius, q̃ fauorabilior est causa partus, q̃ pueri. Partui enim in hoc fauetur, ut in lucem producat: puero, ut in familiam inducatur. partus enim iste alendus est, qui & si non tantum pa-

renti,

De ventre in poss. mittendo, & curatore eius. 482

renti, cuius esse dicitur, & verum etiā & eipu. nascitur. Si quis prima vxore pręgnante facta, mox aliam duxerit, eamque pręgnantem fecerit, diemq; suum obierit: edictum ambobus sufficit, videlicet, cum nemo cōtendit, nec calumniatrix dicit. Quoties autē venter in possessionē mittitur, solet mulier curatorem ventri petere: solet & bonis. Sed si quidem tantum ventri curator datus sit, creditoribus permittendum est, in custodia bonorum esse. Si verō non tantum ventri, sed etiā bonis curator datus est: possunt esse securi creditores, cum periculum ad curatorem pertineat, idcirco curatorem bonis ex inquisitione dandum (idoneum scilicet) oportet creditores curare, vel si quis alius est, qui non edito partu successione speret. Hoc autem iure utimur, ut idem curator & bonis & ventri detur. Sed si creditores instēt, vel qui sperat se successurum: diligentius atque circūspectius id fieri debet: & plures (si desiderantur) dandi sunt. Mulier autem in possessionem missa, ea sola, sine quibus fortis sustineri, & ad partum vique produci non possit: sumere ex bonis debet: & in hanc rem curator constituendus est, qui cibum & potum, & vestitū & lectum mulieri præstet pro facultatibus defuncti, & pro dignitate eius, atq; mulieris. Diminutio autem ad hos sumptus fieri debet primum ex pecunia numerata. si ea nō fuerit: ex his reb⁹, quæ patrimonialia onerare, magis impediō, q̃ augere fructibus cōsueuerūt. Idē si periculū est, ne interim res viciantur, ne debitores tēpore liberētur: idē curare debet. Ita igitur curam hoc quoq; officio administrabit, quo solēt curatores atq; tutores pupillorum.

Eligitur autē curator aut ex his, qui tutores dati sunt posthumis, aut necessariis adiunctisq; aut ex substitutis, aut ex amicis defuncti: aut ex creditorib⁹: sed is utiq; qui idone⁹ videbitur. at si de personis eorū questio moueatur, vir bon⁹ eligitur. Quod si nodū curator cōstitut⁹ sit: quia plerūq; aut nō petitur, aut tardius petitur, aut serius datur: Seruius aiebat res hereditarias heredem institutum vel substitutū obsignare nō debere: sed tantum pernumerare, & mulieri assignare. Idem ait: ad custodienda ea, quæ sine custodia (alua esse nō possunt, custodem ab herede ponendum: utputā pecoris, & si nondum messis vindemiæ facta sit, & si fuerit cōtrouersia, quantum diminui oporteat: arbitrium dandum. Cu-

† Hac ratiōne Platon dial. 7. de legi. & Aristot. II. 8. politicon alēdorum & educādorū puerorū curā nō priuatā sed publicā esse censent, quæ quā diligentet suscipienda sit & retinēda grauior & copiosius præscriptis locis explicat.

Digestorum lib. XXXVII.

ratore autem constituto, hæc omnia cessare puto. conscribi tamen curatori debent, & vendenti & inventarium rerum facienti. Tandiu autem venter in possessione esse debet, quamdiu aut pariat, aut abortum faciat, aut certū sit eam non esse prægnantem, & si sciens prudensque se prægnantem non esse consumpsierit: de suo id eam consumpsisse Labeo ait.

II. PAVLV.

Sed & si eum ediderit, qui repulsus est, discedere debet.

III. HERMOGENIANVS.

Sumptus autem ab ea facti bona fide non repetentur.

III. PAVLV.

Habitatio quoque, si domus defunctus non habuit, concedenda erit mulieri. Scruiis quoque mulieris, qui necessarij sunt ad ministerium eius, secundum dignitatem cibaria præstanda sunt.

V. CAIVS.

Curator ventris alimenta mulieri statuere debet, nec ad crem pertinet, an dotem habeat, unde sustentare se possit: quia videtur, quæ ita præstantur, ipsi præstari, qui in utero est. Curator ventri datus soluendi debiti rationem habere debet: utique eius, quod sub pœna, aut pignoribus preciosius debetur.

VI. VLPIANVS.

Extraneo posthumo hærede instituto, non aliter veter in possessionem mittitur, nisi mater aliunde se alere non possit: ne forte ei, qui natus bonorum possessor futurus est, denegasse alimenta videamur.

VII. IDEM.

Vbiunque ab intestato venter admittitur, scilicet, si talis fuerit is, qui in utero est, ut si in rebus humanis esset, bonorum possessionem petere possit (ut in omnibus partibus edicti) pro superstitie habetur is, qui in utero est. Interdum non passim, sed cum causæ cognitione mitti venter in possessionem debet: si quis sit, qui controuersiam referat. Sed hoc tantum ad eum ventrem erit referendum, qui cum liberis admittitur. ceterum si mittatur unde legitimi, vel ex qua alia parte: dicendum est, non esse causæ cognitionem necessariam, nec enim equum est, in tempus pubertatis ventrem

velit

De coniungendis cum emancipato liberis eius. 483

velit de alieno, in tempus pubertatis dilata controuersia. Sed enim placet omnes controuersias, quæ quasi status controuersiam continent, in tempus pubertatis differri: sed non ut in possessionem sit, status controuersia dilata, sed sine possessione. Quauis autem Prætor ventrem in possessionem mittat cum his, quibus possessionem dederit: attamen etiam solus venter admittetur ad bonorum possessionem.

VIII. PAVLV.

Si ventris nomine mulier missa sit in possessionem: diuus Adrianus Calpurnio Flacco differendam accusationem adulterij rescripsit, ne quod præiudicium fieret nato.

IX. VLPIANVS.

Cum venter mittitur in possessionem: quod in ventris alimenta diminutum est, detrahitur velut res alienum.

X. PAVLV.

Posthumus natus quocumque tempore (qui tamen testatoris morte conceptus iam erit) potest agnoscere bonorum possessionem. Nam & ventrem Prætor ex omnibus eorum partibus mittit in possessionem bonorum: non missurus dicti partibus mitti in possessionem bonorum: non missurus scilicet, si ei nato daturus non esset bonorum possessionem.

De coniungendis cum emancipato liberis eius.

Titulus IX.

I. VLPIANVS.

I quis ex his, quibus bonorum possessionem Prætor pollicetur, in potestate parentis, cum moritur, non fuerit: ei, liberisque, quos in eiusdem familia habuit, si ad eos hereditas suo nomine pertinebit, neque notam exheredationisauerunt: bonorum possessio eius partis datur, quæ ad eum pertineret, si in potestate permanisset: ita, ut ex ea parte dimidiam ipse, reliquam liberi eius habeant, isque duntaxat bona sua conferat. Hoc edictum æquissimum est: ut neque emancipatus solus veniat, & excludat nepotes in potestate manentes: neque nepotes iure potestatis obiciantur patri suo. Et in adoptionem datus filius, & hæres institutus, ad hoc edictum pertinet, ut ei iungatur nepos, qui in aui sui naturalis est potestate. Iungitur autem nepos patri suo emancipato, siue pater præteritus sit, siue institutus. Et hæc erit diffinitio

pp iij ferentia

ferentia inter in adoptionem datum, & emancipatum: *pp* in adoptionem quidem dato non aliis iungitur, nisi instituto, & alio committente edictum: emancipato autem, siue sit institutus emancipatus, siue sit præteritus. Filio in potestate ex bello, emancipato ex triente hærede instituto: Iulianus ait, nepotem præteritum petita contra tabulas bonorum possessione, patruo sextantem, patri vnciam ablaturum. Si pater emancipatus exheredatus sit, nepotibus ex eo præteritis, qui erant in potestate retenti: nepotes admittuntur. Absurdum est enim, cum patri præterito iungantur, instituto eo vel exheredato non admitti. Sed & si patruus eorum, qui erant in potestate, sit præteritus, pater exheredatus: debent nepotes admitti. Nam exheredatus pater eorum pro mortuo habetur. Si pater in potestate manens exheredatus, vel institutus sit: nepotem ex eo, siue in potestate manentem, siue emancipatum, ad bona aui neque vocari, neque vocandum esse: Scruola ait. Toties enim nepoti consulendum est, quoties in potestate retentus est patre emancipato. Liberos igitur in familia esse oportet, ut huic edicto locus sit: eius scilicet familiaris, cuius bonorum possessio petitur. Sed & si posthumus natus sit ex emancipato ante emancipationem conceptus: idem erit dicendum. Liberos autem non omnes simul vocat Prætor: sed gradatim: hoc est eos, qui sui sunt: scilicet nepotes, si sunt. Si minus, eos qui sunt inferioris gradus: nec eos miscebimus. Planè si sit ex emancipato nepos, & ex nepote eius alio pronepos: dicendum erit, utrumque ei iungi. ambo enim in suorum loco successerunt. Si postliminio, nepos redierit: dicendum est, cum patri emancipato coniungi. Si pater ex duobus filiis, quos in potestate habuit, alterum emancipauerit, & nepotem ex eo in locum filij adoptauerit, & præterito emancipato decesserit: Iulianus ait, nepoti in locum filij adoptato succurri oportere: ut quasi portionem filius habeat, quam haberet, & si extraneo adoptatus esset. Sic fiet (inquit) ut filius qui in potestate fuit: tertiam partem: nepos in locum filij adoptatus, aliam tertiam: emancipatus filius cum nepote altero retento in potestate partiantur. nec enim minus debet ferre nepos in locum filij adoptatus, quam si ab extraneo esset adoptatus. Illud non interest, quanta portio hereditatis ad nepotem pertineat: an per quam modica.

dica. Nam etsi modica sit, attamen dicemus esse locum huic parti edicti.

Primo positum diffum. secundo illud per exempla declarat, Bartolus.

Inter ipsum filium & liberos eius diuiditur hereditas ita, ut ipse dimidium, liberi dimidium habeant. Proinde pone solum filium emancipatum esse, & nepotes in potestate duos, neminem præterea ex liberis. habebit emancipatus dimidia partem hereditatis, & aliam dimidiam partem hereditatis duo nepotes, ut quadrantes ferant. Et si sit præterea alius filius: eueniet, ut filius habeat dimidiam partem hereditatis, ex quo nepotes non sunt: alius semissem cum filiis suis: ita, ut quadrantem hereditatis ipse ferat, quadrans in liberos eius diuidatur. Sed si ambo filij emancipati sint, & habeant singuli nepotes: eueniet, ut singuli singulos semisses cum nepotibus suis diuidant: ita, ut ipsi quidem quadrantes ferant, nepotes autem residuos quadrantes. & si alter duos filios, & alter tres habeat: quadrans vnus inter duos, alius inter tres diuiditur. Si quis ex nepotibus portionem suam omiserit: eueniet, ut non ad patrem eius, sed magis ad fratrem pertineat. Sed & si omnes nepotes omittent: patruo nihil adcreset, sed soli patri. quod si & pater omiserit, tunc patruo adcreset. Emancipatus filius, si quidem nepotes in aui potestate non habeat: fratribus suis conferet. Sed si sint nepotes: voluit cum Prætor filiis suis, qui sunt in potestate, solis conferre. merito: quia veniendo ad bonorum possessionem illis solis iniuriam facit. Nunc videamus, quantum eis conferat. Et quid semper quum fratribus emancipatus conferat, virilem sibi detrahit. Vtrum & in eo casu virilem detrahat, an verò quia dimidiam partem habet bonorum possessionis, dimidiam partem etiam bonorum suorum conferat? Et puto, dimidia tantum bonorum eius partem conferre debere. Nam & si alius emancipatus sit filius, alius in potestate retentus: filius emancipatus his duobus nepotibus vnâ partem tantum conferet, & patruo eorum, qui in potestate mansit, vnâ partem dabit, tertiam ipse habebit. nec quod nepotibus conferatur a patruo emancipato, ipsi patri conferent. hoc enim non de bonis aui, sed propter bona postea eis accessit. Eueniet igitur, ut pater emancipatus, si ceterum in bonis habeat, quinquaginta sibi detrahat, *pp* iij residua

Digestorum lib. XXXVII.

residua quinquaginta omnibus nepotibus, id est, filiis suis conferat: aut si vnum nepotem habeat, & duos ex alio pronepotes: ita diuidat quinquaginta, vt nepos habeat viginti-quinque, pronepotes ex alio vna vigintiquinque. Nam & bonorum possessionis ambo vnam partem habent. Si sit filius in potestate, alius emancipatus, ex defuncto vnus in potestate nepos, alius emancipatus: eleganter Scaeuola tractat, patruus ne emancipatus nepotibus, quantum fratri suo conferat? Et ait, posse dici, tres eū partes facere debere: sibi vnā, fratri vnā, istis vnā collaturum: quanuis hi minus, quam patruus ex hereditate aut concurrente patre sint habituri. quae sententia vera est. Sed & si sint duo nepotes ex eodem filio, hi quoque emancipati, & ex altero eorum pronepos in potestate defuncti: partem habebit nepos vnus, aliam nepos cū filio suo. Sed & si nepos, & ex alio nepote defuncto duo pronepotes: vnus ex pronepotibus emancipatus soli fratri suo conferet: vel (si frater non est) soli patruo, non etiam patruo maiori.

Clauſula adiecta in lege interpretata videtur repetita in lege interpretante. n. ar.

II. PAULVS.

Nihil in hac parte edicti cauit Praetor, vt legata exceptis personis nepos praeteritus potest superior sermo & ad hunc casum referri. Nam absurdum est, patrem quidem eius legata praestare, ipsum verò plus habere: cū eadem conditione in eandem partem vocetur.

III. MARCELLVS.

Qui duos filios habebat, alterum ex his emancipauit, nepotem ex eo in potestate retinuit, emancipatus filium suum sustulit, & à patre exheredatus est. Quarto, cū frater eius & ipse emancipatus sit praeteritus, & nepotes ex emancipato filio ab auctore heredes instituti: quid de bonorum possessione iuris sit, & quid intersit, si emancipatum quoque, ex quo nepotes erant nati, praeteritum esse ponamus? Respondi: Si filium retento ex eo nepote emancipauit, & emancipatus procreauit filium, & haeres vterque nepos institutus fuit, pater eorum exheredatus, alius filius praeteritus: solus filius praeteritus bonorum possessionem contra tabulas petere poterit. exheredatus enim obstat filiis suis post emancipationem

De coniungendis cū emancipato liberis eius. 485

patione susceptis. nepoti retento in potestate bonorum possessio dari debet: quoniam si pater eius emancipatus praeteritus esset, simul cum eo bonorum possessionem accipere posset, propter id caput edicti, quod à Iuliano introductum est * (id est, ex noua clausula.) nec debet deterioris esse conditio. * Affer. defunct. nis: quia pater eius exheredatus sit, idcirco; ei praeterito quoque praestari oportebit. Sed fratris eius, qui post emancipationem natus est, diuersa conditio est. conseruanda est tamē & illi ad virilem partem hereditas: sicut etiam Imperator Antoninus in persona nepotis ex filia rescriptis.

IIII. MODESTINVS.

Emancipato quis filio retinuit ex eo nepotes in potestate. filius emancipatus susceptis postea liberis decessit. Placuit in aui potestate manentes simul cum his, qui post emancipationem nati sunt, decreto bonorum possessionem accipere: manente eo, vt si velit aui sibi per nepotes adquiri, bona sua conferat: aut nepotes emancipet, vt sibi emolumentum paternae hereditatis adquirant. idque diuus Marcus rescriptis.

V. IDEM.

Si nepos exheredatus haeres extiterit ei, quem aui haeredem fecerat: deinde pater eius emancipatus testamento praeteritus accipiat contra tabulas patris bonorum possessionem: iungi patri suo nepos non poterit: sed velut extraneus excludetur: quia non suo nomine aui haeres extiterit.

VI. SCAEVOLO.

Si quis filium habens in potestate, extraneum in nepotis locum, quasi ex eo filio natum adoptet, mox filium emancipet: non iungetur hic nepos filio emancipato: quia non de fuit esse emancipatus ex liberis.

VII. TRIPHONINVS.

Si post emancipationem filij susceptus ex eo fuerit nepos: conseruanda erit illi portio. Sed quanta, videamus. Finge enim patruo scripto haeredi cohaeredem datum hunc nepotem: patrem autem eiusdem praeteritum acceperisse contra tabulas bonorum possessionem. Quod ad edictum Praetoris attinet: semisses bonorum fient. Nunc verò post restitutionem diui Pij, si conseruatur pars nepoti, vtrum virilis, an quarta debeat seruari? Nam si in aui potestate natus fuisset, coniunge-

Digestorum lib. XXXVII.

coniungeretur in vnam partem cum patre suo. Et proponamus alium esse ex eodem nepotē in familia aui. Duo vnam quartam habituri erant patre eorum accipiente contra tabulas bonorum possessionem, si fuissent in aui potestate. An ergo nunc in seiscunciam tuendus sit, qui non in familia retentus est? & cui absceder pars, quæ huic cessura est? patri eius tantum, an & patruo? Et puto & patruo. nam & legatum eidem datum præstaret.

De Carboniano edicto.

Titulus. X.

I. ULPIANVS.

Si cui cōtrouersia fiet, an inter liberos sit, & impubes sit: causa cognita perinde possessio datur, ac si nulla de ea re controuersia esset: & iudicium in tempus pubertatis causa cognita differtur. Eum, qui controuersiam facit, si pro pupillo satis ei non detur: simul in possessionem eorum bonorum esse, Prætor iubet. Non solum tantum masculi, sed & femine ex virili sexu descendentes, Carboniani commodum habebunt. Et generaliter dicemus, his demum Carbonianum competere, quibus contra tabulas bonorum possessio competit: his vero non competere, qui repelluntur à contra tabulas bonorum possessione. Si quis non ab aliquo hanc controuersiam patiat, quod inter liberos non sit, sed ab ipso patre: ut puta nepos, qui se retentum in potestate aui dicit: ab emancipato patre, cui iungi desyderat, an differri debeat? Et magis est, ut differatur. Parui enim refert quis ei controuersiam faciat: cum et si testator eum negauerit ex liberis, non tamen ex hæredem scripserit, Carboniano possit esse locus. Sed & si quis non tantum ex liberis negetur esse, verum seruus etiam esse dicatur, fortè ex ancilla editus: Iulianus scripsit, adhuc Carboniano locum esse: quod & diuus Pius rescripsit. Nam vel magis consulendum est his, quibus maius periculum intenditur. Nam si aliter obseruetur, inuenta erit ratio quemadmodum audacissimus quisque eo maiore iniuria impuberem adficiat, quo & plura & grauiora de eo mentiantur. Sed & si ipse defunctus seruus esse dicatur: idem erit dicendum. Sed & si filius faciat impuberi controuersiam, Carbonia-

De Carboniano edicto.

486

Carbonianum edictum potest locum habere.

¶ Qui habet bonorum possessionem secundum tabulas, non datur Carbonianum. Martolus.

Papinianus libro septuagesimo nono ad edictum rescripsit: cum filius hæres vel ex hæres scriptus est, Carbonianum edictum cessare, quoniam filius esse negetur: quia vel quasi scriptus habet bonorum possessionem, etiam si filius non sit: vel repellitur quasi ex hæredatus, et si filius esse videatur: nisi fortè posthumus (inquit) sit hæres institutus, & natus negetur esse filius: sed subiectus esse dicatur: quo casu eius partis tantum danda est ei bonorum possessio, ex qua institutus est. Idem ait, cum quidam ex hæredem scripserit filium, quod diceret eum ex adulterio cōceptum: quasi fieret ei hæc controuersia, an inter liberos sit, ex hac parte edicti ei bonorum possessionem competere: cum si sine elogio ex hæres scriptus esset, non haberet bonorum possessionem. Idemque est, & si ita sit scriptus,

QVISQVIS EST, QUI FILIUM MEVM SE DES-
SE DEDIT, EX HÆRES EST: quia non est filius ex-
hæredatus. Si quis filium suum hæredem instituerit ex mi-
nima parte sic, ILLE, QUI EX ILLA NATVS EST,
HÆRES EST: non quasi filium suum: deinde hic con-
tendat patrem intestatum decessisse, seque ei suum hæredem
esse: interest, coheredes eius vtrum negent eum filium suum,
an verò contendat testamentum valere. Si testamentum va-
lere contendunt, controuersia non est differenda, & Carbo-
nianum edictum cessat. Quod si filium eum negant, & ad
ipsum potius quasi ad consanguineos hereditatem pertinere
dicunt: data bonorum possessione impuberi, controuersia
in tempus pubertatis differtur. Si mater subiecti partus ar-
guatur an differenda sit questio propter statum pueri, que-
ritur. Et si quidem pupilli status in dubium deducitur: dif-
ferri questio in tempus pubertatis debet: cum mens esse pos-
sit, ne minus idonee defendatur, cum verò mater rea postu-
latur, utique integra fide & maiore constantia causam defen-
surā recenti tempore, dubiū nō est cognitionēque fieri oportet,
& post euentum cognitionis (si suppositum partum appa-
ruerit) actiones hereditariæ pucto denegandæ sunt: omniaque
perinde habenda, atque si hæres scriptus non fuisset.

¶ Nonne iurāt aliquis ex participibus criminis, non potest agi civiliter de

Digestorum lib. XXXVII.

De crimine contra tertium. Martolus.

II. MARTIANVS.

Licet mulier, quæ partum subicisse dicitur, decesserit: tamen si participes maleficij fuit, in præfenti cognoscendum est. Si nemo autem sit, qui puniri possit, quia omnes participes facinoris fortè decesserint: secundum Carbonianum edictum in tempus pubertatis differenda est cognitio.

I vestimento instituto, licet habeat secundum tabulas, potest etiam habere locum hoc edictum, &c.

III. VLPIANVS.

Carbonianum edictum aptatum est ad contra tabulas bonorum possessionem & intestari: cum & in secundum tabulas in quibusdam casibus possit videri necessarium edictum: veluti si paterfamilias ita instituerit: **POSTHVMVS HAERES ESTO**, vel **POSTHVMA HAERES ESTO**: & neget esse verum quod in testamento scriptum est. Et cum de fideicommissa vel legatis queritur: differri potest causa in tempus pubertatis. id enim diuus Pius Clodio Adriano rescripsit. Quauis scripto heredi non promitti bonorum possessionem ex edicto Carboniano certum sit: tamen questionem status in tempus pubertatis differri, procul dubio est. Ergo si quidem de parentis bonis simul, & de statu controuersia fiat: hoc edictum locum habebit. si vero status tantum: differtur questio in tempus pubertatis: sed non ex Carboniano, sed ex constitutionibus. Puberi quauis minori viginti quinque annis Carbonianum non succurrit: sed si cum esset pubes, quasi impubes obrepserit, bonorumque possessionem acceperit: dicendum erit, nihil cum egisse. Nam & si impubes esset, mox pubes factus: finiretur bonorum possessionis emolumentum. Cause cognitio in eo vertitur, ut si manifesta calumnia appareat eorum, qui infantibus bonorum possessionem petunt: non detur bonorum possessio. Summatim ergo, cum petitur ex Carboniano bonorum possessio, debet Prætor cognoscere: & si quidem absolutam causam inuenerit, euidenterque probetur filium non esse: negare debet ei bonorum possessionem Carbonianam. Si vero ambigam causam, hoc est, vel modicum pro puero facientem, ut non videatur euidenter filius non esse: dabit ei Carbonianam bonorum possessionem. Dux autem sunt causæ cogni-

De Carboniano edicto.

487

cognitiones. Vna danda Carbonianæ possessionis, quæ habet commodum illud, ut perinde, atque si nullam controuersiam pateretur impubes, possessione accipiat. Alia est causæ cognitio illa, utrum debeat differri in tempus pubertatis cognitio, an representari. Hoc enim diligentissime Prætori examinandum est: an expediat pupillo representari cognitionem, an potius differri in tempus pubertatis: & maxime inquirere hoc à cognatis, matre, tutoribusque pupilli debet. Finge esse testes quosdam, qui dilata controuersia aut mutabunt consilium, aut decedent, aut propter temporis interuallum non eandem fidem habebunt. vel fingi esse anum obstetricem, vel ancillas, quæ veritatem pro partu possunt insinuare, vel instrumeta satis idonea ad victoriam, vel quædam alia argumenta: ut maius damnum patiatur pupillus, quod differtur cognitio, quam compendium, quod non representatur. Finge pupillum satisfacere non posse, & ad missos in possessionem, qui de hereditate controuersiam faciunt, multa posse subtrahere, nouare, moliri. Aut flulti, aut iniqui Prætoris erit, rem in tempus pubertatis differre cum summo eius incommodo, cui consilium velit. Diuus enim Adrianus ita rescripsit: Quod in tempus pubertatis res differri solet, pupillorum causa sit, ne de statu periclitetur antè, quam se tueri possint. Cæterum si idoneos habeant, à quibus defendantur, & tam expeditam causam, ut ipsorum intersit maturè de eo iudicari, & tutores eorum iudicio experiri volunt: non debet aduersus pupillos observari, quod pro ipsis excogitatum est: & pendere status eorum, cum iam possit indubitatus esse.

Si mater impuberis subiecti partus rea postulata, causam obtinuerit: poterit adhuc superesse status questio. ut puta si dicatur, aut non esse ex ipso defuncto conceptus, aut ex ipso quidem, sed non ex matrimonio editus. Si is, qui status controuersiam filio faciebat, & solum se filium dicebat, decesserit, & mater ei heres extiterit: si quidem eandem controuersiam impuberi mater faciat, qui se ex alia natum affirmat, quam filius eius faciebat, scilicet ut neget eum filium: idcircoque ad se totam hereditatem ex persona filij sui defuncti pertinere debere: in tempus pubertatis differri, Iulianus ait: quia nihil intersit, suo, an hereditario nomine controuersia faciat.

Planè si mater non negat hunc quoque defuncti filium esse, idcirco.

† Nonnū
quā tñ
αὐτῶν
ἢ πατρί-
ος, ut re-
fert Eras-
mus ex
Suida chi-
liadis se-
cūde pro-
uerb. 908.

* Affe, de-
clnegatio

Digestorum lib. XXXVII.

idcircoque defuncti partem dimidiam hereditatis solam sibi vendicat ex bonis paternis non erit iudicium in tempus pubertatis differendum. non enim de paternis, sed de frater-
nis bonis impuberi sit controversia. Ibidem Iulianus que-
rit: si duo impuberes patiantur status controversiam, & alter
eorum puberit, expectari alterius quoque pubertas debet: scilicet
ut sic de utriusque statu agatur, ne aliquod prejudicium fiat
impuberi propter puberis personam. Parum refert, utrum pe-
titor sit impubes, an possessor, qui status controversia patitur.
nam siue possideat, siue petat: in tempus pubertatis differtur.
Ad petitionem impuberis inferentis causam status non debet in
tempus pubertatis differri: sed ad petitionem impuberis patientis. v.

Si duo impuberes inuicem status controversiam faciant,
interest, utrum quisque se solum filium dicat, an & se. Nam & si
se solum dicat filium, dicendum est, debere controversiam ad
utrumque pubertatem differri: siue petitor, siue possessor sit.
Si vero alter se solum, alter & se dicat: si quidem ille adoleue-
rit, qui se solum dicat, adhuc differtur controversia propter pu-
eritiam eius, qui & se esse dicit: sed de parte, non de toto, de par-
te enim utique hic litigatur. Quod si ille adoleuerit, qui & se
dicit: ille impubes sit, qui se solum dicit: non differtur contro-
uersia, nec enim patitur impubes controversiam status, sed
facit: cum hic pubes & se dicat, & illum non neget filium. Si
quis liber & heres esse iussus sit, & status controversiam im-
puberi faciat, qui filius esse, & testamentum patris rupisse di-
citur: Iulianus ait, utraque iudicia & hereditatis & libertatis
in tempus pubertatis differenda. Neutrum enim eorum ita
explicari potest, ut non conditioni eius, qui se filium esse co-
tendat, prejudicetur. Ceteris quoque libertatis questionibus ex
testamento pendentes, in tempus pubertatis differuntur.

Etiam si propter debita particularia questio statim inferatur im-
puberi: differtur in tempus pubertatis. v.

Cum extaret impubes, qui se filium defuncti diceret, debi-
toris que negarent eum esse filium defuncti, & intestati here-
ditatem ad agnatum, qui forte trans mare abierat, pertine-
re: necessarium erit puero Carbonianum edictum, sed & ab-
senti erit prospiciendum, ut cautio præstetur.

Missum in possessionem ex hoc edicto, prætor facit: non tamen
missus ut carbonia, possessor potest hereditatem vel res singulas
uendicare

De Carboniano edicto.

488

Uendicare, nisi uelit de filiatione plene docere. Martolus.

Missum autem ex Carboniano in possessionem student
Prætores possessorem constituere. Quod si ceperit aut here-
ditatem petere quasi bonorum possessor Carbonianus, aut
singulas res: rectissime Iulianus libro tricesimo tertio Dige-
storum scribit, exceptione eum summonendum. contentum
enim esse debere hac prærogativa, quod possessorem cum
Prætor tantisper constituat. Si igitur uult hereditatem, aut
singulas res petere: petat (inquit) directa actione quasi heres,
ut ea petitione iudicari possit, an quasi ex liberis heres sit:
ne præsumptio Carbonianæ bonorum possessionis iniuriæ
aduersariis adferat, que sententia habet rationem & æquita-
tem. Hæc autem possessio intra annum datur, sicuti ordi-
narie quoque, que liberis dantur, intra annum dantur. sed
oportebit hunc, qui se filium dicit, non solum Carbonianam
bonorum possessionem accipere, verum etiam ordinariam
agnoscere. Currunt autem tempora ad utranque bonorum
possessionem separatim. Ordinarie quidem, ex quo patrem
suum decessisse scit, & facultatem bonorum possessionis peten-
da habuit. Carbonianæ uero eo tempore, ex quo controver-
siam sibi fieri cognouit.

III. IULIANVS.

Deo si ex prima parte edicti bonorum possessionem non
petierit: alias poterit ex sequenti parte edicti ad exemplum
Carboniani accipere bonorum possessionem, alias non po-
terit. Nam si confestim post patris mortem controversia ei
facta fuerit, an inter liberos bonorum possessionem accipe-
re possit, simul ad utriusque edicti causam annum celsisse uide-
bitur. Sin uero interposito tempore scierit controversiam si-
bi moueri: poterit etiam finito tempore intra quod ex pri-
ma parte bonorum possessionem acceperat, ex sequenti bo-
norum possessionem petere: quam cum acceperit, perpetuo
possessor his actionibus utitur. Sed si post pubertatem con-
tra eum iudicatum fuerit, denegabuntur ei actiones.

Cuius incipit exponere tertium caput edicti de satisfactione. v.

V. IULIANVS.

Sed & si is, qui controversiam impuberi facit, ex liberis sit:
cauetur, ut siue caueat is, cui status controversia sit, siue non
caueat: attamen simul sit in possessione. Si impubes non de-
fenda-

Digestorum lib. XX XVII.

sendatur, idcircoque missus sit in possessionem, & etiam aduersarius eius: actiones hereditarias quis exercebit? Et Iulianus ait libro tricesimo tertio Digestorum, curatorem constitui debere, qui omnia curet, & actiones exerceat. Denique scribit etiam eum, qui cum impubere missus est in possessionem, actiones posse aduersus curatorem intendere, nec esse prohibendum. nullum enim per hoc præiudicium hereditati fieri. nam & aduersus ipsum pupillum, si satisfecisset recte experiretur. Quoties impubes satis non dat, mittitur in possessionem eius aduersarius: siue satisfecerit, siue non det. Et si velit aduersari⁹ committi sibi administrationem, satisfacere debet pupillo: ceterum si satis non det, debet curator constitui, per quem bona administrantur. Aduersarius autem si satisfecerit res, quæ tempore perituræ aut deteriores futuræ sunt, distrahere debet: item à debitoribus, qui tempore liberabuntur, exigere debet: cætera cum pupillo possidebit. An autem uescendi causa diminuere possit is, qui ex Carboniano missus est, videamus. Et si quidem satis impubes dedit: siue decreuit Præses, siue nō: diminuebat uescendi causa, & hoc minus restitueret hereditatis petitori, quod si satisfacere nō potuit, & aliter alere se uidetur non posse: diminuendi causa usque ad id, quod alimentis eius necessarium est, mittendus est. nec mirum debet uideri, hereditatem propter alimenta minui eius, quem fortasse iudicabitur filium nō esse: cum omnium edictis uenter in possessionem mittatur, & alimenta mulieri præstentur propter eum, qui potest non nasci: & maior cura adhiberi debeat, ne fame pereat filius, quam ne minor hereditas ad petitozem perueniat, si apparuerit filium nō esse.

Maximè autem puto, si missus fuerit in possessionem aduersarius, desistendum à Prætoris, ne instrumenta in possessionem suam redigat. Ceterum decipietur pupillus, dum vel instituitur eis aduersarius, vel etiam interciperet ea potest.

Cum autem in satisfactione & pupillus & aduersarius eius cessant, curator constituendus est, qui bona administrat, & quandoque ei, qui in iudicio uiderit, restituat. Quid tamen, si tutores pupilli uelint administrare? Non erunt audiendi, nisi satisfecerint nomine pupilli, aut curatores quoque iidem ipsi sint constituti.

VI. PAVLVS.

De bonis

De Carboniano edicto.

489

DE bonis matris an decretū interponendum sit, queritur. Et decretum quidem non est interponendum: datio autem longissima danda est, quæ in tempus pubertatis extrahet negotium. Planè si de paternis simul, & de maternis bonis controuersia sit, uel etiam de fratris: & has controuersias in tempus pubertatis differendas esse, Iulianus respondit. Huic autem edicto locus est, etiam si ab intestato ad bonorum possessionem ueniant liberi: tametsi ex inferioribus partibus petant, quæ legitimi uocantur, quoniam sui sunt: uel ex illa quæ cognatis datur. Ita demū autē huic edicto locus est, si & hereditatis controuersia sit, nam si tantum status, quia (puta) seruus dicatur esse, nec ulla bonorum controuersia sit: hoc casu liberale iudicium statim explicandum erit.

Missio in possessionem iuxta cautionis habet, nar

Qui pupillo controuersiam facit, si simul cum eo in possessionem missus est: ali ex bonis defuncti non debet, nec quicquam de bonis diminuire. Hæc enim possessio pro satisfactione cedit. Non solum alimenta præstari debent pupillo, sed & in studia, & cæteras necessarias impensas debet impendi pro modo facultatum. Post pubertatem queritur, an actoris partes sustinere debeat, qui ex Carboniano missus est in possessionem? Et responsū est, res partes cum sustinere debere, maximè si cauit. Sed & si nō cauerit, sed nunc paratus sit cauere: quasi possessor conueniens est. Quod si nunc non caueat, possessio transfertur, aduersario satis offerente, perinde, atque si nunc primum ab eo peteretur hereditas.

VII. IULIANVS.

Si impubes negetur iure adoptatus, & ideo paternæ hereditatis ei controuersia fiat: non erit iniquum, simile Carboniano decretum interponi. Item si impubes in adoptionem datus esse dicatur, & ideo negetur naturalis patris hereditas ad eum pertinere: quia & hoc casu queritur, an iure filij obtinere hereditatem possit: locus erit Carboniano edicto. Cum uero proponitur exheredatum esse, non est necessarium, controuersiam pubertatis differri: quia non de ipsius filij, sed de testamenti iure queritur. Si mater eius, cui & de libertate & de hereditate paterna controuersia sit, in quaestione.

ff. Infor.

99

sionem

Digestorum lib. XXXVII.

tionem libertatis vocatur, iudicium de matre non semper in tempus pubertatis differendū erit. nam & ipsi, qui subiectus esse dicitur ex causa representari solet. Quoties Carbonianum decretum interponitur: eodē loco rem haberi oportet, quo esset, si nulla controuersia fieret ei, qui bonorum acceperit possessionem. Cum autem ex duobus fratribus ex hoc decreto missis, alter pro parte sua paternam hereditatē non defendit, compellitur alter totam defendere, aut vniuersa creditoribus cedere. Interdum etiam exheredatus fili⁹ ex Carboniano decreto bonorum possessionem accipiet: si non contra tabulas petit bonorum possessionem, sed ab intestato, vnde liberi: quia neget tabulas testamenti patris tales esse, vt secundū eas bonorū possessio dari possit, & dicatur non esse filius. Si pupillus liberti paterni bonorū possessionem peteret, negaretur autem filius patris: quia de paternis ei bonis nulla controuersia fieret, differendum hoc iudicium non est. Si verō post interpositum decretum Carbonianum hæc quoque controuersia moueretur: hoc iudicium in id tempus differri debet. Quæsitum est, an simul & pupillus ex Carboniano, & scripti hæredes secundum tabulas bonorum possessionem haberent? Respondi: si filius nō esset, aut non accepisset contra tabulas, vel ab intestato bonorum possessionem: simul & ipsum ex Carboniano, & scriptos hæredes secundum tabulas habituros bonorum possessionem.

VIII. AFRICANVS.

Decessit, quem ego filium meum, & in mea potestate esse dico. existit impubes, qui cum patrēfamiliās, & ad se hereditatem pertinere dicat. Decretum necessarium esse respondi. Item emancipatus decessit intestato, superstitē filio impubere, qui se ei suum esse dicit, ego contendo, ante emancipationem conceptum, atque ideo in mea potestate esse, & bona emancipati ad me pertinere. Et quidem hunc filium esse constat: sed hætenus de statu eius quæritur, in potestate patris fuerit, necne. sententia tamen edicti proculdubio ex Carboniano admittitur.

IX. NERATIVS.

Quod Labeo scribit, quoties supposit⁹ esse dicitur pupillus, cum quo de patris eius hereditate controuersia

De Carboniano edicto.

490

fit est, curare Prætores debere, vt is in possessione sit: de eo puto euēlle intelligi, qui post mortem patrēfamiliās, qui se sine liberis decedere credidit, filius eius esse dici coepit. nam eius, qui agnitus est ab eo, de cuius bonis quæritur, iustior in ea re causa est, quā posthumi.

X. MARCELLVS.

Cum mulier deferente hærede iurauerit se pregnantem, bonorum possessio ex edicto Carboniano dari debet: vel denegari, si illa hæredi detulit iurandum: cum causa cognita detur possessio, ne aut hæredi bonorum possessio data faciat præiudicium, aut denegata ius ordinarium eripiat pupillo.

XI. PAPINIANVS.

Cum sine beneficio Prætoris, qui patitur controuersiam filius, hæres esse potest, fortē quia script⁹ est: edicto Carboniano locus non est: similiter ac, cum certum est, quis filius sit, cum tamen hæredem non fore: veluti si Titio hærede instituto posthumus aut impubes exheredatus negetur fili⁹. Nec ad rem pertinet, qd interest illius, in quibusdam filiū esse: veluti propter fratris ex alia matre nati bona, vel iura libertorum & sepulchrorum. istos enim casus ad Carbonianum constat non pertinere.

XII. IDEM.

Scriptus hæres, contra quem filius impubes, qui subiectus dicitur, ex edicto primo bonorum possessionem petit: exemplo legitimi secundum tabulas interim accipere non potest. Quod si medio tempore scriptus, vel ille, qui intestati possessionem habere potuerit, moriantur: hæredibus eorum succurrendum erit. Quid enim, si non poterint adire hereditatem iure cessante, vel ob litem in dubio constituti.

XIII. PAVLVS.

Tertia post mortē mariti sui posthumā enixa est. eisdē Titie crimē adulterij Sēpronius tandē apud Præsidē provincie obiecit. Quæro, an in tēpus pubertatis q̄stio adulterij differri debeat, ne præiudiciū posthumę fiat? Paul⁹ respōdit: si ei pupillæ, de qua quæritur, bonorū q̄stio paternorū non moueatur: sine causa tutores desiderare, adulterij quoque quæ-

qq ij

sionem

Digestorum lib. XXXVII.

stionem in tempus pubertatis pupillæ differri.

XIII. SCABVOLA.

Queritur, an impubes, qui honorum possessionem ex Carboniano edicto accepit, si ante, quam possessio ad eum translata fuerit, pubes factus sit, petitoris partibus fungi debeat? Respondit, in eo, quod a possessore peteret, probationem ei incumbere.

XV. HERMOGENIANVS.

Hec bonorum possessio, si satisfactum sit, non tantum ad possessionem adipiscendam, sed ad regetiam persequendam, & debitum exigendum, & collationem bonorum, & dotis, & omnium, quæ conferri diximus, prodest.

XVI. PAVLVS.

Sed sicuti de bonis paternis emancipato canetur: ita de istis, quæ ipsi conferunt, cauendum est.

De bonorum possessione secundum tabulas. Tit. XI.

I. VLPIANVS.

Wat's line

TABULÆ testamenti accipere debemus omnem materiam figuram. Siue igitur tabulæ sint * lignæ, siue cuiuscunque alterius materiam, siue chartæ, siue membranæ sint, vel si coriæ alicuius animalis, tabulæ recte dicuntur. Non autem omnes tabulas Prætor sequitur hac parte edicti, sed supremas: hoc est, eas, quæ nouissime ita sunt factæ, ut post eas nullæ factæ sint. Supremæ enim hæc sunt, non quæ sub ipso tempore mortis factæ sunt: sed post quas nullæ factæ sunt, licet hæc veteres sint. Sufficit autem extare tabulas, etsi non proficiantur, si certum sit eas extare, igitur & si apud furem sint, vel apud eum, apud quem depositæ sunt: dubitari non oportet, admitti posse bonorum possessionem. Nec enim opus est aperire eas, ut bonorum possessio secundum tabulas agnoscat. Semel autem extitisse tabulas mortuo testatore consideratur, tametsi extare desierint, quare & si postea intercederint, bonorum possessio peti poterit. Scientiam tamen exigemus, ut sciat hæres extare tabulas, certaque sit de latæ

lib

De bonorum possessione secundum tabulas. 491

sibi bonorum possessionem. Si quis in duobus exemplaribus fecerit testamentum, & aliud extet, aliud non extet: tabulæ extare videntur, petique potest bonorum possessio. Sed & si in duobus codicillis simul signatis alios atque alios hæreses scripserit, & utrumque extet: ex utroque quasi ex vno competit bonorum possessio: quia pro vni tabulis habendum est, & supremum utrumque accipiemus. Sed & si vnum fecerit testator quasi testamentum, aliud quasi exemplum: si quidem id extat, quod voluit esse testamentum, bonorum possessio petetur. si vero id, quod exemplum erat, bonorum possessio peti non poterit: ut Pomponius scripsit. Exigit Prætor, ut is, cuius bonorum possessio datur, utroque tempore ius testamenti facendi habuerit, & cum facit testamentum, & cum moritur. Proinde si impubes, vel furiosus, vel quis alius ex his, qui testamentum facere non possunt, testamentum fecerit, deinde habens testamenti factionem decesserit: peti bonorum possessio non poterit. Sed & si filiusfamilias putans se patremfamilias testamentum fecerit, deinde mortis tempore patremfamilias inueniatur: non potest bonorum possessio peti. Sed si filiusfamilias veteranus de castrensi faciat, deinde emancipatus, vel alius patremfamilias factus decedat: potest eius bonorum possessio peti. Sed & si utroque tempore testamenti factionem habuerit, medio tempore non habuerit: bonorum possessio secundum tabulas peti poterit. Si quis autem testamentum fecerit, deinde amiserit testamenti factionem, vel furore, vel quod ei bonis interdictum est: potest eius peti bonorum possessio: quia iure testamentum eius valet. Et hoc generaliter de omnibus huiusmodi dicitur, qui amittunt mortis tempore testamenti factionem: sed ante factum eorum testamentum valet. Si linum, quo ligatæ sunt tabulæ, incisum sit: si quidem alius contra voluntatem testatoris incididerit: bonorum possessio peti potest. Quod si ipse testator id fecerit: non videntur signatæ: & ideo bonorum possessio peti non potest. Si rosæ sint à muribus tabulæ, vel linum: aut aliter ruptum, ventositate (puta) vel situ, vel casu putrefactum: & sic videntur tabulæ signatæ: maxime, si proponas vel vnum linum tenere. Si ter forte vel quater linum sit circumductum: dicendum est signatas tabulas ei extare: quis vel incisum vel rosam sit pars lini,

qq ij

11,

Digestorum lib. XXXVII.

II. IDEM.

AEquissimum ordinem Prætor secutus est. Voluit enim primò ad liberos bonorum possessionem contra tabulas pertinere, mox si inde sit occupata, iudicium defuncti sequendum. Expectandi igitur liberi erunt, quandiu bonorum possessionem petere possunt. Et si tempus fuerit finitum, aut ante decesserint, vel repudauerint, vel ius petendæ bonorum possessionis amiserint: tunc reuertetur bonorum possessio ad scriptos. Si sub conditione hæres institutus sit filius: Iulianus per æquæ putauit secundum tabulas competere ei, quasi scripto, bonorum possessionem: qualis qualis conditio sit, etiam si hæc, SI NAVIS EX ASIA VENERIT. Et quantis defecerit conditio, Prætor tamen filium, qui admisit secundum tabulas, tueri debet, ac si contra tabulas acceperit, quæ tuitio ei, qui emancipatus est, necessaria est.

Pro qua quisque parte hæres scriptus est, pro ea accipiet bonorum possessionem: sic tamen, ut si non sit, qui ei cõcurat, habeat solus possessionem. quandiu tamen vnus ex hæredibus deliberat, vtrum admittat bonorum possessionem, an non: portio bonorum possessionis eius coheredi non defertur. Si primus quidem ita substitutus sit, SI INTRA DECEM, secundus, SI POST DECEM INTRA DECIMUM QUARTVM ANNUM: si quidem intra decem decesserit: primus solus hæres erit, & accipiet bonorũ possessionem. Si verò post decem intra quatuordecim: secundus solus hæres erit, & accipiet bonorum possessionem. nec sibi iungetur, cum ad suam quisque causam substitutus sit.

Defertur bonorum possessio secundum tabulas primo gradu scriptis hæredibus: mox illis non petentibus, & sequentibus, non solum substitutis, verum substitutis quoque substitutis: & per seriem substitutos admittimus. Primo gradu autem scriptos accipere debemus omnes, qui primo loco scripti sunt. Nam sicut ad adeundam hæreditatem proximi sunt, ita & ad bonorum possessionem admittendam. Si quis ita scripserit, PRIMVS EX PARTE HÆRES ESTO. SI PRIMVS HÆRES NON ERIT, SECUNDVS HÆRES ESTO, TERTIVS EX ALIA PARTE DIMIDIA HÆRES ESTO. SI NON ERIT, QVARTVS HÆRES ESTO: primus & tertius

De bonorum possessione secundum tabulas. 492

tertius priores ad bonorum possessionem inuitantur. Si quis ita instituerit hæredes, VTER EX FRATRIBVS MEIS SEIAM VXOREM DVXERIT, EX DODRANTE MIHI HÆRES ESTO: VTER NON DVXERIT, EX QVADRANTE HÆRES ESTO: si quidem mortua fuerit Seia, æquas partes habituros hæres constat. Quòd si ab altero vxor ducta fuerit, dodrantem & quadratẽ eis competere: bonorum autem possessionem, antequam existat conditio, neutrum petere. Si consulto sit inductum nomen hæredis, indubitanter probatur, bonorum possessionem expetere cum non possit: quemadmodum nec potest, qui hæres scriptus est, non consulto testatore. Nã pro non scripto est, quem scribi noluit.

¶ Si substitutus præfertur coniuncto, conditione cessante coniunctus admittitur, *Bar.*

Si duo sint hæredes instituti Primus & Secundus, & Secundo Tertius substitutus: omittente Secundo bonorum possessionem, Tertius succedit. Quòd si Tertius noluerit hæreditatem adire, vel bonorum possessionem accipere: recidit bonorum possessio ad Primũ. nec erit necesse petere bonorũ possessionẽ, sed ipso iure ei adcreset. hæredi enim scripto sicut portio hæreditatis, ita & bonorum possessio adcreset.

Si seruus hæres scriptus sit, ei domino defertur bonorum possessio, ad quem hæreditas pertinebit. Ambulat enim cum domino bonorum possessio. Quare si mortis tempore Stichus hæres institutus seruus fuit Sempronius, nec Sempronius eum iussit adire, sed vel decessit, vel etiam eum alienauit, & cepit esse Septicius: iuenit, ut si Septicius eum iusserit, Septicio deferatur bonorum possessio. ad hunc enim hæreditas pertinet. Vnde si per multos dominos transferat seruus, tres forte vel plures: nouissimo dabimus bonorum possessionem.

III. PAVLVS.

Verũ est, omnem posthumum, qui moriente testatore in vtero fuerit, si nat⁹ sit, bonorũ possessionẽ petere posse.

III. VLPIANVS.

¶ Hæres appellatio & ad nouam chartam refertur, & ad delictum. Proinde & si in opistographo quis testatus sit, hinc peti potest bonorum possessio.

V. IDEM.

qq iij Si sub

† Pulchre in hunc locum Alex. ab Alex. lib. 2. Genia. die. ca. 30.

Digestorum lib. XXXVII.

SI sub conditione hæres institutus quis sit, & accepta bonorum possessione secundum tabulas, cōditio defecerit: interdum evenit, ut res possessori concedenda sit: ut puta si filius emancipatus sit sub conditione hæres institutus. nā cū defecerit cōditio, attamen secundum tabulas bonorum possessionem eum accipere, Iulianus scribit. Sed & si is fuerit, qui ab intestato bonorum possessor futurus esset, tuendum esse scripsit. & hoc iure utimur. Videndum, an legata ab eis debeantur? Et filius quidem quasi contra tabulas bonorum possessione accepta, rem habere videtur: ceteri vero quasi ab intestato. & ideo filius liberis parentibusque legata relicta solis prestare cogetur: ceteris non. Planē ei, cui ab intestato fideicommissum relictu est, erit præstandū: quasi videatur hoc ipso fraudatus, quod ex testamento petita sit bonorum possessio.

VI. IDEM.

Hidemum sub conditione hæredes instituti, bonorum possessionem secundum tabulas etiam pendente conditione necdum impleta petere possunt, qui utiliter sunt instituti. Quod si inutiliter quis sit institutus, nec ad bonorum possessionem inutilis institutio proficit.

Ad aliquem actum comprehendendum sufficiunt ea, quæ necessaria sunt, licet ea quæ necessaria non erant, essent adhibita, & non compareant.

VII. IULIANVS.

Cum tabulæ testamenti plurium signis signatæ sunt, & quedam ex his non comparent, septem tamen signa manent: sufficit ad bonorum possessionem dandam, septem testamenti signa comparere, licet non omnium, qui signauerunt, signa mancant.

VIII. IDEM.

Si ita scriptum sit, SEMPRONIUS EX PARTE DIMIDIA HÆRES ESTO. TITIVS SI NAVIS EX ASIA VENERIT, EX PARTE TERTIA HÆRES ESTO. IDEM TITIVS SI NAVIS EX ASIA NON VENERIT, EX PARTE SEXTA HÆRES ESTO: Titius non ex duabus partibus hæres scriptus, sed ipse sibi substitutus intelligi debet: idēque non ex maiore parte, quā tertia, scriptus videtur. Secundum hanc rationem (cū sextans vacuum relinquatur)

De bonorum possessione secundum tabulas. 493

quatur) bonorum possessionem Titius accipiet non solum tertie partis, sed quoque eius, quæ ex sextante eidem adcrevit. Qui filio impuberi substituitur ita, SI FILIVS MEVS MORIETVR PRIVS, QVAM IN TVTELAM VENIAT, TUNC TITIVS MIHI HÆRES EST: sicut hæreditatem vendicat perinde, ac si verbum hoc MIHI adiectum non esset: ita bonorum eius quoque possessionem accipere potest. Sed & cū in prænomine, & cognomine erratum est: is, ad quem hæreditas pertinet, etiam bonorum possessionem accipiet. Is autem, cuius nomen in testamento voluntate testatoris perductum est: sicut ad adeundam hæreditatem, ita ad petendam bonorum possessionem scriptus non intelligitur, quāvis nomen eius legatur. Quidam testamentum in tabulis sibi fecit, filio autem impuberi per nuncupationem substituit. Respondit sententiam Prætoris in danda bonorum possessione eam esse, ut separatim patris, separatim filij hæredes æstimari debeant. Nam quemadmodum scripto hærede filio separatim ab hæredibus patris, ita nuncupato potest videri separatim à scriptis patris hæredibus bonorum possessio dari.

IX. POMPONIVS.

Vt bonorum possessio secundum pupillares tabulas admitti possit, requiritur, ut patris testamentum signatum sit, licet secundæ tabulæ resignatæ proferantur.

X. PAVLVS.

Si servus sub conditione hæres institutus sit: an bonorum possessionem accipere possit, dubitatur. Et Scævola noster probat posse.

XI. PAPINIANVS.

QVI EX LIBERIS MEIS IMPVBES SVPREMVVS MORIETVR, EI TITIVS HÆRES ESTO. Ambobus peregre defunctis, si substitutus ignoret, uter novissimus decesserit: admittenda est Iuliani sententia, qui propter incertum conditionis, etiam prioris posse peti bonorum possessionem respondit. Filius hæres institutus, post mortem patris ab hostibus rediit. Bonorum possessionem accipiet, & anni tempus, à quo rediit, ei computabitur.

Testamentum eius, qui se dedit arrogandum, irritatur nisi postquam

Digestorum lib. XXXVII.

postquam factus fuerit sui iuris, nona voluntate approbetur. Item testamentum primum tollitur per secundum, nisi secundum postea incidatur, ut primum confirmetur quia tunc primum ad excipiendum tantum valebit. Bartolus.

Testamento facto Titius adrogandū se præbuit, ac postea sui iuris effectus vita decessit. Scriptus hæres, si possessionem petat, exceptione doli mali summovebitur: quia dando se adrogandum testator, cum capite fortunas quoque suas in familiam & domum alienam transfert. Planè si sui iuris effectus, codicillis aut aliis literis eodem testamento se mori velle declaraverit: voluntas, quæ defecerat, recenti iudicio rediisse intelligitur: non secus, ac si quis aliud testamentum fecisset, ac supremas tabulas incidisset, ut priores supremas relinqueret. Nec putaverit quisquā nuda voluntate constitui testamentum. Non enim de iure testamenti maxime quaeritur, sed viribus exceptionis: quæ in hoc iudicio, quamvis actori opponatur, ex persona tamen eius, qui opponit, æstimatur.

Ad hoc ut hæres possit hanc bonorum possessionem agnoscere, requiritur quod ipse certus sit demonstratus in testamento, & quod certa portio sibi deferatur, alias fecus. Bartolus.

XII. PAULVS.

VT scriptus hæres agnoscere possit bonorum possessionem: exigendum puto, ut & demonstratus sit propria demonstratione, & portio adscripta ei inueniri possit, licet sine parte institutus sit. Nam qui sine parte hæres institutus est, vacantem portionem, vel alium assẽm occupat. Quod si ita hæres scriptus sit, ut interdum excludatur testamento, eo quod non inueniatur portio, ex qua institutus est: nec bonorum possessionem petere potest. Id euenit, si quis ita hæredem instituat, **TITIVS QVANTA EX PARTE PRIORE TESTAMENTO EVM HÆREDEM SCRIPTVM HABEO, HÆRES ESTO:** vel, **QVANTA EX PARTE CODICILLIS SCRIPTVM EVM HABEO, HÆRES ESTO:** si scriptus non inueniatur. Quod si ita scripsero: **TITIVS, SI EVM PRIORE TESTAMENTO EX SEMISSE SCRIPTVM HÆREDEM HABEO: vel si EVM CODICILLIS EX SEMISSE HÆREDEM SCRI-**
PSERO

Si à parente quis manumissus fuerit. 494

PSERO, EX SEMISSE HÆRES ESTO: tunc accipiet bonorum possessionem quasi sub conditione hæres scriptus.

Si à parente quis manumissus fuerit.

Titulus. XII.

Sicut patronus præteritus vocatur ad contra tabulas, ita pater præteritus a filio emancipato: quod æquissimum est.

I. VLPIANVS.

Emancipatus à parente in ea causa est, ut in contra tabulas bonorum possessione liberti patiatur exitum. Quod æquissimum Prætori visum est: quia à parente beneficium habuit bonorum querendorū: quippe si filius familiaris esset, quodcumque sibi acquireret, eius emolumentum patri acquireret. & ideo itum est in hoc, ut parens exemplo patroni ad contra tabulas bonorum possessionem admittatur. Enumeratur igitur edicto personæ manumissorum, sic: **IN EO, QVI A PATRE, AVOVE PATERNO, PROAVOVE PATERNI AVI PATRE. Nepos ab avo** manumissus dedit se adrogandum patri suo. Sine manens in potestate patris decesserit, sine manumissus diem suū obeat, solus admittetur avus ad eius successionem ex interpretatione edicti, quia perinde desert Prætor bonorū possessionem, atque si ex servitute manumissus esset. Porro si hoc esset, aut non esset adrogatus, quia adrogatio liberti admittenda non est: aut si obrepisset, patroni tamen nihilominus ius integrum maneret. Si parens vel accepit pecuniam, ut emanciparet, vel postea viuus in eum filius, quantum satis est, contulit, ne iudicia eius inquietaret: exceptione doli repellitur. Est & alius casus, quo bonorum possessionem contra tabulas parens non accipit: si forte filius militare cœperit. Nam diuus Pius rescripsit, patrem ad cōtra tabulas bonorum possessionem venire non posse. Liberos autem manumissoris non venire ad contra tabulas bonorum possessionem si hij, constar: quannus patroni veniant. Patrem autem accepta contra tabulas bonorum possessione, & ius antiquum, quod & sine manumissione habebat, posse sibi defendere, Iulianus scripsit. nec enim nocere debet ei, quod iura patronatus habebat,

Digestorum lib. XXXVII.

habebat, cum sit & pater.

II. CAIVS.

Non vsque adeo exequandus est patrono parens, ut etiam Fauiana aut Caluissiana actio ei detur: quia iniquum est, ingenuis hominibus non esse liberam rerum suarum alienationem.

¶ Si filius emancipatus instituit turpes personas, pater petit insolendum contra tabulas: alias usque ad legitimam portionem.

III. PAVLVS.

Paconius ait: si turpes personas (veluti meretricem) a parente manumissus heredes fecisset, totorum bonorum contra tabulas possessio parenti datur: aut constitutę partis, si non turpis hæres esset institutus.

¶ Si emancipatus filius pręterit patrem suum: indubitanter pater pręteritis vocatur ad contra tabulas, & non pręstat legata.

Si filius emancipatus testamento suo patrem suum pręterierit, siue heredem instituerit: fideicommissa non cogitur pater pręstare ex sua parte, quę ei debet, etiam si adierit hereditatem. Sed & si filia vel neptis manumissa sit, & pater vel auus pręteritis petat bonorum possessionem: cadę, quę & in filio, dicenda sunt.

IIII. MARCELLVS.

Patri, qui filium emancipauit, de his, quę libertatis causa imposita fuerant, Prętor nihil edicit: & ideo frustra pater operas stipulabitur de filio.

V. PAPINIANVS.

Diuis Traianus filium, quem pater malę contra pietatem afficiebat, ꝑcoegit emancipare. quo postea defuncto, pater ut inanimissor bonorum possessionem sibi competere dicebat: sed cōsilio Neratij Pręci & Aristonis ei propter necessitatem soluendę pietatis denegata est.

De bonorum possessione ex testamento militis.

Titulus. XIII.

¶ Hue pti met gra- uissimus loc⁹ apud Ci. in ora. p. Cluentio aduersus Sallustium & matrem.

de materia

in fac. l. f. milites & privati existentes in acie belli, possunt testari quomodo uideri debet. Et do nolunt tam in terra quam in mari, nartolus.

Rubianum

2. p. Rubianum

in penultimog 20.

Et ad hoc in p. compellit pater filium in materia pater enumerat p. in d. p. quod dicitur pater pater datus solutus institutus.

II. VIPIANVS.

Non

De bon. posses. ex test. milit. & De iure patro. 495

Non dubium est, quin debeant voluntates ratę esse eorum, qui in hostico suprema iudicia sua, quoquo modo ordinassent, ibidemque diem suum obiissent. Quancum enim distet conditio militum ab his personis, quas constitutiones principales separant: tamen qui in procinctu versantur, cum eadem pericula experiantur, iura quoque eadem meritō sibi vendicant. Omnes igitur omnino, qui eius sunt cōditionis, ut iure militari testari non possint: si in hostico deprehendantur, & illie decedant: quo modo velint, & quo modo possint, testabuntur: siue Pręles quis sit provincię, siue legatus, siue quis alius, qui iure militari testari non potest. Item narchos & trierarchos classium iure militari posse testari, nulla dubitatio est. In classibus omnes remiges & nautę milites sunt. Itę milites vigiles sunt: & iure militari eos testari posse, nulla dubitatio est. Si quis militum ex alio numero translatus sit in alium: quauis & hinc sit exemptus, & illō nondum peruenerit: tamen poterit iure militari testari. Est enim miles, quauis in numeris non sit.

† De iure patronatus.

Titu. XIII.

I. VIPIANVS lib. ix. de officio Proconsulis.

Patronorum querelas aduersus liberos Pręfides audire, & non translative exequi debent: cum si ingratus libertus sit, nō impune eum ferre oportet: sed si quidem inofficiosus patrono, patronę, liberisve eorum sit: tantummodō castigari eum sub comminatione aliqua seueritatis non defutura, si rursum causam querelę prębuerit: & dimitti oportet. Enimvero si cōtumeliam fecit, aut conuiuium eis dixit: etiam in exilium temporale dari debet. quod si manus intulit, in metallum dandus erit. Idem erit, & si calumniam aliquam eis instruxit, vel delatorem subordinauit, vel quā causam aduersus eos tentauit.

II. IDEM.

Libertini homines negotiatione licita prohiberi a patronis non debent.

III. MARTIANVS.

Si quis tutor datus, cum sibi legata esset ancilla, & rogatus eam

† De iure patrono. rō in libertos vide quę de antiquis & variis legib⁹ refert Alex. ab Alex. lib. Genia. die. 3. cap. 20.

Digestorum lib. XXXVII.

ius eam manumittere, manumiserit agnito legato, & à tute-
la pupilli se excusauerit: diui Seuerus & Antoninus rescripse-
runt, hunc esse quidem patronum, sed omni commodò pa-
tronatus carere.

¶ Si pater damnatur crimine perduellionis, liberi eius nihilominus
retinent iura libertorum.

IIII. IDEM.

Iura libertorum paternorum liberis, cum pater eorum erat
perduellionis damnatus, salua esse, diui Seuerus & Antoni-
nus benignissime rescripserunt: sicut ex alia causa punitorum
liberis iura libertorum salua sunt. †

V. IDEM.

Diuius Claudius libertum, qui probatus fuerat patrono
delatores submisit, qui de statu eius facerent ei qua-
estione: seruum patroni esse iussit. Imperatoris nostri re-
scripto cauetur, vt si patronus libertum suum non aluerit, ius
patroni perdat.

VI. PAULVS.

A Digere iureiurando, ne nubar liberta vel liberos tollat,
intelligitur etiam is, qui libertum iurare patitur. Sed si
ignorante eo suus filius adegerit, stipulatusve fuerit: nihil ei
nocebit. Certè si iussu patroni is, qui in potestate est, idem fe-
cerit: dicendum est, cum hac lege teneri. Qui stipulatus est
centum operas, aut in singulas aureos quinos dati: non vide-
tur contra legem stipulatus: quia in potestate liberti est ope-
ras dare. Quauis nulla persona lege excipiat: tamen in-
telligendum est, de his legem sentire, qui liberos tollere pos-
sunt. Itaque si castratum libertum iureiurando quis adegerit:
dicendum est, non puniri patronum hac lege. Si patronus
libertam iureiurando adegerit, vt sibi nuberet: si quidem du-
cturus eam adegerit, nihil contra legem fecisse videbitur. Si ve-
rò non ducturus, propter hoc solum adegerit, ne alij nube-
ret, fraudem legi factam Iulianus ait: & perinde patronum
teneri, ac si coegisset iurare libertam non nupturam. Lege
Iulia de maritandis ordinibus remittitur iussuradum, quod
liberto in hoc oppositum est, ne uxorem duceret, libertave,
ne nuberet, si modo nuptias contrahere rectè velint.

VII. MODESTINVS.

Diuius Vespasianus decreuit, vt si qua hac lege venierit,
ne pro-

† Vide in
hunc lo-
cum quæ
de Marco
Antoni-
no refert
Vulcatius
Gallicanus
in Auidio
Cassio.

De iure patronatus.

496

ne prostitueretur: & si prostituta esset, vt esset libera: si postea
ab emptore alij sine conditione veniet: ex lege venditionis
liberam esse, & libertam prioris venditoris. Mandatis im-
peratorum cauetur, vt etiam in prouinciis Præsides de quere-
lis patronorum ius dicentes, secundum delictum admissum
libertis pœnas irrogent. Interdum illæ pœnæ à liberto in-
grato exiguntur: vel pars bonorum eius auferitur, & patrono
datur: vel fustibus cœditur, & ita absoluitur.

VIII. IDEM.

Seruum à filio familiæ milite manumissum diuus Adria-
nus rescripsit, militem libertum suum facere, non patris.
Seruus non manumissus libertatem consequitur is, qui ea
lege distractus est, vt manumittatur intra tempus: quod su-
perueniens, licet non manumittatur, facit tamen libertum
emptoris.

IX. IDEM.

Illij hereditate paterna se abstinentes, ius, quod in liber-
tis paternis habent, non amittunt. Idem in emancipato.
Vt in bonis liberti locum quidem non habeant, lege ex-
cipiuntur rei capitalis dānatus, si restitutus non est: si index,
cuius flagitij sit fueritve: vel maior annis viginti quinq; cum
esset, capitis accusauerit libertum paternum.

X. TERENCEVS.

¶ Vm † patronū, qui capitis libertum accusasset, excludi
à bonorum possessione contra tabulas placuit. Labeo
existimabat capitis accusationem eam esse, cui pœna mors
aut exilium esset. Qui nomen detulit, accusasse intelligen-
dus est: nisi abolitionem petat. Idque etiam Proculo placui-
se Seruius refert.

XI. VLPIANVS.

Is autem nec ad legitimam hereditatem, quæ ex lege, duo-
decim Tabularum deferretur, admittitur.

XII. MODESTINVS.

Caius Seius decedens testamento ordinato, inter filios
suos & Iulium libertum suum, quasi & ipsum filium ex
parte heredem nominauit. Quæro, an huiusmodi scriptura
possit liberto statum conditionis mutare? Modestinus respō-
dit, statum mutare non posse.

XIII.

† Huc spe-
ctat caput
quoddam
legis duo-
decim ta-
bu. de quo
Alex. ab
Alex. lib.
6. Genial.
dierū cap.
6.

Digestorum lib. XXXVII.

XIII. IDEM.

Filius familiæ seruum peculiarem manumittere non potest: iussu tamen patris manumittere potest, qui manu-
missus libertus sit patris.

XIII. ULPIANVS.

Si iurauero me patronum esse: dicendum est, non esse me
(quantum ad successionem) patronum: quia iusiurandum
patronum non facit: aliter atque si patronum esse pronun-
tium sit, tunc enim sententiæ stabitur.

XV. PAVLVS.

Qui contra legem Acliam Sentiam ad iusiurandum
libertum adegit: nihil iuris habet, nec ipse, nec libe-
ri eius.

Alienatio facta in fraudem legis ipso iure non ualet: facta autem
in fraudem hominis ualet: sed per reuocatoriam rescinditur, nãr.

XVI. ULPIANVS.

Si libertus minorem se centenatio in fraudem legis fecit:
ipso iure non ualet id, quod factum est. & ideo quasi in
centenarij liberti bonis locum habebit patronus. Quicquid
igitur quaquā ratione alienauit: ea alienatio nullius momē-
ti est. Planē si qua alienauerit in fraudem patroni, adhuc ta-
men post alienationem maior centenatio remaneat: alie-
natio quidem vires habebit, veruntamen per Fauinianam &
Caluissianam actionem reuocabuntur ea, quæ per fraudem
sunt alienata, & ita Iulianus sæpius scripsit: eosque iure
utimur. Diuersitatis autem ea ratio est, quia quoties in frau-
dem legis sit alienatio, nõ ualet quod factum est. In fraudem
autem sit, cum quis se minorem centenatio facit ad hoc, ut
legis præceptum euertat. At cum alienatione facta nihilomi-
nus centenarius est: non videtur in fraudem legis factum, sed
tantum in fraudem patroni: ideoque Fauiano & Caluissiano
iudicio reuocabitur id, quod alienatum est. Si quis plures
res simul alienando, minorem se centenatio fecerit: quatuor vna
omniū partium reuocata maior centenatio efficitur: utrum
reuocamus omnes, an pro rata ex singulis, ut ex singulis cen-
tenarium eum faciamus? Magisque est, ut omnium rerum a-
lienatio facta, nullius momenti sit. Si quis planē nõ simul
alienauerit, sed quasdam res antea, quasdam postea: alienatio
earum rerum, quæ postea alienatæ sunt, ipso iure non reuo-
cabitur,

De iure patronatus.

497

cabitur, sed prior in posterioribus Fauianæ & Caluissianæ
locus erit.

Uelutiam autem vel patris non nocet nepoti, vel filio in iure libertor-
um. Bartolus.

XVII. IDEM.

Dui fratres in hæc verba rescripserunt: Comperimus à
peritioribus dubitatum aliquando, an nepos contra
tabulas auiti liberti bonorum possessionem petere possit, si
eum libertum pater patris cum annorum vigintiquinque ef-
ficeret, capitis accusasset. & Proculus sanè nõ leuem iuris autho-
rem in hac opinione fuisse, ut nepoti in huiusmodi causa nõ
putaret dandam bonorum possessionem, cuius sententiā nos
quoque secuti sumus, cum rescriberemus ad libellum Cepi-
diæ Longinæ, sed & Volusius Mærianus amicus noster, ut &
iuris ciuilibus præter veterem & bene fundatam peritiam an-
xiè diligens, religione rescripti nostri ductus est, ut corā no-
bis adfirmauerit, non arbitratum se aliter respondere debe-
re. Sed quum & ipso Mæriano, & aliis amicis nostris iurispe-
ritis adhibitis, plenius tractarem: magis visum est, nepotē
neq; verbis, neque sententiā legis, aut edicti Prætoris ex per-
sona, vel nota patris sui excludi à bonis auiti liberti: pluriū
etiam iuris authorum, sed & Saluij Iuliani amici nostri cla-
rissimi viri hanc sententiā fuisse. Item quæsitum est, si pa-
troni filius capitis accusauerit libertum: an hoc noceat libe-
ris ipsius? Et Proculus quidem in hac fuit opinione, notā ad-
spersionem patroni filio, liberis eius nocere: Iulianus autem ne-
gauit. Sed hic idem quod Iulianus, erit dicendum.

XVIII. SCAEVOLA.

Quæro, an liberus prohiberi possit à patrono in ea-
dem colonia, in qua ipse negociatur, idem genus ne-
gocij exercere? Scæuola respondit, non posse prohiberi.

XIX. PAVLVS.

Ingratus libertus est, & qui patrono obsequiū nõ præstat
vel res eius, filiorumve tutelam administrare detrectat.

XX. IDEM.

Sicut testamento factio decedente libertor, potestas datur
patrono, vel libertatis causa imposita petere, vel partis
bonorum possessionem: ita & cum intestato decesserit, earū
rerum ei electio manet.

ff. Infor.

XXI.

Digestorum lib. XXXVII.

XXI. TERENTIUS.

Sive libertus, siue patronus deportetur, & post restitutus: amissi patronatus, & petendæ contra tabulas bonorum possessionis ius recipitur: quod ius seruatur, & si in metallū patronus, vel libertus damnatus restituitur. Excluditur contra tabulas bonorum possessione patronus, & si ex vicia heres instituitur: & id, quod deest ad supplendam debitam portionem, per seruum iudicio liberti sine conditione & dilatione ei in hereditate vel legato siue fideicommissio dari potest. Ex duobus patronis vnus ex debita parte heres institutus sine conditione & dilatione, contra tabulas bonorum possessionem petere non poterit: licet si minor ei portio esset relicta, & contra tabulas bonorum possessionem petisset: alia etiam portio ei adcrefcere potuisset. Naturales liberi liberti exheredati facti, alio ex parte hærede instituto, si per seruum ex alia parte parenti successerint, obiciuntur patrono. Liberti filius heres institutus, si bona repudiauerit, patronum non excludit.

XXII. CAIVS.

Satis constat, etiam si in potestate sit parentis filius patroni: nihilominus legitimo iure ad eum pertinere hereditatem.

XXIII. TRIPHONIVS.

Si filius patris necem inultam reliquerit, quam seruus deprexit, & meruit libertatem: dixi, non habendum pro patroni filio, quia indignus est. Cum ex falsis codicillis, qui veri aliquo tempore crediti sunt, heres ignorans, quasi ex fideicommissio libertatem seruis præstitisset: rescriptum est à diuo Adriano, liberos quidem eos esse, sed æstimationem sui præstare debere. Et hos liberos manumissoris esse, recte probatur: quia saluum est etiam in his libertis ius patroni.

Index: appellationis potest pro parte sententiam confirmare, pro parte nullam pronuntiare, uari.

XXIII. PAVLVS.

Camelia Pia ab Hermogene appellauerat, quod diceret iudicem de diuidenda hereditate inter se & cohæredem non tantum res, sed etiam liberos diuississe: nullo enim iure id eum

De obsequiis à liberis & libertis parent. &c. 498

id eum fecisse. Placuit nullam esse libertorum diuisionem: alimentorum autem diuisionem à iudice inter cohæredes factam, eodem modo ratam esse.

De obsequiis à liberis & libertis parentibus & patronis præstandis. Titulus. XV.

I. PAVLVS.

Etiam militibus pietatis ratio in parentes constare debet. Quare si filius miles in patrem aliqua commisit, pro modo delicti puniendus est. Et inter collibertos matrem & filium pietatis ratio secundum naturam salua esse debet. Si filius patrem aut matrem, quos venerari oportet, contumeliis afficit, vel impias manus eis infert: præfectus urbi delictum ad publicam pietatem pertinens, pro modo eius vindicet. Indignus militia iudicandus est, qui patrem & matrem, quibus se educatum dixerit, maleficio appellauerit.

II. PAVLVS.

Honori parentum ac patronorum tribuendum est, ut quannis per procuratorem iudicium accipiant: nec actio de dolo, aut iniuriarum in eos detur. Licet enim verbis edicti non habeantur infames ita condemnati: re tamen ipsa & opinione hominum non effugiunt infamie notam. Interdictum quoque Vnde vi, non aduersus eos reddendum.

III. MARCELLVS.

Alius puerum emit, quem post multos annos venire iussit. postea exoratus accepto eius precio cum manumissit, quero, an eum filius & heres manumissoris ut ingratum accusare possit? Respondit, posse: si nihil aliud esset impedimento. Nam plurimum interesse, à suo seruo quis, vel etiam ab amico eius acceptis nummis dederit libertatē: an ab eo seruo, qui cum esset alienus, in fidem eius deuenit. Etenim ille etiam si non gratuitum beneficium, tamen præstitit: ut si iste nihil

Digestorum lib. XXXVII.

iste nihil amplius, quam operam suam accommodare vide-
ri potest.

IIII. MARTIANVS.

Per procuratorem ingranum libertum posse argui, diui
Seuerus & Antoninus rescripserunt.

V. VLPIANVS.

Parens, patronus, patrona, liberive, aut parentes patroni,
patronave: neq; si ob negocium faciendum, vel nō fa-
ciendum pecuniam accepisse dicatur: in factum actione te-
nentur: sed nec famose actiones aduersus eos dantur, nec hæ
quidem, quæ doli vel fraudis habent mentionem.

VI. PAVLVS.

Nec serui corrupti agitur.

VII. VLPIANVS.

Licet famose non sint, & in quantum facere possunt, dā-
nantur: nec exceptiones doli, vel vis metusve causa, vel
interdictum, Vnde vi, vel quod vi patiuntur: nec deferentes
iurisdicendum de calumnia iurant: nec non & si ventris nomi-
ne in possessionem calumnie causa missa dicatur patrona,
libertus hoc dicens non audietur: quia de calumnia patroni
queri non debet. his enim personis etiam in cæteris partib;
edicti honor habetur. Honor autem his personis habebitur
ipsis, non etiam interuentoribus eorum, & si forte ipsi pro
aliis interueniant, honor habebitur.

VIII. PAVLVS.

Hæres liberti omnia iura extranei hominis integra ad
uersus patronum defuncti habet.

IX. IDEM.

Liberto & filio semper honesta & sancta persona patris
ac patroni videri debet.

X. TRIPHONINVS.

Nullum ius libertatis causa impositorum habet pater in
emancipato filio: quia nihil imponi liberis solet. Nec
quisquam dixerit: iureiurando obligari filium patri manu-
missori, vt libertum patrono. Nam pietatem liberi paren-
tibus, non operas debent.

XI. PAPINIANVS.

Liberta ingrata nō est, q; arte sua contra patronæ volun-
tatem vititur.

Digestorum

Digestorum seu pandectarum
Liber XXXVIII.

De operis libertorum. Titulus. I.

L. PAVLVS lib. singulari de variis actionibus.

PERAS SVNT DIUR-
num officium.

II. VLPIANVS.

Hoc edictū Prætor pro-
curatoris libertatis causa impo-
sitorum. Animaduertit enim
libertatis causa impositorum
præstatione ultra modū ex-
creuisse, vt premeret atq; one-
raret libertinas psonas. Ini-
tio igitur Prætor pollicetur

se iudicium operarum daturum in libertos & liberas.

Stipulatus operas ad certum diem, non potest ante diem petere
sed debens operas non potest soluere partem operarum.

III. POMPONIVS.

Operas stipulatus, ante peractum diem operam eius dici
petere nō potest: nec pars opere per horas solui potest,
quia id est officij diurni. itaq; nec ei liberto, qui sex horis dū-
taxat antemeridianis præsto fuisset, liberatio eius dici con-
tingit.

III. IDEM.

Aduobus manumissis vtrique operas promiserat. Alte-
ro ex his mortuo, nihil est, quare non filio eius (quis
superstite altero) operarum detur petitio: nec hoc quicquam
commune habet cum hæreditate, aut bonorum possessione.
Perinde enim opera à libertis ac pecunia credita petitur.
Hæc ita Aristo scripsit: cuius sententiam puto veram. Nam
etiam præteritarum operarum actionem dari hæredi ex-
traneo sine metu exceptionis placet. Dabitur igitur & viuo
altero patrono.

V. VLPIANVS.

Si quis operas sit stipulatus sibi, liberisq; suis: etiam ad
postumos peruenit stipulatio.

rr iij vi.

Digestorum lib. XXXVIII.

VI. IDEM.

Fabriles operæ cæteræque, quæ quasi in pecuniæ præstatione consistunt, ad heredem transeunt, officiales verò non transeunt.

VII. IDEM.

Vt iurisiurandi obligatio contrahatur, liberum esse oportet, qui iuret, & libertatis causa iurare. Planè queritur, si quis liberto suo legauerit, si filio suo iurauerit, se decem operarum nomine præstaturum: an obligetur iure iurando? Et lubentius Celsus obligari cum aiti paruique referre, quam ob causam de operis libertus iurauerit. & ego Celsus adqueisco. Iurare autem debet post manumissionem, ut obligetur: & siue statim, siue post tempus iurauerit, obligatur. Iurare autem debet, operas, donum, munus se præstaturum, operas qualescunque, quæ modo probè iure licito imponuntur. Rescriptum est à diuo Adriano, & deinceps cessare operarum persecutionem aduersus eum, qui ex causa fideicommissi ad libertatem perductus est. Dabitur & in impuberem, cum adoleuerit, operarum actio: sed interdum, & quædiu impubes est. Nam huius quoque est ministerium, si forte vel librarius, vel nomenclator, vel calculator sit, vel histrio, vel alterius voluptatis artifex. Si liberi patroni ex inæqualibus partibus essent instituti: utrum pro parte dimidia, an pro hereditariis habeant operarum actionem? Et putato verius, liberos pro æqualibus partibus habituros actionem.

Parui autè refert, in potestate fuerint liberi, an verò emancipati. Sed si in adoptionem datum heredem scripserit patronus: magis est, ut operæ ei debeantur. Nec patronæ liberi summouentur ab operarum petitione.

VIII. POMPONIVS.

Si quando duobus patronis iurauerit libertus operas se datum: Labeoni placet, & deberi, & peti posse partem operæ: cum semper præterita opera, quæ iam dari non possit, petatur: quod contingit, si vel ipsis patronis iuretur, vel promittatur, vel communi seruo eorum, vel complures heredes vni patrono existant. Pro liberto iurante fideiubere quævis posse placet.

IX. VLPIANVS.

Operæ in rerum natura non sunt: sed officiales quidem future,

De operis libertorum.

500

future, nec cuiquam alij deberi possunt, quam patrono: cum proprietates earum & in edentis persona, & in eius, cui eduntur, consistat. Fabriles autem aliæque eius generis sunt, ut à quocunque quicunque solui possint. Sanè enim si in artificio sint, iubente patrono & alij edi possunt.

X. POMPONIVS.

Seruus patroni à liberto malè ita stipulatur, OPERAS MIHI DARE SPONDES? Itaque PATRONO DARI, stipulandum est. Libertus operarum nomine ita iurando, PATRONO AUT LUCIO TITIO, solvere Lucio Titio non potest, ut à patrono liberetur.

XI. IULIANVS.

Nihil autem interest, extraneus sit Lucius Titius, an filius.

XII. POMPONIVS.

Quia aliæ operæ erunt, quæ Lucio Titio dantur. Sed si libertatis causa pecuniam promittat libertus: agere ti patrono aut Lucio Titio, omnimodò adiectio Titij valet.

XIII. VLPIANVS.

Si quis hac lege emptus sit, ut manumittatur, & ex constitutione diui Marci peruenierit ad libertatē, operæ ei impositæ nullum effectum habebunt. Sed nec is, cui bona addita sunt ex constitutione diui Marci libertatum conservandorum causa poterit operas petere: neque ab his, qui directas, neque ab his, qui fideicommissas libertates acceperunt: quantum fideicommissas qui acceperunt, ipsius liberti efficiantur. Non enim sic fiunt liberti, ut sunt proprii, quos nulla necessitate cogente manumissimus. Indicium de operis tunc locum habet, cum operæ præterierint. Præterire autem non possunt antè, quam incipiat cedere: & incipit postea, quam fuerint iudicæ. Etiam si vxorē habeat libertus, non prohibetur patronus operas exigere. Si impubes sit patronus, voluntate eius non videtur liberta nupta, nisi tutoris auctoritas voluntati accesserit. Rati quoque habitio patrono obest in nuptiis libertæ.

XIII. TERENCEIVS.

Planè cum nupta esse desierit: operas peti posse, omnes consentiunt.

XV. VLPIANVS.

et liij

Libert.

Digestorum lib. XXVIII.

Libertus, qui post indictionem operarum valetudine impeditur, quò minus operas præstet: nò tenetur: nec enim potest videri per eum stare, quò minus operas præstet. Et neque promitti, neque solui, nec deberi, nec peti pro parte poterit opera. Ideò Papinianus subicit. Si non vna, sed plures operæ sint, & plures hæredes existant patrono, qui operas stipulatus est: verum est, obligationem operarum numero diuidi. Denique Celsus libro duodecimo scribit, si communis libertus patronis duobus operas mille daturum se iurauerit, aut communi eorum seruo promiserit: quinquagenas potius deberi, quàm singularum operarum dimidias.

XVI. PAVLVS.

Eius artificij, quod post manumissionem didicerat libertus, operas debet præstare: si hæ sint, quæ quandoque honestæ & sine periculo vitæ præstantur: nec semper hæc, quæ manumissionis tempore præstari debuerint. Sed si turpes operas postea exercere coeperit, præstare debet eas, quas manumissionis tempore præstabat. Tales patrono operæ dantur, quales ex ætate, dignitate, valetudine, necessitate, proposito, cæterisque eiusdem generis in vitæque persona æstimari debent.

XVII. IDEM.

Nec audiendus est patronus, si poscat operas, quas vel ætas recuset, vel infirmitas corporis non patiat, vel quibus institutum, vel propositum vitæ minuatur.

XVIII. IDEM.

Suo victu vestitque operas præstare debere libertum, Sabini ad edictum Prætoris vrbani libro quinto scribit. Quod si alere se non possit, præstanda ei, à patrono esse alimenta.

XIX. CAIVS.

Aut certe ita exigenda sunt ab eo operæ, ut his quoque diebus, quibus operas edat, satis temporis ad quæstum faciendum, vnde alii possit, habeat.

XX. PAVLVS.

Quod nisi fiat, Prætorum ipsi patrono denegaturum operarum præstationem. Idque verum est: quia unusquisque, quod spondit, suo impendio dare debet, quandiu id, quod debet, in rerum natura est. Ex provincia libertum

Romam

De operis libertorum.

501

Romam debere venire ad reddendas operas, Proculus ait. Sed qui dies interea cesserint, dum Romam venit, patrono perire, dummodò patronus tanquam vir bonus ac diligens paterfamilias Romæ moretur, vel in prouinciam proficiscatur. Cæterum si vagari per orbem terrarum velit, non esse iniungendam necessitatem liberto ubique eum sequi.

XXI. IANOLENVS.

Operæ enim eo loco edi debent, ubi patronus moratur, sumptu scilicet & vectura patroni.

XXII. CAIVS.

Cum patronus operas stipulatus est: tunc scilicet committitur stipulatio, cum poposcerit, nec libertus præstiterit. Nec interest, adiecta sint hæc verba, CUM POPOSCERO, an non sint adiecta. Aliud enim est de operis, aliud de cæteris rebus. Cum enim operarum editio nihil aliud sit, quàm officij præstatio: absurdum est credere, alio die deberi officium, quàm quo is volet, cui præstandum est. Cum libertus promiserit patrono operas se daturum, neque adiecerit, liberisque eius constat liberis eius ita demum deberi, si patri hæredes extiterint. Hæredes autem extitisse liberos parenti, ita demum prodesse ad operarum petitionem, Iuliano placet: si non per alium hæredes extiterint. Itaque si quis exheredato emancipato filio seruum eius hæredem instituerit, & per eum seruum hæres extiterit filius: repelli eum ab operarum petitione debere perinde, ac repelleretur patronus, qui operas non imposuisset, vel quas imposuit, reuendidisset. In omnibus operis præcipue obseruandum est, ut temporis spatia, quæ ad curam corporis necessaria sunt, liberto relinquuntur.

XXIII. IULIANVS.

Hæc operæ, quas libertus promittit, multum distant à fabrilibus, vel pictoriis operis. Denique si libertus faber aut pictor fuerit, quâdiu id artificium exercere, has operas patrono præstare cogitur. Quare sicut fabriles operas quis potest sibi, aut Titio stipulari: ita patronus à liberto operas sibi, aut Sempronio rectè stipulatur: & libertus obligatione soluetur, si tales operas extraneo dederit, quales patrono præstando liberaretur. Si patroni plures consulto in diuersas regiones discesserint, & liberto simul operas indixerint: potest dici, diem operarum cedere, sed libertum non obliga-

ri: quia

Digestorum lib. XXXVIII.

ri: quia non per eum, sed per patronos stet, quod minus opere
datur, sicut accidit, cum egrotanti liberto opere indicitur.
Quod si diuersarum ciuitatum patroni sint, & in sua quisque
moretur: consentire debent in operis ab eo accipiendis. Du-
rum alioquin est, eum, qui se liberare potest decem diebus
operando, simul operis indicitis: si in accipiendis non consentiat,
compelli ad prestanda alteri quinque operarum aestimatione.

XXIII. IDEM.

Quoties certe species operarum in stipulationem de-
ducuntur, veluti pictorie, & fabriles: peti quidem non
possunt, nisi præteritis: quia et si non verbis, attamen re ipsa
inest obligationi tractus temporis: sicuti cum Ephesi dari sti-
pulamur, dies continetur. & ideo inutilis est hæc stipulatio,
OPERAS TVAS PICTORIAS CENTVM HO-
DIE DARE SPONDES? cedunt tamen operæ ex die
interpositæ stipulationis. Sed operæ, quas patronus à liber-
to postulat, confestim non cedunt: quia id actum inter eos
videtur, ne ante cederent, quam indicte fuissent: scilicet, quia
ex commodo patroni libertus operas edere debet. quod in
fabro vel pictore dici non conuenit.

XXV. IDEM.

Patronus, qui operas liberti sui locat, non statim intelli-
gendus est mercedem ab eo capere: sed hoc ex genere o-
perarum, ex persona patroni atque liberti colligi debet. Nam
si quis pantomimum vel archimimum libertum habeat, &
is mediocris patrimonij sit, ut non aliter operis eius uti pos-
sit, quam locauerit eas: exigere magis operas, quam merce-
dem capere existimandus est. Item plerumque medici ser-
uos eiusdem artis liberos perducunt: quorum operis perpe-
tuo uti non aliter possunt, quam ut eas locent. Ea & in ceteris
artificibus dici possunt. Sed qui operis sui liberti uti po-
test, & locando precium earum consequi malit: is existima-
ndus est mercedem ex operis liberti sui capere. Nonnunquam
autem ipsis libertis postulantiibus patroni operas locat: quo
facto precium magis operarum, quam mercedem capere exi-
stimandi sunt.

XXVI. ALFENVS.

* alias, li-
bertus.

Medicus* patronus, quod putaret si liberti sui medicinam
non faceret, multo plures implorantes se habiturum:
postula-

De operis libertorum.

502

postulabat, ut sequerentur se, neque opus facerent. Id ius est,
neque? Respondit: ius esse, dummodo liberas operas ab
his exigeret: hoc est, ut adquiescere eos meridiano tempore,
& valetudinis, & honestatis suæ rationem habere sineret. Itē
rogauit, si has operas liberti dare nolint, quanti oporteret
æstimari? Respondit: quantum ex illorum operis fructus, non
quantum ex incommodo illis dando, si prohiberet eos me-
dicinam facere, commodi patronus consecutus esset.

XXVII. FVLIANVS.

Si libertus artem pantomimi exerceat: verum est, debere
cum non solum ipsi patrono, sed etiam amicorum ludis
gratuitam operam præbere: sicut eum quoque libertum, qui
medicinam exercet, verum est, voluntati patroni gratis cu-
raturum amicos eius. Neg; enim oportet patronum, ut ope-
ris liberti sui utatur, aut ludos semper facere, aut ægrotare.

XXVIII. FAVLVVS.

Si duorum pluriumve communis liberta vnus patroni
voluntate nupserit: alteri patrono ius operarum manet.

XXIX. VLERIANVS.

Si operarum iudicio actum fuerit cum liberto, & patronus
decesserit: conuenit translationem hæredi extraneo non
esse dandam: filio autem & si hæres non existat, & lis conte-
stata non fuerit, tamen omnimodo competere, nisi ex hære-
datis sit.

XXX. CÆLVS.

Si libertus ita intraverit, dare se tot operas, quot patronus
arbitratus sit: non aliter ratum est arbitrij patroni, quam
si æquum arbitrans sit. Et serè ea mens est personam arbi-
trio substituentium, ut quia sperent eam recte arbitratu-
ram, id faciant: non quia vel immodicè obligari velint. In li-
bertam, quæ voluntate patroni nupsit, præteritarum ante
nuptias operarum actio datur.

XXXI. MODESTINVS.

Operis non inpositis manumissus, etiam si ex sua volun-
tate aliquo tempore præsterit: compelli ad prestandas,
quas non promissit, non potest.

XXXII. IDEM.

Qui onerande libertatis causa pecuniam patrono re-
promiserit, non tenetur: vel patronus si pecuniâ exegerit,

Digestorum lib. XXXVIII.

rit, bonorum possessionem contra tabulas eius petere non potest.

XXXIII. IABOLENVS.

Imponi operæ ita, ut ipse libertus se alat, non possunt.

XXXIII. POMPONIVS.

Interdum & diminutionem, & augmentum, & mutationem recipere obligationes operarum sciendum est. Nam dum languet libertus, patrono operæ, quæ iam cedere cœperunt, percunt. Sed si liberta, quæ operas promissit, ad eam dignitatem perveniat, ut inconueniens sit præstare patrono operas: ipso iure hæc intercedunt.

XXXV. PAVLVS.

Liberta maior quinquaginta annis operas præstare patrono non cogitur.

XXXVI. VLPIANVS.

Libero ait, libertatis causas societatem inter libertum & patronum factam, ipso iure nihil valere, palam esse.

XXXVII. PAVLVS.

QVI LIBERTINVS DVOS PLVRESVE A SE GENITOS, NATASVE IN SVA POTESTATE HABERIT: PRAETER RVM, QVI ARTEM LVDICRAM FECERIT, QVI VE OFFERAS SVAS, VT CVM BRITIS PVGNARET, LOCAVERIT: NE QVIS EORVM OPERAS, DONI, MVNERIS, ALIVDVE QVICQVAM LIBERTATIS CAUSA PATRONO, PATRONAE, LIBERTVSVE EORVM, DE QUIBVS IVRAVERIT, VEL PROMISERIT, OBLIGATVSVE ERIT, DARE, FACERE, PRAESTARE DEBEAT ET SI NON DVOS EODEM TEMPORE IN POTESTATE HABUERIT, SED VEL VNVM QVINQVENNEM: LIBERABITVR OPERARVM OBLIGATIONE. Amissi autem liberi ad eas operas, quæ postea imponuntur, profunt, ut Iulianus ait. Sed & si vno amisso obliget se, deinde alter nascatur: multo magis Pomponius ait amissum huic iungi, ut liberetur. Nihil autem interest, vtrum ipsi patrono promittant: an eis, qui in potestate eius sunt. Sed si creditori suo libertum patronus delegauerit: non potest idem dici. solutionis enim vicem

conti-

De operis libertorum.

503

continet hæc delegatio. potest tamen dici, si in id, quod patrono promissit, alij postea delegatus sit, posse cum liberari ex hac lege. Nam verum est, patrono cum expromississe, quibus patrono nunc non debeat. quod si ab initio delegante patrono libertus promiserit, non liberari eum: non solum futurarum, sed etiam præteritarum operarum liberationem fieri Iulianus ait, etiam si iam petite sunt operæ, liberis sublati absolutionem faciendam. Sed si iam operarum nomine condemnatus est, non potest liberari: quoniam iam pecuniam debere coepit. Posthumus liberti hæredes patris sui non liberat: quoniam proficisci liberatio a libertis debet: nec quisquam post mortem liberari intelligi potest. Ex lege autem nati liberi profunt, etiam si in persona liberti collata liberatio est, fideiussores quoque liberabuntur ex sententia legis. Quod si libertus expromissorem dederit, nihil hoc caput ei proderit.

XXXVIII. CALLISTRATVS.

HAE demum impositæ operæ intelliguntur: quæ sine turpitudine præstari possunt, & sine periculo vitæ. Nec enim si meretrix manumissa fuerit, eandem operas patrono præstare debet, quamvis adhuc corpore quaesum faciat: nec harenarius manumissus tales operas: quia istæ sine periculo vitæ præstari non possunt. Si tamen libertus artificium exerceat: eius quoque operas patrono præstare debebit, etsi post manumissionem id didicerit. Quod si artificium exercere desierit: tales operas edere debebit, quæ non contra dignitatem eius fuerint: veluti ut cum patrono moretur, petegre proficiatur, negotium eius exerceat.

XXXIX. PAVLVS.

SI ita stipulatio à patrono facta sit, si DECEM DIERVM OPERAS NON DEDERIS, VIGINTI NUMMOS DARE SPONDES: videndum est, an nec viginti actio danda sit, quasi onerande libertatis gratia promissi sint: nec operarum, quæ promissæ non sunt: an vero operæ duntaxat promissæ fingi debeant, ne patronus omnimodò excludatur? Et hoc quoque Prætor sentit, operas duntaxat promissas. Sequens illa quaestio est, an libertus impetrare debeat, ne maioris summe, quam viginti condemnetur: quia videatur quodammodo patronus tanti operis estimasse,

Digestorum lib. XXXVIII.

masse, ideoque ipse non debeat egredi taxationem viginti.
Sed iniquum est, nec oportet liberto hoc indulgere: quia non
debet ex parte obligationem comprobare, ex parte tamen
de iniqua queri.

XL. PAPINIANVS.

Si bona patroni viciuerint, operarum, quæ post venditio-
nem præterierint, actio patrono dabitur: & si alere se pos-
sit, antevenditionem præteritarum non dabitur, quoniam
ex antegesto agit.

XLI. IDEM.

Libertus, qui operarum obligatione dimissus est, atque ita
liberam testamenti factionem adsecutus est: nihilomi-
nus obsequio verecundie tenetur. Alimétorum causa est di-
uersa, cum inopia patroni per inuidiam libertum conuenit.

XLII. IDEM.

CONDONEM SERVVM MEVM MANVMIT-
TI VOLO ITA, VT OPERAS HAEREDI
PROMITTAT. Non cogitur manumissus promittere. Sed
& si promiserit, in eum actio non dabitur. Nam iuri publico
derogare non potuit, qui fideicommissariam libertatem dedit.

XLIII. IDEM.

Operis obligatus militis nomen non sine iniuria patro-
ni dabit.

XLIV. SCAEVOLA.

Si libertus moram in operis fecerit, fideiusor tenetur: licet
mora fideiusoris nulla existat. In homine autem debito
fideiusor etiam ex sua mora in obligatione retinetur.

XLV. IDEM.

Libertus negotiatoris vestiarij an eadem negotiationem
in eadem ciuitate & eodem loco, inuito patrono, exer-
cere possit? Respondi: nihil proponi, cur non possit, si nul-
lam lesionem ex hoc sentiet patronus.

XLVI. PAVLVS.

Liberta si in concubinato patroni esset: perinde ac si nu-
pta eidem esset, operarum petitionem in eam dari non
oportere constat.

XLVII. IDEM.

Campanus scribit, non debere Prætozem pati, donum,
munus, operas imponi ei, qui ex causa fideicommissi ma-
numitta-

De bonis libertorum.

504

mittamur: sed si cum sciret posse sed recusare, obligari se pa-
sus sit: non inhibendam operarum petitionem: quia donat-
se videatur.

XLVIII. HERMOGENIANVS.

Sicut patronus, ita etiam patroni filius, & nepos, & prone-
pos, qui libertæ nuptiis consentit, operarum exactionem
amittit. Nam hæc, cuius matrimonio consensit, in officio ma-
riti esse debet. Si autem nuptiæ, quibus patronus consensit,
nullas habeant vires: operas exigere patronus non prohibe-
tur. Patronæ, item filiæ, & nepri, & pronepri patroni, quæ
libertæ nuptiis consensit, operarum exactio non denegatur:
quia his nec ab ea, quæ nupta est, indecore præstantur.

XLIX. CAIVS.

Vorum libertus potest aliquo casu singulis diuersas o-
peras vno tempore in solidum edere: veluti si librarius
sit, & alij patrono librorum scribendorum operas edat: alter
verò peregre cum suis proficiscens, operas custodire domus
ei indicxit. Nihil enim vetat, dum custodit domum, libros
scribere. Hoc ita Neratus libris Membranarum scripsit.

L. NERATIVS.

Operarum editionem pendere ex æstimatione edentis,
Nam dignitati, facultatibus, consuetudini, artificio ei-
conuenientes edendas. Non solum autem libertum, sed
etiam quemlibet alium operas edentem, alendum: aut satis
temporis ad quæstum alimentorum relinquendum, & in om-
nibus tempora ad curam corporis necessaria relinquenda.

LI. PAVLVS.

Interdum operarum manet petitio, etiam si ius patroni
non sit: ut censeat in fratribus eius, cui assignatus est liber-
tus: aut nepote alterius patroni, extat alterius patroni filio.

De bonis libertorum.

Titulus. II.

I. VLPIANVS.

Occurrit à Prætoze propositum est, honoris,
quem liberti patronis habere debent, mode-
randi gratia. Namque (ut Scruus scripsit) an-
teà solui fuerint à libertis durissimas res exige-
re: scilicet ad remunerandum tam grande be-
neficium,

† Ad hoc
edictum
pertinent
quædã le-
gis Papig
capita, de
quibus
Alexa. ab
Alex. lib.
4. Genial.
dier. cap.
22.

* Avas,
vnius.

11. POMPONIVS.

Si patronus à libertò præteritus bonorum possessionem petere poterit contra tabulas, & antè quàm peteret, decesserit, vel dies eius bonorum possessionis agnoscendæ præterierit: liberi eius, vel alterius patroni petere poterunt ex illa parte edicti, qua primis non petentibus, aut etiam nolentibus ad se pertinere, sequētibus datur, atque si priores ex eo numero non essent. Sed si patronus hæres institutus, viuo libertò decessisset supersititibus liberis: quæ situm est, an illi cõtra tabulas testamētī bonorum possessionem petere possint. Et cò decursum est, vt mortis tempus, quo defertur bonorum possessio, spectari debeat, an patronus nò sit: vt si sit, ex parte prima edicti liberi eius bonorum possessionem petere nò possint. Si filius emancipatus nepotem in potestate aui reliquisset: bonorum possessionem partis dimidiz dandam ei filio intestati liberti: quauis iure ipso legitima hereditas ad nepotem pertineat: quia & contra tabulas eius liberti, & filio potius bonorum possessio partis debitæ daretur.

III. VLP IANVS.

Etiam si ius annulorum confectus sit: libertus à Principe, aduersus huius tabulas venit patronus, vt multis re scriptis continetur. Hic enim viuut quasi ingenuus, moritur quasi libertus. Planè si natalibus redditus sit: cessat contra tabulas bonorum possessio. Idem & si à Principe liberam testa menti factionem impetrarit. Sed si hac lege emit quis, vt manumittat, ad hanc partem edicti pertinebit. Si quis nummos acceperit, vt manumitteret: non habet contra ta bulas bonorum possessionem. Vt patronus autem contra tabulas bonorum possessionem accipere possit, oportet hæ reditatem aditam esse, aut bonorum possessionem peritam

Sufficient

Sufficit autem vel vnum ex hæredibus aditæ hæreditatem bonorūve possessionem perisse. Patronus contra ea bona liberti omnino non admittitur, quæ in castris quaesita sunt. Si deportatus patronus restitutus sit, contra tabulas liberti possessionē accipere potest. Idemq; & in liberto deportato & restituto dicendum est. Si quis filiusfamilias servum de castrensi peculio manumiserit: ex constitutione diui Adriani patronus est, admittique poterit ad contra tabulas bonorum possessionem, vt patronus. Si capitis libertū accusauerit is, cui assignatus est: non potest is petere contra tabulas bonorum possessionem, fratribusq; suis non obstat: sed hi cōtra tabulas bonorum possessionē petent, quemadmodum peterent si ex altero filio nepotes essent. Libertus enim, qui alteri ex filiis assignatur, non desinit alterius filij libertus esse. Alius dicendum est, etiam si omiserit frater bonorum possessionem, alter frater, cui assignatus est, nō potest succedere, & contra tabulas bonorum possessionem petere. Toties ad bonorum possessionem contra tabulas inuitur patronus, quoties non hæres est ex debita portione institutus. Si patronus sub cōditione sit institutus, cūq; cōditio viuo testatore extiterit: cōtra tabulas bonorū possessionem accipere non potest. Quid ergo, si mortis tempore pēdit, extitit tamē ante, quā patrono defecatur bonorum possessio, hoc est, ante aditam hæreditatem: an inuitur ex hac parte edicti? Et magis est, vt aditæ hæreditatis tēpus spectetur. hoc enim iure vitmur. Si tamen in præteritū collata sit cōditio, vel ad præsens: non videtur sub cōditione institutus. Aut enim impleta est, & purē institutus est: aut non est, nec hæres institutus est. Libertus si patronum suum ita hæredem scripserit, SI FILIUS MEVS ME VIVO MORIETVR, PATRONVS HAEREES T O: non malè videtur testatus. Nā si decesserit filius, poterit hic existente cōditione accipere bonorum possessionem. Si debita patrono portio legata sit: est scriptus hæres nō fuerit, satisfactum est ei. Sed & si institutus sit ex parte minore, quā ei debetur, residua verō pars suppleta est ei legatis, siue fideicommissis: & ita satisfactum ei videtur. Sed & mortis causa donationibus poterit patrono debita portio suppleri. Nam mortis causa donationes vice legatorum ff. Infor. ff. funguntur.

Digestorum lib. XXXVIII.

fungitur. Sed & si non mortis causa donauit libertus patrono, contemplatione tamē debitæ portionis donata sunt: idem erit dicendum. nunc enim vel quasi mortis causa imputabitur, vel quasi agnita repellent patronum à contra tabulas bonorum possessione. Si patrono conditionis implēdæ causa quid datum sit, in portionem debitam imputari debet, si tantum de bonis sit liberti profectum. Debitam autem partem eorum, quæ cum moritur libertus habuit, patrono damus. mortis enim tempus spectamus. Sed & si dolo malo fecit, quò minus habeat: hoc quoque voluit Prætor pro eo haberi, atque si in bonis esset.

III. PAVLVS.

Si necem domini detexerit seruus: Prætor statimere solet, ut liber sit. & constat, cum quasi ex senatusconsulto libertatem consecutum, nullius esse libertum. Si libertus captus ab hostibus ibi decesserit: quantum liberti appellatio eum nō tangat: tamen propter legem Corneliam, quæ testamentum sic confirmat, atque si in ciuitate decesserit: patrono quoque bonorum possessio danda erit. Si deportatus patronus sit, filio eius competit bonorum possessio in bonis liberti. nec impedimento est ei talis patronus, qui mortui loco habetur. & dissimile est, si patronus apud hostes sit. Nam propter spem postliminij obstat liberis suis. Si extraneus à liberto hæres institutus, rogatus sit patroni filio hæreditatem restituere: cum ex senatusconsulto Trebelliano restituta hæreditate hæredis loco filius habeatur, patronus summouendus est.

V. CAIVS.

Libertinus, qui patronum patronique liberos habet, si patronum ex parte debita hæredem instituit: liberos eius in eandem portionem substituere debet: ut licet patronus viuo liberto mortuus fuerit, satisfactum videatur liberis eius. Si patroni filium emancipatum, & nepotes ex eo, qui in eius familia remanserunt, libertus habeat: filio tantum, non etiam nepotibus satisfacere debet libertus: nec ad rem pertinet, quod ad parentis bona pariter vocantur.

VI. VLPIANVS.

Et si ex modica parte instituti sunt liberi liberti: bonorum possessionem contra tabulas patronus petere non potest

De bonis libertorum.

506

potest. Nam & Marcellus libro nono Digestorum scripsit, ex parte quantulacunque hæredem institutum liberti filium patronum expellere. Cum patroni filia hæres instituta esset à liberto, falsumque testamentum dictum esset, in quo scripta erat, & appellatione interposita & pendente diem suum obiisset: hæredibus eius diuus Marcus subuenit, ut id haberent, quod haberet patroni filia, si uiueret. Si filius liberti hæres ab eo institutus abstinerit: quantum nomine sit hæres, patronus admittitur. Sed & si per in integrum restitutionem is, qui mistus est paternæ hereditati, vel qui adiit hæreditatem, abstinerit: se poterit quis patronum admittere.

Patronus, patronique liberi, si secundum voluntatem mortui liberti hæreditatem adierint, legatumve aut fideicommissum petere maluerint: ad contra tabulas bonorum possessionem non admittuntur.

VII. CAIVS.

Nam absurdum videtur, licere eisdem partim comprobare iudicium defuncti, partim euertere.

VIII. VLPIANVS.

Si verò non habuerit effectum petitio eius, dico non impediri, quò minus adiuuatur. Quinimmo & si sic adiit, quasi ex debita portione institutus, mox apparuit cum minore partem, quam sperauit, accepisse: equissimum est, admitti eum ad suum auxilium. Sed & si testatò cōuenisset hæredem, uti sibi legatum solueretur, mox poenituisset: puto eum posse adiuari. Si patronus legatum sibi relictum agnouerit, idque fuerit euictum: competit ei legitimum auxilium: quia id, quod sperauit se habiturum, non habet. Sed & si nō totum euictum sit, verum aliquid minus habet, quam putauit ei subueniendum. Si seruus vel filio suo aliquid relictum patronus agnouerit: perinde à contra tabulas bonorum possessione repellitur, atque si agnouisset sibi relictum. Sed et si mortis causa donationem agnouerit: dicendum est, repelli eum à contra tabulas bonorum possessione: sic tamē, si post mortē liberti agnouerit. Ceterum si ei viuus libertus donauit, & ille accepit: nō idcirco erit repulsus à contra tabulas bonorum possessione: quia poterit dicere, sperasse quod in testamēto quoque; gratus circa eū fieret: permittiq; ei debet ab

ij cis dece-

Digestorum lib. XXXVIII.

eis decedere, vel ea compensare in portione pro rata. Quare dicitur, & si conditionis implendae causa fuerit quid datum patrono post mortem liberti: repellitur eum à contra tabulas bonorum possessione, quasi agnouerit iudicium. Si patronus minor annis viginti quinque, liberti iudicium agnouerit: in integrum restitui eum oportere existimamus, ut possit contra tabulas accipere.

IX. PAULVS.

Qui in seruitutem libertum paternum petierit, nec nomine liberorum bonorum possessionem accipere potest.

X. VLPIANVS.

Si ex patronis alicui satisfactum non erit, ita ut alteri amplius sua portione ex bonis liberti relinquatur: ei, cui satisfactum non erit, ita actio dabitur, ut eius portio suppleatur ex eo, quod extraneo heredi, & quod patrono supra portionem suam relictum est. Eadem ratio & in pluribus patronis seruabitur. Iulianus ait: eum, qui ab auctore suo exheredatus est, à bonis libertorum eius summoueri, à patris vero sui libertorum bonis non excludi. Quod si à patre sit exheredatus, ab auctore non sit: non solum à libertorum paternorum bonis, verum etiam ab auctore quoque excludi debere: quia per patrem auctorem libertos consequitur. Quod si pater eius sit ab auctore exheredatus, ipse non sit: posse nepotem auctorem libertorum contra tabulas bonorum possessionem petere. Idem ait, si pater me exheredauit, auctorem meum patrem meum, & prior auctore decesserit: ab utroque libertis me repelli. Sed si antea pater decessisset, postea auctorem: dicendum erit, nihil mihi nocere patris exheredationem ad auctorem libertorum bona.

XI. IULIANVS.

Quod si pater meus à patre suo sit exheredatus, ego neque à patre meo, neque ab auctore mortuo quidem patre & aduersus auctorem, & aduersus paternos libertos ius habeo. Viuente patre, quando in potestate eius ero, non petam contra tabulas auctorem libertorum bonorum possessionem: emancipatus non submouebor.

XII. VLPIANVS.

Si patronus testamento iure militari facto, filium suum exheredauerit: debet nocere ei exheredatio, verum est enim

De bonis libertorum.

507

enim hunc exheredatum esse. Si quis libertum filio suo assignauerit, eumque exheredauerit: admitti potest ad bonorum liberti possessionem. Si quis non mala mente parentis exheredatus sit, sed alia ex causa: exhereditatio ipsi non nocet: ut puta pone furoris causa exheredatum eum, vel ideo quia impubes erat, heredem quoque institutum, rogatum ei restituere hereditatem. Si quis cum esset exheredatus, pronuntiatus vel perperam sit, exheredatus non esse: non repellitur. Rebus enim iudicatis standum est. Si filius patroni exheredatus, in partem obtinuerit de inofficioso, in partem victus sit: videamus, an noceat ei exhereditatio. Et non eere arbitror: quia testamentum valet, à quo exheredatus est. Ex testamento autem, à quo neque adita est hereditas, neque petita bonorum possessio: liberis exhereditatio non nocet. Absurdum est enim, in hoc valere tantum testamentum, ut exhereditatio vigeat, cum aliis non valeat. Si patroni filius priore gradu sit heres scriptus, secundo exheredatus: huic non nocet exhereditatio, quum voluntate patris, vel extiterit heres, vel existere poterit. Neque enim debet videri pater indignum existimasse filium bonis libertorum, quem ad hereditatem suam primum vocauerit. At ne cum quidem existimandum est summoueri à bonis liberti, qui primo gradu exheredatus, & inde substitutus est. Ergo is, qui institutus est heres vel primo gradu, vel sequenti, vel quoquo alio: licet exheres sit, eodem testamento non est summouendus à liberti bonis. Si patroni filius emancipatus noluerit adire hereditatem, vel qui in potestate est, retinere: nihilominus liberti bonorum possessionem habebit.

XIII. IULIANVS.

Filius patroni exheredatus, quando nepos ex eo heres scriptus fuerit, bonorum possessionem contra tabulas paternorum libertorum accipere non potest. Licet enim necessarius existat patri suo, non per semetipsum, sed per alium ad hereditatem admittitur. Et certe constat, si emancipatus filius exheredatus fuerit, & seruus eius heres scriptus: etsi iusserit seruum hereditatem adire, & ita patri suo heres extiterit: non habiturum contra tabulas paternorum libertorum bonorum possessionem.

XIII. VLPIANVS.

¶ iij

Qui

Digestorum lib. XXXVIII.

Qui cum maior natus esset, quam vigintiquinque annorum, libertum capitis accusauerit, aut in seruitutem petierit: remouetur à contra tabulas bonorum possessione. Si vero accusauerit minor: dicendum est, hunc non excludi, siue ipse, siue tutor eius, vel curator accusauerit. Sed si minor quidem instituerit accusationem, maior autem factus sententiam acceperit: benignè erit dicendum, ignosci ei debere: quia minor cepit. Neque enim imputare ei possumus, cur non deseruerit accusationem, vel cur abolitionem non petierit: cum alterum si faceret, in Turpilianum incidere: alterum non facile impetretur. Certè si abolitione publice data, repetit iam maior: dicendum est, hunc esse remouendum. Maior enim factus potuit sine timore deserre abolitionem. Is demum videtur capitis accusasse, qui tali iudicio appetit, cuius poena aut supplicium habuit, aut exilium, quod sit vice deportationis, ubi ciuitas amittitur. Si tamen quis libertum eo crimine accusauerit, cuius poena capitalis non est, veruntamen iudicanti placuit augere poenam, non obest hoc patroni filio. Neque enim imperitia, aut seueritas iudicantis obesse debet patroni filio, qui crimen leuius importauit. Sed si non accusauit, sed testimonium in caput liberti dixit, aut subiecit accusatorem: puto eum à contra tabulas bonorum possessione remoueri. Si libertus maiestatis crimine patroni filium accusauit, & patroni filius calumnie eum capitis punire desiderauerit: non debet repelli hoc edicto. Idem puto, & si ab eo petitur, retorset in eum crimina. Ignoscendum est enim ei, si voluit se vlcisci provocatus. Si patris mortem defendere necesse habuerit: an dicendum sit, hic quoque ei succurrendum, si libertum paternum propter hoc accusauit, medicum sortè patris, aut cubicularium, aut quem alium, qui circa patrem fuerat? Et puto succurrendum, si affectione & periculo paternæ substantiæ ducente, necesse habuit accusationem vel calumniosam instituire. Accusasse autem eum dicimus, qui crimina obiecit, & causam perorari vsque ad sententiâ effecit. Cæterum, si ante quieuit, non accusauit, & hoc iure vtimur. Sed & si appellatione interposita desistit: benignè dicitur, non petulisse accusationem. Si igitur pèdente appellatione decessit libertus, patroni filius admittetur ad bonorum possessionem: quia

ante

De bonis libertorum.

308

ante sententiam libertus morte subtrahitur. Si patroni filius aduocationem accusatori liberti præstitit, non est repellendus. Neque enim aduocatus accusat. Si pater testamento cauerit, ut accusaretur libertus, quasi venenum sibi parasset, aut quid aliud in se admisisset: magis est, ut ignosci libertis debeat, qui non sponte accusauerunt. Sed & si accusauerit libertum, & probauerit crimen patroni filius, posteaque hic libertus sit restitutus: non erit repellendus. crimen enim, quod intendit, etiam perfecit.

XV. TRIPHONINVS.

Idem est, & si crimen quidem, quod in libertis probatum est, meruerat capitis poenam: benigniùs autem punitus est libertus, veluti tantum relegatus. De calumniatore enim sen sit Prætor.

XVI. IULIANVS.

In seruitutem petisse non is videtur, qui ei, qui in possessione erat seruitutis, petenti se in libertatem contradixit: verum is, qui ex libertate petit in seruitutem. Sed & si quis non totum suum, sed pro parte, vel vsumfructum in eo suum dicat, vel quid aliud, quod habere non potest in eo, nisi seruum sit: an repellatur, quasi in seruitutem petierit? Quod est verius. Si petierit in seruitutem, & obtinuerit, mox cognita veritate passus sit in libertatem morari: non debet ei obesse maxime, si habuit iustam causam errandi. Petisse in seruitutem non videtur, qui ante litem contestatam desistit. Sed & si post litem contestatam: dicendum est, nec id nocere debere: quia non vsque ad sententiam durauit. Si patroni filius institutus, vel exheredatus, in seruitutem libertum paternum petiit, vel capitis accusauit: non nocet hoc liberis eius, qui in potestate non sunt. & hoc diui fratres Quintilio rescripserunt. Si quis bonorum possessionem contra tabulas liberti acceperit: ab omni liberti iudicio repellitur: nec tantum si ipsi libertino hæres fuerit scriptus, versetiam impuberi filio substitutus. Nam & Iulianus scripsit, si post petitam bonorum possessionem adierit impuberis filii liberti hereditatem patronus, denegari ei debere actiones. Sed & si quid codicillis fuerit patrono relictum, vel mortis causa donatum: simili modo horum quoque persecutio denegabitur. Nonnunquam planè post petitam bonorum possessionem

si iij

tionem

Digestorum lib. XXVIII.

tionem dabitur patrono legati persecutio: si nihil ad emolumentum eius peruenturum sit: quia forte rogatus est alij restituere. Præterea non tantum, quod ipsis nominatim datum est, id se Prætor denegaturum ait: verum etiam si quid proponas ad ipsos per alios peruenturum: ut puta quod per subiectas quidem personas sunt habituri, non restituri.

Dabimus legati petitionem patrono, si seruo patroni dederit libertatem, precio eius patrono prælegato. Ei, qui substitutus est patrono, qui contra tabulas bonorum possessionem petierit: actio eius partis, cuius patrono possessio data erit, non datur. Si patronus sit substitutus, & patronus viuo testatore decesserit: filium patroni petentem contra tabulas bonorum possessionem, non solius substituti partem occupare: verum omnibus hæredibus pro parte aliquid auferre constat.

XVII. IDEM.

Liberto sine liberis mortuo, in primis patronus & patrona bonorum possessionem accipere possunt, & quidem simul. Sed & si patrono & patronæ mortuis proximi sunt aliqui, simul admittentur.

XVIII. PAVLVS.

Patronæ quidem liberi etiam vulgò quæsi accipient materni liberi bonorum possessionem: patroni autem non nisi iure quæsi.

XIX. IDEM.

Si patronus ex minori parte, quàm legitima, hæres institutus, falsum testamentum dixisset, nec obtinuisset: non est ambiguum, contra tabulas ei non deferri bonorum possessionem: eo, quod facto suo perdidit hereditatem, cum temerè falsum dixit. Quod si ex debita parte fuerit institutus: siue adiit, siue non: à contra tabulas bonorum possessione repellitur, quia si debitam sibi portionem acceperit, nec poterit contra tabulas bonorum possessionem petere.

XX. IULIANVS.

Si libertus sub conditione iurisiurandi, quod Prætor remittere solet, patronum instituit heredem: non puto dubitandum, quin à bonorum possessione summoueat. verum est enim, eum heredem factum. Si Titio legatum fuisset, eiusque fidei commissum, ut patrono restitueret: denegatur legatorum

De bonis libertorum.

509

torum actio Titio, si patrono pro debita parte à scripto herede erit satisfactum. Libertus patronum & extraneum coniunctim ex parte dimidia heredem scripsit. Quadrans, ex quo institutus erat patronus, totus ipsi imputari debet: residuum ex debita sibi parte omnibus heredibus pro portione cuiusque auferet. Idem seruari conueniet in legato quod coniunctim patrono & Titio datum fuerit: ut pars legati in portionem debitam patrono imputetur, ex reliqua parte tantum Titio detrahatur, quantum ab herede pro rata portione.

Si libertinus filium emancipatum sub conditione heredem instituerit, & deficiente conditione substitutus adierit: quæro, utrum patrono aduersus substitutum in partem debitam Prætor, an emancipato filio in totam hereditatem succurrere debeat? Respondi: cum pater filium sub conditione primo gradu heredem instituit, si deficiente conditione, sub qua filius institutus est heres, ad secundum gradum hereditas pertinet, vel adhuc pendente conditione filius decesserit: patrono partis debite bonorum possessionem aduersus substitutum competere. Idemque est, & si filius non petierit bonorum possessionem tempore exclusus, vel repudauerit. Si verò deficiente conditione hereditas ad filium pertineat, emancipatum eius tuebitur Prætor aduersus substitutum. Existimo autem quoties sub conditione heres filius scribitur, alias necessariam esse exheredationem à substitutis, alias superuacuum. Nam si id genus conditionis fuerit, quæ in potestate filij esset, veluti **CVM TESTAMENTVM FECERIT**: puto etiam omissa conditione filium locum substituti facere. Si verò conditio non fuerit in potestate filij, veluti **SI TITIVS CONSVL FACTVS FUERIT**: tunc substitutus non admittitur, nisi filius ab eo nominatim exheredatus fuerit. Si libertus filium emancipatum heredem instituerit, eiusque fidei commiserit, ut totam hereditatem Sempronio restitueret, & filius cum suspectam sibi hereditatem diceret, iussu Prætoris adierit eam, & Sempronio restituerit: non iniquè patrono bonorum possessio partis debite dabitur, perinde, ac si non filius, sed is, cui hereditas restituta est, liberto heres extitisset. Item cum filius hereditatem liberti patris omiserit, & coheres eius totius hereditatis onus suscepit: data erit patrono bonorum possessio. utroque enim casu non filio, sed

Digestorum lib. XXXVIII.

sed extraneo pars eripitur.

XXI. IDEM.

EX tribus patronis vno cessante bonorum possessionem petere, duo aequas partes habebunt.

XXII. MARTIANVS.

SI filiusfamilias miles manumittat, secundum Iuliani quidem sententiam, quam libro vicefimoguinto Digestorum probat, patris libertum faciet: sed quandiu (inquit) viuit, preferatur filius in bona eius patris. Sed diuus Adrianus Flauio Apro rescripsit, suum libertum eum facere, non patris.

XXIII. IULIANVS.

SI libertus praterito patrono extraneum instituerit heredem, & patronus ante, quam contra tabulas bonorum possessionem petierit, in adoptionem se dederit, deinde scriptus omiserit hereditatem: patronus totorum bonorum liberti possessionem, vt legitimus petere potest. Si libertus intestato decesserit, relictis patroni filio, & ex altero filio duobus nepotibus: nepotes non admittentur, quandiu filius est: quia proximum quenque ad hereditatem liberti vocari manifestum est. Si autem ex duobus patronis alter vnum filium, alter duos reliquisset: dixi, viriles inter eos partes fieri.

XXIII. IDEM.

Comuni liberto, si ex duobus patronis alter iurandum adegerit, ne uxorem ducat: siue liberto viuo decesserit is, qui extra hanc culpam fuerit, vel supervixerit: partis vtrique debite bonorum possessionem solus habebit.

XXV. IDEM.

Quandiu patrono bonorum possessio partis debite dari potest, exceptio debitoribus dabitur aduersus heredem petentem: si non in ea causa sit patronus, vt bonorum possessionem pro parte debita contra tabulas petere possit.

XXVI. AFRICANVS.

Liberto octoginta habenti fundus quadraginta legatus, est. is die cedente legati decessit, extraneo heredem instituto. Respondit, posse patronum partem debitam vindicare, nam videri defunctum mortis tempore ampliorem habuisse rem centum, cum hereditas eius propter computationem

De bonis libertorum.

510

tationem legati pluri vixire possit. neque referre, heres institutus repudiet legatum liberto relictum, necne. Nam & si de lege Falcidia queratur: tale legatum, quauis repudiatum, in quadrantem hereditatis imputetur legatariis.

XXVII. IDEM.

Vlvo filio, si nepos exheredetur, nocebit ei exhereditatio ad bona libertorum auitorum.

XXVIII. FLORENTINVS.

SI in libertipii animaduersum erit: patronus eius ius, quod in bonis ei habituri essent (si is, in quem animaduersum est, sua morte decessisset) eripiendum non est: sed reliquam partem bonorum, quae ad manumissorem iure civili non pertineat, fisco esse vendicandam placet. Eademque seruantur in bonis eorum, qui metu acculationis mortem sibi conscuerint, aut fugerint, quae in damnatorum bonis constituta sunt.

XXIX. MARTIANVS.

Qui ex causa fideicommissi manumittitur: est quidem libertus manumissoris, & tam contra tabulas, quam ab intestato ad bona eius venire potest, quasi patronus: sed operas ei imponere non potest, nec impositas ab eo petere. Sed si defunctus filio suo legauit seruum, & rogauit, vt eum manumittat ea mente, vt plenum ius patroni habeat: defendendum est, posse eum operas iure imponere.

XXX. CAIVS lib. ij. ad edictum Praetoris vrbanit. de liberali causa.

SI quis libertum paternum in seruitutem ea voluntate petierit, vt causam emptionis sibi conseruet: non amittit beneficium bonorum possessionis.

XXXI. MARCELLVS.

Patrono libertus fundum, quem ab eo alienum emerat, legauit: & constituit patronus, ad se pertinere legatum. Contra tabulas bonorum possessionem accipere non potest, & si nihil profecit ei legatum, quia alienam rem legauerat ei libertus: quia patronus ipso eum liberto vendiderat.

XXXII. IDEM.

SI libertus meus in seruitutem reductus, postea ab alio liberatus sit, & eius coeperit esse libertus: praefertur mihi ad con-

Digestorum lib. XXXVIII.

ad cōtra tabulas bonorum possessionem, qui eū manumissit.

XXXIII. MODESTINVS.

SI patronus non aluerit libertum, lex Aelia Sentia admittit ius libertatis causa imposita, tam ei, quā ipsi, ad quem ea res pertinet, item hereditatem ipsi & liberis eius, nisi heres institutus sit, & bonorum possessionem, praterquam secundum tabulas.

XXXIII. IAROLENVS.

SI libertus, cum duos patronos haberet, alterum prateriit, alterum ex semisse heredem fecit, & alteri extraneo semissem dereliquit: scriptus quidem patronus debitam sibi partem immunem habet: de cetera autē parte patroni, quæ supra debitam ei relicta est, & de semisse extraneo relicto, alteri patrono pro rata portione satisfieri oportet.

XXXV. IDEM.

A Libertus suo heredem Seius usufructum fundi Mævio legauit. libertus Mævio heredem relicto decessit. quero, cum contra tabulas testamenti petierit Seij filius aduersus Mæuium, utrū deducto usufructu pars debita eius fundi restituenda sit, an solida: quia eorum bonorum possessionem acceperit, quæ liberti fuerint, cum moreretur filius: Respondit: Usufructum in causam pristinam restituendum puto. Optimum itaque erit, arbitrum postulare, ut arbitrio eius usufructus in integrum restituatur.

XXXVI. IDEM.

Libertus, qui soluendo non erat, praterito patrono extrarios reliquit heredes. Quæro, an possit patronus petere contra tabulas bonorum possessionem? Respondi: Cum à scriptis heredibus adita est hereditas, patronus contra tabulas bonorum possessionem potest petere: quia soluendo hereditas est, quæ inueniat heredem. Et sanè absurdum est, ius patroni in petenda bonorum possessione cōtra tabulas, aliorum computatione, nō iudicio patroni æstimari, auferrique patrono, quod modicum vendicaturus est. multi enim casus intervenire possunt, quibus expediat patrono petere bonorum possessionem: quantum æris alieni magnitudo, quā libertus reliquit, facultates patrimonij eius excedat: veluti si prædia sint aliqua ex bonis liberti, in quibus maiorum patroni sepulchra sint, & magni æstimat patronus bonorum possessio.

De bonis libertorum.

571

possessionis iura pro parte ea ad se pertinere: vel aliquod micipium, quod non precio, sed affectu sit æstimandum. Non ergo ideo minus habere debet ius petendæ bonorum possessionis: quia animo potius, quā aliorum computatione bona liberti æstimat: cum eo ipso sufficere patrimonij videri possit, quod & heredem habeat, & bonorum possessionem.

XXXVII. VLPIANVS.

Iulianus ait: si patronus libertatis causa imposita liberti reuendiderit, filium eius à bonorum possessione summoueri: scilicet, quia nec contra tabulas testamenti liberti bonorum possessionem acceperit, quoties pater eius donum, munus, operas liberti reuendiderit. Planè si patroni filius libertatis causa imposita reuendiderit: nihilominus familiam bonorum possessionem contra tabulas liberti accipere ait: quia filius reuendendo libertatis causa imposita, fratrem suum nō summouet. Si libertus heredem scripserit, isque prius, quā de familia quæstionem haberet, adierit hereditatem: patronum ad contra tabulas bonorum possessionem non admitti, Iulianus ait. debuit enim & patronus liberti necem vindicare, quod & in patrona erit dicendum.

XXXVIII. TARENTIVS.

Quæritur, an filio exheredato etiam nepotes ex eo à bonorum possessione liberti excludantur? Quod utique sic dirimendum est, ut viuo filio, donec in potestate eius liberi manent, non admittantur ad bonorum possessionem: ne qui suo nomine à bonorum possessione summouentur, per alios eam consequantur. Si autem emancipati à patre fuerint, vel alio modo sui iuris effecti: sine aliquo impedimento ad bonorum possessionem admittantur. Si filius liberti patris sui hereditatem omiserit, hoc patrono proficiet.

XXXIX. IDEM.

Patroni filia, si in adoptina familia sit, ad bona libertorum paternorum admittitur.

XL. IDEM.

Si pater exheredato filio ita cauit, ut ius in libertum saluū ei esset: nihil ei ad hanc rem nocet exhereditatio.

XLI. PAPINIANVS.

Si libertus patrono, quod ad debitam portionem attinet, satisfaciatur, iniuncto tamen aliquid extorquere conetur: quid statuendum

Digestorum lib. XXXVIII.

statuendum sit, queritur. Quid enim si ex parte debita instituto, decem præterea legentur, & rogetur seruum proprium, qui sit decem vel minoris precij, manumittere? Iniquum est, & legatum velle percipere, & libertatem seruo non dare: sed parte debita accepta, & à legato temperare, & libertatem imponere, non cogit: ne seruum fortè de se male meritum cogatur manumittere. Quid ergo, si solo hærede eodem instituto, idem libertus petierit? Si substitutum habeat, æque decreti remedium poterit procedere, vt accepta debita portione, cætera pars ad substitutum perueniat: ita, vt si forte seruus redimi potuisset, præstaretur libertas. Cessante verò substitutione, patronum hereditatem liberti amplectentem Prætor, qui de fideicommissis cognoscit, libertatem seruo cū imponere coget.

XLII. IDEM.

Si filius, qui patri hæres extitit, fratrem suum exheredatū adrogauit, atque ita hærede eo relicto defunctus est: bonorum possessionem liberti patris naturalis exheredatus nō habebit. Nam cui non exheredato talis adoptio noceret, nocere debet & exheredato: quoniam poena, quæ legibus, aut edicto irrogaretur, adoptionis remedio non obliteratur. **P A V L V S** notat: Ei, qui alio iure venit, quàm eo, quod amisit, non nocet id, quod perdidit, sed prodest quod habet.

Sic edictum est, patrono eidemque patronæ filio non obesse, quod quæsi patronus deliquit, si vt patroni filius venire possit. **P A P I N I A N V S**. Castrensiū bonorum Titium libertum fecit hæredem cæterorum alium. Adita est à Titio hereditas. Magis nobis placebat, nōdum patronū possessionem contra tabulas petere posse. Verū illa quæstio interuenit, an omittente eo, qui reliqua bona accepit, perinde Titio aderescant, ac si partes eiusdem hereditatis accepisset. Verius mihi videtur, intestati iure deferri bona cætera. Titius igitur hæres non poterit cuitare manumissorem, cū Titio nihil auferatur in cæteris bonis, quæ nondum ad causam testamenti pertinent. Cū filius liberti impubes, qui subiectus dicitur, ex prima parte bonorum possessionem accipiat: an patronus defuncti possessionem accipere possit, quæsitum est. Et sine dubio, qui sequentis gradus sunt, non admittuntur interim. Cū enim præcedit alia possessio: qui sequitur

De bonis libertorum.

512

sequitur, accipere non potest. Planè si contra eum, qui subiectus dicitur, fuerit iudicatum, data non intelligitur. Sed & in patrono pendente controuersia idem erit dicendum. Planè quod ad patroni quoque personam pertinet, differri controuersia debet. Si salūm liberti testamentum ab aliis in prouincia dictum, atque ita res per appellationem extra acta esset, defuncta medio tempore patroni filia, quam libertus hæredem instituerat, filio mulieris seruabit diuus Marcus eam partem bonorum, quam filia patroni, vel iure intestati, si vixisset, habere potuisset.

XLIII. IDEM.

Iulianus putat patronum, qui Titio pro parte dimidia hærede instituto substitutus, eo deliberante bonorum possessionem contra tabulas accepit: si postea Titius non adierit hereditatem: nihil ei, qui adierit hereditatem, abstulisset non magis, quàm si sub conditione fuisset institutus. Igitur Titio deliberante res in incerto erit, vtrumue semis ex substitutione in possessionem conuertatur, an Titio adeunte singulis hereditibus partes debite auferantur.

XLIII. PAVLVS.

Si patronum ex debita portione hæredem instituas, & pūte roges fundum dare, eique sub conditione tantundem leges: in conditione fideicommissum redigitur. erit tamen & hic quod moueat. onerabitur enim patronus satisfactione fideicommissi. Sed dicendum, ab eo fideicommissario cauendum, à quo patrono legatum est, vt vndique patronus suum ius habeat imminutum. Patronus hæres institutus, legato ei seruo, per quē suppleretur debita ei portio, non petet contra tabulas bonorum possessionem, quāuis seruus clausis tabulis decessit. Si ex bonis, quæ mortis tempore fuerūt, debitam partem dedit libertus in hereditate vel legato: seruus tamen post mortem liberti reuersus ab hostibus augeat patrimonium: non potest patronus propterea queri, quod minus habeat in seruo, quàm haberet, si ex debita portione esset institutus. Idem est, in alluione, cū sit satisfactum ex his bonis, quæ mortis tempore fuerunt. Idem & si pars legati liberti relicti ab eo, cui simul datum erat, vel hereditatis, nūc illis abstinentibus, adcreseat.

XLV. IDEM.

Si patro-

Digestorum lib. XXXVIII.

Si patronus ex sexta, & seruus eius ex reliqua parte sit hæres institutus: nec ex serui portione fideicommissum debetur. Ac si seruus duntaxat hæres institutus est: puto, nec hic ex debita portione præstandum.

XLVI. IDEM.

Paulus respondit: Patronus, qui deceptus falsum iudicium testatoris secutus est, bonorum possessionem contra tabulas testamenti liberti petere non prohibetur.

XLVII. IDEM.

Paulus respondit: ex heredationem nepotis, quæ non nota gratia, sed alio consilio adiecta esset, nocere ei non oportere, quò minus contra tabulas libertorum aui bonorù possessionem petere possit. Quæro, an si Titia patroni filia iactaret Titium patrem suum prius, quam moreretur, literas ad se dedisse, quibus adiiceret, per libertos suos maleficiis se appetitum: easque literas secuta post mortem patris libertos accusaret: an aliquid ei prodesse possit hæc accusatio? Paulus respondit: eam, quæ ex voluntate patris accusauit, nõ debere repelli à bonorum possessione contra tabulas: quoniam non suum iudicium, sed alienum secuta sit. Patroni filius epistolam talem liberto misit: Sempronius Zoilo liberti suo salutem. Ob merita tua, fidemque tuam, quam mihi semper exhibuisti, concedo tibi liberam testamenti factionem. Quæro, an patroni filio nihil relinquere debeat? Paulus respondit: eum libertum, de quo queritur, liberam testamenti factionem consecutum non videri. Paulus respondit: nepotem etiam post mortem aui conceptum superstite liberti, bonorum possessione contra tabulas liberti aui petere posse: & ad hereditatem eius legitimam admitti. Responsum enim Iuliani tantum ad hereditatem legitimam, item ad bonorum possessionem aui petendam pertinere. Paulus respondit: quantum filij à patre milite præteriti, pro ex hereditatis habeantur: tamen non eousque silentium patris eius nocere debere, ut & à bonis libertorum auiorum repelli debeant. Idem responsum est etiam de bonis libertorum patronorum.

XLVIII. ECAVOLA.

Quæro de eo, qui libertum effraetura crimine accusauit? Respondit: si eiusmodi effraetura crimine accusatus

De bonis libertorum.

573

cusatus sit, ex quo (si probaretur) in metallum datus esset, denegandam bonorum possessionem.

XLIX. PAVLVS.

Liberto per obreptionem adrogato, ius suum patronus non amittit.

L. TRIPHONINVS.

Nihil interest, ipse patronus scriptus hæres ex minore parte adierit hereditatem, an seruum suum scriptum iusserit adire hereditatem, quam retinet. nihilominus enim repulsus erit à contra tabulas bonorum possessione. Si tamè antequàm iuberet liberti hereditatem adire, seruum vendiderit, aut manumiserit, & ita ipse nouus libertus, aut emptor hæredes extiterint: verbis edicti non prohibetur patronus accipere contra tabulas bonorum possessionem. Sed nunquid Prætor ei denegare possessionis accessiones debeat, si fraudem edicto eius facere voluit, ut precio vberiore percepto, vel tacita pactioe etiam hereditatis ex institutione delata commodum, & bonorum possessionis contra tabulas haberet? Faciliusque suspicio per filium scriptum hæredem, quantum emancipatum aduentem, liberti hereditatem ipsum patronum habere: cum omnia quæ nostra sunt, libertis nostris ex voto paremus. Si tamen adhuc clausis tabulis testamenti liberti, cum ignoraret iudicium eius patronus, eorum quid, quæ supra scripta sunt, circa institutum subiectum iuri suo fecit: amota fraudis suspicione, suo iure bonorum possessione contra tabulas utitur. Si patronus ex debita portione à liberti scriptus, rogatusque hereditatem restituere, suspectam dixit, & compulsius adire, cum retinere posset, restituerit: non poterit contra tabulas accipere bonorum possessionem: & quia agnouit iudicium liberti, & quia spreuit, & quasi damnauit eam possessionem. Longè distat ab hoc patroni filius, quem libertus adrogauit, & ex minore parte hæredem scripsit, cum nemo ex familia patroni alius esset. Quamquàm enim hoc ipso iure (quippe sicut) hæres deprehendatur: si tamen se non immiscuit hereditati, ut patris, sed abstinuit quasi patroni: tamen filius admittendus est ad contra tabulas bonorum possessionem. Si debenti patrono certam pecuniam, liberationem libertus reliquit, itque usus est aduersus hæredem petentem debitum.

ff. Infor.

et

exceptio.

Digestorum lib. XXXVIII:

exceptione doli, aut ex acceptilatione liberatus est debito propter legatum: dicendum est, cum non possit accipere contra tabulas bonorum possessionem.

II. LABEO LIB. *trac. de doli.*

*als deest

Si eundem * (libertum) & tu capitis accusasti, & pater tuus manumiserit: non poterit tibi eius liberti bonorum possessio ex edicto Prætoris dari. *PAULVS.* Imò contrà accidet, si quem seruum accusaueris, deinde is patris tui factus fuerit, & is postea cum manumiserit.

De libertis vniuersitatum. Tit. III.

I. VLPIANVS.

Vnicipibus plenum ius in bonis libertorum libertarumque deferitur, hoc est id ius, quod etiam patrono. Sed an omnino petere bonorum possessionem possint, dubitatur. Mouet enim, quod consentire non possunt: sed per alium possunt peti tam bonorum possessionem ipsi acquirere. Sed qua ratione Senatus censuit, ut restitui eis ex Trebelliano hereditas possit: & qua ratione alio Senatusconsulto hereditas eis instituta à libertis, acquirere hereditatem permissum est: ita bonorum quoque possessionem petere dicendum est: tempore quoque bonorum possessionis petendæ cedere municipibus exinde, ex quo decernere de petenda poterunt. quod & Papinianus respondit.

De assignandis libertis. Tit. III.

I. VLPIANVS.

*als Sa bellio,

Senatusconsulto, quod factum est Clandianis temporibus, * Velleio Rufo & Asterio Scapula consulis, de assignandis libertis hæc verba cauentur: SI QUI DVOS PLVRESVE LIBEROS EX IVSTIS VIPTIIS QVÆSITOS IN POTESTATE HABERET, DE LIBERTO LIBERTAVE SVASIGNIFICASSET, CVIVS EX LIBERIS SVIS EVM LIBERTVM EAMVE LIBERTAM ESSE VELLT: VT IS HAVE, QVVM IS, QUI EVM EAMVE MANVMISISSET INTER VIVOS VEL TESTAMENTO, IN CIVITATE ESSE DESISSET.

De assignandis libertis.

514

DESISSET: SOLVS EI PATRONVS SOLAVE ESSET PATRONA, PERINDE ATQVE SI AD EO HAVE LIBERTATEM CONSECVTVS CONSECVTAVE ESSET. VT QVASI EX LIBERIS QVIS IN CIVITATE ESSE DESISSET, NEQVE EI LIBERTI VLLI ESSENT: CAETERIS RIVS LIBERIS, QUI MANVMISISSET, PERINDE OMNIA IVRA SERVARENTVR, AC SI NIHIL DE EO LIBERTO HAVE LIBERTA IS PARENS SIGNIFICASSET. Quamvis singulari sermone senatusconsultum scriptum est: tamen & pluribus libertis, & plures libertos libertasve posse assignari, certum est. Is quoque libertus, qui apud hostes est, assignari potest. Assignare autem quis potest quibuscunque verbis, vel nudo, vel testamento, vel codicillis, vel viuis adimere assignationem etiam iuda voluntate poterit. Sed & si exheredato filio liberti quis assignaverit, valet assignatio: nec nocet ei nota exheredationis, quantum ad ius patronatus. Sed & si post assignationem fuerit exheredatus, non semper exheredatio adimit assignationem: nisi hoc animo facta sit. Sed si is, cui assignatus est, repudiaverit: puto verius, quod & Marcellus scripsit, posse admitti fratres eius. Si sit ex vno patrono filius, ex altero duo, & vni eorum libertus assignatus sit: videndum, quot partes fiant hereditatis liberti: & utrum tres, aut duas habeat is, cui assignatus est, id est, suâ & fratris: an verò æquales partes fiant: quoniam per assignationem alius excluditur. Et Iulianus libro septuagesimo quinto scripsit, magis esse, ut beilem hic habeat, qui fratrem excludit. quod verum est, quando frater eius vivit, vel admitti potuit ad legitimam hereditatem. cæterum si fuerit capite minutus, æquales partes habebunt.

II. POMPONIVS.

Sed si is, cui assignassem, decessisset relicto filio & fratre, & alterius patroni filio: semissem habiturum cum nepotem, quem esset filius meus is, qui vivit, habiturus, si ego cum libertum non assignassem.

*als deest

III. VLPIANVS.

Idem erit dicendum, & si is, qui filium & nepotem habet, ex ij bat, ne-

Digestorum lib. XXXVIII.

bat, nepoti libertum assignauerit. admittetur enim nepos ad legitimam hereditatem, licet sit alterius patroni filius. & hoc contingit patri vita. Ceterum si ille non esset, nihil ei prodesset assignatio ad diminuendum ius alterius patroni filij. Posse autem & nepoti assignari, certum est: & præferri filio nepotem assignatoris constat. unde queri poterit, an si filium habeat, & ex eo nepotem, possit, quasi duos habeat in potestate, ius senatusconsulti inducere. In qua specie cum placeat etiam ei, qui in potestate recasurus est, assignari: quare non admittimus, cum utrumque esse in potestate negare non possumus? An autem ad legitimam hereditatem admitti possit hic, qui in potestate est, tractari poterit. Et cum multi sint casus, quibus & libertum habere, qui in potestate est, possit: cur non hoc quoque admittendum erit, ut per eum pater ad legitimam hereditatis admittatur emolumentum? quod & Pomponio recte videtur. Habent autem libertos etiam filii familiarum: ut puta si castrensem seruum eorum manumiserint. Emancipatos quoque filios eius, cui assignatus est libertus, habere commodum senatusconsulti puto: non ut ad legitimam hereditatem admittantur, sed ad ea, quæ possunt. Secundum quod libertus intestato defuncto, quoniam ad legitimam hereditatem admitti non possunt, videndum, ne admittatur filius assignatoris in familia remanens, an non. Et puto, emancipatos per prætorem præferendos. Liberos autem eius, cui assignatus est, accipere debemus non solum filios, verum etiam nepotes, & neptes, & deinceps descendentes. Si quis duobus assignauerit libertum, & alter in ciuitate esse sine liberis deserit, alter non:

III. POMPONIVS.

Nec viuis hereditatem ad se liberti pertinere noluerit.

V. VLPIANVS.

Vtrum portio eius, qui in ciuitate esse desit, vel repudiavit, in familiam redeat: an vero ei potius aderescat, in cuius persona durat assignatio? Et Iulianus libro septuagesimo quinto scripsit, assignationem in huius solius persona locum habere, & solum admittendum. quod verum est. Quod si sine liberis decesserit: an cum viuo admittatur? Et putat adhuc solum admittendum defuncto autem eo, liberos alterius succedere, non in familiam libertum redire. Sed si

ex duobus

De assignatis libertis.

515

ex duobus istis alter filios, alter nepotes reliquerit: an simul ad legitimam hereditatem admittantur? Et puto, ordinem inter eos faciendum.

VI. MARTIANVS.

Si seruus liber esse iussus fuerit, & filio legatus, deinde testator viuis eum manumiserit: ad filium libertus quasi assignatus pertinet. hoc ita est, siue expressum sit, vel certe intellexerit, non quasi seruum eum legasse, sed quasi libertum assignasse.

VII. SCAEVOLA.

Assignare & pure, & sub conditione, & per epistolam, vel testationem, vel chirographum possumus: quia assignatio liberti nec quasi legatum, nec quasi fideicommissum percipitur: denique nec fideicommissum ouerari potest.

VIII. MODESTINVS.

Liberi patroni quamquam & ipsi in plerisque causis manumissoris iure censentur: tamen libertum paternum liberis suis assignare non poterunt, etiam si eis à parente fuerit assignatus. idemque & Iulianus & Marcellus probant.

IX. IDEM.

Vtrum ei tantum, qui in potestate sit, an etiam emancipato filio assignare libertum patronus possit: si modo non pauciores, quam duos præterea in potestate habeat: dubitari solet. Et magis est, posse.

X. TERENTIUS.

Sub conditione, vel in diem libertus assignato, interim pendente die vel conditione, omnia perinde obseruabuntur, ac si assignatus non esset. itaque mortuo eo, interim ad omnes liberos hereditas & bonorum possessio pertinebit. Si vni pure, alij sub conditione libertus assignatus sit: cum, cui pure assignatus sit, pendente conditione solum patronus ius habere, dicendum est.

XI. PAPINIANVS.

Alimentorum causa libertos filiis attributos, filiis assignatos non videri, respondi: cum ea ratione libertis consili patronus voluerit, quò facilius voluntatis emolumentum consequantur, saluo iure communi.

XII. POMPONIVS.

Si ex duobus patronis alter eorum filio suo libertum assignauerit:

et ii)

rit:

Digestorum lib. XXXVIII

rit: nō obstat, quō min⁹ alter patron⁹ ius solidū suū habeat.

XIII. IDEM.

Testamento potest quis seruum manumittere, & eūdem ut liberum assignare. De liberis, qui sunt in potestate, Senatus locutus est. ergo de posthumis nihil hoc senatus consulto prouisum est. magis tamen puto, etiam posthumos contineri. Quod inquit Senatus, si ex liberis quis in ciuitate esse desierit: nō etiam si quis ab hostibus captus reueri possit. Ex die quoque certa assignari potest: sed usque in diem certum vix potest. nam ipse Senatus huic negotio finem proposuit.

Si quid in fraudem patroni factum sit.

Titulus. V.

I. VERIANVS.

Si quid dolo malo liberti factum esse dicatur (siue testamento facto, siue intestato libertus deceaserit) quō minus, quā pars debita bonorum, ad eorum quem peruenit, qui contra tabulas bonorum possessionē accipere possunt: cognoscit Praetor, & operam dat, ne ea res fraudi sit. Si alienatio dolo malo facta sit: nō querimus, utrum mortis causa facta sit, an non sit. omni enim modo reuocatur. Si verō non sit dolo malo facta, sed aliā: tunc auctori probandum erit, mortis causa factam alienationem. Si enim propensio mortis causa factam alienationem: non requiritur, utrum dolo malo facta sit, an non sit, sufficit enim docere, mortis causa factam. nec immerito, mortis enim causa donationes comparantur legatis. & sicut in legatis non querimus, dolo malo facta sit, an non sit: ita nec in mortis causa donationibus. Quod autem mortis causa filio donatum est, non reuocatur. Nam cui liberum fuit legare filio, quantum quantum vellentis donando non videtur fraudasse patronum. Omne autem, quodcumque in fraudem patroni gestum est, reuocatur. Dolim accipere nos oportet eius, qui alienauit: non eius, cui alienatum est. & ita cūnt, ut qui fraudis, vel doli cōscius non fuit, carere debeat re in fraudem patroni alienata, etsi putauit ingenuum, nec credidit libertinum. Aduersos compatronos, qui

Si quid in fraudem patroni factum sit.

516

qui contra tabulas bonorum possessionem omisit, Fauiana non competit, si non plus sit in eo, quod donatum est, quā pars debita patrono. Quare si mortis causa ei donatum sit, partem faciet compatrono, quemadmodum legatarius patronus facit. Vtrum autem ad ea sola reuocanda Fauiana pertineat, quae libertus de bonis diminuit, an etiam ad ea, quae non adquisit, videndum est. Et ait Iulianus libro vicefimo sexto Digestorum: si haereditatem libertus non adierit, fraudandi patroni causa, vel legatum repulerit: Fauiana cessare, quod mihi videtur verum. Quamuis enim legatum retrō nostrū sit, nisi repudietur: attamen cū repudietur, retrō nostrum non fuisse, palam est. In ceteris quoque liberalitatibus, quas nō admisit is libertus, cui quis donatum voluerit: item erit probandum, Fauianam cessare. Sufficit enim patrono, si nihil de suo in necem eius libertus alienauit: & si non adquisit. Proinde & si cū sub conditione ei legatum esset, id egerit, ne conditio existeret: vel si sub conditione stipulatus fuerit, maluerit deficere conditione: dicendū erit, Fauianam cessare. Quod si in lite vinci voluit: si quidē condēnatus est data opera, vel in iure confessus: dicendū erit, Fauianā locum habere. Quod si noluit obtinere eūm peteret: hic videndum. Et puto hūc diminuissē de patrimonio. actionem enim de bonis diminuit: quēadmodum si passus esset actionis diē abire. Sed si (puta) querelā inofficiōsi, quā potuit, vel quā aliam (fortē iniuriarū vel similem) institueret noluit: nō potest patronus ob eam rem Fauiana experiri. At si transiit in fraudem patroni: poterit patronus Fauiana uti. Sed si libertus filiam donauit, non videtur fraudare patronū: quia pietas patris non est reprehendenda. Si pluribus in fraudem libertus donauit, vel pluribus mortis causa: equaliter patronus aduersus omnes in partem sibi debitam, siue Fauiana, siue Caluisiana experietur. Si quis in fraudem patronorū rem vendiderit, vel locauerit, vel mutauerit: quale sit arbitrium iudicis, videamus. Et in re quidē distracta deferti conditio debet emptori, utrum malit re emptā habere iusto precio, an verō à re discedere precio recepto. neque omnimodō rescindere debemus vēditionē, quasi libertus ius vōdēdi nō habuerit: ne fraudem emptorē pēio: maximē cū de dolo ei nō dispūget, sed de dolo liberti. Sed si emerit in fraudē patroni libert⁹: et dicendum.

Digestorum lib. XXXVIII.

dicendum erit, si magno emit precio, releuandum patroni conditione non ipsi delata, an velit ab emptione discedere: sed venditori, vtrum malit de precio remittere, an potius, rem, quam vendidit, recipere persoluto precio. Et in permutatione, & in locatione, & in cōductione similiter idem obseruabimus. Sed si rem quidem bona fide vendiderit, & sine vlla gratia libertus, precium autem acceptum alij donauit: videndum erit, quis Fauiana inquietetur: vtrum qui rem emit, an verò is, qui precium dono accepit. Et Pomponius libro octuagesimo quarto recte scripsit, emptorem non esse inquietandum. fraudem enim in precio patrono factā esse. eum igitur, qui precium dono accepit, Fauiana conueniendum. Et aliās videamus, si dicat patronus rem quidem iusto precio venisse: verumtamen hic interesse sua, non esse venundatam, inque hoc esse fraudem, quod venierit possessio, in quam patronus habeat affectionem, vel opportunitatis, vel vicinitatis, vel zeli, vel quod illic educatus sit, vel parentes sepulchra an debeat audiri volēs reuocare. Sed nullo pacto erit audiendus. fraudis enim in damno accipitur pecuniario. Sed si forte & res vilis distracta sit, & precium alij donatum: vterque Fauiano iudicio conuenietur, & qui vili emit, & qui pecuniam accepit muneris: is tamen, qui emit, si malit rem restituere, non aliter restituet, quam si precium, quod numerauit, recipiat. Quid ergo, si delegatus emptor soluit ei, cui donabat libertus: an nihilominus recuperat? Et magis est, vt recipere debeat, licet precium ad alium peruenerit, qui soluendo nō est. Nam & si acceptum precium libertus prodegerit: diceremus nihilominus cum, qui dedit, recipere debere, si vel ab emptione discedere. Si mutuum pecuniam libertus in fraudem patroni acceperit: an Fauiana locum habeat, videamus: & quod remedium in hoc sit, qui accepit mutuum, si quod accepit, donauit. conueniet cum patronus, cui donauit libertus. Sed si acceperit, & prodegerit: nō debet perdere, qui mutuum dedit: nec ei imputari, cur dederit. Planē si non accepit, sed spondit stipulanti: erit Fauiana locus.

Si fideius sit apud me libertus, vel rem suā pro alio pignori dedit in necem patroni: an Fauiana locum habeat: videamus: sed & nunquid cum damno meo non debeat patrono subueniri: neque enim donauit aliquid mihi, si pro aliquo interuenit

Si quid in fraudē patroni factū sit.

517

teruenit, qui non fuit soluendo. eoque iure utimur. Igitur creditor non poterit Fauiana conueniri: debitor poterit quidē, sed potest & mandati. Planē si deficiat mādati actio, quia donationis causa interuenit: erit Fauiana locus. Sed et si mandator extitit pro aliquo libertus: idem erit probandum.

Quauis autem in partem Fauiana competat: attamen in his, quæ diuidi non possunt, insolitum competit: vtpotā in seruitutem. Si seruo meo, vel filio familiaris libertus in fraudem patroni quid dederit: an aduersus me iudicium Fauianū competat, videamus. Et mihi videtur sufficere aduersum me patremque: arbitrioque iudicis contineri, tam in id, quod in rem verum est, condemnandi: quam in id, quod in peculio. Sed si iussu patris contractum cum filio est: pater vtique tenebitur. Si cum seruo in fraudem patroni libertus contraxerit, isque fuerit manumissus: an Fauiana teneatur, quaeritur. Et cum dixerimus dolum tantum liberti spectandum, non etiam eius, cum quo contraxit: potest manumissus iste Fauiana non teneri. Item quaeri potest, manumisso, vel mortuo, vel alienato seruo, an intra annum agendum sit? Et ait Pomponius, agendum. Hec actio in personam est, non in rem, & in heredem competit, & in ceteros successores, & heredi, & ceteris successoribus patroni: & nō est hereditaria, id est, ex bonis liberti: sed propria patroni. Si libertus in fraudē patroni aliquid dederit, deinde defuncto patrono viuo liberto filius patroni acceperit bonorum possessionem contra tabulas liberti: an Fauiana vt possit ad reuocanda ea, quæ sunt alienata? Et est verum, quod & Pomponius probat libro octuagesimo quarto, item Papinianus libro quarto Questionum, competere ei Fauianam: sufficere enim, quod in fraudem patronatus factum sit, magis enim fraudem rei, non personæ accipimus. In hanc actionem etiam fructus veniunt, qui sunt post litem contestatam percepti.

II. MARTIANVS lib. iij. Regularum.

IN Fauiana & Caluisiana actione recte dicitur, etiam preteritos fructus venire: quatenus Prætor omnem fraudem libertorum vult rescindere.

III. VLPIANVS.

SI patronus hæres institutus ex debita parte adierit hereditatem, dum ignorat aliquam libertum in fraudem suam alienasse

† Quanti
stimada
sit res vi
cinitatis
cōmēda
tione, ele
gāter Era
simus chi
stidis pri
mæ Prou
32. Aliqd
mali pro
pter vic
nā malū.

Digestorum lib. XXXVIII.

alienasse: videamus, an succurri eius ignorantie debeat, ne decipiantur liberti fraudibus. Et Papinianus libro decimoquarto Questionum respondit, in eadem causa manere ea, quae alienata sunt: idcirco patronum sibi imputare debere, qui cum posset bonorum possessionem accipere contra tabulas propter ea, quae alienata, vel mortis causa donata sunt, non fecit.

Hæc actio in perpetuum datur: quia habet rei persecutoriam. Patronum ex alio heredem institutum, volentem Fauiana actione uti, Pretor admittit: quia erat iniquum, excludi eum à Fauiana, qui non sponte adiit hereditatem: sed quia bonorum possessionem contra tabulas petere non potuit. Si intestatus libertus decesserit: patronus adeundo hereditatem eius reuocat per Caluisianam actionem ea, quae alienata sunt dolo malo, quod minus pars ex testamento debita bonorum liberti ad patronum, liberorum eius perueniret. Idque est, siue petita sit à patrono ab intestato bonorum possessio, siue non sit. Si plures sint patroni & patronæ singuli virilem tunc reuocabunt per Caluisianam. Si libertus intestatus decesserit relicta patrono debita portione, aut aliquo amplius aliquid etiam alienauerit: Papinianus libro decimoquarto Questionum scribit, nihil esse reuocandum. Nam qui potuit alicui relinquere quid testamento: si debitam portionem patrono reliquit: præterea donando nihil videtur in fraudem facere.

III. IDEM.

Quodcumque dolo malo liberti alienatum est, & Fauiana actione reuocatur: & si plures patroni sint, omnes eam partem habebunt. sed si viriles non petant: portio ceteris aderescit. Quod in patronis dixi, & in liberis patroni est. sed non simul venient, sed patronis deficientibus.

V. PAULVS.

Tenetur Fauiana actione tam is, qui accepit ipse, quam qui iussit alij dare id, quod ipsi donabatur. In actione Fauiana, si res non restituatur, tanti damnabitur reus, quanti actor in litem iurauerit.

VI. IULIANVS.

Si libertus cum fraudare patronum vellet, filiofamilias contra senatusconsultum pecuniam crediderit: non erit in hibenda actio Fauiana: quia libertus donasse magis in hunc casum intellegendus est in fraudem patroni, quam contra senatusconsultum credidisse.

VII.

Si quid in fraudem patroni factum sit. 518

VII. SCAEVOLA.

Ergo & si senatusconsultum locum non habet: non cessat Fauiana, cum exigi possit.

VIII. IULIANVS.

Sed si minori quam viginti quinque annorum nato filiofamilias crediderit: causa cognita ei succurri debet.

IX. IDEM.

Vltus libertus donare bene meritis amicis potest, legare vero nec bene merentibus amicis potest, quod patroni partem minuat.

X. AFRICANVS.

Si id, quod à liberto in fraudem alienatum est, non extet: actio patroni cessat: quemadmodum si pecuniam in fraudem abiecerit: aut etiam is, qui mortis causa à liberto accepisset, eam rem vendidisset, & bonæ fidei emptor eam vincepisset.

XI. PAULVS.

Non videtur patronus fraudari eo, in quod consentit. Sic & quod volente patrono libertus donauit, non poterit Fauiana reuocari.

XII. IAROLENVS.

Libertus cum fraudandi patroni causa fundum Seio tradere vellet, Seius Titio mandauit, ut eum acciperet, ita ut inter Seium & Titium mandatum contrahatur. quæro, post mortem liberti patronus utrum cum Seio duntaxat, qui mandauit, actionem habeat: an cum Titio, qui fundum retinet: an cum quo velit, agere possit? Respondi: In eo, cui donatio quesita est: ita tandem, si ad illum res peruenierit, actio datur: cum omne negotium, quod eius voluntate gestum sit, in condemnationem eius conferatur. Nec potest videri id præstaturus, quod alius possidet: cum actione mandati consequi rem possit ita, ut aut ipse patrono restituat: aut eum, cum quo mandatum contraxit, restituere cogat. Quid enim dicemus, & is, qui iure interpositus est, nihil dolo fecit? Non dubitamus, quin omnimodo cum eo agi non possit. Quid enim potest videri dolo fecisse, qui si dem sua amico commodauit: quia alij, quam sibi, ex liberti fraude adquisit.

XIII. PAULVS.

Constitutione diui Pij cauetur de impubere adoptando, ut ex bonis, quæ mortis tempore illius, qui adoptauit, fuerunt, quarta pars ad eum pertineat, qui adoptatus est.

Sed

Digestorum lib. XXXVIII.

Sed & bona eius, quæ adquisit, patri restitui iussit, si causa cognita emancipatus fuerat, quartam perdit. Si quid itaque in fraudem eius alienatum fuerit: quasi per Calvisianam vel Favianam actionem revocandum est.

Si tabulæ testamenti nullæ exstabant, Vnde liberi. Titulus. VI.

I. VLPIANVS.

† Eodem
ferè & p
eodẽ
grad^o suc
cessionẽ
ordinẽ
prescri
ptũ a dño
refert
Moyses
Nu.c. 27.

Ostea, quàm Prætor locutus est de bonorum possessione eius, qui testatus est, transitum fecit ad intestatos, eum ordinem secutus, quem & lex duodecim Tabularum secuta est. Fuit enim ordinarius, antè de iudiciis testantium, sic dein de successione ab intestato loqui. Sed successione etiam ab intestato in plures partes diuisit. fecit enim gradus varios: primùm liberorum, secundum legitimorum, tertium cognatorum, deinde viri & vxoris. Ita autem ab intestato potest competere bonorum possessio, si neque secundum tabulas, neque contra tabulas bonorum possessio agnita sit. Planè si tempora quidem petendæ bonorum possessionis ex testamento largiebantur, veruntamen repudiata est bonorũ possessio: dicendum est, ab intestato bonorum possessionem iam incipere. cum enim is, qui repudiavit, bonorum possessionem petere non potest post repudiationem: consequens erit, vt ab intestato posse peti incipiat. Sed & si ex Carboniana edicto bonorum possessio data sit: magis est, vt dicere debeamus, ab intestato nihilominus posse peti. Vt enim suo loco ostendimus, non impedit bonorum possessionem editalem Carboniana bonorum possessio. Rectè autem Prætor à liberis initium fecit ab intestato successionis, vt sicut contra tabulas ipsis defert, ita ab intestato ipsos vocet. Liberos autem accipere debemus, quos ad contra tabulas bonorum possessionem admittendos diximus, tam naturales, quàm adoptiuos. Sed adoptiuos hætenus admittimus, si fuerint in potestate. cæterum si sui iuris fuerint, ad bonorum possessionem non inuolantur: quia adoptionis iura dissoluta sunt emancipatione. Si quis filium suum emancipatum in locum nepotis adoptauit, & emancipauit, eum haberet & nepotè ex co: quæsitũ est, apud Marcellũ, an adoptio rescissa impedit

Si tabulæ testam. nullæ exstabũt, Vnde liberi. 519

diat nepotem? Sed cum solet emancipato patri iungi nepos, quis non dicat, & si adoptatus sit, & quasi filius, nihilominus filio suo eũ non obstat: quia quasi filius adoptiuus sit in potestate, non quasi naturalis? Si hæres institutus non habeat voluntatẽ, vel quia incisæ sunt tabulæ, vel quia cancellatæ, vel qua alia ratione voluntatem testator mutauit, voluitque intestatò decedere: dicendum est, ab intestato rem habituros eos, qui bonorum possessionem acceperunt. Si emancipatus filius ex hæres fuerit, is autem, qui in potestate fuerat, præteritus: emancipatũ petentem ab intestato bonorum possessione Vnde liberi, tueri debet Prætor, vsque ad partem dimidiã, perinde atq; si nullas tabulas pater reliquisset.

II. IULIANVS.

Emancipatus præteritus, si contra tabulas bonorum possessionem nõ acceperit, & scripti hæreses adierint hereditatem suã culpa amittit paternã hereditatem. nam quãuis secundum tabulas bonorum possessio petita non fuit: nõ tamen Prætor eum tuerit, vt bonorum possessionem accipiat Vnde liberi. Nam & patronum præteritum, si non petat contra tabulas bonorum possessionem ex illa parte edicti, vnde legitimi vocantur, non solet tueri Prætor aduersus scriptos hæreses.

III. VLPIANVS.

Bonorum possessio potest peti ab intestato, si certum sit, tabulas non extare septem testium signis signatas.

III. PAVLVS.

Liberi & capite minuti per edictum Prætoris ad bonorũ possessionem vocantur parentum: nisi adoptiuui fuerint. hi enim & liberorum nomen amittunt post emancipationem. Sed si naturales emancipati, & adoptati iterum emancipati sint: habent ius naturalium liberorum.

V. POMPONIVS.

Si quis ex his, quibus bonorum possessionem Prætor pollicetur, in potestate parentis, de cuius bonis agitur, cum is moritur, non fuerit: ei, liberisque, quos in eiusdem familia habebit (si ad eos hereditas suo nomine pertinebit, neque nominatum ex hæreses scripti erunt) bonorum possessio eius partis datur, quæ ad eum pertineret, si in potestate permanisset: ita, vt ex ea parte dimidiã habeat, reliquũ liberi eius, hũque

Digestorum lib. XXXVIII.

hisque duntaxat bona sua conferat. Sed & si filii & nepotem ex eo pater emancipauerit: filius solus ueniet ad bonorum possessionem, quamvis capitis diminutio per edictum nulli obstat. Quin etiam hi quoque, qui in potestate nunquam fuerint, nec sui heredis locum obtinuerint, vocantur ad bonorum possessionem parentum. Nam si filius emancipatus reliquerit in potestate sui nepotem: dabitur ei, qui in potestate relictus est, patris emancipati bonorum possessio: sed & si post emancipationem procreauerit, ita nato dabitur aut bonorum possessio, scilicet non obstante ei patre suo. Si filius emancipatus non petierit bonorum possessionem: ita integra sunt omnia nepotibus, atque si filius non fuisset: ut quod filius habiturus esset petita bonorum possessione, hoc nepotibus ex eo solis, non etiam reliquis adferat.

VI. ULPIANVS.

SI pater filium emancipauerit, nepotem retinuerit, deinde filius decesserit: & rei aequitas, & causa edicti, quod de bonorum possessione liberis danda caveretur, efficit, ut eius ratio habeatur: & bonorum possessio intestati patris detur: ut tamen bona sorori, quae necessaria haeres patri extitit, conferre cogatur auus, qui per eum bonorum possessionis emolumentum adquisiturus est: nisi forte auus iste nullum ex his fructum acquirere uult, paratusque est de potestate nepotem dimittere: ut ad emancipatum emolumentum omne bonorum possessionis perueniat. nec idcirco soror, quae patri haeres extitit, iuste queri poterit, quod eo facto à collationis comodo excludatur: cum auo quandoque intestato defuncto, ad bona eius simul cum fratre possit venire.

VII. PAPINIANVS.

SCRIPTO haerede deliberante filius exheredatus mortem sobierat: atque ita scriptus haeres omiserat hereditatem. Nepos ex illo filio susceptus, auo suus heres erit: neque pater videbitur obstidisse, cuius post mortem legitima defertur hereditas. Nec dici potest heredem, sed non suum nepotem fore, quod proximum gradum nunquam tenuerit: cum & ipse fuerit in potestate, neque pater eum in hac successione praueuerit. & alioquin si non suus haeres est, quo iure haeres erit, qui sine dubio non est agnatus? Caeterum & si non sit exheredatus nepos, adiri poterit ex testamento hereditas à scripto haerede,

Vnde legitimi, & vnde adgnati.

520

haerede, mortuo filio. quare qui non obstat iure intestati, iure testati videbitur obstidisse. Non tamen sic parentibus liberorum, ut liberis parentum debetur hereditas: quoniam parentes ad bona liberorum ratio miserationis admittit, liberos naturae simul & parentum commune votum.

VIII. IDEM.

ILLius familiam, ut proximus cognatus patre consentiente possessionem agnouit. Quamvis per conditionem testamento datam, quod in patris potestate manserit, ab hereditate sit exclusus: tamen utiliter possessionem agnouisse videbitur: nec in edicti sententiam incidet: quoniam possessionem secundum tabulas non agnouit, cum inde rem habere non potuerit: nec in filij potestate conditio fuerit, nec facile pater emancipare filium cogi poterit.

IX. PAULVS.

SI postea, quam filius emancipatus bonorum possessionem patris petiit, statum suum mutauit: nihil obesse ei, quod minus id, quod adquisiuit, retineat. quod si prius conditionem suam mutauerit: bonorum possessionem eum petere non posse.

Vnde legitimi, & vnde adgnati.

Titulus. VII.

I. IULIANVS.

AEc verba edicti, TVM QVEM EI ESSE HAEREDEM OPORTERET, SI INTESTATVS MORTVVS ESSET, non ad mortis testatoris referuntur, cum extinguitur tempus, sed cum quodam temporis spatio accipiuntur ad id, quo bonorum possessio petetur. & ideo legitimum haeredem, si capite minutus sit, etiam ab hac bonorum possessione summoueri, palam est.

II. ULPIANVS.

SI repudiauierint sui ab intestato bonorum possessionem: adhuc dicemus, obflare eos legitimis, hoc est, his, quibus legitima potuit deferri hereditas: idcirco, quia repudiando quasi liberti bonorum possessionem, incipiunt hanc habere quasi legitimi. Haec autem bonorum possessio non tantum masculorum defertur, verum etiam feminarum: nec tantum ingenuorum,

† In hanc sententiam Paulus ad Corin. 2. cap. 13. n. 6 debet filij parentibus thesaurizare sed parentes filijs.

large & cum extinguitur

Digestorum lib. XXXVIII.

norum, verum etiam libertinorum. communis est igitur pluribus. Nam & feminæ possunt vel consanguineos, vel agnatos habere. Item libertini possunt patronos patronasque habere. Nec tantum masculi hanc bonorum possessionem accipere possunt, verum etiam feminæ. Si quis decesserit, de quo incertum est, utrum paterfamilias, an filiusfamilias sit: quia pater eius ab hostibus captus adhuc vivat, vel quæ alia causa suspendat eius statum: magis est, ne peti possit bonorum possessio: quia nondum intestatum eum esse apparet, cum incertum sit, an testari possit. cum igitur coeperit certus status esse: tunc demum petenda est bonorum possessio: nec cum certum esse coeperit intestatum esse, sed cum coeperit esse certum, patremfamilias esse. Hæc autem bonorum possessio omnem vocat, qui ab intestato poterit esse hæres: siue lex duodecim Tabularum eum legitimum heredem faciat, siue alia lex senatusve consultum. Denique mater, quæ ex senatusconsulto venit Tertulliano, item qui ex Orphitiano ad legitimam hereditatem admittuntur: hæc bonorum possessionem petere possunt.

III. PAVLVS.

Generaliter igitur sciendum est, quotiescunque vel lex, vel Senatus defert hereditatem, non etiam bonorum possessionem: ex hac parte eam peti oportere, cum verò etiam bonorum possessionem dari iubet: tum ex illa parte, qua ex legibus peti deberet, sed & ex hac parte poterit.

IIII. IULIANVS.

Si ex duobus fratribus alter decesserit testamento iure facto, deinde deliberante herede alter quoque intestato decesserit, & scriptus hæres omiserit hereditatem: patruus legitimam hereditatem habebit, nam hæc bonorum possessio, **TVM, QVEM HAEREDEM ESSE OPORTET**, ad id tempus refertur, quo primum ab intestato bonorum possessio peti potuisset.

V. MODESTINVS.

Inter agnatos & cognatos hoc interest, quod in agnatis & cognatis continentur, in cognatis non utique & agnati: verbi gratia, patris frater, id est, patruus, & agnatus est & cognatus: matris autem frater, id est, avunculus, cognatus est, agnatus non est. Quandiu spes est suum heredem aliquem

Vnde cognati.

§27

quem defuncto existere: tandiu consanguineis locus non est: puta si defuncti vxor prægnans sit, aut defuncti filius apud hostes sit.

VI. HERMOGENIANVS.

Nati post mortem patris, vel post captiuitatem, siue deportationem: sed & hi, qui eo tempore, quo capiebatur, vel deportabatur pater, in potestate fuerunt: ius inter se consanguinitatis habet, etsi heredes patri non extiterint, sicuti exheredati.

Vnde cognati. Titulus. VIII.

I. IULIANVS.

Agne bonorum possessio nondum habet Pretoris indulgentiam, neque ex iure civili originem habet. nam eos inuitat ad bonorum possessionem, qui iure civili ad successionem admitti non possunt, id est, cognatos. Cognati autem appellati sunt, quasi ex vno nati, aut (ut ait Labeo) quasi comune nascendi initium habuerint. Pertinet autem lex hæc ad cognationes non seruiles. nec enim facile vlla seruilis videtur esse cognatio. Hæc autem bonorum possessio, quæ ex hac parte edicti datur, cognatorum gradus sex complectitur: & ex septimo duas personas, sobrinum sobrinam natum & natam.

Cognationem facit etiam adoptio. quibus etenim fiet agnatis hic, qui adoptatus est: iisdem & cognatus fiet. nam ubicunque de cognatis agitur, ibi sic accipiemus, ut etiam adoptione cognati facti contineantur. Euenit igitur, ut is, qui in adoptionem datus est, tam in familia naturalis patris iura cognationis retineat, quam in familia adoptiua nascatur. Sed eorum tantum cognationem in adoptiua familia nascitur, quibus fit agnatus: in naturali autem omnium retinebit. Proximus autem accipiet etiam is, qui solus est, quævis proprie proximus ex plurimis dicitur. Proximum accipere nos oportet eo tempore, quo bonorum possessio deferretur. Si quis igitur proximus cognatus, dum heredes scripti deliberant, diem suum obiit, sequens quasi proximus admittetur: hoc est, quicumque fuerit tum deprehensus, proximum locum obinet. Si quis proximior cognatus nasci speretur: in ea conditione est, ut dici debeat, obitare eum se. Infor. VV quentibus.

Digestorum lib. XXXVIII.

quentibus. sed ubi natus non est, admitteremus eum, qui post ventrem proximus videbatur. Sed hoc ita demum erit accipiendum, si hic, qui in utero esse dicitur, viuo eo, de cuius bonorum possessione agitur, fuerit conceptus. nam si post mortem neque obstabit alij, neque ipse admitteretur: quia non fuit proximus cognatus ei, quo viuo nondum animal fuerit.

Si qua pręgnans decesserit, & utero exsecto partus sit editus: in ea conditione est partus iste, ut matris suę accipere bonorum possessionem possit **Vnde proximi cognati**. sed post senatusconsultum Orphitianum & **Vnde legitimi** petere poterit: quia tempore mortis in utero fuit. Gradatim autem admittuntur cognati ad bonorum possessionem, ut qui sunt primo gradu, omnes simul admittantur. Si quis apud hostes fuerit eius mortis tempore, de cuius bonorum possessione queritur: dicendum est, bonorum possessionem peti ab eo posse.

II. CAIVS.

Hac parte proconsul naturali æquitate motus, omnibus cognatis permittit bonorum possessionem, quos sanguinis ratio vocat ad hereditatem, licet iure civili deficiat. Itaque etiam vulgò queristi liberi matris, & mater talium liberorum, item ipsi fratres inter se ex hac parte bonorū possessionem petere possunt: quia sunt inuicem sibi cognati: usque adeo, ut pręgnans quoque manumissa si peperit, & is, qui natus est, matri, & mater ipsi, & inter se quoque, qui nascuntur, cognati sunt.

III. IULIANVS.

Capitis diminutione perimuntur cognationes, quę per adoptionem adquisitę sunt. Igitur si post mortem (verbi gratia) fratris adoptiui intra ceterisimum diem adoptiui frater capite diminutus fuerit, bonorum possessionem accipere non poterit, quę proximatis nomine fratris defertur. Præterea enim non solum mortis tempus, sed etiam id, quo bonorum possessio petitur, intueri palam est.

III. VLPIANVS.

Si spurius intestatò decesserit, iure cõsanguinitatis aut adoptionis hereditas eius ad nullum pertinet: quia cõsanguinitatis, itemq; adoptionis iura à patre oriuntur. Proximitatis autem nomine mater eius, aut frater eadē matre natus, bo-

¶ De his
qui cæso
matris v.
tero nati
sunt. Pl.
natu. hist.
lib. 7. ca. 9

De successorio edicto.

522

his, bonorum possessionem eius ex edicto petere potest.

V. POMPONIVS.

Legitimis capite diminutis non datur bonorum possessio iure heredis legitimi: quia non eadem causa eorum est, quę liberorum: sed gradu cognatorum tursus vocantur.

VI. VLPIANVS.

Cognatis accusatio nihil obest ad successionem, si accusa. Cuerint cognatos suos.

VII. MODESTINVS.

Is, qui aliqua ratione seruus factus est, manumissione nulla ratione recipit cognationem.

VIII. IDEM.

Modestinus respondit: non ideo minis ad auię maternę bona ab intestato nepotes admitti, quod vulgò queristi proponantur.

IX. PATENIANVS.

Octani gradus adgnato iure legitimi heredis, etsi non extiterit heres, possessio defertur: ut proximo autem cognato, quamvis extiterit heres, non defertur. Fratris filius pro parte heres institutus, cum patruū surdum fuisse contēderet, atque ideo testamentum facere non potuisse, & possessionem ut proximus cognatus accepisset: ex die mortis temporis haberi ratione placuit: quia verisimile non videbatur, tam coniunctū cõsanguinei defuncti valetudinē ignorasse.

X. SCAEVOLA.

In testata reliquit sororem Septiciani diuerso patre natā, & pręgnantem matrem ex alio marito. quęro, si mater hereditatem repudiauerit, dum adhuc pręgnans est, postea que enixa fuerit Semproniam: an etiam Semproniam bonorum Titix possessionem accipere possit? Respondit: si mater hereditate exclusa esset, eaque (ut proponeretur) postea nata esset, accipere posse.

De successorio edicto.

Tit. IX.

I. VLPIANVS.

Successorium edictum idcirco propositum est, ne bona hereditaria vacua sine domino diutius iacerent, & creditoribus longior mora fieret. Bene igitur Prætor putauit præstitueret

vv ij tempus

Digestorum lib. XXXVIII.

tempus his, quibus bonorum possessionem detulit: & dare inter eos successionem, ut maturius possint creditores scire, utrum habeant, cum quo congregiantur: an vero bona vacantia fisco sint delata: an potius ad possessionem bonorum procedere debeat, quasi sine successore defuncti. Vnusquisque autem suam bonorum possessionem repudiare potest, alienam non potest. Proinde procurator meus sine mea voluntate meam bonorum possessionem repudiare non potest.

Per seruum delatam bonorum possessionem dominus repudiare potest. Tutor impuberis an possit repudiare bonorum possessionem, videamus. Et magis est, ne possit: sed ille ex autoritate tutoris repudiare potest. Furiosi curator nequaquam poterit repudiare: quia necdum delata est. Qui semel noluit bonorum possessionem petere, perdidit ius eius, & si tempora largiantur. ubi enim noluit, tam coepit ad alios pertinere bonorum possessio, aut fiscum inuitare. Decretalis bonorum possessio, an repudiari possit, videamus. Et quidem diebus finiri potest: sed repudiari eam non posse, verius est: quia nondum delata est, nisi cum fuerit decreta. Rursum posteaquam decreta est, sera repudiatio est: quia quod acquisitum est, repudiari non potest. Si intra centesimum diem mortuus sit prior, statim sequens admitti potest.

Quod dicimus intra dies centum bonorum possessionem peti posse, ita intelligendum est, ut & ipso die centesimo bonorum possessio peti possit, quemadmodum intra calendas, etiam ipsae calendae sint. Idem est, & si in diebus centum dicatur. Quibus ex edicto bonorum possessio dari potest: si quis eorum aut dari sibi noluerit, aut in diebus statutis non admiserit: tunc ceteris bonorum possessio perinde competit, ac si prior ex eo numero non fuerit. Sed videndum est, an inter ceteros ipse quoque, qui exclusus est, admittatur: ut puta filius est in potestate, delata est ei bonorum possessio ex prima parte, unde liberis defertur, exclusus est tempore, aut repudiatione. nunc ceteris defertur. Sed utrum ipse sibi succedat ex hac successoria parte? Et magis est, ut succedat, & vnde legitur possit petere: & post hos suo ordine ex illa parte unde proximi cognati vocantur, & hoc iure vivimus, ut admittantur, poterit igitur ex sequenti parte succedere ipse sibi. Itemque hoc dici poterit & in secundum tabulas bonorum

De gradibus & adfinibus, & nominibus eorum.

523

bonorum possessione, ut si secundum tabulas non petierit bonorum possessionem is, qui potuit & ab intestato succedere, ipse sibi succedat. Largius tempus parentibus liberisque petendae bonorum possessionis tribuitur in honorem sanguinis: videlicet, quia artandi non erant, qui penes ad propria bona veniunt: ideoque placuit eis praestitum annum: scilicet ita moderate, ut neque ipsi virgerentur ad bonorum possessionis petitionem, neque bona diu iacerent. Sanè nonnumquam virgentibus creditoribus interrogandi sunt in iure, an sibi bonorum possessionem admittant: ut si repudiare se dicant, sciant creditores quid sibi agendum sit, si deliberare se adhuc dicant, praecipitandi non sunt. Si quis autem a patre suo impuberi filio sit substitutus: non intra annum, sed intra diem centesimum bonorum possessionem petere poterit. Non solum autem cum suo nomine veniunt liberi parentesque, hoc eis tribuitur, verum etiam si seruus eius, qui ex liberis parentibusque est heres, institutus sit, intra annum coepit bonorum possessio, persona enim ea meruit, quare hoc beneficium petat. Sed & si pater emancipati filij bonorum possessionem contra tabulas accipere velit, anni tempus ei competere constat. Et generaliter ait Iulianus, ex omnibus causis liberis parentibusque intra annum bonorum possessionem competere.

II. PAPINIANVS.

Inferioris gradus cognatus beneficium edicti successorij non habuit, cum prior ex propria parte bonorum possessionem accepisset. nec ad rem pertinuit, quod abstinendi facultatem ob auxilium aetatis prior cognatus acceperat. Igitur fisco vacante bona recte deferri placuit.

De gradibus & adfinibus, & nominibus eorum. Titu. X.

I. CAIVS.

Gradus cognationis alij superioris ordinis sunt, alij inferioris, alij ex transverso, siue a latere. Superioris ordinis sunt parentes inferioris, liberi ex transverso, siue a latere, fratres & sorores, liberi que eorum. Sed superior quidam & inferior cognatio a primo gradu incipit: ex transverso vero siue a latere nullus est primus gradus: & ideo incipit a secundo.

vv iij

Itaque

Digestorum lib. XXXVIII.

Itaq; in primo gradu cognationis superioris quidē & inferioris ordinis cognati possunt concurrere: ex transuerso verò nūquā eo gradu quisquam concurrere potest: ut in secundo, & tertio: & deinceps in ceteris, possunt etiam ex transuerso quidam concurrere cum superioris ordinis cognatis. Sed admonendi sumus, si quando de hereditate, vel bonorum possessione quaeramus, nō semper eos, qui eiusdem gradus sunt, concurrere. Primo gradu sunt suprà, pater mater: infrà, filii filia. Secundo gradu sunt suprà, avus avia: infrà, nepos neptis: ex transuerso, frater soror. Tertio gradu sunt suprà, proavus proavia: infrà, pronepos proneptis: ex transuerso, fratris sororisque filius filia: & convenienter patruus amita, avunculus, matertera. Quarto gradu sunt suprà, abavus abavia: infrà, abnepos abneptis: ex transuerso, fratris sororisque neptis: & convenienter patruus magnus, amita magna, id est, avi frater soror, avunculus magnus, matertera magna, id est, aviae frater soror: item fratres patruelis, sororesque patruelis, id est, qui quæve ex duobus fratribus progenerantur. item consobrini consobrinae, id est, qui quæve ex duobus sororibus nascuntur, quasi consororini. item amitini amitine, id est, qui quæve ex fratre & sorore propagantur. sed vulgus ferè omnes istos communi appellatione consobrinos vocat. Quinto gradu sunt suprà, atavus atavia: infrà, adnepos adneptis: ex transuerso, fratris & sororis pronepos proneptis: & convenienter propatruus proamita, id est, proavi frater & soror, proavunculus, promatertera, id est, proavie frater & soror. item fratris patruelis, sororis patruelis filius filia: & similiter consobrini consobrinae, item amitini amitine filius filia, propius sobrino propius sobrina. isti sunt patrui magni, amitæ magnæ, avunculi magni, materteræ magnæ filius filia.

II. VLBIANVS.

Hoc est patris eius, de cuius cognatione quaeritur, consobrini consobrina, siue frater patruelis.

III. CAIVS.

Sexto gradu sunt suprà, tritavus tritavia: infrà, trinepos trineptis: ex transuerso, fratris & sororis abnepos abneptis: & convenienter, abpatruus abamita, id est, abavi frater & soror: abavunculus, abmatertera, id est, abavie frater & soror.

De gradibus & adfinibus, & nominibus eorū. §24

foror. item patrui magni, amitæ magnæ, avunculi magni, materteræ magnæ nepos neptis. item fratris patruelis, sororis patruelis, consobrini, consobrinae, amitini, amitine nepos neptis. propatruus, proamita, proavunculus, promatertera filius filia. item qui ex fratribus patruelibus, aut consobrinis, aut amicitinis vndique propagantur, qui propriè sobrini vocantur. In septimo gradu quàm multæ esse possint personæ, ex his, quæ diximus, satis apparet. Admonendi tamen sumus, parentum liberorumque personas semper duplicari. avum etenim & aviam tam maternos, quàm paternos intelligimus: item nepotes neptēsque tam ex filio, quàm ex filia. quàm rationē scilicet deinceps in omnibus gradibus suprà infràque sequemur.

III. MODESTINVS.

Non facillè autem, quod ad nostrum ius attinet, cum de naturali cognatione quaeritur, septimum gradum quis excedit: quatenus vix cum ferè gradum rerum natura cognatorum vitam consistere non patitur. Cognati ab eo dīci putantur, quod quasi vna communiterve nati, vel ab eodē orti, progenitive sint. Cognationis substantia bifariam apud Romanos intelligitur. Nam quædam cognationes iure civili, quædam naturali continentur: nonnunquā & utroque iure concurrente, & naturali, & civili copulatur cognatio. Et quidem naturalis cognatio per se sine civili cognatione intelligitur, quæ per feminas descendit, quæ vulgò liberos pariunt. Civilis autem per se (quæ etiam legitima dicitur) sine naturali fit cognatione per adoptionem. Utrouque iure consistit cognatio, cum iustus nuptiis contractis copulatur. Sed naturalis quidem cognatio hoc ipso nomine appellatur: civilis autem, licet ipsa quoque per se plenissimè hoc nomine vocetur, propriè tamen adgnatio vocatur, videlicet, quæ per mares contingit. Sed quoniam quædam iura inter adfines quoque versantur, non alienum est hoc loco, de adfinibus quoque breviter discernere. Adfines sunt viri & uxoris cognati: dicti ab eo, quod duæ cognationes, quæ diuersè inter se sunt, per nuptias copulantur, & altera ad alterius cognationis finem accedit. namque coniungendæ adfinitatis causa fit ex nuptiis. Nomina verò eorum hæc sunt: socer, socrus, gener, nurus, nouerca, vitricus, priuignus, priuigna. Gradus autem

Digestorum lib. XXXVIII.

paremus his cognationum nominibus etiam in seruis. Ita-
que parētes, & filios, fratresque etiam seruorum dicimus, sed
ad leges seruiles cognationes non pertinent. Cognationis
origo & per feminas solas contingit. Frater enim est & qui
ex eadem matre tantum natus est. Nam qui eundem patrem
habent, licet diuersas matres, etiam adgnati sunt. Parentes
autem apud Romanos vsque ad tritauium proprio vocabulo
nominantur: vltiores, qui non habent speciale nomen, ma-
iores appellantur. Item liberi vsque ad trinepotem: vltra hos
posteriores vocantur. Sunt & ex lateribus cognati, vt fra-
tres sororesque, & ex his prognati: item patruus, amicus, auun-
culus, & matertera. At quoties quaeritur quoto gradu quaeque
persona sit: ab eo incipiendum est, cuius de cognatione que-
rimus. Et si ex inferioribus aut superioribus gradibus est, re-
cta linea sursumuersum vel deorsum tendendo, facile inue-
niemus gradus, si per singulos gradus proximum quemque
numeramus. Nam qui mihi proximo gradu proximus est, is
secundo gradu est mihi. Similiter enim accedentes singu-
lis crescit numerus. Idem faciendum in transuersis gradi-
bus, sic frater secundo gradu est: quoniam patris vel matris
persona, per quos coniungitur, prior numeratur. † Gradus
autem dicti sunt ad similitudinem scalarum, locorumve pro-
cliuum, quos ita ingredimur, vt à proximo in proximum,
id est, in eum, qui quasi ex eo nascitur, transeamus. Transe-
mus nunc, & singulos gradus numeremus. **PRIMO GRA-
DVS** cognationis sunt sursumuersum duo, pater & mater: de-
orsumuersum duo, filius & filia, qui tamen & plures esse pos-
sunt. **SECUNDO GRADVS** duodecim personae continen-
tur, haec: Auius, hoc est, patris & matris pater, item auia, simili-
ter tam paternae quam maternae. Frater quoque per vtrumque
parentem accipitur, id est, aut per matrem tantum, aut per pa-
trem, aut per vtrumque, id est, ex vtroque eodem parente. Sed
hic numerus non augeat, quod nihil differat ab eo, qui eun-
dem patrem habet tantum, nisi quod is eundem cognatos tam
paternos quam maternos habet. Et ideo euenire solet in his,
qui diuersis parentibus nati sunt, vt qui meo fratri frater est,
meus cognatus non sit. pone me fratrem habere ex eodem tan-
tum patre, fratrem illum habere ex eadem matre: illi inter se
fratres sunt, mihi alter cognatus non est. Soror, ea similiter
numeratur

† Caligula
tamē ne-
gabat po-
steros vi-
tra filiorū
gradū in-
telligi de-
bere, vt re-
fert Suet-
onius eodē.

† Simili
metapho-
ra Cicero
adpellat
gradus of-
ficio-
rum
lib. 2.
de natu-
ralium.

De gradibus & adfinibus, & nominibus eorum. 526

numeratur vt frater. Nepos quoque dupliciter intelligitur, ex
filio, vel filia natus. Id est & in nepte. **TERTIO GRA-
DVS** personae continentur triginta duae. Proauus, qui quadrifa-
riter intelligitur. Est enim aui paterni, aut materni pater: id est
auia paternae, aut maternae pater. Proaua quoque quatuor
personas complectitur, est enim aui paterni, aut auiae pater-
nae mater: item aui materni, & similiter auiae maternae mater.
Patruus, is autem est patris frater: & ipse dupliciter intelligi-
tus est, ex patre vel matre, puta auia paterna mea nupsit pa-
tri tuo, peperit te: aut auia paterna tua nupsit patri meo, pe-
perit me: ego tibi patruus sum, & tu mihi. Idem euenit si mu-
lieres altera alterius filio nupsint. nam qui ex his masculi
nati sunt, iis masculi inuicem patruus sunt, foeminae inuicem amicae.
Id est in foeminis, masculi enim similiter illis patruus, foeminae
amicae sunt. Et si vir & mulier ille filia eius duxerit, illa filio
eius nupsit: qui ex patre adolescentis nati erunt, ex matre pu-
elle natos fratris filios illi eos paternos, & amitas appellabit.
Auunculus, is matris est frater, & eadem significatione, qua
in patris diximus, contingit. si duo viri alter alterius filiam
duxerint, qui ex his masculi nati fuerint, iis masculi inuicem
auunculi, foeminae inuicem materteraerunt: & eadem ratio-
ne masculi puellis auunculi, illae illis erunt materteraer. Ami-
ta, ea est patris soror, sicut supra accipiendi. Matertera, ea est
matris soror similiter vt supra. Illud notandum est: non quod-
admodum patris, matrisque fratres sorores, patruus, amica, auun-
culus, matertera dicuntur: ita fratris sororisque filios filias nomen
speciale cognationis habere: sed ita demonstrari, fratris so-
rorisque filios filias, quod quidem & in aliis accidere, ex po-
sterioribus apparebit. Pronepos quoque, & proneptis quadri-
fariter intelliguntur, aut enim ex nepote ex filio, aut ex ne-
pote ex filia descendit: aut ex nepte ex filio, aut ex nepte ex
filia propagatur. **QUARTO GRADVS** personae conti-
nentur octoginta. Abauus, cuius intellectus in octo personas
porrigitur, est enim proauus paterni aut materni pater, quos
singulos duplici modo intelligendos diximus: aut proauiae
paternae aut maternae patrisque & ipsae singulae dupliciter ac-
cipiuntur. Abauia, & haec octies numeratur, est enim pro-
auus paterni, aut materni: item proauiae paternae, aut mater-
nae mater. Patruus magnus, is est frater aui, sed auus, item
frater,

Digestorum lib. XXXVIII.

frater, quum duobus modis intelligatur: quatuor personae
id nomen amplectitur: ut sit aut paterni vel materni frater,
qui vel eodem patre, id est, proavo, vel tantum matre eadem,
id est, proavia natus est. Qui autem mihi est patru^s magnus,
is patri meo vel matri meae patruus est. Amita magna. ea est
aut soror. Avus autem, item soror (ut supra diximus) duplici-
ter intelligitur: & ideo hic quoque quatuor personas intel-
ligimus. Similiter quae patri meo vel matri meae amita est,
mihi erit amita magna. Avunculus magnus. hic est aviae fra-
ter. Quatuor personae huic nomini eadem ratione subiectae
sunt: mihi quae is est avunculus magnus, qui patri meo vel ma-
tri meae avunculus est. Matertera magna. ea est aviae soror.
Quatuor modis & haec ob eandem causam intelligitur: & quae
matri meae, vel patri meo matertera est, mihi matertera ma-
gna vocatur. Eodem gradu sunt & illi, qui vocantur fratres pa-
truales, ite sorores patruales, amitini amitinae, consobri-
ni consobrinae. hi autem sunt, qui ex fratribus, vel sororibus nascuntur:
quos quidam ita distinxerunt, ut eos quidem, qui ex fratribus
nati sunt, fratres patruales: ite eas, quae ex fratribus natae sunt,
sorores patruales: ex fratre autem & sorore, amitinos, amitinas:
eos vero & eas, qui quae ex sororibus nati natae sunt, con-
sobrinos, consobrinas, quasi consororinos, sed plerique hos om-
nes consobrinos vocant, sicut Trebatius. Sub hac nominum
appellatione personae cadunt sedecim haec. patrui filius, ite fi-
lia: bifariam (sicut supra) numerantur. nam patris mei frater
esse potest vel ex eodem patre, vel etiam ex matre sola. ami-
ta filius, item filia: avunculi filius, item filia: matertere filius,
item filia: amita, avunculo, matertere acceptis duplici intel-
lectu, ratio est servanda secundum patrui nomen. Fratri soror-
is, nepos ac neptis eodem gradu sunt: & frater, item soror,
nepos & neptis dupliciter accepti, continebunt personas
sedecim, sic: fratri eodem patre nati nepos ex filio, nepos ex
filia: fratri eodem matre alio patre nati nepos ex filio, ne-
pos ex filia: fratri eodem patre nati neptis ex filio, neptis
ex filia. Fratri alio patre, eademque matre nati neptis ex fi-
lio, neptis ex filia. Ea quoque causa octo personae efficiuntur, ut
aliae octo accedant ex sorore natorum nepotes neptisque, &
similiter numerantur à nobis. Fratri autem mei nepos ne-
ptisque me patrui magnum appellant. Fratrum sororum-
quo

De gradibus, & adfinibus, & nominibus eorum. §27

que eorum nepotes, neptisque item, mei inter se consobri-
ni sunt. Abnepos, abneptis. hi sunt pronepotis proneptis-
ve filius filia, nepotis neptisque nepos neptis, filij filiae ve pro-
nepos proneptis. personas continebunt sedecim: nepote
vel ex filio nato, vel ex filia, nepte vel ex filio nata vel ex filia
acceptis, ut ad singulas personas gradu descendamus sic: fi-
lius, nepos, pronepos, abnepos: filius, nepos, pronepos, abne-
ptis: filius, nepos, proneptis, abneptis: filius, nepos, proneptis,
abneptis: filius, neptis, pronepos, abnepos: filius, neptis, pro-
nepos, abneptis: filius, neptis, proneptis, abneptis: filius, ne-
ptis, proneptis, abneptis. Similiter haec personae numerabun-
tur praeposita filia: & sic fient sedecim. QUINTO GRA-
DU. personae continentur centum octoginta quatuor. Atavus
scilicet & atavia. Atavus est abavi vel abaviae pater, proavi
vel proaviae avus, aut avia: proavi proaviae, matris vel patris ab-
avus. Huius appellatio personas complectitur sedecim, enu-
meratione facta tam per mares, quam per feminas, ut sic ad
singulas perveniamus: pater, avus, proavus, abavus, atavus:
pater, avus, proavus, abavia, atavia: pater, avus, proavia, ab-
avus, atavus: pater, avia, proavus, abavus, atavus: pater, avia,
proavus, abavia, atavia: pater, avia, proavia, abavus, at-
avus: pater, avus, proavia, abavia, atavia: pater, avia, proavia,
abavia, atavus. Similiter matris persona praeposita numera-
tio fiet. Atavia totidem personas continet, eadem ratione nu-
meratas, id est, sedecim. Patruus maior, is est proavi frater,
patris vel matris patruus magnus. Sub hoc nomine erunt per-
sonae octo, & sic enumerabuntur. pater, avus, proavus, abavus,
frater proavi: pater, avus, proavus, abavia, frater proavi: pa-
ter, avia, proavus, abavus, frater proavi: pater, avia, proavus,
abavia, frater proavi. totidem erunt matris persona & pro-
avo eius praepositis. Ideo autem fratrem proavi enumeran-
tes, ante abavi ponimus, quod (ut supra significavimus) non
aliter perveniat ad eum, de quo queritur, nisi per eos tran-
situm fuerit, ex quibus nascitur. Avunculus maior, is est pro-
aviae frater, patris vel matris avunculus magnus. Eadem di-
numeratione hic quoque octo personae computabimus: hoc
tantum immutato, ut his frater proavi praeposatur. Amita
maior. ea est proavi soror, patris vel matris amita magna.
Quo ad numerum & expositionem personarum, eadem erunt
immutatae.

Digestorum lib. XXXVIII.

immutato hoc, ut proavi soror ad extremum ponatur. Matertera maior. hec est soror proavie, patris vel matris matertera magna. Numerus personarum id est, ut in nouissimo ponatur proavie soror. Hos omnes a patruo maiore, quos recensimus, quidam appellant ita: propatruus, proavunculus, proamita, promatertera. quos tamen ego ita nomino, illi contra fratris vel sororis pronepotem me demonstrant. Patruus magni filii filia. hi sunt fratris aut filius filia, proavi aut proavie nepos neptis ex filio, patris vel matris consobrinus consobrina. Octo personas & hic computabimus, quod avus & frater (ut iam dictum est) dupliciter accipiuntur: & ideo patruus magni filius quatuor implet, totidem filia. Amite magni filius filia, hi sunt avi sororis filius filia, proavi aut proavie nepos neptis ex filia, patris vel matris consobrinus consobrina. Numerus personarum idem qui supra. Avunculi magni filius filia. hi sunt avie fratris filius filia, proavi aut proavie nepos neptis ex filio, patris vel matris consobrinus consobrina, numerus idem. Matertera magni filius filia. hi sunt avie sororis filius filia, proavi aut proavie nepos neptis ex filia, patris vel matris consobrinus consobrina. Computatio eadem personarum, quas enumeravimus. Patruus magni filii ei, de cuius cognatione queritur, propius sobrino vocatur. Nam (ut Matorius ait) cum quis appellat propius sobrino, qui est patris matrisve consobrinus aut consobrina: ab eo consobrini consobrinave filius filia nominatur. Patruus nepos neptis. hi sunt avi paterni vel avie paternae pronepos proneptis ex nepote vel ex nepte filio natis, consobrini consobrinæ filius filia. personas octo continebunt: quatuor nepos, quatuor neptis: quia & patruus dupliciter accipitur, & nepos vel neptis sub singulis patruorum personis duplicatur. Amitæ nepos neptis. hi sunt avi paterni vel avie paternae pronepos proneptis ex nepote vel ex nepte filia natis, consobrini consobrinæ filius filia. numerus idem est. Avunculi nepos neptis. hi sunt avi materni vel avie maternae pronepos proneptis ex nepote vel ex nepte filio natis. cetera cadem que in patruus nepote vel nepte diximus. Matertera nepos neptis. hi sunt avi materni vel avie maternae pronepos proneptis ex nepote vel ex nepte filia natis. Personarum numerus idem, qui supra. his omnibus, quos a patruus nepote proposuimus, is,

De gradibus, & adfinibus, & nominibus eorum. 523

mus, is, de cuius cognatione queritur, propius sobrino est: nam patris vel matris eorum consobrinus est. Fratris pronepos proneptis. hi continebunt personas sedecim, fratre dupliciter, & pronepote ac pronepte singulis quadrifariam (ut supra demonstravimus) acceptis. Sororis pronepos proneptis similiter sedecim personas continebunt. Adnepos adneptis. hi sunt abnepotis vel abneptis filius filia, pronepotis vel proneptis nepos neptis, nepotis vel neptis pronepos proneptis, filij vel filia abnepos abneptis. Numerabuntur sub hac appellatione trigintaduæ personæ: quia abnepos sedecim habet, & totidem abneptis. **Sexto gradus** v continentur personæ quadringentæ quadraginta octo. Tritavus. is autem est patris & matris atavus, avi vel avie abavus, proavi vel proavie avus, abavi vel abavie avus, atavi vel atavie pater: dictus quasi * tertius avus. personas autem complectitur trigintaduas. geminetur enim necesse est, qui numerus in atavo fuit, immutatione per singulas personas propter atavum iam facta, ut sedecies tritavus intelligatur atavi pater, & toties atavie. Tritavia similiter enumerata faciet personas trigintaduas. Patruus maximus. is est abavi frater, atavi & atavie filius, patris vel matris paternus maior. personas continebit sedecim, sic: pater, avus, proavus, abavus, atavia, frater abavi: pater, avus, proavus, abavus, atavia, frater abavi: pater, avia, proavus, abavi, atavia, frater abavi: pater, avia, proavus, abavi, atavia, frater abavi: pater, avia, proavus, abavi, atavia, frater abavi: pater, avia, proavus, abavi, atavia, frater abavi: totidem erunt matris appellatione preposita. Avunculus maximus. is est abavie frater, patris vel matris avunculus maior, & numerus idem, & personarum expositio eadem, quæ supra: hoc duntaxat immutato, ut pro abavi fratre, abavie fratre ponas. Amita maxima. ea est abavi soror, patris vel matris amita maior: cetera ut in patruo maximo: hoc tantum immutato, ut ubi est abavi frater, ponatur abavi soror. Matertera maxima. ea est abavie soror, patris vel matris matertera maior: cetera ut supra, ad extremum duntaxat pro abavie fratre preposita abavie sorore. Hos omnes, quos a patruo maximo proposuimus, quidam his nominibus designant: abpattus,

Digestorum lib. XXXVIII.

abpatruis, abauunculis, abamitis, abmaterteris. Itaque & nos
indifferenter hos ponemus. Quos autem ego appello abpa-
truos, abauunculos, abamitas, abmaterteras: illi demonstrat
me fratris sororisque nepotem. Patruus maioris filius filia.
hi sunt proauis fratris filius filia, abauis abauis per proauum
nepos neptis ex filio. Personæ sub hoc erunt sedecim: enume-
ratione sic ducta, ut in quinto gradu cum patruum maiorem
demonstraremus, fecimus: adiecto duntaxat filio filia: quia
filius patruus maioris totidem necesse est personas complecti-
tur, quos patruus maior, id est, octo. Totidemque ex filia per-
sona computatis, is numerus efficitur, quem supra posuimus.
Amittæ maioris filius filia. hi sunt proauis sororis filius filia,
abauis abauis per proauum nepos neptis ex filia. Et hic ea-
dem ratione personas denumerabimus totidem. Auunculi
maioris filius filia. hi sunt proauis fratris filius filia, abauis
abauis per proauum nepos neptis ex filio. Eadem hic denu-
meratio facienda est, quæ in patruus maioris filio filia. Mater-
teræ maioris filius filia. hi sunt proauis sororis filius filia,
abauis abauis per proauum nepos neptis ex filio. Circa nu-
merum & personarum expositionem eadem quæ supra. om-
nes, quos proposuimus, à patruus maioris filio, auo auis eius,
de cuius cognatione queritur, fratribusque & sororibus utrius-
que eorum, consobrini consobrinæque sunt: at patri matrique eius-
dem, fratribusque & sororibus utrius eorum propius sobri-
nis. Patruus magni nepos vel neptis, amittæ magnæ nepos
vel neptis, auunculi magni nepos vel neptis, materteræ ma-
gnæ nepos vel neptis: hæc simul nomina continent personas
sexagintaquatuor. Nam cum patruus magni (verbi gratia) per-
sona quadrifariam intelligatur, nepotis bifariam: geminatur
is numerus, nepote duntaxat adnumerato: & quadruplicatur
is, qui geminatus erat: duplicatur etiam nepte computata, ac
tantum unius denominationem proponemus exempli gra-
tia. Pater, auus, proauus, frater auis, qui est patruus magnus, fi-
lius eius, nepos eiusdem ex filio, item neptis: pater, auus, pro-
auis, frater auis, qui est patruus magnus, filius eius, nepos eius-
dem ex filio, item neptis: pater, auus, proauus, frater auis, qui
est patruus magnus, filia eius, nepos eiusdem ex filia, item ne-
ptis: pater, auus, proauis, frater auis, qui est patruus magnus, fi-
lia eius, nepos eiusdem ex filia, item neptis. Totidem & ea-
dem ra-

De gradibus, & adfinibus, & nominibus eorum. 529

dem ratione exponuntur, matris nomine anteposito, id est
ut & auis materni fratres nepotes & neptes computemus.
Itæ in amittæ magna, id est, auis sororis nepotes neptesque enu-
merabimus. idemque in auunculo magno, id est, auis fratris.
Eadem ratio materteræ magnæ, id est, auis sororis. Ex quibus
vniuersus numerus completur sexagintaquatuor. Hi omnes
proauo aut proauis eius, de cuius cognatione queritur, pro-
nepotes & proneptes: eiusdem auo auis fratris sororisve nepo-
tes neptesve. & contra, horum auus auis eidem patruus magnus,
amittæ magna, auunculus magnus, matertera magna. Horum
autem pater materve fratresque & sorores utrius eorum eidem
propius sobrinis: ipse his sobrinus est, & inuicem huic illi
sobrinus. Patruus pronepos proneptis continent personas
octonas, & utriusque sexus sunt sedecim sic: pater, auus, pa-
truus, filius patruus, nepos eiusdem ex filio, pronepos eiusdem
ex nepote filio nato, item proneptis: pater, auis, patruus, fi-
lius patruus, nepos eiusdem ex filio, pronepos ex nepote filio
nato, item proneptis: pater, auus, patruus, filia patruus, nepos
eiusdem ex filia, pronepos ex nepote filia nato, item prone-
ptis: pater, auis, patruus, filia patruus, nepos eius ex filia, pro-
nepos ex nepote filia nato, item proneptis: pater, auus, pa-
truus, filius patruus, neptis eiusdem ex filio, pronepos ex nepte
filio nata, item proneptis: pater, auis, patruus, filius patruus,
neptis eiusdem ex filio, pronepos ex nepte filio nata, item
proneptis: pater, auus, patruus, filia patruus neptis eiusdem ex
filia, pronepos ex nepte filia nata, item proneptis: pater, a-
uis, patruus, filia patruus, neptis eiusdem ex filia, pronepos ex
nepte filia nata, item proneptis. Amittæ pronepos proneptis,
totidem personas eadem ratione & hi continent: pro patruo
tamè amittæ sumpta auunculi pronepos proneptis. itæ pro pa-
truo auunculo posito. Materteræ pronepos proneptis: &
hic ubi patruus posuit est, matertera numerata, eundem nu-
merum personarum inueniemus. Hi omnes eius, de cuius
cognatione queritur, consobrinatorum nepotes neptesve sunt.

Fratris sororisque abnepos abneptis efficiunt personas
sexagintaquatuor, ut ex supra scriptis apparere potest. Tri-
nepos trinepotis. hi sunt filij filiarve adnepos adneptis, nepo-
tis neptisve abnepos abneptis, pronepotis proneptisve pro-
nepos proneptis, abnepotis abneptisve nepos neptis, atne-
ptis. Infor. xx pos

Digestorum lib. XXXVIII.

ue. item materterę maioris nepos neptis. Et sic ex omnibus colligitur centum vigintiocto. His personis auis auia eius, de cuius cognatione queritur, propius sobrinis sunt: pater mater sobrinus sobrina: is, de cuius cognatione queritur, sobri- no natus est: hic proximo nomine definitur parenti suo sobrinus, ut Trebatius ait. ratione quoq; nominis hanc red- didit: quod ultimi gradus cognationum sobrinorū sunt. Itaq; sobri- ni filium recte proximū nomē ab eo ipso, huius sobri- ni filius dicitur. & ideo eos, qui ex sobrinis nati sunt, inter se proximū nomē appellarēt. hos enī nullū propriū habere nomē, quo inter se vocētur. Patruī magni pronepos pro- neptis: auiculi magni, pronepos, p. neptis, amite magnę prone- pos proneptis, materterę magnę pronepos, p. neptis, ex his oībus cētū viginti octo personę efficiuntur: quia singulę ap- pellatiōes sedecim cōplēt. Nā cum (exempli gratia) patruus magnus quadrifariām intelligatur: ad singulorum patruū maiorum personas quadruplicatus pronepos, item prone- ptis, trigintaduas personas reddent: totq; quater numeratę, illam, quę posita est, summam efficiunt. eorum patres ma- tresq; ei, de cuius cognatione queritur, sobri- ni, sobrinę quę sunt: ipsi verō iis de sobri- no sobrinę nati. Patruī abne- pos abneptis, auiculi abnepos abneptis, amite abnepos abneptis: materterę abnepos abneptis. hęc singula vocabu- la senas denas cōtinent personas. patruī enim (verbi gratia) abnepos sic enumerabitur, ut bifariām patruo accepto qua- ter pronepos, toties proneptis ducatur: & sic ad eorum filios veniatur sedecies computatos, eadem ratione ad filiā, item ad vteros, & per hoc ex omnibus efficietur numerus perso- narum centum vigintiocto. Hi sunt ei, de cuius cognatione queritur, cōsobrinorū pronepos, p. neptisq; his ille, de cuius cognatione queritur, patruī maximi, auiculi maximi, a- mite maxime materterę maxime, filiū filia: itē proavi pro- auie cōsobrin. Fratri sororisq; abnepos abneptis, & hi per- sonas cōtinent centū vigintiocto. Trinepos filius, itē fi- lia: trineptis filius, itē filia. hi centū vigintiocto sunt: quod cum trinepos trineptis (ut supra demonstrauimus) sexaginta- quatuor impleant: filius eorū eadē numeratione, totidemq; filia computabitur.

Vnde

Vnde vir & vxor. & De veteran. & mil. suc. 331

Vnde vir & vxor.

Titulus. XI.

I. VLPIANVS.

T bonorum possessio peti possit vnde vir & vxor, iustum esse matrimonium oportet contractum. Ceterum si iniustum fuerit ma- trimonium: nequaquam bonorum possessio pe- ti poterit: quemadmodum nec ex testamento adiri hereditas, vel secundum tabulas peti bonorum posses- sio potest. nihil enim capi propter iniustum matrimonium potest. Ut autem hęc bonorum possessio locum habeat: vxorem esse oportet mortis tempore. Sed si diuortium quid- dem secutum sit: veruntamen iure durat matrimonium: hęc successio locum non habet. Hoc autem in huiusmodi specie- bus procedit: liberta ab iniusto patrono diuertit: lex Iulia de maritandis ordinibus retinet istam in matrimonio, dum eam prohibet alij nubere iniusto patrono. Item Iulia lex de adulteriis, nisi certo modo diuortium factum sit, pro infecto habet.

† De hac lege Iulia pulchre Alex. ab Alex. li. 4 Geni. dic. cap. 22.

De veteranorum & militum successione,

Titulus. XII.

I. MACER lib. ij. de re militari.

Illic, qui capite puniri meruit, testamentum face- re concedendum, Paulus & Menander scribunt: eiusq; bona intestati, si punitus sit, ad cognatos eius pertinere: si tamen ex militari delicto, non ex communi punitus sit.

II. PAPINIANVS.

Bona militis intestato defuncti castrensis fisco non ven- dicantur: cum hæres legitimus ad finem quinti gradus extitit: aut proximus cognatus eiusdē gradus infra tempus possessionem accepit.

Quibus non competit bonorum possessio.

Titulus. XIII.

I. VLPIANVS.

xx iij

Seruo

Digestorum lib. XXXVIII.

SERVO meo hærede instituto dolo feci, ne testamentum mutaretur: eumque postea manumisi. quæsitum est, an actiones ei denegande essent? Respondi: hic casus verbis edicti non continetur, sed est æquum si dominus dolo fecerit, ne testamentum mutaretur, quo servus eius hæres scriptus erat (quavis manumissus adierit hereditatem) ei denegari: cum etiam emancipato filio denegentur, si pater dolo fecerit, ne testamentum mutaretur.

Vt ex legibus senatusve consultis bonorum possessio detur.

Titu. XIII.

I. VLPIANVS.

PRATOR ait: VTI ME QUAEVNT LEONIS NATVSVE CONSILTO BONORVM POSSESSIONEM DARE OPORTET, ITA DABO. Nunquam bonorum possessio, quæ ex alia parte edicti agnita est, impedit istam bonorum possessionem. Cum ex lege duodecim Tabularum quis habet hereditatem, hinc non petit: sed inde tum quæm ei hæredem esse oportet: quippe cum non aliâs hinc competat bonorum possessio, quam si lex specialiter deferat bonorum possessionem.

Quis ordo in bonorum possessione servetur.
Titulus. XV.

I. MODESTINVS.

¶ Eodem seræ successionum gradus vide apud Platonem dialogo. II. de legibus.

INTESTATI hi gradus vocantur primi sui hæredes, secundo legitimi, tertio proximi cognati, deinde vir & vxor. Siue tabule testamenti extant, siue non extant: si secundum eas, vel contra eas bonorum possessionem nemo accipit: intestati datur bonorum possessio. Intestati patris liberis bonorum possessio datur: non tantum his, qui in potestate parentis viq; in mortis tempus fuerunt, sed & emancipatis.

Quis ordo in bonorum possessione servetur. 332

II. VLPIANVS.

VTile tempus est bonorum possessionum admittendarum. Ita autem utile tempus est, ut singuli dies in eo utiles sint, scilicet, ut per singulos dies, & scierit, & potuerit admittere. Ceterum quacunque die nescierit, aut non potuerit: nulla dubitatio est, quin dies ei non cedat. Fieri autem potest, ut qui initio scierit, vel potuerit bonorum possessionem admittere: hic incipiat nescire, vel non posse admittere: scilicet, si cum initio cognouisset eum intestatum decessisse, postea quasi certiore nuncio allato dubitare ceperit, nūquid testatus decesserit, vel nūquid viuat: quia hic rumor postea repperat. Idem & in contrarium accipi potest, ut qui ignorauit initio, postea scire incipiat. Dies bonorum possessionis utiles esse, palam est: sed non cessionum numerabuntur: si modò ea sit bonorum possessio, quæ de plano peti potuit, quod si ea, quæ causæ cognitionem pro tribunali desiderat, vel quæ decretum ex postea cessiones erunt nobis computandæ, quibus cedit is, quibusque per ipsum Prætorum factum non est, quod minus daret bonorum possessionem. In bonorum possessione, quæ pro tribunali datur, illud queritur, si se dedit quidem Prætor pro tribunali, sed postulationibus non dedit? Potest dici, tempus ad bonorum possessionem non cedere, cum Præses aliis rebus, aut militaribus, aut custodiis, aut cognitionibus fuerit occupatus. Si Præses provincie in proxima fuerit ciuitate: accedere debet ad utilitatem temporis spatium itineris, scilicet numeratione viginti milium passuum facta. Nec enim expectare debemus, ut Præses provincie veniat ad eum, qui bonorum possessionem petiturus est. Si venter in possessionem missus sit, bonorum possessionis tempus non cedere sequentibus, nequaquam ambigendum est: nec tantum intra centesimum diem, verumetiam quandiu nasci possit. Nam & si natus fuerit, antè ei deferri bonorum possessionem, sciendum est. Scientiam eam observandam Pomponius ait, non quæ cadit in iuris prudentes, sed quam quis aut per se, aut per alios adsequi potuit, scilicet consulendo prudentiores, ut diligentorem patrem familiam consulere dignum sit.

III. PAVLVS.

Circa tempora bonorum possessionis patris scientia ignorantia filio non nocet.

Digestorum lib. XXXVIII.

III. IULIANVS.

SI cohæredi tuo substitutus fueris, & bonorum possessionem acceperis: quandoque cohæres tuus constituerit nolle petere bonorum possessionem, tibi tota delata intelligetur: & cohæres tuus amplius petendæ bonorum possessionis facultatem non habebit. Filius, non solum si tanquam filius, sed & si tanquam agnatus, vel tanquam cognatus ad bonorum possessionem vocaretur, annum spatium habet: sic & cum filium manumisisset pater, quantum ut manumissor bonorum possessionem accipiat, tamen ad bonorum possessionem accipiendam annum spatium habet.

V. MARCELLVS.

Cum filios familiæ bonorum possessio delata est: dies, quibus certiorare patrem non potest, ut vel iubeat agnoscere bonorum possessionem, vel ratam habeat: agnitionem bonorum possessionis: non cedunt. Fingamus statim primo die, quo fuerit delata, agnouisse eum bonorum possessionem: certiorare patrem, ut comprobet, non posse. Non cedet dies centum: incipient autem cedere, cum certior fieri poterit. præteritis autem centum diebus, frustra ratum habebit.

Quæri potest, si cum posset filius petere bonorum possessionem, patre ita absente, ut certiorare eum non possit, vel etiam furente, petere neglexerit: an peti amplius non possit? Sed quid noccat non petitam bonorum possessionem, quæ si petita esset, tamen non ante acquireretur, quam pater comprobasset? Si seruus alienus hæres institutus uenisset: queritur, an posteriori domino dies bonorum possessionis petendæ imputari oporteat? Et placet, quantum priori domino superfuert, ei imputari.

De suis & legitimis hæredib⁹. Titulus. XVI.

I. IULIANVS.

Intestati proprie appellantur, qui cum possent testamentum facere, testari non sunt. Sed & is, qui testamentum fecit, si eius hæreditas non est adita, vel ruptum, vel irritum est testamentum: intestatus non improprie dicitur decessisse. Plane qui testari non potuit, proprie non est intestatus: puta impubes, furiosus, vel cui bonis interdictum est. Sed hos quoque

De suis & legitimis hæredibus.

533

que pro intestatis accipere debemus: eum quoque, qui ab hostibus captus est: quoniam per legem Corneliæ successio his deferatur, quibus deferretur, si in ciuitate decessisset. Nam & eius hæreditas fuisse creditur.

Cum seruo, qui moram patitur libertatis, dicitur nasci suus ex libertate: nec dicitur nasci seruus, cum libertatis moram patitur. Barto.

Quæri poterit, si ex ea, quæ in fideicommissa libertate moram passa est, conceptus & natus sit: an suus patri existat? Et cum placeat, eum ingenuum nasci (ut est à diuis Marco & Vero & imperatore nostro Antonino Augusto rescriptum) cur non in totum pro manumissa hæc habeatur, ut vxor ducta suum pariat? Nec mirum sit, ex serua ingenuum nasci, si ex captiua rescriptum sit, ingenuum nasci. Quare ausim dicere, & si pater huius pueri eiusdæ sortis, cuius & mater moram passa in libertate fideicommissa, ipseque moram passus sit: suum eum patri nasci, exemplo captiuorum parentum, cum quibus rediit. Ergo siue postea pater eius post moram manumittatur: recipiet eum in potestatem: siue autem decesserit, definiendum erit suum existere. Suos hæredes accipere debemus filios, filias, siue naturales, siue adoptiuos. Interdum etiam filius suus hæres excluditur, fisco prælato: puta si perduellionis fuerit dānatus pater post mortem suā: hoc quoque, ut nec iura sepulchrorum hic filius habeat. Si filius suus hæres parentis esse desit: in eiusdem partem succedunt omnes nepotes neptisque ex eo nati, qui in potestate sunt. quod naturali æquitate contingit. Filius autem suus hæres esse definit, si capitis diminutione, vel magna, vel minore exierit de potestate. Quod si filius apud hostes sit: quādiu uiuit, nepotes non succedunt. Proinde & si fuerit redemptus, nondum succedunt ante luitionem. Sed si interim decesserit, cum placeat, eum statu recepto decessisse, nepotib⁹ obstabit. **C** succedere dicimur non solum ei qui habere desuit: sed etiam ei cui spes habendi desuit. Barto.

Sed si quis non desit esse in potestate, sed nunquam coepit: ut puta si filius meus uiuo patre meo ab hostibus captus est, mox ibi me patrefamiliās fa⁹ decessit: nepotes in eius locum succedunt. Non minus autem neptes, quam nepotes succedunt in locum parentum. Interdum licet parens alienius in potestate esse non desierit, sed nec coeperit: tamen dicimus,

Digestorum lib. XXXVIII.

dicimus, succedentes ei liberos suos existere: utputa adrogatum cum, cuius filius ab hostibus erat captus, nepos autem in civitate. Mortuo filio adrogato, mortuo & captivo apud hostes: pronipos iste suus heres mihi erit.

Quando quis intestatus decedit: an sit suus, tempore mortis inspicitur: sed si decedit facto testamento, tempus quo testamentum constituitur inspicitur. n. r.

Sciendum autem est, nepotes, & deinceps interdum, etiam parentes eos mortis tempore præcesserunt, tamen posse suos heredes existere: quantum successio in suis heredibus non sit. quod ita procedit, si paterfamilias testamento facto decessit, exheredato filio, mox deliberante herede instituto filius decessit, postea deinde repudiavit heres institutus. poterit nepos suus heres esse, ut & Marcellus libro decimo scripsit: quoniam nec delata est filio hereditas. Idem erit dicendum, & si filius ex asse sub conditione, quæ fuit in arbitrio ipsius, vel nepos sub conditione institutus, non impleta conditione decesserit. Nam dicendum erit, suos posse succedere: si modo mortis testatoris tempore, vel in rebus humanis, vel saltem concepti fuerint. idque & Iuliano & Marcello placet.

Post suos statim consanguinei vocantur. Consanguineos autem Cassius definit eos, qui sanguine inter se conexi sunt. Et est verum, eos esse consanguineos, etiam si sui heredes non extiterunt patri: utputa exheredatos. Sed etsi pater eorum deportatus fuerit: nihilominus hos inter se consanguineos esse: licet patri sui heredes non extiterint. Et qui nunquam in potestate fuerunt, erunt sibi consanguinei: utputa qui post captivitatem patris nascuntur, vel post mortem. Non solum autem naturales, verum etiam adoptivi quoque iura consanguinitatis habebunt cum his, qui sunt in familia, vel in utero, vel post mortem patris nati.

II. IDEM.

Post consanguineos admittuntur agnati, si consanguinei non sunt. merito. nam si sunt consanguinei, licet non adierint hereditatem, legitimis non defertur. Sed hoc sic erit accipiendum, si nec sperantur esse. Ceterum si vel nasci consanguineus, vel de captivitate reverti potest: agnati impediuntur. Agnati autem sunt cognati virilis sexus ab eodem orti, nam post suos & consanguineos statim mihi proximus est consanguineus.

De suis, & legitimis heredibus.

334

consanguinei mei filius, & ego ei: patris quoque frater, qui patruus appellatur, deincepsque ceteri (si qui sunt) incerti in infinitum. Hæc hereditas proximo agnato, id est ei, quæ nemo antecedit, defertur. Et si plures sint eiusdem gradus, omnibus competere incipit. utputa duos fratres habui, vel duos patruos: unus ex his unum filium, alius duos reliquit. hereditas mea in tres partes dividetur. Parvi autem refert, agnatus hic natiuitate, an adoptione sit quæsitus. Nam qui adoptatur, isdem sit agnatus, quibus pater ipsius fuit, & legitimam eorum hereditatem habebit, vel ipsi eius. Legitima hereditas tantum proximo defertur. nec interest, unus solus sit, an ex duobus prior, pluribusve, an duo pluresve ab eodem gradu venientes: qui vel ceteros antecendant, vel soli sint: quia is est proximus, quem nemo antecedit: & is ultimus, quem nemo sequitur: & interdum idem primus postremusque, qui solus occurrit.

Proximus intelligitur tempore mortis si nullum conditum est testamentum: aliter proximus intelligitur eo tempore quo testamentum constituitur. n. r.

Interdum ulteriorem agnatum admittimus. utputa fecit quis testamentum, cum haberet patruum, & patruum filium. deliberante herede scripto patruus decessit: mox heres institutus repudiavit hereditatem. Patruus filius admittetur. ergo & bonorum possessionem petere potest. Proximum non cum querimus, qui tunc fuit, cum moreretur paterfamilias, sed eum, qui tunc fuit, cum intestatum decessisset, certum est. Secundum quæ, & si suus erat, qui præcedebat, vel consanguineus: si nemo eorum, cum repudiatur hereditas, vivit: proximum eum accipimus, qui tunc cum repudiatur hereditas, primus est.

Scripto herede repudiante succedunt proximiores in gradu cum onere fideicommissi ab intestato repetiti. n. r.

Vnde vel queri potest, an post repudiationem adhuc domus successionem? proponit heredem scriptum rogatum restituere hereditatem, repudiante eam: cum nihilominus compelli possit adire hereditatem, & restituere, ut diuus Pius rescripsit. finge eum supervivisse centum diebus (verbi gratia) & interim proximum decessisse: mox & eum, qui erat rogatus restituere. Dicendum, posteriorem admitti cum onere

Digestorum lib. XXXVIII.

de fideicommissis.

III. IDEM.

Intestato liberto mortuo, primum suis deferri hereditatem, verum est, si hi non fuerint: tunc patrono. Libertum accipere debemus eum, quem quis ex servitute ad civitatem Romanam perduxit, siue sponte, siue necessitate: quoniam rogatus fuit eum manumittere. nam & ad huius legitimam hereditatem admittitur. Sed & si dotalem quis servum manumiserit, ipse patronus habebitur, & ad legitimam hereditatem admittetur. Is plane, quem hac lege emi, ut manumitteretur: etsi ex constitutione divi Marci pervenerit ad libertatem: tamen (ut eadem constitutione expressum est) meus libertus, est, & legitima eius hereditas mihi deferretur. Quid si necem domini detexit, & ex senatusconsulto libertatem meruit: si quidem assignavit Praetor, cuius libertus sit, sine dubio eius erit: & ei legitima hereditas deferretur. Quod si non assignavit, efficietur quidem civis Romanus: sed eius erit libertus, cuius proxime fuit servus, & ad legitimam hereditatem ipse admittetur: nisi sicubi quasi indigno deneganda fuerit hereditas. Si quis libertam sic iureiurando adiecit, ne illicitè nubat: non debere incidere in legem Aeliam Sentiam. Sed si intra certum tempus, ne ducat, neve aliam, quam de qua patronus consenserit, vel non nisi collibertam, aut patroni cognatam: dicendum est, incidere eum in legem Aeliam Sentiam: nec ad legitimam hereditatem admitti. Si municipales servum manumiserint: admittentur ad legitimam hereditatem in bonis liberti vel libertæ intestatorum. Miles manumittendo servum peculiarem, suum faciet libertum, & ad legitimam hereditatem eius admittetur. Principem ad bona libertorum suorum admitti plus quam manifestum est. Utique & ex lege duodecim Tabularum ad legitimam hereditatem is, qui in utero fuit, admittitur, si fuerit editus. Inde solet remorari insequentes sibi adgnatos, quibus praefertur, si fuerit editus. Inde & partem facit his, qui pari gradu sunt: ut puta frater unus est, & uterque vel patris filius unus natus, & qui in utero est. Est autem tractatum, pro qua parte faciat: quia ex uno utero plures nasci possunt. Et placuit, si in rerum natura certum sit, hanc quæ se dicit, pregnantem non esse: ex alia iam esse heredem hunc, qui natus est: quoniam

De suis, & legitimis heredibus.

535

niam & ignorans heres sit. & si medio tempore decesserit, integram hereditatem ad heredem suum transmittit. Post decem menses mortis natus non admittetur ad legitimam hereditatem. de eo autem, qui centesimooctogesimo secundo die natus est. Hippocrates scripsit, & divus Pius Pontificibus rescripsit, iusto tempore videri natum: nec videri in servitute conceptum, cum mater ipsius ante centesimooctogesimo secundum diem esset manumissa.

III. POMPONIUS.

Hereditas parens capite minutus est, legitime hereditatis ius & cæteris personis, & inter se retinent, & alij aduersus eos.

V. ULPIANUS.

Si quis cum haberet fratrem & patrum, decesserit testamento facto: deinde pendente conditione, heredem scriptorum frater intestato decesserit, mox conditio defecerit: patrum posse utrumque adire hereditatem legitimam, constat.

VI. IULIANUS.

Tertius exheredato filio extraneum heredem sub conditione instituit. Quæritur, si post mortem patris pendente conditione filius uxorem duxisset, & filium procreasset, & decessisset, deinde conditio instituti heredis defecisset: an ad hunc posthumum nepotem legitima hereditas aut pertineret? Respondi: qui post mortem sui concipitur, is neque legitimam hereditatem eius, tanquam suus heres: neque bonorum possessionem, tanquam cognatus accipere potest: quia lex duodecim Tabularum eum vocat ad hereditatem, qui moriente eo, de cuius bonis quaeritur, in rerum natura fuerit.

VII. CELSUS.

Vel si vivo eo conceptus est: quia conceptus quodammodo in rerum natura esse existimatur.

VIII. IULIANUS.

Item Praetor edicto suo proximitatis nomine bonorum possessionem pollicetur his, qui defuncto mortis tempore cognati fuerint. Nam quod ex consuetudine nepotes cognati appellantur etiam eorum, post quorum mortem concepti sunt: non proprie, sed per abusionem vel potius *per abusionem* accidunt. Si quis pregnantem uxorem reliquisset, & matrem, & sororem.

† In hunc locum Macrobius lib. 1. in somnium Scipionis cap. 6. ubi de ratione separationis numeris distinctis.

¶ per relationem.

Digestorum lib. XXXVIII.

& sororem: si viua vxore mater mortua fuisset, deinde vxor mortuum peperisset: ad sororem solam legitima hæreditas pertineret: quia certum esset, matrem eo tempore decessisse, quo legitima hæreditas ad eam non pertinebat.

Quia accrescendi sequitur rem, ideo ad hæredes transit, nisi substitutio respicit personam, ideo ad hæredem non transmittitur.
MARTOLUS.

IX. MARTIANVS.

Si ex pluribus legitimis hæredibus quidam omiserint hæreditatem, vel morte, vel qua alia ratione impediti, quominus adeant: reliquis, qui adierint, aderescit illorum portio: & licet decesserint ante, quam aderesceret, hoc ius ad hæredes eorum pertinet. Alia causa est instituti hæredis, & co-hæredis substituti. huic enim viuo defertur ex substitutione hæreditas: non etiam si decesserit, hæredem eius sequitur.

X. MODESTINVS.

Si ad patrem manumissorem filij intestati legitima hæreditas perueniat, vel non manumissori bonorum possessio competat: mater defuncti summouebitur.

XI. IDEM.

Capitis diminutione percunt legitimæ hæreditates, quæ ex lege duodecim Tabularum veniunt: siue viuo aliquo, siue antequam adeatur hæreditas eius, capitis diminutio intercessit: quoniam definit finis hæres, vel agnatus rectè dici. Quæ autè ex legibus nouis, aut ex senatusconsultis: nõ utique.

XII. IDEM.

Filius patri agnatus proximus est.

XIII. CAIVS.

Nulla femina, aut suos habet hæredes, aut definire habere potest propter capitis diminutionem.

XIII. IDEM.

In suis hæredibus aditio non est necessaria: quia statim ipso iure hæredes existunt.

XV. PAPINIANVS.

Si pater apud hostes moriatur, defuncto iam in ciuitate filio: credimus patrem familiam decessisse: quanuis patria potestate quandiu vixerit, non fuerit in plenum liberatus, itaque hæredem habimur est iste non reuerso patre. Sed & si postliminio redierit pater iam defuncto filio: quicquid medio

Ad senatuscō. Tertyl. & Orphitianum. 536

medio tempore per eum quæsitum est, habebit. Et non est mirum, si peculium quoque defuncti pridem filij deferatur patri: cum ex eo natus, potestatis ipsius fiat per suspensum iuris constitutionem.

XVI. IDEM.

Pater instrumento dotali comprehendit filiam ita dotem accepisse, ne quid aliud ex hæreditate patris speraret. Eâ scripturam ius successionis nõ mutasse constat. Priuatorum enim cautione legum authoritati non noceri.

Ad senatusconsultum Tertyllianum & Orphitianum. Titulus. XVII.

Tota lex ista tractat de senatusconsulto orphitiano: per quod filius succedit matri, sed secunda lex loquitur de senatusconsulto tertylliano, per quod mater succedit filio, mar.

I. VLPINVS.

Siue ingenua, siue libertina mater est: admitti possunt liberi ad hæreditatem eius ex senatusconsulto Orphitiano. Si ea sit mater, de cuius statu dubitatur, utrum mater familiæ sit, an filia familiæ, utputa quoniam pater eius ab hostibus captus sit: cum certum esse coeperit, matrem familiæ esse, liberi eius admittentur. Vnde tractari potest, an medio tempore, dum status pender, succurri eis per Prætores debeat: ne si medio tempore decesserint, nihil ad hæredem transmittat. Et magis est, ut subueniatur: ut in multis casibus placuit. Sed & vulgò quæsitum admittentur ad matris legitimæ hæreditatem. Interdum & in seruitute quæsitum erit concedenda hæreditas legitima: veluti si post moram fideicommissarie libertatis matri sue factam natus sit. Certè si post manumissionem matris fuerit natus, licet in seruitute conceptus: ad legitimam eius hæreditatem admittetur. Sed & si apud hostes conceptus, captiuus procreatus, cum ea rediit: secundum rescriptum Imperatoris nostri, & diui patris eius, ad Quinium Tertyllum, poterit ex hoc senatusconsulto admitti, quasi vulgò quæsitus filius, qui mortis matris tempore ciuis Romanus fuit, si ante aditam hæreditatem in seruitutem

Digestorum lib. XXXVIII.

ntem deducant: legitima hereditas non defertur, nec si postea liber factus sit: nisi forte servus pœnæ effectus, beneficio Principis sit restitutus. Sed & si matris exfecto ventre filius editus sit: magis dicendum est, hunc quoque ad legitimam hereditatem admitti. Nam & institutus secundum tabulas, & ab intestato **VNDI COGNATI**, & multo magis **VNDI LEGITIMI** bonorum possessionem petere possunt, argumēto est, quod venter in possessione ex omni parte edicti mittitur. Qui operas suas ut cum bestijs pugnaret locavit, qui ve rei capitalis damnatus, neque restitutus est: ex senatusconsulto Orphitiano ad matris hereditatem non admittebatur: sed humana interpretatione placuit, cum admitti. Idem erit dicendum, & si hic filius in eius sit potestate, qui in causa superscripta sit, posse eum ex Orphitiano admitti. Sed si mater testamento facto filium heredem vnum scripserit sub conditione, cum plures haberet: si conditione pendente bonorum possessionem petierit, & postea conditio defecerit: æquum est, ceteris etiam filiis legitimam hereditatem non auferri. quod & Papinianus libro decimo sexto *Questionum* scripsit.

Capitis diminutio falso statu contingens, liberis nihil nocet ad legitimam hereditatem. Nam vetus sola hereditas, quæ lege duodecim Tabularum defertur, capitis diminutione perimitur: novæ vel ex lege vel ex senatusconsulto delatæ, non perimuntur capitis diminutione. Proinde siue quis ante delatam, siue post delatam capite minuatur: ad legitimam hereditatem admittetur: nisi magna capitis diminutio interueniat: quæ vel civitatem adimat: ut puta si deportetur.

SI NEMO FILIORUM EORUM, QUIBUS SIMIL LEGITIMA HAEREDITAS DEFERTUR, VOLUIT AD SE EAM HAEREDITATEM PERTINERE, IUS ANTIQVVM EST. Hoc ideo dicitur, ut quando vel vnus filius vult legitimam hereditatem ad se pertinere, ius vetus locum non habeat. Itaque si ex duobus alter adierit, alter repudiauert hereditatem: ei portio aderescet. & si forte sit filius & patronus, repudiante filio, patrono defertur. Si quis adita matris hereditate, per in integrum restitutionem fuerit absentus: an ius antiquum possit locum habere? Verba admittunt, ut possit, si **VOLET AD SE (inquit) EAM HAEREDITATEM PERTINERE.**

Ad senatuscon. Tertyl. & Orphitianum.

337

NERE. Nam & hic non vult, & si aliquando voluit. & dico posse ius antiquum locum habere. Vtrum autem ei defertur successio, qui tunc legitimus deprehenditur: an vero, qui tunc fuit, cum filio defertur? vtrum proponamus fuisse defunctæ cōsanguineum, cuiusque filium deliberante filio, defunctæ cōsanguineum obisse: mox filium repudiante matris hereditatem, an cōsanguinei filius admitti possit? Et Iulianus recte putat, circa Tertylanum, locum esse succedenti adgnato. Quod ait Senat⁹, **QVAE IUDICATA, TRANSACTA, FINITAE SYNT, RATA MANEANT:** ita intelligendū est, ut iudicata debeam⁹ ab eo accipere, cui iudicandi ius fuit: transacta, scilicet bona fide, ut valeat tractatio: finita, vel consensu, vel longo silentio sopita.

II. IDEM.

Sive ingenua sit mater, siue libertina: habebit Tertylliana cōmodū. Filium autem vel filiam accipere debemus, siue iuste sint procreati, vel vulgò quæsitū: idque in vulgò quæsitis, & Iulianus libro quinquagesimo octavo *Digestorum* scribit. Sed si filius vel filia libertini sint effecti: mater legitimam hereditatem vindicare non potuit: quoniam mater esse huiusmodi filiorum defuit: idque & Iulianus scripsit, & cōstitutū est ab imperatore nostro. Sed si in seruitute cōcepit filium, & manumissa ediderit: ad legitimam eius hereditatem admittetur. Idemque & si serua pœnæ concepit, & restituta edidit. Hoc idem & si libera cōcepit, & edidit serua pœnæ, mox restituta est. Sed & si libera cōcepit, in seruitute redacta edidit, mox manumissa est: ad legitimam hereditatem eius admittetur. Item si adhuc prægnas manumissa est, dicendū erit prodesse: & in seruitute editi filij ad legitimam hereditatem mater admittetur: ut puta si post moram factam in fideicommissa libertate peperit, vel apud hostes, & eum rediit: vel si redempta edidit. Si mulier sit famosa: ad legitimam hereditatem liberorum admittetur. Impuberem, cui pater secundas tabulas fecit: tunc certum est intestatum decessisse, cum omiserint substitui hereditatem eius. Quare & si impubes sit adrogatus: dicendum est, matrem ad bona eius admitti, quæ haberet, si intestatus decessisset. Liberi defuncti sui quidem obstabunt matri eius, tam virilis sexus, quam feminini: tam naturales, quam adoptiui: matrēque

ff. Infor.

yy

eius

Digestorum Lib. XXXVIII.

ei⁹ excludent bonorū possessione etiam non sui, & quidem soli naturales. Adoptiui autē liberi post emancipationē ita admittuntur, si ex liberis naturalibus fuerint: ut putā nepos naturalis ab auo adoptatus: nam licet sit emancipatus, bonorū possessione accepta, matri obstabit. Si verō apud hostes est filius, vel nasci speratur: pendet ius matris, donec redierit, vel nascatur. Sed si sint sui heredes, verū hereditas ad eos non pertineat: videam⁹, an mater admittatur. ut putā abstinuit se hereditate. Africianus & Publicus tēant dicere in casu, quo se abstinēt sui, matrē venire: ut sic ei obstat, quoties rem habeat, ne nudā nomen sui heredis noceret matri: quā sententia xquior est. Sed si quis decessisset relicta filia, quam in adoptionem legitimē dederat, & matre relicta: diuus Pius decreuit, cessare senatusconsultū Tertyllianum, & simul esse admittendas ad bonorum possessionē. **VND E PROXIMI COGNATI.** matrē & filiā. Sed idem Iulianus scripsit, matrem ex senatusconsulto nō posse admitti, si filia in bonorum possessione petenda cessarit: verum non erit. succedit enim filie, & ideo dicendū est, matrem, donec filia bonorum possessionem petere potest, bonorum possessionem accipere non posse: quoniam succedere quasi legitima speratur. Si bonorum possessione accepta, filius emancipatus abstinuerit se hereditate per in integrum restitutionem: verū est, senatusconsultum posse locum habere. sed si rursus fuerit immixtus: rursus debet mater abstinere. Si quis ex liberis dum est in viro, in possessionē mixtus sit, mox natus sit, & ante bonorum possessionem acceptam decesserit: an matri noceat quasi bonorū possessor, videndum. Et puto, non nocere, si non suus patri agnascitur. Neque enim sufficit mitti in possessionem, nisi natus quoque: acceperit bonorum possessionem. Agitur & si furioso decreto petita sit possessio, & priusquam ipse mentis compos factus bonorum possessionem petierit, decesserit: matri non obstabit. Sed si quis cum status controuersiam patereatur, Carbonianam solam acceperit: an noceat matri bonorū possessio, quæstum est quidem: sed cum hæc tēpore finiatur, dicendum est, matri post tempus non nocere: aut si impubes decesserit, matrem posse admitti. Sed si infanti per tutorem petita sit possessio: licet statim decesserit, dicendum

Ad senatuscon. Tertyl. & Orphitianum. 338

dum erit, matri obstasse. non enim similis est ei, quæ furioso datur. Ita deimū autem mater à senatusconsulti beneficio excluditur, si filius adit legitimam hereditatem, ceterū si omiserit legitimam hereditatē: mater ex senatusconsulto Tertylliano admittetur. Sed si non sit solus iste filius legitimus heres, sed sint, qui cum eo admittantur, nec in partem eorum mater ex senatusconsulto erit vocanda. Obiicitur matri pater: siue in vtriusque bonis tam filij, quā filiarum heres, siue bonorum possessor existat. Sed neque abus, neque proavi in Tertylliano matri nocent, quāuis fiduciam contraxerint. Pater autem tantum naturalis, & nō etiā adoptiu⁹ matri nocet. Verius enī est, cum pater esse desierit, matre cum excludi: sed nec ad bonorum possessionem contra abulas eum admitti, cum pater esse desierit. Vnde cumque autem acceperit bonorum possessionē pater naturalis: siue ut legitimum, siue contra tabulas: ex quauis parte excludit matrē, si sit agnatus defuncti, & naturalis pater in adoptiua familia sit, & mater admittitur matrem, quoniam patrem agnatus excludit. Si sit consanguinea soror defuncti, ius mater & pater adoptatus vel emancipatus: si consanguinea velit habere hereditatem: matrem ex senatusconsulto vñ cum ea venire, & patrem excludi placet. Si consanguinea repudiet: matrem ex senatusconsulto propter patrem non venire. Et quāuis aliās non solet mater expectare consanguineam, velit, necne adire hereditatem: nunc tamen expectatur, an consanguinea sit, quæ patrem excludat. Repudiante ergo consanguinea: bonorum possessionem habebit mater cum patre quasi cognata. Sed & in hac moram patitur nec ante accipiet bonorum possessionem, quā pater petierit: quoniam omittente eo potest ex senatusconsulto succedere. Sed si ipsa mater eadem sit, & soror consanguinea (ut putā quoniam pater matris nepotem suum ex filia adoptauit) sit præterea & pater naturalis: hæc mater, si quidem quasi consanguinea veniat, excludet patrem, si ius consanguineæ repudiavit, vel capitis diminutione amisit, ex senatusconsulto venire propter patrem non potest. repudiante verō patre: ius ex senatusconsulto potest venire. Si mater hereditatem filij filiarue non adierit ex senatusconsulto Tertylliano: in bonis eorum antiquum ius ferendum

Digestorum lib. XXXVIII.

uandum est. Cum enim est prelatio: matre omittente sensuconsulti beneficium, ius succedit vetus. Sed si mater repudiaverit bonorum possessionem, de adenda autem hereditate deliberet: dicendum erit, adgnatū non succedere: quoniam nondum verū est, non adisse matrem. Quod autem diximus, ius antiquum sentari, mater nō adveniens: cui personae deferatur hereditas, videndum: verum ei, quae nunc proxima invenitur, cum matre repudiata: an ei, quae fuit, cum intestato decessisse certū esset: vel putā fuit patruus, cum intestato decesseret, & patruī filius: cum mater repudiasset, patruus nondum delata hereditate, atque adeo defuncto eo, matre deliberante: patruī filium vocari.

¶ Videndum est supra qualiter mater excludatur a successione filii, propter filios vel consanguineos: modo est videndum quando prius successione propter tutorem nō petitur, & primo ponit mentem cuiusdam constitutionis, secundo incipit illam constitutionē exponere, secunda ibi: quidem, Bartolus.

¶ In hunc locum videtur de Platone dialogo 6. de legibus, ubi praclare dicitur de poena cognatorum, qui pupilli tutores nō petūt. Si mater nō petierit tutores idoneos filiis suis, vel prioribus excusatis reiectisve non cōfestim aliorum nomina ediderit: ius nō habet vendicandorum sibi bonorum intestatorum filiorum. Et quidem si non petuit, in cōstitutionē incidit. At enim, VEL NON PETIERIT. Sed à quo nō petierit? Loquitur quidem de Praetore cōstitutio: sed puto & in provinciarum locū habere, etiā si à magistratibus municipalibus nō petat: quoniam & magistratibus municipalibus dādi necessitas inuiguit. Quid ergo, si petuit, sed admonita, vel à libertis, vel à cognatis? an incidat in senatusconsultū? Et puto eā incidere, si cōpulsā fecerit: nō si cum petere nō cōtaretur, admonita est. Quid si pater ei peti tutore prohibuerat: quoniam per matrem re eorum administrari volumine incidet si nepet, nec legitime tutelā administrat. Quod si penitus egenis filiis non peti, ignoscendum est. Sed si forte abiens à libertis praevenerat, id cōtingit. Filii autem nō petendo puniuntur: utique & filii. Et quid si nepotibus? Similiter nō petendo puniuntur. Quid si curatores nō petierit? Verba scripti deficiunt: sed dicendum est, si quidē i pupilibus curatores non petierit: eandē esse rationē: si iam puberibus cessare debere. Quid si cum praegrans esset, bonis nō petiit curatore: dico in ientiam

Ad senatuscon. Tertyl. & Orphitianū. 519

tiam incidere. nā & si apud hostes habuerit impuberem, idē erit dicendum. Quid si furioso tutore vel curatore nō petiit? magis est, ut incidat. Non solum autem quae nō petiit, coartetur: sed & quae defūctorie petiit (ut rescripto declaratur) vel privilegio munitū, vel onerātū (puta) tribus tutelis. sed ita demū, si data opera hoc fecit. Quid ergo, si tales petiit, & suscepit nihilominus, vel detenti sunt? Excusata erit mater. Quid si indignos vel minūs habiles ad tutelā petierit: cum sciebat Praetorem eos nō daturū? Quid tādē, si dedit eos Praetor matri petitionē fecit? Nam quidē Praetoris delictum est: sed & matris punimus consiliū. igitur si forte excusati sint illi, vel improbatī: debet mater alios sine mora petere. Ergo si nō petierit, si nō idoneos petierit, puniuntur: etiā si dati fuerint minūs idonei Praetore errate. Idoneos autē virum facultatibus, an & moribus petere debeat, dubitationis esse potest. Puto autē facile ei ignoscā, si locupletes sint hi, quos petiit. Sed si prioribus excusatis reiectisve, nō cōfestim aliorum nomina ediderit, puniuntur. Quid ergo, si nō fuerint omnes excusati, vel non omnes reiecti? videndum, an ei imputetur, cur in locū excusati nō petierit. Et puto imputandum. Quid si decesserint quidam? Puto (licet verba deficiant) sententiam cōstitutionis locum habere. Sed quod diximus REIECTI, utrum sic accipimus, à Praetore nō dati, an & si suspecti fuerint remoti, vel ob negligentiā, vel ignaviā repulsi? etiā hos, quos reiectos recte dicit, ergo & si latuerit. Sed hoc longum est. Nā nec hoc ei imputatur, cur suspectos non fecerit, alioquin si latirarent, novit edicto desiderare, ut eos Praetor adesse iuberet, & suspectos eos removeret, si decessent. Quid si non compulsi eos miscere se tutelae? cum plenum officium à matre desideramus, & haec ei curanda sunt, ne in hereditate ei obstat. CONFESTIM autem sic erit accipiendū, ubi primū potuit, id est, Praetoris copiā habuit huic rei se dātis: nisi forte infirmitate impedita est, vel alia magna causa, quae etiā mādare eā ad petēdos tutores impedit: ita tamē, ut nullo modo annale tempus excederet. si enim mortalitate filij praevenerat, nihil matri imputetur. Tractari potest, si pupillo amplum legatum sub conditione sit relictum: si TUTORES NON HABUERIT: & (puta) propterea ei mater nō petierit, ne conditione de-

Digestorum lib. XXXVIII.

heretur: an constitutio cesset. Et puto cessare, si damnum minus sit cumulo legati, quod & in magistratibus municipalibus tractatur apud Tertullianum. & putat dandam in eos actionem, quatenus plus esset in damno, quam in legato: nisi forte quis putet, conditionem hanc quasi utilitati publicæ oppugnantem remittendam, ut alias pleraque: aut verba cavillatus imputaverit matri, cur curatores non petierit. Finge autem plenius conditione conscriptam: nonne erit matri ignoscendum? aut hoc imputabitur matri, cur non desideraverit à principe conditionem remitti? Et puto, non esse imputandum. Ergo et si mater ei, qui solvendo non erit, non petiit tutores: puto, ignoscendum. consulit enim ei, ut minus inquietetur, quasi indefensus. Et si forte quis uxorem communis filij matrè heredes scripserit, rogavitque remissa etiam satisfactione, ut filio pubere factò restitueret hereditatem: nec mater ei petiit tutores: debet dici, cessare constitutione: cum patris voluntate secuta sit: & nihil haberi filio tutores non petierit. Quod si ei remissa satisfactio non fuerit, contra erit: quoniam vel propter hoc debuit tutores habere. Sed si forte impubes post matris cessatione fuerit adrogatus, & impubes obierit: dicendum erit, matri adversus adrogatorem non competere ex stipulatu actionem. Videndum est, matre prohibita ius suum vindicare, utrum ceteros admittamus, atque si mater non esset: an ipsam herede dicamus fieri, vel aliud nomen successionis inducere. Sed denegamus ei actiones, & invenimus rescriptum ab Imperatore nostro Antonino Augusto, & dno patre eius, Mammæ Maximæ pridie idibus Aprilibus Plautiano iterum consule, matre remota eos admitti, qui veniret, si mater non fuisset, ergo & agnati ceterique succedentiaut, si nemo sit, bona vacabunt.

III. MODESTINVS.

Patrem adoptivum matri non obesse, plerique probant.

III. IDEM.

Matris intestato defunctæ hereditatem ad omnes eius liberos pertinere, etiam si ex diversis matrimoniis nati fuerint, iuris est.

V. PAVLVS.

Aequissimū est omnes filios matri præferri, etiam si per adoptionem in familia relictī sint. Sed & nepos ex adoptivo filio natus, ex verbis senatusconsulti matri obstat.

Si ex

Ad senatuscon. Tertyl. & Orphitianum. 540

Si ex filio nepotem ius transmiserit, siq; patre, & avo, & matre superstitibus decesserit: potest quæri, quis potior esse debeat? nam si mater exclusit avum manuissorem, qui patri antepositus: edicto Prætoris inducitur pater defuncti, quo admissio definet senatusconsulto locus esse, & rursus avus vocabitur. Itaq; rectius est, avo ius suum conservare, qui & contra scriptos heredes honorū possessionem accipere solet.

VI. IDEM.

Filij mater ex hoc senatusconsulto, & si in aliena potestate sit, ad hereditatem admittitur. Filius, qui se nolle adire hereditatem matris dixit, an possit mutata voluntate adire ante, q̄ cōsanguineus vel agnatus adierit, videndum propter hæc verba, SI NEMO FILIORVM VOLET HEREDITATEM SVSCIPERE: quia extensiva sunt. Et cum verba extensiva sunt, præiuncta eius usque ad annū admittenda est: cum & ipsa filij bonorum possessio annalis sit.

VII. IDEM.

Siquis intestatus decesserit, relicta matre, & fratre consanguineo, vel sorore, quavis per adrogationem quaesitis: eadē iura i persona matris servat, quæ & naturalib⁹ extantib⁹ liberis.

VIII. CAIVS.

In suspensio est ius matris, si filius defuncti emancipatus delibet de bonorum possessione petenda.

IX. IDEM.

Sacratissimi Principis nostri oratione canetur, ut matris intestatæ hereditas ad liberos, tamen in aliena potestate sint, pertineat.

X. POMFONIVS.

Si filius familiæ miles non sit testatus de his, quæ in castris adquisierit: an ea ad matrem pertineant, videndum est. Sed non puto. Magis enim iudicio militum hoc beneficium concessum est, non ut omni modo quasi patres familiarum in ea te sint. Quando in pendent est, an quidā personæ possint obstatre matri, & casus iulerit, ut non inducantur: matri ius integrum erit, quod medio tempore adprenderit: veluti si filio intestato mortuo posthumus ei filius potuerit nasci, nec natus sit, aut mortuus editus: vel etiam quod filius eius, qui in hostium potestate erat, postliminio non sit reuerius.

XI. NPI S.

† Iulius Capitolinus in Marco philosopho refert, eū leges ad ditione de bonis matris & de filiorū successio- nibus pro parte matris.

21 blz fan
moreno

21 blz fan
moreno

21 blz fan

21 blz fan
elba

